ՄԵԿՆՈՒԹԻՒՆ

ՍԱՂՄՈՍԱՑ

Յօրինեալ ՚ի Տ. Միքայէլ վարդապետէ Չամչեանց՝ Յաշակերտութենէ ամենապատիւ Մխիթարայ Աբբայհօր.

Տպագրեալ հրամանաւ Հոգեւոր Տն. Ստեփաննոսի Գծի Աբբայի Ագոնց, Ծծայրագոյն Արքեպիսկոպոսի.

Յամի Տն. 1819. և հայոց. ՌՄԿԸ.

Բաժանեալ ՚ի տասն հատորս.

ՀԱՏՈՐ Ե.

Ի ՎԷՆԷՏԻԿ

Ի ՎԱՆՍ ՍՐԲՈՅՆ ՂԱԶԱՐՈՒ

Նուէր

Լիզպոնի Գալուստ Կիւլպէնկեան

Հիմնարկութեան կողմէ

Հայկական ՍՍՌ Գիտութիւնների

Ակադեմիայի Մատենադարանին

1966

Ողորմեաց ինձ Տէր զի կոխեաց զիս մարդ · զօրհա-
նապազ պատերազմանք նեղեցին զիս :

ԿԱՆՈՆ ԺԲ

ՍԱՂՄՈՍ ՃԽԵ

Պաղատանք առն սպասարկուոյ ի վիշտս ի ձեռաց թըշնամեաց. և քաջալերք յուսոյ ճշմարիտ օգնականութեան. և գոհութիւն առ Աստ վասն փրկութեան անձին։

Լ՝ խաւարաց - վասն ծողվըբդեան, որ ի սրբոյն հեթանոսաւ էին. արքայութիւն ի դաւիթ. ի ձանձանաւէ՝ էր խալսն ընա այլազգեն ի գէր։

1 Ողորմեա ինձ աՍ, էր խոհեաց էիս մարդ. զօրհնաւոպաղ պաւերաշմանեա նեղեցին զիս։ 2 Լոխեցին զիս ըշնադ իմ զօրհնաւոպաղ. բազում եղեն՝ ոչ մարթնէին ընդ ես ի բարձեանդ։ 3 Լ՝ ասաս ես ահ երկեայդ, էր ի քո յոսայայ. ասաօձով փավիցեդ զբանս իմ. յԱծ յոսայայ՝ և ահ երկեայդ, էր արասցե ինձ մարդ։ 4 Օ՝ օրհնաւոպաղ զբանս իմ անարգեցին. էրնեն էին խորհուրդք նորա ի զարուբէ։ 5 Պանդոխաւ եղէին, և ընաւխաւորս զրկեացին. նոցա փաշաւպարբ իմոմ սպասեացեն՝ որպես և սպասէին անձին իմոյ։ 6 Լոխս սա ունէք ձերգեսցէս ընոսա. բարխուրէ գձողվարդս հնասանդեցոացես։ 7 Լ՝ գնեանս իմ պասեցիդ ինէ. եդէդ զարտասուս իմ առաջի ս, որպես խոսացաբ դու ինձ։ 8 Լարձիցին ընդահիս իմ յետս խոբեանց. յասաւս յորում կարդոցիդ սա ինէ։ 9 Լ՝ հա ծանեայ էր աՍ էր իս դու. զԱծ օրհնեցիդ ի բանս իմ, և պար փավիցիդ ի խոսս իմ. յԱծ յոսայայ և ահ երկեայդ, էր արասցե ինձ մարդ։ 10 Ջ՝ նեղեն են ոխաւ իմ. զոր պայ ինէ աՍ օրհնաւոպէ։ 11 Փրկեցեր զանձն իմ ի մահաւանէ, զաչս իմ յարտասուաց, և զոտս իմ ի փոյթ խոխրուրէ. հաճոյ եղեց առաջի աՍ յերկրին կենդանեաց։

ՎԱՐՆԱԳՈՒՐ.

Ի խաբաթ վան ձողվբեան , որ ի սբբուբեանց հեռացեալ էին . աչխանաբէր ի գաւիւռ . ի ձամանակի ոչ խալան ընա այլապէին ի ֆէրն ։

Ո ՐՔՎՓ ՍՒՐՎՅՈՍՐԲՆՆ ուհիմք , այնչափ այլևայլութի գտանեմք ի նոսա ի կարգս բառից վերնագրիդ . մանաւանդ ի բառդ ՚՚ընբռնեց , որ յոմանս դնի ի սբռի , յոմանս ի սբռոյ , յոմանս ի սբռոնէ , և յոմանս ի սբռոնբռնէ ։ Իսկ այլոց բառից այլայլութիք ոչ ինչ վնասեն մտաց բանին . վասն որոյ և զանց առնեմք ի մէջ բերել զնոսին ։ Ի Թարգ . եօթանասնից և լատ . ըստ մերումն դնի . իսկ ղեբրայականէն ասասցուք ի ստորև ։

Ա.յս վերնագիրս հայի չանցս գաւթի , (որ պատմի ի ՚՚ա գիրս Թագ . գլ . իա . և իբ ։) Վանդի իբրև գիտաց գաւիթ Թէ վճարեալ է չարութի՚ առ ի սա. ւուղայ վասն իւր՝ փախեաւ և գնաց ի գէթ՝ անկանել առ անբուս արքայ փղշտացւոց . և զի փղշտացիք գառնացեալ էին ի վերայ գաւթի , և խնդրէին կորուսանել զնա՝ գիտելով Թէ նա է սպանօղ գողիա Թու՝ ամբաստան եղեն զնմանէ առ անբուս . յորմէ զարհուրեալ գաւթի՝ ձևացոյց զանձն առաջի նոցա իբրև զխելագար , և գնայր յափսիԹերս , այսինքն չորս ոտիւք ։ Ո՚այն տեսեալ անբուսոյ՝ արհամարհաց զնա , և մերժեաց յերեսաց իւրոց՝ ասելով ցծառայս իւր . * ահա տեսիք զայրն այսահար , և ,, ընդէ՞ր մուծիք զնա առ իս ... մի մոգէ դա ի ,, տուն ։ (ա. Թագ . իա . 10 — 15 ։) Այլեալ անտի գաւթի գնաց ի յանձաւս ոդողմայ . և որպէս ասէ գիրն * ժողովին առ նա (անդ) ամենայն վշտաւ ,, տեաք և ամենայն պարտապանք , և ամենայն ցա-

,, սաղմոսք ոգւով, և էր նոցա զօրագլուխ. և էին
,, ընդ նմա (ամենեքին) իբրև արք չորեք հարիւրք ‖.
(ա. Թագ. ԻԲ. 2։) Այսմիկ հետէ միշտ ի հալա-
ծանս եկաց դաւիթ մինչև ի մահն սաուղայ։ Այլ
ահա յայս ամենայն հայելով դաւիթ սասց զայս
սաղմոս իբրև ընորհակալութեան առ Աստ, և իբրև քա-
ջալերութեան այսոցիկ որք եկին առ նա։

Այլ զի սոքա ժողովելով առ դաւիթ՝ հեռացան ի
սրբութենէ՝ այսինքն ի տանէ տեն և ի ներկայութենէ
տապանակին, և ի հանդիսից զոհից նէ, եւս և յըն-
տանեաց իւրեանց՝ որ առ նոսա սրբութենէ էին է,
այսինքն սեղկականաել, սակն իբրև ասի ի վերնագ-
րի։ * վասն ժողովրդեան որ ի սրբութենէ հեռա-
ցեալ էին ‖. այսինքն վասն այնոցիկ որք ժողովելով
առ դաւիթ՝ հեռացեալ էին ի սրբութենէ անտի,
յորմէսի էին ընդ դաւիթ։ Այլ ասասցուք բառադ վասն
ոչ ցուցանէ՝ թէ քանք սաղմոսիս կարգին վասն նո-
ցա, այլ թէ ի գալ նոցա առ դաւիթ, և ի պատ-
միլ դաւիթի զանցս իւր՝ ասաց զայս սաղմոս վասն
քաջալերս տալոյ նոցա, թէ ածի փրկիչ գնասա յամե-
նայն վտանգից։ որպէս և փրկեացն իսկ։ Այլ գի
տելի է, զի այս սաղմոս կարէ հայել և յայլ ամենայն
հալածանս, յորոց փրկեաց Աստ դաւիթ։ որպէս և
բեւէ յընթերցից բանիցն։

Այսն այս սաղմոս կոչի սչխանաչէք ի գաւէն։ Իսկ սրձա-
նագիրն ըստ առանձինն նշանակութեան իւրում յայտ
առնէ գիր գրեալ յարձանի, այսինքն ի սեան, կամ
ի վիմի նէն. և կամ յիշատակելի անցք փորագրեալ
յարձանի, կամ արձան գրեալ։ Իսկ ըստ գործածա-
կան նշանակութեան յայտ առնէ հաստատուն ինչ գիր
գրեալ իբր անջնջելի յիշատակ, թէև չիցէ յարձա-
նի։ Այլ ահա ըստ այսմ նշանակութեան դնի ասա
բառադ սչխանաչէք. որպէս թէ եգեալ էր։ այս սաղ-
մոս գրեալ է ի դաւթայ ազգմամբ հոգւոյն սրբոյ
իբր անջնջելի յիշատակ։ Այլ է եւս ասել՝ թէ
այս սաղմոս, որպէս և այլ քանի մի՝ էին ի թուոյ
այնց սաղմոսաց, զորս ըստ ասելոյ ոմանց գտին ի
ժամանակս եզեկիայ բարեկամք Նորա, գրեալ յար-
ձանի, և վասն այնր կոչի արձանագիր։ Ասա ա-

ԵՒ ԱՍՊՄՈՒՆ ՅՇ. ՅՀ. ՅՇ. ԱՀ.

ՀՅԼԸ. գրի լռութեամբ ալ եղծան եկեղ ուխտիդ լքաւոխ
դիմեամ պեպեղը ոխո եչկուիմ պեկշաւ. այս է * ի կա-
,, տարած ի վերայ Հոմի ազատնուդ. (յորում առա-
,, ջի գնին) հեռատրութիւք. ի դաւիթ. միմեամ
,, (այսինքն նուագ) յորժամ ձգեցին զնա պաղեստի-
,, նացիք ի գէթ ‖. զոր այլք այլազգ թարգմանեն
այսինքն է. * արձանագիր ի դաւիթ (աւանդեալ) ի
,, նուագապետ այնր գառաւ՝ որ ասի աղաւնի Հոմի,
,, (վասն) նոցա՝ որք հեռի են. (ի ժամանակի) յոր-
,, ժամ կալան զնա փղշտացիք ‖. որ է ասել. այս
աղաւնս է արձանագիր գաւթի՝ զոր ասաց ի ժամա-
նակի՝ յորժամ կալան զնա փղշտացիք, վասն նոցա՝
որք հեռացեալ են ի հանգստանէ. և երբէք սա այ-
նու գործարանաւ, կամ ըստ այնմ գառաւ որ կոչի
աղաւնի անբարբառ. (զորմէ տես ի նեբռած. Ժ.)
կամ ըստ այլոց թարգմանելոյ դնի այսպէս. * յաղ-
,, թանակողի յերգս վասն անբարբառ աղաւնւոյ՝ զի
,, հեռացաւ անկեղն և խնամարկն դաւիթի՝ յորժամ
,, ըմբռնէին զնա փղշտացիք ի գէթ ‖. որ է ասել.
այս սաղմոս է երգ դաւթի՝ որ գառաւ անբարբառ
աղաւնի հեզ և խնամարկ ի հեռանալ իւրում ի
գէթ, և յանկանելն ի ձեռս փղշտացւոց. Ի.ԱՒՔ
թարգմանեն. ի կատարած. ի վերայ զօրագլխին
հեռացելոց. դաւթի արձանագիր. մինչ կալան զնա
պաղեստինացիք ի կաթ.

Ի.ԱՒ. ոչ է մարթի հաւատալ՝ թէ ի ժամանակս ե-
թանանցից ևս այսպէս էր այս վերնագիր առ եբ-
րայեցիս. ապա թէ ոչ՝ ոչ դնէին ըստ նախակար-
գելոյդ, ա գիտէ գուցէ յետեկատաջութէ տառից
մուծեալ է այդպիսի փոփոխութէն. զորմէ չէ հարկ
երկարել մեզ զաման.

Ասմանք ատանօր զայս սաղմոս վերածէն ի ժամա-
նակ գերութէն բաբելացւոց. ըստ որում յարմարե-
ցուցանել և վարդան. և ոմանք վերածէն ի ժամա-
նակս նեղութէն մանաքայեցւոց. Ի.ԱՒ. սոքին ըստ
յարմարութէ միայն գնին առաջի. իսկ բանք սաղ-
մոսս ուղղակի հայեն յանցս տառապանացն դաւ-
թի, և ա և ի տառապանս իւրաքանչիւր անձին հե-

ռացեալ ՚ի սրբութէ անմեղութէ վարուց, և նեղեալ ՚ի փորձութենէց և ՚ի դիւաց. և այլազանօրէն յանցս չարչարանաց ՚ին մերոյ ըստ մեկնելոյ սուրբ հարց։ Այս այս ամենայն առաջի դնին խնդրուածովք ողորմութէ և օգնականութենն ՚ոյ, որպէս և թեսցի յառաջիկայդ։

Ր Ե. Ն

ԱՒ. Աղրէ՛ ինէ ՚ած, էլ էռնեաց էլս մարդ. էօբհանապաղ պապերապմոնդ նեղեցին էլս։

Մ Ե Կ Ն Ո Ւ Թ Ի Ւ Ն

Ախթարութէն մեծ էր ՚ի բերան դաւթի այս բան աղրէ՛ ինէ ՚ած. քանզի առեալ զձաշակ այսր՝ յամենայն նեղութենս իւր զսոյն առնոյր ՚ի բերան. որպէս և աստ իսկ պաշարեալ ՚ի մեծի նեղութէ՝ զնոյն գործէ. և այնպէս խօսի, որպէս թէ տակաւին յայնմ վտանգի էր՝ յորմէ զերծաւն։ Վ՚անզի սովորութէն է մարդարէից, զի յերկս իւրեանց զորս յօրինեն յետ նեղութէ՝ պէսպէս կարգեն զբանն, երբեմն առաջի առնեն զանձինս իւրեանց իբրև ՚ի նեղութէ, և երբեմն իբրև արտաքոյ նեղութէ, երբեմն իբրև տակաւին չգտեալ զողորմութէն, և երբեմն իբրև վայելեալ յողորմութենն ՚ոյ. ըստ այսոցիկ կարդէ և աստ դաւթի զբան իւր, և նախ զանձն իբրև ՚ի վտանգի անդ տեսանելով՝ պաղատի և ասէ։

Աղրէ՛ ինէ ՚ած. էլ էռնեաց էլս մարդ։ Դաւթի փախուցեալ ՚ի ձեռաց մարդոյ այսինքն սաւուղայ, անկաւ դարձեալ ՚ի ձեռս մարդոյ այսինքն անքուսայ որով և պաշարեցաւ ՚ի մարդկանէ. և եթէ հայեսցուք ՚ի ժամանակն յայն, յորում պատահեցաւ նմա այս, փոքր էր վտանգն՝ յորմէ փախեաւ, և մեծ վտանգն այն՝ յոր անկաւ. զի հնար էր դաւթի պաշտպանել զանձն ՚ի սաւուղայ. բայց ո՛չ ՚ի ձեռաց անքուսայ. ուստի և յանկանիլ նորա յայնպիսի վտանգ՝

գրեթէ յաւասարեալ ի կենաց. և ոչ գտեալ իւր
ապաւէն՝ դիմաց առ ած ասելով. ողորմեա ինձ ած,
որպէս թէ ասէր. դու որ միայն ես ապաւէն նեղե-
լոց և թշուառացելոց, հայեաց առ իս, զի ահա ոչ
ոք է ի մարդկանէ՝ որ ողորմեսցի ինձ. այլ ամենե-
քին խնդրեն զանձն իմ. յո՛ և երթամ, ի ձեռս նո-
ցա մանեմ. յո՛ և դառնամ՝ ընդ ոտիւք նոցա մա-
կանիմ. և նոքա փոխանակ անխոչեմ կոխեն զիս,
այսինքն պաշարեն զիս, և կամին խեղդել, և որպէս
թէ կլանել։

Ա՛ստանօր յասեն եղակի * զի կոխեաց զիս մարդ ||, ոչ է պարտ իմանալ զմի ոք ևեթ, այսինքն սոսկ զանբուս կամ սոսկ զոաւուղ, այլ զո՛ և իցէ թշնամի, որպիսի է՛ն և փղշտացիք, և և ծառայք սաւուղայ յորոց վտանգիւբ նա. որպէս տեսանի ի յաջորդ համարն։ Իսկ զայս վտանգիս յայտ առնէ բառիւս իւրեաց, կամ ըստ այլոց բառիս եհաւ. որով ցուցանէ նախ՝ զմեծութեն վտանգին՝ յոր անկաւ. երկրորդ՝ զառաւելութեն չարութեն թշնամեացն՝ ոք խնդրէին զնա. երրորդ՝ զբինախնդրութեն փղշտացւոց՝ որք կալան զնա, և ածին առ անբուս. և յայսմ ամենայնի գրեթէ կոխեալ եղև դաւիթ ի մարդկանէ, և պաշարեալ եղև ի նոցանէ։

Ղաբձեալ՝ այս տարազ խօսից՝ յորում արձակ դնէ զբառդ մարդ՝ ցուցանէ թէ չէր պարտ այսպիսս լինել. զի ով է մարդ, որ իշխեսցէ կոխել զմարդ. քանզի եթէ ըստ պատուականութեն մտածեսցի, ըստ որում է պատկեր ՚ին, զնմարդ համարձակի մարդ կոխել զպատկեր ՚ին. իսկ եթէ ըստ անարգութեն մտածեսցի՝ ըստ որում է ի հողոյ, զնմարդ վատահի մարդ կոխել զմարդ զի և ինքն է ի հողոյ։ Այսպիսի ինն օրինակ ձևացուցանէ յոյ մարգարէն զանձն իւր՝ կամի ազդու առնել զնոսին, և զօրաւոր ցուցա նել առաջի ՚ին. որպէս թէ եգեալ էր. տես՝ ահ՝ զի մարդ է՝ որ կոխէ զիս զպատկեր քո. տես, և ցոյց ինձ զողորմութեն քո։ Կա՛ զի յայտ արասցէ, թէ ոչ մի օր, այլ հանապազ յայսպիսի վիշտս վտանգի, յաւելու, և ասէ։

Ո՛ջ ծանապազ պատերազմեցեր նեղեցին զիս։ Ա՛ստ բա-

ռիւս պաղերազմունք՝ չորս ինչ նշանակին, նախ՝ հա-
լածմունք, որք միշտ տառապեցուցանէին զնա՝ ոչ
միայն ՚ի սաւուղեանց, այլ և յայլոց Թշնամեաց.
(որպէս յայտնի տեսանի ՚ի Բ. գիրս Թագ.) Երկ-
րորդ՝ բազմադիմի վիշտք, զորս կրեաց ՚ի տատանիլ
իւրում յօտարութեան. (որպէս ի տեսանել ՚ի նոսին Բ
գիրս Թագ.) Երրորդ՝ բազում մարտք և պատե-
րազմունք, զորս մղեաց նա ընդ այլ և այլ ազգս.
յորս և վաստակեցաւ յոյժ, և վանգեցաւ բազում
անգամ. Չորրորդ՝ ՚ի Թանձրացեալն առեալ՝ նշա-
նակին պատերազմողս. Օ այսոսիկ ՚ի մէջ բերելով
դաւթ՝ կամի գրելոյ տախտիլ զնա, զի փութասցի
ողորմիլ ինքեան, որպէս Թէ առասցեալ էր. ողորմեա
ինձ ած իմ, զի չէք այլ ոք որ ողորմեսցի ինձ. առ ի
տալոյ տեսանես՝ ահա տեսանես՝ զի ամենեքին
Թշնամացեալ են ընդ իս, պատերազմին և կռուին.
և առհասարակ առելութեան յարուցեալ են ՚ի վերայ
իմ. Օ այս եդեալ յաւելու ասել.

Ը. Վասն զի նա ընդ ինձ ապրեցաւ, և ես ընդ նմա ապրեցայ:

Վասն զի նա ընդ ինձ ապրեցաւ: Այս բան կրկնեալն ի նախընթաց համարոյ ըստ եր-
կուց հատուածոցն եւս. և զոր ըստ առաջնոյն եզակի
եդ ՚ի վերոյ՝ ասա յօգնական դնէ ասելով.

Վասն զի նա ընդ ինձ ապրեցաւ: Այսինքն սա-
ւուղ և ծառայք նորա, եւս և փղշտացիք, և այլ
Թշնամիք իմ, զոր ամենայն ոչ դադարեցան ՚ի հալա-
ծելոյ զիս. զի ուր և լսէին զինեն՝ հասանէին անդր,
և վաթեին զիս անտի. և այնչափ ինչ սարսուռն ընդ
իս, մինչ գրեթէ կոխել զիս: Ուր բառս ՚ի նոսա
նակէ նախ յանկարծակի հասանելով վտանգել. որ-
պէս բազում անգամ սաւուղ ընդ դաւիթ.
երկրորդ՝ նշանակէ կարի ինն վաստակեցուցանել,
կամ իբր ոտնակոխ առնելով չարչարել. որպէս յայտ
է ՚ի գործս սաւուղայ՝ զոր եցոյց առ դաւիթ. եր-
րորդ՝ նշանակէ խոնարհեցուցանել և անպիտանա-
ցուցանել. զի որ կոխի՝ այսպիսի համարեալ լինի.
և սոքիմբ դիտէ դաւիթ ցուցանել զիսպառ ընկճիլ
եւբ ՚ի Թշնամեաց, և զի բազում ինն նոքա, սմին

Բազում եղեն այս մարանէքին ընդ իս ՝ի բարձանց ։ Արարանչելն ի բարձանց՝ նշանակէ ՝ի բարձր տեղւոջ կալով մարտ գնել ընդ այնոսիկ՝ որք կան ՝ի ստորին տեղւոջ. և այսու նշանակի անվտանգ բարձրանալ մարտնջողաց, և վտանգիլ մարտուցելոց ։ և ըստ այսմ նշանակութեն կամի յայտ առնել մարգարէն, թէ ըստ զումէ ՝ի թշնամեաց իւրոց իբր ՝ի բարձանց մարտնչելով՝ վտանգելին զնա ։ որպէս թէ ասէր ։ ամենեքին յարուցեալ էն ՝ի վերայ իմ՝ ամենեքին հալածեն զիս, ամենեքին մարտնչին ընդ իս ։ և բազումք ևս վտանգելով զիս մեծասիս՝ բարձրանան ՝ի վերայ իմ՝

լամբ՝. որովհետև զայս պատերազմ գնել լինել ՝ի խորհրդոյ և ՝ի դիւաց, զաւառ ՝ի բարձանց մեկնհոգևոքրապէս ։ յաւէրն, դևք ՝ի բարձանց պատերազմին ։ * զի ընդ օդդ չորքելով գան ժողովին առ մեզ ՝ի մարտակցութեն ։ ։ ։ ընդ նեբբին խորհուրդս ։ և կամ ըստ թարգ. տալոյն ՝ի, ՝ի բարձանց մարտնչին ընդ մեզ այսինքն մեսիսանութեն, բարձրամտութեն, և ն։ Աարդապէս այսոքիկ պատերազմունքն հայեին ՝ի յարուցմունս ախտից ՝ի սրտի, և ՝ի գրգռութեն կռուոյ ։ որոց արմատ և անկարգ յօժարութեն ապա կանեալ բնութեն, կամ հեռանութեն ցանկութեն հին մարդոյն, առ որ կարէ յարմարիլ բանն այն՝ զոր ասէ յակոբոս առաքեալ ։ (դ ։ ։) * ուստի պատերազ՝՝ մունք (՝ի սրտի ձերում), և ուստի կռիւք (գրգ՝՝ ռութեն ընդ պլս ։) ոչ յայսոսիկա ցանկութեց՝՝ ձերոց, որք զօրացեալ են յանդաման ձեր ։ Աքա հանապազ նեղէն զմեզ ։ եթէ տեղի տացուք՝ խեղդեն, և եթէ զսպեսցուք՝ օգտեն ։ եթէ թուլասցուք և ծուլասցուք՝ նուաստն և սպանանեն, և եթէ համբերեսցուք և խոնարհեսցուք՝ որչափ կոխեն՝ այնչափ շահեցուցանեն ։ Այսպէս և նեղութիւնք և արհամարհանք, որովք կոխի փառք և պատիւ մարդոյ, եթէ խոնարհութեն տարեալ լիցին՝ փոխանակ ինասելոյ՝ զարգասիս բարեաց ընծայեն ։ Վերջումն բարւոք անէ՝ յօրժամ կոխոսի, այնպէս և փառք և մեծութեն յօրժամ կոխոսին ՝ի խոնարհս, անէն և

պտղաբերեն։ Այլ քանզի տկար եմք և կաքաւամիտք, ի կոխիլ մեր յայսպիսեաց աստ պարտիմք դիմել յաղօթս, զի որ կարօղ է յամենայնի պաշտպանեսցէ զմեզ. որպէս և տեսանել յանձն դաւեթի, որ ի վերանդիլ իւրում՝ զնա կարդայր, ըստ որում ցուցանէ նա ինքն սովին առաջիկայ բանիւղ. զոր առաւել եւս կամելով բացայայտել՝ յարէ զկնի, և ասէ.

Ո՛չ. Այլ դուք եւ ա՛լ երկեայք, էք ի ոչ յոյսացեալ. ապաքէն ծով գովեցէք զԵհովա էմ. յաճ յոյսացայ՝ և ա՛լ երկեայք, էք ոչ յոյսացեալ ինձ։

Որովհետև թշնամիք դաւեթի առաւելապէս ի պատուոյ տունքէական խնդրելին զնա՝ և ոչ այնչափ ի գիշերի, յայն սակս թողեալ զդիշերն՝ զարիւն և եթէ յիշեսցէ զնովաւ.

Այլ դուք եւ ա՛լ երկեայք, էք ի ոչ յոյսացեալ։ Այսչափն թէ ոչ երկեայք ի թշնամեացդ իմոց՝ որք զկեա իմ սկզբնի ի տունքէական. զի պահէ զնա ոչ, և փրկէ ի ձեռաց նոցա, վասն զի ի նա յուսացայ։ Այսքան է աստ բառիւս ի դաւեթ՝ խնամալ զայսմանէ լինել անձին. զի որ յայսմանէ է՝ ի տիւ օրինակի. և ըստ այսմ կամի ասել. ի յայսմանէ լինել իմում առ թշնամիս իմ, կամ՝ ի գիտել թշնամեաց իմոց՝ թէ ուր է ցեմ, և զինչ առնեմ, ոչ երկեայք. զի ոչ կարեն առնել ինչ, վասն զի ես յաճ եմ ապաւինեալ։

Յարդյապէս յորժամ փորձութիւնք յայսմանէ լինին իքո ի տունքէան՝ ոչ են այնչափ երկիւղալի, այլ փառաւելի յուսալով յաճ. կամ ըստ լատ. յորժամ մարդս կայ ի տունքէան այսինքն ի լուսաւորութեան մտաց և ի խաղաղութեան հոգւոյ կամ ի տիւ շնորհացն այ, և օրինաց նորա, աներկիւղ և հանգիստ եմ ասել, և յաճ այնման քաղցրանայ. և ի նա լեալ ապաստան ցնծայ ի գովութեան նորա. և այդ ակնարկելով կելոյ յարէ զկնի և ասէ.

Զի պատճառ գովեցէք զնա էք. Այսանօր բառդ բան նշանակէ զնաստուածն զայն, զոր արար ինձ քեզ բանով սամուէլի յասելն. * ինդրեսցէ տէր այր ըստ սրտի ,, իւրում, և տացէ զնա պատուիրանաւ իշխան ի վե- ,, րայ ժողովրդեան իւրոյ ‖ (ա. թագ". ԺԳ. 14.)

և զայս ասաց սամուէլ վասն դաւթի. զի յետ այնր գնաց, և էօծ նա զդաւիթ թագաւոր իսրայէլի. (որպես գրի. ի ա. թագ. ժղ. 13:) Լուրդ գնաւթր դաւիթ, թէ ոչ ի զուր եղև այն խոստումն ըստ որոյ օծաւ թագաւոր. և զի այս խոստումն ինքեան եղև, վասն այնորիկ կոչէ զայն, իմ բան. յասելն ասուածով գովեցեալ էնմ. այսինքն ապաւինեալ յԱստ, և աստուածով զօրանալով և յոյժ օժանդակելով գովեցից զբանն զայն կամ զխոստումն զայն, որ եղև յոյժ առ իս. որ է ասել. ի լրանալ խոստմանն՝ որ եղև առ իս, աստուածով պարծեցայց, և զնոյ գոհացայց վասն կատարելոյ նորա զխոստումն իւր առ իս:

Լ.Հլեզգ Լս հնար է ակնհար զայս բան հայելով ի համարն 9. յոր միա բայդ գոՀչ՝ դնի փոխանակ գովեցեալ առնելոյ. որպես թէ ասէր. գովելի յուսից զբանս իմ՝ ոչ լինս, այլ աստուածով. զի նովաւ խոսիմ. և ազդեալ ի նմանէ գրեմ, զոր գրեմ: Լ.Ե կամ այլազգ Լս. այսինքն թէ յաղաւթել իմում աստուածով գովելոցն արարից զբանս իմ. այսինքն, խոսեցայց զբանս գովելոցն առ Ած, և նովաւ օրհնեցից զնա. կամ ըստ լամբ." օրհնեցից զԱծ բանիւք գովելոցն, և ծնացից անբիկիւղ, եդեալ զայս իմ ի նա: Լ.Ե առ այս յարէ:

Ղ՚ած յ...այ՝ և ոչ եղիցայ, զի արասցէ ինձ մարդ: Կամ ի սակ, ես գիտելով զխոստումն նմ, զայս իմ եդեալ եմ յԱծ. և եթէ նա է իմ պաշտպան և օգնական, ո՞ր ի մարդկանէ կարիցէ ընդդէմ ելնել նմա՝ յաւիտեանէ զիս ի ձեռաց նորա և կորուսանել. վասն որոյ և ոչ երկեայց քնաւ: Կամ թէ զիարդ վարեցին թշնամիք ընդդէմ նորա, յայտ առնէ ի յաջորդ համարն ասելով.

Ո այս բան (որպես յայտնի տեսանի) զաստուածանց ասէ դաւիթ. որով ցուցանել կամի, թէ զոր գործէին նորա ընդդէմ իւր, էր ի չարութենէ սրտից նոցա. զի նաև զայտնի խոստումն արարեալ նմա և զայտնի ձշմարտութենէ բանից նորա՝ միշտ արհամար-

հիւն, և յատեալսն իւրեանց չարիս հաստատեալ
կամ ի նմա. վասն որոյ ասէ՝

Օ տիրանալոյ ջանս իմ անարգելոյն: Կատարեալ բան՝ կրկնա-
կի կարէ առեալ լինել ասած. մի՝ փոխանակ խոստ-
մանն՝ որ եղև առ յիւր՝ ի դաւթի, զորմէ խօսեցաք՝ ի
նախընթաց հատուցն. և զի զայս արհամարհիւն
թշնամիք նորա, և ոչ կամիւն տեսանել զլռութիւն այնր
խոստման, վասն այսորիկ ասէ թէ զօրհնանալոյ
անարդելոյն զանուն իմ զայս. և խորհիւն խափանել
զայն: Այրկրորդ՝ որ հաւանականագոյն է, բառդ
բան՝ առեալ լինի աստ փոխանակ ի և իւր բարի խօս-
սից. և ըստ այսմ կամի ասել. զոր ինչ և ասէի,
եթէ բան գովութեան էր, և եթէ բան խրատու, նո-
քա թէ և տեսանիւն՝ թէ ուղիղ է զոր ասեմ, բայց
քանզի վառեալ էին բոցով տառապանաց, անարդիւն,
այսինքն արհամարհանօք մերժիւն զայն իմ բան. և
եթէ լսելին զինեն կամ՝ ի վերայ իմ բան ինչ բարի,
պախարակիւն. և զայս ասէ առնելին զօրհնանալոյ,
այսինքն միշտ կամ զօրն ողջոյն և յամենայնի. որով
ցուցանի թէ չարութիւն առնելին. վասն զի միշտ ար-
համարհել զբանս այլոց՝ ոչ կարէ լինել, բայց եթէ
ասասի, զի կամ միշտ չարիք են ի բերան խօսողին,
և կամ զի միշտ չարիք են ի սիրտ լսողին. և զի ոչ
միշտ չարիք էին ի բերան դաւթի, ապա միշտ չա-
րիք էին ի սիրտ լսողացն. և նովին չարութիւն անար-
գելին զբան նորա: Այս զայս նեղբերն չարուն նոցա
ցուցանի. և ի չար խորհրդոյ նոցին ասելով՝

Օ ինչո՞ էին խորհուրդք նոցա ի լերանն: Այսինքն թէ,
որպէս չար համարելին զբանս իմ և անարդելին, այն-
պէս և չար խորհելին զինեն. կամ թէ ուրեք բարի
խորհելին զինեն, այլ չար: Այր բառդ խորհուրդ՝ կրկնի
նշանակութիւնք դնի. մի՝ ըստ նեղբերն մատածութեց,
որով չարիս խորհելին նոքա ի միտս իւրեանց. և մի
ևս՝ ըստ արտաքին խորհրդածութեց, իբր զի ի ժո-
ղովել ուրեք ի միասին թշնամեաց նորա՝ խորհուրդ
ի մէջ առնուին՝ չարիս հաստատել նմա. և զոր
խորհելին՝ չանային գործով կատարել: Այս զայս որ-
շահի ևս կամելով յայտնել, յարել զինեն և ասէ՝

Ե. Պանդխտ եղէքն, և նախանձայոյզ ընկերացն. Նուա
գաբշտարբ էմամ սպասեցցեն, որպէս և սպասէին
անյին էմայ։

Ա. Այս քանիք ըստ պարզ շարադասութեանն բառիցն ցու
ցանեն զթշնամեացն դաւել, իբր զի
որպէս նոքա պանդխտիւք զդաւիթ յերկրէ
իւրմէ, և ետուն նմա թաքթաքուր ընկերել, այսինքն
գաղտագողի դեգերել աստ և անդ, սոյնպէս պատա
հեսցի և ինքեանց ի պատիժ չարութեանն իւրեանց։
Այս սակայն ըստ նեղբին նշանակութեանն բառիցն այս
բան ոչ զթշնամեացն թշնամեացն դաւեսցի, այլ
զչարութեան նոցա յայտնէ։ Այս առ բարւոք խմնաւոյց
զայս՝ պարտ է գիտել, զի բազում եղէքն, ընկերացն,
եւ. որք դնին աստ յապառնի ժամանակի, ունին
զզօրութեան անցելոյ. որպէս թէ ասէր. պանդխտիւք
լինէիմ, և թաքթաքուր ընկերէին, և գաբշտարբ
խմամ սպասէին. յայս մեզ առեալ խօսի աստ մար
գարէն և ասէ։

Պանդխտ եղէքն։ Կամի ասել. թշնամիք իմ որք
յառաջն ընտանութեանն վարէին ընդ իս, և բարեկա
մութեանն կային առ իս, ոչ կան այնպէս, այլ պանդխ
տացան, այսինքն օտարացան և օտարանան կինէն. որ
է ասել. հեռանայոյլ կինէն իբրև օտար վարեցան,
և վարին. կամ ընդ հակառակն՝ ատելութեանն պանդխտիւք
նման առ իս իբր բարեկամ. և մերձենալ կինէն՝ որո
գայթ լարեն ինձ, և գաղտնի գարանին կորուսանել
զիս. և առ այս յարէ։

Ընկերացն։ Ի թաքթաքուր ընկերէին է
թաքելոյ միանգամայն և երեւելով ընկերել, կամ գաղ
տագողի դեգերել։ Ոմանք միտ ի ձեռագիր ածա
նուցն ինչ գրի * թաքթաքունք ընկերացին ։ Այս
որոյ սիմէոնոս դնէ * գաղտ ընկերին ։ Կամի ասել.
թշնամիք իմ գողուղի վարէին և վարին. ծածկին և
երևին. գան և գնան առ միմեանս, և խորհին յիւրա
եանս, զի արկցեն զիս յորոգայթ։ Առ զայս յայտնէ
յաջորդ բանիւն ասելով։

Գաբշտարբ էմամ սպասեցցեն. (կամ որպէս դնի
յայլ քանի մի ձեռագիրս, սպասէին ըստ սիմէոնոսի,

Ա.

կամ սպասէցին)։ Այսպէս թէ Հնամիք իմ սպասէին՝ զի սահեցուսցեն զդարշապարս ոտից իմոց յորոգայթն իւրեանց . կամ շրջէին զկին Հանապարհաց իմոց , զի կապացեն որսալ զիս . որ է ասել . սպասէին՝ զի գըտցեն զայրպիսի առիթ՝ որով կարիցեն ըմբռնել և կորուսանել զիս ։

Ո՞վ այս բան մարթի է փոխանակել և իմանալ . զի որովհետև գարշապարն է՝ յոր աւարտի յետին մասն ոտից , կարէ յօրինակ բերել մեզ , յոր աւարտի յետին մասն կենաց . և ըստ այսմ սպասէցն գարշապարի նշանակէ և սպասել մեզ ։ Այլ զայս գրեթէ մեկնաբար առաջի դնէ մարգարէն յաջորդ բանիւն ասելով ։

Որպէս և սպասէին (իակ) անձն իմ։ Որ դնելով զառադ որպէս՝ կամի ասել . Թէ նամիք իմ որք սպասէին որկա նել զիս յորոգայթ , արդէն սպասել կային կորուսանել զանձն իմ . կամ Թէ ի սպասել նոցա գարշապարի իմում , նովին իսկ սպասէին՝ զի կորուսցեն զիս , կամ նովին իսկ ինդրէին կորուսանել ոչ միայն զմարմին իմ , այլ և զանձն իմ , այսինքն զՀոգի իմ . զի բառս անձն՝ դնի և փոխանակ Հոգւոյ . որպէս և յայտ է ։

Այս ամենայն զորս ասաց մարգարէն ի հնգեսին Համարտ , ուղղակի ասացեալ լինին և ի բերանոյն քան առ Հայր , բան որում Թէ նամիք նորա կամէին կոխել զնա , այսինքն նուաձել և կորուսանել . և ի մարտնչելն ընդ նմա կամին բարձրանալ ի վերայ նորա ։ Այս և զօրհնանապազ անարգելին զնան նորա , և սպասէին սպանանել զնա ։ Այլ զոր միանգամ կամեցան և խորհեցան ընդդէմ նորա , այն ամենայն եկն ի վերայ նոցա , զորոց խօսի մարգարէն գնի ի դէմս Թէ նամեաց իւրոց , յասելն ։

Ը. Պրպտեա առ ընկէր ներքինեաց պատա. բարեխոսէ զիս վերջս հնազանդեցուցանէ ։

Ի Թէ նամանալ սաւառնայ և արանց նորա և այլոց բազմաց ընդ դաւթայ , Թէպէտ և գիտէին ժողովուրդքն Թէ անմեղ է դաւիթ և ընտրեալ է ի յին Թագաւորէ ի վերայ իւրեանց , բայց առ հա

Ձոյանաղոյ յաչս սատուղոյ, և առ չարուքեն իւրեանց ինքեանք և զարձան յատելուքեն ընդդէմ նորա, և հաշտեցին զնա ընդ սատուղեանց։

Ա.յլ քանզի ասէ զատուղեանսն խորտակեաց, և զժողովուրդն էարկ ընդ իշխանութեամբ դաւթի, ի սոսկին հայելով խօսի նախ զխորտակմանէ սատուղեանցն, և ասէ։

Որպէս առ ունկն ներծնեցես զնոսա։ Ա.յսինքն իբրև զնչինչ լերես և թողես զնոսա ի ձեռաց քոց, որով և կորիցեն նոքա, և եղիցին որպէս թէ ոչ էին եղեալ։ Այլ ի քառնիլ նոցա շարժեաց ասէ զսիրտ ժողովրդեանն հնազանդիլ դաւթի. և զայս յայտ առնէ յաջորդ բանիւն ասելով՝

Ի.նքեանք պիղծեսցեն ընդպղծեցոսցես։ Ա.յսինքն թէ զժողովուրդս խորայելի հնազանդեցուսցես ինձ թագաւորեցուցանելով զնա ի վերայ նոցա. և զայս ասէ արասցես բարւովքէ. վասն զի թէպէտ և արհամարհեցին նոքա զնա, բայց դու ի բարկանալդ ի վերայ թշնամեաց խնդ, այսպիսի ինչ արարեր՝ մինչև ստիպել ժողովրդեան կամայ և ակամայ ընտրել զնա, և հնազանդիլ ինձ։

Ա.յս բան է յայտնի գուշակութեամբ արհամարհութեամբ հրէից և ընտրութեամբ հեթանոսաց. զի ի հալածել հրէից զտէրն մեր, ամ մերժեաց զնոսա, և հնազանդեցոյց նմա զհեթանոս, և արար զնոսա ժողովուրդ սեպհական։

Ա.ստ լսեմք "։ ամ իբրև զոչինչ մերժէ ի մէնք զայր դնա զտիեերիմ թշնամին մեր, և զժողովուրդս՝ այսինքն զամենայն զօրութիւնս հոգւոյն, նա և զկիրս, որք հնազանդելին դիւաց, հնազանդեցուցանէ հոգւոյն։ Օ այս եդեալ մարգարէին՝ առաջի առնել զհաստատութիւնէ յուսոյն իւրոյ՝ զոր ունէր առ ամ, և պատաստելով առ նա՝ ասէ,

Է. Ա.ճ պիեանս իմ պահեսցէ տէր. եթէ զարթասաս իմ առաջի ս, որպէս խոստացար դու ինչ։

Աեանքն յորեքկին առաեալ լինի. մի՝ փոխանակ կենդանական գոյութե, որով կեայ կենդանի։ Յերկրորդ՝

փոխանակ բնական գործողութեանն կենաց։ Երբորդ՝ փոխանակ պատճառի կենաց, այսինքն փոխանակ՝ այնը՝ որ տայ զկեանս։ Չորրորդ՝ փոխանակ այնը զորս առնէ կամ կրէ մարդ՝ ի կեանս իւր, կամ փոխանակ օրսիսութեանն կենաց, կամ փոխանակ ընթացից կենաց. ըստ այսմ յետին նշանակութեանն առեալ լինի ասա բառդ կեանդ՝ յասէին։

Ա՛ջ՝ ընդ այն էմ պատճէշ տէղ։ Ասի բայդ պատճէշ՝ թէպէտ և յատաւնին դնի, բայց իմացեալ լինի ոչ միայն յատաւնին, այլև յանցեալ. որպէս դնի և յընտիր ձեռագրի միում, և՝ ի մէկին լսմբ", և՝ ի բազում օրինակս եօթանասնից։ Այլ ըստ այսմ առեալ՝ կամի ասել. պատճեցի՝ ի սաղմոսի ասա և պատճեցից քեզ շաձ իմ, և յայտնի առաջի քո եղից զընթացս կենաց իմոց, զվարարանգութիւնս իմ, զառաքարարհիկ լինելս իմ, և զտառապանս՝ զորս կրեմ՝ ի թշնամեաց իմոց։ Իսկ թէ զիարդ դներ առաջի՝ յայտ առնէ ասելով։

Ա՛դէհ պբպասաս էմ առաջէ տ։ Արգասիս իբրև զմիւսն արարեալ զարտասուս՝ ի նոյն թաւամախ զգան իւր իբրև զդրիչ, և ասէ. արտասուօք զբեղից և պատմեցից զանցս կենաց իմոց. և զնոյն զայն արտասուս իմ մատուցից առաջի քո. զի Հայելովյայն՝ ողորմեացես ինձ։ Ա՛րթէ և ասա արտասուօք իմս. նաև և զկեանս արտասուալիս. կամ զայնպիսի վիշտս, զորս արտասուօք լինի վճարել. և ըստ այսմ կամի ասել. յայտնեցից առաջի քոյ զցաւալի կեանս և զողբալի վիճակս իմ, զի տեսեալ զտառապանս իմ գըթասցես՝ ի վերայ իմ. և արասցես առ իս ըստ խոստմանն քում։

Ա՛յս եղանակ բանի յասէին՝ եղից զարտասուս իմ առաջի՝ կարէ հայիլ յայն՝ զոր սովոր էին առնել հեթանոսք. իբրզի յառաւելն լալ նոցա՝ ի վերայ մեռելոյ կամ՝ ի վերայ թշուառութեան՝ ամիսոփելին՝ ի շէշ զարտասուս իւրեանց, և առեալ՝ ի մէհեան՝ դնէին զայն առաջի կուռց որպէս զի մխիթարեացին, կամ նպաստաւորեացին։ Ասա այնու և դասին զարտասուս աչացն ամիսոփեալ՝ ի սիրտ իւր իբր՝ ի շէշ՝ դնել առաջի՝ այ՝ զի գոցէ՝ ի նմանէ զմխիթարութիւն

և զողըմմալե, ըլ խոստման նորին. և առ այսյաքէ։
Որչէս խոստացար դու ինչ։ Այս բան յերես ակնարկէ.
մի՝ ի դառնալ զողըմմալեն և զփրկութեն. որպէս
թէ ասէր. լսելով յինէն զանցս կենաց իմոյ՝ ողոր-
մեացիս ինձ. որպէս խոստացար՝ թէ ընդ քեզ եղիցի,
ըստ։ Այրերդ՝ ի բան նախընթաց համարին. որպէս
թէ եղեալ էր. մերժեացես զինամիս իմ և հնա-
զանդեցուցես ինձ զժողովուրդս, որպէս խոստացար
ինձ։ Այրերդ՝ ի բան յաջորդ համարոյն. որով կամի
ասել. որպէս խոստացար ինձ պահել զիս ի թշնա-
մեաց իմոց՝ արա և այժմ ըստ խոստման քում։
Վարձայատիս այս բան հայի յայսպիսի անձն՝ որ ձգմա-
բիտ զղջմամբ պատմէ առաքի ոմն ի խորհուրդ խոս-
տովանութեանն զմեղս իւր, խոստնեալ ի նմին կենդա-
նի արտասուս, ապն ունելով զառնալ զողոքելի,
ըստ որում խոստացեալ է ածել թողուլ զմեղս այսպի-
սեաց։ Ապացի * կենդանի արտասուս ։ զի բա-
զումք կան՝ որք յորդի արտասուօք լան ի վերայ մե-
ղաց իւրեանց. բայց չունին հաստատութիւն կամաց
յետս կալոյ ի մեղաց։ Չորդ անձրև ոչինչ օգտ
յանտառս՝ եթէ չիցէ պարարտ՝ բայց եթէ ի բուսու-
ցանել զսունկս։ Վազումք ի մատչին ի խորհուրդ
խոստովանութեանն՝ հայեցեալ ի խայտառակ քո լան՝
թէ զինչդ մեղօք իւրեանց ի խաչ հանին զնա. իսկ
զոր խնդրէ ի նոցանէ քո՝ զայն ոչ տան. արդ քո
խնդրէ զհաստատութիւն կամաց ի մեզանէ. և ստ-
քա լան միայն, և խնայեն տալ զոր խնդրէ. նման
են սոքա այնպիսի մանկան, որ ի տեսանելն զմայր
իւր վիրաւորեալ կամ տանջեալ՝ լայ. բայց ի խնդ-
րել մօրն ի նմանէ պինձորն՝ զոր ունի ի ձեռին՝
ոչ տայ։ Այց և տուր. լայց ի վերայ մեզաց, և տուր
զոր խնդրէ քեզ. պատմեսն նմա զկենաս քո. դիր և
զարտասուս քո առաջի նորա. և զոր նա խնդրէ մի
զլանար. հաստատութիւն առաջադրեա՝ ոչ ևս վիրա-
ւորել զնա մեզօք քո ։ Այթէ ոչ թողուցուն քեզ
սխալք և դևք կատարել զյառաջադրութիւն քո, կաս-
դա առ նա, և նա ընկճեսցէ և յամօթ արասցէ զնո-
սա. ըստ որում ցուցանէ հետևեալ բանդ զոր ասէ
մարգարէն։

Ը· Պաբիլեն ընդունի իմ յեաս խրեանց· յաւուր յորում
խաբեացէք առ ինձ·

Ի դիմել Թէոմացաց ի վերայ ուրուք, եթէ տեսցեն
Թէ նա պաշտպանեալ լինի ի հզօրագունէ քան զինքեանս, կամ ապաւինի յայսպիսի տեղի՝ ուր այնինչ կարեն առնել՝ յամօթ լինելոյ յետս դառնան· և զի այսպէս պատահեցաւ Թէոմացաց դաւեի, սմին իրի ասէ·

Պաբիլեն ընդունի իմ յեաս խրեանց· յաւուր յորում խաբեացէք առ ինձ· Կարդալ առ նա՝ զնա և ընդդէմ Թէոմացաց· և ապաւինելն ի նա՝ պարիսպ ամրութեան· որպէս յայտնի տեսանի այս ի կարդալն դաւեի առ նա· Ուր ապառնին դնելով դաւեի զգանձն՝ զանգեաղն ևս ասյ իմանալ· որպէս Թէ ասէր· ի սմին գՀետ իմ՝ Թէոմացաց իմոյ, կարդացէք առ քեզ· և ի պաշտպանել քո զնա՝ Թէոմաքի իմ յամօթ եղեն· և ապն ուՀետ, Թէ միշտ արացես այսպէս· իբր զի յորում աւուր դիմեցից առ քեզ պաղատանօք՝ ապաւէն և պաշտպան լիցիս ինձ· և Թէոմաքի իմ տեսեալ զպաշտպանութիւն քո՝ դարձցին յետս գլխակոր և ամօթալից, կամ բառդ խոստանաս՝ որ դնի գինի, յուցանել զառնալ նոցա ի Ճանապարհ իւրեանց· որպէս Թէ եդեալ էր, դարձցին ընդ այն՝ ընդ որ եկին·

Այս ամենայն զանք որք ասացան զԹէոմացաց դաւեի՝ բարեյապէս Հայկն ի գէս, որք միշտ ջանան գնել զմարդիկ, խորՀուրդ չար արկանել՝ ի միտս նոցա և յաղեել նոցա, և և գարանիլ Ճանապարհայ նոցա, և գարշապարի մահուան նոցին· Այլոյ ոչք ապաւինին առ նա՝ զերծանին ի Հնարից նոցա գիւրաւ· զի նոքա չունին իշխանութիւն առնել չար ումիք՝ Եթէ ոչ ի Թոյլ տալոյն նոյ· ապա Եթէ պաշտպան լիցի նոցա նա, զինչ և կարիցեն առնել, քայց Եթէ ամօթալից դառնալ յետս· զայս ամենայն եզեալ դաւեի Հեռևեցուցանէ և ասէ·

ՃԲ. Ահա ծանեայ ընչ աշխ իմ եմ դու. զաշխ օրհնեցից ի բանս իմ. և զբեր գովեցից ի խօսս իմ. յաշխ յոմանայ և ոչ երկնչայց, զի՞ արասցէ ինէ մարդ։

Ստանալոր բառդ ծանեայ ոչ Հայի ի նորոգ ծանօթանալ, այլ ի հաստատուլեն ծանօթանալեն երկուց ի ձեռն փորձոյ. զոր օրինակ ի հանապազ ումիք՝ թէ սիրէ զնա թագաւորն, եթէ զփորձ նորա ևս փորձեսցէ, այս փորձ ոչ սակ նորոգ հանապազումն, այլ լինի հաստատուլեն հանապազման նորա. ըստ սմին օրինակի գիտէր դաւիթ՝ թէ տէր է աշխ իւր և պաշտպան իւր. բայց տեսեալ և զփորձ պաշտպանուլեն նորա, հաստատիւր ի գիտուլեէ, վասն որոյ և ասէր։

Ահա ծանեայ զի աշխ իմ եմ դու։ Ուր բառդ ահա՝ Հայէ ի ցոյց խնամոյն ոյ կամ գործոց պաշտպանուլեն նորա, որով ազատեաց նա զդաւիթ ի ձեռաց Թշնամեացդ իւրոց, և ի բազում իրս եցոյց նմա զայցելուլեն իւր. և հուսկ յետոյ հնազանդեցոյց նմա զժողովուրդս։ Հայասա ասելոյն ասէ ծանեայ՝ զի աշխ իմ էս դու։

Ի սմին բանի բայդ ես՝ ոչ ցուցանէ սուտ զլինելն ոյ աշխ դաւիթ, այլ զլինելն ոյ՝ աշխ պաշտպանիչ դաւիթ. որպէս թէ ասէր. յայսմ ահա ծանեայ՝ զի դու որ ես Հշմարիտ աշխ, դու ինքն ես պաշտպան իմ. զի լսելով ինձ և պաշտպանելով զիս, այնու ցուցեր զլինելդ քո իմ աշխ և իմ պաշտպան. կամ որպէս է. դու որ աշխ իմ ես՝ պաշտպանուլեէ քով յայնմի ցուցեր թէ դու ինքն ես իմ աշխ. վասն որոյ և ի գոհուլեէ մեծ տուեալ ասէ։

Օ աշխ օրհնեցից ի բանս իմ, և զբեր գովեցից ի խօսս իմ։ Ի յսինքն օրհնեցից զաշխ բանիւք սաղմոսաց, և գոհ վեցից զբեր՝ պատմելով զբանս նորա։ Այս և զօրհնուլեն իմ եդից ի բանս իրում. ի սկաւառակս, և զդուլեն իմ եդից ի խօսս իրում. ի սկսեալս. և մնասցից առաջի ոյ։

Այս բան կարի մեկնիլ և ըստ մտաց 3 համարոյն. ուր ասաց. * աստուածով գովեցից զբանս իմ ||։ Այս ըստ այսմ բանիւք և խօսիւք խնդացեալ լինին խոստ-

մունքն՝ զորս արար ՅՀՅ առ դաւիթ, յոր միտս կամի ասել. որովհետև ՅՀՅ ըստ խոստմանց իւրոց պատրաստեաց զիս, և ըստ խօսելոյ իւրոյ առ իս՝ հանդերձ ձեռաւ ի հաստատել զիս ի յանդորրութիւն թագաւորութիւն, յայս խոստմունս նորա, կամ՝ ի լրանալ այսց խոստմանց՝ օրհնեցից զնա։

Յառաջին հատուած այսր բանի դնէ օրհնեցից զՅՀՅ. և յերկրորդն գովեցից զտէր. երկոքին և թէպէտ ի նոյն միտս դնին, և ցուցանեն զառաւելութիւն զեղծմանն սրտի մարգարէին, քանզի հայեցեալ ի գանազանութիւն բառիցդ՝ մնքեմ ել առաջինն հայի ի բարութիւնն ՅՀՅ, որում հաղորդ գտանելով մարգարէին օրհնէ զնա յանաւհմանն բարութ նորա. իսկ երկրորդն հայի յարդարութիւնն ՅՀՅ՝ որով պաշտպանեալ լինելով ի նմանէ՝ գովէ զնա երբեմն զտէր արդար յամենայնի. վասն որոյ և զամենայն գնեանս իւր ի նա յանձն առնէ, ասելով։

Յաճ յոտացայ՝ և ահ երկնչայ՝ ղի ոչ ասիցէ ինչ մարդ։ Օ այս մանկ տէս ի համարն յ. զի ամենևին նոյն է։ Իսկ կրկնութիւն քանին ցուցանէ զառաւելութիւն հաստատութիւն յոտից մարգարէին և զմեծութիւն աներկեւանութ սրտի նորա։ Այս քանզի որ միանգամ յոտանալով յաճ կայ աներկեւան, պարտի և յիւրմէ առնել ինչ. զոյն զայս ևս ի մէջ բերէ մարգարէն ասելով։

Ճ. Յանկն են ոտքք իմ, աղբ տայ տէր աճ օրհնութիւն։

Այս է յայտ թէ ինքն ահ ուխտեալ իւրէ դաւիթ ընծայել ինչ ՅՀՅ. երևի թէ ի վտանգին անդ առաջի անգուսոյ ի սրտի իւրում ուխտեաց տալ ՅՀՅ ուղերձ ինչ, և կամ նուիրել նմա պատարագս օրհնութիւն, այսինքն սաղմոս և օրհնութիւն. ի սոսկ թերևս հայելով ասէ։

Յանկն են ոտքք իմ. աղբ տայ տէր աճ օրհնութիւն։ Այսինքն թէ որպէս ես ինձէն ուխտեցի մատուցանել քեզ պատարագս, նոյնպէս գիտելով թէ յինէն են այն ուխտք, և ահ յայնց զոր ուխտեցի, զնոյն տաց քեզ ՅՀՅ իմ. և ի տալն օրհնեցից զքեզ. կամ՝ որ նոյն է՝ զուխտսն որք եղեն քեզ յինէն՝ ահ եմ մե-

ռացեալ, այլ միշտ ունիմ ի մտի, զոր և կատարեցից
հանդերձ օրհնութեամբ։

Ա.Յս քան ուղղակի ասի ի բերանոյն քոմ. որ ոչ ի
խնդրոյ մերմէ և ոչ յայտնացաց մերոց, այլ յիւրմէ
կամեցաւ և ուխտեաց հաշտեցուցանել զմեզ ընդ Հօր,
և ժամանեցուցանել ի փրկութեն յաւիտենական. և
զայս ուխտ՝ զոր արար ընդ ի կատարեցն՝ մատոյց
իբրև զպատարագ օրհնութեան. ըստ որոյ ասէ. * զոր
տաց քեզ ընծ օրհնութիւն։ Օ այսոսիկ եդեալ մար-
գարէին ի մէջ բերել և զպատճառս տալոյ այսպէս
զուխտ իւր ցՅս. այն է բազմապատիկ գործք ազատու-
թեան և փրկութեան՝ զորս եցոյց նմա ընդ այլ ևս յոր
յայտ առնել ասելով։

Ժ։ Փրկեցեր զանձն իմ ի մահապանճ, զոտս իմ յարտա-
ռոաց, և զաչս իմ ի գայթակղութենէ. հաճոյ եղէց
առաջի տեառն ի լերկրին կենդանեաց։

Ա.Յս այն է՝ որ դնի ի տաղ. (ԺԸ։ 6.) և ընդ այլ
ինչ ի տոսս աւելնի, բայց եթէ ի բայդ ֆրկեց. որ
անդ դնի լերբորդ դէմն ասելով * փրկեաց զանձն իմ
ի մահուանէ։ իսկ աստ դնի լերկրորդ դէմն յա-
սելն։

փրկեցեր զանձն իմ ի մահապանճ։ Ա.յսինքն փրկեցեր զիս
ի վտանգէ անտի մահու՝ յոր ըմբռնեցայ ի հալա-
ծելս իմ ի սուտազայ և յաբեւաղտմայ. կամ յոր պա-
շարեցայ առաջի անբուսայ. փրկեցեր նաև ի մահ-
ուանէ անտի՝ զոր սպառնային սուտազ. և ս ի մա-
հուանէ մեռոց։ Այս զի յայնպիսի վտանգս արտասուօք
խնդրէր յիւր զազատութիւն, ասէին իբրև վասն փրկելոյ
յարտասուաց անտի ասէ։

Օ։ ոտս իմ ի գայթակղութենէ։ Ա.յսինքն փրկեցեր զոտս իմ ի
սատանայէ երկիւղէ և ի դառն տրտմութենէ յորում
լայի արտասուօք, և զազատութեն խնդրեի։ Այսպէս
ասա և զփրկութենէ ոտիցն՝ ասէ։

Օ։ ոտս իմ ի գայթակղութենէ։ Ա.յսինքն զերծուցեր զոտս
իմ, կամ պահեցեր զոտս իմ, զի մի սահեսցի յորո-
գայթակղութենէ թշնամեացն. որ է ասել. անվտանգ զերծու-

ցեր զիս, և ոչ եւսուր ինձ թոյլ անկանիլ ի ձեռս թշնամեաց իմոց. և կամ զարձեալ պահեցեր զիս՝ զի մի գլորեցայց ի մեղս և յանօրէնութիւն, կամ յաներեսս արհնչեղութիւն։ ՚Ո այսոսիկ եգեալ մտո-գարէին՝ առաջի առնել այժմ և զՀեռևուէնի այսր փրկութիւն ասելով։

՚Ահաւադիկ եղեալ առաջի ես յերերին կենդանեաց։ Կամի ասել. ահն ունիմ թէ յետ փրկելոյ զիս ոչ յայտնի ամենայնիւ և չսյլոց վտանգից, ժամանեցուսցէ զիս ի հայրենիս իմ, որ է երկիր կենդանեաց. ուր զամենայն ինչ ըստ կամաց նորա վարելով և կարգաւորելով առաւել և առաւել հաճոյացայց նմա, կամ հաճոյ գտայց առաջի նորա, և ոչ իբրև զառաւղ անարգեալ։ Այս զի * որ ասաս ,, հաճոյ լինի ոչ, գասանի նոյն հաճոյ և յիմանալի ,, երկրին կենդանեաց։, որպէս գրէ մեկնիչն. այս քան կարէ հայիլ և ի հանգերձեալ կեանս, յոր միտս կամի ասել. յետ ազատելոյ իմ ի նեղութենէ այսր կենդաղոյս, ժամանեցից ի վերինն երուսաղէմ, որ է չշնորհեալ երկիր կենդանեաց. և անդ կացից հաճոյացեալ ոչ և հաճելով աստուածով յաւիտեանս յաւիտենից։

ՍԱՂՄՈՍ ՃՀ.

Պաղատանք և հայցուածք առ ՚Ած վասն գտանելոյ զողորմութիւն և զպաշտպանութիւն նորա ի ձեռս թշնամեաց իբր յատամանց գազանաց. և և գովութիւն և օրհնութիւն բարձրութեան փառացն աստուծոյ։

1 Ողորմեա ինձ ՚Ած, ողորմեա ինձ, զի ի քեզ յոյսս առի անձն իմ։ 2 Ի հովանի բեռոց քոց յոյսացայց, մինչև անցցեն անօրէնութիւնք։ 3 Կարդասիցեմ առ ՚Ած բարձրեալ, առ ՚Ած բարերար իմ։ 4 Առաքեսցէ յերկնից՝ և փրկեսցէ զիս. եդ

Ի խաւարած. Ջ ապրեսցէ. ի գազանէն արիւնապէտ. ի ձա-ղանչէն՝ զի գոհասցեալ ընծայեսցէ երբեսոց ասուղաց,

՚ի նախաբինա՝ որ խոնեին զիս։ 5 Լուացայ ես ջուրմանէ
և պշնաթուռունէ իւր. և բերէաց զնոյն իմ ՚ի վերոյ փալանաց,
զի նոքեր են խոտվելու։ 6 Ընդ որում մարդիկ ապականեն իրենց
զնոյն և նեպոյ են, և լեզուով նոցա որպես առաջ առասպէլ։
7 Խորհեալ են զոս յերկինս ես. և յամենայն երկրէ են գոտ-
ոյս։ 8 Որոգայթ պատրաստեցին ոտից իմոց. խոնարհ արարին զանձն
իմ. փորեցին առաջի իմ խորխորատ, և անկան ինքեանք ՚ի նմա։
9 Պատրաստ է սիրտ իմ ես, պատրաստ է սիրտ իմ. օրհնել և
ասպնա տալ ձեզ գոստ իմովս։ 10 Օ՚արթիկ գոստ իմ, զար-
թիկ տաղմոսով և օրհնութիւնք. և ես զարթեայց առաւօտուս։
11 Խոստովան եղից ձեզ ՚ի ծողովրդոց տէր և ասացս առա-
ջեց ձեզ յազգինս։ 12 Որ՚ես եղեն գինեւ յերկինս ողորմութեան
գոս. գինեւ յամպս ճշմարտութիւն գոս։ 13 Խորհեալ ես գոս յեր-
կինս ես. և յամենայն երկրի են գոստ գոս։

ՎՀՐՆԵԳԻՐ

՚Ի խոստաց. ի տապանէր. ՚ի գոսին աբշանաքիր. ՚ի ձա-
մանակի ի գիսուցեալ ընտրուցեալ էր յերկուսց առաքելոյ յու-
դէ անդ։

ՕՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ ՎԱՅՐԱԳԻՐՔ

գացես ՚ի սաղ. իդ. և յայլս, ըստ աւան-
գելոյ յառաջինն գիրս Թագ. (գլ. իդ.
և իգ. ։ Ո՚ւր վասն բառիս աբիաթարի կամ ըստ երբ՚՚.
գիտելոյ տես ՚ի վերնագրի նախորդեցս սաղմոսին, (և
՚ի սաղ. ժե։)

Ա՚յլ վասն բառիդ. Ի տապանէր. կամ ըստ երբ՚՚. ալ
թարգմանին գիտելի է. զի այս գնի և ՚ի վերնագրի այլոց
և ս երից սաղմոսաց. այսինքեան են. ծէ. ծը. և հգ։
Թակ թէ առ ինչ գնի այս բառ, և զինչ նշանակէ, սակայն-
ևիւնչ անյայտ է. սակայն վերածեն զսա ըստ այլաբանա-
կան մեկնի ՚ի յարութիւն քրիստոսի, յորում ՚ի ևս ս մարմին
նորա զտապանեցաւ. որպես թէ խոստովանի այ առ-
մարհն՝ ասել ցնա. Ի տապանէր. Սակայն վերածեն
՚ի վերնագիրսն խաչին քրիստոսի, զոր եդ պիղատոս. և ՚ի

խնդրելն քահանայից փոխել զայն՝ խիղճ մնաց նորա աղդ արար նմա ասելով մի ապականեր. վասն որոյ և ասաց զոր ինչ գրեցի գրեցի. և ոչ փոխեաց ինչ։

Ոմանք վերածեն զայս 'ի բանն յայն՝ զոր ասաց Դաւիթ. ո՛չ ապականել զօծեալն տն, այսինքն զսաւուղ, յորժամ անկաւ 'ի ձեռս իւր յայրի անդ (ա. Թագ. իդ. 7.) և 'ի կեիլա (ա. Թագ. իզ. 9.) և զի այս գործ դաւթի մեծ իմն եղև, իբրև անջնջելի յիշատակ եանց 'ի վերնագիրս. և յայս միտս վերնագիր սաղմոսիդ բացատրի այսպէս. այս սաղմոս ասացաւ իբր արձանագիր 'ի դաւթայ 'ի յիշատակ այնր, զոր ասաց նա ինքն դաւիթ. * մի հարկաներ զդա ||. կամ 'ի յիշատակ այնր՝ զոր ասաց քաւ լիցի ինձ մխել զձեռն իմ յօծեալ տն, կամ ապականել զօծեալ տն։ Այս մեկնութիւն կարէ յարմարիլ այսմ սաղմոսի, և ծէ սաղմոսին. բայց ոչ յարմարի ծը. և հդ սաղմոսաց, յորս դնի այս բառ։

Ոմանք ասեն՝ թէ զայս բառ եդ դաւիթ 'ի վերնագրի ասա վասն անձին իւրոյ. և սկսաւ այսու բառիւ ասել. * մի ապականեր (զիս, կամ զժողովուրդ քո այլ) ողորմեա ինձ ած, ողորմեա ինձ ||։ Բայց այս մեկնութիւն ոչ կարէ յարմարիլ այլոց սաղմոսաց ունողաց զայս բառ 'ի վերնագրի իւրեանց։

Ոմանք համարին՝ թէ զայս եդ դաւիթ և կամ յօրինող վերնագրիս, առ 'ի զգուշացուցանելոյ զընթերցողն, մի ամենևին փոփոխել զկարգ սաղմոսիս. կամ յաւելուլ ինչ 'ի սա, և կամ պակասեցուցանել. որպէս առնէ յովհաննէս 'ի յայտնութեան 'ի վերջն. (իբ. 18. 19.) Բայց ընդէր յայսոսիկ չորեսին սաղմոսս միայն պարտ իցէ ունել զայս զգուշութիւն և ոչ յայլս։ Արդարն դնէ ընդ այլոց ոմանց թէ յետ որոյ բարեկամք եղեկիայ գտին զպէսպէս սաղմոսս, և գրեցին 'ի նմա 'ի կատարած, յոմանս և եդին մի ապականեր։

Ոմանք հաւանական համարին ասել, թէ կայր առ եբրայեցիս երգ ինչ՝ որ սկսանէր բառիւդ մի ապականէր. և որ ինչ երգեալ լինէր եղանակաւ նորին, ասիւր, երգի որպէս մի ապականեր, և յայս միտս ասեն դնի 'ի վերնագրի ասա մի ապականերն, որպէս

թէ եդեալ էր. այս սաղմոս է արձանագիր դաւթի. որ մինչև ի վերջն երդի օրպէս զերդն մի ապակա-
նեբր։

Ամենք ևս համարին՝ թէ այս բառէ անուն նուագա-
բանի կամ երգանակի, որով և միտ բանի վերնագրիդ
բացատրի այսպէս. այս սաղմոս մինչև ի վերջն եր-
գի այնու նուագարանաւ կամ այնու երգանակաւ՝ որ
կոչի մի ապականեբր. (տես ի նեբրած. գլ. ծ.) Իսկ
դիտումն սաղմոսիս է խնդրել յիշ զողորմութիւն վասն
փրկելոյ ի բռնութենէ թշնամեաց, և գոհանալ զնոյ
վասն այնր փրկութեան. և փառաւորել զնա. որպէս
տեսցի ի միևնութենէ։

Ե Լ. ՛Ն

ԻԸ. Աղաչեմ ինչ ես՝ աղաչեմ ինչ. զի ի տէր յոյսացաւ անձն
իմ։

ՄԵՆՈՒԹԻՒՆ

Այլ ոք բատ օրինի կարէ ասել առ ինձ, ողորմեա ինձ,
բայց եթէ նա՝ որ ճանաչէ զթշուառութիւն իւր, և
յուսոյ ի բարութիւնն այլ. զի թէ սոսկ զթշուառութիւն
իւր ծանիցէ, թէպէտ և տեսանէ զինչն կարօտ, բայց
ոչ համարձակի խնդրել զողորմութիւն, եթէ ոչ ունիցի և յոյս առ բարուն այնր՝ որ ողորմի։ Այլ զի եաես դաւիթ զինչն անկեալ ի թշուառութիւն մեծ ի հալա-
ծանաց անտի սաւուղայ, և զյոյս իւր եդ յնմ, աղա-
ղակէ առա և ասէ։

Աղաչեմ ինչ ես՝ աղաչեմ ինչ. զի ի տէր յոյսացաւ անձն իմ։
Որպէս թէ ասէր. յանհնարինն նեղութենէ եմ, և ոչ
ունիմ ինձ զոք ձեռնտու. միայն ի քեզ եմ յուսա-
ցեալ, դու ողորմեա ինձ։ Իսկ կրկնութիւն բանին՝ յայլ
և այլ ինչ ակնարկէ. մի՝ ի խնդրել զկրկին փրկութիւն
անձին իւրոյ. (զորմէ տես ի համարս ՟ը.) Այրիացեալ
՝ի զօրաւոր առնել զաղաչանս իւր, և այնու գթալի
ցուցանել զանձն առաջի նմա, որպէս թէ ասէր. ողորմեա
ինձ վշտացելոյս աղաչեմ. ողորմեա ինձ տառապելոյս։

Երբորդ՝ յողորմիլ փութով. որպէս Թէ ասէր. ողորմեա՛ ինձ ՚ած, վաղվաղակի ողորմեա՛ ինձ, Ջորրորդ ՚ի ցուցանել զառաւելուն տառապանաց և սրտմտե՛ իւրոյ. որպէս Թէ ասէր. ողորմեա՛ ինձ ՚ած. ողորմեա՛ ինձ մեծապէս զի մեծ է անձկութե՛ իմ. ՚Վնգերորդ ՚ի յայտարարութե՛ միայնոյ յուսոյ իւրոյ. երբ զի միայն չ՚ած եդ զյոյս իւր, և ո՛չ յայլ ո՛ք. և ըստ այսմ կա՛ մի ասել. ողորմեա՛ ինձ ՚ած՝ զի ՚ի քե՛զ յուսացայ, և ո՛չ յայլս զի ո՛չ գոյ այլ ո՛ք ասպնէն հզօր՝ բաց ՚ի քե՛նէ՝ յոր յուսացայց, վասն որոյ ողորմեա՛ ինձ: Նշ զմեծու Թէ յուսոյն իւրոյ դիտելով յայտ առնել, ո՛չ ասէ յուսացայ, այլ յուսացաւ անձն իմ, այսինքն հոգի իմ. որպէս Թէ ասէր. ՚ի վտանգիլ մարմնոյս հոգի իմ բողբոջի՛ն ՚ի քե՛զ յուսացաւ: Օ այս յոյս իւր կամելով այլով բանիւ և յայտնել, չարել զկնի և ասէ.

ՁԲ. Եւ հովանի՛ թեւոց քոց յուսացայց, մինչև անցցէ անօրէնութիւն:

Հովանի ասի հասարակօրէն այն որ պաշտպանէ ՚ի տապոյ արեւու կամ չանձրեւոյ: Իսկ հովանի Թեւոցն ասել չայտ առնէ զպաշտպան լինել Թեւոցն. որպէս և տեսանե՛լ ՚ի Թխմայր հաւ, որ զԹեւս իւր հովանի տարածե՛լ ընդ նոսա պաշտպանի զձագս իւր ՚ի Թըշնամեոյ, ՚ի ցրտոյ, ևայլն: Կ՚ըդ՝ որ գիրն զայս նմանութի՛ բազում ուրեք ՚ի կիր առնու՝ հայելով ՚ի պաշտպա՛ նութե՛ն այ. (որպէս և տեսանե՛լ ՚ի սաղ. ԺԶ. 8. Կ. 5. ԿԶ. 8. ևայլն. և Հառաջ ՚ի. 12. և մատ. ԻԷ. 37. ևայլն.) յորս պաշտպանութի՛ն այ և իւնամք նորա այլաբանի՛ ՚ի հովանի Թեւոց նորին:

Իսկ Թեւաքն այ իմացեալ լինի կամիլ նորա և կարել. կամ ողորմութի՛ և կարողութե՛ն նորա. զի ած է միայն՝ որ չամենայնի ըստ կամելոյն պաշտպանել, կարէ ան խափան ցուցանել զպաշտպանութի՛ իւր. և ո՛չ որպէս զմարդիկ՝ որք Թէպետ և կամիցին ողորմիլ և պաշտպանե՛լ, բայց ՚ի բազում տկարանան, և ո՛չ կարեն առնել ըստ կամելոյ իւրեանց: Օ այսոսիկ գիտելով մարգարէին. ո՛չ ՚ի մարդիկ՝ այլ չած միայն յուսալով դիմե՛ ՚ի տարածումն Թեւոց նորա, և ասէ.

ՁԱ. Հովանի՛ Թեւոց քոց յուսացայց: Կարէր պարզապէս ասել.

'ի քեզ յուսացայց կամ 'ի խնամս քո յուսամ Տէ. բայց ոչ գնէ այսպէս. այլ զհովանի թևոցն առնու իւր ապաւէն։ Նաև այսու կամի ցուցանել նախ զառաւելութի գթասիրութեն Այ. իբր զի այնչափ գութ ունի նա առ մարդիկ, մինչ գրեթէ իբրև զհաւ բաց ունելով զթևս իւր՝ կամի նոքիմբք պաշտպանել զնոսա 'ի յուսալ նոցա առ ինքն. յոր միտս ասաց մովսէս. *տարածեաց զթևս իւր և ընկալաւ զնա॥. (Երկց լբ. 11։) Կամի ցուցանել երկրորդ՝ զհաստատութի կամ զտևողութի յուսոյ իւրոյ վասն զի սոսկ յուսալն յԱծ՝ կարէ 'ի վայրկենի վճարիլ. իսկ յուսալն 'ի հովանի թևոց նորա՝ առաւել ինչ ցուցանէ. քանզի որ դիմէ 'ի հովանի, մնայ 'ի նմա գոնէ փոքր մի ժամանակ. ապա թէ ոչ այն ոչ է դիմել 'ի հովանի, այլ անցանել ընդ հովանեաւ։ Նաև ըստ այսմ ասելովն 'ի հովանի թևոց քոց յուսացայց՝ ցուցանէ թէ երկարապէս և հաստատապէս յուսայ յԱծ, և ոչ թողու զնա մինչև ոչ տեսցէ զպաշտպանութիւն նորա. և առ այս յարէ։

Մինչև անցցէ անօրէնութիւն։ Հալածումն զոր կրէր դաւիթ 'ի սաւուղայ՝ 'ի կողմանէ դաւթի՝ կոչի նեղութի և տառապանք. իսկ 'ի կողմանէ սաւուղայ՝ անօրէնութի և չարութի։ Այնպէս և նեղութիւնք զորս կրեն մարդիկ 'ի միմեանց և 'ի դիւաց, 'ի կողմանէ նեղելոց տառապանք են, իսկ 'ի կողմանէ նեղչաց՝ անօրէնութիք են։ Նաև ըստ այսմ բառիս անօրէնութիւն նշանակի աստ տառապանքն այն՝ զոր սաւուղ անօրէնութբ հասուցանէր դաւթի։

Իսկ բառդ մինչև՝ ցուցանէ աստ՝ զհետևութի յուսալոյն կամ զյաջողութի անցանելոյ անօրէնութեն. որպէս թէ ասեալ էր. յուսացայց յԱծ և ոչ թողից զհաստատութի յուսոյ իմոյ. զի ակն ունիմ թէ անցցէ փութով այս անօրէնութի այսինքն այս նեղութի. կամ ըստ այլոց ոչ դադարեցայց յապաւինելոյ յԱծ մինչև իցէ անցեալ այս իմ տառապանք։

Այս բան կարէ հայիլ ըստ լմն". և այլոց նաև 'ի կատարած կենաց, որպէս թէ ասեալ էր. ոչ այժմ միայն, այլ միշտ յուսացայց յԱծ մինչև 'ի վախճան կենաց իմոց. յորում վայրի 'ի բառնիլ կենացս՝ բարձցի

և անօրէնութիւն. այսինքն ոչ ևս եկեսցէ յիս յայլոց անօրէնութիւն յուխտարէն աստ և ոչ կինն հասցէ նոյն առ այլս։ Օ այս եզեալ առաջի առնէ այժմ և զաւրութիւն ներգործութիւն յուսոյ իւրոյ, և ասէ։

Ճ. Ղաղաւիթ առ ած բարեբաստ իմ։

Ի յուսալ ուրուք ի նեղութիւն իւրում ի կարօղ ոք՝ յայտնի նման զայն, զոր ակն ունի ընդունել. զորօրինակ որ անկեալ իցէ ի ծով, ի տեսանելն զոք յայս ունելով թէ կարօղ է նա փրկել զինքն, աղաչէ զնա. և եթէ հեռի իցէ, աղաղակէ առ նա՝ հասանել յօգնութիւն, և ազատել զինքն ի վտանգէ անտի ընկղմման. քան սմին օրինակի և դաւիթ ի պատերազմին անդ ի սաուղայ՝ ըմբռնեալ ի վտանգ մեծ՝ թէպէտ յուսացաւ յած, բայց տեսեալ գնա իբր հեռի, և ի բարձրութիւն, այսինքն տեսեալ թէ անագանի հասանել յօգնութիւն, սկսաւ աղաղակել. և այս է զոր ասէ։

Ղաղաւիթ առ ած բարեբաստ իմ։ Այսինքն ի նեղութեան իմում տեսեալ զիս մատնեալ ի ձեռս թշնամեաց իմոց՝ աղաղակեցի առ ած իմ իբրև առ բարձրեալ, այսինքն իբրև առ զերագոյն զատաւոր՝ առ այնպիսի՝ քան զոր վերագոյն ոչ ի հնար լինել. որպէս զի նա ինքն տեսցէ զդատաստանս իմ, և իրաւ արասցէ ընդ իս և ընդ թշնամիս իմ։ Այսպս վստահիր դաւիթ ի բազում փորձս՝ յոր տեսեալ էր զոյցեղութիւնն նոյ, և զտեալ ևս զօգնութիւն ի նմանէ. և առ այս ասէ։

Ած բարեբաստ իմ։ Որ բառդ բարեբաստ յաւէտ հայի ի բարեբարութիւն պաշտպանութեանէ և ազատութեանէ, քան ի բարեբարութիւն պարգևատուութեանէ. որպէս թէ ասէր. աղաղակեցի առ ած իբրև առ այն՝ որ բարեբար գտաւ առ իս՝ բազում անգամ պաշտպանելով զիս ի չարէ, կամ ազատելով զիս ի վտանգէ (որպէս յայտ է ա. թագ. իզ. 26—28։) Ել զայս բարեբարութեանէ համառօտիւ ինն պատմէ յերեսին յա. Ջորդ համարսն զեղեցիկ նկարագրութիւն յասելն։

ՀԻ. Աստուած յերկինից՝ և ՚ի ներքոյ ցիս. եր ՚ի նախադինն՝ որ խոնեին զիս։

Այս բանք ըստ Ճառին ուղղակի Հայկին յայն դիպուածն՝ որ պատմի (ա. Թագ. ԺԴ. 27.) թէ ՚ի պաշարել սա. ուղղայ զդաւթի՝ յորժամ մերձ էր ըմբռնել զնա՝ և ՚ի հաս առ նա հրեշտակ. և փութացոյց զնա դառնալ յետս, և վանել զայլազգիս, որք աշուաւել էին յերկիրը նորա. որոյ ՚ի միկնիկն վերծաւ գաւթի անվնաս. նոյնպէս եղև և ազատութիւն նորա յայրի անդ. զորմէ գրի. (ա. Թագ. ԻԳ. 4.) ՚ի սոսին Հայերուլ ասէ։

ՀԻ. Աստուած յերկինից՝ և ՚ի ներքոյ ցիս։ Այսինքն յորժամ պաշարեալ էի ես ՚ի բազմութիւն թշնամեաց իմոց, և մերձ էի ՚ի մահ, և ոչ գոյր ինձ յոյս ուսանէք յերկիրս. ուրաց, առաքեաց Աստ զօգնութիւն ողորմութիւն և Ճշմարտութիւն իւրոյ յերկինից, և ազատեաց զիս ՚ի վտանգ. զ մահու։ Որ բառդ յերկինէ ըստ չորից դիպ. մի՝ ըստ լսելոյ". ՚ի ցուցանել զնոյ ամենակալ զօրութիւնն, զի ՚ի ծայրագոյն վայր բարձրութիւնէ գոլով ամենայնի իշխէ, և զամենայն կեցուցանէ։ Երկրորդ՝ ՚ի ցուցանել թէ ոչ գոյր նմա օգնութիւն յերկրէ այսինքն ՚ի մարդկանէ։ Երրորդ՝ ՚ի ցուցանել թէ այն եղև, իբր հրաշք և յատուկ երկնային տեսլութեան ոյ։ Չորրորդ ՚ի ցուցանել թէ յոյժ հեռի էր յիւրմէ և անտեսանելի այն ազատութիւն. ուստի յորժամ եհաս նմա՝ հասնելոյ թուցաւ իբր յերկինից առաքեալ այսինքն յանեղութիւն եկեալ և յանշափ հեռաւորութէ։ Որ զի այսու ազատութիւնէ խայտառակեցան թշնամիք նորա, սակն իբր յարէ զկնի և ասէ։

ՀԲ. Եւ ՚ի նախադինն՝ այ ինէն ցիս։ Այսինքն նախատելի և անարգ եցոյց զայնչափ բազմութիւն թշնամեաց իմոց՝ որք հանդերձ թագաւորաւ իւրեանց կոխէին զիս, այսինքն պաշարեալ էին զիս, և կամէին խեղդել. քանզի ամենայն հնարք նոցա և ջանք ՚ի դերև ելին և խայտառակեցան. որպէս յայտնի տեսանի յերբիս դիպուածն ևս, յորս կամէին սաստուղանք կոխել զդաւթի. (տես ա. Թագ. ԻԳ. 19 28. ԻԴ. ՚ի

ւ — 22 ։ ԻՀ. ւ — 15 ։) Այլ զի զայս ասաց ՚ած ողորմելով. և իրաւունս առնելով, սմին իբր ասէ ։

Ե. Արդ երթայք և ուսարուք զի զ՚ինչ է այս՝ ողորմութիւն կամիմ և ոչ պատարագ։ Ոչ եկի կոչել զարդարս, այլ զմեղաւորս ։ Եւ ասէին ցնա աշակերտք Յովհաննու և փարիսեցիք՝ պահեն ։ Եւ ասեն ցնա՝ ընդէ՞ր աշակերտք քո ոչ պահեն, իսկ աշակերտք Յովհաննու և աշակերտք փարիսեցւոց պահեն ։ Եւ ասէ ցնոսա Յիսուս՝ միթէ կարող են որդիք հարսանեաց լինել զի ընդ նոսա է փեսայն ։ Այլ եկեսցեն աւուրք յորում առցէ ի նոցանէ զփեսայն, յայնժամ պահեսցեն ։ Ոչ ոք կարկատէ կտոր ի հին հանդերձի, զի ոչ առնուցու զլրումն նորոյն ի հնոյն, և չար ինչ լինի ։ Եւ ոչ արկանեն գինի նոր ի տիկս հինս, զի ոչ պատառեսցին տիկքն, և գինին հեղցի, և տիկքն կորիցեն ։ Այլ արկանեն գինի նոր ի տիկս նոր, և երկոքինն պահեսցին ։ Եւ ոչ ոք որ գինի հին ըմպէ, կամի նոր ։ Ասէ՝ հինն քաղցր է ։

Ե. Արդ երթայք և ուսարուք զի զ՚ինչ է այս՝ ողորմութիւն կամիմ և ոչ պատարագ։ Ոչ եկի կոչել զարդարս, այլ զմեղաւորս ։ Եւ ասէին ցնա աշակերտք Յովհաննու և փարիսեցիք՝ պահեն ։ Եւ ասեն ցնա՝ ընդէ՞ր աշակերտք քո ոչ պահեն, իսկ աշակերտք Յովհաննու և աշակերտք փարիսեցւոց պահեն ։ Եւ ասէ ցնոսա Յիսուս՝ միթէ կարող են որդիք հարսանեաց լինել զի ընդ նոսա է փեսայն ։ Այլ եկեսցեն աւուրք յորում առցէ ի նոցանէ զփեսայն, յայնժամ պահեսցեն ։ Ոչ ոք կարկատէ կտոր ի հին հանդերձի, զի ոչ առնուցու զլրումն նորոյն ի հնոյն, և չար ինչ լինի ։ Եւ ոչ արկանեն գինի նոր ի տիկս հինս, զի ոչ պատառեսցին տիկքն, և գինին հեղցի, և տիկքն կորիցեն ։ Այլ արկանեն գինի նոր ի տիկս նոր, և երկոքինն պահեսցին ։ Եւ ոչ ոք որ գինի հին ըմպէ, կամի նոր ։ Ասէ՝ հինն քաղցր է ։

,, և ահա եղանէին չորք գազանք, (այսինքն չորք բռնաւորք‖․ ըստ սմին և դաւիթ գազանս կոչէ զթշնամիս իւր զի ոչինչ իւիք ընտելացան ը՟ նմա․ և որչափ բարիս եցոյց առ նոսա, նոքա միշտ իբրև զգազան մռմռային ընդդէմ նորա․ և իբրև զվայրիս ընդ լերինս և ընդ դաշտս շրջէին գտանել զնա և պատառել։ Վասն որոյ և չէր հնար դաւթի կալ ուրեք հաստատուն, և կամ հանգիստ 'ի քուն մտանել, մանաւանդ յերիս դիպուածսն անդ, զորոց զտեղիսն նշանեցաք 'ի նախընթաց համարն 'ի վերջոյ։ Այլ ա՟ծ ողորմելով նմա փրկեաց զնա 'ի ձեռաց նոցա․ վասն որոյ ասէ․ *փրկեաց զանձն իմ 'ի միջոյ գազանաց‖․ այսինքն 'ի թշնամեաց իմոց 'ի պաշարել նոցա զիս։

Իսկ զոր յարէ զկնի ասելով, ը՟ ննջէի ես խռովեալ․ այս բան յերկուս ինչ ակնարկէ․ մի՝ յայն, զոր ասացաք, այսինքն է թէ չէր նմա հանգիստ 'ի քուն լինել, այլ երկիւղիւ և խռովութ՟բ սրտի․ և ըստ այսմ բառդ ը՟՝ դնի փոխանակ բառիս մ՟նչ ը՟․ որպէս թէ ասէր․ այնպէս զարհուրեալ էի 'ի թշնամեաց իմոց՝ մինչ զի խռովեալ ննջէի։ Երկրորդ յայն, թէ 'ի ննջել նորա խռովայոյզ սրտիւ 'ի վիմին անապատի, կամ յայրին դադդայ (ա՟․ թագ․ ի՟գ․ 25․ և ի՟դ․ 4․) հասին 'ի վերայ նորա սաւուղեանք․ և ը՟ այսմ բառդ ը՟ դնի փոխանակ բառիս յորժամ․ որպէս թէ ասէր․ յորժամ ննջէի ես խռովութ՟բ սրտի, և պաշարեալ էի 'ի թշնամեաց իմոց, փրկեաց զիս ա՟ծ 'ի ձեռաց նոցա։

Հայի այս և յայն խռովութ՟ի սրտի որ հասանէ 'ի փորձութ՟նց․ յորում թմրեալ վերին մասին ննջէ հոգին խռովեալ կ՟մ անհանգիստ լեալ իբր 'ի խաւարի, ըստ լամբ″․ իսկ յաղաղակել հոգւոյն առ ա՟ծ՝ ողորմութ՟ի նորա՝ եւս և ճշմարտութ՟ի նորին փրկէ զնա 'ի բռնութենէ անտի փորձութ՟նց իբրև 'ի ժանեաց գազանաց․ այլ թէ ո՛ր և ո՛րպիսի իցեն այն ժանիք, և զի՛նչ լեզուք նոցա զորս կոչեաց գազանս յայտ առնէ 'ի յաջորդ համարն ասելով։

Ջ. Արտոյ մարդկան ապաստան էրբեանց ղէն և նեպ էն.
և լեզուս նոցա որպէս սուր սուսերի:

Ի խնդրել դաւթի զմրմունքն յայլ ի սկզբան սաղմոսիս, երկիցս եղ ողորմեա ինձ ողորմեա ինձ. որով որպէս աստացաք անդ զայլ և այլ ինչ դիտեր, մանաւանդ զկրկին փրկուքն անձին. ըստ միոյն խնդրեր փրկել ի չարէն և ի ներկայ վտանգէ՝ յորում պաշարեալ գտաւ ի թշնամեաց իւրոց իբր ի գազանաց. իսկ ըստ միւսոյն խնդրեր փրկել ի ծածուկ և ի հեռաւոր վտանգէ՝ զոր նախընթացն նմա թշնամիք իւր: Այսուհետև առաջնոյն խոստովան եղև ի նախընթաց երկուս համարան՝ թէ եգիտ զոր խնդրեր. իսկ վասն երկրորդին աստ խօսի յաւելուն:

Արտոյ մարդկան ապաստան էրբեանց ղէն և նեպ էն, և լեզուս նոցա որպէս սուր սուսերի: Ստամամբք նշանակին աստ ծածուկ հնարք թշնամեացն, զոր նիւթէին ընդդէմ նորա. զի ատամունք գոլով ծածկեալ ընդ շրթամբք, յօրինակ բերին ծածուկ հնարից: Յսպիսի ծածուկ և նենգապատիր հնարք իբրև զէնք եղեն ասէ, և իբրև նետք ի ձեռս թշնամեաց իմոց. զէնք՝ առ ի պաշտպանել զինքեանս, և նետք՝ առ ի խոցոտել զիս ի հեռուստ, և սպանանել:

Ա՛մբէն է ատամամբք իմանալ աստ և զբռնութեն թշնամեացն կամ զչար կամն նոցա որով կամէին իբր ատամամբ պատառել, և իբր նետիւք վիրաւորել զդաւթի:

Ա՛րդ որպէս ատամունք նոցա, այնպէս և լեզուք նոցա ասէ, որով խօսէին զինէն ի մէջ իւրեանց, էին որպէս սուր սրեալ. զի զայնպիսիս խօսէին որով իբր սրով յօշոտէին զանուն իմ, և զփրկուն իմ, և կամէին սպանանել զիս:

Արդէս տեսանի ի նախապրեալսդ, սոքիմբք նշանակի այն ամենայն՝ (որ գրի ա. Թագ. իա. 11: իբ. 9: իգ. 19: իդ. 2.) յորս պատմի թէ զմարդ թշնամիք դաւթի պէսպէս բանիւք չարախօսէին զնմանէ, և մատնէին զնա, և գրգռէին զսաւուղ ընդդէմ նորա՝ հնարիւք նմին փակել զնա, և ըմբռնել. վասն որոյ և ասաց դաւիթ յաւուր միում ցսաւուղ. * ընդ՚ր լսես

բանից ժողովրդեան‖. իզ (ա. թագ. իէ. 10:)
Օ մատնութիս և զհնարս սոցա, կամ զթշնամութիս սոցին նմանեցուցանելով զինուց և նետից, և զլե-զուսն սուսերաց սրելոց, կամի յայտ առնել՝ թէ թըշ-նամիք իւր առաւել չար են քան զգազանս. զի ատա-մունք գազանաց ո՛չ են նետք, և լեզուք նոցա ո՛չ են սուսերք. իսկ ատամունք թշնամեաց իւրոց նետք էին, և լեզուք նոցա սուսերք: Որպիսի եղեն և ատամունք և լեզուք դպրաց և փարիսեցւոց, քահանայից և իշ-խանացն հրէից. որոց տրտնջելն էր զէն ատամանց, և հայհոյելն՝ նետ շրթանց, և մատնելն ՚ի մահ՝ սուր սուսեր:

Աստանօր ՚ի շարադրութե կայ մթութի ինչ, զոր պատ-ճառէ բառս իւրեանց. որ ըստ երից մտաց կարէ իմա-ցեալ լինել. մի ըստ լինելոյ բացայայտելի. որպէս թէ եդեալ էր. ատամունք իւրեանց, այսինքն ատամունք որդւոց մարդկան՝ են զէնք և նետք: Երկրորդ՝ ըստ լինելոյ խնդիր հական բայիս էն. որպէս թէ եդեալ էր. ատամունք որդւոց մարդկան են ինքեանց զէնք և նետք: Երրորդ՝ ըստ լինելոյ յատկացուցիչ ատամանց. որպէս թէ եդեալ էր. այնպիսի են որդիք մարդկան՝ զի և ատամունք իւրեանց համարին լինել զէնք և նետք. և լեզուք նոցա սուր սուսեր: Այլ որպիսի և իցեն, եթէ ած ո՛չ տացէ թոյլ, ո՛չինչ կարեն առնել. զի ՚ի ձեռին նորա է ամենայն. և ընդ նորա իշխա-նութբ են ամենեքին, և նորա հրամանի սպասեն ա-մենեքին. գոլով նա ինքն բարձրեալ և փառաւո-րեալ յամենայնի. սմին իրի յարէ զկնի և ասէ:

Է. Բարձրեալ ես դու յերկինս ած. և յամենայն երկրի են փառք քո:

Այս բան կրկնի ՚ի վերջ այսր սաղմոսիս, (ևս և ՚ի սաղ. ճէ. 5.) ուստի և զմեկնութի սորա տե՛ս անդ: Իսկ պատճառ աստ ևս դնելոյն՝ է կրկին, մին է այն՝ զոր եդաք այժմ ՚ի ցուցանել՝ թէ գոլով ած բարձրեալ յամենայնի՝ առանց նորա ակնարկութե ո՛չ ոք կարէ առնել ումեք ընդդէմ ինչ. իսկ միւսն է յարմարութի բանին, հայելով ՚ի փրկութին յայն, զոր եցոյց ած յերկնից. առ որ և աղաղակեաց

մարգարէն (՚ի համարն 3.) ասելով. *աղաղակեցի առ ՚ած բարձրեաւն, և նա առաքեաց յերկնից զօրութիւն իւր ‖. Եւ. ՚ի տոսէն ակնարկելով ասէ։

Բարձրեալ ես դու յերկինս ՚ած. և յամենայն երկիր են ֆառք։ Որպէս թէ ասէր. դու ինքն ՚ած ՚ի բարձրութենէ երկնից գոլով իշխես ՚ի վերայ ամենայնի՝ որք են յերկիր. և տաս ամենեցուն կեանս, և փրկես զյուսացեալսն ՚ի քեզ. նա պի առանց ակնարկութեան քո ոչինչ ներգործի յաշխարհի. որով և փառաւորի անուն քո ընդ ամենայն տեղիս՝ և ընդ ամենայն ազգս. զի ամենեցուն տեսեալ զգործս արդարութենէ և փրկութենէ քո, գովեն զքեզ և գոհանան զքէն։ Ա. յամ կամի հետևեցուցանել և ասել. ցո՛յց և առ ինս զփրկութենէ քո, և ազատեա՛ զիս ՚ի հնարից թշնամեաց իմոց. և մի թոյլ տար նոցա առնել ընդ իս ըստ կամաց իւրեանց։

Լա՛մբ". գրէ աստ թէ *փառաբանն այս որով լի էր երկիր՝ կիր, լմնանամբ զպեսպես արարածոցս՝ որ ստեղծեալ են ՚ի նմանէ՝ զվայելչութենէ. զի որպէս ՚թագաւորին սպեսպես գոյից բազմութի՝ առաւելութենէ ասի նորին փառաց, և նուազութին՝ պակասութի, այսպէս և այս արարչագործութեքն ամենայն երկիր լցեալ է, զի ասէ, նորին փառաբ. քանզի ամենայն ստացուածք իւր՝ մեծութենէ են իւր փառացն ‖։

Ա. յս բան հայի և ՚ի բարձրանալ որդւոյն այ. քանզի ՚ի կարծել հրէից՝ թէ ՚ի հող մահու իջուցին զփառս նորա, նա յարուցեալ բարձրացաւ. և փառաբ նորա լցաւ երկիր։ Ո՞յս եղեալ մարգարէին, առաջի առնէ այժմ և զչարիս թշնամեաց իւրոց ասելով։

Ը. Որդեայն պատրաստեցին ոտիք իմոյ. խոնարհ արարին զանձն իմ. փորեցին առ ՚ի իմ խորխորատ և անկան ՚ի նմա։

՚ի նոյն։

Որովհետև բազմադիմի հնարիւք զհետ եղեն դաւեթի թէ թշնամիք նորա ՚ի կորուսանել զնա. նա ինքն դաւիթ և ա բազմապատիկ օրինակաւ առաջի դնէ զայնոսիկ. է՝ զի նմանեցուցանէ զայնս յարձակմանց գազանացն (որպէս ՚ի համարն 5.) և է՝ զի նմանեցուցանէ

նետից և սուսերաց (որպէս 'ի համարն 6)․ է՝ զի նմանեցուցանէ հեղեղաց ջրոց, և է՝ զի նմանեցուցանէ թունից վիշապաց․ իսկ աստ (որպէս և այլուր)
նմանեցուցանէ այլոց գործոց, և ասէ։

Որոգայթ պատրաստեցին ոտից իմոց․ խոնարհ արարին զանձն իմ․ փորեցին առաջի իմ խորխորատ։ Այս նմանութիւն առեալ լինի 'ի հնարից որսորդացն, որք վասն հաւուց որոգայթ հասարակ պատրաստեն․ իսկ վասն մեծամեծ էրէոց և գազանաց երբեմն որոգայթ մեծ լարեն, և երբեմն խորխորատ փորեն առաջի, և պնդին զկնի նոցա, և վարեն ուժգին, մինչև արկցեն զնոսա 'ի նոյն։ Եւ զի դաւիթ իբրև զվայրենի հաւ շրջէր 'ի լերինս, և իբրև զէրէ յանապատ տեղիս դեգերէր, յայս հայելով՝ զհալածելն սաւուղեանց նմանեցուցանէ որոգայթ լարելոյ և խորխորատ փորելոյ։ Զայսոսիկ գործելով *խոնարհ արարին զանձն իմ‖․ այսինքն նուաստացեալ ցուցին զիս, անարգեալ 'ի մարդկանէ, և մերժեալ 'ի փառաց․ յամենայնի տատանեալ և տուայտեալ։ Բայց քանզի պաշտպան եղև նմա ած 'ի թշնամեաց, այն չարիք նոցա հասին 'ի
նոսա․ սմին իրի յարէ զկնի և ասէ։

Եւ անկան ինքեանք 'ի նոյն։ Այս բան հայի 'ի նմանութ՟ն նախընթաց հատուածոյն․ իբր զի որպէս որսորդք երբեմն 'ի պնդիլն զհետ էրէոց առ 'ի արկանել զնոսա 'ի խորխորատ՝ ինքեանք անկանին 'ի նոյն, սոյնպէս պատահեցաւ ասէ և թշնամեաց իմոց, իբր զի 'ի կամիլ նոցա ըմբռնել զիս, ինքեանք ըմբռնեցան․ և 'ի խնդրել նոցա կորուսանել զիս, ինքեանք կորեան․ և 'ի պնդիլն զհետ առ 'ի որսալ զիս, ինքեանք որսացեալ եղեն․ որպէս յայտնի տեսանի այս 'ի սաւուղ, որ 'ի կամիլն ըմբռնել զդաւիթ՝ անկաւ 'ի ձեռս նորա երկիցս․ այլ դաւիթ խնայեաց 'ի նա, և եթող անվնաս․ (որպէս աւանդի․ ա․ թագ․ իդ․ 11․ և
իզ․ 8։)

Լամբ″․ ըստ հոգևորին մեկնելով զայս բան, ոտիւք իմանայ աստ զընթացս կենաց մերոց՝ յորս որոգայթ լարեն դևք և խոնարհեցուցանեն․ այսինքն յորոգայթ արկանելով նուաստացուցանեն և թշուառացուցանեն զմեզ։ Այլ որ չարն է՝ խորխորատ ևս փորեն առաջի

մեր. այսինքն Ե յուսահատութիւն էառ, համ այնպիսի
լինչ՝ յոր հնարին՝ անկանգնելի կործանել։ Այլ ի
դիմել մեր առ նա՝ չքանայ, և ինքեանք կրեն զպա-
տիժն։

Ի. Բազում ձեռագիրս մեր առտնօր գնի բառդ հա-
գեսպ. որպէս և յերբ" ասէ. զի առ առ աւարտին քանք
ի վերայ թշնամեաց, և սկսանին քանք օրհնութիւնք և
պատրաստութեան սրտի առ նա։ Այ՝ առնգի տեսեալ
դաւթի զայսպիսի և զայսչափ պաշտպանութիւնս և
վճռաւոր ի վերայ նր, մատուցանէ զանձն առաջի
օրհնութեան, և ասէ։

ԺԹ. Պատրաստ է սիրտ իմ աստ, պատրաստ է սիրտ իմ. օրհ-
նել և սաղմոս ասել չէզ քառօք իմովք։

Ի. Արի՛ փառք իմ, արի՛ քնար և սաղմոս, յարիցեմ
առտուն։

ԻԱ. Խոստովանեցայ քեզ ի մէջ ազգաց տեր. և սաղմոս
ասացից քեզ ի մէջ հեթանոսաց։

ԻԲ. Մեծ է մինչև յերկինս ողորմութիւն քո. և մինչև
յամպս ճշմարտութիւն քո։

ԻԳ. Բարձրացիր ի վերայ երկնից ո՛վ Աստուած. և ի
յաւէտ ելիցէ փառք քո։

Ա. Յոգիկ հնգեբին համարք ամենևին նոյն են ընդ
այնս որք գրին ի սաղ. ՃԺ. 1 — 5։ Աստի և զլիա-
գոյն մեկնուն այսոցիկ հնգեցունց տանցս տէս անդ
նաև ըստ եբրայականին ի համեմատութիւն։ Այլ
կամելով աստ ևս ասել ինչ՝ հայեցցուք ի կարգ բա-
նիցդ։ Առգարէն երկու ինչ նկարագրեաց առաջի
իւր. որոց մին էր վտանգ մահու ի թշնամեաց, և
միւսն՝ խնամք փրկութիւնն առ յայ. և ահա յերկոսին
ի տոսա հայելով աստանօր՝ պատրաստ ցուցանէ զինքն
և ասէ։

Պատրաստ է սիրտ իմ աստ, պատրաստ է լեզ։ Արտիւք իմա-
ցեալ լինի աստ յօժարութիւն կամաց, և զայս առաջի
դնէ առ ի ցուցանել զառաւելուն պատրաստութեան

իւրոյ առ ամենայն ինչ եթէ՛ ի մահ և եթէ՛ ի կեանս. որպէս թէ եղեալ էր՝ պատրաստ եմ՛ ի մեռանել վասն քո ամ. պատրաստ եմ և՛ ի կեալ՛ ի փառս քո. պատրաստ եմ ոտնակոխ լինել վասն սիրոյ քոյ. պատրաստ եմ և ելանել՛ ի փառս վասն անուան քո, պատրաստ եմ հոգւով, պատրաստ եմ և մարմնով: Այս և պատրաստ եմ՛ ի տառապիլս օրհնել զքեզ, և՛ ի յանդուրանալս սաղմոս ասել քեզ փառաւոր խոստովանեալ զքեզ. այսինքն սաղմոսարանօք խմամբ, որք են ինձ պարծիք փառաւորելոյ զքեզ. (այլ զայսմանէ տես՛ ի սաղ. ՃԽԷ. 1:) Օ այս եղեալ՝ ապա յորդորի ինքնին յօրհնութիւն և՛ ի սաղմոս, ասելով:

Ճ. (Ա)ՔԻՒՒ ֆառաւ եմ, ՔԻՒՒ սաղմոսաւ և օրհնաւՔԻՒՔ, և ես ՔԻՒԵայց առաւօտուց: Այսինքն զգաստայիք ուրախ միտք իմ և կամք իմ՝ որք էք փառք իմ, ի ձանձրանալ և՛ ի սիրել զիս. որով և ես արթնացայց և լուսաւորեցայց. կամ զարթիք ուրախ ներքին զօրութիւնք իմ օրհնել ընդ իս զիս. կամ զարթիք փառք հոգւոյ մարգարէութեանս և նուագերգութեանս, որովք երգէի զխորհուրդս փառացն իմոյ. կամ զարթիք ուրախ սաղմոսարանք իմ և երգք իմ, որք էք իմ գործարանք փառաւորելոյ զիս: Զարթիք սաղմոսել և օրհնել զիս. և ես ահա զարթեայց առաւօտուց՝ երգել զօրհնութիւնս առ ինձ: (Տես զայսմանէ՛ ի սաղ. ՃԽ. 2. 5:) Օ այս եղեալ մարգարէին, մատչի՛ ի խոստովանութիւն ինձային խնամոցն և ասէ:

Ձ. (Ո)ՐՈՍՊՈՎԱՆ եղէց ՔԵԶ՛ ի ժողովուրդս զՔ. և սաղմոս ասացից ՔԵԶ յազգս: Այսինքն՝ ի փրկել զիս յամենայն թշնամեաց իմոց, և՛ ի դարձուցանել զիս՛ ի հայրենիս իմ, կամ՛ ի յանդուրժութիւն կենաց, խոստովան եղէց և յայտնի ցուցից առաջի ժողովրդեան, և ես և առաջի հրեշտակաց քոց զվարերարութիւնս քոյ՝ զոր ցուցեր առ իս. և սաղմոս ասելով՛ ի մէջ ազանց օրհնեցից զքեզ:

Ա՝արդարեն նախ եդ օրհնել և սաղմոս ասել. ապա եդ սաղմոս և օրհնութիւն. իսկ աստ խոստովան լինել, և սաղմոս ասել: Եթէ՛ ի սէրտ մարգարէին հայեցուք՝ երեքին ևս՝ այսինքն խոստովան լինել,

և օրհնելն, և սաղմոսելն ցուցանեն զպօլացուին նո-
ւին լեզու զմի ոմն եբրեակ դուռնալ. իսկ եթէ հայե-
ցուք յառաջիկայն, օրհնելն բերի 'ի բարուքիւն
այ լինքեան. զոր այլով բառիւ դովել ասեմք. խոս-
տովանիլն բերի 'ի բարերարուքիւն այ՝ որ առ
մեզ. զոր այլով բառիւ գոհանալ ասեմք. իսկ սաղ-
մոսելն բերի 'ի փառս այ 'ի հռչակել. զոր այլով
բառիւ փառաւորել ասեմք. երբեմն բերի և յողոր-
մուքիւն այ 'ի գթալ նորա յայլս, և ըստ այսմ փոխա-
նակ ասելոյ սաղմոսել, յատուկ բառիւ ասեմք
լանդրել, աղաչել, ևն։

Օ այլ ինչ զանազանուքիւն տայ սուրբն յակոբ մեծքնայ
հայրապետ ('ի Ճառն ՟ը.) եբրեակ են ասէ աղօթք.
այսինքն են * լանդրուածք, օրհնուքիւնք, և գոհու-
,, թիք. լանդրուածք այս են՝ զի լանդրեսցէ ոք զ-
,, ղորմուքիւն գթուքիւնե մեղաց իւրոց. գոհուքիւնք՝ զի
,, գոհանայցես զՏօրէն երկնաւորէ, օրհնուքիւնք՝ զի
,, օրհնեսցես զնա վասն ամենայն գործոց իւրոց։ ՟Ի
,, ժամանակս վտանգի նեղուքիւնե քո մատո՛ զու նմա
,, աղօթք լանդրուածոց. և 'ի ժամանակի երբեմն կե-
,, րակրես 'ի բարուքիւնէ նորա, խոստովանուքիւնք գո-
,, հանայցես զու զայնմանէ՝ որ եան քեզ. և 'ի ժա-
,, մանակի երբեմն լի և յուրախուքիւնե ցնծուքիւնե միտք
,, քո՝ տո՛ւր զփառս օրհնուքիւնե. և ամենայն աղօթք
,, քո որոշելով լինիցին առաջի այ. Եւ տե՛ս զու, զի
,, գաւիթ ընդ ժամանակս ժամանակս այսպէս կայր
,, յաղօթս, և ասէր, յարեայց և խոստովան եղէց
,, առ քեզ վասն իրաւանց և արդարուքիւնե քո. և 'ի
,, միւսում սաղմոսի ասէ. օրհնեցէ՛ք զնո՛ր յերկնից,
,, և օրհնեցէ՛ք զնա 'ի բարձանց. և դարձեալ ասէ.
,, օրհնեցէ՛ք զնո՛ր յամենայն ժամ, յամենայն ժամ
,, օրհնուքիւն նորա 'ի բերան իմ. և ո՛չ եթէ միով
,, կերպիւ կայր յաղօթս, այլ որոշելով ։ Օ այս ասէ
սուրբն յակոբ 'ի ցուցանել՝ թէ ո՛չ վայրապար
զայլևայլ տարազս աղօթից առաջի առնէ մարգա-
րէն, այլ որոշելով. ըստ որում և աստ առնէ, և
յայլ տեղիս ևս, 'ի մէջ բերելով զսաղմոսելն, զօրհ-
նելն, և զխոստովանիլն կամ զգոհանալն, ևն։
Ո՛րդ զայսոսիկ առաջի եդեալ աստ մարգարէին 'ի

մէջ մատուցանէ և զպատճառն, որոյ աղագաւ յայտ պիտի յոլորդորի, ասելով ։

ԺԲ. Ա՛ԷՁ ԷՂԵ ՔՒՆՁԵ ՅԵՐԿԻՆՍ ՈՂՈՐՄՈՒԵ ՛ՈՒ. ՔՒՆՁԵ ՅԱՄԱՊ ՃՇՄԱՐՏՈՒՆԷ ՛ՈՒ ։ Այլեմբք ու՛չ ցուցանի թէ միևնոյն յերկինս ողորմութիւն ու՛ր անդր ևս, նոյնպէս և ճշմարտութիւն ու՛ր անդր ևս, այլ զի որքան հեռի մարդիկ բարձր քան զամենայն ըմբռնեն զերկինս, նոյնպէս և զամպս յօդս վերինս, կամելով բարձր և մեծ ցուցանել զողորմութիւն ու՛յ, և զճշմարտութիւն նորա, ասէ մինչև յերկինս, իբր թէ ասէր. ողորմութի՛ք ո՛ւ ճշմարտութի՛ք ո՛ւ զոր ցուցեր մեզ՝ մեծ եղև յոյժ. որպէս թէ աձեցեալ և ամբարձեալ լինէր մինչև յերկինս. նոյնպէս մեծ եղև և ճշմարտութի՛ք ո՛ւ, և իբրև թէ յամպս բարձրացաւ ։

Ո՛րդ մեծ ասի ողորմութի՛ն ու՛յ, եթէ յինքեան, և եթէ հայելով առ մեզ. յինքեան ասի մեծ՝ զի է անչափ և անսպառ գանձ ՚ի բարերարել ։ Ո՛ւ մեզ ասի մեծ ըստ այլևայլ բանի. մի՝ զի մեծամեծս տայ, երկրորդ՝ զի մեծապէս տայ, այսինքն առատապէս, երկրորդ՝ զի անյապաղ տայ, ուր յապաղէլն նահանջի. չորրորդ՝ զի յօժարութի՛ք տայ. հինգերորդ՝ զի զիտքըն առեալ զմեծն տայ ։ ՚Ի սոսին հայելով բարեգործ վարդապետ. (՚ի մեկն. մարկ. գլ. ԺԵ.) և օրինակ բերելով ՚ի սոյն զիրկութիւնն աջակողմեան աւազակին՝ գրէ այսպէս. * մեծատուն է ողորմութի՛ն ու՛յ, եթէ նորա. զի յորում ժամանակի ընկալաւ յաւազակէն զակէ անտի զհատատն՝ դարձոյց նոյնժամայն զիտքն խարէնն. և եբաց նմա զդրախտն. և տարեալ եմոյծ ՚ի նոյն. և կացոյց զնա ՚ի վերայ ամենայն ընչից իւրոց. ընդ ես ասէ էցես այսօր ՚ի նեղքս ՚ի դրախտին փափկութե՛ն, այսինքն ՚ի նոյն փառսն՝ յորում ես եմ՝ կցորդ զքեզ լինձ արարչից. և այս պէս քրիստոնեայք բազմացան հաւատովք. և հանդերձեալն նոցա տալ (ըստ աւազակին) զհատուցումն անպատմելի. վասն զի հաւատացին ՚ի մարդ խաչեալ, որ է ՚ած ՚ի վերայ ամենայնի. և ինքն խոստացաւ. ուր եմն էցեմ, անդ և պաշտօնեայքն իմ եղիցին ։

Ա՛յս բան ըստ բառիցն առեալ՝ կարէ հայել և յայն՝

զի ընդ երկինք է ողորմիլն այլ՝ ի Աշխատութիւնս ստեղծուածոց. իսկ՝ ի վեր քան զերկինս ոչ գոլով Աշխատութիւն, ոչ գոյ և ողորմութիւն մատակարարութիւն՝ ի Աշխատասցեալս։ Վասն որոյ ասէ * մեծ եղև մինչև յերկինս ողորմութիւն քո ։ Այնպէս և ճշմարտութիւնն, այսինքն ճշմարիտ խոստումն այլ՝ ի ներքոյ երկնից է կամ ընդ ամպովք. իսկ յերկինս ոչ է խոստումն, այլ կատարումն խոստման վասն որոյ ասէ. * մինչև յամպս ճշմարտութիւն քո ։ (՚Ի յայտնի տե՛ս յայտնի՛ս ՚ի սաղ. լէ. 6. և՝ ի նախայիշեալ սաղ. ճէ. 4։)

Ստորադաբար առեալ, այնչափ մեծացաւ ողորմութիւն այլ, մինչզի յերկինս անդ չպարագրելով ի քոյոց յերկնից զայծ մինչև յերկիր. և որ էջն՝ գալոց է ամպովք ճշմարտութիւնք, այսինքն՝ ի ցուցանել զճշմարտութիւնն իւր։

Ա. Յլաբանօրէն՝ ողորմութիւն այլ մեծացաւ առ մեզ՝ ի ձեռն առաքելոց՝ որք նմանին երկնից. սոյնպէս և ճշմարտութիւն յայտնութեանց և խոստմանց նորա մեծ ցուցաւ՝ ի մարգարէս որք օրինակին յամպս։ Ա. ըզ եդեալ մարգարէին զմեծանալ և զբարձրանալ այլոյն ողորմութեանն՝ առաջի դնէ ապա և զբարձրութիւնն այլ հանդերձ փառօքն, և ասէ։

ԺԸ. Բարձրեալ ես դու յերկինս ած. և յամենայն երկիր է փառք քո։ (Տե՛ս զայսմանէ՝ ի վերոյ՝ ի համարն 7։) Որ մարթ է յաւելուլ ևս, թէ այս հայի յայն՝ որ եղև՝ ի լեառն սինայ. ուր էջ յերկնից բարձրեալն ած. և փառք նորա երևեցան անդ, և անտի սփռեցաւ փառաւորուի անուան նորա ընդ ամենայն երկիրս. և ըստ այսմ փառօք իմացեալ լինի ստացուածոց պայծառութիւն լուսոյ, և բազմութիւն հրեշտակաց՝ որք իջին անդ։ Այս միտս իմանալով ծործորեցւոյն զանուանս ֆառ՝ ասէ (՚ի մեկն. մատ. գլ. ճ.) * Արկին ,, լսի փառացդ իրք, քանզի կամ զպայծառութիւն լու- ,, սոյն կոչէ փառս, իբր այն թէ բնակեալ է՝ ի լոյս ,, անմատոյց. և թէ իջին փառքն այլ՝ ի լերինն սի- ,, նայ. և կամ զբազմութիւն զօրացն. ըստ այնմ՝ ի ,, բազում զօրս փառք թագաւորի ։ Ա. ըզ յայտ է թէ սոքիմքն երևեցաւ ած՝ ի լերինն անդ. որով որ. պէս նա ինքն բարձրեալ էր յերկինս, սոյնպէս և

անուն նորա փառաւորեսցաւ և փառաւորի յամենայն երկիր. և փառաւորեսցի յամենայնի յաւիտեան։

ՍԱՂՄՈՍ ԾԷ.

*Յանդիմանութիւն առ խստացեալ մեղաւորս, որք հան-
գոյն օձից և իժից խնուն զականջս ընդդէմ բանիցն
Այ. եւ և յայտարարութիւն պատժոց նոցին առ յԱյ.
և ցոյց հատուցման չարի և բարւոյ։*

Ի կատարած. մի ապականեր. արձանագիր 'ի Դաւթի։

1 Եթէ արդարեւ զարդարութիւն խօսէիք. և ուղիղ դա-
տէիք որդիք մարդկան։ 2 Քանզի և արդ իսկ
'ի սրտի ձերում զանօրէնութիւն գործէիք յերկրի. անիրաւութիւն
ձեռք ձեր նիւթէին։ 3 Օտար եղեն մեղաւորք 'ի մօրէ. խա-
բեցան յարգանդէ, և խօսեցան սուտ։ 4 Սրտմտութիւն նոցա
ըստ նմանութեան օձի. որպէս իժի և քարբի, որ խցեալ է զա-
կանջս իւր։ 5 Զի մի լուիցէ նա զձայն թովչի ճարտարի. և
մի առցէ դեղ 'ի դեղատուէ իմաստնոյ։ 6 Ած փշրեսցէ զա-
տամունս նոցա 'ի բերանս իւրեանց. և զծնօտս առիւծուց
խորտակեսցէ Տր։ 7 Անարգ եղիցին նոքա որպէս ջուր՝ որ
հեղու. 'ի լարել աղեղան նորա՝ տկարասցին որպէս մոմ որ հա-
լի, և սատակեսցին։ 8 Անկաւ հուր՝ և ո՛չ տեսին զարեւ,
մինչչեւ 'ի մի առեալ էր զփուշս իւրեանց. որպէս դժնիկ
բարկութիւն՝ կենդանւոյն կլցէ զնոսա։ 9 Ուրախ եղիցի ար-
դար յորժամ տեսցէ զհատուցումն. և զձեռս իւր լուասցէ յա-
րեան մեղաւորի։ 10 Եւ ասասցէ մարդ, թէ արդարեւ գոյ-
պտուղ արդարոյ, և է Ած որ դատի զնոսա յերկրի։

ՎԱՐՆԱԳՈՒՅ

՚Ի հատարած ՚ի սպանէդը . արչանագէդը ՚է գաւէդը .

ԱՍՏ ՍՈՒՆԳԴԵԼՈՒ ՍՈՒՅՆ ԸՅՕՎՆԻՆ.

Նագիր և յայլ ամենայն ապագրեալ՝ և ՚ի ձեռագիրս սաղմոս մեր փոքու ինն այլեայլութք . որոց յոմանս յաւելեալ լինի նաև բառդ «աղաղոս . քայց քանզի ՚ի բազումս ո՛չ դնի այդ , և ո՛չ յերգը". և ո՛չ ՚ի Թարգ". եօթ". և լատ". ևն . մեք ևս զանց արարեալ զայնու՝ ըստ հաստարակ ձեռագրաց եդաք : Այլ վասն բառիդ ՚ի սպանէդ՝ տե՛ս ՚ի նախընթաց սաղմոսն . նոյնպէս և վասն բառիդ արչանագէդ , տե՛ս ՚ի սաղ. ծե : Նակ միտ բանի վերնագրիդ է , Թէ այս սաղմոս ասացաւ ՚ի դաւԹայ երբ անջնջելի յիշատակաւ երգելն :

Սաղմոս այս է երբ շարունակուէ նախընթաց սաղմոսին . ուստի հաստարակաց կարծիք է , Թէ զայս ասաց դաւիԹ հայելով ՚ի ժամանակն յայն՝ յորում Թէպէտ և զերծաւ ՚ի ձեռաց սաւուղայ , քայց խորհրդատուք և ծառայք սաւուղայ ո՛չ դադարէին գրգռել զնա ընդդէմ դաւԹի . և յորժամ հարկ լինէր ջատագովել զնա՝ լռէին . և ՚ի բանից անտի դաւԹի՝ զորս խօսեցաւ առ սաւուղ ՚ի պաշարման իւրում , ո՛չ իւիք զգաստանային . վասն այնորիկ զբանս իւր ՚ի դէմն նոցա կարգէ , և նոքիմբք ուղղակի ՚ի դէմն իւր բաքանչիւր խստացեալ մեղաւորի , մանաւանդ ՚ի դէմն քահանայից և իշխանացն հրէից՝ որք անիրաւութիւն դատեցին , և հանգոյն օձի և իժի խցին զականջս իւրեանց ընդդէմ բանից նոր , և ո՛չ առին դեղ բժշկութե՛ն առնմանց իւրեանց :

ՐԱՆԻ

ՃԻԳ. Ով ասէ արդարն պատրաստութիւն չունի խօսելոյ. և ուղիղս պատրաստ ունի դատաստան:

ՄԵԿՆՈՒԹՒՆ

Այս եղանակ խօսից է զարմացական՝ միանգամայն և հեգնական, զի տեսեալ մարգարէին զչիմար դատումն մարդկան խստացելոց՝ ի մեղս, մանաւանդ սաւուղայ և արանց նորա, զարմանայ. և տեսեալ զանուղղելի լինել նոցին՝ հեգնէ զնոսա, և իբր ծաղր առնելով ասէ:

Ով արդարն պատրաստութիւն խօսէր. և ուղիղս պատրաստ ունի դատաստան: Արդեօք թէ ասէր. ոչ թէ զիւրդ զարդարութիւն խօսիք, և ուղիղս դատիք որդիք մարդկան. որ է ասել. քնաւ երբէք արդար լինչ ոչ խօսիք, և ամենևին ուղիղ ոչ դատիք:

Այլ առ բարուք իմանալոյ զայս՝ ծանիր, զի ի հարցանել մեր ցի և էյէ մարդ, էյէ արդեօք բարի՝ տալ բանապարտուց հալածել զոք, ատուիք քամքատել, յանիրաւի սպանանել, գողանալ, չնալ, եւ. եթէ արդարութիւք կամիցին պատասխանել՝ ասեն, ոչ է բարի. զի ի միտս ամենեցուն կայ այս ուղիղ դատուն, թէ չար է զայդպիսիսդ գործել. ապա թէ ոչ, ընդդէմ ոչ կամին, զի և այլք արասցեն ինքեանց զայդպիսի լինչ:

Այդ թէպէտ և այսպէս ձանաչեն և այսպէս պատասխանեն ամենեքին, բայց չարք և ամբարիշտք ի պատասխանելն այսպէս, ոչ արդարութիք խօսին, և ոչ ուղղութիք դատին. քանզի զնեբհակն խորհին ի մտի, և զնեբհակն կամին ի սրտի. վասն զի խորհին և կամին հալածել, քամքատել, գողանալ, չնալ, եւ. զի թէ ոչ կամէին, ոչ գործէին զայդպիսիս: Ապա թէ զոր խօսին, և ոչ արդարութիւն՝ զոր խօսին, և ոչ ուղղութիւն՝ զոր խորհին. և այս՝ ըստ երկուց կողմանց և ս. իբր զի եթէ ասէին, բարի էն այդ գործք, ահա այսու

ո՛չ խօսին զարդարութիւն և ո՛չ դատին ուղիղ. իսկ եթէ ասիցեն, ո՛չ են բարի, այսու ևս ո՛չ խօսին զարդարն և զուղիղն. զի ինքեանք իբրև բարի կամին զայնս:

Սուրբն այսպիսիքս իբրև յիմարք հեգնելիք են, և մերժելիք. վասն որոյ և իրաւամբք հեգնէ մարդարէն զայսպիսիս, և հեգնելով ազդ առնէ նոցա զչարիս նոցին՝ զոր գործեն. որպէս թէ ասէր. դուք գիտէք թէ անիրաւութիւն է հալածել և սպանանել, ևն. ապա զի՞արդ խորհուրդ տայք սաւուղայ հալածել զիս. ա՞յդ է ձեր ուղիղ դատաստան. իսկ եթէ զսարին հակառակն՝ խորհուրդ տայք, թէ չէ արժան հալածել, սպանանել ևն, զի՞արդ ապա միաբանեալ էք ընդ նմա 'ի հալածել զիս:

Մարթ է զայս բան ըստ առաջին հատուածոյն մեկնել իբր հարցական, և ըստ երկրորդին իբր յորդորական. որպէս թէ ասէր՝ միթէ արդարութի՞ւն է այն՝ զոր խօսէիք որդիք մարդկան՝ 'ի գրգռել ձեր զսաւուղ՝ զի հալածեսցէ զիս ևն. յայտ է թէ այդ չէ՛ արդարութիւն. և սակայն դուք եթէ ուղիղ դատէիք, ըստ դատելոյ ձեր՝ զարդարութիւն խօսէիք:

Պատճառ թիւրելոյ այսպիսեաց 'ի դատելոյ զուղիղն է թիւրութիւն մտաց և կամաց նոցա. որպէս պատճառ պղտոր տեսանելոյ՝ է պղտորութիւն աչաց: Ապաքէն որ ախտացեալ է դեղնութեամբ աչաց՝ դեղին տեսանէ զսպիտակն. սոյնպէս և որ ախտացեալ է մոլորութեամբ մտաց և անկարգութեամբ կամաց՝ թիւր դատէ զուղիղն. այլ զորօրինակ ըստ ասելոյ ոմանց եթէ ախտացեալն դեղնութեամբ աչաց կրեսցէ 'ի ներքանս ոտից զխոտն կոչեցեալ կեղիտակ կամ կելիտոնիա, բժշկի, սոյնպէս որ կրէ 'ի ներքս 'ի միտս զխորհուրդս բարիս, և 'ի կամս զգթութիւն՝ բժշկի 'ի թիւր դատելոյ. ապա թէ ոչ՝ մոլի 'ի դատելն, մանաւանդ 'ի դրգռել հպարտութեան և նախանձու: Որ ըմպէ զհիւթ ովփիայ խոտոյ (այն է ոփուսիա՝ որ բուսանի յաշխարհն եթովպիոյ) այլայլի յերևակայութեան. մինչև տեսանել զփուրև զօձս. և զգազանս. այլ եթէ 'ի վերայ այնր ըմպիցէ զգինի արմաւոյ՝ զգաստանայ. սոյնպէս որ արբեալ է 'ի հիւթոյ հպարտութեան կամ

նախանձու՝ այլոյն չերևակայելե, և այլանդակ դառե. իսկ եթե՝ ի վերայ այնը ըմպիցի զգինի սե-
բոյ, կամ եթե ունիցի խորհուրդս բարիս՝ ուղիղ դառե. զի թե և յայտնի տեսանիցի զանկարգուե-
ին՝ ոչ յայլս՝ յուղիղն գարձուցանե։ Ո՛ տեսանել աթե-
մէ՛ք այնահա՝ զի խաղայը ընդ ուբեկայ՝ կարիր
թիւը դառել գնա. սակայն ուղղուեի սրտի նորա
ետ նմա ուղիղ դառել՝ ասելով, ուբեմն կին նորա
է. (ծնն. իզ. 9)։ Ո՛թե չարաիտ ոք տեսանիր՝
թե եղիազար գնե գինաս յակաոբա ուբեկայ, և
ապարանքնան՝ ի դաստս նորա (ծնն. իզ. 22-47.)
սոյնպէս եթե տեսանիր թե յակոբ համբուրե զռա-
քել, ՝ի չարն դառիր. բայց ուղիղք յուղիղն դառե-
ցին. (ծնն. իե. 11)։ Ո՛ք քանզի մարդարէն սա
կաս տեսանիր յորդիս մարդկան զայսպիսիս, վասն
որոյ զարմանայ. * Թե արդարև ասէ զարդարուեի՛ւն
խոսելիք, և ուղիղս դառելիք որդիք մարդկան ։
Ո՛ստանօր եթե չաղկապ Ե՛ առցի իբր թարմատար,
և իբր զարդ, և կամ փոխանակ բառիս չունչամ, միա-
բանին լինի այս. եթե յիրաւի զարդարուեի՛ խոսելիք՝
յայնժամ ուղիղս դառելիք։ Ո՛այս միա մեկնի և վար-
դան. և փոխանակ ասելոյ՝ խոսելիք, գնե սիրելիք,
յասելն. եթե ստուգախոս սիրելիք զարդարուեի՛ւն,
ուղիղս դառելիք։
Ո՛ասամբ ինն այսպէս մեկնի և լամբ". յասելն.
* եթե Ճշմարիտ կամաք խոկայիք զարդարուեի՛ւն, և
,, ուղիղ դառաւոր լինելիք գործոց ձերոց, ոչ ստե-
,, րիւրելիք յօրինացն ՚ոյ ։ Ո՛ս սակայն առաջինն
մեկնուեի՛ւն երևի հարազատ և ուղիղ և համաձայն
յաջորդ բանին. զի յայն Հայելով և ըստ այնմ մտաց
խոսելով մարգարէին, յարե զինի և ասէ։

ԺԲ. Վ՚ԱՆԵԼ Ե ՍԲՐ ԷԱՆ Ի ՍԲՈՒ ՅԵՐԵՄ ՀԱՆՕՐԵՒՈՒԻՆ
ՓՈՐՁԱԷ ՅԵՐԷԼԷ. ՈՒՐԱՑՈՒՐԻՆ ՅԵՒ ՅԵՐ ՆՈՒԼԱՆՆ։

Օայս դնե մարգարէն ի ցուցանել զասացեալն յիւր-
մէ՛ ի սկզբան սաղմոսիս, այսինքն թե յիրաւի ոչ է
արդարուեի՛ զոր խոսին ամբարիշտք, և ո՛չ է ուղիղ
զոր խորհին. զի թե՛և արդար իցի՝ զոր խոսին, և
ուղիղ՝ զոր դառեն, բայց ինքեանք ստուեի՛ զ երևե-

ցուցանեն այնպէս վճռել. վասն զի յինքեանս ոչ ունին այնպիսի սէրն իրի ասէ.

Արդ եւ արդ խօսի՛ ընդ սրտիւ իւրում զիարս ի վերայ անկողնոյ իւրոյ, եւ կատարեսցի՛ ի նմա զոր ասէ Տէր. Ընդ սրտիւ իւրում խօսեցարուք ի վերայ անկողնոյ ձերոյ, եւ կատարեսցի՛ ի ձեզ

Ը. Ո՞ր եղեն ճղաւորք՝ ի մօրէ. Խաբէբան յորժամէր, և խօսեցան սուտ։

Ասելիք քեզ սիրելդն Թշուառութեանէ մեղաւորաց, որ է յետինն ամենայն Թշուառութեանէ քանահան բնաւ Թեան. վասն որոյ գրելեմ քեզ մարդարէին այսու քանիւ ի վերայ նոցա յառեալն։

Ո՞ր եղեն ճղաւորք՝ ի մօրէ։ Այս բան ըստ Ճառին Իբրահիմ մեկնի. նախ՝ Թէ մեղաւորք մինչև եկեն ծնանել ի մօրէ օտարացեալ երևեցան առաջի Աստ. որպէս տեսանի յետաւ ըստ ընտրութեանն. կամ Թէ ի սկզբանէ անտի այսոհիքն ի ծննդենէն իւրեանց օտար Հաւատացան նոքա։ Երկրորդ՝ Թէ մեղաւորք յորմէ հետէ ծնան ի մօրէն՝ օտար եղեն յԱստ, օտար եղեն և յարդարուէ. զի Թէպետ ի ծնանիլն անդ չունէին զբանաւարութիւն ընտրել զաթոռն կամ զչար, բայց քանզի նաև ի բանիլն անդ բանաւարութէ՝ ոչ չոքան զՀետ արդարութէ, այն չետ է նոցա օտար Հաւատալ յԱստ։ Երրորդ՝ Թէ մեղաւորք Թէպէտև ի մարդոյ ծնան, բայց օտար եղեն յուղղութէ մարդկային կենաց, և ի Հանապազորդ չՀաւատութէ։

Ըստ Հոգևորին այլ և այլ օրինակաւ մեկնի այս, ի՝ Թէ մեղաւորք Հեռի գտան յօրհնութէ մօր, զոր ետ Աստ։ Երկրորդ՝ Թէ մեղաւորք ոչ ծնանին ի Հոգևոր մօրէ, այլ օտարանան. որ է ասել. մեղաւորք ոչ անսալով խրատուս այլոց՝ ոչ ծնանին ի բարի կենաց։ Երրորդ՝ Թէ մեղաւորք մեղօք օտարանան ի բարւոյ իւրեանց իբր ի մօրէ, որպէս նախասահմանեցաք ի սկզբնական արդարութէ, և դարձ ի վառաց. և այլն՝ որ ի կարգի։ Չորրորդ՝ Թէ մեղաւորք ընդդէմ գաւառնեն և ուխտի իւրեանց գնալով օտարացան յԵկեղեցւոյ իբր ի մօրէ։ Զայս միտս մեկնէ նարեկացին զայս բան (ի մեկն. երգոց երգոյն. գլ. ա. ե.) ասելով. *օտար եղեն մեղաւորք ի մօրէ իւ. այսինքն ,, ղաւանուն և զուխան՝ զոր ուխտեցին ի ծննդեանն ,, աւազանին՝ սիրել Հայրն ամ՝ և զմայրն Եկեղեցի՝ ,, ստեղին և օտարացան. զի զոր արտաքս գտեալ սա- ,, տանայի ի մօրէ՝ որ է Եկեղեցի, գերի առեալ ,, տանէ՝ որպէս զմարդալաստաւս, որք գողանան

,, զմանկունսն՝ զոր հեռագոյն ի ծնողացն գտանեն ։ Հինգերդ՝ թէ մեղաւորք միասին՝ ի մեզս՝ օտարանան և մերժին յարքայութէ՛, որ է մայր մեր ամենեցուն ։ Պատճառ այսմ այսպէս լինելոյ է այն՝ զոր յարէ զկնի՝ առելով ՝

Խաբէիան յորժամէ ։ Այսինքն յետ ելանելոյ յարգանդէ մերոյ իւրեանց՝ խաբեցան ի նանրութենէ աշխարհիս . որպէս պատահէցաւ եւայի , որ դեռևս նորոգ ելեալ ի կողից ադամայ , խաբեցաւ ի պատրանաց ։ Այլոց որդիք նորա ւչ միայն խաբեցան , այլ և զհետ եղեն խաբէութենէ , պատրելով զինքեանս և զայլս . և առելով ինքեանց և այլոց . և առ այս յարէ ՝

Ա՛ր խօսեցան տուա ։ Առաջինն ի կարգս արտաքին մեղաց՝ երևի լինել սատանէն. զի ի սկզբան անդ սատանէն միայն երևեցաւ յաշխարհի յարտաքին մեղս բերանով սատանայի . որ սատանէական սկսաւ խօսիլ ընդ եւայի յասելն . * զի՞ է՝ զի ասաց ՚ած , թէ չիմ ծա ,, ռոց որք ի դէն ի նէրքս ի դրախտի այդր մի ուտիցէք ։ (ծն . ը . 1 ։) Այս չայտ է թէ այս չայտնի սուտն էր ։ Այս քանզի անսաց այսմ եւայ , չայտնաբար իբր առաջինն ի մեզս եհաղ զսա որդւոց իւրոց ։ Այսսի տեսանելեաւք՝ զի յեղանել մարդոյ յարգանդէ (որպէս տեսանի ի տղայս) յառաջ քան զդործել զայլ մեղս արտաքոյ՝ սկսանի սուտ բանիւ , որ է սուտ խօսիլ , երբեմն սուտ դործով՝ որ է գողանալ ։ Այս որս Հայելով ասէ սիրաք (լէ . 20 .) * յառաջ քան զամ ,, նայն գործս բան Ճշմարիտ առաքնորդեսցէ քեզ ։ Այդ թեպետ և բաղմաց է սա , բայց որոց մնունդ լեալ իցէ ի տղայսէ անտի չար , առաւել ևս զօրանան ի նոսա սատանէիք բանից և գործոց , և կամ փոխանակ նոցին անողորմելիք և անօրէնութիք ծանուցք . որպէս և տեսանել չամպարիշտս մեծաց չամարտուցեալ . զի որովհետև չայսպիսիս տիրէ նեղբին անկարգութէն , և ուղիղ կանոնաց անհամաձայնութէ , այն անկարգութէն և անհամաձայնութէն՝ տայ խօսիլ զսուտ կամ զչար . զի * ի չաւելուածոյ սրտի խօսի բերան ։ (մատ . ժբ . 34 .) մանաւանդ թէ այն սուտէն և անհամաձայնութէն չայտ առնի վնեբքին անկարգութէն . որպէս Ճշմարտութէն վնեբքին բարեկարգութէն .

զի 'ի ձայնէ անօթոյն ձմնայի դատարկութ՟ի և լըու-
թ՟ի նորա, կամ խեղութ՟ի և ամբողջութ՟ի նորին ։

Այլ արդ քանզի այսպիսի տեսանէր դաւիթ զթըշ-
նամիս իւր` վասն որոյ առ նոսա ուղղելով զայս բան`
ասէ. ոչ համարձակիմ յորդորել զձեզ յարդարութ՟ի
և յուղղութ՟ի. զի հնացեալ գոլով ձեր յօտարութ՟ե
բարւոյ և 'ի ստացութ՟ե չարի, չտեսանեմ 'ի ձեզ տե-
ղի ուղղութ՟ե. քանզի գտանեմ զձեզ` յելանելոյ ան-
տի յորովայնէ մօր ձերոյ յարեալ յանօրէնութ՟ի 'ի
խաբէութ՟ի, և 'ի ստութ՟ի ։

Այս բանք հային և յայնոսիկ որդիս եկեղեցւոյ, որք
օտարանան 'ի մօրէ իւրեանց, այսինքն 'ի նոյն եկե-
ղեցւոյ` հերձուածողութ՟բ, կամ անառակութ՟բ վա-
րուց կամ հակառակութ՟բ ընկերաց, (որպէս դնէ եզն-
կացին 'ի գով. լուս ։) Այս և պառակտեալ յարգան-
դէ` այսինքն 'ի շնորհաց աւազանին` յորմէ ծնան, և
զրկեալ 'ի ներքին հաղորդակցութ՟է եկեղեցւոյ` յոր-
մէ սնան. խաբին և խաբեն ընդդէմ դաշինն` զոր
եդին 'ի մկրտութ՟ե. և խօսին սուտ, մանաւանդ նո-
քա որք մոլին հերետիկոսական վարդապետութ՟բ ։
Ի վերայ սոցա տարածէ ծործորեցին զայս բան ('ի
մեկն. մատ. ժդ. 28.) Օսոսա ասէ թշնամիս կոչէ
ն՟ր գիրն. * զի որք սուտ խօսեցան` խաբեալք յար-
,, գանդէ և օտարացեալք 'ի մօրէ աւազանէն` թշնա-
,, միք են ա՟յ. զի զուղիղ բանն խաթարեալ եղծին և
զչար հերձուածս հաստատեցին ‖ ։

Ըստ սմին և մեծն խոսրով յառաջ բերեալ զայս
բան ('ի մեկն. ժամագր. երես. 135.) գրէ այսպէս.
* մարգարէս ոչ վասն այլ իրիք` այլ վասն 'ի հոգևոր
,, մօրէս ('ի ն՟ր եկեղեցւոյ) օտարանալոյ կոչեաց
,, մեղաւորս. օտար եղեն ասէ մեղաւորք 'ի մօրէ.
,, խաբեցան յարգանդէ` այսինքն յաւազանէն . . .
,, խօսեցան սուտ. զի ասեն, իբրև զի սիրելի են
,, յարկք քո տէր զօրութ՟եց. ցանկայ և փափաքէ
,, անձն իմ 'ի գաւիթս քո ('ի սուրբ եկեղեցի) . . .
,, զայս և որ սոցին նման ասեն. և մեծապէս ստեն ‖.
զի հեռի կան յեկեղեցւոյ. յամառեալ են 'ի չար
կամս իւրեանց. ոչ խրատու անսան և ոչ յորդո-
րանաց ։

Ընդ սոսին դասին և այնոքիկ՝ որք չէտ Թողլ զվայել-
չութիւն աշխարհիս յարին ՚ի սէր աշխարհի , օտա-
րանան ՚ի ժողո՝ այնինքն ՚ի կանանէ կրօնի իւրեանց ,
և իսքին չարգանդէ ՚ի մեկնիլն չառաջադրեալ է .
և այնու խօսին սուտ . զի առեն ուխտի իւրեանց՝ զոր
ուխտեցին : Չուխտէն այլ ինն եղեն առջա , և այլ
ինն եղե աշխարհ վասն առջա . և ՚ի չարիչն ՚ի նոյն՝ մի
լինին ընդ նմա : Չայսպիսի ազէտս Հայելով մի ունի
՚ի սրտոյ , աւաղիր , և սոսկայր . և լալագին խօսե-
լով ընդ աշխարհ ասէր . * ով աշխարհ , դու ես միշտ
նոյն , ես եմ միշտ նոյն . մեք ոչ եմք նոյն ||

Ր. ու այսպիսեաքս և տեսանել և զայնսոսիկ ամպա-
րիշտս՝ որք չէտս կացեալ ՚ի բարեկեցութէ իւր ՚ի մե-
րէ՝ ունակացեալ էն ՚ի չարիս և ՚ի չար չարժարունս .
և անդադար զՀետ էն անօրէնութէց . որով և
անընդունակ արարեալ էն զանձինս բարի խորհրդոց
և խրատուց . զորոց խոսի մարգարէն ՚ի չետագայդ
ասելով ՝

Ղ· Սրամարեք նոցա ըստ նմանութէն օյն . որպես էթէ և
չարէթ, չի եղեալ է ղնոսին իւր ՝

Ե· Օ ի ՚ի լուելն նա զնոյն խովէլ ձորաքրն . և ՚ի առ-
ջե գրել ՚ի գեղատուէ ինձանդ ՝

Օ չամառ չարուէնի մեզաւորաց օտարացելոց ՚ի մե-
րէ ըստ ՚ի վերոյ զրելոցդ՝ ոչ կարէր մարգարէն այ-
լով իւիք յայտնի կացուցանել , բայց եթէ նմանութէ-
գաժանութէ օձի , իխի , և քարբի : Այս այս կարի ՚ի
գեղ· զի առջա յորժամ առնուն զնաժոտ ձայն թռչնի՝
կատաղին , և իսկոյն փախին զահացն իւրեանց . կամ
ըստ ասելոյ ոմանց՝ զմին չահացնջա գնան ՚ի վերայ
գետնոյ , և զմիւսն խնուն տատմէ . զի պէ գան և սոս-
կան ՚ի ձայնէ անտի . և չետոյ ՚ի տալ թռչնի զայլ
ձայն՝ սխորժեալ ընդ այն իքր ընդ ձայն չաճոյ լսե-
լեաց իւրեանց՝ և իքր ընդ ձայն ազատեցելոյն՝ ըն-
տանեքար բերին առ թռչնին . և յերթռնիչն ՚ի նմանել
ոչ խայեն զնա՝ բարեկամ կամ բարեբար չանաչե-
լով զնա ինքեանց : Կամկական օրինակ ինն կարի լի-
նել սյսմ այն , զի յորժամ փիտա տեսս կատուի՝ երբեա-

նու և փախչի. և յորժամ փիս փիս ասէս, մեղմի և ընտելաբար մերձի. Այնպէս և տեսանել և ի շունն, և ա և ի գայլն՝ նաև յոչխարն և ա. Ի շրջիլ խմամ յերգ ծովս՝ անկաւ ի նաւէ գառն մի ի ծով, և մերձ էր ընկղմել. և որք էին ի մակոյկ նաւին ձայնեն առ նա՝ զի մերձեսցի. այլք ի ցամաքէ խոտ ցուցանէին, և քաղցրութիւն առ ինքեանս կոչէին. բայց նա փոխանակ մերձենալոյ՝ խորշէր և մայրէ և ընկղմեալ լինէր. Էանց ընդ այն տեղի մի ոմն ի բուղտաց. և տեսեալ զգառնն ի տաղտապի՝ ձայն ետ նմա այլով ինն բարբառով. և նա նոյնժամայն սկսաւ դիմել առ նա իբրև առ ընտել բարեկամ իւր. և բուզարն կալեալ զերջերաց նորա եհան ի ծովէ և տուեալ ցամէր իւր գնաց. O այս տեսեալ իմ, ի նմանութիւն առի և զձայն թռչնի. որ Ձայնարկութեամբ արձակ տի իւրոյ նախ զնաւացուցիչս ձայնեւոյլ խոժոռեցուցանէ և կատաղեցուցանէ զձայս. և յետոյ մեղմացուցիչս խօսելով այսոքիքն զՀաճոյս ընծրւեալ նոցին, առ ինքն ձգէ զնաւս, և ըմբռնէ. և Թմրեցուցիչ գեղս ևս մատուցանէ նոցա, և նուաճէ զնաւս ընդ իշխանութիւն իւրով. որպէս և այսը իսկ տեսանէք։

Ի.սոյն յայսմանէ տեսանի՝ Թէ Թռչուածք ոչ է կարեւոր Թռչել, այլ արհեստ. զոր Թռչիլ միայն ուսեալ վարեն. Թէպէտ և սակաւք կարեն ուսանիլ անբաւական գոլով յարմարել զձայնսն. Իսկ եԹէ կարեւոր Թռչել համարեսցի, մարգարէն ոչ եԹէ իբր գովելի ինչ յառաջ բերէ ասա զայն, այլ կամի առաւել իբր նմանութիւն հաստատել զառացելոյն իւր, որպէս յօբիսնակ բերէ՝ ՆՀն մերոյ զգործ անտեսին, և զգործ գառատուրին ԱԱ, ոչ եԹէ գովելի ցուցանել զայնս, այլ իբր նմանութիւնք հաստատել զոր ասէ.

Ի.ստանօր օձիւ իմացեալ լինի Հաւարակ Թիւնաւորօձ. իսկ իժն է յարաԹնոյն օձս այն՝ որ ոչ ծնանի ձուս, այլ որպէս զայլ օձս, այլ կենդանի ելանէ յորովայնէ մարն առանց ձուոյ. որպէս և տեսանեմք իսկ ի բանալ զիրս նորա. զորմէ ասէ Յովսէորդեցին (ի մեկն. մատ. Ժբ. յ4.) ԹԷ * ի յղանալն զՏպրեն, և ի ծնանլն ,, նիրն զմայրն սպանանէ ‖. այլ այս չէ ինչ Հաւաստի, Հայելով յայլ Թարգմանութիւս, ասա իժն (իբր.

ֆիլիէն) դնի փոխանակ այրը օձի, որ կոչի խարա-
մանի, առաքա կամ ծաղաւ (աբբիս, սաղըբ երլյան)
զի ի խածանելն յանհնարինս խարե և ծարաւեցու-
ցանել. և առյորբեղով սպանանել. որպիսի էին և այն
օձք՝ որք հասին ի վերայ իսրայէլացւոց յանապատի
անդ։

Յոակ քարքն է այլ ի՝ն տեսակ չարաթոյն օձի՝ որ բա-
սիլիսկոն կոչի՝ այսինքն արքայիկ. և ըստ ասելոյ
սմանց՝ է արու իժ. որպէս համարի և վարդան։ Ընդ-
դանդամուելն իւն մեզաւորաց՝ գազանութեան սոցա
և հնարից սոցին նմանեցուցանելով մարգարէին՝
ասէ։

Արամաբէ նոցա ըստ նմանութեն օձի, որպէս էին և յաբէլ,
զի խոչել և զսխնջել էր։ Օձ ի լուիցէ նա ձայն խուվիլ
ձաքաթի, և ի առնե գեղ ի գեղատուն իմասին։ Ար-
ատուելն կոչի զկատաղի անզգամութեն անագորոյն մե-
զաւորաց, կամ զկատաղելն սրտից նոցա և զանզգջու-
թեն նոցին. և ասէ լինել ըստ նմանութեն օձի, որպէս էին
և յաբէլ. այսինքն թէ այն անզգամութի, կամ խաւտու-
թեն, և անզգջականութեն նոցա է նման չարուեստ այսո-
ցիկ գազանաց, զի ըստ սոցա վարին. իբր զի որպէս
սոքա ի զգալ ձայն թովչի կատաղին և խցանէն
զականջս իւրեանց, զի մի ազդեսցի ի նոսա ձայն
թովչի, սոյնպէս և մեք մեզաւորք ի լսել զասն բա-
րի ի բերանոյ այլոց, կամ լընթեռնուլ զիմաստասից
Հաւատ, կամ ի տեսանել զօրինակ զգաստուե՝ պղտո-
րին, և երբեմն կատաղին։ Այլ որպէս զի մի որսա-
ցեալ լիցին յոտղուելե՝ խցանէն զականջս Հոգւոյ իւ-
րեանց, կամ դնեն զմի յականջաց իւրեանց՝ այսինքն
զգործնական Հանապազումն իւրեանց ի վերայ երկրի՝
այս է՝ ի վերայ երկրասիրութեն, մարմնապաշտուե-
ւն. և զմիւսն այսինքն զտեսական Հանապազումն իւրեանց
խցանեն տառամբք մնալոյ վարդապետութեն, կամ մի-
մեանս խորհրդոյ. Հաստատուի և այ կամին լսել
ձեռբին ականջօք. այլ փոխանակ լսելոյ խստացուցա-
նեն զսիրտս իւրեանց անզգջականութեն, զի մի գուցե
ընկերիցն ի չարեացն՝ զորս սիրէն, և գայցեն
յոտղութեն՝ զոր ատեն և մերժեն։

Այ զորօրինակ ի խցանել օձի և քարբի զականջս

իւր՝ ոչ ևս դիւրաւ՝ ազդէ ՚ի նա արհեստ թողչի, այսպէս ևս ՚ի խզանել մեզաւորին զսիրանըմս հոգւոյ իւրոյ՝ ոչ ազդէ ՚ի նա՝ ոչ ձերսատուելի մարդկային բանից, և ոչ զօրուն ձայնին պատգամից, ոչ սպառնալիքն և ոչ սաստ պատժոց։ Այլ եթէ երբեմն ազդեացէ ևս, ոչինչ նեղգործէ. զի ոչ առնու զայն երբեք դէղ, այլ միայն ձանձալի լինել զօրաւոր ինչ բան. զոր ոչ կարէ կատարել [1]ՀԱՒ հաձեսցի. զի սովըրուեալն ախտիցն՝ և ունակուելն անագորոյն բարուցն թոյլ ոչ տան նմա ձեմարտապէս կամիլ յետս կալ ՚ի չարէ։

Այնդ սոսա գասին և այնոքիկ, որք փախչին ՚ի լսելոյ զքարոզս՝ ևս և զո՛ և իցէ հոգևոր բանս. զի մի ըստ գտանիցին ՚ի չար խղձի մտաց. * զի առնեայն որ ,, զչար գործէ՝ատեայ զլոյս, և ոչ գայ առ լոյսն. ,, զի մի յանդիմանեսցին գործք նորա ‖. (յովհ. ՚գ. 20։) [2]Յօրժամ հաւր վաւի գիշերային յանմարդաբնակ տեղիս՝ փախչին ՚ի լուսոյ նորա գազանք, որպէս և փորձեալ ետաք. սոյնպէս և չարք ՚ի լուսոյ քարոզութեանէ, պատճառելով զպատճառս մնոտիս, թէ միջոց պարապոյ չունիմք, կամ թէ ծանր գործս ունիմք. ոմանք՝ թէ մեք ևս գիտեմք, կամ թէ ոչ իմանամք. ոմանք՝ թէ երկար խօսի կամ կարճ. ոմանք թէ խորին խօսի, կամ թէ յոյժ պարզ. ոմանք՝ թէ կարգ բանիցն ոչ ել յարմար, կամ եղանակն ոչ ել քաղցր. և ոմանք յանդգնին և ասել. մեղաւոր ա՛ն է՝ որ քարոզէ. կամ թէ ինքն ոչ պահէ՝ զոր ասէ։ Օ՛ի փոյթ է քեզ, միթէ մեզաւոր գոլ նորա արգելացանէ զքեզ ՚ի մեղաց, կամ ոչ պահել նորա անմեղադրելի կարէ առնել զքեզ. դու հայեաց յօգուտ անձինդ. եթէ յօժարամիտ ունին մատուցեալս, բան քարոզչին ազդեսցէ ՚ի սիրտ քո, և զուարթացուսցէ ՚ի հոգևոր կեանս։ Այնդ ունին եմուտ մահ ՚ի մարդն, և ընդ ունին մտանել կեանք. ուստի ասէ. * ընդ որ եմուտ մահ, ընդ նոյն մտանել կեանք ‖։

Ունին մատոյց Եւա սատանէ, և եհաս ՚ի նա մահ. ունին մատոյ դու Յիմարտուէ, և հասցէ քեզ կեանք։ Այն ևս որք յօժարուէք լսել, բայց ոչ օգտուիք. որ ունիսի են նոքա՝ որք կամին ուսանիլ ինչ ՚ի քարոզու-

ՀՀ ոչ վասն իւրեանց, այլ զի զգուաստն վաճառեսցեն այլոց։

Այսպիսի են և նոքա որք հետաքրքրութիւն ունին դնեն ի քննել զանս քարոզչին, և կամ ի զուարճանալ ընդ բանս նորա։ Այն այսպիսեսաց ասաց Տէր առ եզեկիէլ մարգարէ, (ԼԳ· 32·) * և դու լինիցիս ,, նոցա իբրև զձայն երգոյ քաղցրաթարթառ յօրինելոյ ,, և լուիցեն զանս քո և ոչ արասցեն ։ Այսպիսեքա հաճարեալ լինին հանդերձ ոչ լսողաց ըստ նմանութեան իւրում և քարեաց. ուստի և ոչինչ շահին. զի չառնուն օրում կարօտին. զոր և ի մանաւորի առաջի մատուցանել մարգարէն, և ասէ։

Այս ՚ի սաղ դէղ ՚ի դեղատուէ խմասին։ Իւր բառդ դեղատուէ խմասուն՝ նշանակի զնոյն զոյն Թովիչն, որ ասէ Թմբեցուցիչ դեղ օձի՝ յորժամ ըմբռնել. և Թևպիտ օձն ոչ գիտէ Թէ Թովիչն դեղ տալոց իցէ ինքեան, բայց քանզի այնպէս լինի՝ զգուշանայ ի ձայնէ նորա, զի մի ըմբռնեսցի ՚ի նմանէ. ուստի յայս բան * Եւ ՚ի սաղ ։ եւ, ոչ ցուցանէ Թէ գիտելով զգուշանայ օձն, այլ Թէ երկնչի և զգուշանայ՝ որոյ վասն իսկ ածառարէ խնուլ զսկանջս իւր. սոյնպէս և մեզ առաքեալ ոչ Թէ յանգիտաս, այլ գիտելով Թէ բանք քարոզչաց կամ խրատուցոց են դէղ Թմբեցուցիչ սիրոյ իւրեանց, կամ դէղ բժշկութեան, ոչ կամին առնուլ զայն. և յայս իսկ խցանեն զսկանջս հոգւոց իւրեանց, Ընկոյս արարին և հրէայք ընդդէմ ձայնի Հարուստ Թովչաց այսոցիքն մարգարէից, և խմասուն դէղատուաց, այսինքն առաքելոց։

Նոյնս որովհետև ոչ կամէցան առնուլ և նոքա լսել այսպիսի ձայնի՝ լսելոց են զահաւոր ձայն դատաւորին. երթայք յիս՝ անիծեալք։ Լուսոյ ասէ սուրբ գրիգոր լուսաւորիչն մեր (՚ի յայտնու. Հատ. Ե·) * որք խնուն զսկանջս առ ճշմարտութիւն աւետարանն, նոքա , և մեւս առնեն կոտրատեան բարբառոց և ամենապատիր վիսասիարաց. և առնեն զմիտս սուրբ գրոցս իբրև զքարեից , զի մի առցեն զկենդանի դէղն բժշկութեան ՚ի դեղատուէ ճշմարիտ բանիցն, լսելոց են զբօթ և զդժ ահաւոր սպառնալեօք ՚ի նոսին. երթայք յիս անիծեալք ՚ի հուրն յաւիտենական։

Հրեշտակային (՝ի գալ. լուս.) զեստաստիրտ մանկունս
զպրութեանն՝ իժից և քարբից նմանեցուցանելով ասէ.
* ՚Ի մանկունք ուսմանն քո սրտմտութիք և ընդդիմացեալք
,, խրատուս, որք ոչ ախորժէն լսել զձայն Թումբի Ձար-
,, տարի. և ոչ ընդունին զեղ՝ ի զեզատուէ իմաստ-
,, նոյ. մանուանդ Թէ զեղատուքն են կարօտ զեղոյ
,, բժշկական. և եթէ ոք ուրեք զոյն նոցա մատու-
,, ցանէ՝ ատէն և Թշնամանեն ։

Ի սոսին ակնարկելով նարեկացին ոդեայ ՚ի գիմաց
մեղուոցն, և ասէ (՚ի բանն. ծ.) * քև՝ որ քո բազ-
,, միք աւետարանեցաւ ինձ յամառելոյ իժի. և քար-
,, բիս ունկնաթիկ և լսելափակ անլուր ականջաց ։

Ի յատ որում (և ՚ի բանն ե.) ասէ. * խոյն զպատու-
,, հան լսելեաց իմոց առ բանիդ կենաց ընդունելու-
,, Թիւն ։

Ի ամբոնացին ընդ անուամբ օձի, իժի, և քարբի
իմանալ աստ զդևս, և ասէ՝ Թէ մարդիկ նմանեցան
նոցա. և որպէս նոքա անպէղ են ՚ի լարիս, և ոչ են
ընդունակ ուղղութեան, սոյնպէս են և բազում մեղա-
ւորք։ Օ այս ասէ և Հիրաւոս վարդապետ (՚ի մեկն.
Տարեբաւորացն եւագրի. ա. 68.) ուր զսրտմտու-
Թէն նոցա նմանեցուցանէ սրտմտութեան օձի,
Իսկ գիմիգր ակնատցի (՚ի Հրահանգսն) օձիս իմա-
նալ զատանայ, իսկ այլովք զդևս նոքա. չարաբարտ-
Թի մեղաւորաց է ասէ, * ըստ նմանութեան օձին այս.
,, ինքն սատանայի. իժի քարբի՝ այսինքն գիւաց նո-
,, րին, զի նպատել են զանկնջս իւրեանց ընդդէմ ձայ-
,, տար Թումբաց, (այսինքն) մարգարէից և առաքելոց
,, և վարդապետաց եկեղեցւոյ. և ոչ կամին առնուլ
,, լիմաստուն բժշկաց զդեղ ապաշխարուԹեան և առող-
,, ջանալ յախտէն ։

Իմանք աստուծոյ օձիւ, իժիւ, և քարբիւ բարոյապէս
իմանան զչար խիղճն մնաց, որք գառն խայտեն և
այրեն զսիբտ անգէղջ մեղաւորի, և տագնապեն գնա-
ս. զի իբրև ոշնի փշալից է խիղճ մնաց. եթէ մեք
ձեռցիս ՚ի նա՝ ընդդէմ նորա գործելով Հարկանէ.
որով և տեսանես զՀոգի քո արեամբ շաղախեալ։
Կրէ աստ վարդան, Թէ ոմանք ՚ի քարբից՝ այսինքն
յարու իժից՝ ասնին՝ ինձերքոյ պարանոցի զՀևս, որով

Թագէին և Հարկանեն. յայս միտս է և գէորգ վարդապետ. (որպէս տեսանի ի մէկն. եւայլ.) Այսոցա նմանն են ոմանք յանագորոյն անձանց, որք բանիւք իւրեանց իբր թէ օգ Թաւուցեալ խաճանեն զայլս առանց բժշկելոյ. այսպիսիս են և ոմանք ի լկտի կանանց՝ որք կամակար հայեցուածովք ի հէնուստ իբրև նետիւք հարկանեն, և ի մահ վերաւորեն զհոգին. և սոքա են իբրև մարմնացեալ դևք կերպարանեալք յօձ և ի քաջ. որոց ոչ Թոյլտայ քարոզչաց ազգէ, և ոչ իմաստասէր վարդապետաց նպաստել. այլ բարկութիւն՝ ի խորտակել զանգգամտութիւն սոցա, և ի նուաձել զբորբոք սոցին՝ ոչ միայն ի հանդերձեալն, այլ և աստ իսկ. ըստ որում յայտ առնէ մարգարէն ի յաջորդ հատնէն, ի մէջ բերելով զբարեպաշտ պատուհասիլ ամբարշտաց՝ յասելն.

ՀԶ. Վ Ա՜Յ ՔԷԲԵՈՅԷ ՂԱՓԱՂԱՆՈՅ ՆՈՅԱ Ի ԲԵՐԱՆՈՅ ԻՐԵՒԱՆՑ. Ե ՊՃԱՒՆ ԱՒԵՒՕՈՅ ԻՒՐՈՒՄԵՒՑ ՊԵՐ.

Վ՜այ անդէն բազումք, որպէս և ակնյայտապէս վկայեն, Թէ Թովիչք յետ ըմբռնելոյ զօձս՝ Թափեն զատամունսնոցա. զի մնասուցանեն ի բերան նոցին զնիւթ Թաղեալ (այսինքն է քերէ), և ի խաճանել նոցա զայն ատամամբք՝ յանկարծ ցնցէլով քարշէն, և ի բաց Թափեն զատամունս, և կամ փշրեն զնոյնս. զայս գործ Թափից յօրինակ բերէ ատա մարգարէն, ի ցուցանել Թէ ոճ ոչ որպէս զիովիչս, այլ որպէս ինքնիշխան տէր հզօր զօրութիւն փշրէ զատամունս մեզաւորաց. քանզի ի Թոյլ տալ անդ իւրում խաճանել նոցա զարդարան իբրև զնիւթ Թաղեալ, անդէն իսկ ձգեալ լինէն զնոսա, այսինքն զարդարան ի բերանոյ նոցա՝ խորտակէ զատամունս նոցին. և զնոսա իսկ զայնս զահանջս իւրեանց զի մի լուիցեն, ոճ և իսկ նոցանէ զբերանս նոցին, փշրելով զատամունս նոցա, զի մի խաճանիցեն զայլս. Ասէ Տէր Հայելով մարգարէին ասէ.

Վ՜Ա՜Յ ՔԷԲԵՈՅԷ ՂԱՓԱՂԱՆՈՅ ՆՈՅԱ Ի ԲԵՐԱՆՈՅ ԻՐԵՒԱՆՑ. Վ՜ատամունքք իմացեալ լինին աստ անզգամութիւն մեզաւորաց և բանութիւք նոցա, որովք խաճանեն զայլս և ինքեանս նոցա յանձինս, կամ յինչս նոցա, և կամ ի համ

բաւս նոցուն. և ա՛ծ՝ որ առնէ իրաւունս զրկելոց՝ փշրէ զատամունս նոցա, այսինքն խորտակէ զանզգամութիւնս նոցա պէսպէս պատժովք. այսինքն կամ տկարացուցանելով զնոսա, կամ բառնալով զկեանս նոցա մահուամբ, և կամ 'ի հանդերձեալն դատապարտելով 'ի դժոխս. ուր ո՛չ թէ սրեսցեն և զինեսցեն զատամունս իւրեանց ընդդէմ այլոց, այլ կրճտեսցեն զնոսին, և ծամեսցեն նոքօք զլեզուս։

Իսկ բերանով զոր յիշէ, նշանակի իշխանութի կամ կարողութիւն նոցին, որպէս թէ եդեալ էր. թէ և անզգամութբ իբր ատամամբ առեալ իցեն մեղաւորք յիշխանութե իւրեանց զանմեղն. բայց մինչև հասեալ իցեն՝ խորտակէ տ՛ր զանզգամութիս նոցա. կամ եթէ թոյլ ես տացէ խածանելոյ, ո՛չ թողու նոցա 'ի վերջոյ՝ վարել զատամունսն ըստ իշխանութե իւրեանց. այլ յորժամ յիշխանութե անդ բռնանան՝ բառնայ զնոսա. որով և իսպառ փշրէ զնոսա և զատամունս նոցին։ Նա և զի նոքա 'ի գործելն զչարիս՝ յանձնապատան կան, և համարին զինքեանս անընկճելի իբրև զառիւծ, այսու առաւել գրգռեն զբարկութիւն ա՛յ 'ի խորտակել զնոսին. ուստի ո՛չ միայն զատամունս նոցա իբրև զօձից փշրեսցէ ա՛ծ, այլ և իբրև զառիւծուց խորտակեսցէ։ Նա առ այս յարէ մարգարէն ասելով։

Ն. զժանիս առիւծուց խորտակեաց տր։ Ժանիք առիւծուց են այն կեռ ատամունք նոցա, որովք պատառեն՝ զորս ըմբռնեն. և սոքիմբք նշանակին նոյն անզգամութիք և զօրութիք մեղաւորաց՝ զորս ատամանց օձից նմանեցոյց 'ի վերոյ. յոր միտս կամի ասել. որչափ և զօրաւոր իցեն ժանիք, այսինքն անզգամութիք մեղաւորաց, ա՛ծ խորտակէ զնոսին։

Իսկ այն զի յայս համար յառաջնում հատուածի ապառնի դնի բայն՝ յասելն՝ փշրեսցէ. իսկ յերկրորդում յանցեալն դնի՝ յասելն՝ խորտակեաց. ոչինչ այլայլէ զմիտս բանին, զի յերկրորդին ես դիտէ մարգարէն ցուցանել, թէ ա՛ծ նուաճէ զայնոսիկ՝ որք նուաճել կամին ո՛չ զինքեանս՝ այլ զայլս։

Մարթ է ես ասել՝ թէ զայն դնէ իբր տարացոյց 'ի հաստատութիւն առաջին հատուածոյն. որպէս թէ

ասէր. Ա՛ծ որ խորտակեաց զժանիս առիծուց, մինչ
ոչ կարէ փշրել և զատամունս օձից. որ է ասել,
եթէ զՀզօրագոյնս խորտակեաց ՚ի՛ր, թերևս և կա-
րասցէ փշրել զակաւս։

Ա՛յլաբանօրէն՝ քո ՚ի՛ր մեր փշրեաց զատամունս դի-
ւաց խորտակեաց զժանիս կռապաշտ կայսերաց, և
աւար զնոսա անարգս. որպէս գրէ ՚ի յայտնի Համարն՝
Այդպէս և առաքեալք և Հայրապետք Հետեւողք նո-
ցին ըստ գրելոյ նարեկացւոյն (՚ի գով. առաք.)
* կոխեցին, մանրեցին զատամունս օձից խիստ հեր-
,, ձուածողաց, և թունից կաթչաց՝ նոցին գործակ-
,, ցաց, ընդ զօրացեալսն ՚ի քարին՝ մնչու և բեւեռա-
,, ցաց ։

Խարոյսպէս ՚ի գալ ընդ՚ի՛ր ՚ի հոգին և ՚ի հատատ
տալ մարդոյ ՚ի բարին, ատամունք չար խորհրդոց
փշրին ըստ լամբ". և ժամիք մեզաց խորտակին։ Ա՛յլ
եթէ քանի՞ անարգ են այսպիսիքս առաքի՛ն այ, յայտ
առնէ մարգարէն նմանութի՛ւբ իմն ասելով։

Ե. Ա՛նթէ եղիցին նոքա որպէս ջուր՝ ի հեղեղ. ՚ի լ-
բել աղեղն նորա՝ թեթեւացին. որպէս մա՛ղ հո-
ւի, և սպառեսցին։

Ա՛ռաքին օրինակաւ՝ զորս եդ ՚ի վերոյ (՚ի համարն
4. և 6.) ցուցանել ին զզօրաւոր լինել մեղաւորաց՝
Հայելով առ տկարս. իսկ այսօրիկ երեքին օրինակք
ցուցանեն զտկարութի՛ւն և զանհաստատութի՛ւն զօրու-
թե՛ն նոցա, յայտ առնելով թե՛ ո՛ւ իցէ զօրութի՛ւբ մե-
ղաւորաց՝ անզօրութի՛ւն են համարելի՛ և իբր ստուեր
առաքի՛ զօրութե՛ն են՝ զի՛ ոչ ըստ ամի՛ն ժամու
ցանաւ ՚ի՛ զօրութի՛ն ՚ին. մի՛ յոյժ ամրութիւ
՚ած զձեռն իւր ՚ի նոցանէ. երկրորդ՝ յոյժ մանուա
ւոր պատժովք փոքր փոքր նուաճէ. զնոսա. և եր-
րորդ՝ յոյժ պատուհասիւբ սպառէ զնոսին. ըստ ա
ռաքինոյն ասէ։

Ա՛նթէ եղիցին նոքա որպէս ջո՛ւր՝ ի հեղեղ։ Ա՛յսինքն
որպէս ջուր յոյժ մեծ հեղանի կերկիր՝ անպիտանանայ
և անարգանայ. զի ըստ մնասին ՚ի հող ընկղմի, և ի՛ր
մասին ՚ի տապոյ արեւու բառնի, և անչեւտանայ,
սոյնպէս յոյժ ամրութիւ՝ ած զձեռն իւր ՚ի մեզա-

ուրայց, տկարանան, և անարգանան. զի զօրութիւնք նոցա ըստ մասին իջանէին ՚ի հող, այսինքն դառնան ՚ի տկարութիւն իւրեանց. և ըստ մասին քառնին ՚ի տապոյ բարկութենէն ոյ, մինչև նշմարանք նոցա ևս ոչ մնան. կամ թէ որպէս ջուրն ՚ի թողեալ մնելոյ հեղանի և վատնի, և իբրև անարգ ինչ անհետանայ, սոյնպէս և մեռեալքն ՚ի թողանիլն յոյ իբր անարգ ինչ նաեղանան և պակասին ՚ի զօրութենից իւրեանց. Վասն զարձեալ՝ որպէս հեղեղք ջուրց թէպէտև ահեղ ինն երևին, և բազում ինաստ գործեն, բայց յետ սակաւ ժամու չքանին, սոյնպէս և գազանամիտ մարդիկ թէպէտ և զօրաւոր երևին, և բազում չարիս հասուցանեն այլոց, բայց յաւուրս միում չքանան ՚ի միջոյ. որպիսի եղեն ՚ի հնումն սաւուղ, յերոբոամ, աքաաբ, ՚ի և. և ՚ի կայսերս ներոն, կայիոս, դոմետիանոս, ՚ի և. և ՚ի հերետիկոսապետս մանի, սաբէլ, արիոս, մակեդոն, նեստոր, ՚ի և. որոց օրինակք եղեն դադան և արիրոն, որք իբրև սուզեալ ՚ի հող անհետացան. Այլ թէպէտ և կարօղ է ոճ խոկոյն ՚ի զղուլ ՚ի ձեռաց զայսպիսի չարս, զի անպիտանասցին, բայց երկայնամիտ գոլով, բազում անգամ այլազգ վարս. իբր զի փոքր փոքր պատժելով կամի զի դարձցին. յայտ առնէ յօրդոր բանիւն ասելով՝

Ի լուրէ ալեղան նոցա (այսինքն ոյ) պիտասցին. Այլ զդամբ խմացեալ լինել սատ ամենակարողութեան ոյ ըստ վրէժխնդրութեան կամ նոյն իսկ վրէժխնդրութեան ոյ. և յայս միտս կամի ասել. ոճ լսեալ է զամենակալ բողոքեն իւր իբր զաղէղն, և արձակէ նետս պատժոց ՚ի մեռուսորս. և մինչ լսեալ ունելով զոյն՝ ոչ դադարի յարձակելոյ զնետս հետզհետէ. մինչև գինն մին ՚ի նետից ազդեցի ՚ի սիրտ նոցին. այսինքն թէ գինն մին ՚ի պատժոց նուաճեսցի զբռնութենէ նոցա, կամ զամբարտաւանութենէն նոցին. որով և տկարասցին ՚ի չարեաց իւրեանց, կամ զգաստասցին;

Օ այս հանապազորդ տեսանէիք զոյզ մերոյք, թէ բա և յանձինս մեր զգամք. եթէ կամիս, առաջի ևս նկարեցից քեզ զոյն. յորժամ հասանէ քեզ ցաւոյ՝ դու զինչ համարիս զոյն. նետ է արձակեալ յաղեղանէն ոյ, զի զգաստասցիս, և տկարացիս ՚ի

դրծՃելոյ զչար. այլ սպասիլ յորժամ հասանիլ քեզ հիւանդութիւն, միւս այլ նման է. և յորժամ հասանիլ քեզ կորուստ ընչիցդ կամ տանդ, այլ միւս ևս նման է այն. սակս նման յորժամ հասանիլ քեզ տեսանել զմահ որդւոցդ, այն ևս է այլ նման. և յորժամ հասանիլ քեզ նախատիլ կամ զրպարտիլ ։։, ահա և այն նման է առաքեալ յոյն ։

Ի՚դէպ չորեքկին արձակիլ ասէ զայսպիսի նման. մի՛ բան այդմ զոր եդաք, այսինքն է՝ ի զգաստացուցանել. որպէս արար ընդ մանասէ և ընդ այլ բազումս մեզ առաս. զի կամ դարձցին, և կամ տկարացին՝ ի մնա՛ անլոյ այլոց։ Ի՚բրկորդ՝ ի պատուհասել յանխնայ, որպէս արար ընդ փարաւոն, առ որ հետզհետէ արձակեաց պնեաս իւր՝ ի կորուստ նորին։ Ի՚բրորդ՝ ի պատիժ թողեալ մեզոյ, որպէս արար ընդ դաւիթ և ընդ այլս։ Ի՚բրորդ՝ ի գոյց համբերութեանն ծանոյց իւրոց և յատուկ ընտրելոցն նոցա. որպէս արար ընդ յոբ, և ընդ այլս։

Իսկ պատճառ՝ ի մէջ բերելոյ մարգարէին զայսպիսի նմանութիւն՝ այն է, զի մի կարծեսցեն մարդիկ՝ թէ ըստ դիպուածոյ հասանեն ինքեանց պատիժք, այլ դիտմամբ. զի որպէս նետաձիգն արձակելոյ՝ ի քաջահմուտ աղեղնաւորաց քաջ դիտին, այսպէս և պատիժք հասեալք՝ ի մեզաւորս, կամ նեղութիւնք եկեալք՝ ի վերայ արդարոց՝ անվրէպ դիտին յամենաուսեալ աղեղնաւորէ անտի, այսինքն յոյն։ Ի՚դէպ թէպէտ և հասաբակօրէն այսպիսի նետաձգութիւնք վարէ նաև ընդդէմ մեզաւորաց, իբր զի դիտէ արձակմամբ սկսպէս պատժոց առ սակաւ նուաստել զնոսա. այսինքն կամ յաղաշխարութիւն ածել, կամ՝ ի տկարութիւն վարել. բայց հուսկ յետոյ եթէ ոչ ըզգաստասցին, հարկ և մաշէ զնոսա. և առ այս յարկ մարգարէն զկնի և ասէ ։

Որդեա՛ մի՛ զլե հալի, և սպասեսցես։ Ո՚զգուշութիւն առաքեալ նմանեցուցանի տկարութիւն մտոյ. իսկ ըզգոյծ բարկութիւնն այդ նմանեցուցանի հրոյ, զոր և՝ ի մէջ բերէ՝ ի յաջորդ համարն. որով ցուցանէ, թէ առաւել դիւրին է այդ տկարացուցանել և չքացուցանել զզօրութիւնն և և իցէ տաքաբշուած, քան հրոյ

հալել զմոմ։ Օ՛ի զօրօրինակ օրհասի և խիստ իցէ մահն՝ ո՛չ կարէ ասկալ ջերմութեան հրոյ, այլ խակոյն հալի, և վառեալ ծախի, և օրպէս թէ չքանայ, սղմպէս և զօրութիւնք ամբարշտաց օրհասի խիստ իցեն և անհանգիստք ի բարկութիւն անտի ոչ խակոյն հալին, այսպէսքն տիարանան, և ծախին. վասն որոյ և յաւելու թէ սպառնացին. այսպէսքն այնպէս ծախեսցին, օրպէս թէ ո՛չ գոյին յառաջին։

Ամբրոնացին զայս բան վերածէ յօր դատաստանի. և՝ ասէ՝ թէ արգար դատաստանն քան իբրև աղերս լսեալ հարցէ զմեղաւորս. և բարկութիւն նորա մատնեսցէ զնոսա ի հուր դժոխոց. որ թէպէտև դիւաց էր, բայց մարդկան ևս եղև վասն հետևելոց նոցա գիւաց. և ի գոլի հուրն յայն նման բարկութիւնն ոչ ըստ նմանութեան հրոյ հալեսցէ զնոսա խոպառ՝ այս ինքն յաւիտեան։

Աստանօր շաղկապէ և՝ որ գտանի ի մերում թարգմ՝, դնի առ ի շարայարել զամն. ունելով զնշանակութեան բառիս այսպէս օրպէս թէ ասէր. զօրօրինակ մոմ հալի ի հրոյ, այսպէս և ամբարիշտք հալեսցին և սպառեսցին ի բարկութենէն ոչ՝ օրպէս ի հրոյ. և զայս այլով ինն բանիւ ևս յառաջէ դնէ ի յաջորդ համարն ասելով։

Ը. Նման հաւ՝ և ո՛չ պետն զաբէ, զնելն ի դա առեալ էր պիտոյ ենթակայ. որպէս գծենիք բարբառիք՝ կենդանոյն ինդեա։

Ամենայն մեծ և ի բանդ, և գժուարին և պարզել. բայց քանզի մարգարէն ըստ մտաց նախընթաց համարոյն գնէ զայս՝ մարթ է ի նոյն հայելով մեկնել ի փոխաբերական միտս. ըստ որում և նա ինքն մարգարէն փոխաբերմամբ խօսի աստ յասելն։

Նման հաւ՝ և ո՛չ պետն զաբէ. Հրով իմացեալ լինի աստ բարկութենէն ոչ, որ հասանէ յամբարիշտս. և ըստ այսմ կասի ասել. եհաս բարկութենէն ոչ ի վերայ ամբարշտաց՝ իբրև հուր անկանելով կամ տեղալով. և նորա հալեցան իբրև զմոմ. այսպիսին է սատակեցան և կորեան։ Չէ զայս սատակումնս և զկորուստս յայսո առնէ այնու՝ զոր ասէ. և ո՛չ պետն զաբէ. զի

այսպէս ասի զնոցանէ՝ որք մեռանելով՝ զլկին ի տեսութէ արեւուս. ոստի և յայսպիսի բանս՝ նոյն լինի ասել, մեռան՝ և ասել, ոչ ևս տեսցին զարեւ։

Արթն է և յայլ իմն նմանութեան վերածել զայս բան՝ ի ցուցանել զպաշարումն հոգւոց ամպարշտաց ծխովք չարութեան. իբր զի յանկանիլ բարկութեանն ոչ ի վերայ նոցա իբրեւ հուր, կամ սատանայն իբրեւ զփայլակն, և յայրիլ հոգւոց նոցին՝ փոխանակ ապաշխարութեան ելանել ի նոցանէ ծուխ չար՝ ծուխ տխրութեան, կամ ծուխ դառնութեան, կամ ծուխ յուսահատական խորհրդոց, կամ ծուխ արանձնացոց, կամ ծուխ անկարգ հառաչանաց. որովք ծածկի ի նոցանէ արեգական արդարութեան. մինչ ոչ ևս տեսանել նոցա զնաւագային ողորմութեան նորա։

Այս բան հայի ըստ լամբ՛. և ի դատապարտեալս որք ընկղմեալ ի հուրն գժոխոց, ոչ ևս տեսցեն զարեւ յաւիտեան։ Այլ զի երբեմն յառաջ քան զձնունդն ել նոցա զոյն՝ հասանէ առ նոսա այս պատիժ, սմին իբրեւ յարէ զինի և ասէ։

Վասկլե՛ ի դա առել էր զքառս իրեանց. որպես գծնիկ բարձրանէ՝ կենդանոյն կիզչ ընտա։ Գժոխիկն և փշաքերթ թուի ինչ ժանա՝ որոյ փուշքն կամ խոյնքն են կեռա. և ի մատուցանել ի նա զՀուր՝ քան զայլ փուշս դիւրաւ վառի. ևս և կենդանւոյն՝ այսինքն յառաջ քան զլուսաւորն. երբեմն և ինքնին իսկ ի ջերմանել՝ արեւս բորբոքի և տաղտի զայլս. և յայս միտ ի մէջ երեք զայս բան յոմանս. (ի դատ. իթ. ւհ։) Այդ մարգարէն զամպարիշտս նմանեցուցանէ այսմ թփոյ այսինքն գԺնկի. և զարիս նոցա նմանեցուցանէ փշոյ սորա. զի նոքիմբք ոչ միայն անպիտան նաղի լինին, այլ և վնասիչ այլոց։

Այսու մեծին նմանաբանութեանէ կամի յայտ առնել զայս՝ թէ ամբարիշտք յորժամ անվնաս ձեռամբ յիմքեանս վնասեն այլոց, հատարելով թէ ոչնոր փառաւորին, կամ մեծանան ևն, * մինչև ի միտ առեալ իւեն զփուշս իւրեանց։ այսինքն մինչև տեսեալ և իմացեալ իւեն զչարիս իւրեանց զոր դիտեն առնել կամ մինչև վայելեալ իւեն զոյն՝ զոր կամէին յայնժամ * որպէս գԺնկի բարկութէ կենդանւոյն կիզ-

ցէ զնոսա ‖. այսինքն թէ ա՟ծային վրէժխնդրութիւն իբրև հուր անկցի 'ի վերայ նոցա, և բարկութեամբ կիզցէ զնոսա կենդանւոյն իբրև զգժնիկս : Կամ համառօտիւ ևս, 'ի կամիլ ամպարշտաց վնասել այլոց՝ չև ևս տեսեալ զվնասն՝ բարկութիւն ա՟յ կենդանւոյն կորուսցէ զնոսա. որպէս հուր զգժնիկս : Աւր կենդանւոյն ասելով կամի յայտ առնել զվաղ հասանել բարկութեն ա՟յ, իբրև թէ մինչդեռ դալար են, կամ տհաս են փուշք խորհրդոց նոցա, այրեսցին. կամ մինչ խորհէին մնալ երկար, չև հասեալ 'ի կատարած կենդանութեն իւրեանց՝ բարձցին և կորիցեն. որ է ասել՝ բարկութիւն ա՟յ այնպէս արասցէ ընդ նոսա, զի մի կարասցեն տևել երկար, և հասանել դիտաւորութեն իւրեանց :

Որչափ չարչարեաց փարաւոն զիսրայէլացիս, զի նուաճեսցէ զնոսա, որպէս զի առաւել ևս մեծասցի 'ի թագաւորութեն. բայց մինչև էր տեսեալ զպտուղ չարութեն իւրոյ՝ խեղդեցաւ : Զինչ ոչ արար սաւուղ ընդ դաւիթ. բայց չև հասեալ 'ի կատարումն դիտաւորութեն իւրոյ՝ կորեաւ : Զիարդ ջանաց հերովդէս սպանանել զՔ՟ն մեր. որոյ վասն խայթեաց և սպան զանմեղ մանկունս բեթղեհէմի, զի հաստատ մնասցէ 'ի թագաւորութեն իւրում. բայց ոչ կարաց վայելել 'ի թագաւորութեն անդ, այլ չարաչար սատակեցաւ : Այնպէս և բազում կայսերք, մաքսիմիանոս և յուլիանոս, և այլ բռնաւորք այնչափ վնաս հասուցին քրիստոնէից՝ զի բարձցեն զնոսա, որպէս զի ըստ իւրեանց կրօնից կեցցեն ամենեքին. բայց մինչև բարձեալ էին զնոսա՝ ինքեանք բարձան : Եւ թէպէտ թուէր նոցա տեսանել առ ժամանակ մի՝ զոր կամէին, բայց ոչ այնպէս տեսին՝ որպէս ինքեանք ախորժէին :

Հոգևորապէս, փշովք իմացեալ լինին նախ անցաւոր մեծութիւնք և հեշտութիւնք են, յորս ընկղմին մեղաւորք. և մինչև 'ի միտ առեալ իցէ նոցա՝ թէ սոքա փուշ են, հասցէ նոցա մահ. և յաջորդեսցէ հուրն դժոխոց, որ կիզեսցէ զնոսա իբրև զգժնիկս կենդանւոյն, այսինքն կենդանի պահելով 'ի դատապարտութեն անդ :

Աբկրտրդ՝ իմացեալ լինին խայթմունք խղճի մտաց. որք հանապազ հարկանեն, և ոչ երբէք դադարեն, ոչ նահանջին և ոչ իւիք երբէք խանջին։ Ընդհանուն ծառք, այրին ապաքանք, ընկղմին նաւք, կործանին աշտարակք, մեռանին չարագործք, բառնին և բա. ցեգործք. իսկ խիղճ մտացն ոչ չորանայ և ոչ մեռա. նի. և զի չարք ոչ կամին առնուլ ի միտ, խայեե. լով խայեէ զնրատս նոցա. և երբև դահիճ տանջէ զնոսա, և և երբէք հնար կիցու և այրէ կենդանեացն, այսինքն առանց մեռուցանելոյ։ Աբ եթէպէտ յոմանս երևի երբ ընկղմեալ և բարձեալ, բայց կայ նա կենդ. դանի, և յամենայն առիթս արթնանայ, և ի ներ. քուստ ազդ առնէ, թէ չէ բարի՝ զոր առնես, կամ թէ չար է՝ զոր արարեր։ Պատմի ի գիրս յոբայ (ա. 15.) թէ ի հասանել հետ գՀետ բանաբերիցն յետ պատմելոյ նոցա զայրումն, զաւարումն, գկողոպտումն և գկործանումն և գմահ, յարէին գինի ասելով. * Աչս միայն ապրեալ եկի պատմել քեզ ։ և թէ ես միայն ինացեալ եկի պատմել քեզ ։ Աչս բանաբերը է խիղճն մտաց. որ ի մեռանիլ այլոց ինքն ապրեալ մնայ, հասանէ և ազդ առնէ. և է որդն անմեռ և փուշ գժոխախայթ։ Աչ միտ առ ապա զազդարարու. թեն նորա. ապա թէ ոչ առանց մեռանելոյ՝ և առանց բառնալոյ իւրոյ՝ բառնայ և տանի զբեզ. և ուր ա. ծէն յաւիտեան տանջիլ,

Աթէ աղօթ ևս ազդեացե ասելով՝ գուցէ չէ բարի այդ զոր կամիս առնել. գուցէ ձշմարիտ է այն՝ զոր ասէ, գուցէ այս վտանգ ազդարարութիւն իցէ նոյ, և նե. ւի արշամարհէրը զայսպիսի գուցէս, այսինքն զայս. պիսի ազդմունս. զի թէպէտ նուազ իմն երևին, այլ մեծի լուսոյ լինին առաջնորդ. վասն որոյ փոխա. նակ արշամարհէրոյ պարտական ևս ուղի տալով ուշ դնել և քննել։ Աթէ չկամիցիս առնուլ ի միտ և ան. փոյթ լիցիս, գուցէ ի մեծամեծ ազդմունց ևս զրկիս. ցիս. և յայնժամ ոչ ևս ինայէ ի քեզ նոր, այլ մե. ծամեծաք պատուհասէ, և բարկութիւն կիզանէ։ Չայս վայր խօսեցաւ մարգարէն զՀանգամանաց չար մարդ. կան և զչար փշոց նոցա, դառնոյ ապա խօսիլ և զար. դարոյ, և ասէ։

ԼԲ. Ա՛րթև եղեալէ արդեօք՝ յորժամ պեսպէս չնաշադրանաւ. և չգիտաս իսբ լուսոյն յարեան ճեղուրն։

Սակայն քանիս տայ խմանալ մարգարէն՝ Լեհ քանի՛ երջանիկ են արդարք, զի ո՛չ վարեցան ըստ ամբարշտաց, այլ ըստ արդարելեաց օրինաց, ընդ որ ունկն ուրախանալ՝ ո՛չ միայն կրնդունելն զհատուցումն գործոց իւրեանց, այլ և՛ ի տեսանելն զհատուցումն գործոց մեղաւորաց. վասն որոյ ասէ.

Ա՛րթև եղեալէ արդեօք՝ յորժամ պեսպէս չնաշադրանաւ. Այսինքն Լեհ յորժամ տեսցէ արդարն զվերեւ ի խնդրուելին ոչ՝ ի վերայ մեղաւորաց՝ զորմէ խօսեցաւ ի վերոյ, ուրախ լեցի՛ ո՛չ եթէ ցանկալով պատժոց նոցա, այլ հաճելով ընդ արդարութեանն ոչ. կամ ո՛չ եթէ հգեալով վրէժ խնդրուելոյ, այլ ախորժանօք ուղղութեանն կենաց. Իբրզի արդարն՝ ի տեսանելն զպատուհասիլ մեղաւորաց՝ գտեալ զինքն ազատ յայնպիսի մեղաց, որք եղեն պատճառք այդպիսի պատժոց, ուրախանայ, Այս հասական է ամենայն մարդոյ. զի ո՛ ոք և իցէ յորժամ տեսանէ զպատուհասիլ մեղաւորին չոչ կամ՝ ի գաւառել, ուրախ լինի՝ ոչ ընդ այն՝ զի մեղաւորն պատժեցաւ, այլ ընդ այն՝ զի ինքն զերծ գտաւ ի չարեաց նորա և՝ ի պատժոյ նորին։ Ասեն ասէ գէորգ վարդապետ. (՝ի մէկն. ես.) * ՝ի նեղել զրկողացն՝ ,, նեղեալքն՝ ի նոցունց փրկը մի ոգի առնուն, և ,, օրհնեն զնա վասն մխիթարելեն. ո՛չ զի նեղիչք ,, ՝ի վիշտս մատնեցան, այլ զի ինքեանք փրկը մի ,, դիւրութեի գտին ։ Այս սմին գրելով և բարեկդ. վարդապետ. (մարկ. Ժ. ՝ի յորգ. ասէ.) * ուրախ է ,, զիցէ արդարն յորժամ լուիցէ զհատուցումն մա ,, պարտի, ո՛չ զի ոտնչար լինի, քաւ լիցի, բայց զի ,, մի և ինքն այնպիսի ինչ կրիցէ, այլ ապաշխարեսցէ, ,, յ՛ և, որբիցէ զինքն ՝ի մեզայ ։ Նոյնս գայս կամելով մարգարէին առաւել ևս հաստատել, յաւելու, և ասէ.

Այո՛ զնեսցես էր լուսոյն յարեան ճեղուրն։ Այս բան չորեքկին մեկնի. Նախ՝ Լեհ այնչափ բազում եղիցի աբիւն մեղաւորի՝ մինչև կարել արդարոյն լուանալ ՝ի նմա զեռս իւր, նա և զոտս. որով ցուցանի առա-

ւելմէն պատժոց մեղաւորին և մեծութեն ուրախութե արդարոյն ։ Երկրորդ՝ թէ յարեան մեղաւորի , այս ինքն ՚ի պատիժս մեղաւորի չունիցի արդարն մնան և բաժին . ուստի և լուսացոյ զձեռս իւր ՚ի նմա , որ է ասել . ցուցցէ զգործս իւր լուացեալ , այս է ազատ յարենէ մեղաց նորա և ՚ի պատժոց նոցին ։ Երրորդ՝ թէ երբև լուանալով զձեռս իւր ասացէ . ոչ եմ մասնակից արեան մեղաւորի , զոր որդ և ոչ մասնակից պատժոց նորա . յոր միտս լուաց պիղատոս զձեռս իւր . (մատ. իէ . 24 .) ։ Չորրորդ՝ թէ զձեռս իւր , այսինքն զգործս իւր համեմատութե արեան՝ այսինքն անօրէնութե մեղաւորի՝ ցուցցէ բարի . զի գործք բարիք համեմատութե չարի առաւել պայծառ երևին ։

Ա. այս բան կարէ հայիլ և ՚ի զգաստութե արդարոյն . իբր զի տեսեալ նորա զհատուցումն մեղաւորի՝ զգաստանայ յինքեան , և եթէ տեսցէ ՚ի գործս իւր յանցանս ինչ , փութայ լուանալ զանձս յարեան մեղաւորի , այսինքն պատճառաւ արեան մեղաւորի ։ Այլոյ այս հայի և յոր հատատանին . ուր * արդարն կացցէ ,, բազում համարձակութե հանդէպ նեղչաց իւրոց , ,, և որոց անգամանէին զվատակս նորա ‖ . (իմաստ . Ե . 1 .) իսկ թէ ՚ի տեսանել այլոց զպատուհասիլ մեղաւորի ՚ի վերայ երկրի , նոցինպէս և զցնծալ արդարոյց , զինչ ուսիցին ասել՝ զայսմանէ գրէ մարգարէն ՚ի յաջորդ համարս ասելով ,

Ա. Եւ ասացէք մարդ . Ի՞ն արդարն գոյն պատղ արդարոյ , Եւ ի՞ն ոչ դարձ ընդս յերէքն ։

Ա. այս բան հայի ՚ի հաւատարակ դատաւնին մարդկան . զի թէ չարի իցէ մարդ և թէ չար յորմէ վհմակի և գոցի , երանեալ զվախճան արդարոյ , և ուսուցէ զկատարած ամենաշնորհ , տեսեալ զերկաքանչիւրոց ըզհատուցումն և և յերկրի ասա . յայս հայելով ասէ ,

Ա. Եւ ասացէք մարդ . Ի՞ն արդարն գոյն պատղ արդարոյ ։ Ա. յսինքն ՚ի և իցէ մարդ յորժամ տեսանիցէ զի պատհասին մեղաւորք և ցնծան արդարք , ասացէք ուրեմն նա որ արդարն է այսինքն յարդարութե կեայ՝

ոչ միայ անպտուղ. այլ Չմարթիւ ունելի պտուղ յերկրի աստ զուրախանալ և զանգորդուիլ, և յերկինս զանվախճան երանուիլ. նոյնպէս և որ մեզաւորն է՝ ոչ միայ անպտուղ, այլ Չմարթիւ ունելի պտուղ յերկրի աստ զարժանանալ և զերամուիլ, և ի գժոխս զանվերջանալի թշուառանալ.

Համբերացին զայս բան վերածէ ի դէմն մեզաւորի. իբր թէ յաւուրն յերանում տեսեալ մեզաւորին զՀաւուցումն արդարոց՝ ասացէ. ուրեմն գոյ պտուղ արդարոյ. իսկ մեզ մեզաւորքս յիմարեալ, զվախճան արդարոյ համարիլաք ունայն. լուտ որում գրէ խնամուտնն՝ ի բերանոյ մեզաւորացդ (Ե. 3։) Ասացեալ երևի թէ մարդարէն զայս բան ասէ Հայելով յա և իցէ մարդ, որ՝ ի տեսանելն զՀատուցումն արդարոց և մեզաւորաց, բռնադատի ասել, թէ գոն վարձք արդարոյ և պատիժք մեզաւորի. և թէ գոյ դատաւոր արդար. և այն է Աստ. յայս Հայելով ասէ.

Ե՞ր է այն որ դատէ երկիր։ Յայնժամ ի տեսանել մարդոյ զարդար, դատաստան՝ ի վերայ արդարոց և մեզաւորաց, ասացէ, ուրեմն գոյ Աստ արդարադատ, և աննենգելի դատաւոր՝ որ արդարութիւ դատէ զնոսա, այսինքն զարդարս և զմեզաւորս. Հատուցանելով արդարոց զարժանի վարձս փոխանակ բարի գործոց նոցա զորս արարին, և և փոխանակ չարեաց որոց Համբերեցին. նոյնպէս Հատուցանելով մեզաւորաց զարժանաւոր պատիժս փոխանակ չարեացն զորս գործեցին, և փոխանակ բարկութեանց՝ յորս փութկացան, Իսկ ասելովն յերկիր, չորս ինչ ասյ իմանալ. մի՝ թէ նաև յերկրի աստ Աստ դատէ, և ըստ դատելոյն սկսանի վարձատրել զարդարս, և պատժել զմեզաւորս։ Կամ երկրորդ՝ թէ դատէ զնոսա ըստ գործոց նոցին զորս գործեցին յերկրի աստ։ Կամ երրորդ՝ թէ յաւուրն յերանում իջանելով յերկրից դատելոց է զմեզաւորս կացեալս յերկրի, և զարդարս առ ինքն ժողովելոց է յերկրէ. յոր միտ Թեբելա ի սաղմոսս ինչ դնի յերկրէ։ Կամ երրորդ՝ թէ մեզաւորք և արդարք ի դատին անդ՝ յերկրի աստի յափշտակելոց են ի տեղիս խրտնանց. մեզաւորք ի գժոխս ի Տարս անչէջ, և արդարքն ի յերկինս յերանութեան յաւիտենական։

ՍԱՂՄՈՍ ՃԻԱ

Պաղատանք անձին՝ որ իցէ ի յետին վտանգ կենցաղ, և ի պաշարմանն Թշնամեաց, և ա և յայտարարութիւն ողորմութեան նմա ի փրկել զարգարն, և վրէժխնդրութեան նորա ի պատժել զհպարտսն. միանգամայն և գոհութեան առ նա վասն ոչնչ փրկութեան և պաշտպանութեան։

1 Ի քեզ եմ յուսացեալ, Տէր, յաւիտեան որ չամաչեմ։ 2 Փրկեա զիս ի քում արդարութեանդ, ականջ դիր ինձ և փրկեա զիս, արագ լեր ի վերայ իմ, ապրեցո զիս։ 3 Լեր ինձ ի հովանի հզօր, ի տեղի ամրոցի, որ փրկես զիս։ 4 Զի զորութիւն իմ և ապաստան իմ ես դու, վասն անուանդ առաջնորդես զիս և սնուցանես զիս։ 5 Հանես զիս ի ծուղակէ զոր ծածկեցին ինձ, զի դու ես պատսպարան իմ։ 6 Ի ձեռս քո աւանդեմ զհոգի իմ, փրկեցեր զիս, Տէր, Աստուած ճշմարիտ։ 7 Ատեցեր զամենեսեան որ պահեն զանօգուտ հաւատս, և ես յուսացեալ եմ ի Տէր, ուրախ լինիմ և ցնծամ ողորմութեանդ քում։ 8 Զի տեսեր զխոնարհութիւն իմ, ծանեար զանձկութիւնս հոգւոյ իմոյ։ 9 Եւ ոչ արար զիս ի ձեռն թշնամւոյ, այլ կացուցեր զոտս իմ ի տեղւոջ լայնութեան։ 10 Ողորմեա ինձ, Տէր, զի նեղեալ եմ, խոնարհեցաւ ի տրտմութենէ աչք իմ, հոգի իմ և որովայն իմ։ 11 Զի կեցից ես ի ցաւս, և տարիք իմ ի հեծութիւնս, զաւրացաւ ի չարութենէ զօրութիւն իմ, և ոսկերք իմ խռովեցան։ 12 Ի բոլոր թշնամեաց իմոց եղէ նախատինք, և ի հարեւանս իմ յոյժ, և երկիւղ ծանօթից իմոց, որ տեսանէին զիս արտաքոյ ճանապարհի փախեան ինձմէ։ 13 Մոռացեալ եղէ իբրեւ զմեռեալ ի սրտէ, եղէ իբրեւ զանօթի որ ունի զանօթ կորստական։ 14 Զի լուայ զանիծս բազմաց, որ շրջապատեալ էին ինձ, ի ժողովել նոցա զիս ընդ իս, առնուլ զանձն իմ խորհեցան։ 15 Եւ ես յուսացեալ եմ ի քեզ, Տէր, ասացի, Աստուած իմ ես դու։ 16 Ի ձեռս քո են ժամանակք իմ, փրկեա զիս ի ձեռաց թշնամեաց իմոց և հալածողաց իմոց։ 17 Երեսս քո լուսաւորեսցէ ի ծառայ քո, կեցո զիս ողորմութեամբ քով։ 18 Տէր, մի ամաչեցուսցես զիս, զի կոչեցի զքեզ։ Ամաչեսցեն ամբարիշտքն, և իջուսցին ի դժոխս։ 19 Համբակեսցին շրթունք նենգաւորք, որ խօսին զանօրէնութիւն ընդ արդարոյ, հպարտութեամբ և անարգանաց։ 20 Զի որքան մեծ է քաղցրութիւն քո, Տէր, զոր պահեցեր երկիւղածաց քոց, և գործեցեր յուսացելոց ի քեզ առաջի որդւոց մարդկան։ 21 Ծածկեսցես զնոսա ի ծածկոյթի երեսաց քոց յանարգանաց մարդկան, պահեսցես զնոսա ի խորանի քում յանդիմանութենէ լեզուաց։ 22 Օրհնեալ է Տէր, զի սքանչելացոյց զողորմութիւն իւր ինձ ի քաղաքի պարսպեալ։ 23 Ես ասացի ի սաստկութեան իմում, թէ՝ մերժեցեալ եմ յերեսաց աչաց քոց։ Վասն որոյ և լուար ձայնի աղաչանաց իմոց, յորժամ աղաղակէի առ քեզ։ 24 Սիրեցէք զՏէր, ամենայն սուրբք նորա, զի զճշմարիտսն պահէ Տէր, և հատուցանէ առատապէս հպարտութեան գործողաց։ 25 Զաւրացարուք և զօրասցի սիրտ ձեր, ամենեքին որ յուսայք ի Տէր։

ապա ինչ ո՛չ չափեսցին, որովհետեւ։ 19 Այս օրինեցից զերկնաւորսն ես. և զինքեանց առաքեալսդ յաղագս նոցա։ 20 Ոչ ի նոսէք իմ պաղատանս և զոմն ապաւինիս, յաւուրս նեղութեան իմոյ օգնական իմ։ 21 Վասն սատանայ առնիցէ՝ ած առ պատն իմ. ած աղերսանիցէ իմոյ։

ՊՀՒՐԻԱԿՈՒՄ

Ի խաւարած. ի ապականիչ. արյանապիղծ ի գործի, ի ձեռնամանաւիլ ընդ առաւելեալ սատակող, և գալստեան դատաստանի նորա, չի սպանցէ զնա։

ԶԱՆՑ ԱՊԱՇՆՈՐՀԱՒՈՐ ԴԻՒԹՅՈՒՆ

զդպրեան, իբրև դարձաւ ի քաղաքն Հանդերձ սաւուղա՝ ելին պարտաւորք ընդ առաջ նորա յամենայն քաղաքաց իսրայէլի, և նուագ գնէին կանայք ասելով. * Եհար սաւուղ զհազարս, և դաւիթ զբիւրս ||. ընդ այս գլարեալ սաւուղայ՝ ընդ սակաւ հայեր ի դաւիթ, և չարիս խորհիլ գնմանէ. և թէպէտ փեսայացոյց գնա ինքեան՝ տալով նմա զմիղբող զդուստր իւր, բայց թէ նեամուելի նորա առաւել և առաւել ակնդ թէ՝ ի թէ՛ նեամուելի փեսայացոյց գնա, զի մատնեսցէ՝ ի կորուստ, խորհեցաւ ապա ընդ ծառայս իւր ըմբռնել գնա և սպանանել. և թէպէտ յոնիսաթան որդի սաւուղայ ջանացաւ խափանել, բայց հուպ չէտոյ ոչ կարացեալ սաւուղայ հանդուրժել նախանձուն իւրոյ՝ առաքեաց ի գիշերի մեռ զարթ պաշարել զտունն նորա, զի ընդ առաւօտն բմբռնեալ սպանցէն գնա ոչ ի ծառ

ծուխ, այլ յայտնի։

Ո՞ այս տեսեալ մեղքող կին նորա, ազգ արար նմա, և ասէ. եթէ ոչ ապրեցուսցես զանձն քո ի գիշերիս յայսմիկ՝ վաղիւ մեռանիցիս ես։ Այլ մինչդեռ պատհապնդն առ գրան կային՝ ինքոյն մեղքող զդաւիթ ընդ պատուհանն. և առ պատրելոյ զպահապանսն այսինքն զարթ սաւուղայ՝ եդ յանկողնի նորա զհան-

դերձս. եւս եւ զայլ ինչ. եւ ձեւացոյց արտաքուստ թէ դաւիթ յանկողնի իցէ հիւանդագին. իբրև եկին մէջն յաւուրսն արք սուրազօտ ըմբռնել զնա, գոհն միայն զհանդերձս նորա յանկողնի. եւ գնացեալ պատմեցին սուրազօտ։ Եւ դաւիթ փախուցեալ անտի ապրեցոյց զանձն։ Այս ամենայն լիագոյնս պատմի ի Թագ. ԺԹ. 6—30։ եւ ԺԲ. 1—16։

Զայս գործ փրկութեան իւրոյ Հայելով դաւիթ, երգեաց զայս սաղմոս իբրև ընդհակառակն առ ՅԱԽ՝ զոր սովորութեամբ նախնեաց, որք յաղաչանսն յայսոսիսի ինն մեծ վտանգէ, գոհութեամբ տային պսպղէս բանիւք օրհնութեան եւ երգոց։ Այսուհետեւ ինքնին մեկնի վերնագիր սաղմոսիդ։ (Եւ զայն բառիդ ՓԱՓԱՆԵՔ՝ տես ի սաղ. ՃԺ. սղմսիս եւ զայն բառիդ ԱՐՁԱԿԳԷՔ. տես ի սաղ. ՃԵ։)

Զանազ սաղմոսիս Հայելով ի պատմութենէ վերնագրիդ՝ վերածնին եւ ի քո զոսս ժամս յարութենէ. զի ի պահել զինուորաց զգուշոն գերեզմանին նորա՝ նա ի գիշերի ինքնին եղ ի գերեզմանէ իբրև լոյս ընդ առաւկի, թողեալ անդ զվարշամանդն ընդ այլ կտաւսն։ Այլ գիտելի է՝ զի բազում բանք կան ի սաղմոսիս որք ամենևին ոչ կարեն յարմարիլ անցից դաւթի զոսս նախակերպեալ պատմութենէդ. այլ ուղղակի Հոգւոյն ի ժամանակ շինելոյ իսրայէլացւոց զոսն ոմն յաւուրս կիւրոսի՝ յորժամ սկսան Հակառակիլ և զաղանջել, եւս և խափանել զգործն թէ շինմիք նոցա՝ այլ և այլ ազգ բնակեալք ի պաղեստին. (զորոց տես. ա. եզր. է. 68. և ը. եզր. ը. 1 = 24։) Ոչ ապա դարձեալ յաւուրս դարեհի կիւրկրորդ ամի նորա յորժամ ձեռն արկին իսրայէլացիք շինել, վերստին սկսան թշնամիք նոցա խափանել զգործ. բայց ոչ կարացին. (տես ը. եզր. գ. է. և ը։) Զայնպէս և ի կանգնել զպարիսպն երուսաղէմի յաւուրս Նեհեմեայ՝ դարձեալ յարեան ի վերայ թշնամիք, և սակայն չկարացին առնել ինչ. (տես. ը. եզր. գ. ը. 1 = 23։) Ոչ զի բանք սաղմոսիս յարմարին ի առն, վասն այնորիկ ոմանք պնդեն ցուցանել թէ այս սաղմոս իցէ ասացեալ ոչ ի դաւթէ, այլ յեզեքեայէ կամ մանասեայէ ի հնէմեայ. բայց քանզի

Ա՛յս ձայն դաւթի պատկանի եւ այնպիսի անձին՝
որ իբրև զդաւիթ պաշարեալ էցէ ի թշնամեաց,

ՄԵՆԻՆ

Ա. Փրկեա՛ զիս ի ընդհարեալ խմոյ աֆ. յայնցանէ որ յա-
րուցեալ են ի վերայ իմ, ապրեցո՛ զիս.

Բ. Փրկեա՛ զիս յայնցանէ որ փորձեն զանօրէնութի՛ւն. յա-
րեաց արեհատիղաց ապրեցո՛ զիս.

Ա՛ր ինչ է ասել, Թէ յասել իսրայէլացւոց զայս սաղ-
մոս դաւթի ի շինուիլն անդ տաճարին եւ պարսպին,
յասել ի սոյն ինչ ինչ եզրսս, եւ ինչ նեխեմ. եւ
կամ Թէ հաւանականագոյն է՝ նա ինքն դաւիթ ի
յօրինելն զայս սաղմոս՝ Թէպէտ առնիւ նախակար-
գեալ անցիցդ գրեաց, բայց յասել եւ զոյնպիսի
բանս, որք ոչ ի նմին անցս, այլ յայլ ինչ կայեին.
որպէս երեւի եւ յայլ բազում սաղմոսս նորա։ Այլ
դարձեալ ըստ ասելոյ մերոյ այլոցդ, զայս սաղմոս,
նոյնպէս և զայլս՝ Թէպէտ և յիւրմէ առաց դաւիթ,
բայց ոչ սոակ ի դիմաց իւրոց, այլ և ի դիմաց այ-
լոց, գուցէ գուշակութիւն ինն և ի դիմաց նոցա՝ որք
էին ի ժամանակս շինուիլն երկրորդ տաճարին և
պարսպին. ուստի և մեկնուիլն սորա ըստ նկարագ-
րին Հայր ոչ միայն ի դէմս դաւթի, այլ և ի դէմս
նոցա, եւ և ի դէմս իւրաքանչիւր տառապեալ ան-
ձին. որպէս և եդաք ի սկզբան սաղմոսիս։

Լակ լամբ՚, և այլք բազումք ի բարեյական միտս
մեկնեն ի դիմաց այնոցիկ, որք Հալածին ի գիւաց
ի ձեռն չար խորհրդոց. և զի յիմանալ զմիտս սաղ-
մոսիս՝ իւրաքանչիւրըք կարէ ինքնին Հակեցուցանել
զայն ի բարեյական իմացուածս, վասն որոյ ընթեր-
ցողին Թողումք զնոյն։

ևթէ յերևելեացդ և ևթէ յաներևութիցդ, ևթէ ներքնոց և ևթէ արտաքնոց. յորոց օրչափ դժուարին իցէ մարգկային հնարիւք ազատիլ, այնչափ դիւրին և պաշտպանութեան ոյժ փրկիլ. վասն որոյ ի նա ասէ տէրունեալ ասէ՝

Փրկիջ զիս ի ընդհաքաց էնոյ ածի, յորմանէ որ յարուցեալ են ի վերոյ իմ, ապրեցո զիս։ Փրկել և ապրեցուցանել ևս ասէ միանգամ ի գործ ածին, բայց փրկելն ըստ ինքեան չոյի յազատութենէ ի չարէ ըստ օրումն է չար. իսկ ապրեցուցանելն չոյի յազատութենէ ի չարէ՝ ըստ օրումն այն ազատութենէ և բարի այնմ որ փրկի։ Այլ դարձեալ փրկելն չոյի յազատութենէ յն և իցէ վտանգէ. իսկ ապրեցուցանելն չոյի յազատութենէ ի վտանգէ կենաց, որ տիրապէս կեցուցանել ասի։ Այլ ըստ այսմ կերպի զանազանութենէ դնէն ասա բառդ ֆրկել և ապրեցուցանել. զի չոյէ՛լով յազատութենէն որ ի ձեռաց թշնամեաց՝ ասէ. փրկեա զիս ի թշնամեաց իմոց այսինքն ի սատուցայ և ի խորհրդակցաց նորա. իսկ չոյէ՛լով յազատութենէն ի վտանգէ կենաց. յորում էր՝ ի պաշարիլ իւր յաբանայն սատուցայ, ազայէ և ասէ ապրեցո զիս յայնցանէ՝ որք յարուցեալ են ի վերոյ իմ, և պաշարեալ պահեն զիս, և կամին ըմբռնել և կորուսանել։ Օ՞սոյն զայս ազայնոս կամէ՛լով զօրաւորագոյնս առնել, կրկնէ և ասէ՝

յ. Փրկեա զիս յայնցանէ, որ գործեն զանօրէնութիւն. յաբանց արեանահեղաց ապրեցո զիս։ Իւր առաջին չոյատուած բանին չոյի յատաջին չոյատուած նախընթացից համառոտին. զի զորս անդ կոչեաց թշնամիս՝ աստ կոչէ գործօզս անօրէնութեան. վասն զի արդարք զայնոսիկ միայն ունին իւրեանց թշնամի՝ որք գործեն զանօրէնութիւն. և ոչ զայնոսիկ՝ որք գործեն զարդարութիւն, Այլ ևթէ զատոգն կամիցիմք ասել, պատճառ թշնամի լինելոյ նոցա ընդ աստս ոչ այլ ինչ է՝ բայց ևթէ այս, զի նոքա են անօրէնքդ այսինքն գործօզք ընդդէմ օրինացդ՝ և ասքա արդարք։

Պշնակս և երկրորդ չոյատուած այսր բանի չոյի յերկրորդ չոյատուած նախընթացից համառոտին. զի զորոց անդ ասաց, յորուցեալ են ի վերոյ իմ սպանա-

նել զիս, զնոսա կոչէ աստ արս արիւնահեղս. զի թէ ոչ էին արիւնահեղք, կամ եթէ ոչ կամէին ասել արիւնահեղք, ոչ յառնէին ի վերայ նորա սպառնանալ զնա։ Եւ քանզի ի յառնել նոցա ի վերայ նորա՝ պահ արկին զնովաւ, և շուրջ փակեցին զնա իբրև զորս, սմին իբր յարէ զկնի, և ասէ։

Ձ. Որսալ զանձն իմ կամիցան. և հասին ի վերայ իմ հզօրք։

Արկնակի որսան մարդիկ զկենդանիս. մի՝ անմիջապէս կինքեամբս, և մի ևս յայլումբ. կինքեանս որսան՝ յորժամ ըմբռնեն զորսն ձեռամբ կամ ներաւիւք, կամ գնատիւք, կամ կարթիւ, և ն։ Յայլումբ որսան, յորժամ շուրջ փակեն զտեղին՝ ուր է որսն. կամ արկանեն զայն յուռկան կամ ի կողով, կամ ի թակարդ, կամ յակաման և ն։ Ասա այսմ կերպիւ օրինակի դնի աստ բառդ որսալ յասելն։

Որսալ զանձն իմ կամիցան։ Յասիրքն թէ արք առաքեալք ի սատուդայ կամեցան որսալ զիս. զի եկեալ պաշարեցին զտուն իմ, և պահէին զդրունս տան իմոյ. որպէս զի այնու իբրև զորս ըմբռնեսցեն զիս. և զի զայս արարին հրամանաւ սատուդայ և աթենեթոսայ և այլոց զօրավարաց նորա, զնոցանէ ևս խօսելով ասէ։

Եւ հասին ի վերայ իմ հզօրք։ Որ բառդ հասին, դնի ըստ նշանակութեանն բառիս յաքան. բայց քանզի ի մեծ ոյժ առ ձեռն իսկ կամէին ըմբռնել զդաւիթ և սպառնանալ, վասն այնորիկ հասին դնէ, ասելով. հասին ի վերայ իմ հզօրք։ Իսկ հզօրք ասելով իմանայ զզօրաւորս սատուդայ։ Եւ զի ցոյցէ թէ անհրաւիրեալք և առանց իրաւացի պատճառի առնէին զայս, յարէ զկնի և ասէ։

Ձ. Ոչ ինդր իմ և ոչ յանցանք. առանց ինդրոյ ընթացայ և ուղիղ եղէ։

Առանց մեղաց կամ առանց յանցանաց ոչ երբէք լինի հալածել զոք, կամ չարչարել. ուստի յո՛ և իցէ հալածման կայ մեղք, կամ գոնէ կարծեօք յանցանք, և այս՝ կամ ի հալածեալն, կամ ի հալածօղն, և

գամ լերկասին և. և զի ի հալածիլ անդ դաւեի՝ չկայր ինչ մեզք ի հալածեալն, այսինքն ի դաւիթ՝ որպես և յայտ է, ապա ի հալածօղն էր՝ այսինքն ի սաուղ· զայս կամելով վկայել, ասէ։

Ոչ ելեր իմ և ոչ յանցանք. առանց ինձաց ընթացայ՝ և առ ընդ եղէ։ Ասի ասել՝ ոչ եթէ վասն մեղաց իմոց հալածէ զիս սաուղ, այլ վասն չարութեանն իւրոյ. քանզի ես ոչ անձին նորա մեղայ, և ոչ յինչս նորա յանցեայ, այլ առանց մեղաց ընթացայ, այսինքն առանց չար ինչ գործելոյ ընդդէմ նորա՝ ծառայեցի նմա. և միշտ առընդ եղէ· այսինքն ուղիղ մտօք վարեցայ ընդ նմա։ Իսկ նա տեսեալ թէ ես պատուիմ յաչս ժողովրդեան՝ նախանձու մեղօք վառեցաւ ընդդէմ իմ, և սկսաւ հալածել զիս, և որսալ զանձն իմ՝ ի մահ։ Վասն այս բանիք ինքնին առեալք ոչ՝ ի բերանոյ դաւթի և ոչ՝ ի բերանոյ այլոց կարեն ասել իրաւամբք. զի ով՝ զ ի մարդկանէ համարձակեսցի ասել, ոչ մեղք իմ և ոչ յանցանք, առանց մեղաց ընթացայ ևն։ Այլ՝ եթէ նա կարաց ասել զայս՝ որ յամենայնի սուրբ էր, և սրբուեցի սրբոց· որ և վկայէր զանձնէ. * ո՞ ի ձէնջ յանդիմանէ զիս վասն մեղաց ‖. (յովհ· ը· 46.) ըստ որում և առաքեալքն միաձայն գրեցին. * որ ոչն արար մեղս, և ոչ գտաւ նենգութիւն ի բերանն նորա ‖. (ա· պետ· բ· 22. և եբր· է· 26։) Ասասի և այս բանիք սկսեալ յառաջոյ համարիլ և այսր՝ ուրեմն պատշաճին ասել՝ ի դիմաց տան մեծոյն· ընդդէմ որոյ յարեան ապերախտ հրէայքն՝ որք գործեցին զանօրէնութեանն, և հեղուին զարիւն անպարտ. և զայնչափ բարիս տեսեալ՝ ի նմանէ՝ զհետ եղեն որսալ զնա. և հզօրք նոցա՝ այսինքն քահանայապետք և իշխանք նոցին հասին՝ ի վերայ նորա, և մատնեցին զնա՝ ի մահ խաչի։ Ի՞րդ տեսեալ դաւթի զանձն իւր ըմբռնեալ՝ ի վիշտս հալածանաց՝ չուենալով առ այլ ոք ապաւինիլ՝ աղաղակէ առ Տէր, և ասէ։

Ե. Ո արդեւք ընդ առաջ իմ, և ինձ դու ու զգուշանիցես ի հալածիլ մարդոյ՝ ի լետուստ՝ ցանկայ գտանել

ասաւէն յառաջոյ, կամ պաշտպան. և եթէ տեսցէ զոք ըստ բախտի՝ ի բարեկամաց իւրոց առաջի նր՝ ի ձանձրանալն նստեալ կամ ննջեալ, աղաղակէ առ նա՝ զարթիր բարեկամ իմ, և ասպրեցո՛ զիս ի հաւածչաց իմոց. ըստ սմին նմանութեամբ խօսի աստ և մարգարէն յասելն։

() ՚ալլելուիա՚ ընդ առաջ էմ, և պէս պս՝ որ զօրութիւն իմ էայէլէ։ Իւր բառդ ալլելուիա՝ նշանակէ օգնել և փրկել։ (որպէս առացաք ի սաղ. խզ. 23. և այլուր.) կամ ըստ լամբ՚. ցուցանէ զգործ նախախնամութեան. և ըստ այսմ կաւն ասել. ի պաշարել իմում և ի փախչել ի ձեռաց պաշարողաց անձին իմոյ՝ առ քեզ ուղղեցի զընթացս իմ, ի քեզ ապաւինեցայ, և առ քեզ աղաղակեցի. ել ապա և դու ընդ առաջ իմ, և օգնեա ինձ. և տեսանելով զվտանգն յորում գտանիմ, ասպրեցո՛ զիս. քանզի կարօղ ես. զի դու միայն ես ՚ար զօրութեաց և ՚ած իսրայէլի. ՚ար գոլով՝ ամենայնի կարես. և ՚ած գոլով՝ զամենայն տեսանես. և ա և ՚ար զօրութեաց գոլով այսինքն ՚ար երկնաւոր զօրացդ՝ ոչ միայն քեւ՝ այլ և զօրօք քովք, և կամ այլով իւիք կարես փրկել զիս. իսկ ՚ած իսրայէլի գոլով գԹաս, յիշեալով զուխան՝ զոր եդեր ընդ իսրայէլի։

{}եբր՚. ՀՐԻՒՔ յիշի աստ ՚ած. զի գրի ՀՆ ԱՆԱ ԵՀՕՎԱ ՀԼՕՀԻՄ ԱՀՎՈՆ ՀԼՕՀԵ ԻՍՐԱԷԼ. այս է * և դու ՚ար, ՚ած, ,, սաբաւօթ, ՚ած իսրայէլի ‖. ուր որպէս տեսանես կրկնի անուանս ՚ած։ Իսկ փոխանակ բառիս ադեաւօն՝ եդեալ է ՚ի մերս բառդ ջօրուընեց. զի նոյնանայ ընդ բառիս ադայ, կամ ադէահէ, որ է զօրական, զօրքվան որոյ և էօթանասաւունք՝ ուր ուրեք յեբր՚ դնի ադեաւօն, զրեթէ յամենայնի թարգմանեն բառիս ջօրուընեց. զոր ոչ դնէին, եթէ այդպէս ոչ նշանակէր։ Ո՚ինչև ցասա խօսեցաւ դաւիթ հայելով ՚ի փրկութէ անձին իւրոյ՝ ՚ի դիմաց իւրոց, և ա և ՚ի դիմաց քան. իսկ աստ սկսեալ մինչև ՚ի համարն 10. խօսի հայելով յանցս թշնամեաց իւրոց, և յանցս հեթանոսաց. և ապա դարձուցանէ զբան իւր յայլ և յայլ դէմս. և նախ ասէ։

ՀԸ. Վայեւմց ե այց տրա ամենայն հելեանոսաց, ի ողորմել ամենեցուն, ոչ գործեն զանօրէնութիւն:

Ա.յս բան թէպէտ և պարզ է՝ բայց հայելով'ի շատ բայարութիւն նախընթաց բանից՝ լինի դժուարամեկնելի վասն բառիդ հելեանոսաց. զի այս բառ ոչ շատ բայարի ընդ այլ առասյուածս այսր սաղմոսի: Ա.յլ զըր մարթ է ասել՝ դիցուք ստ առաջի՝ ըստ այնմ զըր ասէ:

Վայեւմց ե այց տրա ամենայն հելեանոսաց, ի ողորմել ամենեցուն, ոչ գործեն զանօրէնութիւն: Վայելը ոյ՝ 'ի բարի կողմն առեալ լինի 'ի տուրբ գիրս, այսինքն փոխանակ զթալոյ, օգնելոյ ևն. այլ երբեմն ընդ հակառակն ևս կարէ կարգիլ: Այնպէս և այց առնելն՝ թէպէտև հասարակօրէն առեալ լինի 'ի բարին՝ փոխանակ ախթարելոյ, ազատելոյ, նպաստելոյ ևն, բայց երբեմն կարգի և յոչ բարին, այսինքն փոխանակ վնաս խնդրելոյ, պատժելոյ, մերժելոյ, ևն: Նակ թէ յո՛ր միտս դնի աստ այց առնելն՝ ևս և նայելն՝ տարակոյս է. հաւանական է ասել՝ թէ դնի ըստ բարւոյ մասին. զի 'ի միասին ընդ նայելոյն դնի. յոր միտս կրկնակի կարէ մեկնիլ այս բան:

Ա՛ն՝ երբ գուշակութեն ապագայ գարձի հեթանոսաց. և ըստ այմ յայտնապէս մարգարէանայ գաւթի՝ թէ եկեսցէ ժամանակ՝ զի աճ թողեալ զխոտրայէլացիս վասն անարժանութեն նոցա՝ նայեսցի 'ի հեթանոս առհասարակ, և այց արասցէ նոցա, ցուցանելով զողորմութեն իւր ըստ այնմ * գնացէ՛ք այսուհետև աշակերտեցէ՛ք զամենայն հեթանոս ‖. (մատ. ին. 19.) նակ 'ի հասանել կատարած աշխարհիս, յորժամ քննութիւն առնիցէ աճ՝ հրէից և հեթանոսաց, յայնժամ մի ողորմեսցի այնոցիկ, որք գործեն զանօրէնութի:

Ներկրորդ այս բան մեկնի իբր մաղթանք վասն թշնամեաց, և ս և վասն հեթանոսաց. զի դաւթի նաև 'ի հալածիչն անդ սղօթիր վասն թշնամեաց իւրոյ. որպէս յայտ է յայլ սաղմոս. այնպէս թուի առնել և աստ. ուր զաղօթս իւր տարածէ նաև առ այնոսիկ՝ որք էին արտաքին թշնամիք. որպիսի էին հե-

թանոսք. և յայս միտս կամի ասել՝ նայեա՛ց առ ամե-
նայն թշնամիս իմ, ես և առ հեթանոսս, և ցո՛յց զո-
ղորմութ̃ի քո առ նոսա. իսկ որք ո՛չ կամին զգաստա-
նալ, այլ հաստատուն կան յանօրէնութ̃ե իւրեանց,
նոքա մի՛ գտցեն զողորմութ̃ի 'ի քէն. և այս ո՛չ վասն
պակասելոյ ողորմութ̃ե քո, այլ վասն յանցանաց նո-
ցա, և վասն մնալոյ նոցա 'ի յանցանսն անդ:

Իսկ եթէ բառդ այց առնել, նոյնպէս և բառդ նայել՝
առեալ լիցի ըստ բանի վրէժխնդրութ̃ե՝ որպէս առ-
նուն աստ ոմանք, դարձեալ կրկնակի մեկնի այս
բան. մի՝ 'ի մասնաւորի, որպէս թէ ասէր. հայեա՛ց
'ի գործս թշնամեաց իմոց՝ եթէ՛ ներքինք իցեն և
եթէ արտաքինք. և դու ինքն լե՛ր վրէժխնդիր նո-
ցա. և եթէ նոքա ո՛չ դարձցին, մի՛ ողորմիր նոցա,
այսինքն թէ ոչ ունիս ողորմիլ նոցա: Երկրորդ ընդ-
հանրապէս. որպէս թէ ասէր. եկեսցէ օր՝ զի այցե-
լութ̃ի արասցես ամենեցուն եթէ՛ հրէից, և եթէ
հեթանոսաց, և մերժեսցես յողորմութ̃է քումմէ
զամենեսին որք մերժեցին զողորմութ̃ի քո:

Մարթ է ևս ասել՝ թէ զայս բան ասէ դաւիթ՝ հա-
մարելով զգործս թշնամեաց իւրոց գրեթէ նոյն ընդ
գործս հեթանոսաց. իբր զի տեսեալ զանողորմութ̃ի
սաւուղայ և արանց նորա՝ յիշէ այնու և զգործս ան-
ողորմութ̃ե օտար ազգաց և հեթանոսաց. եթէ ա-
սէ որք յազգէ իմմէ են և լինէն բարբարեալ՝ այս-
պէս առնեն ընդ իս, զի՛նչ առնիցեն ապա հեթանոսք.
վասն որոյ աղաչէ զա̃ծ՝ լինել վրէժխնդիր սոցա և
նոցա. և յոչ դադարիլ նոցին յանօրէնութ̃է իւ-
րեանց, ամփոփել զողորմութ̃ի իւր 'ի նոցանէ:

Իսկ ոմանք զայս բան վերածելով 'ի ժամանակ նեե-
մեայ, համարին 'ի բերանոյ նորա ասացեալ. զի և
նա 'ի յառնել օտար ազգաց՝ ասաց առ ա̃ծ. * Լուր
,, մեզ ա̃ր ա̃ծ մեր... և դարձո՛ զնախատինս նոցա
,, 'ի գլուխս նոցա... և ո՛չ մեղք նոցա յերեսաց քոց
,, ջնջեսցին‖. (Բ. եզր. Դ. 4. 5:) Զիարդ և մեկ-
նեսցի, դիտումն մարգարէին է յայտ առնել, թէ
ա̃ծ որպէս ցուցանէ զողորմութ̃ի իւր առ արդարս,
սոյնպէս ամփոփէ զայն յանօրինաց. կամ թէ պաշտ-
պան լեալ արդարոց՝ փրկէ զնոսա 'ի ձեռաց ամբարշ-

Տ

տայ, մերժելով զնոյն ամպարիշտան՝ կամ ընդունայն առնելով զՆոցա. զոր նաև այլով ինձն քանիւ առաջի առնէ՝ ի յաջորդ համարն ասելով։

Է. Ադաւչեն ընդ երեկոյս. սովեսցեն որպէս շուն, և շրջեսցեն զքաղաք։

Զանց սովելոց նմանեցուցանէ զաւիթ զայնոսիկ, որք՝ ի սաւուղայ առաքեալ եկին ընդ երեկոյս, և պաշարեցին զտուն իւր. բայց ոչինչ կարացին առնել. վասն որոյ ասէ։

Ադաւչեն ընդ երեկոյս. սովեսցեն որպէս շուն, և շրջեսցեն զքաղաք։ Լաւն ասել. ՚ի մեկնիլ իմում ՚ի սաւուղայ յորժամ գառնայի ՚ի տուն իմ, արք Նորա ևս մեկնեցան ՚ի նմանէ, ուր զի գարձցին ՚ի տուն իւրեանց, այլ զի գարձցին ՚ի վերայ իմ ընդ երեկս, և սպասեսցեն զտամբ իմով. բայց որպէս շունք սովեսցին. այսինքն որպէս շունք ՚ի սպասելն ՚ի դիշերի սովին՝ և զոր գտանեն ուտեն, սոյնպէս և Նոքա սպասելով ինձ քաղցնուցուն և սովեսցին յուտել զիս. բայց յոչ գտանելն զիս, ելցեն և շրջեսցին զքաղաքաւ, և ուր ևս տեսցեն զիս։

Ը. Այլազգ ևս մեկնի այս բան ՚ի ցուցանել՝ թէ զուր էր պաշարել Նոցա զինքն. և ըստ այսմ բայդ գառնալ դնի փոխանակ յետս գառնալոյ. որպէս թէ ասէր. եկին ընդ երեկս, և պաշարեցին զտուն իմ. բայց զի ուր գտցեն զիս՝ գարձցին յետս. և իբրև շունք որք ուր գտանելով զկերակուր՝ քաղցեալ սովին, նոյնպէս և Նոքա ուր գտանելով զիս սովեսցին, և շրջեսցին գտանել զիս։

Ը. Այս բան հայի և ՚ի Թշնամիսն հրէից յաւուրս նէեմեայ, ՚ի սանաբաղատ և ՚ի տոբիայ և ՚ի համախոհս Նոցա, որք ուրախ լինէին զի ուր էր պաշարել զՀրէայս, խորհեցան ՚ի գիշերի գալ. բայց ՚ի զգուշանալ նէեմեայ՝ ուր ինչ կարացին առնել. (գ. եզր. գ. 11 = 23։) Եւ յայս միտս կամի ասել. գարձցին և եկեսցեն ՚ի գիշերի իբրև շունք սովեալք. և շրջեսցին զքաղաքաւ գտանել մուտս, և ուրինչ կարասցեն առնել։

Ը. Այլ այս բանք գուշակութիւնք ևս են գառն վիճակի

որ եհաս հրէից 'ի նորումս. յոր միտս կամի ասել. 'ի գալ լուսոյ աւետարանին, նոքա դարձցին յերեկոյս, այսինքն յարեսցին 'ի հին օրէնս որ օրինակի յերեկոյ. և որք նախ իբրև որդիք 'ի սեղան տն վայելէին, սովեսցին իբրև զշունս 'ի սով բանին կենաց. և ըստ գրելոյն մարգանայ՝ վատթար ևս քան զշուն. զի և 'ի փշրանացն զրկեցան իբրև զկատաղի շունս, զորս ոչ եթէ կերակրեն մարդիկ, այլ վարեն և սպանանեն: Շրջեցին և զքաղաքաւ այսինքն զսուրբ եկեղեցեաւ, և զսուրբ գրով հին կտակարանաց. և ոչ կարասցեն մտանել 'ի ներքս. որով և ոչ իմասցին ինչ ուղղութիւն 'ի գրոց անտի:

Ծործորեցին ('ի մեկն. մատ. գլ. ժէ.) այսոքիւք սովեալ շամբք իմանայ զդպիրս և զփարիսեցիս, որք շրջեցան զյիւ իբրև զանմատչելի և զամենալի քաղաքաւ. և սովամահ դարձեալ 'ի նմանէ՝ ղօղանջեցին բերանօք իւրեանց:

Այս բան կարէ հայիլ և 'ի մեծագոյն թշուառութիւն, որ հասին 'ի հրէայս ըստ մարմնաւորին յետ տիրելոյ տիտոսի 'ի վերայ երուսաղեմի. նա զի յանցանել ժամանակաց, ադրիանոս կայսր որ նորոգեաց զերուսաղէմ, հրաման եհան 'ի վերջին ամի իւրում՝ այսինքն յամի տն 137. զի վարեսցին հրեայք 'ի պաղեստինոյ, և հեռասցին անտի իսպառ. և այս հրաման տևեաց ոչ սակաւ ժամանակս. գուցէ յայս հայելով գուշակութիւն իմն ասէ. ընդ երեկոյս դարձցին. այսինքն յանցանել աւուրց և յերեկոյանալ այնր հրամանի, ցանկասցին դառնալ յերուսաղէմ. և իբրև շունք սովեալք դիմեսցեն 'ի նոյն, և շրջեսցին զնովաւ, որպէս և արարինն իսկ. զի յետ ժամանակաց եկեալ շրջեցան զնովաւ և բնակեցան անդ բազումք, որպէս և այժմ:

Այլ այս բան հայի ուղղակի և 'ի յետին օր կատարածի աշխարհիս, յորում ընդ երեկոյս, այսինքն յերեկոյանալ ժամանակի, դարձցին ամբարիշտք յինքեանս, կամ 'ի մարմինս իւրեանց. և իբրև շունք սովեսցին զրկեալք յապաշխարութենէ և յամենայն մխիթարութենէ, և շրջեսցին զքաղաքաւ. այսինքն հայելով յարդարս փառաւորեալս 'ի քաղաքն վերին,

կարօտասցին և մաշեսցին. և ոչ իւիք ունիցին յոյս մտանելոյ 'ի ժողովս նոցա. (որպէս գրի յիմաստ. Է. 3. 4:)

Կամի. զայս բան ըստ յարմարութեան պատշաճեցուցանէ գործոյ չար դիւաց. և երեկոյիւ իմանայ զըսկիզբն մարտնչելոյ նոցա. զի որպէս երեկոյն է սկիզբն զգալի խաւարի, սոյնպէս և սկիզբն չար խորհրդոյ՝ իմանալի խաւարի. այլ 'ի պաշտպանել ա̃յ զմարդն՝ նոքա ընդ սկսանելն մարտնչել՝ դառնան յետս սովեալք իբրև զշուն և իբրև զառիւծ ըստ դրելոյն պետրոսի (ա̃. պետ. Ե. 9:) Բայց 'ի դառնալ իւրեանց ոչ հեռանան իսպառ, այլ շրջին զքաղաքաւ՝ այսինքն զմարդով՝ գտանել մուտ առ նա: Զայս եդեալ մարգարէին ըստ այլևայլ մտաց զոր մեկնեցաք, դարձեալ սկսանի պատմել զչարութիւն թշնամեաց իւրոց և ասէ:

Ը. ՆՈՔԱ ՂՕՂԱՆՋԵՍՑԵՆ ԲԵՐԱՆՈՎՔ ԻՒՐԵԱՆՑ. ԵՒ ՍՈՒՐ Է 'Ի ՇՐԹՈՒՆՍ ՆՈՑԱ:

Ղօղանջելն է ձայն հանել պղնձեղինաց 'ի հարկանելն. և զի այս ձայն եթէ չկայցէ արհեստ՝ է անհեթեթ և տաղտկալի լսելեաց, սմին իրի անհեթեթ և տաղտկալից խօսից բերի օրինակ, որպիսի էին և խօսք թշնամեացն դաւթի. վասն որոյ ասէ:

ՆՈՔԱ ՂՕՂԱՆՋԵՍՑԵՆ ԲԵՐԱՆՈՎՔ ԻՒՐԵԱՆՑ. ԵՒ ՍՈՒՐ Է 'Ի ՇՐԹՈՒՆՍ ՆՈՑԱ: Կամի ասել. որպէս շունք 'ի հալածիլն՝ 'ի հեռուստ կան և հաչեն, սոյնպէս և թշնամիք իմ հեռացեալ յինէն ղօղանջեսցեն. այսինքն զանհեթեթ և զյիմարական բանս խօսեսցին վասն իմ: Եւ սակայն յայնոսիկ բանս նոցա ասէ զորս խօսին շրթամբք իւրեանց՝ կայ սուր. որով կամի ցուցանել, թէ 'ի խօսիլ նոցա զնմանէ, զայնպիսի ինչ 'ի մէջ բերէին, որ նման էր սրոյ ըստ երկուց, մի՝ առ 'ի մղել զլսողսն ընդդէմ նորա. և մի ևս՝ առ 'ի սպանանել զնա որպէս եղեն և բանք տիրասպան հրէիցն: Բայց քանզի պաշտպան եղև նմա ա̃ծ, սուր բանից նոցա բթացաւ և ինքեանք անպիտանացան. սմին իրի յարէ զկնի և ասէ:

Թ. Եւ ասէ ցիմէոն պետրոս. տէր, դու ինձ լուար ասել. ես քեզ ծիծաղեսայի ընդդէմ, և արհամարհեսայես ամենայն հելլենաց։

Ընդ որում ասէ ցնա, եթէ ոչ ինձ լուար ասել. ես քեզ ծիծաղեսայի ընդդէմ, և արհամարհեսայես ամենայն հելլենաց։

Ընդ որում՝ ասէ ցնա. ոչ լուա՛ր ասել. ես քեզ ծիծաղեսայես ընդդէմ։ Լաւ ասել. ՚ի խորհիլ և ՚ի խօսիլ զինեն Թէընաքեաց իմոյ զմեծամեծ էարխս, կարծէին կատարել՝ զորս կամէին նուաճել. և ոչ կասկածէին ինչ՝ Թէ չկարեն առնել զայն. քանզի ոչ գիտէին՝ Թէ դու խափանեցոյ նոցա ես զխորհուրդս նոցա. զի ոչ ՚ի նոցանէ լուաւ զայս, իբր Թէ ասէր ոչ ոք ՚ի նոցանէ լուաւ կամ գիտաց՝ Թէ դու արհամարհելոց ես զնոսա, և պաշտպանելոց ես ինձ։ Նոյնպէս պատճառ հարցականապէս դնելոյն է զօրաւոր առնել զասացեալն։ Զարձուցեալ ասլա մարգարէին զբան իւր առ հեթանոսս՝ ասէ։

Ոչ՝ արհամարհեսայես զամենայն հելլենաս։ Լաւ ասել. ոչ միայն զնմա յատուկ Թշնամիս, այլ Թէև ամենայն հեթանոսք յարձոյեն ՚ի վերայ իմ, զամենեսեան արհամարհես և ՚ի քաց մերժեսցես։ Լաւ ամբ". Հոգևորապէս մեկնելով զայս բան՝ դեղեցիկ՝ ինն հետևեցուցանէ և ասէ * ոմն մեծի հեզուԹե և խոնարհուԹե ,, խոնարհուԹիւն բարուցն. ոչ ասէ Թէ ես ծիծաղիմ , ,, այլ Թէ դու. և ոչ Թէ ես արհամարհեմ զաղգս ,, խորհրդոյն (դիւաց) , այլ դու որ տեսանես ,, զամենատկարուԹի՛ն հոգւոյն. այսպէս ելանէ ՚ի ,, գլուխ յաղԹուԹիւն առանց ամբարտաւանուԹեան խոնարհուԹի՛ն հոգւոյ ։ Եւ ահա զսոյն զայս խոնար-

հուլթե առաւել ևս յայտ առնէ մարդարէն ՚ի յաջորդ համարն ասելով ։

Ժ. Օ՛ օրո՜ւէ էմ առ չէկ պահեցէց, ալ ըզ ըզ ըզ օգնական էմ է ։

Որովհետև մեծ եղոյց զամենակարողութէն ըզ՝ խոստանար զինքն ընդ նովաւ, և ՚ի նա յանձն առնէ զամենայն զջօրութէն իւրոյ, և ասէ ։

Օ՛ օրո՜ւէն էմ առ չէկ պահեցէց, ալ ըզ ըզ ըզ օգնական էմ է ։ Ներակի մեկնի այս բան. մի՝ հայելով ՚ի նախընթաց համարն, որպէս թէ ասէր. որովհետև դու ինքն ամենակալ զօրութէդ արհամարհես զամենայն թշնամիս իմ, և դու ինքն պատերազմիս վասն իմ, ուր ինչ պիտոյ է ինձ ՚ի կիր առնուլ զջօրութէն իմ, այլ քեզ յանձնել զայն. և ես այնուհետև մնացեալ յապահովի և ասացեալ. ըզ օգնական իմ է ։ Ներկրորդ՝ հայելով ՚ի պաշտպանութէն անձին իւրոյ. յոր միտս կամի ասել. ես ուր կարեմ զօրութէդ իմով պաշտպանել զիս. այլ զօրութէդ քով. վասն որոյ աղաչեմ զքեզ զօրացո՛ զիս ընդդէմ թշնամեաց իմոց ևս ։ Ներորդ՝ հայելով ՚ի պահպանութէն զօրութեան իւրոյ. յոր միտս կամի ասել. այն զօրուն որ իմ է, ուր է կինէն՝ այլ ՚ի քէն՝ որ ամենակարօղդ ես. վասն որոյ և ուր է կինձ հնար պահել զայն կնև, այլ քև. ուստի և քեզ յանձնեմ զայն, զի դու որ ետուր կինձ զայն՝ դու կինքն պահեացես զնոյն ։ Օ՛ այս ասէ և եկեղեցի՝ ըզ առ քս. առ քեզ պահեցիկ՝ զհաւատս իմ. և դու ես օգնական իմ ։ Եւ զի ցուցցէ թէ ուր վարկպարագն խօսի զայս, յարէ զկնի և ասէ ։

Ժա. Ա՛ ձ է մ, ողորմութէ՜ն դուրա կանխեացէ առ է ս. և ըզ ձ է մ ցուցց էնչ ՚ի ընչաւրս է մ ։

Ողորմութէն այ երրակի հասանէ ՚ի փրկել զմարդ. կանխելով, համընթանալով, և զհետ գալով. կանխելով, յորժամ հասանէ նախ քան զվտանգիլ մարդոյ. համընթանալով՝ յորժամ փրկէ. զհետ գալով՝ յորժամ պահէ կամ զգուշանայ յետ փրկութէն. (զորմէ խօսեցաւ մարգարէն ՚ի տաղ իբ. 8 ։) Նակ աստ խօսի զաղջոյն և զերկրորդէն յասելն ։

Ա՛ՀԱ ԵՍ, ողորմա՛ծ Տէր Աստուա՛ծ իմ. և ա՛ծ ես զիս էնդ ի ընչասիրս եմ։ Կամ ասել. ա՛ծ է նպատակ և առարկայ յուսոյ իմոյ. ա՛ծ է ապաւէն ապաստանի իմոյ. ա՛ծ է օգնական և պաշտպան փրկութե՛ան իմոյ, և նա ինքն ողորմեցի ինձ. զի ողորմութե՛ն Տէրա նախաժամանեցէ առ իս ի փրկել զիս ի վտանգէ աստի իմմէ և ի ձեռաց թշնամեաց իմոց։ Այս նա ինքն ցուցէ ինձ ի ընչասիրս եմ. ուր զօրութե՛ իմացեալ լինի պատուիր Տեառն, որպէս թէ ասէր՝ ցուցէ ինձ զփրկութե՛ն իւր՝ առաքելով զպատուիր պատուհասի ի թշնամիս իմ. կամ ցուցէ ինձ զվրէժխնդրութե՛ն ա՛յ յիս՝ այլ ի թշնամիս իմ. կամ թէ ցուցէ ինձ զզօրութե՛ն ողորմութե՛ն իւրոյ փրկելով զիս ի միջոյ թշնամեաց իմոց։

Նարոյապէս, ողորմութի՛ն ա՛յ կամ շնորհք նորա կանխէ առ մեզաւորն ի դարձուցանել զնա. ապա թէ ոչ՝ ա՛յ կարէ ինքնին դառնալ. որպէս աչքն առանց լուսոյ ա՛յ կարէ ինքնին տեսանել. յոր միտս այլսուր աղաչէ մարգարէն զա՛ծ ասելով. (ի սաղ. հթ. 9.)
* ա՛ծ զօրութեց դարձո՛ զմեզ. երեսցո՛ զերեսս քո ի ,, մեզ. և կեցցուք ‖. (տե՛ս ի սաղ. խբ 8.) և ի լինել այսր, ասէ, տեսից յիս զզօրութի՛ն քո, և յատեալիս իմ զվրէժխնդրութի՛ն քո. զորմէ առանձինն և այս խօսի ի յաջորդսդ ասելով։

ԺԲ. Ա՛Ծ է սպանանէր զնոսա. ալ մ՛ ոտասպին զգողովրդա՛ն։

ԺԳ. Ցուցէ՛ զնոսա զօրութի՛ն քո և ընկճէ՛ զնոսա. ալ պաշտպան իմ տէր։

Յայս սաղմոս զերիս տեսակս պատժոց առաջի առնէ մարգարէն՝ հայելով ի Թշնամիս իւր. մին է արհամարհել նոցա յոյժ և անպարծ ինալ, կամ կապել և ոչինչ կարել առնել. երկրորդն է կրել նոցա զվնասս պատուհասէն. երրորդն է կորնչիլ կամ թշուառանալ նոցա խապար։ Ա՛ռաջնոյն խօսեցաւ յայս վայր (զոր և կրկնէ ի հ՛անարն. 16. 17. և 18։) Ա՛ երկրորդէն խօսի յայսոսիկ երկուս համարսդ. իսկ զերրորդէն խո-

ալ ՚ի համարն. 15։ Այլ նախ յառաջիկայ բանսդ ՚ի
բերելն ՚ի մէջ զերկրորդ տեսակ պատժոյն, զերծորդն
՚ի բաց հանէ ասելով։

ԺԲ. Ալէ սպանանէր զնոսա. զէ զ՚ Նոսաւոյին զքողէ-ըդա-
ոո։

ԺԳ. Զուէա զնոսա զօրութիւնք ոով և ընկճեա զնոսա. զէ
զոա ես պաշտպան էմ քէը։ Այս բանք կրկնակի մեկնին.
առաջին մեկնութենն հայի ՚ի թշնամիսն դաւթի որք
էին սաւուղեանք. և ըստ այսմ զօրութիւն լմնցեալ
լինի աստ բառս վաղվաղակի, որպէս թէ ասէր. մի
վաղվաղակի սպանաներ զթշնամիս իմ, զի մի լինի նո-
ցա մոռանալ զժողովուրդս քո, այսինքն ոչ տեսանել
զժողովուրդս քո. որ է ասել. մի առ ժամայն կորն-
ցեն, այլ կեցցեն սակաւիկ մի. որպէս զի տեսցեն
զփառաւորել ժողովրդեան քոյ ինև ՚ի թագաւորեցու-
ցանել քո զնս ՚ի վերայ նոցա։ Ո այս եղեալ պաղա-
տի և ասէ. ցրուեա զօրութիւն քով զատելութենն նոցա
՚ի սրտից նոցին, կամ ցրուեա զնոսա ՚ի միմեանց, և
արա զի ընկճեալ մնասցեն, և մի կարասցեն առնել
զոր կամին, այլ խոնարհեսցին, և դարձցին առ
քեզ։

Երկրորդ մեկնութենն հայի յընդհանրական պատիժ
ազգին հրէից՝ որ լինելոց էր ՚ի վախճան աւուրց ՚ի
մերժել նոցա զտէրն փառաց։ Եւ ըստ այսմ այս բան
դնի իբրև մարգարէական գուշակութենի ինչ. որով
կամի ասել. յանիրաւիլ իսրայէլացւոց առ քեզ, և ՚ի
սպանանել զորդիդ քո՝ դու ևս մերժեա զնոսա, բայց
մի սպանաներ զամենեսեան զնոսա առհասարակ. զէ
զ՚ Նոսաոյն ջնդղէ-ըդա ոո. այսինքն զի մի մոռացին
զլինել իւրեանց ժողովուրդ քո, կամ մի մոռացին
թէ ժողովուրդ քո էին. և կամ որ ուղղապոյն ևս է՝
մի մոռացին՝ հաւատալ հեթանոսքն թէ իսրայէ-
լացիք էին ժողովուրդ քո. զի եթէ գիտասցեն թէ
նոքա ժողովուրդ քո էին և դու ինքն յայտնեցար նո-
ցա, և ետուր նոցա զօրէնս և զկտակարանս, ուն-
ցին զնոսա վկայ հաստատութենէ հաւատոյ իւրեանց։
Եւ յայս սակս յաւելու ասել. ցրուեա զնոսա ընդ
ամենայն աշխարհս, զի ընդ ամենայն տեղիս լինին
վկայ չշմարտութենէ նոր օրինաց, և իւրեանց բանիւ

ընչձէա զնոսա, զի և ինքեանք օգտեսցին. բայց զի ոչ կամեցան և ոչ կամին օգտիլ, վասն որոյ որչափ յառաջն փառաւորեալ էին, այնչափ անարգեալ և նուաձեալ եղեն. որպէս և աչօք իսկ է տեսանել։ (Տե՛ս և 'ի համեմատութիւն։)

Լամբ՞ հոգևորապէս մեկնելով՝ ասէ թէ մարգարէն սովաւ խնդրէ, զի մի՛ իսպառ սպանցէ կամ բարձցէ ա՛ծ զփորձիչս. որպէս զի մարտնչելով նոցա ընդ մեզ՝ լիցին մեզ առիթ պսակաց, և այլն։ Յայս միտս գրէ և մեծն Խոսրով ('ի մեկն. ժամագրքի. երես. 324.) «Նաև տեւելն նորա (ասէ, այսինքն սատանայի և դիւաց) և երկարաձգիլն ըստ ներելոյն ա՛յ է առ 'ի օգուտ մեզ. ըստ այնմ. մի՛ սպանաներ զնոսա, զի մի՛ մոռասցին զժողովուրդս քո»։ Արդ եդեալ մարգարէն զայսպիսի լինել թշնամեացն՝ 'ի մէջ բերէ և զմեղս բերանոյ նոցա ասելով։

ԺԳ. Մեղս բերանոյ նոցա՝ և բանս շրթանց նոցա. ընկլցին նոքա յամբարտաւանութեան իւրեանց։

Մեղք բերանոյ ասելով՝ իմանայ զանիրաւ չարախօսութիւնս, զվնասակար ստութիւնս, զդառն նախատինս, և հայհոյանս և այլն. սոյնպէս և բանք շրթանց նոցա ասելով՝ իմանայ զամբարտաւանական խօսս նոցա, զյոխորտանս սպառնալեաց, ևս և զբանս գրգռիչս այլոց 'ի զինել ընդդէմ դաւթի և այլն. 'ի սոսին հայելով՝ ասէ։

Մեղս բերանոյ նոցա՝, և բանս շրթանց նոցա. ընկլցին նոքա յամբարտաւանութեան իւրեանց։ Այս բան կրկնակի մեկնի. մի՝ իբր պատճառ նախընթաց բանիցն. որպէս թէ ասէր. պատճառ ցրուելոյն ա՛յ զթշնամիս իմ կամ ըզհրէայս՝ նոյնպէս և պատճառ ընկղմելոյ զնոսա՝ է մեղք բերանոյ նոցա, և անօրէն բանք շրթանց նոցին, որովք յոխորտային և հպարտութեամբ կորուսանել կամէին զիս։ Եւ 'ի ցրուելն անդ ընկլցին նոքա յամբարտաւանութեան իւրեանց. այսինքն թէ այնպէս ծածկեսցէ զնոսա ամբարտաւանութի՛ւ իւրեանց՝ որպէս ծածկէ ջուր՝ զորս կլանէ. որով կամի ասել. անձինք նոցա ընկղմեսցին և որպէս թէ աներևութասցին, և ոչ ևս կարասցեն

Տալաբտանալ. իսկ չարութեի ամբարտաւանութեե իւրեանց յայտնի երևեսցի։

Արիարդ այս բան մեկնի յիսուքեան մնածեալ, որով միտք բանին լինի սյս. վասն մեզոց բերանոյ նոցա և վասն անօրէն բանից շրթանց նոցա ընկոյզին յամբարտաւանութե իւրեանց. կամ որովհետև որինչ խօսին նոքա բերանով և շրթամբք իւրեանց՝ են մեղք, և ամբարտաւանական բանք, վասն այսորիկ ի նոյն ամբարտաւանութե իւրեանց ընկոյզին. որ է ասել. յամբարտաւանել իւրեանց, ընկձեսցին և նուաձեսցին։ Այլ ըստ այմ մեկնութե ամբարտաւանութե նոցա դնի իբր պատճառ՝ զբարիս խօսելոյ և բերանով մեզանչելոյ. և նոյն չար խօսիչն դնի իբր պատճառ ընկղմելոյ յայն ամբարտաւանութե՝ յորմէ չարժեալ խօսեցան զայնպիսիս։

Ա.յո բանք են գուշակութիք ապականութե հրեից. զի ի գաւել նոցա զերն փառաց, բանք բերանոյ նոցա և բանք շրթանց նոցին իբրև մեզք բզկեալ լինէին յամբարտաւանութե սրտից նոցա, որով և մեծապատին թե մեք * զաւակ աբրահամու եմք ‖ . եե և ևս ի կայսր պարծէին յասելն. * չիք մեր թագաւոր բաց ի կայսերէ ‖։ Ա.յսպիսի բանիւք վարեալով նաև ընդդեմ հռովմայեցւոց, ուստ դնելով ի մէջ իւրեանց՝ ոչ ծառայել նոցա, այլ ազատ ինալ, օրասյան յամբարտաւանութե կամ ընկղմեցան յամբարտաւանութե անդ իւրեանց՝ յորժամ յաւեր և յապականութե դարձուցին զնոսա հռովմայեցիքն. որպէս և տեսանել ի պատմութե անցից նոցա. զորմէ սատկագոյս ևս գրե մարգարէն ի յաջորդ համարս ասելով։

ԺԵ. Յանէքս և ի սառնի մանեսցին. ի կապաքեն բարխոնէ սպասեսցին, և ի գոյն։

Հետզհետէ կարգաւ իմն մեծացուցանէ մարգարէն զպատիժ պատուհասի թշնամեաց իւրոց, և նոքին առաւել ևս մեծ ցուցանէ զպատուհաս հրեից՝ զոր ուշնէին կրել ի կատարածի վասն որոյ ասէ։

Յանէքս և ի սառնի մանեսցին. ի կապաքեն բարխոնէ սպասեսցին, և ի գոյն։ Ա.յս բան եթէ հայեցիլ ի

թէհնամին դաւթի, մեկնի այսպէս. անիծեալ լիցին թէհնամիք իմ, և ի տուընջեան ծնանելոցն, և չարաչար պատժեացին ի բարկութենէն ոյ. և ի կատարածի բարկութեան, այսինքն ի կատարել գործոց բարկութենն ոյ. ջնջեացին իսպառ. և մի գոցին ուրեք՝ բայց եթէ ի գժոխս։

Իսկ եթէ այս քան առեալ լիցի իբր զուշակութիւն թշուառութեան յոր անկանելոց էին հրեայք, կրկին մեկնութեան առաջի դնի. առաջին մեկնութենն է՝ թէ ի կատարել նոցա զչար կամն իւրեանց, որով մնանեցին զրջին աստուծոյ ի մէհ խայն, մնանեացին և ինքեանք յայնոսիկ անէծս, զոր էառ նոցա մինչեւ։ (ՃՀ. օրինաց ԻԸ. 15 — 68.) և և ի տուընջեան այսինքն ի սուտ անկնալութեան գալստեան մեսիային, ի սուտ մեկնութեան կտակարանաց, ի սուտ ապերդպաշտութեան ՃՀ. նաև ի տուընջեան բանից և ի խաբեու-

թեան ջանից. որպէս և տեսանելի է իսկ։

Երկրորդ մեկնութենն է՝ թէ ման անիծից և ման տուընջեց նոցա մնանեացին ի թշուառութեան յաշխարհ ամենայն. և ՃՀ այսմ նախգիրքդ չ՝ և՝ է, որք դնին ի վերայ անիծից և տուընջեց, ունին զնշանակութիւն բառիդ ման կամ յաղագս։ Ուր յայս միտս անիծիւք նշանակին այն բանք նոցա որով անիծեցին զնիւթանաս առաջի սիրազոտսն ասելով. * արիւն դորա ի վերայ մեր և ի վերայ որդւոց մերոց ‖. (մատ. իէ. 25.) իսկ տուընջեաք նշանակին սուտ վկայութիւնք նոցա, և և այն նախայիշեալ բանք տուընջեաց՝ որով ասէին. * չիք մեր թագաւոր բաց ի կայսերէ ‖. և զայս յայտ է թէ տուընջեաք ասէին. զի ոչ Հնազանդին զնա իբրեւ թագաւոր. ուստի և ոչ կամէցան ծառայել նմա, ասելով թէ մեք ազատ եմք. և ոչ ունէք ծառայեցաք (յովհ. ՃՀ. 33.) և այս և այ կը սուտ. զի նախ զամն իբր չորեքհարիւր ծառայեցին եգիպտացւոց. և ապա զամն իբր երեք հարիւր փղշտացւոց. և ապա զամս եօթանասունն

մանաւանդ թէ զամն իբր հարիւր՝ բաբելացւոց։

Ուր ահա յայտիսի տուընջեան և յայտիսի անէծս գոլով մնանեցան ի նշանակութիւն։ Ուր կամ ման այսպիսի յիմարական ամբարտաւանութեան իբրեւ նց, և ման դառնագին անիծանացն՝ որով նգովեցին զան-

ձինս իբրեւ ունց, մանաւանդ ի Թշուառութե, և երկեն
նշաւակ յաշխարհ ամենայն. և ի նոյն ունկին մնալ՝
մինչև լրումն հետ անոսոց մոգ։

Նա ըստ այսմ հետևեալ բանն այն, այս է՝ * ի կա-
տարածի բարկութե սպառեսցին և մի գացին ‖, կրկ-
նակի մեկնի. մի՝ թե ի վախճան աւուրց՝ յորժամ
եկեսցէ մեսիայ, ի մերժել զնա հրեից՝ մանաւանդ
յանէծս և ի ստութիս, և ի նոսին սպառեսցին.
այսինքն մինչև ի սպառիլ և ի վերջանալ իւրեանց՝
ի նոյն անէծս և ի նոյն ստութիս Թշուառացին.
և որք յառաջն քան զամենայն ազգս ընտիրքն էին,
քան զամենեսեան անարգ երևեսցին, որպէս թէ ոչ
էին. և չայս սակս յաւելու. Ե մի գայցեն. այսինքն
մի այնպիսի գացին՝ որպիսի էին. կամ մի գացին յորշ-
նութիս, այլ յանէծս։ Այրկրորդ՝ մեկնի Հայելով՝ ի
կատարած աշխարհիս, յորում ժամանակի նա ինքն
սրաբիչն յանդիման ցուցցէ նոցա զինքն ասելով. ահա
ես եմ այն՝ զոր մերժեցիք, և խաչեցիք. զոմն որոյ
և մերժեսջիք չկենդն և սպառեսջիք յաշխարհիս և մի
ևս գաջիք յերկրի, այլ ի դժոխս։ Օ այսոսիկ եդեալ
հետևեցուցանէ, և ասէ։

ԺՇ. Պետրոսեան՝ ոչ ես ծնրը չոխովքոյ, և ամենայն ծա-
գոյ երկրի։

ԺՇ. Պաբչյեն ընդ երեխոյս. առվեսցին որպէս ղոռն, և
ղրնկեսցին պետուտա։

ԺՇ. Պոտա սպառեսցին յոտաբէ. ոտա ինչ ոչ չոփեսցին,
պրանկեսցեն։

Զերբեկն այ ընհանրապէս առեալ ինդիր և չամենայն
տեղիս չայտնի տեսանի, բայց ի մանաւանդ առեալ՝
ի հնուէն անդ չայտնագոյն ևս տեսանելոյ չայգն չա-
կոբայ ի պատուհանել նորա զնոսա, և ի վանել ըզ-
Թշնամիս նոցա. մինչև վկայել ամենեցուն ևս Թշնա-
մեաց նոցա, Թէ առանձին ինն զԹով ինամէ զնոսա
ասէ։

Պետրոսեան՝ ոչ ես ծնրը չոխովքոյ և ամենայն ծագոյ եր-

էրէ ։ Յայնժամ ՚ի նուաճէլ նոյ զՀնամիս դաւեցին և զՀշամիսն խրախճէլ , նոքին իսկ Հշամիք գիտացեն և իբր աչօք տեսցեն՝ Հե՛ւ ոճ միրկ խրախճելոցդ և պարտպանէ զնոսա , և նուաճէ և զայս զրոս և կամի մնալ ՚ի ծագս աշխարհի ։

Յայլ եղեալ այս բան Հայելոյ ՚ի նուաճումն Հրէից՝ մեկնի այսպէս . ՚ի վախճան աւուրց յորժամ եկեսցէ մեսիա՝ ՚ի մերժիլ անդ Հրէից և ՚ի յաջորդել Հեթանոսաց՝ դիտացեն ամենեքին՝ Հե՛ւ Հշմարիտն ոճ տիրէ ոչ միայն յակոբայ , այլ՝ նաև ամենայն ազգաց մինչև ՚ի ծագս երկրի ։ Հայելով սա ՚ի Հշամիսն սակ ։

Վարչէն ընդ երեկոյս . առաւօտն ըստ և ընթացին տասնեւսա ։ Այս այն է՝ զոր ասաց ՚ի Համարն 7 . և հրամէնէն ասա ցուցանել զԻրկին նուաճելն Հշամեաց . ըստ որոյ կամի ասել . որպէս ասացի՝ այնպէս եղիցի . իբրև Հշամիք իմ՝ զոր խնդրեին զնս , յամենի լինին . և յորմէնէն զնս ընդ երեկոյս , դարձիցեն ունայն . որով և սուկեսցին և կազկանձեսցեն որպէս շունք յոչ կարելն ուտել . և սկսանիցեն շրջիլ շուրջ զքաղաքաւ ՚ի պարտրել զնս . բայց և այն ջանք նոցա նանրասցին . (տես զայսմանէ ՚ի Համարն 7 .)

Յայլ եղեալ այս բան Հայելոյ ՚ի Հշուառ վիճակ Հրէից , մեկնի այսպէս . յերեկոյանալ կամ ՚ի կատարիլ աւուրքն հին օրինաց՝ նոքա փոխանակ առ ՚ած դառնալոյ , դարձիցեն յոյ ՚ի խափանել պաշտամունս իւրեանց . և ՚ի նոսա չգտեալ կերակուր Հոգւոյ՝ սուկեսցին որպէս շունք . և շրջեսցին զքաղաքաւ . այսինքն Հե՛ւ ինասցեն արտաքոյ եկեղեցւոյ , և դեգերեսցին յաւելորդ տալտատելն . և ՚ի նոսին և այգ չգտցեն ինչ ուտել . և զայս յայտ առնէ մանգաթէն ՚ի յաջորդ Համարն ՚ի մէջ բերելով զանցս Հշամեաց իւրոց յասելն ։

Այս պահեսցին յոտին . ապա Հե՛ւ ոչ յարձեսցին , (այսինքն եՀե՛ ոչ յագեսցին) որ՝նէնեսցեն ։ Կամի ասել . յոչ գտանել զնս Հշամեաց իմոց՝ սփռեսցին յայլևայլ տեղիս յուտել զնս և զատացուածս իմ . բայց ոչ գտանելով զնս՝ ոչ կարիցեն ուտել և յագիլ . վասն որոյ և արանձգեսցեն ։

Ա՛յլ եթէ այս բան հոյակի՛ն հրեայս, սփռիլ նոցա
ըստ կրկին մնոց կարէ խմացեալ լինել. մի՛ ըստ
սփռելոյ և ցրուելոյ նոցա յաշխարհս ամենայն ի գա-
նել կերպակուր կամ զշոշ մարմնաւորս, որպէս և տե-
սանեմք իսկ. զի ուր և լսեն թէ կարեն գտանել
ինչ յուտել և կեալ, ի նոյն սփռին. ուր թէպէտև
գտանեն և ուտեն, բայց ո՛չ յագեցին. այսինքն ո՛չ
հանգստեամբ վայելեցին. վասն որոյ և տրամփռեա-
ցեն, զորոյ զօրինակն յուսին յանձինս իւրեանց ի սկզ-
բան յորմէնէ գմանանայն, և ի տրամփռելն։

Երկրորդ ըստ ցնդելոյ նոցա ի հին կտակարանս յա-
րում ասա և անդ սփռին և դեգերին, առ բանս նա-
խաձարց, առ գուշակութիս մարգարէից, առ նշա-
նակութիս տարաղուելոցն իւրեանց, առ ի ուտել
ինչ ըստ հոգւոյ. բայց ո՛չ յագին և ո՛չ յագեցին.
այսինքն ո՛չ գտցեն զայնպիսի ինչ՝ որ լիցի նոցա յա-
գուրդ հոգւոյ. վասն որոյ և տրամփռեացեն. այսինքն
ժ֊գոհութիւ՛ բաբթանչեացեն, թէ ընդէ՞ր եղև մեզ
այս. և թէ երբ ունիմք գտանել՝ զոր խնդրեմք։
Երէ՞ խնդրէին, գտանէին, բայց որպէս առաքեալն
վկայէ. * զիւրեանցն խնդրեն կացուցանել. զի ար-
դարութեն՝ ոչ հնազանդեցան ։ (Հռոմ. Ժ. 3։)
Ա՛ստղապաշտս, սոքիմբք նշանակին անօրէնք, որք յե-
լեկոյս մեղայ կրկին գարձեալ՝ որպէս շունք սովին.
և չջոյնն արտաքոյ խղճի մտոց. դեգերին ասա և
անդ յուտել, այսինքն հանգիստ գտանել. և զի յոչ
խիք յագին, տրամքնին, հեծեծին, և յոգւոց ելանեն.
* այլ անօրէնք իբրև ծով ծփեսցին, և զհանգիստ
,, մի գտցեն ։ (Եսայ ԾԷ. 20։) Ծով՝ ի չնչել հող-
մոյ ալէկոծի. և մեղաւորն՝ ի փչել փորձուէ պղտորի
և վարանի։

Չարմարական մեկնութի՛ն այս երեքին տունք սաղ-
մոսաց կարեն հայիլ և յաւուրս նահեմեայ. իբրև թէ
ասել՝ ի յաջողել՝ ան զգործ չհնութի՛ն երուսաղէմի,
և՝ ի խափանել զգործս նեհոմութի՛ն թհնամեաց մա-
նաւանդ սանաբաղատայ և տուբիայ, ծանիցեն տե-
սողք, թէ ած տիրէ իսրայէլացւոց՝ ի պահպանել,
և ամենայն ազգաց և՝ զամենս՝ ի մերժել, և զամենս
՝ի պահպանել. իսկ թհնամիքն մեր գարձցին ի՛ երե-

կայս ևս։ (տես ի համարն. 7. և 8։ տես և ՚ի. եզր
գԼ. ՚ՀՒ.) Օ. այս եդեալ մարգարէին՝ մնալն ՚ի վեր
ջին յօրհնութիւն իւր և ասէ.

ԺԵ. Եւ օրհնեաց ղբդհնութիւն ան. և ընծայայ առա
ւօտուց յողբմութիւն տան.

Ա.յս բանք կարեն ասել ՚ի դիմաց նոր եկեղեցւոյ ՚ի նշանակել նորա զանցս հրէից՝ որոց էր սեփական լինել եկեղեցի նոց. այլ ՚ի մերժիլ նոցա՝ ինքն փոխանակեաց զաւետիսն. որոյ վասն օրհնէ զնա ։ Ա՚այլ ըստ Հառին՝ ասէն ՚ի դիմաց դաւթի. զի տեսեալ նորա զանհատանելի նախախնամութիւնն իւր յայսմ ամենայնի զոր ասաց՝ ցնծալից սրտիւ առաջի դնէ զանաս օրհնութիւնն և շնորհակալութիւն ասելով ։

ԺԶ. Եւ օրհնեաց ղբդհնութիւն ան. Ա.յսինքն երգեցից ցնծութիւն զայնսիսի երգս՝ որք են օրհնութիւնք առ նոա. այս է բանք յայտնիչք մեծութեան և ողորմութեան նոյ. որով և ևս կամի ասել, թէ ղերկութիւն իմ մի տայ զօրութիւն իմոյ, այլ զօրութիւն ան. և զայն զօրութիւն նորա օրհնելով մեծացուցից. և զի ցուցցէ թէ այս գործ փրկութեան ցուցաւ ինքեան յողորմութիւն նորա, ՚ի նոյն կանխէ ասելով ։

ՁՆընծայայ առաւօտուց յողբմութիւն տան։ Ա.յսինքն ուխտեաւք հոգւոյ բերկրեցայց յողբմութիւն տան. այս է՝ վասն գտանելոյ իմ ՚ի քէն զողորմութիւն. և զայս աթարից ասէ առաւօտուց. որով կամի ասել. առաւ ջին գործ աւուրց կենացս իմոց լեցի օրհնել զողորմութիւն քո, ՚ի նոյն ցնծալ, և նովին պանծալ ։

Ա՚ երածաբար, այս բան հայի ՚ի վերնակ հանդերձեալ կենաց, ուր յաւիտենականութիւնն է՝ վասն մեղաւոր կենացդ անդուլ գիշերս անցուցեալ՝ յաջորդեալ անցաւոր լուսոյ կենացդս. իսկ վասն արդարոց է առաւօտ անսուտեր յաջորդեալ անցաւոր գիշերոյ փորձութեանդ աշխարհիս, և և յաջորդեալ մեծի գատաստանի՝ որ երբեմն օրհնակի ՚ի խաւար և երբեմն ՚ի գիշեր ։ Ձայս անսուտ յանելի առաւօտ ունին ցնծալ արդարք, և օրհնել զօրհնութիւնս նոն յաւիտեան ։

Ա.յլաբանօրէն՝ բառիս առաւօտ՝ նշանակի աստ առաւօտանալ այսինքն սկսանիլ նոր եկեղեցւոյ, և տեւել

մինչեւ 'ի կատարած աշխարհի ցառաւօտ հանդերձեալ յաւիտենին. Բարոյապէս նշանակի լուսաւորութիւն մտաց. յորում ցնծայ հոգին յօրհնել զԱծ. Զայս առաջի արարեալ մարգարէին՝ թուէ ապա զգործս ողորմութեանն Այ՝ ցուցեալ 'ի նմանէ առ ինքն, եւ ասէ.

Ժ. Զի եղեր իմ պաշտպան, եւ տուն ապաւինի յաւուր նեղութեան իմոյ. օգնական իմ.

Զերիս գործս ողորմութեան եառես դաւիթ 'ի հալածիլ իւրում 'ի սաւուղայ. մի՝ զի փրկեցաւ 'ի ձեռաց սաւուղեանց պաշտպանութեամբ Տն. երկրորդ՝ զի եհաս 'ի տեղի ապաւինութեան 'ի խնամելոյ Տն. եւ երրորդ՝ զի եգիտ եւ յաջողութիւն առնելոյ բազում ինչ 'ի տարաբնակութեան իւրում. վասն առաջնոյն ասէ.

Զի եղեր իմ պաշտպան. Մեր բառդ չէ (որ 'ի բազում ձեռագիրս մեր ոչ գտնի) յարէ զայս բան ընդ նախընթացին իբր պատճառ օրհնելոյ զԱծ. որպէս թէ ասէր. օրհնեցից զքեզ, զի պաշտպան լինելով ինձ՝ ազատեցեր զանձն իմ 'ի պաշարողաց իմոց. խօսի ապա եւ վասն երկրորդին ասելով.

Եւ տուն ապաւինի յաւուր նեղութեան իմոյ. Այսինքն 'ի նեղութեան իմում, յորում չունէի տեղի ապաւինելոյ՝ դու ինքն եղեր ինձ իբրեւ տուն ապաւինի. այսինքն այնպիսի զօրութիւն, յոր ապաւինելով ապահովացայ. առաջի դնէ եւ զերրորդն ասելով.

Օգնական իմ. Այս բառ թէպէտ ըստ ոմանց սաղմոսաց մերոց յարի 'ի նախընթացն՝ այսինքն ցօր նեղութեան, բայց ոչ է այդպէս. այլ դնելի է արձակ. որպէս է տեսանել յեբր", եւ յայլ ամենայն թարգմանութիւնս. եւս եւ 'ի լատին". զի այս հայի յառաջնին գործ ողորմութեան Այ, որով օգնական եղեւ նմա Ած. կամ ըստ եբր". զօրութիւն եղեւ նմա յամենայն գործս նորա. յորմէ դրեթէ բռնադատեալ լինէր օրհնել զԱծ, եւ սաղմոսել նմա. զոր առնէ 'ի յաջորդ համարն ասելով.

իւ. ՔԵԶ ՍԱՂՄՈՍ ԱՍԱՑԻՑ՝ ԱԾ ԱՊԱՒԷՆ ԵՍ. ԱԾ ՈՂՈՐՄՈՒԹԻՒՆ ԻՄՈՅ։

Այս բան է գրեթէ կրկնումն նախասացելոցդ. և յայտ առնէ զեռանդն հոգւոյ մարգարէին, յորժամ իբրև թէ պղպջակէին անդադար օրհնութիւնք սաղմոսաց առ ած յասելն։

ՔԵԶ ՍԱՂՄՈՍ ԱՍԱՑԻՑ՝ ԱԾ ԱՊԱՒԷՆ ԵՍ։ Այսինքն թէ որովհետև դու ապաւէն իմ եղեր, և յամենայնի ապաւէն իմ ես, քեզ սաղմոս ասացից. այսինքն երգեցից առ քեզ զերգս սաղմոսաց՝ օրհնել և փառաւորել զքեզ, գովել և գոհանալ զքեզն։ Իսկ զմեծութիւն յօժարութեան և ցնծութեան սրտի իւրոյ յայտնէ յաւելլով զբառդ ԱԾ. որպէս թէ ասէր. նա որ ապաւէն իմ է, ոչ է մարդ, կամ հրեշտակ, այլ ած. և զի ած վասն ողորմութեան եղև նմա ապաւէն, յայն հայելով՝ յաւելու զկնի և ասէ։

ԱԾ ՈՂՈՐՄՈՒԹԻՒՆ ԻՄՈՅ։ Այսինքն թէ դու ես ած ողորմութեան, այս է, ած ամենողորմ. իսկ յաւելլով զբառդ իմոյ՝ կամի ասել. յողորմութէ քումմէ արարեր, և առնես ինձ զողորմութի. և նովին ողորմուբ փրկես և պահես զիս, և առաջնորդես 'ի կեանս յաւիտենից։

ՍԱՂՄՈՍ ԾԹ·

Պաղատանք զԻՋուցանելոյ զբարկութիւնն ՚ի խրատ առեալ Նորա զիարայել , առեալ երկիւղածաց իւրոց նշան ապրելոյն ՚ի բարկութիւնէ իւրմէ . միանգամայն և յայտարարութիւն խոստմանն ՚ի՝ գտանել օգնականութիւնն Նորա զժառանգութիւնն սիւքեմայ , գաղայադու , մանասէի , եփրեմի , մնաթու , և եղոմայ , որք օրհնակէնն զմանուսէ Հեղեզեկիս ։

Ի՝ հարցած . պատանեցոյց ժամանակաց առ ոսոմանէ . ՚ի ձամանսէի էր հրչիւք արար նա ընկերացս առաջոց , և պատրաստանն առաքոյ , և ՚ի գաբչին հարկանէր յոմէ էլոն աղէ չերկիրս սան հաղար ։ Ա՝րչանագիր . սաղմս ՚ի դաւիթ ։

1 Ա՝Ճ ձերձեցեր և առերեցեր զմեզ . բարկացար , և գթա՝ցեր ՚ի մեզ ։ 2 Շ՝արժեցեր զերկիր , և խռովեցուցեր զա՝ս . բժշկեա՛ զխզճոյս նորա՝ զի սասանեցաս ։ 3 Ցո՝ղեր ժողովրդեան խոմ խստութիւն . և եռոար ըմպել մեզ գինի սխմարութեան ։ 4 Ա՝ռաար երկիւղածից ոց նշան , զի ապրեսցեն յերեսաց աղեղան ։ 5 Որպես փրկեցան սիրելիք ո՛ս . կեցո՛ աջովդ ո՛ , և լո՛ր մեզ ։ 6 Ա՝ՃՀ խօսեցաս ՚ի սրբութիւն իւրում . բաժնեցից եղեմ՝ բածանեցայց զսիւքեմ . և զձովիկան չափեցց չաթեցից ։ 7 Ի՝մ է գաղաադ , և իմ է մանասէ . եփրեմ հզօրեւ գլխոյ իմոյ ։ 8 Ցո՝ւդա թագաւոր իմ՝ մովաբ սասան յոսոյ իմոյ ։ 9 Ի՝ներովին ոտնակոխեցից զիա՛ն իմ . և ինչ այլազգիքն հնազանդեցին ։ 10 Ո՞ տարցէ զիս ՚ի ժաղա՛ս ամուր . կամ ո՞ առաջնորդեսցէ զիս ՚ի ներս յեդովմ ։ 11 Ա՝յնէ ոչ դու ա՛ՃՀ , որ ձերձեցեր զիս , և ո՛չ ելիր ՚ի՛ կից զօրս մեր ։ 12 Ցո՛ւր մեզ օգնութիւն ՚ի ներեղուէ . զի ընդունայն է փրկութիւն մարդոյ ։ 13 Ա՝ՃՀ տուիչ արասցուս զօրութիւն . և նա արհամարհեսցէ զսխոնսն՝ որ ներեղն զմեզ ։

ՂԵՐՆԵԳԻՐ.

Ի խոստաց. պատանդելոց քահանայից առ ոստանէն. ի քամահանէն էր հրդէպ արար նա ընկճափետս ասորոց, և պատրիարքանն սոխղաց, և ի գերչին հարկիանէր յովսէ չէրն ազէց չերկոտա. սան հաղարս։ Ղեւոնեանփէր. սաղմս ի թաւիղ։

ԼՈՒՐՑԸՐԱՐՔՈՒԼ ՕՐՅԼԵՒՑԻ.

փոխոխութիւբ քառից՝ որք գտանին յայս վերնագիր ի զանազան ազգիսս մեր, մասիցս ի քննութիւն պատմեմ վերնագրիդ (զի այն փոփոխութիւբք դոյն ինչ են, և ոչինչ միասեն մնաց բանին). բերեալ նախ զերբ". ուր գրի այսպէս. լամ նայնախ ալ առասան էգուսի դիւրիամ լե պատիւ լե լաւիւ. այս է. * ի կատարած առ չուշան. վկայութիւն. արձակ նագիր ի դաւիթ առ ուամանէ ‖ (ի ժամանակի՝ զի ես)։ Իւր որպէս և առասանես քառիդ արձանագիր՝ ազգոս ի գաւիթ, որ ի մեզ ի վերջոյ դնի՝ առ երբ յաւուր գրի բառիւքս դիւրիամ լե պատիւ զանց արարեալ զառաքեալ առնու։ (Տես գայթանակ ի եներած. գլ. ծ.) Իսկ պատմութիւնն որ ի վերնագրիդ աւանդի՝ մեծ դժուարութ ի մէջ բերէ. զի ոչ համաձայնի գրուածոց ամանչնին ըստ չորից. մի՝ զի ասի աստ՝ թէ հրաձիգ արար դաւիթ զմիջագետս ասորւոց, կամ ըստ այլ ձեռագրաց՝ սոսկ զմիջագետս. բայց այս ոչ ուրեք պատմի, այլ այս միայն աւանդի ի սէր գիրս, թէ եհար դաւիթ զասորիս քսան և երկու հազար արանց. * և եղեն ասորիք դաւթի ի ծառայս պատարագաբերս ‖. այնպէս պատմի և զմիմեանցուոց (ընդ. թագ. ը. — ճ, և ա. մնաց. ժը. ւ — ճ) նա զի յերբայական դնի առաջ նախաառնչի. որով նշանակին առաջիք. ըստ ասելոյ հրեից նշանակի զամասիս որ ի մնայրաձագաբ ասորւոց առ որով են նահատակիմք այսինքն գետը. գուցէ և զմիջագետս ասորւոց այրեալ

իցէ դաւիթ, բայց այն չէ գրեալ 'ի պատմութիւնս նորա ։

Երկրորդ՝ զի ասի 'ի վերնագրին՝ հարկանել դաւթի. * և զասորեստանն սոբողայ ‖. կամ որպէս գնի 'ի տպագրեալ սաղմոսս ինչ, և 'ի լատինն". * զասորեստանս բանայ ‖։ Եւ այս է յայտնի սխալ գրչաց. զի պարտ էր՝ գնել ըստ եբրայականին արամ ծօբա, այսինքն զասորիս սուբայ. կամ սոսկ զսուբայ որպէս գնէ և վարդան. վասն զի (որպէս գրի. Բ. Թագ. Ը. 3. և 19.) եհար դաւիթ զթագաւոր նորա զադրաազար, և հնազանդեցոյց զնա ։ Իսկ հրէայք իմանան սովաւ զեբրիա՝ (որ է հալէպ) ։

Երրորդ՝ զի ասի 'ի վերնագրին թէ * 'ի դարձին հարկանէր յովաբ յերկոտասան հազարս ‖։ Իսկ այս ընծայի աբեսսայ եղբօր յովաբայ. (որպէս պատմ. Ա. Մնաց. ԺԸ. 12։) Եւ որ ասէ 'ի վերնագրին երկոտասան հազար գնի, անդ ութևտասն հազար գրի. դուցէ այս այլ իցէ, և այն այլ. (որպէս է տեսանել. Գ. Թագ. ԺԱ. 15.) և կամ դուցէ գործ աբեսսայ՝ ընծայի յովաբայ իբրև մեծի զօրապետի. որպէս և (Բ. Թագ. Ը. 13.) սոյն այս գործ ընծայի դաւթի ։

Չորրորդ՝ զի յամենայն սաղմոսս մեր փոխանակ գնելոյ ձոր աղից՝ գրի ձոր աղտից, որ է յայտնի սխալ գրչաց. զի այն ոչ էր աղտից ձոր, այլ աղից. դուցէ գրագիրք ունելով 'ի միտս իւրեանց զձորն աղտից՝ որ 'ի հայաստան, փոխանակ գրելոյ ձոր աղից, սխալմամբ գրչի եդեալ են ձոր աղտից. և այս յայտ է նախ յեբր". ուր գրի גיא מלח՝ այսինքն 'ի ձորն աղից ։ Յայտ է երկրորդ յայլ թարգմանութեանց ։ Յայտ է երրորդ (Բ Թագ. Ը. 13.) ուր այս ձոր կոչի գաբեղէմ. և (Ա. Մնաց. ԺԸ. 12.) ասի աղօնայ. իսկ գաբէղէմն թարգմանի ձոր աղից. նոյնպէս և աղօնն թարգմանի աղ ։ Եւ էր սա մերձ յեդոմ առ սահմանօք աղի ծովուն՝ այսինքն մեռեալ ծովուն. և դուցէ յայն սակս ձոր աղի կոչի կամ հովիտ աղի ։

Արդ 'ի յաջողիլ յաղթութեանց 'ի ձեռս դաւթի և 'ի դադարել այսր ամենայնի խաղաղացեալ նորա 'ի խաւ-

վութեց՝ ստաց զայս սաղմոս՝ ոչ եթէ 'ի վերայ այսոցիկ գործոց, զի զայսցանէ ոչինչ յիշէ, այլ 'ի վերայ այլոց անցից անցելոց է իսրայէլացիս. ուստի և սկիզբն առնէ խօսիլ ոչ թէ զխորդ եհար զթշնամիս իւր, այլ թէ զինչ ինչ նեղութիս կրեցին իսրայէլացիք 'ի ժամանակս դատաւորաց. և զինչ ևս կրեաց ինքն. և ապա առաջի դնէ զյաջողութիւնս զներկայս և զապագայս՝ որք հանդերձեալ էին լինել յիսրայէլ, և յեկեղեցի քնի.

Վասն որոյ և այս սաղմոս կոչի զառանցելոց ժամանակաց՝ կամ ըստ այլոց, սաղմոս վասն փոփոխելոյ ժամանակաց 'ի նեղութէ 'ի հանգիստ, 'ի ձախորդութէ 'ի յաջողութի ԼԱ. (զորմէ տես 'ի սաղ. խդ. 'ի վերնագ).

Այս սաղմոս ասի լինել [illegible]. զի աւանդի վասն ուսանելոյ, և ուսուցանելոյ զգործս նախախնամուէն այ՝ թէ զխորդ հարկանէ և բժշկէ. (զորմէ տես. Բ. օրինաց. ԼԲ. 39. Այլ վասն բառիս [illegible], տես 'ի սաղ". ԾԷ.)

Բազումք աստանօր տեսեալ թէ բանք սաղմոսիս ոչ համաձայնին վերնագրի սորա, այլ ամենայնիւ յարմար երևին գերութեան բաբելացւոց, պնդեն՝ թէ այս սաղմոս ասացեալ իցէ 'ի հոգեկիր արանց գերելոց 'ի բաբելոն. և յետոյ եդեալ իցէ յոմանց այս վերնագիր, յանուն դաւթի վերագրելով. Այս կարծիք թէ և գովելի իցէ, բայց ոչ է ըստ նկարագրին, այլ միայն ըստ յարմարելոյ զբանն. որպէս առնէ և վարդան. իսկ հասարակաց կարծիք այն է զոր եդաք, որ և է հաւանական և համաձայն կարգի բանից սաղմոսիս.

Բ Ա Ն

ԺԸ. Ընծ հերձեցեալ և առերեսեալ զնէն· բարձոյր և գնաց ի հեղ։

Մ Ե Կ Ն Ո Ւ Թ Ի Ւ Ն

Առյս բանք և յաջորդք առաք այսմիկքն բանք երկուց տանց յետագային նոյն են ընդ այնս, զորս առաց մարգարէն ի սաղ· խդ· 11 — 18։ Նչ արձիչ առաց· ցաւ անդամոց, այն ամենայն հայկին ի սուտ· (տես ի մեկնուածն անդ)։ Նյս թեպէտ թէ առ մանուածոյ պէս դիտելով խօսի զսմոյ անցից՝ զորս կրեցին խոբեչելացիք ի ժամանակս դատաւորաց։ Նպա ի դեմաց նոցին խօսելով ասէ։

Նծ հերձեցեալ և առերեսեալ զնէն· բարձոյր, և գնաց ի հեղ։ Կամի ասել· վասն անօրէնութեանց մերոց մերժեցեալ և ի բաց թողեր զմեզ ի հայրական խնամոյ քոյ և ի ձերական պաշտպանութենէ քումմէ· և առերեսեալ զնէն, այսինքն չտեսեր դարձուցեր զմեզ՝ որք օրհնօք քով և իբաւամբ քով շինեալ և զարդարեալ էաք, Նչ զի մեք ոչ պահեցաք զօրէնս և զիրաւունս քո, վասն որոյ և բարձոյր· և թարկութեանդ մատնեցեր զմեզ ի ձեռս թշնամեաց մերոց· բայց ակնարկութեամբ ևս թէ ողորմածութիւն ի վերայ մեր։

Նյս ծանիցէ, զի որպէս ասէ վանական վարդապետ (ի մեկն· յոբ· գլ· ժդ·) * ոչ եմ թեթ ած մերժել և ,, առեր· այլ (զայս ասելով մարգարէին) կամի զաբ ,, թուցանել զնա ի վշտակցութենէն և ի գթութի ։, ուստի և յաբէ· բայց արդ գթացիս ի մեզ· այսինքն թէ ցուցցես ի մեզ զառաքինի գութդ քոյ՝ և զխայրա կան խնամն քոյ։

Նյս աբաքանօրէնն՝ այս բան ասի ի դիմաց մարդկան առհասարակ· որպէս թէ եգեալ եր· վասն մեղաց միոյ մարդոյ մերժեցեր զմեզ ի դրախտէ ի հնուրհայ, և առերեսեր զմեզ ըստ մարմնոյ և ըստ հոգւոյ, ըստ մարմնոյ ի հող դարձուցանելով, և ըստ հոգւոյ ի

դժոխս պարտաւորելով. այլ գիտացիս ի մէզ առաքելով առ մէզ գմիածինդ. զի որպէս միոյն գառապարտեցաք, սոյնպէս և միով այնու արդարացուցեալ և կեցցուք: Ա.յլ կամելով սատակացուցանել զզօրութիւն ասացելոց իւրոց, կրկնէ զնոյն այլով ինն բանիւ և ասէ:

Զ. Ա ուրբեցեր ջերմէր, և խառնեցուցեր զսա. բնչիեա զնարուածս սրբա՝ զի ասասնեցաս:

Ա.ստղ երկիր դնի աստ ըստ ոճոյ Հայրապատութեան փոխանուանէ ձևով. որով անուն պարունակողին դնի փոխանակ անուան պարունակելոյն. որպէս անուանս տուն՝ որ է պարունակող, դնի փոխանակ անուան պարունակելոյ, այսինքն փոխանակ բնակչաց տան. ըստ այսմ դնի և աստ. զի երկիրն որ է պարունակող մարդկան, դնի փոխանակ նոցին իսկ մարդկան՝ որք են յերկրի, յոր միտս ասէ:

Ա ուրբեցեր ջերմէր, և խառնեցուցեր զսա: Օ այս դնի առ՝ ի ցուցանել զառաւելութեն Թշուառութենն. որպէս Թէ ասէր. ոչ զմի ի մէնջ, և ոչ զմի զբաղաքս մեր, այլ զամենայն երկիրս մեր, այսինքն զամենեսեան զմէզ չարժեցեր. այս է հալածեցեր և մնանեցեր ի ձեռս Թշնամեաց մերոց: Ա.յլ կամելով ցուցանել զառատութեն այսր, յաւելու ասել. և խառնեցուցեր զսա: Ա.յսինքն որպէս խառնեցուցաք մեք գքեզ, սոյնպէս և դու արժանապէս խառնեցուցեր զերկիրս մեր. որ է ասել. արարեր՝ զի ամենեքին մեք լցեալ լինիմք խռովութեբ յերեսաց Թշնամեաց մերոց, և ի Թշուառութեց հասեալց ի վերայ մեր: Օ այս եդեալ մնաց չի պաղատիլ և ասել:

Բ նչիեա զնարուածս սրբա՝ զի ասասնեցաս: Ըստ բառիդ սրբա՝ յարաբերի զերկիրն, և այնու յանդիման առնի զընակիչս նորա ըստ նախագրելոցդ. որպէս Թէ ասէր. դու որ Տարեր զմէզ՝ դու բժշկեա զմեզ. կամ դու որ Թոյլ եւտուր Թշնամեաց մերոց Տարկանել զմեզ և սասանեցուցանել զմեզ, դու ինքն այլ արա առ մեզ իբրև բժիշկ, և առողջացո զմեզ մեր, և խաղաղացո զկեանս մեր:

Ա.յլաբանօրէն՝ որպէս նախընթաց բանն, սոյնպէս

և սա ասի՝ ի գիմաց մարդկային բնութեանն, որ առհասարակ չարժեցաւ ի սկզբանական արդարութենէ, և լցաւ խռովութեամբ, և սկսաւ ազգասիրել առ ինձ. բժշկեա զհարուածս սորա, զի առասնեցաւ ի բանից, և կործանեցաւ ի չարիս: Այլ արարիչն ինձ ըստ առհասնելոյ իւրոյ եհաս յօգնութիւն, և բժշկեաց զհարուածեալն. և փոխանակ խոցոտ մերժելոյ՝ եառ ինքն, և իբրև զհարսն ընկալաւ զնա՝ հաստատեալ յեկեղեցի տր. տակայն և յընդունելութեանն անդ, կամ առապից ի սիրոյն եկեղեցւոյ՝ թէպէտ եւ կրեալ բազում խոտութիւնս. որով գրեթէ իբրև զպղպատ հրաց ցուցեալ միտաց զնա ի ջուր, առ ի անգծելի առնելոյ ի հերետիկոսաց. և զայսմանէ խօսի մարգարէն ի յաջորդ համարն ի մէջ բերելով զխոտութիւնն իսրայէլի, յասելն.

Ճ. Ցոցէը ծաղվըդեան չամ խոտութիւն. և եղար ըմ պէվ ձեզ փինէ չխմբութիւն.

Կատարս խոտութիւն որ դնի ի վերայեալն, առաքել լինի սատ փոխանակ ճանճացելոյ, այսինքն փոխանակ խիստ իրաց, կամ փոխանակ գործոց խստութեան. որով նշանակին այնպիսիք տառապանք և փորձանք որք խիստ են. այսինքն կարծր են, և ոչ կարեն դիւրաւ ծաւալ. այս է՝ դժուարատանելի են. և կամ անվանելի և անընդդիմանալի են. կամ այնպիսի՝ ընդ որս դժուարաւ լինի անցանել. սովին կամի ցուցանել զատատութիւն տառապանացն ըստ որոյ և ասէ.

Ցոցէը ծաղվըդեան չամ խոտութիւն. Լսելիքն էատաւ ժողովրդեան քում կրել զտառապանս խիստս, կամ էտուր տեսանել զնշուաւութիւնս ծանուցս, կամ էտուր ձաշակել զնեղութիւնս դառնս: Այլ ասէ, առաքեցեր խստութիւն, այլ ցոցէը, որով յայտ առնէ՝ թէ ոճ գնալով խրատէր զնոսա. զի ցուցանէր զնիստս՝ ոչ զի պատահացին, այլ զի երկնչիցին և զգաստացին: Կամ թէ զնիստս ոչ էտ նոցա, այլ էգ առաջի նոցա՝ զի մի ակամայ յանձն առցեն. այլ կամեալ առաքել կերիցեն: Այդ առաջի նոցա էտ գինի փրկաբար. բայց այն էզնէ նոցա գինի յիմարեցուցիչ. ասէն

Ա- եռաւոր ըմպել գինի չէ՞ր բաւական։ Երբեք են գլխաւոր գործք գինւոյ. մի՝ զօրացուցանել. երկրորդ՝ զուարթացուցանել, կամ ընդ հակառակն՝ տրտմեցուցանել. երրորդ՝ արբեցուցանել, կամ ցնորեցուցանել։ Ո՞ւր ասէ տայ ծառայից իւրոց գինեզուարճս իբրև զգինի, ոչ զի ցնորեսցին և յիմարեսցին, կամ տրտմեսցին, այլ զի զօրասցին, և համբերութիւն տացին, և այնու շահեսցին։ Իսկ իսրայէլացիք զօրին հակառակն ցուցին. ասէ կամելով խրատել զնոսա հայրաբար, մնասցէ նոցա գինի նեղութիւն դառն, զի լիցի նոցա գինի զօրացուցիչ. իսկ նոքա արբին զնոյն՝ գինի յիմարութիւն. այսինքն թէ փոխանակ շահելոյ այնու՝ առաւել ևս յիմարեցան, որով և ինասեցան. և այս ոչ՝ի կողմանէ գինւոյն, այլ՝ի կողմանէ նոցա. զի գինին բան ենթակային ներգործել, այսինքն ըստ բմտողաց. զի յորս գոյանէ զկայառաւ ոգիա՝ զօրացուցանել. իսկ յորս գոյանէ զժգոհ ոգիա՝ յիմարեցուցանել։ Ո՞ւր այսչափս պատահէցաւ ասել և մեզ։

Ա՝լեզդ ևս մեզին այս բան իբր ընդ հակառակն. որով միտ բանին լինի այս. յետ ցուցանելոյ քո ժողովրդեան քոյ զմեծամեծ սքանչելիս քոյ, և յետ արբուցանելոյ նոցա զինւոյն քաղցրութիւն քոյ, սեպեալ թէ նոքա թողին զքեզ, և յարեցան յաճս օտարս, ցուցեր նոցա ոչ զսքանչելիսդ՝ այլ զիաստութիւնդ. այսինքն զիարհ բարկութիւն քո. և արբուցեր նոցա գինի գառն, այսինքն պատուհաս թշուառութիւնդ, որով նախատինս արարեր զնոսա առաջի ազգաց իբրև զյիմարս. կամ թէ այնու գինեաւ ցուցեր գյիմարութիւն նոցա, զի լրմնալ նոցա զայն, յայտնիցեն թէ քանի յիմար իցեն։ Այսպա բան թէպէտ և յառաջնում հատուածի գնի բառդ ծաղրէրեսն. և յերկրորդումն գնի ձեղ, բայց երկոքին բառդ ևս՝ի նոյն հային. որպէս և յայտ է։

Ո՞ր ասէ աստ մարգարէն՝ զայն և այժմ տեսանեմք յիւրաքանչիւր ազգս՝ի ընուլ զնոսա վրէժխնդրութեն՝ն՝ի արբեցութենէ յիմարութեն. զորոյ զաւրացոյցն յառաջագոյն եցոյց՝ ասէ՝ի ձեռն երեմիայ մարգարէի. զի հրամայեաց նմա և ասէ. * առաջես ժողովք-

,, դեռնդ զպատգամդ զայդ · այսպէս ասէ ՏԵՐ ՅԱԾ իս-
,, բայէլի · ամենայն սրիկ գիտեաւ լցցի · և եղիցի ելիկ
,, ասիցեն ցգերէզ , մինէ չգիտիցէ , եթէ սրիկ գնա-
,, եաւ լցցի · և աստուցես ցնոսա · այսպէս ասէ ՏԵՐ ·
,, ահա ես ընդում զասենայն բնակիչս երկրիդ այդո-
,, րիկ , զնազարէթ որդիս դաւթի , որք նստին յա-
,, թոռ նորա , և զքահանայս , և զմարգարէս , և
,, զայուդայ և զամենայն բնակիչս երուսաղէմի արբե-
,, ցուիչ ։ (երեմ. ԻԳ· ։ ։) Այսպէս թուի առա-
նել և այժմ վերաժինդրուիլն ՚ի ընդ ամենայն տե-
ղութիւնս և իշխանութիւնս · մինչև զամենեսեան առաս-
նել իբրև զարբեցս և զայլամոռեալս , ։

Ամբարտաւանն գիտեաւ յիմարութիւնէ իմանալ զհատա-
նումն չար խորհրդոց , կամ զմոլորումն մտաց ՚ի հա-
տանութիւնէ մեղաց · յոր արբեալ մարդկան յիմարին ,
և չկոյ այլ անկանին ։

Այս քան բան շինութիւնէ և բան օգտի առեալ՝ բան
դնելոյ մեր յառաջին մեհենութիւնէ՝ վերածի և ՚ի տա-
ճարանս եկեղեցւոյ՝ զոր կրեաց ՚ի սկզբան , յորում
եղոյց ՅԾ ժողովրդեան իւրում զհաստութիւն հալածա-
նօք բռնաւորաց · և ետ բազմաց ըմպել զգինի մար-
միրոսութիւն · որ թէպէտ և գինի յիմարութիւն երևիլ
հնարաւոր , բայց այն էր գինի փրկութիւն · իսկ զգուն
գինին յիմարութիւն կոչոյ ետ ՅԾ ըմպել հալածչաց ·
և այն ոչ միայն ՚ի պատիժ նոցա , այլ և ՚ի զգաստու-
թիւն և ՚ի զգուշութիւն ժողովրդեան իւրոյ · զորմէ խօսի
մարգարէն ՚ի յաջորդ համարն այլով ինն նմանաբա-
նութիւն յասէն ։

Ղ· Վասն երկնից պատմեն զփառս Աստուծոյ ,
և զգործս ձեռաց նորա պատգամէ հո-
ղմունք ։

Ճ· Որպէս երկնքի սկիզբն չկայ , և վախճան ,
և լինի
Կրկնակի ասի նշան տալ · մի անյաւակատիս · որպէս
յորժամ եղեալ լինի ինչ ՚ի ցուցանել զայլ ինչ ·
զորօրինակ յորժամ եղեալ լինի ՚ի վերայ զբան կրե-
պակաց նկար անօթոյ ՚ի ցուցանել ՚ի վաճառի անդ
այս ինչ · Երկրորդ՝ յաւակատիս և ակրատիս · որով

նշանակի ազգ առնել՝ ի ձեռն նշանի առ՝ ի գիտելոյ
թէ այս ինչ այսպէս եղև, կամ այսպէս լինիցի. որ-
պէս՝ ի հարկանել փողոյ՝ ի պատերազմի՝ նոյնն
տուեալ լինի դիմել՝ ի վերայ թշնամեաց, կամ փախ-
չիլ՝ ի նոցանէ և ապրիլ. կերեսաց սրոյ կամ աղետից
թշնամեացն. զորօրինակ և՝ ի հնումն սովորութիւն էր
առ իսրայէլացիս (որպէս ասէն) յերեսին նոցա՝ ի պա-
տերազմ, կանգնել՝ ի վերայ լերին ձող բարձր իբրև
զկայմ նաւու, և յայն ձող բարձրացուցանել զդրօ-
շակ առ՝ ի նշան տալ փախչելոյ՝ ի թշնամեաց՝ զի
ապրեսցին. կամ դիմելոյ՝ ի վերայ նոցա՝ զի հարցեն.
և զայն կայմն կապէին պարանոցք և պահպանէին ըզ-
գուշութիւն, զի մի կործանեսցի. յոր միտս ասէ Եսայի.
* խրճեան պարանոք քո և ոչ հանդարտեցին նըշխոյս
,, և (այսինքն՝ վասն այսորիկ և) կայմն խոնարհեցաւ.
,, և ոչ արձակեսցէ զնշան ||. (Եսայ. լԺ. 23.) որպիսի
էին և այն նշանք, զորոց խօսի նա ինքն Եսայի. (Ե.
26. ժ՚ա. 12. ԺԲ.)

Լսա սմին օրինակի և ՚ած նշան տայ մարդկան առ՝ ի
ապրիլ՝ ի բարկութիւն իւրմէ. և այս՝ երբայիկ. մի՝
յայտնի գործով. որպէս զչինութիւն տապանին էտ
իբր նշան ապագայ կորստեան. զի զայն տեսեալ
մարդկան ապաշխարեսցեն, և ապրեսցին՝ ի բար-
կութիւն որ գալոցն էր. և եթէ արդարև ապաշխա-
րեին, ապրեին. որպէս ապրեցան սիրելիքն ՚ած, նոյ
և որդիք նորա, որպէս եղև և նիհուէացւոց. Այլն-
պէս և ձեռամբն մովսէսի բազում անգամ էտ ՚ած
նշան որդւոցն իսրայէլի. զի ապրեսցին յերեսաց ա-
ղեղան և սրոյ, և պէսպէս պատժոց. որպիսի եղև ար-
ձուն գառինն՝ ի վերայ բաւարարի գրանց. որպիսի
եղև և գեղին առ գեղեհսիս, որպիսի եղև և կիսին
՚ի ձակատս աթանց առ եզեկիէլիս. Այ՚արթ է՝ ի սոյն
վերածել և զառնն ՚ած զծիածանն նշան ապրելոյ յա-
պագայ ջրհեղեղէ.

Երկրորդ օրինակ նշան տալոյն ՚ած է պատժել զայլս
վասն չար գործոց նոցա. որպէս զի զայն տեսեալ եր-
կիւղածացեն՝ ձեռ, իբր նշանաւ՝ ի միտ առցեն և զգաս-
տասցին, երկիցեն և զգուշասցին՝ ի գործելոյ զչար.
և այսու ապրեսցին՝ ի պատժոց արձակելոյ յաղեղա-

նէն ՝ այ. այսինքն ՝ի բարկութիւն նորա ։

Լչըղոդ օրինակ նշան տալոյն ՝ի է առաքել նեղութիւնս առ նոսին իսկ երկիւղածս. զի որովհետև մարդիկն նոքա և սխալին ՝ի բաղումս, և երբեմն սկսանին վատաբարանալ, ման որոյ և ՝ած սկիզբն առնէ առաքելոյ առ նոսա զայս և զայն նեղութիւնս։ Լրնէ ՝ս զդաստացին՝ յաւելու և զայլս. իբր զի կամելով կեցուցանել զնոսա, տայ նոցա և զձայն լսելոյ առղեան իւրոյ նեբքին ազդարարութիւն, և կամ արտաքին ծանը թշուառութիւն. զի առեալ նոցա զշահս հիւն, այսինքն զձայն աղեղանն ՝այ, այս է սեսեալ թէ լարէ ՝ած զաղեղն իւր այսինքն զարկուածն իւր, դարձոյին յինքեանս և զդաստացոյին, ասելով. գուցէ յաւուր միում արձակեսցէ զնեսս իւր, այսինքն զանդառնալի պատիժ իւր, կամ զնեսս յաւիտենական դատապարտութեան. և զայս խորհելով ուղղեսցին զինքեանս, որով և տպրեսցին ՝ի նեսից անտի աղետնցն ՝ՀՅայս կարեն վերածիլ և հաստատացց հարուածք տուեալք իբր նշանք. որպիսի են գեղնաչարժութիւնք, հրկիզութիւնք, սովք, պատերազմունք, գերութիւնք, ևն։ Լյս և արտաքոյ կարգի իբր եբևեալ յայլևայլ տեղիս. որպէս աստեղք գիսաւորք, բղխմունք արիւնեբրանգ ջուրց, ևն. զի սոքին և կարգին իբր նշան առ ՝ի ապրելոյ ՝ի բարկութիւնն ՝ՀՅայս ամենայն հայելով ասէ ։

Հ. Լ֊ոսոր երկնեղծաց ոչ նշան, չի ապրեսցին յերեսաց աղեղան ։

Հ. Որդիս երկեցան սերկելիս ոտ. կեցոյ զնով ոտ, և լուր ձեզ։ Լյս բանք երրակի մեկնին բան նկատգրին. մի հայելով յառաջին վիճակ ասնին խօսակցելն. և բան այսմ ՝ի դիմոց խօսակցելն խօսելով կամի ասել ՝ի ժամանակս հարց մերոց Ենովայ, Ենովքայ, Նոյի, աբրահամու և այլոց որք երկնեցին ՝ի քէն, գու յաճենչալի պաշտան եղերնոցա, և ոչ պահաեցուցեր զնինան քո ՝ի նոցանե. և եթէ երբեք ինչ պատահեցաւ նոցա վատնդիլ իւրք յօտարաց, ետուր նոցա նշան պէսպէս իրօք, զի ապրեսցին յերեսաց աղեղան ՝ՀՅնդամեաց իւրեանց. արա և այժմ առ մեզ զայն՝ զոր առնէիրդ ընդ նոսա. և որպէս փրկեցան նոքա,

սոյնպէս փրկեա՛ և զմեզ աջով քո։

Երկրորդ՝ մեկնի հայելով 'ի նախընթաց համարսդ, յորս ասաց. ցուցեր ժողովրդեան քում զխստութիւն եւն։ Եւ ըստ այսմ կամի ասել. չարչարելով զժողովուրդս քո նշան ետուր նոցա կամ երկիւղածաց քոց որ 'ի նոսա, զի զգաստասցին, և այնու ապրեսցին յերեսաց աղեղան. այսինքն 'ի բարկութենէ քումմէ։ Եւ արդ որպէս զերկիւղածս քո որք սիրելիք քո էին, այնպիսի նշանաւ փրկեցեր, սոյնպէս և այժմ լսելով աղաչանաց մերոց՝ կեցո՛ և փրկեա՛ զմեզ աջով քով։

Երրորդ՝ մեկնի 'ի հասարակի առանց հայելոյ 'ի մասնաւորս. և ըստ այսմ կամի ասել. ետուր և տաս երկիւղածաց քոց նշանս պէսպէս օրինակաւ. զի այնու զգաստասցին և զգուշասցին, և ապրեսցին 'ի բարկութենէ քումմէ, որպէս և արարեր իսկ բազում անգամ, որով և փրկեցան սիրելիք քո. ուստի և մեք վստահացեալք աղաչեմք ցո՛յց և մեզ զնոյն քո փրկութիւդ, և կեցո՛ զմեզ։

Արդ զբարկութիւն ա՛յ կոչէ աղեղն. որպէս այլուր կոչէ սուր, և այլուր հուր, եւն. բայց տիրապէս խօսելով յայնժամ միայն աղեղն կոչի բարկութիւն ա՛յ, յորժամ իբր 'ի հեռուստ նշմարի գործ այնր բարկութեան և իբրև նետ արձակի. կամ յորժամ ապագայ տեսանի այն գործ և անագան. զի առ լարումն աղեղան այլևայլ գործողութիւնք ընդ մէջ մտանեն, որք յապաղումն տան արձակման նետից. և կամ յորժամ նշան տալով ժամանէ. կամ ընդ հակառակն՝ յորժամ անակնկալ հասանէ եւն։

Եւ դարձեալ աղեղն կոչի՝ զի յամենայնի անվրէպ հասանէ և կատարի գործ նորին. վասն զի յամենաճարտար ձեռանէ նորա ելանէ այն նետ, որում չէ հնար վրիպել։ Բայց վասն խնայելոյն՝ յառաջագոյն նշան տայ 'ի ձայն լարելոյ աղեղան, և երևեցուցանէ անագանիլ, զի զգուշասցին մարդիկ, և դիմեսցեն՝ ո՛չ առ աղեղն իւր, այլ առ ողորմութիւն. զի ողորմելով նոցա, ապրեցուսցէ զնոսա աջով իւրով։

Իսկ աջովն ա՛յ իմացեալ լինի ամենակարող զօրութիւն նորա, զոր մարգարէքն յաջ այլաբանեն ըստ համար-

մանմարդկան. զի մարդիկ զզօրութիւն ուժոյ իւրեանց
իբր ի բազուկս առաւելապէս աջոյ տան, և յայնմ
տեսանեն։

Յարմարական մեկնութիւն, ըստ վարդանայ, և ըստ այլոց բազմաց եւս ասի ի նշան զպէսպէս իրս և զարարողութիւնս ի հին օրէնս, որք էին նշանակիչք իրաց կատարելոց ի նոր օրէնս. որով և ապրեցան ի հնուաճն սիրելիքն այ ի բարկութենէ նորա. զի յայտ է թէ ի ձեռն այնոցիկ նշանաց հաւատալով նոցա ի փրկութենին՝ որ լինելոց էր աջովն այ, այսինքն որդւովն այ, նովին փրկեցան։

Գտարձեալ և ի նորումն եւս և տայ ասծ բազում նշանս երկիւղածաց իւրոց ի ձեռն պէսպէս իրաց, զի ապրեսցին յաւուրն դատաստանի ի նեթից արձակելոց ի բերանոյն քո իբր յաղեղանէ, յասելն. * երթ ,, թայք յինէն անիծեալք ի հուրն յաւիտենական ‖։ Զայս խորհելով մեր ստիպիմք աղաչել զնծ, զի որպէս փրկեցոց և յայնժամ զսիրելիս իւր, նոյնպէս փրկեսցէ և զմեզ. և որպէս իբր նշան տալով եհան ի գժոխոց զհոգիս սիրելեաց իւրոց, սոյնպէս ապրեցուսցէ և զմեզ անտի։

Գալաբանօրէն, եւս ասծ նշան զբարձրանալ որդւոյ իւրոյ ի խաչին ի լեառն գողգոթայ. զայս նշան թէպէտ և ամենայն մարդոյ ընծայեցոյց ասծ, սակայն նշան փրկութեանն եղև և լինի միայն երկիւղածաց նորա. այսինքն այնոցիկ՝ որք տեսեալ զորդին այ բարձրացեալ այսինքն բևեռեալ ի վերայ խաչին վասն մեզ՝ երկնչին յայ ասելով. եթէ ընդ փայտ դալարս զայս արարն հայր, ընդ չորն զինչ լինիցի. որով և զգուշացեալ ի մեղաց՝ փրկին յերեսաց աղեղան, այսինքն ի բարկութենէն այ զօրութիւն այնր նշանի։

Գտարձեալ՝ այսու նշանաւ իմացեալ լինի և նոյն ինքն նա խաչն զոր կանգնեմք յեկեղեցիս և ի տունս. որով ապրիմք յերեսաց աղեղան։ Զայս նշան իրօք եբարձ սիմոն կիւրենացի. որով և ապրեցաւ։ Ուստի եթէ վարձուք եբարձ, և վարձուց եհաս։ Նոյնպէս եթէ վարձուք եբարձ, որպէս ասեն ոմանք, նոյնն եղև վարձք ապրելոյ յերեսաց աղեղան։

Գտարձեալ՝ այսու ի մէջ բերի և փայտ խաչին. որ ի

բիւրաւոր մասանց ցրուելոց միացեալ յառաջեսցէ 'ի գալստեան տ՟ն ամենապայծառ ծագմամբ իբրև նշան երկնաւոր Թագաւորի յուրախութի՟ երկիւղածաց և 'ի կոծումն ամպարշտաց և անհաւատից․ ըստ որում ասէ տ՟րն․ (մատ․ ի՟դ․ 30․) որպէս տեսանի և 'ի շարականի 'ի բազում տեղիս․ (մանաւանդ 'ի կանոնն ՟Է․ 'ի վերջին բանսն․) և 'ի մեկնութե՟ մատթէի և մարկոսի՝ զոր արար ծործորեցին (մատ․ ի՟դ․ և բարսեղ վարդապետ․ մարկ․ գլ․ ժ՟դ։)

Պարծեալ այսու նշանակի և ձև խաչին՝ զոր դրոշմեմք յերեսս մեր, և յօրհնելն զիրս․ որով և տամք նշան քրիստոնէութե՟․ մինչ զի 'ի հարցանել այլոց զմեզ․ ո՞ր իցէ նշան քրիստոնէի, աներկբայ և անյապաղ պատասխանեմք, թէ ս՟բ խաչն է 'ի կնքելն անդ զմեզ յերեսս․ որով և զօրանամք 'ի գործել, և արիանամք 'ի վանել․ ևս և զինիմք ընդդէմ փորձութեց, և վահանաւորիմք ընդդէմ յարձակման նետից բանսարկուին, և ապրիմք։

Այսու նշանաւ յորդորէ զմեզ տ՟րն մեր գնալ զկնի իւր, և կեցուցանել զոգիս մեր։ Լուդովիկոս Թագաւոր գաղղիոյ կախեալ զխաչ 'ի կուրծս իւր՝ յորդորեաց զիշխանսն գնալ ազատել զս՟բ երկիրն․ և նոքա այնու նշանաւ զօրացեալ՝ միացան ընդ նմա, և առին զերկիրն։ Ըստ սմին կամի և տ՟րն մեր՝ զի և մեք միաբանելով ընդ նմա 'ի ձեռն խաչի՝ ազատեսցուք զմեզ 'ի գերութե՟ ախտից․ ևս և արիասցուք յամենայն պատահարս՝ զնոյն դրոշմել 'ի դէմս, և իբրև թէ նորին նկարել յանձինս մեր զնշան կենարարին մերոյ, և մնալ անմատչելի ներգործութե՟ չարին։

Յայսոսիկ հայելով Նարեկացւոյն՝ ասէ 'ի գովեստ խաչին ('ի տառն Լ․) * Լուսաւորեալ ես ամենազօր
„ նշան խաչիդ փրկութե՟․ որ 'ի սաղմոսանուագ եր-
„ գոյն յորդորման՝ զքեզ նկար մարմնոյս պահապան՝
„ 'ի մեզ ընկալաք նշան փրկութե՟․ անմարտնչելի
„ սլաքին հարման, և չարին աղեղան ներհակ դա-
„ վահան ‖։

Զայս նշան ինքեան ևս սեպհականեաց տ՟րն մեր․ որով և բառս խաչեալ՝ եղև իբր յատուկ մականուն նորա․ ըստ որոյ և հրեշտակն յաւետելն անդ զկարո-

թ՟ի նորա՝ ասաց ցկանայսն. * գիտեմ զի զյ՟ս զխա-
,, չեալն խնդրէք ||. (մատ. ի՟ը. 5. որպէս և գրէ
բարսեղ վարդապետ ՚ի մեկն. մարկ. գլ. ժ՟գ:)

՚Ի խորհիլ մեր զայս ամենայն՝ դառնութ՟իք նեղուեց որք վշտացնեն զմեզ՝ քաղցրանան. յայս օրինակ եցոյց տ՟ր մովսէսի փայտ, և հրամայեաց արկանել ՚ի դառն ջուրսն մեռայի. և յարկանել նորա՝ քաղցրացաւ ջուրն (ելից. ժ՟ե. 25.) այն փայտ էր նշան խաչին և խաչելութ՟ենն ք՟սի. ապա ՚ի տիրել դառնութ՟եց ՚ի վերայ քո՝ խորհեա՛ զայնմանէ. և ա՛րկ զնոյն ՚ի ջուր վշտացդ. և ապրեսցիս ՚ի դառնութենէ անտի, և կեցցես:

Յամբրոնացին այսու նշանաւ իմանայ զարիւնն ք՟սի, կա՛մ զմահ նորին. որով ասէ ապրիմք ընդ սիրելիսն ո՟յ յերեսաց աղեղան: Եւ ըստ այսմ յաջորդ բանն դնի իբրև հետեւուի, որպէս թէ ասէր. զորօրինակ երկիւղածք քո որք եղեն քեզ սիրելի՝ փրկեցան արեամբ միածնի քո՝ որ հեղաւ ՚ի վերայ խաչին, սոյնպէս կեցո՛ և փրկեա՛ զմեզ. այսինքն ազատեա՛ ՚ի մահուանէ հոգւոյ և ՚ի յաւիտենական դատապարտուէ. և զայս փրկութ՟ի խնդրէ առնել աջով իւրով այսինքն որդւով՝ որ կոչի աջ հօրն երկնաւորի: Ըստ այսոցիկ նշանակութ՟եցս. յամենայն տօնս ս՟բ խաչի նուագեմք զայս սաղմոս առ ա՟ծ, խնդրելով ՚ի նմանէ լսել և մեզ:

Խորհրդաբար, այսու նշանաւ իմացեալ լինի և դրօշմ ս՟բ. որով անյեղլի նշանեալ լինիմք, և տիրապէս ապրիմք յերեսաց աղեղան՝ որք լարին ընդդէմ հաւատոյ և ընդդէմ բարի վարուց:

Այսու նշանաւ նշանակի և դրօշակն ք՟սի, ընդ որով ժողովին բազմութ՟իք հաւատացելոց, և զինուորին ընդդէմ մեղաց և ախտից. որպէս նշանաւ սատանայի նշանակի դրօշակ նորա, ընդ որով ժողովին չարք, և մոլին ընդդէմ զգաստութ՟ե և արդարութ՟ե: Բայց զարմանք է՝ զի մին խոստանայ զանանց բարիս, և միւսն զանցաւորս. մին զանցաւոր չարիս, և միւսն զանվերջանալիս. և այսու ամենայնիւ սակաւք են՝ որք դիմեն յառաջինն, և յոլովք են՝ որք փարին զերկրորդիւ, և նետաձիգ լինին առ նոսա բանիւ և

գործով. յորոց նոքա միայն ապրին և փրկին՝ որք ապաւինին 'ի ք՟ս ։

Բարոյապէս, այսու նշանաւ իմացեալ լինի խիղճ մըտացն, զոր ետ ա՟ծ ամենայն մարդոյ, առ 'ի զգաստանալ, և երկիւղածութ՟բ ապրիլ յերեսաց աղեղան, եւս և 'ի թելադրութ՟է մեղաց. և փրկիլ ըստ փրկելոյ սիրելեացն ն՟յ ։ Տէրն մեր նշան ետ պետրոսի զձայն խօսնակին առ 'ի ապրիլ. և քեզ ետ զխիղճ մտաց, կ՟մ զգիտակցութ՟ին. որ իբրև խօսնակ կանխաւ ձայնէ. զթմրեալ միտսդ զարթուցանէ. յառաջիկայ վտանգէ իբրև 'ի նետից զգուշացուցանէ. և զոր առարեր յանդիմանէ. որպէս արար ընդ պետրոս. ապա ընդ լսելդ զձայն այսր խօսնակի՝ ել 'ի տանէ, այսինքն յաւթէ մեղաց, և յընկերակցութ՟է չարաց, և 'ի մօտակայութ՟է խարուկի ցանկութ՟ե. ապա թէ ոչ՝ ընդ պետրոսի վտանգիս. երանի՜ թէ՝ որպէս նա լուեալ զձայնն, և ուշ եդեալ հայեցուածոյն ք՟սի՝ ել և ելաց դառնապէս, դու ևս լսէիր և ելեալ լայիր. և որպէս ականջք նորա համապազ մինչև 'ի մահ 'ի ձայն խօսնակի էր, սոյնպէս և ականջք քո 'ի ձայն խղճի մտաց. որով ապրէիր, և հայեցուածո՟վ ք՟սի կենդանանայիր ։

Աւանդի թէ խօսնակն այն 'ի խօսիլն կայր 'ի վերայ կճեայ քարի (այսինքն 'ի վերայ սոմախի քարի) կամ սեան. որ և կայ ասեն ցարդ 'ի հռովմ 'ի տաճար սրբոյն յովհաննու լատերանու, 'ի յիշատակ իրացն եղելոց ։ Որով ցուցանի հաստատութ՟ի միանգամայն և խստութ՟ի նշանին խղճի մտաց՝ յանդադար ազդ առնել և 'ի յանդիմանել ։

Աստ 'ի ձեռագիրս ինչ մեր դնի հանգիստ. որպէս և յեբր". բառս սէլա. զի աստ փոխին ընթացք բանին. քանզի ցայս վայր խօսեցաւ մարգարէն առ ա՟ծ զխըստութ՟եց, որք հասին յիսրայէլացիս 'ի բարկութ՟է ն՟յ, և խնդրեաց ապրեցուցանել և կեցուցանել զնոսա և զամենեսին որք ապաւինին 'ի նա. այժմ սկսանի խօսիլ զյաջողութ՟եց՝ զորս եցոյց ա՟ծ առ իսրայէլացիս ընդդէմ թշնամեաց նոցին ըստ խոստման իւրում. և նախ ասէ ։

Ն։

Ջ. [illegible]Ձ խօսեցաւ՝ եւ ասէ ցնա. Ես եմ Տէր Աստուած քո. Բարձր եղիր. բերան քո լի արասցես, եւ ես լի՛ցից զայն։

Ա. Սաղմոս բառիս ասէ՝ մարդ է իմանալ զառնէն զայն ուստի խօսեցաւ ինձ ընդ մուխսի երբեւ՛ է տուրբ տեղւոջէ՛ է լերինն անդ՛ է սինայ։ Վ. անգլ՛ է տուրբ գիրս ս՛ և էջէ տեղն ուր երեւեցաւ ինձ և խօսիր, տուրբ կոչիւր. (որպէս յայտ է ելից. Ջ. 5։) Ա՛արժան է և ասս բառիս ասէ՝ իմանալ աստ զխոսրանն վկայութիե, զոր կանգնեաց մովսէս. յորմէ և խօսիր ինձ ընդ ժողովրդեանն իսրայէլի, (որպէս յայտնի աւանդէ՛ ի գիրս ելից. Լէ. 8 = 12։ և ասս և ել. 32 = 34. և Թուոց. Թ. 15 = 23. և ժն. 16. 17. և ժէ. 5 = 7։) Ա՛ւ յայս միտս ոմանք աստ զայս բառ Թարգմանեն յեբրայականէն սրբարան. այն է խորանն վկայութե։

Ա՛ւ զի յայլ Թարգմանութիս փոխանակ դնելոյ՛ է սրբութէ իւրմէ, դնի՛ է տուրբ իւր. մարթ է տալ իմանալ և զանձն մովսէսի. որպէս Թէ եղեալ էր. ինձ խօսեցաւ՛ է տուրբ իւր՛ է մովսէս, այսինքն՛ է ձեռն մովսէսի։ Ա՛րպէս և գիտի՝ այս ինչ յայտ է՛ է պրոցն ելից և Թուոց, Թէ ինձ յորժամ եհան զորդիսն իսրայէլի յեգիպտոսէ, խօսեցաւ ընդ նոսա՝ տալ նոցա զերկիրն աւետեաց. և անդ տնկել զնոսա և աճեցուցանել ինձ։ Ա՛ւ քանզի նոքա յայն խոստումն ոչ առաջնորդեալ՝ գնացին և տիրեցին այնմ երկրի, ՛է նոյն ակնարկելով խօսի աստ մարգարէն, և ասէ։

Ա՛ինձ խօսեցաւ՛ է տուրբ իւրմէ ինձ։ Ա՛յսինքն Թէ ինձ խօսեցաւ ընդ մեզ՛ է լեռնէ սինայ, կամ՛ է խորանէ իւրմէ, կամ՛ է ձեռն մովսէսի, կամ՛ է ձեռն յեսուայ՝ ժառանգեցուցանել զմեզ յերկիրն աւետեաց. և որպէս խօսեցաւ՝ նա ինքն ունի կատարել. և ընդ այս վստահացեալ ասէ՛ է դիմաց իսրայէլի։

Բ՛արձր եղիր։ Ա՛յսինքն ըստ խոստանալոյն ոյ և ես օգնութէ գտեալ՛ է նմանէ՝ բարձրացայց՛ է վերայ ամենայն հակառակորդաց՝ որք քնաւին յերկիրն խոստացեալ մեզ. և առից զերկիրն զայն, և բաժանե-

ցից ըստ կարգի. իսկ Թէ զնարդ, սկսանի պատմել
առելով.

Բնակեցայ (այսինքն բաժանեցից) ընդ ոչխարս. և գնա
վիասն յոյժ լռիկն էր. Արարդ ծածանել և լռել՝ յայս-
պիսի տեղիս դնին փոխանակ առնոյ և սեփականե-
լոյ և տիրելոյ. զի ի տիրել ումեք ի վերայ տեղւոյ
իրիք՝ իրրև Թէ բաժանել զայն յայլոյն, և առնել իւր
բաժին, և գրեթէ չափել. իբր զի այսչափ ինչ էր.
կիր ինքեան սեփականի. և յայս միտս առնու ասա
մարգարէն զայսոսիկ բառս. որպէս Թէ ասէր. ա-
ռից զսիւքեմ, և սեփականեցից ինձ զՀովիտս յարկաց.
Սիւքեմ կամ ըստ ԷբրՈ. ՀԷՆԷ, Թարգմանի բաժին.
և է սա քաղաքն սիկիմ յԵփրկրէն սամարիոյ մօտ ի
սամարիա քաղաք. և զայս քաղաք էառ յակոբ որովհ
շմաւանի և զԱեմոյ. (ծննն. լՀ. 25.) և ետ զայն յով-
սեփայ որդւոյ իւրոյ և որդւոց Նորա Եփրեմի և մա-
նասէի (ծննն. խԸ. 22.) և զի այս քաղաք յառաջն էր
անուանի ի մէջ այնր գաւառի իբրև մայրաքաղաք,
սորին անուամբ նշանակի առ բոլոր սամարիա եր-
կիր. զի մարգարէն առնու առ գերևելի մասն փո-
խանակ բոլորին. ուստի և նոյն էր Թէ ասէր առից
և սեփականեցից կամ ժառանգեցից զսամարիա՝ յո-
րում է քաղաքն սիւքեմ. և զայն երկիր ի պէսպէս
մասունս բաժանեալ՝ կարգեցից և զետեղեցից յամե-
նայնի ի նոսա զժողովուրդ իմ, և զիշխանութիւնս, և

զդատաւորութիւնս ես.

Զայս երկիր սամարիոյ յայնկոյս յորդանանու էր հա-
վիան կամ մանաւանդ ձորն սոկքովթայ, որ Թարգ-
մանի յարկ կամ վրան. վասն զի յառաջն անդ կային
վրանաբնակք. և յակոբ նահապետ ևս անդ բնակե-
լով զայն անուն եդ. (ՀԾ. ԼՅԱ. 17.) և յորժամ
շինեցաւ քաղաքն՝ ի նոյն անուն կոչեցաւ այսինքն
սոկքովթ. որ լերր. գրի ասէ. և յայս միտս գնի
առ հովիտս յարկաց՝ յառնել.

Եւ ընդ յորդանան յորդեաց՝ Այսինքն Թէ ժառան-
գեցից և զայն տեղիսն ևս որք են յայնկոյս յորդա-
նանու՝ սկսեալ ի տեղեաց անտի՝ որք են հովիտք
սոկքովթայ, կամ հովիտք յարկաց. որով կամի ցու-
ցանել, Թէ իսրայէլացիք յայսկոյս և յայնկոյս յոր-

դանանու. տիրեցին յերկիրն սամարիոյ։ Պատճառ յայսոցիկ կռռմանէ սկսանելոյ պատմել. ասե՛ էր այն, զի՛ ի սկզբան յայսոսիկ կռռմանս էզև թոստումն ոչ առ աբբահամ, և առ յակոբ՝ ժառանգել որդւոց նոցա զայսոսիկ տեղիս. (որպէս յայտ է ծնն. ժ՟ը. 3. և 14. և 15. լ՟ը. 17. ևայլն.)

Ա՛յս բանք եթէ՛ ի դիմաց ոչ և ա ասացեր՝ նոյնպէս մեկնին. որպէս թէ եգեալ էր. ՚ի խօսիլ ոչ ՚ի սրբութէ իւրմէ՝ ասաց. բազմբազայց յաղթութէ և փառաւք, և ասց բաժանել որդւոցն իսրայէլի զսիրելի քէմ ևայլն։ Վարձեալ, ասե՛ խօսեցաւ ՚ի ձեռն սրբոց իւրոց երեմիայ, և դանիէլի և այլոց՝ զաձուցանել զփառաւք զորդիսն իսրայէլի ՚ի գերութէ, և ժառանգեցուցանել նոցա վերստին զերկիրն իւրեանց։

Իսրէղաբաւր, որդին ոչ եկեալ յաշխարհ, և շրջեալ ՚ի մէջ մարդկան՝ սկսաւ խօսիլ յերեսս ազգին զոր կարգեալ էր իւր տեղի սրբութէն. խօսեցաւ և՛ ՚ի սրբութէ իսկ՝ ոչ Հայրը իւր. և ա և առ մայրը իւր, և առ աւազանն։ Խօսեցաւ և և՝ եթէ ունիմ բան. ժամանել աշակերտաց իմոց զսիրելիմ այսինքն զիսրայէլ զաձին ժառանգութէն իմոյ. քան զորս՝ (որպէս ա. սացաք) սիրելիմ թագաւորին բաժին. և չափել և առ իս ժողովել զՀովիսս յորկոյ զհեթանոսս. որք յերաւի էին իբրև զՀովիսս անկոխ լերանցն օրինաց։ Ընտիրցիդ դարձեալ և զՀովիսս դժոխոց. և Հանից անտի զյուսացեալսն յիս. * ասել կապելոց՝ եթէ ելէք. և որք ՚ի խաւարի իցէք՝ եթէ յայտնեցարուք ։ (եսայ. խե՛. 9.)

Պատձեալ սովին ցուցանի և տարածութէն իշխանութէ սուրբ եկեղեցւոյ յայս կոյս և յայն կոյս տեղեացս. նախ ընդ միջին տեղիս իբրև ընդ սամարիա, և ապա ընդ ազգս օտարս իբրև ընդ վանաբնակս։ Վկայութի ասացա խօսել մարգարէն և զայլսդ սահմանաց ա. տեղւոյ.

Ձ. Ա՞ր է փողոյդ, և իմ է նահապ. եթէպեմ հղցէ փիլոյ իմոյ։

Վաղսաղ գաւառ և քաղաք՝ ի յայն կոյս յորդանան նոյն տարածեալ ընդ երկայն. ուր ՚ի սկզբան տիրե-

յին որդիքն իսրայէլի. և ի յայսկոյս լերանցն գաղաատու. և զայս անուն ընկալաւ տեղին այն ՚ի բանից անտի յակոբայ և լաբանայ, որք ՚ի լերինն յայնմիկ կանգնեցին բլուր, և կոչեցին գաղաատ և ըստ եբր՚՛. ՚Ելեաւ, այսինքն բլուր վկայութեանէ, կամ կարկառ վկայից: Եւ այս անուն տուաւ յետոյ Թուրանին մանասէի ծնեալ ՚ի մաքիրայ. (Ծնն. խղ. 20:) Յայսցանէ և երկիրն այն բոլոր կոչեցաւ գաղաատ: Ուստ քաւքզ եէէմ և մանասէ որք են անուանք որդւոցն յովսեփայ, զնոսին աստ փոխանակ երկրին՝ որ տուաւ ցեղին եփրեմի և մանասէի. զի Ձարտաստանօրէն խոսի աստ մարգարէն. վասն որոյ և զանուն բնակողին զնոսէ փոխանակ բնակութեանն: Եւ քանզի այսոքիկ ցեղք էին անուանի ՚ի մէջ իսրայէլի ըստ գուշակութեան յակոբայ. (Ծնն. խը. 20.) զանուանս սոցա բերի ՚ի մէջ ասելով:

Եմ է գաղայատ: Ա՚. այսինքն՝ ըստ խոստանալոյն իմ և ըստ տալոց նորա ինձ, իմ է երկիրն այն մեծ՝ որ կուչի գաղաատ յայնկոյս յորդանանու. և յաւելու և ասել:

Ես եմ է մանասէ: Ա՚. այսինքն՝ իմ ժառանգութիւն է և երկիրն այն, որ այժմ կոչի մանասէ ՚ի ժառանգուէ ցեղին մանասէի յայս կոյս և յայն կոյս յորդանանու:

Եւ զաւառաւերն ևս եգեալ՝ ասէ:

Եփրեմ հզօրութիւ գլխոյ իմոյ: Ա՚. այսինքն՝ իմ է և երկիրն այն՝ ուր նստի ցեղն եփրեմայ՝ ցեղն այն որ է հզօրիչ գլխոյ իմոյ. այսինքն զօրացուցիչ թագաւորութեանէ իմոյ, կամ թագաւորին իմոյ. զի արք եփրեմայ էին քաջք, և հզօրիչք իսրայէլի. ուստի և էին իբր զինք թագաւորութեանն իսրայէլի. մանաւանդ զի փարթամք ևս էին՝ հասեմատ անուան իւրեանց. զի եփրեմ փարթամ թարգմանի:

Յամբ՚՛. ըստ հոգևորին ևս յաւելու մեկնել՝ ասելով.

* Իմ է օրէնքն և պատուիրան՝ հինն զոր ժառան-
,, գեաց իսրայէլ. որպէս մանասէ և եփրեմ զսի-
,, կիմ. և ես զնոյնն (այսինքն զօրէնսն) քաժանեցի ՚ի
, յարկս և յեկեղեցիս հեթանոսաց ‖: (Տե՛ս և ՚ի վերջ նախընթաց հատուածոյ:)

Ա՚. յաբանօրէն սոքիմբք նշանակի ժառանգելն եկեղեցւոյ զհանապան աղաս. և ՚ի սկզբան անդ զբազ-

մուԹէ վկայէց, որ ցուցանի բառիւզ գՅաղատ. որոյ նշանակուԹիւն է կարկառ վկայէց, կամ բլուր վկայուԹէ. և ապա զմուռացեալ ժողովուրդս՝ որք նշանակէն մանաւանդ՝ որ Թարգմանի մուռացեալ. և հաւասկ յետոյ զայլևայլ ազինս փարԹամացեալս իմաստու-
Թիւն և իշխանուԹիւն, որք և եղեն հզօրիչ ԹագաւորուԹէն եկեղեցւոյ. և զայս յայտ առնէ եփրեմն՝ որ ըստ ասելոյ մեր՝ և վերոյ Թարգմանի փարԹամ կամ աՃեցեալ։ Ասատ և եկեղեցին քան կարէ ասել իրաւամբք * իմ է գաղատ, և իմ է մանաւանդ. եփրեմ հզօրիչ գԼխոյ իմոյ ։ Այլ Թէ ո՞եր այն գԼուխ, կամ յորմէ ցեղէ, յայտ առնէ՝ և յաջորդ համարն ասելով։

ը. (՚) Ցուդայ ընագաւոր էմ. մովաբ աւազան յոտից էմոյ։

Իրաւունք ԹագաւորուԹե որդւոցն իսրայէլի նախագուշակեցաւ՝ և յակոբայ նահապետէ՝ ՃնալՀ՚ի ցեղն յուդայի, յասելն նորա ցնա լինքն ցյուդայ. * յուդա ,, զքեզ օրհնեսցեն եղբարք քո. ձեռք քո՝ և վերոյ ,, Թիկանց Թշնամեաց քոց. և երկիր պագցեն քեզ ,, որդիք հօր քո... մի պակասեսցի իշխան՝ և յու- ,, դայ, և մի պետ յերանաց նորա, մինչև եկեսցեն ,, նմա հանդերձեալքն ։ (կամ մինչև եկեսցէ նա, որոյ իւր է հանդերձեալքն. ծնն. խԹ. 8 = 10։) Եւ Թէ Չհմարտիւ միայն յուդայի ցեղին տուաւ՝ և սկզբան ԹագաւորուԹէ՝ վկայեաց և գաւԹ առաջի ամենայն իշխանաց և ծառայից իւրոց յասելն ցնոսա. * ընտրեաց տր ՚ծ յամենայն ազգաց զիս- ,, րայէլ, և յամենայն իսրայէլէ զյուդաս ընտրեաց՝ ,, կանգնել զԹագաւորուԹէն իւր յաւիտեան ։ (՚ս. Ճնաց. իԹ. 4. աՀս զայսմանէ՚ի նուագարանն օրհնուԹեց օրհն. ժե. 10։) Ո պատՃառ այսր օրհնուԹէ յուդայի որպէս և էփրեմայ, առաջն առնէ գէորգ վարդապետ. (՚ի մեկն. եսայ.) ասելով. * յուդայ և եփրեմ օրհնեցան՚ի յակոբայ՚ի պա- ,, տիւ ԹագաւորուԹէ. յուդայ՝ զի ոչ պարտաւորե- ,, ցաւ յարիւնն յովսեփայ. և եփրեմ՝ վասն առաքի- ,, նուԹէ և բարեաց հօր իւրոյ յովսեփայ ։ Այլ քանզի տիրապէս ցեղին յուդայ սեպհականեցաւ ի-

բաւունք Թագաւորելոյ, սմին իբր արձակապէս ասէ.

Յոտից ներքոյ իմ՝ Ամբ բառդ յոտից որ եղև առնն ցեղին յուդայի, դնի փոխանակ անհատ անձին՝ որ ի ցեղին յուդայ. որպէս թէ ասէր. իմ Թագաւոր է ի ցեղին յուդայ. Ասթէ և ասել թէ բառդ յոտից՝ դնի փոխանակ երկրին յուդայ. և ըստ այսմ որպէս ասացաք ի վերոյ՝ զանազն բնակիչն առնու փոխանակ աներոյ բնակութեանն. և միտ բան նին լինի այս. իմ է երկիրն այն, որ կոչի յուդայ ի ցեղին յուդայի. որոյ ցեղի է Թագաւորել ի վերոյ խոսեալ է.

Ալլաթանօրէն՝ այս բան Հայի ի գլուխն եկեղեցւոյ ի քո, որ ծագեցաւ յազգէն յուդայ, և Թագաւորեաց ի վերոյ նորայս խոսեալ է. և Թագաւորութեանդ վախճան մի լիցի. զոր և համեմատ պատուս Թագաւորութեանդ և քահանայութեանդ մեկնիսեցեկի. և անուանէ Թագաւոր արդարութեան, և Թագաւոր խաղաղութեան ծագեալ յազգէն յուդայ. (երե. Ի. 1 = 3. և 14.)

Հայտ արարեալ մարգարէին զժառանգութեանէ երկրին աւետեաց ըստ այլևայլ ցեղից խոսեալ է, յայտ առնէ այժմ և զայն՝ թէ հանգերձեալ էին խոսեալքն նորա վաստակել ժամանակաւ և չքնաղակայ թշնամիս իւրեանց, և հարկաւոր առնել զնոսա ինքեանց. և

Նախ խօսի զմովաբացւոց ասելով.

Մովաբ աւազան յոտից իմոյ. Ամբ ասելով իմոյնոյ զերկիրն մովաբացւոց, ուր բնակէին մովաբացիք, որք էին սերեալ ի զոմոյ ի գաւառէ նորա երիցուէ. որպէս ամենեցունց ի գաւառէ նորա կրասեղոյ. Այս երկիր, ասէ, մովաբայ կամ այս ազգ մովաբայ՝ է կամ լինիցի աւազան յոտից իմոյ. որպէս թէ ասէր. մովաբացիք լինիցին ինձ իբր աւազան կամ իբրև աղբիւր ջրոյ լի՝ յորմէ յոտսամ հանել միտ զջուր. այսինքն առնուլ զհարկս և զհասս պիտոյից. իբր զի կայր յայս հանելոյ հարկս ի նոցանէ ի պետս իսրայէլացւոց, կամ թէ յոտսամ զի իմ լիցի մովաբ իբրև աւազան լի ջրով, այսինքն լի բարեաք. Այս կամ դարձեալ (ըստ վարգանայ ի տաղ. ՃԸ. 9.) յայս ունիմ նուաճել զմն

վար , և լուանալ յարեան նոցա զոտս իմ իբր յաւա-
զանի . ըստ որում յեբր" . դնի . *մովաբ աւազան լուաց-
ման իմոյ ,

Այս քան թէրևս հայի և 'ի հին սովորութիւն վիճակարկութեան աւազանի . իբր զի վիճակարկուք ժողովեալ 'ի միասին , զանուանս իւրեանց փորելով 'ի վերայ քարի , ընկենուին յաւազանն , և հետ զհետէ յիշատակէին զայս ինչ և զայն ինչ , այսինքն զայս ինչ անօթ , զայն ինչ թաշկինակ , կամ զանարգ ինչ . և հանէին զմի 'ի քարանց յաւազանէն . և որում անուան պատահէր յիշատակեալն , նմա տային զյիշատակեալ իրն ։ Պատմի թէ 'ի միում նուագի գրեաց մի ոմն զանուն իւր 'ի վերայ կաւոյ առանց գիտելոյ այլոց , և ընկէց զայն յաւազանն ընդ քարինս այլոց . և իբրև ոչ ել անուն նորա՝ զի լուծեալ էր կաւն , վիճակ նորա համարեցաւ քան զայլոցն բարեգոյն . և որ ինչ անկանելոց էր այլոց՝ ամենայն նմա շնորհեցաւ ։ Աստի ծագեցաւ առակ ասելոյ վասն ժառանգութեան բոլորին . յաւազանի է յայն , կամ աւազան յուսոյ է իմ ։ Դուցէ յայս առակ ակնարկելով ասի աստ մովաբ աւազան յուսոյ իմոյ . իբր թէ յայս ունիմ զի բովանդակ իմ լինիցի մովաբ .

Այլաբանօրէն մովաբացւովք նշանակին ամենեքին նոքա՝ որք հաւատացին 'ի քս , ըստ որում մովաբ թարգմանի 'ի հօրէ . յոր վերածի բանն այն՝ զոր ասաց քս , (յովհ . Զ . 44 .) թէ 'ի հօրէ ձգին մարդիկ առ իս , և լինին ժողովուրդ իմ . ընդ որս և ամմոնացիք ըստ ստուգաբանութեան անուն բառիս , որ թարգմանի ժողովուրդ նորա ։ Դարձեալ՝ որպէս ասէ լատինն" . մովաբացւովք՝ ընդ որս և ամմոնացւովք՝ որք ոչ կարէին մտանել յեկեղեցի այ ըստ օրինադրելոյն մովսէսի՝ 'ի մասնաւորի նշանակին հեթանոսք , որք 'ի թագաւորելն քի յոյս առին . և մկրտեալ յաւազանն որ՝ եղեն քի . վասն որոյ և 'ի դիմաց քի ասի . մովաբ ընդ նմին և ամմոն աւազան յուսոյ իմոյ . և ըստ այսմ աւազանաւ նշանակի այն՝ որ լինի յաւազանի՝ այսինքն է մկրտութիւն և մկրտեալն . յոր միտս կամի ասել . հեթանոսք մկրտելով 'ի յոյս իմ , եղեն իմ ։ Այս եդեալ խօսի ապա և զեդոմայեցւոց ասելով .

ԹԷ. ¶ Եւ ոչ այլապէս կրնաս ըսել զԱստուած եւ զմարդ, քան զի ասացեալ է զնոսա ի միասին, եւ ոչ զանջատ ի միմեանց։

Այդ ամենայն ինչ ի մեզ ասացեալ է, որ կոչեցաւ ի մեզ եղեւ. (որպէս գրի ծննդ. ԻԵ. 30.) եւ զնաւակ՝ զոր ի հարսնացուին պաղեստինեայ, որով եւ երկիր նոցա կոչեցաւ եղեամ որ ըստ գրելոյ գիտուդ վարդապետի՝ Թարգմանի երկիր։ Այլ զի զայս երկիր եւս ակն ունէր նուաճել ընդ իշխանութիւն իւրում, սմին իրի ասէ։

¶ Եւ ոչ այլապէս կրնաս ըսել զԱստուած եմ։ Աստուածը բառդ չէ՞ որ է բացատրական, այլ նախադրութեան տրական. և այս յայտ է ի բերից. մի՝ զի բացատրական այսր բառի ոչ լինի չեղեամ, այլ չեղեամս (ա. մնաց. ԺԲ. 11. և եսայեայ կԳ. 1։) նոյնպէս և սեռական լինի եղեամ այլ ևս եղեամեայ. (երեմ. ԼԸ. 21. և խթ. 22։) Արկարդ՝ զի ի յաջորդ համարն նոյնին վերջաւորութիւն պնդի ի տրական հոլովին յամենայն ձեռագրս մերս այսպէս. * ոչ առաջնորդեացի ինձ մինչև չեղեամ ‖. այսինքն մինչև ի չեղեամ։ Արդարդ՝ զի նաև չեբր" և յայլ ամենայն Թարգ". և յամենայն մեկնիչս ամենայն ազգաց, եւս և ի մեկնութիւնս վարդ". տրականապէս դնի։ Այլ զի յաջորդ համարոյն, պահանջէ դնել տրական։

Ի՞նչպէս այսու կամի ասել, ուղղեցից զգնացս իմ ի վերայ եղեամայ՝ առ ի նուաճել և զնա. կամ ըստ որում գրէ ոչն յակոբ մծբնայ հայրապետ (ՃաւԺա.) * չեղեամ լուծից զկերացս իմ ‖. իբր թէ ասել. ընդ ոտիւք կոխեցից զեղեամ։ Այսպէս յուցանի թէ ժամանակաւ նաև եղեամայեցիք լինելոց էին հպատակք իսրայէլի. որպէս և եղեն իսկ ի ժամանակս դաւթի. ըստ այմմ. (Բ. Թագ. Ը. 12. և 14։) Այլ եհար դաւթ զեղեամ. * և եղ (դաւթ) չեղեամ պահա-
,, կապանս յամենայն եղեամայեցիս. և եղեն ամենայն
,, եղեամայեցիք ծառայք արքայի ‖ նաև զի ի վախճանի հիւրկանոս ոչ միայն անկեաց եղեամայեցւոց, այլ և ստիպեաց թլփատել զնոսա. (որպէս պատմէ ի գիրս նախանեաց յովսեպ. ԺԳ. 17։)

Լ ամբ". զբառդ չեղեամ առնու ի բացատրական հոլովին. և՝ մեկնի այլաբանութիւն ի վերոյ քան ասելոյ այսպէս.

* Երդումն մարմնոյ է նշանակ. զոր զգեցաւ տէրն. որ-
,, պէս ասէին հրեշտակքն. այս ո՞վ է որ դիմեալ գայ
,, յեդովմայ. արդ ասէ (՚ի դիմաց քո) մինչ ածեղէն
,, անմարմին բնութիւնս ուղղեմ ճանապարհ առ մար-
,, դիկ, այլ յեդովմ՝ այսինքն ՚ի մարմնոյ ‖. որ է
ասել, ՚ի ձեռն մարմնոյս: Այս մեկնութիւն երևի ըստ յարմարութեան միայն: Իսկ զայլաբանականն դիցուք ՚ի վերջ այսր համարոյ զկնի նկարագրին: Արդ յետ խօսելոյ մարգարէին զնուաճութիւն այնոցիկ ազգաց՝ որք էին ծանօթ, կամ որք էին յազգէ աբրահամու, խօսի ապա և զայլազգեաց յասելն:

Եւ ինձ այլազգիք հնազանդ եղեն: Այլազգիք ասելով իմանայ զփղշտացիս, որպէս յայտ է յեբրայականէն. զի ուր յեբր״. դնի ֆէլէշէթ այսինքն փղշտացիք, ՚ի մերումն ըստ եօթանասնից դնի այլազգիք: Եւ զի փղշտացիք երևելի էին յերկրին պաղեստինոյ, բոլոր բնակիչք կոչէին պաղեստինացիք այսինքն փղշտացիք, (որպէս յայտ է ՚ի գիրս ծնն. իա. 32. 34:) Ուստի և աստ ասելովն. * ինձ այլազգիք հնազանդ եղեն ‖. իմացեալ լինին անմիջապէս փղշտացիք, և նոքիմբք բոլոր այլազգիք, կամ բոլոր ազգք պաղեստինացւոց: Իսկ պատճառ այլազգի կոչելոյ զնոսա աստանօր այս է. զի իսրայէլացիք ամենևին օտար համարէին զնոսա, և չունէին ինչ մերձաւորութիւն ընդ նոսա. որպէս ունէին ընդ մովաբացիս և ընդ ամոնացիս՝ որք էին ՚ի ղովտայ, և ընդ եդոմացիս՝ որք էին յեսաւայ: Եւ թէպէտ նաև ընդ սիկիմացիս և ընդ գաղայադացիս չունէին մերձաւորութիւն՝ բայց ունէին մասնաւոր ծանօթութիւն. զի յակոբ առ սիկիմաւ բնակեցաւ, և էառ ևս զայն. նոյնպէս և առ գաղայադու. մանաւանդ զի (որպէս ասացաք ՚ի համարն. 7.) ինքն եդ զայն անուն: Եւ վասն այսր ծանօթութեան՝ յատուկ անուամբ յիշեաց զնոսա աստ մարգարէն. իսկ զփղշտացիսն, ընդ որս և զայլ պաղեստինացիս հասարակ անուամբ կոչեաց այլազգիք ըստ մերումս, և ըստ եօթ״: ՚Ի սոցանէ թէպէտ և անհամարք կոտորեցան յիսրայէլացւոց ՚ի ժառանգել նոցա զերկիր նոցին, բայց մնացեալքն հնազանդ եղեն նոցա, և կացին բազում ժա-

մանակս խաղաղութիւն իրը բարեկամք. ուխտ եդեալ
ընդ նոսա,

Ի.Յիսուսն այս բանիք ասէ՝ ի բերանոյն քոյ և
և՝ ի բերանոյ եկեղեցւոյ՝ ըստ որոյ եդումս նշանակի
ազգն խորհելն, առ որ ուղղեաց տեսին մեր զինացս
իւր. Ի.ԱՀ՝ ի յառնել նոցա հնազանդ եղեն նմա այլ-
ազգիք այսինքն հեթանոսք, և որք յառաջն թշնամի
էին, գործան՝ ի բարեկամութիւն հանդերձ ուխտիւք.
Չե նոքին իսկ եդումնեցիք, այսինքն խորհելոցիք
՝ի վախձան աւուրց կատարածի ունին գառնալ առ
ած ըստ առաքելոյն. * մինչև լրումն հեթանոսաց
մտցէ, և ապա ամենայն իսրայէլ (այսր ժամանակի)
կեցցէ ։

Չե թէպէտ որպէս տեսանեմք, հրեայքն զքրիստո-
նեայս (իբր նախատանօք) եդումնեցիս կոչեն. և եր-
բեմն ամենևկացիս, և զհերձանս իսրայէլացիս, բայց
ըստ առաքելոյն. (Հռոմ. ԺԱ. ժ.) որք մատնիով իս-
րայէլացիքն ասին, հոգւով եդումնեցիքն են. և որք
մատնիով եդումնեցիքն ասին, հոգւով իսրայէլացիքն
եղեն և են։ Չե այս չէ ինչ տարադէպ. զի եդումնեց-
ցիքն են եղբօրորդիքն իսրայէլացւոց. և նոցա տե-
ւել եղել ժառանգել զՀոգևորական օրհնութիւնն
աբրահամու. որպէս տեսանի՝ ի գիրս երգոց երգոյն
սաղմոսին. ուր և նոքին իսկ եղբօրորդիքն, այսինքն
հեթանոսք կոչեն զքն եղբօրորդի. ըստ որում յիս-
րայէլացւոց անտի ծագեցաւ ըն մարմնոյ, Պաւղոսեալ
Հայելով՝ ի Թարգմանութիւն ումանց, յորս դնի * յե-
դում լուծից զկօշիկ իմ, և՝ ի փղիշտ տամ զձայն իմ՝
սովին ցուցանի լուծանիլ մարմնոյ նոցա մահուամբ,
այսինքն մեռանիլ քան մարմնով՝ ի յերկրի. ըստ որում
կոշիկք նշանակի մարմնի. Չ՝ստ և զձայն իւր՝ ի գետոց
առելով. որք՝ ի կապանս էք՝ արձակեցարուք. (Եսայ.
խեթ. ղ.) և յայնժամ հնազանդեցան նմա այլազգիք
այսինքն դէք. և գազարով եւտուն զՀոգիս սրբոյն.
որով և բոլոր եդում անկաւ ընդ իշխանութիւնք նոցա։
Ի.ԱՀ թէ քանի փափաքելի էր մարգարէին ժառանգ-
գութիւն եդումից, և զիարդ ակնունէր այնմ, յայտ
առնէ՝ ի յաջորդ համարսն ասելով,

Ժ. Ո՞ տաբդե զնս ՚ի տալոյ ամառ, կամ՞ պատմուբդեսցե ինչ գնալ յերուսաղէմ։

ԺԱ. Ասէ ցնոսա, որ հերձեցեալ էին։ Եւ ոչ ելեալ ամ ընդ նոսա մեզ։

Այսպէս ամուր քաղաք զոր յիշէ՝ որ ինչ արգելաք, պիտ պէս կարծիք եմն. ոմանք համարին լինել բոսորքա զաք արաբիոյ (որ Թաբդմանի մարմին. ըստ գիտո գեայ՝ ՚ի մէկն. Եսայեայ. ըստ այլոց հնձանք). ոմանք գհռամեհ քաղաք գաղատաց. ոմանք ըստ քաղդէա կանին զսիւնոս քաղաք փիւնիկեցւոց, և այլք այլ։ Այլ առ սոքաք երկու եմն հաւանական կարծիք. ըստ միոյն խմացեալ լինի երուսաղէմ. որ եղև գլուխ քա զաքաց ՚ի պաղեստին. որոյ ՚ի ժառանգութիւն՝ ժառան գեալ համարիւը և բոլոր պաղեստին. իսկ ըստ երկ րորդին խմացեալ լինի նոյն իսկ եդեմ քաղաք եդե մեացւոց, զորմէ բազում ինչ գուշակէ սգրեալս. (համար. ւ—ճ) Այսպա առ սոսա սկիսբերելով ասէ.

Ո՞ տաբդե զնս ՚ի տալոյ ամառ, կամ՞ պատմուբդեսցե ինչ գնալ յերուսաղէմ։ Այնքան ամուր քաղաքաբ խմացեալ լինի նոյն ինքն քաղաքն եդեմ, այս բան լինի իբր կրկնաբա կամ բացատրութիւն այնր զոր ասաց. * յերուսղէմ ուղ ղեցից զդնացս իմ։ որոյ ՚ի յարբերն զինի, ՚ի տարբեր ից, կամի ասել. ոչ ել բաւական իմն գնացք ՚ի նոյն, զի ինև ոչ կարեմ. ապա ՚ի պատճառս բերեալ ինձ ՚ի նոյն, և տարբեր մինչև ՚ի քաղաք նոցա ամուր ՚ի յե դոմ։

Յակ եթէ այսու քաղաքաբ խմացեալ լինի երուսաղէմ, կամն ասել. ՚ի գնալ իմ յերկիրն խոստացեալ, ՚ի տարբ ել զիս ՚ի գլուխ քաղաքաց այնր երկրի յերուսաղէմ. ոչ զի այն քաղաք յատաջն էր այնպիսի՝ այսինքն գլուխ քաղաքաց, այլ զի գիտէ ցուցանել թէ երբ իցէ՝ զի ժառանգեսցէ զերկիրն աբեաբաց բոլոր. և անդ ու նիցի գլուխ քաղաքաց զերուսաղէմ. և զի ՚ի գրել դաւթի զայս սաղմոս՝ արդէն լեալ էր գլուխ քաղա քաց՝ յերեքեան և ՚ի լինելին միանգամայն հայելով խօսի։

Եւ զորօրինակ վերուսաղէմ միայն ՚ի մէջ բերելով զլսոլը երկիրն աւետեաց լմանայ, սոյնպէս և զեդոմ միայն ՚ի մէջ բերելով զլսոլը շրջակայ աղգս լմանայ. և տարակուսելով մանաւանդ թէ փափաքելով հարցանէ. ո՛ արդեօք առաջնորդեսցէ ինձ և տարցէ յայն: Եթէ այս բան ՚ի բերանոյ գերելոցն ասի՝ առաջի դնի այսպէս. ո՛ ազատեսցէ զիս ՚ի գերութիւն աստի, և տարցի ՚ի ցանկալին տեղն, և ես և յեդոմ. յայսմ տարակուսանայ հանէ զինքն ասելով. ՚ՈՎ է առաջնորդ իմ. սմին իրի յարէ զկնի և ասէ:

Եկ դու ՚ի մեզ. Եւ ո՛չ ոք կարէ տանել զմեզ ՚ի ժառանգութիւն երկրին աւետեաց, և ո՛չ ոք կարէ մեզ առաջնորդել և ուղղել՝ առ ՚ի գնալ և տիրել եդոմայեցւոց, բայց միայն դու, որ ես Աչմալուխտ ՚ՈՎ մեր: Ապա եթէ դու ոչ առաջնորդեսցես, ո՛չ զայն կարեմք ժառանգել, և ո՛չ զայս կարեմք նուաճել. այլ մանաւանդ մեք նուաճիմք և մեք սպառիմք. և

յայս սակս յարէ զկնի:

Ոչ դժեցեր զմեզ. Եւ ո՛չ եղեր ՚ՈՎ ընդ մեզ դու: Այս իբրև զփորձ առաջի մատուցանէ ՚ի յոյց աստուածոցն. որով կամի ասել. եթէ դու ո՛չ ածցես զմեզ, այլ թողցես ՚ի քաց, որպէս երբեմն թողեր և մերժեցեր զմեզ յանապատի, և ո՛չ եղեր ընդ զօրս մեր ընդդէմ հարկանողաց մերոց, ո՛չ ինչ կարեմք առնել, այլ մնանաւանդ ՚ի կորուստ մատնիմք:

Ա՛յլաբանօրէն, այս բան ասի ՚ի դիմաց մարդկային բնութեանն, որ զրկեցաւ յեդովմայ, այսինքն յերկնային բարեաց, զրկեցաւ և յանմահական կենաց. վասն որոյ և ամենայն հոգւոյ ցանկալի ուղղել զգնացս իւր առ այն. և յոչ կարելն ժամանել՝ գոչէր, ո՛ տարցէ զիս ՚ի նոյն, եթէ ոչ դու յո՛, որ ՚ի սկզբան անդ մերժեցեր զիս, և ոչ եղեր ընդ զօրուն իմ ՚ի մարտ ընդդէմ չարին: Ո՛ստ այսմ մեկնութեանն մարթ է քաղաքաւ լմանալ աստ լմանալասպէս և զնա ինքն ՚ՔՆ. առ որ հառաչէր մարդկութիւնս հասանել, և գտանել զնա, և միանալ ընդ նմա:

Ա՛մէն". վերածաքար մեկնելով զայսոսիկ բանս, աղաչեսցուք քաղաքաւ և եղոմաւ լմանալ զերկնային դրախտին

* ուր կարօղ է տանել զիս յայդ ամուր քաղաքդ
„ ասէ. յորում ոչ է իշխանութեն բանսարկուին պա-
„ տերազմիլ. յորում ոչ կարէ մեղքն վտանգել. յո-
„ րում ոչ է աղցաւոր կրիցն ստորաքարշել. արդարև
„ ամուր է երկնային քաղաքն՝ այսմ ամենայնի զո-
„ լով գեր ՚ի վերոյ ... ուր ոք է՝ որ առաջնորդէ ինձ
„ յերկնային քաղաքդ, և ՚ի հայրենի ժառանգութիդ
„ եղեմ... դու կարօղ ես (ասծ) յերկնային քաղաքդ
„ հանգուցանել, յորմէ մերժեցեր զմեզ ‖: Այս թէ-
պէտ լամբ". եդովմաւ իմանայ աստ զեդեմ դրախտն.
բայց այլ է եդովմ, և այլ է եդեմ. եդովմ է ՚ի հա-
բաւակողմն պաղեստինոյ, իսկ եդեմ է ՚ի հայաստան
առ լերամբ կորդուաց. զորմէ ունիմք խօսել այ-
լուր:

Նորոյսպէս, այսու քաղաքաւ և եդովմաւ նշանակէ
առաքինական կեանք, կամ կատարելութեն կենաց.
կամ վայելչութեն պատկերին ասյ. առ որ փափաքէ
հոգին ուղղել զինքն ՚ի նոյն, և հառաչելով ասէ, ո՛
առաջնորդեացէ ինձ՝ հասանել յայն: Գուցէ դու
և ս փափաքիս, և սկսանիս ևս գնալ. բայց զոր բար-
ւոք սկսանիս՝ չարաչար վերջացուցանես. * այդչափ
անմիտք կք. սկսեալ հոգւով, և արդ մարմնով վախ-
ճանիք ‖. (գաղ. գ. 3:) Որպէս թէ սկսանէր ոք
նկարել զպատկեր բանաւորի, և աւարտէր ՚ի գլուխ
անբանի: Խոստովանութեք կամիս սրբել զքեզ և
ստանալ զնորոգութեն պատկերի ասյ, ՚ի դառնալդ
՚ի գործս անասնոյ՝ աւարտես ՚ի պատկեր անասնոյ.
որով ո՛չ ևս ժամանես յայն՝ յոր հասանել կամիս. և
սակայն եթէ չնճ ապաւինեացիս, և ՚ի նմանէ օգ-
նութեն խնդրեացես՝ կարողանաս և հասանես. որպէս
և ցուցանէ առաջիկայ բնաբանդ, յասելն * եթէ ոչ
դու ասծ ‖. բայց քանզի բազմադիմի նեղութենք պա-
շարեալ զմեօք վտանգեն զմեզ՝ վասն նոցին ևս պարտ
է մեզ՝ ոչ ՚ի մեզ և ոչ յայլս, այլ յասծ գնեալով զյոյս
մեր՝ հայցել ՚ի նմանէ զօգնականութեն նորա, որպէս
առնէ և մարգարէն ՚ի դիմաց իսրայէլի. և պաղա-
տեալով ասէ:

ժբ. Տուր մեզ օգնութ՟ն 'ի նեղութ՟է. զի ընդունայն է փրկութ՟ն մարդոյ:

ժգ. Աստուծով արասցուք զօրութ՟ն. և նա արհամարհեսցէ զայնոսիկ՝ որ նեղեն զմեզ:

Զարմանալի էր խնամքն ա՟յ 'ի վերայ իսրայէլացւոց, 'ի դիմել նոցա առ նա, եթէ 'ի նեղութ՟ե և եթէ 'ի յաջողութ՟ե իւրեանց. զի յամենայնի ցուցանէր նոցա զպաշտպանութ՟ի և զօգնութ՟ի իւր. և զայս առաւելապէս արար 'ի ժառանգել նոցա զերկիրն աւետեաց, որպէս յայտ է յա՟ծաշնչի: Արդ որպէս ցուցանէ կարգ սաղմոսիս, զայն զայս լուելեայն յիշել կամի աստանօր մարգարէն, և յիշատակութ՟բ այսր վտանգի խնդրել և ինքն զնոյն օգնութ՟ի և զզօրութ՟ի. և նախ վասն օգնութեան մաղթէ ասելով:

Տուր մեզ օգնութ՟ն 'ի նեղութ՟է. զի ընդունայն է փրկութ՟ն մարդոյ: Կամի ասել. 'ի մեծի նեղութ՟ե գոլով՝ ոչ առ մարդ ոք, այլ առ քեզ միայն դիմեմք. դու տուր մեզ զօգնութ՟ի քո՝ զի կարասցուք նովաւ գտանել զփրկութ՟ի 'ի նեղութ՟էս մերմէ. իսկ եթէ դու ոչ ցուցցես զօգնութ՟իդ և զպաշտպանութ՟իդ, չունիմք ակն փրկութ՟ե առ 'ի մարդկանէ. և եթէ ունիցիմք ևս, այն ակնկալութ՟ի է ունայն. զի թէպէտ և մարդիկ կարեն ցուցանել զինքեանս թէ փրկեն, սակայն եթէ դու ոչ օգնեսցես՝ այն կամիլ նոցա ոչ փրկէ, այլ ունայն ելանէ: Խօսի ապա և վասն զօրացուցանելոյն ասելով:

Աստուծով արասցուք զօրութ՟ն. և նա արհամարհեսցէ զայնոսիկ՝ որ նեղեն զմեզ: Այսինքն 'ի տալ մեզ ա՟յ զօգնութ՟ի իւր, նովաւ իբր զինուք արասցուք զզօրութ՟իս այսինքն զմեծամեծ գործս քաջութ՟ե և յաղթութեան ընդդէմ թշնամեաց մերոց. և 'ի գործել մեր զայս՝ նա ինքն լիցի իբր զօրագլուխ մեր կամ իբր առաջնորդ, և արհամարհեսցէ, այսինքն նկուն արասցէ, ևսև անարգ և անզօր կացուսցէ զթշնամիս մեր՝ որք նեղեն զմեզ:

Այս բանք ասին 'ի դիմաց մարդկայինս բնութեան առ Հայր. տուր մեզ զմի միայն զօգնական մեր զՄիա-

ծինդ 'ի փրկել զմեզ 'ի նեղութենէ մերմէ. զի մար-
դիկ ոչ կարեն փրկել զմեզ. այդ կարօտիմք փրկիլ
և աստուծովդ զօրանալ: Ասին դարձեալ և 'ի բե-
րանոյ եկեղեցւոյ առ 'ի գտանել հանապազ զօգնու-
թիւն 'ի քնէ այ 'ի պէսպէս նեղութիւնս, ևս և առ 'ի
զօրանալ նովաւ 'ի վանել զհոգևոր պատերազմ զոր
յարուցանեն հերետիկոսք և հեթանոսք. սոյնպէս
և իւրաքանչիւր մարդ պարտի հանապազ զայն խնդ-
րել. որպէս առնէին սբք. յորս օրինակ բարի ունիմք
զմերս սբ գրիգոր նարեկացի. որ 'ի տեսութիւն այսր
բնաբանի գրէ ('ի բանն ծա) այսպէս. * և արդ առ
,, երկրածինս ոք պաղատեցայց այլս մահու ամենա-
,, պատիր. (ոչ ապաքէն գրեալ է) եթէ ընդունայն
,, է աղաղակելն (առ այնպիսիս). առ մահկանացու
,, բանական. (գրեալ է) եթէ սուտ իցէ փրկութիւն
,, առ յուսոյն վստահութիւն ||: Որում ըստ պատշաճի
հետևեցուցանէ, թէ ուրեմն միայն յած պարտ է ա-
պաւինել, և նովաւ գործել զզօրութիւնս, և վանել
զթշնամիս հոգւոյ և մարմնոյ:

Տեսանեմք, զի այլ ամենայն կենդանիք ունին իւ-
րեանց զէնս ինչ. ոմանք զեղջիւրս, ոմանք զժանիս,
ոմանք զճիրանս, ոմանք զկտուցս, ոմանք զկճղակս,
ոմանք զխայթոցս, ոմանք զփուշս, ոմանք զթևս,
ոմանք զթոյնս, ոմանք զպնդութիւն, ոմանք զարագու-
թիւն, եւն. իսկ մարդն ամենևին անզէն տեսանի. որ-
պէս զի յած միայն դիցէ զյոյս իւր, և զօրութբ նորա
զինեալ արասցէ զզօրութիւն: Այլ կենդանիք եթէ կա-
րէին ունել զայս զէնս, թերևս և ինքեանք իբր մարդ-
անզէն 'ի բնէ գոյաւորէին. բայց անբան գոլով՝ անըն-
դունակ են այսմ. իսկ մարդն բանականութբ ընդու-
նակ գոլով սմին այսմ գերագոյն զինու, սովին զի-
նուորեալ կատարէ զգործս մեծամեծս, և զյաղթու-
թիւս անլուրս. որպէս է տեսանել 'ի Յուդիթ. որ
անզէն գոլով՝ կին տկար՝ զինուորեցաւ աստուծով՝
և արար զայնպիսի յաղթութիւն. զորոյ զնմանն չէր
տեսեալ աշխարհ: Զսոյն կարէ առնել ամենայն ոք,
և առաւել ևս ընդդէմ սատանայի և ընդդէմ բռնու-
թեան ախտից, և գործել ևս զգործս զարմանալիս 'ի
հաճոյս այ, և զարժանիս արքայութեան երկնից, ուր
ունի ուրախ լինել յաւիտեան:

ՍԱՂՄՈՍ. Կ.

Պաղատանք առ ած հանդերձ գոհութեամբ վասն գտանելոյ զանդորրութիւն կենաց, և զժառանգութիւն բարեաց, եւս և զերկարուն աւուրց թագաւորի. միանգամայն և յայտարարութիւն ոչ պակասելոյ ողորմութեան և ճշմարտութեան այ:

՚Ի կատարած. ընդ օրհնութեանս սաղմոս ՚ի դաւիթ:

1 Լուր ած աղօթից իմոց. և նայեա՛ տր յաղօթս իմ: 2 ՚Ի
ծագաց երկրէ կարդացի առ քեզ, մինչ ՚ի հատա-
նել սրտի իմոյ: 3 ՚Ի վէմ բարձր արարեր զիս. առաջնոր-
դեցեր ինձ, և իմ եղեր յոյս՝ և աշտարակ հզօր եղեր ինձ յե-
րեսաց թշնամւոյն: 4 Բնակեցայց ՚ի յարկս քո յաւիտեան. և
ծածկեցայց ընդ հովանեաւ թևոց քոց: 5 Դու ած, լուար
աղօթից իմոց. ետուր ժառանգութիւն, ոյք երկնչին յանուանէ
քումմէ: 6 Աւուրս յաւուրս յաւելցես թագաւորի ամաց նորա,
աւուրս ազգաց մինչև յազգս: 7 Կայ և կայ յաւիտեան առա-
ջի այ ողորմութիւն և ճշմարտութիւն, ոյք խնդրեսցեն ՚ի նմանէ:
8 Այսպէս սաղմոս ասացից քեզ յաւիտեանս յաւիտենից. և
տաց քեզ զաղօթս իմ օր ըստ օրէ:

ՎԱՐՈՂԱԿԱՆ

Ղ՝ հապարաճ. ընդ օրհնութիւնս սաղմոս՝ է դաւիթ։

Ի ՍԱՂՄՈՍԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ՁԻՒՐ ԻՆՉ ՀԱՄԱՐ ՝ի մեկնել. իսկ միտ բանին է թէ այս սաղմոս ասացեալ է՝ի դաւթայ ելբև օրհնութեան, կամ դասել ընդ օրհնութիւնս. իսկ վասն բառիս՝ է հապարաճ՝ տե՛ս՝ի ներածուե. գլ. թ։) Ա.յլ պիտեի՛ր է՝ զի աստանօր փոխանակ բառիդ ընդ օրհնութիւնս սաղմոս. յելբր՛՛. դնի ա՛լ ընդ ելբև. իսկ նախկին նաթան նշանակէ գործ՝ի օրհնութե՛ կամ նուագարան սաղմոսելոյ, և կամ գուսան սաղմոսաց. և ըստ այսմ միտ բանի վերնագրիդ բացատրի այսպէս. այս սաղմոս որ՝ի դաւթայ է ասացեալ, երգելի է նուագարանաւ գուսանաց. (տե՛ս զայսմանէ և՝ի սաղ. ՟ճ. ՟ի վերնագրի։)

Ի՝ սաղմոսի աստ են ինչ ինչ բանք՝ որք գտանին՝ի սաղ՛՛. լե. և որպէս յայտնի տեսանի՝ սոյն այս սաղմոս այնու առթիւ ասացեալ է՝ի դաւթայ, որով առթիւ ասացաւ այն լե սաղմոս. և զի այն ասացաւ յառթէ հալածանացն սաւուղայ, ապա և սա. սակայն այսու ևեթ զանազանութի՛ զի այն ասացաւ ելբև՝ի հալածման գոլով, իսկ այս ելբր յետ հալածմանն՝ բայց՝ի նոյն հայելով։

Ա.յլ սակայն են բազումք, որք պնդեն թէ այս սաղմոս ասացաւ՝ի բերանոյ գերելոցն՝ի բաբելոն՝ յորժամ դարձան անտի։ Ա.յս կարծիք մեզ ո՛չ թուի լինել բաւական նկարագրական մեկնութե՛ այլ ըստ յարմարականն տեսուե։ Ա.ազումք ևս կան, ընդ որս և լամբ՛՛. որք յամանան ասացեալ զայս՝ի դիմաց իւրաքանչիւր Ղաւատացելոց ևս և՝ի դիմաց եկեղեցւոյ։ Ա.յլ այս է ըստ հոգևորին, զոր և՝ի մեկնել մեր՝ի դիմաց դաւթի՝ իւրաքանչիւրոք կարէ հպեցուցանել՝ի դէմս իւր և եկեղեցւոյ։

ԲԱՆ

ԺԲ. Ի՞ՐԱ ՁԱԾ ԱՂՕՐԻՆ ԷՄՈՑ. Ե ՆԱՅԵԱ ԹԷ ՅԱՂՕՐԱ ԷՄ։

ՄԵԿՆՈՒԹՒՆ ՄԱՆԿԱՆՈՒԹՒՆ

Ի սկզբնաւորուէ այսր սաղմոսի և սմին նման սաղմոսաց կարեմք իմանալ, թէ արժան է ամենեցուն՝ որոց մատչին աղօթիւք առ Ած, զայսպիսի խորհուրդս ունել ի մտի. կամ զոյնպիսի բանս դնել առաջի՝ հաստատուն յուսով. և այս՝ կամ լռելեայն, և կամ բացայայտ խնդրուածովք. կամ այսպէս ասացից, ի մատուցանել մարդոյ զաղօթս, պարտ է յուսալ՝ թէ լսէ Ած աղօթից իւրոց, և կամ պարտ է փափաքիլ՝ զի լսէցէ. ապա թէ ոչ՝ ի զուր լինի խնդրել ինչ աղօթիւք. խակ թէ զնայրդ կատարելոց իցէ, կամ երբ ևս, զայն Թողեալ ասէ. Այրդ այլ է լսելն այս աղօթից. և այլ է նայիլ ի նոյն. լսէ Ած՝ յորժամ ընդունի. նայի՝ յորժամ տեսանէ զդիտաւորութիւն խնդրողին, և զոր արժանն է՝ կատարէ. վասն այսորիկ զերկոսին ևս դնէ առաջի ասելով.

Ի ՀՈՐ ԱՁ ԱՂՕՐԵՑ ԷՄՈՑ. Ե ՆԱՅԵԱ ԹՐ ՅԱՂՕՐԱ ԷՄ։ Այնքան ընկալ զաղաչանս իմ՝ զորս աղօթիւք մատուցանեմ քեզ. և ի տեսանելդ թէ պատշաճ է զոր խնդրեմ, կատարեա զխնդրուածս իմ. Այս քան թէպետ և ըստ ինքեան հայի ի ներկայ խնդրուածս ի սկսանիլ աղօթից, քայց կարէ հայիլ և յայլ խնդրուածս արարեալս յառաջագոյն. և որպէս երևի՝ առանօր ըստ երկուցդ ևս առաջի առնէ մարգարէն զայս քան. ըստ միոյն՝ հայեցուլ յայն՝ զոր ունէր ի սրտի. և ըստ միւսոյն՝ հայեցուլ յայն՝ զոր արարեալն էր. խակ թէ ուստի, և զինարդ, յայտ առնէ ասելով.

ՀԱՐԴԱՆ ԴՆԻ ԱՍՏ ՓՈԽԱՆԱԿ ԱՂԱՂԱԿԵԼԻ ՅԱՒԻՏ

ԺԲ. Ի ԾԱԳԱՅ ԵՐԻՑՔ ՀԱՐԴԱՅՔ ԱՍ՝ ՉԵՍ, ԹԻՆԻ Ի ՀԱՍՊԱՏԱԿԵԼ ԱՐԴԵ ԷՄՈՑ։

սրտիւ քան ձայնիւ. և այս 'ի ծագաց երկրի՝ յա-
սէլն։

'Ի ծագաց երկրի կարդացի առ քեզ։ Որովհետև 'ի հալածիլ դաւթի 'ի սաւուղայ՝ չոքաւ 'ի ծագս երկրին հրէաստանի, և անտի կարդաց առ ա̃ծ, յայն հայելով ասէ. 'ի ծագաց երկրի կարդալ. որպէս թէ ասէր. 'ի վարելս իմ յօտար տ̃րութ̃ի, ոչ ապաւինեցայ յօգնութ̃ի մարդոյ, և ոչ կարդացի առ այս ոք կամ առ այն, այլ առ քեզ. և յերկարիլ պանդխտութ̃ես ոչ լքայ. սմին իրի յաւելու։

Մինչ 'ի հատանէր սրտէ իմոյ։ Աստանօր եթէ մինչ առցի իբրև նախադրութ̃, 'ի հատանէր՝ դնի իբր խնդիր այնմ, և միտ բանին լինի այս. այնչափ աղաղակեցի՝ մինչև վաստակեցաւ սիրտ իմ. այսինքն յոգնեցաւ և տուայտեցաւ։ Իսկ եթէ առցի իբրև մակբայ. որպէս դնի յայլ թարգ", միտ բանին լինի այս. մինչդեռ վաստակիւր և տառապիւր սիրտ իմ կարդացի առ քեզ 'ի ծագաց երկրի։ Նոյն այս առաւել ևս համաձայն է եբր". ուր դնի պաաթօֆ լիպի. այս է. * 'Ի նուաղիլ սրտի իմոյ ‖ այսինքն յորժամ նուաղիւր սիրտ իմ։

Այլաբանօրէն. եկեղեցի ք̃ի 'ի ծագաց երկրի այսինքն յամենայն տեղեաց աշխարհի կարդաց և կարդայ առ ք̃ս բազմութեամբ հաւատացելոց սփռելոց ընդ տիեզերս՝ 'ի վաստակիլ նոցա պէսպէս նեղութ̃ք արտաքնովք կամ ներքնովք. և աղաչէ լսել նաև զգալի ականջօք իւրովք, և նայել աչօք իւրովք, և պաշտպանել։

Բարոյապէս իւրաքանչիւր մարդիկ 'ի ծագաց երկրի այսինքն յերկրէ աստի, կամ կալով 'ի ծագ. երկրիս, այսինքն 'ի վերայ երկրի, կամ 'ի թշուառութեան երկրի՝ աղաղակեն յերկինս առ ա̃ծ 'ի նեղութեան իւրեանց. և ա̃ծ լսելով զաղաղակս նոցա, ցուցանէ նոցա զխնամս իւր ըստ իւրում իմաստութ̃ե և հաճութ̃ե։ Այլ առաւել ևս նոցա լսէ՝ որք յաղօթեն, 'ի ծագաց երկրի հեռանան, այսինքն վերանան միտք քան զերկրաւորս։

Լամբ". յաւելու և զայլ իմն հոգևոր մեկնութ̃ի յառաջն. * ծագ. երկրի կարծեմ ասել զգայարանս, որք

„ ծայրք են երկրային և հողանիւթ մարմնոց. սոքա
„ գործակիցք են մտաց յաղօթելն. լեզուն բարբա-
„ ռոսին. աչքն արտասուօք. ձեռնն համբառնալոյն.
„ լսելիքն ածաշունչ բանից ունկն դնելոյն. ոտքն՝ ի
„ կանգնելն. զսոսա ասէ ըստ իւրաքանչիւր գոր-
„ ծոյ շարժեալ իմ՝ կարդացի առ քեզ աղօթիւք ||:

Եւ այսմ հետևեցուցանէ, թէ ակն ունիմ զի լուիցէ
ինձ ած և փրկեսցէ՝ ի վաստակոյս, որպէս արար ըստ
գաւթի. ըստ որում և վկայէ յասելն.

ՁԻ. Ի վէմն բարձեր զիս. առաջնորդեցեր ինձ, և
եմ եղեր յոյս. և աշտարակ հզօր եղեր ինձ յերեսաց
ընձեռողին:

Ա.յս բան նոյն է ընդ այնմ՝ որ գրի՝ ի սաղ". խղ. 7.
* ՝ի վիմէ բարձր արարեր զիս, և այժմ բարձր արա
„ զգլուխ իմ՝ ի վերայ թշնամեաց իմոց||: Նոյն պէս
պիտուԹիւն յայսմ է միայն, զի մին դնի իբր մաղ-
թանք, և միւսն իբր շնորհակալուԹիւն. այն ասի իբր
՝ի նեղուԹիւն գոլով. իսկ այս ասի յետ ազատելոյ ՝ի
նեղուէ: Նոյնպէս են և երկոքին յաջորդ համարքդ.
զի յորմէրդ համարն է նոյն ընդ վերջերորդ և ուԹե-
րորդ համարոյ ի՛ սաղմոսին. իսկ հինգերորդ հա-
մարն է նոյն ընդ իննեերորդ համարոյ նորա. այնու
հետէ տարբերեալ զոր ասացաք. հայեաց յայնս, և
համեմատեա. տես ՝ի նոսա և զմեկնուԹիւն սոցա.
մանաւանդ զմեկնուի բառիդ վէմ ըստ առենայն նշա-
նակուԹեանէ իւրում: Նայց աստ և այս կամելով համա-
ռօտ ինչ մեկնուԹիւն տալ, հայեացուք ՝ի կարդ բա-
նին. և նախ յայն զոր ասէ:

Ի՛ վէմն բարձեր զիս: Ա.յս բան ըստ փոխաբե-
րուԹեանէ առեալ առաջի դնի այսպէս. ազատելով զիս
բարձրացուցեր իբրև ՝ի վիմէ, այսինքն իբրև ՝ի ձեռն
վիմի. որ է ասել. հաներ զիս յապահով տեղի իբրև
՝ի վէմ. և ըստ այսմ վիմով նշանակի պաշտպանուԹիւն
ոյ, և խնամք նորա առ ապահովս առնելոյ. և այս՝
յատուկ իմն առաջնորդուԹիւն. վասն որոյ ասէ.

ԱՀաւասիկ դու քոյին պաշտպանուԹիւ-
և առաջնորդուԹիւ ածեր զիս յաներկևան ապահո-
վուԹիւն. և եղեր ինձ յոյս և ապաւէն փրկուԹիւն ընդ-

զամ նեղչաց իմոց. և առ այս յարէ:
Ոչ եմ եղեր յոյս. և աղաւթակ հզօր եղեր ինձ յերեսաց ընդ-
նահատին: Այլ ասելով ուր իմանայ զյուսացողութիւնն,
այլ զառարկայ յուսոյն. այսինքն զայն՝ որ լինի յու-
սալ. և յայս միտս կամի ասել. զու եղեր իմ ապա-
ւէն փրկութիւնե, յոր եմն յուսացեալ. և ուր այսչափ
միայն, այլ և աղաւթակ հզօր յերեսաց ընդնահատին:
Ա՛յլաբանօրէն, յանկանիլն ազամայ՝ եցոյց նմա ած
զայս պաշտպանուն. ուր գիտել արժան է ըստ վար-
դանայ. զի ազամ էր իբրև զվէմ անխորտակելի,
այսինքն անմահ՝ ի դրախտի անդ. այլ՝ ի մեղանչելն
դաւձաւ՝ ի հող՝ ինքն և որդիք իւր: Ասկ՝ ի կամիլ
ած նորոգել զվիճակ նորա, առաքեաց զորդի իւր լի-
նել իբրև զազամ՝ վէմ կենդանի, և նովաւ բարձր
առնել զնա: Այս ինքն որդի՝ ի յառնելն՝ ի նորափոր
վիմէ՝ եղև ամենեցուն յոյս յարութե. ևս և աշտա-
րակ հզօր՝ ի սեղան խորհրդոյ ընդդէմ բռնութե
սատանայի. և ինքնին առաջնորդեաց նոցա՝ ի կեանն
յաւիտենից:
Ասուրք խաչ նորա ևս կանգնեցաւ հաւատացելոց աշ-
տարակ և ամուր ապաստանի. յոր միտս ասի՝ ի շա-
րականի. * եառուր (զխաչդ քո) պարիսպ ամրութեան
„ հաւատացելոց քոց՝ աշտարակ հզօր յերեսաց թշ-
„ նամւոյն ‖: Ո՛ այսպիսի ապահովուե ունելով՝ բեր-
րալից սրտիւ ցնծայ և գոչէ մարգարէն և ասէ:
Ջ. Ի նոյնէ յարէս ած յաւիտեան. և ծածկեցայց ընդ
հովանեաւ թեւոց քոց:
Յարկօք իմացեալ լինի ատա ըստ նկարագրին տուն

ոյ՝ կամ տաճար նորա. և Թէպէտ մարգարէն ուչ ի՛ տաճարի անդ, այլ ի տան իւրում բնակէր, բայց մօտ լինելով տաճարին՝ և միշտ գնալով անդ և յանդիման լինելով, իբրև Թէ ի նմա բնակէր յաւէտ

տեան՝ այսինքն Թէ միշտ ներկայ լինէր այնմ։

Այնպէս ասելովն Հովանի Թևոց՝ իմանայ ըստ նկատրէրն զՀովանի խորանին վկայուԹէ, ստ որով կացեալ փառաւորէր զաՀ, իբրև Թէ ծածկեալ լինելով այսինքն պաշտպանեալ լինելով ի խնամոց նորա. (զորմէ տե՛ս ի սաղ. ԻԷ. 4. 6. և 8. յորս այս ամենայն լիագոյն բացատրի). և զայսոսիկ ի Համառօտ բովանդակելով աստ ասէ։

Ընակեցայց ի յարկս քո յաւիտեան. և ծածկեցայց ընդ Հովանեաւ Թևոց քոց։ Կամ ասել. որովհետև քեզ փրկեցայ ի ՀակառակուԹէ Թշնամեաց իմոց՝ այսուՀետև խաղաղուԹիւն կեցից, և խնդուԹիւն բազմաց յանդիման եղէց առաջի խորանի քոյ ի յարկի քում այսինքն ի տաճարի քում. և անդ որպէս Թէ ծածկեալ լինելով ընդ Թևօք քովք՝ օրհնեցից զքեզ յաւիտեան. այսինքն ցորչափ կենդանի իցեմ։

Յլաբանօրէն՝ յարկօք իմացեալ լինի աստ եկեղեցի քրիստոս. ըստ որոյ կամ ասել. մինչև ի կատարած կենաց իմոց բնակեցայց ի տան քում յայսմ, և միշտ պաշտպանեալ եղէց ի խնամոց քոց, որպէս պաշտպանին ձագք Հաւուց ընդ Հովանեաւ Թևոց մօր իւրեանց։

Նարեայապէս՝ յարկօք իմացեալ լինին բարի կեանք, կամ երկնային մտածուԹիւնք, կամ կրօնաւորուԹիւնն. որ բնակին ծաւալք ան իբրև ի յարկս մինչև ի կատարած կենաց իւրեանց. և ծածկին պաշտպանուԹիւն այ՛ և ի՛ անձրևոյ փորձուԹեց, և ի տապոյ չար խորհրդոց ևն։

Ո՛ երանելի այսու յարկօք իմացեալ լինին այնոքիկ օրԹևանք, զորս յիշեաց տէրն մեր. և ահա այս և եԹէ էր վերջին փափաք մարգարէին բնակիլ ի յօԹևանն անդ և ժառանգել զնոյն յաւիտեանս յաւիտենից. և ի մեծուէ երանուե փառացն պարածածկիլ խապար։ Եւ զի ցուցցէ զապահովուԹիւն այսր ժառանգուե, յարէ զկնի և ասէ։

Ե. Պաս ահա, լսեալ աղօթից էմոց. եպուր ձառանգուիլ
ոյժ երկինքին յանուանէ Տեառն:
Պատուիլ ի պանդխատութենէ անդ և ի վառանգիլ իւր՝
բազում անգամ խնդրեալ էր յոյժ գնակիլ ի տան ամն.
* զի խնդրեցի ասէր ի ամն և զոյն աղաչեմ գնակիլ
„ ինձ ի տան ամն զամենայն աւուրս կենաց իմոց ‖.
(սաղ. լիզ. 4.) և աղաչէր ևս ասելով. * լսուր տէր
„ ձայնի իմում զի կարդացի առ քեզ. ողորմեա ինձ
„ և լուր ինձ, զի քեզ ասաց սիրտ իմ. և խնդրեցին
„ երեսք իմ զերեսս քո տէր խնդրեցին ‖. ՚ի խնդ-
րեցին երեսք իմ ժառանգել զներկայուն քո: Զդ-
զոր անդ խնդրեաց, զնոյն ասաց եպիտ. վասն որոյ
ասէ:
Պաս ահա լսեալ աղօթից էմոց: Զայսինքն յաղաչել իմում
առ քեզ և յուխտս դնել ընդ քեզ՝ զի գնակեցուսցես
զիս ի ներկայութենէ քումմէ, ոչ անտես արարեր զաղա-
չանս իմ, այլ լուար և անսացեր, ևս և կատարեցեր
զոր խնդրեի. և հաստուցեր ի փափաքելին իմ, և ժա-
ռանգեցուցեր ինձ զնոյն. և առ այս յարէ:
Զպուր ժառանգուիլ՝ ոյժ երկինքին յանուանէ Տեառն: Զայս
բան կայ զօրութիւն և այս ասացուած. այսինքն է
ետուր ինձ զժառանգութիւն քոյ, որպէս ետուր այ-
նոցիկ՝ որք երկնչին յանուանէ քումմէ: Զուր ժառան-
գութիւն ասելով իմանայ ժառանգել զներկայութինն
այ առաջի տասանակի. ևս և զայն ամենայն, զոր ետ
ած իսրայէլացւոց. իմանայ և զժառանգել զօրհնու-
թինան այ. մանաւանդ զայն սքանչելի օրհնութիւն, զոր
ետ որդին այ. զի լուեալ աղաղակն մարդկան՝ եկն
առ նոսա և ետ նոցա զամենայն զոր ունէր և ունի
ևս տալ զյաւիտենական կեանս ոչ ամենեցուն, այլ
որք երկնչին յանուանէ նորա. ընդ որս մաղթելով
մարգարէին՝ ասէ դու ինքն ետուր երկիւղածից քոց
իբրև արժանաւոր որդւոց ժառանգել զայսոսիկ. և
զի զիս ևս դասեցեր ընդ նոսա, ինձ ևս ետուր ժա-
ռանգել զայս ամենայն. և ոչ այսչափ միայն, այլև
ետուր ինձ թագաւորել՝ որպէս և խոստացեալն էիր:
Եւ յայս հայելով յաւելու և ասէ:

Ա. ՇԱՐԱՒ ՅԱՒԱՐԵԱՑ ՅԱՒԵԼԵՑ ԲՓԱՇԱՒԲԻ. ԱՄԱՅ ՆՈՐԱ Ա-ՒՈՐԱ ԱՊՀԱՅ ՔՆԵԼ ՅԱՊՏ ։

Արդեօք աւանդի՛ւ սուրբ գիրս, զաւելի՛ եբերցս օծաւ Թագաւոր։ մի՛ մինչդեռ կենդանի էր սաւուղ։ բայց ո՛չ կարաց վարել յայնժամ զայն Թագաւորութի՛ւն, զի՛ ի չալածանս էր։ ուր Թէպէտ և յանդիմարին վտանգս տառապեր, բայց ակն ունէր հասանել յայն յոր օծաւ։ Օ՛ոյն և սաւուղ խոստովաներ յասելն ցդաւիթ * Թա. գաւորելով Թագաւորեցես ընդ իս՛ ։ (ա. Թագ. ԻԴ. 21. և ԻԶ. 25։) Վասն յորմէ դիմեաց դաւիթ ի վերայ նաբաղայ՝ կին նաբաղու աբիգէա ելեալ ընդ առաջ նորա՝ զոյն եղ առաջի հանդերձ օրհնութիւնք յասելն ։ * եղիցի անձն տեր իմոյ ծրարեալ ի ծրարի ,, կենդանեաց տեն այլ ... և տայե զթշն պատուիրանաւ ,, առաքնորդ ի վերայ իսրայէլի ։ (ա. Թագ. ԻԵ. 29։) Յերկրորդ՝ օծաւ Թագաւոր ի վերայ յուդայ յետ մահուն սաւուղայ. և Թագաւորեաց ամն եօթն և ամիսս վեց, (որպէս գրի՛ չ. Թագ՛՛. չ. 4. և է. 5։) Յերրորդ՝ օծաւ դարձեալ Թագաւոր ի վերայ ամենայն իսրայէլի. և Թագաւորեաց լիւ. ամ. (ոյզ է տեսանել։ չ. Թագ. է. 3—5։) Այլ ահա սո. քիմբք յաւել ասե ի դաւիթ զաւուրս ի վերայ աւուրց նորա. և խոստացաւ նմա զայն Թագաւորութի՛ւն Թո. ղուլ յորդիս նորա յաւիտեան. ի սոյն ակնարկելով ասէ ։

Ա. ՇԱՐԱՒ ՅԱՒԱՐԵԱՑ ՅԱՒԵԼԵՑ ԲՓԱՇԱՒԲԻ. ԱՄԱՅ ՆՈՐԱ Ա-ՒՈՐԱ ԱՊՀԱՅ ՔՆԵԼ ՅԱՊՏ ։ Այլ բառդ Թփաշաւբի՝ Թէպէտև Լերբորդ դմն դնի, բայց այս է ոչ Ճարտասանական՝ յորում առաջին դնէ երբորդ դիմք առաջի մատուցանի։ Այլ ըստ այսմ Թփաշաւբն դնի աստ փոխանակ անձին դաւթի՛ որ խօսի զայս. որպէս Թէ եդեալ էր. յաւելեր ինձ զաւուրս ի վերայ աւուրց ի Թագաւորութե՛ւս իմմէ. և ո՛չ այլոյ ոմն միայն, այլև յաւելեր զաւուրս Թագաւորութե՛ւ իմոյ խոստացար պահել յորդւոց յորդիս մինչև ի կատարած կամ մինչև ի յաւիտեան. (ա. Նեռց. ԺԶ. 16 — 27. տես ի սաղ՛՛. ՃԸ. 29 — 38։)

Լ՝ԱԼ քանզի գաւթի իբրև ստուեր նկարադրէր լինել եան զանձն քոյ, և Թագաւորութեն նորա ո՛չ ի նա՝ այլ ի քէ ունէր տեւել յաւիտեան. յայն Թագաւորութեն նորա հայելով ուղղակի զնմանէ խօսի զայս. որով կամի ասել. բազմացուցեր զաւուրս Թագաւորութեն քոյ ի վերայ առւրց. այսինքն Թէ անվախճան տրամ ըեր զաւուրս Թագաւորութեն քոյ. և առ ի հաստատութեն այսր, յաւելու Թէ զաւուրս ամաց նորա արարեր լինել ազգաց յազգս, այսինքն յաւիտեանս յաւիտենից. զի բառդ ազգաց յազգս կամ ըստ էրբ. գոբէ ի դէր էրբեմն նշանակէ յաւիտեանս յաւիտենից. որպէս յասէն * ազգէ յազգ է հիմնարատեն քոյ ||. կամ * տէր յիշատակ քո յազգէ մինչև յազգ ||. (սաղ. ՀՀԵ. 13). կամ * ողորմութեն նորա ազգաց յազգս երկիւղածաց իւրոց ||. (ղուկ. ա. 50.) ցուցանի ի սոսին յաւիտեան տեւել ամմ, զորմ է բանն, Օ այսոսիկ յայտ արար և գաբրիէլ. զի յաւետեղն անդ ազգի մարդկան զգալատնէն քոյ ասաց առ կոյսն. * տասէ, ,, նմա տէր զաթոռն դաւթի հօր նորա. և Թա- ,, գաւորեսցէ ի վերայ տանն յակոբայ ի յաւիտ- ,, եան, և Թագաւորութեն նորա վախճան մի լինի ||. (ղուկ. ա. 32.)

լամբ". Թագաւորաւ իմանայ զերկիւղածս այ և զսէրբս՝ որք Թագաւորեն ախտից. յորս յաւելու ասծ և զաւուրս անմահութեն. որով ունին Թագաւորել յերկինս ընդ քոյ Թագաւորի իւրեանց յաւիտեանս յաւետենից. Լ՝ԱԼ կամելով մարգարէին յայտնագոյն ևս ցուցանել զմեծագործութեն Թագաւորեանն ևս և յաւիտեան կալոյ նորա՝ յարէ զկնի և ասէ,

Հ. Վայ և ծայ յաւիտեան առաքն այ ողորմասիրն և ճշմարտասիրն, այս խնդրեցողն ի նմանէ.

Լ՝ԱՒ այն է՝ որ գրի ի սաղ. ՃԸ. (22 — 38. և Ը. Թագ. է. 12—16.) յորս ասացեալ Թէ Թագաւորութեն զաթոռ ալ ի առաքն այ. ըստ որոյ իսկ ասէ,

Վայ և ծայ յաւիտեան առաքն այ։ Լ՝ստ եԹէ կամն և մեծութեն առեալ լեցի ի վերայ Թագաւորութեն, միտ բանին լինի այս. Թագաւորութեն այն զոր խոստա-

ցաւ ՚ի՛ դաւեի՛ր, կայ ՚ի՛մայ յանձն դաւե՛լ, և յետ մահու նորա յորդիս նորին. և ապա ըստ ամենայն լսուե՛ր ՚ի քո՛ որ եղե՛ր ՚ի զաւակի դաւե՛լ ըստ մարմնոյ։ Իսկ եթէ առեալ լեցի՛ ՚ի վերայ անձին, Հայր ՚ի քո՛. և միա՛ բանին լինի՛ այս. կայ և ՚ի՛մայ Թագաւորութի՛ւն մեր քո՛, կի՛մ մեսիայ յաւիտեանս յաւիտենից առաջի՛ն ՚ի՛մ, կամ յաւէտ նստի յանդիման ՚ի՛մ. զի երբայրական բառն եչուէվ որ դնի աստ, առաւել զնատիլն ցուցանէ քան զկալն. և այս պատշաճագոյն ևս յորմորի քո՛ իբրև Թագաւորի, որում յաւէտ վայել է նստիլն քան կալն։ Իսկ զդէմ քանզի քո՛ նաեւել յանդիման հօր սիրէ զողորմութի՛ւն և յայտնի առնէ զՀմարտութի՛ւն իւր առ այնոսիկ՝ ոյք խոնարհութի՛ւն դիմին առ նա, սմին իբր յարէ զկնի և ասէ։

Աղաչեմ՚ ես ՚ի ձէնջ եղբարս, ոյ՛ խնդրեցաջ ՚ի Տեառնէ ՚ի ՚ի՛մանէ՝ զողորմութի՛ւն և Հմարտութի՛ւն ասացեալ է մեր այլուր. աստ ՚ի հասարակի կամելով խօսիլ, ծանիր. զի ողորմութի՛ւն Հայր ՚ի կամ և ՚ի գործս կամաց. իսկ Հմարտութի՛ւն Հայր ՚ի միտս և ՚ի գործս մտաց՝ եթէ ՚ի քանս և եթէ ՚ի խոստումունս, եթէ ՚ի յայտնութի՛ս և եթէ ՚ի ստուգութի՛ս, ըստ քանզի՝ ած յանհնայնի մտոք և կամաք գործէ, վասն այնորիկ յաՀնայնի կապակցեալ ցուցանէ զողորմութի՛ւն և զՀմարտութի՛ւն։ Հայս իսկ և մարգարէն ՚ի բազում տեղիս ՚ի միասին դնի զերկոսին զայսոսիկ. (որպէս ՚ի սաղմ. 8։ ի՛ե. 3։ լե. 6։ լե՛ա. 13։ 14։ ծ՛ղ. 5. 12. կը՛. 15։ ձ՛ղ. 12։ ձ՛ղ. 10։ ձ՛ղ. 13։ ձ՛ր. 1. 2. 13. 22. 31. 45։ ղ՛ա. 2։ ղ՛է. 4։ ղ՛ա. 6։ ձ՛է. 4։ ձ՛ծ՛ղ. 9։ ձ՛ծ՛ղ. 2։ ձ՛է. 2։) ըստ որում դնէ և աստ, յաւէտ սէրն. ողորմութի՛ւն և Հմարտութի՛ւն, ոյք խնդրեսցեն. այսինքն թէ այն ողորմութի՛ւն և Հմարտութի՛ւն զոր եցոյց ած յազգս մարդկան ՚ի ձեռն քո՛ի, տուեալ լինի այնոցիկ՝ որք սրտի մտոք խնդրեն ՚ի նմանէ. զի պատրաստ է ած տալ ամենեցուն զողորմութի՛ւն իւր, և ցուցանել զՀմարտութի՛ւն. միայն թէ մի՛ դիցեն այնմ արգելս։

Ասէ՛. զկալն և զնստիլն յարէ յողորմութի՛ւն և ՚ի Հմարտութի՛ւնն, և մեկնէ այսպէս. կայ ինայ ասէ առաջի՛ քո՛ի ողորմութի՛ւն և Հմարտութի՛ւն, և բաշխէ առա-

տապէս ուչ ամենեցուն, այլ այնոցիկ՝ որք խնդրեն զայն. զի ուչ միայն ողորմած է, այլ և ճշմարիտ. վասն որոյ առանց խնդրելոյ մեր ասէ ուչ թոյլ տայ ձշմարտութեանն նորա զեղուլ ղողորմելն իւր 'ի վերայ մեր։ Տես և 'ի սաղ. ձե. 13. ուր ասի * ողորմելն և ճշմարտութեան գնասցէ առաջի երեսաց քոց ։ Այլ դարձեալ ողորմելն խնդրելի է ճշմարտութեանն ողորմելն. խորհել խնդրեաց ղողորմելն ընդդէմ կալով ճշմարտութեան, վասն որոյ ուչ եգիտ. իսկ հեթանոսք խնդրելով զճշմարտութի՛ գտին և զողորմելն։

Արթն է աստանօր զառաջ այ՝ առնուլ հարցականապէս ըստ այլոց Թարգմանութեանց. յոր միտս կամի ասել ղողորմելն՝ այ որով փրկեաց զազգ մարդկան, և զճշմարտութեանն նորա՝ որով պահեաց զխոստումն իւր, այք արդեօք կարիցեն խնդրել այսինքն հետազօտել. զի ողորմելն նորա է այնչափ և անհատա, և ձշմարտութեանն բանիւ նորա ամենևին անհագանելի և անկարօտ հետազօտութեանց. կամ թէ այք արդեօք կարիցեն պահել ղողորմելն և զճշմարտութեանն նորա, բայց եթէ ոգբա, որք խնդրեն զայն, և փափաքին այնմ։ Կամ դարձեալ որոց արդեօք ասացի ողորմելն, եթէ ոչ զղջացեալոց. և որոց արդեօք ճշմարտութեանն, եթէ ոչ՝ 'ի սրբութենէ մեռացելոց. որ և 'ի կողմանէ հակառակողին աւետեցի միշտ։

Ա.յլ որպէս և մեկնեացի, դիտաւն մարգարէին է մեծացուցանել ղողորմելն այ, և զճշմարտութեան նորա. և նովին մեծացուցանել զնա ինքն զանձ՝ որ արար ղողորմելն ազգի մարդկան, և եղոյց ձանապարհ ճշմարտութեան. յոր և հզօրացոյ յափշտակեալ մարգարէին մտաւոր յօրհնել զնա յամենայն սրտէ. և 'ի նոյն վերջացուցանելով զբան իւր, ասէ։

Ը. Կ յաղէս առաջս առաջել ինէ յահեկանս յահեկնէից. ԵՒ ասէ ինէ ղողորմ էմ օրըստօրէ։

Խարեբարութեանցն այ չունիմք ինչ 'ի կողմանէ մերմէ. հաստատեալ. բայց եթէ պատարագ օրհնութեան, և պատարագ բարի գործոց։ Ո Երկոսեան և թուի թէ յիշէ ասա. վասն առաջնոյն ասէ։

Բայց ես աղօթս առաջեցից քեզ յառաւօտեան յառաւօտենից։ Ով եղանակ խօսից որ ըստ Ճարտասանից կոչի մակդրան-չութի, յայտ առնէ զլիութի հոգւոյն յածայլին շնոր-հաց. յորմէ զեղանի այսպիսի օրհնութի, որ և բացատրի բառիդ «Բայց ես» յասելն. «Բայց ես աղօթս առաջեցից». որպէս թէ ասէր. որովհետև այս այսպէս է, ուրեմն գոհա-ցայց զԱյ իմոյ, և օրհնեցից զնա՝ սաղմոս ասելով, և յիշելով զքաղցրելի անուն նորա, ոչ մի օր և ոչ մի ամ, այլ յաւիտեանս յաւիտենից. այսինքն ցորչափ կեամ՚ի մարմնի յաստի կեանս. և ապա ես ՚ի հան-դերձելումն։ Եւ ոչ միայն սաղմոսիւք ասէ օրհնե-ցից, այլև գործովք բարեաց, զորս նա ինքն յաջո-ղեսցէ ինձ յաղօթել իմում առ նա. և զայս կամելով յայտնել ըստ երկրորդին, յարէ զկնի և ասէ.

Առաջ քեզ աղօթեմ ես օրըստօրէ։ Այս աղօթիւք իմա-ցեալ լինին ոչ սոսկ այն հայցուած մտաւորական աղօ-թից ՚ի խնդրել ինչ յԱյ, այլ և գործք կրօնի, որպի-սի են զոհք, և ուխտք, ես և այն բարի գործք, որք առ Այ նուիրելով կատարին. և զայս յայտ առնէ բայդ-դոյ. Ես և բառդ օրըստօրէ. որով և միտ բանին լինի այս. զամենայն աւուրս կենաց իմոց նուիրեցից քեզ աղօթիւք զամենայն բարի՝ զոր կարեմ առնել. և ոչ թողից զօր մի՝ յորում ոչ կատարեցից զայսպիսի մա-տուցմունս մինչև ցօրն ցայն, յորում ոչ ես յաջորդես-ցէ գիշեր. այլ միշտ օր և օր, և լոյս յաւիտենա-կան։

Ա Ե Ղ՝ Ա Ո Ս՝ ԿԸ՝

Ցորդոր անձին՝ առ՝ ի հնազանդ լինել՝ այ ևեթ՝, և՝ ի նա միայն յուսալ՝ որ հատուցանէ իւրաքանչիւր ըստ գործս իւր՝ և մի յուսալ՝ ի մարդիկ՝ զի սուտ են՝ և մի՝ ի մեծութիս՝ զի ունայն են՝

Ա՝ ի սաղմոսէ՝ ի վերայ էրիխովմոյ՝ Աստուա՝ ի տուին՝

1 Բայց դուն այ հնազանդ լեր անձին իմ՝, ի՝ նմանէ է ինձ փրկութիւն՝: 2 Այ՝ ե ես իմ և փրկիչ իմ՝, ապաւէն իմ՝, չի՝ ի սասանեցայց՝ առաւել՝: 3 Մինչև յերկիր յառնէք՝ ի վերայ մարդոյ՝ սպանանել ամենեքեան՝ որպէս յորմոյ ընկրկիլ՝ և՝ ի ցանկոյ ընթեալ՝: 4 Այդ դուն զպատիւ իմ խորհեցան՝ ընթեալ յինքն՝: և ընտրեցան՝ ի ծարաւս խրենեան՝: 5 Աբերանօք իւրեանց օրհնէին՝, և սրտիւք անիծանէին՝: 6 Այդ սակայն այ հնազանդ լեր անձին իմ՝, չի՝ ի նմանէ է ինձ համբերութիւն՝: 7 Այ՝ ե ես իմ և փրկիչ իմ՝, ապաւէն իմ՝. չի՝ ի սասանեցայց՝: 8 Մինչ ե ղբրուրիչ իմ՝ և փառք իմ՝. ես օգնուրիչ իմոյ՝, յոյս իմ է աստ ես՝: 9 Յուսացարուք՝ ի նա ամենայն ժողովք ժողովրդոց՝. սիրելչք՝ առաջի նորա զսիրտս ձեր՝, չի՝ ես օգնական է մեր յաւիտեան ժամանակ՝: 10 Այոյն ընչաւանայն են որդիք մարդկան՝. ստուտ են որդիք մարդկան՝, ի հրեսս իրենց հեղանիքն՝, և ինչեանք յառնայուրք են՝ ի փառն՝: 11 Մի՝ կ յուսայ յանիրաւութիւն՝, յափշտակութիւն՝ մի՝ ցանկայ՝. և ընչաւրիչ ընչ առատ փայլէ՝, մի՝ չօգաբերուցին սիրտ ձեր՝: 12 Մինանգամ խօսեցաւ ես՝, և երկուս զայս լուայ՝: 13 Այ՝ ե ղբրուրիչ՝, և տո՛ւր ողորմութիւն՝. և դուն հատուցանես իւրաքանչիւր ըստ գործս նորա՝

ՎԵՐՆԱԳԻՐ

'Ի կատարած, 'ի վերայ հնձանաց . սաղմոս 'ի Դաւթի ։

ԶԱՅՍՄ ՎԵՐՆԱԳՐԻ՝ ՏԵՍ Ի սաղ. ԼԸ. իսկ համառօտիւ միտ բանի վերնագրիդ է այս . սաղմոս ասացեալ 'ի դաւթայ 'ի վերայ իդիթովմայ կամ ըստ եբր՛՛ . ալ գեթթաւեթ , այս է առ իդիթովմ կամ 'ի վերայ իդիթովմայ . որ է ասել սաղմոս յանձնեալ , կամ տուեալ այնմ դասու սաղմոսանուագաց՝ որոց դասապետ էր իդիթովմ (ա . մնաց . իե . 1 — 6 ։) Այլ գրէ վարդան . * յորժամ ասէ մեղաւ դաւիթ՝ ընդ իւր առեալ զնա ,, ինքն զիդիթովմ՝ ասէր ցանձն՝ ոչ յուսահա- ,, տիլ || . այլ հնազանդ լինել կամացն այ ։ Ոմանք համարին նորին իսկ իդիթովմայ ասացեալ զայս սաղմոս ։ Այլ հասարակաց կարծիք է՝ թէ զայս ասաց դաւիթ . և այն՝ 'ի նեղիլ իւր 'ի թշնամեաց , և 'ի պէսպէս պատերազմաց . խօսելով 'ի դիմաց իւրաքանչիւր մարդոյ՝ որ 'ի նեղութիս իցէ . և յորդորելով զամենեսին ապաւինել յած , և վասն նորա համբերել , և մի յօժարել 'ի մեծութիս աշխարհի ։

ԲԱՆ

ա . [illegible]

բ . [illegible]

ՄԵԿՆՈՒԹԻՒՆ

Այր բարեպաշտ տեսեալ յինքեան զպէսպէս անկարգ բերմունս , այսինքն կամ զշարժմունս վրէժ-

խնդրուէ ընդդէմ չարաբարոց իւրոց, կամ զչարժ-
մունս նախանձու ընդդէմ այնոցիկ՝ որք անարժանու-
թիւ բարձրանան, կամ զչարժմունս անհամբերութեան
և տրտնջանաց ի վերայ թեթեւաւորութեանց, կամ զչարժ-
մունս մոլեգնի փառասիրութեան կամ ագահութեան,
կամ զչարժմունս մարմնաւոր հեշտութեանց ։ յայսմ
ամենայնի նպաստաւորեալ յիմաստին նախաժամն
ընորհաց, և զգաստացեալ ի հոգի իւր, զինչ այլ
ունիցի ասել յիւրեանն, բայց եթէ զայս. ոչ է ար-
ժան հնազանդիլ այսպիսի չարժմանց, զի ընդդէմ
են ձեռնային հրամանաց, այլ՝ ոչ եւթէ, ըստ սմին և
մարգարէն յորդորելով ասէ ցանձն իւր.

Բայց դուն ո՛վ հնազանդ լեր անձին քո։ Լրսեաս թէ ասէր.
մի անասք չարժման սրտի քոյ, մի անասք ունայն բա-
նից այլոց, մի անասք խորհրդոց նոցա, որք ասեն քեզ,
առ զվրէժ ի թշնամեաց քոց. մի տրտնջեր, և մի
վշտանար ի տառապանս քո. այլ հնազանդեա կա-
մացն ոյ. մի առներ զայն՝ զոր ատելոյ նա. այլ
արա զայն՝ զոր նա հրամայէ. համբեր ամենայնի որ
պատահի քեզ. զի առանց կամաց նորա ոչ ինչ լինի.
Լաւ մի կարծեր՝ թէ այսպէս առնելով քոյ խոպան
նուաճիս և կորնչիս. զի ածի որ հրամայեաց՝ նա ինքն
օգնել քեզ՝ կատարել. և որ թէպէտ գալ այդպիսի
թեթեւաւորութեանց ի վերայ քոյ, նա ինքն զօրացուցա-
նէ զքեզ ի համբերել. և եթէ հեւատարիմ գտցիս
առ նա՝ տայ քեզ և զոյութեան իւր։ Այսու հայելով
լուսաւորչին մերոյ ասէ ի յաձախատաւոտ գիրս.
(Ամո. ՟ը.) * մեք ցուցցուք ի նեղուէ և յանդոր-
,, բուս զհանդիս մոեբութեան մերոյ առ ՝ուր. և նա
,, աննուազ զիւր պարգեւսն ընորհէ մեզ ։։ և տայ
մեզ գտանել զիրկութիւնն. և առ այս յորէ, և
ասէ.

Ո՛վ ի նմանէ է ինձ փրկութիւն. ի հնազանդիլ մար-
դոյ ախտից իւրոց՝ զորօրինակ բարկութեանդ, գառնու-
թեան սրտի, բազմախոհութեան ։։, ոչ եթէ փրկութիւն
գտանէ, այլ գերուի. իսկ եթէ Թողեալ զայսոսիկ՝
հնազանդ լեցի ոյ՝ գտանէ զիրկութիւն՝ ոչ միայն ի
բռնութենէ ախտից և ի ծանրութենէ նեղութեանց, այլ
և ի յաւիտենական գառապարտութենէ. և յայս միտս

դնէ. ասա մարգարէն զայս քան յասելն, զի 'ի նմա նէ ինձ փրկութիւն։

Այ սկզբան անդ յանհնազանդ գառանիլ մեր՝ կորացաք և կորեաք. ապա եթէ այժմ հնազանդ գտցուք՝ գառանիմք զփրկութիւն. ուստի ասէ սարգիս հնորհալի. (՚ի մեկն. ա. սէտ. ՟ը. 14. Ձառ. է. յորդ.) * որպէս ,, յայնժամ յերկնից յերկիր խոնարհեցաք մի անգր- ,, նազանդութեն, և յերկիր կցեցաւ մեզք մեր, նմա- ,, նապէս և այժմ դարձեալ յերկրէս և ՚ի մահկանա- ,, ցու վայրէս յերկինս ելցուք սակս պատուիրանացն ,, այ հնազանդութեան։ Այլ որ մերժեացն զմեզ յայն- ժամ, նա լեցի մեզ փրկիչ և կեցուցիչ. զի նա է ած- մեր. որպէս և ասէ մարգարէն ՚ի յաջորդդ ։

Ես է ած իմ և ես լինիմ։ Ասի ասէլ. որովհետև նա է ած իմ. ուրեմն նա ինքն է և փրկիչ իմ. եթէ իբրև ած ինքնիշխան հրամայէ՝ որպէս և ասի, և առաքէ զվիշտս՝ որչափ և հաճի, ապա և նա ինքն իբրև փրկիչ զօրացուցանէ և ապրեցուցանէ, փրկէ և կեցուցանէ։ Այլ եթէ տեսից զիս վատնեալ, ՚ի նա ապաւինեցայց. և առ այս յարէ ։

Ապաւէն իմ, էէ՛ զ ասանեցայց առաքել։ Այսինքն ՚ի փորձութիւնս և ՚ի վիշտս ած է իմ ապաւէն՝ առ ՚ի պաշտպանել և պահել զիս, զի մի ասասանեցայց ՚ի հաստատութէ կամաց և ՚ի համբերութէ վշտաց. իսկ յաւելլով զառդ առաքել՝ կամ բան երբայականին առաջ, այս է խոսա կամի ասել. բաւական է այն, զի միանգամ ասասանեցայ. առաւել ևս մի ասասանեցայց. կամ թէ զայս դնէ առ ՚ի ցուցանել զոչ ասաս նէին չարաչար. իբր զի թէպէտ լինի մարդոյ ներելի մերձք խոտորիլ ՚ի բարւոյ, բայց որ ապաւինի յած՝ յապաւինէն անդ ոչ ասասնի չարաչար՝ այսինքն ոչ խափան մնայուցի մերձք ։

Օ այն զայս և զնախընթաց բանդ, մակաբայելոց յարմարէն ամենք, ընդ որս և վարդան. իբր զի ՚ի հալածել նոցա չարաչար՝ ասացին միաձայն. բայց միայն ՚ի հնազանդ լինել ։ Այն այս յարմարի և ՚ըե է- կեզեցայ. քան որում ՚ի վշտալիլ նորա ՚ի բազում վարդապետութէ՝ ապաղակէր ՚ի ժողովս իւր, միայն բանիցն քան պատ է հնազանդիլ. զի մի լեցի մեզ

իւիք սատանիլ. եւ ։ Օ այսօսիկ եղեալ մարգարէին՝ դարձուցանել զբանն առ Հակառակորդս իւր ասելով,

ՃԺ. Ա ինչ չէքը յառնէ՛ ի վէրայ մարդոյ՝ սպանանել ան-
նէսեան. որպէս յորմոյ թիւրելոյ՝ և՛ ի ցանկոյ ճեր-
ճելոյ ։

Լ՚այս բանիք ասէին առ վշտագնիչսս անձին յո՛ և իցէ կարգի եթէ ըստ մարմնոյ. և եթէ ըստ հոգւոյ, եթէ ըստ արտաքին պատահարաց՝ որպիսի են ձախորդութիւնք, և եթէ ըստ նեղբին խորհրդոց՝ որպիսի են պիսակս փորձութիւնք որք ծնանին ի մարդն. զի կարեն այսոցիկ ամենայնի պատշաճիլ այս բանիք. ուստի և յամենեսին ի սոսա հայելով ասէ ։

Ա ինչ չէքը յառնէ՛ ի վէրայ մարդոյ սպանանել անիւնեան ։ Լ՚ստոյգ անիւնեան՝ դնի աստ ի կոչական հոլովին փոխանակ ասելոյ, մի դուք անիւնեքեան. իսկ բառս մարդոյ՝ դնի ըստ առաջնի դիմաց, այսինքն՝ ի դիմաց նորա՝ որ խօսի զայս բան, փոխանակ բառիս էմ, որպէս թէ ասէր. մի վշտագնիչք համայն անձին իմոյ մինչև չէքը դարանիք զնէտ իմ, և յառնէք ի վէրայ իմ սպանանել զիս ըստ հոգւոյ, կամ կորուսանել զիս բառ մարմնոյ. երբ արդեօք դադարելոց էիք ի յարձակելոյ ի վէրայ իմ։ Լ՚ս զի ցուցցէ թէ նոքա իբրև ի վէրայ ակարի յարձակէին, յարէ զկնի և ասէ ։

Որպես յորոյ թիւրելոյ և՛ ի ցանկոյ ճերճելոյ ։ Այսին ասի թիւրեալ՝ յորժամ թեքեալ է՛ ի մի կողմն, զոր և դիւրին է կործանել. նոյնպէս և ցանկն (այսինքն այն որին որ կազմեալ է՛ ի մացառաց) մերժեալ ասի, յորժամ ձմլեալ իցէ կամ՛ ի մի կողմն կոթացեալ մերժելով, այսինքն հրելով. զոր և միով ձգմամբ մարթի է եղծանել, կամ տապալել։ Լ՚զդ մարդարէն նմանեցուցանէ զինքն, և ս և զսմ և իցէ մարդ, կամ մանաւանդ զհնուն մարդկային՝ որմոյ թիւրելոյ տակաւին և ցանկոյ մերժելոյ թեչտաւորէ. կամ խորհրդաբար առեալ՝ որմոյ թիւրելոյ ի ձեռն սկզբնական մեղաց, և ցանկոյ մերժելոյ ի ձեռն նեղդործական։

Լ՚սպա խօսելով առ թշնամիս իւր, մանաւանդ առ թշնամիս հոգւոյ ասէ. մինչև չէքը յառնէք ի վէրայ

մարդոյ որ է իբրև որմ Թիւրեալ և Թեքեալ ի տակ-
րուԹիւն, և իբրև ցանկ Ճմլեալ և մերժեալ այսինքն
հրեցեալ ի ԹշուառուԹիւն։ Այս ըստ այսմ նախադիրդ
՝ն, և՝է. յարաբերեն զառադ՝ ի վերայ՝ զոր եդ. որպէս
Թէ եղեալ էր. մինչև յԻբր յառնէք ի վերայ մար-
դոյս իբրև ի վերայ Թիւրեալ որմոյ, և իբրև ի վերայ
մերժեալ ցանկոյ։

Այսու նմանաբանուԹիւ միանգամայն դիտել և մար-
գարէն յամՆեմ առնել զՀնամիս իւր, և ցուցանել
զնոսա անարգս և տկարս լինել. զի Թէ չէին տկար,
զի պիտոյ էր ամենակալն Նոցա առ Հաստարակ յառ-
նել ի վերայ միոյ մարդոյ տկարի, ոչ ապաքէն ամեՆ-
ևին է բազմուԹիւն Հզօրաց ժողովիլ ի մի՝ առ ի բառն
առնել որմոյն Թիւրելոց, որպէս զի կարիցեն կործա-
նել զայն։

Ամբրոնացին որմով և ցանկով իմաստ զօրէնս
ոչ է զվարդապետուԹիւնս քոյն և առաքելոց, զորս
ունին Հաստատակեալք. և զի հեԹանոսք ոչ ունին
զայն որմ և զցանկ, կոչէ զնոսա անորմ և անցանկ.
և ըստ այսմ խօսելով ընդ Թշնամիս մարդկային
բնութեՆ, այսինքն ընդ դևս ասէ. * զիարդ ջանայք
,, սպանանել զիս մեզոք, իբրև Թէ ոչ եմ՝ ի ներքոյ
,, որմոյ օրինացն կամ ցանկի երկիւղիւն ոչ. դուք
,, զՀեԹանոսն էք կարօղ սպանանել՝ որ յայսպիսի
,, պարսպաց ամայիք էն։

Այլ եԹէ աստանօր բառդ որմ խոչեալ և ցանկ ըն-
ծեալ վերածիցին ի դէմս Թշնամեաց, այլազգ մեհենի
այս բան. իբր Թէ ասէր. դուք՝ որք խրոխտայք իբրև
որմ Թեքեալ փլանիլ՝ ի վերայ իմ և ծածկել զիս,
և իբրև ցանկ պաշարել զիս, յոյնիչ դարձջիք, և
խրոխտուԹիւն ձեր Նախատացի. զի դուք միշտ Թիւրեալ
մնայեալք, և ոչինչ կարիցիք առնել. և ոչ ևս ոք մն-
տիցէ առ ձեզ՝ առ ի ցուցանել ձեզ զգուԹիւր, եԹէ
կուգեալ ի ձեզ՝ Թէ գուցէ կործանեալջիք։ Այս յե-
տին մեհենուԹիւնն Թէպետ և չէ խոռեալ, բայց ոչ է
ևս յարդոյ. մնասատնդ Թէ ներքակ ևս. զի դիտէ
աստ մարգարէն ցուցանել՝ Թէ անիրաւ է յարձակիլ
Նոցա՝ ի վերայ իւր. որովհետև տկար Համարէին զնա.
և եԹէ պատիւ ինչ ունէր, ջանային քառնալ զայն

'ի նմանէ . և զայս յայտ առնէ յաջորդ բանիւն ա-
սելով ,

Ը. Բայց ինչ պարտ էր իմ խորհեցան ձերքէն չինէն . և
ընդեացան 'ի ծարաւս էրեսին ;

Առաջ պարտ էր զրպակի առեալ լինի . մի՛ փոխանակ
յարգուածէ կամ մեծարանաց , որ ընծայի այլուստ 'ի
ցոյց գերազանցուածէ ինչ նորա : Այս պատիւ զանա-
զանի 'ի գովուածէ . գովուածէ վկայեմք՝ զի ծանիցին
այլք զգերազանցուածն ուրուք . իսկ պատուով վկայեմք
զի ճանաչեմք զգերազանցուածն նորա : Հաւատով
ցուցանեմք զգերազանցուածն մարդոյ առ այլս . երկ-
բոյրիւ ցուցանեմք առ մեզ և առ պատուհասն զգե-
րազանցուածն նորա : Հաւատքինն որ է գովուածին՝ 'ի
հեռուստ և ա լինի և 'ի յէութեան . իսկ երկրորդն՝ այն
է պատիւն՝ 'ի մտաւոտ և 'ի ներկայութէ : Այ սոսկն
և 'ի սոցունց երևի և որպէս թէ բաղադրի փառաւո-
րիւն մարդոյ . որպէս 'ի կապուտոյ և 'ի դեղնոյ գա-
դրի գոյն կանաչ :

Երկրդ՝ առեալ լինի փոխանակ առաքինի յարգուած ,
այսինքն փոխանակ այնր գերազանցուածէ կամ պատ-
ուականութէ , որով վասն ընծայի յարգուածէ . որպի-
սի է իշխանութէն , խնամոտութէ , առաքինութէ , հնարից
եւ : Օ 'ի վասն ունելոյ ուրուք զայսպիսի կատարե-
լութիւն ընծայն նմա պատիւ . և յաղագս այսր ըն-
ծայութէ՝ այն կատարելութէն ևս կոչի պատիւ :

Երրորդ՝ առեալ լինի փոխանակ արժանաւորութէ
յարգուածէ վասն այնր գերազանցուածէն , կամ փո-
խանակ համաբերանն այնր պատուականութէ . յորմէ
նաև արժանաւորութէն գործոց , ևս և արժանաւո-
րութէ անձին՝ ըստ իւիք պատիւ ասի . և այս է այն ,
զոր ըստ արտաքին վարկանն կոչեմք անուն բարի :
Այլ սա նոյն ինքն յատուկ պատիւն , այլ փայլուածն
պատուոյ , վայելուչ զարդ կենաց , և արտաքին պա-
հապան առաքինութէից . հանդոյն տերեւոց , որք թէ-
սիսա և չէն ինչ յարգոյ , բայց էն զարդ ծառոց և
պահապան պտղոց : Օ որ մի ոմն յիմաստասիրաց նմա-
նեցուցանէ վայելուչութէն մերկաց առն , և չքնաղու-
թէ հեթաց կնոջ . * որք ասէ՝ չէն փետուրք , այլ յօրի-

,, նեղէն . եթէ գերծցի անուանն՝ բուսանիլ , եթէ փե-
,, տեսցի բարւոք ոչ բուսանիլ . այլ եթէ կայցէ ի
,, ներքս արմատ բարի՝ բուսանիլ բարւոք ։ Զայս ա-
մենայն նշանակութեամբ պատուոյ նայելով մարգարէին՝
ասէ ։

Այլ դարձ ղպատիս իմ խորհեցան գերծել չինեն . Աման ա-
սել . Թշնամիք իմ ի չառնել իւրեանց ի վերայ իմ՝
զայս միայն խորհեցան, զի զպատիւ իմ մերժեսցեն
լինէն , այսինքն բարձցեն ։ Աւր պատուով իմացեալ
լինի այն ամենայն՝ զոր եդաք ։ Ուակ ըստ լատ". պահ-
պանութեն օրինացն , և նոյն իսկ օրինքն , նաև նոա-
խանամութենն այ . ըստ որում զանազա և կամ ին
բառնալ ի նմանէ ։

Այլ քննել արժան է , զի ի նախընթաց համարն
ասաց , յաբեան ապաստանել չես . իսկ ասա ասէ * բայց
,, միայն խորհեցան բառնալ զպատիւ իմ ։ Այլ այս
չէ ինչ զի եթէ բանն ուղղակի առ դատիճ Հայիցէ ,
Հմարտի յայտ, զի Թշնամիք նորա այսինքն աբեսա-
զոմանք ի սկզբան անդ՝ միայն զպատիւ Թագաւո-
րութենէ նորա կամէցան բառնալ ի նմանէ . և յետ
այնորիկ եղև նոցա յաջնել ի վերայ նորա առ ի
ապաստանել զնա ։ Ուակ եթէ առ ի և իցէ անձն Հայի-
ցի , Հմարտի յայտ, զի ի բառնալ Թշնամեացդ զպա-
տիւ ի մարդոյ՝ այնու իսկ գրեթէ կամին ապաստանել
զնա . և եթէ պատիւ Հոգւոյ իցէ այն , որպիսի և
շնորհքն այ , և ածպաշտութիւն , ի առաքինութենէ , ի
բառնալ նոցա զայն ի նմանէ՝ բառնան այնու զՀո-
գևոր կեանս . որով և ըստ Հոգւոյ ապաստանին զնա ,
Օ այս եդեալ մարգարէին առաջի առնել՝ թէ զիարդ
դիմեցին ի այն . ամն իրի յարէ զինէն , և ասէ ։

Ընդ ընտրեցան ի ծարաւս իւրենց ։ Այսինքն ի խորհիլ
նոցա բառնալ չինէն զպատիւ իմ, ծարաւեցան և
արեան իմոյ . վասն որոյ և այնու ծարաւով իւրեանց
կամ իբրև ծարաւի արագութիւն գիմեցին ի վերայ
իմ առ ի ապաստանել գիս , և արեամբ իմով զովացու-
ցանել զծարաւ իւրեանց ։ Կամ ի Հասարակի խոսե-
լով , որպէս որ ծարաւին է՝ յուժգին ընթանայ յար-
բունի ջրոյ , սոյնպէս և Թշնամիք իմ ի կորուսանել
գիս ։ Այլ (ըստ յաւելլոյ լատ".) յոչ կարելն կատա-

բեալ զկամն իւրեանց՝ որպէս ծառաւոյ ընդ ացան, սոյնպէս և ծառաւոյ դարձցին։

Ա.յլ ամենայն կարի իմն պատշաճօրէն ասի՝ ի գիմաց ն՚ն մերոյ. որոյ ընդդէմ յաբեան առ Տաճարակ ա. մենայն ցեղք մարդկան իբրև՝ ի վերայ տիւրբ և կա. մեցան բառնալ զպատիւ նորա. և ապա իբրև ծառա. ւի արեան նորա՝ ի մահ խաչի ընծայացան մատնել զնա։ Հայս գործ իւրեանց խառնեցին և զիաբեթայ. ուեի չար. յոր միտս խօսի մարգարէն՝ ի յաջորդդ ասելով։

Ե. Բերաւոյ իւրեանց օրհնէին. և սրտիւ անիծա. նէին։

Ա.յս բան զոր ասէ մարգարէն՝ իբր զանցելոյ խօսե լով, Տայն և՝ ի ներկայն և յապագայն. և եթէ չիցէ ինչ ընդդէմ մարթի է ասել՝ թէ Տայի և յամենայն ժամանակս, և յամենայն ազգս մարդկան, մանա. ւանդ յայժմու. զի Տաղիւ երբէք գտանի այնպիսի ոք ուրեք, որ յայս ախտ չիցէ ըմբռնեալ, այսինքն է բերանով բարի ասել, և սրտիւբ չար. յորմէ եղ բանն այն՝ ի մէջ ամենից. բերանն արգաւ՝ սիրան չար. այլ սրբոյ տաղտկալի իմն է այս, այլ չափ ախորժելի լեալ է առ ամենեսեան. վասն որոյ և զամենեցուն դրեթէ ասէ։

Բերաւոյ իւրեանց օրհնէին. և սրտիւ անիծանէին։ Ի՞նչ բառդ օրհնէին՝ դնի փոխանակ բարի ասելոյ, և առ. ընտս պատիւ ընծայելոյ, կամ շողոքորթութիւն վարե. լոյ. սոյնպէս և ընդ հակառակն՝ անիծանելն դնի փոխանակ չար խորհելոյ, և չարիս կամելոյ. և քան զայդ կամի ասել. Թէպետ իմ զոր միանգամ բերա. նօք իւրեանց խօսին, զհակառակն այնը սրտիւբ իւր. եանց խորհին. զի բարիս խօսին, և չարիս խորհին. բանիւբ գովին, և սրտիւբ պարսաւեն. արտաքուստ շողոքորթեն, և՝ ի ներքուստ զատամունս կրճտեն։ Այնինքս առնեն և խորհուրդք չարք. որպիսի են խոր. հուրդք վաշխառուի, որք որչափ արտաքուստ քաղցր երևեցուցանեն զինքեանս, այնչափ դառն են՝ ի ներ. քուստ. որպիսի են և խորհուրդք վրէժխնդրութեի, որք առ երեսս իրաւունս ցուցանեն, և՝ ի ներքոյ լի

են անիրաւութիւն։ Այսպիսեօք վարքն և սատանայ ընդ ծառայս իւր. այսպիսեօք վարքին և իշխանաւորք ընդ ենթադրեալս, և փոքունք ընդ մեծամեծս. պատիւ ընծայեն բերանով, և անարգանս տան սրտիւ. այսպիսեօք վարքին և պատուաբոյծ մարդիկ, զի լցուցեն զորովայն իւրեանց, և գատարկացուցեն զանձն այլոց։

Այսպիսեօք վարքին և ամենեքեան նոքա որք զհետ են շահասիրութեան իւրեանց. զի հաճելով արտաքուստ զմիտս այլոց, հաճեցուցեն ի ներքուստ զկամս իւրեանց. և զի որպէս ասացաք այժմ, հասարակաց է այս ախտ՝ յոյժ զգուշալի եղիր, մանաւանդ թէ տաղտկալի կենցաղավարութեան մարդկան։ Աւտէրն քաղցրաբանութեան, և խօսին բանս գոլութեան. բայց ի պատառէսցես զսիրտս նոցա՝ զամբարս չարեաց գտցես ի նոսա։

Այլ թէպէտ և ամենեքին միօրինակ գործեն զայս, բայց յամենայնի կայ ինչ, որ արտաքուստ երևի քաղցրութեան, և ի ներքոյ է դառնութեան։ Այլ յայսմ ամենայնի անվտանգ պահի միայն այր առաքինի, որ ոչ հայի յայն՝ որով չորքորքեն, այլ յայն՝ յոր ինքն պարտաւորի. մանաւանդ յայնպիսիս՝ յորս վտանգ կայ գործելոյ ինչ ընդդէմ խղճի մտաց. քանզի յայսպիսի դիպուածս ոչ յօժարի յայն՝ զոր լսէ, այլ յայն՝ զոր գիտէ. և փոյթ իւր ի կատարել ոչ զայն զոր ցուցանեն մարդիկ, այլ զայն՝ զոր հրամայէ Աստուած ի սմին հայելով մարգարէին ասէ։

Ջ. Բայց սակայն ոչ հնազանդ լինի անձն իմ. զի ի նմանէ ես ինչ համբերութիւն։

Է. Ով ես ինձ իմ և երկիւղ իմ, ապաքէն իմ. զի ոչ սանեցայց։

Երկու այս համար նոյն են ընդ առաջին, և ընդ երկրորդ համարոյն. և զայսոսիկ միայն յարմարութեամբ բանին տայ հրմնարել նաև աստ ասելով։

Բայց սակայն ոչ հնազանդ լինի անձն իմ. Կամի ասել. Թէպէտ և բազում ինչ դնին առաջի իմ՝ ի մարդկանէ, ևս և՝ ի գիւաց՝ ի գայթակղութիւն անձին իմոյ,

բայց սակայն ուշ է ինձ անկ անսալ նոցա, այլ հնազանդիլ ոչ։

Յառաջին համարն յերկրորդ դիմն եդ ասելով. բայց միայն ոչ հնազանդեալ լիր անձն իմ. իսկ ասա դնի յերրորդ դիմն՝ ասելով. բայց միայն ոչ հնազանդեալ լիցի անձն իմ, այլ այս ևս ի նոցն հայեի։ Ո այս է. դեռ մարգարէին՝ քաջալերել զանձն ասելով։

Ո՛չ ի դամեն է ինչ համբերութիւն։ Ասեմ ասել. չէ ինչ ինձ ծանր համբերել ձեզ. զի թէ ձեզ համբերեմ, ի հասանել նեղութեանց ի վերայ իմ՝ նա ինքն զօրացուցանէ զիս ի համբերել. և ուշ այսուհի միայն, այլև բարձրացուցանէ զիս փառօք. իսկ եթէ անհնազանդեցայց, ուշ միայն չօգնէ ինձ, այլև թողու զիս։

Այս այս յայտնի տեսանի ի սաւուղ. որ եթէ հնազանդէր ոչ, և ըստ հրամայելոյ նոցա կոտորէր զամաղեկիս ամենեքեան՝ բարձրանայր փառաւք. բայց ուշ հնազանդելովն կորոյս զշնորհն ոչ և զծագութիւնն իւր. և որպէս ասի, խնայեալով յաղիսան՝ զրկեցաւ յաղնութենէ. (ա. թագ. ժե. ց։) Այսպա զգուշասել պարտ է և մեզ յայնմ ամենայնի յորս պարտաւորիմք հնազանդիլ. և ի տկարանալ մերմէ ապաւինիլ յայն՝ որ հրամայէ. զի նա է օգնական և փրկիչ մեր. որպէս ասէ աստ մարգարէն,

Է. Այս է ձեզ իմ և էրկիւղ իմ, ասացեն իմ. զի ի սահմանեցոյց։ Այսպիսին նա՝ որ է ձշմարիտ ճաճ՝ և ճաճ իմ. և նա ինքն փրկէ զիս, և ի վտանգս ապաւէն լինի ինձ զի մի կործանեցայց. կամ ըստ լատ". խոսելով զքեզ, նա է ճաճ իմ արարչութիւնդ, և փրկիչ իմ փըրկագործութիւնդ, և ապաւէն իմ միջնորդութիւնդ առ հայր. և նա ինքն պահեսցէ զիս, և փրկեսցէ ի կործանմանէ։ Այս զայս կամելով առաւել ևս հաստատուն յուսանել յարէ զկնի և ասէ,

Ճ. Ձեր է զջրոցն իմ և ձառ իմ. ձեր օգնութիւն իմոյ. յոյս իմ է սա ձեր։

Ի փրկութենէ մերում երկու ինչ է նշմարելի բարեյաջիս. մի՝ վախճանն որ է փառքն յաւիտենական. ըստ որոյ ասէ. ձեր է փառք իմ. և միւս՝ միջնորդն վասն ժամանելոյ առ այն. և այս միջնորդ ի կողմանէ ոչ՝

է Հոգիդ զօրացուցիչ և պահպանիչ, ևս և յաստուկ նպաստս օգնականուե նորա. քան որոյ ասէ. զօրութիւն իմ ածդ օգնութիւնե իմոյ. իսկ ի կողմանէ մերմէ՝ է յոյս մեր հիմնեալ յողջմտութենն այլ և ի գործս քաջութիս ի սէր, ի համբերութիւն ևն. կամ քարի գործք մեր որք ծնանին ի մեզ զյոյս առ ածդ քան որոյ ասէ, յոյս իմ առ ածդ է։ Լաւ որպէս տեսանեմք՝ զոյս ամենայն յետևս յառաջութիւնե հինն առաջի դնել ատա մար-

գարէին յասելն։

Յայ է զբռնութիւն իմ և խառ իմ. ածդ օգնութիւնե իմոյ. յոյս իմ է առ ածդ։ Լայնքան. յամենայն գործս իմ հնարիցն այլ է՝ որ զօրացուցանել զիս ի վանել զչարն, և առնել զբարին. զի նա է ածդ օգնութիւնե իմոյ. այսինքն նա է աղբիւր հնարից առ ի օգնել. կամ նա է ածդ օգնական իմ քան լամբ". որ է ասել, նա է՝ որ յատուկ նախախնամութիւնե իւրով օգնէ ինձ ի կատարել զբարին. որով և յոյս իմ հաստատեալ է ի նա. և նա ինքն է խառ իմ. այսինքն փառք յաւիտենական, կամ փա-

ռաւորիչ իմ՝ ի յաւիտենական երանութիւնե։

Լ Այլազգ ևս մեկնի այս բան. այսինքն է, յոյ է ինձ զօրանալ առ ի համբերել վշտաց, և զկետ լինել գործոց բարեաց. և նա է խառ իմ. այսինքն թէ զնա ունիմ ինձ ի փառս, որ է ասել նա է՝ որով փառաւորիմ. և նուաւ ցանկամ փառաւորիլ, և պանծալ. զփառս նորա խնդրել, և ի փառս նորա գործել. և այն ունիմ թէ նա օգնէսցէ ինձ, զի նա է ածդ օգնութիւնե իմոյ, և ամենայն յոյս իմ ի նա է։ Օ այսոր յուսոյ առեալ զձայնակ մարգարէին՝ զամենեսեան ի

նոյն յորդորել առելով։

Թ. Յառաջարան ի նա ամենայն գաղտնի գաղտնեաց. սքանչելագործ առաջի նորա պատրաստ կեր, զի ածդ օգնական է մեր յաւիտենս յաւիտենից։

Լ Յերկու ինչ է կարևոր առ ի գտանել յոյ զօգնութիւն. առաջին է յուսալ յողջմտութիւն նորա. և երկրորդն է յայտնել առաջի նորա զկարիս անձին. արդ քանզի ազգ մարդկան առհասարակ կարօտ էին, և կարօտ են ածդային օգնականութիւնե, առաջի դնէ նոյ՝ երկրաւմբք այսոքիւք գտանել յոյ զայն, կամ

ոգիմիք ունել զնա իբրեւ ոչ նական. վասն առաջ-
նոյն ասէ ։

Յաստուածէ՛ն նա ամենայն ծաղէն ծաղկեցաւ ։ Յա-
յնին. ոչ ժողովք ժողովրդոց իւրաքանչիւր աղգաց,
հրէից և հեթանոսաց. կամ ոչ ժողովուրդ ազգաց
և ազանց. մի յաւսպք ի մնոսիս, մի ի մեծուհիս,
մի ի զօրութիս, և մի ի բազուկ մարդկան, այլ
յաւսացարուք ի նա՝ որ ապար զձեզ, որ և կայի
փրկել զձեզ. իսկ ես ի յաւսոյն զինչ պարտ է յա-
ւելուլ, յայտ առնէ ասելով ։

Պէ՛տ է առաջի նորա ընդդէմ ։ Ի սփռել զկատա-
ղիչ՝ որ ինչ է ի նմա, յայտնի առնելի. սպրդիս և
ի սփռել մարդոյ զօրէտ իւր առաջի ոչ, առանի որ
ինչ կայ ի նմա, եթէ ազատութիւն, և եթէ կարօ-
տութիւն ։ Ոչ ըստ այսմ սփռելն դնի աստ փոխանակ
յայտնելոյ առաջի ոչ զամենայն որ ինչ կայ ի սրտի.
յոր միտս կամի ասել. յայտնութիւնք առաջի ոչ զրոյ
ունիք ի սիրտս ձեր. եթէ մեզք իցեն՝ յայտնութիւնք
խոստովանութիւն, զի սրբութիւնք. իսկ եթէ կարօտու-
թիւնք իցեն՝ յայտնութիւնք աղաչանաց, զի գոթիք որում
կարօտիք. քանզի նա պատրաստ է հասանել յօգնու-
թիւն առ ամենեսին՝ ոչ միայն առ ի մաքրել ի մեզաց
զսիրտս նորա, այլ և առ ի լնուլ զայն բարեաւք, և
լինել միշտ ձեռնտու ։ Ոչ զայս յայտ առնէ յաջորդ
բանիւն ասելով ։

Օ՛ն ած օգնական է մեր յաւիտեանս ծանաձայց ։ Ամ-
բարդ մեր՝ տիրապէս Հայոյ ի ժողովուրդ ոչ. որպէս
թէ եղեալ էր. ած միշտ օգնէ մեզ և պաշտպանէ
մեզ, որք եմք ժողովրդեան նորա, և յաւսամք ի նա.
և որք միանգամ ըստ մեզ յաւսան ի նա, և սփռեն
զսիրտս իւրեանց առաջի նորա, նոցա և լինի օգնա-
կան. և այս՝ յաւիտեանս ժամանակաց. ուր եթէ
այս քառ հայիցի ի մի ոք՝ նշանակէ մինչև ի կատա-
րած կենաց, որ է յաւիտեան մի ժամանակաց ։ Իսկ
եթէ հայիցի ի ժողովուրդ ոչ, նշանակէ մինչև ի
կատարած աշխարհի, որ ևս է յաւիտեան մի ժա-
մանակաց ։

Ոչ ըստ այսմ գրեմէ զօրութիւն ինն յերկուս յաւի-
տեանս բաժանել աստ զժամանակն, այսինքն յեր-

կուս դարս. մին առանձինն՝ մինչև ի կատարած կեանց, և միւսն հաստարակ՝ մինչև ի կատարած աշխարհի։ Ընդ յետ յորդորելոյ մարգարէին զամենեսեան՝ յուսալ յԱծն, դառնայ վերստին զդուշացուցանել զնոսա՝ մի յուսալ ի մեծութեն մնոտի, կամ ի մարդիկ, (որպէս և առաքեալն ի համարս. ։։.) և առ ի զայս ցուցանել ի մէջ բերէ զունայնութիւնն որդւոց մարդկան, և զստութեն բանից և խորհրդոց նոցա առեալով։

Ա. Ունայն ընդառնան են որդիք մարդկան. սուտ են որդիք մարդկան, ի կշռոս խաբեից դնանցին. և ինքեանք յոռնայնասուն են ի դասին։

Լաւա՛ն ընդունայն՝ երրակի ի գործ ածի. մի՝ ըստ յատուկ նշանակութեն՝ փոխանակ այնը՝ որ է ունայն յիւրքեան կամ գատարկ. երկրորդ փոխանակ այնը՝ որ է պատճառ ունայնութեն կամ դատարկութեն. երրորդ փոխանակ այնը՝ որ դիմի յայն ինչ, որ է ունայն և դատարկ. երևի թէ ասա ըստ երից ևս առեալ լինի յասելն։

Ունայն ընդառնան են որդիք մարդկան։ Այս բան եթէ ըստ ինքեան մտածեսցի, մեկնի այսպէս. չիք ի մարդիկ լիութեն կատարելութեն կամ բարութեն, այլ ունայնութեն ըստ բազում գլխոց, այսինքն ըստ անցաւորութեն կենաց և ըստ տկարութեն զօրութեն, ըստ դիմելոյ ի մնոտիս և ըստ կախեալ գոլոյ յօշնութեն և ըստ այսմ բառդ ասէին՝ հայի ի բաղդատութիւն այնը ամենայնի՝ զոր ասաց մարգարէն զայդ. որպէս թէ եղեալ էր. միայն ոճ է զօրութիւն անթաւս և փրկութեն ամենակատար, խնայտութեն անսահման և չդմարտութեն անաղարտելի. իսկ որդիք մարդկան յամենայնի ունայնութեն են և ստութեն։

Այլ եթէ այս բան մտածեսցի հաւմմատութեն նախ ընթաց հաւմարոյն, մեկնի այսպէս. թէպէտև բաբի է յուսալ յԱծ, և ի նմանէ գտանել զօգնութեն ևն, սակայն որդիք մարդկան զայս ոչ առնուն ի միտ, զի չուներն զհմաստութեն. քանզի ունայն են յհմաստութեն, և զունայն խորհուրդս ծնանին. զնոսա տես մտածեն, և առ մնոտիս յօժարին. որով ոչ

միայն յամենայնի ունայն տեսանին, այլև սուտ· զոր-
ծել օրէնակի և խօսի ասելով։

Ասա են օրէն մարդիկ։ Լաւսինքն սուտ են մարդիկ
՚ի խորհուրդս և ՚ի բանս իւրեանց, որ է ասել·
սուտ ինչ խորհին, և սուտ ինչ խօսին, սուտ ընդ պար-
ծին, և սուտ ընդ մեծամտին։ Կամ այնպիսի են ՚ի
խորհուրդս, ՚ի բանս և ՚ի գործս իւրեանց՝ մինչև
ոչ տեսանել ՚ի նոսա համաձայնութեան ընդ ճշմարիտն
ուղիղ ճանապհին։ Կամ որ նոյն է, օրպիսի կամի ճշ-
մարիտ մարդիկ, նոքա ոչ են այնպիսի· վասն որոյ
և են սուտ· զի սուտ ասի այն ինչ՝ որ ոչ համաձայ-
նի իւրում նախատիպ։ Այլ զի այսպիսի են, վասն
որոյ և սխալին յընտրելոյն գայս ինչ կամ գայն· ամին
իրի ասէ։

Ի էլեառ էրեմացի ինդուկէն։ Աչիւ կուլ զգործնական
դատաւճիռ մարդկան· վասն զի յորժամ մարդ դատ-
առնել գայս ինչ կամ գայն, գրեթէ ՚ի կշիռ դնէ
մոգք զգուստ անձին և զգուստ գործոյն, կամ զվը-
նաս անձին և զվնաս գործոյն, և զի հասարակօրէն
յաւէտ յօգուտ անձին հայի մարդս քան յօգուտ գոր-
ծոյն, յօգուտ իւր հակեցուցանէ զմէտ դատաստան իւ-
րոյ, որով և սխալէ· զորօրինակ յորժամ առաջի ըն-
ծայի առիթ ջատագովելոյ զընկերն՝ կամ խօսելոյ
զշնմարիտն, իսկոյն հայի ՚ի միտ ՚ի մէնջ օգուտ կայցէ
անգ, կամ զինչ միտս ծագիցի· և տեսանէ զի եթէ
պարտաւեսցէ զընկերն, կամ եթէ խօսեսցի զսուտ՝
օգուտ լինի ինքեան· իսկ եթէ ջատագովեսցէ, և
զշնմարիտն խօսիցի, հակառակն դիպէ· իւր զի ըն-
կերին և եթէ լինի օգուտ, և ոչ ինքեան· ՚ի կշռելն
գայս՝ հակի յօգուտ իւր· և այնպէս մեղանչէ այսինքն
սխալէ։

Այնպէս յորժամ առաջի մտաւոցանի առիթ պռաներ,
կաւել, հայի յօգուտ իւր, այսինքն ՚ի բերկրանալ
զգայուել· հայի և ՚ի միտն՝ որ հետևի այնմ· և
՚ի կշռելն գայս՝ հակի յօգուտ զգայուելն, և այնու
սխալել՝ գայն ընտրել և մեղանչել։ Լսատ այսմ իմն
և գայլ ամենայն դատաստանց մարդկան· զի գրեթէ
յամենայնի ՚ի սոյն հակին յօժարութիւնք նոցա· և յա-
մենայնի կշիռ նենգաւելն է ՚ի խորհուրդս նոցա,

հրեա մեծ և փոքր, զոր ըստ ազգելոց զգայութեանն վարեն. (տես ի գիրս առակաց. ժ՟. ։. և ի. ։։։)
Այնպէս ի կշռել անգ մարդոյ զՀաճոյսն այ և զՀաճոյս անձին՝ մեծագին համարի երբեմն զՀաճոյս իւր քան զայն որով և մեղանչէ. ուստի ասէ բարեբեղ վարդապետ (ի մեկն. մարկ. ժ՟. ի յորդ.) * ի կշիռս ,, իւրեանց մեղանչեն (որդիք մարդկան.) զի զանձն ,, այ թեթև և դիւրագին համարին, իսկ զՀեշտու- ,, թեն մարմնոյ՝ ծանր և մեծագին ։։ Վարձեալ և ի կշռել զվնաս իւրեանց ընդ վինակս այլոց՝ մեղանչեն՝ ժուգհեալ զիւրեանցն. զի աւասիկ (որպէս ասէ նա ինքն բարեբեղ վարդապետ. ժ՟. ի յորդ.) * վա ,, ճառականին մշակին երանի տայ, զի անհոգ է. և ,, մշակն՝ վաճառականին, զի մեծատուն է. վասն զի ,, ամենևին տհաճ է ազգ մարդկան և տրտնջող ։։
Իսկ որք երկիւղածքն են, նպաստաւորեալ ի խնամմցն այ և ի շնորհաց նորա, կշռեն յուղիղն, և բերին յայն՝ որ արդարն է. բայց նոքա ևս և այլք առհասարակ ինքեանին յաւէտ յօժարեալ են հակամիտել յայն՝ յորում տեսանեն զօգուտ իւրեանց, քան յայն՝ յորում տեսանեն միայն զօգուտ իրին. որով և ուշ նայն ելանեն ի ձեմարտութէ և ի բարուքէ. զի ոչ զօգուտն անձանց գտանեն, և ոչ զօգուտ իրին տեսանեն։

Որքա յօգուտ անձանց հակամիտելով՝ պարտական էին հայել և յայլս և կշռել թէ որպէս ինքեանք յօգուտ իւրեանց յօժարին, սոյնպէս և այլք յօգուտ անձանց. ապա զոր կամին անձանց՝ զնոյն պարտ էին կամել և այլոց. և սովին այսու ոչ մեղանչէին ի կշիռս իւրեանց. և ոչ լինէին պատճառ մեզայ այլոց. և աշխարհս համօրէն ի խաղաղութէ վայելէր. ուստի առակ է. * եթէ ամենեքին ամենայն լինէին, ի խաղաղութէ ինային ։։ Օ՜ որ օրինակ՝ եթէ ի գնել ուրուք զիրս ինչ՝ դնէր ի մտի՝ թէ ինչն է վաճառօղն. և եթէ ի վաճառել ուրուք՝ դնէր՝ թէ ինչն է գնօղն, եթէ սա, և եթէ նա բռնադատեին ուղիղ կշռել. և ոչ մեղանչէին ի կշռելն։ Վարձեալ եթէ ի հրամայել ուրուք՝ համարիր թէ ինքն կատարելոց իցէ զհրամանն. և եթէ ի հնազանդիլ

ուրուք համարէր թէ ինքն է հրամայօղն, սէ նա մե-
ղանչէր ի կշռոա հրամանի իւրոյ, և ոչ սա ի հնա-
զանդելն։ Զայս սակս ասէր աբակիանոս * Էս այն
,, սիեսի կայսր եմ այլոց, որպիսի կամիմ՝ թէ այլ
,, որ լինիմ ինձ կայսր ։

Իսկ պատճառ այսպէս թիւրելոյ օրդւոց մարդկան՝
է անկարգութիւն ազւոց նոցին. և չարութիւն նոցա՝
զոր յղացեալ ունին ի սրտի. որով և ծանրանան առ
ի կողին իւրեանց. և յանկարգս յօժարամիտն հան-
գոյն յոլ կանանց՝ որք յանկարգս սխորժէն, և ի
տարաժամս զանդէպս խնդրեն. ի գարնան խաղող,
ի ձմերան կեռաս, ևն. և յամենայնի ի կշռոա իւ-
րեանց թիւրին և մոլին։

Լ.այ բան հայլ և յայնոսիկ՝ որք յանդուգն գտան
զութիւն կշռոն զգօրծս պլոց. որով և մեղանչեն ի
կշռոա իւրեանց. գործք այսպիսեաց պակասաւոր են,
վասն որոյ և գայլոցն պակասաւոր տեսանին։ Ի՞նչ
կարգ են յինքեանս. զայլս ևս այնպիսի ձանաչեն.
զի որպէս գրի յառաքս. * գոյն զամենեսեան գող
կարծէ ։ սոյնպէս և որք մոլիք յօրս մոլին՝ զայլս
ի նոյն համարին։ Ա.ւ եթէ չիցեն ևս ի նմին մո-
լութիւն, շատ է առեղծութիւն որ թիւր տայ ձանաչել։
Օ առեղծուն ունիս, և նովին հայիս յընկերդ վասն
որոյ և առեւլ տեսանես զնա և զգործս նորա. կա-
պոյտ ապահեաւ կապոյտ տեսանես զայլս, և կար-
միր կարմիր. (հռոմ. ե. ։)

Ա.ՀԹէ սիրա քո բարի էր՝ ի բարին գտանիր զգործս
պլոց. քանզ ոտամբս ի բարին փոխէ զկերակուրն,
և չարն ի չար։ Օ որ սիրես՝ անարատ տեսանես.
որպէս մայրն զորդի իւր. իսկ զոր առես՝ զարատ նո-
րա մեծ տեսանես. * առեղծութի գրգռէ զհակառա-
,, կութիւն. և զամենեսին որք ոչն հակառակին ծած-
,, կէ սէր ։ (առակ. ժ. ։2.) զի սէրն ծածկէ և ոչ
տայ հակառակիլ ։ Ջանաս անմեղադիր առնել
զգործս քո. եղբայր քո դու ես, իբր միւս ես. ընկեր
ոչ առնես անմեղադիր։ Ցկար են մարդիկ, վասն-
գին և սահին. պարտիս խնայել, և ոչ թէ դատել։
Եղբայր քո սահելով գուցէ ոչ մեղանչէ. դու դա-
տելով մեղանչես։ Ընդէր տեսի յընդգունս քո

գործ եղբօրդ ։ Ո՛չ տանի պակասութեաց քոց · զու ընկերը ոչ տանիս պակասութեաց ընկերին · * գործ՝ ,, որ ոչ բարկացուցանէ զԱրն, մի բարկացուցէ զձա. ,, ռայն ։ Ի գործել մարդոյ զչար տակաւին իմա. ևս զնա ևր և գարմանել քաղցրութ · զու ով ես՝ որ դատապարտես · Ո գաղտնիս գիտէ ևր է միայն · զու ո՞ համարիս զքէզ՝ որ իբրև գիտելով դատես · ,, * զու ով ես՝ (ասէ առաքեալն) որ դատիս զայլ ծառայ · իւրում ևն կայ, կի՛ անկանի ։ (Հռոմ. ժԴ · 4 · ևս · կոր · Դ · 5 ։ յակ · Ե · 4 · մատ, Է · 1 — 5 ։) Ի՛ն ծանեայ բարիք են յեղբօր քում, եթէ բնականք և եթէ գերբնականք · ընդէր ոչ Հայիս յայնս · այլ միով դատողութ եղծանես զանձն նորա ի միտս քո, և միով բանիւ ի միտս այլոց ։ Ստուգիւ Ճանաչես զու զմեզ քո՝ քան զմեզ եղբօրդ, ընդէր զայդդ Թողեալ ի սուտ յարես · ընդէր զբոյդ Թողեալ՝ զնորայն Թիւր կշռես · զբոյդ կշռեա՛ և դատեա՛, ասէլով · * ես մեզայ ։ զի՞ կայ իմ և մեզայ եղբօր իմոյ · (Ե · Թագ · իդ · 17 ։)

Ստուգական են քեզ մեզք քո, ընդէր և զեղբօրդ յաւելուս ի վերայ · եթէ Թեթևացուցեալ զնորայն՝ քոյդ ևս Թեթևանայ ։ Ի՛ն Հայիր զու ընդ չարս · նոքա որչափ զաեն զայլս, այնչափ զատապարտանան ի բարեաց, և ի բարեկարգութեց՝ եթէ խորհրդոց եթէ բանից և եթէ գործոց · մանաւանդ զի ամենքին սուտ են և ունայն · ըստ որում և յայտնի դնէ մարգարէն, ասելով ։

Այս ինչպէս յոտնատրիճ են ի գետն ։ Ունայնութեի կոչէ զայն ամենայն, զորս խորհին և խօսին և գործեն մարդիկ · զի սոքա ամենեքեան են կերից · այսինքն ի չՀնարտութեևնէ, յուղղութեէ, և յօգտուէ հոգւոյ · վասն որոյ և որք կենան ի սոսա՝ են յունայնութեի · որով և յունայն խորհուրդս յանձին, յունայն իրս զատաղին, և յունայնս բերին · և այս՝ ի միասին ·

այսինքն առ հաւատական ամենեքին ։

Ո՛այս ասէ մարգարէն Հայելով յորդիս մարդկան՝ ըստ պայմանի բնութեէ իւրեանց, և ոչ ըստ նպատաւոր յածախին Հնարից · զի ըստ այմ ոչ են յունայնութեի՝ այլ ի լինելէ, որով և ի լինելի բերին ։

Ո այսոսիկ եդեալ մարգարէին, մնայր ի յորդոր ուղղութեանէ. և ցուցանէ թէ զիարդ պարտ է մարդկան զգուշանալ առ ի ոչ սխալելոյ ի կշիռս իւրեանց. և այսմ իբր հիմն արկանէ չդնել զյոյս իւրեանց յանիրաւութիւնս, և ի մտասի սիրելոյն՝ սահելով։

ԺԱ. Ա՛ յ յոյսդ յանիրաւութիւն, յափշտակութիւն մի ցանկայ. և ընդարձակ մի առնիր փայլիլ, մի յօժարիր բնութիւն սիրել։

Արիք զվնասուց սխալ են՝ որք տան մարդոյ չարաչար սխալել ի կշիռս իւրեանց, և կամ թիւր դառնալ. առաջինն է ցանկութիւն մարմնոյ. երկրորդն ցանկութիւն փառաց, և երրորդն ցանկութիւն ընչից, կամ այսպէս ասացից. հեշտասիրութիւն, փառասիրութիւն, և ընչասիրութիւն՝ որ է ագահութիւն։ Ա՛ադայքինն թիւրէ զգաստմունս մտաց անցողաբար, զի ի զիջանիլ ցանկութիւնն փոխ զգաստութիւն. երկրորդն թիւրէ անմտաբար, զի ոչ այնպէս գտանէ որպէս ախորժէ. իսկ երրորդն թիւրէ մտէ գնաբար, և առանձ զմարդն իբր այսոհար ։ Ո՛ երից զայսցանէ խօսելով յովհաննու աւետարանչի ասէ. * ամենայն ,, որ ինչ յաշխարհի է՝ ցանկութիւն է մարմնոյ, և ցան- ,, կութիւն է աչաց, և ամբարտաւանութիւն աստի կէ- ,, նացս ։ (ա՛. յովհ. բ՛. 16.) Ա՛յս իւրաքանչիւր սորա յօժարեցուցանէն զմարդն բերել յայն ինչ՝ զորմէ լինի դատաստան. հեշտասիրութիւնն ախորժանօք զդայեաւ միայն բերի ի հեշտալիս և զգուանօք դառնայ. իսկ փառասիրութիւնն ախորժանօք կամաց բերի ի փառս, և տրտմութիւն դառնայ. այլ ագահութիւնն ախորժանօք հոգւոյն բերի ի մամոնայն, և ոչ և ս դառնայ՝ այլ ի նոյն յարի. և զոյս իւր ի նմա հաստատէ անշարժ ։ Ա՛յս եթէ գիտիցէ և՝ թէ յոր յօժարի՝ անիրաւութիւն է, ոչինչ հոգայ, այլ ամենայն անձինս նոյնի ի նոյն մղի և մուլ ։

Ա՛յս սորա պատճառն է. զի ագահն ոչ առանձ զետեղեալ ի սրտի զմամոնայն կամ զնիւթութիւն, այլ արտաքոյ յարկեղ իւրում. և զի արտաքնով ոչ լինի լիանալ և յագել, ձկտեցուցանէ զսիրտ իւր ի մե-

ծուխին՝ որ կայ յարկէն, և որպէս թէ հանել զայն յիւրմէ, և գնէ յարկեղ անդ, զի լիասցի և յագեսցի՝ ոչ ինքն, այլ մուխիւնն և այսպէս արտաքոյ ելեալ մարգուէ՝ լինի քնակարան սատանային՝ իբրև զդժոխոք։ Այլ զի այս ախտ ազահութեանէ՝ ի բազումս տիրէ, երևի թէ մարգարէն յաւէտ առ այս՝ քան առ այլս հայելով խօսի աստ և նախ՝ ի հաստարակի զգուշացանէ յմ և իցէ անիրաւութենէ յասելն։

Ոչ յաւուր չանիրաւեսցէ։ Անիրաւութիւն իմացեալ լինի աստ այն ամենայն յորս մարդիկ մարդիկ ըստ երից նախակարգեալ սահմից՝ գնելով ի նոսա զոյս և զՀանգիստ իւրեանց. յորոց յետս նահանջել կամելով մարգարէին՝ մի յաւուրսն ասէ յայդպիսի անիրաւուն։ և նախ մի յաւուրսն յանցաւորը և չախտաւորը հեշտութիւն մարմնոյ՝ որպէս թէ ի կատարել այնր ունկիցը գտանել ինչ հանգիստ. մի յաւուրսն և՝ ի մեռոյն փառս, որպէս թէ նովին ունկիցը երջանկանալ. մի յաւուրսն և և յանօրէնն մանաւանդ, որպէս թէ նովին ունկիցը լինանալ. զի այս ամենայն մեռոյն են, և ընդունայն առնեն զյոյս մարգկան, մանաւանդ թէ անիրաւ կացուցանեն զմարդ առաջի նմ և առաջի մարդկան. և ծառայեցուցանեն ազգի ազգի սիտից։ Այլ որպէս գրէ Հնոբհայրին (՝ի մեկն. մատ. գլ. ին.) ՝ի վերայ երից փորձութեացն սատանայի. * որ յաղ-
,, թել երից այսոցիկ, (այսինքն) որկորստութենէ, և
,, փառասիրութենէ, և ագահութենէ, յաղթող լինի և
,, ամենայն սիտից. և որ յաղթի ՝ի սոցանէ, ընդ
,, ծառայութիւն մատնէ և այլոցն՝ որ ընդ սոքօք ։

Այդ յետ առաջի գնելոյ մարգարէին ՝ի հաստարակի չյաւսալ յայսպիսիս՝ ընդ անուամբ անիրաւութենէ, ՝ի մէջ մատուցանի այժմ ՝ի մանաւանդ որկրամոլութեան անիրաւութենէ ագահութեան, հայելով յաւէտ յայնոսիկ, որք առ ՝ի լուծանն այսր սիտի՝ բերին ՝ի չափշտակութենէ՝ և կարի ինն զգուշացուցանէ՝ ասելով ։

Յափշտակութենէ ի ցանկայ. Կամի ասել. ոչ միայն պարտեալ զգուշանալ ՝ի չափշտակելոյ այլ և ՝ի ցանկալոյ չափշտակութենէ. զի ՝ի չափշտակել զտացուածս այլոց ոչ միայն ոչ լինանայք, այլ և պարտաւորք գտանիք հատուցանել։

Լ.այս բանք կարեն հայիլ և յաղթատս · իբր զի ոչ կա-
բելով նոցա շահիլ ըստ բաւականին , միմին յանիրաւ
շահս . և եթէ ոչ կարեն շահիլ այնու որչափ կամին՝
ցանկան յափշտակել։ Լ.ա որս յորդոր լինի՝ զդուշա-
նալ յայսպիսեացդ , և յաճ յուսալ · զի որ խնամի զան-
զգայս և զանբանս , առաւել և խնամի զառնաւորս՝
որք յուսան ՚ի նա ։

Լայց գիտելի է · զի յորմէ վիճակի և գոցի մարդ՝
ազահութենէն է որ մեղ յանիրաւ շահս և ոչ թէ հար-
կաւորութենէն ։ Լաւտ և այն շահասիրութեն նոցա ոչ
վասն այնորիկ է զի կարօտ են , այլ վասն այնը զի
անյագ են . որոյ նշանն է՝ զի որչափ և յաձախեսցի
առ նոսա արծաթ և ոսկի , այնչափ առաւելու քաղց
նոցա առ այն · մինչև յօժարիլ նոցա յո և իցէ տասն
ցուին , զհարդ և իցէ , եթէ անիրաւութենէ և եթէ
յայտնի զրպարտութենէ կամ յափշտակութենէ ։

Լայց ոչ գիտեն , թէ ՚ի յափշտակելն՝ միանգամայն
և յափշտակին , յափշտակեն զդրամս , և յափշտակին
յախտից և ՚ի դիւաց . այս ինչ և եթէ է խոիր , զի
զբռս յափշտակեն տեսանեն . իսկ յորոց յափշտակին՝
ոչ տեսանեն , և ոչ իսկ հաւատան . զի չունին և զնա
ւատս . վասն զի են իբրև զկռապաշտս , մնաւանդ
թէ չար քան զնոսա . զի նոքա զարքառ զոհեն կռոց ,
իսկ սոքա զհոգիս իւրեանց՝ զգնեալս արեամբն քրիս-
ոստի և են բաժին սատանայի և ոչ քրիս , արժանի
մատնելոյ ՚ի ձեռս նոցա , և ոչ ՚ի ձեռս քրիս . որով
և ունին զուրկ ինալ ՚ի տեսութենէ նոցա · յոր միտս
ասէ թարսեղ վարդապետ (՚ի մեկն . մարկ . Ժ . և
յորդ ·) * չիք հնար մարդոյ ընչասիրի՝ զքրիս երեսն
տեսանել ։

Իսկ որք չենն այսպիսիք՝ այսինքն որք ոչ յագահութենէ
յօժարին ՚ի շահիլ զինչս , այլ յարդարութենէ , ազատ
են ՚ի չարեաց աստի . մնաւանդ թէ երանելի և են ։ Լ.այլ սակայն եթէ յաձախեսցի առ նոսա փառ-
թամուխ ՚ի վտանգ մեծ բմբռնին . վասն որոյ և մեր
գարէն ցնտ յորդորելոյ զագահս ցետս կալ յանիրաւ
ստացուածոց , յորդորէ և զսոսա զդուշանալ և զաստ
մնալ ՚ի յաձախել փարթամութենէ . ամէն իբր ասէ ։

Ա՛նցաւորէ՛ թէ առաւել փայլէ, ի չօշափելոցն սիրտ յեր։ Ա՛ճապարէ՛ խնայեալ վնաս փարթամութեան. (այլ թէ ընդ՛ը մեծութեի՛ կոչի, տես՛ ի սազ. ըշ. 3։) Ի՛սկ առաւօտ՝ նշանակի խրատ ընդ երկայն փոքրալ գերեզման երկրի, ընդ որ ինքնին գնան վտակք ջուրց, երբեմն և հեղեղք իջեալք՝ ի բարձր տեղեաց. և զի ըստ Հարստասանին առուն տեղւոյն երբեմն դնի փոխանակ այնը որ է՝ ի տեղւոջ, ասա և անուանս առաւ՝ դնի փոխանակ վտակի կամ հեղեղատի՝ որ անցանէ ընդ առու։

Ա՛րդ փարթամութիւնք ըստ երից ասին գալ երբև առաւօտ. մի՝ յորժամ ինքնին կամ հեշտասէր գան երբև զվտակս առուոց. և յայնժամ թէպէտև չին հեռի՝ ի վտանգաւորելոյ, բայց չեն և յարիշտակիս. զի դիւրաւ եկեալքն՝ դիւրաւ արշամարշին։

Նորերորդ յորդութիւն հասանին երբեմն զհեղեղս ջուրց. և վտանգ են զհոգին. ինասէրս երբեմն և մարմնոյն. զի կամ տան մարդոյ վտասհիլ՝ ի նոսին և նոքօք բերել՝ ի դժուարինս, որոյ և առագանին, և կամ տան յարել յայնս ա՛ր՝ ի վայելել, այլ միայն յանիկ. որով և իբր կարօտ մաշին՝ ի նոսին. և զինչ օգուտ յուներ զայնս առանց վայելելոյ։ Պատմի իբր յառակս՝ թէ միգաս թագաւորք ասկիասէր ինդրեաց՝ ի չորց, զի՝ ի թագաւորութիւն բառում ընդ ամենայն տեղի բուսցի ոսկի, և եղև այնպէս (ըստ ոմիդիոսի)։ որով և փոխանակ հացի եգետ զոսկի. եղև մեծատուն յոսկին. այլ կարօտ՝ ի հացին։ Այնպիսի համարեա և զայսմիկ՝ որք առաւելուն՝ ի մեծութե՛, և ինքեանք կան՝ ի կարօտութե՛։

Նորերորդ՝ յորժամ անհաստատ գան, մանաւանդ զի անհաստատ իսկ են ամենայն փարթամութիւնք, որք որչափ և յորդ գան, այնչափ անհաստատ լինան, զի իբրև հեղեղ անցանեն. բայց քանզի՝ ի գալ իւրեանց յաճախութի՛ ձգեն զսիրտ մարդոյ յինքեանս կամ՝ ի սէր իւրեանց, վասն այնորիկ զգուշացուցանէ մարգարէն. մի՛ ասէ յօժարեսցին սիրտք ձեր՝ ի նոսա. այսինքն մի՛ թոյլ տայք՝ զի յարեսցին սիրտ քո՛ձեր՝ ի մեծութիս յայնոսիկ. կամ որպէս ընդ եզեալս վտանգան

վարդապետ. (յոբ. լա.) * մեծութեի թէ առաւել գայցէ, մի ընդունիք ‖. ապա թէ ոչ՝ յորդութեի և առատութեի նոցա պատեալ պաշարէ զերիսս ձեր, և իբրև հեզեղ ջուրց յորիւտակեալ վարէ գձեզ, և ածէ մինչև ի ծուխն գծոխոց· յոբս կատարի բանն այն՝ զոր ասէ յոբ. (իս. ւշ.) * կատարեցին ի բարեաւ զանձինս. և իջցէն ի գծոխս ‖: Այս որպէս ասի թէ գեանն յորդանան հելով ի ծովին գալիլեացւոց անկանի ի ծովն մեռեալ. աշխարհս և գեաք մեծութեեց՝ որք էանեն ի ծովէ բարեբախտութէ՝ եթէ ոչ զգային՝ գիմեն ի ծովն մեռեալ, այսինքն ի ծովս յաւիտենական մահու, և ի նոյն գահավիժեն՝ զորս յաիրշատակէան էն: Այժմ իբրև զգուշացուցանէ եղկայրն, մանաւանդ թէ լուսաւորիչն մեր բերանով եղկայրոյն ասէլով. * որք զերկրաւորսն ունիք մեծութեի, մի ‖ յօժարեսջիք սիրոք ձեր· այլ մի յօժարեսցին սիրոք ձեր մարմնական և ունայն մեծութէ· զի մի յաիրշատակել ի նմանէ կորնչիցիք ‖: Վասն յօժարիլ մարդոյ ի մեծութեի՝ լուսաւորչն համարեալով զայն քան զերկնաւորսն՝ զրկիլ յերկուցն ևս.

Այս մի ասեր՝ թէ յուսիլս իմ զմեծութէ, ոչ ևս յօժարիմ ի նոյն իբրև ի պատուական ինչ, այլ միայն վարեմ զայն ի պէտս իմ. * զի թէ միւղեռ չունիս ‖ ինչս (ասէ բարսեղ վարդապետ ի մարկ. ժէ. յորդ.) դու զայս՝ քան զայն պատուական հասանելոյ բիս, արչաւի ևս թէ ունիլը և վայելիլը ‖: Կուսէ նաև քան զառաջն պատուական համարիլը. որպէս ասէ եղկայրն (ի մեկն. մատ. գլ. ժ.) բայց որպէս գրէ նա անդ. * պարտ է զգուշանալ, և ոչ պատուել զառաջնորդսն ‖.

Այսու ամենայնիւ՝ եթէ գայցէ քեզ մեծութէ զդուշացիր ի վտանգէ. և արա ըստ օրինակի իմաստուն պարտիզպանի. որ զվտակս ջուրց գՀոսթալսս ընդ առուս՝ ըստ պիտոյից տայս և յայն բաշխէ տիրաբար, և առագանէ զպարտէզն պատկանաբար և կիմ այսպէս առացից. ոչ տիրի ի նոցանէ, այլ տիրէ նոցա. այլև պէս պարտ է առնել և քեզ և ամենեցունցոցա՝ որոց յորդին մեծութէք, այսինքն է բաշխել յայս և յայն, ոչ ի մնոտիս, այլ ի կարևոր պէտս, և ի բարի մնոնդ

զաւակաց, յաղքատս և ՚ի տնանկս, ՚ի կարօտեալս և և ՚ի հոգևոր իրս, իբրև մատակարար պարգևացն ոմն, և մի իբրև տնտես ժանտաբարոյ։ Այլ թէ ոչ, կամ ոչ և՝ հասկ առնուն մեծութեանէ, և կամ յատիշտս կեալ ածէ զքեզ ՚ի մեծագոյն ինչ տուգանս և՝ ՚ի գուբ կորստեան. որպէս և տեսաք ՚ի բազումս։

Ընտիրն առ քեզ զեղոյն՝ ոչ ՚ի պատասխս՝ որպէս զեզամա. Առն ունի զայն, և չիտասխ նովաս. բայց յուտէդ պատասխս. ապա և յունիդ զմեծութեանէ ոչ ՚ի պատասխս, այլ ՚ի յարիդ ՚ի նոսին։ Այազուքն ունէին բազում ինչ՝ և և էին ընտիրք փարթամ, բայց հոգւով աղքատ։ Վասն բանիս պատկերացան նկարեաց զաԼէն հայարտ և խոնարհ. հայարտ յունիցն, խոնարհ ՚ի վարիցն. ըստ սմին կերպարանել պարտիս զպատկերս հոգւոյդ ՚ի մեծութեանէ յունիդ փարթամ և ՚ի վարիդ խոնարհ. մանաւանդ Լեռ և առատ. գիտելով Լեռ որ էան՝ նա և ՚ի նոր. որպէս վարիս, նոյնպէս ընտիրս ՚ի տուղէն, և վարձատրիս յԱստուածոյէն։ Այսպէս եթէ դու զարիանս աղքատաց ծծելով կամիցիս զարգարել զՀոգիդ, կամ սասցից նկարել ՚ի քեզ զպատկերն ոչ ՚ի մեծութեանէ, խաբիս. զի նկարիչն՝ արեամբքն ոչ նկարէն ինչ. ուստի առակ է «արեամբ ոչինչ նկարի»։ ապա և ոչ արեամբ ժողովեալ փարթամութիւն, ոչ Հոգի և ոչ պատկեր հոգւոյ, ոչ առաքինութիւն և ոչ արդիւնք գործոց բարեաց։ Այդ զոր միանգամ խօսեցաւ մարգարէն ՚ի սաղմոսի ասա՝ կամելով Հաստատուն ցուցանել զայն՝ ածային ինն կնքով կնքէ ՚ի վերջ բանից իւրոց, և ասէ.

ԺԷ. Ա[illegible] խօսեցաւ ած. և երկուս զայս լուաք.

ԺԷ. Ա[illegible] սպասեցայ է զբարութիւն և ոչ ած ազգիս[illegible]. և դուք հաստատեցէք իրաւանցն ըստ փոքու նոցա.

Պէսպէս օրինակաւ խօսի ած ՚ընդ մարդկան. մի՝ ինքն ՚ին որպէս խօսեցաւ ընդ մովսէսի. երկրորդ՝ ՚ի ձեռն պատգամաւորութեանէ հրեշտակի. երրորդ՝ ՚ի ձեռն ծառայից իւրոց՝ մարգարէից, առաքելոց. չորրորդ՝ ՚ի ձեռն դիւաց և այլոց անարժանից, որպէս ՚ի ձեռն

քաղաքամէջ. հինգերորդ՝ ի ձեռն այլևայլ արարածոց. վեցերորդ՝ ի նեղբս ի տոկն խմանալի ձայնիւ. Լսատ ըստ առաքեալն խնացեալ լինի խօսել ընդ այլ, և ա և ըստ երկրորդին, յատկին։

ԺԲ. Ա նախեմ նօսեցաս ձեզ. և երկուս պայ լսատ։

ԺԳ. Ա ստուածդ է ոչ ըստ է, և ոչ պէր ողորմութիւն. և գոհ հանդուցանէս խորհուրդքդ ըստ գործոցդոյն։ Լատոդ գանգամ ոչ ցուցանել ասատ զմիութիւն ժամանակի կամ զմիութիւն պատուիրանաց՝ այլ զմիութիւն խօսելոյն այլ. զի ամ միանգամ միայն խօսեցաւ անվիջապէս ընդ ժողովրդեանն խորհրդի յանապատի անդ ի լերինն սինա. և ասէ. * ես եմ աէր ամ քոյ որ հանի զքեզ յերկրէն եգիպտացւոց ... ես եմ աէր ամ քոյ ամ նախանձ ձառ (այսինքն հզօր միանգամայն և ողորմած) որ հատուցանեմ զմեղս հարանց որդւոց յերիս և ի չորս ազգս առելեաց իմոց, և առնեմ ղողորմութիւն ի հազար ազգս սիրելեաց իմոց, և այք պահեն զպրամանս իմ։ Լ ուեալ ժողովրդեան զիօսելն այլ զամի հարան, և ասէն ցմովսէս. * դու խօսեայց ընդ մեզ և լսեցուք. և մի խօսեցի ընդ մեզ ամ գուցի մեռանիցիմք։ (ելից. ե. 1 — 20)։

Լ ըդ ի խօսել անդ այլ, ժողովուրդք զերկիւղ ինչ ի միտ առին. այսինքն է՝ թէ այլ է ամենակարող գօրութիւն, և նորա է անբաւ ողորմութիւն. որով և հատուել եղևն, թէ ուրեմն հատուցանէ իւրաքանչիւրոց ըստ գործոց իւրեանց։ Լսէ յայս միտս ասէ. միանգամ խօսեցաւ ամ ընդ մեզ ընդ ժողովրդեան իւրում, և ի բանից նորա լուաք և ծանեաք զերկուս զայսոսիկ. մի՝ թէ այլ է գօրութիւն ի պատժել զայթս. և մի և՝

թէ այլ է ողորմութիւն ի վարձատրել զարդիս։ Լամ համառօտիւ ևս. ամ միով բանիւ խօսեցաւ զերկուս զայսոսիկ այսինքն հատուցանել բարեաց զվարձս՝ և չարաց զպատիժս։ Լայս միտս մեհրնետ և սարդիս ընորհալի (ի մեկն. ա. պետ. ա. 24. Ձատ. է.) ասէ. * այս բանք ամենայն ուրեք ուետարանեցաւ և միշտ ուետարանի, եթէ արդարոցն և չարիս դասք՝ որք զառաքինութիւն ընդարագրեցին յանձինս իւրեանց, և կցորդ եղեն չարչարանացն քրիստ, և փառացան հա-

,, զերդ լինելոց էն ... իսկ մեզաւորքն տանջանաց և
,, խաւարի և գեհենին արժանաւորք. և երկրբեանս
,, այսորիկ միով բանիւ աւետարանէական բան սպասմա-
,, երգուին, թէ միանգամ խօսեցաւ Աստ, և երկուա-
,, զայս լուաք ||

Լ. ստանօր բառդ Դաւթեան՝ կարէ ցուցանել և զմիւսն գիտաւորութեամբ օրինաց. որպէս թէ ասէր. Աստ միան-գամ եւս մեզ զմի օրէնք. և այն մի օրէնք ցուցանեն զերկուս զայսոսիկ, այսինքն զերկոսին զօրութիւն ի պատժել զառեալսն իւր, և զերկոսին ի վարձատրել զսի-րելիս իւր, ի տալ իւրաքանչիւր նոցա զհամար գոր-ծոց իւրեանց առաջի աչաց, եթէ ի մահանաւորի ի փո-խիչն ասաի և եթէ ի հաւատակի յաւուրն վերջինի գատաստանի. և զայս ցուցանէ եզնկացին ի ձեռն համաբանապահանջուածն Թագաւորին, յասելն (ի մեկն. մատ. ժԸ. 23.) *բազդատուիչս ուսուցանէ (քն) թէ ,, իւրաքանչիւրըք հանդերձեալ ի հաշիւ տալ գործոց ,, իւրոց, մինչաւուրն՝ յայտ աշխարհի, և ընդհանուր՝ ,, յորժամ բեմ դնի, և գատաստան կազմի ||. (տե՛ս և ի սաղ. ղԸ. 9.)

Լ՝ստ այլ իմն մտայ՝ բառդ Դաւթեան ցուցանէ զանփո-փոխուն բանիցն Աստ, կամ զանդադարելի լինել նոցին. զի զօրս միանգամ խօսեցաւ Աստ, ոչ դարձոյց յետս, այլ կամեցաւ զի նոյն միասցին, և միշտ զնոյն զօրսն ունիցին կամ լինիցեն, և կամ յայտ զոր յանդի-մանս առնէին. և յայն ամենայն բանս իւր եցոյց զերկուս զայսոսիկ. մի՝ թէ ինքն է Աստ ամենակարող, ամենա-գոր, ամենիմաստ Աստ. և մի և՝ թէ ինքն է ամենո-գորմ, ամենաթարթի, ամենագութ Աստ. ուստի և զօր զարհամարհէին զամանս նոցա, հատուցանէ նոցա զայս-միժ պատուհասի զօրութիւն իւրով. իսկ զօր պահէին զամանս նոցա՝ հատուցանէ նոցա վարձս բարեաց զօրո-մութիւն իւրով. Այլ յերկոսին ի սոսա ըստ պահան-ջելոյ իրաւանց գործէ, և ըստ արդար գանձադրու-թեան. ապա թէ ոչ՝ որպէս ասէ առգիս Հեռըհալի (ի մեկն. ա. պետ. ա. 12. Ձառ. ՃՀ. յօդո.) *զոյն ,, ինչ որ բնութիւն ի մեզ ոչ եդ՝ զնորին և գկատա-,, րումն ոչ ինդրէ ի մէնջ, և ոչ ի զեղծանէլն և ի ,, լուծանելն՝ գատաստանաւ գատի ||

ՀՅԱՒԵԼՈՒԼ ՄԱՐԹ Է ՅԱՅՏՆԱԿԻ՝ ԹԷ ԲԱՌԴ ՓԱՌԱՓ Է ԵՂԷՈՎ ԸՆԴ ՀԱԿԱՌԱԿԻՆ ՅՈՒՑԱՆԵՆ ԳՅԱՂԱՓԱՌԱԼԻՒՆ ԽՈՍԵԼՆՈՒՆ ՈՅ, Է ԼՍԵԼՈՑ Ժ ՈՂՈՎԴԵԱՆ. ԶԻ ՈՒՇ ՅԱՏ ԽՈՍԵԼՈՑ ՄԻԱԳԱՄ ԸՆԴ Ժ ՈՂՈՎԴԵԱՆ ԶԱՅԱՏԱՄԱՆ ԻԲ ԳԻՏԵԼ ՈՒՂ ԱՒ ՓԱԿԵԱՑ ԶԵՐԱՆ ԻԲ, ԱՅԼ ՄԻՇՏ ԶՄ ԱՒ ԶՆՈՑՆ ԽՈՍԵՑԱԻ ԸՆԴ ՆՈՑԱ 'Ի ՁԵՌՆ ՄՈՎԱՆԻ, ԱՒ ԱՒ ԲԱԶՈՒՄ ԱՆԳԱՄ ՅՈՐԴՈՐ ԵՂԵՒ 'Ի ՁԵՌՆ ՄՈՐԳԱԲԵԼԻՑ՝ ԱՊԱՀՒ ԶԱՅՆ ԶՈՐ ՄԻԱԳԱՄ ԱՒՍՈՂԱՑՆՈՑԱ. (ՕՐԱԿԱՆ ԳԼՒ Ը. ՀԱՑ. ՀՂ. 15. ԱՒ. ՈՒ. ԵՂԲ. ՈՒ. 50.) ՆԱՒԱ ԶԻ ՀԱՆԱՊԱԶ ԽՈՍԵՐ 'Ի ՄԻԱՑ ՆՈՑԱ 'Ի ՁԵՌՆ ԽՈՂՔԻ ՄՆԱՑ ՆՈՑԻՆ. ՎԱՆ ՈՐՈՑ ԱՒ ՉՀԱՄԱՐԱՒԱ ԿԱԲՔ ԱՍԷԼ. ՄԻԱԳԱՄ ԱՒ ԵՐԿԻՒՑ ԱՒ ԲԱԶՈՒՄ ԱՆԳԱՄ ԽՈՍԵՑԱԻ ՈՉ ԸՆԴ ՄԵՂ ԸՆԴ Ժ ՈՂՈՎԴԵԱՆ ԻԲ. ԱՒ ՄԵՔ Ժ ՈՂՈՎԴԵԱՆ ՆԱ ԲԱ ԼՍԱՒ ԹԷ ՈՒՅ Է ՔՈՐԱԼԻՔ. ԱՒ ՃԱՆԱՉՔ՝ ԶԻ ՔՈ Է ՈՉ ՈՂՈՐՄԱԼԻՔ, ԱՒ ԴՈՒ ՀԱՄՈՒԶԱՆԱՒ ԼՈՒ. ԱՒ ԼՈ ԱՅԺՄ ՄՏՈՒՆԱՒ ՈՐՊԷՍ ԱՒ ԱՒՍԱՆԱՒ, ԲԱԱՂ ԲԷՌՈՒ ՆԻՒ ԻԲ ՄԱԿԲԱՅ ՓՈԽԱՆԱԿ ԲԱՒԻՍ ԲԷՌՈՒ, ԱՒ ՀԱՅՒ 'Ի ԽՈՍԵԼՈՑ ՈՒՅ։

ՅԱՅՍ ԼՍՄԲՌՆԱՑՈՒՑՆ ԲԱԱՂ ՓԱՌԱՓ ՀԱՅԻ 'Ի ՄՏՄԱՆ ՍԱԿԱՆ ՕՐՆՈՒՍ, ԻՐՈՒՄ ՎԱՆ ՀԱՒԱՏՈՒՑԱՆՆ ՀԱՆԴԵՐՁԵԱԼ ԿԵՆԱՑ ՅԱՅՍՈՒՆ ԲԱՒԻՒԲ ՈՉ ԱՒՍՏՂԻ ԻՆՉ. ԻՍԿ ԲԱԱՂ ԲԷՌՈՒ՝ ՀԱՅԻ 'Ի ԲԱՆՍ ՅԵՒՆՈՒ ՄՈՐԳԱԲԵԼԻՑ՝ ՄԱՆԱՒԱՆԳ 'Ի ԲԱՆՍ ՍՈՐՆՈՒ ԻՍԿ ԳԱՒԹԻ. ՁԻ 'Ի ԲԱՆՍ ՍԱՂՄՈՍԱՑ ՅԱՅՍՈՒՆ ԱՒՍՏՂՆՈՒ ԱՒԵՒՒԲ ՀԱՆԴԵՐՁԵԱԼ ԿԵՆԱՑ. ԼՒ ՅԱՅՍ ՄԻԱՑ ՄԻԱԳԱՄ ԽՈՍԵՑԱԻ ՅՕՐԻՆՍ ՄՏՄԵՍԻ 'Ի ՅՈՒՅԱՆԵԼ ՁԲԱԱՒՈՒՆԱ ԼՒ ԶԱՐԴԱՐԱՒԹԻ, ԼՒ ՈՒՐԱՑ 'Ի ԽՈՍԵԼՈՒՆ 'Ի ՁԵՌՆ ՈՒՂՑ ՄՈՐԳԱԲԵԼԻՑ ԻԲՐ ՅԵՐԿ ԲՈՐԳՈՒՄ ՆՈՒԱԳԻ, ՅՈՒՅՆԻ ԼՍԱՆ ԱՄԵՆԵՔԻՆ ԹԷ ՆԱՒ 'Ի ՀԱՆԴԵՐՁԵԱԼ ԿԵԱՑՈ ՈՒՆԻ ՀԱՒԱՏՈՒՑԱՆԵԼ ԻԲԱՔԱՆ.

ՁԻԱՒ ԸՍՏ ԴՈՐՁՈՒ ԻԲ։

ՀՈԳ ԼՈՐԱՒԼՈ ԻՒՒՆ ԲԱԱՂ ՓԱՌԱՓ՝ ՀՅԻ 'Ի ՀԱՍԱՐԱԼԻՒ 'Ի ԽՈՍԵԼՆ ՈՒՅ ՅԱԱՋՈՒՆ ԺԱՄԱՆԱԿԱ Լ 'Ի ՀԻՆ ՕՐԵՆՈՒ, Լ ԲԱԱՂ ԲԷՌՈՒ ՀՅԻ 'Ի ՅԵՏԻՆ ԺԱՄԱՆԱԿԱՆ Լ 'Ի ՆՈՐ ՕՐԵՆՈՒ, Լ ՆՆԻՆ ՓՈԽԱՆԱԿ ԲԱԱՒԻՍ ՅԵՒՐՈՊԱՑՈՒՈՒ. ՕՐԱԿԱՆ ԹԷ ԱՍԷՐ. ԽՈՍԵՑԱԻ ՈՒՆ ՄԻԱԳԱՄ ՈՅՍԻՆՔՆ ՅԱԱՋՈՒՆ ԱՆԳԱՄՆ ՉՈՐ ԻՆՉ ԿԱՐԱՒՈՐ ԷՐ ԱՒ ՓՐԿԱՒ ՄՈՐԴԿԱՆ. Լ 'Ի ԼՍԱՆԱԼ ԺԱՄԱՆԱԿԱՑ՝ ԵՒՆ ԻՆՔՆԻՆ ԻՐՔ ՅԵՐԿՐՈՐԴ ԱՆԳԱՄՆ, Լ ԿԱՏԱՐԵԱՑ ՉՈՐ ՈՍՈՑՆ. ՈՐՈՎ Լ 'Ի ՄԻԱ ԱՒՆ ՄՈՐԴԻԿ ՉԱՄԵՆՈՑՆ, Լ Զ ԻՍԱՑԻՆ ՁԱՕՐԱԼԻՆՆ ՈՒՅ

և զողորմութիւն նորա. իբր զի տեսցին զի ած՛ի գործ եած զզօրութիւն իւր՝ ի վանել զչնամիս ազգի մարդկան, և եցոյց զողորմութիւն իւր՝ ի փրկել զմարդիկ։ Այսպէս հարցաքաւ, միանգամ խօսեցաւ ած՛ի յաւիտենից, և ծնաւ զամն իւր նման ինքեան և այնու բանիւ արար զաշխարհս՝ յաւելցի և եղև։ Այս մեք յաւել նորա և յառնելն լուաք զերկուս զայսսիկ. զզօրութիւն, և զողորմութիւն նորա. զզօրութիւնն նորա՛ի առեղծանելն, և զողորմութիւն նորա՛ի գործել նորոմն՝ ի մարդն մեղուցեալ, ևս և՝ ի սպառնալն զպատիժս, և՝ ի խոստանալն զփրկութիւն։

Վարձեալ՝ ըստ վարդանայ՝ ած՛ միանգամ խօսեցաւ ընդ դաւթի նստուցանել զզաւակ նորա յաթոռ նորին, և մեք զերկուս լուաք՝ ի զաւակ նորա. այսինքն թէ լուաք՝ ի նմա զերկուս անուանս ած և մարդ՝ զօրութիւն և ողորմութիւն՝ զօրութիւն, ըստ ած՛ութեան, և ողորմութիւն՝ ըստ մարդեղութեան։

Այսմարաւանն մեկնութիւն ցուցանի այսու, թէ ած թէպէտ և մի ինչ ասէ, բայց մեք՝ ի քննելն խմանամբ բազում ինչ. այլ քանզի որչափ և խմասցուք՝ նուազ է քան զբազումն. վասն այնորիկ փոխանակ սակաւ՝ բազումն, ՚ի մէջ բերէ զերկուս՝ որ է նուազն բազմաց. զի ՚ի բազումն ոչ գոյ նուազ քան զերկուս։ Այս ըստ այսմ հետևեալ բանն զոր ասէ * այ է զօրութիւն ‖ ևն, յարմարական մեկնութիւն ցուցանէ թէ այսպիսի ինչ ասէ՝ նորա և եթէ է, որպէս է ամենակալ զօրութիւն և անչափ ողորմութիւն։

Վարձեալ ըստ յարմարական մեկնութիւն. ած երբեմն մի ինչ ասէ. և մեք յետ լսելոյ զայն՝ լսեմք և զայլ ինչ հակադրեալ նմին. զորօրինակ հրամայեաց ած խոյակացաց մի գործել յաւուր շաբաթու. մի զենուլ մի եփել ևն. և նոքա յետ լսելոյ զայս՝ լուան և զայլ միւս հակադրեալ սմին, այսինքն է թլփատել ՚ի շաբաթու, զոհել ՚ի շաբաթու ՚ի տաճարի ևն։ Այս ևս հրամայեաց ած՝ մի սպանանել, և ապա լուան՝ զի հրամայեաց սպանանել զչարն. և այսորիկ ևս այլևայլ իրաւանց, ըստ զօրութեն և ըստ ողորմութեն։ Վարձեալ ևս վարդանայ՝ խօսեցաւ ած ընդ զօրաթաբէլի չինել զտաճարն. և ինքն խօսեցաւ, թէ մի ինասցէ

անդ քար ի քարի վերայ,
Ա՛րթի՛ և զայլ թագուժ յարմարական մեկնութիւնս
յաւելուլ այլ ի զուր. չատ է մեզ իմանալ զդիտումն
առաջինիկայ բանիս. որով ցուցանի, Թէ ոճ ի ձեռն
պատչառաց իւրոց յայտնեալ է մեզ լինել վրէժ ինդ-
դիսի չարաց, և վարձատրիչ բարեաց աստ և ի հան-
դերձեալ յաւիտենին։

Ա Ր Գ Ա Ս Ա· ԿԲ·

Ծառաւն Հոգւոյ առ ոճՁ և փոփաւր սեռականէսդ զգա-
րուեցեալ նորա և զիտաւս. և իդձ սեռնչանաց օրհնելոյ
զնա յամենայն ի կեանս ցնծութեան. միաղամայն և
յայտարարութեան օգնականութեանն այր, և կորստեան
ընչաւորաց։

Աղաչո՛ ի դառին. Փնչդիս էր նա յանապատի անդ հրեա-
ստանի։

1 Ա՛Ձ ոճՁ իմ, ես առ ինչ առաւօտ առնեմ. ծարաւեաց
առ ինչ հոգի իմ, ռանիզասցի ես և մարդին իմ։
2 Ոլորեա երկիր անապատ և անձաւս, որ ունի գոյ ի նմա ճա-
նապարհս։ 3 Ա՛յսուհետև ի սբս երեսեցայց ինչ, ակռանել ինչ զզա-
րուելոյ ես և զիտաս ես։ 4 Ա՛ռ ես զի լաւ է ինչ ազգմարդին
ես ռան զինեալս իմ. և շրնուն իմ փոխանակն ընչիդ։ 5 Ա՛յս-
պես օրհնեցից ընչիդ ի կեանս իմ, և յանուն ես համբարձից
զձեռս իմ։ 6 Ոլորես ի ձորդոյ պարտաւորեալ լցոյ անձն իմ,
շրնուանէ ցնծասցէ օրհնեալսդ ընչիդ բերան իմ։ 7 Օ՛ի ես ինչիդ
ընչիդ յանկուցին իմոմ, ընդ առաւօտս խոնարհեալ խօսեցի ընդ ինչիդ։
8 Օ՛ի եղեր իմ օգնական, ի հովանի բեռոց ես ցնծացայց։
9 Ա՛յնն զինի ես անձն իմ. և ընկ ընկալաւ ոճՁ ես. և նոքա ի
նանէդ խնդրեցին զանձն իմ։ 10 Ա՛ռցեն ի ներսոյ անդնդոց երկ-
րի. մատնեցին ի ձեռս սրոյ, և բաժինս աղուեսաց եղիցին։
11 Ա՛ռաքեալ յառաջա՛ ի ՚ռբ. փոխանակ ամենեցունն՝ որ երդ-
նուն նովա. խցցին բերանս այնոցիկ՝ որք խօսէին ստութիւն
ընդ նովա։

ՊԱՐՆԸ ԳԻՐ.

Սաղմ. ի թուին. Քնէքե էր նա յանապատ անդ հրեա-
պանի.

ԱՅԼԵՒՐԻՑ ՕՐԻՆԵԱԿԻՒ ԳԻՐ այս վերնագիրս ի սաղմոս մեր. ի հինգ ձեռագիրս և ի վարդանայն փոխանակ բառիդ էր, դնի նոքէ. ի միւմ նոքեալ էր. յայլում նոքին. ի բազումն ոչ դնի բառս անդ. յայլում յաւելեալ լինի և բառդ ի խաւաթաֆ. յերիս ձեռագիրս և ս փոխանակ բառիդ սաղմոս՝ դնի աղոնի. և ի միւմ աղոնի և սաղմոս. ուր և յաւելեալ լինի բառս յաբաբէր. գուցէ համարելով որպէս ասեն ոմանք՝ թէ այս սաղմոս իցէ յարտաբանեալն կամ շարունակութեան նախընթաց սաղմոսի.

Այլ այս տարբերութիւք չեն ինչ. զի ամենեքին հայկն ի պատմութեին յայն՝ (որ ասացեալ ի ա գիրս Թագ. իդ. 14, և 15.) յասելն, թէ դաւիթ ի հալածիլն ի սաւուղայ եկն և նստաւ յանապատին հրէաստանի ի մէյլ լերին զիփայ. Իսկ ոմանք այսու իմանան զընակիլն դաւթի յրուսաղէմ անապատին՝ ի փախչիլն յերեսաց աբեսողոմայ. (որպէս գրի. ի ը գիրս. Թագ. ժէ. 28. և ժէ. 16, և 29.)

Այս լսանելացիս և արաբացիս, և առ ոմանս ի նախնեացս ոչ դնի յանապատին հրէաստանի, այլ յանապատին եդովմայ. բայց ոչ ուրեք ի գիրս ասացեալ, թէ դաւիթ նստեալ էցէ երբեք յանապատին եդովմայ. վասն որոյ պարտ է ասել՝ թէ այդ է վերնագիր մի, որ գիտաւոր կարէր սպրդիլ առ վասն մերձաւորութեան հնչման լեզուի նոցա ի միջ բառիցդ էապէ, և էապէն. ըստ որոյ փոխանակ դնելոյ էապէն այսինքն՝ հրէաստան. եդեալ են էապէն այսինքն եդովմ՝ որ է օթալ. որպէս յայտնի տեսանի ի Թագ". եօթանասնից և այլոց ամենեցուն, ևս և

ԷԲՐ". որք Հրէաստան գնէն, և ո՛չ եդուիմ։ Ոչ սա-
կայն ոմանք ասեն թէ առեալ ասէն՝ թէ այս
աստուա ո՛չ 'ի դաւթայ՝ այլ յայլոց և յօրինեալ 'ի ժա-
մանակս գերութեն բաբելացւոց. այլ այս կարծիք
դնեն ըստ յարմարական մեկնութեն ևեթ, և ո՛չ ըստ
նկարագրին։

Ապաչս և իցէ առաջին կարծիքն և Հասարակաց, որք
գնեն թէ գաւթի յանապատին Հրէաստանի գոլով ։
նեղեալ և տառապեալ 'ի Հալածանացն սաուղայ՝
յօրինեաց զսոյա սաղմոս։ Կայր քանզի յերգել նորա
զսա՝ բոլորովին յափշտակեալ էր յիճի երբև 'ի ծայ-
րագոյն իւր բարի, և երբև 'ի մի միայն իւր պաշտպան՝
մոռացեալ զնեղուխս, առաջի տարածանել զփափաք
սրտի իւրոյ առ Աստ. և օրինակաւ իւրով յորդոր լի-
նի ամենեցուն այսպիսի փափաքանօք կանխել առնա՝
մնաւանդ 'ի ժամ առաւօտու. սակն իրի և ևկեղեցի
մեր յարևագալին երգէ զսոյն սաղմոս Հանդերձ Հե-
տևեցելովն։

ՔՒՆ

Ա՛Ղ ՁԱՁ ԻՄ, ԵՒ ԱՒ ՀԵՂ ԱՒԱՒօՐ ԱՒՆԻՄ. ՃՈՒՐ-
ՀԵՅԱՒ ՀԵՂ ՀՈՓԻ ԻՄ. ՀԱՒԱՏՈՄՒ ԼԱՒ և ՄՐՔՈՒ
ԻՄ։

ՄԱՆԿՈՒՆ ՈՐ ՅԱՌԻՒՆ

Արկին փափաք կամ Ճարաւ ասեանի 'ի մարդն առ
Աստ. մի՝ իբր առ Ճայրագոյն բարի յինքեան. և մի
և՝ իբր առ Ճայրագոյն բարի առ այլս։ Կ'ասէ միոյն և
Ճարաւ առ Ժառանգութեն բաբելացւոցն Աստ, և բան
միւսոյն Ճարաւ առ Ժառանգութեն բաբելարարեցն
Աստ։ Կ'ասէ միոյն ասի Ճարաւ սիրոյ, և բան միւսոյն
Ճարաւ կարօտութեն։ Երկոցունց սակայն և սէրն
բայց միոյն է սէրն այն՝ որ կոչի բարեկամութեան.
իսկ միւսոյն է սէրն այն՝ որ կոչի յաճախամութեան,
կամ ըղձի կամ կարօտութեն. իբր զի ըստ միոյն բե-

բի մարդ առ Աստ ի գտանել զնա և ի սիրել ըստ
որում է բնութեան. իսկ ըստ միւսոյն բերի առ Աստ ի
գտանել զերբորդութեանն նորա, կամ զերկուութեն նորին,
կամ ի գոհանալ զնմանէ։

Օ այս մարդ է տեսանել յայտնիսի բարեաւք որդի
որ կրկին փափաքանօք բերի առ Հայր իւր. մի ի
ցանկալն տեսանել զնա Աստուած բնութեան բա-
րեաւք. և մի և՝ ի ցանկալն տեսանել զնա Աստուած
յուցանօղ բնութեան բարեաւք. ըստ միոյն բերի առ Հայր
իւր որդիական սիրով և ցանկալ ունի իւրում բարեաց,
այլ Հօրն. իսկ զի ունի փափաքի զի ինքն Աստուած բա-
րեաւք, այլ Խնդալ զի Հայր իւր է բարեաւք Աստուածական,
Խոկ ըստ միւսոյն բերի սիրով ըզնէ, և փափաքի տես-
անել զՀայր իւր Աստ՝ որպէս զի այսու ինքն ևս Աստ
լասցի։ Այս ասի ըստ այսմ օրինակի Հայելով մար-
գարէին յԱստ իբր ի բարի և իբր ի բարեբար, ևս և
Հայելով ի կրկին փափաք իւր՝ ասէ,

Ի՛ՀՃ ՈՃ ԿՀ։ Ի կրկնել զառաջ ՈՃ ունի կրկին և զառաջ
ԿՀ. զի յառաջնումն Հայի յԱստ՝ ըստ որում է բնութեան
անեսհման բարի. իսկ յերկրորդումն Հայի յԱստ՝ ըստ
որում է իւր բարի, այսինքն բարեբար անձին իւրոյ.
ըստ առաջնոյն Աստուածն զնա մի միայն ծայրագոյն
բարութեանն, անսահման երանութեանն, անհասանելի խո-
կութեան։ Իսկ ըստ երկրորդին Աստուածն զնա գոյացու-
ցիչ իւր յանէից, և պահպանիչ բնութեան յամենայնի,
խնամող անձին իւրոյ և պաշտպան ընդդէմ ամենայն
չարի, ամենաբարի բարեբար, և ամենահայեաց զո-
գացուցիչ։

ՁՈր միտս լեր". այս կրկնումն գրի ելոհիմ եղև. որ
Համեմատ զնոյն յայտնէ՝ այսինքն և Աստ Աստ իմ, բայց
առաջնումն նշանակի Աստ ըստ որում է բնութեան. և
երկրորդեան Աստ ըստ որում է Հզօր. զոր եթէ կա-
միցիմք ըստ բառիցդ առաջի դնել՝ կարեմք ասել
այսպէս. Աստ Հզօրիս իմ. բայց քանզի բառդ եբ՝
Համարձանի ի մէջս Աստ իմ, ըստ նմին է եգեալ
ասատ. և այս՝ որպէս ասացաք ըստ Հզօր գոլոյն։ Ի զոր
այսպիսի և այսչափ բարի տեսեալ մարգարէին զԱստ,
իբր առ այսպիսի կանխէ առ Նա և ասէ,

Ի՛ՈՒ ՈՈ ՀԵՂՈՈՈՈ ՈՈՆՀ։ Ի զաւօտ առնելն և ա-

առաւտեղն բատ որում ՀԷԲԸ. գնի առնելոցն. այս
ինքն առաւտեմ առ քեզ, որ և յառաւտուն պա-
հու կանխել, կամ յառաւտուց փութով յառնել.
և զի զայս առնէր մարգարէն զամենայն ուժգս կե-
նաց իւրոց, վասն որոյ զսոյն արձակապէս առաջի
դնէ ասս խօսելով առ ՅՈՒԴԱ. սէր քո ասէ, և կարօ-
տութիւն իմ առ օդնականութիւն քո թօթափել զքուն
յաչացս, և զծանրութիւն ի սրտէս. և մրել զնս յան-
նել փութով, և ի ծագել երեւելի լուսոյս, և ի բա-
նել աչաց մարգեացս՝ առ քեզ կանխել աւրօք Հոգւոյդ՝
առ անփոփոխ առաւտագ անստգիծ, և առ իմմանալի
լոյսդ երկինային, օրհնել զարքունեացդ մեծվայելչութիւն
փառաց քոց, և գոհանալ զմեծամեծ բարերարութիւդ
զոր ցուցեր առ իս, և խնդրել զօգնականութիւն և
զպաշտպանութիւն քոյ։

Աւրինակ երկու ինչ ևս տայ իմմանալ մարգարէն. մի՝
Թէ՝ ի սկսանիլ աւուր յառաջ քան զամենայն ուրէ
յայլ ինչ՝ այլ միայն յԱՆ պարտ է մեզ կանխել իբրև
ի մի միայն մեր նպատակ կամ կէտդրան. և յայլ ինդ-
րել զարթի յաջողութիւն աւուրն։ Երկրորդ՝ Թէ պա-
ժան է՝ ի հասանել առաւտուս ուր յամել ի քունն,
այլ նախ քան զծագել արեւու կանխել առ ԱՆ. քան-
զի յոյժ հաճոյ է նմա այս. և է միջոց առնելոյ յայլ
զաղերմութիւն, և ժողովելոյ ի հոգիս զերկնային քաղց-
րութիւնն։

Որոյ օրինակ՝ յառաջ քան զծագել արեւու ժողովին
որդիքն իսրայէլի զմանանային իջեալ յերկրէ. և եթէ
ՇԱՅ յետ ծագմանն՝ որդնահար լինէր։ Ահա այս հայեր-
լով ասէ իմաստունն, Թէ մանանայն * որ ի հրոյն
,, ոչ ապականէր վայրապար՝ ի դոյն չնաւագայելիցն
,, արեգական ջեռնել հալէր. որպէս զի յոյժ լիցի
,, (ասէ) Թէ պարտ է նախ քան զարեգակն կանխել
,, ի գովութիւն քեզ, և յառաջ քան զծագել լուսոյ
,, յանդիման լինել քեզ ։ (իմաս. ԺՂ. 27. 28)
ամէն։ փոխաբերաբար առեալ զառաւտ մեհենի
ի վերայ լուսաւորելոյ մտաց և անդորրանալոյ հոգ-
ւոյն ի քնոյ գարթուցելոյ. և գրէ այսպէս. * Ա-
,, ւստ հոգին առ ԱՆ յորժամ յաղթանակէդ խաւարիկ
,, զաղանացդ և մարմնական հեշտութեանցն արտաքս

,, ելանեք, և սկսանի Հայիլ Հայեցողութիւնէ մնացեն յիւ-
,, մացումն այդ, և յոր գնոսա ի փառան ։ Հայսալիւ-
սի տեսութենէ գտեալ և դաւեթի ի նոյն ծարաւելը և
ասէր ։

Ծարաւեցայ (այսինքն ծարաւեցաւ) — տես հոգի իմ.
ծանիցաւէ ես և մարդն իմ ։ Ալ կարելր մարգարէն
այլով իւրք յայտ առնել զնեբերն զիւր փափաք ստե-
առ ած՝ բայց եթէ բառիս ծարաւել ։ Արդ այս ծա-
րաւ՝ եթէ իցէ սիրոյ՝ թէպէտ և է ի կամն հոգ-
ւոյն, բայց ի սաստկանալն՝ զնզուա և ի սիրան, և
անտի ի մարմինն. և յառաւելութիւն առաւել զդածէ
մարմինն վասն զգալութենէ, քան թէ հոգին,
Ոչ այս առաւելութենէ զդածելոյ ոչ և վասն այնր՝ զի
առաւելապէս զնզուա սէրն ի սրտի՝ քան ի կամն.
այլ վասն այնր զի սիրան մարմնաւոր ենթակայ գո-
լով և զգալապէս զդածելով՝ ոչ կարէ տանիլ այնչափ
սիրոյ՝ որչափ տանի կամքն. ուստի և համեմատու-
թիւ ենթակայի առաւել ասի այն՝ քան այս, և ասի
վասն այսորիկ յսաել մարգարէին ծարաւեցաւ առ
քեզ Հոգի իմ, զառաւելն տայ մարմնոյն ասելով.
* քանիպատիկ ես և մարմին իմ ։ որպէս թէ ասէր.
ի սաստկութենէ ծարաւոյ որ ի հոգիս, ծարաւ ան-
հնարին զնզուա ի մարմինս իմ. որով և բան ամենայ-
նի ծարաւեալ և պատքել կամ առ քեզ առ աղբիւրդ
անսահման բարութեան։ (Ցայսմանէ տես և ի սաղ.
խե. 1. և 2.)

Ւսկ եթէ այս ծարաւ իցէ բան կարօտութենէ բերի
առ ինձ վասն գտանելոյ ի նմանէ զողջմտութենէ և
զօգնութենէ բան սիրոյից Հոգւոյ և մարմնոյ. և զի
մարմինն առաւել ընդ փորձութեանէ գոլով առաւել
կարօտի օգնութենէ՝ վասն այնորիկ յետ ասելոյ ծարաւ
եցայ առ քեզ Հոգի իմ, զառաւելն՝ ծարաւեցաւ՝
մարմնոյն տայ ասելով. * քանիպատիկ ես և մարմին
իմ ։ որպէս թէ ասէր. կարօտացայ և կարօտի հո-
գի իմ առ քեզ լմնել զքուր ընդհանուր քոց, և զօրա-
նալ նոսա. բայց առաւել ես կարօտացայ և կարօ-
տի մարմին իմ առնուլ զօգնութենէ ի քէն առ ի զա-
վանալոյ ի բռնութենէ փորձութեանց, և առ ի կարող
լինելոյ տանել նեղութենէց.

Ի ՀԱՐԿԱՆԵԼ ԶԱՐԱՏԱՐԱՆՔՆ ԵՒ ԶՀՈԳԵՒՈՐ ՆՇԱՆԱԿՆ ԱՍՏՈՒԱԾԱՅԻՆ ՍՈՒՐԲ ՄԿՐՏՈՒԹԵԱՆ։

Ի ՀԱՐԿԱՆԵԼ զարատարանքն եւ զհոգեւոր նշանակն աստուածային սուրբ մկրտութեան։

Ա ՀԱՐԿԱՆԵԼ զարատարանքն եւ զհոգեւոր նշանակն աստուածային սուրբ մկրտութեան։

Ա ՀԱՐԿԱՆԵԼ զարատարանքն եւ զհոգեւոր նշանակն աստուածային սուրբ մկրտութեան։

Ա ՀԱՐԿԱՆԵԼ զարատարանքն եւ զհոգեւոր նշանակն աստուածային սուրբ մկրտութեան։

Ա ՀԱՐԿԱՆԵԼ զարատարանքն եւ զհոգեւոր նշանակն աստուածային սուրբ մկրտութեան։

Ա ՀԱՐԿԱՆԵԼ զարատարանքն եւ զհոգեւոր նշանակն աստուածային սուրբ մկրտութեան։

Ա ՀԱՐԿԱՆԵԼ զարատարանքն եւ զհոգեւոր նշանակն աստուածային սուրբ մկրտութեան։

Ա ՀԱՐԿԱՆԵԼ զարատարանքն եւ զհոգեւոր նշանակն աստուածային սուրբ մկրտութեան։

Ա ՀԱՐԿԱՆԵԼ զարատարանքն եւ զհոգեւոր նշանակն աստուածային սուրբ մկրտութեան։

Ա ՀԱՐԿԱՆԵԼ զարատարանքն եւ զհոգեւոր նշանակն աստուածային սուրբ մկրտութեան։

՝ի միտուքէ թէ յառնելոց են մարմինք իւրեանց, և ընդէր վասն նոցա միտին այսինքն վասն յառնելոց նոցա, կամ գիտելոյ թէ մեռեալ մարմինք իւրեանց յառնելոց իցեն. որպէս գրէ եզնակ կողբացին (՝ի գլ. ՀՂ.)։ Լե աշա յայսպիսի վիճակի գոլով մարմնոյ՝ նոքին և բնական բերմամբ ասին ծառաւել։

Ա. Լաբանօրէն մարդկայինս բնութէի յետ արտաքսելոյ՝ ի սկզբնական արգաւութէ՝ ցամաքեալ՝ ի շնորհացն ոյ՝ ծարաւէր առնոյ. այլ որ մեծն է, առաւել և ծարաւէր ըստ մարմնոյն. իբր զի փափաքէր՝ զի մարմինս մարդկային միաւորեսցի ընդ ոճուԹէն, և զուարճասցէ զծարաւ ազգի մարդկան համօրէն։

Ա. Յս բան գերազանցուԹէ իմն և ասի՝ ի բերանոյ ամենօրհնեալ կուսին, որոյ հոգին լցեալ շնորհօք ծառաւէր սիրով առ ած, և հայելով՝ ի բան ածամոյ բուԹէ՝ առաւել և ծարաւէր ըստ մարմնոյն. իբր զի միացեալ ընդ ոյ՝ ունելով զնա գոյացապէս յարդանդի իւրում. որպէս և եզնէն՝ ի կրեզն զնա յորովայնի. զի յայտ է Թէ զաւակն՝ որ է յորովայնի մօր՝ միաւորի և հաղորդի ընդ նմա մասամբ գոյացուԹէ մարմնոյ. և զի այս միացուԹէն ընդ ածուէ է գերազանց իմն, վասն որոյ և ծարաւն առ այն՝ առաւել լռպատիկ, կամ հարցականապէս եդեալ՝ քանիսա տիճ։

Ամենք զայս ծարաւ կուսին վերածէն յայն փափաք նորա, որով փափաքէր տեսանել զիմաստին իւր մարմնացեալ աչերն յերկինս. և և յայն՝ որով փափաքէր տեսանել զնա յարուցեալ՝ ի մեռելոց. և յաւելուն Թէ այսու փափաքանօք շարժեալ գնաց յառաւօտու միաշաբաԹին՝ ընդ իւղաբեր կանայս՝ ի գերեզմանն փրկչին. և յայս սակս՝ ի վերայ սիրոյ կուսին մեկնեն զծառադ. * միւս մարիամ ‖ զոր յիշեն առեւտրասիրեալք։ Ա. այց այս կարծիք խափանեալ տեսանի այժմ. յոր միտս և ծործորեցին, ուր ընդունելով զայս՝ գրէ (՝ի մեկն. մատ. գլ. իէ.) այսպէս. * իսկ միւս մարիամն՝ ,, զոր ասէ, ոմանք գիտյն ասեն. բայց չէ իսկ չմտա ,, բեա. քանզի Թէպէտ առ խային էր միջաբէկեալ ,, աղեսիւ, սակայն՝ ի գերեզմանն բնաւին ուր ընթա

ԻՎ.

,, ցաւ... Նաև այն՝ զի Թէ զմագդաղէնացին յոյժ
,, ասէ, ընդէր և զմնուն կուսին չասէ՝ Թէ մայրն
,, յօթ էր. այլ զի չէր նա, վասն այսորիկ զնի մագ-
,, դաղէնացւոյն յիշեաց. ուստի իմանամք՝ Թէ միւս
,, մարիամ զքոյր մոր Նորա ասէ, որ էր դուստր
,, կղէոպասյ մոյր յակոբոսի և յովսէսի կին ալփեայ։
Լ՚ե (՚ի գլ. իբ.) ասէ. * Իսկ Թէ են ոմանք՝ որք
,, զծածկինն ասեն եկեալ՚ի գերեզմանն, որպէս՚ի
,, մէկնութենէն և յեզանակաւորէ երգս ասի, զայս հաս-
,, տատել ոչ ունիմք. զի Թէ նա եկեալ էր՚ի գե-
,, րեզմանն, զիարդ աւետարանիչքն զայլս յանուանէ
,, որդւոցն, և զկնս՚ի տեղացն յիշատակեն, և
,, զսա՝ որ ամենայն բարեաց յիշատակաց արժանի էր՝
,, ոչ յիշեն։

Լ՚երդ առաջի եդեալ մարգարէին զծարաւումն որ առ
ածծ, կամելով ապա այլով խրիք ևս բացատրել զնոյն՝
օրինակ ինչ՚ի մէջ բերել, և ասէ.

Ջ. Ապրես երկիր անապատ և անջուր. ուր ոչ գոյ՚ի նմա
ճանապարհ։

Լ՚այս երկիրն՝ զոր յիշէ ասա մարգարէն Թէպէտ կարէ
նշանակել զնե իցէ անապատ, բայց հայելով յառիմն
ասելոյ մարգարէին զայս ասելոյս՝ նշանակէ զվայրն
զայն՝ որ էր՚ի սահմանս զիփայ, ուր ինքն փախուցեալ
էր. որ և՚ի վերնագրի ասդիսիս ասի անապատ հր-
էկասատանի։ Լ՚այս մնան երկրին զիփայ էր ամայացեալ
՚ի մարդ կանէ, և անպտուղ, վասն զի էր անջուր. ՚ի
պատճառս որոյ ոչ ոք գնայր անդ. ուստի և ոչ գոյր
անդ ճանապարհ։

Յայսմ անապատի գոլով մարգարէին՝ առաւապէր
յանձն իւր, և ծարաւէր առ. և տեսեալ Թէ
երկիրն այն յոյնպիսի յամառութիւնէ ծարաւ անհնա-
րին ունի յարբուսն ջրոյ, զծարաւ իւր Համեմատէ
այնմ ծարաւոյ, վասն որոյ և զայն ծարաւ օրինակ
առեալ՝ զնոյն առաջի գնէ ասա և ասէ.

Ապրես երկիր անապատ և անջուր. ուր ոչ գոյ՚ի նմա ճա-
նապարհ։ Կամի ասել, որպէս երկիրս այս անապատա-
ցեալ, և անճանապարհ ծառացեալ, և խոպան ցամա-
քեալ՝ ծարաւի առ ջուրս, նոյնպէս և ես ծարաւիմ

առ քեզ։ Ընդ քանզի կրկին ծարաւ եդաք ի վէրսն, այսինքն և ծարաւ սիրոյ և ծարաւ կարօտութեանն ըստ կրկին ծարաւոյն ի կրկին միտս փոխի մեկնութեան այսր բանի։

Եթէ ունի ծարաւ սիրոյ, այս ծարաւ այնչափ առաջ երթալ՝ որչափ լինի մարդն ի ներքուստ իւր անապատ անկեալ, և անձանապարհ. այսինքն ըստ բոլորին ապատացեալ ի զբաղանաց՝ ըստ հոգւոյ և ըստ մարմնոյ, և ցամաքեալ ի ջրային յաղեսղի բերկրութեց ըստ անճնիչխան կամաց և ըստ զգայութեց, և ա և անտեղեակ և անգնալի անկարդ խորհրդոց. վասն զի յայտ է թէ որչափ մարդն յայսպիսեաց, այնչափ առաւելու ծարաւ սիրոյ նորա առ ած. կամ այսպէս ասացից. որչափ հեռանայ մարդ ի մարդկային հոգւոց և յերկրաւորաց, այնչափ փափաքի ած այնոցն և երկնաւորաց։

Իսկ եթէ ծարաւն ունի ըստ կարօտութեն՝ փոխի միտ բանին յայլ իմաստ. ըստ որոյ որչափ անապատանայ մարդ ի պտղոց բարեաց, և որչափ ցամաքի ի ջրոց ընորհաց, և որչափ անձանապարհ կամ անգնալի առաքինական գործոց՝ այնչափ առաւելու թշուառութիւն և կարօտութիւն նորա առ ընորհս ած և առ ողորմութիւն նորա. որպիսի եղև մարդկայինս քննութեամբ յետ յանցմանն ադամայ։

Վասն այսորիկ ընդ հակառակն այսր՝ այր առաքինի որչափ անապատանայ ի մխիթարութենէ հոգւոյ, և ծնայ անձրեւ և ցամաքեալ ի սրտի կամ անյաջող ի գործս, այնչափ կարօտութեն ունի առ ած՝ առնուլ ի նմանէ զջուր մխիթարութեն առ ի զովանալ փորձն ի, և առ ի ծնուրիլ ի սրտի կամ թեթևանալ ի տառապանաց, և առ ի գնալ յաջողութեն ի ճանապարհ առաքինութեան։

Աստանօր մարթ է ըստ հոգևորին՝ այսու երկրաւ իմանալ զաշխարհս համօրէն. ի՝ զի յոյժ անապատացեալ է ի կատարեալ մարդկանէ, և լցեալ անաստնօք և գազանօք. այսինքն անասնամիտ և գազանատիպ մարդկամբ. որովհետև տեսանեմք, զի ոմանք ըստ անասնոց զգայութեանք միայն վարին, և ոմանք հանդերձ գազանաց զիմաստութեամբ։ Երկրորդ՝

զի է անջուր՝ ցամաքեալ ի ընտրհաց և յերկնային է-
մաստութէ. ունի արդարև լինաս արտաքին գետուեց,
բայց նե խեալս մարդկային վերնականութէ, և պա-
կասեալս յերկնային հոսանաց։ Երրորդ՝ զի ոչ գոյ ի
նմա յայնի ձանապարհ գնալոց յարքայութէ. միայն
նա ինքն որ արար զաշխարհս, ետ քնակչաց սորա
զմիտս զգաստուե, և եհեղ զջօղ ընտրհայ, և ետոյց
զձանապարհ վերկութէ. առ որս փափաքեալով մար-
գարէին ասէ զայս ի դիմաց ամենեցուն. որպէս թէ
եղեալ էր. գոլով իմ յաշխարհի աստ ինքն յանջուր
և յանձանապարհ անապատի՝ ծարաւիմ և փափաքիմ
գտանել ձանապարհ ժամանելոց առ քեզ, և յանդի-
ման լինելոց քեզ։ Յայս փափաք առաւելով մարգա-
րէին, յաւելու ասել։

ՁԲ. Այսպէս ի՞ ասէս երիտեցայդ չէզ, պեսանել էնչ զջօրու-
ն ի չո և զչաոս չո։

Կատարած ած և սքսուն է, ի՛նոր գիրս մանաւանդ ի գիրս
ելից և գևտացւոց և Թուոց բազում ուրեք գնին
փոխանակ խորանին վկայութէ, կամ փոխանակ տան
ան, յորում էր խորանն վկայութէ անջրպետեալ
յերկուս. որոց առաջինն կոչիւր սրբութէն սբց. և
երկրորդն սրբութէ. և որ արտաքոյ էր՝ կոչիւր ծբ.
ուր կատարէին պաշտամունք և սաղմոսերգութէք.
նոյնպէս և առունն ոյ կոչիւր սրբութէ, և ծբ. և յայս
միտս գնի ասա բառդ ի ածս. որպէս յայտ է յեբրայա-
կանէն ուր գնի պատօրէզ այս է ի սբն. սոյնպէս գնի
և յայլ Թարգմանութէս, յորս եզակի գրի բառդ ած
կամ սբէուէ, և յոմանս սբէարան։

Ա. Յաղիկ աւերակք ըստ էրից կոչեալ լինելին ծբ կամ
սրբութէ. մի՝ զի նուիրեալ էին ոյ. երկրորդ՝ զի որ
ինչ կատարիւր ի նոսա ծբ էր. երրորդ՝ զի էին օրի-
նակ սրբուեց եկեղեցւոյ (եբր. Թ. 8. 9.) երրորդ՝
զի էին իբր ստուեր երկնայինն խորանացն (եբր. Թ.
24. և Ժ. 1։) Ա. դէզ մարգարէն որ ծարաւէր առ ած
իբրև առ աղբիւր բարութէ՝ ցանկանալով ի գտանել
զնա՝ ի տան յոգւոյ հանելով ասէ։

Ա. Յայսպէս ի՞ ասէս երիտեցայդ չէզ։ Ուր բառդ այսպէս՝ երկո-
քումբք կարէ առեալ լինել. մի՝ յինքեան որպէս Թէ

եդեալ էր. կալով իմ այսպէս ծարաւեալ՝ փափաքիմ զի երևեցայց քեզ ի տան քում կամ առաջի խորանին քո։ Երկրորդ՝ հայելով ի բառդ որպէս՝ զոր եդ ի նախընթաց համարն. և ըստ այսմ կամի ասել. որպէս երկիր ցամաք ծարաւի ի ջուր, այսպէս և ես ծարաւիմ՝ զի երևեցայց քեզ ի սբս, այսինքն յանդիմանն եղէց քեզ ի տան քում առաջի խորանի քոյ, կամ ի մէջ սրբասան իրաց, և և ի մէջ սբց քոց՝ ողբ կան առաջի քո. և այս իմ ծարաւ յայտ ամենայնի զովասցի և լնասցի, յորժամ տեսից ի սրբութիւնք քում զվայելչութիւնն քոյ. և առ այս կարէ ոչինչ և ասէ։

Տեսանել ինչ զպօրութիւն ս և պատա ս։ Օ օրութիւն այ ըստ նկարագրին իմացեալ լինի աստ այն ամենայն որ էր ի խորանին նոցա. ըստ որում այն ամենայն էին գործք զօրութեան այ, կամ յայտնիչք զօրութեան նոցա, կամ կատարիչք զօրութեց. (տես ի սաղ. ՀԽ. 61.) և որ մեծն է՝ որ ինչ կայր անդ՝ էր օրինակ խորհրդոյ և մեծի զօրութեն զոր ցուցանելոց էր ած ի մարգարեսն իւրում։ Յոկ փոխաբերութիւք իմացեալ լինի աստ այն ամենայն որ կատարի ի զօրութեն այ, կամ նոյն իսկ գործ ամենակարողութեն այ։

Ոչնչանայ և փառաւք ըստ Ճառին առեալ իմացեալ լինի աստ տապանակն այ. (ա. Թագ. է. վերջ.) ըստ որում էր յայտնիչ նեղեալ թշուառացն այ և մեծի խորհրդոյ՝ զոր ցուցանելոց էր ած. իսկ փոխաբերութիւք իմացեալ լինի մեծ վայելչութեն նոցա յերկինս։ Օ այս ամենայն ասէ ցանկամ առնուլ, և տոքիմիք զծարաւ իմ զովացուցանել։

Ուր արժան է հիանալ, զի երջանիկ Թագաւորս այս զոր ինչ և ունէր, և յորս միանգամ վայելէր, որպէս և առնան՝ ոչինչ համարէր, հաւմտառութիւք առաւել փառացն այ։ Այս եռանդն փափաքանաց տօրս յանգիմանէ զթուլութիւն սրտից մերոց, և յամենի առնել զմեզ առաջի նոն և առաջի հրեշտակաց նոցա, և և առաջի դիւաց։ Ի միայն վայրկեան տեսութեն այ այնչափ մեծ համարեալ էր մեզ, մինչև զամենայն ինչ արհամարհել, և կղկղանս վարկանել. և և զամենայն նեղութիւնս յանձն առնուլ. քանի և մեծ համա-

քելի է մեզ՝ զի յահեանն ունիմք վայելել, Ի կողմնակ քաղաք յերդմնեցուցանել կդերիկոսի առ- բուք զղիւաշար ոմն սասց ցնա դևն. եթէ ունիմ տանջելի մարմին՝ յանձն առնուի ի սիւն հրոյ և սրոյ էլանել յերկինս առ ի վայրկեան մի տեսանել զիշառա ոյ։ Լայսչափ ինչ ոչ պահանջէ ի մէնջ ՅԱՏ, այլ թե- թևս։ Պատմի և ի թե դև մի երևեալ միում ի սրբ՝ սասց. յանձն առնուի կրել զտանջանս ամենայն դի- ւոց և դատապարտելոց մինչև ցօր դատաստանի՝ եթէ կարէի ժամ մի միայն վայելել յարքայութէն ի տե- սանել զիշառա ոյ և զղօրութէն նորա։ Լինի դևն վասն ժամուս միոյ այսչափ ինչ յանձն առնու, մեզ բրչափ ինչ արժան էր յանձն առնուլ վասն յահեան- նականութէն։ Լայց որ պարզևիչն է՝ ոչ խնդրէ զայս- քան և զայսպիսիս, այլ միայն զպահպանութէն օրի- նաց իւրոց. քան այմմ. (մնեթ. ժԲ. 17.) * Լ՝ եթէ ,, կամիս ի կեանն յահեանականս մտանել, պահեա ,, զպատուիրանսն ։

Լ ամբրնացին յայլ միոս մեկնելով զայս բան, Ըզ- բաւդ այսպէս՝ ընթեռնու իբր ածական յասելն. * այս- ,, պիսի՝ որ երևեցայց քեզ ։ որով մտղեխ ասէ. ե- րևիլ՝ որ առաջի ՅԱ. ուր եթէ հարցանիցես ասէ. ո՞ր- պիսի՝ որ. պատասխանէ՝ այսպիսի որ. այսինքն ազատ ի յար խորհրդոց, և լցեալ մաքուր խորհրդովք, և կենդանի ծառաւմամբ։ Լ՝ այլ եթէ յայսպիսի կերս գո- լով զինչ համարուսն ունեը ի սրտի՝ յայս առնել յա- ջորդ բանիսն ասելով.

Ա՝ ման չէ լաւ է ինչ ողորմելի ոս ման չկենաս էմ. Ե՝ ղրեռանդ էմ գողչոցեն ղբեչ։

Ո՝ կատարումն կամ զգուշացումն ծառայ իւրոյ կոչ- մարգարէն ողորմելիթէ. զի ողորմելիթէ յաջողէը այն- որով և յայտ առնէ նախ զմեծութէն այնր ծառայ, մինչև զգուշացումն նորին համարիլ գործ մեծի ողոր- մելիթէ։ Ձայտ առնէ երկրորդ զմեծութէն առարկայի ծառայն, այսինքն զմեծուն այնր, առ որ ծառաւի. ուստի եթէ հասանելը այնմ, այն լինելը նմա մեծ ողորմելիթէ, և մեծ բարի քան զկեանս իւր. իսկ ե- թէ ոչ հասանելը այնմ, կեանք իւր գերեթէ իբր մահ

համարիք ինքեան : Այլա առնէ երրորդ՝ թէ թէպէտ և իրաւամբք ծարաւի , բայց ղղովացուն այնր ոչ իբր պարտ պահանջէ , այլ իբրև ղողորմելիէն . որով կամի ի գուէ շարժել զնա : Այլա առնէ չորրորդ՝ թէ նա գողով յանբաւս ողորմած , պատրաստ է տալ ամենայնի որոց խնդրեն ձշմարիտ ծարաւմամբ . և զի որչափ և տայ ողորմելով տայ , վասն այնորիկ կոչէ զայն ողորմութիւն . և ահա յայսոսիկ հայելով ասէ :

Ա ման ղէ լաւ է ինչ ողորմութիւն տալ նմա պէտս էմ . և ընդունելի էմ գովեցելն ղէղ : Ասաղ վասն էի զօրութիւն ի մէջ բերէ զայդ ողորմած . որպէս թէ ասէր . ողորմած ինձ , կամ թէ արա ինձ ողորմութիւն , և զոմանց զնարաւ իմ զոր ունիմ առ քեզ և առ տառապ զբ քոյ , վասն զի այս ողորմութիւն քո լաւ է ինձ քան զկեանս իմ . որ է ասել . առաւել բարի է ինձ այս ողորմութիւնս քոյ , այսինքն է տալդ ինձ մտանել ի տառապ քո և գտանել զքեզ՝ քան կեալ յիս . և ընդ հակառակն եթէ ոչ մտից ի տառապ քո , և ոչ գտից զքեզ՝ կեալս իմ ունայն է : Այսպա եթէ արժանացուսցես զիս մտանել ի տառապ քո՝ և յանդիման լինել քեզ և տեսանել զղօրութիւն քո և զփառս քոյ , յայնժամ ընդունելի էմ գովեցելն ղէղ . այսինքն ընդունք բերա նոյս , և և ներբինն ընդունք հոգւոյս օրհնեսցին և փառաւորեսցին զքեզ . (զայսմանէ տես և ի սաղ . ծ . 16 :)

Եթէ բառիւք ողորմութիւն խնայսի ի հասարակի ողորմութիւն այ , միա բանին համառօտիւ առաջի դնի այսպէս . արա առ ինս ղողորմութիւն քո . զի լաւ է ինձ գտանել ի քէն ղողորմութիւն քան կեալ յիս . զի յոչ գտանելս իմ ղողորմութիւն քո՝ ունայնանամ . իսկ ի գտանելս իմ զօրանամ , և ընդունք իմ գովին զքեզ : Ամբրոնացին ողորմութիւն խնդրայ ասա զդորձ ողորմութիւն այ և ասէ . « ողորմութիւն ընդրհեաց մեզ Աստ ,, ղհանդերձեալ կենացն յայս . . . և այս ողորմութիւն ,, առաւ որով զիս քոյի ծառանդակից արարեր՝ լաւ ,, է ինձ քան զերանական կեանս . և զի զայն լաւ ,, համարեցան բազումք , յայտ է ի վկայիցն երանե ,, լեաց՝ որք առ ոչինչ եդին զայս կեանս . յաղագս ,, այսր և ընդունք իմ գովին զքեզ վասն տալոյ ինձ

,, Շնորհեցեալ կենացդ յայս անսուտս խոստմամբդ ։
Այլ զի զսոյն զայս մեծ համարեցաւ քան զկեանս ,
ցուցանել թէ պատրաստ է ծախել զնոյն կեանսն յօրհ-
նութիւնս այդ . սակն իբրև չարէ զկնի և ասէ ։

Ե. Այսպէս օրհնեցէք ղէդ ի կեանս իմ, և յանուն իմ համբուրիցէ ղիեռս իմ։

Ի խոսելն ածային պարգեւացդ որ էր ի հոգի մարգա-
րէին , յամենայնի մտիւք զնա ի կատարեալ ստացուածն
ժառանգութեան այդ . և զի չև էր ժամանակ ի նոյն
ժամանելոյ՝ ցանկայր յանդիման լինել տապանակի
նորա ի տան նորին , և անդ իբրև ի ներկայութեան
նորա օրհնել զնա յամենայն ի կեանս իւր . յայս
հայելով ասէ ։

Այսպէս օրհնեցէք ղէդ ի կեանս իմ։ Իբր բառդ այսպէս՝
ցուցանէ զկատարումն այնր , զոր ասաց ի վերոյ . որ
պէս թէ եղեալ էր . ի լինել այսր այսպէս , այսինքն
յերեսիս իմ քեզ ի խորանի քում, կամ ըստ լատ՛.
յերևիլս իմ այսպիսի սուրբ առաջի քոյ , և ի տես-
նելս իմ զզօրութիւն և զփառս քոյ՝ օրհնեցից զքեզ՝
ոչ մի օր և ոչ մի ամ, այլ ի կեանս իմ, այսինքն զա-
մենայն աւուրս կենաց իմոց , կամ ցորչափ կենդանի
իցեմ։

Այլ թէպէտ զայս նաև յանապատի անդ կարող էր առնել , բայց այն ոչ զովացուցանէր զծարաւ նորա . վասն որոյ կամէր ի տան հոն կալով և զզօրութիւն նո-
րա և զփառսն տեսանելով՝ առնել զսոյն . զի ի կալն անդ մարմնով՝ վերանայր և մտօք յայնային խորհուրդս . և ի տեսանել նորա որ ինչ էր ի տա-
ճարին՝ մարգարէական հոգւով յափշտակիւր ի նշա-
նակութիւնս նոցին , որք կատարէցոյ էին ի ժամանա-
կին . ուստի և յամենայն կեանս իւր կամէր ներկայ լինելով ի տան հոն , և յայսպիսի խորհուրդս մտա-
զրելով՝ օրհնել զնա , և այս՝ ոչ միայն խորհրդով , և
չթեամբք բերանոյ , այլ և համբարձմամբ ձեռաց .
վասն որոյ ասէ ։

Եւ յանուն իմ համբուրիցէ ղիեռս իմ։ Համբառնալով զձեռս աղօթել կամ օրհնել զնա՝ սովորութիւն էր յա-
ռաջին , և և այժմ. և է նշան յորից . մի՝ ի ցոյց

սրբուեցէք և զգաստուեցէք՝ ի չայտ առնել՝ թէ պարտ
է սրբուիլ և զգաստուիլ կամ չարգելս որպէս թէ
վերանալով չադտեղութենանց և ի զգաստմանց. յոր
միտս ասէ (ի սաղ. ձիգ. 2.) * ի գիշերի համբոյր
ձեր զձեռս ձեր ի սրբութիւն, և օրհնեցէք զտէր ||.
(տես և ա. տիմ. ը. 8.) Յորկորդ՝ ի ցոյց ձանա-
չելոյ զնճ բարձրեալ և տէր ամենայնի և իշխող ամե-
նեցուն. և ըստ այսմ իբրև թէ երդնլով՝ ի նա լի-
նելը մատուցանել նմա զաղօթս և զկեանս. և չայս
միտս ամբարձ աքրահամ զձեռս իւր ի վեր առ ած
իբր երդնլով (ծնն. ժգ. 22.) որպէս և հրեչտակն
ած (ի չայտ. ժ. 5. 6.) Յորորդ՝ ի ցոյց բաձձանաց
սրտի դիմելոյ հոգւոյն ի վեր առ ած և առնլոյ ի
նմանէ զինդրուածսն։ Չորորդ՝ ի ցոյց գործոց բա-
րեաց. զի ձեռամբ նչանակին գործք կամ առաքի-
նութիւնք. զի ըստ որում գրէ բարսեղ վարդապետ
(ի մարկ. ժա.) * ձեռք հոգւոյն են (ասէ) տեսա-
կան և գործնական առաքինութիւնք||. զորս պարտ
է ընծայել ի վեր առ ած.

Ըստ այսոցիկ ցանկայր մարգարէն չօրհնելն զած
համբառնալ զձեռս իւր. ուր չաւելլով ասէ. յանուն
քո՝ չայտ առնէ նախ՝ թէ ոչ յանուն այլոց, այլ չա-
նուն բարձրելոյ առնէր զայս. չայտ առնէ երկրորդ
թէ զանունն այ ի մտի կամ ի բերանի ունելով
համբառնայր զձեռս իւր ի վեր, կամ զի յանուա-
նէն գնա՝ ձգէր ի վեր զձեռս իւր ի ցոյց բարձրու-
թեան և գերազանցութեանն նորին։ Իսկ թէ սրբափ
զուարձանայր և քաղցրանայր հոգի նորա չօրհնելն
զած այսու օրինակաւ՝ չայտ առնէ զկնի նմանութիւն
ինն, և ասէ.

ձ. Որպէս ի ձարպոյ պարարտութենէ լցցի անձն իմ. և բեր-
նաբեր շնծութենէ օրհնեսցէ զքեզ բերան իմ.

Ձարպոյ և իւղ կամ գիրուց ներքին մասանց կենդ
դանւոյն, կամ մանաւանդ գիրուց փորոտեացն. այսր
ձարպոյ առաւելութենէ եթէ իցէ անցեալ ըստ չափ
քան զչարմնորուն մասանց, որ և ասի գիրութենէ ձար-
պոյ չէ գովելի. զի կամ չամրաչարժ գործէ, կամ
հիւանդութենէ ենթակայ առնէ, և կամ անախորժ

Հոտ պատճառէ, իսկ եթէ իցէ քարեխառն, և ըստ չափու նեղքին մնասից, որ և տիրապէս կոչի պաշարութիւն, և գումէլն. զի սպահ առողջ և փափուկ, ևս և զուարթ և զօրաւոր. և ըստ այսմ բերի յօրինակ լիուքենէ հոգևոր քաղեաց, կամ հոգևորական փափկութենէ և հանդստեան, կամ բերկրութենէ և անդորրութենէ, կամ ընդմեռանդութենէ հոգւոյ և օծութենէ հնոցեայց, ևն.

Զայլ կայ ևս քննելի ինչ ըստ լսման. զի պարարտութիւն ձարպոյ որ ի մարմնի՝ օրհասի փափկացուցանէ զմարմինն, այնչափ տկարացուցանէ զհոգին, և չայտ է թէ չայս միտս ոչ բերի յօրինակ հոգևոր պարարտութեանն. այլ միայն ըստ համեմատութեանն, իբր զի որ ինչ առնէ պարարտութիւն ձարպոյ ի մարմնի, զնոյն առնէ և լիուքինն հնոցեայց ի հոգին, կամ լիուքիւն հոգևոր բերկրութենէ ի նմին՝ օծմամբ հնորհեայ հոգւոյն սրբոյ. ուստի ասէ գէորգ վարդապետ (ի մեկնութեսյ.) * զօծութիւն հնորհեայ հոգւոյն նշանակէ ձարպն, ,, որ ոչ գնի տպականացու արծաթով, այլ հաղիւն ,, իջեալով յերկնից, որ է բանն ՅՈՅ, յոր հաւատալով ,, և խոստովանելով՝ ընդունիմք հոգւոյն ||։

Այսպիսի իմն պարարտութենէ համարիւր մարգարէն զայն հոգևորական բերկրութենէ, որում ակն ունէր հասանել ի զուարճացմն ծարաւոյն իւրոյ ողորմութեանն՝ ով ի տեսանէին անդ զզօրութիւնս և զփառս նորա ըստ յիշելոյ ի վերագոյնդ։ ևան որպ ասէ.

Ողորմեա ի ձարպոյ պարարտութենէ հոգւոյ անձն իմ։ Այսինքն՝ ի զուարճացմանէ ծարաւոյս և ի ժամանակ տարփանացս ի փափաքելին՝ հոգի իմ յանձն ձառնէլի բերկրութենէդ՝ որպէս ի պարարտութենէ ձարպոյ, յորմէ իբր ի լիացեալ անօթոյ զեղցի օրհնութիւն բերանն իմ։

Ասէին ցանկալ ևս՝ սեղան կազմել զսիրտ իւր, և անդ մատուցանել ով պատարագ պարարտութենէ սրբոյ ի նեղքս, և բուրել զանոս օրհնութենէ առ արտաքս. յոր միտս յարէ զկնի, և ասէ.

Բրնամէս ընծայեսցէ օրհնեսցէ զնեղ բերան իմ։ Այսինքն՝ ի բղխել հոգւոյս առ քեղ զնծալից օրհնութիւնս սրբոյ քոյ, բերանն իմ վնասն հնչեսցէ արտաքս զբր-

թամբք լեռլովք ցնծութեամբ. և զի ցուցցէ, թէ յամենայնի և յամենայն ժամ պատրաստ էր ի սոյն, մանաւանդ յառնելն յարուցումս. յարի զկնի և ասէ:

Ջ. ( ) է ըմբ յէշէբ պէպ յանկողնի էմուտ, ընդ առաւօտս հանիւսեալ խօսէբ ընդ ինէ:

Ը. ( ) է եղէբ էմ օգնական. ի հովանի ընտրոց ոտց ցնծայցուք:

Ոտք մարգարէին հանգոյն երգեհոնի լինացեալ ընչմամբ ընտրհաց՝ զամենայն կարողութիւնս և զլսելիս իւր ևս և զզգայարանս կարգեալ ունէր լերկիր զարս փողոց՝ ընդ որս հանապազ հնչէր զօրհնութիւնս սոյն. զնոյն փափաքէր առնել ևս և յորժամ ննջէր. այս ևեթ էր խափան՝ զի ի ննջելն որովհետև կապեալ լինէին զգայութիւնքն՝ միտքն ոչ կարէր նեբգործութիւնք յիշել զնա, այնու գրեթէ կապեալ ճնային և նեբգործութիւնք կարողութեանցն. որպէս յորժամ ծակտիք փողոց երգեհոնի կալեալ ճնան. բայց ընդ զգաստանալն ի յաւիշտակութիւնէ քնոյ՝ խակոյն ի յիշել անդ մտաց նորա զնա՝ որպէս թէ բացեալ լինէին ծակտիք փողոցն, ընդ որս արձակեալ լինէին օրհնութիւնք և խօսակցութիւնք առ նա. սմին իրի ասէ:

( ) է ըմբ յէշէբ պէպ յանկողնի էմուտ, ընդ առաւօտս հանիւսեալ խօսէբ ընդ ինէ: Կամի ասել. ընդ յիշելն իմ զքեզ յանկողնի, յառնէի և խօսէի ընդ քեզ: Կամ ըստ այսմ բառդ պէ՝ իբր յաւելորդս դնի կամ իբր զարդ. իսկ եթէ դիցի իբր պատճառական շաղկապ փոխանակ բառիս ինչ պէ, յարէ զայս բան ընդ առաջինն՝ զոր ասաց յայս սաղմոս. յորս առաջի եղ զծարաւ իւր և զփափաք սրտի իւրոյ առ նա, և ըզպատրաստութեն հոգւոյ իւրոյ օրհնել զնա. ի սոսկն ակնարկելով կամի ասել, այնչափ էր ծարաւ իմ առ քեզ, և պատրաստութեն սրտի իմոյ ի խօսել ընդ քեզ՝ մինչ զի եթէ յիշէի զքեզ յանկողնի իմում, իսկոյն յառնէի և կանխէի խօսիլ ընդ քեզ. կամ թէ

յորժամ յիշէի զքեզ յանկողնի իմում՝ յարուցեալ խօսէի ընդ քեզ։

Եւ զի հասարակօրէն յառնել՝ի քնոյ լինի յառաւօտու կամ մօտ՝ի յառաւօտ, վասն այնորիկ զառաւօտան գնէ. որով ուչ ցուցանէ թէ միայն յառաւօտն կանխէր առ Ած, այլ թէ հասարակօրէն մօտ յառաւօտան լինէր նմա զարթնուլ, և ընդ զարթնուլն գնած յիշել, և ընդ յիշելն խօսակից լինել ընդ նմա։ Ա.յս խօսակցութեն ընդ Ած՝ յերկիս է. մի՝՝ի յօրհնելն կամ՝՝ի փառաւորելն գնա՝՝ի մեծվայելչութենէ փառաց նորա, ցնծալով ընդ այնչափ գեղեցկութեն նորա, և բերկրելով ընդ անսահմանն բարութեն նորա, ևն։ Արկցուք՝՝ի գոհանալն գնմանէ վասն այնչափ բարերարութենց նորա եթէ՝՝ի ստեղծանելն եթէ՝՝ի պահելն, եթէ՝՝ի փրկելն ևն։ Արցուք՝՝ի խնդրելն ինչ՝՝ի նմանէ առ՝՝ի կատարուածն կամաց նորա, և այլն։

Յայլ ինն միտս վերածէ վարդան զայս բան. նըբր թէ առաջեալ էր, յորժամ մերձ էի՝՝ի խորան ան, խորհէի յանկողնի իմում, երբ լինէիցի առաւօտ՝ զի մտից առ նորա. և ընդ առաւօտանալն, փութայի գնալ ընդ։

Արդ շարադրութե այսր համարոյ հայելով՝՝ի բառդ էն ընդ՝ այլազգ ևս կարէ իմացուցանել զմիտս բանին, բստ որում իմանան ոմանք. նըբր թէ ասել. եթէ ես՝՝ի մտանելս իմ յանկողնի՝ յիշատակեալ էի զքեզ, անտարակոյս ընդ առաւօտն կանխէի խօսիլ ընդ քեզ. կամ որ նոյն է, եթէ յանկողնի իմում արթեալ էի զյիշատակութե ինչ զքէն՝ այն յիշատակուե քո առնէր՝ զի յառաւօտուն ընդ յառնելս՝ ուչ ընդ այլս, այլ ընդ քեզ խօսէի։ Յայս միտս երևի և բարեգեղ վարդապետ (՝ի մեկն. մարկ. ժգ). զի ասէ՝՝ի յորդորակն. * զի թէ միշտ զնած յիշեցեմք, չա՛ „ խորժեամբ զչարիսն յիշել, այլ զբարուքն. ըստ այնմ „ թէ յիշէի զքեզ յանկողնի իմում, ընդ առաւօտս „ կանխեալ խօսէի ընդ քեզ՚՚։

Ըստ այսմ մեկնութե բարոյապէս ցուցանի, թէ որ՝՝ի յանկողնի այսինքն՝՝ի ժամանակի հանգստեան յիշէ զնած, և պատրաստէ զանձն, ՝՝ի ժամանակի

զբաղանաց և ես խօսի ընդ նմա, և զործէ ՚ի փառս
նորա։

Լամբ". անկողնով իմանայ զմնայուքին ՚ի մեղս, և առաւօտու զյառնելն ՚ի մեղաց. * ՚ի ննջելն ասէ ՚ի ,, խաւար մեղացն հեշտուքիք՝ անուան զո յիշատակ ,, փարատէր զքուն ախտից. և առաւօտ առնէր ,, ինձ զոյ ողորմուքին Ձառագայթից. յոր ապաւէն ,, նեալ կանխէի խօսիլ ընդ քեզ"։ և զպատճառն յաջողուքիք այսր յառաջ բերէ ասելով։

Ը. Ո՞վ է եղէր էմ օգնական, ՚ի հովանի ընդ ոտ ընծայայ։ Որպէս թէ ասէր. վասն այնորիկ միշտ ընդ յիշելն իմ զքեզ օրհնեմ զքեզ, զի և դու միշտ ընդ յիշելն զիս օրհնես զիս, այսինքն ընուս զիս բարեօք. և յաւելեալ օգնես ինձ, որպէս և օգնեցեր. և որովհետև դու ինքն միշտ և յամենայնի այսպէս առնես ընդ իս, ապա և ես միշտ և յամենայնի ՚ի հովանի ընդ ոտ ընծայայ։ Յ. Յինքն յօգնականուքիք քո ապաւինեալ՝ ապահովացայց իբրև ընդ թևօք ամենազօր արծուոյ յերեսաց յափշտակողաց. որով և ուրախ եղէց հանապազ, և յուրախուքիք իմում աներկևան ճնացից, և երգեցից զերգս օրհնուքիք։ (Ո այսմանէ տես և ՚ի սաղ. կ. 4. և ՚ի սաղ. իզ. 6։)

Լամբ". օգնականուքիք իմանայ զայցելուքիքն տեառն մերոյ՝ որ եկն առ մեզ, և օգնեաց մեզ, և կանգնեաց զմեզ, և քաղցր բանիւք իւրովք իբրև թևօք ընդգրկեաց զմեզ, և ապահովս արար։ Ո այս եդեալ մարգարէին՝ առաջի առնէ և զդիմել իւր առաձգ, ընդ նմին և զմանաւոր օգնականուքիքն նորա համ զպաշտպանուքիքն նորին ասելով։

Թ. Լքեն զինէ ոտ անչն էմ. և չէս ընկալաւ զմ ոտ. և նոյա ՚ի նանիք եղեալ չանչն էմ։

Պնալ զկնի ոյ՝ էրեքկին լինի. մի՝ ՚ի խնդրել մերեալ հոգւոյն գտանել զաճ, որպէս պատահի ապաշխարողաց. երկրորդ՝ յունիլն զիոյթ ՚ի պահել զհրամանս ոյ. զի այնու լինի գնալ զկնի նորա, համ զհետ համաց նորա. որպէս է տեսանել յերկիւղածս տեառն՝ որք կեան յարդարուքիք. երրորդ՝ ՚ի մխաւորին ընդ ոյ անմեկնելի սիրով, մինչև ասել. * գտի

„ զոր սիրեաց անձն իմ. կալայ զնա, և ոչ թողից
„ զնա»։ (երգ. Ջ. 4։) Եւ կամ ևս ի յարին ի նա
հաստատուեցք. յոր միտս յայլ Թարգ". դնի յարեցաւ
հոգի իմ զկնի քո. ջորտորդ՝ ի խնդրելն զօգնութին
ոյ և զյատուկ պաշտպանութին նորա։ Յայտսիկ
հայելով՝ ասէ։

Ոչ զկնէ ոտ անչն էմ։ Այր քաջագ անչն՝ դնի փոխանակ
հոգւոյ. որ դնի յերբ". և յայլ Թարգ". զորմէ և այ-
լուր ասացեալ է մեր. բայց քանզի հոգին է գլխաւոր
մասն բոլոր մարդոյ՝ զհոգին դնելով նովին զբոլոր
մարդն ևս տայ իմանալ։ Այլ սակայն եթէ յայս բան
գալն զկնի ոյ ըստ նախակարգեալ երից առաջնոց
օրինակացդ իմասցի՝ քաջագ անչն՝ դնի պարզապէս փո-
խանակ հոգւոյ. որպէս Թէ ասէր. ետկն զկնի քոյ հո-
գի իմ՝ ի գտանել զքեզ և ի կատարել զկամն քո, և
առաւել ևս ի յարիլ ի քեզ սիրով։ Եւթէ ըստ չոր-
րորդին ևս իմասցի՝ քաջագ անչն՝ դնի փոխանակ բոլո-
րին, որպէս Թէ ասէր. ի վաղանցիլ իմում՝ ետկն զկնի
քոյ՝ առ ի խնդրել զօգնուի խնամոց քոց և զպաշտ-
պանութէն աջոյ քոյ. և զի եգիտ զոր խնդրէր, սմին
իբրև յարէ զկնի և ասէ։

Եւ ձեռն ընկալաւ աջ իմ։ Որպէս զհոգւոյն ասացաք՝ ը-
նդհակին գնալ զկնի ոյ, սոյնպէս և զաջոյն ոյ չորե-
կինն ասի ընդունիլ զմարդն. ոի՝ յորժամ ի գառնալ
մարդոյ առ ած ոչ մերժէ զնա՝ այլ հաշտի ընդ նմա.
որպէս արար ընդ մանասէ։ Եւրկրորդ՝ յորժամ ընդ
հօք իւրով զօրացուցանէ զմարդն կատարել զհաճոյս
նա, և ի նմին հաստատուն կալ։ Եւրրորդ՝ յորժամ
զեղմամբ պէսպէս սքանչելի երկնային պարգևաց փայ-
փայէ զնա ի հոգւոյ։ Ընդորրորդ՝ յորժամ յօգնութի
ժամանէ նմա ի դժուարինս, և ցուցանէ նմա զպաշտ-
պանութէն իւր ի վտանգս հոգւոյ՝ ևս և մարմնոյ։

Յայսմ ամենայնի նախախնամութէն ոյ կամ խնամք
ամենակարողութե նորա կոչի աջ. և այս Թէպէտ պատ-
շաձի նմա ըստ գործելոյ նորա զօրութէ, բայց աստ
դնի ըստ վարելոյ նորա ողորմութէ, ևս և յաջողու-
Թէ, այսինքն յաջողելով և կատարելով զխնդրելին։
Եւ յայս միտս մանաւանդ հայելով ի չորրորդ օրէ
նահն՝ ասէ՝ աջ քո ընկալաւ զիս։

Ա. Յաւուրն յայսմիկ՝ մարդկայինս բնութիւն անկեալ՝ ի չնորհս հացին ՅՍ, և մատնեալ՝ ի ձեռս դիւաց և մեղաց՝ եկն զկնի ՅՍ խնդրել զնա, և միաւորիլ ընդ նմա: Վասն այսր հայրն երկնաւոր և առաքեաց զմիածին իւր՝ որ ասի այլ հօր. և նա եկեալ փրկեաց և ազատեցոյց՝ ի բռնութենէ զտառապեանն և զվտանգեալն, և ընկալաւ զնա, և զօրացոյց՝ ի տկարութենէ, որով և անզօր կացոյց զգերիչսնորա, մանաւանդ թէ յամօթ արար. վասն որոյ յարէ զկնի և ասէ.

Ե. Ա՛ոյր՝ նուա՝ է նանիը խնդրեցին զանձն էմ: Ասր քաւդ է՝, որոյ փոխան՝ է քանի մի սաղմոս, որպէս և՝ ի լսմբ". դնի այլ, և յոմանս էակ՝ առեալ լինի փոխանակ քաւութեան վասն որոյ, կամ որով. որպէս թէ եգեաւր էր, որովհետև ընկալաւ զնս աջ քոյ՝ թշնամիք իմ որք զկետ իմ պնդեալ էին կորուսանել զնս (ըստ որում դնի յԵբր".) ոչինչ կարացին առնել ինձ. որով և՝ ի նանիը եղ խնդիր նոցա և ոչ այսչափ միայն, այլև յոյս նոցա՝ ի հաւատակն շրջեցաւ և շրջեսցի. Եբր զի՝ ի կամիլ նոցա կորուսանել զնս՝ ինքեանք կորիցեն. սմին Եբրն յարէ զկնի և ասէ:

Ը. Ա՛ոյն՝ է նէրսոյ անդնդոյ երկիր. Տարնէսցին՝ է յԵսրոյ ասի և Բաթենոյ աղուեսոյ եղեցին:

Ընդունդք երկրի ասի խորութենին՝ որ՝ ի մէջ երկրի որ և ասի սկիզբ երկրի ըստ վանականին (՝ի մեկն. յոբ. գլ. չ.) ուր ասէ. * անդունդք աստ զսկիզբ երկրի՝ ասի ||: Նակ լինելն՝ ի նեղջոյ խորութենէ երկրի՝ և լինել՝ ի կեդրոն երկրի այն է սանդարամետն անդնդոց, որ ասի դժոխք: Ա՛ոյրթ և իմանալ անդնդովք երկրի և զգերեզմանս. զի և այն է խորութի ինչ յերկրի. և զի՝ ի սոսին ունէին մատնիլ թշնամիք նր, վասն այնորիկ ասէ:

Ա՛ոցն՝ է նէրսոյ անդնդոյ երկիր: Որպէս թէ ասել թշնամիք իմ կամէին բառնալ զնս յերկրէ. զի ոչ ևս եմ, այլ ինքեանք միայն վայելեսցեն՝ ի բարութենէ որք են՝ ի վերայ երկրի. բայց զսորին հակառակն տեսցեն. Եբր զի ոչ եթէ՝ ի վերայ երկրի՝ այլ՝ ի նեղջոյ խորութենէ երկրի մտցեն՝ ի գերեզմանս և՝ ի դժոխս որպէս պատահեաց սաւուղեանց: Յայլ թէ զնարդ

լինելոց էր նոցա լինջանել ի ներքոյ երկրի, և զինչ լինելոց էր նոցա անդ՝ յայտ առնէ ասելով։

Պատճէսքն ի յեռա սրոյ. և բաժինք պղտեսոց եղէքն։ Եթէ բառքդ առաք և պղտէս առեալ լեցին ըստ իրին, միտ բանին լինի այս. Թշնամիք իմ սրով և այլովք զինուք կորնչեն. և թաղեալ ի գերեզմանի, կամ թաղեալ ի գաշտի՝ կերակուր լեցին պղտեսուց և պղտեսանման կենդանեաց։ Նոյնպէս եթէ առեալ լեցին փոխաբերութիւնք՝ միտ բանին լինի այս. Թշնամիք իմ մատնեացին ի ձեռս բարկութեն Ոյ, կամ ի ձեռս վրէժխնդրութեն Ոյ իբրև ի ձեռս ամենահատու սրոյ, (զորմէ տես ի սաղ. է. 13)։ Եւ իջեալ ի դժոխս՝ ոչ ևս տիրեացեն արդարոց, այլ մատնեացին ի ձեռս դիւաց չարաց՝ որք էն անմարմին պղտէսք ներգործողք, և լեցին բաժինք նոցա իբրև ժառանգութեն նոցին. զի որովհետև նոցա եղեն ստացուածք, ի նոցանէ լեցին չարաչար ժառանգեալք։

Նոյպա եթէ այս բառք առեալ լեցին բարոյականնմանութեք՝ միտ բանին լինի այս. Թշնամիք իմ որպէս չարիս խօսին զինէն, և ներգել կամին զիս, սոյնպէս և ինքեանք մատնեացին ի ձեռս չարախօսուե լեզուի իբրև ի ձեռս սրոյ, և լեցին ներգեալք ի Թշնամեաց իւրեանց իբրև յաղտեսուց։

Նայլ այս բանք ուղղակի ևս ասին ի բերանոյն քրիստոսէ՝ հայելով ի տիրասպան հրէայս, որք ի նահատակել նորա կորուսանել զնա. վասն որոյ և մատնեցան ի ձեռս սրոյ հռովմայեցւոց. և անկան ընդ իշխանութեք պղտեսուց, այսինքն ընդ բռնութեք դիւացն և ընդ տէրութեք հզօր Թագաւորութեանց, ևս և ընդ իշխանութեք տկարաց և խաբեբայից իբր պղտեսուց։

Կամ թէ ինքեանք իսկ եղեն բաժինք այսինքն տեսակք պղտեսուց. զի յամենայնի իբրև զպղտէսս ներգործեն զութեք վարին ընդ ամենայն ազգս։ Նոյնպէս հռովմայեցիք ի ներքոյ անդնդոց երկրի. զի Թէպէտ նոքա յուսով յարութեն մատանեն ի գերեզման, բայց ճնասցեն ի ներքոյ անդնդոց անյոյս յարութեն. զի ոչ ևս գտանեն ի յարութեն կենաց. այլ ի յարութեն դատա-

պարտուԹԵ և մեռանելոյ վերստին ՚ի նոյնն յայն՝ ուստի եկինն ։

Յայտ արարեալ դաւԹի՝ Թէ զկարդ ունին կորնչիլ Թշնամիք քոյ և Թշնամիք նը՝ յայտ առնէ և զպաշտպանիլ նը յայ՝ վասն յուսալոյ ՚ի նա, նոյնպէս և զպաշտպանիլ քոյ ՚ի հօրէ նըմէ, առաջի գնելով միանգամայն և զբարեմասնուԹի՛ յուսացելոց ՚ինձ և զյամօԹ լինել այնոցիկ՝ որք խոտորին ՚ի նմանէ. ամին իրի յաւելու ՚ի վերջոյ և ասէ ։

ԺԸ. Ղաֆաւոր յուսացա՛ ՚է ինձ զի գովեսցին ամենեքին՝ որ երդնուն նովա՛. խոցին բերան այնոցիկ՝ որ խօսէին չանէրաւուԹ ։

Ամք միանգամ զայս սաղմոս ՚ի ժամանակ գերուԹեն բաբելացւոց վերածեն՝ բառիւդ Ղաֆաւոր իմանան զզօրաբաբէլ, որ Թէպէտ չէր օծեալ բայց ըստ իշխելոյ ՚ի վերայ իսրայէլացւոց ՚ի դարձի անդ՝ կարէր ասել իբր Թագաւոր ։ Նոյնպէս ամք զայս սաղմոս համայն առ քս վերածեն՝ Թագաւորաւ իմանան աստ զՔՍ ։ Այլ հայելով ՚ի ՀՀմարտուԹիւն իրին՝ մարԹ է ասել Թէ բառիւդ Ղաֆաւոր նշանակի աստ ըստ Հաւուին նա ինքն դաւԹի՝ որ օծեալ էր յայ Թագաւոր իսրայէլի. և զի էր նա օրինակ քսի, նովին նշանակի աստ և քս. նոյնպէս ամք ըստ յարմարուԹե՛ կարէ նշանակել և զզօրաբաբէլ կամ զայլ ոք Թագաւոր յուսացեալ յայ. (որպէս ասացաք ՚ի սաղ. ՃԸ. 1։) Յայտնիկ ակնարկելով ասէ ։

Ղաֆաւոր յուսացա՛ ՚է ինձ ։ Յուսալ ՚ի նմ երկակի լինի, մի՝ ակնկալուԹիւնք հասանելոյ ՚ի նա, կամ նովաւ՝ յայլ ինչ՝ որ դեռևս չիցէ ստացեալ ։ Երկրորդ՝ անտարակոյս լինելով Թէ օգնուԹիւնքն այ հասանելոց է նմա ինչ՝ ա՛ւ որ ունի իրաւունս ։ Երկրորդ ապաւինելով յայ ա՛ւ ՚ի ազատիլ նովաւ ՚ի նեղուԹէ իմեքէ ։ ԵԹէ ըստ երեւոյս ըստ այսոցիկ առցի աստ յուսալն, այս քան ուղղակի հայի յանձն դաւԹի. որ օծեալ յայ Թագաւոր իսրայէլի յուսացաւ յայ, ազատիլ նովաւ ՚ի հալածականացն սաւուղայ, և հասանել այնմ ԹագաւորուԹիւնք՝ ա՛ւ որ ստացեալ էր իրաւունս ։

Նոկ պատճառ յերկրորդ դէմն խօսելոյ՝ մտածի ըստ

երից, մի՝ ըստ պղծուշանալոյ ի մեծաքանութէն՝ յոչ կամիլն ցուցանել զինքն Թագաւոր, զի պեռ չէր մըտեալ ի ժառանգութէն այնր։ Երկրորդ ըստ յարգի կացուցանելոյ զքանն. իբր զի յայսպիսի տեղիս յերկրորդ պէմն խօսիլն առաւել յարգի առնէ զասացեալն քան յառաջին պէմն յասելն՝ ես Թագաւորս յուսացայ ի տէր։ Երրորդ ըստ պոլոյ ինքեան օրինակ մեծի Թագաւորին, այսինքն քսի. զի որովհետև նա էր ըիտ Թագաւոր հաւերմատութէք նորա զինքն Թագաւոր կոչել յառաջին պէմն՝ երևի անվայել. մանաւանդ զի ի նա հայելով ասէր զայս։

Ըստ այսմ առեալ՝ այս քան հայի ևս բարոյապէս յիւրաքանչիւր արդարս, ըստ լսմբ". որք են անդամք քսի և Թագաւորեն ընդ քսի ի հանդերձեալն. ըստ որում յուսացան ի նա ի կեանս իւրեանց։

Եթէ յուսացեալն ի նա ի նմա միայն ըստ երկրորդին՝ այս քան հայի ի քս, որ ըստ որում մարդ կամ ի կերպարանս ծառայի գոլով յաւուրս չարչարանացն իւրոց կարդաց առ հայր, որպէս թէ ապաւինեցաւ ի նա, գիտելով թէ փութով ունի ժամանել ի փառս Թագաւորութէն իւրոյ՝ որ սեփականեալ էր ինքեան։ (Այսմանէ տես և ի սաղ. ի. 7. ուր այս քան կրկնի սովին շարադրութէք։) Այս խնդրեալ մարգարէին յաւելու խօսիլ և զայլոց ասելով։

Գովեացին ամենեքին՝ որ երդնու նովա։ Ստանօր բառս նովա ակնարկէ նախ յած. որպէս թէ ասէր. որք երդնուն աստուծով գովեացին նոքա. իսկ աստուծով երդնուլն ցուցանէ յերդուօղն ունիլ զպատկառանս առ ած, և զհաւատարմութէն պաշտելոյ զնա. և ըստ այսմ երդնուլն աստուծով է խոստովանիլ զանունն ոյ, կամ ցուցանել զյարգութէն առ ած. որպէս յայտնի տեսանի այս ի բանս մովսէսի (օրին. ժ. 13. և ժ. 20.) յասելն. * ի տէ քումմէ երկնցես, և զնա ,, պաշտեսցես, և ի նա յարեսցիս, և յանուն նորա ,, երդնուցուս։ (Ե՛ս յեսայ. կե. 16.) * և որք երդ- ,, նուցուն ի վերայ երկրի՝ երդնուցուն յած ճշմա- ,, րիտ։

Այնպէս է տեսանել և յայլ տեղիս՝ յորս երդնուլն յած կամ յանուն ոյ, և կամ երդնուլն աստուծով

դնել իբր ցոյց պաշտելոյ զնա, և յարելոյ ի նա. որով ոչ ցուցանի՝ թէ հարկ է երդնուլ յնա. այլ թէ երդնուն աստուծով ցուցանէ՝ թէ որք երդնուն յնա՝ զնա միայն ձանաչեն ած ձշմարիտ, և զնա միայն պաշտեն. ըստ այմ է և երդումն ուխտից՝ ըստ աւետեան ի մկրտիչն։

Ընդ այսմ որք միանգամ այսպիսի երդեան՝ նոքա ամենեքին գոլեսցին, այսինքն գոլել լեզին առաջի ած և մարդկան, և ի թշնամեաց իւրեանց ևս գոլեսցին՝ կամ աստ, և կամ անտարակոյս ի հանդերձեալն յաւուրն յետնում. որպէս վկայէ իմաստունն. (իմաստ. Ե. 1—5։)

Ներկրորդ բառդ նովա- ակնարկէ յայն՝ զոր կոչեաց Թագաւոր՝ այն է գաւիթ։ Ընդ որպէս յայտ է ի նոր ուխտէն՝ ստվերուն էր առ եբրայեցիս երդնուլ յանձն Թագաւորի որպէս արար եթէթ գեթացի յառեալն ցդաւիթ. * կենդանի է տէր և կենդանի է տէր իմ արքայ, զի ,, ի տեղւոջ՝ ուր տէրդ իմ արքայ լեցի և ի մա- ,, հու և ի կեանս՝ անդ եղիցի և ծառայ քո՝։ (բ. Թագ. ԺԵ. 21։) Նա այսպիսի երդումն ցուցանէր զհաւատարմութիւն երդուողին ի յարիլ նորա ի Թագաւորութիւն իւր։ Ընդ քանզի որք միանգամ յարեցան ի գաւիթ՝ գոլեցան, վասն այնորիկ ասէ թէ ամենեքին՝ որք երդնուն նովա, և հաւատարմութիւնք կան ընդ նմա, նոքա գոլեսցին. իսկ որք անհաւատարիմ գտան առ նա, և փոխանակ նովա երդնլոյ՝ չարիս խօսեցան զնմանէ, խայտառակեսցին. վասն այսորիկ յարէ զկնի և ասէ։

Խօսցին բերան ա- յնոցիկ՝ ոչ խօսէին ցանէրաւորէն։ Ընդ քանք հայրն նախ յայնոսիկ որք յառաջն խօսէին զանձն գաւիթ զանէրաւս, և յետոյ ի ժառանգել նոր զԹագաւորութիւն իւր՝ խոցին զբերան խօրեանց։ Այսի երկրորդ ի Թշնամեան քոյ՝ մանաւանդ ի տիրապետան հրէայն՝ որք յառեան խօրեանց և յառեան պիղատոսի զանօրինութիւն խօսեցան զնմանէ. այլ յետոյ խոցան բերանք նոցա ի յառնել նորա։ Այսի երրորդ յամենեսեան յայնոսիկ՝ որք զանօրինութիւնս խօսին, այսինքն որք բամբասեն, որք ատեն, որք չարախօսեն, որք հայհոյեն, որք յիշոցնատու լինին ած. զի բերանք ամե-

*Նեղուն սուտ խղճին յաւուրն դատաստանի ի տեսա-
նել Աստուծոյ՝ Թէ զիարդ որք հեռի կացին յանօրէնէ-
ից եւ ըստ բանից եւ ըստ գործոց՝ առին զվարձս բարեաց
ի կեանսն յաւիտենից։*

ՍԱՂՄՈՍ ԿԲ։

*Ինդրուածք արդարոյ առ Աստ վասն պաշտպանելոյ
ի ձեռաց թշնամեաց, միայեղ ամենայն եւ առօրեայ բուե-
րէ հնարից եւ գործոց նոցա, եւ նուաճութեանէ նոցին եւ
նկուն լինելոյ։ Խարձեալ եւ յայտարարութեանէ ուրա-
խութեանէ արդարոյ եւ խնարհելոյ նոցա առաջի բարե-
բուելոյն ըստ։*

Ի կատարած. սաղմոս ի դաւթի։

1 Տէր ած աղօթից իմոց յականջս ինչ առ սէզ. յերկիւղէ
թշնամանացն ելից ինձ. 2 ծածկեսցես զիս ի ծածուկ
խրհրդոց չարագործաց. 3 ի բազմութենէ՝ որ գործեն զանօրէնութիւն։ Որ
սրեցին որպէս սուսեր զլեզուս իւրեանց. լարեցին զնետս
իւրեանց դառն դառնութիւն։ 4 Ձգել ի փաղանդս անարգի՝ որ
առկիւղ են որմէ. յանխորճակի յանկեցին ի նոսա, և մի երկի-
ցեն։ 5 Որ զգրաւոյն յանկինս իւրեանս ընթանան չարութիւն.
խրհեցան թաքուցանել ինչ որփոյտ. և ասացին ո՞ւր տեսանէ
զսոսա աստ։ 6 Ինանեցին զանօրէնութիւնս, պարտասեցան ի սնոյել
զննութիւն։ 7 Որ՝ մատեցեալ ոյր ի խորոյ որմէ խորոյ, և բարձր
եղէնքն ած։ 8 Լեսցեն զնոսա վէրս նոցա. սիրասցան ի
նոսա լեզուք իւրեանց, և խուվեցին ամենեքեան՝ որ հայեին
ընդ նոսա։ 9 Երկիւղ ամենայն մարդ, և պատմեցին զգործս
ած, և զարարածս նորա ի գիւռուին։ 10 Արդար եղիցի սրտմամբ
ի տէր, և յուսասցի ի նա. ողջոյնս փառաւորեսցին ամենեքեան, որ
սուղիղ են սրտիւ։

ՎԱՐՈՒԳԻՐ

Ի խաթաբէ . սաղմոս Ի թուէն ։

ՕՐՑԱՒ ԱՐՊՂՄՈՍ ՈՒՐՒՒԻՒ հրեից տան դանիէլի , իբր թէ յան-կանիլ նորա Ի գուբն առիծուց առա-ջեալ իցէ զսոյն ։ Իմանք և զայս տան գերելոցն Ի բաբելոն , իբր թէ Ի բերանոյ նոցա ասացեալ իցէ զայս ուրումն հոգեկիր ղևտացւոյ ։ Կայց հաստա-տաբար կաց կարծիք է՝ թէ դաւթի է ասացեալ զայս սաղ-մոս՝ հայելով Ի ժամանակ հալածանացն սաուղայ կամ աբեսողոմայ , և կամ հայելով Ի գործս թշնա-մեաց իւրոց Ի հասարակի զորոց զերկոտասան տեսակ սքն ևւեթ թուէ . յաւելեալ և զհակառակ նոցա բան էրից ։

Ա.ՀԼ քանզի որպէս ասացաք՝ գաւիթ էր օրինակ քրիս-տի Ի դիմաց քրիստոսի և ասէն բանք սաղմոսիս Հայելով Ի տիրասպան հրէայս , և և Ի սատանայ և Ի հրէշ-տակս նորա ։ Ա՛ւ զի որ ինչ ասի Ի սաղմոսի ատա՝ բան պատշաճի կարէ հայիլ Ի գէմն իւրաքանչիւր մարդոյ , վասն որոյ Ի դիմաց նոցա և ասի և մեկին . յոր միտս Ի ժամերգութիւնէ մերում Ի մի յարեմբք զսոյն ընդ նախընթացին յարևագալն անդ ։ Ա.ՀԼ Ի մեկնել մեր զայս սաղմոս Ի գէմն գաւթի , նովին ըն-ծայի և մեկնութիւնէ Ի գէմն իւրաքանչիւրոյ , որպէս և յայլ սաղմոս ։

ԲՆՆ

Յաւր աճ աղօթէդ էմոց յաղագս ինչ առ տէդ. յերկիւղէն ընդառաջ գնացեր էմ։

ՄԱՂՈՒԹԻՒՆ

Յայտնելով մարգարէին՝ ի բազմութեան ճշմարտից իւրոց և՝ ի բազմադիմի նենգութենէ և յանօրինութենէ նոցա. յերկիւղ մեծ պարագրեալ յերեսաց նոցին՝ զի՛մ առնեն, և ըստ յանձնէ սովորութեան իւրում նախ զլսելն աղաչանաց իւրոց առաջի դնել, և ասէ։

Յաւր աճ աղօթէդ էմոց յաղագս ինչ առ տէդ։ Եթէ ասի զնոյն աղօթից մերոց՝ ոչ զի ոչ լսէ զայն, և խնդրեմք՝ զի լսիցէ. այլ ճէ՝ որպէս ոչ լսել ասի՝ յորժամ ոչ կատարէ զայն զոր խնդրեմք աղօթիւք, այնպէս և լսել ասի՝ յորժամ կատարէ՝ զոր խնդրեմք։ Լ՚զգ աղօթքն ի հատարակի առեալ՝ նշանակէ խօսակցուի ինչ ընդ նմ, կամ վերացումն մտաց առ նա. իսկ ի մտանաւորի առեալ՝ նշանակէ զներգործութենէ մտաց հանդերձ հաճոյիւք կամաց ի խնդրելոյն զօտացումն բարւոյ կամ զվերջումն չարի։ Լ՚ւ եթէ այսպիսի խնդրուածս լիցի խոնարհական բանիւք՝ ասի աղաչանք. և զի մարգարէն խոնարհական բանիւք մատուցեալ էր յաղօթս առ նա, վասն որոյ ասէ յաղաչել իմում առ քեզ՝ լուր աղօթից իմոց. այսինքն ընկալ և կատարեա զխնդրուածս իմ՝ զոր խոնարհ աղօթիւք մատուցանեմ առ քեզ։ Իսկ թէ զինչ էր այն՝ զոր աղօթիւք խնդրէր՝ յայտ առնէ ասելով։

Յերկիւղէն ընդառաջ գնացի էմ։ Վրկնակի փրկէ նա զոր յերկիւղ. մի յորժամ զնեքրքն կերս երկիւղին բառնայ առանց բառնալոյ զպատճառ երկիւղին, կամ զերկեցուցիչն. որպէս լինէր ի բազում մարտիրոսս. որոց առաջի կայր երկեցուցիչ պատճառն, բայց նա պահէր զնոսա, և փրկէր ոչ ի պատճառէն՝ այլ ի

պատճառեցեալըն , այսինքն ի կրից երկիւղին՝ բառնալով ի նոցանէ զերկնչելն . ուստի և աներկիւղ դիմելն ի սուր և ի հուր : Երկրորդ յորժամ ոչ զկիրս երկիւղին բառնայ ի մարդոյ , այլ զպատճառ երկիւղին ի բաց տանի , կամ որ նոյն է՝ յորժամ ազատ զմարդն ոչ յերկիւղչէն . այլ յերկեցուչէն . որոյ զհետ գայ և բարձումն երկիւղին , կամ աներկիւղութեան անձին :

Այստ Թէպէտ ըստ երկուց եւս կարէ խմացեալ լինել այս բան՝ բայց երեւի Թէ ըստ երկրորդին խօսի մարգարէն . և խնդրէ ի բաց հեռացուցանել կամ խափանել զներգործութեան չարեաց Թշնամոյն , և այնու զերծուցանել զինքն և ապահովացուցանել զանձն իւր , որպես Թէ եդեալ էր . երկիւղ անչնաին պատրեալ է զիս յերեսաց Թշնամոյն իմոյ . մի Թոգուր զիս ազատել մատնել ի ձեռս նորա . այլ փրկեա զիս ի նմանէ , որով և փարատեսցի երկիւղ իմ , և ի քեզ հաստատեսցի . ի քէն միայն լեցի ինձ երկիւղիլ , և ոչ ի Թշնամոյ իմոյ :

Զգակի դնելով զԹշնամին , ոչ ցուցանէ Թէ մի միայն էր Թշնամի իւր , այլ ի հասարակի կամելով խօսել՝ անորոշ դնէ , որով կամի յայտ առնել՝ Թէ խնդրէ փրկիլ յայնմ ամենայնէ՝ որ է իւր Թշնամի՝ Թէ մի իցէ և Թէ բազում : Կամ եՀէ փոխանակ միոյ միայնոյ խմացեալ լեցի՝ այնու նշանակի գլխաւոր Թշնամին՝ այսինքն է սատանայ , կամ սատանայ : Զոր զի սատուռ ի ձեռն պատճառելոյ իւրոյ Հալածէր զդաւԹի , և սատանայ ի ձեռն դիւաց , զոորանէ եւս որոշակի խօսի ի յաջորդ Համարսն , ի մէջ բերելով և զայն՝ Թէ զնոյնդ փրկեալոց էր ածն զինքն յերկիւղէ նոցա , վասն որոյ ասէ :

Ը. Ո՞ՀԱՆԵՍՑԷ ՀԱՆ Ի ՀԱՌԱՀԵՑ ԱՐԱԳ . Ի ԲԱՑՈՒՆԵՑ ԱՅՒ ԳՈՐԾՆԵՒ ԱՆՕՐԷՆՈՒՆԵՑ :

Զի կրկնակի ծածկէ զծառայս իւր ի չարաց , որպէս առասպաւ զփրկեալսն յերկիւղէ Թշնամեաց . մի յորժամ վանելով զչարսն՝ պահէ զծառայս իւր անվնաս . երկրորդ՝ յորժամ առանց վանելոյ զչարսն՝ զոյնպիսի խնամն ցուցանէ առ ծառայս իւր , կամ այնպիսի ինն

օրինակաւ պահէ զնոսա ընդ Թևօք խնամոյ խրոց մինչև ոչ ևս կարել չարաց առնել ինչ ընդ նոսա. որով և ինան նոքա անեգկան։ Ա՛րդ ըստ այսմ էրկ ըսդդ օրինակի խնացեալ լինի ասա ծածկելն ոչ, յա-

սելն։

Ո՞ծածկեսցես զիս ի ծղոտոյ չարաց։ Ո՛ղոտոյս չարաց կոչէ զիշխանիս իւր՝ ըստ երկուց. մի՝ ըստ Հաժախորհուրդ լինելոյ նոցա ի չարիս ընդդէմ անձին իւրոյ. և երկրորդ ըստ բազմութեն նոցա, զոր և յայտնէ ի յաջորդ Հատուածն. և աղաչէ ասելով, ծածկեսցես զիս ի նոցանէ։

Ոչ ասէ՝ պահեսցես, այլ ծածկեսցես. զի օրովհետև բազում էին նոքա, և ամենեքեան զՀաս էին Հատուցանել նմա զչարիս, վասն այնորիկ վայելուչ և էր դնել զբառդ ծածկել՝ որ առաւել ինչ ցուցանէ քան զսոսկ պահելն. այսինքն և մանաւանդ խնամով և առաւել զգուշութ պահել, իբրև Թե շուրջանակի ծածկեալ ունիլ. կամ ըստ լսմբ՚։ Նախախնամեաւ աջով պատսպարել, մինչև ոչ տեսանել նոցա զնա. ոչ խնամեալ ինչ զնմանէ. և ոչ ըստ խնամելոյ իւրեանց՝ յաւաջ առնել զչարիս իւրեանց. որպէս պարտ ընդ իմբայել՚ի ծածկելն զնոսա ամպով՚ի տեսութէ փարաւոնեանց, և և ընդ մովսէա՚ի ծածկելն զնա՚ի խոբանի, յորժամ յարեան՚ի վերայ նորա ժողովք չարաց քարկոծել զնա։

Ա՛սացի * մանաւանդ խնամով և առաւել զգուշութ՚։ զի Թէ սակաւ ևիս Թշնամիք՝ սակաւ զգուշութ էր պիտոյ. բայց զի բազում էին, վասն որոյ խնդրի բազում զգուշութ պահել. և յայս սակս յաւելոյ ասել՝ ի բազմաց՝ ոչ փոքունս պանօքեոսն։ Ա՛յս բան և իբր կրկնութեամբ առաջնոյն, մանաւանդ Թէ իբր բացատրութեամբ այնը. զի զոր անդ ժողով կոչեաց, սատ բազմութ Թէ ասէ. և զոր անդ չարս կոչեաց՝ սատ ասէ զոր ծօղս անօրէնութէ. և սովիմբ կամի ցուցանել՝ Թէ բազում էին Թշնամիք իւր, և նոքին և առհասարակ չարք և անօրէնք. զի ամենեքին զՀատ էին անօրէնութէ, և յոչ օր խնայէին։

Օ՚այս այսպէս առաջի գնելով գրէ Թէ կամ ստիպել զնա՚ի ծածկել զինքն. որպէս Թէ ասէր, ոչ Է ինձ

բաւական սոսկ պատճիլս իմ՝ ի նոցանէ, այլ և պիտոյ
է ծածկիլ ընդ խնամովք քովք յերեսաց նոցա. վասն
զի անօրէնն են նոքա և անողորմ. եթէ գիտասցեն
ինչ զինեն բազմութիւնք դիմեն՝ ի վերայ իմ, և՝ ի գործ
դնեն զանօրէնութիւնն իւրեանց, իսկ եթէ ծածկեալ
մնայից՝ ի նոցանէ՝ ոչինչ կարասցեն առնել ինձ ես, այլ
՝ի մէջ իւրեանց միայն ջարիս խորհիլ և խօսիլ զանձ-
նէ իմմէ, և հնարս ինդրել առ՝ ի գառանէլոյ զիս, և
միասելոյ ինձ։ Իսկ եթէ զինչ ջարիս խօսեին, և զոր
հնարս խորհէին, կարդաւ շարագասէ զկնի՝ ի մէջ
բերելով զորս ընդ այլս առնէին նոքա, վասն որոյ
ասէ՝

Ա՛ՅՍ ՈՐԵՑԻՆ ՈՐՊԷՍ ՍՈՍԵՐ ԶԼԵԶՈՒՍ ԻՒՐԵԱՆՑ. ԼՍԵՑԻՆ
ՂԱՂՃՈՒՆՔ ԻՒՐԵԱՆՑ ՅԵՐԵՍ ԴԱՒԱՆԵԼՈՑ։

Լ՛ԱՅՍ Է հաստարակ սովորութիւն չար մարդկան՝ զի յոր-
ժամ ո՛չ կարեն գործով միասել առաքելոց իւրեանց՝
լեզուաւ ջանան միաձանել նոցա խօսելով գնոցանէ
զարիս, և գարձեալ յորժամ ո՛չ կարեն առնել ինչ
նոցա՝ ի մեռուստ գէմ յանդիման, ՝ի հեռուստ ջա-
նան զնոյն նեղգործել։ Այսելով յառաջինն ասէ՝

Ա՛ՅՍ ՈՐԵՑԻՆ ՈՐՊԷՍ ՍՈՍԵՐ ԶԼԵԶՈՒՍ ԻՒՐԵԱՆՑ։ Մաւր է լե-
զու մարդոյ՝ ի վերաւորել և՝ ի հատանել. վերջնոյսդ
գրեթէ անբժշկելի է, և հարուածքն անողջանալի։
Լ՛սա եթէ սրեացն, քանի և այսպիսի նեղգործեա-
ց՛ք։ Լ՛ըդ սրել զլեզուս ի հպեցուցանել զայն՝ ի չա-
րութիւն կամացն իրըև՝ ի լեսան, և ըստ այնմ յարուցեն
խօսիլ զայնպիսի բանս՝ ի վերայ այլոց, որք կամ վի-
բաւորեն զնոսա, որպիսի են նախատինք, կամ հատա-
նեն զարի անուն նոցա՝ որպիսի են բամբասանք, և
կամ գրգռեն զլսօղսն խորհիլ չարիս զնոցանէ, և վնաս
ինդիլ լինել նոցա. որպիսի են ամբաստանութիւնք, և
չարախօսութիւնք, և քսութիւնք։

Լ՛ԱՅՍՊէս սրեցին զլեզուս իւրեանց՝ թէնամիք դաւ-
թէ, և թէնամիք ոճն մերոյ, որպէս և թէնամիք սրանց
արդարոց՝ ի խօսիլն զայր. և յորժամ տեսին թէ
սոսկ խօսելով ո՛չ կարէն առնել զոր կամին՝ ի նէն-
դուիլն գործոց մեաբերեցին. ըստ որոյ Հայելով
յԵրկրորդն՝ ասէ՝

Ի արեգնէ վաղեցաւս ի ջրէնդ։ Ոմանք ի հնոսն ասեն զայս ի հնոսէ ելանել, և երթալն առանց երևելոյ ներքոյ օդոյ՝ լարուն ազեղանդ բերի յօրինակ ելեալոց այլոց ի հեռուստ, կամ ի հեռաւոր ժամանակի, այսինքն յապագայն, և կամ ի ծածուկ։ Օ սոյն ասէ ջանացան գործել ի հնոսին իմ. բայց ի՞նչ օրոյնի էր այն ելեալ՝ զոր խորհէին նոքա գործել՝ յայտ առնէ ասելով՝

Չիւս գաղտնի՞ն։ Կատարեալ լիցս՝ դնի աստ փոխանակ գաղտ առ իւս. և գատ գառնուին՝ դնի փոխանակ գառին. որպէս ի՞նչ ասէր. լարեցին զազեղունս իւրեանց առ իւս գառնին, այսինքն առ ի գործել զգառն գործս. կամ ըստ քաղդէականին, ջանացան արձակել զնետս մխեալս լիցս ելեալակաս, ի՞ունա. ւորս, և մնհաքեբս։

Ի ամբ՞. լեզուաք իմանայ ասա զայր խորհուրդս, զորս սքեղն գնէ. իսկ ազեղամբք իմանայ զկամն դիւաց. և նետ համարի զարուեստն։ ըստ որում գնէ լարեն զկամն իւրեանց խոցոտել զմարդիկ չար խորհրդովք, որք են իրք գառնուին։

Այս բանք սիրասիս և յատկապէս առ բամբասողս հոգին. որոց լեզուք են սուր երկսայրի, զի ոչ միայն զանուն բամբասելոյն սպանանեն, այլև ի հոգիս լսողաց ի՞ափանցեն. մանաւանդ յորժամ արհեստիւք սրեալ լինին, այսինքն յորժամ նուրբ բանիւք և պատճառանաւք արտասանին. զի այսպիսի առացուածք տպաւորին ի միտս, և ի՞ափանցեն ի սիրտս. նաև գնասին իսկ զբամբասողն վերաբերին ըստ հոգւոյ։ Ոմոյ վասն նոր դիրք բազում ուրեք բազում անգամ խրատէն զդուշանալ ի չարէ առատ. (որպէս տեսանես ի գիրս իմաստ. ՚ա. 11։ առակ. ՃՃ. 18։ և յակ. ՃՃ. 11. ՚ի՞ա.) զորս և հնոքն զգոյշս առաքեալ ասելով, ի՞ի բամբասողք զաղքայութի՞ն ՚ոչ ժառանգեն. (՚ա. կոր. ՚ՃՃ. 10։)

Կայցէ որք սովորական են բամբասել՝ ոչ կարեն զսպել զլեզուս իւրեանց. ուստի ընդ լսել ինչ չար զայլմէ՝ անգէն սքեղն զլեզուս իւրեանց, և նոսա՛ զեղծուն զոր լսան՝ ի լսելիս այլոց. ապա ի՞ի ոչ՝ զլեհի պայթին. ընդդէմ որոց ասէ իմաստունն.

* լուաք զգան ընդդէմ մերձաւորի քո՝ մեռցի՛ ի
,, քէզ, հաւատացեալ Թէ ոչ պայծառացանէ զքեզ ||.
(սիրաք. ԺԲ. 10.) Օ՜ որ լուաք զմերձաւորիդ՝ ոչ է
Թոյն՝ զի երկիցես. ապա մի փախեր. բայց որպէս
ասէ սիրաք. (ԺԲ. 10.) * յերեսաց բանի երկնէ
,, յիմարն (այսինքն բամբասողն) որպէս երկին՛ ի
,, ծննդեան մանկան ||. զի տառապի և տագնապի և
ոչ հանգչի՛ մինչև ոչ ծնցի։ Իսրբև փուշ հանել կամի
յիւրմէ զլուսաբոյս. որպէս ասէ նոյն սիրաք. * նեռ
,, մեհեաղ՛ ի բարձս մարմնոյ, այսպէս բան՛ ի սիրտ
,, անմտին ||. (ԺԲ. 11.)

Իսկ զի այսպիսի են բամբասողք, վասն այնորհի խոր-
հին՛ ի նոցանէ մարդիկ, ասելով. սա ոչ անխոչ՛ ի
լեզու իւր սրել ընդդէմ մերձաւորին. ապա զմինչ
և զոյն ունի առնել։ Իսկ Թէպէտ բամբասողք եր-
բեմն Տարտարարանութիւնք զուարճալին ընծայեն զեռա-
նալից բանս իւրեանց, բայց այսու ամենայնիւ զզուե-
լի և քանելի են. որպիսի են ոմանք յօձից ոչք խայ-
տափղատ ահռելեացն գեղեցիկ երևին, բայց տակաւին
խորշելի են և զզուելի, (կամ որպէս ասի՝ սպղ են,)
սոյնպիսի են և քաղցրաբան գեղեցկախօս բամբա-
սողք։

Ակնայն բազումք կան՝ ոչք ախորժեն լինել ընդ բամ-
բասողս. և՛ ի բամբասել նոցա բերկրին. որպէս Թէ
ոչ՛ ի Տրդեհել այլոց ուրուք զնուն՝ ջերմեռանդու առ
Տրամբ և զուարճացի։ Օ՜ արմանք է՝ զի՛ ի մարել
ուրուք զՏրագ՝ դու գարշիս յառնլոյ գՏոն. վիայդ
ապա՛ ի մարել բամբասողին զանուն մերձաւորին՝ ոչ
գարշիս, այլ զուարթագէմ ցուցանիս զքեզ. որով
առաւել և յօժարեցուցանիս զնա՛ ի բանս բամբասա-
նաց. եթէ յօժարութիւ՛ ոչ լսէիր՝ նա ոչ յօժարէր
խօսել. զի ոչ խօսի ոք յօժարութիւ՛ ընդ այնմ, որ
ոչ յօժարի լսել։

Լ՜սպա փոխանակ յօժար ցուցանելոյ զքեզ՛ ի լսել՝
երևեցո՛ զքեզ խոժոռադէմ տրտունջրեա. զի որպէս
ասէ իմաստունն. * Հողմն հիւսիսոյ զանձն ցրուէ, և
,, երես տրտում զլեզու բամբասող ||. (առակ. իե.
23. և սիրաք. իբ. 28։) Լ՜Թէ ամենևս զայս առնել,
այնպէս կայ՝ որպէս Թէ ոչ լսես. որով պատճառես

'ի բամբասողն զիայնմ խղճի. յոր միտս ասէ սիրաք.
(ԲՇ. 28.) *յանկեա զանկանջս քո փշովք. և լիզուն
,, չարախօսի մի լսեր ։

Լսակ եթէ համաձակիս՝ սիրկ առաջի կամ մանուանդ յերէսս բամբասողին զայլ նեղէ խօսելոյ, և զերծն զամբասանէն։ Լ՚սի թէ՝ 'ի յարձակիլ ցայլ 'ի վերայ մարդոյ՝ եթէ չկայցէ հնար զերծանելոյ՝ պարտ է ձգել կապերտ յերէսս ցայլն, մինչև գացէ մարդ ժամանակ փախչելոյ. սիրկ և դու յերէսս բամբասողին կապերտ ինչ բանիդ. մինչև զերծցի բամբասանէն։ Լ՚ս եթէ բանք քո կարիցեն զօրել յայտնապէս բարձ 'ի միջոյ գնելի բամբասանացն. որպէս արար ՙերն օգոս սինոս. սա ետ գրել յորմէնս սեղանատան իւրոյ զայսպիսի ինչ. *որ բերկրի ուտել զմիս եզոբոյն՝ անչ արժան է սեզանոյս ։ Չհաւուր միւմ 'ի նատիլ նորա 'ի սեղան ընդ յարգելի անձինս, յորժամ սկսան նոքա բամբասել զայլ, ասաց, կամ չարկ է ինձ ջընջել զայսոսիկ գրաւածս, և կամ պարտ է ձեզ թողուլ զայդոսիկ բամբասանս։

Այլն սա յոյժ երկնչէր 'ի բամբասանաց. քանզի հաւարեր՝ եթէ է մեզք գժուարաթողլի. որպէս և է իակ. զի մինչև չ՚ն նորոգեացի աղաւաղեալ անուն բամբասելոյն՝ չ՚ն թողուին. զի որպէս հաւուրցանելի է բարձեալ իրն, և առանց հաւուրցման չ՚ն լինի թողուելի, սոյնպէս և բարձեալ անուն. և առաւել ևս. զի *լաւ է անուն բարի քան զմեծս գանձս ։ (առակ. իԲ. 1։ սիր. իա. 15։)

Օ այս գիտելով իմ զարմանամ. զի ամենայն ուրեք բամբասանք յանախեալ են. որով բազմաց անուանք եղծան և եղծանին. և սակայն չ՚ն ուրեք սեանանեմք զոք՝ որ յերես նահանջելով զամբասանսն՝ չհնարեալ 'ի ցի կամ նորոգեալ զանուն բամբասելոյն. և այսու ամենայնիւ ամենեքին խոստովանեալ և արձակումն առեալ 'ի քահանայէ՝ համաձակ հաղորդին։ Օ ինչ պարտ իցէ ասել առ այս, չ՚ն գիտեմ. զայս եթէ համաձակիմ ասել, եթէ կամ չ՚ն գոյ բամբասանք, և կամ չ՚ն գոյ մեղայ թողուելի. առաջինն և սուտ. իսկ երկրորդն սաբատիելի. այլ եթէ ՚ն ունի արգաբանալ զայն թողում քննել խոստովանահարց. և ես

մատեայն ի տեսութիւն չարութեանն քաղաքացոյց, և ի քննել, թէ առ ո՛ և զիարդ արձակեն նոքա զնետս իւրեանց, ըստ գրելոյ սաղմոսերգուին, յասելն.

Ը. Զէլ ի գաղտնիս այնոցիկ՝ այլ ոտիլ են սրախո՛տ, յանկարծակի չգիտացին ի նոսա. և ճ երիցեն։

Լ՚յս տարաղ գործելոյ ձշմարտացս ցուցանել զարուեստից նոցա. վասն զի չայտ առնիւ՝ թէ դիտելով և զգուշանալով գործեն զչար. դիտելով զի չարեն զա. զեղուածս առանց դիտման ոչ լինի. զգուշանալով զի գաղտնի գործելն չար՝ առանց զգուշութեան ոչ կատարի. զսուտ դիտելոյն ի նախընթաց համարեն եդ՝ յասելն՝ լարեցին զաղեղունս իւրեանց յիրս դառնութեան. իսկ զսուտ զգուշանալոյն ի չարիս՝ ասա դնե՛ յասելն։

Զէլ ի գաղտնիս այնոցիկ՝ այլ ոտիլ են սրախո՛տ։ Լ՚յայնժամ թէ խորհեցան՝ ի գաղտնի տեղւոջ կալով՝ անտի արձակել զնետս չարեաց իւրեանց առ այնոսիկ՝ որք ուղիղ են սրտիւք. որ է ասել. կամեցան գաղտնի ինձ սել նոցա. և պատճառ գաղտնի գործելոյ նոցա զայս՝ այն էր զի մի զգացեալ նոցա զգիտուին նոցին՝ զգուշասցին ի նետից նոցա. և առ այս իսկ՝ փոխեմ մեծ էր նոցա յանկարծակի պահու արձակել ի նոսա զնետս. ամին իբր չարէ զկին և ասէ.

Յ՚անկարծակի չգիտացին ի նոսա։ Լ՚այսինքն ի պատրաստել չարաց զի գաղտնի արձակեսցեն զնետս իւրեանց յանմեղս, դիտեն գտանել զայնպիսի ժամ, յորում չունիցին նոյն անմեղքն զկարծիս վասն չար հնարից նոցա. և ընդ գտանելն զայսպիսի ժամ ձգեն ի նոսա զնետս իւրեանց. և զի ի գործել նոցա զայս ոչ ունին երկիւղ՝ վասն այսորիկ չարէ զկին և ասէ։

Լ՚ճ ճ երիցեն։ Լ՚այս ոչ երկնչելոյ՝ երբակի կարէ խնայել ինչ. մի՝ թէ ի գործել նոցա այսպիսի օրինակ՝ այնպէս ինասեցեն զառելիս իւրեանց, մինչև ոչ և այ կարել առելեացն առնել ընդդէմ ինքեանց չար ինչ. և ինքեանք և ոչ ունիցին երկնչել ի նոցանէ։ Լ՚երկրորդ՝ թէ որովհետև գաղտնի և յանկարծակի գործեն՝ ոչ կրեն ուսանել երկիւղ։ Լ՚երրորդ թէ ի գործելն զայսպիսի անօրէնութի՝ ոչ յումեքէ երկնչին.

ոչ ֆայ՝ զի ոչ խորհին թէ զոր մեք գաղտ գործեմք, ած տեսանէ, և վրէժխնդիր լինի ից. և ոչ ի մարդկանէ՝ զի բարձեալ է ի սրտէ այնպիսեաց ամենայն երկիւղ, և ամեհի։

Արդեան զաւադ ի երիցեան վերացեալ յայսոսիկ զրոյց ասաց՝ ոչք ուղիղ են սրտիւք։ Ոչ սա ամէն խմանայ և մեծն խոսրով (ի մէկն. ժամագր. երես 138.) և գրէ այսպէս. * Ի երբեւ լուսով խաբէայութ մեղօք և ցանկութիւք աշխարհին։ լաբեցին ասէ զաղէզունս իւրեանց յիրս դառնութիւն, ձգել իւ գաղտնիս յայսոսկ՝ որ ուղիղ են սրտիւք։ յանկարծակի ձգեցին ի նոսա. զի զիրան դառնութիւն և վհատութիւն զգացողու և զուսոյ ինչ գան ձգել արկանել ի սիրան. այլ ուղիղքն սրտիւք ոչ երկիւղեն՝ թէ յանկարծ և յանդէսս ձգի. քանզի լոյսն՝ որ յուղիղ սրտին է՝ չոյ խոթիլ այլ ծանուցանէ զդառնն՝ զոն, և զհաւատն՝ խաւար. և անդատիւ ինայ։ Այլ լամբ՝. ըստ մեզ՝ ի թշնամիան վերացելոյ զանէրկիւղութիւն գրէ այսպէս. * Յանկարծակի է նոցա մարդն և անէրկիւղ. զի ոչ խոհան յերկիւղ իրաւանցն ոչ, որով և խորչէին լինէր. այլ են ի պատեաւ անէրկիւղ յոչ, և արհամարհելով ըզմարդն. վասն այսորիկ ասէ և ես երկնչիմ ի նոցանէ, զի առանց անխայելոյ են ի կռիւն։ մանաւանդ զի, որպէս յանկարծակի, նոցնպէս և ի ծաւէկ գործեն զսարիս, և ոչ յայտնապէս մրցին։ Այլ զի զայս ամենայն գործեցին առանց երկնչելոյ ոչ և առանց ամաչելոյ ի մարդկանէ, զպատճառն տայ մարգարէն ի յաջորդ համարն՝ ասելով՝

Ե. Այլ ղբարացոյն յանչինս իւրեանց չբանս լարուրեն. խորհեցան խափանել ինչ որփոյն. և ասացին ոչ տեսանէ պոյ տէր։

Օ օրացուցանել զբան չարուրեն կիրկակի կարէ առել լինիլ. մի՝ փոխանակ հաստատուն և անդադեալ ի առնելոյ գայն, և յամառեալ ինալոյ ի նմին, և այն՝ թէ գործ իոյ և թէ խօսք. որպէս արարին տիրանան հրէայք, և և հերետիկոսք. երկրորդ՝ փոխանակ ամենեցուանելոյ զբան՝ եթէ ի խօսս, և ե-

եթէ ի գործս, և եթէ ի բազմացուցանել զինկերսա-
կիցս ի չարս. երեւի թէ ասա ըստ առաքեալն զնո-
յասէրն.

Այս պերճաբանն յանկինս խրճանց զբանս կարծելի. Այս-
ինքն, Թշնամիք իմ որչափ ինչ չարիս խորհեցան և
խօսեցան զինէն՝ զամենայնն հաստատեցին յանձնիս
իւրեանց, որ է ասել, յամառեալ միացին ի չարին՝
զոր խորհեցան և խօսեցան զինէն. Այլ զի ոչ կարէին
հատարել զայն՝ կամեցան նենգութիւ ի գլուխ առնել
զնոյն. զոր որպ չարէ և ասէ.

Ցրուցեալ խափանել ինչ օրափսի. Ընդդէմ է հնա-
րաւոր գործի որաւոյ. և հնարաւոր լինել սորա յոյսմ
է, զի կենդանիք յոչ գիտելն ըմբռնեն զայն, և ի
գիտելն ըմբռնին ի նմին, զի յըմբռնելն ըմբռնին.
յըմբռնելն ոչ իմանան, և յորժամ իմանան ըմբռնե-
նեալ գտանին. Այլ եթէ այս գործի իցէ յայտնի՝ ասի
Թակարդ, իսկ եթէ իցէ Թագուցեալ, հասարակօրէն
որոգայթ կոչի. և գարձեալ՝ եթէ իցէ յայտնի՝ իբր
ի բազում ի գործ ածի բայիւս լարել համ դնել.
իսկ եթէ իցէ անյայտ՝ ի գործ ածի բայիւս Թագու-
ցանել. Այս զի բանիք և գործք նենգաւորք՝ և համ
ա և իցէ նենգութիւք անյայտք են, զի երեւելոյն բա-
րի լինել՝ արհամարհն զմարդ ի չարն՝ որ կայ Թագու-
ցեալ՝ ընդէրս, վասն այսորիկ որոգայթ կոչին. Այս-
պիսի օրինակաւ ասէ խորհեցան Թշնամիք իմ արհա-
մարհել զիս ի չարն զոր գիտէին. որ է ասել, գազանի
հնարիւք կամեցան կորուսանել զիս. Այս ի կարծելն
Թէ զգազանի նենգութիւնս իւրեանց ոչ որ տեսանէ,
այնու համարձակին՝ Թէ նաև ոչ ոք հոգայ ինչ զայն
մանել. ասկն իրի չարէ զինի և ասէ.

Այս ասացեալ ոչ տեսանէ զայս տէր. Այս ասացուած ոչ
ցուցանէ՝ համարիլ նոցա խափանէ՝ Թէ ոչ տեսա-
նէ զգործս իւրեանց, այլ ցուցանէ միայն՝ կարծել
նոցա՝ Թէ ոչ տեսանէ զայն. և ըստ այսմ բառդ ոչ տեսանէ՝ դնի փոխանակ ոչ ունելոյ
զիւրմէ. որպէս Թէ եդեալ էր. ի գործել Թշնամեաց
իմոց զինեցուխս ընդէմ ինձ՝ ասացին, ո պատուհասէ-
ոչ զմեզ մեռ այսր, մինչ ոչ. զի փորձ է նոցա վերա-
հնոյիր լինելոյ մեզ. նա ոչինչ հոգայ զայսպիսեաքս ։

Յե զայս դնէ մարգարէն առ՚ի ցուցանել՝ Թէ ամեն նեքեան բարձեալ էր՛ի նոցանէ երկիւղ և ողորմելի՛ն, և ամենայն ջանք նոցա էր՛ի ջնասել և՛ի կորուսանել· որպ վասն իսկ հանապազ խորհուրդս վատս խոբհին և քննութիւն առնին՝ Թէ զինչ կարասցեն գնաբ ըել· և զայս յայտ առնէ մարգարէն՝ ի յաջորդ հատմանն՝ ի միջ բերելով և զդեսբ ջանալ նոցա յայն՝

յաաբելն ։

Ջ· Պ ննէքեն պանօրէնութիւն, պարտաւէքան՝ ի ննել զբնեննութիւն ։

Կատարած անօրէնութիւն՝ նշանակին ասա այնպիսի գործք կամ խորհուրդք՝ որք կատարին բնդդէմ օրէնսդաց, բնդդէմ խղճի մտաց, բնդդէմ գՅուԹիւն, և բնդդէմ ա և իսկ արդարութիւն· զայսպիսիս որոնեին գտանել Թշնամիք դաւԹի՝ մանաւանդ Թշնամիք ՅոնմԷրոյ· սին իբր ասէ ։

Պ ննէքեն պանօրէնութիւն ։ Որպէս Թէ ասէր փոյԹ Թշնամեաց իմոց բերիւր յայս՝ զի քննելով հնարեացեն զայսպիսի անօրէնն գործ, որով կարիցեն կորուսանել զնս· Յե՛ի ասէն յայս այնչափ ջանացան, մինչև Թշուառանալ նոցա ։ Յե առ այս յաբէ ։

Պ արտաւէքան՝ ի ննել զբնեննութիւն ։ Պարտաւորէն նշանակի յաԺոյ անկանելով լբանիլ· որ ըստ այլազգեացն բարբառոյ ասի հնելաւ օվմ ։ Լ՚որդ ասէ՝ Թէ Թշնամիք իմ՛ի քննէն զքննութիւն՝ այսպիսի անցս կրեցին· որով երկու ինչ մարԹի է իմանալ ըստ երկուց ներհակաց մեռց· մի՝ ըստ առաւելութեան քննուէ, իբր Թէ այն չափ քննեցին և այնչափ գՀէտ եղեն մեքենայել ինձ զարԹիս՝ մինչև անկան յաԺոյ իբեանց և Թշուառացան առանց Թողոյ զար կամ իբրեանց· և զայս ցուցանի երկրորդն բառիդ քննութի՛ն՝ զի առնէն քննեցին զքննութի՛ն՝ և ասէ՝ քննելով քննեցին և չարաչար քննեցին, և անդադար քննեցին, որով և ուԺաթափ եղեն· և այսու ամենայնիս ոչ գղջացան և ոչ յետս կացին՝ ի չարութի՛ն իբեանց ։

Ներկրորդ՝ ըստ անչաջողութե՛ն էլից քննութե՛ն· իբր Թէ՝ ի քննելն զանօրէնութի՛ն՝ Թէպետ և բազում ինչ գտին առ՚ի նոքօք կորուսանել զիս, բայց ոչինչ

կարացին առնել, այլ յամենայնի պարտասեցան, այս
ինքն ակարացան և անպիտանացան. և իբրև յու-
ժոյ անկեալ՝ ոչ կարացին ներգործել ինչ։ Այս ա-
մենայն յայտնի տեսանի ի Հնմանին դաւթի, և ա-
ռաւել ևս ի Թշնամիս նոր մերոյ, ի գազիս և ի փա-
րիսեցիս, ի քահանայս, և ի քահանայապետս հրէից.
որք Թէպետ և բազմք ջանացան վատահամբաւ առ-
նել զնա անարգ մահուամբ, և ևս և զաւետիս յարու-
թեան նորա խափանել, բայց պարտասեցան յամե-
նայնի։

Յամբոնացին զքառդ պրոբոել ընթերցուս պրոբո-
պեր. և խօսելով զպատարաստութեն գիւաց ընդդէմ
մեր՝ ասէ. * ուշ ունիմ զօրհնաւոպդ. և պատրաստին
,, քննել զընթացս մեր, և զդպիրակրօնութեն օրինացս
,, պահել մեզ ի դատապարտութեն . . . և յանդիման
,, ոչ ամբարտաւանացեն, և արգելցեն ի միջոց զողոր-
,, մութեն հնարս ըստ արդարութեն իրաւանցն ։

Յոկ թէ ընդդէմ Թոյլ տայ ածե այսպէս առնել Թշնա-
մեաց ընդդէմ ծառայից իւրոց՝ Եթէ կամիցիմք՝ Հայե-
լով ի մեզ քննել՝ այս կարգի յօգուտ մեր. իսկ եթէ
Հայելով յայն կամիցիմք քննել՝ անհաս է ի միտ, զի
բազում ինչ առնել ածե, որպ քննութեն եթէ ի կող-
մանէ մերմէ նշմարեսցի՝ երևի լինիլ այս ինչ՝ կամ
այն ինչ. սակայն եթէ ի կողմանէ այլ քննեսցի՝ ըստ
ամենայնի անմատչելի լինի մեզ զի խորհուրդն այլ և
կամք նորա յանսահմանս ի վեր գոլով՝ ամենևին ան-
մերձենալի է մեզ։

Այսպա եթէ Հայելով ի Թշնամիս մեր կամիցիմք քըն-
նել, գտանեմք պատՀառ. այսմ զանգամանեի նոցա,
և զանմեռութեն նոցին, որք յանօրինել իւրեանց յայս
Համարին Թէ ածե ոչ լինի վրէժխնդիր ինքեանց։ Այ-
սակայն եթէ գմեռաւ ածելին Թէ ածե գոլով Տէր ամե-
նայնի՝ ամենեցուն խնամ տանի, և Հատուցանէ իւրա-
քանչիւր ըստ գործս իւր՝ այնու իսկ Հանապէն Թէ
վրէժս պահանջէ չարեաց իւրեանց. որով և երկու-
ցեալ ոչ ևս Համարձակին առնել չար այլոց։ Օ այդ
զայս գիտելով մարգարէին՝ առաջի միաուցանէ իբրև
զառակ անաղարտելի զյաջորդ բան իւր յաւելն։

Ճ· Ապրեցե այր ի խորհրդի սրտի իւրոյ· և բերէր եղէ-
նի աճ ։

Ա՝տաչել մարդոյ ի խորութեի սրտի իւրոյ ըստ երկոց լինի, մի՝ յորժամ խորապէս հոգի կինքն՝ թէ զինչ է, և զինչ գոյ կինքեան, ուստի է, և ուր գնայ· յորում կայ, և որով կեայ, առ ինչ կարգի, և զինչ խնդրէ· ։ ։ ։ ի խորհիլն զայս՝ տեսանել կինքեան զսկզբութեի, զակարութեի և զաւարութեի· զսկզբութեի՝ զի ի յոչնչէ, և կայ կամեալ յոչնչէ· զակարութեի՝ ի կեալ և ի գործել ոչ միայն ըստ մարմնաւորին՝ այլև ըստ հոգևորին, եթէ ի տեսականս և եթէ ի գործնականս, եթէ ի ֆիզիգականս, և եթէ ի բարոյականս· զաւարութեի՝ ի խոտորիլն ի բարւոյ և ի չեմելն ի չար՝ կամ ի մեղս ։

Ւ՝տրկրորդ՝ լինի մատչել մարդոյ ի խորութեի սրտի իւրոյ· յորժամ ի ներքս անդ ի սրտի իւրում կամ՝ ի հոգի իւր հանդարտութեի զմտաւ ածէ զմեծութենին ՚այ՝ զգերեզկութեի նորա, զկարողութեի նորա, զիշխանութեի նորա, զանչափութեի նորա, զարդարութեի նորա, զիմաստութեի նորա, զողորմութեի նորա ։ ։ ։ և ի խորհիլն զայսպիսիս ձանաչէ զնմ յամենայնի յանսահմանս կատարեալ և յանչափս բարձրացեալ ։ ։ ։ Ւ՝տրորդ՝ լինի մատչել մարդոյ ի խորութեի սրտի իւրոյ· յորժամ ի խորութեի անդ սրտի քննէ զնշմարտութեի ինչ ի գերբնական կարգի, կամ ի բնական կարգի, և կամ ի բարոյական կարգի· ի գերբնականն՝ մտածելով զխորհուրդն ՚այ ի փրկել մարդոյն, և ի խնամել զարաքածս առ ինոյն, և ի հատուցանել իւրաքանչիւր ըստ գործս իւր· և ս զիտաս արքայութեի երկնից· կամ ընդ հակառակն զձշտառաւելն յատենական դատաստանսն ։ ։ ։ ի բնականն՝ հայելով մնոք ի մահ իւր, և յանհանգստութեի անցաւոբացս, և ս և հայելով յատարկայս իւրաքանչիւր գործս։ զի ի նոսա բովանդակին ամենայն բնական իրաց ձանաչմունք, յորոց ըստ մեծի մասին զուրկ է մարդ, մնաւանդ թէ ըստ ամենայնի· վասն որոյ և որչափ մատչի ի գիտել, այնչափ տեսանել զինքն տգէտ։ ի բարոյականն՝ խորհելով զլաւատականութեի

առաքինութեանց, և զդաստուածեանց ետ. Հայելով միանգամայն և յանդաստուածին չարժմանց սրտի՝ հակառակելոց լոկ միմեանս ետ։ Զայս առեւտրական որչափ ի խորս մտանել մարդ՝ այնչափ նուաստ Ճանաչէ զինքն, և այնչափ բարձր տեսանել զնա. սմին իբր սակ։ Պատիւն այր ի խորհրդի սրտի էութեան. և բնաւին եղիցի այն։ Որպէս թէ ասէր. եթէ խորհուրդ զմտաւ ածցէ մարդ զանձնէ իւրմէ կամ զնոյ, և կամ զփոքրկութենէ առացս, և զմեծութենէ հանդիպելոցն, խնամբհեսցի յինքեան, և բարձր երևեսցի նմա ած։ Օ այսր ըզփորձ գուցէ առեալ է և քոյ. այլ զգալափաթ սորին ունիս տեսանել յանձինս սէց, և մանաւանդ ակս յանձն մերոյս սրբոյ գրիգորի նաբեկացւոյ, յրմնեւնուէղ զանս նորա յաղօթս իբս նորին ։ յորում յայտնէին ի խորութենէ սրտի իւրոյ մտածելով՝ յամենայնի յանչափս մեծ տեսանել զնած. և որչափ մեծ տեսանել զնա, այնչափ փոքրկացուցանել զինքն. և անդրադարձեալ՝ որչափ նուաստացուցանել զանձն, այնչափ բարձրացուցանել զնած. զի խորք խորոց կարգան (սաղ. խա. 8։)

Այս մտածելս ի խորութենէ սրտի՝ նմանութիւ խօսելով է գրեթէ փորել և բրել՝ առ ի գտանել զգանձս ած. այսին գխոսութենէ և ոսկւոյ առաքինուն. ապա որպէս հանող գանձուն ոչ վաստակի և ոչ խնդրի յատուկ հասանելոյ գանձուն, այնպես և մեզ չէ արժան լքանել և վհատիլ, այլ փորել և ի խորս խնամել մինչև գտցուք զգանձն։ Որ փորի զջերմոր, անկ ունելով հասանել յերակ ջրոյն՝ անխնդք աշխատի։ Որ հասեր և ոչ գտեր, մի՛ թուանար՝ ևջ այլևս կանգուն երկուս և գտցես. զի տեղին ջրոյ է։ Այնպես ի խորութենէ սրտի քո ի մտածութենէ ջուր միխթարութենէ ոչ գտաս նես, էջ և ևս կանգուն մի, կանգուն մի ևս այլ. և անտարակոյս գտցես զջուրն կենդանի, և զովացցիս. տեսցես ևս յայնժամ թէ քանի բարձր է ած, և քանի նուաստ իցես դու և անարգ. ուր իցէ ած, և ուր իցես դու. ո՞ իցէ նա, և ո՞ իցես դու։

Աստեղագէտք ի լոյս տունջեան իջանեն ի խորս երկրի. ուր խաւարին և լուսաւորին. խաւարին՝ զի ի խորս անդ՝ ի խաւարի տեսանեն զինքեանս. լուսա-

ւորին, զի ի լուսաւորութենէ նշմարեն զաստեղս. և որչափ իջանեն ի խորութիւն, այնչափ բարձր ծառ տեսանեն զնոսին. ապրիպա և մարդ որչափ իջանէ ի խոր սրտի, այնչափ ի խաւարն տեսանէ զինքն, և այնչափ բարձր գիտ, և պայծառ զաստեղս, այսինքն զԽորհուրդս ՚ին. և ի տեսանելն այսպէս՝ ուղղէ և բարեկարգէ զկենցաղ իւր։

Ամբրոնացին զմաչիկն ի խորութիւն սրտի՝ ընծեռնու խորութիւն սրտի, և վերածէ ի Հանապազումն որ լինի հաւատով. այսինքն է ի Հանապազ խորասոյզ՝ թէ զիարդ որդին ՚ին եկն և փրկեաց զմեզ ի հնարից Հնամոլին և ի ծառայութենէ մեղաց. զի եթէ որ այսու Հանապազմամբ վարեսցի, ասէ, սովին զօրացեալ դիւրաւ կարէ յաղթել հնարից սատանային, որով և բարձրանայ ածի, և փառաւորի։

Ամենք աստանօր զառագ ի խորութիւն՝ ընծեռնուն ի բարձրութիւն որպէս է ի բան. և այս ևս զնոյն նշանակէ. զի ի քննութիւն՝ նոյն լինի ասել խորագոյն քննել, և ասել բարձրագոյն քննել. ուստի մարդի է, միանաւադ թէ նոյն է, փոխանակ ասելոյ մտանել այլ ի խորութիւն սրտի իւրոյ՝ ասէ, մտանել այլ ի բարձրութիւն սրտի իւրոյ, և բարձր եկեցի ածի, Օ ի որպէս բան ասելոյ մեր այժմ, որ ի տունջեան ի խորս իջանէ՝ ի խորութիւն անտի տեսանել զաստեղս ի բարձունս, այսինքն և որ ի բարձունս ելանէ՝ բարձր տեսանել զերկինս. ապաքէն ի Հետուստ Հայեցեալ ի բարձր լերինս՝ տեսանելոյ զնոսա Հոկտալ ընդ երկինս. իսկ յորժամ ելանէմք ի վեր՝ բարձրացեալ տեսանեմք զնոյնս. և եթէ կարէաք ելանել և ևս, տակաւին ելանել մնայր. զորօրինակ լինի և յուսման՝ ուր որչափ յառաջի որ՝ տակաւին մնայ ելանել, և որչափ բարձրանայ այնչափ ուսանելիս տեսանի. որպէս և որ ի վեր ելանէ ի բարձր տեղիս, որչափ ելանէ այնչափ բազում տեսանի շուրջանակի։ Ասէ ի Ծովհան եթէ՝ որչափ որ ի բարձրութիւն իցէ, այնչափ ինչ առաւել ի խորն տեսանի։ Ասա այսոցիկ օրինակաց որչափ որ բարձրանայ ի մտածութիւս, այնչափ բարձր տեսանի զնոյն, և այնչափ բազում գիտութիւս նշմարի ի կատարելութիւնս ՚ին. վասն որոյ ասէ ըստ եղեալ

Թարգմանութեդ. * մատիկ այր ՚ի բարձրութիւն
,, սրտի իւրոյ, և բարձր եղիցի ՚ած ։

Լ՚այս բան ընդ հակառակն և կարէ մեկնիլ՝ այլազգ ամենևին, իբր զի ՚ի մատչիլ մարդոյ ՚ի սիրտ իւր առ ՚ի քննել և առ ՚ի հնարել զչարիս ընդդէմ արդարոյ, կամ ՚ի կամիլ նորա սրտիւ իւրով գերազանցել քան զայլս և յաղթանակել նոցա, և կամ ազատ մնալ ՚ի վրէժխնդրութենէն ՚ած, ՚ի դէպն եղեալ ջանք իւր, զի բարձր եղիցի ՚ած, այսինքն ցուցցի ՚ած՝ ՚որ և յաղթօղ՝ դատաւոր բարձրեալ. և ոչ տացէ նմա Թ՚այլ առնել ինչ չար ընդդէմ արդարոյ։

Ձայս միտ տարածէ և վարդան մատամբ ինն զայս բան, յասելն. մատչի Թշնամին ՚ի սիրտ իւր * հնարս ,, գտանել՝ դնել որոգայթ արդարոյ. այլ ՚ած խոր- ,, հուրդն բարձր գտանի պահելով զիւրան ։ Լ՚ընդ ցուցեալ մարդ արհնին՝ Թէ զիարդ ՚ի մատչիլ մարդոյ ՚ի խորհրդոյ սրտի իւրոյ՝ բարձր երևիլ ՚ած, և ցուցա- նի լինել ամենազօր և յաղթօղ ամենայնի, առաջի դնել այժմ զփորձ ինչ զորութեանն նորա ՚ի պաշտպանել նորա զարդարս ՚ի հնարից Թշնամեացն զորոց խօսե- ցաւ ՚ի վերոյ. վասն որոյ ասէ։

ը. Եթէ պղծոյց եղէն վերս նոցա. փաթաթան ՚ի նոսա վե- րջոյ խոչեանց. և խառնվածոյն ամենեցին՝ այս հայ- ելն ընդ նոսա։

Լ՚ի վերոյ ՚ի համարն ՅԳ. և Դ. եդ Թէ անօրէնք լարե- ցին զաղեղունս իւրեանց՝ նետաձիգ լինել յար- դարսն, նընդսպէս և զվէզուս իւրեանց սրեցին իբրև զսուսեր. իսկ ասա ցուցանէ Թէ Թէպէտ և այնպէ- սի օրինակաւ պատրաստեցան նոքա ընդդէմ արդա- րոց, և սակայն ՚ի պաշտպանել ՚ած զարդարսն՝ ոչ նետք նոցա վերաւորեն, և ոչ սուրք նոցա հատանեն, Թէ և երկեցուացեն ինչ. և նախ ՚ի նետսն հայե- լով ասէ։

Եթէ պղծոյց եղէն վերս նոցա։ Ձայս է Թէ նետք՝ զորս արձակեն տղայք երկամեայք, կամ երեքա- մեայք ոչ ինչ զօրեն, և ոչ իսկ վերաւորեն՝ յորս հա- սանեն. այսպէս լինին ասէ և նետք անօրինացն՝ զորս արձակեն առ արդարս. իբր զի այնչափ վերա-

ժորէն զարդարան՝ որպէսի կարէն վիրաւորել նեռը՝ զորս արձակէն տղայք ի վերայ պյտոց. և զի ձարտասանօրէն խօսի մարգարէն, փոխանակ դնելոյ զներքոյ զոտիցն նեռին՝ զնեռան՝ ի միջ բերէ. իբր զի փոխանակ ասելոյ, վերքն զորս նոքա կամին տալ արդարոց՝ է գոյժ նեռից տղայոց՝ ասէ. նեռք տղայոց եղէն վերք նոցա։

Յովին ցուցանէ և պիտասիլ ամպարշտաց ի նեռից իւրեանց. զի զորօրինակ յարձակել տղայոց նեռ յերկինս, և ի հայիլն ի վեր ի նեռ անդր՝ նեռն ոչ պիտասէ երկնից, այլ դարձ արարեալ ի վայր՝ անկանի ի վերայ նոցա, և պիտասէ նոցա, սոյնպէս և նեռք Թշնամեաց։

Լսոկ նեռիւք նշանակի աստ չարաչհնար գոյնք ամբարշտաց, և և դիւաց ըստ լսմբ՚. զորս կամին հասուցանել յարդարսն ի հեռուստ. զորմէ տես ի համարն. 4։

Լնդ հակառակն և մարթի ի մեհենել զայս բան. իբր թէ ի բռնանալ ամբարշտաց ի վերայ արդարոց՝ ասէ այնպէս նկուն արասցէ զնոսա, մինչև ևթէ տղայք իսկ ձգեսցեն ի նոսա զնեռս՝ վիրաւորեսցին նոքա ի նեռից անտի. որով ցուցանի նուաճելն ամբարշտացն. և այս՝ կամ ըստ հոգևորին, որով իմացեալ լինի՝ թէ ասէ երբեմն բանիւք տղայոց՝ այսինքն խոնարհսոյ՝ վիրաւորել զսիրտ ամբարշտաց և դարձուցանել զնոսա առ ինքն. որպիսի եղեն բազք առաքելոցն և այլոց բազմից, և կամ ըստ մարմնաւորին, որով իմացեալ լինի թէ ասէ երբեմն ի ձեռն տկարաց վանել և նուաճել զամբարիշտս. բայց այս մեհինաւորեալ ևս լանել արտաքոյ դիտման բանին. զի բան մարգարէին հայի յանզօրութիւն նեռից Թշնամեացն. Հայելով ասա և յանզօրութիւն սուսերացն նոցա, այսինքն լեզուաց նոցին՝ ասէ։

Տ՚երացան ի նոսա լեզու՝ խրեանց. (կամ լեզուք նոցա). Լայնինքն այն չար լեզուք իւրեանց, զորս իբրև ընդսուսեր պողովատիկ սրեցին, ոչինչ կարացեն առնել արտաքոյ. զի տկարացան ի նոսա, այսինքն առարեալ, և եղեն իբրև զկապարեայ սուր, որ ի հարկանելն ոչ հատանի։ Իւր որպէս տեսանի՝ դէպս

նուիրէ ի նոսա՝ յարաբերել զայնոսիկ՝ որք ուղիղ են սրտիւք. իբր թէ ասէր. լեզուիք ամպարշտաց տկա-

բասցին առ ուղիղս սրտիւք։

Կայց կարէ և յարաբերել զնոսին իսկ զամբարիշտս. և բան այսմ կամի ասել. լեզուիք նոցա՝ որք են ի նա-սա՝ տկարասցին. կամ լեզուիք նոցա տկարասցին յինքեանս. և կամ տկարասցին առ այլս, և դարձցին ընդդէմ ինքեանց. և լեցին ինքեանց քաջ գայթակ-ղութիւն։ Որով կամի ցուցանել՝ թէ որչափ ինչ յարիս խօսեցան նոքա ընդդէմ արդարոց՝ այն ամենայն ոչ միայն ի գլուխ ելին, այլ և դարձան ի գլուխս իւրեանց. որով և ամենի եղեն և նախատինք ամենե-ցուն։ Կամ զայս յայտ առնէ յարելով զինի յասելն։

Այս խոնվելոցն ամենեցուն՝ այլ հայելեն ընդ նոսա։ Կատղ. խոնվելոցն դնի աստ փոխանակ աստուիկ զարմանալոյ, միանգամայն և երկնչելոյ, կամ փոխանակ այնպիսի զարմացման՝ որ պատճառէ զխռովութիւն երկիւղի. որպիսի եղեն խռովիչն տոքթայ և կնոջ նորա յասել ցնոսա հրեշտակին. * ես եմ ռաֆայէլ յօծմանց անսխ ։ ուր ասէ գերն թէ * խռովեցան երկրաբան և անկան ի վերայ երեսաց իւրեանց ։ (տոբ. ժբ. 16.) որով ցուցանի աստուիկ զարմանալ նոցին և երկնչիլ։

Այսպիսի զարմացմամբ խռովեցին ասէ ամենեքին՝ որք միանգամ հայեացին առ Թշնամիս իմ, կամ առ ամբարիշտս, ի տեսանել իւրեանց զտկարանալ և զիջուածանալ նոցա։ Այսպիսի եղև և զարմացումն հեթանոսաց՝ ի հայիլն առ հրէայս ի թշուառանալ նոցին, և ի տեսանելն՝ թէ զինչ արար ած ընդ նա-սա, և զիարդ հուսկ յետոյ մերժեաց զնոսա, և փո-խանակ նոցա ընտրեաց զհինեանս։

Ամբ՚. զխռովիչն առնու փոխանակ սարսելոյ ի դիւաց և յետս կալոյ ի նոցանէ. նախ քան զնա ասէ ոչ խռովիչն մարդիկ ի հայել ընդ դևս, այլ մինա-ւանդ պաշտելն զնոսա. իսկ յետ գալստեանն քոյ, ամենեքին զարհուրելով զդուշանան ի նոցանէ, զի մի և սոքա երեսցին ի նոցանէ։ Այլ այս մեկնութիւն դնի ըստ հոգևորին. իսկ առաջինն ըստ նկարա-գրին, առեալ զխռովիչն փոխանակ սաստիկ զարմանա-

լոյ. և զի այսպիսի զարմացուածս լինի պատճառ և ա-
երկնչելոյ չար, և մեծացուցանելոյ զդատաստան նորա.
սմին իրի չարէ զկնի և ասէ.

Թ. Արիքեա անհնար է. և պատճառին դիտել այ. և
զարթնել նորա ի քո առն.

Այս երկիւղ զորմէ խօսի մարգարէս՝ բան ասելոյ
մեր այժմ՝ ի ծնունդ մեծի զարմացման ի վերոյ
գործոցն այ, ի ինդրել նորա զվէմ չարեացն՝ զորս
հաւատացեալ կամին ամբարիշտք ընդդէմ արդարոց.
որպիսի եր երկնչիլ ժողովրդեանն խորհրդի՝ ի առ-
անել նոցա զվէմ ինդրուելոյն այ ի վերոյ եգիպ-
տացւոց. բան որում ասէ զկին. * և եաէս իսրայէլ
,, զձեռն մեծ՝ զոր արար առ ընդ եգիպտացիսն, և
,, երկեաւ ժողովուրդն ի տեառնէ ։ (ելից. ժգ.
31։) Ո այսպիսի երկիւղէ խօսի ասա յասէրն.

Արիքեա անհնար է. Այսինքն ի տեառնէ՛ և
իցէ մարդոյ՝ թէ զիարդ նկուն արար ած զհզօրսն
քո, և զիարդ զանհնարս հնարս նոցա գործոյդ ի
գլուխս նոցա՝ երկեաւ, թէ զիարդ՝ որ այնչափ ողոր-
մածն է, ի վաթիլն վէմ ինդրուելոյ՝ զայնպիսի սար-
սափելի իրս գործել, որպէս արար ընդ սաւուղ և
ընդ միաբանեալս նորա։ Այլ զի այսպիսի երկիւղ
առեալ զմարդ պատմէ զորս եաէս, վասն որոյ չարէ
զկնի և ասէ.

Այլ պատճէն դիտել այ. Այսինքն տեսեալ մարդ-
կան զդատաստան վէմ ինդրուելոյն այ ընդդէմ թշնա-
մեաց իւոց՝ երկեան, և երկիւղիւ պատմեցին զայն
այլոց, ասելով. այսպէս արար ած ընդ ամբարիշտան
ընդ այնոսիկ։ Այլ ոչ այսչափ միայն, այլ և ի միտ
առին զաբարածս նորա. սմին իրի չարէ զկնի և
ասէ.

Այլ պարտաճ նորա ի քո առն։ Այլ արարածովն իմա-
ցեալ լինին ոչ նոքին իսկ ստեղծուածք, այլ արա-
րուածք կամ գործողութիւք արարեալք չար ի տեղ
ծուածս, բան որոյ չերը" դնի Տաճէա- այսինքն իր կամ
իրազրելոյ. զի յայս հնչի դիտումն բանին, որպէս
թէ ասէր. ի միտ առին մարդիկ թէ զինչ ինչ արար
ած ի տեղծուածս իւր. և այս մտաւորելի ոչ ի

է հասու լինել գործոյն այլ, այլ լինելութիւնն նոցին. իբր զի հասու եղեն թէ մեծամեծ են գործողութիւնքն այդ. բայց թէ զինչ է, և զիարդ առնի՝ այնմ ոչ կարեն հասանել. որպէս իսրայէլացիք տեսեալ զօրաւորութիւն գործս այդ ի միտ առնին՝ թէ քանի սքանչելի են այն գործք, բայց թէ զիարդ լինին, ոչ կարէին հասանել։

Այս բանք կարեն ասել և ի դիմաց եկեղեցւոյ կամ ի դիմաց մարդկային բնութեանն, որպ պաշտպան եղև տէր, և նկուն արար զԹշնամիս նորա զդևս, և ա զՀալածօղս. մինչև զարմանալ ամենեցուն՝ որք միանգամ տեսին զայս. և պատմէին յաչխարհ ամենայն՝ զոր արար ընդ մարդիկ և ընդ Թշնամիս նոցա ընդ դևս, և ետուն ի միտ առնուլ ամենեցուն զքանչելի գործս այդ, և ուրախ լինել առ ած։

Մինչև ցաստ խօսեցաւ մարգարէն վասն Թշնամեաց իւրոց՝ երբեմն ազատելով զնա՝ զի փրկեսցէ զինքն ի ձեռաց նոցա, նոյնպէս և զարդարս, կամ զայնոսիկ որք ուղիղ են սրտիւք. երբեմն նկարելով զչարաշնար գործս նոցա, և երբեմն յայտնելով զտկարանալ նոցին՝ ի պաշտպանելն այդ զծառայս իւր, և ի վանել նորա զԹշնամիս նոցա. որոյ հետևեցոյց Թէ զիարդ որք տեսին զայս՝ երկեան և զարմացան, և պատմեցին ետ։ Ո այսոսիկ եղեալ հետևեցուցանէ և զուրախանալ արդարոյն, և ասէ։

Յ. Ա-րդար եղիցի արդար ի տէր, և յուսասցի ի նա. նովաւ փառաւորեսցին ամենայն, որ ուղիղ են սրտիւ։

Արդար ասէլով իմանայ զնմ և իւր մարդ՝ որ կեայ բուռ արդարութեամբ, որպիսի էր և ինքն դաւիթ։ Այս պիսիս ասէ ուրախ եղիցի. իսկ այս ուրախութիւն է վասն ազատելոյ ի ձեռաց Թշնամեաց, և ի չար հնարից ամբարշտաց, զորոց խօսեցաւ ի վերոյ. յայսոսիկ եղեալ ասէ։

Ա-րդար եղիցի արդար ի տէր։ Այսինքն՝ ուրախասցի արդարն ի տեսանել զինքն զերծեալ ի հնարից Թշնամեացն. և զի այս վերծուածն եղև պատշաճաւոր Թէն ոչ, վասն որոյ ոչ ասէ սոսկ ուրախ եղիցի, այլ Թէ ուրախ եղիցի ի տէր, որ է ասել. ուրախ եղիցի

'ի վերայ փրկութեն՝ որով փրկեաց զնա ՅՀՏ. և ըստ այսմ մեկնութեե՝ եթէ կամիցիմք խօսիլ փիլիսոփայական՝ առարկայ այսր ուրախութեե և ՅՀՏ փրկիչն. իսկ տեսական որով՝ առարկայ ուրախութեն և փրկութեն ոչ սոսկապէս ըստ որում ենգեալ յինքեան, այլ ըստ որում եղեալ յոյն առ ինքն։ Իսկ եթէ Ճառօրէն խօսիցիմք, այս ուրախութե արդարոյ բերիւք առ ՅՀՏ վասն փրկեալ լինելոյ իւրոյ նուաճ՝ ի ձեռաց թշնամեաց։ Ալ զի այսպիսի գործ փրկութե՝ և յայտնի փորձ պաշտպանելոյն ՅՀՏ, այսպիսեաւ զօրացեալ մարդոյ փութայ յուսալ՝ ի նա յաջողութեան. ասին իբրև յաւելուած ասել։

Ալ- յուսացէ՛ ի նա։ Ալ յսոյնքն տեսեալ արդարոյ՝ թէ պաշտպան լինի ինքեան ՅՀՏ, և օգնական յամենայնի, ՛ի նա ապաւինեսցի, կամ ՛ի նմա դիցէ զյոյս իւր. արդէս թէ ասէր. արդարն յանկարելի ՛ի մեծամեծ վտանգս, և կամ ՛ի կամիլն գործել զմեծամեծս՝ ոչ լքցի, զի ՛ի վտանգս ունի զնոյն իւր պաշտպան և փրկիչ, ոչնչանայ և ՛ի մեծամեծ գործս ունի զնա իւր օգնական և զօրացուցիչ, զորոյ և զիմաստ առեալ է. և ՛ի միալ նորա յայտնիսի կամն՝ փառաւորեսցի առաջի ՅՀՏ, և առաջի հրեշտակաց նորա. և յայս ակնարկելով յաւել զկնի մարգարէն և ասէ.

Ալ- գովեսցին ականջք, այլ ոչ-ևէն են որոնք։ Կամի ասել, որք ուղղութե սրտի կեան ըստ հաճոյս ՅՀՏ, և հաստատութե կամաց յանան ՛ի նա, նուաճ գովեսցին, այսինքն նուաճ գովելի լիցին, որ է ասել. վասն լինելոյ նոցա ծառայ ՅՀՏ՝ լիցին գովելի. կամ վասն կրելոյ յինքեանս զանազան զայս թէ են ՅՀՏ, կամ թէ են պաշտօնք գնաճ, կամ թէ են յաւուցեալք յՅՀՏ ևն, այսու գովեսցին և փառաւորեսցին. զի որպէս գովելի լինին և փառաւորին սպասաւորք արքայի վասն կրելոյ զանուն նորա, կամ վասն ունելոյ զիշխան նորա՝ ՛ի վերայ իւրեանց, նոյնպէս և որք ուղիղք են սրտիւք՝ կրելով յինքեանս զնշան ՅՀՏ՝ նուաճ գովին և փառաւորին աստ և ՛ի Հանդերձեալն։ Ալ- ամբ". զքառդ գովիլ՝ առնու փոխանակ պարծելոյ. ուղղիքն սրտիւք ասէ պարծին քան. նորա չնորհիւն Հրաձնէին, և նուաճ բերկրին աստ և ՛ի կեանսն յաւիտենական։

ՍԱՂՄՈՍ ԿԱ՛

Պահպանեմ առ ՝ձեզ հանդերձ պաղատանաւք վասն ազատութեան ի թշուառութենէ գերութեան, և ժամանելոյ յերկիրն աւետեաց ի քաղաքն ՝որ. և առ յայտարարութեան ամենակալ զօրութեանն ՝ոյ ի պատրաստել զլեռնինս և զձոյլ . միանգամայն և ցոյցք քաղցրութեանն խնամից նորա ի դարմանել զաղարածս , յարքունական ելանել զերկիրն , և յարգ առաւօտս առնել զդաշտս և զանապատս , ևն։

1 Պ՚Ա՛Ր եղև վայելչի օրհնութիւնքն ՝ձի ի սիոն. և տեղ պատնէշոյ յերուսաղէմ ։ 2 ՝Որ պատրեցից ընդ ազգս զայս , զի առ ՝Է ամենայն մարդն եկեսցէ ։ 3 Անհաւ անօրինաց պրծցան ի վերայ հեր . զամբարշտութիւնս հեր գան տեսցեն ։ 4 Յրանի ղեր ընթեցեր և ընկալաք, և բնակեցեն ի փառին տո ։ 5 Յղյուտ հեր ի բարութիւնքն գան տո. որ է պատճառ տո՝ սուանելիւն արքարութիւնք ։ 6 ՝Որ հիզ ՝ձի երկիր հեր , յոյս ամենայն ծագաց երկրի , և որ ի ծով հեռու ։ 7 Պատրաստ պնդեցին զլերինս զորութ խոով. և պինեալ է զօրութիւնք ։ 8 Խաւեցոյանեն պնձութիւնք ծովու , և պյոյս ալեաց նորա շաճաղանեն ։ 9 Ստացեսցին հեղեռնաւոր , և երկիրն բնակիչք երկրի ի նշանակ տոյ ։ 10 Ջ՚ելու առաւօտու՝ (և.) ընդ երեկոյս զառաջացուցին . հայեցար յերկիր՝ արբեցուցեր զնա , և բազում արարեր զնձութիւնն նորա ։ 11 Գետն ՝ոյ լի եղեալ ջրովք . պատրաստ արարեր զնձութիւնս նորա , զի այսպէս է պատրաստութիւն ։ 12 Ա՛ջս նորա արբեցուցեր , և բազում արարեր զարմանս նորա ։ 13 Ի յօրհնել նորա զնաւորն եղեցի բոյս նորա , օրհնեցին պսակ զարուոյ տուղորութիւնդ տոյ ։ 14 Ի՝ւղղէ տո լցցին պարարութիւնք . զարմանալին գեղեցկութիւնդ անապատի ։ 15 Ի՝ւղղէ զնձութիւնն

ղէնեցին, և ղէնեցին խոյս մատեաց։ 16 Ծովին բռնեցաւ
արեանն յորձան, ազատիկնեցին և օրհնեցին։

ԱՂՕՆՔ ԳԻՐ

Ի կատարած. սաղմոս ի դաւիթ։ Ընդունէք երիվարք՝ և
երկնելի՛ք՝ և ծառայեցէք, յորժամ ի պանդխտանիք երկրին
ելանել։

Ի ՄԱՐԴՈՍ ԻՆՉ ՄԻՆՐ ՓՈԽԱՐ-
նակ բառիս օրհնութեի՛ դնի երդ, որ
զնոյն նշանակէ ասա, այսինքն և հոգևոր
նուագ, որ է օրհնութի՛ւն։ Յոմանս ոչ դնի բառդ ի
դաւիթ, և յոմանս բառդ ի կատարած, յոմանս յա-
ւելեալ լինի բառդ անդ, և յոմանս պակասի բառդ
սաղմոս, յոմանս փոխանակ դնելոյ եզեկիելի դնի եզե-
կիէլ, որ երևի լինել սխալ, յոմանս դնի միայն
* սաղմոս ի դաւիթ ||, և յոմանս միայն. ի կատա-
րած սաղմոս ի դաւիթ։

Ընդբայականն և ի քաղդ՝ ըստ այդմ դնի. այսինքն
է * ի կատարած սաղմոս ի դաւիթ ||։ Ոչով յաւե-
լեալ լինի միայն բառս այս կամ չէր այս է երդ.
որոյ փոխանն եդեալ է ի մերումն օրհնուի՛ ի թարգ՝.
եօթ՝. յօրինակս ինչ ըստ երբայականին դնի, և յօրի-
նակս ինչ ըստ մերումն, յօրինակս ինչ միայն սաղմո՛ն
դաւիթ. և յօրինակս ինչ յաւելեալ լինի նաև բառդ
անդէ. և յօրինակս ինչ ևս ըստ լատ՝. փոխանակ ասէ,
ըս՝ կամ ինն ելանել՝ դնի սկսեալ ելին ելանել՝
Արդեաւ և դիցի, այս վերնագիրս չունի ինչ զօրութի՛ն.
և որպէս ասեն մեկնիչք՝ ընդ որս և մարգան՝ յայլոց
յաւելեալ է։ Այլ որք յաւելին զայս՝ սոսկին ոչ կա-
մին ցուցանել՝ թէ երեմիայի և եզեկիելի է արարեալ
զայս սաղմոս. զի երեմիաս ոչ երբէք գնաց ի բաբե-
լոն. իսկ եզեկիել թէպետև էր ի բաբելոն, բայց
ոչ էր դաթձեալ ընդ գերեալսն. և որպէս ասեն մեկ-
նիչք՝ երկոքին առքա ոչ տեսին զվիճանաս, զի մին էր

՚ի սկզբան գերուեձէ , և մեւս մնա ՚ի կատարածն ։
Չէ տակաւն մարթ է ասել՝ թէ ՚ի գերել իսրայէլի
երեմիա մարգարէ ՚ի բերան առեալ երգեր զայս
սաղմոս գաւթի , մանաւանդ զդարձ գերուձեն .
Նոյնպէս և եզեկիէլ մարգարէ , և և ժողովուրդն
իսրայէլի ՚ի գերուձէ անդ երգէին զսոյն ։ իբր զի
զգան այսր սաղմոսի առ իրեարս հայեցուցանելով
ըստ յարմարական մտաց՝ մաղթելին յոյդ դառնալ ՚ի
գերուձէ և վասն այսորիկ եդեալ են ՚ի վերնագրիդ
անուանք երեմեայ և եզեկիելի և ժողովրդեանն գե-
րելոյ . որով և միա բանի վերնագրիդ լինի այս . Ա՚յս
սաղմոս՝ զոր ասաց դաւիթ՝ եղև օրհնուձի գոհուձ
՚ի բերանս երեմիայի և եզեկիելի և ժողովրդեանն
իսրայէլի՝ ՚ի փափաքիլ նոցա երանել ՚ի գերուձէ
բաբելացւոց և գնալ յերուսաղէմ ։ Ա՚յլ վասն բառիդ
՚ի Հաւաքած՝ տես ՚ի ներքոյ . գլ . իե ։
Ասի թէ յինչ առեալ ասացեալ իցէ դաւիթ զայս
սաղմոս , և առ ինչ կարգին բանք սորա , այլևայլ են
կարծիք . ոմանք թէ այս ասացաւ ՚ի տանիլ դաւիթ
զտապանակն տէն ՚ի տանէն աբեդդարայ ՚ի սիոն . որ-
պէս ի տեսանել ՚ի Թագդմանուձ ասորւոց . և Ա՚յս
Տայելով ասաց ասէն . * քեզ վայելէ օրհնուձի ՚ի
,, սիոն և յերուսաղէմ , և ոչ ՚ի տան լոկոյ միոյ մարդոյ
,, (այսինքն աբեդդարայ) ։ որպէս գրէ աստ վար-
դան ։
Ոմանք ՚ի բաբունեացն հրէից պնդեն՝ թէ այս ասա-
ցեալ Տայելով ՚ի ժամանակս վերանորոգուձէ տիեզե-
բացս յետ ջրհեղեղի ։ Ա՚ազգումք և ասեն՝ թէ այս
սաղմոս ոչ դաւթի է , և ոչ երեմեայ և ոչ իսկ եզե-
կիելի , այլ Հոգեկիր զևտացւոյ ուրուձն գերելոյ ՚ի
բաբելոն , որ ՚ի դառնալն ՚ի գերուձէ անտի երգեալ
իցէ զայս ։
Ա՚այլ Հաւանական երևի Հասարակաց կարծիք , այն
թէ զայս սաղմոս ասաց դաւիթ ՚ի պարծանս սիոնի .
իբր գուշակուձէ գարձի ժողովրդեանն իսրայէլի ՚ի
գերուձէ բաբելացւոց . և քանզի այն դարձ գերուձ՝
էր օրինակ ազատելոյ մարդկային բնուձէ ՚ի գե-
րուձէ անմարմին բաբելացւոց , և ապացոյց կոչման
հեթանոսաց , և և յոյժ ժամանելոյ պանդխտելոցս

Ա ԸՆԴ. ՍՏ. ԿԴ.

'ի վերինն երուսաղէմ, 'ի սոյն յայս ուշիմք հանդուցանել զաշխատութեանէ մեհենիցն մերոյ յայս սաղմոս, այսինքն էր ըստ նկարագրին մեհենիլ 'ի վերայ դարձի գերութենէն բաբելացւոց, և ըստ խորհրդոյն 'ի վերայ ազատութեանէ մարդկայինս բնութենէ 'ի գերութենէ սատանայի, կամ 'ի վերայ դարձի հեթանոսաց և լինելոյ եկեղեցի Աստ. յոր միտ երգումբ զսոյն զայս 'ի հասարակ կիւրակէս։

Ա Ս Տ Ն

Ա ՚ի ձեզ վայելէ օրհնութիւն ած 'ի տունէն. և ի ձեզ տացին աղօթս յերուսաղէմ։

Ա ՚ի ձեզ վայելէ օրհնութիւն ած 'ի տունէն. և ի ձեզ տացին աղօթս յերուսաղէմ։

Մ Ա Կ Ն Ո Ւ Թ Ի Ւ Ն

Զերկու զայսոսիկ բանս իբր յառաջաբանութիւն սաղմոսիս դնէ մարգարէն յառաջիւրն 'ի մէջ բերելով զօրհնութիւնս որով դիտէ տալ զիաւս Աստ. և յերկրորդումն զպաղատանս, որով դիտէ գտանել զօգուտ ժողովրդեանն։

Ըստ օրհնութիւնն կամի ասել թէպէտև արժան էր մեզ 'ի սիոն մատուցանել քեզ զօրհնութիւն, քանզի գոլով մեր 'ի յօտարութեան և 'ի գերութեան, աստ երգեմք քեզ զօրհնութիւնս զայս. և այն ունիմք՝ թէ լսելով մեզ հաճեացիս ընդ մեզ, և արասցես՝ զի առ քեզ եկեսցուք ամենեքին միաբ՝ և ժողովեսցուք 'ի սիոն, անդ մատուսցուք զարժանաւոր օրհնութիւնս։

Ըստ պաղատանացն կամի ասել. որովհետև յերուսաղէմ վայել մատուցանել քեզ զարժանաւոր աղօթս, աղաչեմք զքեզ՝ լուր մեզ, և արա, զի առ քեզ եկեսցեն ամենայն մարդիկ, եթէ միաբ և եթէ այլք. և օրհնեսցեն զքեզ անդ արժանապէս։

Ա՝ան օրհնութիւնն դնէ 'ի սիոն. իսկ վասն պաղատանացդ կամ աղօթից՝ դնէ յերուսաղէմ. զի 'ի սիոն էր

յայնժամ տուն նմա, յորում օրէնէր երգել զօրհնութիւն այս և զսաղմոսս. և երեսաղէմ արժանաւոր տեղի աղօթից։ Այլ սակայն որպէս տեսանի յհինգշաբթի սաղմոսիս՝ մարգարէն սիոն և երուսաղէմ ասէլով զատ՝ ոչ իմանայ զայլևայլ քաղաքս, այլ զնոյն զայն զերուսաղէմ, յորում էր սիոն առ ի կողին մի. յոր միայ բազում ուրեք ի սաղմոսի ի մէջ բերելով մարգարէին զսիոն՝ իմանայ զերուսաղէմ քաղաք. և ուրեք ուրեք ոչ խօսի զնմանէն պաշտամանց, ի մէջ բերելով զերուսաղէմ՝ իմանայ զսիոն. ըստ որում անդ չինեաց Դաւիթ խորան նոր, և անդր էած զտապանակն նմա, զորմէ ասացեալ է մեր (ի սաղ. իե. 3 և այլուր). ըստ այսմ և ասա ի մէջ բերելով զսիոն և զերուսաղէմ. հաւանական է ասել, թէ իմանայ զմի և զնոյն քաղաք. և ի նոսին հայեալ ասէ.

Վասն զայնրէ օրհնեաց էր ի սիոն. Ե տէր ասէն աղօթից յերուսաղէմ։ Վասն ասելոյ ցուցանէ՝ թէ միայն ոչ վայել է օրհնութիւն և նուիրումն աղօթից, և ոչ կատց. որպէս գրէ և մեծաց վարդապետ (ի մեկն. ժամագր. երես. 166։)

Այս այս՝ ի սիոն և յերուսաղէմ զի թէպէտ և ամենայն ուրեք արժան է մատուցանել ոչ զօրհնութիւն և զաղօթս, բայց վայելուչս և անդ ուր յայտնի ներկայութիւն ոչ կայութին ոչ. արդ յայտ է թէ ներկայութիւն ոչ յայտնիւր ի բաբելոն և ի տաճարս կատց, այլ յերուսաղէմ և ի սիոն. որպէս ասի (ի սաղ. հէ.) զի անդ էր խորան նորա և սեղան նորին. անդ էր և տապանակն և կտակարանք, անդ էր ժողովուրդ նուրա և քահանայք, և անդ հրամայեալ էր ած մատուցանել ինքեան զոհս և պատարագս. վասն որոյ անդ վայել էր ընծայել նմա զօրհնութիւս, և անդ կատարել զպաշտամունս աղօթից և ուխտից. արդ որովհետև անդ վայելէր օրհնել զնա իրաւամբք ասի փախաքիմք ժամանել, և երգել անդ առաջի քոյ զերգս օրհնութեանն և գոհութեան. և անդ մատուցանել քեզ զաղօթս։

Ամէն աղօթիւք իմացեալ լինին և ուխտք. այսինքն այնպիսի պաշտամունք, զորս ուխտէին իսրայէլացիք մատուցանել ի տաճարն անդ, որպիսի էր մատու-

ցուսին զոհից, ողջակիզից և այլոց իբաց. յոր միա
յեբր" և յայլս դնի Նեղեբ այսինքն ուխտ։

Մինչ օրհնութիւն և աղօթիւք խնդան ասա զնուէրս
զորս առաքէին ի բաբելոնի յերկիր, զի որք կայինն
անդ՝ մատուսցեն ոչ զբանս օրհնութեան և աղօթից ի
դիմաց իւրեանց. և յառաքէին զոսկւս՝ ասէին առ ածծ
զայս սաղմոս դաւիթ՝ ի սիոն վայելէ քեզ մատուցա-
նել զօրհնուիս և զաղօթս, և ոչ ասա ի բաբելոնի։
Ամէն". օրհնութիւն խնդասց զնորհակալուիս ես երկրոր-
դական առմանն. և դնի զմատուցանել ընդ օրհնուիս
և ընդ աղօթս այսպէս. * օրհնութիւնն է ասել (ըստ
,, երկրորդական նշանակութեան) յաղագս տուեցելոյն
,, գոհութեան և ընորհակալութեան. իսկ աղօթքն յա-
,, ղագս յուսացելոյն մնդանութիւն և պաղատանք ։

Այլ արդ եթէ փափաքելի էր իսրայէլացւոց մատուցա-
նել ոչ զօրհնուիս և զաղօթս ի սիոն, քանի ևս մեզ
փափաքելի իցէ օրհնել զածծ ի տաճարի նորոյս սիո-
նի. ուր գերագոյն օրինակաւ յայտնի ածծ. մանա-
ւանդ եթէ ինքնին մարմնով իսկ ներկայ գտանի անդ։
Եւ եթէ այս այսչափ է ցանկալի, քանի առաւել
փափաքելի իցէ պանդխտելոցս յօտարութեան ասա՝ և
դերելոցս ի Թշուառութենէ, մատուցանել ոչ զօրհ-
նութիւս յերկինսն երուսաղէմ. ուր նա ինքն դէմ
յանդիման տեսանի սքեղ իւրոց։ Արդ յայտ արարեալ
մարգարէին թէ ի սիոն արժան է մատուցանել ոչ
զօրհնութիւն, և ս ցուցեալ զփափաք ժողովրդեանն
ժամանելոյ և մատուցանելոյ անդ զօրհնութիւն ոչ,
առաջի դնէ և զպատասխանս, զի կատարեսցէ ածծ
զինդրուածս իւր, վասն որոյ ասէ։

Ե՛ւ աղաղէց ինձ։ Ասէս թէ. դու տէր
տեսանես զփափաք սրտից մերոց զոր ունիմք առ քեզ՝
յանդիման լինել ի տաճարի քում յերուսաղէմ, և
տեսանես և ս, թէ զիարդ հանապազ պատրաստիմք առ
քեզ վասն այսր, և աղօթիւք ինդրեմք ի նմին ժա-
մանել. և արդ դու ոչ որ ընդունիս զաղօթս ամե-
նեցուն, ընկալ և զմեր աղօթս և զաղաչանս, և կա-
տարեա զինդրուածս մեր, տանելով զմեզ անդ յե-
րուսաղէմ, զի կատարեսցուք առաջի քո զուխտս մեր.
և զայս ոչ միայն վասն իւրեանց ինդրէ մարգարէն,

այլ և վասն ամենեցուն. զի ամենեքին ծանիցեն զնա և եկեսցեն յանդիման լինել առաջի նորա. և առ այս յարել.

Օ՜ թե ոչ ոք ամենայն մարդին ելիցուք ‖ մեր մարմնով իմացեալ լինի մարդ. որպես յասէր. * տեսցէ ամենայն մարմին զփրկութիւն ոյ ‖. (Եսայ. ք. 6.) մարմնով իմացեալ լինի մարդն. ըստ այսմ է (և ի ծնն. չ. 12. յովէլ. ը. 28. մատ. ի՛ը. 22. ‖.) զի մարմինն գոլով մահու մարդոյ՝ դնի փոխանակ բոլոր մարդոյ ըստ ոմանց հարտասանից, որ կոչի խեւամուխ. Իսա այսմ երբեմն նաև սոսկ հոգին՝ որ է գլխաւոր մահ մարդոյ, դնի փոխանակ բոլոր մարդոյ, ըստ այսմ. * ամենայն ոգի՛ որք մահն ընդ յահոբայ յեգիպտոս՝ ,, որք ելեալ էին յերկանց նորա ... ամենայն ոգիք ,, ազգն յահոբայ եօթանասուն և հինգ ‖. (ծնն. խզ. 26).

Ի՛րդ ազգէ մարդաբէն՝ ի դիմաց ժողովրդեան, զի ամե՛ն ոչ միայն զինքեանս ազատեսցէ՛ ի գերութիւն, և ածցէ առ ինքն յերուսաղէմ, այլ և զամենեսին. իբր զի արասցէ՛ զի ամենայն մարդիկ զերծեալք՝ ի գերութիւն սատանայի, և՝ ի ծառայութիւն կռապաշտութիւն՝ դարձցին յաճդիտուե՛, և եկեալ յերուսաղէմ պաշտեսցեն անդ զՏէրմարիամն ամե՛ն. յոր միա՛ սուտ ամե՛ն բերանով եսայեայ. * եկեսցէ ամենայն մարմին երկիր պագանել առաջի իմ յերուսաղէմ ‖. (Եսայ. կգ. 23).

Աղբիւրք նշանակի կոչումն հեթանոսաց ՚ի հաւատս՝ և ՚ի նոր եկեղեցի. և ըստ այսմ բառիւզգ ամենայն մարդն՝ ըստ նկարագրին ոչ նշանակի ասել ամենայն մարդ առ հասարակ, այլ յամենայն ազգաց մարդկան առ հասարակ, այսինքն ՚ի հրովմայեցւոց և ՚ի յունաց, ՚ի հայոց և ՚ի պարսից, ՚ի մծունաւորաց և ՚ի հեռաւորաց, յիմաստնոց և ՚ի տգիտաց. ՚ի մեծամեծաց և յաղքատաց, յարանց և ՚ի կանանց ‖. Օ այսոսիկ եղեալ մարգարէին՝ սկիզբն առնէ բուն ձառի սաղմոսիս և ասէ.

Ը. Բանք անօրինաց ղօրացան ի վէրայ մեր. զմեքս ներեսցես վասն մեղացն մերոց։

Այսքան ինն վայելուչ է դնել զայս բան ի սկզբան ձառիս. զի գիտէ խնդրել յմեղ զաղաւտն ժողովրդեանն ի գերեվարէ, և զանազել վասն նոցա զողորմածէն, և ի ձեռն ողորմելոցն զլուել բարեաց. իսկ առ ի գանազել զայսօրիկ՝ արժան էր առաջի մատուցանել զողորմելի վիճակ ժողովրդեանն. զի առանց յայտնելոյ զողորմելութեան՝ ոչ արժանաւորի մարդ ողորմութեան. իսկ թէ յորժամ էր այս ողորմելի վիճակ՝ յայտ առնէ ասելով։

Բանք անօրինաց ղօրացան ի վէրայ մեր. զմեքս ներեսցես վասն մեղացն մերոց։ Այս ասացուած կրկին մեծ մեկնի ըստ կրկին առմանն բանիդ. որպէս և ըստ ևրբայականին ուր ասի, Ախաբ ամբիծ. այսպէսն բանք անօրէնութեանց. բանն առեալ լինի նախ փոխանակ խօսից արտասանելոյ ընդ բերանն. և ըստ այսմ բառդ անօրէնաց դնի աստ փոխանակ բարեբաղձից, կամ փոխանակ նոցա, յորոց ի ձեռս գերեալ ևին իսրայելացիք, կամ փոխանակ Թշնամեաց, որք արդ ևլինէին ազատութեան նոցին. կամ որք յերկնել նոցա ի գերեվարէ արգելուին զնոսա ի շինելոյ զաւձարն տեն և զայրեսցն երուսաղէմի. (որպէս գրի յերկրորդ գիրս եզրասայ. Ը. 1 — 10)։ Զայս միա առեալ՝ կամի ասել. նախատական բանք գերելոց մերոց, և հակառակութիւնք Թշնամեաց մերոց զօրացան ի վերայ մեր, և նմուն արարին զմեզ. և այս՝ վասն ամպարշտութեանց մերոց, որով մեզաք մեք և հարք մեր առաջի քո։ Այլ արդ դու ամենագիած ներ քաւեա զամենայն ամպարշտութիս մեր, և ազատեա զմեզ ի նախատանաց սոցա։ Յերկրորդ՝ բառդ բանդ առեալ լինի փոխանակ գործոյ. որպէս է տեսանել ի ձեռ գիրս բազում ուրեք. ըստ այմ (Ծնն. Ժը. 28.) քաւ լեցի քեզ առնել զայն բան (այսինքն զայն գործ) ապաշխարել զարդարն ընդ ամբարշտի ։ որպիսի է և այն որ ասի (ի սաղ. Ճէ. 27)։ * եւ նոցա զբան (այսինքն զգործ) նշանաց իւրոց, և զարուեստ իւր յերկիրն քամեայ ։ Յորմէ առմամբ ուրեք ի գործ ածի այս բառ

'ի գիրս օրինաց. որպէս այն, որ ասէ ('ի գԼ. ԺԵ. ւօ.),
* վասն բանին այնորիկ (այսինքն վասն չնորհելոյ քոյ
զսպատս) օրհնեսցէ զքեզ Տէր Աստ քո ։ ևն. ։

Այսպէս այսմ նշանակութեամբ առեալ զբառդ բանս, յայլ ինն միտս տարածի այս ասացուածս. քանզի որոյ յայտ առնել մարգարէն՝ թէ վասն չարեաց՝ զորս գործեցին հարք իւրեանց, և անօրինեացն յօրինս այ՝ (որպէս առաքեալն 'ի գիրս մարգարէից, և 'ի պատմութենէս երբորդ և չորրորդ գրոցն Թագաւորաց) որդիքն նոցա մատնեալ են 'ի գերութեն՝ և ծառացեալ են 'ի թշնամութեն. յոր միտ բառդ անօրինաց դնի փոխանակ հարց անօրինելոց ընդդէմ Տեառ. որպէս թէ ասէր. հարքն մեր անօրինեացան յԱստուածս, և անօրինութենէք նոցա զօրացան 'ի վերայ մեր, այսինքն չարաչար ներգործեցին 'ի մեզ, և ետուն զմեզ պատժիլ և մատնել 'ի գերութեն։ Կամ որպէս թէ չէր այս մեզ բաւական՝ մեք ևս փոխանակ զդաստանալոյ յաւելաք 'ի նոցունս զպէսպէս գործս ամբարշտութեն։

Վասն որոյ յաւելու ազաչել և ասել զամբարշտութենէն մեր դու ներեսցես. իբր թէ ասէր. ահա կրեմք զպատիժս նախնեացդ մերոց. իսկ զպատիժս ամբարշտութեց մերոց, որովք մեզաք քեզ, ա՛ ոչնիցի կրել. 'ի մեզ ոչ ևս ինաց կար տանելոյ, և ոչ որդիքն մեր կարասցեն տալ. զի թէ մեք զՏարցն մերոց ոչ կարեմք բառնալ՝ զիա՞րդ ասպս որդիքն մեր միանգամայն զՏարց մերոց և զմերս կարասցեն կրել. և արդ ա՛ ջնջեսցես զայսպիսի զամբարշտութիս մեր, որպէս զի մեք և որդիքն մեր ազատեսցուք 'ի պատժոց սոցա. ոչ ոք արդարև՝ բայց միայն դու Տէր Աստ մեր. ուրեմն դու արա զոր ասեմք, և դու ինքնին ջնջեա զամբարշտութիս մեր։

Այսչափ արարք՝ յետ յանցանաց նախաստեղծին բանք դիւաց զօրացան 'ի վերայ մեր։ Վասն որոյ բանք նոցին իսկ նախաստեղծից, այսինքն յանցանք նոցա տիրեցին 'ի վերայ մեր. յորս յաւելաք և մեք զամբարշտութիս մեր. և կարօտ եղաք փրկչին մերոյ, զի եհաս քաւեացէ ինքնին. և զօտարացեալքս մերձեցուսցէ առ ինքն, և արասցէ իւր. զորոյ և զօտուերն ձևացոյց առ որդիսն իսրայէլի. և յայս ակնարկելով երանի տայ նոցա և ասէ ։

Ի· Աբրահամ զոր ընտրեցեր և ընկալար, և բնակեցոյց ի գաւխթս ոչ։

Աբրահամ եղև ազգն յակոբայ ի սկզբան անդ քան զամենայն ազգս որ ի նեղըջյ երկնից · զի զնա միայն ընտրեաց աէր ի միջոյ ամենայն ազգաց, և արար իւր ժողովուրդ · զոմանք բազմեք գրէ մեռեալս ի գիրս երկրորդ օրինաց գլ· Ի· և Է, և Իզ · 18 · նա՝ գրէ Լեհ յամենայն գլուխս բանից իւրոց · Աչ յազգի անդ երանագոյն գտաւ ցեղն զևեայ, զոր ի պաշտօն իւր ընտրեաց աէր, զորոց և բազում յարգանաց խօսի գիրն · նոյնպէս և մեռեալս ազգ առնել սրբիլ նոքաք ամենեցունն · * զի զնոսա ասէ ընտրեաց ներ աէր քո կալ առա՝ ,, ջև իւր, և օրհնել յանուն նորա, և ըստ քերա՝ ,, նոյ նոցա վճարեացի ամենայն հակառակութիւն ից ։

(Ը· օրին· իա· 5)։

Յայսպիսի երանական վիճակ վերառեալ իսրայէլացւոց՝ ոչ կարացին հանդարտիլ · այլ գառնացան և գառնացուցին զաէր, որոյ վասն և աէր գառնացոյց զնոսա այսինքն մատնեաց զնոսա ի գառն գերութիւն · որպէս է տեսանել (Ը· Յեսու՝· Իզ· 15 — 21։ և ա· եզր· ա· 49 — 54·) և յայլ բազում տեղիս · որով երանութիւն նոցա գարձաւ ի նեղութիւն · այլ յառաւելութեն նեղութիւնն սկսան յիշել զոր կորուսին, և ողբալ զորս գտին · ազազակէին առ աէր՝ յիշել զնոքա՛նս, և գարձուցանել միանգամ յառաջին վիճակ իւրեանց · և որպէս ընտրեաց յառաջագոյն, առնպէս և յայնժամ ընկալցի զնոքանս, և արժանացուսցէ յանդիման լինել առաջի իւր, և այնու միւս անգամ երանելիս արասցէ զնոսա, ի սոսկ Հայելով ասէ ։

Աբրահա՝ զոր ընտրեցեր և ընկալար, և բնակեցոյն ի գաւխթս ոչ։ Ասի ասէ · երանելի եղև ազգ մեր, զոր ընտրեցեր, և իբրև զորդիս ի ծոց քոյ ընկալար, և գգուեցեր · և արդ մի մերժեր զոր ընտրեցեր, և մի լքաներ՝ զոր ընկալար · այլ վերստին ընկալ · և արժանի արա՝ զի բնակեացին այսինքն յանդիման լինցին առաջի քոյ, ոչ եթէ ի տան քում, այլ ի գաւխթս քո · զի անարժան գտաք այնմ · վասն որոյ և շատ է

մեզ բնակիլ միայն ի գաւիթս տան քո ։

Արթի է զայս բան իբր գոհութիւն և առնուլ ։ որպէս թէ սովաւ ընդհակառակ լինել առ ածծ վասն բնակելոյ և ընդունելոյ զիսրայէլացիս , և առնելոյ զնոսա երանելիս , բնակեցուցանելով ի տան իւրում ։ և ըստ այսմ բառդ գաւիթ՝ որ է անուն մասին տան՝ զնի փոխանակ բոլոր տան ։

Այս բան կարէ ի մտանուրսն հայիլ ըստ նկարագրին և ի զևատացիս , և այլաբանութիւն ի քահանայս նորոյ ուխտի , և բարեպատս ի կրօնաւորս՝ զորս ընտրեաց ածծ՝ բնակիլ ի գաւիթս իւր , և լինանալ ի բարութիւն տան իւրոյ ։ զորմէ խօսի ի յետագայդ ։

Այլոյ պատշաճագոյն և յարմարի այս բան այնոցիկ՝ զորս ի յաւիտենից ընտրեաց ածծ , և ի ժամանակի ընկալաւ զնոսա ի տուն իւր յարքայութիւն երկնից , որոյ իրրև գաւիթ է եկեղեցի աստ ։ ուր նախ բնակեցան նոքա այսինքն ընտրեալքն այնոքիկ , և ապա ժամանեցին և ժամանեսցեն յերանութիւնն յաւիտենից ։ յորում ունին լինանալ ամենայն բարեաց ։ ըստ որում յայտ առնէ մարգարէն ի յաջորդ համարին , խօսելով ի բերանոյ ընտրելոց , և ըստ նկարագրին ի բերա-

նոյ իսրայէլացւոց ։ յառէլն ։

Ե. [redacted] ցչ[illegible] մչ ի բարութ[illegible] տան քո ։ սբ է տաճար քո՝ ասա-

ելն սրբարար ։

Արարութիւ տան ածծ որ յերուսաղէմ՝ երեք ինչ իմացեալ լինի ըստ ձառին ։ մի՝ վայելուչն ածծայնութիւն տաճարին հանդերձ գեղեցկութիւն , ուր յանդիման լինէր ներկայութիւն նորա ի ձեռն տապանակին ։ և այս էր առաւել փափաքելի առ այնոսիկ՝ որք ցանկային պաշտել զածծ ի տաճարի նորա ։ որով միխիթարին ոգիք նոցա , և իբրև թէ լցեալ լինելով երկնային ինն գիտեաւ՝ զմայլին ։ Երկրորդ՝ խնայեալ լինի վայելուչն ածծային պաշտամանդ ըստ պլևայլ կարգի՝ ըստ սազմոսերգութեանց , ըստ լսելոց զանն ձեն , ըստ նուիրանոց խնկոց , և ըստ պէսպէս պատարագաց ։

Երրորդ խնդացեալ լինի վայելուչն մարմնաւոր կերակրոց , ըստ որում ի զենուլ իսրայէլացւոց զղա-

պիկն, և ի մատուցանել զանդրանիկս կենդանեաց
և զբաժանորդս և զեօթնեբորդս ՚ի տաճար նո՝
ուսեալն և ուրախ լինելիս յանդիմման նո. որպէս քազ-
մաք առանդն այս ՚ի գիրս (՚ի օրին՚՚ գլ. ԺՁ. 23 —
27. գլ. ԺԸ. 20. և գլ. ԺՁ. 7. և 11. և 15. և
գլ. ԻՁ. 2 — 13 ՚՚):

Զայս հայի և այն ամենայն որ առեալ լինիր քահա-
նայից և զևատացուց ՚ի տասանորդաց, զոր կարգեալ
էր ՚ած՝ ՚ի վայելել նոցա զայնս, որպէս տեսանի ՚ի
նշանակեալ տեղիսդ. և այսմ վերաժինդիր էր նա
ինքն ՚ած՝ եթէ խափանումն ինչ լինիր. որոյ վասն
ամբաստան լինի բերանով մաղաքեայ յասելն. * խա-
՚՚ բեցիք զնս . . . զի տասանորդք և պտուղք առ-
՚՚ ձեզ են ՚՚, ՚՚. (մաղաք՚՚. Գ. 8.) ուր և յորդոր լի-
նի զի բերցեն զայնս. որպէս զի օրհնեսցէ զնոսա
՚ած, և լիացուսցէ:

Լսակ եթէ ՚ի ձեռն տան նշանակիցի ասա եկեղեցի
՚՚՝ բարուեցէ տանն բազում ինչ խմացեալ լինի, մի՝
նոյն իսկ միաւորութեին ընդ եկեղեցւոյ, այսինքն լե-
նելն եկեղեցւոջ, և հաղորդ գտանիին ամենայն բա-
րեաց եկեղեցւոյ. երկրորդ՝ ընդունելութեի ՚ի ծառայ
՚ի կատարման խորհրդոց եկեղեցւոյ. երրորդ՝ վար-
դապետութեի և քարոզութեի բանին կենաց. չորրորդ
բարեկարգութեի եկեղեցւոյ ՚՚:

Այժմ եթէ այսու տամք նշանակեսցի արքայութեին
երկնից, բարուեցէ այնր տան իմացեալ լինի նախ
էական փառք Հոգւոյն, որ է ՚ի ժառանգութեին ՚՚՝.
և երկրորդ պատահական փառքն՝ որ է ՚ի ժառանգ
գործ զանազան անձառելի բարեաց՝ զորս պատրաս
տեալ է ՚ած սիրելեաց իւրոց. Զայս ամենայն Հայե-
լով ասէ.

Յղցուք մեք ՚ի քարոզութեի տան ՚՚. Ասի ասել ՚ի գերլիս
մեր արդարև ունայնացաք յամենայն բարեաց, այլ
եթէ ժամանեսցէ առ մեզ ողորմութեի քո, որով
հաձեսցիս զարձուցանել զմեզ ՚ի Հայրենիս մեր՝
մնոցուք ՚ի տուն քո, և ժառանգելով զքարութի տան
քո՝ լցեալ լիցուք նուաւս. որպէս լինանայ ծարաւեալն
՚ի մնասիլ իւրում յաղբիւր ջուրց, կամ քաղցեալն
՚ի նասիլ իւրում ՚ի սեղան Հացալից, կամ կարօտեալն

'ի գտանել իւրում գղանձ լի հարստութիւք ։ Իսկ բառդ բարութեի՛ որ եգակի դնի ասա՝ ոչ ցուցանէ զմի տեսակ բարութեէ, այլ զի և իցէ բարութեի տան. և նոյն էր թէ յոգնակի եր եդեալ՝ ասէլով լցցուք մեք 'ի բարութեից տան քո, որպէս դնի յայլս ։

Ամբ՛ զլանալ 'ի բարութեի՛ տանն այ, առնու հոգևորապէս, այսինքն փոխանակ լինանալոյ ձանձրամտի և սիրով բարութեցն՝ որք էն 'ի տանն այ. * զի թէ ,, ասէ այն վերին տանն բարութեի և վայելչութեի և ,, փառք՝ ձառագայթեալ լնու զՀոգին, յորմէական ,, իրաց կենցաղոյս ոչ պատրի. վասն այսորիկ մաղ- ,, թէ. տուր ասէ զՀոգիդ խնամատութեի գիտել զմե- ,, ծութեի փառաց ժառանգութեդ . . . որպէս զի ,, կարասցուք ասել. ոչ գիտեմք զերևելիսս , այլ ,, զաներևոյթսն ։ Իսկ թէ որպիսի էր այն տուն այ, և որպէս պատ էր ինքեանց մերձենալ առ նա, և լինալ 'ի բարութեց նորա, յայտ առնի յաջորդ բանիւն ասելով ։

Աքե է տաճար տ տանէլի սրբոյութեք. Աքե ասի տաճարն այ ըստ յորից, մի՝ զի է նուիրեալ այ. և անուն այ կոչեցեալ է 'ի վերայ նորա, ոչ որպէս 'ի վերայ ոք անօթոյ. այլ իբրև 'ի վերայ այնր՝ յորում բնակի. երկրորդ՝ զի անդ յանգիման լինի ներկայութեն նորա 'ի ձեռն պէսպէս իրաց. երրորդ՝ զի անդ պաշտի սբբութեք. և որ ինչ միանգամ լինի անդ՝ է ոք. չորրորդ՝ զի է սբբիչ մերձեցելոց առ ինքն, և այս սբբիչ լինելս ոչ այլ ինչ է՝ բայց եթէ տալ առումն՝ սբբազան առնելութեի գործիքականապէս ։

Այս որպէս ըստ այսպիսեացս ոք ասի, այնպէս և ընդ արդարութեի ասի սբանչելի. որով նշանակի թէ ածՙ որ ընտրեալ է զտաճարն իբրև իւր տուն, կամի զի սբբութեք պահեսցի այն, և ինքն սբբութեք պաշտեսցի 'ի նմա. ապա թէ պղծուի ինչ լիցի անդ, վրէժխնդիր լինի արդարութեք իւրով. որով և տաճար նա ըստ լինի սբանչելի՝ մանաւանդ թէ զարհուրելի ըստ վրէժխնդիր արդարութեն։ Այս յայս միտ՝ բառդ սբանչելի՝ լինի ածական տաճարին. և բառս արդարութեՙ լինի խնդիր բառիդ տանէլի, որպէս թէ եգեալ էր, ոք է տաճար քո, և սբանչելի է արդարութեք ։

Օ այսոսիկ յառաջ քեռելով մարդաբէնն՝ ազատէ զնա՝ զի մի հայեսցի յաղաւեղութեն իւրեանց, և մի վնասիցեն նմա իւրեանց. այլ մանաւանդ սրբեսցէ զնչեքանս և զդրծս իւրեանց, և այնու արժանացուսցէ իւրեանն տաճարի։

,, Այս սրբութեն և արդարութեն տիրապէս պատշաճի տաճարաց նորոյս սինոն. զի իրաւէս և ճշմարտապէս նա է, և սրբէ զՀաւատացեալս. և իբրև թէ ներկիւ գնոսա Հնորհօք. միայն թէ և ինքեանք ներկիւղ կամիցին. ամին իբրև ասէ բարսեղ (՚ի մեկն. մարկ. գԺԶ.) *ներկոց թաւաւորական է եկեղեցի. (այլ արդ ,, եթէ յամենայն ժամ այսը գայցէք, և գներկին ոչ ,, ընդունիցէք, զինչ շահ այսը գայդ իցէ ։

Այս բան կարէ ասել և ՚ի բերանոյ իւրաքանչիւր մարդոյ՝ Հայելով ոչ միայն ՚ի տգան նոյ, որ կերկիրն աստ, այլ և որ կերկինս, ուր նա ինքն ՚ած և նլեցի տաճար տգոյ իւրոյ, և նորին իսկ տգքն լեցին տաճար նոյ՝ սքանչելի արդարութէ, այսինքն այնպիսի արդարութէ՝ որ է սքանչելի. և ըստ այսմ բառդ ասացեալ՝ լինի ածական արդարութէ. և բառդ արդարութէ՝ լինի խնդիր բառիդ տգ. իբր թէ ասէր. դու էս տաճար տգ՝ տգոյ քոյ ՚ի ձեռն սքանչելի արդարութէ. և տգք քո էն բեզ տգ տաճար նոյնպէս ՚ի ձեռն սքանչելի արդարութէ, ըստ որոյ լուսաւորիչն մեր (՚ի յայլ ձախ. Ճառ. ՚ի. եբես. 8ձ.) զայս բնաբան մեկնէ ՚ի վերայ սրբոյ և անարատից. նոքա էն ասէ տաճար սքանչելի արդարութէ, *որք անարատք էն յաղաւեղութէ ։

Ասէ այս արդարութէն վասն այնորիկ ասէ սքանչելի, զի ոչ է զուտ արդարութէ՝ այլ հանդերձ ողորմութէ, կամ խառն ընդ ողորմութէ. վասն զի ՚ած ողորմելով, տայ մարդկան գՀնորհս. և վասն այսր ողորմութէ պարտաւորէ զնքեան առնել գնոսա տաճար ինքեան, և տալ նոցա արդարութէ զիաւոր յաղթայութէն, ամէն՚ այլազգ ընթեռնուս զայս բան. իբր զի փոխանակ ասելոյ՝ որ է տաճար քոյ, ասէ՝ որ ՚ի տաճար քոյ. և մեկնէ այսպէս. ՚ած՝ որ է տգ՝ սքանչելի արդարութէ դաւ զամենայն. և զորս արժանի տեսանէ՝ ընդունի ՚ի տաճար իւր։ Այսոյ առաջինն է ուղիղ՝ զի յամենայնի

այսպէս դնէ. Արդ յայտ արարեալ մարգարէին զիա-
փոք իւր՝ պատասխ այժմ առ նոսա կատարել զայն՝
ասելով.

Ես. Ո՛ւր դէպ ես էրէիք դեր. յոյս անձին ձեր ձգէք էրէքի, և
ոչ ի ձուկ հեռու.

Սպէն այդ որպէս բազում ուրեք ասացեալ է մեր՝ ի
ընդունել զաղօթս կամ զպատասխանս. և զայս լսելու
Թէս Թէպետև ամենեցուն մարթի է խնդրել յՅիս, բայց
մանաւանդ նոցա՝ որք ի մեծամեծ վիշտս տառապե-
լով կարծեալ են լինին՝ Թէ հեռացեալ է յինքեանց
նա. վասն որոյ և ասիպին գոլել՝ զի լուիցէ նա. և
զի որք ի գերութենէ անդ մնալին, յայսպիսի տառա-
պանս տրօրէին, և մարդկօրէն խոսելով նաև քան
տեղւոյ գնա հեռի տեսանէին յոյժ, մինչև գժուարին
են լինել նոցա վասն հեռաւորութեէ լսելի առնել
զձայն իւրեանց. վասն որոյ ազդապիտելով ասէն.

Ես. Ո՛ւր դէպ ես էրէիք դեր. Որպէս Թէ ասէր. գու ես նա
փրկիչ մեր՝ և ոչ այլ ոք. վասն որոյ առ քեզ ազաղա-
կեմք ի գերութենէ և ի պանդխտութենէ մերում հե-
ռացեալքս ի հայրենեաց մերոյ և ի տաճարէ քում-
մէ. լուր մեզ անսա մեզ, և կատարեա զինդրուածս
մեր. Այս առ ի ցուցանել՝ Թէ ինքեանք իրաւամբք
ազաղակեն առ նա, և Թէ հասոյ է նմա ազաղակել
իւրեանց առ նա՝ յաւելուածն ասէր.

Ես. Ո՛ւր դէպ ես էրէիք դեր. Ասի ասել
ամենայն ազգք և ազիրք՝ որք են ի ծագս երկրի, և
և որք են ի ծովս ի կղզիս և ի ցամս, ի քեզ յու-
սալով առ քեզ ազաղակեն. զի ամենեքին Թէ հրէայք
իցեն, և Թէ հեթանոսք, զնոյն անունդ ի բերան ա-
ռեալ՝ ի նոյն յուսան, և նովին փրկին. Օ այս գնե-
լով կամ հեռևեցուցանել. ապա քանի և արժան է
մեզ յուսալ ի քեզ և ազաղակել առ քեզ. այլ արդ
գու որ ամենեցուն լսես, ո՛չ լուիցես և մեզ՝ որք եմք
ժողովուրդ քոյ.

Լսակ ծածկ երկրի կոչին եզերք երկրի՝ որք ձևացու-
ցանեն զՀորիզոնն՝ այսինքն զայն՝ ուր երևի եզերել
երկիրս, քան զոր անդր ոչ զօրեն աչք. և զի յաւելու-
զբաղդ ամենայն, սովին տայ իմանալ զամենայն եզեր-

տըս, արտաքոյ որոյ ոչ ինայ այլ երկիր. և այսու նշանակի ամենայն երկիր, յոր բնակին մարդիկ. և զի տալորուածն է մարգարէից զանուն տեղւոյն վարել փոխանակ անուան բնակչաց, ասա և զանուն տեղւոյն դնելով՝ այսինքն զամենայն ծագս երկրի՝ իմանալ զայնոսիկ որք բնակին յամենայն ծագս երկրի, այսինքն ընդ ամենայն տեղիս:

Այնպէս է իմանալ և զասելն Ա որ՝ է ծով հեռի. որով նշանակին բնակիչք կղզեաց՝ որ՝ է ծովու. և յաւելուլ զբաւոյ հեռի՝ իմացուցանէ զամենայն սահմանս որ՝ է հեռաւոր տեղիս յայնկոյս ծովու. որպէս թէ եղեաւ էր. ամենեքին՝ որք բնակին՝ է կղզիս և յեզերս ծովու հաճօրէն: Ա յս կարէ հայել՝ է մանաւորի և առ իսրայէլացիս որոց բազումք՝ է ժամանակս գերու. թէ ցրուեցան ընդ ամենայն ծագս երկրի. (որպէս տեսանի երեմ. լա. 8: եսայ. խբ. 10. լձ):

Ա յսոցիկ ամենեցուն չոյս կոչէ մարգարէն զնծ. ուր բաւոր չոյս՝ կարէ իմացեալ լինիլ կամ իբր կոչական՝ այսինքն է, ձվ չոյսդ ամենայն երկրի, և կամ իբր ինդիր էական բայի. այսինքն է թէ դու որ ես չոյս ամենայն ծագաց երկրի: Ա յս չոյս լինելս՝ ըստ կրկին մտաց դնի աստ. մի՝ ըստ հասարակ ձանաչման մարդկան՝ որք ընդ ամենայն տեղիս չուսան չնծ, թէ և մոլորեցին՝ է ձանաչման նորա: Երկրորդ՝ ըստ առաքելական տկնկալութեան՝ առ որ ունէին ժամանել ամենայն ազգք հեթանոսաց, այսինքն՝ է փրկութեին քրի. չոր միտ առաց չակոբ նահապետ՝ թէ *նա է տկնկալութեն հեթանոսաց ևն. (ծնն. խթ. 10.) ըստ որոյ և առաքեալ՝ չոյս ամենայն ծագաց երկրի. ուր չոյսն դնի առաւելապէս այսինքն փոխանակ այնը՝ չոր լինի չուսալ: Ա րդ չետ աղաչելոյ մարգարէին զնծ է քերանոյ ժողովրդեան կատարել զփափաք իւրեանց, և չետ ցուցանելոյ զչոյս նոցա առնծ, կամելով դիւրացուցանել զկատարումն խնդրուածոյ իւրոց՝ է մէջ մատուցանէ զմեծամեծ գործս նորա և ասէ:

Ի. Ո պատրաստե՛ զերկինս զբոյրս խոտով. և զերեսեալն զբոյրն ։

Ը. Ո խոտեցո՛ցանէ զերեսեալ ծովս. և ոչնչա՛ ելեալ նո՛ր չցածո՛ցանէ ։

Կարելի մարգարէին առաջին առնել զբանս Էլեհան՝ ոչ առ ի ցոյց ամենակարողութեան նորա. բայց քանզի նորին ի վեր են քան զզգայելի միտ, սակս իրի զանց ածաբեաղ զնոսքա, միայն զերևելեօքս բուռն Տարկանէ ըստ այնմ՝ կարգի. և նախ յայսոսիկ երկուս համարդ ի մէջ բերէ իբրև զփորձ գործոց ամենակարողութեան՝ ոչ, զերեսել նորա ի վերայ երկուց իրաց իբր հակադրելոց. այսինքն ի վերայ հաստատութեան երկրի, և ի վերայ լուծականաւն ջուրց ծովու ։ Ո առաջինն խօսելով ի մէջ բերէ զահեղութի լերանց յասէն ։ Ո պատրաստե՛ զերկինս զբոյրս խոտով ։ ոչ զերկինս բազում օրինակաւ իմացեալ լինի. մի՝ փոխանակ կանգնելոյ զերկինս՝ կամ փոխանակ գոյացուցանելոյ զնոսա. և յայս միտ կամի ասել. զմեծամեծ լերինսն ահեղութիւ բարձրացուցա՝ ասե զբոյրն իբրով ։ Երկրորդ՝ փոխանակ հաստատելոյ զերկինսն ըստ որոյ չէբր. դնի Ո՝նէնն այսինքն զետեղէ, կի՛ հաստատէ. յոր միտ կամի ասել՝ զարձրաբերեալ լերինս այնպէս հաստատեալ է ասե զբոյրն իբրով մինչև ոչ կարել շարժել զայն ո և իցէ բանսարեն հզմամբ ։ Երրորդ՝ փոխանակ՝ զարդարելոյ զերկինս անհատուածք կամ թափք, երեխք կամ գազանք, ձեամբք կամ միգբք, ցոգովք կամ անձրևօք ։ յոր միտ կամի ասել. ի սեռանել ձեր զերկինս ի տնկոք կամ այլովք իրօք՝ գիտասջիք՝ զի ոչ ինքնին լեալ է նոցա այնպէս, այլ նա ինքն ած զարդարեալ այնպիսեօք գնոսա ։ Այլաբանօրէն այսոքիւք լերամբք խմացեալ լինին մեսնաւոր եկեղեցիք քան՝ ի մի ընդհանուր ժողովրդ միաբանեալք՝ հաստատեալք և զարդարեալք ։ Նոքա փոխաբերութիւ խմացեալ լինին խմանալի գոյացուքք, այսինքն են հրեշտակք, ևս և մեծամեծ աբք՝ նահապետք՝ և մարգարէք ։ ևս և հոգևորական մաեռանք, մանաւանդ զբ գիրք ։ Ոչ յատմարութեան՝

իմացեալ լինին կրճատաւանք, յորս քնակին կատա-
կրօն անձինք բարձրացեալք յերկրաւորացս։ Օ՛ի զայս
ամենայն ած ի պատրաստեալ զօրութիւն իւրով, գո-
լով ինքն անբաւ՝ ի զօրութենէ. և առ այս յարէ։
Այս պէտ է զօրութիւն. Օ գիտեալ ասէլով երկու
ինչ ցուցանէ, մի՝ զայն թէ յամենայնի հզօր է, կամ
յամենայն կողմանց չրթապատեալ է զօրութիւն. զի որ
զգէնու ինչ զիւրև՝ նովին պատէ զինքն շուրջ։ Երկ-
րորդ զայն՝ թէ ած արտաքուստ ևս ցուցեալ է և ցու-
ցանէ զզօրութիւն իւր. զի որ զգիտեալ լինի ի վերայ,
արտաքուստ ևս ցուցանի աներեւոյթ։ Վերջինքն կամ
յայտ առնել մարգարէն, թէ ած ամենակալ զօրուն-
իւրով պատրաստելով զլերինս՝ յայտնի ցուցանէ ամ-
նեցուն՝ թէ ինքն է ամենակարօղ ած։ Օ գէնուն կա-
րէ ցուցանել ատա և զպատահմունիսն ոյ ընդդէմ թըշ-
նամեայ իւրոց, Օ այս եդեալ խօսի ատա և զիւրեա-
լոյն ոյ ի վերայ մեծութենէ ջուրց ատելով։
Ա Լատաչեցոցանէ զերկիր։ Ցտալոյ ցուցանելն
ըստ կրկին մտաց կարէ իմացեալ լինել ատա. մի ըստ
յուզելոյ և շարժելոյ. յոր միտ կամի ասել. զայն
ընդարձակ և խորացատակ ծով իբրև գկաթն իլ մի ջուրց
շարժէ ած, և այնպէս յուզէ զայն, մինչև լեռնանման
բարձրանալ ալեաց նորա։ Երկիրդ՝ ըստ ատատելոյ
կամ ըստ տարատիեցուցանելոյ. յոր միտ կամի ասել.
յատեկոծիլ ահագին մեծութենէ ծովու՝ եթէ ատատա-
ցէ նմա ած, խռովեցուցանէ զնա, այնպէս ատատա-
վելցուցանէ զնա՝ մինչև կծկիլ նմա և հանդարտիլ-
օրպէս տարբ ձերն մեր ի ատատել նորա և յատել.
* հանդարտեաւ կարկեաց ‖ մարկ. է. չ։ Այս այս
դնի փոխաբերութենէ իմն. իբր զի օրպէս ի ատատել
ընդդէմ տղայոց՝ զարհուրին և լռեն, այնպէս և ի
ատատել ոյ ընդդէմ ծովու՝ հանդարտի յատեկոծուիլ.
և զի այսու նաև ձայնք ալեաց նորա լռեն, սմին իբրև
յատեկինի և ասէ,

Այս ցնոյն ալեաց նորա ցոծացանէ։ Ի ատատկանալ հզո-
մոյ ի վերայ ծովու՝ ատատկանան և ալիք. զի ալիք ի
հզոմոյ պատճառին. ուստի յառաւելուլ ատատկութենէ
հզմոյ՝ մեծանան և ալիք, մանաւանդ յովկիանոսի.
ուր հանդոյն բարձրաբերեալ լերանց դիպին ալիք. և զի

'ի բաբձրութենէ անդ պատառին բերանք նոցա, և փըղ-
փըան, այնու և ձայնս արձակէին. Օ այսպիսի փրփրումն
և զձայնարձակութենէ ալեաց ցածուցանել ասէ Ած. որ
է ասել. յանկարկէ՛ այ 'ի վերայ ծովու զիջանին ալիք
նորա. որով դիտէ ցուցանել՝ Թէ նորա զօրութենէ շար-
ժին. և նորա զօրութենէ զիջանին։

Արդիմբք ըստ փոխաբերական մտաց նշանակի, Թէ
որ ինչ լինի յաշխարհի աստ՝ 'ի ձեռն այ է։ զի կամ
Թ այլատուութենէ նորա խռովին, և կամ հրամանաւ նորա
հանդարտին. զի ահա Թ այլատուութենէ նէ մեծուն կայսերաց
հռոմայեցւոց խռովեցաւ, և ձայնք իշխողութեց նոցա
զիջան։ Այոյսիս և մեծութենէք այլևայլ իրաց՝ եՒէ՛
'ի կարգի իմաստութենէ և եՒէ՛ 'ի կարգի զօրութեան
Թ այլատուութենէ նորա խռովեցան, և հրամանաւ նորա
զօրացան։

Ա՛. Յաբանօրէն, սովին նշանակի խռովիլ այսինքն այ-
լափոխիլ, համբերն մեծութենէ աշխարհի քաղցրութենէ
աւետարանին, և ցածնուլ ձայնի ալեաց հակառակո-
ղաց ածպաշտութենէ, և սպառնալեացն հեԹանոսաց,
և գալ 'ի նուաճուէ 'ի ներքոյ քրիստոնէական հաւա-
տոյ։

Ալ՛ ամէ՛ միայն ըստ հոգևորին մեկնելով, 'ի ձեռն մե-
ծութենէ ծովու խմնայ զընդարձակութենէ խորհրդոյն
սատանայի կամ զօրութենէ նորա, որով կամի մեծա-
նալ՝ որպարզել զմարդիկ. զոր 'ի վանել մարդոյ ընդ-
հաքն այ՝ խռովին նա և տագնապին. և ըստ այսմ կարէ
ասել Թէ խռովեցուցանէ ած զմեծութիւն նորա և
զձայն ալեաց նորա այսինքն չար խորհրդոց նորա
կամ չար ներգործութենէց նորա ցածուցանէ։

Ալ՛ ակ բառս ՝, որ դնի 'ի սկզբան այսր համարոյ, որ-
պէս և 'ի սկզբան նախընԹաց համարոյ՝ ոչ է տարբա-
կան, այլ յարաբերական. և այս յայտ է յերբ՛ և
յայլոց, յորս յառաջնումն ոչ դնի ինչ. այլ բայ միայն,
կամ ընդունելութենէ. իսկ՝ յերկրորդումն դնի յարա-
բերական ՝, և ոչ տարբական։ Իսկ Թէ մանրիկ ՝
դնի և փոխանակ յարաբերականի՝ կամ դիմորոյ յօդի
յունաց, յայտ է 'ի բազում տեղեաց. որպէս յառէն.
՝ ո՛ քաւէ զմեզ քս՝. ՝ ո՛ ընու 'ի բարուԹէ զցանկու-
,, Թէ քո ևն՝. իմն ըստ յունականին, քաւիչն, լցօղն,

Լ.ԶԴ յայտ արարեալ մարգարէին՝ Թէ զիարդ ի հրա-
մանէ ամենակալին խոռովին ջուրք և յածճռուն, առա-
ջի դնել այժմ և զխռովել ազգաց և զսաթսիլ բնակչաց
երկրի յասելն։

ԵՒ. Խռովչացն հեթանոս, և երիցեն բնակիչք երկրի ի
նշանաց իւոց։

Լ.այս այն է, զոր ասաց մարգարէն (ի սաղ. խե. 6).
* խռովեցան հեթանոսք, և խոնարհեցան թագաւո-
,, րութիք, էտ զձայն իւր բարձրեալն, և խռովեցաւ
,, երկիր ‖. ուր որպէս և տեսանես, այն՝ որ անդ
ասի՝ * խռովեցան հեթանոսք ‖. ասա դնի * խռովե-
,, ցին հեթանոսք ‖. և որ անդ ասի * խռովեցաւ եր-
,, կիր ‖. ասա դնի * երկիղեցին բնակիչք երկրի։ և որ
անդ ասի ձայն տալ ՚ից, ասա դնի նշան տալ՝ զորմկ
տեսս անդ։

Լ.ԶԴ հեթանոսք ասելով ասա մարգարէն՝ իմանալ
զայն ամենայն ազգս՝ որք ոչ կրեն իարապելացիք, և և
նշանակին նոքա՝ որք են արտաքոյ եկեղեցւոյ. զորս
և կոչէ բնակիչս երկրի։ Իսկ նշանս՝ իմացեալ լինին
ասա նախ երկնային ցոյցք, որպիսի են խառարտունք
արեգական և լուսնի, ձայնք որոտմանց և կայծա-
կանց, երևմունք դիտաւոր աստեղաց, և այլ այսպիսի
իրաց. նոյնպէս և երկրաշարժութիք, հրաբղխուիք,
ջրաբաձրութիք, ևն յորոց խռովին բնակիչք երկրի՝
որք չուրեն յոյս առ ՚ած. զի տեսեալ նոցա զայսպիսի
ահեղ իրս, և ոչ գիտեալ զնշանն այսպի-
սեաց, խռովին և սաթսիլն. և եթէ գիտիցեն և
զպատճառս սոցին, այսու ամենայնիւ ահեղութիք նոցա
երկիւղ արկանէ ՚ի նոսա, զի ոչ ունին ձշմարիտ հա-
մարձակութիք դիմելոյ առ արարիչն յայսպիսի ժամու-
նակի. վասն որոյ և ասեն շուարեալք. Թէզ զայն զի
այսպիսի ահեղ երևմունք բնականաբար երկիւղ ած-
արկանեն ՚ի սիրտս որգւոց մարդկան։ Լերկրորդ՝ ի-
մացեալ լինին աքանչելի ՚ած՚ոյն գործք կամ հրաշք
երևելոք ՚ի վէր քան զկար բնութիւն. որպիսիք եղեն
յիսրայէլացիս, յորոց խռովեցան հեթանոսք և երկեան
ամենեքին։ Լերրորդ՝ իմացեալ լինին զարմանալի
խնամք զորս երեցեալ ՚ած առ իսրայէլացիս ՚ի նշան պատ-

պանելոյ զնոսա, ընդ որս զարմացեալ խռովիլն հեթանոսք։ Այլ զի այսպիսեաք յայսմն երևիցէ սմինդա կարողութիւնն այդ առ ամենեսեան, ՚ի սոսին հայելով ասէ։

Ասէ Աստուածն հեթանոսաց. Ես երկնիցն բնակիչ երկրի ՚ի ներքոյ եմ։ Կամի ասել, ոչ ցուցեր քազում անգամ զնշանս ամենակարողութեանդ քոյ, ցկոյզ և այժմ զնոսն. զի խռովեցան հեթանոսք, և երկիցեն բնակիչք երկրի. և ծանիցեն թէ դու միայն ես ամենակարող Աստուած։ Այլ թէպէտ թէ զայս ասէ՝ հայելով տիրապետս յայնպիսի ներանց այդ, որով լինիցէ ազատութիւն ՚ի գերութենէ. որպէս թէ ասէր. ցկոյզ և զմանուսեր ներանց քո, և այնու ազատեսցէ զմեզ ՚ի գերութենէ սատի բաբելացւոց, և զաղգ մարդկան ՚ի ծառայութենէ դիւաց. զի զայս տեսեալ հեթանոսաց և գիւաց խռովեսցին, և երկիցեն յանձին իւրեանց, զարմանալով թէ զնմանէ և զնմանէ փրկիլ մեր. և ապա գիտացեալ ՚ի ներանց քոց՝ թէ քեզ եղեալ այն, սոսկասցին և ապիրեքեան մնասցեն։ Այլ զի որպէս յայսպիսի իրս որք պատճառեն զերկիւղ, երևիլ ամենակարողութեանն այդ, այնպէս և յայնպիսի իրս՝ որք Հայեն ՚ի իմաստ նորա՝ փայլիլ քաղցրութեանցն՝ մնասուցանդ ՚ի դարմանեալն զամենայն ըստ իւրեանց կարգի։ Այլ որպէս զայն ՚ի մէջ երեք մարգարէիցն՝ խնդրելով այնու զազատութիւն ՚ի գերութենէ, այնպէս և զայն զայս բազում իրօք ՚ի մէջ բերէ՝ Հայելով ՚ի լուծումն այնր ազատութեան։ Այսպա կամելով ըստ կարգի խօսիլ զայսմանէ՝ այսինքն զինամելոյն այդ սկսանի ասել։

Ջ. Յելս առաւօտս՝ (Լ) ընդ երեխայս զառաջասցին. հայեցոյ յերկիր՝ սրբեցուսիչ գնա. և բազում արարիչ գնծութեանէ նորա։

Ինդամբ տեսչական այդ. որով կառավարէ զարարածս՝ քան զամենայն յայսմնի երևիլ յերկս և ՚ի մուտս արևուս, կամ յառաւօտեանսալ և յերեկոյանալ աւուրն. ուստի և ասէի յայսմանէ իրը յամենայնայն գործոց յառաջ մատուցանել մարգարէին գքաղցրութեան նախախնամութեան այդ. և իրը զարմանալով ընդ այն ասէ։

Յելս առաւօտս՝ (Լ) ընդ երեխայս զառաջասցին։ Այս

քան կրկնակի մեկնի. ըստ առաջնոյն գիտելի է՝ զի փոխանակութեամբ ձևոյ խօսի աստ մարգարէն վարելոյ զանազն գործոյն փոխանակ անուան տեղւոյն՝ ուր պատճառի գործն. ուստի և փոխանակ առելոյ արևելք և արևմուտք՝ ի միջ բերի ժամանակին՝ որ լինի յերևանել արևու, այն է՝ առաւօտ. և ժամանակին՝ որ լինի ի մտանել արևու՝ այն է երեկոյ. և ըստ այսմ Յասելն աստ *յելս առաւօտու և ընդ երեկոյս զուարճացուցանես*, կամի առել. ամենայն արարածք կամ ամենայն ազգք և ազինք յարևելից մինչև ի մուտս արևու, կամ՝ ի ծագաց մինչև ի ծագս աշխարհի, վայելեալք ի խնամն նոյ՝ զուարճասցին. ըստ որում խնամք նորա ըստ առելոյ խնայեսցուք *ձգի ի ծագաց մինչև ի ծագս օգտակար առաղջուիթ*, և դարմանել զամենայն ազգք քաղցրութիւն։ խնայս ։ ։

Այսա երկրորդ մեկնութիւն՝ որ և հասարակաց է, և պարզագոյն ևս, այս բան հայի ի խնամել մարդկան առ յոյն ծագմանէ արևու և մինչ նորա, յորս լինի զուարճանալ մարդկան. քանզի մարդիկ յեռ հանգչելոյ ի գիշերի՝ յելանել անդ արեգական՝ որպէս ծագի առաւօտ, զուարճանան ի գեղեցկութենէ լուսոյ և ցնծալից բերին ի փառաբանութիւն նմա. և ուրախութիւն գոհանի ի գործս իւրեանց. այնպէս և ընդ երեկոյս ի մտանել արևու՝ վաստակեալք զօրն ողջոյն՝ հանգչին ի տառապանաց, և բերկրին. ևս և հայեցեալ ի գեղեցկութենէ երկնից՝ որ ի գիշերի երևի՝ զուարճանան, և

փառս տան հաստչին։

Այլ քանզի այսպիսի օրինակաւ զուարճանալ առաւել նոցա է՝ որք են ի խաղաղութիւնէ և ի բարւոք վիճակի, և ոչ որ ի թշուառութենէ, սմին իբրև զայս ի միջ բերելոյ մարգարէին՝ լուսեւոյն ևս ի միջ բերի զաւջին խնդիր իւր, այս է՝ ազատիլ ի թշուառութենէ դերութենէ բաբելացւոց, և առաւել ևս ի քննութիւն դիւաց, և այնու զուարճանալ առ ածն յելս առաւօտու և ի մուտս արևու, ի տուընջեան և ի գիշերի։ Այլաբանօրէն՝ ժամանակին երկից առաւօտու նշանակէ զժամանակ ծագման արեգականն արդարութենէ. իսկ երեկոյն նշանակէ զկատարած աշխարհիս։ Ի սոսա զուարճասցին որք միանգամ հաղորդ գոհան լսելոյա-

նայն քան, վայելելովատ զոյս հաւատոյ նորա և զոյս ընտրեալ, և ի կատարածի գկատարեալ փառս ըստ հոգւոյ և ըստ մարմնոյ։ Արի հայիլ այս բան և յիւրաքանչիւր մարդ, ի զուարձանալ հոգւոյն ի ծնունդս նիւթս յերս առաւօտու՝ այսինքն ի միջառեալ գէթ ուստ նահանապազս, և ի մուտս արեւու՝ այսինքն ի ժամս մթնշաւան մեռանելով ի ընդրկս։

Արդեօք՝ որք միանգամ կատարելքն իցեն ի սէրն Աստուծոյ, նորա ոչ միայն յերս առաւօտու՝ այսինքն ի լուսաւորիլ հոգւոյ իբրեւ ց զուարճանալ, այլ և ընդ երեկոյս կան զուարթ՝ այսինքն ի խաւարիլ մտաց ի ձեռն պէսպէս փորձութեանց, և և ի ժամանակի ձախորդութեանց քանզի գիտեն՝ թէ ոչ թողու զնոսա Աստուած՝ այլ Հոյիւ, և տայ զոյժ ուրախութիւն։ Օ այսոսիկ եղեալ մարգարէին զգաղցրութիւնս ի հաստատիլ, մանաւանդ զան իւր, և ասէ։

Հայեցարուք յերկիր, սրբեցարուք նմա։ Հայիլն այ յերկիր ըստ որում դնի ասա՝ նշանակէ զնոսա զերկիր ըստ այնմ կարգի՝ որ պատշաճի երկրի՝ ի բուսուցանել զբոյսս և ի դարմանել զկենդանիս։ և զի այս ոչ լինի՝ եթէ ոչ սրբեցեալքն Աստուծոյ։ որով և պատրաստի յերկրի կերակուր կենդանեաց՝ զարբեցուցին միայն յիւրէ մարգարէն իբրև զդարձ հայելոյն այ։ * Հայեցարուք յերկիր։ սրբեցարուք նմա։

Ուր փոխանակ գնելոյ առոգանէ՝ դնէ սրբեցուցանել կամ սրբուցանել։ և այս՝ ուստ երկուց։ մի առ ի ցուցանել՝ թէ ոչ միայն սրսաբուստ առոգանի, այլև ի նեբքուստ։ զի սրբեցուցանելն ի նեբքս և Հոյի։ (տես ի սաղ. ձգ։ 10։) Երկրորդ առ ի ցուցանել՝ թէ որպէս որ սրբենայն գինուոյ զուարճանայ, սոյնպէս և երկիր յըմպելն զջուր՝ զուարճանայ, և առաւել բուսուցանել զբերս բարեաց։ սմին իբրև յաւելու ասէ։

Եւ բազում սրտեր պիծասցին նորա։ Զայս Հոյիլ յայն՝ զի յասէն այ * բղխեսցեն երկիր զանցաքար խոտոյ ևն ... և ,, Հանցէ երկիր շունչ կենդանի ևն։ (ծնն. ա. 11. և 24.) լիացոյց զերկիր բուսոյք և կենդանեօք. որով և բազում սրտ զմիծասցին նորա. ոչ միայն

յորս է պարարտութիւն հողոյ և պարարտութիւն ջուրց, այլ և յորս ազազուն տեսանի, և և յորս քարուտ իցէ ։

Օ տունկս և զայլ ամենայն որք լերկրէ ելանեն՝ կոչէ մեծութիւն երկրի. որովհետև փարթամութիւն. զի նոքիմիք իբրև թէ փարթամնայ երկիր, և բաշխէ կենդանեաց զպիտոյս նոցին ։

Ա յլապանօրէն՝ երկրաւ նշանակի աստ մարդ կայենս բնութի, յոր հայեցաւ ած, այսինքն այլ արար նմա, և կացոյց իւր եկեղեցի. արբեցոյց զնա ոռոգմամբ հոգւոյն և շնորհաց, և բազմապատիկ արար զմեծութիւն նորա ՚ի բազում իրս, ՚ի խորհուրդս, և ՚ի վարդապետութիւնս, ևս, և և և ՚ի բազմութիւն սրբոց, և ՚ի վայելչութիւն կարգաց ։

Լ ուարդապէս երկրաւ իմացեալ լինի կրօնաստան, և և ըստ լամբ՚. իւրաքանչիւր խնամարկ անձն որ օրինակ լերկիր. ՚ի սա հայի ած գիտուչ, հնու պարգևօք, և զարդարէ առաքինութիւք ։ Ա յդ կետ ասէլոյ մարգարէին՝ թէ ած արբուցանէ զերկիր և զարդարէ, յայտ առնէ այժմ և զջրմնակ արբուցանելոյն յաստեղն ։

ժ ։ Գ ետն այ լի եղեալ ջրոբ. պատրաստ արբեր զնեբա-նոբ նորա, զի այսպէս է պատրաստութիւն ։

Կամելով ցուցանել մարգարէին զոռոգանեն այ զերկիր համայն ընդ ամենայն տեղիս, նախ զոռոգումն երկրին պաղեստինոյ առաջի գնէ յօրինակ. զի այնու և զայլս մարթ ասցուք իմանալ. վասն որոյ ասէ ։

Գ ետն այ լի եղեալ ջրոբ ։ Գետ այ կոչէ գյորդանան, զի որպէս այն երկիրս կոչի այ, սոյնպէս և գետ այնր երկրի՝ այ ասի ։ Ա յս գետ ասէ լի եղեալ ջրով՝ այսինքն յորդեալ և առատացեալ եղեալ ջրով, և այս՝ մինաւանդ յաւուրս հնձոց ցորենոյ մեծ ՚ի սկզնատկոսակ, որպէս առանդն ՚ի գիրս յեսուայ ։ (գ· 15 ։ Ա յս որպէս երևի՝ ՚ի նոյն յայն ժամանակ հայելով ասէ մարգարէն զայս. և զմի գայս գետ ՚ի մէջ բերելով ասց իմանալ և զայլ գետս զի և նոքա են այ ։ Ա յդ յայտ է թէ յառաջագնալ գետոց, ջուրք նոցին արբուցանեն զերկիր, ընդ որ անցանեն, և և ՚ի խոբս հողոյ· յոր միա ասէ ՚ի

գիրս (Ծն. է. 10)։ * Յե գետ եւսնէր յերեմիայ ,, ոռոգանել զդրախտն՝. որով ցուցանի նաև նեբքին ոռոգուէին. և զի յոռոգմանէ անտի երկիրս բռնաւ- ցանէ զերեսս իւր. վասն որոյ չարէ զկին, և ասէ։ Պաբասր բարեր չէիբեիսր նորս՝ [՝ատաս նորս՝ դնի աստ փոխանակ երկրի. զոր յիշեաց ի նախընթացս համարին ասելով. * Հայեցար յերկիր, ահբե՛... զմեծութենէ ,, նորս՝. զայս ահբարեր ասէ ոռոգանելով զնոսբ. որով և պատրաստ ահբարեր զկերակուր նորս, այս- ինքն ահբարեր զի բռնաւսցէ երկիրս գնասս և գձաւս, և բերցէ զպտուղս առ՝ի կերակուր անասնոց և մարդ- կան՝ որք են յերկրի. և յայս միտ յերբ՛՛. և յայլ Թաբգ՛՛. փոխանակ բառիս նորս՝ դնի նոցս, այսինքն այնոցիկ որք են յերկրի. և զի ցուցցէ՝ Թէ՝ ած լիա- գոյնս պատրաստէ, և զամենայն ինչ ինքն առնէ, յարէ զկին և ասէ։

Օ՚՚ այսչէս է պատրաստութի՚՚։ Իբր բառդ այսչէս՝ ցու- ցանէ զանվրկեալ խնամէն ՚՚ց զամենայն. որպէս Թէ ասէր. զոր ասացի վասն պատրաստելոյն ՚՚ց զկերա- կուր մարդկան և անասնոց՝ Չշմարիտ է. զի այսպէս է պատրաստութի՚՚ն ՚՚ց. այսինքն Թէ ած յամենայնի այսպէս անխափան պատրաստէ ամենայնի զամենայն պիտոյս։

Յակ եԹէ բառիդ այսչէս՝ ի մէջ բերցի համեմա- տութի՚՚ն՝ միտ բանին լինի այս. այնպէս պատրաստես զերկիրս, մինչև ոռոգմամբ ջրոյ բերցէ պտուղ իւր ի կերակուր բնակչաց իւրոց։ Յակ Թէ երբեմն պա- կասութի՚՚ն լինի՝ այն ոչ է վասն ոչ պատրաստելոյն ՚՚ց, այլ չարգելմանէ երկրորդ պատճառաց։ [՚՚արԹի է զբառդ այսչէս՝ առնուլ և իբր բացագանչական. որպէս Թէ ասացեալ էր. ահա այսպէս լինի պատ- րաստութի՚՚ն երկրի, քան զոր աւելի չէ պիտոյ։

[՚՚լաբանօրէն, բազում ինչ կարէ նշանակիլ գ- տոնի ՚՚ց. ՚՚ւ, ըստ լսմբ՛՛. Հոգի ՚՚ց յորդեալ լիսուե՚՚ն ՚՚նորՀաց յեկեղեցի՚՚նբ, և՝ի Հոգիս սբ՚՚ց, առ՝ի պատ- զաբերս առնելոյ։ է. սրբութի՚՚ն խորհրդոց եկեղեցւոյ՝ որք՝ի ձեռն ՚՚նորՀաց ոռոգանին զոգիս։ է. քարո- զութի՚՚ն աւետարանին։ է. ՚՚նբ գիրք լցեալք իմաստու- Թի՚՚ն։ Ե. գումարք առաքելոց ըստ վարդանայ, որոց

բանիւք ոռոգեալ երկիր աշխարհ.

Խոկ կերակրով զոր պատրաստեաց Ած, խմացեալ լինի նախ՝ կենաւրաբ մարմին և արիւն Տեառն մերոյ. երկրորդ՝ զեղմանաւք շնորհաց ի հոգիս հաւատացելոց. երրորդ՝ բանք որ գրոց՝ որք կերակրեն զմիտս մանկանց եկեղեցւոյ. զի այսոքիսի է պատրաստութիւն զոր արար Տէր տանս այսմիկ: Այլ քանզի զոր ասաց մարգարէն՝ Թէ գեան այլ լի եղիցի ջուրբ, յայսմանէ ոչ երբեմն յայտնի՝ Թէ զիարդ վասն լի լինելոյ գեանցն ոռոգանիցի բոլոր երկիր, յաւելու և զայլ ինչ ի բացատրել զայն՝ յասելն.

ԺԲ. Ա՛ՕՐ ԱՅՕ ՆՈՐԱ ԱԲԵՆԴՈՅՆԵՐ. Ե ԲԱՂՄ ԱՐԱԲԵՐ ՂԲՄԽԱ ՆՈՐԱ:

Այսօր է երկարաձիգ փոս ըստ առումն փորեալ յերկիր, որ լինի պատառմամբ աւրօրի: Այդ ուր գետ անցանէ՝ ի տեղիս տեղիս բանան մարդիկ զառուս իբր զակօսս, ընդ որս ածեն ջուր ի պարտէզս և յարտս շուրջանակի՝ առ ի պտղաբերս առնելոյ: Այլ Թերևս ասասցէ ակօս առելով՝ զայս իմանալ. բայց մարթի է առել, Թէ սովաւ իմանալ զի և իցի անցս ջրոց, մանաւանդ զայնոսիկ, որք են ի նեղքոյ երկրի. զորոց ես զակի խօսի՝ ասելով.

Ա՛ՕՐ ԱՅՕ ՆՈՐԱ ԱԲԵՆԴՈՅՆԵՐ, Ե ԲԱՂՄ ԱՐԱԲԵՐ ՂԲՄԽԱ ՆՈՐԱ: Այսինքն զառուս գետոց, և և զանցս երկրի լիացուցեալ ջրով. որով Ե ԲԱՂՄ ԱՐԱԲԵՐ ՂԲՄԽԱ ՆՈՐԱ, այսինքն՝ առատասէս ոռոգանելով զերկիր՝ բազմացուցեալ զներս նորա զհաստեղինս և զպտղեղինս, որ է ասել, արարեր՝ զի երկիրս լիալիր ոռոգեալ՝ ասցէ առատասէս զարմնիս իւր, այսինքն զցօրեան, զգազբի, զգինի, զիւղ եւն.

Հոգևորապէս ակօսիս բազում ինչ իմացեալ լինի ասել. նախ աւազանն ՏԷՐ, և ապաշխարութիւնն և այլ խորհուրդք եկեղեցւոյ. և և հաւատն ըստ վանականն վարդապետին. յոբ. լԶ. ընդ որս հասանէն ջուրք շնորհաց ի հոգիս մեր: Երկրորդ՝ այլով ինն փոխանակութիւնք իմացեալ լինի փոխանակ կամ ընդունակութեան և կամ յայս եկեղեցւոյ՝ առ ի լիանալ շնորհօք, և առ ի բերել զպտուղս առաքինութեանց: Երրորդ՝

խօրութեէն սրտից մարդկան, կամ ըստ լատ". և ըստ վարդ". սիրեալք մեր՝ արօրաւք խաչին բրքրեալք յընդունել զչնորհս յոյ ևն։ Լ՝որդ՝ ըստ նայն լատ". ընթացք կամ՝ նմանապարհ՝ ի գործս առաքինութեան՝ զորս արբեացանէ՝ ած՝ շնորհօք։ Լ՝ու զի յերբ". և յայլ եթարդ". յոգնակի դնի, այսինքն ահաւք, մարթի է այնու իմանալ ըստ այլ ինն նմանութեէն զառաքեալս, զորս արբեցոյց հոգին ըստ. որպէս դնի վանական վարդապետ (՝ի մեկն. յոյ. գլ. խթ.) և նոքիմբք բազում արար զարմանս եկեղեցւոյ, այսինքն գհաւատացեալս։

Լ՝որդ՝ ի մէջ բերեալ մարգարէին զուռգուսն երկրի՝ ի գետոց, և և յառուց՝ և յանցից ջուրց, բերե այժմ և զուռգանիլ նորին յերկինից, որով առաւել և պարարի երկիր. ամէն իրի ասէ։

ԺՃ. Լ՝ ցօղել նոր զտաբն եղէգն բոյս նորա. օրհնեցէք պատ պարոյ տեղշրեալն էոյ։

Կրկին օրինակաւ ցօղն երկիրս յերկինից. մի՝ յանձրևոյ, և կամ որ ըստ անձրևոյ տամկացուցիչ իցէ. և մի և ա՝ի ցօղոյ. և կամ որ ըստ ցօղոյ ի՝ջանիկ, Լ՝սա ըստ երկուցն և ի միացեալ յինի ասէն։

Լ՝ ցօղել նոր զտաբն եղէգն բոյս նորա։ Լ՝ուր բառդ ցօղել՝ գնի կրաւորաբար. և ըստ այսմ բառդ նորա՝ յարաբերի զերկիր. որպէս ևն ասէր՝ ի ցօղել երկրի յանձրևոյ և՝ի ցօղոյ երկնից՝ բոյս նորա պարարտասցի, ևն։ Լ՝այլ ՀայերՀով յայլ եթարդ". և՝ի բնագիրս երբէ". բառդ ցօղել՝ կարի առեալ լինել և ներգործաբար. և ըստ այսմ բառդ նորա՝ յառաջնումն յարաբերի զնոյն, և յերկկորդումն զերկիր. որպէս ևն ասէր. ՝ի ցօղել՝ այլ զանձրև՝ ի վերայ երկրի՝ զուարթեղիցէ բոյս երկրի, այսինքն փափկացի և պարարտասցի, ուռճասցի, և առատասցի։

Լ՝ւլաբանօրէն, ՝ի ցօղել՝ այլ զչնորհս յերկնէցէ իւր՝ և և զանս աւետարանին՝ ի ձեռն քարոզչաց՝ զուարթեղիցին մանկունք նորա, մանաւանդ որք են յեկեղեցական կարգի։ Լ՝ապրատիս, սոսկ նշանակին ցօղմանիք խորհրդոց հոգևորական ազօթից. զի են աղօթք ինչ՝ որք յայլ ցօղին, յորում հոգին յաւէտ կրէ քան առնէ. և են աղօթք՝ որք՝ի հոգւոյն բղխեն,

յորում հոգին յանէնայ առնել քան կրել · Պատրաստ-պանն երբեմն հանեալ զջուր ի ջրհորոյ իւրմէ ոռոգ-դել զպատառէզն · և երբեմն ինքն նոսաի · և երկիւղ հեղմամբ անձրեւաց ոռոգման · Այոյսպէս և հոգին երբեմն ի մտաց և ի կամաց իւրոց հանել զաղօթս և զմաածումն նոր · որալ ոռոգանի պատառիզ նորա · իսկ երբեմն ի կարն անդ ի խանարհուէ ոռոգանի ի հոգ-մանէ չարժութէ հոգւոյն սրբ իբր ի ցօղուցդ երկնից · Յայսմ ոռոգման հոգի մարդոյ ոչ միայն բմնկէ , և սրբեհայ այլև ուսէ · նոյնպէս և կարողութիք հոգ-ւոյն · առ որ Տայի ասացեալն այն · * կերայք մերձա ,, ւորք իմ, և արբէք , արբեցարուք եղբօրորդիք իմ ‖ . (երգ · ե · ւ) Ի միում իբր փշրանաց և իբր մնաց-եալ կերակրովք յայի հոգին , և ի միւսում իբր ի ինձեայս լինայ ի նէրքին խորհուրդս · * տուրաւ զիս ,, արքայ ի սենեակ իւր ‖ . (երգ · ա · ւ) Ի միում ընթեանու հոգին և Տանկանայ · ի միւսումն Տանկա-նայ և ընթեանու · ի միում զգաման ուսանի · ի մի-սում առանց ուսանելոյ զգաման բմնկնէ · Յայսմանէ զուարթի եղելոյն ասէ բոյս նոցա · այսինքն բերուին անձինիքան յօժարութէ նոցա , և և ածուին առա-քինուեց , մինչև ցկատարուին · որ օրինակի ի լրուին քաղցրութէ տարւոյ · զորմէ խօսի մարգարէն ի Տատ-ուածդ որ զկնի՝ յոսեէլ ։

(Զհնձեալն պահ պարոյ Տաղցրութէ ։) Տոլորուին տար-ւոյն կոչի պտակ տարւոյ՝ ըստ երից · մի՝ ըստ նիւթոյն , զի որպէս ի զանազան ծադկանց և կամ ի զանազան ականց կազմի պտակն , նոյնպէս և տարին մինչև ի կատարուին իւր՝ զանազան աւուրբք , և և զանազան ծադկամբք և պտղովք , և այլովք զանազան բարեաք բոլորի · Երկրորդ՝ ըստ շրջանակելոյ ինոյն · իբր զի կատարեալ տարին՝ ուստի սկսանի՝ ի նոյն աւարտի իբր պտակ կամ իբր բոլորակ · Երրորդ՝ ըստ լրանալ-լոյն · իբր զի ի լրանալ անդ տարւոյն՝ աւարտէլոյին պտակիլ ասի · որ է ամբողջանալ , զի պտակիլն է ա-ւարտելոյ իրիք նշանակ · ուստի և յաւարտիլ իրին աւելալ լինի պտակ · յոյր սակս և ի գլուխն գնի · ուր է աւարտուին ձևոյ մարմնոյն , քան զոր ի վերոյ շու-նի ինչ մարդն յինքեան ։

Ա՛սա երկոցս ըստ այսոցիկ կարէ խմացեալ լինել առա
առելն. օրհնեացի սպակ տաւուց. օրպէս ԹԷ առեր,
օրհնեացի բոլորումն տաւուց ըստ ամենայն բարեաց
իւրոց ՚ի սկզբանէ մինչև ցաւուրս իւր, կամ մինչև ՚ի
լցանել իւր։ Կակ այս օրհնելն՝ է լի լինել ամայն բա
րեաք, և այս՝ ՚ի քաղցրութենէն ՚ից. մինչև զտարին
զայն կուլել տարի քաղցրութենեն ՚ից՝ այսինքն տարի
լցեալ բարեաք ՚ի ձեռն քաղցրութենեն ՚ից։

Նա զայս ասէ մանաւանդ պէս հայելով յերկիրն ա
ւետեաց. ուր իւրաքանչիւր տարի ըստ խոստմանն ՚ից
այնչափ բարեաք լինայր, մինչև ՚ի սկանխիլ յաջորդ
ամի՝ դիպեալ ինայր լուսիլն անցեալ ամի, և Տարկ
լինէր ՚ի բաց հանել զՀինն զայն. * ասէ ցոյց ասէ,
,, զձեզ, և հաստատեցից զուխտ իմ ընդ ձեզ, և կե
,, րիջիք զՀին, և զՀնոյ Հին. և զՀինն յերեսաց նո
,, ցայն հանիջիք ՚ի բաց ։ (ղևտ. իզ. 10.) որ է ա
սել. այնչափ յաձախ լեցին անցեալ ամոյ բարիք, զի
հնասցեն. որով և սահմանիքն հանել զայն ՚ի բաց,
և զնորն ուսուել։ Նայս ամենայն բանիք առաջի դնին
հայելով ՚ի յանձկութենէ կաթսամանաց Ժողովրդեանն
իսրայէլի ՚ի ցանկալ, և ՚ի Տառաչել նոցա առ ՚ի ժա
մանել յերկիրն յայն, ազատեալք ՚ի գերութենէ, և
վայելելոք ՚ի բարութենս նորա։

Նլլաքանօրէն պակ տաւուց քաղցրութենեն ՚ից՝ է քա
վանդակութենէ ծայրագոյն սիրոյ նորա զոր եցոյց ազգի
մարդկան ՚ի լրման տաւուց, այսինքն ՚ի վախճան ա
ւուրց։ Կարձեալ՝ պակ տաւուց քաղցրութենեն ՚ից
կոչի լուսիլն գործոց նորա, զոր ՚ի մարդանալն արար
՚ի վերայ երկրի, և կատարեալ գամենայն՝ Տամբարձաւ
յերկինս. յոր միտ և նոյն իսկ Տամբարձումն կոչի
պակ քաղցրութենեն քրիստոսի ըստ վարդանայ և ըստ այլոց
բազմաց. և յայս Հայելով երգեմք առ քս ՚ի շարա
կանի Տամբարձման. * օրհնեացի պակ քաղցրութե
,, քս ՚ից, որ պահեցեր (այսինքն որով պահեցեր)
,, զձեզ յերկրի, (և) այսօր Տամբարձար յերկինս
,, առ Հայր ։

Կարձեալ, կատարած աշխարհիս է պակ տաւուց
քաղցրութենեն ՚ից, այսինքն պահիւղ ղլուսիս ամենայն
տաւուց, կամ ղլուսիս այսր յաւիտենից, որ է դար

քաղցրութիւն ՚ից, զի զամենեսին քաղցրութիւ֊ն խնամ֊ած, և զամենեսին քաղցրութիւ֊ն կոչէ առ ինքն. իսկ ՚ի կատարածի այսր տաւղայ պատիկ զԼուսն, և ոչ ևս ցուցանէ զքաղցրութիւն առ ապերախտս։

Ա ամբրնացին ոչ գիտաբածն, այլ զսոյն զայս յաւե֊ձանս համարի պատիկ քաղցրութիւն ՚ից. իբր զի զայս յաւիտեանս պատկեաց կամ զարդարեաց քաղցրութիւ֊ն ՚նորհացս իւրոց՝ և հոգւով իւրով, որով և յաւի֊ա֊ձանս այս եղև ժամանակ ընդունելի։

Լ՚ըդ եդեալ մերդարձին ընդ հանրապէս՝ թէ զիարդ ՚ի ցօղել ՚ից զանձրև ՚ի վերայ երկրի, և յարբուցանել զերկիրս, զուարճանան բոլոր, և տան զարդասիս ըստ իւրաքանչիւր տաւղայ, սկսանի ՚ի մանաւորի խօսել՝ ասելով։

ԺԲ. Պաղատ ՚ի լոյին պարբերութիւ֊ն. պարբերացին գե֊ղեցկութիւն անապատ։

Զովհետև զլերանց խօսեցաւ ՚ի վերոյ՝ զանց առնէ ասա մնոքօք. և ՚ի մէջ բերէ զդաշտս և զանապատս ՚ից։ Լ՚ըդ դաշտն է հարթ տեղի ընդարձակ, շրջապա֊տեալ լերամբք ըստ մասին կամ ըստ ամենայն կող֊մանց։ Լոկ անապատն է ընդարձակ տեղի անշէն. կամ ըստ առման երբայեցւոց տեղի անվար։ Ցաս֊ցանէ նախ խօսելով ասէ։

Պաղատ ՚ի լոյին պարբերութիւ֊ն։ Լ՚ո ասելով իմանայ զդաշտս երկրին աւետեաց. ուր կարի ինն վայելուչ դիբս ունին դաշտքն. և զի ամենայն դաշտք ՚ից էն՝ զամենեցուն ևս իմանալ չէ ինչ տարագիտ։ Զոբա ասէ յանձրևոյ և ՚ի ցօղոյ երկնից ոռոգեալ լցին պա֊բարտութիւ֊ն. իսկ պարարտութիւն դաշտաց ըստ երկուց իմացեալ լինի. մի՝ ըստ պարարտանալոյ հողոյն, և մի և՝ ըստ լիանալոյ պարարտ բուսոցն, և պարարտ արգասեաց. սոքիմիք ասէ լցցին դաշտք. խօսի ապա և զանապատ, ասելով։

Պարբերացին գեղեցկութիւ֊ն անապատ։ Ընդ֊նապատք տգեղ ինն էն, և տրամագիծն աեւողաց. բայց քանզի բոլոր բառնան զտգեղութիւն նոցա, և գեղեցկացուցանեն, վասն այնորիկ նոյն բոլոր կոչին գեղեցկութիւ֊ք անա֊պատի, այսինքն գեղեցկացուցիչք անապատի. սոքա

առ՝ ի ջուրց երկնից աբբեաւք պարբառասցին, այս-
ինքն բարւոք մեռանիցին, ամէնացեն և ուռճասցին ։
Արբիմբք ցուացանի փոխանք խարտեղացուց. որով ցան-
կային ի գարձին տեսանել յերկրի իւրեանց զանձ-
րեալ երկնից, և պարարիլ պտղոց իւրեանց, և տալ
չօտից զկաթն պարարտ ։ ըստ գուշակելոյն ամով-
սայ (Ե. 13—15.) յասել նորա. * բղխեսցեն լե-
,, ռինք զքաղցրութիւն, և ամենայն բլուրք անտառա-
,, խիտք եղիցին. և գարձուցից զդերութիւն ժողովրդ-
,, դեան իմոյ ։

Ա. Լաբանօրէն գաշաւիք իմացեալ լինին եկեղեցիք
քան որք ընորհաբն ոչ և գիտութիւք նորա պարարտա-
նան ։ Իսկ անապատիւ իմացեալ լինին աղքք օտարա-
ցեալք յոչ, և ամայիք յոճոյին գիտութիւն, և ան-
չինք յուղղութիւն բարի գործոց, որոց գերեզկացուցիչ
լինին քարոզութիւնք բանին կենաց, և ընդունելութիւնք
խորհրդոց ։

Ի՞ստ լամբ". գաշաւիք նշանակին առաքեալք և վար-
դապետք եկեղեցւոյ, և անապատիւն իմացեալ լինին
կուռքք։ Պատրաստ ոչն եւս երեւի ասել՝ թէ սոքիմբք
նշանակին մանկունք եկեղեցւոյ ըստ երկուց կար-
գաց. մի՝ յաշխարհական կարգէ՝ որք էն բնակեալք
ի չէնս իբր ի դաշտ. և միւս՝ ի ձգնաւորական վի-
ճակի՝ բնակեալք յանապատի և կիս աղբատքն հոգւով,
Վ՚յանդի ի ցօղել ոչ զնորն իւր՝ և զվարդապետու-
թեն բանին կենաց՝ բերբանով առաքելոց և նոցին յա-
ջորդաց՝ լիացաւ համբերն եկեղեցի. յորս ոմանք իբ-
րև գաշտք պարարտացան՝ ի գործս արդարութեն. որ-
պիսի են եղեալքն յաշխարհական կարգի, և ոմանք
յանապատ առանձնացեալք գեղեցկացան՝ ի հոգիս
կուսակրօն վարուք, և ոմանք յեկեղեցական աստի-
ճան վերաբեալք լցան հոգևոր ուրախութիւք իբրև
բոյսք. յոր միտ երթիւ զայս եկեղեցի քան՝ ի շարականի
հոգեգալստեան, յասելն. * այսօր ցօղով իմնուեսու-
,, յամոզոց հոգւոյն (այսինքն յառաքելոց) զուարթա-
,, ցան բոյսք եկեղեցւոյ. պարարտացան գաշտք աբ-
,, դարութիւք, և գերեզկացան անապատք մաքուր
,, կուսութեամբ ։

Ցառելու՝ ի սոսին վանական վարդապետ՝ ի մէկն. յոբ.

խէր. * ՈՐ առաքեալքն ասէ լնեցան ի քէ՝ Հալածա-
,, ւորքն ընտիրք. և եղիցին զակօս ի մարդկուէս դաշ-
,, տի. սերմանեցին զանձն հասարակաց. յոր սակս
,, դաշտք մեր լցցին պարարտութէ, որ գեղեցիկ բուս-
,, սուցանէ. վերածմունք, որով առաքեացն. Հովիւք
,, բազմացուցին զցօրեսն. և կենաց Հոգւոյն մեծաս-
,, զաղակ ձայնիւ օրհնէն զքէզ՝։ Օ այսպիսիս ասէ
և ի գէ լքէ. գառնայ այժմ մարդարէն խօսել և
զքէզոց և շնորհից առեալոյ։

ԺԵ. Բնութ ցնծութեան ընդեղն, և ընդեղն խոյս մա-
ռեաց։

Ցնծութեի զգենուլն և ցուցանել զցնծութեի արտա-
քուստ. քանզի այս փոխաբերութեի վասն արտաքուստ
ցուցանելոյ դնի. ըստ որում այն ինչ՝ որ զգեցեալ
լինի, արտաքուստ ևս ցուցեալ լինի. և եթէ խոյ
ցնծալոյ ինչ, լինի նման նէրքին ցնծութեի. և յայս
միտ ասէ։

Բնութ ցնծութէ ընդեղն։ Ցնծութեի բերոց է զարդ
նոցա ի ձեռն բուսոց և անկոց. և ըստ այսմ զգե-
նուլ նոցա զցնծութեի, է այնպէս լինել բուսոցի՝
մինչև արտաքուստ ևս ցուցանել զինքեանս զարդա-
բեալս և իբրև թէ զուարճացեալս. որով ցուցանել
կամի մարդարէն՝ բերել բերոց զբերս առատս։
Հալաքաւորէն բերոցի իմացեալ լինին առ մանուա-
ւորս եկեղեցիք, և յաւէտ վարդապետք եկեղեցւոյ,
ևս և եպիսկոպոսունք, որք ի սեռսանէնն զարդարեալ
զեկեղեցիս իւրեանց՝ ցնծան։ Ի սո լսէք". բերոցի ի-
մացեալ լինին առ կուսասունսն կամ ժողովք կրօ-
նաւորաց, որոց սեփական է ցնծալ ի տէր։
Հարեալոցն բերոցի իմացեալ լինին առ նէրքին կա-
րողութիք հոգւոյն ըստ ատորին մասին, որք ի զեղ-
մանէ հոգւոյն ցնծան ընդ վերին կարողութեն իբր
ընդ լերինս։ Օ այսոսիկ եղեալ մարգարէին խօսի
առա և զյաձախելոյ հօտից՝ առեալոյ։

Հօտ ընդեղն խոյս մատեաց։ Խոյք են արու ոչխարք ոչ
մաքեալք՝ այսինքն ոչ կռատեալք, որք ի հօտս ոչխա-
քաց յատաջընթաց լինին մաքեաց։ Խոյ մաքիք են կռ-
ոչխարք. ի ծնանիլ սոցա զգառինս, նոյն զառիկք

եթէ իցէն էգ՝ հասարակօրէն որօջ կոչին. իսկ եթէ իցէն արու՝ հասարակ անուամբ գառն կոչին, բայց առ որոշելոյ՝ կարէն և կոչիլ խոյք մանեաց, այսինքն արու գառնիկք մանեաց։

Լաւ յայս միտ ասելն զչէջգին խոյ։ Հաւեաց զցնծութիւն. ցուցանէ զպարարիլ և զզուարճանալ գառանց և հօտից, և և զամէնէ և զզուժմանալ նոցա. որպէս թէ եգեալ էր, արու գառինք պարարութիւն խոտոց զուարճացեալ բազմացին յոյժ, և լինին առաջնորդք բազմութեան մանեաց, կամ բազում հօտից։

Յոկ պատճառ դնելոյ մարգարէին զզգենուլ՝ այս է, զի արու գառինք յորժամ մեծանան, առաւելուն քան զմարիս ի գեղին իւրեանց, այսինքն ի բուրդն, զոր երբեմն հանդերձս զգեցեալ ունին զիւրեանքն. որովք և ցնծան. և որպէս առաւելուն սոքա յայսմ՝ այնպէս առաւելուն և ի բազմութիւն, զի մինչև ի զգենուլ նոցա լիասիլս զբուրդն՝ այլք և ծնանին, և բազումք և զկնի եթէ յայլոց, և եթէ լինիցեն. որով ցուցանի բազմանալ նոցին։

Նշ դարձեալ՝ որպէս զգենուլ բերոց զցնծութիւն՝ ցուցանէ զարդարիլ նոցին բազում բարեօք, այնպէս և զգենուլն խոյց զցնծուլ ցուցանէ զարտաքին զարդ նոցին ըստ մեծանալոյ ներքինոցս, և ըստ բազմանալոյ ի հօտս։ Նշասացի՝ զգենուլ զցնծութիւն. զի առ զբերութիւն խնամանց կրկնեալ զառագ ցնծութիւն՝ որ դնի ի նախընթաց բանն. որպէս թէ եգեալ էր. բերբերք ցնծութիւն զգեցեալն, նմանապէս և խոյք մանեաց զգեցեալն զցնծութիւն։

Հասարակ մեկնութիւն պարզագոյն և բացատրի այս բան՝ եթէ մանեաց խնայեցեք զՀօտս. որպէս է յայլ Թարգ՛ և յերբ՛՛. իսկ պատճառ ի մերում մանի դնելոյ՝ այս է. զի հասարակօրէն մանիք կազմին ըզխուամբ հօտին, և զի ի միում հօտի մի խոյ գտանի. եթէ ուրեք բազմացին, բազմանան և հօտք. և ըստ այսմ յասելն խոյք հօտից զնծութիւն զգեցելոյն՝ ցուցանէ բազմանալն հօտից. մեծութիւն բանին է միայն ի բառադ զգեցելոյն, որ որպէս ասացաք պարզի ի կերպնեալն զառագ ցնծութիւն. որով նշանակի ցնծալ նոցա բազմութիւն, կամ երևելի լինիլ յոլովութիւն։

Ա.Լաթանօրէն սոքիմք նշանակին իշխանք եկեղեցւոյ, որք օր քան զօր բազմացեալ առաջնորդին հօտին քոյ. բայց արդ որպէս յառաւելն բազմանալ խոյոց ի հօտս, բազմանան և անկարգութիւնք և ոգորմունք նոցա, սոյնպէս կարէ պատահիլ յառաւելն բազմանալ առաջնորդաց և քահանայից. որով ոչ ևս զղեցչին զցնծութիւն, այլ զտխրութիւն՝ մանաւանդ թէ և զցաւս ի խեթ կէսն վիճակաս։ Զկատ խօսելոյ մարդաբէին զյաճախելոյ խոյոց և հօտից, և զլինալոյ նոքօք դաշտաց և բլրոց, խօսի ապա և զարգասաւորութիւն հովտաց՝ ասելով.

ԺՀ. Հովիտ բաղում արասցեն ցորեան. աղաղակեսցեն և օրհնեսցեն։

Հովիտքն են տափարակ տեղիք առ ստորոտով լերանց՝ ունելով և ի վայր քան զնիւթեանս զմանն ինչ լերին. զի են գրեթէ ի միջի լերանց առ ստորոտով նոցա և ի վերոյ նոցին. և զի ի բարձր տեղւոջ գոլով և ի բարձր լերանց անտի որ ի վերոյ քան զնոսա՝ զհոսանս ցօղոյ և անձրևոյ ընդունելով՝ պարարէին, վասն այնորիկ և քան զդաշտս առաւել պտղաբերէին. սմին իսկ ասէ։

Հովիտ բաղում արասցեն ցորեան։ Ա.Լսկինքն հովիտք թէպէտ և համեմատութիւն դաշտաց փոքունք իցեն, բայց ի ցօղէն լերինէ պարարացեալ բերցեն ցորեան բազում չափ. և այս մանաւանդ ի կողմանս պաղատնոյ. որպէս և չայս ի տեսողաց, մինչև զբմանալ մեզ չակնարկելն անդ չայնպիսի առատութիւն ցօրենոյ ի հովիտս փոքունս։

Հոգևորապէս՝ հովիտք են խոնարհ անձինք՝ որք հպատակեալ կան ընդ բարձրութիւն փառացն այլ, յորս մի բնակեալ զհոսումն հնոյհոգ՝ ցուցանեն զպատուական արդիւնս առաքինական գործոց։ Լաչ դարձեալ՝ այլով իմն համեմատութիւն, որովհետև որք խոնարհքն են՝ համարեալ լինին իբր առ ստորոտով հպարտից, միանգամայն և ի վայր ունելով զնոսա առաջի աչ. ի նոսա զեղանին ի բարձանց ցօղք հնոյհոգ հոգևոյն սրբոյ, որով պարարացեալ ի հոգիս բերեն բազում ցորեանս և արդիւնս հաճոյս աչ։ Իբր գեորգ

վարդապետ (՝ի մէկ. եսայ.) ցոբէնով խմնայ զա-
ռաքինութիւնս, յասէին. * իբրև յամուր տան քնա-
,, կեմք՝ յորժամ զառաքինութենէն ցորեան իբրև հո-
,, վիտք բազում առնիցեմք ։ ¦ ամք՛՛. Հովասք իմա-
նայ զՀաւատական ժողովուրդն՝ որք ՝ի ցօղոյ վարդապե-
տութեան և շնորհաց Հոգւոյն պաղաքերեն առ Աստ,
¦ արայապետս, ՝ի ձեռն Հովտաց նշանակին մտածա-
կան ազօթիք, կամ Հոգևորական մտածութիւնք, յորս
ցօղեն երկնային պարգևք, և տան բդխել զցորեանս
առաքինութեանց, և և քաւսւցանել զծաղիկս անու-
շահոտ զգածմանց սրտի. * ահա Հոտ որգւոյ իմոյ
իբրև զՀոտ անդոյ լերոյ. զոր օրհնեաց Տէր ։. (Ծննդ.
իէ. 27։) ¦ ակ թէ առ ինչ կարգի ՝ի վերջոյս այսպիսի
արգասաւորութեն Հովտաց, և գաւտաց, խոյոց և մա-
քեաց, ¦ եաց, յայս առնէ մարգարէն, և ասէ.

Ընդունէսցեն և օրհնեսցեն ։ ¦ Արակս թէ առէր, ամենե-
քին սոքա եթէ երկիր և եթէ ծով, եթէ լերինք և
եթէ բլուրք, եթէ գետք և եթէ առուք, եթէ
դաշտք և եթէ անապատք, եթէ բարձունք և եթէ
Հովիտք, եթէ բոյսք և եթէ արմտիք. եթէ խոյք և
եթէ մատիք, առՀասարակ ազազակեսցեն՝ ոչ ձայ-
նիւ, այլ իբրեանց արգասաւորութիք՝ կամ իբրեանց
գործողութիք, և օրհնեսցեն զԱստ. զի սոքա պա-
Տճառով զկարգ իբրեանց նովին կարգաւ գրեթէ եր-
գեն գներդաշնակութեն օրհնութեն առ Աստ. և գո-
յեն և առ մարդիկ՝ որոց վասն են ինքեանք, զի
զարթիցեն և փառաւորեսցեն զԱստ ձայնիւ և մտօք,
բանիւ և գործով։ ¦ Եւերևս յայս Հայելով նաբեկաց-
ույն, գրէ (՝ի բանն. կիբ.) թէ առնէ Աստ՝ զի ան-
մեռունչ կենդանիք իբրև զկենդանիս քարոզեսցեն
մարդկան զԱստ. և տացեն նոցա փառաւորել գնա.
* կարդաս ասէ, զանմեռունչսն իբրև զկենդանիս ։.
Օ այս ամենայն եդեալ մարգարէին ՝ի բերանոյ ժո-
ղովրդեան, առ ՝ի յանդիմանն առնելոյ զամենակա-
րող գործեաին նոյ, և զքաղցրութէ ինամոյ նորա ՝ի
վերայ ամենայն արարածոց, ամենայնի այսօցիկ կամի
Տէառնէ ցուցանել, թէ Աստ՝ որ այսչափ կարող է, և
այսչափ ինամ տանի ՝ի վերայ անզգայ և անբան ա-
րարածոց, քանի առաւելութէ և ունի ցուցանել

զօրութեանէ իւր ընդդէմ թշնամեաց ժողովրդեան իւրոյ, և յայտ առնել զքաղցրութիւն իւր առ նոսա՝ առատելով գնոսա ի գերութենէ, և ածելով յերկիրն բարի, և լիացուցանելով գնոսա անդ պարարտութեամբ երկրի՝ զոր տուեալ էր ի ժառանգութիւն նոցա։ Ոլորով յայտ առնէ միանգամայն և զդարձ սպղծ մարդկան ի գերութենէ սատանայի, կամ զդարձն հեթանոսաց ի հաւատարմութիւն յիմծիթասէնի, և զմնաս նեղ նոցա յերկերգեցի սուրբ, և զխաւսանել նոցին յերկրի նից աբեթյարութենէ և ի կեանս յաւիտենից։

ՍԱՂՄՈՍ ԿԲ։

Յաղթող առ ի գովութիւն ոյ, և առ ի հռչակումն աբանէլեաց, զոր արար ՚ած վասն ժողովրդեան իւրոյ. և ս և շնորհակալութիւն առ ՚ած վասն բարերարութեանց նորա, և մանաւանդ պատ՚ս վասն ազատութեան ի գերութենէ բաբելացւոց. Հանդերձ փափաքով մատուցանելոյ ոյ զպատարագս ի տան նորա, ևն. միանգամայն և յայտարարութեան բարեմասնութեան արդարոց և ազգի մարդկան ի փրկութիւն իւրեանց։

Ի կատարած. սաղմոս ի դաւթի. յարութիւն։

1 Ա ղաղաղեցաք առ ՚ած ամենայն երկիր. սաղմոս ասացէք անուան նորա, և տա՚ս պատիւ օրհնութիւն նորա։ 2 Ասացէք ոյ. ՚րդեաս ոլ ահիւ են գործք քո. ի բազմամեծ զօրութիւն քոմ ստիցին թշնամիք քո։ 3 Ամենայն երկիր երկրպագիցեն քեզ. սաղմոս ասասցեն քեզ, և սաղմոս ասասցեն անուան քոմ։ 4 Եկայք և տեսէք զգործս ոյ. որպէս ոլ ահիւ են խորհրդովք՝ առ որդիսն մարդկան։ 5 Դարձոյց զծովն ի ցամաք. և ընդ գետս անցին ոտիւաստր։ Անդ ուրախ եղիցուք ՚ի նա, 6 Որ տիրէ զօրութեամբ իւրով յաւիտեանից։ 7 Աչք նորա ի հեթանոսս հայիցեն. այլ զանհնազանդսն ոչ՚ կարիցեն բարձրանալ յանձինս իւրեանց։ Ո՚չ ոք զանհնազանդս ոչ՚ կարէ հեռանալ ՚ած ՚ի նոցանէ. այլ զանհնազանդսն

բա։ 9 Լա՛ռ որ եւ ընկեր իմ՝ ի ճեռանէ, եւ ուր եւ գտցուիչ
ասիչ իմոյ։ 10 Վասն ոչնչեցեր զիս ա՛ւ եւ մոռեցեր, որպէս եւ
զանի արձամբ։ 11 Լսելոցեր զիս յերեսաց, երբէք ներգործեսցուք ի
ընդհառաս մեր։ Եւ անցաւորեր զմարդիկ ի վերայ փշոյ ոտից,
12 Լացեալ մեր ընդ հասս եւ ընդ ջուր, եւ հանեալ զիս ի
հանգիստ։ 13 Այսպէս ի դառն չեն պատահեալ. զայ տեղ
ընկեր իմ, զոր խոտացան տեղ ընդհառաս իմ, զոր բերան իմ
խօսեցաւ ի ներգործել։ 14 Ո՜ղ ընկերս ասղղէցայ մոռացիչ
տեղ՝ խոյզ եւ ընկեր։ Եւ տեղ մոռացիչ ղառաբանս ի հոխալս։
15 Լինիցի լռաբանս նոյ՝ եւ պատճղիչ յեղ անկեղեան՝ այլ
երկնէիւ յայ, զոր ինչ արար անյին իմոյ։ 16 Ի՞ նա բերաս
նուվ իմով կարգայ։ Եւ բարձր արարչ զնա ընդառաս իմով։
17 Ո՜ղջ ըն գեղանչի ի արտ իմոմ, գինչ ընչ ինչ այր։
18 Ի՞ ասն այսորիկ լռաս ա՛ծ, եւ նայեցաս ի յայն ներքոյոս
ձոյ իմոյ։ 19 Որնչել է ա՛ծ՝ որ ա՛ւ ի բացայայ արար զա-
ղջիս իմ, եւ ա՛ւ ղողորմուիչ իւր լինիցի։

ՎԱՆԱՐԱԿԱՆ

Ի խաբաչ. սաղմոս ի դաւիթ. յաղագս ի

Ի ՎԱՂՐՆԱՐԴՈՒԹԻՒՆ ՀՈՒՐ ԻՆՉ

*դժուարանալ ի մեկնել, բայց միայն ի բառդ {}աբուրեն, որ յերիս ձեւագիրս սաղմոս մեր դնի նախադրութեդ վասն, այսինքն է վասն յաղագս եւ յերկուս ձեւագիրս բնաւ ինչ ոչ դնի ոչ բառդ վասն, եւ ոչ բառդ յաղագս եւ ոչ դնի միայն * ի կատարած սաղմոս ի դաւիթ ‖. բայց յայլ ամենայն ձեւագիրս մեր, նոյնպէս եւ ի քանի մի տպագիրս բան նախակարգելոյդ դնի. այսինքն է. * ի կատարած, սաղմոս ի դաւիթ, յաղագս ‖. որ է ասել. սաղմոս յաղագս ասացեալ ի դաւիթայ։*

Այլ գիտելի է, զի բառդ յաղագս՝ թէպէտեւ յայժմեան օրինակս եօթ" եւ այլոց ազգաց գտանի, նոյնպէս եւ ի բազում նախնի մեկնիչս, բայց ոչ երեւի այդ յերբ" եւ ոչ ի քաղդ". որպէս եւ յօրինակս ինչ

Հօր". և առ ոմանս ի նախին թարգմանչաց ։ Ոչայս-
մանէ կարծիս առնուն ոմանք՝ թէ յէութ յատե-
լեալ այս բառ առ ժամանակօք առաքելոյն՝ կամ փոքր
մի ղկիսի ։

Լոկ նշանակութեի սորա ակնարկէ աստ յաղատութեի
գերութենէն իսրայէլի · որ ի յարութեի այլազանի ի
մարգարէութենէն եղեկիէլի · յոր նմանութեի եցոյց
նմա ած յառնել մեռելոցն ի գերեզմանաց իւրեանց ·
յասէլն * ահաւադիկ ես բացից զգերեզմանս ձեր և
հանից զձեզ ի գերեզմանաց ձերոց ժողովուրդ իմ·
և տարայց զձեզ յերկիրն իսրայէլի ։ (տես եզեկ ·
լէ · ։ — ։4 ։)

Այլ քանզի որպէս ի նախընթաց սաղմոսիդ ասացաք՝
այն ազատութեի էր օրինակ ազատութեի ազգի մարդ-
կան ի գերութեի դիւաց , այս սաղմոս որ ըստ նմա-
բագրին Հայի յաղատութեի իսրայէլի , ըստ Տգաևորին
Հայի յաղատութեի ազգի մարդկան ։ Այլ է սա էրդ
շարունակութեի նախընթաց սաղմոսին ասացեալ ի
գաւեթայ նախագուշակ լինելով այնմ ազատութեի , և
գոհանալով զնոյ ։ Այլ թէպէտ ոմանք ոչ գաւեթի՝ այլ
այլոց ասեն զայս սաղմոս , հաստատեալ յայն՝ թէ ի
հին սաղմոսս ինչ ոչ լիշի անուն գաւեթի ի վերնա-
գրի սորա , բայց հաստատեալ կարծիք է՝ թէ գաւեթի
է ասացեալ զայս ։

Ր Ա Ն

ա. Ա ղաղէնեցէք առ ած ամենայն երկիր . սաղմոս ասացէք
անուան նորա . և արա՛ք պատուական օրհնութիւն նորա ։

Մ Ե Կ Ն Ո Ւ Թ Ի Ւ Ն

Ա յս բանիք ըստ ասելոյ մերոյ այլուր՝ ցուցանէն զգե-
ղումն ուրախութեի սրտի մարգարէին՝ որ ի լուսեղէ-
ամտի իւրմէ ի յորդոր մտանի առ ամենեսեան օրհ-
նել զած և գոհանալ զնմանէ , վասն ազատելոյ ի
թշուառութեի գերութենէն . և նախ ասէ ։

Ա ղաղէնեցէք առ ած ամենայն երկիր , կամ ըստ ոմանց
ձեռ՛՛. և ըստ լամբ՛՛. աղաղակեցէք առ ած ամենայն

երկիր։ Այս աղաղակէս ցնծանէ ձայնիւ զինուելոյ զօհանալ զնոյ, կամ մնալոյն զօհուելոյ առ ոճ բարձրանայն. և զի ոչ բանական համարէր մարգարէն զաղաղակել ոմանց՝ զանձնեսին հրաւիրել ի նոյն՝ ասելով, ամենայն երկիր. որով և յայտ առնէ՝ թէ ընդ ամենայն երկիր լինելոց էր փրկուելոյ նոյ. ուստի և առ ամենայն բնակիչս երկրի խօսի՝ մեծաւ ցնծութեամբ աղաղակել առ ոճ. և զի մի իմասցի՝ թէ այն աղաղակ իցէ միայն գոչումն ձայնի՝ զի զայս և անբանք առնեն, յաւելու ասել։

Ամէն ասացէ՛ տէրն Նոյա։ Այսինքն յաղաղակել ձեր առ ոճ՝ սաստիկ ցնծալով զանուն նորա, և ասելով՝ ոճ կենդանի, ոճ հզօր, ոճ ամենակալ, դու միայն օրհնեալ, դու միայն փառաւորեալ, դու միայն բարձրացեալ ես. և զի ցուցցէ թէ զայս ևեթ դիտէ աստ, յաւելու ասել։

Ի՛ս գոյ դիտաւ օրհնութիւն նորա։ Արդ օրհնութիւն ևեթ առնել լիցի իբր սեռական, լինի յատկացուցիչ փառաց, և նշանակէ՝ թէ այն օրհնութիւն զոր տալոց են՝ պարտի լինել յայտնիչ փառացն ոճ. ուստի և յասելն, տուք զփառս օրհնութիւն նորա, միտ բանին լինի սոյա. տուք ոճ զայնպիսի օրհնութիւն՝ որով ցուցցի մեծութիւն փառաց նորա. կամ թէ տուք ոճ փառս այնպիսի օրհնութիւն՝ որ իցէ օրհնութիւն ոճ, և այնու իցէ փառաւորիչ ոճ. յոր միտ ի գործակատն դնէ լսողն։ Յասելն տուք զփառս օրհնութիւն նմա։

Եթէ ևեթ բառդ օրհնութիւն՝ առնել լիցի իբր տալ կան, որպէս դնի յայլս, կամ ըստ նշանակութեան ներգոյականի, որպէս դնի յերբայականն, լինի իմիջիր բայիդ տուք, և նշանակէ թէ տայն զփառս ոճ՝ կաքդի յօրհնութիւն ոճ. որպէս թէ ասէր, տուք զփառս՝ ոչ ի գովել զայս ոք, կամ զայն, և կամ առ ի մեծացուցանել զձեզ, այլ ի յօրհնել զոճ։ Յորմէ ոօսին՝ եթէ սեռականապէս առցի՝ օրհնութիւնն կաքդի ի տալ զփառս. իսկ եթէ տրականապէս առցի, տայն զփառս կարգի յօրհնութիւն. իսկ թէ զինչ պարտ էր նոցա ասել առ ոճ յօրհնութիւն անդ, ասացեալ դնէ մարգարէն ասելով։

ՀՐ. Ա ասացէք ինձ, որպէս զի ահեղ են գործք տեառն ի բա-
ղում զգրուխս տեառն սահման են ընծաից տեառն։

Որովհետև ամենայն գործք ոյք են նիւթ օրհնելոյ
զնա, կամելով մարգարէին յառաւելութիւն այնր յա-
ժարեցուցանել զմարդիկ, խրախուսէ զնոսա՝ հայել
նախ յահեղութիւն այնոցիկ գործոց, և յիշատակելով
զայնս առաջի՝ այնու օրհնել զնա. վասն որոյ
ասէ։

ՀՐ. Ասացէք ինձ, որպէս զի ահեղ են գործք տեառն։ Կամի ասել.
յօրհնելն ձեր զնա ի սաղմոսէն՝ ասացէք զայս-
պիսիս. որպէս զի ահեղ են գործք քո տէր. ուր
գործովք խմացեալ լինին գործողութիւն ոյք. զայսմա-
նէ տես ի համարն. գ. ուր մատամբ ինն կրկին այս։
Կակ բառդ որպէս զի՝ դնի առ հարցականացեալս կամ
իբր զարմացական. իբր թէ եղեալ էր. ոչ միթէ
ահեղ են գործք քոյ, զորս արարեր, և զորս ցուցեր
առ մեզ, և առ ամենայն ազգս մարդկան։

Նէ զայսոսիկ գործողութիւնս կոչէ ահեղ՝ ըստ այլոց
այլ բանի. նախ՝ ըստ մեծութեանէ ամենակալ զօրութեանն
ոյ. երկրորդ՝ ըստ եղանակին՝ որով եղեն և լինին.
երրորդ՝ ըստ անհասանելի լինելոյ մարդկային մտաց.
չորրորդ՝ ըստ գերազանցելոյ քան զկար բնութիւնէ, որ-
պիսի են նշանք և սքանչելիք։

Այլ անհասութիւնն իմն ահեղ երևեցեալ այն գործ՝
զոր արար քո ի փրկելն զմարդիկ. առ որ օրինակ ի
մեջ բերեալ լամբ՝. ասէ. * ոչ ասի ահեղ գործ Թա-
,, գաւորի ուրուք բազմութիւն զօրացն, և պատրաս-
,, տութիւն զինուցն զինչևիսին յաղթահարել. այլ՝
,, այն Թագաւի ահեղ յայս ծառայիցն՝ յորժամ զայն-
,, պիսի կարութիւն անտես արարեալ՝ ինքն իւրովի
,, առանց զինուոյ և երկիւղացս ի հետուստ ընդ-
,, դէմ նոցա ընթացեալ ընկնէ։ Այս եղև և այն
,, գործ ոյ ահեղ յայս երկնաւորացն և յորոց միաքն
,, յերկրի. զի ոչ հրեշտակօք մարտեաւ ընդ դէս,
,, ոչ ՅՈՒեղէն զօրութիւնն եհան ի ձեռաց նոցա զմար-
,, գիկ, այլ զինքն ունայնացուցանելով՝ զկերպարանս
,, ծառայի առեալ... այսպիսի գործս ահեղ Թագա-
,, ւոյ յայս ամենեցուն։ Այլ քանզի ամենաբիւրաց

չառնուն ինչ՝ ի միտ յահեղութիէ գործոցն այ, և կամ ոչինչ շահին, յայս սակս յաւելու մարգարէն՝ ասել՝

Ի բաղում զբօսանս տամ սահել ոչ ընծայիս ոտ։ Կամ զայս զօրութիւն այ խնայեալ լինին ասա բազմապատիկ աքանչելի գործք նորա արարեալք ամենակարող զօրութիէ, և ըստ լսոյ՝՝ գործ խնարհմանդ գործ բևեռելոյ նորա մարմնով՝ ի վերայ խաչին. այսպիսի և այսչափ բազում զօրութիւն այ ասէ, ստեղին նմա թշնամիք նորա։

Կամ ասել այլում երբակի կարէ լինել, այսինքն ըստ վարելոյ, ըստ համարելոյ և ըստ խօսելոյ։ Ոստ վարելոյ լինի ասել՝ յորժամ ոք առնիցէ վարի ընդ այլոյմ. յոր միտ կամի ասել. ամբարիշտք որք են թշնամիք քո՝ տեսեալ զազգայն զօրութիէ քոյ՝ այսինքն զգործս աքանչելի զօրութիէ քում, թէ. պէտև խոստովան եղէն, թէ մեծն այ է այս, կամ զօրութիէ այ է այս, կամ թէ ած է՝ որ առնէ զայս, և այսու բռնադատեցան Հպատակել քեզ զմիտս իւրեանց, բայց ստեղին քեզ. զի որպէս տեսին՝ այնպէս ոչ վարեցան, և զոր ասացին՝ ոչ ցուցին, և զոր խոստացան՝ ոչ կատարեցին։ Այս կամ զոր բերանովք խօսեցան, սրտիւք չյայտնեն. հեռացան. ըստ այմ ստեղին և թշնամիք խորհրդոյց յերկրորդ չինու-թէ տաճարին. զի ցուցին արտաքուստ՝ թէ ինքեանք և նմանին գործակից լինել՝ ի շինուածէ այնր, բայց կամէին խափանել. (տես. բ. եզր՛՛. ղ. 1—4. և ճ. եզր՛՛. ղ. 20։)

Ոստ համարելոյ լինի ասել. յորժամ ոք սուտ համարի զանս այլոց՝ կամ զգործս նորա, և կամ ոչ հաւատայ նմա. և ըստ այմ կամի ասել. ամբարիշտք տեսեալ զաքանչելի գործս քո՝ ոչ՝ ի միտ առին՝ թէ՝ ի քէն գործին նոքա. և եթէ միտք իւրեանց և ևս վկայէր այմ, նոքա տեղի ոչ ետուն. այլ ստեղին՝ այսինքն սուտ համարեցան՝ թէ այնպէս իցէ. որպէս առնէին գալիքքն և փարիսեցիք. և կամ ուրացան զայս ճշմարտութիէն՝ թէ՝ ի քէն գործի այս անհնարն, և թէ դու ես որ նախախնամես զանհնարն. և կամ որ նոյն է, ոչ հաւատացին թէ դու գործես զայս ամ-

Ի սա խօսելոյ լինի սակաւ, յորժամ ոք սուտ խօսի. և ըստ այսմ կամի ասել. ամբարիշտք ստեցին՝ յասել իւրեանց, թէ ահ ոչ կարէ առնել զայս ինչ կամ զայն. բայց այնչափ է զօրութիւն քո ի գործելոյդ զմեծամեծս, զի ի տեսանելն զայնս՝ յայտնի խմացին՝ թէ ստեցին, կամ սուտ խօսեցան ընդդէմ անբասիր զօրութեանդ քո։

Ի սա այսմ առեալ զայս բան՝ կարէ այլազգ և մեհենիլ հայհոյել յանհաւանս. որպէս թէ եղեալ էր, թէ նահապետք քո, որպիսի են ամբարիշտք և անհաւատք, տեսեալ զզօրութիւնս քո՝ թէպէտ և առաքի մարդկան ասացին առ Հաճոյս նոցա թէ ահ է՝ որ առնէ այսպիսս ևս, բայց ստեցին քեզ. զի ոչ հաւատացին այնպիսս որպէս ասէին։

Լուր ընդհակառակն այսր, թէ նահապետք ետուն մերոյ ստեղծն նմա. զի զոր յայտնի տեսին, ստեցին. իսկ զի սուտ ցուցին զաբանելիս նորա, և սուտ վկայութիւն դատապարտեցին զնա. սուտ ցուցին նաև զարուեստն նորին։ Վասն ձեզ եղեալ ստեցին նմա յասելն զնմանէ՝ յորժամ կախեալ կայր զխաչն, եթէ որդի է այ՝ իջցէ ի խաչէ. և զի քո ի զօրութիւնէ իւրմէ, այսինքն ի յառնելն՝ յայտնի եցոյց՝ թէ ինքն է որդի այ, այնու եցոյց թէ ստեցին նոքա յասելն զայն։

Այսքան է զայս բան իբր կրաւորաբար ևս առնուլ. որպէս թէ եղեալ էր. ամբարիշտք տեսեալ զնա խախտամածէն քոյ՝ թէպէտ և ոչ հաւատան քեզ, բայց հայեցեալ ի զօրութիւն քո և ի բազում սքանչելիս քո՝ ծանիցեն՝ թէ ստեալ են, այսինքն խաբեցեալ էն. որով և ասացեն. * ուրեմն միւոքեցաք ի Հանապարհէ Ճշմարտութեանն։ (խնամա՛. ե. 6։)

Լամբ՛. և և կրաւորաբար առնու զայս բան, և վերաձէ առ ատանայ՝ յասելն, թէ նա ի բազում զօրութեանցն քոյ սուտ երևեցաւ, և խաբեբայ ցուցաւ առաքի այ։ Լուր յայտ արարեալ մարգարէին զայն զոր ասէին և առնէին Հնչամիք ներ, այսինքն ամբարիշտք ի ստել նոցա ընդդէմ ներ, յայտ առնէ այժմ և զայն՝ զոր ոչնչն առնէր՝ ոչ ստօղքն ի պաշտել նոցա զնա, և ի յօրհնել. ամին իբր ասէ։

ՃԻ. Ընդ ինքն երիւր երիւրապետքն տէր. սաղմս ասացին տէր. և սաղմս ասացին անուան Տեառն.

Օ սոյն եգ և ի վերոյ ի համարն ւ. և ասա այլով բանիւ կրկնի՝ ի գէմն ոչ խօսելով յասելն։

Ընդ ինքն երիւր երիւրապետքն տէր. Կամի ասել. որով հետև խնամք տեսչութիւնք քո, և գութ մարդասիրութիւնք քո սփռեալ է ընդ ամենայն երկիր, ամենեքին որք ի նոյն վայելեն, ծանիցեն զքեզ՝ ած Հմայիրիա, և երկիրպագցեն քեզ. և զքեզ միայն պաշտեսցեն. որով գուշակի տարածուիլն Հմայիրիա ընդ ամենայն երկիր աւետարանեալն քոյ։

Այս և սովին առաջի դնի Տանգամանք Տնդհերձելոյ յարութեանն՝ յորում ամենեքին երկիրպագցեն նմն մեծոյ, և ծանիցեն՝ թէ նա է յամենայնի ած օրհնեալ։ Իսկ թէ ի պաշտել ամենեցուն զնած՝ զիարդ ունելին փառաւորել զնա՝ յայտ առնէ ասելով.

Սաղմս ասացին տէր. և սաղմս ասացին անուան Տեառն. Ի յսինքն սաղմոսիւք կամ Տոգևոր երգոք օրհնեցին զքեզ. և ի յիշել զանուն քո՝ զնոյն օրհնութիւնք տացին և անուան քում. Օ այսոսիկ ասէ մարգարէն Տայելով յայն՝ զոր ասաց զՔրիստոսէ նմն. իբր թէ ասէր. Քեզնմիք նմն ասելով նմա անարժան գտան պաշտելոյ զնա. իսկ որք Տաճախեն և Տաւանին նմա, երկիրք պագցեն նմա, և պաշտեսցեն զնա, սքանչացեալ ընդ գործս նորա։ Ոչ զի առ այս ոիտոյ է խոնարհ զինուիլն գործոցն ոյ, ի սոյն Տրաւիրէ զամենեսեան ասելով։

ՃԻ. Գնայք և տեսէք զգործս ած. որպես չքի ահիւն են խորհրդովք՝ Տան գամենայն երկրաւոր մարդկան։

Ոչառս գործք՝ նշանակէ ասա նախ զարարածս ոյ՝ ոչ նիւթապէս, այլ աստուածապէս, այսինքն ոչ ըստ այնմ՝ զի են, այլ ըստ այնմ զի իմաստութիւնն ոյ են, զի բարութիւն նորա են, զի ամենակարողութիւն նորա են ևն. որով և ցուցանէն զիմաստութիւնն ոյ, զամենակարողութիւն նորա, զիշխանութիւն նորա, զգեղեցկութիւն նորա, զբարութիւն նորա, զքաղցրութիւն նորա ևն։ Ուրանզի յայտ իսկ է՝ թէ որ միանգամ

Հայի յարաբաձա ՚այ, և և ՚ի յեռին և ՚ի յանարգ-
բոյս մի միայն՝ տեսանել ՚ի նմա զայս ամենայն, այս-
ինքն զնմանութեանն ՚այ, զամենակարողութիւն Աս-
բա և ն։

Լ՚երկրորդ՝ բառդ գործք՝ նշանակէ առաջ զանգենին
նախանշանութեան ՚այ. իբր այն թէ զի՞ է՝ զի զայս
ոք բարձրացուցանէ՝ և զայն խոնարհ առնէ. կանգնէ
զայս թագաւորութեան, և ցրուէ զայն ահրութեան.
այսմ առաջնորդէ ՚ի փրկութեան, և վիւռն զայն Թա-
գուհ. սա յաջողէ, և նմա ոչ յաջողէ. այս ոք վազ
մեռանի, և այն ոք ՚ի խորս ծերութեան. և այլ այս-
պիսի անքննելի գործք նախանշանութեան Աստուա։

Լ՚երկրորդ՝ բառդ գործք՝ նշանակէ առաջ զայն ամե-
նայն՝ զոր արար ՚ած առ իսրայէլացիս ՚ի հանելն զնո-
սա յեգիպտոսէ, որպէս յայտ առնէ ՚ի համարն ՀԵ.
և և զոր արար առ Նոսա յաղատելն զնոսա ՚ի գե-
րութենէ բաբելացւոց։

Յորերորդ՝ բառդ գործք՝ նշանակէ առաջ զփրկագոր-
ծութեան ՚են մերոյ, յաղատել Նորա զմարդիկ ՚ի գաստա-
պարտութենէ անիծիցն։ Լ՚այս յեռին արարք՝ այնպիսի
ինն գործ եղև, զոր նահանջն ՚ած՝ ՚ի միայն համարի յա-
սելն. * գործ ՚ի գործեմ ես յաւուրս ձեր ‖. (ամ-
բակ. ՚ա. ՀԵ)։

* Լ՚հեղ է ասէ լամ՚՚. այս փրկագործութեն, և ոչ վայ-
,, բապար, այլ խորհրդով. զի (թէպէտ) ըստ պարզ
,, քննութեան և զգալի աչացս Հայեցողութեան՝ ոչինչ գոյ
,, ՚ի նա զարմանալի, (որպիսի է) չարչարել, այլա-
,, նել, նախատել, ՚ի խաչ բևեռել, այլ մանաւանդ և
,, գայթակղութեան. այլ յորժամ ոք խորհրդաբար ՚ի
,, նոյնն հայի՝ տեսանի մեծ փրկագործութեն ըստ ա-
,, ռաքելոյ. խօսիմք զո՚՚ խնամատութենէն խորհրդով
,, գծածկեալն ... այսպէս ըստ խորհրդաբար տեսու-
,, թեց ահեղ էն փրկագործութիւնք ՚այ մերոյ ‖։ Լ՚ԶԳ
՚ի տեսութեն ամենայնի այսոցիկ հրաւիրէ մարգարէն
ասելով։

Լ՚երկայ է տեսէք զթութիւն ՚այ։ Լ՚այս եղանակ խօսից՝ է
ձև ինն Հաւատասնականի՝ յորդորիչ առ տեսութիւնն.
ուստի և ՚երկայ ասէլով ոչ ցուցանի զանհնականա-
գոն, այլ զյօժարութիւն և զվաստաքիչն և զհետ լինելն

առ՝ ի տեսանել զգործս նոյ. և այս՝ հայի ի նեղգործ-
ծութենէ կամաց. և եթէ տեղականապէս ևս իմասցի,
ցուցանէ միայն զգալն առ տեսուէ այնց՝ որք են գործք
նոյ, կամ ուր երևին գործք նոյ. (տես զայսմանէ և ի
համարն 15)։

Այնպէս և տեսիլք ասելով՝ ոչ ցուցանէ տիրապէս
զտեսութենէ աչաց, զի այս անբանից ևս է. այլ զտե-
սութիւն մտաց՝ որ է հայիլ մտօք ի գործս նոյ, զի այս-
պիսի տեսութենէ պատճառէ զզարմացումն ի միտս, և
զերկիւղ ի կամն վասն ահեղ և սքանչելի գոլոյ գոր-
ծոցն այնոցիկ. զոր և յայտ առնէ յաջորդ բանիւնն
ասելով։

Իբրէս զի տեղ են խորհրդով՝ ոչ ասի զանձնայն տեղիսն։
Կատաղ որպէս զի՝ բան որում ասացաւք ի համարն. 2.
գնի իբր զարմացական. որով յայտ առնէ մարդարէն
ոչ այնչափ զզարմանալ իւր, որչափ զզարմանալի լի-
նել գործոցն նոյ՝ վասն ահեղութենէ իւրեանց. որպէս
թէ եղեալ էր. ոչ թէ զիարդ զարմանալի են գործք
քո և զիարդ ահեղ են խորհրդովք և թէպէտ յերբ
ոչ գնի որպէս չէ, բայց քանզի զօրութիւն իմացեալ լինի
այն, վասն այնորիկ եղեալ է ի մերումն և յայլս։

Ահեղ կոչէ զգործս նոյ, զի ո և իցէ գործք նոցա
եթէ ի կարգի բնութենէ, և եթէ արտաքոյ բնութեան,
եթէ ի կարգի նախախնամութենէ և եթէ ի կարգի
գաղտնի խորհրդոց՝ յամենայնի ցուցանեն զահեղու-
թիւն։

Ի կարգի բնութենէ նկատեալ՝ հայեաց միանգամ յընդ-
արձակուն վայրսց, և ի միջոցի ծովու, ի բարձ-
րութենէ լերանց, և ի բազմութենէ գետոց. հայեաց յան-
բաւութենէ կենդանեացն ի ծովու և ի ցամաքի, յօդս
և ի ներքոյ երկրի, ի մեծամեծս և ի փոքունս, յա-
բարս նոցա, և ի հնարս նոցին։ Հայեաց յանհամար
տեսակս անկոց, և ի յաճախութենէ անտառաց, ի ծա-
ղկս և ի պտուղս, հայեաց և ի ներքս երկրի, ի
հանքս հրաշալեղեաց, և ի գոյս ականց, յապրեցուե
նոցա և ի զանազանութենէ նոցին։ Հայեալ ամենայնին
եթէ և ի գործոցուելիս նոցա հայիցիս, յահեղութենէ
նոցին ըմբռնիս. զինչ ինչ գործէ հուրն ի բորբոքիլն
և ի սաստկանալն. ջուրն ի հեղեղանալն և յալեկո-

ծին. Հողն ի չարժինն և ի պատառին, օդն ի չընչին և ի հնչելն. Օ ինչ ապա ի հայելդ ի գործո-ղումս մեծամեծ կենդանեաց, զինչ ապա ի գաղտնի զօրութեան տնկոց ։։ Այսոցանց և ի գործս փայլատականց և մրրկաց, որոտմանց և կայծականց ։։ Այսոցանց և յերկինս յայնչափ բազմութեան աստեղաց՝ յորոց իւրաքանչիւրն հարիւրապատիկ առաւելու մեծութիւ քան զՀողագունտ մեր ։ Այսոցանց և ի սքանչելի ազդեցութեն արեգական, և ի հիանալի շարժմունս աստեղաց և այլն ։

Իսկ այն գործք ՚ի՝ որք արտաքոյ բնութե լինին կամ ի վեր քան զբնութի, որպիսի են գործք աքանչելեաց, ըստ ինքեանն ահեղ են. վասն զի մարդկ զոյով իւրեք ի բնական կարգի՝ յորժամ տեսանեն զգործ ինչ ի վեր քան զբնութե, սոսկան. որպէս տեսանել ի պատմութիւս հրաշագործութեց՝ ոչք աւանդին ի տգիտս և ի յեկեղեցական մատենս ։

Այնպէս ահեղ են և գործք նախախնամութեն ՚ի՝ զորմէ խոսեցաք ի վերոյ ի սկզբան այսր համարոյ. և առաւել և ս ահեղ երևի այս գործ ՚ի՝ հայելով ի փրկութե ոմանց ի ։։ գատապարտութե այլոց, ընդոր սոսկայ և առաքեալն, և չկարելով իւիք հասու լինել, ազաղակէ. * ՚ո՜վ խորք մեծութե և իմաստուե ։։ և գիտութեն ՚ի՝. որպէս զի առանց քննելոյ են դատաստանք նորա, և առանց զննելոյ են ճանապարհք ։։ նորա. զի ո՞վ գիտաց զմիտս տեն, կամ ո՞վ խորհրդա-կից եղե նմա ։։ (Հռոմ՚. ԺԱ. ՝՛՛.) Եթէ կամիս, տես զայս մեծասաներ[illegible] գլուխ բանից առաքելոյն,

Նոյնպէս և զաստեղծորդն ։

Իսկ այսմ և ս ահեղ են այն գործք ՚ի՝ զորս եցոյց նա առ խորայելացիս՝ կարգելով զայնս առ գաղտնի խորհուրդս՝ որք հանդերձեալ էին կատարիլ յիւրում ժամանակի. որպիսի էին և այն ամենայն կարգք աթարողութեց, իբրաւանց, դատաստանաց, և ծէսք զոհից և նուիրանաց, և այլոց իրաց, որք վասն կարգեալ լինելոյ առ նշանակուն մեծամեծ խորհրդոց՝ ասին ահեղք ։ Օ ինչ ապա եթէ հայիցես ի փրկագործուե նեն մերոյ, զորմէ ասացաք ի վերոյ, մանաւանդ ի գործն յայն՝ որ երևեցաւ ի ժամ խաչելուե ։

Օ՜այս ամենայն գործս ՚ի ելեհ օր Տամմատեսչ ը գործս որդւոց մարդկան՝ զինչ այդ եօք էրև իցին նմա այնօրիկ. յերեսաւ և ոչ իսկ երբև ատեաւր տեսանին. ուստի և աստանօր յասէին քան զամենայն որդւոց մարդկան, բառդ Տաճ կամ ըստ երբ ՚ա, ոչ դնի երբ Տամմատական, այլ երբ գերազանցական, կամ երբ յայտնիչ անՏամմատուե. կամ այսպէս առացից՝ այսու բառիւ ոչ յուզանի աստ առաւել ահեղ լինել գործոյն ՚ի քան զգործս որդւոց մարդկան առՏասարակ, այլ յուզանի բառ ամենայնի ահեղ լինել։

Իսկ բառդ խորհրդովք՝ դնի ըստ չորից. ՚ի՝ ըստ պատՃառին, երկրորդ՝ ըստ պատՃառելոյն, երրորդ՝ ըստ վախճանին, չորրորդ՝ ը գնուե. ըստ պատՃառին յուզանի, թե այս ամենայն գործք ՚ի ահեղ էն. վասն զի ՚ած՝ որ է պատՃառ ամենայնի նոցա, և աթար գնացս, մեծամեծ խորհրդովք աթար զամենայն ը անսահման իմաստութե իւրոյ։ Իստ պատՃառելոյն՝ որ մտածի յերեսաւ, յուզանի Թէ մեծամեծ խորհուրդք այսինքն գաղտնիք կան ՚ի գործսն ՚ի. և յամենեսին ՚ի նոսա տեսանի զօրութէն ՚ի և իմաստութէն նորա ը։ Իստ վախճանին՝ յուզանի Թէ այս ամենայն կարգեալ էն առ գերագոյն խորհուրդս՝ զոր դիտէ ած, զի առանց գերագոյն վախճանի ոչինչ գործէ գերագոյն արարօղն։ Իստ գնացուէն յուզանի՝ Թէ օք մանգամ գնանէն զգործս ՚ի, տեսանէն ՚ի նոսա զայնպիսի ինչ՝ որ ՚ի վէր է քան զ և ի իցէ խորհուրդս։

Յայսիսի և այսպէսի խորհրդովք ահեղ էն առ ամենայն գործք ՚ի. և զի յուզցէ Թէ առաւել ահեղ էն քան զոր ասին, զարմացական եղանակաւ խօսի, և ոչ բաղդատական կամ գերազանական բառիւ՝ սաՀլով ահեղագոյն էն, կամ ամենաահեղ էն, այլ դրական բառիւ՝ յասէրն. օրպէս զի ահեղ էն խորհրդովք ը։ Յայլ կամ ՚ի լով փոքՀ ինչ և և տարացոյց ՚ի մէջ բերել, զերկուս ՚ի աքանչելի գործոց նորա առաջի առնել սաՀլով։

Ե. Ա դաբթոյդ ղծուէ ի ցամաք. և ընդ գետս անդին ոտանաւորս։

Վանի ահեղ եղև այն գործ՝ զոր եցոյց Աստ առ իսրայէլացիս ի ձեռն Մովսէսի ի պատառել զծովն կարմիր, և ի ձեռն Յեսուայ ի նահանջել զգետն Յորդանան, վկայեցին հեթանոսք բնակեալք յայն կողմն Յորդանանու, զահի հարեալք յայսպիսի զօրուէ. որպէս ասաց ոմանք. * անկաւ ահ ձեր ի վերայ մեր. և չին հաշեցան ամենեքին՝ որք բնակեալ էին յերկրին յայսմիկ. քանզի լուաք թէ ցամաքեցոյց Աստ զծովն կարմիր ... և ոչ ևս գոյ չունէր յոտիք ի մէնք ևս։ (Յեսուայ. ե. 9)։ Իսկ և (ի գլ. է.) ասէ թէ * իբրև լուան ամենայն թագաւորք ամորհացւոց՝ որք էին յայնկոյս Յորդանանու առ ծովեզերբն, և թագաւորքն փիւնիկեցւոց՝ որք առ ծովեզերբն, էին ցամաքեցոյց Աստ զջուրս Յորդանան գետ, հաշեցան սիրտք նոցա, և զարհուրեցան ։ Այս ահ յահեղ զուարճ այսոցիկ գործոց Հայեցուլ մարգարէին՝ ասէ։

Ա դաբթոյդ ղծուէ ի ցամաք. և ընդ գետս անդին ոտանաւորս։

Լսեալքն ահ ի հանդէս անդ զօրգիան խրայէլի ազգիս, և յանցուցանէն ընդ ծովն կարմիր, ցամաքեցոյց առաջի նոցա զծովն զայն. որպէս զի որդիքն իսրայէլի հանգստեամբ անցցեն ընդ նա առանց նաւուց և առանց վտանգի. (ելից. ժգ.) Այնպէս և յանցուցանէն զնոսա ընդ յորդանան՝ արար զի ջուրն յորդանանու նահանջեսցի, և գետն յառաջոյ ցամաքեսցի. որպէս զի որդիքն իսրայէլի առանց կամջոց և առանց նաւակաց գնասցեն ոտանաւոր այսմիքն գնասցեն ընդ նա ոտիւք, և անցցեն յայն կողմն (Յեսուայ. գ.)

Օ այս անցս առաջի գնէ մարգարէն՝ ոչ միայն ի ցոյց հաշեզուելոյ գործոցն այլ, այլ և իբրև ի ցոյց և յօրինակ ազատուելոյ իսրայէլացւոց ի գերութենէն բաբելացւոց. իբրև թէ ասել կամելով՝ որպէս սքանչելի եղև ազատիլ հարցն մերոց ի ծառայութենէ եգիպտացւոց անցանելով ընդ յորդանան, նոյնպէս սքանչելի լիցի եղելոյն և մեզ յազատիլ մեր ի գերուէ բաբելացւոց, անցանելով ընդ լերինս և ընդ դաշտս, ընդ գետս և

ընդ հեղեղատս։ Լսատ ասեմ ի գուշակել զայս գաղձ գերբուհեն ասէ. * և եղիցի խոպանել ,, (ի գաղձի անդ) որպէս յաւուրն յորում ել յերկիր ,, ընէն եգիպտացւոց»։ (Եսայ. ԺԹ. 16). և ի նախընթաց համարն ասէ * փլուզիցէ ՚ուր զծուին եգիպտաց ,, ւոց, և արկիցէ զձեռն իւր ի վերայ գետոյն հզաւով ,, սաստկութեանն ևս»։ Տես և ի մարգարէութեանն զաքարիայ. (Ժ. 10),

Յայսմանէ մուծին հրէայք առասպելս ի ձի գիրս եզբատայ. (ԺՁ. 43. 44.) և յայլ գիրս իւրեանց՝ թէ հրէայք գերեալք յայնկոյս եփրատայ՝ անցին աքանչելեօք ընդ այն գետ իբր ընդ ցամաք յերկիրն՝ որ ասի արսարէտ (այսինքն ասորեստան.) և յետ ժամանակաց ոճ վերստին ցամաքեցուցանէր ջուր. և յայնժամ եկեսցեն նոքա ի յայտ, ևս. և յայս միտ մեկնեն ոմանք ի բաբունեաց հրէից զայս քնարան և զյաջորդ սորա. ուր ասի. * անդ ուրախ եղիցուք մեք»։ Լ.ՀԼ Թողեալ զառասպելդ՝ մատիցուք յառաջիկայդ։

Լ.ՀԼաբանէն, յասէլն՝ ՚ուր գաղձոյց զծուին ի ցամաք, ցուցանէ՝ թէ զալէկոծուն հեթանոսութեանէ գաղձոյց ի յանդորրութեանէ ՚ուրպաշտութեան. որով և եմայծ զհեթանոսս յեկեղեցի ՚ուր. որոյ ի մէջ ոմն հարկ էր նոցա անցանել ընդ գետ մկրտուէ իբր ոտանաւորք, որով ցուցանի թէ այս անցուն էր խորհրդաւոր։

Լ.ամբ" զայլ ինն այլաբանական մեկնութեանէ ի մէջ բերէ գերազանց մտաք յասէլն. քո ցամաքեցոյց զծուին յոյսահատուէ, յոր ընկղմին մարդիկ։ * Ծով էր ասէ ,, և յոյսահատութեան ի մէջ երկնային անապատին ,, և երկրաւորս եգիպտոսի. զի ոչ ոք ան ունէր կրօ- ,, կին կենաց. իսկ յորժամ գառն ՚ուշ զենաւ յերկրա- ,, տոյս եգիպտոս, այս ծով ցամաքեցաւ նորա յաւու- ,, թէն. և կերակրեալքն մանկունք նորա արարին ձա- ,, նապարհ ընդ ծով յոյսահատութեանն որպէս ընդ ,, ցամաք, այսինքն ըստ զգալի մահ՝ որպէս ըստ կեանս. ,, և փութացան գՀետ նորա յերկինսաւորն անապատ ,, ... իսկ գետ է որպէս հոգւոյն հնարք, նոյնպէս ,, և ներշնչ խորհուրդքն. ընդ սոյն ընդ զանազան ,, խորհուրդս դիւաց մարմնաւորքն անցին ընդհուն

,, քան զօրացեալք։

Ա Երածաբար այսու ցուցանի Թէ արար Տէր՝ զի մարդկիկ անցեալ ընդ խորութիւն ծովու աշխարհի իբր ընդ ցամաք, և ընդ դետս փորձութենէ՝ կամ ընդ հոսանուտ իբրս անվնաս՝ հասցէն յարքայութիւն երկնից, իբրև ազատեալք ի թշուառութենէ կենցաղոյս. և ուրախ լիցին անդ յաւիտեան. զորմէ խօսի ի յաջորդ համարին ասելով.

Շ. Ա՛ՆՔ ուրախ եղիցուք ի՛ նա, որ փրկեն զմեզ ի նեղութենէ։

Ա՛յս ուրախութիւն զոր յիշէ մարգարէն, իբր հետևութիւն է լուծիլ բաղձանաց ի հասանել առ բաղձացեալն. զոր և յայտ առնէ բառիւք անդ ասելով։ Ա՛նք ուրախ եղիցուք ի՛ նա։ Զերկուս կարէ հայիլ այս բան. մի՝ յԵլս խորհելի ի գերութէ. և ըստ այմ կամի ասել. որպէս ուրախ եղեն հարքն մեր յԵլանելն յԵգիպտոսէ և յանցանելն ընդ յորդանան՝ նոյնպէս և մեք յԵլանել մեր ի բաբելոնէ, և յանցանել ընդ նոյն յորդանան՝ ուրախ լիցուք անդ, այսինքն յԵլանելն անդ, կամ յանցանելն ընդ յորդանան։ Երկրորդ՝ կարէ հայիլ յերկիրն աւետեաց, և կամ ըստ գաղդ՝ի լեառն սիոն. և ըստ այմ կամի ասել. ի հասանել մեզ յերկիրն մեր՝ անդ ուրախ եղիցուք ոչ ի մեզ՝ այլ ի նա, այսինքն յԱ՛ստ. որ է ասել. ուրախասէն մեր լիցի անդ առ Ա՛ստ, և փառս նմա։

Ա՛յսաւանօրիկն, այս բան հայի յերկեղեցի՝ որ. և վերստ ծաւալ յարքայութիւն երկնից. իսկ բարեպատա՛ս ի կատարելութիւն վարուց, զի որք միանդամ ժամանեն յայսոսիկ՝ ուրախ լինիցեն ի Տէր. յերկեղեցւոջ՝ ժառանգուիք հնորհաց. և յարքայութիւն՝ ժառանգուիք փառս. իսկ ի կատարելութիւն վարուց՝ ժառանգուիք խաղաղութիւն հոգւոյ։ Կամելով ապա յայտ առնել մարգարէին, Թէ այս պատահեաց նոցա յամենակալ զօրութէն նոյ. և Թէ ուրախասէն նոցա ինալոց է անշարժ հաստատեալ յԱ՛ստ, յարէ գնովի, և ասէ.

Որ փրկեն զմեզ ի նեղութենէ։ Ա՛յսինքն նա՝ որ տիրէ ի վերայ ամենայնի, այսինքն ի վերայ մեր և ի վերայ օտար ազգաց, ի վերայ Թագաւորութեանց և Տէրութեանց, ի վերայ ծովու և ցամաքի ևն, նա յաջո-

դէ մեզ զդարձ գերուեն մերոյ, և ուրախ առնէ զմեզ. և այս ոչ եթէ օտար զօրութիւք, կամ ստացական ինչ իշխանութիւք, այլ զօրութիւք իւրով։

Յակ բառդ յաւելենդ ըստ մերումն և ըստ երբ" ալամ կրկնակի կարէ առնել լմնել ասա. մի՛ իբր անուն գոյական փոխանակ զանազան աշխարհաց՝ կամ փոխանակ այսմ աշխարհի և հանդերձելոցն և փոխանակ դարուց. և ըստ այսմ դնի իբր ի տրական հոլովն. որպես է՝ ի քաղդ". յոր միա կամի ասել. ած տիրէ զօրութիւք իւրով աստեացս և հանդերձելոցն, կամ այսմ աշխարհի, և աշխարհին որ՝ ի հեանման յաւիտենից. կամ ըստ լամբ" երկնային զօրուեց և բանակացն հրեշտակաց։

Յերկրորդ՝ իբր մակբայ՝ փոխանակ բառիդ յաւիտեան. որպէս դնի յայլ ժարգ". և ըստ այսմ կամի ասել. ած տիրէ ամենայնի յաւիտեանս յաւիտենից։ Ո՛չ այս եգեալ մարգարէին՝ ի հասարակի վասն տիրելոյն ոչ ամենայնի, այսմ հետևեցուցանել թէ զիարդ տիրէ և թէ ամենայնց իւրոց՝ և հեթանոսաց ըստ մերմէ՛ելոյ զնոսա, և և ըստ խնամելոյ. վասն որոյ ասէ։

Ի. Ա՛յլ նորա՝ ի հեթանոս հային. ոչ գառնացուսին զնա՝ ի բարձրացն չանչինս իւրեանց։

Ը. Ո՛րհնեցէք հեթանոս զած մեր. լուիլ արարէք ձայն օրհնութեանն նորա։

Իբրև ազդարարուի ինչ է այս ասացուած առ այնոսիկ՝ որք հակառակ կան բանին ոչ. և զայս ազդարարուի ուղղէ առ հեթանոսս ասելով։

Ա՛յլ նորա՝ ի հեթանոս հային։ Այսքան ոճն խմացեալ լինի առնելութեն նորա կամ նախախնամութեն նորին, կամ խորհուրդ և գաւտղուն՝ ըստ որում համարի գերգ վարդապետ. (մեկն. եսայ. ՟ի.) * այլք ոճն ասէ զյա ,, ռաջհայեցումն զնի և զխորհուրդս նորա և զիւրա ,, քանչիւր իրաց գաւտղութեն՝՛՛. յոր միա կամի ասել. ած ազգք հեթանոսաց, տեսջիք, և զդող կացջիք, զի նա՝ որ տիրէ զօրութիւք իւրով, հայի՛ ի հեթանոս, տեսանէ՛ թէ զինչ պատուն, զինչ առնուն, և զիարդ չարչարեն զժողովուրդ իւր. և որպէս տեսանէ, այն-

պէս դատէ, և ոչ խնայէ. և որք արհամարհէն զբան նորա, արհամարհէ և նա զնոսա. և բարկութիւբ վրայ ընդ նոսա, մինչև յոչընչ զորել նոցա. և առ այս յա-
րէ ցնծալ, և ասէ։

Ընդ գառնացուցին զնա՝ ի բաշխուացին չանչինս խրբանց։ Լ՚այս բան ոչ հայի որոշակի առ հեթանոսս, այլ առ այնոսիկ ամենեսին՝ որք եղեն թշնամի ոչ, և ստեղին նմա. ըստ որում յիշեաց ի համարն. 2. զի անգ-
առաց. ստեղին քեզ թշնամիք քո՝ ի բազում զորութիբ քում. իսկ ասա ասէ. գառնացուցին զնա, որ տիրէ զորութիբ իւրոյ։

Ասէ գառնացուցանել զնա է բարկացուցանել զնա. կամ այնպէս առնել, զի նա ոչ ևս ցուցցէ զինքն քաղցր՝ այլ զայրացեալ։ Լ՚որդ թշնամիք նոն թէպէտև վասն գասանելոյ զօգուտ անձանց իւրեանց գառնա-
ցուցանեն զնա, բայց նովքին ոչ ժամանեն յայն՝ զոր գիտեն. այն իրի ասէ. Ի բաշխուացին չանչինս խրբանց։ Ուրով երկու ինչ խնդեալ լինի. մի՝ թէ այնպիսիք մի կարացեն հասանել յայն՝ զոր խորհէին գասանել՝ ի շահ անձանց իւրեանց. և մի և՝ թէ այնպիսիք մի կարացեն պանծալ և հզաբռանալ՝ թէ ահա արարաք զորութիբ մերով զայս ինչ կամ զայն. ահա զօրացաք, ահա յաղթեցաք, ևն։

Նոյնս այս յայտնի առնէ՝ ի տիրասգան հրէայս՝ որք գառնացուցին զքաղքացացին իւրեանց, և ոչ կարա-
ցին հասանել այնմ, զոր կամէին. և ոչ իւրք կարացին բարձրանալ չանչինս իւրեանց, այլ մանաւանդ զին-
ջան և թշուառացան. իսկ հեթանոսք որք սիրով ընկալան զբան նոն, և քաղքացան նոցա, բարձրացան և փառաւորեցան։ Ոմն որոյ և մարգարէն Հայելով յայսոսիկ բարեբասուն նոցա՝ յորդորէ զնոսա յօրհնութիւն՝ յօրինակ բերելով զմանաւանդ խնամոն նոցա զոր եցոյց առ իսրայէլ, և ասէ։

Ընծայեցէք Աստուծոյ զքն Դէր. լսեցէք արարչէ զերկնի եւ զերկիր. Ասէ Տէր։ Կամի ասել՝ ով ազգք հեթանոսաց տե-
սանել զինամն այ՝ ի վերայ մեր յաղատել նորա զմեզ՝ ի գերութիբէ, ծանեարուք այնու թէ նա է ած հզօր, և կենդանի, և միաձայն ընդ մեզ օրհնեցէք զնա. քան-
զի և դուք որք եք ազգք մերժեալք յայ, տեսանելոց

էք զամենամեծ խնամն ոյ. զի հանդերձեալ էք ազատել զնա ի գերութենէ սատանային, և դառնալ առաջ Չլմարիտ, և լինել ժողովուրդ նորա փոխանակ իսրայէլի. վասն որոյ օրհնեցէ՛ք զնա՝ որ է աջ մեր, գիտելով թէ լինելոց է և աջ ձեր. և լսելի արարէք զձայն օրհնութենէ նորա. այսինքն է երգել զօրհնութիւն նորա. այլ հրաժարեցէ՛ք ընդ ամենայն տեղիս սքանչելի փրկութենէ նորա, և զայս փրկութենէ համ ազատութենէ այլով ինչ բանիւ յայտ արարեալ մարգարէին ի ձեռն ազատութենէն իսրայէլի, ասէ:

ԸԹ. Ա՛ն որ եա զանձն էմ՛ի հէանա և ո՛չ եա զողութենէ ոտէց էմոց:

Ա՛ահու նմանի գերութենին, և գերեզմանի հանգիստանայ տեղին գերութենէ. վասն որոյ և ազատութենին ի գերութենէ նմանի յարութենէ որով լինի դառնալ ի հէանա. որպէս եցոյց եզեկիէլ. (լէ. 11): Յայսպիսի նմանութենէ ակնարկելով մարգարէին՝ խօսի ի դիմաց իսրայէլի՝ և ասէ:

Ա՛ն որ եա զանձն էմ՛ի հէանա: Դառաս անձն նշանակէ աստ զհոգին՝ որ է գլխաւոր մասն մարդոյ. որպէս դնէ յԵբր" և յայլ Թարգ". և զի ըստ Ճարտասանից մասն դնէ փոխանակ բոլորին, աստ և սանձն դնէ փոխանակ բոլորին՝ այսինքն փոխանակ մարդոյ: Ա՛րդ տալ զոք ի հէանս է յարուցանել զնա կամ կենդանացուցանել, և կամ ոչ թողուլ՝ զի մեռցի: Ա՛ւ ըստ այսմ կամի ասել. ես որ ի գերութենէ էի իբրև ի մահու, և կայի ի բաբելոնի, կամ յիշխանութենէ սատանայի իբրև ի գերեզմանի, գտի զողորմութի՛ն քո. զի դարձոյց նա զիս ի գերութենէ. որով գրեթէ յարոյց զիս, և որպէս թէ կենդանացոյց զիս, և ետ զիս ինձ. և յայս իսկ ոչ պակասեցոյց զնոսա մի՛ր ի վերայ իմ ի մահու անդ. իսկ թէ զինչ նման էր այն յայտ առնել ինէ ասելով:

Ա՛յ- ո՛ւ եա զողութենէ ոտէց էմոց: Ա՛յս բան կրկնակի կարէ մեկնիլ. մի՝ ըստ վտանգի կորստեան մարմնոյ. և մի և ա՝ ըստ վտանգի կորստեան հոգւոյ. ըստ առաջնոյն կամի ասել. ի գերիլ մեր ի բաբելոն՝ կամ ի ձեռս սատանայի, ոչ եթող զմեզ ամեզ կորնչիլ անդ իսպառ՝

թալով դողումն ոտից մերոց, այսինքն դողացուցանելով և կործանելով զմեզ ի կորուստ։ Եւ կամ ոչ արար ընդ մեզ այնպես, զի մի կարասցուք դառնալ յերկիր մեր. իբր թէ ոչ լինելով մեզ կարելի գնալ անդ՝ լինի մեզ ունել զոտս մեր դողդոջեալս և անպիտանացեալս. այլ պահեաց զմեզ, և արար՝ զի գնասցուք յաշխարհ մեր։

Ոստ երկրորդին կամի ասել. ոչ եւս մեզ թոյլ գնալ ի Հանապարհ քաջելացւոց այսինքն ի կռապաշտուս Թիւանոցա, այլ ինալ յածպաշտուե մերում անսասան. քանզի որպէս վկայեն գիրք. ե. եզր". գ. 21. և յայլ տեղիս, ի գերուԹե անդ ոչ յարեցան իսրայէլացիք աղգովին ի պաշտօն կռոց, որպիսի էր նոցա սովորուԹի. իսկ Թէ ոմանք զեղծան ի նոյն, այն մասնաւորաց համարի, և ոչ ապգին։

Զորպէսզի այս քան հայի յընտրեալս ՅԱ, զորս ի յաւիտենից նախասահմանեաց ի կեանս. վասն որոյ և իւրաքանչիւր նախասահմանեալ, կարէ ասել օրհնեալ է այն՝ որ եւս զանձն իմ ի կեանս, այսինքն նախասահմանեաց մուծանել զիս ի կեանս յաւիտենական * և ոչ եւս դողուն ոտից իմոց ||. իբր Թէ ոչ եւս ինձ դողալ և կործանիլ ի ձախակողմն՝ այսինքն ի դատապարտուԹի։ Զորդ քանզի զորս միանգամ նախասահմանէ ՅԱծ ի փառս՝ սահմանէ զնոսա միանգամայն և ի բազում փորձս, զայնմանէ և սոսկի մարդարէն ի յաջորդ համարն, ի մէջ բերելով զօգուտ փորձանացն՝ յորս փորձեցան իսրայէլացիք ի գերուԹենէ. վասն որոյ ասէ։

ՃԻ. Փորձեսջես զմեզ ՅԱծ և խնդեսջես. որպէս և խնդէ արծաթ։

Ոստ այլևայլ վախճանի կամ ըստ այլևայլ դիտաւորուԹեաՆ՝ ազգի ազգի օրինակաւ մարԹէ փորձել զոք. մի՝ առ ի ջնասել կամ առ ի կործանել ի չարն՝ առաջի դնելով զփորձուԹիս կամ զառիԹս կործանման. և ըստ այսմ ոչ երբէք փորձէ ՅԱծ զմարդ. յոր միտ ասէ. * մի ոք որ ի փորձուե իցէ՝ առասցէ Թէ „ յԱստ փորձիմ. զի ՅԱծ անփորձ է չարաց. փորձէ նա „ և ոչ ոք. իւրաքանչիւրոք փորձի առ յիւրոց ցան-

„ կուեց ձգեալ և պատրեալ ‖. (յակոբ. ա. 13։)

Երկրորդ՝ լինի փորձել զոք առ ի գիտել՝ թէ արդեօք կարէ՞ նա համբերել, կամ առ ի իմանալ՝ թէ զինչ արդեօք կայցէ ի սիրտ նորա. ևս։ Կամ առ ի ձանաչել՝ թէ հրպիսի՞ կոյ. զորօրինակ յորժամ փորձեմք զասկն ի դունոյն, ի ծանրութէն, և ի ձայնէն. և եթէ սոքիմքք ոչ յայտնեացի՝ հարկանեմք ի փորձաքարն, երբեմն և առ կռանեմք. այսպէս փորձեմք և զմարդ ի կերպարանսայ նմին ի դունոյ. ի շարժուածոյ նմին ի ծանրութէ. և ի խօսից նմին ի ձայնէ, և առաւել և ս ի գործոց՝ հարկանելով ի փորձաքարն, այսինքն համեմատելով ընդ կանոնս վարուց մանաւանդ ընդ վարդապետութիս քոի կենդանի վիմի. երբեմն և ս ներգելով նմին կռանելով։ Ոստ այսմ և ս ոչ զոք փորձէ՝ զի ս զամենայն գիտէ, և ոչ իւիք կարօտի գիտելոյ, զի ամենայն շարժմունք սրտից մարդկան մերկապարանոց կան առաջի նորա. քայց քանզի երբեմն թոյլ տայ նոցա փորձիլ՝ զի փորձեալքն ծանիցեն զինքեանս. յայս միտ կարէ ասիլ զնոյ թէ փորձէ զմարդ։

Երրորդ՝ լինի փորձել զոք առ ի յայտնել նոսին զնոյն զոր գիտէ. որպէս առնէ ոսկերիչն՝ յորժամ գիտելով զազնութիւն ոսկւոյն՝ մատուցանէ ի փորձաքարն. որով ցուցանէ այլոց զազնութիւն նորին։ Եւ կամ դարձեալ որպէս ի վաճառել ուրուք զանօթ ինչ՝ գիտելով թէ անարատ է և անբծող՝ հարկանէ զայն մատամբ, որով յայտ առնէ զնոսին զանբծողութիւն նորա՝ զոր գիտէ։ Այս միտ ասի զնոյ փորձել զմարդ նեղութիք, որպէս արար ընդ Յովբ. զոր իբրև եհար մատամբն՝ եհան նա ձայն ամբծող՝ ասելով եղիցի անուն տեն օրհնեալ ևս։ Այնպէս արար և ընդ աբրահամ և ընդ այլ բազում ծառայս իւր. յոր միտ ասաց Մովսէս. * քաջալերեցարուք. զի վասն փորձելոյ զձեզ եկն առ ձեզ տէր ‖. (ելից. ե. 20։)

Չորրորդ՝ լինի փորձել զոք առ ի զօրացուցանել և հաստատել, որպէս բրուտն փորձէ զանօթս ի թովելն՝ ոչ զի անպիտանասցի այլ զի թրծեսցի, և այնու եփեսցի, զօրասցի և հաստատեսցի. ըստ այսմ ահա հաստրակօրէն փորձէ տէր զմարդ. և իբր ի բազում

այսր աղաչաւ Թոյլ տայ փորձուէց գալ՚ի վերայ ծա-
ռայից իւրոց. յոր միտ առ սիրաք (իէ. 6.) * զանօթ
,, բրտի Թրծէ հնոց. և զմարդ արդար՝ փորձուԹի
տառապանաց ॥։

Ինպետրոդ՝ լինի փորձել զոք՝ առ՚ի գտեալ. որպէս
ոսկերչին փորձէ զոսկի՚ի մէջ հրոյ, ոչ զի անշքացի,
այլ զի գտեսցի. ըստ այսմ և բազում անգամ փորձէ
ած զծառայս իւր՚ի ձեռն սկսպէս նեղուԹենց. յոր
միտ առ լմնաստուհն, * որպէս զոսկի՚ի բոլս քննեաց
,, զնոսա ॥. (իմաստ. գ. 6։) Եւ գարձեալ Թէ.
* որպէս փորձի՚ի բոլս արծաԹ և ոսկի, նոյնպէս
,, ընտրէ զսիրտս ած ॥. (առակ. ժէ. 3։) Եւ զա-
քարիա մարգարէ առ՚ի բերանոյ ՚այ. * ջեռուցից
,, զնոսա՝ որպէս ջեռնու արծաԹ. և փորձեցից զնո-
,, սա որպէս փորձի ոսկի ॥. (զաքար. ժգ. 9)։ Եւ
եսայի առ. * եփեցից զքեզ միանգամ՚ի մաքրել զդիրտ
,, քո. և բարձից զամենայն անարգն՝ որ՚ի քեզ ॥.
(եսայ. ա. 25)։ Ա.յս եղանակ փորձելոյ նոյնանայ
ընդ նախընԹացին. յիմիք իմիք առարբերեալ ըստ պա-
րագայից լինի։

Պետրոդ՝ լինի փորձել զոք առ՚ի մարզել և՚ի
վարժել. որպէս արար ած ընտրեալ իսրայէլացիս ձեռամբ
յեսուայ առ ժամանակօք դատաւորաց (դատ. գ. 1։)
Յայսմ մարզուԹենէ երբեմն Թոյլատուաւք և այս փորձէ
ած, ոչ զի անկոյր որ փորձի, այլ զի առաւել զօրաց-
ցի և զարդասցի։ Տեսանեմք զի մայրն կամ դայեակն՝
՚ի վարժել զմանուկն՚ի քայլս՝ երբեմն փոքր ի՛ հե-
ռանայ և Թողու զնա յինքեան՝ ոչ զի անկցի, այլ զի
զօրասցի. և մանուկն ջանայ քայլափոխ լինել առ՚ի
հասանել՚ի մայրն և եԹէ սկսանիցի գլորիլ՝ ձեռն
կարկառէ նմա մայրն. ըստ սմին վարի երբեմն ած ընդ
և ած՚ի փորձել. (ովս. ժա. 3։)

ԱօԹնեցորդ՝ լինի փորձել զոք յօգուտ փորձեցելոյն.
և ընդհանրապէս խօսելով, ած յամենայնի և միշտ ըստ
սմին փորձէ զմարդ. և յայս իսկ առաքէ զփորձուիս,
զի բարւոք լիցի մեզ, Թէպէտ մեզ ծանր Թուեսցին։ Ա-
պա փորձուԹենց՚ի վերայ մեր՝ երևի մեզ ձմլիլ՚ի
նոցունց, բայց նոքիմբք զօրաւորս և փառաւորս առ-
նէ զմեզ ած։ Սակերչին առեալ՚ի ձեռս զպողպա-

տեայ փայլուն գործին (զոր կոչեն մասխալայ) չիւն նուաւ զոսկին և փայլեցուցանէ՝ թէ՛ և երևիցի ձմլել զնոյն . սոյնպէս և ամբ փորձութիք փայլեցուցանէ զմեզ : Փորձութիք որք գան ՚ի վերայ մեր ՚ի հրամանէն ոյ նմանին կռանող . որով հարկանէ ամբ զծառայս իւր՝ առ ՚ի ճևացուցանել զնոսա անօթ պատուական , և հաստատուն ևս գործել . զի յայտ է թէ կռանօք ոչ միայն ճևանայ երկաթն , այլ և արճնդանայ : Երկաթեայ կնքոյ ևս նմանին փորձութիք , (այն է սիկկէ) որով զրեթէ չնչէ ամբ ծանրութիք ճեռին զմարդ՝ առ ՚ի տպաւորել ՚ի նմա զկատարեալ թէ պատկերն իւրոյ :

Խարան է փորձութիւն՝ զոր ամբ դնէ ՚ի վերայ վիրաց մերոց . արդ խարանն թէպետև կամի այրել զառոյգն ևս , բայց ամբ յապականեալն միայն հալեցուցանէ առ ՚ի բժշկել : Ախտիր է փորձութիւն , որ ծածկէ և պահէ զհուր սիրոյն ոյ . և զի յերկարիլն չիջանի՝ ոչ թողու ամբ . այլ առնէ * ընդ փորձութեանն և զելս ‖ . (ա . կոր . ժ . 13) : Նման հրոյ գան ՚ի վերայ մեր փորձութիք . այլ զորօրինակ ՚ի հրոյ կակղի մետն , և պնդանայ կաւն , սոյնպէս այր արդար առաքինանայ փորձութիք , իսկ մեղաւորն խստանայ : Ընծան անփորձ և անարդ ՚ի հուր արկեալ սևանայ . իսկ փորձն և ազնիւն սպիտականայ : Պաքէն երկոքին աւազակք մատնեցան ՚ի հուր տանջանաց խաչի . մին սպիտակացաւ և միւսն սևացաւ . մին ողկոյզեալ փայլեցաւ , և միւսն հանգոյն յարդի այրեցաւ :

Հուր է փորձութիւն . որ թեթևն է՝ յերեսս լուղի , ծանրն ՚ի խորս ընկղմի . լուղն ՚ի վերոյ ծնայ , քարն ՚ի վայր իջանէ : Արդիքն Իսրայէլի անշնաս անցին ընդ ծովն կարմիր . իսկ եգիպտացիք ընկղմեցան :

Ոսկի արդարոս ածեն փորձութիք . այլ որչափ ածեն , այնչափ բարձրացուցանեն զհոգին . գրի (՚ի ծնն . է . 17 .) թէ * բազմացաւ ջուրն և վերացոյց զտապանն ‖ . իսկ այլք ընկղմեցան : Այնպէս ՚ի բազմանալ ջուրց փորձութեաց՝ բարձրանան արդարք յառաքինութիս : Արճափ նուաճէին եգիպտացիք զիսրայէլացիս , այնչափ աճէին նոքա : Արճափ յատի որթ բարւոյ՝ այնչափ աճէ

և առաւել և ա պտղաբեր լինի. առ որ հայելով ասաց
քս. * ամենայն ուռ որ բերէ զպտուղ՝ սրբէ զնա
(հայր իմ, այսինքն յատէ զնա. որ է պուտամիշ
ընել). զի առաւել և պտղաբեր լցցի ‖. (յովհ.
ժե. 2)։ Ալ իրաքոյժն հատանէ և պատառէ զվէրան
սուր գործեաւ՝ զի ապաքինեսցէ. բժիշկն տայ դեղ
դառն՝ զի առողջացուսցէ։

Ա.էկոծութիք զնասեն բաղմաց, բայց օգուտ և
ընծայեն ոմանց։ Խոնաք դիզեալք ի վերայ ծովու ի
ժամանակի հանդարտութե՝ ալէկոծութե ի ցամաք
անկանին. սոյնպէս և խորհուրդք մարդոյ յոչ փորձելն
սկսանին դիզել ի վերայ ծովու ախտից իակ. ի գալ
փորձութեց՝ դիմեն ի բարին։ Ա.շմարտութիք ի
յառնել վիճաբանութեց՝ առաւել և սայծառանան,
և հաստատին։ Ա.թէ ընդդէմ չշմարիտ կարծեաց
քոց հակառակեսցի ոք, պէտէս պատճառս գտանես
ի պատասխանել. որով և առաւել հաստատիս ի
նոյն. սոյնպէս ի զօրանալ փորձութեց ընդդէմ
առաքինութեց քոց՝ հնարս խնդրելով ի վանել զնո-
սին՝ առաւել հաստատիս ի նոսին։ Ա. փորձել ոչն
բնեդիկտոսի, և Թովմայի ապուէնացւոյ՝ հաստատե-
ցան յողջախոհութե, մին ընդ փուշ Թաւալելով և
միւսն խանձողիւ վարելով։ Ա.յն փորձութիք՝ որք
կամէին տիրել նոցա, եղեն գերիք նոցին. * և եղե-
ցին գերիք գերեվարք նոցա, և անկցին ի ծառայու-
Թե՝ որք տիրէին նոցա ‖. եսայ. ժէ. 2։ Ա. կամիլ
փորձութեց յափշտակել զնոսա՝ յափշտակեցան և
կորեան։ Ա.ոչեաց կորիւն առիւծու ի վերայ սամի-
սոնի. և սամիսոն պատառեաց զնա, և յետոյ եգիտ
մեղր ի բերան նորա. (դատ. ժէ. 5 — 9։)

Ջանգոյն քարանց ԹօԹափին ի վերայ մեր փորձու-
Թիք, ի դիւաց, ի մարդկանէ և ի մարմնոյ, ի
ծածկել և ի կորուսանել զմեզ. այլ որ հաճելոյ՝
պահակ կացմէ ի նոցունց նման նախաւկային. * երա-
„ նելոյ է այր՝ որ համբերիցէ փորձանաց, զի եթէ
„ ընտիր ևս գտանիցի՝ առցէ զպսակն կենաց ‖.
(յակ. ա. 12)։

Յայսմ ամենայնի որպէս տկարութիւն բնութե մերոյ
և պակասաւորութե մեր ընդդիմանայ, և տրանջայ

ևս , սոյնպէս առաքինութեանն համբերութեանն օգնեմ ի հասիլ : Աղօթեմ պակասաւոր արկեալ ի պաղչեղ եփեալ (այսինքն ի շատ) փոխանակ սպիտականալոյ մեծագնի . եթէ արկցես զաղ ի պաղչէդն՝ սպիտականայ . աղ է համբերութիւն , և մաքուռ արծաթ պակասաւոր . եթէ մտցէ այս աղ ի պաղչեղ փորձութեանց և նեղութեանց՝ սպիտականայ մարդ և առաքինանայ , մաքրի և փայլի : Ի պակասիլ այսր՝ հասանէ երբեմն յօդնութիւն ողորմութենն ՅԻ , և տայ մարդոյ տանիլ փորձութեանց և հասիլ : Այսու ամենայն հայելով մարգարէին՝ ասէ ,

Փորձեցէր զիս Աստուած . և տնկեցէր , որպէս և տնկի արծաթ . Այսու բան գնեզութենան զորս կրեին խորայէլացիք , ևս և զի և իցէ փորձութիւն , նմանութեամբ մարդ առնէ սատակութիւն հոգոյ՝ որ ի բովս արծաթոյ , կամ մանաւանդ հոգոյ հնոցի . որպիսի էր և նեզութենին՝ զոր կրեցին յեգիպտոս . յոր միտ ասէր մովսէս . * եհան զձեզ յերկաթեղէնէ հնոցէն յեգիպտոսէ ։ (Ձ . օրէնս . Դ . 20 .) կամ որպէս գրի (ի Ձ . Թագ . Ը . 51 .) * ի միջոց երկաթոյն հալոցաց ։ Վասն զի ըստ գրելոյ մերոյ այժմ , որպէս սատակութիւն հնոյ զոտ զերկաթ և զարծաթ , և ծախէ զաղտս և զժանգ , սոյնպէս և սատակութիւն նեղութեանց և փորձութեանց մաքրէ զմարդն՝ ծախելով զախտս նորա ։

Այլ ըստ այսմ նմանութեան կամի ասել . զորօրինակ որ փորձէ և զոտ զարծաթ , թողու զոչն մնալ ի բովս որչափ պիտոյն իցէ՝ մինչև հասցէ ի կատարեալ զտութիւն , սոյնպէս և դուն՝ արկեր զմեզ ի նեղութիւնս զերութիւն բաբելացւոց , և թողեր մնալ անդ մինչև ի զգաստանալ մեր և ի զղջալ ապաշխարութիւն , Այլ առ ի լսոյ հաստատութիւն ասացելոցս՝ յարէ զկնի և ասէ ,

Այս տնկեցեր , որպէս տնկի արծաթ . Աղաչեմ եւ զհետ լինել խիթք մեզ մոխոհութիւն կամ հարցմանէ՝ առ ի հասու լինելոյ թէ զինչ իցէ . յայտնեալ նաև զհետ լինելն խիթք գործով ի տեղեկանալ փոխաբերութիւն ինն քննել ասէ . որ է փորձել . և այս հայի յերրորդ տեսակ փորձելոյ ըստ ասելոյ մերոյ ի վերոյ . և զի որ զտէ զարծաթ ի բովս՝ զհետ լինի գտանելոյ զաղ-

նուսելնէ պատուականութեանէ նորա՝ յայսմանէ պղտով
ինն փոխաբերութեանէ քննել սահ և այն։ և յայս միտ
դնի ասա այս բառ։ որպէս յայտ է յերբ" և յայլ
Թագդ". որով յուցանի՝ թէ որպէս բռնաբարեալ արկա-
նելով զաբծաթ ՚ի բռնս զանէն զայն, սոյնպէս և ած
էարկ զնոսայլացիս ՚ի բռնս նեղութեանէ, ընդ որս և
զբաղում հաւատաւորիմ ծառայս իւր, ոչ զի ապակա-
նեսցին, այլ զի զանեցին և սրբեսցին։ և կամ շար-
ժեացին սիրաք նոցա, յիշել՝ թէ յորպիսի վիճակէ յոր
Թշուառութենէ անկան, և այսու զգաստացեալ խոնդ-
բեսցեն զինքն՝ ոչ զի ինքն կարօտ էր նոցա, այլ զի
նոքա կարօտ էին նմա առ ՚ի գտանել զաւարին իւր-
եանց։

Ա. յսպիսի ինչ առնէ քաղցում անգամ և առ ամպա-
բիշտս՝ առ ՚ի մաքրել, և առ յուսացեալս՝ առ ՚ի
զաթեռուցանել. յոր միտ ասէ գիւորգ վարդապետ ՚ի
մեկն. եսայ. գլ. ՚ա. * որ ինչ բռնքն ոսկերչին էն,
և պատիճքն՝ ծուլացելոց ‖։

Յորհդաբար՝ սոյն այս բան հայի ՚ի մարդկայինս
քնութենէ առեղծեալ ՚ի պատիեր ոչ իբրև զաբծաթ և
զոսկի. զոր յետ խանգարելոյն եդ ած ՚ի բռնս նեղու-
Թենց ՚ի զտել և ՚ի նորոգել։ Հայի դարձեալ և յե-
կեղեցի որ, զոր ՚ի սկզբանէ անտի զտեաց ՚ի բռնս
հալածանաց, ոչ զի սրբեսցի, այլ զի յանսրբոց զտես-
ցի, և որ պահեսցի։ Ո յսպիսի հալածանս և զնե-
զուԹիս այլով ինն նմանուԹիւ ևս առաջի առնի մար-
գարէն, և ասէ։

ԺՈՒ. Լքե՛ղ ղեղ յորթ՝ այն. եբէր նեղութի ՚ի ինիոնս
դը. և անցո՛ղք ճանապարհի ՚ի վերոյ քաղաքդ,
Ար ըմբռնի յորդայիւ՝ հանդ իսատ ոչ ունի, այլ անդա-
դար ջանայ հնարս գտանել ազատուԹե. սոյնպէս և
խորհրդեացիք ըմբռնեալ ՚ի նեղութիս իբրև յորդ-
գայի՝ ջանային հնարս գտանել առ ՚ի ազատիլ ան-
տի։ Ա՛ղ զի ոչ գոյր նոցա այլ ինչ հնար՝ բայց եԹէ
դառնալ առ ած և աղաչել զնա, և ուխտս դնել ընդ
նմա, ՚ի նոյն ձեռն արկին։ և ահա այն խակ էր զոր
դիտէր ած, և յայն խակ մանկանց գնոսա ՚ի գերու-
Թիւն։ Ո յսոսիկ կամելով մարգարէին յայտ առնել

խօսի ի գէմն տխուրս , և ասէ ։

Ինձոցէք ընել յորժամն ։ Լսեցէք մանեցէք զմէզ ի գերութեն , որպէս մանուին թաւշունք և անասունք յորոգայթ . և որպէս նոքա յորոգայթի անդ չունին գազատութեն , այլ կան իբրև շղթայեալք ի գերութեն , սոյնպէս և մեք ։ Եւ ասէ մարգարէն մանեցեք՝ այլ իջուցեք . առ ի ցուցանել՝ թէ չարաչար մանեցան ի գերութեն , և կային ի խորս գերութեն . և նեղութիք բարձրացեալ էին ի վերայ նոցա . յոր միտ յարէ զկնի և ասէ ։

Աչքիս նեղութիք ի ինձոնս վրա ։ Վնասանց նմանեցուցանէ զնեղութիս գերութեն , առ ի ցուցանել զծանրութեն նոցա . զի հասարակօրէն որք վարին ի գերութեն , մանաւն յաչխատութիս հանգոյց և շինուածոց , ի կրել ջհոզ և զկիր ։ Աչ թէպէտ ոչ պատաս հէցաս խոպանելացուց ի բաբելոն հոզակիր լինել , և բեռնաթաթձ չրջիլ , բայց նեղութեն նոցա իբրև բեռն ծանրացեալ էր ի վերայ թիկանց նոցա . նա զի այն միայն քաւական վիշտ էր նոցա , զի ոչ էին յազատութեն , այլ ի գերութեն ընդ իշխանութեր բարբարոսաց . յոր միտ յարէ զկնի և ասէ ։

Լինոցէք մխրճիկ ի վերոյ գլխոյ մերոյ ։ Կամ ասել . դու էիր ներ մեր , և դու իշխէիր ի վերայ գլխոյ մերոց , իսկ այժմ զմորդիկ բաբելոնի արարեր իշխող ի վերայ մեր ։ Եւ արժան է հղռել , զի մարգարէն ոչ ասէ , ի վերայ մեր , այլ ի վերայ գլխոյ մերոց , և այս՝ թէպէտ հասարակաց զոյց է , զոր և ասմ՛ք վարեն , բայց սովին նշանակի իսպառ նուաճելն . զի որովհետև մարդս չունի գերագոյն քան զղլուխ իւր , եթէ զայնմանէ ևս ասիցի տիրել ընդ այլովք , այնու ցուցանի ըստ ամենայնի և իսպառ տիրել և իշխել նորա ։

Վասնեալ ոչ ասէ՝ եդեր՝ այլ անցուցեր . որով նոյն ուիս նշանակի իսպառ տիրելն . զի առելի ինչ ցուցա նէ անցուցանելն ի գլուխ՝ քան դնելն ի գլուխ . զի այն հաստատագոյն է քան զայս ։

Լքժան է առնանել և զայս , զի յայս համաբ այնպէս նկատաբգել մարգարէն զձշուտաւութէն իսրայէլացւոց , և զաշխատալի վիճակ մարդկային բնութէն ի գերուե

անդ, մինչև յամենայն կողմանց պատրաստել նոցա. ձեռք և ոտք յօրոգայթս, թիկունք՝ ի նեղութիւն, և գլուխ՝ ի հարստահարութիւն։ Հայոցին յետին թշուառութիւնք գոլով՝ այլ սաստ նոցա ածէ յօրինակ այցելուէ մարգկային ազգի. և ես՝ ան զգաստութեան հանդուցանեմ։

Յարմարական մեկնութիւն այս բան կարէ հայել՝ ի քահանայս. որոց յանձն արարեալ է ած զգուշութիւնն. և որպէս թէ անցուցեալ է՝ ի վերայ գլխոց նոցա. մինչև զարիւն կորուսելոց՝ ի նոցանէ՝ ի քահանայից խնդրել։ Ո՞յսոսիկ եգեալ խօսի և զգաստութիւն ասելով։

ԺԶ. Ա Նդառ ես ընդ հոսս և ընդ ջուր, և հանիր զնեղ ի հանգիստ։

Ի փրկութենէ երկու ինչ առաւանի, մի այն՝ որ ասի յորմէ. և միւս այն՝ որ ասի յոր. այսինքն է, այն՝ յորմէ լինի զերծանիլ. և այն՝ յոր լինի հասանիլ. երկրին այսոքիկ մեծ երևեցան յիսրայէլացիս. զի յորմէ զերծան՝ էր նեղութենէ անչնաքին. իսկ յոր ժամանեցին՝ հանգիստ ի քարին։ Ա.ամենայն պատճառ ինքեանք եղեն՝ այսինքն պատճառ կրելոյ զնեղութենէ. իսկ երկրորդին պատճառ՝ ած եղև. ամեն իրի զերկրորդն ուղղակի՝ այ տայ. իսկ զառաջինն ինքեանց։ Ա.ալոյ և յառաջինն անդ մտածելի է երկուքինչ. այսինքն մտանել՝ նեղութենէ, և համբերել նեղութեան. մտանելն էր ինքեամբք, իսկ համբերելն առաւծով. և առ՝ ի յայտ առնել զայսոսիկ՝ այլով իմն բառիւք վարի, յասելն։

Ա Նդառ ես ընդ հոսս և ընդ ջուր։ Աղաղհեաւև՝ ի վերոյ եգ՝ ի համարն ։ ք. քննեցեր զմեզ որպէս քննի արծաթ, ի նոյն նմանութենէ հայելով խօսի. վասն զի արծաթ հրով և ջրով զտի, և ելբեւեն՝ ի հոս արկեալ՝ ի ջուր մխի. այնպէս և ընտրեալքն՝ ի հոս և ի ջուր մխին, և փոքրին։ Ա.ըդ հրով նշանակի հինչ ազգնասիչ նեղութիւն. ըստ այմ (եզկ. ժե. ղ.) * ի հրոյ ելցեն, և հոս կերիցէ զնոսա ։ և (ղ. ը.) * արկից հոս ի վերայ եգիպտացւոց, և խորտա,, կեսցին ամենայն օգնականք նորա ։ Այնպէս և

ջրով նշանակի խեղդիլ նեղուել . որպէս է սեաստանել (Ի սաղ . ԼԸ . 8 . և կը . 1 .) յասելն . * կեցո զիս ,, ածի . զի հասին ջուրք յանձն իմ . ընկլայ ես ի ,, խոր անդնդոց , ուր ոչ գոյ հնձ հանգիստ ։

Այլ զի փոխաբերական բանք աւելի սաստկացուցա- նեն զնշանակութիւն իրին՝ քան հարազատ բառքն , մարգարէն կամելով ցուցանել զաստակութիւն նեղու- թեաց ժողովրդեանն , և խորհրդաբար զառաւտեան որդ մատուիրեսաց , կոչէ զայնս հուր և ջուր ,

Այս դարձեալ որովհետև երկուքին սոքա այսինքն հուր և ջուր միմեանց հերհակառք են , զայսոսիկ ի մէջ բերելով սոքիմբք կամի առաւել և սաստկագոյն ցու- ցանել զնեղութիւնն . որպէս թէ հուր և ջուր , այս է ազգի ազգի հերհական նեղութիւնք առ ի յաղթա- նակել զմիմեանս՝ հասեալ իցեն ի վերայ նոցա , մին՝ առ ի այրել և տոչորել , և միւսն առ ի խեղդել և կորուսանել . որով յանկնարինս չարչարին նոքա . վասն որոյ գրելէ իբրև խոնջեալ ի տառապանաց խօսի մարգարէն ասելով . աշա ընդ այսպիսի վիշտս անցաք իբրև ընդ հուր և ընդ ջուր ։

Ուր անցաք ասելով՝ ցուցանէ ոչ սոսկ զկրեն՝ այլ և զհամբերելն . զի սոսկ կրելն զնեղութիւնս՝ եթէ ըստ նմանութեան հրոյ իցէ , զայրուցին և զտոչորուին պատ- ճառէ . ապա թէ ըստ նմանութեան ջրոյ իցէ՝ զընկղ- մուիս ի մէջ բերել և զկորուստ ։ Կամ անցանելն ըստ նեղութիւնս՝ եթէ ըստ նմանութեան հրոյ իցէ , զայրուն և զվխլուզուն պատճառէ . ապա եթէ ըստ նմանութեան ջրոյ իցէ՝ զլուացուցին և զսրբութիւն ։

Լուր ասէ որ Տայլ եւս խրախուսուցոյց , նոյնպէս և այլոց ծառայից իւրոց՝ մանաւանդ մարտիրոսաց՝ մատ- նել յայնպիսի նեղութիւնս՝ օգնեաց և նոցա՝ հաստ- բերել այնց նեղութեանց , և ի լռանալ ժամանակին՝ զոր սահմանեաց էր՝ ելեան զնոսա ի նեղուէ անտի , և ետ ի խաղաղութիւն . վասն որոյ ասէ ։

Այս հասեր ընչ ի հանգիստ . Այսինքն ազատելով զմեզ ի տառապանաց մերոց հասեր զմեզ ի տեղիս յոյս , ուր է հանգիստ մեր ։ Այս աստ բառդ հասեր՝ ոչ հայի ի նեղութենին յորմէ փերծոյց , այլ ի հան- գիստն յոր է ետ . իսկ պատճառ դնելոյ հասեր՝ է ցու-

ցանկալ՝ թէ գերազանց և բարձր ինն էր այն հանդ-
գիտա՝ առ որ կամ գնասա ՚ի՚ ։

Այս առաւել յարմարի փառացն արքայութեանն՝
յոր եհան ՚ի՚ զսիրելիս իւր զանցեալսն ընդ հուր և
ընդ ջուր ։ յորմէ սակս զոյն բան ապրումիս ընծայեմք
մեծաբերաց, մանաւանդ քառանիցն, որք իրապէս
անցին ընդ ցամաքեալ ջրոյ, և զանցին զջերմութեանն
հրոյ ։

Այլ բանք եթէ սոսկ ըստ բառիցն առցին՝ այլով ինն
օրինակաւ յարմարին իսրայէլացւոց՝ ըստ որոյ յայտա-
նութեանն ՚ի՚ եգիպտոսէ անցին ընդ ծովն կարմիր և
ընդ յորդանան ։ և ՚ի բաբելոնէ ընդ հուր հնոցի, որ-
պէս անանիայեց եղև ։

Ամբրոնացին այլաբանօրէն մեկնեալ զայս բան՝ հրով
խնամոյ զՏոգին ՚ի՚ ասէ, թէ կամ զշնորհս Հոգւոյն սիր, իսկ
ջրով՝ զնոյն զոյն ջուր աւազանին ։ արդ ։ * որք ընդ
,, հուր հոգւոյն և ընդ ջուր աւազանին անցանեն
,, ասէ, յերկինից հանդիսան եւանեն ։ և թէ անարատ
պահեցեն զանձինս ։

Վարդապետս, հրով նշանակին ՚ի և իցէ փորձութիւնք ։
և ջրով ջերմ ապօթք ։ յոր միտ ասաց ոմն ՚ի սրբոց ։
* կայ յաջոյ ձեռին զջուր ապօթից, և ՚ի ձախն զհուր
,, փորձութեանց ։ ՚ի բորբոքել փորձուէ՝ հնդ զաղօթ ապ-
,, ՚ի վերայ նոցա ։ Վարձեալ հրով իմացեալ լինին
ձախորդ և տանջողական փորձութիւնք՝ որք այրեն զո-
գիս ։ իսկ ջրով հեշտացուցիչ փորձութիւնք՝ որք մեղկեն
զզգայութիւնս ։ կամ հրով հոգևոր փորձութիւնք և ջրով
մարմնաւորք ։ ընդ որս անիծաս անցեալ սրբոց՝ մերձին
առ ՚ի՚ ։ Վարձեալ՝ հրով և ջրով նշանակին նեղչտ-
կան փորձութիւնք, զորս առաքել երբեմն ՚ի՚ առ ՚ի՚
մեղմացուցանէլոյ զիրեարս ։ որպէս առնէ բժիշկն՝ որ
զջերմութիւն հիւանդին ցրտայնով մեղմէ, և զցրտու-
թիւնն ջերմ դեղով ։ սոյնպէս և ՚ի՚ ընդ այսպիսիս
թոյլ տայ անցանել ծառայից իւրոց անվնաս ։ և ապա
հանէ զնոսա ՚ի՚ հանդիսան յաւիտենական ։

Այնթէ այս այսպէս է՝ ապա որք միանգամ յաստիս
սահեալ կան, և ոչ ցանկան ժամանել յայն հան-
գիստ, նոքա երբեմն փայտք ՚ի՚ հուր ձախորդութեանց այ-
րին, հանելով ծուխ անհամբերութեանց և անիրաւու-

Թէեց. և իբրև կաւ՝ ի ջրոյ յաջողութեաց լուծանին՝ ի հեշտութիւս, ի փառամոլութիւս, ||՝ ման որոյ և չանէին առել՝ անցաք մեք ընդ հուր և ընդ ջուր, և հասաք ի հանգիստ. այլ թէ այրեցաք հրով, և լուծաք ջրով, և ածաք անկաք ի գժոխս։

Օ՛ինչ ապա յորժամ տեսանիցեն զարդարսն փայլեալս հրով և մաքրեալս ջրով և հասեալս ի հանգիստ. բայց եթէ աւազել զանձինս. զի նովին հրով սոքա այրեցան, և նոքա զտեցան, սոքա սևացան, և նոքա փայլեցան, և նովին ջրով սոքա լուծան և եղծան, և նոքա մաքրեցան և սրբեցան. և ի վերջոյ սոքա ի՛բրև ի գժոխս, և նոքա ելին յերկինս։ Վասն զի մարգարէն յայտ արարեալ զանցանել ժողովրդեան ընդ նեղութիւնս և հասանել ի տեղի հանգստեան, ցուցանել այժմ, թէ զինչ ունէին նոքա առնել անդ. ասին իբրև յարեւ զինի և ասէ։

ԺԷ. Ա՛ուէ՛ ի տուն որ պատրաստ. քաղ տեղ ղուխս իմ, ղեր խոպոպան տեղ ղերեսուս իմ. ղեր բերան իմ խօսէցաս ի նեղութիւն։

Ի գերիվ իսրայէլացոց առ Հաստարակ՝ գերեցաւ և ամենայն վայելչութիւն նոցա, և ամենայն պաշտամունք նոցա. այրեցաւ և տուն նոին, և անհետ եղեն ամենայն ինչ. ի յիրիկ նոցա գայս՝ յոգւոց ելանելիս. և ամենայն ոգւով հաւատային, իցէ՛ թէ միւսանգամ արժանի լինին կանդնելոյ զտուն նոին, և պաշտելոյ զնա անդ. որոյ վասն իակ ուխտեալ և՛ին՝ մատուցանել նմա անդ յատուկ զոն ընծաղհաւատութեան. Հայէլով ապա մարգարէին ի կատարումն այսր փափաքանաց և ուխտից՝ ասէ։

ԺԷ. Ա՛ուէ՛ ի տուն որ պատրաստ. քաղ տեղ ղուխս իմ, Լ՛զալ հի գնելով յոգնակի իմնանայ. զի խօսի՛ ի գիմաց Ժողովրդեան. որպէս թէ ասէր. ի՛ հանել քո զմեզ ի տեղի հանգստեան մերոյ, կանգնեացուք անդ տուն անուան քո. և մտցուք ի տուն անդր ազաղջի քո՛ոյ դատարկաձեռն՝ այլ պատարագօք այսինքն ընծայիւք և զոհիւք, զորս մատուցցուք քեզ անդ։ Լ՛ւ բայ ի պատարագ՝ զորս միշտ ունիմք մատուցանել քեզ ատցուք և զուխտ մեր. ուր ուխտիւ իմացեալ լինի

յատուկ պատարագն զոր ուխտեցին, որպէս և յայտ-
նի զինի ասելով։

Օ՜ր խոստացան ինձ շընորհս իմ. զոր բերան իմ խօսեցաւ
ի նեղութեան։ Յերկոքեան այս բանք զնոյն նշանակեն,
բայց յայլևայլս հայեցուած, առաջինն հայի յատեան փա-
փաքման հասանելոյ ի տուն նոյն, և մատուցանելոյ
զնոյն. յոր միտ ասէ. զոր խոստացան քեզ շրթունք
իմ։ Իսկ երկրորդն հայի յատեան փափաքման ազա-
տելոյ ի նեղութենէ յատենէն. զոր բերան իմ խօսեցաւ ի
նեղութեան. որպէս թէ ասէր. յորժամ ի նեղութեան
էի ի գերութեան անդ՝ փափաքելով ազատիլ անտի, և
ցանկանալով դառնալ ի տեղի իմ յերուսաղէմ, ուխ-
տեցի յայտնի և որոշ բանիւ. եւս և հաստատեմ ընդ
խոստացեալ՝ մատուցանել քեզ անդ զնոյն. և արդ ահա
կատարեցաւ ցանկութենի իմ, և հասի փափաքանաց
իմոց. ապա կատարեցից և ես զոր խոստացայ։

Վ Երածաբար՝ այս ամենայն ըստ լատ՛՛. Հայի ի փա-
փաք սիրոյ՝ որք ի մտանել ի տուն տեառն յարքայութենէ,
հնէրկայանան նմա պէսպէս պատարագօք, յորս առա-
ջինն է պատարագ օրհնոյն տեր. երկրորդն է պատա-
րագ ազօթից և փառաբանութեց. երրորդն է պատա-
րագ սիրոյ. որոյ սկզբնաւորութիւն վառեալ է ի նոսա,
և ուխտեալ է ի բերանոք և շրթամբք իւրեանց, ըզ-
կատարեալն նուիրել յարքայութենէ։

Պատճառ՝ ի հոգ բերելոյ մարգարէին զշրթունս և
զբերան, այն է՝ զի ցուցցէ զհաստատութիւն խոստմանն
և ուխտին. իբրզի ոչ միայն սրտիւ խոստացան և
ուխտեցին, այլև բանիւ շրթանց և բերանոյ յայտնի
և որոշակի իբրև հնարով հաստատեցին զայն։ Օ՜ այլ
ինն պատճառս ոմանք բարեպաշտիցն հնէից, առանդ ելով
թէ ուխտն յայնժամ լինի կատարեալ և պարտաւո-
րիչ՝ յորժամ բերանով խոստացեալ լինի, և շրթամբք
յայտնի. ամէն իրի զայսոսիկ յատաջ բերել առեն մար-
գարէն ասել. այլ այս հոգի առ արտաքինսն և ոչ առ
հնէրքինս պարտաւորութենի ուխտին։ Ի՜ըզ եդեալ մար-
գարէն զնիշատակութենէ ուխտին, յայտ առնէ այժմ՝
թէ որպիսի պատարագ էր այն՝ զոր ուխտեալն էր.
ասեն որոյ ասէ։

ԺՂ. Օ ողջակէզս ողջակիզիցս մաքրութեանն եւ խընձ-
ից. Եւ տէր մաքրեսցէ զբարեխս եւ զնոխազս։

Այս բան ցուցանէ զառաւելութիւն փափաքանաց սրտի ի չնորհակալ լինել ցՅի, մնասուցանելով նմա զանա-
զան զոհս՝ ոչ ի հաւասարակ անասնոց՝ այլ որք ուղղա-
կեցքն իցեն։ Իսկ ուղղակիցն նշանակէ աստ զպա-
րարան, զի կենդանին յայնժամ հաստատագոյնս պա-
րարտ լինի՝ յորժամ ոսկերք նորա լիանան ուղղովք.
քանզի հաստատուն պարարտութիւն տիրապէս յու-
զեզս (այսինքն ի ծուծս) ոսկերացս ունի զանգի. զայս
ալիսի կենդանիս և նուէրս խոստանայ մատուցանել
Յի ողջակիզ ի գառնալն ի գերութենէ. վասն որոյ
ասէ.

Օ ողջակիզս ողջակիզիցս մաքրեսցէ տէր՝ ըստ ոչ խնչոյ. Եւ
տէր մաքրեսցէ զբարեխս եւ զնոխազս։ Ի՛ աղաչեալ մարգա-
րէ, որ երևեցաւ անմիջապէս յետ գաղթի գերութեան՝
տեսեալ զի ոմանք ի ժողովրդենէ մատուցանէին պա-
տարագս և ողջակէզս վասն կամ գյաջիւտակեալս՝
ամբաստան լինի և անէծս ևս կարգայ. (մաղաք. ա.
8 — 14.) զի այս ոչ էր յարգել Ցի, այլ մանաւանդ
անարգել. ասի իբրև մարգարէս ի խօսիլն աստ զող-
ջակիզսդ ի բաց առնու զայսպիսիս. և զուղղելոցն
առաջի մատուցանել ասելով։

Ի՛ատուցից ի տան քումմ զողջակէզս ի պարարտ ա-
նասնոց, զպարարտ խոյս, և զպարարտ զուարակս, և
զպարարտ նոխազս, ընդ որս և զպարարտ խուճկս։
Օ ուարաճաւ իմացեալ լինի արու որթի մեծացեալ.
խոշիւ՝ արու ոչխար ոչ մանեալ, նոյնպէս և նոխազաւ՝
արու այծ։ Օ այսոսիկ գնեալով մարգարէին տայ իմա-
նալ և զամենայն ազգս զոհելի կենդանեաց, զորոց
խոստացեալ էր մուծանել։ Ի՛զնպէս և իւրեքօք տայ իմա-
նալ զայլ ամենայն ծախանելիս. և յայսմ ամենայնի՝ ի
պարարտից ցանկալ մատուցանել։

Արբիմք նշանակին հոգևորացս նուիրմունք անձանց
ի ձեռն սրբոյ վարուց յերկրի աստ, և ի ձեռն
օրհնաբանութեց և կատարեալ սիրոյ յերկինս. և
և նուիրումն անմահական ողջակիզին ի նոր պատա-
րագի. և զարձեալ նուիրմունք ազօթից՝ Ընդմանր

մարմնոյ, և կատարեալ միաւորմամբ ախտից ըստ
լամբ". և որ կարևորն է՝ նուիրմունք գործոց բարեաց
՝ի ձեռն ուղղել զ իսաւսրսել. զի սովին ուղղելոյ
նուիրին այլ գործք մեր։

Նորոյակս, ուղղելոյ ողջակիզեալ նշանակին գործ-
նական կեանք լցեալք առաքինական կենօք. ոսկի հա-
մարի գործնական կեանք, ուղիղն է առաքինին.
մին առաքինի, և միւսն անտես կայ. նա արտարին է
և սա ներքին. Հայեաց ՝ի նմա է՝ այլ սոսկ պահէ. սա
ոսանց նորա սա չարժէ ինչ. առանց սորա նա ոչ կա
է, Լրկրորին և Հաձոյ են ՝ի, յօգնեալն իբրեւց. ՝ի
պատասխանի միոյն ասէ միւսն ցմա. * ասա դմա՝ զի օգ-
,, նեսցէ ինձ ‖. առանց օգնութեան մարիամու ՝ի զուր
է աշխատութեան մարթեալն. * մարթա՝ մարթա՝ դու
,, հոգաս, և զբազում իսկ զբաղեալ ես. բայց ասա
,, տակաւ ինչ ոմիոյ է ‖. այսինքն թէ տակաւ գործդ
և ես շատ է, եթէ տեսականն առաւելագոյն. այն է՝
ընդ որ առաւել հայէիր քան իբրև ընդ ուղիղ գոր-
ծոյն. որոյ վասն յաւել ասել. * մարիամ մասն բա
,, րի ընտրեաց ‖. այն է տեսական կեանքն. (ոսկ.
Ժ. 40 — 42.) Ա՛իսկ ակեաց ունի յաւետին աղօթիւր.
և ՝ի հարցանելն՝ ասաց. եթէ աղօթք ոչ օգնեսցեն
ուսուցչին՝ ոսկր են առանց ուղղոյ. միոյն կատարելը
սա զգործ մարիամու, և միւսոյն զմարթեալն. Ցե-
տական կեանք առանձինն ոչ կարէ տեւել. նոյնպէս
և ոչ գործնական կեանք առանձինն. Որ պարապէլ
գործնական կենաց՝ պարտ ամփոփել և՝ ի տեսականն,
և որ պարապիլ տեսականին՝ վարել և՝ ի գործնականն,
Լդ ասե զմարդն՝ ի գրասիրն իբր ՝ի վէմակ տեսա-
կան կենաց. բայց հրամայեաց և գործել և պա-
հել զսա գործնական կենաց. Լրևեցան եղկիկլէ
չորս կենդանիք Թռուցիչք Թևօք այսինքն տեսա-
կան կենօք. բայց կային ասէ ընդ Թևօքն և ձեռք
՝ի ցոյց գործնական կենաց.

Լ՛ընդ՝ որպէս ուղղելոյ ողջակիզեալ նշանակին կատա-
րեալ կեանք, այնպէս և չորիքին զՀիւք, այսինքն
խոյք, խնկոք, զուարակօք և նոխազիւք զոր յիւրմ՝
նշանակեալ լինին չորիքին առաքինութիւնք, որովք
բարեզարդի կեանք մարդոյ, և Հաձոյ ընծայի ՝ի.

Ձայս ամենայն եդեալ մարգարէին՝ սկսանի ապա յայտ առնել իբր պատմելով՝ թէ զիարդ եղև՝ զի կետ մերժելոյն ՚ի զժոդոլուրդն Իսրայէլի՝ վերստին հաձեցաւ ընդ նոսա, և դարձոյց յառաջին երջանիկ վիճակ նոցա. ուստի զարմանալով ինձ հրաւիրէ զամենեսին յուսնկնդրութիւն քանից իւրոց և ասէ:

ԺԸ. Լսէ՛ք լուարե՛ք ինձ. և պատեղիս ՚ի ամենեցեան՝ ոչ երկնէ՛ք յայ. զի ինչ արար անձին նմա: Ընդհակառակ ինձ երևի ՚ի մարդն՝ զի ՚ի զերծանիլն ՚ի մեծ ինչ նեղութէ, և մանաւանդ ՚ի գերութէ, և ՚ի հասանելն ՚ի հանգիստ, ախորժի պատմել այլոց՝ որ ինչ եղև ինքեան. ըստ այսմ առնէ և աստ մարգարէն խօսելով ՚ի բերանոյ ժողովրդեան, մանաւանդ ՚ի բերանոյ ազգի մարդկան: Այս զի մեծ եղև այն ազատութէն, և սքանչելի օրինակաւ, ոչ առ մի ոք խօսի, այլ առ ամենեսին, ոչ առ չարս՝ որք անփոյթ են զայսպիսեացդ, այլ առ երկիւղածս այդ. զի այսպիսիք միայն բարւոք իմանան զնծայինան, որովհետև ունին յինքեանս զերկիւղն այդ, որ է սկիզբն իմաստութե. (սաղ". ՃԺ.) և նոյն այն է որ ուղղէ զոտս ՚ի գնալ ՚ի լուր ծածկոյդ, և քանզ զակամբս ՚ի լսել. և խոնարհեցուցանէ զկամս յընդունել. իսկ որք չունին զերկիւղն այդ՝ ՚ի զուր հրաւիրեաւ կոչին. զի ոչ ուղղութէ զան, և ոչ յօժարութէ լսեն: Այսոր որոյ ոչ զոտս, այլ որք երկնչին յայդ՝ զնոսա կոչէ ասելով:

Լսէ՛ք լուարե՛ք ինձ. և պատեղիս ամենեցեան՝ ոչ երկնէ՛ք յայ. զի ինչ արար անձին նմա: Այս կոչումիս ոչ ցուցանէ զնեղութէն կոչեցեալն զայս՝ առ ՚ի հաւաքիլ և լսել զոր ունի ասել. այլ է ոճ յայտարարական ներքին իրիք լսութէ՝ թէ ուրախական իցէ, և թէ տրտմական, որ յառաւելութէ անտի առ այս ևս կամի զեղանիլ. և զի այսպիսի էր լսութէն ուրախութեան մարգարէին, վասն որոյ և յայս ձև կարգէ զբան իւր, որով կամի ասել. որք միանգամ երկնչիք յայդ՝ տեսէ՛ք զոր արար նա ինձ. եթէ ասիցէ՛ք, զինչ է այն, եկայք առ իս ամենեքեան առ հասարակ, և ւնկնի՛ք. և ես պատմեցից ձեզ. սկսանի ապա

պատմել կարգաւ, և նախ դնէ զայն, որով կարդաց առ ՚ած. վասն որոյ ասէ։

ԺԶ. Ա՞ՀԱ ԲԵՐԱՆՈՎ ԵՄՈՎ ՀԱՐԴՈՑԷ. Ի ԵՒՐՅՆ ԱՐՔԱՆԷ ՀԱՐԿԱՆԷ ՀԱՐԿԱՆԱԼՈՎ ԵՄՈՎ։

Արհնական կարէ մտածել աղօթքն կամ կարդալն աղօթիւք առ ՚ած. մին հայր յառնուլ, և միւսն՚ի տալ. իբրպէս ըստ միոյն խնդրեմք առնուլ մինչ յայս յորժամ կարգի և եցէ. և այս տիրապէս կոչի աղօթք, իսկն դրուածք, աղաչանք ևն։ Ըստ միւսոյն փափաքիմք մատուցանել ՚ից զփառս կամ զգոհութիւնս։ Յառաջինն հայելով ասէ։

Ա՞ՀԱ ԲԵՐԱՆՈՎ ԵՄՈՎ ՀԱՐԴՈՑԷ։ Կամի ասել. գիտելով թէ ՚ած է միայն փրկիչ իմ, առ նա աղաղակեցի՚է նեղութիւն իմում. և զի նա եւս ինձ աղաղակասւ դիմել առ ինքն, ակն ունիմ թէ լսէցէ և աղաղակի իմում. և տայէ զոր խնդրեմ. զի թէ ոչ կամէր լսել, և տալ՝ ոչ շարժէր զիս առ ինքն աղաղակել։ Հայելով ասէ։

Ա՞ՀԱ ԲԵՐԱՆՈՎ ԵՄՈՎ։ Այսինքն փառաւորեցի զնա, կամ փառս մատուցի նմա ոչ միայն սրտիւ, այլև լեզուաւ իմով, և այնպիսի բարբառով՝ զոր հասկանայէ և հասկանալով խօսէի, և ոչ օտար բարբառով և կամ առանց հասկանալոյ։

Առակ զկարդալ բերանոյն՚ի միջ բերէ և զլեզուաւ փառաւորելն. ՚ի ցուցանել, թէ ձրի լուաւ նմա ՚ած առանց ընդունելոյ ինչ՚ի նմանէ։

Ա՞ստ խնդրելոյն առնուլ՝ դնէ բերանով կարդալ. իսկ ըստ փառաւորելոյ զ՚ած՝ դնէ լեզուաւ բարձր առնել. զի բերանն է ընդունիչ, իսկ լեզուն ելուզիչ, նա հայէ յառնուլ. և սա՚ի տալ։ Ա՞ւ զի յայսոսիկ բանս չուներ ինչ նեղութիւն՚ի սրտի՝ սմին իբրև յարէ զկնի և ասէ։

ԺԶ. ՈՂՔ ՈՐ ՉԵՍԱՆԷՒ՚Ի ՍՐՏԻ ԻՄՈՒՄ, ԴՈՒՔ ԼՍԷՔ ԻՆՁ ՍԿԶԲ։

Ամբ միանգամ դիմեն առ ՚ած աղօթիւք, եթէ ունիմ ցին՚ի սրտի զչարիս՝ և ոչ կամին զայն՚ի բաց թողուլ, այլ պահեն, աղօթք նոցա չօգտեն ինչ նոցա. զորօրի-

նակ որ ունի ի սրտի իւրում որս առ ընկերն, և առանց ի բաց ընկենլոյ զայն ինդրէ ինչ յմէ, խիղճ իւր խակ վկայէ՝ թէ ոչ նմա ՚ի՛՚ ասէ ։ Այլ կամ որ ի սրտի իւրում պաշտէ զմամոնայ, և յայտնի տեսանի՝ թէ չար է այն, և այնու ամենայնիւ ի նոյն չարեալ է, և ոչ ինդրէ յմէ զի բարձցէ զայն յիւրմէ, այլ ինդրէ զայլ ինչ, ինքն եւս գիտէ՝ թէ ի զուր աղաչէ զնա ։ Այլ կամ որ շաղախեալ է ի վաշխառութիւն, և ի նոյն հաստատեալ է զախտիւթակ իւր, և այնու մատչի ինդրել ինչ յմէ, ինքնին իսկ ճանաչէ՝ թէ ոչ լսէ նմա ։ Այլ կամ որ տեսանէ ի սիրտ իւր զնախանձ գառն, կամ տատրութիւն առ ընկերն, կամ յօժարութիւն առ գողութիւն ։ և զայն պահէ ի սրտի իւրում, և հաստատեալ կայ ի նմին, այնպիսին ի ինդրել յմէ զայլ ինչ՝ ոչինչ առնու, զի ոչ լսէ նմա նա ։ Ընդ որժան եւս է այնպիսին կալոյ առաջի ոյ, և կամ կարդալոյ զանուն նորա ։ զի գրեալ է ։ * ի բաց ,, լեցի յանիրաւութիւն ամենայն որ անուանէ զանուն ,, նորա ։ (ՃՀ. տիմ. Ճ. 19։) Յայսպիսի հանգամանս սրտի հայելով ասէ մարգարէն ։

Օ ՚ղեղ ի պահանջէ ի սրտի նմա, ինքն լսէր ինչ ։ Նմի ասէ ։ յաղագսակել իմում առ նա՝ հայեցայ ի սիրտ իմ, տեսանէ՝ թէ կայցէ ի նմա այնպիսի ինչ՝ որ իցէ մեղք ընդդէմ ոյ ։ զի եթէ կայր ինչ այսպէս՝ սէր զիարդ կարէր գոլել առ նա ։ միթէ լսէր նա ինձ՝ տեսանելով յիս զայնպիսի մեղս ։ Հարցականաւէս դնելով՝ առաւել ազդու կամի առնել զգան իւր ։ առ ի ցուցանել, թէ յայնժամ բնաւ ոչ լսէր նմա նա ։ որով և դիտէ յայտ առնել, թէ ձմարիտ սրտիւ, և անթարգման ոգւով աղաղակեաց առ նա ։ ի բաց Թողեալ ի սրտէ իւրմէ զանհնայն չարիս, կամ զայն ամենայն՝ որ էր ընդդէմ կամացն ոյ ։

Վասն ի վերոյ քան զնոսին համարի զայս նաբեկայսկին յասելն (՚ի բանն. ծԶ.) * զմեծն քան զնոսին ,, մարինոյ է (ասէ.) զմեղս թէ տեսանի ի սրտի ,, իմում, միթէ լուիցէ ինձ ոք ։ Այս զայս ասէ առ նա՝ նախ երկիւղն ոյ ։ զի որ երկիւղածն է՝ երկնչի տեսանել չկնքեան զայն՝ զոր ատէ նա ։ այն ինքն է մեղքն ։ որպէս որ երկնչի ի թագաւորէ՝ երկնչի առ-

որ մանուկ է Թագաւորի, որ ընդ քեզ է, մի՛ վհատիր ի նոցանէ, եւ մի՛ երկնչիր ի նոցանէ, զի ես եմ Աստուած քո, որ զօրացուցանեմ զքեզ, եւ օգնական լինիմ քեզ, եւ զքեզ պահեմ ձախակողմն արդարութեան իմոյ։ Ահա ամենայն որ բարկանային ի քեզ, ամօթ եւ նախատինք կրեսցեն. եղիցին իբրեւ զոչինչ, եւ կորիցեն այրքն որ հակառակին քեզ։ Եւ խնդրեսցես զնոսա, եւ չգտցես զայրսն որ ընդդիմանային քեզ. եղիցին իբրեւ զոչինչ, եւ ապականեսցին այրքն որ պատերազմին ընդ քեզ։ Զի ես Տէր Աստուած քո, որ բռնեցի զաջ քո, եւ ասեմ քեզ, մի՛ երկնչիր, ես օգնեցից քեզ։ Մի՛ վախենար, որդեակ Յակոբ, եւ դուք արք Իսրայէլի, ես օգնեցից քեզ, ասէ Տէր, եւ փրկիչ քո է Սուրբ Իսրայէլի։ Ահա արարի զքեզ իբրեւ զսայլ նոր, որ ունի ակունս բազումս, եւ հանդերձ ընդ քեզ ելանեն ազգք բազումք, եւ ամենայն զաւակ քո եւ ամենայն անասունք քո։ Եւ ոչ երկնչիս

ուղղութիւն սրտի և սարդ մտաց՝ անսերկբայ լսելի լինն առաջի նորա։ Ոտկ կատարումն ինդրուածոց ՚ի ձեռին նորա է, որպէս և կամի՝ այնպէս առնէ։ Պատա ջինն առ կամս մեր հայի, և երկրորդն առ կամն նորա. առաջինումն զմիտս մեր յայտնեմք, երկրորդումն զնորայն խնդրեմք. իբր զի զոր կամիմք ուղղութիւն, յայտնեմք առաջի նորա խոնարհութիւն. եթէ կատարեսցէ որոշակի զայն զոր ինդրեմք՝ խնդրեմք թէ այն է կամք նորա. իսկ եթէ ոչ կատարեսցէ որոշակի՝ խնդրեմք թէ զայլ ինչ կամի, այնինքն զայնպիսի ինչ՝ որ լաւագոյն ևս է քան զոր մեք կամիմք։ Այլ զի զոր ինդրեաց մարգարէն ՚ի դիմաց ժողովրդեան ուղղութիւն սրտի, զայն կատարեաց ՅՈՎ որոշակի, յայն հայելով ասէ.

Վա՜ան այսորիկ լսեա՜ ՅՈՎ, և նայեցո՜ ՚ի յայն ինդրուածոց իմոց։ Այսինքն յաղաղակել իմ առ ՅՈՎ, և ՚ի ինդրել իմմէ՚ի նմանէ՝ ազատել զիս ՚ի գերութենէ իմմէ՝ առ զաղակ իմ լսելի և ընդունելի եղիցի նմա. և նայեցցէ նա ՚ի ձայն ինդրուածոց իմոց. և այս՝ վասն այսորիկ եղիցի զի ուղղութիւն և ամբծութիւն սրտի ազատակեաց առ նա. որպէս յայտ է ՚ի նախընթացից հատմարդոյ։ Այլ լուսեղէնն ինձ ևս կամի ասել. թէ որպէս նայեցայ ես ՚ի ձայն պատուիրանաց նորա, և ոչ ՚ի ձայն հրաշափառաց առ չարն, այնպէս և ինքն նայեցցէ ՚ի ձայն ինդրուածոց իմոց, որ է ասել. կատարեաց զինդրուածս իմ՝ զոր ձայնիւ իմով յայտնեցի նմա. և յաղագս այսորիկ ՅՈՎ ընդունելի զիս նմա. և յաղագս այսորիկ ՅՈՎ վճռեալ է ՚ի ձեռն սրբոց պաղատանաց իմոց և ոչ ՚ի ձեռն ինդրուածոց իմոց, որ է ասել. կատարեաց զինդրուածս իմ՝ զոր ձայնիւ իմով յայտնեցի

ղբմա-ՐՆ ՝ ՝ ՝

ՍՂՄՈՍ ԿԲ.

Աղաչանք խնդրելոյ յայլ զաղբմութենէ և զօրհնուեն առ ի փրկութենի ազգի մարդկան, և փափաք հանապազելոյ զնոճ աւետեացն ազգաց և ազանց, և փառաւորելոյ զնա. միանգամայն և գոհութենէ ընդհակառակ ընդունելութենէ նոցայն բարեբարութենց՝ որ եղև ի ձեռն մարդեղութենէ բանին այլ։

Ա։ խաթաթաց. ընդ օրինութիւն. սաղմս երգոց։

1 ՎՆ ազգութիւնք զՏէր. երկրպագեսցեն զերկիր ս-
նորա, և ազգութիւնք զՏէր։ 2 Վասնզի յերկրէ զձա-
պարհս ս, յաչխարհս ամենայն զփրկութիւնն ս։ 3 Խոստովան եղիցին սա տէր ժողովուրդք աք, խոստովան եղիցին սա տէր ժողովուրդք ամենայն։ 4 Ուրախ եղիցին և ցնծասցեն ազգք. զի դուս դատիս զժողովուրդս յօդղղութ. և ազգս երկրի դուս առաջնորդես։ 5 Խոստովան եղիցին սա տէր ժողովուրդք աք. գոհասցին զքեզ ժողովուրդք ամենայն։ 6 Երկիրն եւս ղպտուղ իւր, և օրհնեսցէ զնք ած ած մեր։ 7 Օրհնեսցէ զնք ած, և զնմանէ երկիցեն ամենայն ծագք երկրի։

ՎԱՂՆԱԿԱՐԳՈՒԹԻՒՆ

Ի կատարած. ընդ օրհնութիւն. սաղմոս երգոց։

ՊԱՏՄԱՑ ՕՐՀՆԵՑԿԱՒ ԴՆԻ Ի ձեռս գրիս այս վերնագիրս. յերկուս դնի. * ի կատարած ընդ օրհնութիւնս. ,, սաղմոս ի դաւիթ. երգոց ‖. ի միում դնի առանց բառիս երգոց. * ի կատարած ընդ օրհնութիւնս սաղ- ,, մոս ի դաւիթ ‖. յայլում * ի կատարած սաղմոս ի ,, դաւիթ ‖. և յայլում. * ի կատարած ընդ օրհնու- ,, թիւն ‖. և ի միում ևս * ի կատարած սաղմոս ի դա- ,, ւիթ ‖. իսկ յայլս դնի ըստ վերոյգրելոցդ. * ի կա- ,, տարած. ընդ օրհնութիւնս սաղմոս երգոց ‖. սոյն- պէս դնի և ի քանի մի տպագրեալս որպէս և ի վար- գանեայն։

Ոչ երբ՝ փոխանակ բառիս ընդ օրհնութիւն՝ գրի պէս կինաւ. զորմէ տես ի նեղած, գլ. ժ. ի Թարգ՝ եօթ, և ի լատինս և յարաբ՝ և յեթէով՝, որպէս և ի նա- խակարգեալ օրինակս՝ յաւելեալ լինի աստ և բառս դաւիթ. որ ոչ երբ՝ և ի քաղդ՝ և ի քանի մի նախնի օրինակս եօթ՝ ոչ դնի. որպէս և ի բազում ձեռա- գիրս մեր. իսկ յաստուածն՝ ասի լինել * անստոյգ թէ ո՞ւստց զայս ‖։

Այսմանէ բազումք զայս սաղմոս ոչ տան դաւիթ, այլ այլոց, որք էին ի գերութենէն բաբելացւոց. և զսոյն զայս սաղմոս ըստ նախընթացին մեկնեն՝ հայե- լով ի ժամանակս այնը գերուէ։

Այլ հաւանական թուի ասել ընդ բազմաց՝ թէ այս սաղմոս է յօրինեալ ի դաւթայ նախագուշակութե- ամբ ազատութենէն իսրայէլի ի գերութենէն բաբելացւոց, մանաւանդ յոյ յաջորդել զսոյն ազատութենէ. և քանզի որպէս ասացաք ի սմ՚՚ կէ. և կե. այն ազատութենի էր օրինակ ազատութենէ որդւոյ մարդկան ի գերու- ստանայն. այս սաղմոս որ ըստ ձառին հոյի յայս-

առաքէ իսրայէլի, ըստ խորհրդոյն ուղղակի Հայր յաղաւթէն ազգի մարդկան. և բովանդակ ընթացք սաղմոսիս յայտ առնէ զամենայնի տեղւոյնս մարգարէին, որով ցանկայր տեսանել զայն փրկութէն գալոց տեառն մեսիային. որպէս ցանկային և նահապետքն և թագաւորք. ըստ որում առաջ քո. * բազում մարգարէք և թագաւորք կամեցան տեսանել՝ զոր դուքդ տեսանէք և ոչ տեսին. և լսել՝ զոր լսէքդ և ոչ լուան ||. զուկա". Ի. 24։ Այր մարդարէք և թագաւորք ասելով Թուխ Թէ իմմանայ զնահապետս որք էին և մարգարէք միանգամայն և իշխանք, և և իբրև թագաւորք. որպիսի էին ադամ, նոյ, աբրահամ, իսահակ, յակոբ, յովսէփ, մովսէս, յեսու, յոբ, ՚ե. և առաւել ևս սա ինքն գտանէի, որ էգև տիրապէս թագաւոր, և մարգարէ աքանչելի ի խօսիլն զիրկէն մերմէ, մինչև զամենայն սաղմոսս իւր ի գէմն նորա և ի գեմաց նորա կարգել ըստ այնմայ կերպարանացոյց. որպէս և ի սոյն յայտ սաղմոս. ուր ըստ յիշելոյ մեր յայտ առնէ զփաթաք իւր, և զփաթաք համբերն ազգի մարդկան առ մի միայն փրկիչ իւրեանց. ըստ որում տեսցի յառաջիկայդ։

ՒՆ

ՈՒ. Ե ազգիւք ձեզ և օրհնեալ զերկեսեան զերեսս ի ձեզ և ազգիւք ձեզ։

ՄԱԿՆՈՒԹԻՒՆ

Յորպիսի փառաց յորպիսի թշուառութէն էջ մարդկայինս բնութէ, և յորպիսի օրհնութէ յորպիսի անէծս, մի առ մի նկարագրի ի գիրս (ծննդ. գլ. ա. 26—31։ ՚ե. 15 — 25։ և ՚ե. 7 — 24.) յորս յայտնի տեսանի՝ Թէ ի ստեղծման անդ՝ կերպանաւէտ վիճակ կենաց լուսափայլ հոգւով զմայլէր, և բոլորովին միացեալ ընդ իւրում հաստուի իբրև բարեկամ և որդի ցնծայր ի նա. յոր միտ ասի ի չարակ". * յորում ցնծայր ՚ե։ Ի. յայտնի գոլով մարդոյ ըստ հոգւոյն առ ՚ած, ամե-

Նայն զգայական յօժարմունք իւր Հպատակ կայնի հրա-
մանի բանին, և ամենեքեան. Հնազանդ՝ անձնիշխա-
նութիւն, մինչև ոչ բեկիլ լինչ առանց Հրամանի քա-
նին. սոյնպէս և մարմինն կայր ի կատարեալ Հպա-
տակութիւն առ Հոգին. որով և ազատ էր յայնժամ
մարդն ի բռնանալ ի և ի իցէ կրից. որպիսի են գառն
կիրք արտաքին և բարկութիւն, ցանկութիւն և նախան-
ձու, քնոյ, քաղցու և ծարաւու, հիւանդութիւն և մա-
հու։

Այս ցանկալի վիճակ հաստատեալ էր յօրհնութիւն
ոչ, այսինքն՝ ի լինել նորաշաց, զոր եհեղ ած ի
Հոգի մարդոյ Հանդերձ ամենայն պարգևօք Հոգւոյն
սրբոյ, և ամենայն առաքինութիւքը և ամենայն գիտու-
թիւքը և իմաստիւբ, մինչև ասել նմա՝ նմանութիւն ոչ.
որոյ և ի բնակութիւն սուրբ ած զամէնքեան Համօրէն.
և ի ծառայութիւն նորա զամենայն ազգս կենդանեաց
և զբնութիւս առ Հասարակ։

Այսաղ աստանօր և եղելոկ ցաւագին զի զայս ամենայն
կորոյս մարդն, անկաւ ընդ պարտաւորութիւբ մահու.
անկաւ ընդ իշխանութիւբ սատանայի. անկաւ ընդ զա-
նազան Հնարս չարութիւբք. և ո՛ կարէիցէ Թուել զնոսա։
Ոչ այն ունէր աշխարհ, Թէ զայսպիսի ինչ տեսցէ,
և ոչ կարծէր սատանայ՝ Թէ զայսպիսի որս դասնիցէ,
զի մեծ եղև, և առաւել մեծ քան զոր կարիցեմք
ասել. Հակ ելք փրկութիւն ոչ ուստեք. զի Թէ զՀաս-
տիչն և զքրկիչն մերժեաց, և ի նմանէ մերժեցաւ,
և ի ձեռս գերչի մատնեցաւ, ո՛ կայր ի միջի փրկիչ
լինել։

Այսայ քանզի անսահման է ողորմութիւն Հայրութիւն, և
անՀաս գԹուԹիւն նորա, յայսպիսի Թշուառութիւն տե-
սեալ զայդ ձեռին իւրոյ, կամեցաւ ցուցանել առ նա
զսյցելութիւն իւր, և տալ վերստին զօրհնութիւն իւր,
զոր և յայնժամ ադամայ ի Թմրութիւն անդ։

Այսմ ողորմութիւ և օրհնութիւ սպասեալ միայնոյն այնու-
հետև նահապետաց և մարգարէիք, ի սոյն Հառաչիւն,
և զսոյն աղաչիւն. Երբ էիցէ, Երբ Հասցէ, Երբ արդ-
եօք։ Ոչայս ահա աղաղակէ և մարգարէս ի բերանոյ
Համօրէն ազգի մարդկան օրհնաւոր այսօրիկ՝ որք
կայիր ի գերութե բաբելացւոց, և այն ունելով ողոր-

մուԹիւն այ , և օրհնուԹ նորա՝ գոլիւն առ նա. ուս-
տի ասէ ։

Ա՜խ ողորմելոյ մեզ, Ե օրհնեա զմեզ։ Ողորմիլն Տալի ի բար-
ձուին ողորմելուԹե , այսինքն ԹշուառուԹե ողորմե-
լի կենաց. Իսկ օրհնելն Տալի ի լիուԹ բարեաց, այս-
ինքն ի լիացուցանել տնօղական բարեաց. և զի մարդս
ըստ նախակարգեալ բանիդ անկաւ ի ԹշուառուԹի
մեծ, և ունայնացաւ յամենայն բարեաց Հոգւոյ. ըստ
միոյն աղաչէ ողորմել, և ըստ մեսոյն՝ օրհնել։
Ոչ քանզի մարդս մերժելոյ զնծ , անկաւ յայս վի-
ճակ, յորմէ վիճակի մնածեալ ոչ ևս ունէր զնծ իբրև
իւր , վասն որոյ ոչ ասէ , ՚ծ մեր ողորմեա մեզ , այլ
պարզապէս ասէ . ՚ծ ողորմեա մեզ, և օրհնեա զմեզ,
որպէս Թէ ասէր . դու էիր ՚ծ մեր , բայց մեք այժմ
ոչ ևս համարձակիմք ասել մեր , այլ Թէ որ ՚ծդ ես՝
ողորմեա մեզ՝ բառնալով կամ դատարկելով ի մէնջ
զողջալի վիճակ մեր . և օրհնեա զմեզ՝ լիացուցանե-
լով զդատարկացեալքս ։

Այնպէս հեԹէին և նախահարքք առ հասարակ ասելով.
* զօրԹի զղօրուԹիս քո և եկ ի կեցուցանել զմեզ ‖.
սաղ. ղԹ . ՟յ ։ Յորոյ վերայ ասէ սաղմոս հնոցհալի
(ի մեկն . ա . պետ . ա . ւշ . ձառ . ՟ք) . * հեԹէին ,
,, հառաչէին , յոգւոց հանէին , և ի խորոց սրտէ ա-
,, դաղակէին . զարԹի ասէին զղօրուԹիս քո. և եկ
,, ի կեցուցանել զմեզ ‖. ողորմեա մեզ, և օրհնեա
զմեզ ։ Իսկ ԹԷ զիարդ լինէր այս ողորմուԹիւն
և օրհնուԹիւն առաջի դնէն մարդ արկն յաջորդ բանիւն,
և ասէ ։

Աչքեդ՛ վերնա ՚ի Ե՝ (Ե ողորմեա մեզ ։) Հատուա-
օրինակաւ մարԹի է ասել զնդ երևեցուցանել զերեսս
իւր ՚ի մեզ, և այն՝ ըստ Հանգիստուն երեսաց արեգա-
կան. մի՝ յորժամ ՚ի բաց բառնալով զամէն վրէժխնդ-
րուԹիւն իւրոյ՝ ևս և զձախողուԹիս և զվիշտս մեր ,
Հայի առ մեզ պարզուԹիւն քաղցրուԹիւն՝ իբրև առ այ-
նոսիկ , որք կարօտ են ողորմուԹե իւրում՝ Աչերդ՛
յորժամ ծագէ առ մեզ զլոյս Հնարչեայ իւրոյ , և ցու-
ցանէ զպայծառուԹիւն իմաստուԹե իւրոյ , և Թէ զոչ՛ի
մեզ զջերմուԹիւն սիրոյ իւրոյ ըստ արեւու։ Աչերդ՛
յորժամ Նեղգործէ՝ ի սիրտս մեր՝ դադարեցանելով ի

չարեաց առ բարին, և առաջնորդելով մեզ ի հանգոյս
իւր. յամաքեցուցանելով զանկարգուածս մեր և առեղ-
ցուցանելով զարդիւնս գործոց մերոց, Ողորմիդ յոր-
ժամ տնօրինել և յաջողել ի մեզ զնդաւորուն կենաց
և զլուսէն պնասոյիս։ Ինչ երբորդ՝ յորժամ ցուցա-
նել զինքն տեսլեամբ կամ յայտնութիւն. որպէս պարզ
առ նահապետսն և առ բազումս ի պէս։ Ա՝ երբորդ՝
որ մեծն է՝ յորժամ դէմ յանդիման երևեցուցանել
զինքն. և այս՝ կամ ի կերպարանս մարդոյ, և կամ
ի կերպարանս ոչ. ի կերպարանս մարդոյ ի մարմնի,
որպիսի եղև յորժամ էկն առ մեզ մարմնով, և կենա-
զավարեցաւ ընդ մեզ ըստ ասելոյն բարուքայ (Ը.
38։ * յետ այսորիկ յերկիրն երևեցաւ, և ընդ մարդ-
,, կան ընթեցաւ ։ իսկ ի կերպարանս ոչ՝ յայտնի է-
լուամ, որպէս երևեցուցանէ զինքն եղանելոց։

Այսպս ամենայն հայի առաջի եդեալ բանս, և տիրա-
պէս ի յետինն. որպէս թէ ասէր. Հայեաց առ մեզ
առ ողորմելիս և առ տառապեալս՝ ողորմութիւն և քաղց-
րութիւն, և երևեցո մեզ զքեզ՝ եթէ ոչ ի կերպարանս
ծածուածիդ, գոնէ ի կերպարանս մարդոյ։ զի թէ
յայսմ երևեցուսցես զերեսս քո ի մեզ, յայնմ ևս
ունիս երևեցուցանել, առ որ և առեղծէրն զմեզ զա-
ռաջինն։

Այս հառաչանք հնչէին յականջս նոն ի 5200 ամաց
հեռու (կամ ըստ որումն ասէ բարսեղ, մերկ. ԺԵ. ի
5500 ամաց) մինչև ի գալուստս իւր. զոր և գուշակ-
եաց յակոբ նահապետ որոշելով ժամանակն։ Ակ-
թեղ ընդհէր այսչափ յամենցայց, բազում պատճառական
պատճառս առաջի առնեն վարդապետք. (զորոց տես
ի գիրքն կոչեցեալ պատկեր ծոցից. ի Ճառն. Ը. և ա
և ի սաղ. լԶ. 22.) յորս յայտնելոյ եղծիկ կողոպտել
(ի գԼ. կե.) և ասէ. * էկին քո ի տղայութեն աշ-
,, խարհն. զի տղայոցն կենցն պիտոյ էր, և ոչ հաս-
,, տատուն կերակուր։ Ա՛ ոչ յերանդեան երիտաս-
,, տարդութեն (աշխարհի), յորժամ հեղեալ զեղբյր
,, մնլորութեի դիւտպաշտութեն։ Ա՛յլ նախ կրթեաց
,, քաղաղիք և մարգարէիւք իբրև կամաւք. և
,, ապա եկն տալ գնատարեալ վարդապետութիւն իբրև
,, զհաստատուն կերակուր. քանզի և ոչ տղայի ոք հաս-

,, տատուն կբարկութ տայ, և ոչ մեծամեծ խորհուրդս
,, յայտնի, և ոչ ատպ բանս խօսի, մինչև ի կա-
,, տարեալ չափ հասակին հասանիցէ։ Վարկաս առաքե-
,, լոյն առեալ զինքեամբ զերեսս ամենայն մարդկու-
,, թեն՝ ասե մինչ տղայն է՝ իբրև զաղայ խօսի,
,, իբրև զտղայ խորհի, իբրև զտղայ համարի. այլ
,, յորժամ եղեւ այր՝ զտղայութեն ի բաց խափանեցի
,, (ա. կոր. ժգ. 11.) զի ցուցանիցէ թէ ի հասուն
,, հասակի եկն յաշխարհ զկատարեալն տալ զդիտու-
,, թիւն ։

Նոյնպես առաջին արարեալ յարգոյդ ինչ գերազանց՝
յարի զինի, և ասե. ազաչե՛ն ես * կարօղ կրնաս
վաղ յառաջին յաւիտեանն առնել զաշխարհս.
այլ այնպէս կամեցաւ՝ զի ոչ կարի վաղ առնիցէ,
և ոչ յոյժ անագան, այլ յորժամ գնդ և պատ-
շաճիցէ. . . . սոյնպէս և զգալուստ որդւոյն իւրոյ
յայնմ ժամանակի պատշաճեաց՝ յորում գիտէր՝
թէ օգուտ լինելոց է։ Նոյնպէս թէ բժիշկք ըստ պէս
պէս հիւանդութեանցն ազգի ազգի դեղս տիրացեր
լոյն մատուցանեն. զի որ սկզբան ցաւոյն գնդ
իցէ՝ զայն ի սկզբանն մատուցանեն. և որ յընդմի-
ջեալ՝ զայն ի միջոցին. և որ ի պառաւել ցաւոյն՝
զայն հուսկ յետոյ։ Որպէս և առաւել ամենայնէ
նաբն, յորմէ ամենայն հանգամանք հնարաղուէ
բարեսեալ էն՝ ի գնդ ժամանակի առնել զոր առ-
նէ ։

Ով այլ և երկուս պատճառս տայ գնդորգ վարդապետ
(՝ի մեկն. եսայ). և զայն՝ հայելով՝ ի բան մեզաց.
զի նախ և առաջին՝ եթէ ասէ. նա ինքն որդին աս-
տուծոյ * յառաջագոյն եկեալ էր, ասէին մարդիկ,
թէ հնար գոյր օրհնօքն և ընտանի մերովք ուղ-
ղութիք ապրիլ. վասն այսորիկ եկաց, մինչ ամե-
նեքին ընդ մեզօք անկան հրէայք և հեթանոսք.
(այսինքն թէ ծանեան ամենեքին՝ թէ անկեալ
են ընդ մեզօք) և գիտացին զինքեանս ի վերջին
տկարութեն և ի վտանգս հասեալ. ըստ որում և
ողբալով ասէին. զարթո՛ զզօրութիս քո և եկ ի
կեցուցանել զմեզ. զի խնարհ եղեն մինչև ի
հող անձինք մեր, և յերկիր կցեցան մեջք մեր ։

Երկերորդ՝ * զի Թէ ասէ նախ քան զկատարումն
,, (այսինքն նախ քան զգիւտ ամենայն) մեղացն
,, լեալ էր գալուստն քրիստոսի, մեղք զոր կատարի գ ամեն-
,, ոյն եին, անբժշկելի միայր, և ամենայն հինչ անա-
,, գուստ գործեր. արդ զորօրինակ խմաստուն երկրա-
,, գործ՝ կայ միայ միոչ ի բուսանիլ ամենայն փշոց
,, հաստակարաց. և ապա սկսանի սրբել զանդաստանն,
,, այսպէս և քրիստոս եկաց զանկելի միոչ ի վախճա-
,, նել մեղացն և ի կատարել անօրէնութեանց. և
,, ապա եկն և մեռաւ, և մեռոյց զմեզ ։ Այլ զի
,, սոյն այս գործ ոչն հայէր ի լուծիլ ողորմութիւնն այլ,

վասն այսորիկ յաւելու ասել մարգարէին ։

Այ- ողորմէ՛ ձեզ, Պատճառ կրկնելոյ զսոյն ողորմ-
լոյն, և ոչ զսոյն օրհնելոյն և ցուցանել զառաւելու-
թիւն ողորմելի վիճակի մարդկայինս բնութեանէ, որ կա-
րօտեր առաւելագունի ողորմութեան ։

Ամէ՛ իբրև յերեսաց հայելով մեզնէ զայս բան և
,, ասէ. * ողորմեցայս մեզ ամ առաւելքան զինդրելն
,, ըստ առաքելոյ. ամ՝ որ մեծն է ողորմութ՛ միշ-
,, դեռ մեռեալն էաք՝ ըստ բազում գթոյն իւրոյ
,, կենդանացոյց զմեզ ի քո։ Այսպէս օրհնեաց և ս
,, զմեզ ըստ գրելոյն նոյն առաքելոյն՝ որ ասէ. օրհ
,, նեալ է ամ՝ որ օրհնեաց զմեզ հոգևոր օրհնու-
,, թեամբ ։ Վասն մարդկ ժխտօղք եղեն առ
,, հնարէն, զերեսեալն ոչ կամեցան տեսանել. յօրհ
,, նութենն ոչ սիրեցին վայելել. զդթութենէ ոչ փա-
,, փաքեցին ողջունել. այլ իւրաքանչիւր թակար-
,, դեալ յերաց կենցաղոյս չընդունայնամեծ ստո-
,, բաքրչի. վասն այսորիկ մաղթեմք, զի որպէս
,, զմեծն ազաթ զողորմութեն՝ արասցէ և զսոյն՝ տալ
,, ամենեցուն հաւատ և յոյս և լուսաւորութիւն
,, մտաց ։

Լ ւանդի յոմանց, Թէ՝ ի հին օրինս յերևանել քահա-
նային՝ ի խորանին՝ ասէր զայս բան յերրորդ դէմս առ
ժողովուրդն. ամ ողորմեսցի ձեզ և օրհնեսցէ զձեզ
ես ։ Այսպամանէ և ժողովուրդք յերևանելն՝ ի տաճարին
ասէին նոյնպէս. ամ ողորմեսցի։ Այրմէ Թերևս
եմուտ սովորութիւն յաղգս մեր յետ երևանելոյ յերկեզե-
ւոյն ասել. ողորմի ամ։ Այսոսիկ եդեալ մարգա-

բեին՝ առաջի առնել այժմ և զշահ կամ զվախճան
երևելոցանելոյն ոչ զերեսս իւր, զոր ինդրեաց,
վասն որոյ ասէ.

Ը. Ա՛նուշել յերէրէ զձանապարհս ո, յալինս անհայն
զբէր-ռնիս ո։

Ի մերժիլ մարդոյ ի սկզբնական արդարութենէ, և
յանկանիլ նորա ի չէութիւն թշուառութեան, ոչ միայն
կորոյս զփերջին երանութենին՝ առ որ կարգեաւն էր,
այլ և փակեաց զձանապարհն գնալոյ ի նոյն. կամ
այսպէս ասացից, կորոյս զփերկութենէ և զձանապարհն
փրկութեան։ Իսկ որդին ոչ յերևելոցանելն զերեսս
իւր, այսինքն ի մարգանաքն անդ՝ զերկոսին զայսոսիկ և այ յաջողեաց մարդկան, զի ամենեցուն առաջի եդ զփրկութենէ, և եցոյց նոցա ճանապարհ ընդ որ գնալով կարէին հասանել փրկութենէ։ Զերկոցունց զոյացանէ խօսելով առ մարգարէին՝ նախ դնէ զճանապարհին ասելով.

Ա՛նուշել յերէրէ զձանապարհս ո։ Ա՛նապարհ ոչ ասի այն՝ ընդ որ գնալով հասանի մարդ առ ինձ։ Այդ այս ճանապարհք ոչ են այնք՝ զորս ցուցանեմ ձեզ, այսինքն են հաճոյքն ոչ, և և օրէնք և պատուիրանք նորա. յոր միտ ասի ի սաղ. (ճՀ. 7.) * եցոյց որ զճանապարհս իւր մովսէսի ։ այսինքն զամենայն գկամս իւր և զօրէնս։ Իսկ այս առաւել և ի նոր բումս՝ յորում ոչ մեր ինքեանս ինձայնն և երկրպագելի բերանով ուսանիցաց առաքելոց՝ ուսուցանել ամենեցուն զճանապարհ իւր, զի ընդ այն գնալով նոցա ժամանեսցեն ի փրկութենէ։

Իսկ ահա զայսոսիկ ինդրելով մարգարէին տեսանել՝ պահպանել ջոճ երևեցի ասէ զերեսս քոյ՝ առ ի ճանաչել մեզ նստելոցս ի սուրբսնիճ երկրի՝ զճանապարհս քոյ. որպես թէ ասէր. մեք կորուսաք զճանապարհ փրկութենէ մերոյ, և ոչ գիտեմք, և ոչ իսկ կարեմք ճանաչել՝ թէ որ է ճանապարհ գալոյ առ քեզ. երևեցի ուրեմն զերեսս քո. զի լուսով երեսաց քոց կարասցուք ճանաչել կամ տեսանել զայնս, և ընդ այն գնալ և հասանել առ քեզ։

Յաւելու մարգարէն և զառաջ յերկրի. զի որովհետև

յերկրի ատ միայն յորչափ կեանքն հնար է գնալ
ընդ ճանապարհ նոն, և ոչ ի հանդերձելումն, այլ
իբր դնել. ճանաչել յերկրի զճանապարհս քո։ Ասաց
ապա և զերկուքեանն այդ՝ ասելով՝

Յաչեաս անձինս զերեսս-բիս ։։ Կամ ասել. յերևեցու-
ցանել զերեսս քո առ ազգս մարդկան՝ ամենայն մար-
դիկ յամենայն ազանց ծանիցեն զերկուքեանն քոյ. և
այս ճանաչելս կրկնակի կարի խնդացեալ լինիլ. մի՝
տեսանելով զերկուքեանն այդ. և մի և՝ տեսանելով
զերկուքեանն իբրեանց ասատուծով. կամ որ նոյն է,
մի՝ տեսանելով ամենեցուն՝ թէ ած առաքեաց զորդի
իւր ի փրկութեանն ազգի մարդկան, և մի և՝ տեսա-
նելով յերեքեան զայս փրկութեան. որպիսի եղեն նո-
քա՝ որք հաւատացին ի փրկիչն, և ձնմարտիւ ընկա-
լան զնա, որով և փրկեցան։

Բ.զդ որպէս ամենայն ազգք և ազինք ծանեան զերկ-
կութեանն այդ քարոզութիւք առաքելոց և յաջորդաց նո-
ցա, զի ընդ ամենայն երկիր եւ բաբեաւ նոցա,
այնպէս և յամենայն ազգաց բազումք ընկալան զայն
փրկութեանն. ուստի բան երկուց և ամենայն ազինք
տեսին զփրկութեանն այդ՝ ոմանք լսելով, և ոմանք հա-
ւատալով. բան որում ասաց Եսայի. * երևեսցին
,, փառքն տեն (յերևել որդւոյն այդ). և տեսցէ ամե-
,, նայն մարմին զփրկութեանն այդ ։։ (Եսայ. Խ԰. ՟).
Յայս միտ խօսի և ասա մարգարէն. երևեցո՛ ասէ
զերեսս քո՝ ի փրկել զամենեսեան, և արա տեսանել
ամենեցուն զայս փրկութիւն, և զճանապարհս քո։
Յայլ եղանակ՛՛. եգակի դնին բառդ ճանապարհ և էջ-
էրբ իսկ յերբ՛՛ բառդ ճանապարհ՝ դնի յոգնակի իսկ
էջէրբ իսկ եզակի. որովք նշանակի այն ամենայն զոր
եղաք ի վերոյ. բայց այս ինչ է՝ զի եզակին ուղղակի
հայի ի քո, որ եղև մեզ ճանապարհ և փրկութեանն,
այսինքն առաքիսորդ և փրկող (յովհ. ժԴ. ՟ .)
իսկ յոգնակին հայի ի ճանապարհն՝ զոր եցոյց քո,
և ի գործս փրկութեանն զոր արար. որովք և ինքն
եղև մեզ ճանապարհ յառաքիսորդելն, և փրկութեան ի
փրկելն։ Ո այսպիսի բարեբարեաւն այդ տեսեալ ամե-
նայն ազգաց՝ ամենեքեան՝ որք միանգամ վայելեն ի
նոյն, օրհնեն զնա՛, և գոհանան զնմանէ. ամին իբր

Ը. Խոստովան եղէջին սա ։ Ես ծաղուեցարդ ։ Եւ խոստովան եղէջին սա ։ Ես ծաղուեցարդ ։

Խոստանալիս , կամ խոստովան լինել , և կամ տալ գխոստովանութեան , կրկնակի նշանակ . մի՝ փոխանակ դաւանելոյ , կամ փոխանակ ընդունելոյ՝ թէ այս ինչ այսպէս է , կամ այնպէս , այս ինչ այսպէս եղև կամ այնպէս , այս ոք այսպիսի է կամ այնպիսի . ես . բան այնմ (մատ . Ե . 32 .) * ամենայն որ խոստովանեսցի ,, յիս առաջի մարդկան , խոստովանեցայց և ես ,, զնմանէ առաջի հօր իմոյ ։ Յայս վերածի և ասելն գնմանութիւն . բան այնմ (յովհ . ա . 20) . * խոստո- ,, վան եղև և ոչ ուրացաւ , խոստովան եղև , եթէ ,, ես ոչ եմ քրիստոս ։

Երկրորդ՝ սերտելոյս խոստովան լինելն է , յայս առնել ումեք բանիւ զայն ինչ՝ զոր արարեալ է՝ կամ նա՝ որ յայտնէ , և կամ նա՝ որում յայտնի ։ Եւ այսոքիկ թէպէտ կարեն լինել ի վերայ բազում և չարի , բայց ի գործածումն՝ միոյն հայի ի յանցանս զոր արարեալ է նա որ խոստովանի . իսկ միւսն հայի ի բարերարութիւնն զոր արարեալ է նա՝ որում խոս- տովանեալ լինի . և այս յետին յայտնելս է հնարհակա- լութիւնէ ինչ վասն այնը բարերարութիւնն՝ զոր տեսեալ է նա՝ որ յայտնէ ։ Եւ ահա ըստ այսմ յետին առման դնի ասա այս բան՝ յասելն ։

Խոստովան եղէջին սա ։ Ես ծաղուեցարդ ։ Ա՛յս բան հայելով յապագայն՝ յայտ առնէ զփափաք մարգա- բէնն ի փառաւորել զՅԻՆ , և ի հասանել մարդկան ի փրկութիւն . յոր միտ կամի ասել . Երթ եղէ՛ զի եկեսցէ փրկիչն և փրկեսցէ զազգ մարդկան . որով ժողովուրդք ազգաց խոստովան լինին առ քեզ առ բարերարդ , և փառաւորեսցեն զքեզ ։

Իսկ հայելով երբև յերեսուն փրկութիւնն՝ յայտ առնէ զայն՝ զոր առնելոց էին ժողովուրդք . յոր միտ կամի ասել . ազգ և ազինք , կամ ժողովուրդք՝ որք տեսին ի քէն զայսպիսի ընդհանրական բարերարութիւնս , որով ընկալան զփրկութիւն քո , և ծանեան զՅԻՆա- պարհս քո , ցիծութիւնէ և ուրախութիւն խոստովան եղի-

ցին առ քեզ. այսինքն գոհունեան մատուցանեն քեզ՝ առեալ զառ՝ զոր ինքն ցուցեր մեզ զողորմութեան քոյ, և երևեցուցեր մեզ զերկաս քոյ, փրկեցեր զմեզ, և ցուցեր մեզ զձանապարհն քո. վասն որոյ և մեք գոհանամք զքէն, և օրհնեմք զքեզ։ Ո այս խոստովանութիւն՝ զօրագոյն կամելով առնել՝ կրկին առաջ քան մատուցանել և ասէ։

Խոստովան եղէցին առ տէր ողորմութիւնք ամենայն։ Այս բառիւդ ամենայն՝ ասյ իմանալ ոչ միայն զամենայն հաւատացեալս առ հաւատարակ, այլ և զանհոսիկ՝ որք ոչ հաւատացին. զի սորա թէ և չընկալան զփրկութիւնն զայն, բայց ի գոհանալ իւրեանց զայ վասն բարեբարութեանց նորա՝ նովին իսկ լաւ լէնայն գոհանան զնմանէ և վասն այնր փրկութեան՝ առ որ պարտական էին հաւատալ, նա՝ կարէին ի նմին ևս հաւատալ։ Ո՞վ յէ՞ն բան կարէ ասելով և իրրև յայտնի փաստանաց մարգարէին ըստ առելոյ մեր այժ մ՝ի ցանկալ նորա՝ զի խոստովանեսցուք ևս՝ յոր միտ ևս ինքն լսէ՞. առեալ զխոստովան լինելին փոխանակ դառնելոյ. իբր թէ ազատել մարգարէին զնա՝ զի ամենայն ազգք և ազինք խոստովանեսցին այսինքն գաւանեսցին զնա նոր և ասէ, և գոհասցին զնմանէ։ Այլ զի որք միանգամ խոստովան եղեն գհաւատս քոյն, և ընկալան զաւետիս փրկութեանն՝ պարտաւորեալ իւն լինելին յաճախ և ուրախանալ, սմին իրի յարմ. զինք մարգարէն և ասէ։

Ա՞ր. Ուրախ եղէցին և ցնծասցեն ազինք։ զի դու դատես զազգս յարդարութեամբ. և ազինս երկիր դու ուղղես։

Ուրախ եղէցին և ցնծասցեն ազինք։ Ի դու դատես զազգս յարդարութեամբ. յոտնեալ՝ և ազինս երկիր դու ուղղես։

Վերկաւ մարգկան հաւատարակաց լինելով՝ յամենայն ազինս տարածեցաւ՝ ոչ ըստ անհաւատից, այլ ըստ ազգաց. իբր զի թէպէտ ոչ ամենայն որ յիւրաքանչիւր ազանց ընկալաւ զնոյն, բայց ոչ ինացին ազգ ի քա վանդակ տեղիք բնաւ, որք ոչ ընկալան զայն փրկուն. վասն որոյ և մարգարէն առ հաւատարակ և անորոշ խօսի զազանց առելով։

Ուրախ եղէցին և ցնծասցեն ազինք։ Ի՞նձ ելեւ բարեբարեալն՝ զոր ելցոյց ի փրկուեալ ազգէ մարգկան՝

ազատելով զնոսա յանհնարին թշուառութենէ դատապարտութենէ, և վերածելով զնոսա յամենամեծ բարութենէ երանութենէ, սմին իբրև մեծ եղիւ և ուրախութենէ և ցնծութենէ ազանց առ Հասարակ։ Այսպէս որպէս ըստ առաքելոյն ասէ. ուրախ եղիցին ազինք, զի ազատեցան ի գերութենէ սատանայի. ի ծառայութենէ մեղաց, ի կերութենէ կռապաշտութենէ, և ի յաւիտենական դատապարտութենէ,

Այս ըստ երկրորդին ասէ ցնծասցեն ազինք, զի տաճար եղեն նմա, զի պաշտեն զնա կենդանի, զի վայելեն ի հնորհս նորա, և զի ունին ժամանել կերանութենէ յաւիտենական։ Այս զայսոսիկ երկուս տեսութենս այլով իմն բանիւ առաջի դնէ մարգարէն յասելն.

Օ՜ի դա՛ս դասէ՛ն զե՛ղծո՛ւածդդ յո՛ղղո՛ւթի՛ւն. և ազգ երկրի դա՛ս ազատութի՛ւն։ Այս բան՝ որ ըստ Հառին Հայի՝ ի դատէն յայն՝ որով ազ դատաստան ուղիղ արարեալ՝ ազատեաց զժողովուրդ իւր ի գերութենէ բաբելացւոց, ըստ նմերքին մնաց Հայի ի դատաստանն յայն՝ որով դատեաց ազ ուղղութեամբ՝ այսինքն վճռեաց՝ փրկել զազգ մարդկան ի յաւիտենական դատապարտութենէ, և առաքնորդել նոցա ի փրկութի՛ն։

Վ՚ասղի՛ ի բողբել ազգի մարդկան կամ մարդկայինս բնութեան բերեալով նահապետաց և մարգարէից առաջ՝ դատ արա մեզ ազ յոսոխ մերմէ՝ որ պատրեաց զմեզ, և եհան ի ձեռաց քոց, գթացեալ այր արար դատաստան ուղիղ. և վճիռ նորա եղեւ այս, զի ազգ մարդկան արասցէ Հատուցումն ինչ փոխանակ անարգանացն՝ զոր Հասոյց այ. և զի այսր վճռոյ անչնարին էր կատարել ի մարդկանէ, որպէս այ եկն՝ և կատարեաց զայն. զի եղեալ մարդ Հշմարիտ՝ Հատոյց Հշմարտիւ լիապէս Հօր երբեմն. և վճարելով զդին փրկութեան մերոյ՝ ազատեաց զմեզ ի ձեռաց ոսոխին մերոյ սատանայի, և ի պարտաւորութենէ յաւիտենական դատապարտութենէ. և եցոյց ամենայն մարդկան

Ճանապարհ Հաճանելոյ առ ինքն։

Այս յայս միտ ասէ դատես զժողովուրդս ուղղութի՛ւն, և ազգաց երկրի առաքնորդես. ուր բառս դատել՝ դնի փոխանակ իրաւունս առնելոյ, կամ փոխանակ ուղիղ դատաստան առնելոյ. որպէս թէ ասէր. ուղ-

դուքը ցոյքը զիրաւունս առ ժողովուրդս, այնինքն առ ազգս մարդկան՝ որք են ժողովուրդ զանազան ազգաց. կամ թէ ուղիղ դատաստան արարեր ժողովրդոց ամենայն ազգաց, և ցուցանելով նոցա զուղիղ ճանապարհ դու լինքնին առաջնորդեցեր նոցա, և ոչ թողեր առաջնորդել ճանապարհաւ դիւաց կամ վարդապետութիւք մարդկան։

Արդ թէ այլազգ ևս մեկնել զայս բան՝ հայելով ի քաղցր և ի թեթև օրէնս ձեր մերոյ. յոր միտ կայ ասել. դու ձեր՝ որ եկիր և փրկեցեր զմեզ, ետուր մեզ զօրէնս քո, և նովին օրինօք դատես զժողովուրդս, այնինքն կամիս նոքինքիք կառավարել և ուղղել զժողովուրդս, և նոքինքիք առաջնորդել ամենայն ազգս ի փրկութիւն. որով ցուցանի՝ թէ այն ժողովուրդ՝ յոր ընկալաւ եղև աւետարանն քոյ, ունի դատաստան արդար, օրէնք ձեր, ճանապարհ ուղիղ, և փրկութիւն պատրաստ, որպ լուսաւորեն բովանդակեալ լիսեր երկրագունդն քոյին։

Ամենք վերածեն զայս ի նախահայեացութիւնս և ի կառավարութիւնս ձեր. յոր միտ կայ ասել. դու զամենեսեան ուղղութիւք կառավարես, մանաւանդ զժողովուրդ քո, և ցուցանես նոցա զիրաւունս. և ամենեցուն առաջնորդես ի բարին։

Ամենք ևս զայս բան տարածեն ի դատաստան հանդերձելոյն, որպէս թէ եղիալ եր. դու ձեր որ ի ձեռն օրինաց քոց ցուցեր ճանապարհ մարդկան, նովիքեր առաջնորդես նոցա. և ի լման ժամանակաց ունիս դատել զամենեսին ուղղութիւք և արդարութիւ։ Զայս միտ մեկնէ և լսեր" առեալ զանդ իբր զայլ ինչ պատճառ ուրախանալոյն. իբր զի մեծ ուրախութիւն պատճառ է ունել մեզ դատաւոր զայն՝ որ է փրկիչ տկարութեանս մերում և չարչարակից մեզ. որ և վասն փրկու բարեաց մեծամեծս ունի հատուցանել. և զայս սակս ասէ ուրախ լինիլ ազգիք, զի դու դատես յուղղութիւն։

Եւ որ բառդ յաղթութիւն, որ ոչ է ի տրակտն հոլովին, այլ որպէս դնի ի տպագրեալ սաղմոս, ի հերգ ցայգ կանն, առեալ լինի աստ իբր գործակատն. որպէս դնէ լսեր". ըստ ոճոյ յունաց և երբայեցւոց. այսինքն

ընդդեմ. որով ըստ որում և եղաք, կամ ասել. ուղղութիւ գոհանալ և առաքսորդես։ Այս եդեալ մարգարէին գոհանալ վերատին ի շնորհակալութիւն առ Աստ, ասելով.

Ե. Այսուհանդերձ եղէ՛ն առ տէր ծողվոյրդ Աստ. գոհացեալ զնա զնեն ծողվոյրդ անկան։

Այս կրկուին բանի, ուր երից գնի խոստովան եղէ՛ն երկու ի համարն չ. և մի՝ ասա, հանդերձ բառիս գոհացին, ցուցանէ զանծութիւն բարերարութեն նոյ, և զառաւելութիւն ուրախութե սրտի մարգարէին, և զաստիճութիւն ցնծութե ազգի մարդկան համարին։ Եւ զի յայսմ բարերարութի՛ն որով փրկեաց Աստ զազգ մարդկան՝ յայսմհետեւս խորհուրդ երկրորդութե մեղ անծութե, թերեւս յայս հայելով ըստ ասելոյ ոմանց ի մերայոց՝ երից գնի խոստովան լինէին, և միանգամ, գոհանային. և այս ըստ մերում թարգմանութե և ըստ արաբ՛. և կամ թէ հայելով յարաբանի՝ երից գնի խոստովանիլ. իսկ հայելով յարաբերէն գնի գոհանալ։ Եւ թէպէտ ի տղ՛. ոսկանալ և ի լամբ՛ փոխանակ գոհանալոյ խոստովան լինիլ գնի, բայց այն է ըստ երբ՛. և ըստ լատ՛. և ըստ այլոց թարգ՛. ուր ի մերումն յամենայն օրինակս գոհանալ գնի՝ յասելն։

Այսուհանդերձ եղէ՛ն առ տէր ծողվոյրդ Աստ. գոհացեալ զնեն ծողվոյրդ անկան։ Կամի ասել. վասն այսչափ բարերարութե քոց խոստովան եղիցին առ քեզ ժողովուրդք ազգաց. և վայելեալ ի նոսին՝ գոհացին զքէն. այսինքն շնորհակալ լիցին զքէն։ Այս գոհանալս քաղցր է յոյժ ի սիրտս հաւատացելոց, և ի բերանս նոցա. զի ի խորհել նոցա, զինչ ինչ արար ընդ մեզ ընդ երեսուներեքեան է վերածել զմեզ, քաղցրանայ սիրտ նոցա, և ոչ էք նոցա ոչ դադարին ի գոհանալոյ զնոյ։

Այս գոհութե սկզբնաբար և տիրապէս հայի յայն՝ որ փրկեաց զմեզ. իսկ ի հասարակի հայի յայն ամենայն՝ որ հետեւեցաւ ի փրկել նորա զմեզ. զորմէ փո-

խաբերութիւն իմն խօսի մարգարէն ի յաջողիլ հաւատոյն առելով։

Ղ. Եբրէից եւ ղեւտացի է, և օրհնեցոյ ղէզ աճ աճ ձէր։

Ճ. Ձ ձէր օրհնեցոյ ղէզ. և ի համառ երէցունն ասիացոյ ճաշ։ երէցի։

Հաւանաբար գիտանիլ մարդոյ՝ վայելել ի սկզբնական սրդարութեան՝ զոր ունէր ի սաեղծմանն, և ի կորուսանել նորա զայն՝ անիծաւ երկիրս ընդ նմա, տալ մեզ փուշ պէսպէս թշուառութեանց և տրտմութեանց, ցաւոց և վշտաց՝ ի գործել մեր ի վերայ սորա զ՚և իցէ գործս. * անիծեալ լիցի սակ երկիրը ի գործս ,, քո. տրտմութիւն կերիցես զնա զամենայն աւուրս կեանից քոց. փուշ և տատասի բուսուսցէ քեզ ‖ . (ծննդ. գ. 17)։ Ի՚հաւասիկ քեզ բերք երկրի մերոյ, և կերակուր մեր։ Օ ինչ ապա. տապնատեցան սիրտք սրդւոց մարդկան, և բարձացաւ ազազակ նոցա առ նոճ. և ըստ ասելոյ մեր այժմ գոչէին բերանով հաւատոյ և մարգարէից. նոճ ողորմեա մեզ. և օրհնեա զերկիրս մեր՝ զոր դու անիծեր. երևեցոյ զիբեսս քո ի մեզ ևն։ Ողորմեացաւ նոճ, և օրհնեաց զերկիրս. օրհնեաց և զմեզ. որով և երկիրս եւս զայսպիսի պտուղ, զոր և ոչ երկինք կարացին տալ. սմին երբեմն ասէ։

Եբրէից եւ ղեւտացի է՝ Ի՚այս պտուղ այն է՝ զոր եւս երկիրս ի քեռնգհմ փոխանակ պտղոյ ծառոյն գիտուէ, առ ի բառնալոյ զանէծս Ճաշակաց այնր մեզ, հաքեր պտղոյ։ Օ՚զր միանգամ երբէք երկիրս մերձև ի քո, փուշ ևհն. նա միայն եզև Ճմարիտ պտուղ։ Ի՚այս պտուղ ասի՝ երկրի, ըստ երկոյ. մի՝ զի բուսաւ յերկրի։ Երկրորդ՝ զի ունէր զերկրաւոր մարմին, և ոչ յերկնից ըստ դառն վարդապետութեանն յարտաքս ասց. և թէպէտ ասի եւս յերկինից, բայց այն վասն երմնային և ածեղէն զօրութեան, որով եւս երկիրս զայս պտուղ։ Երբորդ՝ զի տուաւ յերկրաւորացս վասն փրկութեան իւրեանց, եւս և ի Ճաշակութիւն։

Եւ առ ի ցուցանել թէ ոչ եզև այս գործակցութիւն

առն, դնէ միայն զէթն. որով յայտ առնէ՝ թէ որպէս երկիր՝ ի սկզբան անդ՝ ի հրամայել ոյ ինքնին եւ զպտուղ իւր, այնպէս և՝ ի հաճիլ ոյ՝ ինքնին եւ զայս կենդանարար պտուղ առանց գործակցութեան առն:

Ասէ՝ յայս միտ, երկիր եւ ասելով ոչ իմանայ թէ հող երկրի բուսոյց զայսպիսի պտուղ, որպէս և յայտ է, այլ ոճ ինչ Ճարտասանական, որով անուն պատճառականին դնի փոխանակ անուան պարագայականին. և ըստ այսմ փոխանակ ասելոյ, արդ մարդկան բնակեալ յերկրի եւ զպտուղ իւր, ասէ երկիր եւ զպտուղ իւր. բայց քանզի անհնարին էր մարդոյ զայսպիսի պտուղ բուսուցանել, վասն որոյ և մարգարէն ոչ համարձակի ասել, մարդ եւ զպտուղ իւր.

այլ թէ երկիր եւ:

Այս երկիր ըստ անհատին առեալ՝ է անդամ կոյն մարիամ. զի նա եւ զպտուղս զայս, ի նմա կերպարանեցաւ ի հօրէն ամենակալէ, և ի հոգւոյն սրբոյ, և ի նմանէ տուաւ մեզ ի փրկութիւն:

Լամբ". այսու երկրաւ իմանայ զմարմինն քոյ * որ
,, եւ ասէ զանարատութիւնն և զանմեղութիւնն . . .
,, որով ած հայր օրհնեաց զմեզ . . . և ս և պտուղ
,, մարմնոյ նորա (է ասէ) խաչն և յարչարանքն,
,, որոյ վասն և օրհնեցաք իսկ ||:

Այլաբանօրէն այս բան հայի ի յարուցին քոյ. զի ի յարուցն նորա երկիր եւ զպտուղ իւր, քանզի ի Թաղիլ նորա յերկրի իւրում զցօրեան, երկիրս յերերոդում աւուր եւ զայն իբրև զպտուղ իւր և զոյն տիրապէս դիտելով երգեմք զայս սաղմոս յաւուրս յինանց յերեկոյի կիրակամտից: Ասեաւորելով միանգամայն՝ թէ տալոց է երկիր և ի կատարածի՝ յարուցք զմարմինս մեր իբրև զպտուղ իւր:

Յարոյապէս՝ այս բան հայի յարդիւնս գործոց մարդկան. իբր զի ի ընծրհաց որդւոյն ոյ յերևեցուցանել նորա զերեսս իւր՝ երկրաւոր մարդիկ եւտուն զպտուղս արժանաւորս յաւիտենական կենաց՝ փոխանակ դառն պտղոցն՝ զորս տային յառաջն զրկեալք ի ընծրհացն քոյ: Ասէ դարձեալ երկիր զնոցս առնայն իբրև զբերս բարեաց իւրոց: Ասէ քանզի այս առնայն եղև օրհ-

նուէրն ու, և յօրհնուէնէն ու. սմին իրի առ մար-
գարէն։

Եւ օրհնեսցէ զքեզ ած, ած ձեր։ ( )րհնելն ու զմարդիկ
է առ նոսա զնութիւն բարեաց հաստատուն յայնմ
կարգի յորում առ օրհնել զնոսա. եթէ ից՝ ի կար-
գն գնութիւն՝ ւ առ զնութիւն գիտուէ. եթէ ից՝ ի
կարգն արմատեաց երկրի՝ և առ զնութիւն այնց արմըտ-
եաց։ Եւ զի առ առ խօսի՝ ի կարգն գերբնական բա-
րեաց, օրհնելն ու յայտ կարգի՝ և առ զնութիւն գեր-
բնական բարեաց. և յիրաւի իսկ. զի զինչ ևս ճեաց
զոր ոչ եա ած յերևեցուցանելն անդ զերեսս իւր՝ ի
մեզ՝ յառաքելն առ մեզ զմիածին իւր որդի. և զինչ
ոչ արար մեզ նա ինքն միածին որդին, ՝ի տալ զինքն
մեզ, և ՝ի լինել մեր հայր և եղբայր, կեանք և երա-
նուէնէ։

Ի առն որոյ և չհմարեաւ առ՝ թէ լեալիր օրհնեաց
զմեզ ած. զի քան զայս աւելի զինչ ևս ունէր առ-
նել, բայց եթէ ժամանեցուցանել զմեզ ՝ի վախճան
այնր օրհնուէնէ, որ և օրհնուէնէն յաւիտենական.
զոր և պատրաստ և առնել. վասն որոյ ասէ։

Ե. Եւ ած զեր օրհնեսցէ զքեզ։ Կատարի ասել. որպէս օրհ-
նեաց զմեզ ած յերկրի առ՝ տալով մեզ զլինուէնէ ա-
մենայն հոգևոր բարեաց, սոյնպէս օրհնեսցէ, զմեզ և
յաւելցն յասելն առ. * եկայք օրհնեալք հօր իմոյ ‖.
և ՝ի մուծանելն զմեզ ՝ի լինուէնէ օրհնուէնէ իւրոյ
յերանական բարուէնէն ՝ի յաղքայուէնէ իւրում, որ
է նպատակ ամենայնի այնոցիկ, զոր աստց մարգա-
րէն յայս առնէ։

Ա. ատանօր երկոցա ասէն ած, ած, ած, ըստ Ճառին
յայտ առնէ նախ՝ թէ զորմէ են բանքս, է Ճշմարիտ
ած, զի երկոցա կրկնուին բառ ցուցանէ զՃշմարտուէն
երկին, կամ զաստակուէնէ նորին ևս։ Երկրորդ յայտ
առնէ զերեսպատիկ սաստկուէնէ վախճանից սրտի
մարգարէին. որով ցանկայր նա, զի ած՝ որ օրհնեաց
զմեզ, և օրհնէ, և օրհնեսցէ, եղիցի օրհնեալ, և
օրհնեալ, և դարձեալ օրհնեալ. որպէս դնէ նա-
րեկացին։

Ոսկ ըստ խորհրդոյն յայտ առնէ զերկրորդ առնէա-
նութիւնէ երրորդուէնէ ՝ի հայր և յորդի և ՝ի ՝ն ՝ն հոգի.

զի Տայր օրհնեաց զմեզ տալով մեզ զբրդի իւր . որ դին օրհնեաց զմեզ տալով մեզ զկաթն . Հոգին սր. և օրհնեաց զմեզ տալով մեզ զնորս իւր , և զբացուցանելով զմեզ ի հաւատալ , ի յուսալ և ի սիրել զՅն . Լաւ քանզի սբա պահէն ի մեզ զերկիւղն ՚ի, և պահէն ի մեզ երկիւղիւ նոցա , սո՛ւ իւրն յաւելու

մարգարէն ասել ,

Լա՛ւ ՚ի նմանե երիւղեն սհնայն ծագ՚ս երկեր : Լա՛ւ երկնչելս ըստ չօրից դնի ասա , մի՛ ըստ զարմանալոյ . որպէս թէ ասէր . տեսեալ ամենայն ազգ ազ զայսպիսի գործս ՚ի, զարմացեն և երկիցեն : Լերկրորդ՝ ըստ սուսկալոյ . որպէս թէ ասէր . Տայեցեալ մարդկան՝ թէ ՚ի՞ս առ ՚ի քաւել զմեզ՝ ոչ խնայեաց յորդի իւր՝ սուսկալին յարդար վճռիցդ բուն թէ՞ նոբա . և երկիցեն ՚ի մեզանէ : Լերրորդ՝ ըստ զդուշանալոյ , որպէս թէ ասէր , որովհետև այսչափ բարիս եղոյց ՚ի՞ ազգի մարդկան ընդ ամենայն ծագս երկրի , պարտ է նոցա երկիւղիւ կալ և զդուշանալ՝ զի մի ապերախտ գտեալ՝ զրկեսցին յայնմանէ՝ զոր ժառանգեցին . և կամ ըստ վկայելոյ առաքելոյն . (իբր . Ը . 8 .) զի մի անեցին ընդ անիծիւք , կամ իբր անարգ ՚ի բաց թողցին . զի երկիւղ գործեալ եթէ՝ ոչ բերցէ զսյաուղ՝ անարգ համարի : Ընորհրդ՝ ըստ զգաստութե՛ . որպէս թէ ասէր . արժան է ամենեցուն զգաստութե՛ վայելել ՚ի պարգեան ՚ի՞ , զի մի ընդդ՚մինչ գործեն

լուր այնց՝ ոչ հասցեն յայն՚ առ որ կարգեցան ,

Լա՛ւ գործեալ՝ գիտելով նոցա՝ թէ ՚ի՞ս որպէս ողորմած գտաւ առ մարդիկ , այնպէս և արդար գտանի առ նոսա , և ոչ խնայէ ՚ի պատժել՝ որք միանգամ արհամարհէն զբան իւր , երկիցեն ՚ի նմանէ , և հաւատարմութե՛ ծառայեացեն նմա , որով և հասցեն ՚ի փառս արքայութե՛ . և վայելչացեն անդ անեղկիւզ զանձառ երանութեն յաւիտենից ,

Լա՛ս սուգիս որպէս ասացաք ՚ի սկզբան ՚ի վերնագրի , Տայի և յաղաւոթե՛ խորհ՚ելոցս ՚ի գերութե՛ն բաբելոնի . ուր աղաղակելին նոքա առ ՚ի՞ (ա) ողորմեա մեզ , և այլ սբա մեզ ՚ի գերութե՛ն մերոյ . և (բ) ազատեա զմեզ , զի զերծեալ ՚ի թշուառութե՛ն ասի , և հասեալ ՚ի տեղիդ՝ զոր ընտրեցեր ,

անդ ընթերցմամբ պատգամացդ՝ հնար լիցի մեզ
ձանաչել զկամս քոյ, և հաւատալ յազգիս ամենայն,
թէ դու փրկեցեր զմեզ. (ջ) որով և ժողովուրդք
խոստովանեսցին առ քեզ. (ջ) և ամենայն ազգ աե-
ասանելով զզօրութիւն քո մեծ՝ ցնծասցեն ի քեզ, թէ
զիարդ ուղղութիւն իրաւունս առնես ժողովրդեան
քումմ, և առաջնորդես ամենեցուն, որք ապաւինին
առ քեզ. (ե) որով և խոստովան լինիմ՝ թէ դու ես
ամենայնի տէր: (ջ) Լսէդ ի հասանել մեր յերկիրը
ժառանգութեան մերոյ որ ետուեալ է մեզ ի յօրհնու-
թիւն քումմիւ, նայն ինքն երկիրը ասացե զկաթուղ իւր.
(է) և յօրհնեսցէ քոյ զմեզ՝ տեսեալ ազգաց և ազանց՝
երկիցեն ի քէն, և փառաւորացեն զքեզ միայն ի
կատարած աշխարհի, ևս և մինչև ի յաւիտեան:

ՍԱՂՄՈՍ ԿԳ.

Յայտարարութիւն ածողին խնամոյ յերեսիլ Նորա ա-
ռաջի ժողովրդեան իւրոյ, և ի ցրուել զինեալսիւն
նոցա ներկայութիւն իւրով. ևս և նկարագրութիւն
հանդիսի գնացից և առաջնորդութեան ոչ և աբանչե-
լեաց՝ զորս արար յանապատին ի ցոյց մեծամեծ գոր-
ծոց՝ զորս հանդերձեալ էր կատարել ի լրման ժա-
մանակաց ասօրինութեանն քոյ ի փրկութիւն ամենայն
աշխարհի: Ա՛հանգամանի և յորդոր խրախուսելոյ
զամենայն ազինս յօրհնութիւն և ի գովութիւն ոչ:

Ա. խաբաթ. սաղմս երգոց ի դասին:

Ցարիցե աք՝ և ցրուեսցին ամենայն ընդունայն Նորա, և
նեղեսցեն առաջի Նորա յերեսաց Նորա: 2 Իբրեւ դա-
խաւ ծխոյ՝ պակասեսցին. որպես հալի մոմ առաջի հրոյ, այն-
պես կորիցեն դեղապարտ յերեսաց ոչ: 3 Իսկ արդարք սրախն եղիե
ցին՝ և ցնծասցեն առաջի Նորա, և ցրախճասցին յուրախութիւն
նբեանց: 4 Երգեցէք ցաք՝ և սաղմս ասացէք անուան Նո-
րա. ճանապարհ արարէք այնմիկ որ նստի ընդ արեւմտեան. և

պէր է անուան նորա։ 5 Ընծաստէն առաքէ նորա, և խոս-
ի՛ւցին ընդէստ նորա։ 6 Ոչ հայրն է սրբոյ՝ և դատաւոր այ-
րեաց, ամբ ի թեղուղ սրբոյրեն խորամ։ 7 Ամբ բնակեցուցա-
նէ զնիւթսրնա ի տան, և հանէ գնատեալս խօլովրեն խոր-
ասդութեա և զարտանացան՝ որ բնակեալ են ի ժերեզմանս։
8 Ամբ ընդ ելանել դէպ առաջի ժողովրդեան քո. ընդ անցա-
նել դէպ ընդ անապատ՝ երկիր շարժեցաւ։ 9 Երկանցի և եր-
կինք ցօղեցին դէպ առ ի սինէ՝ առաջի այ խորհելի,
10 Անձրեւ կամաց պատրաստեցեր ամբ քաւասդութեա տա-
ղեսդեան հիւանդացաւ, ասիցն զոր հասատատեցեր զնա, և զա-
զանն քո բնակեցան ի նմա։ 11 Պատրաստ տարեր տաղցրու-
թեամբ ի աչսատ ամբ. սեր զազբ շէնան, ոչ սահեսարանեն զբ-
րութեամբ բանսա։ 12 Ամփառաւոր զբրութեամբ սերելոյ, զբեզբեց-
ութեամբ զան ոչ բաժանեալ յասուր. Ընդեսք ի ննջելոյն ի զբ
վէմսից։ 13 Ամեծ աղանաւոյ արծաթապատ, և թեսիաւելք
նորա ի փոյն ոսկւոյ։ 14 Ի փոխարել երկնաւորին զնափա-
սուրս ի վերայ նորա, ձիւնացան ի սալմոն։ 15 Լեառն այ
լեառն պարսից, լեառն ճաճանչ, և լեառն պարսից. և
զնչել երկրին հոգարացեալ։ 16 Լեառն ընդ որ
հաճեցաւ ամբ բնակել ի նմա. ասանդ և սեր յոյն բնակեսցէ ի
նմա յաւար։ 17 Ամաս այ բեսրապատիկ, հազարք սաղ-
ղեցի, և սեր ի նոսա ի սինէ սրբոյրեն խորհ։ 18 Ամբ ի
բարձրեալն՝ և գերեաց զքերսրեն. աս առար՝ բազմեսաց զարբ-
փեա՝ և եա սրբոյ մարդիկն. ասանդ բերաձայսութ ևս
բնակեալ եղիցէ ի նմա։ 19 Ամեր ամբ օրհնեալ՝ օրհնեալ սեր
զբրհնաձայսդ, առաքելոցեսն մեզ ամբ երկիր մեր։ 20 Ամբ
մեր ամբ կենարար, և ի սեառնէ են ելս մահու։ 21 Ասայն
ասիցն ամբ զերեսոյ զգիսսն թշնամեաց մերոց. և գնկերն կամ-
նելոյն, որ գնան յանօրենսեսն իսրեսն։ 22 Ամաս սեր
ի խորս անդնդոց զարձուսցէ, և ի գնոյ ձնեսաց զայն ի
զարս երկրէցէ։ 23 Որպես լսացիր ոտ սո յարեան, և լե-
զուս նոցա սոյ յարեսն ընշանեալ սոյ։ 24 Երեսեան գնաց
սո ամբ, գնաց այ նաժանորդն մերոյ սրբոյ։ 25 Առաջեցին
երգնաւոր հասնել զբրհնաձայսն, ի միջ կաւսասաց և գուզաց։
26 Երկնեցէք զբրհնաձայս ամբ, և զբեր յաղբերսէն երսրայե-
լի։ 27 Ասդ բենիամին ի տղայոսեսն զբրմնասէր, երկնաւոր
յոսոսաց առաքելոցսն նորա՝ երկնաւոր զբարսղեսն, և երկնաւոր
նեսթեաղեսյաց։ 28 Հրամայեա ամբ զբրսեսն սոյն, զբր
գործեալ եղեր ի մեզ։ 29 Ի տաճարէ սոյնմէ յերուսաղէմ

ած, տեղ մատուցին նախաւորէ ղաւաթարեաց։ 30 Այսուհե՛տ ի փառն եղիցիս, ի քեզնէն ղաւաթարեաց՝ և ի դուռս երկնից։ 31 Լուաւեցին սմոսիկ՝ որ ընդեղեն են արքահովէ. ղրուեցա՛ղնէնեանս՝ և այլ կամն ընդ պատերազմ։ 32 Լուծեցան հերեզաւեանք՝ և ոչ ելին ընդ առաջ. հնդկիկ յաւաղեփոյն յեանեան լերկին սաաձ։ 33 Ամոփաւորութիւն երկրի օրհնեցէք զՅա, և սաղմոսասացէք ինեան։ 34 Ո՛նանազարկ արարեալ սմոսիկ, որ նոր յերկինս երկնից ընդ արեւել։ 35 Լսե՛ս ասել ձայն նոր ի յայն ղաւրութենէ. և ո՛չ ոք ասել։ 36 Ի վերայ իւրայնէնէն ինեան վեհութիւն նորա։ ղաւրութեան նորա ինչ յամուր երկինս։ 37 Այսանելէն և ձա ի վերայ արեգ իւրոց, ձա իւրայնէն։ 38 Ա՛ս ասել ղաւրութեան (և) հաստատութեան ծաղկեալ դեան իւրոյ. օրհնեալ է ձա։

ԱԼԵԼՈՒՅԱ.

Ա. խաւարած. սաղմոս երեքոյ ի դասին։

Ի ՀՐԱՇԱՐԱՆ ՁԱՒԱԿԱԳԻՒՄ ԱՆԵՐ, և ի սալ. վարդանայ ոչ դնի բառս երգոց. այլ միայն * ի կատարած. սաղմոս ի դաւիթ ‖. և յոմանս յաւելեալ լինի բառս օրհնութեան յաւերն * ի կատարած օրհնութեան սաղմոս ի դաւիթ ‖. Ձայնի սակաւ ձեռագիրս մեր, որպէս և ի տպագրեալսն և ի լամբ". դնի բառս վերոյդ երկոցդ * ի կատարած. սաղմոս երգոց ի դաւիթ ‖. և այս է համառօտ եօթ". և այլոց, և և երբ". ուր դնի բառդ սէտ. այս է երե. և գրի բառս եդեալդ. * ի կատարած սաղմոս երգոց ի դաւիթ ‖. Ոսկ զնչանա կութ՝ բառիս ի խաւարած՝ տեղ ի նեբածուխեան.

(ղԼ. ՃԺ.)

Ա՛յս սաղմոս օրհնի սքանչելի է, այնչափ անխմանալի։ Ա՛յդ արդ երբեմն արեգակն ի մէջ սաղմոսաց դնելոցդ պատճառացեալ. բայց ըմբռ ինձ զայս ի հայիլ. արձուաճայեաց այլք ոչ կարացին յառիլ և զիարդ ինչ էղկան ի նոյն վաստակիլ։

Աստրիք հրեից՝ փառաւորեմք երգոց զսա կոչեն. այլ զիաուս սորա ի յայտնելն ծածկեն. սուրբ հարք բարձրացեալք խորհրդով՝ դիտակամբ հոգւոյն հայեցան ի սա, և ոչ կարացին տեսանել զսա, այլ միայն որ կայր ի յատակի սորա. զի ջուր խոր է սա և անդունդ. եթէ բարձրանաս մտօք, ուր զջուրն, այլ զոր ի յատակս նորա է նշմարես. որպէս որք ի դիտանոցէ (կամ ըստ այլազգ ական բառի ասացից՝ ի տաւեռնէ) ակնարկէն ի խորս ջուրցն։

Յատակ սաղմոսիս է հոգևորական մեկնութիւն սորա, որ նկարագրի ի պսակս խորհուրդս, որոց ոմանք հայեին ի հին օրէնս, և ոմանք ի նորս, ոմանք յեկեղեցւոյ սուրբ, և ոմանք յանձն քոյ և ի յարութիւն նոր. ըստ որում և առաքեալն ղսոսն 18 համարոյն ի նոյն վերածէ (եփես. գ. 8։)

Յակ թէ զինչ ցուցանեն ջուրք սաղմոսիս՝ այսմիջոց նկարագրական խմաստք սորա, բազումք բազում ինչ ասեն. և ամենեքին միաբերան խոստովանին՝ թէ ոչ ըմբռնին՝ որպէս նկարագրին. քանզի ամենայն բանք սորա գերազանց ձառտարութիւն են յօրինեալ, և իւրաքանչիւր բառ յատանձին կատա բազմեալ ընծայեան ընթացս ուժգին՝ անսմքնելի տկարացս. բայց վաղդան զօգնօդեալ և ծածկեալ. առ որ եթէ՝ ի գէպ էր՝ մարթ էր ասել, ցոյց ինձ զդէմս քոյ։

Այս սորդ՝ բանզի բանք սաղմոսիս որպէս ասացաք՝ ըստ նկարագրին գաղեալ կան, սուրբ հարք առհասարակ և վարդապետք եկեղեցւոյ զանց արարեալ զայնու այսինքն զնկարագիր մեկնութիւն սորա՝ ի խորհրդական վերածէն զամենայն ըստ բազմապատիկ իմաստից՝ որք երևին ի բանս սորա իբր ի յատակս ջուրց ըստ նախակարգեալ բանիցդ. բայց գտան և բազումք՝ որք ի նկարագրականն ևս եղեն ձեռնամուխ. և որչափ ինչ կարացին գրեցին, բայց յամենայնի զոր ասացին՝ խոստովան եղեն, թէ ասէ՝ միայն, և ոչ հաստատէ՝ ասէ։

Յակ թէ յինչ առթէ, և առ ինչ ասացեալ իցէ գա՝ ւերթ զայս սաղմոս՝ պէսպէս են կարծիք. Յառաջինն է, թէ զայս ասաց կանխագուշակ լինելով զանցիցն որք եղեն ազօթիւք եղեկիայ արքայի ընդդէմ ասո-

բեստաներայց · զըմէ գըլ (ի ֆ · Թագ". ԺԸ· և ԺԶ· 35 ։) Կայց այս կարծիք չունի ինչ հաստատութիւն. իսկ այն պատճառ զոր բերին, թէ ի սպզմոսի ասա յիշի տաճար ՚ին՝ որ ոչ դոյր յաւուրս դաւիթ, չզօրէ ինչ. զի և յորկն այն՝ յօրում էր խորանն ՚ին որ ՚ի սելով կոչի ՚ի սուրբ գիրս տաճար ՚ին. քանզի ասի (ա· Թագ · Ֆ · 3·) * տամուէլ ՚ննջէր ՚ի տաճարին ՚ին ՚ի ներ ։ Կամ որ ինչ բառ դնի անդ կիրը". վասն տաճարին նոյն բառ դնի և ասա. այսինքն է հնչեա. որ է պալատ։

Երկրորդ կարծիքն է ոմանց ՚ի բաբունեստին հրեից և մեկն" քաղդ", թէ զայս ասաց դաւիթ հայելով յերկ խորհրդի յերկոսին. և ոմանց՝ թէ հայելով յամենս անապատին՝ ուր եա ՚ին զօրինս ՚ի սինա լեռն, և արար բազում սքանչելիս ։

Երրորդ կարծիքն է թէ զայս ասաց հայելով ՚ի յաղթութիւնն՝ զոր արար ինքն դաւիթ ։

Չորրորդ կարծիքն, որ է հաւանական և հասարակ բազմից, հաստատէ թէ զայս սաղմոս ասաց դաւիթ յաճախն զառապանացն ՚ին ՚ի կաբիաթարիմից ՚ի տան նէ ամենազաբայ. (ՃՀ· Թագ · Ֆ· 1 — 11·) այլ թէ զիարդ, տասցուք այժմ։

Ր Ա Ն

ա. Յբուիշ ձֆ · և ըբուենցին ամենայն ընկադ։ նորա, ֆախինցին տաճէլ։ նորա յերեսաց նորա։

Ա Ն Կ Ն Ա Ի Թ Ի Ւ Ն

Դաւիթ յետ հարկանելոյ զայլազգիս, և յետ հանգչելոյ ՚ի մեծամեծ պատերազմից՝ խորհուրդ արար ընդ իշխանս իւր, և հաստատեաց ՚ի մոլ բերել զառապանացն ՚ին ՚ի տանէ ամենազաբայ որ ՚ի կաբիաթարիմ. զի անդ էր տապանակն ՚ին յաւուրց անտի սամուէլի (ա· Թագ · Է· 11·) Եւ վասն այսորիկ յոբկնեաց արքայ դաւիթ խորան ՚ի քաղաքի իւրում,

զի բերեալ գնասջիցէ անդ ։ Եւ զի մի՛ ի բերելն վտանգ ինչ հասցէ ի Հնամեայց զգաստի վարանելոյ՝ ժողովեաց զամենայն երիտասարդս յիսոբակէ իբրև եօթանասունն հազար. ընդ որս և բազմեթիւք իշխանաց և ժողովրդոց. և գնացեալ ի կաթիսաթրիմ եհան զտապանակին ՚ի տանէ ամենազաւրս, և ի յաճեղէն գնա այնպիսի հնդիսիս՝ որպէս վկայ՝ ՚՚ նաշաւնէն, ինքն * գաւիթ և որդիքն իսրայէլի խա՚՚ զային առաջի նոն տաւղաբ և նուագարանօք, զո՚՚ րեալ և երգօք, և քնարիւք և սրնգօք, և թմբ՚՚ կօք և ծնծղայիւք և փողոք ։ զորմէ տէս (ի Թագ՞. ՚ի. ւ — ճ. և ոն. մնաց. ժ՚ի. ւ—ւօ.)

Յայսմ հանդիսի առեալ գաւիթ իբր առաջի աչաց գային հանդէս զոր առնէին որդիքն իսրայէլի յամենայն ՚ի յուրեքն տապանակաւ, և միա եդեալ բանին մովսէսի յասել՝ նորա ՚ի ջուսն անդ. յարիցէ՞ նոճ և ցրուեսցին թշնամիք նորա. փախիցեն ամենայն ատելիք նորա յերեսաց նորա (Թուոց ՚ի. յ՛.) զնոյն զայն սկսաւ և ինքն եզամակել և ասել.

Յարիցէ ՚՚ճ ։ ՚՚՚ովսէս մարգարէ յասելն զայս բան յերկիրգրդ գնմս կարգէ՝ ասելով * արի տէր, և ցրուեսցին թշնամիք քո ՚՚ն. զի յայնժամ ինքնին տէր առաջնորդէր ժողովրդեան իւրում. ուստի և յամենայն ջուս տապանակին, (որպէս գրի Թուոց ՚ի. յ՛.) այսպէս ասէր ։ Խոկ գաւիթ որովհետև ՚ի յիշատակ այնր ասէր զայս, վասն որոյ յերկրորդ գնմս ասաց.

* յարիցէ ՚՚ճ. ՚՚ն ։

Երդ բայդ յ՚՚՚նէ, որոյ ապառնին է յարիցէ, նշանակէս առեալ՝ երեքկին ՚ի գործ ածի. մի՛ փոխանակ յոմն եկանելոյ վասն իրի ինչ, այսինքն, կամ վասն ցուցանելոյ զինքն, կամ վասն գործելոյ, կամ վասն գնալոյ, ՚՚ն. յայս հայելով փոխաբերութեամբ ասի զնոյ յառնել՝ յորժամ ցուցանի զզօրութիւն իւր, կամ յորժամ գործէ ինչ զմեզ, կամ յորժամ անվտանգ առաջնորդէ, կամ յորժամ պաշտպանէ, կամ յորժամ վանէ զթշնամիս։ Յայս փոխաբերութեամբ ակնարկելով ազգայն մարգարէն զնճ, զի ՚ի շարժիլ տապանակին, և յածիլ այնր հանդիսի՝ ինքն ևս յարիցէ, այսինքն ի հաձեսցի իւրով ներկայութեճ առաջնորդել և իւ-

բով պատրաստութիւն աներկիւղ ածել՝ի տեղին պատ-
բաստեալ. զի եթէ զայս նեղգործեր, ոչինչ կարէին
առնել թշնամիք նորա, այլ ցրուէին, և փախչէին.
* բառական է յառնելն միայն (ասէ գնորգ վարդա-
,, պետ՝ ի մեկն. եասյ.) և ամենեքին՝ի փախուստ
,, դառնան ‖. յոր միտ ասի (յեսայ. լՁ. ւօ.) * արդ
,, յարեայց ասէ տէր. արդ փառաւորեցայց, արդ
,, բարձրացայց ‖.

Նշկրծոցդ՝ բառս յաբէշէ՝ի գործ ածէ փոխանակ ելա-
նելոյ՝ի տեղւոջէ՝ի տեղի, և ըստ այսմ կամի ասել.
բառական է այնչափ ժամանակաւ կալ տապանակին
՝ի կարիսն արիմ, ելոյծ ապա անտի փառօք և կենս-
ոյ յերուսաղէմ՝ի սմին լեառն, յոր միտ ասաց այլուր
* արի տէր՝ի հանգիստ քո ‖. Նշ ըանզի նեղկայու-
թիւն՝ի նմ տապանակաւ երևեալ, մարգարէն փոխանակ
խօսելոյ զտապանակին՝ փոխաբերութիւն՝ի նմ խօսի
զնմ. յարիցէ ասէ տէր, և ցրուեսցին թշնամիք նորա,
Նշկրծոցդ՝ բառս յառնելն՝ի գործ ածէ փոխանակ զարթ-
նելոյ. և ըստ այսմ ևս յայնժամ փոխաբերութիւն ասի
զնմ յառնել, յորժամ ցուցանի, զինչն իբր ոչ ննջեալ,
այլ զարթուցեալ. և քանզի՝ի մնալ տապանակին բա-
զում ժամանակաւ՝ի կարիսն արիմ՝ ցուցանէր ած
զինքն իբր՝ի քուն լեալ, մանաւանդ մարգարէն, զի յա-
րիցէ, այսինքն ցուցցէ զինքն իբրև զարթուցեալ՝ի
պատրաստել զտապանակ իւր, և՝ի ցրուել զնշա-
մին. վասն որոյ յարէ զինի. և ասէ.

Ցրուեսցին թշնամիք նորա ։ Նյայսինքն՝ի յառնել ՚ից ոչ
իբրև ասցէ թշնամիք իսրայէլի (որք ելին ևս թշնամիք
նմա,) մերձենալ առ այնասիկ՝ որք տանելին զտապա-
նակին. այլ՝ի լսել զՀամբաւ Հնդկաց և զպատերազ-
բաւ ցրուեսցին. իբր զի եթէ ժողովեալ իցեն՝ի միա-
սին առ՝ի դիմել՝ի վերայ նոցա՝ թողեալ զմիմեանս
երթիցեն՝ի տեղիս իւրեանց, մանաւանդ թէ հալա-
ծեսցին. և առ այս յարէ.

Փախիցեն ատելիք նորա յերեսաց նորա ։ Ցորս թշնամիս
կոչեաց՝ զնոսին ատելիս ասէ. զի ամենայն թշնամի
և ատելի այսինքն ատեցօղ։ Նյև թէպէտ զերոյ խօսի
ատ մերգ արիմն՝ եւին թշնամիք իսրայէլի և ատեցօղք
նորա, բայց քանզի այնու իսկ եւին և թշնամիք նոն,

և առեցօղք նոցա, ըստ օրումն առաքին զօրէնս և զպաշտամունս նոցա, և ոմանցիկ ընդ տասնեակս ուխտ նոցին, սմին իրի կոչէ զնոսա՝ թէնեակք նոցա և առելիք նոցա։ Այսքա՛ս ասէ լուսաւոր կամ տեսեալ ըզհանդէս նեղեկայուԹեանն տասանեակի նոցն՝ զարհուրեացոյն և ֆալաճեացոյն յերեսաց նոցա, այսինքն ի ներկայուԹէ նոցին։ Խորհրդաբար այս բան նշանակէ զյառնելոյ օրդւոյն այ յանԹռուց իւրոց և գալ յաշխարհ՝ առ ի փրկել զմարդիկ՝ ցրուելով զԷնամիան և զատելիսն։ Այսոցի՛ ի վերոյ նիւԹապէս առեալ։ զի տեսակապէս և ըստ ենԹադրուԹեանն յառնէլ նշանակի՝ ի մեռելուԹենէ՝ ի կենաս գառնալ միաւորուԹի՛ հոգւոյ ընդ մարմնոյ։ և ըստ այսմ այս բան այլաբանօրէն հայի՛ ի քո։ ըստ օրոյ տասպատկաւ նշանակի մարմին նոցա եղեալ ի գերեզմանին։ և զի նոյն մարմինն ի գերեզմանի անդ անրաժանելի էր յանԹռուԹենէ, նովին ածուԹեա՛ն ասէր և էր ած։ վասն որոյ և Դաւիթ մարգարէ ասէր զնմանէ։ յարիցէ Ած ի գերեզմանէ՝ (օրում և զՏէտ գայր) զի ցրուեսցին Թշնամիք նորա՝ որք պահէին զգերեզման նորին։ Եւ և այն Թըշնամիքՙ որք խաչեցին զնա։ այսինքն են հրեայքՙ որք ասէին * ոչ կամիմք Թագաւորել դմա ի վերայ մերՙ։ (զուկ. ԺԹ. 14.) որոց ցրուումն այնք իսկ տեսանի։ Փախեան և առեցօղք նոցա այսինքն են գնք, որք յանկարծ պնդեցան զկնի նոցա, և ի յառնել նորին ի փախուստ գարձան ըստ Ծարժօրգեցւոյն (ի մեկնմատ. գլ. իՀ։) յաղԹեալք ի նմանէ և նչուաւեալք ի զօրուԹէ նորա. Եւ և նկուն լեալք յառաքելոյ անտի ըստ լսմՙ։ Իսկ ԹՀ. ձրպիսի էր ցրուումն և փախուստ նոցա յայտ առնէ ասելովՙ։

Իբրեւ պախոէ Ծուխ՝ պախոեցին. որպես հալի մոմ առաջի հրոյ, այնպես կորիցեն ներկայ առաջոյ։

Ա այնուհետև նմանաբանուԹի՛ ցուցանէ զարագ ցրուումն Թշնամեաց, և զյարաչար փախուստ առելեացն, զորս և կոչէ մեղաւորս յատկեն։

Իբրեւ պախոէ Ծուխ՝ պախոեցին ... ։ Այսինքն. որպես ծուխ բարձրացեալ՝ արագ ցրուի ի հողմոյ, այսպես

եւս ի կամել Քրիստոսեայ մերոց բարձրանալ ի վերայ
մեր, զբուսեցին չբերասցին ոչ. այսինքն ի հոգմէ
բարկութենն ոչ, և պահասեսցին ի միջոց. և եթէ
չանգդնեացին կալ ընդդէմ ոչ՝ իբրև ընդդէմ հրոյ՝
առաջանայն հալեսցին հանգոյն մոմոյ, զի ած * հուր
ծախիչ է ։ (իւ. օրին. ի. 24.) և այնու կորկեցեն։
Ասացեալս պատահեցաւ հրկից և գիւաց ի յառնել
նոն մերոց. զի հրկայք իբրև զծուխ ի հոգմոյ աւե-
տարանին պահասեցան, այսինքն դատաւորացան յառ-
նոյնել զոր ունէին, և նոքին դատաւորութիւն ցրուե-
ցան յաշխարհ ամենայն. և հալեալ ի հրոյ նոր օրի-
նաց՝ հանգոյն մոմոյ յերկիր սորեցին։ Իսկ հեթա-
նոսք ի ջրոյ մկրտութէ պնդեցան, և հաստատեցան.
զի * մոմ ի հրոյ հալի, և ի ջրոյ պնդանայ ։ Այլն-
պէս կորեան և գիք կորուսանելով զաւրութիւն հնոյ
բնին և զիշխանութիւն իւրեանց. որով ըմբռնէին զմար-
դիկ ի մոհն յաւիտենից. և ուրիշն անշարժ և խս-
պառ կալով ի հուր գեհենին հանդերձ կամաքորոք
իւրեանց. ուստի ասէ կիրակոս արեւելցի (ի մեկն.
տար". եւագրի. ա. 12.) * սատանայ ի հուր գեհե-
,, նին կալի. և նորին կամաքորքն և մեղքն խոտա-
,, նին. որպէս ասէ մարգարէն գաւթի. պահասես
,, ցին մեղաւորք յերկրի ։ Այն այս կրկին եւս պա-
տահելոց է և ի կատարածի յաշխարհիս՝ յասել նոն
առ առելիս իւր. * երթայք յինէն անիծեալք ի
,, հուր յաւիտենական ։ ընդ որ աւադելով ողբայ
նաբէականն (ի բանն. ը.) և յորդորէ զինքն փու-
թալ ի բարին և մեհնիլ ի չարէ. * զի մի ասէ ի
,, բանալ վերնայնոն երկնի՝ անբնաւրը գտեալ կրնաւ-
,, նէ վայելման լուսոյ՝ իբր զնեալ մոմոյ սպառե-
,, ցայց ջնջեալ ի միջոց ։ Օ այս եղեալ մարգարէին
վասն չարաց, հայի և առ բարին. և զուբախանալի
նոցա ի միջ քեզ, և ասէ.

ՀԸ. Ընդ որ ոսոխ եղէցին՝ և ցիծասցեն առ ինձ նորա.
և զսաբաձասցին յոսոխոսինէ երեսանց։

Լրբերակ խնդութէն լինիմք ի հանդիսիս անդ՝ յորում
ածելին խորհրդակցեալք զառապանակն ինն ի տանէ ամե-
նազաւրայ. մին երբ դրախան՝ զոր նեղդործութէ ու-

նէին յանէէն անդ զառապանսն, որպէս եդաք ի հա-
մարն առաջին. երկրորդն էր մահկանացու և ազատ.
իբր վ ազատ էին յերկիւղէ և ի տրամութէ՛ որ կա-
բէր պատահիլ յերեսաց թշնամեացն. երրորդն էր
ապագայ՝ զոր ունէին էին ի վերահղէն զառապանսն
ի խորանի իւրում. (զբաղ գրբ. ա. մնաց. ժէ.
1—8.) Երեսին յայսոսիկ հայելով՝ զառաջինն ի
վերջոյ դնէ, զերկրորդն ի սկզբան, և զերրորդն ի
միջի՝ յաւելն։

Աբդար ոբան եղեցին՝ և ցնծացին առաջի նորա, և ըս-
բաձայնի յոբանալ էրէանց։ Յսկիրն ի յառնել այ
և յառաջորդել արդարոց այսոիկն ժողովրդեանն
իսրայէլի և ի պատպանել զնոսա, յորժամ սեպհեա
զիւրեանց գտնեբկանութէն ի թշնամեաց՝ ուբաս
եղիցին. և ի ժամանել ի տեղին յայն՝ ուր գնան
հանդիսիս՝ ցնծասցեն անդ առաջի նորա այսոիկն ա-
ռաջին այ. վասն որոյ և ուբախութէ՛ ածելով զառ-
պանեն՝ զուարճասցին և երգեսցեն զօրհնութիս նմա։
Յայս խնդութէ՛ լինագոյս կատարեցաւ յառաբեալսն
և յաշակերտսն և յիւզաբեր կանայս ի յարութէն
քրիստոսի. զի ի լսել նոցա զյառնել նորին՝ ուբաս եղեն.
և ի սեռանէն գնա՝ ցնծացան առաջի նորա. և ի
կենցաղավարին ընդ նմա՝ զուարճացան յայնմ իբր-
եանց ուբախութէ՛. ուստի առ սոսա Հայելով սիրա-
պէս ասէ. յարիցէ՛ աստ, և արդարք ուբախ եղիցին
և այլն։

Յայս երրեակ խնդութէ՛ և ի մահկանացու եկեղե-
ցւոյ, ի յարդարսն ասէ՛ որք առաջնորդին քրիստ. կե-
բուսաղէմն վերին. առաջինն է խնդուն ուբախութէ՛
վասն ազատելոյ ի ծառայութէ՛ դիւաց. առ որ Հայի
ասէլն, ուբախ եղիցին։ Երկրորդն է խնդութէ՛
զուարճութէ՛ վասն ծառացելոյ քրի յաստի կենաս,
և վասն վայելելոյ գնեբկայութէ՛ նորա ի խորհուրդ
մարմնոյ և արեան նորին, և վասն խնամալ լինելոյ
ի նմանէ՛ ետ. առ որ Հայի ասէլն, զուարճասցին յու-
բախութէ՛ իւրեանց։ Երրորդն է խնդուն ցնծութէ՛
ի ժամանելն յերկինս և ի ժառանգելն զնա յին-
քեան. առ որ Հայի ասէլն, ցնծացեն առաջի նորա։
Յսպասել և այսպէս ուբախութէ՛ լցեալ արդարոց՝

ի

օրհնեն զնա . զորդ զօրինակն յանձինս իւրեանց քե-
րեն խոպակելացիք . և յայս ակնարկելով մարգա-
րեին՝ առ նոսա ուղղէ զբան իւր , և ասէ ։

Ը. Որնեցէ՛ք զնա , և սաղմս ասացէ՛ք անուան նորա .
ճանապարհ արարէ՛ք նմին՝ որ նոքա ընդ արե-
մտեաս . և որ է անուն նորա ։

Այսպէս ասէ մարգարէն իւրումն խորհր-
դոյ նաթանուելի , զոլորովին հաւատացեալ՝ ածելոյն ինն
զուարճախօսուելի . և նախ յօրհնուելի յորդորելով
զժողովուրդն ասէ ։

Օրհնեցէ՛ք զնա , և սաղմս ասացէ՛ք անուան նորա ։ Այ-
սպէս խօսելով՝ ոչ ի բաց առնուլ զինքն , այլ մանա-
ւանդ ինքեան հետևեցուցանել կամի զնոսա . որպէս
թէ ասէր . միաբան ընդ իս օրհնեցէ՛ք զնա . և յիշե-
լով զանուն նորա՝ ի միասին սաղմոս ասացէ՛ք . որ-
պէս զի այսպիսի օրհնութիւն և սաղմոսերգութիւն
տարցուք ցնծալից զտապանակ տէն ի սիոն . ապա
խրախուսել հորդել ճանապարհ առաջի նորա ասե-
լով ։

Ճանապարհ արարէ՛ք նմին՝ (որ նոքա ընդ արեմտեաս . և
որ է անուն նորա) ։ Այս եղանակ խօսից ի նշան մեծի
յարգութեան առ ի ցոյց մեծութեան և ահաւորութեան
այ . զորոյ զատուելն տեսանելիք և ի պաշտօնեայս
իշխանաց աշխարհիս , որք ի գնալ առաջի նոցա՝ զայս-
պիսիս բարբառին . Թագաւոր գայ , հարթեցէ՛ք զճա-
նապարհ առաջի նորա ։ ոչ զի ոչ էն պատրաստեալ
ճանապարհք , այլ զի ցուցցեն թէ արժան է հարթել
և հորդել ճանապարհաց առաջի մեծի իշխանի ։

Այսոյն նմանութեամբ բարեպատրաստել մարգարէն , զբան
իւր՝ խօսելով առ ամենեսին՝ որք գնային ընդ տա-
պանակին , և որք բնակէին ի չքնաղակ տեղիս՝ ընդ
որս անցանելոց էր տապանակն . հարթեցէ՛ք ասէ զա-
մենայն ճանապարհ , և պատրաստեցէ՛ք զամենայն ինչ
առաջի նորա ։ Այլ զի ցուցցէ թէ պարտ է զայս առ-
նել՝ յաւելու , թէ վասն զի տէր է անուն նորա . որ
է ասել , որոյ վասն ասեմ պատրաստել ճանապարհ՝
այնպիսի տէր է նա , մինչ զի անուանս տէր՝ կամ ըստ
էր՛՛. անունս Այսահ կամ Այսահ (յորմէ կազմի բառս

եօ՛վա, այսինքն որ էն) նմա միայնոյ պատշաճի։ Հայե-
լով ապա ՚ի Տանգամանս ուրուորութենէն՝ ասէ։
,, Ոչ նոքա ընդ աբեղոտս. և ոչ է անձն նորա։ ՚Այս
բան բազում օրինակաւ, և զանազան տեսութեամբ
մեկնի։

Նախ առաջին մեկնութեանէ բառս արևմտեաց՝ հանդի-
տութեան ինն նշանակ ասա զերկիրն աւետեաց՝ յոր
առաջնորդէր ամեն յորում նստէր ՚ած. և տիրապետ
նշանակէ գերուսաղէմ. ըստ որոյ և բայդ նոքն՝ առ-
եալ լինի ըստ նշանակութենէն իբր տպատանի. յոր
միտ կամի ասել. Ձանապարհ արարիք ինչ մերոյ, որ
իբրև արև գայ մտանէ յերուսաղէմ և նստի անդ.
կամ թէ պատրաստ լերուք ընդունել զՅԾ որպէս
ընդունի արևմուտք զարևն։

Նախ երկրորդ մեկնութենէ գիտելի է. զի կարիաթա-
բիմ էր ընդ արևմուտս երուսաղէմի առ հիւսիսիս.
և զի անդ նստէր տապանակն ՚ած, վասն որոյ և հա-
մեմատութիւն երուսաղէմի ասի՝ թէ նստի ընդ արև-
մուտս. որպէս թէ ասէր. Ներկայութիւն ՚ից ըստ յան-
դիման առնելոյ տապանակին՝ է յարևմուտս ՚ի կա-
րիաթարիմ. կամ թէ տապանակն ՚ած, ուր յանդի-
մանն լինի ներկայութիւն ՚ից՝ է ՚ի կարիաթարիմ. յոր-
մէ ահա բարձեալ բերեմք զայն յերուսաղէմ։

Նախ երրորդ մեկնութենէ գիտելի է. զի բաղդատու-
թիւն պաղեստինոյ միջերկրական ծովին անկանի ընդ
արևմուտս. և անտի ծագի հասարակօրէն ամն մեծ
և անձրևաբեր. յոր միտ ասաց տէրն * յորժամ տես-
,, անիցէք ամն ծագեալ յարևմտից՝ իսկոյն ասէք
,, թէ անձրև գայ ՚ից ՚ից ՚ից

բաստեաջիք զամենայն, զի ահա գայ ՅԱԾ նստեալ յամպս իբրև ի կառս։

Եւ զայս յորդորդ մեկնութեամբ գիտելի է. զի բառդ պատուհասի՝ կարէ առնել լինել և ներգործաբար՝ իբր թէ մեծանաղ արեւու կամ ասացից մուրացնող արեւու. որով նշանակի առաջին շարժումն յերկինս. և ըստ այսմ կամի ասել, թէ ՅԱԾ նստի յերկինս. (որպէս դնի ի համարն 34։)

Եւ զայս հինգերորդ մեկնութեամբ բառիւս արեւմտեաց՝ ո թոյլ նշանակի արեւմտեան կողմն, կարէ խնայել լինել ամենայն ծագ աշխարհի առեալ զնոսն փոխանակ բոլորին. և ըստ այսմ յասելն զնոյ՝ նստի ընդ արեւմուտս՝ ցուցանի նստիլ Նորա ծագայ ի ծագս աշխարհի, եթէ յարեւմուտս և եթէ յարեւելս. (որպէս տեսանի ի համարն 34։) իբր թէ ասէր Նա ոմն ընդ ամենայն աշխարհ. որոյ վասն յարէ զկնի. և տեր է անուն Նորա։

Եւ զայս վեցերորդ մեկնութեամբ բառիւք արեւմուտք՝ կաղբեմք իմանալ ասա ոչ զայն կողմն աշխարհի՝ ուր մտանեն արեգակն, այլ զայն զոր տեսանիք աչք մեր ի մտանել արեւու ընդ հորիզոնն իբրև ընդ ծով, կամ իբրև ընդ անապատ, կամ իբրև ընդ գաղտնի տեղի. և ըստ այսմ բառդ արեւմուտք՝ փոխաբերի յայլ նշանակութիւն. և գնի ասա փոխանակ գաղտնեաց. որպէս թէ ասացեալ էր, ՅԱԾ նստի կամ բնակի ի գաղտնիս։ Եւ այսմ մեկնութեան նպաստ երբայականն, զորմէ տես ի համեմատութենէն։

Եւ ելարանօրէն, այս բան Տէրն առ Նահապետս և առ մարգարէս, որք Հանապարհ արարին առ խորհուրդն մարդեղութեան. կամ թէ քարոզեցին և ցուցին զմարդեղութիւնն բանին այլ, որ օրինակի ի Հանապարհ ոտից նորա. որպէս գրէ գործք վարդապետ (ի մէկն. եսայ։) Եւ ըստ այսմ կամի ասել. ով դուք Նահապետք և մարգարէք ձերով գուշակութիւք Հանապարհ արարէք մարդեղութեան բանին այլ։ Պատրաստել Տէրն առ առաքեալսն քոնի, և առ Հաւատացեալս իբր յորդոր. որպէս թէ եդեալ էր. օրհնեցէք զՅԱԾ Հաստատացեալդ. տաղտուկ ասացէք նմա, այսինքն է գործեցէք զնա ձեզնիւ օրհնութեամբ և գործովք բարութեան։

Նա զի այսպիսի խորհրդոց խորհրդազգաց եղէք, և առէք լիապէս զՀոգին սուրբ, Ձանապարհ արարէք քարոզութիւն և բարի վարուք զՀոգիս որդւոց մարդկան այնմիկ * որ նստի ընդ արևմտեաս ։

Որ արևմուտք ասելով՝ բազում ինչ նշանակի. մի՝ մարդ կային բնութիւն ըստ լսելի". և ըստ վարդ". զի որ արեգակն էր արդարութեն՝ եմուտ ի բնութիւն մեր իբր յարևմուտս. և նոտաւ ի նմա, այսինքն միաւորեցաւ ընդ նմա։ Նշորդորդ նշանակի ազգ մարդկան, մանաւանդ ազգք հեթանոսաց, որոց մոռեալ էր արեգակն, և յորս տիրեալ էր խաւար՝ որպէս լինի ի մոռանալ արևու. և զի ի նոսա հաձեցաւ բնակիլ Որդի, վասն որոյ ասի նստիլ ընդ արևմուտս այսինքն նստիլ ի հեթանոսս։ Նչորորդ նշանակի կատարած աշխարհիս, յորում վերջանայ օր աշխարհի, և լինի վերջին մուտ արևու. առ որ հայելով արժան է պատրաստել Ձանապարհ այնմիկ՝ որ գաւառէցոյ ի ըզմեզ։ Նորորդ նշանակի խաւարին գործք. և ըստ այսմ նստին նշանակ տիրել և բարձրանալ ի վերոյ. ըստ որում ձերն մեր ի գալ իւր յաշխարհ ընդ ոտիւք էարկ զամենայն գործս խաւարի, և գաւառ յաՄեռայինի անարատ ։

Նրեթէ ըստ տեղւոյ առցուք զնստիլն ոյ ընդ արևմուտս, ի դէպ գայ վիճակի արևմտեան կողման աշխարհիս պայծառացելոյ փառաբեր ոյ քան զամենայն տիեզերս յամենայն կարգէ. յոր Հայի և ասելն ամենասանին. * միթէ արեգիոյ զբեզ սիրես . . . և արա՛ ,, ըից . . . զկողմն արևմտից իբրև զդրախտ ձեն. ուրա՛ ,, խուեն և ցնծուեն գացեն ի նմա, խոստովանուե՛ ,, և ձայն օրհնուեն ։ (Եսայ. ծ։ ։) Նդր քանզի որք միանգամ պատրաստեն Ձանապարհ ոյ կընդունիլ զնա որպէս ընդունի արևմուտք զարեգակն՝ զՀետ գայ ուրախանալ նոցա, վասն որոյ զայն և ասացեալ մարգարէին ասէ ։

Է. 8 Ընծայեն առաջի նորա, և խոնարհին յերեսս նորա ։

Օ այս եգ և ի վերոյ ի համարն ։ խոսեալով զարդարոց . խոկ ասա զնեղ հանդերձ հակառակաւն ասելով՝

Ցնծասցեն առաջի նորա, և խռովեսցին յերեսաց նորա։ Լ՚յաւիտեան որք պատրաստեն՚ս՚ զանապարհ՝ նորա ցրնծասցեն առաջի երեսաց նորա. իսկ որք թշնամիքն են մեք և իցեն եհ՚։ մարդիկ և եհ՚։ գեր ըստ վարդանայ՝ նորա զարհուրեալ խռովեսցին յահ՚։ նորա։ Նայս միտ մեկնի. և բարեգ վարդապետ (՚ի մեկն. մարկ. գ՚։ ժե՚։) յասելն. * ցնծասցեն առաջի նորա ,, արդարքն. և խռովեսցին յերեսաց նորա մեզա ,, ւորքն ‖. և դարձեալ (՚ի գ՚։ ժե՚։) ասէ. * որպէս ,, յաղագս ՚ս՚ ասէ. դաւիթ՝ ոմանց ցնծալ՚ի դիմից ,, նորա, և ոմանց զարհուրիլ. ըստ այնմ, ցնծասցեն ,, և խռովեսցին յերեսաց նորա, սոյնպէս գործեցաւ ,, (՚ի յարութիւն) աստ յերևմանէ հրեշտակին. զի հր ,, եւայքն և զինուորքն՝ որք պահէին զդերեզմանն՝ ,, զարհուրեցան և եղեն իբրև զմեռեալս. իսկ կա, ,, նայքն ոչ կրեցին զնոյն կիրս ‖։

Լաբեայակէս, այս բան հայի՚ի ներկայութիւն ՚ս՚։ յո բուա՚ արդարք կրկին ներգործութիւն զդաժին. մին է ցնծալ ուրախութիւն՝ ՚ի վայելելն զբաղցրութիւնն ՚ս՚։ ըստ օրոյ ասէ. * ցնծասցեն առաջի նորա ‖ յորոյ օրինակ մովսէս և յովոր և այլ ծերք նստան ուտել զՀաց * առաջի նո՚ն ‖. (եւ. ժե՚։ 12.) որով նշանակի ցնծալ՚ի ներկայութիւն ՚ս՚ ըստ պատշաճի նստելով և ըստ օրինի ուտելով. Յերկրորդն է վարիլ զդուշութիւն յերկնչիլն անդ՝ զի մի ինչ գործեսցին ընդդէմ նորա. ըստ օրոյ ասէ. * և խռովեսցին յերես ,, սաց նորա ‖. և այս խռովութիւն հայի՚ի զգուշութիւն երկիւղ. զի որ կայ առաջի մեծի՝ ոչ միայն ջնաջ բարւոք գործել, այլև զգուշութիւն և զգաստութիւն կալ. եթէ այսպէս է հայելով առ մարդիկ. ասա՛ր. չափ ևս՚ի կալն առաջի ՚ս՚ պարտ է զգոյշ և զգաստ լինել. յորոյ ապացոյց ասի՚ի յայտնութիւն (՚ի. 6.) թէ որք կային առաջի սեռասոյն ՚ս՚՝ լի եկն ասէք յերուսաղէմ և առաջոյ և յամենայն կողմանց՝ ի ցոյց զգուշութիւն և զգաստութիւն՝ ոչ միայն յաչս, այլև յականջս և՚ի ձեռս, ‖։

Լ ամբրոնացին այլազգ ընթերցուած աստ զխռովիլն, և այլազգ մեկնէ. զորոյ զրանան վասն չքնաղութեան արժան է դնել աստ, յասել նորա այսպէս. * որք մեք-

,, բեն լինքեանց զաղտ մեղաց և ձանապարհ լինին
,, քոյ, յորժամ բնակի ի սիրտս նոցա կենաց առ-
,, հաւատչեայն, բաժին է նոցին ցնծութեին. քանզի
,, այս բնաւորական կիրք է հոգւոյ՝ ցնծալ ընդ բա-
,, րեաց պատահումին. իսկ ի մարմնականս մտորեալ՝
,, ունի հետեւաբար զղջումն. սակայն չիճ ցնծութեն
,, ոչ յագուսին է, և ոչ զղջումն հետեւի. այլ բնաբոյս
,, կիրք է անձին՝ որ պատահէ նոցա, որք ի խաղա-
,, ղութեի մտաց իւրեանց բնակեցուցանեն իմացուբեն
,, զքո. զի միշտ ուրախ լինելն է ըստ առաքելոյ։ Իսկ
,, խրոխտանան յերեսաց նոցա, յայտ է թէ զօրանան
,, ընդդէմ մեղաց. և կիցս բնակեսուն նմին. որպէս և
,, պօղոսն խրոխտանայր. Պարծ ասէ՝ մեկնեսցէ զիս ի
,, սիրոյն քրիստ։ Լսպետս և ամենայն ոգի ըստ իւրում
,, չափուն բնակալեալ զքո՝ արհամարհէ զմեզ՝ նոցա
,, յուսոյին։ Իսկ թէ զինչ խնամս ունիցին այսպի-
սիք յոյ, առաջի առնէ մարգարէն ի յաջորդ հա-
մարն, կոչելով զնոճ հայր և դաստուր, յասելն։

Ղ. Որդի հայրն է պատուէ՝ և դաստուր այրեաց՝ ոճ ի տեղ-ս աբեսալեն խօսի։

Որք ասի մանուկն՝ որոյ մեռեալ է հայր կամ մայր, և կամ թողեալ է ի հօրէ կամ ի մօրէ, և մնացեալ իւր անխնամ։ Իսկ այրն ասի նա՝ որոյ մեռեալ է այրն առնելն. և այս թէպետ կարէ ասել և զառնէ, բայց տիրապէս զհնոցն ասի։ Այլ զի հասարակօրէն ի տա-ղասպոս են այսպիսիքն. որովհետև զրկեալ կան յոյս կարելին վայելել, և չունին՝ զոր ունէին, որով տուայ-տին և տառապին, վասն որոյ և ոճ ինքնին խնամ առնի այսպիսեաց, լինելով որբոց իբր հայր, և այ-րեաց իբր դաստուր։

Այլ արդ քանզի խօսակցիքն յերանելին յեգիպտոսէ մնացին իբրև որբք, և իբրև զրկեալք, և տուայ-տեալք ըստ այրեաց, ոճ եղև նոցա իբրև հայր՝ մա-նաւանդ թէ առաւել ևս քան զհայր, և դաստուր բազում առաւելութեբ. և ահա ի սոսին հայելով խօ-սի առ մարգարէն։ Այլ դիտումն իւր է յայտնել, թէ ոճ ոչ պակասեցուցանէ զնամ իւր յայնցանէ՝ որք ապաւինին ի նա. մանաւանդ որք չունին զոք

իբրեւ զնոյ խնամակալ, որոյհսի են որբք և այրիք · վասն որոյ ասէ ։

Ա՛ր Հայրն է որբոյ՝ և դատաւորը այրեացդ։ Արդ միթէ բաւական է որբոց և այրեաց ունել փոխանակ Տեղոյն Հայր զնա, և փոխանակ առն՝ դատաւոր զնոր զօրութեանց, Այլ թէ յիրաւի ոմն լինիցի Հայր որբոց, և դատաւոր այրեաց Հաստատեն բազմադիմի դիպուածք՝ որք աւանդին ի պատմութիւնս, ոչ միայն առ Հասարակաց, այլ և առ անհատս. զի ոմն յանկնկնելոյն իսկ ի նոսա ցուցանէ զմանաւանդ խնամն եթէ առ որբս և եթէ առ այրիս. առ որթս՝ ածանելով զնոսին ի հարկաւոր պիտոյս նոցին իրրև Հայր բազմագութ. և առ այրիս՝ ինքնին գատելով և իրաւունս առնելով նոցա. և վերաժս խնդրելով ի զրկոցդ նոցա. որոյ վասն և հրամայեաց զորբն և զայրին մի նեղել. (ե. լեւ. իբ. 22, յակ. ա. 27, առդ. Հաւ. է ։)

Օ սոյնպիսի խնամն ցուցանէ և որոց միացեալ իցէ անխնամ իրրև զորբս, և առանպետել իրրև զայրիս. և մանաւանդ նոցա՝ որք կամելին որբացեալ իցեն և այրիացեալ. այսինքն որք իրր թէ ոչ գիտիցեն զայր Հայր յերկրի ատ՝ բայց միայն զնա. և որք ոչ ունիցին զայլ փեսայ բաց յինէ. և որք ի նա միայն յուսացեալն, զնա միայն սիրիցեն, և ի տեսութեն նորա Հաւանացեալն. զի առ սոսա ցուցանել առանձին իմն օրէնսական զՀայրական գութ իւր, և զպաշտպանողական փոյթ իւր ։

Հոգևորապէս ըստ վարդանայ՝ որք էր քնութեանս չուենելով իւր Հայր զնա. և միացեալ էր այրի՝ չունելով իւր փեսայ զնա. Իսկ Հայրն երկնաւոր որդեգրեաց զմեզ ինքեան և Հարմանացոյց ընդ որդւոյ իւրում, Իսկ լսամբ". * որք է բանական Հոգիս, որ զրկեալ էր երբեմն ի Հայրենի տանէն, և կենայր անառակութեան, նային և այրի, զի ոչ ունէր զտեբմանողն լինչն զաւրինաւէն մանկունսն՝ զնր Հոգին։ Այսն քո Հայր յայտնեցաւ, և այր. Հայր՝ ըստ որում ծնաւ զմեզ ի յոյն կենդանի՝ անապական բանին սերմանէ. և դատաւոր՝ զի նստաւ յերկինս, և խոստացաւ՝ վասն ամենայն զղջանաց զոր կրեմք ապաւինեալքս ի նա, դատապարտել զմարտակիցն. զի մարմնոյն ի

,, խաչին ուղղեաց զայս գաւառաւան. և նաւեալ յերու-
,, կինս ՚ի սրբութիւն իւր՝ նովին խնամքն միանաւոր
,, զմեզ և գաւառ, որով իրաւամբք և սրբոյ զմեզ օր
,, ըստ օրէ արիւնն յիսուսի ։ Օ այսոսիկ եգիտալ
մարգարէին, յայտ առնել այժմ, ՚ի թէ ուսոյն և ուր
առաւելապէս ցուցանել ինձ զայսպիսի խնամն իւր առ
որքա և առ այրիս. վասն որոյ ասէ ։

Ա՚ի ԵՂՈՎ սրբութիւն էրաց ։ Զերկին սրբութիւն նշա-
նակէ ասա նախ զիարանն վկայութիւն ուր իջանէր ինձ
յանապատի, և խօսելով անտի ընդ մովսէս ցուցա-
նէր զինամն իւր առ իսրայէլացիս ։ Զանանակէ երկ-
րորդ զառաքանակն, ուր նէրկայացուցանելով զինքն՝
պաշտօն լինէր իսրայէլացւոց ։ Զանանակէ երրորդ
(ըստ երր՚.) զերկինս, ուր կալով յաջոյ փառաց
բազմեալ՝ առ ամենեսին ցուցանէր և ցուցանէ զգութ
իւր իբրև Հայր և իբրև գաւառաւր ։

Զ՚յաբանօրէն տեղին սրբութիւն նշանակէ զեկեղեցի
նէ. ուր նա ինքն ինձ միշտ բնակելով խնամէ զամե-
նայն հաւատացեալս իբրև Հայր, և պաշտպանէ իբրև
գաւառաւր, մանաւանդ զկամաւորսպէս որքացեալսն
և զայրիացեալսն ։

Զ՚արդարեւ՝ նշանակէ զՀոգիս սրբս յորս բնակի ինձ
իբրև ՚ի տեղւոջ սրբութիւն, և կառավարէ զնոսա ։
Հայրմնարարն մեկնութիւն նշանակէ զամենեսին զնո-
սա՝ որք միացեալ են ՚ի մի կրօն սրբութիւն. զի պահէ
զնոսա ՚ի յանդ որքութիւն և ՚ի խաղաղութիւն, զոր և
յայտ առնէ յաջորդ բանիւն ասելով ։

Զ՚. ԻՆՁ ԲՆԱԿԵՑՈՒԱՆՔ ԶԻՆՔՈՅՆ ՚Ի ՄԱՌ. Եւ Հանի պէս
ոչ ասէ ՚ի ՄԵՐՈՒՆՔ ԻՐՈՎ. այլ նոքա ևս ըստ-
որ ԲՆԱԿԵԼ են ՚ի ՓԵՐԵՂՄԱՆ ։

Օ իսրայէլացիս նմանեցոյց ՚ի վեր անգր որքոյ և
այրեաց յերևեցոյց նոցա յեգիպտոսէ, և եցոյց թէ ինձ
խնամէր զնոսա, զի է Հայր որքոյ և գաւառաւր այ-
րեաց ։ Այս զի մի կարծեսցի՝ թէ խնամքն ինչ միայն
՚ի նոսա Հայէր ըստ անցեալան գոլոյ նոցա, այլ և
՚ի սերունդ նոցին և յայնս յաւելու ասել, թէ ինձ
բազմացուցանելով զնոսա՝ զբազմութիւն նոցա ևս ու-
նի խնամել և պահել ՚ի խաղաղութիւն. վասն որոյ ասէ ։

Աշ բնակեցուցանէ զնիկերսն ի տան։ Բառադ միակրօն՝ կրկին նշանակութիւն կարէ առնել լինել ասա. մի կրկին նշանակութիւն կարէ առնել լինել ասա. մի ըստ երբայականին փոխանակ այնոցիկ, որք են միակք յինքեանս, կամ ինքեանց միայն կրօղ, կամ միաչեաց, այսինքն է միայնակք, և ըստ այսմ կամի առնել՝ ած զնիկայնական բազմացուցանել որպէս և կամի, և առնէ բազմութիւն բնակիլ ի տան։ Կամ թէ ած որ հայրն է որբոց և այրեաց՝ այնպէս առնէ, զի որ որբն է կամ այրի, և կամ որ միայնակն է՝ ըստ սիրոյն ածեսցէ բազում որդւովք, և ունելցի զուարճութիւն ընտանեաւ, մինչև ոչ լինել նմա բաւական բնակիլ ի սենեկի միում, այլ ի տան մեծի՝ և այն բազում ուրախութիւն։ յոր միա ասէ մարգարէն այլուր (ի տաղ. ՃԺԷ. 7.) * բնակեցուցանէ զանուանն ի տան ,, ուրախութեամբ որպէս մայր որդւովք բերկրեալ ։

Երկրորդ՝ բառդ միակրօն՝ ըստ յատուկ առման իւրում նշանակէ զունօղն զի կրօն, կի զիաբանեալն ի մի պաշտօն Ձմարիտ. որով նշանակին ասա ազգք իսրայէլի՝ զորս միակրօնս արար ած՝ տալով նոցա զօրէնս և զիրաւունս և զդատաստանս իւր. որով որ շեաց գնոսա յայլոց ազգաց. և բազմացուցեալ զնոսա քնակեցոյց ի տան, այսինքն յերկրին առեւտուր. կամ զիւրաքանչիւր ցեղ նոցա յիւր առանձին բաժին՝ իբրև ի սեփական տան խաղաղութիւն, և կամ յիւրում տան. ըստ որում սահմանեաց զի ամենեքեան նոքա յանդիման լինիցին ինքեան ամ ամի միակրօն պաշտամամբք ի տան իւրում, կամ ի տեղւոջն զոր ընտրեաց։

Ա. Այսպանօրէն՝ այս բան հայի ի հաւատացեալսն քան, որոց զմիակրօնան, այսինքն զայնոսիկ որոց մի է հաւատ, մի յոյս, և մի սէր, բնակեցուցանէ ած անդորր խաղաղութիւն և սրբութիւն ի տան իւրում այսինքն յեկեղեցւոջ. որոյ և զգալի ապացոյց առաւել ի սկզբան եկեղեցւոյ ի նախնի հաւատացեալս. զորոց ասի ի գործս առաքելոց. (Ը. 31.) * Եւ բազմանային ,, հաւատացեալքն էր սիրտ և անձն մի. և ոչոք ի նոսա ,, նէ ասէր զընչից իւրոց՝ թէ իւր իցէ, այլ էր նոցա ,, ամենայն ինչ հասարակաց ։ (տես և գլ. ՈՒ. 14. և գլ. Բ. 1. և գրձեալ ի նոյն Բ. գլ. 42 — 47.)

ըստ որում ասի և՝ ի շարականի . կալ նոցա միաբա-
նեալ միախոհ և միակրօն ։

Վ Երանելոյ՝ ըստ լսմբ". ած բնակեցուցանէ յար-
քայութիւնէ զմիակրօնս՝ այսինքն զայնոսիկ որք միոյն
կրօն ունէին ըստ նմին հաւատոյ և յուսոյ . որոց և
տայ զմիակրօն փառս արքայութեանն՝ ըստ լսփու սիրոյ
նոցա ։

Նարեկացին, սոքիմքը նշանակին ամենեքին նոքա՝ որք
կան միաբանութեան և միաձայն հաւանութեան բարւոյ ի
միասին . ընդ որս հաձի և նա ինքն ած . և սովոր է
ասել առնուլ այնպիսեացդ , և կատարել զկամս նոցա .
որպէս գրէ բարսեղ վարդապետ . (ի մեկն . մսրկ .
ժ՞ .) * բազմոց ասէ ակն առնուլ զիտէ ած միաբա-
,, նելոց ի խնդրուածս ։ և օրհնելով զայսպիսիս՝
առնէ զի բնակեսցին խաղաղութեան և բերկրութեան ի
տան իւրեանց՝ կամ յաշխարհին իւրեանց , կամ ի
թագաւորութեան իւրեանց . իսկ եթէ պակասիցի ի
նոսա միաբանութեան , պակասի և միաբանական բնա-
կութեան . որպէս յայտնի ցուցանէ փոքրն ի տունս և ի
մենաստանս , ի գիւղս և ի քաղաքս , ի գաւառս , և
ի թագաւորութիւնս ։

Ա յլ ծանրը զի միաբանութեան բազմոց յօդի սիրով .
ասպա թէ ոչ՝ ոչ աւել և ոչ յաջողէ , և վտանգէ և ս .
զի զորօրինակ եթէ տախտակք նաւուս չիցեն միա-
ցեալք վշով կամ ձիւթով՝ ջուր առնու նաւն և ըն-
կղմի . սոյնպէս և եթէ բազմութիւնք չիցեն կապեալք
ընդ միմեանս սիրով՝ վտանգին . և դիւք դիւրաս մուտ
գտանեն առ նոսա . զի ինքեանք անմիաբան գոլով՝
յանմիաբանս մերձին , և ի միաբանից խոչընդոտ . և
ջանք նոցա է յանմիաբանութեան յորդորել զնոսա . զի
այն շատ է նոցա որսալ զնոսա առանց կռուելոյ . և
թէ զինուորք ընդ միմեանս կռուեսցին , չէ հարկ
թշնամւոյն կռուիլ ընդ նոսա . * Կատարեցաւ սիրտ
,, նոցա . արդ ապականեսցին ։ (ոմս . Ժ . 2 . և գաղ .
Ե . 15 .) Ել գոյր խռովութիւնէ ի հաւմայեցիս , այլ
սէր քաղաքական . որպէս գրի (ա . մակ . ը . 16 .) թէ
* ոչ գոյր հեռ և նախանձ ի մէջ նոցա ։ որով տե-
սցին յաշխարհն . և իբրև ցցուացան ի միաբանական
սիրոյ՝ կոծանեցան . յորմէ եւ առակին այն , թէ * հա-

,, մաձայնութիւնէ փոքունք անէնն, տարաձայնութիւնէ մե-
,, ծամեծք տասոլին ։ Կառավարք նոցա բազում
ելէն, և՛ի մի խորհուրդ խարսխելին. և բազմութիւնք
զինուորաց նոցա իբրև մի պարիսպ ձակատելին. որպես
գրի և զնաբայելացոց թէ վէց հարիւր հազարք. * խը-
,, բախտեցին իբրև զմի այր ։ (ա. Թագ. ԺԱ. 7)։
Այլ այս միակրօն միաբանութիւն առաւելապէս պատ-
շաճի հաւատացելոց. որոց վասն ազաչեաց քր՝ Տէրայր
առելով. * Հայր նը պահեա զնոսա յանուն քո՝ որով
,, եաուբն ինձ, զի եղիցին մի, որպես և մեք մի եմք ։
(յովհ. ԺԷ. 11.) Իսկ այս հաստատի յայն բան՝ ըղ-
ասաց. * այս է պատուէր իմ՝ զի սիրեսջիք զիմեանս.
,, որպես և ես զձեզ սիրեցի ։ (յովհ. ԺԷ. 12. 17։)
Յարմարական մեհնութիւ, բառիս միակրօնք՝նշանակին
կրօնաւորք, զորս բնակիցս ցանել ՅՃ՚ի տան այսմիքն
՚ի յանդրբարան կեանս՚ի մէջ կրօնի, կամ՚ի տան
խաղաղութիւն, և հուսկ յետոյ՚ի տան արքայութիւն.
Այս կրօնաւորական միաբանութիւն է իբր համաձայ-
նութիւ լսելոյ քոցի. եթէ լսելն միաձայնին՝ մանա-
ւանդ ընդ մեծին՝ քաղցրաձայն հնչէն. եթէ մին տա-
բաձայնիցէ՝ խանգարի. Նմարտաբ քնարահարք զլարսն
զանձնայն ընդ միով մեծի լսելի միայն համաձայնեցու-
ցանեն. և այնու լինի համաձայնութիւն ընդ այլս ա-
սոյնպէս եթէ կրօնաւորք համաձայնեցուցեն զին-
քեանս հրամանի մեծաւորին՝ համաձայնին ընդ մի-
մեանս. * որք նոյն են ընդ միտս երկոցունց (ընդ
,, մեծաւորի), նոյն են ընդ միմեանս ։
Եթէ մին տարաձայնել կամիցի՝ պարտ է հատանել
իբրև զիտեալ անդամս, և կամ պատառել յայլոց
իբրև զխխայթեալ վերս, զի մի՚ի նեբքս նեբգոր-
ծեսցէ, և զայլս ևս ապականեսցէ. * բարձէք զնոսն
,, ՚ի միջոյ ձերմէ ։ (ա. կոր. Ե. 13.) զի * փոքր մի
,, խմոր զանինայն զանգուածն խմորէ ։ (գաղ. Ե.
9։) Սմանք յայսպիսեաց ոչ կարելով զտարաձայնու-
թիւն մանաւանդ զպատատմբութիւն իւրեանց յատաջ
տանել՝ Թիկունս առնեն զայս ոք կամ զայն ոք. որով
յայտնի ցուցանեն թէ յանպիտան կարծիս յածին.
ծառ՝ որում պիտոյ է ձողաբարձ՝ տկար է. և տուն
որում պիտոյ է յենարան՝ խախուտ է և մերձ՚ի կոր-

ծանուցին։ Յայսիսկզբա՛ւ ի կարծելն չհնել՝ կործանին և կործանեն. սոքա են, զորոց ասէ առաքեալն. (գաղ. ե. 12.) * երանի՛ թէ մեռակուսուր իսկ վհնէին՝ որ ,, զՁեզն խռովեցուցանեն՝՝։ նա՛ երանի՛ թէ չէին իսկ ծնեալ. զի մեծ են չարիքն՝ զոր գործեն սոքա, ի ջանալն վեր ի վայր տապալել զայդպիսի միակրօնս՝ որք բազմամեայ տառապանօք և անտանելի երկամբք հաստեցան։ Սոքա են կապերտ անթափ. այսինքն ոչ մարգելալ և ոչ կրթեալ թափչաւ մեռուցման սխտից և առաքինութեց. վասն որոյ պատառուին ձգեն ի բազմամեայ հանդերձի հաւատոյ կերպարանի. (մատ. ի. 16.) Սոքա ազահք են տՀասք և տուիք, և ոչ հաւուցանեալ ողկոյզք, իսկ որք բարեփոյթք և ժրաջանք են ի զօրացուցանել զմիակրօնս ի բարեկրօնութեն, ձոզաբարձ բարի են միաբանութեն։ Այն են և քահ ընկերութեն. որպէս ասէ եզնիկ կողզացի ի խրատն. * խաղաղասէր կրօ ,, նաւօր՝ քահ պայծառ է եղբայրութե՝՝։ և օրհնութե՛ հաւարակաց ի նոսա է և ի վերայ նոցա, զորս և յանդորրու բնակեցուցանէ՝ ասե՛ ի կրօնի իրբև ի դրախտի, ազատացեալ և միմեայսեալ սրտիւ յամենայն աշխարհային զբաղանաց և ի կենցաղական հոգոց և յաւելորդախնդիր պատրոգութեց։ Օ այսոսիկ ասացեալ զմիակրօնից գառնայ այժմ մարգարէն ցուցանել՝ թէ զինչ առնէ՝ ասե՛ ընդ այնոսիկ՝ որք կալեալ կան ի թշուառութեն, կամ՝ ի գերութե՛, և կամ յիւրս աշխարհի, յասելն։

Եւ հանէ զնոսեալ հաշուէն խորհ։ Այս բան հայի յիսրայէլացիս՝ որք կապեալ կային իբր յերկաթի շղթայս ի ծառայութեն Եգիպտոսի. և ասե՛ Էհան զնոսա անտի քաջութե՛ իւրով՝ այսինքն ի բազուկ բարձր. որ՝ ասէ՝ Էհան զնոսա բազում աքանչելեօք։ Կարէ հայիլ այս բան և ի յետին ժամանակ գատաւորաց. զի յայնմ ժամանակի ևս ի գերիլ տապանակին ձեռս՝ ինացին նոքա կապելոք ընդ թշուառութե՛, և ասե՛ քաջութ իւրով չարաչար հարուածելով զայլազգիս՝ ոչ միայն Էհան զտապանակն ի ձեռաց նոցա, այլ և զազգն իսրայէլի գերծոյց ի նախատանաց հեթանոս։

Ա յլաբանօթիկն՝ այս բան Հոյի յայն քաջուէ որդւոյն
նոյ, որով եհան նա զկապեալ ազգ մարդկան ի ձե-
ռաց սատանայի։ Արձեալ Հոյի յայն՝ որով ձերն մեր
եհան զիարաբելացիս զկապեալսն ընդ օրէնս՝ ի լծոյ
անտի օրինաց, Թողեալ ի բաց զայնոսիկ՝ որք ոչ կա-
մեցան ելանել անտի և լինել ընդ ընորհօք։

Արձեալ Հոյի և յայն, որով վանեալ և կապեալ
զսատանայ՝ եհան զկապեալ Հոգիսն զօրութիւբ իւրով։
Աւետ ասէ բարեգ (՝ի մեկն. մարկ. գլ. ԺԷ.) Թէ,
,, ձերն մեր ի յառնել իւրում. * վանեաց զվիշապն, և
,, կապեաց զՀզօրն, և առաց կապելոցն՝ Թէ ելիք, և՝
,, որք ի խաւարի էին՝ յայանեցարուք. և Թէ եհան
,, զկապեալսն քաջութբ ։ Զոր յաւելու Ծործորեցին
ասել. (՝ի մեկն. մատ. գլ. ԺԲ.) * ի գերեզմանէ
,, և ի դժոխոց հանեալ զկապեալսն քաջութբ իւրով
,, բան նմանութբ արեւու՝ զի ելանէ յառաջ ասաէ ։
յելանելն անդ ի գերեզմանէ։ Այլ նաբեկացին ասէ
(՝ի բանն ԺԷ.) * որ իջեր կամաւ ի տարտարոսն ներ-
,, քին արգելականացն բանտի. յորում և մաղթա-
,, նաց գուռն էր աղխեալ (բան որում ասի Թէ ոչ
,, ոք է որ ի մէնու խոստման առնիցէ առ քեզ,
,, ևն.) և գերեալ անտի զմեծերսին կապուտ վտա-
,, բանդելոցն Հոգւոց, սուսերբ Հրամանի յաղթական
,, բանիդ զկապ սատակման մահուն խզեցեր, և զմե-
,, ղայն կարծես ցրուեցեր ։ Ո այսոսիկ ինքն շարա-
կան մեր ասելով. * ակնարկելով քո ի դժոխս՝
,, Հաներ զկապեալսն քաջութբէ, և որ ննջելքն ի տա-
,, պանի ։ զորս մարգարէին կոչէ քնակեալս ի գերեզ-
մանն։

Ի արոյապէս, Հանէ ած քաջութբէ, այսինքն յայնոցիկ
Թէ ընորհաց իւրոց զկապեալսն ի չղճայս մեղաց և
ի ծառայութբէ ախտից. առ որ փափաքմամբ ինն Հա-
ւատչէբ նաբեկացին (՝ի բանն ԺԷ.) և ասէբ. * սաղմ-
,, դատաստան ի գբի մեղաց կամ տարակուսական.
,, ձեռն մատուցեալ արւէ անստուեր որպէ քարձեր-
,, լոյ, Հանցես զիս ի լոյս քուդ նշուլից ։ Ո այսո-
սիկ եդեալ մարգարէին կամելով ապա զառաւելն
եւս ի մէջ բերել՝ ասէ։

Այնպէս և պատանեցոյց, որ ընակեալ են ի գերեզմանս։

Տեղին ծառայութեանէ և գերութեանէ նմանութիւ իմն գերեզմանն կոչի. որպէս յայտ է (եզեկ. լէ. 12. և 13.) և ըստ այսմ իսրայէլացիք կալով յերկիրսոտս 'ի ծառայութիւն իբրև 'ի գերեզմանի՝ էին որպէս զմեռեալս, զորս և դառնացօգս կոչի. իսկ բառիւս դառնացօղ՝ նշանակի դառնացեալ, և և դառնացուցանօղ. ըստ առաջնոյն յայտ է թէ դառնացեալ էին նոքա 'ի ծառայութենէ անդ. իսկ ըստ երկրորդին յայտ է թէ յետ հանելոյ զնոսա այր 'ի ծառայութենէ անտի՝ բազում իրօք դառնացուցին զնա յամապատիճ անդ. և ըստ այսմ կամի ասել. Եհան նոքա զնեռակեալսն 'ի գերեզմանս ծառայութենէ՝ այսինքն զաղգն իսրայէլի, որք դառնացեալ էին 'ի ծառայութենէ անդ. և յելանելն յեգիպտոսէ՝ յոյժ դարձուցին զդառնութի իւրեանց, և դառնացուցին զնա.

Ամենեքին դառնացողքն իմիանան զեգիպտացիս. յոր միտ կամի ասել. Թէպէտև Եհան նաև զեգիպտացիս՝ որք դառնացուցիչք էին իսրայէլացւոց, բայց ընկղմեաց զնոսա 'ի ջուրս, յորս կերեալ եղէն 'ի ձկանց, և բնաև կեցան 'ի նոսա իբր 'ի գերեզմանս. Այսմ թէ Եհան և զեգիպտացիս՝ որք դառնացան 'ի վերայ էլոհին իսրայէլացւոց. բայց նախ զանգրանիկս նոցա ինքեայ 'ի գերեզմանս. Այլ այս մեկնութի գնի իբր երկրորդական.

Այլաբանօրէն՝ դառնացողքն նշանակին հեթանոսք, որք գրեթէ բնակեալ էին 'ի գերեզմանս, զի 'ի մեռելոց համարի էին առաջի այ. և որպէս մեռեալքն ոչինչ կարեն առնել կենդանոց, այնպէս և հեթանոսք ոչինչ կարացին առնել կենդանոց 'ի շարժել զնա յողորմուի. այլ դառնացան 'ի գործս իւրեանց, և դառնացուցին զնա գարշելիօք իւրեանց. սակայն նա ինքն որ մեծն է ողորմութիւ, գթացեալ 'ի նոսա եհան և փրկեաց զնոսա 'ի դառնութենէ մեղաց, և Եհան 'ի գերեզմանէ խաւարամած ագհուսէ. Իսկ ըստ լամբ". և վարդ". այս հայի յայս քաղուածին քեզ, որով եհան զհոգիս արդարոց 'ի գժոխոց. որպէս եգաք 'ի վերոյ.

Կարօղ ասել՝ նա ըստ անչափ ողորմութենէ իւրում ոչ միայն զկատարեալս մեղաց հանէ 'ի մեղաց, այլև զայ-

նոսիկ՝ որք Թաղեաւլ կան ՚ի մեղս, և իբրև ՚ի գե-
բեզմանս անդրայացեալ են։ Իբր արժան է ՚ի միա
առնուլ զընծաբանութեանն ՚ի մէջ երկաբանելոցդ.
իբր զի կապեալն կարէ նշանակել աստ զայն՝ որ ՚ի
մեղս է կաշկանդեալ, և կամի արձակիլ. որպէս յա-
տուկ է կապելոց խնդրել՝ զի արձակեսցին։ Կամ ընա-
կեալն կամ Թաղեալն ՚ի գերեզմանին նշանակէ զընկղ-
մեալն ՚ի մեղս, և և զանկեալն ՚ի դառն յուսահա-
տութեն կամ յանհաւատութեն։ Այլ ասե զի կամի
զդառնալ մեզաւորին՝ ոչ միայն զկապեալսն, այլև
զԹաղեալսն՝ յապաշխարութեն կոչէ. և եթէ ոչ մեք
ծեացեն նոքա զկոչումն նորա, հանեն զնոսա ՚ի կապա-
նացն և ՚ի գերեզմանաց։

Ըստ այսմ մեկնութեն զոր եդաք, բայս հանել՝ զօրու-
թեն կրկնի, որպէս և կրկնեցաք իսկ. սակայն եթէ
ոչ կրկնեացի՝ այս յետին բան կարէ ընդ հակառակն
և ս մեկնիլ ըստ նկարագրին և ըստ խորհրդոյն. ըստ
նկարագրին կամի ասել. ասե եհան զիսրապետսն յե-
գիպտոսէ որք կապեալ էին անդ ՚ի ծառայութե.
իսկ զդառնացօղսն այսոքան զամոսիկ որք դառնա-
ցուցին զնա յանապատի՝ տասատասն հարկ. որք և բնա-
կեալ են ՚ի գերեզմանս՝ այսոքան որք կան Թաղեալ
յանապատի անդ։

Ոսկ ըստ խորհրդոյն կամ ըստ հոգևորին այսպէս մեկ-
նե վարգան։ Ասե եհան * զայնոսիկ որք կապեալ
,, էին ՚ի չար գործս ձեռաց իւրեանց. իսկ զդառնա-
,, ցօղսն եթող ՚ի գժոխս, զդևս և զկարի չարսն, որ
,, արդ և բնակեալ են ՚ի գերեզմանն՝ մարմնով, և
,, հոգւով ՚ի գժոխս, մեռեալքն այ. զորս ՚ի կատա-
,, րածի հանէ յայլ դառնագոյն տանջանս։

Օ այս ամենայն եդեալ մարգարէին՝ սկսանի այժմ
կարգաւ խօսիլ, Թէ ասե զիւրդ առաքնորդեաց ժողո-
վրդեան իւրում յանապատի. որով և գիտէ բերել
զայն ՚ի հանդիստութե հանդիսի իւրում՝ յածելն զտա-
պանէն տեն. ապա սկիզբն արարեալ պատմելոյ զա-
ռաքնորդելոյն այ ասե։

Ը. Ա՛Ն ընդ ելանել ՚ի առաջի ժողովրդեան ՚ս. ընդ անցանել ՚ի ընդ անապատ՝ երիցս շրջեցաւ ։

Թ. Բանէն Ե երկին՝ ցղջեցին ներեսաց այ ՚ի սինէ առա-
ջի այ Իսրայէլի

՚Ի պատմել մովսէսի զաքանչելիսն զորս եցոյց ած ժո-
ղովրդեան իւրում յանապատի անդ, վերկոսին զայ-
սոսիկ յայտնի ոչ լիշէ այսինքն շարժել երկրի, և
անձրևել երկնից. այլ այսչափ ինչ ասէ. * Այլ եղև
,, յաւուրն երրորդի ընդ առաւօտս ձայնք և փայլա-
,, տակունք. և ամպ միգաստան ՚ի վերայ լերինն սի-
,, նայի լինէին ... և լեառն սինայ ծխեր առ հասա-
,, րակ ... իբրև զծուխս հնոցի ։ (ելից ժԹ. 16։)
Այս ձայնք էին գոչմունք կայծականց ահեղ հնչեցե-
լոց իբրև ՚ի դիմաց այ. յորմէ լինէր շարժել երկրի,
և անձրևել և ամպոց ինքեզոց առ սինայիս. զի այն
պիսի փայլատակմանց և հնչմանց այս գոջծք հետևի.
զորով Թէպէտ և զանց առնէ մովսէս որոշակի գրել,
բայց ՚ի գիրս դատաւորաց (Ե. 4. և 5.) յայտնի խօ-
սի դեբորա, յասելն յօրհնութիւնէ իւրում, * ՚ի ձոր յել-
,, նել քո ՚ի սէիրայ և ՚ի չուել քումմ յանդաստանացն
,, եդոմայ, երկիր շարժեցաւ, և երկինք խոտորեցան,
,, և ամպք ցօղեցին ջրովք, լերինք շարժեցան յերե-
,, սաց ած ելոհայ սինայի՝ յերեսաց ած այ իսրայէլի ։
զորմէ խօսի և ամբակում յօրհնութիւնէ իւրում (Գ. 6.
և 10. տէս զորս ասացաք ՚ի նուագարանն օրհնու-
թեց՝ ՚ի մեհնութիւնէ սոցին։)

Ա. զդ այս եղև յետ յիսուս աւազից ելանելոյ որդւոցն իսրայէլի յեգիպտոսէ՝ յորժամ ած առաջնորդէր իս-
րայէլի յելանել և յանցանել ընդ անապատ. որոց յան-
դիման կացեալ զինքն ՚ի լերինն սինայ այսպիսի ահեղ
երևմամբ, առ ՚ի զգաստացուցանել զնոսա ոչ միայն
երկնչիլ յիւրմէ, այլ և քաջալերել, տեսանելով թէ
քանի հզօր է ած՝ որ առաջնորդէր նոցա։ Հայս զի-
տելով մնդգարէին ասէ ։

Ա՛Ն ընդ ելանել ՚ի առաջի ժողովրդեան ՚ս, ընդ անցանել ՚ի ընդ անապատ՝ երիցս շրջեցաւ ։ Կամի ասել. ելանել քո առաջի ժողովրդեան իսրայէլի ՚ի հանելդ անդ

ԻՐ.

զնոսա չկոխատսե, չկա անցուցանելոյ զնոսա ընդ
ծուղն կարմիր և չկա աճելոյ զնոսա չանապատ, ուր
առաքեսցէ նոցա ի սիւն ամպոյ ի տունջեան և
ի սիւն հրոյ ի գիշերի, յորժամ չանդիման արարեր
զքէզ նոցա ի լերինն սինայ ահեղ փայլատակմամբ,
ի սաստուկ ձայնի քո շարժեցաւ երկիր։ Այս երևի
լինել նկարագրական մեկնութիւն սորա. իսկ փոխարե-
նութիւն առաջնոյդութիւն ոչ շարժեցան լերինքն,
զքանչելի առաջնորդութիւն ոչ շարժեցան լերինքն,
Այս ըստ այսմ բառիս երէից նշանակին քնակիչք երկ-
րին քանանու։ Լուսաբոլ ասպա և զանձրևելոյ երկնից
ասէ։

Եւ Վահանէ և երէից յօղեսցին չերեսաց ոչ ի սենէ առաջի
ոչ խոտաւէ։ Ասէր բառդ չանէ ի մէջ բերէ երբեք պատ-
չառ զայն՝ զոր գրէ մովսես. այսինքն թէ զիարդ
ամի երթեալ կայր ի սինայ լերին, և ձայնք փայլատա-
կանց հնչէին ևն. ըստ այսմ իմանալով կամի ասել.
սասցի երկիր շարժեցաւ, քանզի ձայնք փայլատա-
կանց ահեղ հնչէին յամպոդ ի լերին անդ, յորմէ
շարժէր երկիր. և և նոյն ամպք անձրևեցին, ևն.
Ասէր նկատել արժան է, զի փոխանակ ասելոյ ամպք
անձրևեսցեն, ասէ երկինքք յօղեսցին. քանզի այսպես
էր սովորութիւն խօսելոյ զայսպիսեաց, այսինքն թէ
երկինքք անձրևեն, կարկտեն ևն. յայտ է թէ ոչ լինք-
կանց՝ այլ յամպոց. և զի ցուցցէ թէ այն անձրևել
ոչ եղև ի բարձրութիւն անտի երկնից՝ այլ առ լերամբ
սինայ, յարէ, ի սինէ. այսինքն ի սինայէ կամ ի սի-
նայ լերին. և այս եղև ասէ լերեսաց նմ, այսինքն ի
ներկայութենէն նմ. զոր և մեկնէ կերկնեալ յասելն,
առաջի նմ խորայելի. այսինքն թէ յորժամ ձածն խո-
րայէլ էր ի լերինն սինայ։ Իսկ թէ բայդ յօղեսցէ յա-
պառնին դնէ՝ այդ չէ ինչ. զի սովորութիւն է մարգա-
բէից զեղեցկոյն խօսել երբեմն զլինելեացդ. և անդրա-
դարձեալ. թէպէ զի այլք և ասա ընթեռնուն ի կա-
տարեալն, յօղեցին։

Այմանք, ընդ որս և վարդան զգօղէն երկնից մեկնէն
ի վերայ իմման մանանային. կամ ըստ լամբ՝ ի վե-
րայ առեալոյ օրինացն. և այս ևս ոչ է տարադէպ,
Այլաբանօրէն՝ ի զալ հին մերոյ յաչխարհ, և ի հա-

նել զազգ մարդկան ՚ի ծառայութիւնէ խմանալի փարա-
ւանի՝ և յառաջնորդել նոցա, բնակիչք երկրի շարժե-
ցան՝ ըստ երկուց, մի՝ ըստ զարմանալոյ, և մի և՝ ըստ
փոխոխելոյ նոցա յայլ վիճակ։ Վարձեալ, յեղանել
ձեն մերոյ ՚ի դերեզմանէ, երկիր շարժեցաւ։ Վարձ-
եալ ըստ գրելոյն վարդանայ * յորժամ եհաներ զար-
,, դարան ՚ի դժոխոց՝ յանապատէն բարեաց՝ (այսինքն
,, որ անապատն էր ՚ի բարեաց), երկիր շարժեցաւ
,, ՚ի ժամ յարուներն ։ Նոյնպէս և երկինք յօղեցին
զանձրև հնարհաց և աւետարանի նոր օրինաց՝ յիջա-
նել հոգւոյն սրբոյ յերեսաց ոզգւոյն այլ, ոչ ՚ի սինայէ՝
այլ ՚ի սիոնէ, ուր էին առաքեալքն ժողովեալք ՚ի
միասին։ Վամենայն ասա մարգարէին առաւել եւս բա-
ցատրել զասացեալսն՝ յաւելու և ասէ՝

Ջ. Ընդէր խմաց պարբասպեցեր զբ ծառանփոխնան
հոմ. ընդէրս հետանոցաս, ասխն գոս հասաս
պեղեր գնս, և գասնե ոս բնակիչսդեն ՚ի նմա։

Ողովհետև խնամքն այ մեծ եղև և զարմանալի ՚ի վե-
րայ իսրայէլացւոց յանապատի անդ ՚ի կերակրելն և
յարբուցանելն, ՚ի պահպանելն և ՚ի պատուհասելն
ևս, նմին իրի և մարգարէն զմեծութիւնն այնր ամենայ-
նի յայտնել կամելով՝ հարատարաբանութիւնս խօսի յա-
մենէն,

Ընդէր խմաց պարբասպեցեր զբ ծառանփոխ հոմ։ Ասաղ
խմաց՝ որ դնի իրր յատկացուցիչ անձրևի, ունի գնշա-
նակութիւն ածականի. և նշանակէ կամաւոր. ես որում
դնի յայլ թարգմանութիւնս և իբր՚՝ Այլ ըստ այսմ
բառի անչէն՝ երբակի կարէ նշանակել ասել. մի՝ զան-
ձրևել ջուրց յերկնից. զոր ՚ի նախընթաց համարսն
յօղել կոչեաց. յոր միտ կամի ասել յառաջնորդել
ժողովրդեան քոմ յանապատի՝ կամաւոր յօժարութիւ
անձրևելեցեր նոցա. և ես այսմ մարթի է զայս բան վե-
րադրել՝ նաև յերկիրն աւետեաց. իբր զի ասե ՚ի բերել
զիսրայէլացիս յերկիրն խոստացեալ՝ պատրաստեացնո-
ցա անդ անձրև առատ և պարարտ. ըստ որում ասի
զերկրէն զայնմանէ՝ թէ * յանձրևոյ երկնից ըմպէ
,, զջուր։ (Ը. օրինաց. ԺԱ. 11)։

Երկրորդ՝ նշանակէ զըղխել ջուրց ոչ յերկնից՝ այլ

'ի կամաց՝ այսինքն 'ի կամաւորս սքանչելեաց. իբր զի ուր ոչ եւս նոցա ՀԱԾ անձրև յերկինից՝ բղխեցուցյց քա՛ Հաձոյից կամաց իւրոց Ջուր 'ի վիմէ. որով աբբեցուցյց զժառանգութի՛ իւր՝ այսինքն զիսրսրէլացիս, որք կո. չին 'ի ձգ գիրս ժառանգութի՛ ՀՅ։

Երրորդ նշանակէ զմանանայն՝ որ առ ոչընչէ յերկինից իբրև ցօղ կամ իբրև անձրև կամաւորական Հաձուքն ՀՅ առաքել, և լիալիր առատութի՛. որոյ վասն ասէ լինել անձրև կամաց։ Եւ զի ըստ երից ըստ այսո. ցիկ խնամեր ՀԱԾ զժողովուրդ իւր՝ նաև 'ի տափարա. Հալ նոցա՝ սմին իւրն յարէ զվիմի և ասէ։

Եկէք հետանդացաք, ասէայն դառ հաստատեցեր զիս. Որ բառդ հետանդանալ՝ դնի փոխանակ տկարանալոյ և վաս. տակելոյ, կամ նուաղելոյ և ոչքնելոյ. և ըստ այսմ կամի ասել. Թէպէտ և վաստակեցաւ ժողովուրդ քոյ, և ոչքնեցաւ յանապատի, բայց դու տալով Ջուրջ յամ. ուոց և 'ի վիմէ, և մանանայ յերկինից՝ հաստատեցեր զնա, այսինքն զժողովուրդ քո։

Հոգևորապէս՝ անձրև կամաց նշանակէ նախ զՀոգին սո՛՝ զոր առաքեաց որդին միածին յետ Համբարձման իւրոյ։ Երկրորդ՝ զնորհն՝ զորս Հեղոյ Հոգին ՀՁ յօժարութի՛ և առատութի՛ 'ի ձեր և ՀՅ՝ և ոչ բան արժանաց մերոց. որով և կոչի անձրև կամաց։ Երրորդ՝ զքո գիրս և զքարոզութի՛ աւետարանին, զոր իբրև անձրև Հոսեցին առաքեալք և վարդապե. տութի՛ն 'ի լոյս կամացն ՀՅ. և զի զերկնային վարդապե. տութի՛ն 'ի կամն մարդոյ է, պահել՝ և ոչ պահել, վասն որոյ բան այսմ ևս կոչի անձրև կամաց։ Չորրորդ՝ զՀոգևորական մանանայն, այն ինքն է մեսուռ. բական ազօթքն, որ տայ զամենայն ազգ Հաւոյ. իբր զի ևքէ կամիցի ոք առնուլ զՀամ խնարհութի՛՝ և և իցէ մեռածական ազօթք տայ նմա զայն. ևքէ կամիցի առնել զՀամ Հեզութի՛՝ գտանէ 'ի մտածութի՛ և և իցէ Հոգևոր իրաց. այնպէս և զայլոց խմ՛. զորօրինակ ևքէ կամիս ատանալ զՀամբերութի՛, կարես գտանել զայն ոչ միայն 'ի մտածելն զոգուտ Համբերութե՛ն, այլև 'ի խորհելդ զլաբլաբանս քեզ, զմեզ քո, ևն. զի և և իցէ բարի մտածութի՛ է իբրև մանանայ ամենա. ձաշակ, այսինքն տուօղ ամենայն Համոյ։ Ինչպէ.

բորդ՝ զերկնային քաղցրութիւնն՝ զորս հաղորդէ ածծառայից իւրոց քաղցրանալ ի կամն ի ծառայութիւնէ նոցա։ Ալ եղբորդ՝ զառաքինուիս զոր ածծ պատրաստ, և մարդ կամովին կատարէ. յայս սակս և կոչի անձրև կամաց։

Յայսոսիկ յամենեսեան՝ ի հիւանդանալ մարդոյ հոգւով, կամ ի վաստակիլն ի նեղութենէ՝ հոգին աջ ի ձեռն չնորհաց իւրոց առողջացուցանէ զնա և կենդանգործէ. ի պատիլ և ի նքնթիլ հոգւոյն՝ բանն ածծային մխիթարէ. ի խոտորիլ կենաց յուղղութենէ վարուց՝ Հնմարիտ առաքինութենէն բարեկարգէ, մանաւանդ առաքինութենէն հանձայնութենէ կամաց մերոց ընդ կամացն ոչ։ Վարձեալ և այլազգ եւս, ի հիւանդանալ մարդկային բնութենէ ազատեւ, եթէ հնչաս որդին ոչ, և հաստատեաց զայն։ Վարձեալ ի հիւանդանալ եկեղեցւոյ հալածանաց, հաստատեաց զնա նոյն ինքն որդին ոչ։ Այս զի յայսմ ամենայնի գհետ գայր ուսուել խաղաղ և անդորը բնակութենի յերկրի և ի կեանս, զայս կամելով յայտ առնել մարգարէին՝ յորէ զնոսի և ասէ։

Այս գաղանս սո բնակեսցեն ի նմա։ Արգարէն այլուր (ի սաղ. հէ. 52.) խաչին և հօտի նմանեցուցանէ զիարսէլ՝ ի հանել զնոսա ոչ յեգիպտոսէ՝ յասելն. * Հորդան հետ որպէս խաչին ժողովրդեան իւրոյ, և ,, Հնան զնոսա որպէս զՀօտ յանապատ ։։ այլ քանզի յանապատի անդ զամն քառասունն իրրև զվայրի էրէս շրջեցան, վասն այսորիկ զոր խաչին նմանեցոյց յերես նեղն յեգիպտոսէ, սատ գազանաց նմանեցուցանէ զնոսա ըստ շրջելոյ յանապատի. մանաւանդ զի բազում անգամ իրրև զգազանս կատաղեցան նոքա, և յարեան ընդդէմ մովսէսի, և և ընդդէմ ոչ. բայց ածծ յամենայնի զինամ իւր ցուցանէր յով առ նոսա՝ որոյ զի խոզաղութիւն բնակեցոյն ի նմա, այսինքն թէ լուծանի պիտոյից իւրեանց կացցեն յանապատի անդ ընդ հովանեաւ ամպոց. այս թուի լինել ասացեալգ. * և գազանք քո բնակեսցեն ի նմա ։։

Արթի է ասա գազանքդ խմննալ զի և իցէ կենդանի նոա. յոր միա ասի (եզեկ. ա. 5.) * կերպարանք չորս ,, բիչ գազանաց ։։. այսինքն չորից կենդանեաց. զի

էին անդ և կերպարանք եղին, և արծուոյ, և մարդոյ, որք չէին գազանք բայց գազանս կոչէ. որպէս առնէ և ամբակում. քան սակս մարգարէս գազանս՝ այսինքն կենդանիս անուանեալ զիսբայէլացիս. և վկայէ ևս՝ ազաղակել զսուտ յանապատի անդ իբր յանդորր բնա-
կութեան։

Սմանք աստանօր գազանաց իմանան զտասը ազգս, որք բնակեցան և բնակին յանապատի անդ, ընդ որ անցին իսրայէլացիք. զի ասի թէ յառաջ քան զնոցանեալ իսրայէլացւոց ընդ այն անապատ ոչ ոք բնակէր անդ՝ և ոչ էակ էրէ վայրի վասն երաշտութեան. բայց յորմէ հետէ եհան ՅՀՃ անձրև որդւոյն իսրայէլի՝ ի հանապազորդել այնը՝ բազձալ անտի երաշտութեն, և այսպէս հնար եղև բնակել անդ մարդկան և վայրի գազանաց։ Այլ յայս միտ առեալ՝ դիտաւճն մարգարէին լինել ցուցանել զառատութեն գթոյ իսրայէլի՝ յառատանձնել նորա զանձրև կամաց՝ ոչ միայն ժողովրդեան իւրում, այլ և վայրենի ազգաց, և գազանաց վայրի։

Այլաբանօրէն՝ հեթանոսք որ էին իբրև գազանք, նոյնպէս և գազանաբարոյ մարդիկ, անդուլ իշխանք և թագաւորք, և անձինք վայրենացեալք արատաբին իմաստութեբ, բնակեցան յեկեղեցւոջ քրի։ Այնպէս և քոյ լամբ՝ բազմութեբ հրեշտակաց օրք ի սպասաւորել խորհրդոյն այ՝ երևեցան ի կերպարանս գազանաց, (որպէս ետես եզեկիել. ա. ։ ։) բնակեցան և բնակին յեկեղեցւոջ առ ի վանել զչար գազանսն այսինքն զդևս, և առ ի զօրացուցանել զմնդրիկ յաւուրքն վերջին։ Ո այս եգեալ մարգարէին՝ առաջի առնի այժմ. և զիւրեքի պատրաստուհին, զոր եցոյց ՅՀՃ ժողովրդեան իւրում վասն որոյ ասէ։

ԺԸ. Պաբաոս արբեր հաղցրութբ ո աղտոտ ՅՀ. ոբը գազ ոչ գիտեն, այլ սահարանեն զօրութբ բանիս։

Զև խօսից մարգարէին այնպէս ցուցանել, որպէս թէ ՅՀ թագեալ զայլ ամենայն որդիս մարդկան. միայն զիսբայէլացւոց Հոգոյ, և որպէս թէ ամենայն փոյթ նորա զնաբջ իցէ. և այն՝ ոչ եթէ իբրև զպատուական, նաբջ, այլ իբրև զանարգ օգ. զոր և յայտ առնէ, բառիս

աղքատ՝ յաճախ։

Պատրաստ արտեր չաշխատող ոչ պիտի ունի։ Ոչ միայն թէ զինչ է այն՝ զոր պատրաստեաց ումն ժողովրդեան նուրուժ, այլ դնէ միայն՝ թէ քաղցրութիւն նորով պատրաստեաց զոր պատրաստեացն. և այսու ցուցանէ թէ զամենայն բարիս պատրաստեայ նոցա ելիւն ըստ մարմնաւորին, և ելիւ ըստ հոգևորին. զի ըստ մարմնաւորին՝ զամենայն որ ինչ հարկաւոր էր նոցա յանապատի՝ զամենաձաշակ և զամենահամ մանանայն զայն. սոյնպէս և ըստ հոգևորին՝ ի լինելն առ նոսա միշտ նեբկայ. և ի տալ նոցա զպատգամն և զօրինս ևս. և զայս ամենայն ասէ արտերք քաղցրութիւն նոր նորա

հայր խնամելով, և երբև մայր փայփայելով։

Ոչազգն իսրայէլ աղքատ կոչէ ըստ երից. մի՝ զի յայնժամ յանապատի անդ ոչ ունէին քաղաք և ոչ տուն բնակութիւն, և ոչ թագաւորութիւն, և ոչ կարդ պինուորութիւն։ Երկրորդ՝ զի յանապատի գոլով ոչինչ ունէին յերեսանց, թէպէտև զամենայն ինչ ունէին յետ։ Երրորդ՝ զի զուրկ էին յամենայն իմաստութէ, և ի հոգևորութէ, ևս և ի քաղցրութէ մարդկային բարուց, այլ միմիայն զնոսա իմաստութէ նորով և

հոգևոր պարգևօք, և երբեմն ևս պատժովք։

Ոհոգևորապէս՝ ես այդ արար աղքատացեալ քնուեա. յորմէ և կացոյց եկեղեցի ես. և նորով քաղցրութէ պատրաստեաց զամենայն հոգևոր բարիս՝ մանաւանդ զչերապոյնն յամենայնի զկարհուրդ մարմնոյ և արեան նորոյ՝ զմանանայն կենդանի։ Այնպէս այդ առնէ ես աղքատացելոց հոգւով, և խոնարհելոց սրտիւք. և ընդ զնոսա քաղցրութէ նորով յերկնային բարեաց. և տայ նոցա առնուլ զչաշակ պատրաստեալ երանութէ։ Եւ զի յայսմ ամենայնի յայտնեաց և յայտնէ զինքն բանիւ նորով՝ ի տալն անդ զբան իւր առ՝ ի ցոյց նորոյ զօրութէ, յիշէ մարգարէն և զայն ասելով։

Տէր պատճէ ինձ, ոչ առեպարանէն զօրութէ քոյմա։ Այս բան եթէ ընդհանրապէս մեկնեսցի՝ ցուցանէ թէ ես է որ տայ մարդոյ խօսիլ զօրութէ մեծաւ զբանն կենաց. կամ թէ զոր ինանգամ ընտրէ ես՝ ի պաշ-

տօն բանից իւրոց այսինքն ՚ի քարոզուե պատգամաց
իւրոց կամ՚ի յայտնել զկամս իւր. որպիսի եղեն մար-
գարէք և առաքեալք, տայ նոցա լոյս և հանճար,
վստահութիւն և ձարտարուե ՚ի խօսիլ զբան իւր. կամ
գնէ ՚ի բերան նոցա՝ ասել զայն ինչ՝ զոր ինքն կամի.
և ՚ի բանն յայնոսիկ տպաւորէ զայնպիսի զօրութիւն
և զազդուրն՝ մինչև համոզել զունկնդիրսն, և ոչ
կարել նոցա հակառակիլ. յայս ոիտ ասաց Տէրն մեր.
(ղուկ. ԺԲ. 15.) * ես տայ ձեզ բերան և իմաս-
„ տուե, որում ոչ կարիցեն կալ հակառակ կամ տալ
„ պատասխանի ամենայն հակառակորդքն ձեր ‖. և
(՚ի մատթ". Ժ. 18.) ասէ. * Ա.ռաջի դատաւորաց
„ և թագաւորաց տանիցին զձեզ վասն իմ, ՚ի վկայու-
„ թիւն նոցա և հեթանոսաց. այլ յորժամ մատնիցեն
„ զձեզ, մի հոգայցէք՝ թէ որպէս կամ զինչ խօսի-
„ ցիք. զի տացի ձեզ ՚ի ժամուն յայնմիկ՝ զինչ խօսի-
„ ցիք. զի ո՛չ եթէ դուք իցէք, որ խօսիցիքն, այլ
„ հոգին հօր ձերոյ՝ որ խօսիցի ՚ի ձեզ ‖։ Ա.ւ ըստ
այսմ կամի ասել մարգարէն. ՅԱծ տայ զբան իւր ո՛ւմ և
կամի՝ խօսիլ զայն կամ աւետարանել ազգուրիւնք
բազմաւ, կամ առատ մտօք և զօրաւոր իմաստիւք։
Ա.սկ եթէ ՚ի մանաւորի առցի այս բան, ցուցանէ
նախ զայն զոր արար ՅԱծ յառաջնորդել որդւոցն Իս-
րայէլի յանապատի անդ. զի ետ զբան իւր մովսէսի և
ահարոնի՝ աւետարանել և քարոզել նոցա զօրութիւն
բազմաւ, այսինքն ազգուրիւնք և սքանչելեօք. որպէս
արար և յետ այնր ՚ի ձեռն մարգարէից իւրոց, և ա-
ռաւել ևս ՚ի ձեռն առաքելոց։ Ցուցանէ երկրորդ
զայն՝ զոր արար ՅԱծ յանցուցանել զորդիսն Իսրայէլի
ընդ ծովն կարմիր. զի ետ զբան գոհուե կամ զերգս
գովաբանուե ՚ի բերան նոցա՝ երգելով աւետարանել
այնու զփառս իւր զօրութիւն բազմաւ, այսինքն բա-
զում ուրախուիւն և ցնծուիւն ‖. կամ ետ նոցա հըր-
ամայել զբազում զօրուն իւր՝ զոր եցոյց նոցա։ Որպէս
արար և յածելն անդ դաւթի զտապանակն, յորում
հանդիսի ասացաւ այս բան։

Ցայսմ ամենայնի դիտուիմն մարգարէին և ցուցանել
Թէ զորօրինակ պատրաստեաց ՅԱծ ժողովրդեան Իս-
րայէլի զփառաց նոցա բան մարգոյ, նոյնպէս պատրաս-

տեաց և պատրաստէ նոցա և զկերակուր ըստ հոգ-
ւոյ, և տայ ծառայից նորոյ քարոզել զայն հոգևոր
կերակուր առ ժողովուրդ իւր. և կամ հրաշակել առ
այլս, և կամ վերաբերել զնոյն առ ինքն երջանիկ օրհ-
նութեանն։

Կարօտապէս սովին ցուցանի թէ չէր այլ աջոզի զօրուն
քարոզութենէ բանին. ցուցանի և հարկաւորութեն քա-
րոզուենն'ի փրկուն մարդոյ, և այս՝ կամ լսելով, կամ
տեսանելով, և կամ խօսելով. լսելով յունկն դնելն
բանից քարոզչին կամ խրատատուին. տեսանելով յըն-
թեռնուելն զգիրս, կամ'ի նշմարելն զբարի օրինակս.
խօսելով յորժամ մարդ ընդ ինքն խօսելով խրատ
զանձն'ի զգաստութեն։

Ա՛յլաբանօրէն, բանիւ՝ նշանակի աստ բանն ած՝ որ-
պէս միածին. զոր ետ մարդկան՝ հայրն երկնաւոր որպ
պրեթէ անբանացեալ էին։ Ա՛րդ հայելով'ի կարգ
տուչութենն, նախ առաջին խոստմամբ ետ զայն'ի
սկզբան, զոր և աւետարանեցին նահապետք և մարգա-
րէք պէսպէս զօրուբ, այսինքն զօրուբ բանից և զօրուբ
գործոց։ Ա՛յս ապա'ի վախճան աւուրց՝ ետ զայն իրօք
յարգանդ անարատ կուսին. այսինքն արար՝ զի մարմ
նասցի յարգանդէն նորա, զոր և նա ինքն կոյսն մա-
րիամ առօրին աւետարանեաց սքանչելի բանիւ առ
եղիսաբէթ, և եղիսաբէթ առ նա. և սա և հրեշտակք
առ հովիւս, և թափաւորք առ հրեայս։ Ա՛յս յաւար-
տիլ ամենայն անօրինութեց՝ տիեզերահռչակ աւետա-
րանեցին զնոյն առաքեալքն և աւետարանիչք։ Ա՛յս
աւետարանութեն նոցա ճնաց և մնայ մինչև'ի կա-
տարած աշխարհի։ Ա՛յլ թէ այն որ՝ որ արար զայս,
և ետ զայսպիսիս գործել, ւրպիսի էցէ՝ յայտ առնէ
մարգարէն ասելով։

ԺԲ. Ձ Ձափաւոր ջօրութենէ աւրհնութեց. Ղեղկեցիութենէ պան
տս բաժանեալ յաւարէ. Ընդպէս և հնդկաւէտ'ի
ղէմ ելեծակաց։

Մինչև ցարդ զոր միանգամ ասաց մարգարէն թէ-
պէտ և դժուարամեկնելի էին, բայց իւրիք բացատրու-
թիւք ինամատ ինչ ընծայէին. և սակայն աստի սկսեալ
յերկիս հատարտ՝ զոր ինչ դրէ՝ է անմեկնելի. և ոչ

պատաւ ոք որ յայտնէցէ զհարազատ իմացուած այսոցիկ բանիս. եթէ յերբայականն դիմեմք, ոչինչ լոյս ընծայէ. քանզի և անդ զոր այս ոք այսպէս թարգմանէ և իմանայ, այլ ոք այլապէս թարգմանէ և այլապէս իմանայ. ըստ որում ունիս տեսանել՝ի համեմատու. թիան՝ի վերջ գործոյս. մատիցուք ապա՝ի մերս, որ ասէ:

(6) Թագաւոր զջուրն ելից ուէլեայ: Կայսի ասել. այն տէր զորմէ ասացի տալ զբան աւետարանչաց, և թագաւոր զջրոյն ելից. այսինքն թագաւոր ամենայն իշխանութիւնէ և տէրութիւնէ, կամ թագաւոր ամենայն թագաւորութիւնէ և ամենայն երկնային զօրաց, և նոյն ինքն՝ որ և թագաւոր զջրոյն ելից, և թագաւոր ուէլեայ, այսինքն իսրայէլի որ և իւր սիրելի ժառանգութիւն: Կամ զի տունն ոյդ էր՝ի մէջ իսրայէլի, և պեղեցկութիւնն այնր տան էր տապանակն ոյն՝ զոր յաւուրս հեզեկեայ քահանայի յաւարի առին այլազգիք. վասն որոյ խօսել զինքն ասէ զնոյն թագաւորն ասէ:

(7) Գեղեցիս քան զորդիս մարդկան: Այսինքն զտապանակն որ էր գեղեցկութիւնն տան քո իսրայէլի՝ յաւարի առին այլազգիք. զի գերեցին զայն և բաժանեցին հիւրեանս. քանզի նախ բաժանեցին հիսրայէլէ և տարան յազովտոս, և անտի՝ի գէթ, և անտի յաս-կաղոն, և ապա յանդաստան այլազգեաց (ա. Թագ. Է. 1. 9. 10: և Ձ. 1:) Կ.յս հիւրն և հարր զնոսա ասէ, ՚ի մի ժողովեցան նախարարք որք բնակէին՚ի մէջ վի-Ճակացն այնոցիկ, և խորհուրդ արարեալ դարձուցին զտապանակն առ իսրայէլ՚ի բեթսամիւս. (ա. Թագ. Ձ. 12 — 18:) և իսրայէլացիքն առին անտի զայն և տարան՚ի կարիաթարիմ՚ի տուն ամինադաբայ (ա. Թագ. Է. 1:) Յայտնիկ հայելով մարգարէին յարէ զկնի, և ասէ:

(8) Էպէդա ննջեալէ՚ի մէջ վիճակաց: Կ.յս քան յերիս կարէ հայիլ. մի՝ առ այլազգիսն. յոր միտկամի ասել խօսելով առ նոսա. յառնուլ ձեր զտապանակն Եհէ-ովէտ և ննջեալիք այսինքն յանհոգս կացիք և՚ի հանգստեան՝՚ի մէջ վիճակաց ձերոց յերկրի ձերում, քայց ոչ միասիքք՚ի նմին. այլ ջարչարեալիք, և տի-պեալիք դարձուցանել զայն. որպէս և արարիքն իսկ.

և ահա այժմ մեք առեալ զայն ՚ի տանէ անտի ամենատաբաց ածեմք փառօք և խնդութե՛ ՚ի տեղին պատրաստեալ սմա։

Երկրորդ՝ կարէ հայել առ բեթսամիւսացիս և առ կարիաթարիմացիս, որք էին ՚ի մէջ վիճակացն Յուդայէլի. որոց ՚ի ննջելն՝ այսինքն յանհոգս ինալ՝ եհաս տապանակն։

Երկրորդ որ առաւել ևս յարմարագոյն է՝ այս հայել առ ցեղն Խաբարայ, զորոց ասի (՚ի գիրս Ծննդ. խե. 14). * Խաբար բարւոյ ցանկացաւ հանգուցեալ ՚ի ,, մէջ վիճակաց. տեսեալ զՀանգիստն՝ զի դեղեցիկ ,, էր, և զերկիրն զի պարարտ, (ոչ կամեցաւ պատե- ,, բազմաւ կեալ, այլ) եդ զուս իւր յաշխատիլ. և եղև ,, այր արդիւնարար ‖։ Եւ զի այս ցեղ բնակեալ էր ՚ի ծագ գալիլեայ ընդ հարաւ, սովին նշանակին զոր գալիլեացիք, որք յետոյ ուրեմն իմացան զաւակ- րիլ տապանակին, և զդարձ նորին. վասն որոյ ննջեալս Համարի զսոսա, ՚ի ննջել ձեր ասէ մեք ածեմք ահա զտապանակն՝ զդեղեցկութե՛ տաճարին։

Ընտանօր եթէ բառդ ներգործ՝ առցի կոչականապէս, դիւրաւ ևս մեկնի այս բան. որպէս թէ ասացեալ էր. ո՛վ Թագաւոր Իսրայէլի սիրելւոյ՝ զտապանակ քո զոր յաւարի առեալ էին այլազգիք, ահա բարձեալ տա- նիմք ՚ի տուն քո. և արդ ո՛վ ազգք բնակեալք ՚ի վի- ճակս, զի՞ ննջէք՝ Ձանապարհ արարէք գալստեան Թագաւորին մերոյ՝ որ յանդիման ցուցանի այսու տա- պանակաւ։

Ո՞ այսոսիկ ՚ի մէջ բերելով մարգարէին՝ դիտէ ա- ներկևան ցուցանել զՀանդէպն զայն, յորում ասէր զայս բան. և ըստ այսմ դիտման կամի իմացուցանել զկնոտահուն սրտի իւրոյ. և դրեթէ ասէ. աներկևան ցնծութի՛ բարձեալ բերեմք զտապանակին Ն։ և ոչ ումեմք ուստեք ինչ երկիւղ. զի Թագաւորն զօրութե՛ ընդ մեզ է. և եթէ յարիցեն ՚ի վերայ մեր ազգք յա- ւարի առնուլ զգեղեցկութե՛ տան Ն, այսինքն զտա- պանակին, և ոչ գայցէ ոք յԻսրայէլացւոց յօգնութե՛ մեզ, այլ ամենեքին ննջեցեն ՚ի վիճակս իւրեանց, նա ինքն Թագաւորն զօրութե՛ պաշտպանեսցէ մեզ։

Ա. Յաջորդումն՝ Թագաւոր զօրութե՛ նշանակէ զՀայրն

երկնաւոր. և սիրելին նշանակէ աստ զքո, որ է միա-
ծին որդի ամենասիրելի՝ հօրն երկնաւորի: Նոյնպէս
զեղկութիւնք տանն ոյ նշանակի վայելչուն եկեղեցւոյ՝
որ յառաջն երևելոյ միայն ի մէջ խորհելի: Նայել ի
մարմնանալ որդւոյն ոյ՝ և ի մեռանիլ նորա և ի յառ-
նել, ևս և ի համբառնալ նորին յերկինս և յինջանել
հոգւոյն՝ ետ հայր զբան աւետարանութիւնէ ի բերան
առաքելոց՝ որք սփռեալ յաշխարհ ամենայն ետուն
լսելիս բաժին ի հարուստ աւարէ նմն ամենայն ազգաց
զայն եկեղեցի ոյ՝ որ լինելոյ երևելոյ. ուստի և
ազգք և ազինք բաժանեցին յաւարի զգեղեցկութիւնն
եկեղեցւոյ, յարելով ի նա յամենայն սրտէ, ընդու-
նելով զհաւատս և զխորհուրդս, ևն. որովք և եղեն
անդամք և բաժին եկեղեցւոյ:

Եւ քանզի ի սակաւ ժամանակի կատարեցաւ այս,
վասն այնորիկ գնաց բաժանել յաւարի. զի բաժանումն
աւարի փութով և ձեպով վճարի. ըստ որում՝ ի ժա-
մանակի անդ առաքելոց՝ որոց վիճակաւ բաժանեցան
ամենայն կողմանք աշխարհի, վաղվաղակի սփռեցաւ
գեղեցկութիւնն եկեղեցւոյ. * այնպէս առատացեալ
„ յաւետարանել, ոչ ուր անուանեցաւ քո‖. (հռոմ.
ժե. 20):

Եւ զի ի ժամանակի անդ քարոզութե գրեթէ ննջեալ
կային ամենայն ազգք յանհոգս՝ լոյր անզգայ ի մէջ
երկուց վիճակաց, այսինքն ի մէջ փրկութե և դա-
տապարտութե, լոյր թէ փրկութի արդեօք վիճակե-
լոց էր նոցա՝ թէ դատապարտութե, վասն այնորիկ
ասէ. թէպէտ և ննջէք ի մէջ այսոցիկ վիճակաց,
բայց ի քարոզութե աւետարանին ունիք ընտրել զբա-
ժին բարւոյ:

Նայ ըստ որում հարց այսոքիւք վիճակօք իմացեալ լինին
հին և նոր կտակարանք, զոր ժառանգեցին հեթա-
նոսք, ըստ որում վիճակն կարէ նշանակել զվիճակաւ
ժառանգեալն. ըստ այսմ բառդ ընդպէպ դնի փոխանակ բա-
ռիս այնուհետև, կամ փոխանակ բառիս էնէ, որով միտ բա-
նին լինի այս. եթէ այսպէս եղիցի ձեզ, հանդիպիք
այնուհետև ի մէջ հին և նոր կտակարանաց. կամ
յընդունել ձեր զգեղեցկութի եկեղեցւոյ՝ հանդիպիք
խաղաղութէ ի բանս որ կտակարանաց հին և նոր

օրինաց : Կամ հանգիջիք ՚ի մէջ այսոցիկ երկուց վճռ-
ձևակացս այսինքն ՚ի մէջ արհամարհելոյ զերկրաւորս
երջանկութեն, և ՚ի մէջ ընտրելոյ զերկնաւորն երա-
նութեն :

Դարձեալ՝ թագաւոր զօրութենէ կ՚ասի ինքն քա՝ զո-
լով թագաւոր եկեղեցւոյ սիրեցեալն իւրոյ՝ որ և առի
լինել տուն նորա. զորոյ զգեղեցկութեն իբրև զաւար
ժառանգեցին և ժառանգեն ազգք հեթանոսաց,
յորս քարոզեցին առաքեալք յիւրաքանչիւր վիճակս.
և թէպէտ ինքեանք ննջեցին ՚ի նոսին՝ բայց բանք
նոցա մնացին ՚ի տոսին : Կ՚ասի նա և իբր աւա-
րառ զընտրհս հոգւոյն սրբոյ, ոմն զայս և ոմն զայն տա-
նելով. զի թէպէտ բաժինք շնորհացն են, այլ հոգի
նոյն է : Կ՚ասի միտս մեկնէ և վարդան :

Դարձեալ՝ եթէ բառդ նագա՞ր. իբր հանրական առ-
յն կամ յոգնակի դնիցի, այս բան ցուցանէ՝ թէ իւ-
րաքանչիւր թագաւորք այլևայլ ազգաց, որք տիրէին
զօրաց բազմաց՝ եղեն անդամք սիրելոյն այսինքն քրի-
ստոսի և եկեղեցւոյ նորա. զի թէպէտ և ննջեալ էին ՚ի
մէջ երկուց վիճակաց, այսինքն ՚ի մէջ գերեզմանաց
տանցն և ՚ի մէջ ծառայութենէ մեղաց, կամ ՚ի մէջ
վիճակելոյ այսմ չծծոյ և վիճակելոյ այնմ չծծոյ.
կամ ընդ հակառակն՝ ՚ի մէջ վիճակելոյ կենդանութեան
այ և վիճակելոյ բռնաւորին սատանայի, բայց յոր-
ժամ դարձան առ քս, և միացան ընդ եկեղեցւոյ,
սրբեցան, և իբրև զաւար յափշտակեցին զգեղեցկու-
թիւն տանս այ, այսինքն զարքայութենէն. զի ասաց տէր.
* արքայութենէն երկնից բռնադատի, և բռնութք յափշ-
,, տակիւն զնա ‖. (մատ. ժա. 12) :

՚Ի մէջ սոյն միտս մեկնէ ըստ իմոք և լամբ". և զայս բնա-
բան փոքր ի շատէ ընթեռնուլով ըստ յունականին՝
պրէ այսպէս. * թագաւոր զօրաց սիրելոյ զգեղեց-
,, կութեն տան քո բաժանեալ յաւարի. Թէպէտ և
,, ննջեցեն ՚ի մէջ վիճակաց : Թագաւոր իմանամք
,, զքս, որ թագաւորեաց մեզ ոչ միայն ըստ ճծու-
,, թեն, այլև մարմնոյն. իսկ զօրք սիրելի է նմա
,, եկեղեցի. որպէս և ասէր ինքն. որպէս սիրեաց
,, զիս հայր իմ, և ես սիրեցի զձեզ. հաստատուն
,, կացէք ՚ի սէր իմ : Որոց բաժանեաց քս զգեղեց-

„ կուԹէ տան իւր յաւար. քանզի ո՛չ եԹ փոխարէն
„ գործոց արդարակշիռ իրաւամբք, այլ հաւատովք
„ յափշտակողացն աւար. ըստ այնմ, յայմ հետէ
„ արքայուԹիւն աւետարանի, և ամենեքեան յափշտա-
„ կեն զնա. զի զոր գործս կշռեաց գԼին աւազակն՝
„ որ էառ զնոյն, կամ անդամալոյծն, կամ այլք բա-
„ զումք: Յաւատոյն աւար բաժանեաց, և ոչ պա-
„ հանջեաց զգործս գԼին. վասն այսորիկ մաքսաւորք
„ և պոռնիկք յափշտակեցին զնոյն, և փարիսեցիքն
„ գործովք վերջացան: Ա՛ստի և ննջեցին ՚ի մէջ
„ վիճակաց, վիճակս կարծեմ ասել զպանապան գործս
„ իւրաքանչիւր ումեք, յոր ննջեալ էին մարդիկ հե-
„ տուԹիք մեղաց. ոմն ՚ի շնուԹիւն, ոմն յարբեցուԹիւն,
„ ոմն ՚ի կախարդուԹիւն, և յայլ չարեաց գործոց վի-
„ ճակս: Ա՛րդ ԹէպԹև ՚ի սոսին ննջեալ հեշտա-
„ նային, սակայն յորժամ մկրտեցան, ոչ խոտեցան,
„ այլ եղեն ժառանգորդք երկնից արքայուԹեն և
„ ժառանգակիցք քոն. և ո՛չ ըստ վիճակի մեղացն
„ աւելին պատուհաս, այլ աւար առեալ զփառս երկ-
„ նային տաճարին՝ եղեն ՚ի քո մի ||:

Ղարոյապէս՝ Թագաւոր է ՚ի հոգին՝ բանական մասն,
զի է Թագաւոր զօրուԹեց հոգւոյն, և մանաւանդ
սիրելոյն այսինքն զգայական մասին, որ միանգա-
մայն է սիրել և Թշնամի: Ա՛րդ ՚ի սկզբան անդ յոր-
ժամ կարողուԹիք հոգւոյն ննջէին կամ հանգչէին
՚ի դրախտի ՚ի մէջ երկուց վիճակաց, այսինքն ՚ի մէջ
հոգևոր և մարմնաւոր բարեաց, կամ՚ի մէջ երկնային
և երկրաւոր խաղաղուԹե, կամ՚ի մէջ տեսական և
գործնական կենաց, կամ ընդ հակառակն յորժամ
ննջէին ընդ մէջ երկուց վիճակաց այսինքն ՚ի մէջ
ծառոյն կենաց և ծառոյն գիտուԹե, կամ ՚ի մէջ
վիճակի հաստատուԹե ընտրհաց և վիճակի կորուսա-
նելոյ զայն, կամ՚ի մէջ կենաց և մահու, յաւուրն
առին գևք զգեղեցկուԹիե երջանկուԹե դրախտին,
ևս և զգեղեցկուԹիե հոգւոյն: Ա՛յս պատահի և յիւ-
րաքանչիւր անձինս ՚ի մեղանչելն, և միայն ՚ի շնոր-
հաց ետն լինի գտանել զնորոգուԹիե:

Ո՛ այսոսիկ եգեալ մարգարէին՝ գառնայ միւսանգամ
Հայիլ յաղգն իսրայէլ. և զայլոց հանգամանաց նո-

երին ևս խօսելոյ ասէ։

ԺԴ. (1) Եւ աղաւնւոյ աչքանմատպա, և ընկնամէջ նորա է գոյն ասէոյ։

Վետուրք թևոց աղաւնւոյ առ լուսով արևու յորժամ զկողիւք յածին՝ գրեթէ իբր արծաթ ապխտակ փայլեն. վասն որոյ և նմանուԹիւն ինն թևք նորա արծաԹասլատ ասին, կամ որ նոյն է արծաԹատպատ իրն նմանին։ Նոյնպէս և փետուրք Թիկնամիջի նորա յանդիման արևու իբր ոսկեգոյն շողշողին, որով և գեղեցիկ երևին։ Որդ քանչ առակաբանուԹիւն խօսէ աստ մարգարէն զնորայիկն ընդ նմին և զեկեղեցւոյ, կամելով զերազանց ինն ցուցանել զնոսին՝ զայսպիսի նմանուԹիւն բերէ ի մէջ ասելով։

(1) Եւ աղաւնւոյ աչքանմատպա, և ընկնամէջ նորա է գոյն ասէոյ։ Ի վերոյ ի սկզբան նախընԹաց Համարոյն՝ մարգարէն կոչեաց զնորայիկ սիրելի, և Թէ որ ումն է զօրուԹենէ՝ է Թագաւոր նորա, յասելն. * Թագաւոր զօրուԹենէ սիրելւոյ ||. իսկ աստ անուանէ զնա աղաւնի. ըստ որում և ուխէդ (ՃՁ. 11.) աղաւնի կոչէ զնա, սոյնպէս է և (ի գլ. Ճ. 11)։ Եւ սուրբ նիա յանուն քաղաքին՝ աղաւնի առճայնէ յասելն. * Ո՛ երևեալդ փրկեալ քաղաք աղաւնի ||. (սուրբ. գ. 1)։ Եւ այս՝ ըստ պէսպէս յատկուԹենէ աղաւնոյ, զորս կրէր յինքեան ազգն իսրայէլի։ Զայս մեկնուԹենէ նպաստակ մեկնաբանուԹենն քաղդէացւոյ, որ ասէ այսպէս. * եկեղեցին իսրայէլի՝ որ նման է աղաւնւոյ՝ ծածկեալ ամպովք փառաց ||։

Զնա այսր աղաւնւոյ էին բազմադիմի խորհուրդք՝ որք յանդիման անստեղծ արեգականն այսմիջոցս ևս իբրև ցարծաԹ փայլէին. զի կարգեալ էին ի պէսպէս լուսափայլ խորհուրդս, յորս ունէր Թռչիլ իսրայէլ։ Նոյնպէս և Թիկնամիջն նորա յանդիման արևու իբր ոսկեգոյն շողշողին, որով և գեղեցիկ երևին։ Որդ քանչ առակաբանուԹիւն խօսէ աստ մարգարէն զնորայիկն ընդ նմին և զեկեղեցւոյ, կամելով զերազանց իսկ զնոսին՝ զայսպիսի նմանուԹիւն բերէ ի մէջ ասելով։

Վարձեալ Թևօք նշանակին աստ մարգարէուԹիւնք՝ որով Թռչէր իսրայէլ ի բարձունս. և ի արծաԹա

պատ ասին վասն գեղեցկութե. իսկ Թիկնամիջօք նշանակին ա և իցէ ոսկեփայլ զօրութիք և առաքինութիք առ ի բառնալ և տանիլ զամենայն, զորս դնէր աճ ի վերայ Թիկանցն Իսրայէլի։

Օ այս բան, սոյնպէս և զնախընթաց սորա ի մէջ բերեալ մարգարէին՝ երկու ինչ դիտէ ազգ առնել. մի զայն՝ Թէ ինքն և ժողովուրդ նւր, որք աճէին զտապանակն ան, վասն այսորիկ ցնծան առաջի նորա յայնմ հանդիսի, վասն զի այսպիսի բարեմասնութե վիճակեալ էին. որովհետև այսպէս սիրելի էր Իսրայէլ յաչս այ իբրև գեղեցիկ աղաւնի, և այսչափ ինամով՝ փայփայեալ։ Երկրորդ զայն՝ Թէ ունին աներկիւղ ապաւէն և անկասկած յերեսաց Թշնամեաց իւրեանց. որովհետև զայսպիսի ունին Թագաւոր և պաշտպան։ Այս առնոյն մարթ է յաւելուլ և զայլ ինչ վայելուչ և դիւրընկալ մեկնութե. որով և այս գեղեցիկ փոխաբերութե բանի կարէ ուղղակի հայիլ ի տապանակն ան. որ իբրև աղաւնի Թռուցեալ լինէր, այսինքն հանդիսիւ ածեալ լինէր ի սիոն, ունելով զարծաթապատ Թևս, և զոսկի կախարիչ իբրև զՔիկնամիջս ոսկեզօծս։

Ա.յլաբանօրէն՝ այս բան ունի կրկին հայեցուածս. մի՝ ըստ նմանաբանութե, և մի և՝ ըստ հանգիտութե։ Ըստ նմանաբանութե հայի ի հոգին աբ. որ աղաւնակերպ էջ ի յորդանան, որ և իբրև աղաւնի տածէ զեկեղեցի քն. Թևք այսր ամենագութ երկնային աղաւնւոյ են խնամք նորա ի պէսպէս իրս. յուսուցանելն և յառաջնորդելն, յօգնելն ի բարին և ի պաշտպանելն ի չարէ, ի պահելն ի ներքուստ և ի պահպանելն արտաքուստ նէ։

Նմ դարձեալ Թևք նորա են կրկին ազգք ընտրհաց նորա. մին սրբարար ի յօգուտ ընդունողին, և միւսն ձրիատուր կոչեցեալ՝ ի յօգուտ այլոց. որպիսի են ընտրհք սքանչելեաց, ընտրհք բժշկութե, ընտրհք մարգարէութե նէ. զորս Թուէ առաքեալն (ա. կոր". ժբ. 7 — 10)։

Գարձեալ Թևք հոգւոյն եղեն առաքեալքն. որովք Թռեաւ հոգին աբ յաշխարհ ամենայն. սոյնպէս են և քարոզիչք, որոց բանիւ Թռչի ընտրհք հոգւոյն ի հո-

գիս մարդկան : Ա.յսոքիկ թևք կոչին արծաթափաստ՝ զի են սպիտակափայլ այսինքն մաքուր և յայտնի, և սպիտակացուցիչ հոգւոց :

Նոյնպէս Թիկնատիճք հոգւոյն կոչի նոյն իսկ ՝ածեղէնն զորութիւն նորա ՝ի գերբնական կարգի մտածեալ . որով պահն զեկեղեցի՝ որ այնպիսի ինն օրինակաւ՝ որպէս թէ բարձեալ էին ՝ի Թիկնատիճս իւր . յոր միտ առեալ մովսէս վիսրայէլն՝ որ նկարէր յինքեան զեկեղեցի . * տարածեաց (՚ած) զթևս իւր և ընկալաւ զնա . և ,, բարձեալ բերէր զնա ՝ի վերայ միջնորդանց իւրոց ‖ . այսինքն ՝ի Թիկնատիճս իւր . (Բ . օրին . ԼԲ . 11) :

Ա.յսոքիկ Թիկնատիճք ասին լինել ՝ի գոյն ոսկւոյ . գունով նշանակի երեւումն . և ոսկւով նշանակի անապական սէրն . և քանզի ՚ածեղէնն զօրութիւն հոգւոյն աչքն երևեցաւ ՝ի սէր իւր , վասն որոյ ասի ՝ի գոյն ոսկւոյ : Ա.յս սէր նորա է , որ տպաւորէ նաև ՝ի հոգիս մեր զգոյն ոսկւոյ , այսինքն զներգործութիւն անապական սիրոյ :

Ա՝ստ հանգիտութիւնք այս քան հայի յեկեղեցի՝ որ . զորմէ ասէ վեսայն երկնաւոր . * ու է աղաւնի իմ ‖ . կատարեալ իմ ‖ . (երգ . գ . 8) : Ա՝ւ վերայ այսր այս պէս գրէ գէորգ վարդապետ (մեկն . եսայ .) ասացեալ ասէ՝ * Թևք աղաւնւոյ արծաթափաստ . և ՚ի ,, Թիկնատիճս նորա գոյն ոսկւոյ . իբր ոչ եթէ այն- ,, պիսի աղաւնի եւտես ոք երբէք , այլ զի այնու զբա- ,, րութիւն՝ որ լինելոց էր եկեղեցւոյ յիջմանէ հոգ- ,, ւոյն՝ նշանակէ ‖ :

Ա՝ւնք այսր աղաւնւոյ այսինքն եկեղեցւոյ՝ են երկոքին տոքա . այսինքն վարդապետութիւն հաւատոյ և կատարումն գործոյ ըստ հաւատոյ . որք իբրև արծաթփայլին : Ա՝ւկ Թիկնատիճք նորա ոսկեփայլ յուցանէ զծայրագոյն սէր նորա առ փեսայն երկնաւոր . զի նուաւա բառնայ , և տանի ամենայնի վասն սիրոյ նորա : Ա՝ւ կամ դարձեալ՝ Թիկնատիճք ցուցանի ընդհանք հոգւոյն ՝ըստ , ըստ որոյ Թևօք նշանակի սէրն առ ՚ած , և սէր առ ընկերն . որպէս գրէ բարսեղ (՚ի մեկն . մարկ . ԺԲ . յորդ .) * երկու պատուիրանօք ասէ իբր ,, երկու Թևօք Թռչի ամենայն աշակերտութիւն . ,, այսինքն սիրովն ՚ած և սիրով մարդկան ‖ : Ա՝ւ նա-

քիմբք կառավարի ընթացք վարուց առ ած և առ
ընկերն, ըստ որոյ ասէ լուսաւորչին մեր ՚ի յաձախա-
պատում գիրն. (Գաս. Ե.) * կառավար վարուց
,, բարուքե ածախրութինն է, և եղբայրսիրութիւն ||.
որք են իբր երկու թևք, ածախրութինն յաջմէ և
եղբայրսիրութինն ՚ի մուս կողմանէ * Ոնևք նորա՝
իբրև զթև բոցոյ և հրոյ ||. (Երգ. Ը. 6:) Ո.յս որք
աստ թևք կոչին՝ ատինք անուանին ՚ի նոյն գիրս եր-
գոց երգոյն (Ը. 10. ևԷ:) յորոյ վերայ ասէ բար-
ձեղ ՚ի նշանակեալ տեղիդ. * այս երկու պատուի-
,, րանս (սիրելոյ զած և զընկերն) իբր զերկու
,, ատինս եղեալ է (քս) ՚ի վերայ լանջաց հարսին՝
,, որ է ած եկեղեցի՝ անուցիչ տղայութե մերոյ ||:
Վարձեալ՝ աջ թևք եկեղեցւոյ են ած խորհուրդք.
և այլ թևք նորա ած պաշտամունք և ած արարողու-
թինք: Ոսկ թիկնամէջ նորա է զօրութե հաստատու-
թե կամ անշարժութե նորա ՚ի դրանց դժոխոց մին-
չև ՚ի կատարած աշխարհի. և այս օրինակի յոսկեղի-
նուքեն աղաւնոյն, կամ ՚ի նոյն ոսկին՝ որ է անապա-
կան. յորոյ ապացոյց անապական եթող ած զաղաւ-
նիան. զի ոչ ետ թոյլ աբրահամու ապականել այսինքն
յօշել զնոսա ՚ի զոհի իւրում (Ծնն. ԺԵ. 10. և 11:)
Ո.յս սմենայն գեղեցիկ փայլէ յեկեղեցւոջ ՚ի կալ
նորա իբրև զաղաւնի յանդիման ներկայութե արե-
գականն արդարութե, այսինքն քսի՝ իւրոյ անմահ
փեսային:

Յարմարական մեկնութք այս բան հայի յանարատ
աղաւնին մարիամ, որոյ խոնարհութինն և հուսուքն
եղեն արծաթափայլ թևք. իսկ սէրն ՚ի գոյն ոսկւոյ
թիկնամէջ՝ յորում եբարձ զբանն ած: Վարձեալ
լուսէ շնորհաց նորա և կատարելութե գործոց նորին
եղեն իբրև երկու թևք, որովք թռեաւ յածամայրու-
թե անապական՝ որ եղև ՚ի նմա իբր թիկնամէջ ՚ի
գոյն ոսկւոյ, այսինքն լրումն ամենայնի, և ինքն գտաւ
պատուականագոյն քան զամենայն արարած:
Վարդապես, այր առաքինի մանաւանդ որ միայնա-
կեացն է՝ ի իբրև աղաւնի վերացեալ յաշխարհէ և որ-
պէս թռչ մոռացեալ ՚ի նմանէ. թևք նորա այսինքն
աեսական և գործնական կեանք նորա՝ իբրև արծաթ

մաքուր, որք և իբրև արծաթի դրամք՝ լինին գին ստանալոյ զերկնից բարուեաց. և թէկնամիջ նորա այսինքն համբերուեն նորա՝ որով բառնայ զնեղուեան՝ է ոսկեգոյն, այսինքն գեղեցկացեալ սիրովն Յարդիս ընորհալի (՚ի մեկն. ը. պետ. ը. 20. Ճառ. գ. յորդ.) այսոքիւք թևօք ըստ յիշելոյ մեր ՚ի վերոյ, իմանայ զհաւատս և գործ վարս. և յորդոր լինելով, ասէ. * կրկին թևս պարտ է մեզ զգենուլ, զհաւատն ,, և զսրբութեն վարուցն, և յերկրէս ամբառնալ ընդ- ,, քեն աշակերտացն ‖. ըստ այսմ և թէկնամիջով իմացեալ լինի հաստատուեն յարատեւուե։ Օ այսո- սիկ եդեալ մարգարէին՝ առաջի մատուցանէ այժմ՝ թէ զինչ առներ ՚ի ծածուկ խորհուրդս աղաւնւոյ այսինքն խո- րհել ՚ի տիարանալն յօրէնս, և զինչ և ս եկեղեցւոյ իւրում առ ՚ի շինուեն և ՚ի պայծառուեն նորին. ամին իրի ասէ։

ԺԷ. ՚Ի գոհանալ երկնաւորին զբնագոյնս ՚ի վերայ նորա. ՚Ի յետնոցին ՚ի սաղմոն։

Ա՚արգարին խօսելով ՚ի վերոյ զխորհրդէն՝ կոչեաց զնա նախ սիրելի ՚ի, և ապա աղաւնի. և այս՝ ըստ առա- ջին մեկնութեն՝ զոր եդաք ՚ի սկզբան նախընթաց համարոյն։ Ա.յլ ՚ի տգեղանալ այսր սիրելւոյ և ՚ի մո- լորիլ այսր աղաւնւոյ հիւրաքանչիւր դարս՝ յարտոյց ՚ի վերայ նորա այսինքն ընդդէմ նորա զայլևայլ թա- գաւորս առ ՚ի զգաստացուցանել զնա, որպէս յայտնի աւանդի յիմաշուննէն. և նախ (՚ի գատ. ը. 7). ուր ասի թէ ՚ի մոռանալ որդւոցն իսրայէլի զնր, * մատ. ,, նեաց զնոսա ՚ի ձեռս քուսարսանեմայ արքային ա- ,, տրուոց միջագետաց ‖։ Ա.յլ ՚ի գառնալ նոցա առ ած՝ * եւ նոցա զգոնանիլ... և եղև ՚ի նմա հոգի տեն ևն ‖։

Գարձեալ ՚ի մոլորիլ իսրայէլացւոց յայն իւրեանց՝ վհատե գերն թէ * զօրացոյց ած զեգղոմ արքայ մուա- ,, բա ՚ի վերայ իսրայէլի վասն առնելոյ նոցա էար ,, առաջի տեն. և ժողովեաց ՚ի վերայ նոցա (ած) զա- ,, մենայն որդիսն ամմնայ, և զամմոնիկ, և հոգա- ,, եհար զիսրայէլ ‖. (գատ. ը. 12. 13)։ Ա.յլ ՚ի գաղտանալ նոցա՝ յարտոյց նոցա զառուելդ որդի գե-

րեայ, որ հնարիւք սպան զեգղոմ. և զերծոյց զիսրայէլ. (դատ. Ը. 27.) որով՛ի զղջումն եկեալ նոցա յարեցան յինծ։

Օ՜ այսպիսիս ուանդէ ածաչունչն և այլ բազում ուրեք զիսրայէլն՝ մանաւանդ՛ի վերս դատաւորաց, այսինքն թէ՛ի գործել նոցա չար առաջի ին՝ գումարէր՛ի վերայ նոցա զթագաւորս, որով և զգաստացեալ նոցա պաշտէին զինս։ Եւ ահա՛ի սոսին հայելով ասէ։

Գումարել երկնաւորն զԸնագաւորս՛ի վերայ նորա, ևս։ Կամի ասել յորժամ մեղանչէին իսրայէլացիք՝ յարուցանէր կամ ժողովէր ին զայլ և այլ ազգաց թագաւորս՛ի վերայ նոցա առ՛ի նուաճել զապարանանուքն նոցա. որպէս զի զգաստասցին, որպէս և զգաստանային իսկ. և յետս կալով յամբարշտութենէ իւրեանց՝ սրբեալ երևէին. և զայս յայտ առնէ մարգարէն նմանաբանութիւքն իմն ասելով։

ԶԸնաասցէն՛ի սաղմն։ Այսինքն թէ սրբեսցին, մաքրեսցին, և սպիտակասցին որպէս զձիւն՝ հանգոյն լինին սաղմանի։ Այս լեառն՝ որ կոչի և սեղմոն, կամ սեղմոն (դատ. Թ. 48.) է մի՛ի լերանցն Եփրեմի՝ քարձր՝ յերկրին սամարիոյ մօտ՛ի սիւքեմ և՛ի յորդանան. ուր իջանէր ձիւն, որով և առաւել քան զայլս երևէր սպիտակացեալ. ուստի և յասէն աստ ձիւնասցին՛ի սաղմոն, քառգ ՚Ընաանաւ՝ նշանակ՝ իբրև զձիւն լինել. ոչ ըստ գոյութեն, այլ ըստ որպիսութեն, այսինքն ըստ սպիտակութե։

Նոկ յաւելուն զքառգ՛ի սաղմոն, է ցուցանել զսաստկութե սպիտակութեն. իբրզի յերկրին սամարիայ՛ի լեառն սաղմոն առաւել երևէր սպիտակութե ձեան. որովհետև յարմար ին ձև ունելով մնալոյ՛ի նմա ձեան՝ ձիւնն պայծառ երևէր՛ի նմին։

Ա՛արթ է և աս ասել թէ քառգ ՚Ընաասցէն՝ երկրորդաբար նշանակէ զկակղիլ և զհալիլ սրտից իսրայէլացւոյն. որպէս թէ եդեալ էր. և ձիւնասցին այսինքն հալեսցին սիրտք նոցա իբրև զձիւն։

Նոկ այն՝ զի յառաջնում հատուածի եզակի դնի յաւելն, ՚ի վերայ նորա, իսկ յերկրորդումն յոգնակի դնի յասելն, ՚Ընաասցէն, չէ ինչ. զի որովհետև քառգ նորա՝ դնի փոխանակ ժողովրդեան՝ ունի զչքորութիւն

հաւաքականի, որ կարէ դնել եզակի և յոգնակի. ուստի և յոմանս ի ձեռագիրս սաղմոսաց մերոց եզակի դնի այսինքն է՝ ձիւնասցի:

Ստանօր եթէ այս բան հայեցի յայն՝ զոր եդաք ի վերոյ ի սկզբան այսր համարոյ, թէ ժողովեաց ամր զեգզոմ արքայ մովաբու և զամենայն որդիսն ամմոնայ ետ ի վերայ իսրայէլի, որոյ վասն ժողովեցան իսրայէլացիք ի լերինն եփրեմի՝ ուր էր լեառն սաղմոն, յայնժամ բառդ ձիւնասցին կարէ նշանակել աստ զժողովին բազմութիւնն, որպէս թէ եղեալ էր ի յարուցանել ամ զթագաւորս ի վերայ իսրայէլացւոց՝ իսրայէլացիք ձիւնասցին. այսինքն իբրև զձիւն բազմագումար ժողովեսցին ի լեառն սաղմոն, և անտի յարձակեսցին ի վերայ թշնամեաց իւրեանց: Իսկ թէ զեզեկացն իբրև զլինելեաց խօսի՝ չէ լինչ, զի յեղեալն հայի:

Արժան է և աս ասել՝ թէ բառդ ձիւնասցին՝ հայի ի թագաւորն յայլ ինչ միտս. որպէս թէ եղեալ էր՝ ի ժողովիլ թագաւորաց ի վերայ իսրայէլի՝ անպիտանացին, և իբրև զձիւն սաղմոնի հալեսցին և կորիցեն. որպէս եղև ընդ ջօրան սենեքերիմայ արքային ասորեստանեայց, որք իբրև զձիւն հալեցան յերեսաց հրեշտակի նորա (Դ. Թագ". ԺԹ. 35:)

Այս մեկնութիւն յարմար եւանէ դիտման և ընթացից սաղմոսին՝ ի ցուցանել, թէ յաճել անդ որդւոցն իսրայէլի զտապանակն նոր հանդիսիւ ի սիոն, եթէ թայլ տայր ամ գումարիլ թագաւորաց ընդդէմ նոցա, ոչ խապաւ ներկր, այլ առնէր, զի ձիւնասցին ի սաղմոն. այսինքն հալեսցին և ջնջեսցին հանգոյն ձեան սաղմոնի:

Ընդ հակառակն և աս կարէ մեկնիլ այս բան. ըստ այնմ զի ամ զբազում թագաւորս գումարեաց ի վերայ իսրայէլի այսինքն առ իսրայէլ. իբր զի նուաճեաց զնոսա ընդ ձեռամբ իսրայէլի, և բազումք ի ժողովրդոց նոցա յարեցան իսրայէլ, և սպիտակացան օրէնսդքն նոքա:

Այսաւանօրէն՝ ի սկզբան եկեղ" գումարեաց հայրն երկնաւոր զբազում թագաւորս յեկեղեցի ըստ այլաբանի. զոմանս գումարեաց յաւելուլ զնոսա ի

մարմին եկեղեցւոյ, այսինքն մուծանելով զնոսա յեկեղեցի. ուր իբրև ՚ի սաղմին սկիտակացան որպէս զձիւն. և զսմանս գումարեաց Թոյլ տալով նոցա հալածել զեկեղեցի նր. քայց տկարացան և հալեցան իբրև զձիւն, և ընդ հակառակն որդիք եկեղեցւոյ առաւել ևս բազմացան և պայծառացան հանգոյն ձեան:

Եւ դարձեալ գումարեաց քո զառաքեալս ՚ի մի ՚ի վերնատանն. և սիրեաց ապա զնոսա քարոզել յաշխարհ ամենայն, որպէս զի ձիւնացին մարդիկ, այսինքն պայծառացին ՚ուծանօթութեամբ ՚ի սաղմոն յեկեղեցի՝ սբ. ըստ որում սաղմոնն նշանակէ խաղաղացուցիչ. որպիսի է եկեղեցի. կամ պատկեր, որպիսի է դարձեալ նոյն եկեղեցի, գոլով պատկեր երկնային գաւառին:

Լամբ" և վարդ" և ծործորեցին (՚ի մեկն. մատ. գլ. ՃՀ.) ըստ որս և ոմանք ՚ի նախնի հարց քառիւղ սաղմոն՝ իմանան զերուսաղէմ. ուր՝ որպ ասացաք՝ գումարեաց զառաքեալսն Թագաւորն երկնաւոր. և ՚ի գալ անդ հոգւոյն սբ ձիւնացան նոքին իսկ առաքեալքն. ըստ որում ըստ ամենայնի մաքրեցան և երկնային իմաստութիւն փայլեցան:

Ըստ սոցին իմանայ և մեկնէ նաև իշխնատիոս վարդապետ ՚ի մեկնութիւն զուկասու ՚ի զանազան տեղիս. և նախ (՚ի գլ. ԺՁ. ւ.) առաջի առնէ զկոչելն առաքելոց Թագաւոր և իշխան, յասելն. առաքեալքն *ա ,, մենայն անուամբ նշանակին ՚ի գրոց, երբեմն գու- ,, մարեալ Թագաւորք յերկնաւորէն, և (երբեմն) ,, կացեալ իշխանք ՚ի վերայ երկրի ‖. գրէ ապա (՚ի գլ. ԻԹ. 46.) *ուստի, ասէ, և դաւիթ Թագաւորս ,, զնոսա անուանէ գումարեալս յերկնաւորէն ՚ի վե- ,, րայ տիեզերաց, սպիտակացեալս իբրև զձիւն ՚ի ,, սաղմո‖. և (՚ի գլ. Ժ. ւ.) ասէ. *ապդ գումարէ ,, զնոսա Թագաւորս ՚ի վերայ տիեզերաց. և նախ ,, մաքրեալ սպիտակացոյց զնոսա ՚ի սաղմ ըստ գա- ,, Թայ տեսութենն. և անտի սիրէ ընդ քննաս ‖: *Պատուէր ետ նոցա՝ (ասէ.՚ի գլ. ԻԹ. 48,) յերու- ,, սաղեմ մի մեկնիլ, և զի լցցի մարգարէութեանն գա- ,, Թէ՝ այն որ ՚ի նմին քաղաքի (այսինքն յերուսաղէմ-

„ մի) մարգարէացաւ վասն հոգւոյն ի ջանեալ ի
„ գաստ առաքելոցն. յորում նմանեցուցանէ արծա-
„ թոյ զթեւս աղաւնւոյն, և զթիկնամէջն ի գոյն
„ ոսկւոյ, որ ոչ յատուկ որոշեալ է: Զնոյն նշանակէ
„ և ի ձեան սպիտակուն դարձուցանել զթափառս
„ ժողովեալ ի սաղիմ ||:

Ա յս գերապանծ գումարուն առաքելոց եղև ընդ-
դէմ սատանայի, զորոյ զգօրութին յաւարի առնի իբրև
թափառորք ամենազօրք ոչ տեսանի ի գործս առա-
քելոց, և ես և ի վարս նոցին, զի սփռեալ նոցա յաշ-
խարհ ամենայն ժողովեցին զամենեսեան, և արարին
մի եկեղեցի քոի, և կանգնեցին զնոյն իբրև զլեառն
բարձր:

Ասէ յապէս՝ թափառորք նշանակին աստ թափա-
զարդ և գերազանց առաքինութիք, զորս գումարէ
ած ի վերայ աղաւնւոյ այսինքն ի վերայ արդար
հոգւոյ, որ բնակի ի սեղմնի, այսինքն ի ստուերի.
և չըջի ի պատկերի, որով նշանակի մարմին և աշ-
խարհս. և յայնպիսում ստուերի կամ ի պատկերի
յայնժամ նոյն առաքինութիք արդարոյն սպիտակափայլ
երևին իբրև զձիւն:

Ասէ ընդ Հակառակն ի թոյլ տալ երկնաւորին՝
ժողովին ի վերայ արդարոյն պէսպէս փորձութիք.
և արդարն որ կայ ի սաղմնի, այսինքն ի տանիլ խա-
ղաղութիք և յուսով մատուցման վարձուց՝ այնպէս
առնէ, զի այն սեաւ փորձութիք ձիւնասպին ի նմա՝
այսինքն դարձցին ի սպիտակութիւն և փայլեսցին ի
բարին. և կամ նոքին իսկ արդարք այնոքիւք փորձու-
թիք սպիտակացին, և առաւել ևս փայլեսցին. և ես
և բարձրացին իբրև զլեառն և պարարտացին. զոր-
մէ իսկ մարգարէն ի յաջորդ հատարն, ի մէջ բե-
րեալ զբարձրութիւն ազգին իսրայէլի և զպարարտու-
նորա՝ յասելն:

ԺԶ. Եառն այ լեառն պարտիպ. լեառն մաճեալ, և լեառն պարտիպ. և չինել խարճէս լերինս հպարտաց։

ԺԷ. Եառն, ընդ որ հաճեցար ձի բնակիլ ՚ի նմա, զանիլ ՚ի նմա, և այր իսկ բնակիցէ ՚ի նմա յաւիտ։

Ազգն իսրայէլի՝ նմանեցոյց մարգարէն աղաւնւոյ ՚ի Համարն. 13. իսկ աստ նմանեցուցանէ լերինն սիոնի, որ երևեցուցանէր զիսրայէլ վասն հանդիսանալոյ նորա առաւել անդ քան յայլ տեղիս՝ մանաւանդ ըստ հոգևորական պաշտամանց, և ըստ թագաւորական կարգաց. յոր միտ քառիս լեառն՝ նիւթապէս նշանակի աստ սիոն, փոխաբերութիւք՝ իսրայէլ. զորոյ զորպիսութենէն յանդիման առնէ մարգարէն երիւք. մի՝ ըստ կատարելութենէն՝ զոր ունէր. երկրորդ՝ ըստ հաւատոյ ազգաց. և երրորդ՝ ըստ լինելոյ նորա տեղի բնակութեան այ։ Եւ նախ ըստ կատարելութեան խօսելով ասէ։

Եառն այ՝ լեառն պարտիպ, լեառն մաճեալ և լեառն պարտիպ։ Եառն այ ասելով որպէս և եդաք, նիւթապէս իմանայ զսիոն. իսկ սիոնիս իմացեալ լինի լեառն այն՝ որ էր ՚ի կողմն երուսաղէմի՝ ուր շինեաց դաւիթ խորան տապանակի ուխտի. ընդ նմին իմացեալ լինի և նոյն ինքն երուսաղէմ, ևս և լեառն ամուրհայ կամ մորիայ որ էր ՚ի նմա, ուր և շինեցաւ յետոյ տաճարն. (Բ. Մնաց. Գ. 1։)

Լեայ լեառն կողմն այ, վասն զի որպէս դնի ՚ի յաջորդ համարն, ուժ հաճեցաւ բնակիլ ՚ի նմա ՚ի ձեռն տապանակին. կողմն և պարարտ վասն պարարելոյ ուժգնին երօք. կողմն և մաճեալ՝ վասն մաճելոյ և հաստատեալ լինելոյ յայ, կամ վասն ամրութենն։

Եւ սոյն այս լեառն փոխաբերմամբ դնի փոխանակ իսրայէլի՝ ըստ որում էր եկեղեցի այ, յորում և բնակէր ուժ. և էր նա պարարտացեալ ուժգին խնամովք և պաշտամամբք. և դարձեալ ոչ էր հանգոյն հեթանոսաց երբեւ լքեալ կամ հեղեալ, այլ մաճեալ ուժգին յատուկ տեսչութիք և պետպէս խորհրդական երօք, զորմէ ասասցուք ՚ի ստորև՝ ՚ի հայելին ՚ի նորս եկեղե-

ցի։ Այս լեառնս ըստ երկրորդ տեսութեանէ, այսինքն ըստ համեմատելոյ ընդ այլ լերինս՝ գերազանց դասի յոյժ, և ասէ։

Ա– ԶԻՆԻ ԽՐԱԽՏ ԼԵՐԻՆ ՀՊԱՐՊԱՑԵԼՈՒ։ Արդ՝ ես ասեր. ամէն լերինք մեծամեծք և արգասաւորք, և ազգք հզօրք, մի համարիք զձեզ պատուականագոյն ինչ համեմատութեամբ այսր լերին. զի՝ ի ձեզ չիք ինչ երևեալ հրաշալի, այլ միայն արտաքին արգասաւորութեամբ, իսկ՝ ի լերինս յայսոսիկ ահագին քնակի, վասն որոյ ըստ երրորդ տեսութեանէ, և ասէ։

ԺԷ. Եաւն, ընդ որ հաճեցաւ ձեզ բնակել՝ ի նմա։ Այսինքն Ես հաճեցայ՝ զի տապանակ իւր զոր բարձեալ տանէին՝ քնակեսցի յայսմ լերին՝ և՝ ի սմին ազգի. և միջնորդութեամբ տապանակին իւրոյ ինքն ևս քնակեսցի՝ ի սմա, ոչ որպէս յայլ տեղիս, կամ որպէս յօտար ազգս, այլ իբրև յիւր տեղի՝ մանաւանդ ի մեծի օրինակաւ. վասն որոյ յաւելուած ասել։

Ա– ՈՐՊԷՍ Ե՞Ւ ԱՐԴ ԵՒԿ ԲՆԱԿԵՑԵԱՑԷ՝ Ի ՆՄԱ ԵՈՊԱՆ։ Այս քնակութիւն այս ըստ տեղւոյն մտածեալ ոչ այլ ինչ էր՝ բայց եթէ որպէս ատացաք՝ մանաւանդ ներկայութեամբ նորա՝ ի ձեռն տապանակին՝ և՝ ի ձեռն պէսպէս պաշտամանց և արարողութեանց։ որովք յանդիման լինէր ներկայութեամբն այլ, և փայլէր բազմօք զօրութիւն նորա յայլեայլ իրս։ Իսկ ըստ ազգին իսրայէլի կամ ըստ անձանց ժողովրդեանն մտածեալ՝ բազում օրինակաւ ասիւր քնակիլ այլ՝ ի նոսա. նախ՝ ըստ լինելոյ՝ ի նոսա անուան իւրոյ՝ զի զանուն իւր եդեալ էր՝ ի վերայ նոցա։ Երկրորդ՝ ըստ յայտնելոյ զինքն նոցա օրինօք, մարգարէիւք, հրաշիւք, և. և ըստ ծանուցեալ լինելոյ՝ ի նոցանէ. որով և ասիւր այլ ազգաց իսրայէլի, և իսրայէլ ասիւր՝ ժողովուրդ այլ և։ Երրորդ՝ ըստ մասնաւոր խնամոց՝ որովք հանապազ զգուշ իւր ցուցանէր առ նոսա։ Չորրորդ՝ ըստ պաշտեալ լինելոյ՝ ի նոցանէ այնպիսեօք՝ ընդ որս հաճեալ էր ինքն. ըստ որում ինքն էր սահմանեալ զնոսին։ Հինգերորդ՝ ըստ պէսպէս իրօք ձեւացուցանելոյ զխորհուրդ մարդանալոյն այլ, և ևս և զնորս եկեղեցի. և ըստ այսմ այնպէս էր այն՝ ի նոսա, որպէս մարդ՝ ի տուեալի իրում։ Վեցերորդ՝ ի ձեռն ընտրեալ որ առաւել

պէս էր յաղթն իսրայէլի քան յայլս. զի յայլ ազգս սահաւք գտանէին ընդունակ ընտրհաց։ Նօթներորդ՝ ըստ ոչ երբէք պակասելոյ ի նոցանէ մինչև հաստատելնորոյս եկեղեցւոյ. զի թէպէտև արտաքսապէս քաղաքաւմ անգամ եթող ած զնոսա, ըստ որում էին ազգ ինչ. բայց ըստ որում էին ձևացուցիչք եկեղեցւոյ՝ ոչ երբէք եթող զնոսա. և յայս հայելովմ ասէ *խոպատ քնակեսցէ ի նմա». այսինքն մինչև ի կատարած ժամանակին՝ յորում վիճակ այնր եկեղեցւոյ անցանելոյ էր յայլ վիճակ ի գալ բանին այս։

Ն.յլաբանօրէն՝ որպէս յայտ է ի նախապրեալոցդ այսու լերամբ նշանակի եկեղեցի քրիստոնէից, զորմէ ասեն մարգարէք (եսայի. ը. 2. և միքիա. դ. 1). * Ո՛ւ եղիցի ,, յաւուրս յետինս յայտնի լեառն տան և տուն այ ի ,, վերայ գլխոց լերանց և բարձրասցի ի վերայ բլրոց. ,, և եկեսցեն ի նա ամենայն հեթանոսք եւ։ Ն.րդ եկեղեցին կոչի լեառն՝ վասն երից. ու վասն բարձրագոյն արժանաւորութե լուրոյ, այսինքն վասն բարձրագոյն խորհրդով լինելոյ, և վասն բարձրագոյն խորհուրդս պարունակելոյ, և վասն բարձրագոյն սիրով սիրելոյ ի քրիստոս։ Ն.րկրորդ՝ վասն յայտնի և երևելի լինելոյ ընդ ամենայն տեղիս։ Ն.րորդ՝ վասն հաստատութե և ամրութեն. զորմէ գրէ դէտրդ վարդապետ (ի մեկն. եսայ. գլ. ը.) ասելով այսպէս. * լեառն զեկեղեցի կոչէ, զկրօնից ամրութիս. զի ,, զորօրինակ շուրջ զամուր լերամբ բազում զօրք նըս- ,, տիցին, և զանազան մեքենայս կազմիցեն և հնարս ,, հնարիցեն. սակայն ամուր և անառիկ լերանդ ոչ ,, ճնասեն. զիւրեանց ոյժ և զզօրութի թափիցեն, ,, և նմա ոչինչ ազդիցեն. սոյնպէս և օրք ընդ եկե- ,, ղեցւոյ մարտեան հանապազ, զնա ոչ կարացին ճնա- ,, սել. և ինքեանք անկան յոտոյ. զի նոր և չքնաղ ,, էր յաղթութեն օրինակ. ոչ զի յաղթեաց, այլ զի ,, այսպէս յաղթեաց։ Ճալածեալ կռփեալ՝ ոչ միայն ,, ոչ նուաղի, այլ և՛ս քան զևս աճէ. և զբազմապա- ,, տիկ հնարս լուծողացն միայն չարչարանօք խափա- ,, նէր. որպէս ապամանդ առ երկաթ. զի հարկանե- ,, լով լուծանէ զզօրութի հարողին. և խթան ընդ- ,, դէմ աքացելեաց, որ ինքն ոչ ճնասի, այլ զոտս ա-

,, քացողացն Ծակոտէ. վասն այսր ամենայնի կոչէ
,, լեառն զեկեղեցի ։ Եւ յետ սակաւուց ասէ. Թէ ՚ոք
գիտէք * այլ անուամբք այլ ինչ նշանակեցին. որպէս
,, գնասատատ և զաերտ զօրութիւն եկեղեցւոյ լերին
,, անուամբ նշանակեաց (մարգարէն) ։

Կոչի եկեղեցին և ՚այ լեառն. զի ընտրեաց զնա որ-
դին ՚այ յիւր բնակութիւն, յիւր հարան, և յիւր մայր-
մին ։

Կոչի և պարարտ և կրկին անգամ պարարտ. ըստ
աւուրեանն ՚ի պարարտութիւն գլխոյն, որ է ՚ուծ մար-
գարէիւք, ըստ երկրորդին ՚ի պարարտութիւն ՚ուծային
ընտրեցն և պարգևացն և ՚ի պարարտութիւն երկնայ
ին խմաստութիւնն. և ս և պարարտ ՚ի պարարտութիւն
հօտին խորհրդոց. որպէս գրի բարսեղ (՚ի մեկն.
մարկ. գլ. ժ՚ը)։ Կոչի դարձեալ պարարտ ՚ի պա-
րարտութիւն անդոցն՝ ընդ միոյ երեսուն ընդ միոյ
վաթսուն, և ընդ միոյ հարիւր ։

Կոչի և մածեալ՝ զի ընտրեքն հոգւոյն սէր և սէրն քրի-
ստոսեալ լինիլ եկեղեցւոյ՝ ոչ հոսեն անցանելով, այլ
մածնուն յեկեղեցի այսինքն ՚ինան հաստատուն.
որով և եկեղեցին ասի մածեալ, և նովին իսկ
պարարտացեալ և հաստատեալ ։ Ա.սի մածեալ և ը
սրբութենն. որոյ վասն ասէ նարեկացին ՚ի գանձն
եկեղեցւոյ. * քաղաք կենդանի շինեալ ՚այ հոգւոյն
,, աղբեղմամբ խօսեալ յիսուսի լեառն պարարտ մա-
,, ծեալ սրբութեբ ։

Ո՛ անապատ սիգք անհաւատից և ս թէպէտ երևին
լինիլ լերինք մածեալք, սոյնպէս և հերետիկոսք,
բայց ը մարմնաւորին և թ, ըստ փարթամութե, ըստ
գինուորութե, ըստ իշխանութե, ըստ արտաքին փա-
ռաց ։ Ասատի եթէ պարծեսցին, ասէ առ նոսա.
գի՞նչ կարծիք հպարտացեալք. կամ թէ ասել. գի՞նչ
կարծիս ունիք զեկեղեցւոյ և զձէնդ. գի՞նչ և կար-
ծիցիք, զոր ինչ և ասիցիք, խաբեալ դատանիցիք. գի
եկեղեցի ՚ը ոչ է կամ զձեզ սուտ լեառն, այլ այն-
պիսի լեառն՝ ընդ որ հաճեցաւ ՚ծ բնակել ՚ի նմա. զանգի
նա ինքն՝ զոր և դուք խոստովանիք լինիլ ամենայնի
տէր, բնակիցէ ՚ի նմա յապա։

Ա.յս բնակութիւն յայլ յեկեղեցւոջ ըստ բազմապատիկ
երից է մտածելի. այսինքն ըստ շնորհաց և ըստ
պարգեւաց. ըստ մանաւանդ խնամոց և ըստ յատուկ
պահպանութիւնե. ըստ սրբոյզան պաշտամանց, և որ
մեծն է ըստ իրական ներկայութիւնե մարմնոյ և արեան
հն մերոյ. որով և աներկբայ կատարի խոստումն հն.
զոր խոստացաւ, թէ * ահաւասիկ ես ընդ ձեզ եմ
,, զամենայն աւուրս մինչև ՚ի կատարած աշխարհի ‖.
(մատ. ԻԸ. 20.) ոյնպէս և վասն բնակուե հոգւոյն
սէր վկայեաց՝ թէ * ընդ ձեզ բնակեսցէ ՚ի յաւիտ
,, ան ‖. (յովհ. ԺԴ. 16. 17։)

Ա.յս բանք հային և առ ամենեսեքն կոյսն մարիամ, որ
եղև լեառն պարարտացեալ լուսով շնորհաց. մինչև
եղև մածեալ ուծամոյրութիւնք. և նա ինքն որդին սոյ
խոպառ բնակեցաւ ՚ի նմա, այսինքն բոլոր ուծութիւնք և
բոլոր մարդկութիւնք. և որ կրկր զաշխարհ ՚ի ձեռին՝ պա
րագրեցաւ ՚ի ձեռին նորա։ Ա.տլաս ոմն վասն յօրի-
նելոյ զաշխարհացոյցս՝ ասացաւ ունօղ աշխարհի, և
թէ ՚ի ձեռս նորա է աշխարհ, և թէ առ նմա է.
զինչ ապա արժան էր ասել քեզ կուսէն, յորում
բոլ ՚ի լերին բնակեցաւ ստեղծօղն աշխարհի, և ՚ի
ձեռին նորա բարձաւ անտես արարեալ զմեծամեծ
լերամբք՝ այսինքն զայնպիսեօք՝ որք յաչս մարդկան
մեծ համարեալ լինէին. վասն որոյ և նա ինքն ասաց
յերկս իւր. * հայեցաւ ՚ի խոնարհութիւն աղախնոյ
,, իւրոյ ... ցրուեաց զամբարտաւանս մտօք սրտից
,, իւրեանց ‖. (ղուկ. ա. 51։)

Շնորհալին (՚ի մեկն. մատ. գլ. ե.) ՚ի քե վերածէ
զայս բան ասելով. * լեառն իմանալի է քե յաղագս
,, անդրդուելի զօրութեն, որպէս լեառն սոյ լեառն
,, պարարտ ընդդէմ հպարտացեալ լերանցն ‖։
Նարեկացին՝ իբրաքանչիւր արդար մարդոյ հոգի ասէ
լեառն սոյ՝ պարարտացեալ ՚ի շնորհս. յորում և ած
բնակէ. և եթէ (հայելով ՚ի բառդ մածեալ) հա-
ճեսցի ած արկանել ՚ի նմա զմակարդ պարգեւաց յա-
րատևութե, մածնու այսինքն հաստատի ՚ի շնորհս.
և յայնմհետէ մինչև ՚ի մահ անմեկնելի ծնայ ՚ի նմա
հոգին աբ. և ինքն յուսալով յած կայ անսասան,
զի * որ յուսայ ՚ի տէր՝ որպէս լեառն սիոն մի սասա-

,, նեսցի յաւիտեան ։ (սաղ. ՃԼԷ. 1։)
Խարտեղ (՛ի մեկն. մարկ. գլ. ԺԷ.) լերանց նմանեցուցանել և զառաքինութեան ասելով. * գարձեալ
,, լեառն իմանամք զազգի ազգի տեսակս առաքի-
,, նութեցն. յոր բազմեալ հանգչի ամ ըստ մարգա-
,, րէից, թէ այսպես ասէ քարձրեալն՝ որ ՛ի քարձունս
,, քնակեալ է, և թէ լեառն՝ ընդ որ հաճեցաւ ամ
,, քնակել ՛ինամա. զի չիք այլ ինչ այնպէս հաճոյ ամ,
,, որպէս զառաքինութեան ։ ՛|՛ սոսա լեառն սրբուե
հաճարի մտաւորական աղօթիքն. յորում ոչ կարեն
դէք ջնասել կամ հարկանել զայլ առաքինութիս.
որովհետև նոքին լցեալ լինի հոգին գիտութիք ամն
երբև երկիր պարարտ. ըստ այնմ (եսայ. ԺԱ. 19.)
* ոչ կարասցեն հարկանել զոք ՛ի լերին սրբուե իմոյ.
,, զի լցաւ երկիր ամենայն գիտութիք ամն ։

Յամեմատութիք այսոցիկ լերանց՝ լերինք հպարտացեալք կոչին ամբարտաւանութիք և ամբարշտութիք դիւաց. որպէս գրէ վանական վարդապետ (՛ի մեկն. յոբ. գլ. Ի.) յասելն. * լերինք ամբարտաւանութեն
,, բանսարկուին և դիւաց կոչին. զի և եզեկիէլ ըզ-
,, բանսարկուն լեառն անուանէ ։

Ընդ յետ խօսելոյ մարգարէին զսիոն լեառնէ, յոր ածէր զտապանակն ամն զպարունակօղն կտակարանաց, դարձուցանէ զբան իւր յայն՝ որ եղև ՛ի սինա լեառն, ուր կ՚ըզ ամ վիառօք և ետ զայնոսիկ կտակարանն. այլ կամելով ահեղ ինն ձևացուցանել զայս հանդէս, գերապանծ ինն խօսի և ասէ ։

ԺԶ. Վա՜յ ամ էր-ելիսպեէ, հալա՜ծ ու՜ղղէլ, և ամր ՛է նոսա. ՛է սինէ սրբուե էրմէ ։

Ա՛ր գիրք ընծայեն ամ կառս, և ասեն ելանել կամ նստիլ ՛ի կառս ևս. հայելով ՛ի գործողութենն՝ որք ՛ի մեզ լինին կառօք, և կամ հայելով յերևոյթս ինչ՝ զորս ՛ի ձեռն հրեշտակաց ցուցանէ ամ առ մեօք. որպէս եցոյց ՛ի լերինն սինայ, և յանապատին. ուր գրեթէ ՛ի կառս բազմելով առաջնորդէր ժողովրդեանն իսրայէլ ։ Յայսոսիկ ակնարկելով՝ ասէ ։

Վա՜յ ամ էր-ելիսպեէ ։ Ա՛յսու կառօք նշանակին խառնիճք կամ գումարք բիւրաւոր բազմութե հրեշտա-

կաց, որպէս յայտնի գրէ մովսէս (ը. օրին. ԼԳ. 2.)
յասելն, * ուր՝ ի սինայէ եկեսցէ ... բիւրաւորօք՝ ի
,, կադէսայ (այսինքն՝ ի սրբուէ,) յաջմէ նորա հրեշ-
,, տակք իւր ընդ իւր ‖: Ո՞յա ասէ աւր՝ ի ցուցանել՝
թէ յաճ բազմութիւն հրեշտակաց իջուա կառօք էջ՝ ի
լեառն սինայ. և անդ ետ զօրէնս ժողովրդեան Իս-
րայէլ, և անտի առաջնորդեաց նոցա մինչև
յերկիրն աւետեաց՝ վանելով զթշնամիսն զամենայն,
և ցուցանելով զզօրութիւն իւր յամենայնի:

Ա՛արթ է աստ կառօք իմանալ և զսիւն ամպոյն՝
յորմէ խօսէր յաճ ընդ մովսէսի. և ս և զխորանն վը-
կայութե՛ն՝ յոր էջեալ խօսէր յաճ իջուա՛ ի կառս բազ-
մեալ. և ըստ այսմ բառդ էէ-բապաթէ՝ կարէ ցուցա-
նել զբազմութիւն ժողովրդեանն՝ որք կային շուրջ զը-
խորանաւն: Ոչ ինչ տարադէպ իմանալ աստ կառօք
և զնոյն ինքն զտապանակն ասն, և բիւրաւորօք իմա-
նալ զբազմութիւն որդւոցն իսրայէլի, որք աճէին զայն
հանդիսիւ՛ ի սինն լեառն, լինելով իջու ուղղիչք
գնալոյ նորա: Նայց առաջին մեկնութիւնն է ուղղա-
գոյն, որով բազմութիւնք հրեշտակաց ցուցանին լինել
կառք այ՝ իջուա՛ շրջապատօղք և բաւձօղք փառաց նո-
ա, զորս և ուղղիչս կոչէ ասելով:

Ա՛պաքէ ուղղէիր, և ո՞ւր՛ է նոսա: Կամի ասել. հազարա-
ւոր և անհամար են հրեշտակք գնովաւ՝ իջուա՛ զբազ-
մութեա՛ կառավարաց, որով ցուցանի մեծութի՛ կա-
ռացն այ. որովհետև այսչափ բազմութիւնք կառավա-
րէին. և այսու կամի յայտ առնել մարգարէն զա-
ռաւելութի՛ փառացն այ, և զահեղութի՛ զօրութե՛
նորա, որով առաջնորդէր ժողովրդեան իւրում՛ ի
սինայէ մինչև՛ ի տեղին խոստացեալ. յոր սակս յա-
ւելու:

Ո՛վ աչնէ սբեուրէ էրմէ: Կա՛ր բառդ սբեուրէ, գնի վո-
խանակ բառիս աէյ, յոր միտ կամի ասել. ՚ի սրբոյ սի-
նայէ, կամ ՚ի ոբ լեռնէ իւրմէ ՚ի սինայէ առաջնոր-
դէր ժողովրդեան իւրոյ. կամ թէ ՚ի սինայէ անտի՝
որ էր ոբ՝ սկիզբն արար վանել զթշնամիսն իսրայէլի:
Ա՛յս բան որպէս ըստ նկարագրին հայի յիջանելն այ
՚ի սինա յառաջնորդութի՛ ժողովրդեանն իսրայէլի,
այնպէս և ըստ այլաբանականին հայի յերանել նորա

յերկինս համբարձմամբ. և ըստ այսմ որպէս անդ, այնպէս և աստ՝ կառոք իմացեալ լինին բիւրաւոր բազմութիւք հրեշտակաց՝ որք եղեն կառք վերանալոյ նորա յերկինս. և հազարաւորք՝ ի նոցանէ իբրև ուղղիչք, այսինքն յառաջընթացք, որք ըստ մեզ խօսել սպասակէին առ վերինս՝ և առէին. Ջանապարհ արարէք այնմիկ՝ որ նստի յարևմուտս՝ այսինքն՝ ի մարմնի, և գայ նովին մարմնով՝ ի սինայէ այսինքն յաշխարհն. յոր էջ և սրբեաց զնա, և ետ մարդկան զօրէնս իւր. և այժմ գայ մտանել յերկինս և առաքել անտի զՀոգին նը, և բաշխել պարգևս որդւոց մարդկան. զորոց խօսի մարգարէն՝ ի հետևեալ բանսդ:

Պարձեալ կառք այ ասի եկեղեցի նը, յորում էն բիւրապատիկ հաւատացեալք. և իրաքանչիւր՝ ի նոցանէ ևս՝ ըստ լսմբ". են կառք այ, և հազար ուղղիչք այսինքն առաջնորդք, քարոզիստուք ևն. ընդորս և բազմութիւք պահապան հրեշտակաց: Այս կառս ուղղեաց ևր՝ եկեալ՝ ի սինէ սրբութէ իւրմէ, այսինքն՝ ի նը կուսէն:

Նարոյապէս կառք այ է սէրն այ. զի՝ ի նմա բազմի ահ և շուրջ զնովաւ բիւրապատիկ առաքինութիւք՝ ի սինայէ այսինքն յերկինից: Պարձեալ՝ կառք այ է սէրտ նը. յորում բազմի սէրն այ իբրև թագաւոր հազարաւոր ուղղեաց այսինքն առաքինուեց. առանց որոց ոչ ինայ սէրն, և ոչ հանդչի՝ ի սրտի: Թագաւորն մեղուաց ոչ բազմի ուրեք՝ ի գաշտի, եթէ չիցէ պարսառեալ՝ ի զօրաց իւրոց այսինքն՝ ի բազմութէ մեղուաց. սոյնպէս և սէրն այ՝ որ թագաւոր է առաքինութեց՝ ոչ բազմի՝ ի սրտի առանց բազմութե առաքինուեց. և ոչ այլ առաքինութիւք առանց նորա ինան՝ ի սրտի, այլ իբրև զմեղուս ցրուին. իսկ՝ ի կալն ընդ նմա, ՝ի նմանէ կառաւարին՝ իբր թե իցէ՝ ի նը սէնա, և նովաւ առաջնորդին՝ ի շինել զմեղր բարի գործոց: Ընդ քանզի խօսեցաւ մարգարէն զառաջնորդելոյն այ, խօսի այժմ և զեևանելոյ նորա, և որք զհետ եւիւն այնմ, և ասէ:

ժԸ. Ել՝ի բարձուն. և գերեաց զգերեսցի. առ աւար, բաշխեաց պարգև. և ետ որդւոց Մարդկան. զանզի ընդհատապէս և բնակիլ եղիցի՝ ի նմա։

Այս տարազ խօսից, այսինքն ե՛լանել՝ի բարձունս՝ յայնժամ ընծայի՝ այ, յորժամ յայտնէ՝ած զմեծութի՛ւն բարձրութե՛ւն փառաց իւրոց, կամ զբարձրանալ զօրութի՛ւն իւրոյ՝ի վերայ այլոց. և կամ ևս նստիլ կամ երևիլ ուրեք իբր՝ի բարձրութե՛ւն. յայս առնարկէ լուր մարգարէին ասէ։

Ել՝ի բարձուն, և գերեաց զգերեսցի. էառ աւար. բաշխեաց պարգև. և ետ որդւոց Մարդկան։ Որպէս աւանդի՝ի գիրս եւկց. (՝ի գլ. լՁ. մինչ՝ի լԹ. և գլ. ի. 32 — 36. ևս և՝ի գիրս Թուոց. Թ. 15 — 23.) յետ իջանելոյ Մովսէսի՝ի սինայէ՝ յորժամ յօրինեաց և առարտեաց նա զամենայն կազմուած տապանակի՛ն և զչինուած խորանին, և զետեղեաց զնոսա ըստ ամենայնի, ծածկեաց փառք՝ն զխորանն զայն. և ինքն՝ եր եւ անդ և նստաւ իբր՝ի բարձունս՝ի մէջ երկուց քերովբէից. և յայնմ հետէ՝ անտի խօսէր ընդ Մովսէս. և անդ քնակելով առաջնորդէր ժողովրդեան իւրում։

Ընդ կալով միանգամայն և եւ դարձեալ՝ի բարձունս, այսինքն եղոյց զփառս և զզօրութի՛ւն իւր ընդ մէջ ամենայն ազգաց՝ որս էած զխորայէլ. և գերեաց զգերութի՛ւն. զի քնակելով՝ի տապանակի անդ նուաւաւ մատնեաց զազգն զայնոսիկ՝ի գերութի՛ւն ժողովրդեան իւրոյ. էառ և զաւար այնոցիկ ազգաց, և բաշխեաց զայնս իբրև զձրի պարգևս, և ետ որդւոց մարդկան այսինքն որդւոյն խորայէլի, և քնակեցոյց զնոսա յերկիրն յայն, որ տարաւ զնոսա. և ահա այս է՝ զոր ասէ. * Ել՝ի բարձունս և գերեաց զգերու-
„ թի՛ւն, էառ աւար, բաշխեաց պարգևս, և ետ որդ-
„ ւոց մարդկան։ Այս թէպէտ բազումք յիսրայէլացւոց անտի թերահաւատ գտան նմա, բայց նոցա ևս ետ քնակիլ անդ. և յայս սակս յաւելու ասել։

Բայց ընդհատապէս ևս քնակիլ եղիցի՛ ի նմա։ Այս-
ինքն թերահաւատ ժողովրդեանն ևս եղիցի քնակիլ

յերկիրն յայն. զի աստ բառդ էնահէաւ, դնի նոքա ա-
ներևոյթ փոխանակ բառիս էնահէլ. որպէս յայտ է
յայլ թարգմանութեանց, այսինքն է՝ եղիցի բնակիլ՝ի
նմա, ըստ որում դնէ և վարդան՝ի սաղմոսի աստ։
Նոքա լամբ". պարզագոյն ևս դնէ յասելն՝ թերահաւա-
տից ևս բնակեալ էր՝ի նմա. որ է ասել. թերահա-
ւատք ևս բնակեալ եղեն՝ի նմա։

Մարթ է այլազգ ևս իմանալ զայս յետին բան ըստ
բազմաց, յաւելլով զբառս ինչ այսպէս. Ոճ բնակեալ
եղիցի՝ի նմա, այսինքն՝ի տապանակի ընդդէմ թե-
րահաւատից. այսինքն ընդդէմ կարծեաց նոցա՝ որք
թերեհաւատ գտան՝ թէ բնակիցի արդեօք ոճ՝ի մի-
ջի մերում։ Այս յետին մեկնութիւն կարէ նպաստիլ
յեբրայականէն և յայլոց թարգմանութեց, զոր բա-
զումք յայս միտ վերածեն։

Այս բան յայտնապէս ասի՝ի դէմս քրի ըստ որում
և առաքեալն պօղոս՝ի մէջ բերէ. (եփես. դ. 8.)
* իբրաքանչիւր ումեք՝ի մէնջ տուեալ են շնորհք
„ ըստ չափու պարգևացն քրի. վասն որոյ և ասէ.
„ ել՝ի բարձունս, գերեաց գերութիւն, և ետ պար-
„ գևս մարդկան։ Եւ ըստ այսմ կրկնակի իմացեալ
լինի ելանելն քրի և գերելն զգերութիւն, զոր մարթ
է հաճեմատութիւն քրի առաքելոյն կարգել այսպէս.
իբր զի Տէրն մեր որ էջն յերկինից՝ի փրկել զաշխ-
մարդկան՝ ելնախ՝ի բարձունս խաչի. որպէս գրէ և
գէորգ վարդապետ (՝ի մեկն. եսայ.) Ե գերեաց անդ՝ է
խաչն գերեալ. այսինքն գերեաց զգերեալն՝ի սա-
տանայէ որ է ասել. յաիշտակեաց զմարդիկ՝ի ձեռաց
նորա, պատառելով զթուղթ գերութեանն նոցա՝ի խա-
չի անդ ըստ պօղոսի. որով և զլծշուտ գերութիւնն
ազգի մարդկան փոխարկեաց յերանաւէտ գերութի՛
այսինքն՝ի ժառանգութիւն արդեգրութեանն Ոյ։

Եւ զորս միանգամ արկեալ էին գևք՝ի գժոխս՝ էա-
ւոք. այսինքն էառ՝ի ձեռաց նոցա՝ լուծանելով
զխաւարային բռնակալ տէրութիւն նոցա։ * Տրն մեր
„ խոնարհեցաւ էջ առ մեզ (ասէ իգնատիոս վարդա-
„ պետ՝ի մեկն. գլուխ. ա. 51.) և մարտ պատե-
„ բազմի առ գևսն հաստատեաց (այսինքն թէ մար-
„ տեաւ ընդ գևսն.) կապեաց զհակառակն. զաւարն

,, բաշխեաց , ցրուեաց զզօրս սատանայի ։ Եւ զի սա-
ատանայ մեծատուն համարիւր զինքն՝ գրէ ի համարն
53. * զայս մեծատուն (ասէ) կողոպտեալ կերբեմն
,, կարծեցեալ մեծութիւն՝ էառ զաւարն. բաշխեաց
,, պարգեւս մարդկան , և զինս արձակեաց ունայն.
,, ըստ այնմ զոր առաքեալն ասէ. (կող. բ. 15.)
,, մերկեաց զիշխանութիւնս և զզեստութիւնս. յայտ յան-
,, դիման խայտառակեալ նշաւակեաց զնոսա ։

Եւ զդէպ որ միանգամ վանեալ զինամին՝ յաւարի առ-
նու զինչս նորա , զայնս միայն առնու , որ ի ինքեան
համձոյ , և կամ արժէ ինչ , և կամ ունի զանուանելն.
և ոչ զկաշս ապականելոյս և վատթարելոս , և ոչ
զերս աղաչելոս. ըստ այսմ արար և ՅԻՇՈ մեր. զի յա-
ւարի առնուլն զայնասիկ որք կային ի գժոխս՝ զատա-
ւականան էառ , և զայնասիկ որոց ներեաց ՅՆ երբ
կայմտութիւնն , այսինքն զՀոգիս արդարոց. (ըստ
պետր". ա. պետ". ի. 20.) և ոչ զապականելոս և
զաղաչելս , որպիսի էին կայինեանք , փաթաւունեանք ,
սոդոմեանք , և այլք չարք և անօրինք , զորս յաւիտե-
նական հրոյն բաժին գնէ առաքեալն յուդայ. (ի
համարն . 7.) Եւ որպէս մանգնիան ի մտանելն ի
խռիւ՝ միայն զերկաթս ժողովէ և ոչ զայրս և
զունգս, սոյնպէս և քո ի մտուիլն յերեսաւն ի գժոխս՝
զաղտս միայն ժողովեաց և ոչ զՅԻՍՈ ։

Ո՜ աւարիլ մահու և սատանայի , կամ զերկունս նոցա՝
ի տալ արտաքս զաւարն՝ օրինակաւ ինն ի մէջ բերել
բարեգ. (ի մեկն . մարկ. գ. ԺԲ.) և ասէ. * Ո՜վ
,, օրինակ որք զկերակուր ինչ առնուն՝ զոր ոչ են
,, կարօղ պահել, և գյառաջադոյն ամբարեալն փս-
,, խեն. նոյնպէս և մահու եղև. զմարմին ևն՝ զոր
,, ոչ կարէր պահել առեալ , և զայնասիկ ևս ար-
,, տաքս ընկէց , զոր ունէր ի ներքս ... եկուր զքո՛,
,, և չկարացեալ ունել ներկեաց և զայլն տալ ար-
,, տաքս ։. որոյ վասն ասի Թէ քո. * ելոյծ զերկունս
,, մահու ։, Այսսի և ի գոլել նորա ի խայնի՝ զար-
հուրեցաւ մահ և գժոխք , և ետ զորս առնէին ներ ,
Եւ զայս ևս օրինակաւ ինն նկարագրէ նոյն բարեգ.
(ի գԼ. ԺԵ.) ասելով. * որպէս Թագաւորաց և սո-
,, վորութիւն ի ժամ խառնելոյն ի պատերազմ գո-

,, ձեզ՝ ի վերայ թշնամեացն, և սրտաբեկեալ զնասա ,
,, այսպէս չէմարիա թագաւորն որ երթայր ի գժոխս
,, առ ի բմբռնել զնշանակն կենաց և զաւարն յափշ-
,, տակել (գոչեաց մեծաձայն յատենէն զՅոզիէն)։
Այլ ապա ի յառնել իւրում։ (որպէս գրէ ի գԼ-
ժէ.) * վանեաց զպատերազմին. և էառ զաւար թըշ-
,, նամեաց. և մնացեալ բարձաւ։ վասն որոյ և զինա-
,, ւորն։ (այսինքն հրեշտակն՝ ի վիճակ) նստէ, յայտ
,, առնելով թէ հանգիստ և շքաւթե եղև աշխարհի։
Այլ գերեալ ասէ մերոյ զայսպիսի գերութիւն, և հա-
նել ի գժոխոց զՅոզիս արդարոց, ապա յետ յառ-
նելոյ ի մեռելոցն եղ զերկրորդ երևումն, իբր զի եղ
յաղթանակաւ ի բարձունս երկնից՝ ի համբառնալն
յերկինս քաղցրութիւն երկնային զօրաց, և երանելի
Հոգւոց. և յայտ առաւ երկնի և երկրի՝ թէ զիարդ
գերեաց զգերութիւն և կողոպտեաց զաստանայ՝ ընդ
իւր առնելով զկողոպուտն. առ որ և յառաջագոյն
ասէ յուսացողդ Աստուածպատրաստ իւր ասելով. * և ես
,, յորժամ բարձրացայց յերկրէ՝ զամենեսեան ձգե-
,, ցից առ իս ։ (յովհ. ժԲ. ՅՀ) ։ Այլ զի՝ առաւ գնէ՝
սովին ցուցանէ թէ ետրն մեր գորս եհան ի գժոխոց՝
ընդ իւր տարաւ. զի որ գերէ և առաւ հարկանէ՝
զաւարն և զգերեսն ընդ իւր առնի։ Այսաեալ առաւ
ընդ աջմէ հօրն՝ բաշխեաց պարգեաս և ետ մարդ-
կան. վասն զի որպէս խոստացաւ (յովհ. ժԸ.) նոյն-
պէս և ետ խոստմանն իւրում ի գնալն յերկինս ա-
ռաքեաց զՀոգի իւր Սրբ, զոր պարգեւս կոչէ վասն ձրի
առեալ լինելոյ. իսկ յոգնակի գնելն ցուցանէ ըզ-
բազմապատիկ լինել պարգեաց Հոգւոյն։
Իսկ յասելն՝ բաշխեաց և ետ, ցուցանէ թէ ետրն մեր ի
կողմանէ իւրմէ սփռեաց և սփռէ զշնորհս և զպար-
գեւս Հոգւոյն որոյ ի վերայ ամենեցուն և առ ամե-
նեսին, և զայս ցուցանէ ասելն բաշխեաց։ Այսոյ նոցա
և եթէ ետ և ասէ իրաք՝ որոց կամին և որոց ինքն կա-
մի. որով որք ելինն որդիք մարդկան՝ եղեն և լինին
որդիք նոյ. և որք էին գերի աստանայի՝ լինին ժա-
ռանգ նոյ. և՝ի տուս Հայելով գնէ զնա։
Այսոյ՝ որք կամին, և որոց ինքն կամի. քանզի ոչ
միայն որոց կամիցին ետ, այլ և այնոցիկ՝ որք երբեմն

անհաւան գոան նմա. մանաւանդ թէ որք հակառակ
ևս եղեն նմա, ևս և որք խաչեցին զնա, և որք տա-
րակուսեալ կային զկրկնութիւնն զոր արար նա։ Ո՛չ ո-
սա ևս յիշէ՛ ի մտանալն՝ կուշտով թերահաւատա-
յսմէնէն ունօղա զայնպիսի հաւատ՝ որ էր թերի՛ ի
կատարելութէ՛, որպիսի էր հրէից բազմից. կամ էր
թերի յամենայն չնմարտութէ՛. որպիսի էին այլոց
բազում ազգաց. որք ոչ կարէին իմանալ կի՛ հաւատալ՝
թէ ած բնակեալ եղիցի՛ ի մէջ մարդկան. այսոցիկ
ևս ետ ասէ զպարգևս, կամ թէ զայսոսիկ ևս արար
բնակիլ՛ ի մէջ եկեղեցւոյ։ Ո՛չայս եգեալ մարգա-
րէին, և ցուցեալ զարարածոցանէն՝ ի մէջ մտուե-
ցանէ այժմ և զառաջնորդել նորա ժողովրդեան իւ-
րում, յաւելեալ և զօրհնութիւնս բանից՝ յասելն։

ԺԲ. Տէր ած օրհնել՝ օրհնել որ զբրհնածոցդ, առաջ-
նորդեսջե հեղ ած էրուխ հեղ։

Ո՛չայս բան հայելով յերկեցաց սաղմոսիս ակնարկէ
յայն՝ զոր ասաց ի սկզբան. զի անդ եգ, * յարեցէք
ած՝ և ցրուեսցին ամենայն թշնամիք նորա։ որ էր
ասել. յածել մեր զառապանաւն ձեր ի խորան իւր՝ նա
ինքն եկեսցէ ընդ մեզ, և առաջնորդեսցէ մեզ և
վանեսցէ զնեղեալսն ի բերանոյ հանախտութեան ժողովրդեանն՝ որում
ածեր զառապանաւն՝ զնոյն առաջնորդութէն ոչ առաջի
առնէ առելով։

Տէր ած օրհնել՝ օրհնել որ զբրհնածոցդ. առաջնորդեսջե
հեղ ած էրուխ հեղ։ Ո՛չայսինքն. որ ձեր մեր որ է օրհ-
նեալ, և միշտ և յամենայնի օրհնեալ, հաճեսցի լի-
նել մեզ առաջնորդ ի հանդիսի սոսա մերում, յորում
յանուն նորա ցնծամք։

Ո՛չայս բան մարգարէին որ ասացաւ առաքեալսն հան-
դիսի՛ հայի և և յայն ամենայն հանդիսս, և յայն
ամենայն գործս և իրս, որք կատարին ի քաղցոյ
մի ժողովելոց յանուն նոյ. զի յամենայնի ի նոսա ած
ինքնին առաջնորդ լինի կատարողացն. յոր հայի և
այն բան ձեղ զոր ասաց. * ուր իցեմ երկու կամ երիք
,, ժողովեալ յանուն իմ, անդ եմ ես ի մէջ նոցա ։
(մատ. ԺԸ. 20)։

Աղքատ ասի օրհնել ըստ բազում իրաց · զորոց խօսեցաւք այլուր · (տաղ. Ա՛ի՛ղ. 12 ։ և Ղ. 24 ։) տե՛ս նոյնպէս · այլ ասա կամեցեալ խօսիլ ըստ յարմարուե իրացդ , ոչ ասի օրհնել նախ յինքեան ըստ անսահմանն իւրոյ կատարելութեանէ , և բարութեանէ ևն. և յայս հայելով ասէ՝ ոչ ասի օրհնել Յիսուսորդի ասի օրհնել յամենայն սրտարծս իւր · զի յամենեսին բարիս ցուցանելով յամենեցունց օրհնի , և այս՝ կամ յայտնապէս , և կամ լռելեայն , և ս և կամ ներգործութեամբ , և կամ զօրութեամբ · և զի հանապազորդ ցուցանէ ոչ զբարերարութեան իւր , հանապազ օրհնել ասի · յայս հայելով կրկին զօրհնելն յաւելոյ ։

օրհնել որ չըհնաւոցն ։

Ոսկ առաջնորդելն ոչ կրկնակի մտածի · մի՛ ընդհանրապէս , որով առաջնորդէ իւրաքանչիւր ումեք առանձինն՝ որ է նմա բարի · իսկ թէ մարդն դիմէ առ չարն՝ իւր է յանցանքն · զի որպէս յառաջնորդել հոգւոյն խեղճացեալ ոմին՝ յուղիղն վարել · իսկ թէ գնալ ոմին ոչ է յանցանք հոգւոյն՝ այլ ոմին · ոչինչպէս և յառաջնորդել ոչ ի բարին՝ եթէ թիւրեսցի մարդն՝

մարդոյն է յանցանքն ։

Յորկորդ առաջնորդէ ասե՛ ի ժամուսորի ըստ յաջողելոյ այսմ մարդոյ յայս ինչ գործ , և այնմ յայն ինչ · այսմ հասարակութեամբ յայս ինչ , և այնմ հանդիսի յայն ինչ ևն. և այս ըստ այլևայլ կարգի , այսինքն ըստ քաղաքականին և ըստ բարոյականին , ըստ գերբնականին և ըստ բնականին · ըստ զօրացուցանելոյ և ըստ փրկելոյ , ըստ օգնելոյ և ըստ պաշտպանելոյ ·

և այլն ։

Ոչ որպէս երեւի՝ ըստ այսոցիկ յետին առմնդ խօսի ասա մարգարէն · յոյժ սակս իսկ յաւելուա զառաջն ասե՛ ի բլլել ևր · որով ակնարկէ՝ ի յատուկ խնամս ունի մարդ որ փրկեացն զմեզ՝ և եղև մեզ առաջնորդ ՝ի կենանս յաւիտենից ։ Ոչ զի ցուցցէ Թէ յորմէ՛ և առաւելապէս փրկիւ լինիցէ այ՝ յարէ զկնի և ասէ ։

Ե՛. Ա՛ն ևր ասե՛ ինձնորոյ , և ՝ի շահ են եղ մահս ։

Ոչ առա ինձնորոյ՝ կրկնակի կարէ առեալ ՝լինիլ · մի՛ փո-

խանակ այնր՝ որ տայ զկեանս, որ և տիրապէս ասի կենդանաբար. և մի և՝ փոխանակ այնր՝ որ պահէ զկեանս. և այս՝ կամ խնամելով ի բարին՝ որ իցէ տալ ծիլ կենաց, և կամ ազատելով ի չարէ՝ որ զնասակարն ի կենաց։ Լուդ. Հայելով ի բնագիրն Եբր՞. և յայլ Թարգմանութիւնս՝ ասա ըստ երկրորդ առումն խօսի մարգարէն յասելն։

Ա՛ն ունի կենդանութիւն։ Լայնքն Թէ՝ ոմն ունի զանձս հեթանոսաց, որք մահացուիչքն են և կորուսիչք, այլ և՝ ոմն կենդանաբար՝ այսինքն կեցուցանօղ ըստ հոգւոյ և ըստ մարմնոյ. ըստ հոգւոյ տալով մեզ զշնորհս պահպանիչս հոգևոր կենաց, և և տալով մեզ զօրինս սքան տածիլս հոգւոյ։ Ըստ մարմնոյ՝ խնամելով զմեզ հայրաբար, և պահելով զմեզ ի չարէ՝ մանաւանդ ի մահուանէ. և զսոյն զայս կամելով ի մանաւանդ որ յայտ առնել յայրէ զինի, և ասէ։

Ա՛ն ի՞նչ են եղէ մահս։ Լառաջ եղէ՝ զնի ասի փոխանակ գիւտի ազատութեան, կամ փոխանակ անվտանգ ելանելոյ. յոր միտ կամի ասել՝ ի՞նչ է ձեր և իցէ ազատութիւն, և առաւել և ազատութիւն ի մահուանէ, կամ յաջողութիւն փրկելոյ ի մահուանէ, կամ հնարք ձերձանելոյ ի վտանգէ մահու, և կամ գիւտ փրկութիւն յինչ և իցէ վտանգէ. յոր միտ ի ժամագիրսս մեր փոխանակ ասելոյ ի՝նմանէ՝ են եղէ մահու, դնի.

* նա փրկեսցէ զմեզ։։

Նչ զայս ասէ մարգարէն առ ի ցուցանել՝ Թէ միայն ինչ է լինիլ փրկիչ և կենդանաբար, որովհետև նա միայն ասէ կեանս, և նա միայն պահէ և ազատէ, ի մահ. ուանէ ոչ միայն ի ժամանակաւորէ, այլ և ի յաւիտենականէ. որպէս և արարն իսկ։ Ոչ գոհք և ոչ ողջակէզք, ոչ մեծութիւք և ոչ զօրութիւք կարացին առնել ցուցանել զմեզ. ոչ եղբայր, և ոչ այլ ոք, այլ նա միայն եղև մեզ եղէ փրկութիւն. * ոչ ապա,, կանացու արծաթ և ոսկի ինօք փրկեցայք ,, ի ձեր ոց հայրենատուր առանդ իցն (ասէ առաքեալն) ,, այլ արեամբ ամբիծ և անարատ գառինն։ (ա՛. պետ. ա՛. 18.) ուր ասէ տարգիս ընդ՝ի՞նչ (ի՞նչ ձ.) * եթէ մարդիկ առ այսոսիկ (այսինքն առ հնարս ,, փրկութիւն) տկարանան՝ ապականացաք գոլով, և

,, զեզբարս իւրեանց ոչ փրկեն. որպէս ասէ գաւթի.
,, եղբայր ոչ փրկէ, և ոչ փրկէ մարդ. և ոչ ասէ
,, ընդ ումեք ոյ փրկանս, նա և ոչ զիւն փրկանաց
,, անձին իւրոյ, և այն զի պատուականագոյն է մարդն
,, ոյ քան զամենայն նիւթս։ Այլքան մանաւանդ ան-
,, շունչքն տիրանան առ այսոսիկ. զի եթէ զսակաւ
,, ասիցես, եթէ զարծաթոյ, եթէ զանանց պատուա-
,, կանաց և զծանրագնից՝ ոչ երբէք զօրեն առ հո-
,, գևոցական փրկութիւն ։ Ի սոսին ակնարկելով
մարգարէին՝ միայն ոյ ասէ զէս փրկութէ. և ասել
յայսմանէ կամի քաջալերս տալ ժողովրդեան լերկն
էին՝ ի թշնամեաց իւրեանց. զի նա ինքն ոչ փրկէս
փրկիչ է ինքեանց, այսպէս և վանիչ է թշնամեաց
իւրեանց։ Եւ զայս յայտ առնէ յօրդ բանիւն առ
սէլով.

ի՞ն. Բայց ասէ՝ ոչ էդրեսէն ընդ ինձ ոչ ոք. և ընդ
ինձն խոշնուէն, որ փոխ յանօրէնութեան
իւրեանց։

Գիտէս մարդոյ երևելի ինն գոլով՝ ի մարդն և քան
զայլ անդամսն երևեցուցիչ նորա, փոխաբերի յայն
ինչ՝ որ երևելի է՝ ինձմէ, կամ երևեցուցիչ գիտաւոր
լատութէ կամ չարութէ՝ ի մարդն։ Յայսոսիկ ինն
փոխաբերութէ հայելով մարգարէին խօսի ասա՝ յա-
սելն։

Բայց ասէ՝ ոչ էդրեսէն ընդ ինձ ոչ ոք։ Այսպէս
նոր՝ ի ձեռն գլխոյ իմոյ եւ լինին երևելի չարութէք
թշնամեացն մանաւանդ հպարտութէքն նոցա. յոր միտ
կամի ասել. ոճ մեր՝ որ է կենարար որ, լինի մեզ
պաշտպան. և եթէ թշնամիք մեր կամիցին յանձնել
՝ի վերայ մեր հպարտութէ և չարութէ իւրեանց,
սակայն նա ինքն ոճ փշրեսցէ զհպարտութիս նոցա.
որ է ասել, նկուն արասցէ զնոսա. և մի եւս կարաս-
ցեն ամբառնալ զգլուխս իւրեանց, կամ մի եւս ե-
րևեսցին հպարտութէք նոցա. զի որպէս՝ ի փշրել բարձ-
բացեալ արձանի կամ վիմի ոչ եւս երևի բարձրութէն
նորա, այսպէս և՝ ինկուն լինիլ հպարտացեալ թշնա-
մեացն ոչ եւս երևին գործք հպարտութէն նոցա։
Այլ՝ արթի է եւս ասել՝ թէ ասա բառդ էլոհ՝ որ է մասն

մարդոյ՝ դնի փոխանակ բոլորին ըստ Հաբատասանական ոճոյ. և ըլ այսմ նոյն է ասելն՝ ած փշրեսցէ զդլուխս թշնամեաց մերոց, և ասելն՝ ած փշրեսցէ զԻշմաիլ մեր, Լայց առաջինն մեկնութիւնն երևի լինել առաւել։ Հարազատ. զոր և այլով բանիւ առաջի դնէ մարգարէն յառնելն։

Զ– ընդէր խոչնովին, որ գիան յանօրէնութենէ իւրեանց։ Ընդէր դնի առ փոխարերութեամբ, և նշանակէ զգործս բռնաւորս ի հալածուածէ, կամ զզօրութիւն ամբարտաւանութեան. ըստ որում հնդէր բերի յորինակ զօրութիւն կամ այրականութիւն. և կամ և առ նոյն է, հնդէր ցուցանէ ասս զբարձրանալ հպարտութիւն անօրինաց ի բարկանալ իւրեանց՝ ըստ որում պատահի հնդեաց բարձրանալ ի բարկութիւն։

Ոչիր միա և առցի այս բան՝ յայտ առնել, թէ ած կարձռովին՝ այսինքն արմատովին կամ գլխովին ունի նկուն առնել զայնօրիկ որք գնան յանօրէնութեան իւրեանց։

Վճռալ գնէլով յայտ առնէ և զվիճակ այնոցիկ՝ որք ոչ դադարբին յանօրինութէ, այլ հանապազորդեն ի նոյն, և ի նմա ընթանալ ախորժեն։ Ցուցանէ և զՀանգամանս այնոցիկ՝ որք կամովին գնան ի վիճակ չնորհաց ի վիճակ մեղաց, կամ յառաջադեալ առաքինութենէ ի վիճակ մեղաց, կամ յառաջադեալ առաքինութենէ ի մնալ թէ և յապականութէ կենաց. վասն որոյ և ած կարձռովին նուաձեսցէ զՀբրա նոցա։

Ա–ւել գիտել է՝ զի այս եղանակ խօսից Հոյլի և և յայնպիսի իմն նմանութէ՝ զոր մարթ է առաջի դնել առակաբանութէ այսպէս. ի գնալ ամբարշտաց յանօրինութէ իւրեանց, այսինքն յայնպիսի անօրինութէ՝ որ է իւրեանց, կամ յոր սովորեալ են գնալ իբրև ի Հանապարհ իւրեանց. և ի կործել նոցա թէ չիք ուսեաք վրէժխնդրութէ, ած Հասցէ զկնի նոցա. և կալեալ զՀերաց նոցին՝ Հարցէ զնոսա զբարի, և փշրեսցէ. և կամ փեսաեալ զՀերս նոցա խայտառակեսցէ զնոսա։

Օ այս արար ձեզ մեր ընդ սատանայ և ընդ զևս նոցա. քանզի Հասեալ զկնի նոցա՝ խորտակեաց զդլուխս նոցա, և կործեաց զամենայն Հերս Հնարից նոցա զլխովին, և արար զնոսա նշաւակ ծաղրոյ

իւրոց։ Այլ զի սատանօբ բառդ ֆլոռ՝ եզակի դնէ
ըստ բազում ձեռագրաց մերոց, կարէ՛ հայիլ ուղղա-
կի՛ ի գլուխն դիւաց՝ ի սատանայ. յոր միտ եթօսի
սաղմոսերգուն (՝ի սաղ. ՀԷ. 13.) յասելն * գու-
,, փշրեցեր զգլուխս վիշապին (այսինքն զգօրութիւնն սա-
,, տանայի, և զՀնարս նորա զկռասաւորեալսն ին) և
,, եհատուր զնա կերակուր զօրացն Հնդկաց։

Օ բառդ ֆռՁՆՎՀՀ՝ ՄՀՆեցաք՝ ի վերոյ բառիս ար-
մատովին, և և գլխովին. ըստ առաջնոյն գիտելի
է, զի այս՝ բառ թարգմանի՝ եղանակ յանուանէս կառնին՝
որ նշանակէ արմատ. իսկ տուգդ է, դնի իբր զարդ
ըստ յատկութեանէ լեզուիս մերոյ, ըստ որոյ՝ ի բառս
ինչ յատկեալ լինի այդ տուգ. զորօրինակ յասելն
բարժին, պարՀին, ին. փոխանակ ասելոյ բաժին,
պահել, ին. և ըստ այսմ բառիս կարՁնովին նշա-
նակի արմատովին։

Այսա երկրորդին գիտելի է, զի փոխանակ բառիս
կարՁնովին՝ ի թարգմանութենէ եօթանասնից դնի
բառս ֆռՁՔՎ որ է ծայր. որով փոխան թարգմանիչք
մեր յամենայն տեղիս զայիպիսի բառ դնեն՝ որ հայի
՝ի ծայր. զի ծնն՞. խԹ. 26. օրին. իԸ. 35. ՂԹ. թագ՞.
ԺՂ. 25. գնեն գլուխ. օրին. ԼՂ. 16. սաղ՞. Է. 17.
գնեն գագաթն. օրին՞. Ը. 27. և ԼՂ. 1. գնեն կա-
տար. ին. և զի ասա և նոյն բառ դնի ՝ի յոյնն, այ-
սու յայտ լինի Թէ բառիս կարՁնովինն՝ որ դնի ՝ի
մերում, իմացեալ լինէն ասել, գլխովին կամ գագա-
թովին, կամ ծայրովին ին։

Այս ըստ այսմ յասելն յեօթ՞. և յոյնս * փշրեսցէ...
զծայրս հեբայ՞։ եթէ ծայրիւ նշանակեսցի ստօրին
մասն, այսինքն արմատն հեբայ, միտ բանին նոյնա-
նայ ընդ մերում ըստ արմատովին նշանակելոյն. զի
նոյն լինի ասել՝ փշրեսցէ զարմատս հեբայ, և ասել՝
փշրեսցէ զհեբս արմատովին։ Այլ եթէ ծայրիւ
նշանակեսցի ծագ հեբայն, հայի դարձեալ՝ ի մերս
ըստ գլխովին կամ ըստ ծայրովին նշանակելոյն. զի
նոյն լինի ասել՝ փշրեսցէ զծագս հեբայ, և ասել՝
փշրեսցէ զհեբս ծայրովին կամ գլխովին. յոր միտ
կամ ասել. փշրեսցէ ած զծայրսն Թէ կամ զգարձեալն
հպարտութեանէ յարաց, կամ զծայրագունեալ յարսն նոյ-

ամբ՝. Հոգևորապես մեկնեալ զայս բան՝ զբառդ
ներձնովին առնու փոխանակ բառիս ներձոյ. և գրե՛
այսպէս. * Թէ ինամի է մեր սատանայ, և ոչ ըր յերկ-
,, բայն. և ՚ի գլուխ նորին անհաւատութեին. իսկ
,, հերը բառնալը ՚ի նմանէ զանազան հիւանդութե-
,, թէքն և անիբաւութէքն. քանզի հերն՝ խորհրդոց
,, է նշանակ. որպէս և ասաց քէր, հերը և ամենայն
,, հեր գլխոյ Թուեալ է. Ի՚ըդ որչափ հեր անհաւա-
,, տութէին յաչխարհս բարձրացեալ, բառնացանէրը
,, զկարճ հերսն, այս է առ ժամանակեայ հիւանդութէքն
,, և մեղքն, որք ՚ի գալ մահուն կարձէին. և այսու
,, հերբօք և չոր խորհրդովքս ձգելին զամենայն մար-
,, դեկ յինքեանց անօրէնութէին և յանհաւանութէին,
,, ոկ յորժամ փշրեաց քո զգլուխն, և երարձ յերկ-
,, րէ զանհաւատութէին. և խորտակեաց վիշն՝ որ
,, հատաւ առանց ձեռն, զկատաղութէն պատ-
,, կերն ՚ի վերայ խեցգետնէն և երկաթեղէն ատիցն,
,, յայնժամ և հերքն ջնջեցաւ ՚ի միջոց. բարձաւ ա-
,, նօրէնութէին յաչխարհէ. . . . ծագկեաց աւետ, որբու-
,, թէն . . . որով փայլեցին մարդիկ, և կոխեցին զքրիս-
,, բեալ թ՚ինամէն զգլուխն ‖.

Իսկ վարդան զբառդ կարձնովին՝ կրկին օրինակաւ
ընթեռնու, այսինքն կարձնովին, և և կարձովին.
և գրե՛ ՚ի ձեռագրի իւրում այսպէս. * Ո՚ գլուխ
,, թ՚ինամեացն ասե (փշրեաց) զկատաղութէն, և
,, զնոյն գլուխն զիշխան (կատաղութէն) ՚ի յոր-
,, դանան. և զՀերն կարչ (այսինքն զօրաւոր) մահիր
,, քնութէ՛ն հատուցէ (այսինքն հատցէ) կարձնովին,
,, զուզիչն ասէ որ ջարդեցաւ մինչև ոչ է բժշկութ.
,, կամ կաշովին (այսինքն) արմատով. զի մեռելոտի
,, զործոց (խօսի) ‖. Ի՚ասելն ՚ի ձեռագրի, զի ՚ի
տպագրեալն փոխանակ դնելոյ կարչ դնի կարձ, և
փոխանակ դնելոյ կաշովին դնի կարձնովին. ոչ և
՚ի համեմատութէնն.

Ի՚արթ է և այ յաւելուլ, թէ բառդ կարձնովին՝ ինչ
երկու բառ, այսինքն կարձ և նովին. որով միտ բա-
նին լինի այս, զՀերն կարձ՝ նովին փշրեաց այսինքն
թէ նովին փշրմամբ փշրեաց նաև զկարձ հերն, որ
է ասել. ջնջեցաւ զամենայն հերսն, այսինքն զամե-

նայն գործս ամբարտաւանութեանէ և յարութեանէ անօրէն նաց ։ Այս են յիրաւի առնել զայս առ՝ Հաստատակ մտրգարէն վկայութեանն նորին ասելով ։

իբ. Ա ոաց ու՛ ի խորոց անդնդոց դոյն-ոյնց . և ի գլխոյ քանանաց դայն ի դուռս իոլիցնէց ։

իգ. Որպէս խաչէն ոան չո յաբեան . և լեզուս նոյն չոց յա-բենն ինձանէ չոց ։

Այս եզանակ խօսից , այսինքն է՝ ասաց տէր ես , ասա-ծոյսդ ոչ ցուցանել թէ յիրաւի այսպէս բարբառէալ էիցէ ասծ , այլ թէ այսպիսի էր Հաստուածի նորա , և այսպիսի էր նմա բարբառելի . որով ցուցանի բարե-Հաստուածի կամացն այ ի պատգամն լինել իւրաքանչ ժո-ղովրդեան , և ի վերաժխդիր լինել ընդդիմ թշնա-մեաց նորա . յայս միտ իսօսելով ասէ ։

իբ. Ա ոաց տէր ի խորոց անդնդոց դոյն-ոյնց . և ի գլխոյ քանանաց դայն ի դուռս իոլիցնէց ։

իգ. Որպէս խաչէն ոան չո յաբեան . և լեզուս նոյն չոց յա-բենն ինձանէ չոց ։ Այս բանք ըստ կրկին մտաց կա-րելն ասել ցոյ . մի՝ Հայելով պարզապէս ի վերաժխդ-րութեանէ թշնամեացն , որպէս թէ ասէր իսօսելով առ ժողովուրդ իւր . ի խնդրել իմ վերաժ ի թշնամեաց քոց՝ եթէ Թաքուսցեն նոքա գինքեանս ի խորս անդնդոց , գարձուցից զնոսա , այսինքն արտաքս Հա-նից . և եթէ առ ածմամբ Թագաւորս ապաստանեսց-ցին իրրև առ առիծանուն , և ամրասցեն ի մէջ ժա-նեաց նոցա՝ ի դուրս կորզեցից զնոսա ի ժանեաց նոցին , և չարաչար մահու սատակեցից զնոսա , մինչև արեան նոցա ծոփանալ : Այլ ի լինել այսր՝ կոխեսց-ցես դու ի վերայ արեան նոցա . և Թաղ ախեսցի ոան քո չարեան նոցին . Նաև չունք քո լիզեսցեն զա-րիւն նոցա . որով և լեզուք շանց քոց տոգորեսցին չարեանէ նոցին : Վասն ցուցանի խոսքս նուաձին Թշնամեաց , և բարձրանալն ժողովրդեան նոր ի վե-րայ նոցա . յոր միտ ասէ մտրգարէն այլուր , Թէ աբ-դարն ունի լուանալ զձեռս իւր չարեան մեղաւորի .

(սաղ . ծՀ . ։։ ։)

Հրհրդէ՛ որ Հաւանականագոյն ևս է՝ այս բանք ա-

սին յիշ Հայելով ի փրկութիւն ժողովրդեան իւրոյ. որպէս թէ ասէր. եթէ իջցէ ժողովուրդ իմ ի խորս անդնդոց՝ դարձուցից զնա անտի. և եթէ մանեսցէ ի ձեռս թշնամեաց իւրոց ի ժանիս գազանաց՝ կորզեցից զնա ի ձեռաց նոցա. որպէս և արար իսկ ի հանելն զիսրայէլ յԵգիպտոսէ, և յաւազուրդել նոցա յերկիրն աւետեաց. ուր և կորոյս զթշնամիս նոցա. զորոց և ասէ թէ ի սաստակել խմբովք զնոսա, այնչափ եղիցի արիւն նոցա, մինչև թացցի ոտն քո յարեան նոցա ամ ժողովրդի իմ. և լեզուք շանց քոց ևս թացցին յարենէ նոցա. որպէս եգիպ ի սկզբան անդ ընդ ամենայնիւ, և ընդ բնակեալս ի բաւսան, ընդ երկուս թագաւորս՝ ընդ սեհոն և ընդ ովգ. (զորոց տես ի գլխս Թուոց. ԻԻ. 23—35.) և սոսա ընդ այլ ամենայն թշնամիս իսրայէլի, ևս և ընդ ամենեսին թշնամիսն գաւթի։

Վ. Այսպանօրէն՝ զոյն զոյս արար Տէր ամ ընդ ամ ընդ նախ ազգի մարդկան ընդ գևս. և ես երկեղեցայ իւրով և ամենայն հետևողաց իւրոց կռսել զնոսա, և թնդանել զոսս իւրեանց յարեան նոցա, այսինքն ի նաւաստեալն նոցա. նաև լեզուք շանց երկեղեցայ, այսինքն հեթանոսաց թացեալ եղեն յարենէ նոցա. վասն զի ի խօսիլ հեթանոսաց լեզուաւ իւրեանց զհաւատոյս գիւաց, յանկարծակի փոխեցան ի զգաստութիւն, և զլեզուս իւրեանց սրեցին ընդդէմ նոցին իսկ դիւաց։

Ղ. Արձակեալ այս բան ըստ լսարք". Հայէ ի գէմս քեզ. որոյ ոտն այսինքն մարմինն թացեալ եղև ի խաչի յարեան. որալ և ինքնին եհան զազգ մարդկան ի ժանեաց սատանայի. և լեզուք ամենեցուն թացան յարենէ թշնամեաց նոցա, ի պատմել նոցա զարիւն սատանայի և դիւաց, այսինքն զնուաճել նոցա։ Ա. այս և լեզուք առաքելոցն՝ որք վասն առաքել տեառնէն լլինելոյ՝ յանուն տիրասիրութեան անց փոխաբերէին, թացան յարենէ հեթանոսաց. զի հեթանոսք որք յառաջն թշնամիք էին, լեզուօք առաքելոցն դարձեալք՝ արեամբ թաթաւեցան. զի ա մենք ի նոցանէ հեղին զարիւնս, և ամենք ի խաչ հանին զմարմինս իւրեանց։

Իսկ վարդան լեզուօք շանց խմնոյ զսուրս թշնա-
մեացն որք թագեալ եղեն յարեւնէ հրեից ի ժամս
նախ առմանն երուսաղէմի։ Օ այս եդեալ մարգա-
րէին սկսանի ասել խօսիլ թէ լեալ կորզելոյն ոյ գիս-
բայել ի միջոյ ժանեաց՝ զիարդ յայտնի եցոյց թէ
ինքն խնամէ և առաջնորդէ նոցա. վասն որոյ ասէ,

Եբ. Աբէնեան գնայ ես ես. գնայ ոյ խաչատուրին հե-
րոյ սրբոյ։

Պարծիք նախախնամութեանն ոյ, և գործք առաջնոր-
դութեանէ նորա ի բարին կոչին գնացք ոյ. յոր միտ
ասէ ամբակում (գ. 6.) տեսի * զգնացս նորա յաւիտ
անականս ։ Զայս միտ և սաղմոսերգուն զսքանչել-
ի առաջնորդութեանն ոյ, որով առաջնորդէր իսրայէ-
լացւոց՝ գնալով ընդ նոսա և առաջի նոցա՝ ի ձեռն
սուպանակին՝ կոչէ գնացք ոյ յասելն ։

Աբէնեան գնայ ես ես. գնայ ոյ խաչատուրին հերոյ սրբոյ։
Ասի ասել. գու Զմմարիտ ես մեր և Թագաւոր մեր
այնպիսի օրինակաւ գնացեր առաջի իսրայէլի յառաջ-
նորդելդ նոցա, մինչև յայտնի երևիլ նոցին իսկ իս-
րայէլացւոց, թէ քոյ էր այն գնացք, և քոյ էր այն
առաջնորդութիւն։ Այնպէս յայտնի եղև և այլոց ամե-
նեցուն՝ և և Զհամակաց մերոց՝ քոյ լինելն այնը
գնացից. զի որք միանգամ ի Թագաւորաց և յազգ ց
ընդդէմ գաձան իսրայէլի. որպէս սենհն արքայ ա-
մորհացւոց, և ոգ արքայ բաասնու, և բաղակ ար-
քայ մովաբայ, և և արքայն երիքովի, և արքայն
գայեայ, և հինգ Թագաւորք և այլք առհասարակ՝
պատերազմք և պատահարք յերեսաց քոց՝ յայտնի
տեսին, Թէ քոյով զօրութիւն է գնացք իսրայէլացւոց,
և Թէ քոյ էր այն գնացք նոցա. Այս կարէ Հայիլ և
ի գնացս տասպանակին՝ յածելն զայն գաւթի Հանդէ
սիս, ըստ այնմ զոր ասաց ի Համարն. գ. Թէ ահա
գայ Թագաւոր մեր ես ։

Այս գնացք էր կարէ վերածիլ և յայն՝ որով գնա-
ցոյց նա զժողովուրդ իւր ընդ ծովն կարմիր և ընդ
յորդանան. յորս երևեցան Հետք գնացից նոցա. և
զի այն գնացք յոյն եղև, վասն որոյ և գնացք ոյ
ասի ։

Գնացեք մերթ ի իմանալ աստ և գձանապարհն նո՝ այսինքն գնախախնամութի նորա, և վիմաստուն, և գջօրութեն. և և գյաղթութեն և գշնարս նորին. զի զայս ամենայն երևեցոյց ձեզ ի գործս իւր, որով և եցոյց զինքն ձեզ ամենակալ և Թագաւոր ամենաց:

Լայլաբանօրէն՝ գնացք ներ մերոյ՝ այսինքն մնօրէնութեիք գործոց նորա, ըղօրինակ անապական և կատարեան յղութեն և ծնունդն, երկրպագելի կենցաղավարութեն, ամենաքաղց քարոզութեն, անքերելի յարչաքանքն և մահն, ամենայաղթ յարութիւն, և ամենափառաւոր համբարձումն, սքանչելի երևեցան երկնաւորաց և երկրաւորաց. և ամենեքին յայտնի գիտացին քարոզութէ առաքելոցն՝ Թէ որ զայս ամենայն արար ի մարմնի, Հնմարիտ ձեզ էր և Թագաւոր երկնի և երկրի:

Լայս յառաջնում Հատուածի Թէպէտև բանն դնի յերկրորդ դէմս յասելն՝ գնացք ձոյ ես. բայց այս ոչ վասն փոփոխելոյ բանին է, այլ վասն կարգի շարադրութեն, և վասն գեղեցիկս յօրինելոյ զգերազանցութեն աստուածելոցն՝ ի ցուցանել զինամն ոյ յառաջնորդել նորա իրայելացւոց. և զի ի սկզբան այնր առաքնորդութեն տեսեալ նոցա զսքանչելիս նորա՝ սկսան օրհնել զնա, յայն հայելով յարն զինի և ասէ.

Ի ԼԵ. Վախեցին երկեան հանել զբերեսն. ի գլ կոտո-
նաց և գողգոթա:

Լայս այն է՝ զոր գրէ մատէս (ի գիրս ելից. ԺԷ. 28 — 31.) Թէ ի Թօթափել ոյ զնգեղացիս ի մէջ ծովուն, և ի փրկել անդ զիսրայէլ, սկսաւ մովսէս և իշնանք իսրայէլի օրհնել զնա և ասել. օրհնեսցուք զնր ես (ելից. ԺԵ. 1 — 18.) Լյս ապա մարիամ քոյր ահարոնի հանդերձ կուսանաքք և այլովք հանամբք, սկսան Թմբկով և պարուք օրհնել զնա նովին օրհնուէ և ասել. օրհնեսցուք զնր՝ զի փառաւորեալ է փառաւորեալ (ելից. ԺԵ. 20.)
ԼաՀելով ապա մարգարէին զՀանդէս զորուածէ գնա-

ցիցն ալ առաջի առնել, լուծլեայն ինն ի մէջ բերել առ զայն զոր արար ած ի կարմիր ծովուն. և զոր այնմ եկն գՀետ, բացայայտ առաջի դնել՝ ասելով։

Լսեսցեն իշխանք հանել զբռնութիւնն, ի մէջ հասանել և գովեսց։ Այսինքն ի փրկել այ զիսրայէլ իշխանք իսրայէլի հանդերձ մեծամեծ յառաջեալ սկսան հանել զբռնութեն, այսինքն օրհնել գած։ Այսան ապա և կուսանք հանդերձ մարեմամ քերքն աշարանի զնոյն օրհնութիւն նուագել և գովել գած, ուստի և գովիչս կոչի զնոսա։

Այս քանզի անդ ի միասին էին իշխանք օրհնօղք և կուսանք օրհնիչք, փոխանակ դնելոյ՝ սկսան և կուսանք, դնել ի մէջ կուսանաց։ Այս ըստ այսմ այդ քիչ բառք այսինքն ի մէջ կուսանաց և գովեաց՝ ոչ յարին ի հասարածդ՝ հանել զբռնութեն, այլ են իմդիր բառիս կանխեցին. որպէս թէ եդեալ էր. իշխանք կանխեցին քան զկուսանս հանել զբռնութի։

Լոկ բառդ գովեաց՝ որ ըստ յաւնականին ասի ընդհանրապէս, դնի ատ իբր ածական կուսանաց։ և երևի թէ վերոյգրեալ մեռեալ է ի մէջի չաղկապդ և, կամ դնի իբր թարմատար։ Լաւ գիտել արժան է՝ զի փոխանակ բառիս կոսանս, ըստ յն. օրհնեցաց, յերրիս ձեռագիրս մեր գրի կուսանք. որով նշանակին երգիչ կանայք, կամ երգիչ կուսանք. բայց միտ բանին յամենայնի ի նոյն հայի։

Այս բան կարէ վերածիլ և ի հանդիսան յայն՝ զոր արար գաւթի ի վերաբերելն անդ զտապանին տեռն ինքն և այլ իշխանք օրհնելին ի միասին գած, բնդ որս գուցէ և գուսանք։ Այս կամ գարձեալ թերևս այլով ինն մտոք հայի յայն՝ զոր ասաց ի հատարն 17, թէ բիւրաւորք և հազարաւորք կան զկապոք նոն. զորս ատ լսելոյ իշխանս և կուսանս. բայց այս մեկնութեն երևի ելանել արտաքոյ դիտմանբանին։

Այլաբանօրէն՝ իշխանաք նշանակին ատ մարգարէք և առաքեալք, որք կանխեցին հանել զբռնութեն ի մէջ կուսանաց, այսինքն ի մէջ հաւատացելոց։ Լոկ լսմբ՝ իշխանաք իմանալ զառաջնորդս, կուսանաք զժառանգաւորս եկեղեցւոյ, և գովիչք զհաստատակ

ժողովուրդս. * յորժամ ասէ հաւատացեալն հնազանդութեամբ
,, ի քէն, և ծանեան զհոգևոր նորա երևմանն,
,, իշխանք եկեղեցւոյ և վերակացուք փութացան
,, յիւրաքանչիւր ազգս և յաշխարհս՝ հանել երևե-
,, ցուլսն զօրհնութիւն ի մէջ ժառանգակցաց իւրեանց
,, և ժողովրդոց. ամենեք զդէսս խորհրդականս մեկ-
,, նութիւն բացայայտել փութային, այլ երգս եղա-
,, նակաւորս յօրինէին. և այսպէս ի ձեռն իշխանաց
,, եկեղեցւոյ և վարդապետաց լցաւ տիեզերս օրհնու-
,, թիւն այդ ։

Վտարձեալ իշխանքն կարէն խմացեալ լինել և իշխանութիւնք և զօրութիւնք երկնից որք ի համբառնալ նմա մերոյ յառաջեցին օրհնել զնա ի մէջ կուսանաց դուռնոյ, այսինքն ի մէջ երանեալ հոգւոց որք ի հանդիսի անդ ելին ընդ նմա մերոյ յերկինս ։ Այդ եդեալ մարդարէին զկանխել իշխանաց յօրհնութիւն ընդ կուսանաց՝ յաւիտեան ինքն ևս ի նոյն. և որպէս թէ ի մէջ նոցա գոլով խրախուսէ զնոսա բարձ-

բացուցանել զօրհնութիւն այդ, յասէն.

լիշ. Ցնծեցէք օրհնեալք ընդ և ընդ յաղերսուն խորհուրդս։

Լատ. եկեղեցի՝ դնի աստ փոխանակ խմբի կամ փոխանակ դասուս ժողովրդոց երգեցողաց, կամ փոխանակ նոցա՝ յորոց միջի լինի երգել զօրհնութիւնս այդ. և սորիմբք ըստ Հաւին նշանակին այն խոստմբք իշխանաց և կուսանաց՝ զորս յիշեաց, և կամ բովանդակ խորհուրդն ասելոյ. ասէ որս յորդորը լինին ասելով.

ցնծեցէք օրհնեալք ընդ և ընդ (յաղերսուն խորհուրդս) ։ Այսինքն որք միանգամ տեսիք զդարձս այդ և ծանեար զնշանն որ միանգամ տեսիք զդարձս այդ և ծանեար զնշանն որ ի խոստմանն կամ ի ժողովս ձեր, կամ ըստ երբ" բազմութիւնք ժողովրդոց։ Կամ ինչ ուսուն լինն նորա՝ և ուսուն պարտ էր նոցա օրհնել զնա՝ յայտ առնել ասելով.

Յաղերսուն խորհուրդս։ Այս ասացուած կրկնակի յորի ի նախասացեալդ. մի՝ երբ խնդիրք բանիս են կամ են՝ որ զօրութիւն խմացեալ լինին աստ. և ըստ այսմ աղերսուն խոստանալ նշանակին երկոտասան նահապետք խոստանալ, յորոց բղխեցին խոստանալոցքն երբ յերկոտասան

աղբերաց. յոր միտ կամի ասել. օրհնեցէք զնոր ուխ-
բայելոցիւք, որք էք բղխեալք և սերեալք յիսրայէլ.
Այս կամ դարձեալ, օրհնեցէք զնոր ի մէջ եկեղե-
ցեաց որք են յաղբերացն իսրայէլի, այսինքն որք են որ-
դիք բղխեալք յերկոտասան որդւոց յակոբայ.

Յերիցորդ յարի իբրև խնդիր բայիս օրհնեցէք. և ըստ
այսմ ասելն՝ աղբերք իսրայէլի՝ ի մէջ բերէ զիւրեմ
օրհնելոյ զնոճ յաղբերացն իսրայէլի, ըստ որոյ աղբե-
րօք իմացեալ լինին մարգարէքն և մարգարէութիւնք նո-
ցա, և և օրհնք և կտակարանք, յորոց իբր յաղբե-
րաց առագեալ լինեալ իսրայէլ. ի սոցունց ասէ նրեմ

օրհնութիւն առեալ ձեզ՝ նոցին օրհնեցէք զնոր.

Յլյուրաքանչիւրն՝ աղբերօք իմացեալ լինին ասա վերք
ձեռն մերոյ. զի եղեն կենդանաւոր աղբերք նորոյս ուխ-
բայելի. յորոց և անբաւ նրեմ ընծայեցաւ մեզ օրհնե-
լոյ զնոճ և ցնծալոյ ի նա. յոր միտ ասաց Եսայի (ԺԲ. 3).
* առիք զջուր ուրախու[illegible] յաղբերացն փրկուե[illegible]. Վերա-
դարձեալ՝ աղբիւրք նորոյս իսրայէլի եղեն երկոտասան ա-
ռաքեալքն՝ օրինակեալք յերկոտասան աղբիւրսն յա-
ղիմայ ըստ չարակամին. նոյնպէս աղբիւրք եղեն մեզ
կատարածք հին և նոր օրինաց. յորոց առնումք ըզ-
նրեմ պաշտելոյ ած և օրհնելոյ զնա բանիւ և գոր-
ծով. Վերադարձեալ աղբերօք նշանակին սուտ և չնորհք և
պարգեւք հոգւոյն սրբոյ, և ս և խորհուրդք եկեղեցւոյ,

որովք օրհնեմք զած.

Այս զի յիբր՝ եզակի գնի յասելն * յաղբերէ իսրայէ-
լի, կիմերակի իսրայէլի ||, սովին նշանակի քն. որ
ձագեալ ի հնոյն իսրայէլէ եղև աղբիւր նորոյս ուխ-
բայելի. զոր և լի արար չնորհք և ամենայն հոգևոր

բարեաւք.

Ոչայս բան եզեալ մարգարէին իբր միջանկեալ լինչ
դառնայ հայիլ վերստին ի Յանապարհորդութիւնն ուխ-
բայելի յանապատի անդ յետ զերծանելոյ ի ձեռաց
եգիպտացւոց. և զի խօսեցաւ յառաջն զիջմանելոյն այլ
ի սինայ լեառն, և զեմանելոյ նորա ի խորան իւր ի
ձեռն տասնականին, խօսի այժմ զկարգաց ցեղիցն ուխ-
բայելի, որք չուէցք բանակեալք զտապանակաւն, գայլին
ի ժառանգութիւն երկրին աւետեաց. և ի մէջ բե-
բեալ զամենս ի ցեղից անտի՝ ասէ,

Ի[illegible]

ԻՀ. Ա՛նդ բնութիւն ի տղայոցն ջրմանալն, իշխանք յոտ-
դայ առաքելոցդ նոքա, իշխանք աբեղացն, և իշ-
խանք նեփթաղիմայ։

Ա՛յս բարւոք իմանալոյ զայս բան՝ Հարկ և ընթերցո-
ղին Հայրէ՛ի գիրս Թուոց (ԻԼ· ը·)՝ի սկզբանէ մինչ՝ի
վերջինն համարն)· յորում աւանդի՝ Թէ զիարդ իւրա-
քանչիւր ցեղք որդւոցն իսրայէլի բանակէին շուրջ
զխորանաւն· և Թէ զիարդ ըստ բանակէին չուէին,
մինչ՝ի մինչ գնալով տապանակի տէրն· Այլ քանզի զա-
մենայն ցեղս մի մի յիշել աստ ոչ էր Հարկ, զընդհանին
և եթ յիշէ ասելով·

Ա՛նդ բնութիւն ի տղայոցն ջրմանալն· իշխանք յոտոյ ա-
ռաքելոցդ նոքա· իշխանք աբեղացն, և իշխանք նեփթաղի-
մայ· Լինելոյ ամենայն կրաւեալ օրդի յակօրայ սիրելի Նմա·
բայց աստ ցեղ ՆՐ դնի իբրև առաջին, կրտսեր գոլով
ասի՝ի տղայութիւն լեալ· բայց Հնոյր գոլով քան զայլս
ասի՝ի տղայութիւն զարմանալի· և բանակ այսր ցեղի
էր ընդ ծովակողին· այսինքն ընդ կողմն արևմտից
խաղանին վկայութիւն· առ օրով բանակէին և ցեղն
Եփրեմի և ցեղն մնասեի·

Հակ յաբեւելից կուսէ առաջին էր յուդայի·
վասն օրոյ ասէ· իշխանք յոտոյ առաքելոցդ նոքա, այս-
ինքն Թէ իշխանք ցեղին յուդայի էին առաջնորդողք
նոցա, այսինքն ցեղի իւրեանց·

Օ՛, կնի ցեղին յուդայի բանակէր ցեղն խաքարայ, և
զՀետ նորա ցեղն զաբուղոնի· զոր և յիշէ առ յա-
ռնէն իշխանն ղաբուղոնի· ուր զօրութիւն կրկնի այն առ՝
Թէ էին առաջնորդք ցեղի իւրեանց·

Հակ՝ի հիւսիսոյ բանակէր ցեղն նեփթաղիմայ· զոր
և յիշէ յառնէն· Իշխանն նեփթաղիմայ· այսինքն Թէ
՝ի հիւսիսոյ կողմանէ խորանին վկայութիւն բանակէին
իշխանքն նեփթաղիմայ և առաջնորդէին ցեղի իւր-
եանց· և առ նոքօք էր բանակն ասեբայ և դանայ·
որպէս ընդ հարաւակողմն ռուբէն, շմէոն և գադ·
Վկայութիւնք կամ մարգարէն յայտնել Թէ ահա նահ-
ապետք նոյն ազգք վերջն տապանակ վերածէն հանդի-
սիւ՛ի խորանն պատրաստեալ նմա·

Հակ պատճառ միոյն զոր ցեղն յիշելոյ այն է, զի

ըստ առելոյ ոմանց՝ յաւուրս գաւեթ՝ ի խօսիլն զայնմ
հանդիսիւ առաջնորդութեանն անատակտի՝ հասարակօրէն
զլրբեսին զայսոսիկ յիշատակէին, կամ զի գուցէ յայն
հանդէս գաւեթ՝ ի սոցանէ եին բազմութիւք և երևե-
լիք։ Իսկ ըստ խորհրդոյն՝ ի սահմանս սոցա կամ՝ ի
բաժին սոցա բնակեցաւ և չրջեցաւ իմանալի տապա-
նակն, այսինքն է՝ երկն մեր, մանաւանդ՝ ի մասին զա-
բուղմանի և նեփթաղիմայ։ ըստ այմ։ * երկիր զա-
,, բուզմանի և երկիր նեփթաղիմայ Ձանապարհ Ծովու
,, ևն։ (մատ. ի. 15) ։ յորոյ վերայ գրէ՝ նեբրէս
ընորհալին (՝ի մէկն. մատ. ի.) զայսպիսի ինչ. * զա-
,, բուզմն (ասէ) Թարգմանի զորուն բնակուեր ։ քան-
,, զի անդ բնակեցաւ զօրուն՝ այ հօր որդի ։ նեփ-
,, թաղիմ (Թարգմանի) ընդարձակութի ։ վասն զի
,, անտի սկսաւ ընդարձակիլ ժարդասէրութիւն քրի ։
Իսկ սոցին բնեհամին Թարգմանի որդի աբրդ ։ ըստ
որդի Ձիմարտութեր ։ ըստ որում անդ որդի և աբ ա-
մեհակալին գործեաց բազում ինչ և եղոյզ զՁանա-
պարհն Ձիմարտութեր ։ Ի ման այսոցիկ պատճառաց
Թերևս չորբեսին այսոքիկ ցեղք միայն յիշատակին
առաւ ։

Իսկ մեհնաքանութեր քաղդ" զայլ պատճառ տայ յա-
սելն ։ * անդ եր բնեհամին կրտսեր ՝ի մէջ ցեղից՝ որ
,, նախ էջ ՝ի ծով (կարմիր) ։ վասն այնորիկ նախ ըն-
,, կալաւ զԹագաւորութեր ՝ի սկզբան (զի սաւուղ էր
,, ՝ի բենհամինէ) ։ և յետ նոցա իջին իշխանք յուդայ ,
,, և առին զիշխանութեր զնոսն նոցա ։ իշխանք զաբու-
,, զնի եղեն վաՁառականն նոցա ։ իշխանք նեփթաղի-
,, մայ եղեն զօրաւորք նոցա ։

Ի՝ յհրաանօքէն՝ այսորիկ նշանակին՝ զի ա-
ռաքեալքն որք կարգեցան իշխանք եկեղեցւոյ և Թա-
գաւորք ՝ի վերայ տիեզերիս ։ ՝ի մէջ որոց նախ յիշի
սաւ պօղոս , և կոչի բենհամին ՝ի տղայութեր զարմա-
նի ։ զի էր նա ՝ի ցեղէն բենհամինի , և կրտսեր յա-
ռաքեալս ։ զի յետ ամենայնի կոչեցաւ , և ՝ի տղայու-
թեր անդ այսինքն ՝ի նորոգ գործի իւրում , կամ այն
ինչ նորոգ եղեալ առաքեալ՝ եղև զարմանալի ընդ ա-
մենայն աւերս իւրով վարդապետութեր և աշխատու-
թեր , որում և գեղեցիկ յարմարի Թարգմանութերն

եօթ" և լաւ", յորս ասէ. * բնեխամին մանուկ կելս ,, մտաց ‖. կամ 'ի վերացանն, այսինքն 'ի յաւիշատ. կուեն մտաց. ըստ որում եւ նա մտաք յերկինս, կի ըստ որում ինքն վկայէ (ՃՓ. կօր. ԺՁ. 3.) յաւիշատ. կեցաւ յերրորդ երկինս, եթէ մարմնով և եթէ ա. ռանց մարմնոյ ասէ՝ ոչ գիտեմ. և լուաւ զանս անբ Նառս։ Նշ զի 'ի Թարգ". սիմեոնի գնի բռնաւ. որ, և 'ի Թարգ" Թէոդիտոնի անխրատ կամ տուա. հակ, տովին յուցանէ առաջին վինակն պօղոսի, յո. րում իբր 'ի տղայոյն բռնաւոր գտաւ, կամ անխրատ և տուտհակ. մինչև լուաւ զձայն տէրդ 'ի բերանոյն քոյ, յորում և 'ի զարմացման եղև։

Ձկիշին ասա այնոքիկ առաքեալք, որք կէն 'ի ցեղին յուդայ. որպիսի էին որդիք կղէոփայայ եղբօր Ջէյն յովսէփայ. այսինքն են յակոբ, սիմէն, և յուդայ (և յովսէս եղբայրք նոցա). ընդ որս և Թովմաս. որպէս համարի Ծործորգեցին ('ի մեկն. մատ. գԼ. Ճ. տես և 'ի տաղ. քիա. չչ։)

Ձնոսա սոցա յիշին այնոքիկ առաքեալք՝ որք էին 'ի ցե. ղէն զաբուղոնի. այսինքն են պետրոս, և անդրէաս. և 'ի ցեղէն նեփթաղիմայ այսինքն էն յակոբոս, և յովհաննէս, ընդ որս և այլք, որք էին 'ի տահմանս. ցէն զաբուղոնի և նեփթաղիմայ։ Վէսրդ վարդապետ ('ի մեկն. եսայ.) և Ծործորգեցին ('ի մեկն. մատ. գԼ. Ճ). ընդ որս և վարդան, զոր ասաս և զանդրէաս դնեն 'ի նեփթաղիմայ. իսկ զյովհաննէս և զյակո. բոս 'ի զաբուղոնի. զարգուղիմ ոս համարին 'ի ցե. ղէն խուաբաայ. և զիւիլիպպոս յազդէ ասէբայ 'ի քա. զաքէն անդրէայ. Թէպէտ Ծործորգեցին անյայտ ասէ զազդ նորա. բայց համարի ևս յասէբայ. և զմատթէոս դնէ յազդէն խուաբաայ 'ի նազարեթէ.

Նշ Թէպէտ որպէս տեսանի յէրկրորդ գիրս եղբայրայ (գԼ. Ք.) 'ի գարձէն գերուածէն բաբելացւոց ոչ յիշին ցեղքն զաբուղոնի և նեփթաղիմայ, այլ միայն ցեղն յուդայի և բենիամինի, ընդ որս և ղեւտացիք. բայց այսու ամենայնիւ մարթի եր առաքելոց լինել 'ի ցեղէ զաբուղոնի և նեփթաղիմայ, ըստ սերելոյ 'ի նոցունց 'ի սկզբանէ, և ըստ բնակելոյ յատաչնիմ. իակ 'ի քաժ. նի այն ցեղից, զի ոչ ամենայն անհատք վարեալ էին

ի գերութիւն. և կամ գուցէ ի գարձի անդ յաբեկեան ամենք ի ցեղն յուդայի և բնեխամեանի՝ յայլոց ցեղից սփռելոց, որպիսի էին և բազումք յասելոյ, յորմէ էր անունս. (զուկ. ը. 36.)

Արդ ինչպէս ցաստ ի պէսպէս կերպարանս փոփոխեաց մարդ արէն զան իւր, առաջի առնելով զոր միանգամ եցոյց ած յառաջասրդել իւրում որգւոցն իսրայէլի, և զոր արարին նոքա զօրութիւնն այդ։ Լսակ աստի և անդը ի մէջ բերել զմարդանս և զգովութիւնս ի բերանոյ նոցա, որք ընդ իւր ածէին զտապանակն տէն էս և գյորդոցանս առ նոսա և առ այլս. և նոցին մեղ թելով առ ած ասել։

ԻՐ. Բրամայեա՛ ած զրուբէն ասել զորացո՛ զայս, զոր դուք տեսանէք ի վեղ։

Բրամայէն Թէպէտ և նշան է պատուէր տալոյ այլոց, զի այս ինչ այսպէս լիցի, և այն ինչ այնպէս, կամ զի արասցէն զայս ինչ և զայն ևս, բայց նշանակէ և զայս ևս իշխանաբար խօսիլ ինչ կիմ առնել։ Լաստ այսմ դնի ասա բայս հրամայեա՛ յոսէն։

Բրամայեա՛ ած զրուբէն ասել. Լսակ՝ սոյնպէս Թէ ցոյց զիշխանութիւն և զօրութիւն քոյ քոյով ամենակարող զօրութիւնդ. և արա զի կատարեսցի ի մեզ այն ամենայն զոր կամիս. իսկ Թէ զինչ էր այն յայտ առնէ ասելով։

Օ՛ջոյ՛ զայս, զոր տեսանէք ի վեղ։ Լսակ՝ զոր միանգամ սկսար գործել ի մեզ՝ զօրացո՛ զայս, այսինքն կատարեա՛ զատ ամենայնի. որպէս Թէ եղեալ էր. դու հաներ զմեզ յեգիպտոսէ, և դու ինքնին առաջնորդեալ հաստեցեր զմեզ ատա. դու անկեցեր զմեզ յայս աւազի, և դու ոռոգեցեր զմեզ ջրով օրհնաց քոց. և արդ զօրացո՛ զայս գործ քո. և արա զի միշտ հաստատուն մնացէ ազգս իսրայէլի, միշտ զօրաւոր, և միշտ բարեբեր պտղովք լի. և պահեա՛ անեղկիւղ ի Թշնամեաց, և անեղկեան ի վտանգից։ Արդ այս ասի ուղղակի և ի դիմաց եկեղեցւոյ կամ ի դիմաց հաւատացելոց առ որդին միածին. դու փրկեցեր զմեզ և կարգեցեր յորդիս ած, դու ձեր հրամայեա՛ զի կատարեսցի ի մեզ այս գործ փրկուե՛ քոյ

ես։ Օ այս պատշաճագոյն եւս եղեւ ասել առաքելոց առ քո, հրամայեա ձգել զձեռս մեր յարուեստս և ի նշանս հռչակել զանս քո, զոր հաստատեցեր ի մեզ. (գործ. գ. 20։) Օ այսոսիկ եղեալ մարգարէին՝ յայս առնել այժմ, ինչ ի կատարել ոչ զոր սկսան՝ զնոչ հետեւիլ. վասն որոյ ասէ։

Լեր. Ի պաճարէ հոմն չերուսաղէմէ տէր մոռասցին ի փառս զաւրութեան։

Որովհետեւ որչափ ասէ, զի չերուսաղէմ և ես շնորհեցի վասն իւր տէրն պաշտելոյ զինքն, հաճելացաւ զի անդ զետեղեցի տապանակ իւր. սկիզբն իրի և գուխի փրթայր ածել զայն անդր, զի անտի մատուցցին ոչ պատարագս ժողովրդեան և ինագաւորք. որում և յամենայն սրտէ փափաքէր. յոյր սակս իսկ իմոյ բնաց յոչ հաստատել զնոյն՝ զոր կամեցաւ։ Ոչ այս հայհոյել ասէ։

Ի պաճարէ հոմն չերուսաղէմէ տէր մոռասցին ի փառս զաւրութեան։ Ա. Յոսինքն՝ ի զօրացուցանել քո ի մէզ զայն՝ զոր կամեցար, և ի զետեղել մեր զտապանակդ չերուսաղէմ՝ ի խորանի անդ՝ զոր կանգնեցի ի սիոն, կամ՝ ի տաճարի անդ՝ զոր ունիմք կանգնել չերուսաղէմ, անտի մատուսցին քեզ պատարագս հաճոյական՝ ոչ միայն ժողովրդեան, այլ և ինագաւորք իսկ՝ եթէ ես, և եթէ յաջորդք իմ. և ոչ այսչափ միայն, այլև ինագաւորք այլոց ազգաց եկեալ անդր ընծայիցք՝ անտի մատուսցին քեզ պատարագս։

Ա. տաճարդ բառս չերուսաղէմ՝ որ դնի ի բացառական հոլովին, կարէ իմացեալ լինել և ի սեռականն, գնեալ այսպէս. ի տաճարէն երուսաղէմի մատուցցին պատարագս. կամ ի նեբգոյական հոլովին, դնելով այսպէս. մատուցցին քեզ պատարագս ի տաճարէ քումմէ, որ է չերուսաղէմ. կամ բուս լսէք ի տաճարի քումմէ՝ որ չերուսաղէմ։

Ա. Հետեւաբար ինագաւորքն՝ նշանակին տուս քահանայքն նորա եկեղեցւոյ, որք ի տաճարաց մատուցանեն նոքա ոչ պատարագս մարմնոյ և արեան որդւոյն այլ, և զայն չերուսաղէմ, այսինքն ի դիմաց որ եկեղեցւոյ,

կամ գոլով ի մէջ որ եկեղեցւոյ իբրեւ անդամն նորա։ Այսպէս և քրիստոնեայ Թագաւորք ի դիմաց որ եկեղեցւոյ մատուցանեն այլ զպատարագս՝ տեառնէքէ, և հանդիսէքէ (եսայ. կ. 66։)

Այ երանեալ Թագաւորաց նշանակին որք յերկինս, որք մատուցանեն ի տաճարէ անտի վերինն երուսաղէմի պատարագս օրհնութեան և փառաբանութեան առ Աստ։ Վարձեալ ըստ լսելի՛ նշանակին քարոզիչք քահանին կենաց, որք մատուցանեն ի վերինն երուսաղէմ զոգիս մարդկան,

Յարդոյսէ՛ս իւրաքանչիւր հաւատացեալ՝ որոյ հոգի է տաճար այլ երուսաղէմացեալ այսինքն խաղաղացեալ ի նոր, մատուցանէ հոգւով պատարագս հաճոյս այլ զոգեմտիւքի գործս սիրոյ, և այլոց առաքինութեց։ Այլ քանզի առ այս ամենայն ոչ միայն պահանջի յատուկ օգնականութէ այլ, այլ և պաշտպանութի ի չարէ, և կամ վանումն ի և ինչ արգելիչ իրաց և ինառնչ Թշնամեաց, սմին իրի աղաչէ մարգարէն զնա ասելով։

Հ. Ասպէ՛ ի փաղան եղիգան, ի ծաղիլ ազաբոյ՝ և ի գաւս երինջ։

Փաղան եղեգան կոչի կինձն, այսինքն վայրի խոզն՝ որ ի մէջ եղեգանց չորջի ի ձախին տեղիս. մարթէ և այս իմանալ այսու զի և ինչ վայրենի գազանս, որք Թագչին և ծածկին ի մէջ եղեգանց. գարձեալ գազան եղեգան է կոկորդիլոսն, որ ի գետս առ եղեգամբք բնականայ։ Կամ զուարակն է ցուլ մեծ՝ կամ փոքր, այսինքն արու արջառ. որ յարբունս հասեալ՝ լինի կատաղի յոյժ. որպէս և երինջն էգ արջառ, այսինքն կով, կամ որթ նորա յարբունս հասեալ։ Այսոցիկ կենդանեաց նմանեցուցանէ մարգարէն զթշնամիսն իսրայէլի, և մաղթէ առ Աստ՝ առնել նոցա, ասելով։

Ասպէ՛ ի փաղան եղիգան, ի ծաղիլ ազաբոյ՝ և ի գաւս երինջ։ Յերբեակ են ազգ Թշնամեաց. յառաջնում գասի են նոքա՝ որք ծածկեն զԹշնամութէ իւրեանց, և ոչ երևեցուցանեն արտաքուստ. և ի դիպիլ առաքին չարաչար ի գործ ածեն զայն. և զայսպիսիս

նամանեցուցանել վայրի խոզի և կոկորդիլոսի, որք թագչին ի մէջ եղեգանց. ի թագաւորն մնանել. լով, ի գոհանալ անդ զորն, յարձակին և յարթալար սպանանին։

Ընկերորդումն դասի են նոքա՝ որք յայսոի դիմեն ի վերայ՝ կառաղուելջ. և զայսպիսիս նամանեցուցանել կառաղի զուարակաց, որք մուկեղին յարձակին ի վերայ։

Ընդորդումն դասի են նոքա՝ որք համազելով և քաղցեցուցանելով զինքեանս, պատրեն և կորուսանեն. և զայսպիսիս նամանեցուցանել երինջոց. որք յայտ է թէ բնութէջ իւրեանց ձգեն յինքեանս զզուարակս կամ զցուլս, և թափեն զնոսա յուժոյ։

Զդէզ խոյակելացիք յաւուրս դաւթի թէպէտ և նուազ ձեալ էին զամենայն թշնամիս իւրեանց ըստ երիցդ ևս, բայց ոչնչին և կասկածանս, թէ գուցէ յանպատասխոյ յարիցեն և յարձակեացեն ի վերայ. մնացեալսդ ամենեքեան զտասանակին ետն. վասն որոյ անհամեմատ բազմէջ տանջին զայն, զգուշանային զնովսա. բայց զայս զգուշութէն իբր ոչինչ համարելով՝ աղօթիւք դիմեն առ ած, և աղաչին ամենեքեան զի համարհս զայնոսիկ՝ ոչ միայն յայնմ պահուս, այլ և յամենայն ժամանակի։ Եւ զայս ամենեքեան կիմ զնուանձելս յայս առնել բանիս ասացեալ՝ որով կամի ցուցանել՝ թէ միայն ասացեալն ոչ՝ բաւական է նուաճել զնոսա։

Իսկ ի մանաւորի խօսելով մարթի է ասել՝ թէ ասա գաղանաւ եղեգան իմանալ մարգարէն զթագաւորն եգիպտոսի, ուր կան բազում կոկորդիլոսք ի մէջ նեղոս գետոյ. և այս սովորութէն է հարատասանից զանոնն եբևելել կենդանւոյ իբրեք աշխարհի՝ դնել փոխանակ թագաւորի այնը աշխարհի. որպէս դնել զանունդ վիշապ՝ փոխանակ թագաւորին մարաց, և զանունդ ազաւնի փոխանակ թագաւորին ասորեստանեայց. սոյնպէս և զանունդ գազան եղեգան՝ որ է եայլ. սոյնպէս և զանունդ կոկորդիլոս՝ փոխանակ թագաւորին եգիպտոսի։

Իսկ զուարակաքն մարթի է իմանալ զթագաւորս եթովպացոց, որք իբրև զզուարակս պարարտացեալ և գազանացեալ էին։ Այնպէս և երինջովք մարթի է իմա-

նալ զփղշտացիս և զայլ ազգս պաղեստինացւոց յորս
սաստել խնդրէ մարգարէն. այլ զառաջնոց երկուց
թագաւորացն խօսի նաև ՚ի համարն 32. և վկայէ
զնոցանէ անդ՝ թէ հանդերձեալ են պատիւ ընծայել
տայ ՚ի խրատիլ նոցա ՚ի նմանէ։

Ոգևորապէս՝ այսոքիւք գաղանօք նշանակին թշնա-
միք եկեղեցւոյ. և նախ գազանաւ եղեգան նշանակի
սատանայ, որ ծածուկ գործէ զչարիս, յեղեգունս
ձախին տեղեաց բնակի. այսինքն յայնպիսի անձինս,
որք ունայն են ՚ի հնարից կամ թեթևացեալ են յա-
ռաքինութենէ և դիւրաշարժք են ըստ եղեգանց. և
կամ ունայն հպարտութիք բարձրացեալ. և կամ կեան
՚ի գիջութենէ և ՚ի հեշտութենէ. սոքին լրի սակ զնմանէ
՚ի գիրս յոբայ (խ. 16.) թէ * ընդ ազգի սզգի ծա-
„ ռայք ննջէ, առ պրտուտս, և եղեգամբք, և կնխունով
„ (որք ՚ի ձահիճս բուսանին)։ Վարձեալ այսպիսի
գազանօք նշանակին հերետիկոսք, որք յեղեգունս
դեգերին այսինքն ՚ի գրուածս ստութենէ, և գրուածք
իւրեանց ևս ապականեն և սպանանեն զոգիս հաւա-
տացելոց. կամ զի են սոքա եղէգն սատանայի, այս-
ինքն գրիչք նորա ՚ի գրել զչար աղանդս ՚ի կորուստ
անձանց իւրեանց և բազումք ոգւոց անմեղաց։

Ջուարակօք նշանակին արտաքին թշնամիք այսինքն
հեթանոսք, հրէայք ևն. որք ՚ի սկզբան անդ ամենայն
զօրութիք յարձակեցան ՚ի վերայ եկեղեցւոյ. այլ սաս-
տեաց ՚ի նոսա ամօ, և ոչինչ կարացին առնել։ Ասկ
երնջովք իմացեալ լինին ընտանի թշնամիք եկե-
ղեցւոյ, ոչ այնոքիկ միայն՝ որք մօտիւ վարդապետու-
պատրեն զանձինս յողղոյգ, այլ և որք գարշ վա-
րուք գայթակղութիւն լինին տկարաց։

Վարոյապէս՝ նոյն իմաստ առաջի դնի աստ. ըստ
որում սովաւ նկարագրին երեքին թշնամիք հոգւոյ.
այսինքն է սատանայ օրինակեալ ՚ի գազան եղեգան.
աշխարհ օրինակեալ ՚ի յարձակումն ջուարակի. և
մարմին օրինակեալ յերինջ. զորս սաստել եցոյց
մարգարէն։

Վարձեալ գազանօք եղեգանց նշանակին նենգա-
գործք և խաբեբայք, ջուարակօք չար երիտասարդք.
և երնջօք լուրբ մանկամարդք և պճնասէր աղջկունք։

կամելով ապա մարգարէին խոտան ցուցանել զսուտ, և զերս ընտրեալքն են ի սոսին՝ յարէ զինն և ասէ:

ՅՈՎԵՍՊԷՆ այնուէ՝ որ ընտրեալ են արծաւնով. զրուեա՛ ինէ զինեանոս՝ և ոչ կամին ընդ պատերազմ:

Ողջ ինամեան ի վերոյ նմանեցոյց գազանաց, և կատաղի զուարակաց. և խնդրեաց յոյժ աստել ի նոսա. քայց քանզի էին ի նոսա նաև այնպիսիք՝ որք ունէին զսուտ ինչ կամ զաղնուականութիւն բնական, զայն և ա՛ի մէջ բերէ. և ցուցանէ նոցին և սա լինել աստուած և խոտել. վասն որոյ ասէ:

ՅՈՎԵՍՊԷՆ այնուէ՝ որ ընտրեալ են արծաւնով: Կամի ասել. որք ընտրեալ և պատուականք երևին արծաթով այսինքն փարթամութիւն, որով և կամին Հոխանալ ի վերայ մեր, խոտեսցին նոքա այսինքն արհամարհեսցին և ի սատելոյն ոյ անպիտանասցին: Կամ դարձեալ այնոքիկ ինամիք մեր որք պարծին ի վերայ մեր՝ թէ կացեն իբրև արծաթ ընտրեալ և մաքուր, և մեք ոչ նոյնպիսիք. նոքա սիրէջ գոլով աուաջի ոյ՝ խոտեսցին ի նմանէ: Կամ դարձեալ նոքա որք իբրև արծաթ փորձեցան ի բովս և անպիտան գտան՝ խոտելի համարեսցին աուաջի քո:

Ա.յս Թուի Թէ հայի յայն զոր ասաց *սաստեա՛...՝ի „ դասս երկնից‖. իբր զի զորս անդ կոչեաց երկնիս՝ սատ կոչէ ընտրեալս արծաթով. և վկայէ Թէ հանդերձեալ են խոտել. նոյնպէս խոտեսցին և այլ հեԹանոսք, և տարապարտ կռուօղք. ըստ որում և յայտ առնէ յաջորդ բանիւն ասելով:

Ցրուեա՛ զինեանոս, և ոչ կամին ընդ պատերազմ: Ա.յս բան է իբրև բացատրուԹիւն այնոր՝ զոր եդ ի նախընԹաց համարն՝ յասելն *սաստեա՛ ի գազան եղեգան, „ի ժողովս զուարակաց‖. զի զորս անդ այսպիսի կոչեաց, սատ ցուցանէ զնոսա լինել հեԹանոս, և զորս անդ կոչեաց զուարակս, սատ կոչէ չարակամն, կամ կամեցօղս պատերազմելոյ տարապարտուց. որպէս Թէ ասէր. ցրուեա՛ զայնոսիկ հեԹանոս, որք ոչ կամին մեզ բարի, այլ չար. նոյնպէս ցրուեա՛ և զայնոսիկ, որք պատրաստին պատերազմիլ ընդ մեզ առ՛ի վանել

Հոգևորապէս՝ այս բան ասի ՚ի դիմաց եկեղեցւոյ հայելով յագիր ագիր թղնամիս. մի՝ յայնոսիկ՝ որք բանիւք ցուցանեն զքրիստոնէութիւն, որպիսի են հերետիկոսք, և փիլիսոփայք հակառակք. զորս կոչէ ընտրեալս արծաթաթոյլ. ուր արծաթաթոյլ խմացեալ լինի բան կամ դիտուն. և զսոցանէ ասէ խոստացեալ այնպիսի՝ այսինքն թէ խոտելի լիցին այն փիլիսոփայք և այն հերետիկոսք, որք արծաթափայլ բանիւք իւրեանց ընտիր երեսին և զարմանալի ։

Յերկրորդ հայի յայնոսիկ՝ որք թէպէտ և ոչ պատերազմին իրօք ընդ եկեղեցւոյ, բայց անջատ կան ՚ի նմանէ, և ոչ կամին յարել ՚ի նա. և զսոցանէ ասէ, ցրուեա՛ զԵհեզեանսոս, իբրև թէ ասէր. որովհետև հեթանոսք ոչ են միացեալ ընդ եկեղեցւոյ, եթէ կամ՝ ցին միաբանել ընդդէմ եկեղեցւոյ ցրուեսցին ։

Յերրորդ՝ հայի յայնոսիկ՝ որք իրօք պատերազմին ընդ եկեղեցւոյ. որպիսի են դևք, և այլ բռնաւորք, որք ցրուեսցին ՚ի զօրութենէն ՚ի, և անգործ ՚ի՝ առացին ՚ի կամս իւրեանց ։

Յարդյապէս, ըստ որում գրէ Հռոբէաղէն ՚ի հանրա կանն, խոտելիք են եկեղեցւոյն ՚ի այն առաջնորդք և այն քահանայք, որք մինչդորդուէ արծաթոյ կամ պարգևաց ընտրին, և ոչ կոչմամբն ՚ի. զոյն ասէ և բարեզ (՚ի մեկն. մարկ. գլ. ժ՚ը.) և (՚ի գլ. ժ՚ը.) վայ և ա՛ւ այնոցիկ եպիսկոպոսաց որք վասն արծաթոյ ձեռնադրեն, և կամ կաշառով ձեռնադրին, և յաստիճան առաջնորդուէ ելանեն ։ Այսուհետ խոտելիք են, մանաւանդ թէ անհեթալք են՝ եթէ ձեռնադրելք և եթէ ձեռնադրօղք ։ Ի սոսին հայելով ասէ մեծն խոսրով. (՚ի մեկն. ժամագրք. երես. 122.)

* խոտեսցին ընտրեալքն արծաթոյ, և որք վասն
,, ագահութեն կամ փառաց՝ գործ վճարիցեն. և
,, դատեսցին առաւքն և առաւքն ։ Այլ առաջ մա-
,, մնոյ, և ձեռնադրեցեր զոք, գյուդայեանն և
,, զսիմոնեանն ախտացար զախտ ՚ի դատապարտեն
,, անձանց, զպարգևան այ ընդ վաճառս փակեալ.
,, զարժանիսն զրկեալ ՚ի շնորհացն՝ և զանարժանն զք
,, ձեռնադրեցեր ։ Այնպէս դատապարտեն են

արժանի այնոքիկ՝ որք կեղեքեալ ժողովրդեն՝ ժա-
ղովեն գրամս ի նոցանէ և նորօք հասանեն յիշխա-
նութիւն հոգևոր · որպիսի կին և քահանայապետք
հրէից առ հռովմայեցւօվք , զի արծաթով ստանային
ի նոցանէ զքահանայապետութիւն , և բազմանային ։
Վարձեալ՝ որպես խոտելի են այսպիսիքս , այնպէս
մերժելի և ցուռելի են մնիք իբրև զկեղծաւոսս ,
նոյնպէս և չարամիտք և բանսարկուք իբրև զկամեցօղս
պատեբազմի ։ Այլ եթէ բազմութիւն արծաթոյ եւս
ձախացեալ իցեն , առելի են վասն ծառայ լինելոյ
առելի ախտից ։ Արծաթ և ոսկի քրիստոնէի է մե-
ռուցանի ախտից , և ոչ յաձախութիւն ընչից · որպէս
ասէ եղիսկոպոսն (ի գոլ · լուս · երես · 308) · « այս
,, են (այսինքն այս մեռուցմունք ախտից են) գինք
,, գառանցն քոյ · և ոչ բազմութիւն արծաթոյ · զի
,, խոտեսցեն այնոքիկ՝ որք ընտրեալ են արծաթով ։
որք և յաձախելոյն ի նոյն , բերին ի կող և ի
հոխ · ըստ որում և յարի զկնի՝ թէ « կանչն ընդ
պատերազմ ։

Խոտելի են դարձեալ և արատաբնակեալ առաքինութիւք
կեղծաւորաց · և ցուռելի են նեբքին գործք նոցա
իբրև զդրօճս հեթանոսաց · քանզի սոքա արտաքուստ
ընտրեալ երևելով և բարի օրինակ ցուցանելով զին-
քեանս , բազում անգամ գայթակղեցուցանեն զպար-
զամիտս , յորժամ գործեն ինչ ընդդէմ առաքինու-
թեանց , զի պարզամիտք առաքինի համարելով զնոսա ,
յորժամ տեսանեն՝ թէ գործեն նոքա զանարժանս ,
մեք եւս ուրեմն կարելի գործել ասելով զլորին ։ Այլ
զի այպիսիքս գաղտ պատերազմին ընդ անմեղս ,
վասն այսորիկ զոյցանէ ասէ · « զի կամին ընդ պատե-
բազմ ։ Ո այսոսիկ եդեալ մերգարէին՝ առաջի առ-
նէ այժմ և զգալ հեթանոսաց ի պատուոն ծառայու-
թեն ոչ , և ասէ ։

Լիր · Վանէոցն հրէշտէ չէէդոոսէ · հնդիէ չոոՀլոէդն
չեՀոնոո էչեն սո ձէ ։

Ոչ է չայտ , թէ ի ժամանակին՝ յորում առաց մար-
գարէն զայս սաղմոս , արդեօք եգիպտացիք և հնդիկք
զոբս յիշէ առ՝ ունելն բարեկամութիւն կամ թէ նա-

մուԹէ ընդ խորայէլի, Թէ ոչ. զի այս ոչ ցուցանէ
՚ի գրոց. և սակայն առաջնիկայ բանքդ ցուցանեն՝ Թէ
մարգարէն ՚ի խնդրելն յիւր աստուծէ ՚ի նոսա, և յայլ
Թշնամիս, սովին փսխաքերը և խնդրերը յիւր, զի նոքա
ևս ՚ի գրոցի և էցեն ոչ միայն ծանիցեն զխորայէլ
պաշտպանեալ յիւր, այլ և առ նոսա գալով մատու-
ցեն պատիւ և պաշտօն իւր ՚ի տաճարի նորա. յայս
միտ խօսելով ասէ:

Լինէցին հրեշտակք յերկինս: Այսինքն ՚ի ցուցանել
իւր զգօրուԹէն իւր առ Թշնամիան խորայէլի, մանա-
ւանդ առ եգիպտացիս և առ հնդիկս, գիտացեալ
նոցա Թէ ՚ուծ բնակի ՚ի մէջ խորայէլի՝ առաքեցին
հրեշտակս ՚ի գիմաց իւրեանց հանդերձ պատարա-
գօք. և կամ իշխանք նոցա եկեցին ընծայիւք: Այլ
յառաջ քան զամենայն հնդիկք ասէ կանխեցին.

վասն որոյ յարէ:

Ընդէղ յառաջագոյն ՅԵՌՈՒՍԱԼԷՄ էին առ ՚ուծ: Այս
բառդ ՅԵՌՈՒՍԱԼԷՄ՝ ոչ նշանակէ զայն՝ որ ձեռն տալով
օգնէ, այլ նշանակէ զայն՝ որ գիմէ առ ՚ուծ, և ձե-
ռամբ տայ զընծայս, որ է ասել, ընծայատու կամ
ընծայաբեր: Եւ այս ըստ ոմոյ ձարտասանիցն՝ որ կո-
չի փոխանունուԹիւն. որով անուն տուողին դնի փո-
խանակ անուան տուեալոյն. և զի հասարակօրէն
ձեռամբ տուեալ լինին ընծայք, վասն այնորիկ փո-
խանակ ընծայ դնելոյ՝ ձեռն դնէ. ուստի և փոխա-
նակ ասելոյ, ընծայատու, ասէ ձեռնտու լինին:
Կամ ըստ այլ Թարգ". և ըստ եբր". տացեն ձեռս.
որ է նոյն: Նայց միանգամայն ևս նշանակէ պարզապէս
մատուցումն կամ վերացումն ձեռաց առ ՚ուծ ՚ի նշան
հպատակուԹեան, և պաշտամանն. և ըստ այսմ բառդ
ՅԵՌՆՈՒ՝ ըստ ներքին զօրուԹեան նշանակէ ասել անձ-
նատուս, այսինքն նուիրօղ անձին առ ՚ուծ:

Նոքա հնդիկք ասելով իմացեալ լինին աստ այնոքիկ
ազգք՝ որք բնակէին ՚ի վերնակողմն պաղեստինոյ ՚ի
հարաւ կուսէ. ևս և բնակեալքն ՚ի սաբա, նաև յե-
Թէովպիա, որք առ նախնիս հնդիկք կոչէին. և ըստ
եբրայեցւոց քուշք, այսինքն սեաւք. զի քուշն սեաւ
լի: Նոքա ասէ յառաջագոյն ընծայաբերք լինին առ
՚ուծ, որպիսի եղև տիկինն սաբայ. որ եկեալ առ սո

ղոմեն պատարագօք, և տեսեալ զտաճարն այլ և զանձնային կարգ սողոմոնի՝ ասաց. * եղիցի տր ՚ած օրհ-
,, նեալ՝ որ հաճեցաւ ել քեզ, տալ զքեզ յաթոռ թա-
,, գաւորութե (ոչ այլոյ, այլ) նորոյ. զի յաղագս սի-
,, րելոյ ինն այլ քումդ զնորայել, և կացուցանելոյ զնա
,, յաւիտեան ետ զքեզ ՚ի վերայ դժոյա թագաւոր ‖.
(բ. ՇԱԱՑ". Թ. 8): Այնպէս և եգիպտոս արար ՚ի
սող ոմոնի։

Ա՛արգարէն աստ զերկուս ազգս ևեթ յիշեալ լռելեայն իմն կամի իմացուցանել և զայլ ազգս եթէ զմօտաւորս և եթէ զհեռաւորս. եգիպտացւովք զմօտաւորս, զի մօտ էին նոքա. իսկ հնդկօք զհեռաւորս, որք բերկին զընծայս ՚ի տաճար ՚ին։

Ա՛յլ այս ամենայն տիրապէս ՚ի նորումն կատարեցաւ. յորում թագաւորք ազգաց՝ եթէ մօտաւորաց, որպիսի էին եգիպտացիք և արաբացիք, և եթէ հեռաւորաց, որպիսի էին հնդիկք, այսինքն եթէոպացիք և սաբացիք, մի քան զմի կանխեցին գալ առ ՚ած։ Օ՛ եգիպտացւոց ասի (ըստ բանին եսայ. ԺԹ. 1.) Թէ ՚ի գնալ ՚ին մերոյ յեգիպտոս, և ՚ի կործանիլ ձեռագործացն եգիպտացւոց, և ՚ի լքանիլ սրտից նոցա՝ յետ ժամանակաց իբրև քարոզեցաւ անդ աւետարանն քրի, ՚ի միտս եկեալ հաւատացին ՚ի քս. և հաւատալով իբրեանց իբրև թէ հրեշտակութիւն առաքեցին առ քս կամ առ եկեղեցի նորա. յայսմանէ կանխեցին նաև հնդիկք այսինքն եթէոպացիք. ըստ որում գրի ՚ի գործս առաքելոց. (Ը. 27.) զնեերքինուհոյն կանդակայ տիկնոջ եթէոպացւոյ. որոյ վասն ասէ հնդիկք յատաջապոյն ձեռնտու լինին։

Պարթ է սոքիմբք իմանալ և զերիս մոգսն՝ որք յատաջ քան զամենայն ընծայաբեր լինելով իբրև թէ յատաջապոյն ձեռնտու եղեն առ ՚ած։ Օ՛ սոյն ունիմք ասել և զհայոց, վասն զի աբգար թագաւոր հայոց կանխեաց ձեռնտու լինել առ քս գրով և գործով։ Ոմն զի ասի զգեհոնն գետոյ՝ թէ * նա պատէ զամենայն երկիրն եթէոպացւոց ‖. (ծննն. Բ. 13). և յայտ էակ է՝ թէ գեհոնն գետ մին ՚ի ջրից գետոց գրային ՚ի հայոց եկեալ, և է ՚ի հայս. ըստ որոյ

և Ծործորեցին (՝ի մեկն. մատ. գԼ. Ճ. 2.) դնէ բնակիլ եԼիափսացոց ՝ի Հայս նեըբկինս. քանզի խոսեԼով զանգրէսաս առաքեԼոյն ասէ. * ապա գնաց ՝ի ,, սեբաստացոց քաղաք մեծ . . . ուր և նեբսագոյն ,, եԼիափսացիք բնակէին ։

Ասէ՞ պարզապէս ըստ հոգևորին առեԼ գրէ այսպէս. * եգիպտոսիս և հնդկօք զտիեզերաց եբկրի ,, գկոչումն նշանակէ. քանզի եգիպտոսն խառսար լսէր ,, իսկ եԼիափսացիքն Թուխք են մարմնով. այսպէս ,, հնԹանոսք էին յիմանալի խառսար, և սեացեԼք ,, հոգւով յախտից մեղացն, եԿին յեԿեղեցի. եւտուն ,, գձեռս իւբեանց յատ, և կանգնեցան ՝ի կործան ,, մանէն ։ Ոըոյ վասն զամենեսին զոսոս յօբհնուԹի հրաւիրէ մարգարէն ասելով ՝

ՀՓ. ԹՓաոաբուԲէ՝ եբէյէ օբհնեցէ՛ զՔՁ, և սաղմոսասացէ՛ն։

Կատա ԹՓաոաբուԲէ՝ ոչ դնէ աստ ՝ի վերացեալն փառսանակ իշխանուԹիՆ ԹագաւորացՆ, այլ ՝ի Թանձրացեալն փոխանակ անձանց բնակելոց ընդ իշխանուԹէ այսը կամ այնը Թագաւորի. զորս իբը պանծանօք խրախուսակ օբհնել զՅՔՁ յառեբն ։

ԹՓաոաբուԲէ՝ եբէյէ օբհնեցէ՛ զՔՁ, և սաղմոսասացէ՛ն։ Կամի ասել՝ ոչ միայն խոսաչելացիք օբհնեացեն զՅՔՁ, այլ և գուբ ամենեբքին՝ օբը բնակեալ եբ ընդ ամենայն ԹագաւորուԹիս. և սաղմոս ասացեբ նմա իբրև Չմոբտեան ՅՔ, օբով գուշակի և գաբձ հնԹանոս ԹագաւորացՆ ։

Ի՞արԹ է ստանօբ ԹագաւորուԹիՆ իմանալ և ըզԹագաւորս եբկրին պաղեստինոյ, զորս եբնջոց նմանեցոյց ՝ի Համարն. 30. զոսոս և յօբդորել գառնալ առ ՅՔ և օբհնել զնա ։

Դարձուցեալ ապա մարգարէին զձայն իւր առ ամենեսին ՝ի հասարակ՝ առանց որոշելոյ զոյս ոք կամ զայն՝ յօբդոր լինի ամենեցուն՝ պատրաստել ՅՔ Ճանապարհ առելով ։

ՃԾ. Ա՛նապատն արաբէ այնիկ, ուր նոսի յերկինս երթիկ ընդ արեւել։

Ի.յս Հայի յայն՝ զոր եդ ի համարն 4. Հանդերձ նախընթաց համարոյն յասէ. * օրհնեցէք զնա՛ և սաղմոս ասացէք անուան նորա. Ձանապարհ արարէք այնիկ՝ որ նոսի ընդ արեւմուտս ։ Ի.ն՝ զսոյն կրկնէ և ասա այլով բանիւ, և այլով խորհրդով. և ասէ.

Ա՛նապատն արաբէ այնիկ, ուր նոսի յերկինս երթիկ ընդ արեւել։ Կ՛ժուարուի մեկնութեանէ բանիդ է՝ ի բառիդ ընդ արեւմուտս և ընդ արեւել. զի ի վերոյ ի Հաւմարն 4. եդ, նոսի ընդ արեւմուտս, իսկ ասա՝ թէ նոսի ընդ արեւել. բայց դիւրաւ միաբանի այս այնու՝ զոր ասացաք անդ. իբր զի յայս սաղմոս խօսի մարդ արևն զնեկայութեն այ՝ որ յանդիման լինէր ի ձեռն տապանակին. և զի զայն ածէին յարևմտից կուսէ յարևելակողմն, ըստ երկուց ևս ուղղութեան բանդ այդ. որպէս թէ եգեալ էր. Ձանապարհ արարէք այնիկ որ յերկինս երկնից գոլով և ընդ արևմտակողմն բնակեալ լինելով այժմ գայ և նոսի ընդ արևելս ի սիան։

Կ՛արձեալ այս բան որովհետև դնի Հանդերձ յարադրութեաբ բաւիցդ յերկինս երթիկ, ի յարեվն զկնի՝ ընդ արեւել, եթէ համեմատեսցի ընդ այնմ զոր ասաց, թէ նոսի ընդ արեւմուտս, յայտ առնէ զտիրելն այ ի ծագս մինչև ի ծագս աշխարհի. որպէս թէ եգեալ էր. ած է յերկինս երկնից, և տիրէ ամենայնի ընդ ամենայն ծագս աշխարհի. և զի արևելք և արևմուտք յայնի երևին մէզ՝ զնոսին ևս է յիշէ. ի միում ասելով ընդ արևմուտս, և ի միւսումն ընդ արևելս։

Ի.յլաբանօրէն՝ այս բան Հայի ի համեմատմանն ան մերոյ. և դնի իբր յորդոր խրախուսանաց առ հրեշտակս, Ձանապարհ առնել նմա, այսինքն Հանդիսանալ՝ ցուցանել զձանապարհ նորա, որ բարձրացեալ ի վեր՝ յերկինս երկնից նոսի և բազմի անդ ընդ արևելս կամ յելս արևու, այսինքն յարդիւնս լուսոյ ի ծոց Հօր, յորմէ ծագին և ջեղուն ամենայն լուսա-

ւորութիւնք որպէս լոյս յարեւելից։ Ալ ան զի իջանել
ձեզ մերոյ էր իբրև ընդ արեւմտեաս խոնարհիլ՝ ծած-
կելով զճառագայթս ուժութեան իւրոյ. իսկ ելանելն
յերկինս՝ էր իբրև ընդ արեւելս բացիլ և լուսա-
ւորել զամենեսին։

Պարտեալ՝ որովհետեւ ձերն մեր ի լեռնէ նիհիւնից
համբարձաւ, նոյն լեառն գոլով յարեւելակողմն ե-
րուսաղէմի, ըստ այսմ եւս կարի ասիլ թէ նոտի
յերկինս ել արեւելս. որպէս թէ եդեալ էր. ելեալ
յարեւելից կուսէ երուսաղէմ՝ նոտի յերկինս։ Ալետի
ասէ բառեղ (՚ի մեկն. մարկ. գլ. ժէ.) * գԼպ
,, արեւելից արար զհամբառնումն. ըստ այնմ, թէ
,, նոտի յերկինս երկնից ընդ արեւելս ։

Փոքր մի այլազգ մեկնեալ վարդանայ զայս բան գրէ
այսպէս. * նոյնս յարեւմուտք կայք տէրն և խնամէր.
,, մինչև հաւատացին, և երթեալ արեւելք, և երթեալ եր-
,, կինք երկնից՝ զոր ուներալով. այլ և որ նոտի ընդ
,, աջմէ հօր. ձանապարհ հոգեցիք, և ակն կալէք
,, գալստեան նորա ահագին փառօք յարեւելից ։

Լետ այսմ մեկնէ և լամբ՚ յաակէն. * նոյնս արեւմուտք
,, էր աչխարհս, ուր երեւեցաւ քրս, խաւարեալ կաս-
,, պատուէր. իսկ ծագեալ արեգականն ՚ի բարձանց,
,, և լուսաւորեալ զխաւար մեր . . . եղև փոխանակ
,, արեւմտից արեւելք . . . արդ ով դուք ուղղափառ
,, քաղաւորք, իշխանական զօրութիւդ ձանապարհ
,, հոգեցիք զոգիս մարդկան. կամ որ անց ընդ եր-
,, կինս, և առաքեալ զճառագայթս հոգւոյն՝ լուսաւ-
,, որեաց զաչխարհս։

Աչն այս կարէ ակնարկել և ՚ի նոր ուժածինն, զի նոտ
է երկինք երկնից, յորում նստաւ քանն ուժ, և ՚ի
նմանէ իբրև յարեւելից ծագեցաւ նա ինքն արեգակն
արդարութեան, և լուսաւորեաց զխաւարեալս մեզ։
Ալետի ասէ խորենացին (եղեւ առ սահակ արծրու-
նի). * ՚ի նոր կուսէն հաստատեաց փայլեալ անմուտ
,, արեգականն՝ լուսաւորեաց զընդհանուր տիեզերս ։
և թէ * զարեգականն արդարութեան յերկրիս ծագեաց
,, լոյս, ձշմարիտ արեւելք եղեալ ։ Ցնա զայսմա-
նէ և զայլ բազում ինչ ՚ի շարականն ՚ի զանազան
կարգս։

Աչքդ չեմ տանէլ մարգարէին զնստելոյն ՚ի չերկինս՝ աղդ առանձ, [1] Եթէ չերկինս գոլով՝ չերկրի եւս է. եւ ջայս առաջի դնէ ըստ Նաամին ՚ի յորդից. ով՝ ըստ բնական կարգի ՚ի ձայնէ նորա. երկրորդ՝ ըստ գերբնական կարգի ՚ի զօրութենէ սքանչելեացն. երրորդ՝ ըստ բարոյական կարգի ՚ի սրբութենէ ծառայից նորա. չորրորդ՝ ըստ ամենայն կարգի ՚ի պաշտպանութենէ ժողովրդոյն իւրոյ։ Աստղ ըստ Նաամի, զի ըստ խորհրդոյն եւս զամենայնն գրեթէ ՚ի մէջ բերէ չիւբասքանչիւր առաջնոյն խօսելով ասէ։

ԻԵ. Ա՛հա մօտ չէ՛ խօսքդ ՚ի բերանդ եւ ՚ի սրտի քում՝ պահես զայն։

Զայն ՚ի՞ ըստ այլևայլ մտաց առեալ լինի ՚ի սոր գիրս (զորմէ տես ՚ի տաղ. իբ. 3.) բազում անգամ եւս ձայն ՚ի՞ ասի ձայնն որոտման եւ կայծակն, յորժամ ՚ի ձեռն այնպիսի ձայնի յայտանի ինչ. որպէս եղև առ սամուէլիւ (ա. Թագ. ժէ. 18.) զորմէ տես ՚ի յառաջ բերեալ տաղ։ Եւ չերբեմն ձայն ՚ի՞ կոչի եւ ազդուածք բարկութեն ՚ի՞։ Ըստ երկուցս ըստ այսոցիկ դնի ասա բառդ ՚ի՞ յասելն։

Ա՛հա մօտ չէ՛ խօսքդ ՚ի բերանդ եւ ՚ի սրտի քում։

Կամ ասել. Ճանապարհ արարիք ՚ի՞, և զգուշացարուք առաջի տապանակի Տեառն. ասա Եթէ ոչ՝ ահա տացէ զձայն իւր, այսինքն ահա որոտացէ ՚ի ձայն զօրութեն կամ հնչեսցէ աստուածային ձայնիւ, և հարցէ կայծակամբք, և կամ խորտակեսցէ բարկութիւն որպէս և առաքն իսկ ՚ի հանդիսի անդ, Եթէպէտ և առանց ձայնի՝ ընդ ոգւոյ. զայս եդեալ՝ յորդորէ փառս տալ ՚ի՞ օրհնութենէ ասելով տուք զփառս Տեառն։

Հոգևորապէս՝ բազում ինչ խմացեալ լինի ասա ձայնիւ Տեառն. Նախ ձայնն քրիստոս ՚ի յարուցանել զմեռեալս յաւուր կատարածի աշխարհիս. յոր միտ կամի ասել. Նա որ ՚ի քէ չերկինից և խնայարհեցաւ չերկիր իբր յարևելից յարևմուտս, և եկ դարձեալ չերկինս և նստաւ չեղս արևուս, ահա չէտ ասկաւտ ասցէ զձայն իւր ա. մենազօր և ամենազդու. և յարուցցէ զամենայն զմեռեալս. ըստ այնմ (յովէլ. ե. 25). * յորժամ մեռ-

,, եալք լսիցեն ձայնի որդւոյն նորա, եւ որք լսիցենն
,, կեցցեն ... զի եկեսցէ ժամանակ, յորում ամենից
,, որ ի գերեզմանս կայցեն, լսիցեն ձայնի նորա,
,, և եկեսցեն արտաքս ։

Այս ձայն Թէպէտ և հրեշտակք հնչեցուցանեն ըստ պօղոսի (ա. կոր. ժե. 52. և ա. Թես. դ. 15.) բայց զօրութի՛ ձայնին է՝ ի քան իրքև՝ ի սկզբնական պատճառէ. վասն որոյ և նա ինքն պօղոս՝ փոխ՛ ՚ի կոչէ զայն, և ՚ոչ մեր ասէ լինել այնմ ձայնի իւր ։ Իսկ պատճառ միջնորդութե՛ հրեշտակի ձայնէլոյն ո՛չ է կարօտուն, այլ պատուն. զի պատիւ այնպիսի դատաւորի պահանջէ՝ ոչ իւրով անմիջական ձայնիւ կոչել յատեան զդատելիսն, այլ ձայնիւ պատգամաւորաց զձայն իւր հնչեցուցանողաց ։

Այլ արդ եթէ ձայն զօրուէ էր այն, այսինքն ձայն զօրաւոր, որ յարուցանէր զդի մեռելոյն՝ յասէին. * պատանի՛ դու քեզ ասեմ արի ։ (ղուկ. է. 14.) և Թէ * զաղաւէ՛ արի ես արտաքս ։ (յովհ. ժե. 43.) ապա քանի՛ ամենազօր իցէ ձայնն այն՝ որ զամենայն մեռեալս և ՚ի մոխիր դարձեալս, և ցրուեալս, և այլափոխեալս, միանգամայն ՚ի միում վայրկենի յարուցանիցէ ՚ի կեանս ։ Արդ ոչ կամին լսել այժմ ձայնին քո առ ՚ի կեանս, ոչ անիմիջական ձայնին ՚ինէ ըստ ընդելոյ, և ոչ միջնորդական ձայնին արտաքուստ բանիւ քարոզչաց հնչելոյ, յետոյ ունին լսել, բայց ոչ առ ՚ի կեանս, այլ առ ՚ի մահն յաւիտենական ։

Այրկրորդ այսու ձայնիւ իմացեալ լինի վճիռն այն զոր ունի տալ տէրն մեր առ մեռեալսս. * երթայք ,, յիւնէն անիծեալք ՚ի հուր յաւիտենական ։ սոյն պէս և հրաւէրն այն առ արդարս ասելով. * եկայք ,, օրհնեալք հօր իմոյ ։ մատ. իե. 34. 41.) ՚ի սոսա եւս հայելով ասէ մեզդ արէս. ՚ի լսել ձեր զայս ձայն՝ տուք զփառս ՚ին ։

Այրրորդ՝ ըստ լսմբ՛ ձայնիւ ՚ին իմացեալ լինի աստ զօրութի՛ն այ առ ՚ի կարօղս գործելոյ զամենեսին. քանզի լսմբ՛. նոյնպէս և վարդ՛ ոչ ընթեռնուն նախ գրիւս ՚ի ասելով՝ տացէ զձայն իւր ՚ի ձայն զօրութե՛. այլ առանց նախդրի՛ տացէ զձայն իւր ձայն զօրուէ. այսինքն տացէ զձայն իւր որ է ձայն զօրութե՛, և այ-

սու՝ ի ձեռն Յայնմին խոնարհ զղջումն ընդ-
Ողբորդ՝ խնդրեալ լինի Յայն կանխագուշակութեամբ
մարգարէից, և աւետարանութեամբ առաքելոց. բայց
առաւել ևս նոյն իսկ Յայն ինն յաւետարանել իւրում
ամենազգու բանիւ. (տե՛ս և ի սաղ. ԻԶ. 3—6).
Հինգերորդ՝ խնդրեալ լինի Յայն ի իմման հոգւոյն սքղ-
դի ասի (ի գործս առաք. ը. 2). * ,,Եւ եղև յան-
,, կարծակի հնչումն յերկնից՝ եկեալ իբրև սաստիկ
,, հողմոյ, և ելից զամենայն տունն՝ յորում նստէին.
,, և երևեցան նոցա բաժանեալ լեզուք իբրև ի հրոյ,
,, և նստաւ իւրաքանչիւր ի վերայ նոցա. և լցան ա-
,, մենեքին հոգւով սրբով, և սկսան խօսել յայլ լեզուս,
,, որպէս և հոգին տայր բարբառել նոցա». Եւ յայսմ
ամենայնի գՀետ եկն այն՝ զոր յարէ մարգարէն, այս-
ինքն և տալ փառս Յայ. ըստ որում օրհնեմք յայտնե-
ցեալ մեծավայելչութեանդ փառացն Յոյ յիսուսեալ և յամե-
նայն ազգս. և զայսմանէ խօսի ի յաջորդ համարն
ասելով.

ԼԺ. Եվ վերայ խորհելի գեղեցկութեանն նորա, զղջումն
նորա փրկել յամս երկիցդ.

Ա՛ն մեծավայելչութեանն Յոյ կրկնակի կարէ մտածիլ. մի՝
յինքեան, և ըստ այսմ նշանակէ անսահման մեծութե-
և անբաւ առաւելութեանդ փառաց կատարելութեանդ նորա.
և մի ևս՝ առ արտաքս, և ըստ այսմ նշանակէ յայտ-
նութեանդ մեծութեանն այնր փառաց կատարելութեանդ նորա,
զոր ցուցանել առ մարդիկ ի ձեռն սքանչելիս իրաց,
մանաւանդ ի ձեռն այնպիսի գործոց՝ որք վերագոյնն
ի գերբնական կարգ. որպիսի էր և յատուկ ներկայ-
ութեանդ նորա ըստ Յոգւոյն և ըստ զանազան գերբնա-
կան իմացից, զոր ցուցանէր առ ազգն խորհելի.
զոր և արդ իսկ առաւելագոյն ցուցանէ առ նորս իս-
բայել։ Իսկ զզջումն այն նշանակի ամենակարողութե-
նորա ի գործելն զմեծամեծս. և զանհատանելի իբր.
ի տոսա հայելով ասէ.

Ա՛ն վերայ խորհելի գեղեցկութեանն նորա և զղջումն նորա
գնելն յամս երկիցդ։ Այսինքն է, Թէ մեծավայելչութեան
այդ կամ փառաւորութեան ածային կատարելութեանց նո-
րա յայտնեալ եղև և յայտնեալ լինի ի վերայ ազգին

խօսակցէլն ։ Այնպէս և ամենակալ զօրութիւնն նորա որ ամենայնի երեւիւթ խօսակցացոյց, փառաւորի՛ նոցա, և ցուցանի լինել միւնչ յամենս երկինից։ այսինքն ցուցանի բարձր և ամենամեծ քան զամենայն զօրութիւս։ (գաւանակ. ա՛ն է. 6)։

Հոգևորապէս՝ մեծվայելչութիւնն քոյ յայտնի երևեսցի յաւուրն յետնում՛ի վերայ խօսակցէլն, այսինքն՛ի վերայ անհամար բազմութիւնէ ընտրելոց, որք յափշտակեսցին ամպովք ընդ առաջ քոյ ըստ առաք՛։ (ա՛. Թեսաղ. գ. 16.) ուր և տեսցի զօրութիւնն նորա յամենս երկինից, այսինքն՛ի նոսա իւր բազմեալս յամպս փառաց, որով և աքանչելի ցուցցի՛ի նոսա ՚ած. և զայս բացայայտ առաջի դնէ մարգարէն՛ի յաջորդ համարն ասելով՝

Աքանչելի ասի այն՝ որ է առարկայ մեծի զարմացման կամ որ պատճառէ զմեծ զարմացումն. վասն որոյ որ աքանչելի ասի, առաւելու քան զզարմանալին վասն ունելոյ յինքեան գառաւելութիւնն ինչ, որով զզարմացումն առատագոյացանէ։

Աչդ ՚ած չտրեքկին ասի լինել աքանչելի՛ի վերայ ծրց իւրոց. մի՛ ըստ առարկելոյն. իբր զի ծրգ գմեռս ա. ծեալ գնմանէ, և հայեցեալ՛ի գործս նորա յաչխարհի ասա՝ աքանչանան ընդ նա. այնպէս և տեսեալ գնա յաբքայութիւնէ՝ աքանչացմամբ յափշտակին՛ի նա։ Այրկ բորդ ըստ բանդանութիւնէ՝ իբր զի՛ի գործել ՚այ՛ի ծրց իւր զմեծամեծս՝ որք միանգամ հայիցին՛ի նոսա՝ աքանչանան՝ ոչ ընդ այնս յորս գործի, այլ ընդ այն՝ որ գործէ. զի տեսանէն յայտնի զողորմութիւնէ նորա, զկարողսն նորա, զմեծութի՛ նորա ևն։ Երրորդ՝ ըստ արհեստիւնէ եղանակին. իբր զի ահաւոր իմն օրինակաւ յայտնէ զինքն՛ի ծրս իւր. ըստ որոյ յիբր՛ դնի ահաւոր։ Չորրորդ՝ ըստ հնչակելոյ փառացն ՚այ՛ի յիշատակութ ծրց նորա և՛ի բարեխօսութենէ նոցին, և յաւետ՛ի հրաշագործուե նոցա։ Հայսմանիկ ակնարկելով ասէ.

Աքանչելի է ած՛ի վերայ սրբոց իւրոց ած խոստանի։ Այսր

բառագ ՚ի՛ Հայլի ոչ միայն ՚ի նոցա հանդուցեալս, այլև ՚ի կենդանիս. զի ՚ի նոսա և ՚ի սոսա աքանչելի երևի ՚ուժ քան նախակարգեալ բանիցդ. Թնդ զայն՝ որ լինելոց և յաւուրն յետնում յանդիման ամենայն էից, և զի ցուցցի Քեզ իսկ զմարտիկն այդ յաւետից սեալ. ՚ուժ խոյանէ. այսինքն Ձմարիտ ՚ուժ. զի որպէս յաւէրն ՚ուժ քաջամարտ, ՚ուժ ակկարծեր, ևս. իմացեալ լինին սուտ ՚ուժք, ոչնչանան և յաւէրն ՚ուժ իսրայէլի, իմացեալ լինի Ձմարիտն ՚ուժ. և ասի իսրայէլի՝ վասն զի ՚ուժ՝ ազգին իսրայէլի յայտնեաց զինքն. նոցա է ստ զօրէնս, առ նոսա առաքեաց զմարգարէս. և զինքն ևս կալեաց ՚ուժ աթոռ՝ ՚ուժ իսահակայ, և ՚ուժ յակովբայ. և այնպէս Հաճեցաւ ընդ նոսա, մինչև յազգէ անտի կամեցաւ գալ յայցելութիւն ազգի մարդկան. որով և եղև ՚ուժ նորոյս իսրայէլի. և ՚ուժ այնոցիկ՝ որք սիրեն և ծառայեն նմա (տե՛ս ՚ի Հռովմ՚. Ը. 4. և 5.) Ոչ Թէ զինչ գործեաց և զինչ գործէ ըստ՝ այսինքն ընդ իսրայէլ, յայտ առնէ՝ ասելով.

ՀԸ. Ձ՚ որպէս ըզբուխն (Ե) հաստատուի ծողովրդեան ի-
րոյ. օրհնել ևս ՚ուժ.

Օ օրհնէք երկու ինչ իմացեալ լինի ասա. մի՝ յատուկ օգնութիւն այլ, որով կարօղ լինին ժողովուրդք նորա կիմ հաստատեալքն ՚ի նա՝ գործել զգործս մեծամեծս Հաճոյս այլ, և զիրս նշանակիչս մեծամեծ խորհրդոց ևս. Երկրորդ նշանակի յատուկ պաշտպանութիւն այլ, որով կարդանային ժողովուրդ նորա վանել զանհնայն ընդդիմութիւնս՝ որք խափան լինէին կատարման կամացն այլ, և զանհնայն արգելս որք կարէին նահանջել վնասս ՚ի փրկութիւնէ հոգւոյ ևս.

Հայցապէս հաստատուէք երեք ինչ իմացեալ լինի ասա. մի՝ երկայնմտութիւն և համբերութիւն յանհնայնի՝ որք ընդդիմ պատահին. Երկրորդ՝ անշարժութիւն ՚ի Ձմարտութիւն և յաղողութիւն. վասն զի իսրայէլ կամ եկեղեցի նաև ՚ի հնումն ատեն՝ կայք անշարժ ՚ի սոսին, և ՚ի նորումն առաւելութիւնք ևս. յոր միա եկեղեցին օրինակի յանշարժ սիւն, և ՚ի վէմ, և ՚ի լերինս, և յերկինս, և յաթեգաին. Երրորդ՝ յուսալութիւն աւետարանի եկեղեցւոյ մինչև ՚ի յայտնութիւն, այսինքն

մինչև՝ ի կատարած աշխարհի. և այս վասն յատուկ
նեբելայուելոյ հոգւոյն ոքոյ, և վասն մասնաւոր խնա-
մածուելոյ երկնաւոր փեսային։ Օ այս ամենայն
կամելով յայտնել՝ ասէ։

Եւ ասէ ցնոսա (Ե) հասկանալով ծղրվիքեան խոյ։
Այսինքն՝ որ է ասէ խոյակ լի և սքանչելի՝ ի պատ
իւր՝ տացէ եկեղեցւոյ իւրում սեփական ժողո-
վրդեան՝ ոչ միայն զգօրուն՝ ի գործել զմեծամեծս,
և՝ ի վանել զարգելս, այլ և զհաստատուելոն անշարժ
մնալոյ՝ ի բարին մինչև՝ ի կատարած աշխարհի։ Ասէ
ըստ լսոյ՝ "ասէ՝ ի ձեզն զօրուելոյ, այսինքն՝ ի ձեռն
աքանչելեաց՝ զոր գործէ միշտորգուչ սրբոց իւրոց,
հաստատէ զմարդիկ կամ զեկեղեցի իւր՝ ի հաւատս։
Այլ եդեալ մարգարէին զայս ամենայն, աւաքտէ
զբան իւր յօրհնութիւն այ ասելով։

Օրհնեալ է աՀ։ Այսինքն վասն այսր ամենայնի օրհ-
նեալ է աՀ, որով ոչ միայն զօրհնեալ լինելն այլ յին-
քեան տայ խնդրալ, այլ և յորդորէ լինել՝ զի վասն այսր
ամենայնի, զոր ասաց՝ ի սաղմոսն ասէ՝ ամենեքին օրհ-
նեսցեն զնՀ, ըստ որում օրհնեալ է յամենայնի և
յամենայն յաւիտեանս։

ՍԱՂՄՈՍ ԿԲ.

Հանդէս երաժշտանացն քոյ՝ ըստ ներքին և ըստ արտաքին վճռոց, ըստ նախատանաց Թ հնամեանցն. և ըստ բազմութեանէ երաժշտոցդ, ըստ աղբատ երևելոյդ և ըստ արհամարհ հնամարելոյդ. ի միջ թերթելոյ և զմտել նորա ղնչդին և զքացախն ի ծարաւ. և այս ամենայն մինչև ի հնամարն 23։ Ո՛խանգամանցն և զուշակութեանէ Թ շուառութեանէ և կորստեանն Թ հնամեանց իւրոց, մինչև ի հնամարն 30։ Հնձս և յայտարարութեանէ նորոգութեանէ ազգի մարդկան, և չհնութեանէ եկեղեցւոյ, մինչ ի վերջն։

Ա. խոստումն. վասն ղեռանդելոցն. ոաղմոս ի գասին։

1 Ա Ի՛ տէր աՁ, ղի հասին ինձ չարչարանք իմ. ընկալայ զս ի
2 ձեռաց թշնամեաց իմոց, ոչ ի ձեռաց հակառակորդաց իմոց։
3 Ո՛ ի խորհուրդս ղեռանդելոցն ղիս, ի ժողովս չարագործաց։
4 Ո՛ ի խորհուրդս ծնկոցին ղիս։ Ո՛ ի ժողովս չարագործաց։
5 Ո՛ ի խորհուրդս ծնկոցին ղիս։ Ո՛ ի ժողովս չարագործաց։
6 Ո՛ ի խորհուրդս ծնկոցին ղիս։ Ո՛ ի ժողովս չարագործաց։
7 Ո՛ ի խորհուրդս ծնկոցին ղիս։ Ո՛ ի ժողովս չարագործաց։
8 Ո՛ ի խորհուրդս ծնկոցին ղիս։ Ո՛ ի ժողովս չարագործաց։
9 Ո՛ ի խորհուրդս ծնկոցին ղիս։ Ո՛ ի ժողովս չարագործաց։
10 Ո՛ ի խորհուրդս ծնկոցին ղիս։ Ո՛ ի ժողովս չարագործաց։
11 Ո՛ ի խորհուրդս ծնկոցին ղիս։ Ո՛ ի ժողովս չարագործաց։
12 Ո՛ ի խորհուրդս ծնկոցին ղիս։ Ո՛ ի ժողովս չարագործաց։
13 Ո՛ ի խորհուրդս ծնկոցին ղիս։ Ո՛ ի ժողովս չարագործաց։
14 Ո՛ ի խորհուրդս ծնկոցին ղիս։ Ո՛ ի ժողովս չարագործաց։
15 Ո՛ ի խորհուրդս ծնկոցին ղիս։ Ո՛ ի ժողովս չարագործաց։

լսեր ինձ, ի ճշմարտութենէ փրկութեան իմոյ: 16 Դարձիր ինձ ի ինձ, եւ ողորմեա՛ ինձ. զի միայնացեալ եմ եւ տառապեալ: 17 Ընդ ընկղմելս սրտի իմոյ բազմացան, եւ ի նեղութեանցն իմոց հանեա զիս: 18 Տե՛ս զխոնարհութիւն իմ եւ զվշտացս իմ, եւ թո՛ղ զամենայն մեղս իմ: 19 Հայեա՛ զթշնամիս իմ, զի բազումք են, եւ ատելութեամբ անիրաւ ատեցին զիս: 20 Պահեա՛ զհոգի իմ եւ փրկեա՛ զիս. մի՛ ամաչեցուսցես զիս, զի յուսացեալ եմ ի քեզ: 21 Արդարութիւնք եւ ուղղութիւնք կցեսցին ինձ, զի համբերեցի քեզ: 22 Ազատեսցէ՛ զիս Աստուած ի բոլոր նեղութենէ իւրաքանչիւր անձին իմոյ. եւ խոնարհեսցի հոգին իմ, եւ ոչ ամաչեցուսցէ զիս: 23 Հայեսցի՛ ինձ եւ ողորմեսցի ինձ, զի միայնակեաց եմ եւ տառապեալ: 24 Տեսցէ՛ զխոնարհութիւն իմ եւ զվշտացս իմ, եւ թո՛ղ զամենայն մեղս իմ: 25 Հայեսցի՛ զթշնամիս իմ, զի բազմացան, եւ ատելութեամբ անիրաւ ատեցին զիս: 26 Պահեսցէ՛ զհոգի իմ եւ փրկեսցէ զիս. մի՛ ամաչեցուսցես զիս, զի յուսացեալ եմ ի քեզ: 27 Արդարութիւնք եւ ուղղութիւնք կցեսցին ինձ, զի համբերեցի քեզ: 28 Ազատեսցէ՛ զԻսրայէլ Աստուած ի բոլոր նեղութենէ իւրաքանչիւր անձին իմոյ: 29 Ի վեր ելիցէ՛ զիս ի վերայ ոչնչացուցելոցն զիս, եւ ի վերայ ոչնչացուցելոցն զիս: 30 Ընկեցցին նոքա ի փորձութիւն հանցուածոց, եւ ընդ արդարս իմ մի՛ երեցին: 31 Եղիցին ի գաւառս եմ ես, փրկութիւն իմ ես ընկալցի զիս: 32 Երկնեցից զանուն այնմ օրհնութիւն, եւ բարձր արարից զնա փառաւորութեամբ: 33 Հաճեալ եղիցի այդ ինձ ընդ ցուլս, որ բերէ եղջիւրս եւ ճաշիս: 34 Տեսցեն աղքատք՝ եւ ուրախ եղիցին. խնդրեցէ՛ք զԱստուած, եւ կեցցէ անձինք ձեր: 35 Զի լուաւ ի նոսա Տէր զաղաչանս. եւ զկապեալս իւր ոչ արհամարհեաց: 36 Երկնեսցեն նմա երկինք եւ երկիր, ծով եւ ամենայն որ շարժի ի նոսա: 37 Զի փրկեսցէ զսիովն, եւ շինեսցին քաղաքք հրէաստանի. շինեսցեն բնակիչքն՝ եւ ժառանգեսցեն զնա: 38 Զաւակ ծառայից նորա ժառանգեսցեն զանդ. եւ որ սիրեն զանուն նորա, բնակիչքն ի նմա:

ՎԵՐՆԱԳԻՐ.

Ի խոտաձ. վասն զառանցելոյն. սաղմոս ի դաւիթ։

Ի ԶԱՆԱՐԳՈՒԹԻՍ ԻՆՁ ՅԱՒԻՏ-
ԼԵալ լինի և բառս ֆոխմանց. այլ այդ
բառ մուծեալ է յայլոց իբրև բացատրու-
թիւն բառիս զառանցելոյ այսինքն փոփոխելոյ ի միոյ
վիճակէ յայլ վիճակ. զորմէ տես ի սաղ՝. խե. ուր
առաջի եղաք բազում ինչ ըստ սէպտիս մեծաց։
Ցերբ՝ փոխանակ բառիդ վասն զառանցելոյն գրի ա՛լ
ղշնիմ. այս է առ ծաղկիս կամառ չուշանս. զորմէ
տես ի յիշատակեալ տեղիդ ։ Վարձեալ ՚ցերբ՚՝ ոչ
դնի բառս սաղմոս. յորմէ երևի թէ կեսոյ եգեալ
է յայլս այդ բառ, և կամ անկեալ է կերբայակա-
նէն։

Ա՚յս սաղմոս ըստ մեկնելոյ՝ զբ հարց և ըստ վկայու-
թեաց բերելոյ ի զբ առաքելոյ՝ ուղղակի հայի ի
չարչարանսն քրիստոսի իբր սաղմոսին։ Ինդ բանք
այսը սաղմոսի դնին ի նոր կտակարանս ի դէմս քրի-
ստոսի է ի համարն ։։ * նախանձ տան քո կերբցե
զիս ։։ (յովհ. բ. ։7)։ Երբորդն է ի համարն ։։.
* առեցին զիս ի տարապարտուց ։։ (յովհ. ժե.
։։)։ Երբորդն է ի համարն ։։։. * ի ծարաւ իմ
արբուցին ինձ քացախ ։։ (յովհ. ժե. ։։)։ Չորրորդն է ի համարն ։։. * նախատինք նախատից
քոց անկան ի վերայ իմ ։։ (հռոմ. ժե. ։։)։ Հինգ-
երորդն է ի համարն ։։։. * Այլ եղիցի բնակուԹիւն
նոցա աւերակ, և ոչ ոք իցէ՝ որ բնակիցէ ի նմա ։։.
(գործ. ։. ։։)։

Յայսոսիկ հայելով մեր՝ ուղղակի ի դէմս չարչարա-
նացն քոյ ունիմք մեկնել զայս. որպէս և բառդ
զառանցելոյ ցուցանէ. զի ի ձեռն այնր չարչարանաց
ազգք մարդկան զառանցելոյն այսինքն փոխեցան ի վի-
ճակէ դատապարտուԹեանէ ի վիճակ փրկուԹեան, ի խա-

ւարէ՛ ի լոյս , յանյօժարեալ չյաճգիտութէն , եւ՝ Չա-
ըատ այսմ՝ ասէին վասն զառանցելոց՝ յայտ առնէ Թէ
այս սաղմոս աւանդի վասն նոցա՝ որք փոխեցան ՛ի

վիճակ բարւոյ ։

Լակ Թէ յինչ առնէ ասացեալ իցէ զսա գաւառի ,
պէսպիսս բանք են . ոմանք ասեն Թէ առնիս Հալած-
մանն սաւուղայ ասացաւ . ոմանք Թէ ՛ի Հալածմանն
աբեսողոմայ . իբր զի այսպիսի Հալածանաւք յանհնա-
բին վիշտս ըմբռնեալ , կամ իբր ՛ի պատյոս ջուրց
պաշարեալ՝ զայսպիսիս ասացեալ իցէ , Հայելով ՛ի
Հալածանս և ՛ի տառապանս քոյն . յոր միտ մարթի
է ասել Թէ այս Հայեցուած նորա որով Հայիր ՛ի
տառապանս իւր՝ և ա և ՛ի տառապանս իւրոցանն-
չիւր արդարոյ , եղև նմա իբր գիտակն , այսինքն իբր
Հեռացոյց գործն Հայելոյ ՛ի տառապանս քոյ . յոր և
յափշտակեալ երգեաց զսոյն ասելով . * կեցո զիս ած ,
զի Հասին ջուրք յանձն իմ . . . ակն ունիմ Թէ որ
արամեացի ընդ իս , և ոչ որ էր , և մխիթարիչ ինձ
ոչ գտաւ ։ Չտուն ՛ի կերակուր ինձ զքէղլ . և ՛ի ծա-
րաւ իմ արբուցին ինձ զքացախ ։ եւ ։

Այլ ես և քաղուածք՝ որք զայս սաղմոս մեկնեն ՛ի
վերայ տառապանաց և նեղութեանց գերելոցն ՛ի բա-
բելոն . և ոմանք ՛ի վերայ Հալածանաց՝ զորս կրեցին
մանաւանդ ՛ի ժամանակս Մակաբայեցիք . բայց այս մեկնութիւնք Համարեալ լի-
նին յարմարականք . զոր և իւրաքանչիւրոք կարէ մեր
ձեռնհաս նկատել . ուստի և կամիցի՝ որ իցէ ՛ի նեղութիւն , և
առաւելապէս և՝ անձին իւրում ՛ի յընթեռնուլն
յառաջիկայդ զմեկնութիւն իւրաքանչիւր բանից մեր .
վասն որոյ ոչ է մեզ Հարկ մանաւանդել զսոյն յայս ոք
կամ յայն՝ Հայելով ՛ի նեղութիւն ոմա կամ ոմա , այլ
միայն ՛ի դէմս քոյն . և ապա ՛ի վերջ սաղմոսիս Հա-
մառօտել ինչ ՛ի գէմն գերելոցն ՛ի բաբելոն . յաե-
լեալ զկնի և զմեկնութիւն բարոյական ։

Ր. Բ. Ն

ա. Կեցի՛ ջիս ած, զի հասին ըստ ոչնչի իմ. ընկալ ես ի խորս անդնդոց. ոչ ել ինչ ինչ հանգիստ.

բ. Լա՛ռ է ես ի խոր ծովս, և ջրհեղեղ ընդդեմն ինձ.

ՄՆԱՑՈՐԴԱԿԱՆ

Նոյ գիրս ջրովք նշանակին պէսպէս իրք. այսինքն յողովուրդք, ամբոխք, աղմուկք, պատերազմունք եզ. բայց հայելով ի հանգամանս հանգստեան և նեղութեան, երբեմն դնին փոխանակ հանգստեան ըստ այնմ (սաղ. խբ. 2). * առ ջուրս հանգստեան անոյշ զիս ||. և երբեմն փոխանակ նեղութեան, մանաւանդ ի սաստկանալն. որպէս յաւելն եղիփազու առ Յովբ (խբ. 11). * և ի քուն ծանկեաց զքեզ ջուրք ||. այսինքն ծանկեաց զքեզ այնպիսի նեղութ, որ և ի քուն լինելդ տագնապէր զքեզ։ (Յես և ի սաղ. ԺԷ. 18. և լա. 8. և Ձնե. 7).

Լայս հակառակաբար նմանութեամբ չէ ինչ հեաի ի բերնութեամբ ջրոյ. զի ըստ գրելոյ լսմբ". որպէս մի գոլով ջրոյն ի բնութեամբ զայլևայլ հակառակ գործս գործել, այրս ինչ մաւցանելով և յիրս ինչ ընկղմելով, սոյնպէս կարէ և ձհակառակ իրաց նմանութեամբ բերել յինքեան այսինքն զնմանութեամբ հանգստեան և զնմանութեամբ նեղութեան.

Լաւ արդ եթէ ջուրք նշանակեն զնեղութիս, ուրեմն խորք ջուրց անդնդոց և ծովու՝ նշանակեն զանհնարինն նեղութիս. ոչինչս և չքնաքք ջուրց կամ պըղտոյտք ջուրց, զորս լիցի մարգարէն ի համարն 2. և 17. ցուցանեն զտագնապիչ նեղութս։ Այս քանզի այսպիսի նեղութիք եկին ի վերայ հին մեղոյ ըստ որում ինքն հաձեցաւ, վասն այսորիկ և մարգարէն նմանեցուցանէ զայս ջուրց, և խորոց ծովու և անդնդոց. կամելով յայտ առնել զսաստկութիւն նեղութեացս, զորս իբր նախապատրաստութիւն կրէր

'ի պարտիզին գեթսեմանի. յորում և իբր 'ի մամուլս հնձանաց ձմլիւր, և մարմին նորա հոսէր զարեան քրտունս. որպէս և առուգարանաւորէն անուան պարտիզին ցուցանէ. զի գրէ Ծորդօրգեան ('ի մէկն. մատ. գլ. իզ.) ասելով. * 'ի մերոյ բառիս առա-
,, գուէ գեթսեմանին միանոյ լսի. սակայն երբայէցի
,, է բառս, որ թարգմանի ձոր պատրաստուէ կամ
,, աւիլ ։ յորում յանդնարինս առատագործել պաշա-
րեցին կիրք տեառնին վշտաց զտէրն փառաց ։

Լ՚ետաքրքրեաք 'ի գրեալն գնեզրամէնց և զբարբառնացն քով՝ որովհետև ոչ 'ի բերանոյն քով, այլ 'ի բերանոյ իւրեանց խոսեցան պատմաբար, ոչ ասացին ինչ զառատուածէնց և զմեծամէնց նոցին. այլ թէ զոյս ինչ կրեաց և զայն. իսկ գաւիթն որովհետև 'ի գիմաց քով խոսի՝ զառատուածէնն 'ի մէջ բերելով բարբառի. և զի ոչ կարէր զայն իւիք բացատրել, առաջի առնել զնոյն նմանուածիւ. և որպէս թէ պատառելով 'ի գիմաց որգւոյ առ Հայր՝ ասէ ։

Ալեցւ՚ էիս ես ։ Ալեցուցիչն ամենայնի խնդրէ 'ի Հօրէ կերցուցանել զինքն՝ ոչ ըստ կենաց Հոգւոյն, զի անՀնարին էր այնմ կորնչիլ, որովհետև յերանական վիճակի էր. այլ ըստ կենաց մարմնոյ. և զայն ևս ոչ խնդրէ 'ի Հարէն, այլ 'ի յաւելէ՝ 'ի ցուցանել զմեծութիւն ցաւոցն, և զբնական սոսկումն զգայութեանց. ուստի որպէս և յայտնի տեսանի յաւետարանին՝ ոչ խնդրեաց զայն արձակաբար, այլ թէ ուրեմն՝ յասէին. * Նմայր եթէ կարիս անցո զբաժակս զայս յինէն ։
(զուկ. իբ. մբ).

Ուր արժան է կշռել. զի յաղթութիւն անդ 'ի պարտիզի՝ որովհետև բանն էր զառաւարկային, այսինքն զերազեղութիւն և զմնհուանէն, բաժակ կոչեաց զայն ։ Իսկ ասա բանն գոլով ոչ զառաւարկային, այլ զցաւոց՝ որ պատճառիւբ յառաջի նկարեալ այնր խաչելութեանն և մնհուանէ կոչէ ջուր, և ասէ ։

Հասեր ևս ժամ եմ ։ Լ՚ասիքն նեզուածիք ցաւոց և տագնապաց արտութեանց սատակացան յիս, և զայս սատակութիւն յայտ առնէ բառիս հասեր, որով կամի ասել՝ թէ այն նեզուածիք և տագնապաք այնչափ մեծ էին, մինչ գրեթէ իբրև զհեղեղս անձրևաց, կամ

իբրև զյորձանս ջուրց յարձակեցան և պաշարեցին զիս, և զայս բացայայտե այլով ինն նմանութիւ՛ ասելով՝

Ասէր ես ՚ի խոր անդնդոց, ոչ ՚ի գոյ ինչ հանգիստ, ՚Այսինքն այնպէս պաշարեցայ ՚ի նեղութենէ, որպէս պաշարի ՚ի ջուրց նա՝ որ ինձանէ ՚ի խորս անդնդոց, այսինքն ՚ի խորութի՛ւ անյատակ ջուրց. վասն որոյ և ոչ գոյ ինձ ասէ հանգիստ։ ՚Այլ զի մի կարծեսցի թէ խորք անդնդոց ասելով լինին խորութիւն ՚ի մէկ կամ ՚ի գետոց, յաւելու մեկնել ասելով՝

Ջուրք ե՛ն ՚ի խոր ծովու։ ՚Այսինքն եկեալ հասեն ՚ի նեղութիւ, և պաշարեցայ ՚ի նոսա, որպէս որ պաշարի ՚ի խորս ծովու։ ՚Այլ զի մէր ուրեք կան ՚ի ծովու չքնաք ջուրց յափշտակէն զընկղմեալսն ՚ի խորս՝ զայն ևս յիւրաքանչ ասելով՝

Ա՛ր չքնաւ ընկղմեցի զիս։ Ճ րջանք ջուրց այն է՝ զոր ՚ի համարն 17. կոչ պատչոյք ջուրց. որով նշանակին այն պատչոք որք գտանին ուրեք ՚ի լայնութի՛ւ և ՚ի խորութի՛ւ ծովու, յորում ուժգին պատուհասով ջուրց յափշտակէն զորս գտանէն, և սուզանէն ՚ի խորս։ ՚Այսպիսեաց նմանեցուցանէ զնեղութիւնն՝ զորս կրեաց ՚ինքն մեր ՚ի տրտմիլն անդ ՚ի պատիժսն ՚ի սկիզբն չարչարանաց իւրոց. զորմէ և ինքն վկայեաց ասելով. * տրտում է անձն իմ մինչև ՚ի մա՛հ։ (մարկ. ԺԴ. 34։) ՚Ի որ գրի զուկաս թէ * եր ՚ի ,, տագնապի՛։ այսինքն յանհնարին ցաւս հոգւոյ իբրև ՚ի հոգեվարս. և այս այնչափ՝ մինչև հասել մարմնոյ նոցա զքրտունս արեան. (զուկ. ԻԲ. 43.) և յանեբեկելի ծանրութե՛ն ցաւոյն՝ * անկանիլ ՚ի վե- ,, բայ երեսաց իւրոց յերկիր։ (մարկ. ԺԴ. 35։)

Ա՛դհա մարգարէ առ զինքեան զպատասխանի տան չքնաւ յառանձինն առ՚ի հաշտեցուցանել զմեզ ընդ Տ՛ծոյն և տալ մեզ

ինքեանն յայրեսցէ. վասն որոյ և ինքն տագնապէր. և՝ի սաստիկ տագնապելոյն քրտուներ. քրտուներ այն բայց զարեան քրտունս. ծանիցէ, զի քրտինքն յոյլև- այլ պատճառաց կարէ լինել, կամ՝ի ծանրութենէ բեռն, կամ՝ի մեծութենէ աշխատանաց, կամ՝ի սաստկութենէ ցաւոց և ամենայն, և կամ՝ի տկարութենէ քնութեան, ևն. ապա որպիսի այն բեռն իցէ, և որ աշխատանքն՝ որ տացէ արեամբ քրտնիլ։ ՚Ի գուշակել եւայեայ զմահ եզեկիայ ասելոյն, պակասեա եզեկիա. և որպէս սաեն մեկնիչքն, ի մեծութենէ ցաւոց սրտի քրտամբ եթաց զմահինն իւր. (Ի. Թագ. ի. 2։) Այնպէս և՝ձեր մեր յերևեցուցանելն ինքեան զսարսափելի մահ իւր՝ եթաց զերկիր քրտամբք, բայց ոչ հասարակ քրտամբք, այլ արեան. * ոլոռն ոլոռն հեղեալ յերկիր։ (ղուկ. ին. 44։) Որպէս գրի՝ի պատմութենէս գաղղիացւոց. այր ոմն լուեալ՝ի փարիզ զմահ մահտն իւրոյ՝ արեամբ քրտնեցաւ. նա և՝ի գուշակել մովսէսի զմերձակայ մահ եգիպտացւոց՝ եգիպտոս յարեան քրտունս մածաւ. ըստ որում յարիւն դարձան ջուրքն (ելից. է. 19.) զի այնպիսի հարուած մահու՝ զայսպիսի քրտունս ՚ի զորոյր։ Յմեռի սասպեալ օձք յորժամ հարկանեն զոք՝ սան արեամբ քրտնիլ։ Որով ցուցանի՝ թէ այսպիսի քրտունք՝ ի սաստկութենէ խիճքէ պատճառին. սաստ չափել արժան է զչափ սաստկութենէ ցաւոցն քան՝ որ ետ նմա հեղուլ զայսպիսի քրտունս. և զայն յայտնի՝ մինչև հողոյն իսկ վկայել՝ Հնմնրտութենէ արեանն. վասն որոյ ասէր առ նա քս. * Եր. ,, կիր, մի ծածկեր զարիւն մնրինոյ իմոյ։ (յովհ. ժէ. 19։)

Հրամայեցաւ Հնոյն ագամայ՝ քրտամբք երեսաց ուտել զՀաց իւր. (Ծնն. է. 19։) Ոչ այս և նորս ագամ առ՝ի բառնալ զանէծս քրտանցն՝ յարեան քրտունս ընկղմեցաւ, և արեան քրտամբք ստացաւ զՀաց իւր, այսինքն գժառանգութենէ իշխանութենէ և երկնից թագաւորութենէ. զոր արդէն ունէր իրաւամբք։ Որով եցոյց մեզ թէ մեք ևս կարեմք ստանալ զնոյն՝ քրտամբք ոչ արեան մերոյ՝ այլ արեան իւրոյ քան եր- կուց. մի՝ զի նուաստ արդիւնաւորիմք, և՝ի ձեռն նա քան արժանաւորիմք. երկրորդ՝ զի նուաստ կենդանա-

նամբ, և կենդանի գործս գործել կարողանամք. և արդարև կենդանանամք՝ եթէ նովին լուսացուբ զմէզ՝ իբը արեամբ անմեղ գառինն։ Ի սացաւ ցկոսանդիս խա-նոս Թագաւոր՝ Թէ հարկ է քեզ լսանիլ յարեան անմեղ մանկանց առ ի բժշկիլ։ մեզ ևս ասի, հարկ է ձեզ լսանիլ յարեան անմեղ գառինն յոր՝ առ ի կենդանանալ, և նորոգիլ։ Ա՛ր զայս կարեմբ առնել ի կողմանէ մերմէ, խորհելով զնեղուցեալ արեան նր, և ի նոյն ընկղմելով ըստ սխորժանաց, և փարիլ զնովաւ ըստ գործոց, զոր նմանաբանութիբք առաջի տարբ մարգարէն ի դիմաց նորա։

Ցայսպիսի վիշտս տագնապելով ձեր մէր՝ յօժարութիբ կրեր յորս չարչարեբ. որպ ասն ասէր. * հոգիս յօ-,, ժար է, բայց մարմինս տկար։ (մատ. իզ. 41.) որ-պէս Թէ ասէր. ես յօժար եմ կրել. զոր և կամիմ իսկ ըստ մերմն մասին. իսկ տագնապն զոր կրեմ՝ ես ըստ տկարութիբ մտերին մասին՝ զոր կամաւ Թոյլ տամ։

Ա՛յլ ասա գիտել արժան է, զի մարթի է զայսոսիկ նմանութիս այլով բանիւ ևս մանաւանդ ի վերոյ չարչարանացն քոյ ըստ պէսպէս կարգի և ըստ պէս-պէս պատճառաց. նախ՝ Ցայտելով յայն՝ զոր կրեաց. յոր միտ ասէ. * Հասին ջուրբ յանձն իմ։ որով նշանակի բազմապատիկ չարչարանքն։ Ա՛րդիդ՝ Ցայտելով յայն՝ որոյ վասն կրեաց, այսինքն վասն մեղաց մերոց. յոր միտ ասէ. * ընկէաց ես ի խորս անդնդոց։ կամ * եկի ես ի խորս ծովու։ որով նշանակի յանձն առնուլ նորա իջանել ի խորս անդնդոց մեղաց, այս-ինքն զառնուլ նորա ի վերոյ իւր զանբաւութիբ մե-ղաց մարդկան՝ վասն ջնջելոյ զնոսին չարչարանաբք իւ-րովք։ Ա՛րբորդ՝ Ցայտելով յայն՝ ի հնոյն որոյ կրեաց՝ կամ պահանջողութիբ որոյ կրեաց. յոր միտ ասէ. * չորքանք ընկղմեցին զիս։ որով նշանակի Թէ վերժ-ինդրութիբն ոչ և արդարութիբ նորա արարին զի որ-պէս ոչ վասն հատուցանելոյ զպարտս մեղաց մերոց՝ զնոսա ոչ վասն հատուցանելոյ զպարտս մեղաց մերոց՝

Յայսպիսի տանջանս մատնեցաք։

Տէրն մեր ազատելով զՅայր ի պաշտաման այսպիսի վշտաց՝ մեզ ևս ետ օրինակ ազատելոյ զնոյն ի նեղու-թիբս մերս, մանաւանդ յորժամ սաստիկութիբ նեղու-թիբն

իբրև զպտոյտս ջուրց ծովու սկսանին ընկղմել զմէջ ի խորս յատաստատեաւ. որպէս ասաք պետրոս, որ ի սկսանիցն ընկղմիլ. * աղաղակեաց և ասէ, տէր փրկեա ,, զիս ||. (մատ. ԺԴ. 30.) և փրկեացաւ. որոյ վասն ասի. * վէմն հաւատոյ բուռն եհար զկենդանի վի- ,, մ ||. և զի մեք եւս ի կարգի վիմացդ դասիմք. (ա. պետ. բ. 5.) պարտ է և մեզ բուռն հարկանել ի կեցուցիչ վիմն մեր. ապա թէ ծուլացուք՝ վտանգիմք և ընկղմիմք։ Լաւսի ասէ սարգիս շնորհալի. (ի մեկն. ա. յովհ. բ. 6. Ճառ. բ. յորդ.) Համարիմն ծոյլք թէ նեզուին * կործանել և կորուսանել. ոչ եթէ նե- ,, զուին առնել զայն, այլ մեր ծուլութիւն ||։ Լ՚եթէ ար- դարև ծանր էցէ և սաստիկ, և չկարելիք տանիլ՝ դիմեսցուք առ նա՝ որ տարաւ վասն մեր ծանրագոյն և սաստկագոյն նեզուեթեց, զորոց խոսեցաւ մարգա- բէն ի վերոյ. այլ կամելով զառաւելութեն նոցին եւս ցուցանել՝ յարէ զկնի, և ասէ։

ՀՂ. Ա ասաքեցէ ես ա աղաղակել, և ներկերեցա ի- նդրէ էմ։

Ի վերոյ ասաց՝ ընկղմայ ես ի խորս անդնդոց կամ՝ ի խորս ծովու, զիարդ ապա հնար եղև ի խորս ծովու գոլով աղաղակել. այլ այս դնի ըստ կրկին ձևոյ Նաբատատանութե. մի՝ ըստ ձևոյ չափազանցուե, առ ի ցուցանել զառաւելութեն անձկութեն՝ որոյ վասն աղաղակէր տէրն մեր յաղթեալն ի պարտիզի ըստ ա- ռաքելոյն (երբ. ե. 7.) երկրորդ ըստ ձևոյ փոխա- նունութե, առ ի ցուցանել լեռ այնպիսի նեզուեթե այսպիսի աղաղակ հետևեր։

Լ՚ս բարւոք խմնալոյ զայսոսիկ ծանիր. զի որպէս գրի յաւետարանի (մատ. իզ. 44. մարկ. ԺԴ. 41.) տէրն մեր երիցս աղաղակեաց. այսինքն երիցս աղա- չեաց զՀայր ի պարտիզն՝ անցուցանել յիւրմէ զաս- ժակն։ Լ՚այլ յաղաղակել նորա անդ, նմանութե խօ- սելոյ, մեզք մեր եւս զորս նա ինքն բարձեալ էր յոս իւր՝ յոսոյ անտի նորա աղաղակէին առ Հայր, զի մի անցուսցէ զբաժակն յորդոյ իւրմէ. և զի կամէր Հայրն այնու բաժակաւ ջնջել զմեզս մեր, առաւել կամեցաւ ունկն դնել աղաղակի մեզաց մերոց, քան

աղաղակի որդւոյն իւրոյ. որով և Հաճէցաւ անսալ ձէ աղաղակի անցանելոյ բաժակին, այլ աղաղակի ջրծմանն մեղայն։

Այլ զայս մի այնպէս իմասցես՝ որպէս թէ՝ ի խնդրել որդւոյն՝ ոչ լսէր Հայրն. զի զայս ասել՝ մերկութիւն է. այլ թէ՝ ի խնդրել որդւոյն զի արասցի, Հայր զայն ընդ որ Հաճի, Հայրն առաւել Հաճէլով ընդ մեռանիլ որդւոյն՝ ի վճարումն անաւրգանաց մեղացն, քան ընդ ոչ մեռանիլ որդւոյն՝ որով ոչ լինէր վճարումն, առաւել այնմ լուաւ՝ քան այսմ. մանաւանդ զի և նա ինքն օրդին որ ըստ ստորին մասին յաժարութեան՝ թէ ուելիր խնդրէր անցանել բաժակին, ըստ վերնի մասին յաժարելն կամէր՝ զի մի անցցէ. որովհետև յայս իակ եկեալ էր յաշխարհ։

Այդ այս թէական խնդիրս օրդւոյն ՚ի՝ թէպէտ և չէր աղաղակ, բայց քանզի այն ինչ՝ որոյ վասն էր այս խնդիրս, էր ծանր յոյժ՝ այսինքն և մահ խաչի, վասն որոյ առ ի ցոյց ծանրութեան այնր՝ նմանութեամբ ինն աղաղակ կոչէ մարգարէն զնոյն ինքն զայն. բայց այնպիսի աղաղակ՝ որ չափազանցօրէն խօսելով վաստակեցուցանել և կերկերեցուցանել զձայնն, այսինքն խժռեցուցանել և նուազեցուցանել. (ըստ որում նաև յաշխարհաբառ խօսս սովորութեամբ և ասել. այնչափ կանչեցի՝ որ ձայնս մնրեցաւ.) թէ և չիցէ լեալ այնպէս։

Այս զայս եղանակ խօսից վարէ առաւ մարգարէն փոխանակութեամբ ձևով, որով անուն յարմարելի գործոզութեամբ դնի փոխանակ անուան պատճառին. և քանզի այնպիսի մեծ աղաղակութիւն յարմարական գործոզութեամբ էր յանձնառութեամբ այնպիսի դառն մահու, զմեծութեամբ գործոզութեամբ դնելով՝ կամի նոցին յայտ առնել զմեծութեամբ պատճառին, յասելն։

Ա ասակէցի ես առ աղաղակել. Ես ելբէրեցաս խոյրդ էմ, Աստ ի՝ ասել ըստ վերոյգրելոյդ, թէ յաղաղակել իմում առ Հայր և յասել, եթէ Հնար է՝ անցցէ բաժակս, աղաղակեցին առ նա և մեղք մարդկան. և՝ ի բարձրանալ աղաղակի յերկուց կողմանց՝ Հայր իմ ոչ լուաւ աղաղակի իմում, այլ աղաղակի մերոց մարդկան. թէ և տեսանէր՝ թէ որոյ վասն աղաղակէի՝ այնչափ

ծանր էր, մինչ զի եթէ ըստ ծանրութեանն այնը շատանակէի զազաղակ իմ, կերկերէր կոկորդ իմ։ Ո՛վ կերկերիլ կոկորդին՝ ի կատարեալն դնելով կամ զաստակութեան ազաղակելոյն յայտնել։

Այլ պատմեա՛ ոչ լսելոյ հօրն ոչ այն էր՝ զի ազաղակ մեզանից էր զօրաւոր, այլ այն էր՝ զի որպէս ասացաք կամէր Տէրն ջնջել զնոսին։ Նա զի և որդին զայն ինդրէր յազաղակելն՝ զոր կամէր Տէրն։ վասն որոյ զերկեան դնելով ազաչէր։ Լաւ զի ոչ կատարեցաւ այն, վասն որոյ յարէ զկնի և ասէ։

Ղ. Վա՛ղ ազգին այդ էր, ո՛ չա՛ռ ինչ ո՛ տո՛ւր ձեզ էր։

Այս ասացուած ևս ըստ նախակարգ եալ բանիցդ նմանութեա՛ դնի և չափազանցութե՛ ի ձև փոխանութեան։ և է սա գրեթէ իբրև նկար ինչ ի ցուցանել զառաւելութեան ցասց նոցա մերոյ։ զի որպէս պատկերահանդ ի ցուցանել զասաստութեա՛ գործողութե՛ իրիք՝ սովոր են զառելն ինչ ևս ի մէջ բերել։ որպէս ի ցուցանել զասաստութեան ցասց նոր ազգին՝ նուաղել նկարեն գնա, այնպէս և մարգարէն ի կամին յայտ առնել զասաստութեան ցասց նոր մերոյ՝ զայսպիսի չափազանց բանս խօսի։ որով ոչ դիտել ցուցանել՝ թէ յիրաւի նուազեցան այնք նոր մերոյ յանդունդին լսելոյ ազօթից իւրոց և անցանելոյ բաժակին, այլ թէ սաստիկ էր յոյժ այն՝ որոյ վասն ազօթէը։ յայտ հայելով ասէ։

Վա՛ղ ազգին այդ էր, ո՛ չա՛ռ ինչ ո՛ տո՛ւր ձեզ էր։ Ցնուաղեցաւ քան առ Հայր էր ակն ունելին առ նա լսել ինչ. էան վասն անցանելոյ բաժակին, և այն թէ ապէս. և զի ոչ լուաւ նմա Հայր, վասն որոյ ասէ. յակն ունելիս իմ առ Հայր՝ ակն իմ ոչ եհաս յայն՝ յոր Հայէր. մինչև նուազեցաւ այսինքն պակասեցաւ ի յուսոյ, կամ յակնկալութե՛ ունելոյ զայն՝ որոյ վասն յուսացար. որպէս նուազին այնք այնոցիկ՝ որք երկար դիտեն ի հեռուստ և ոչ տեսանեն. և այս նման է թէ ասէր, թէպէտ և ակն ունէի լսելի լինելոյ, բայց Հայր իմ ոչ լուաւ ինձ. զի կամէր յաջտարանաք իմովք հաշտիլ ընդ մարդկան. և ես մտադիւր յանձն առի զայն։

Օ այսօսիկ եղեալ մարդարէին՝ ի մէջ բերել ասա
և զաղաւթելի և զաչաուելի այնոցիկ՝ որք եղեն
չարչարօղք քոյ. վասն որոյ ասէ.

Ե. Բաղում եղեն ինձ զիներ գլխոյ իմոյ, այլ ապերն ղէս
ի փարատրուեցաց.

Ջ. Օ այսոյան չիս ինձնահէ իմ և ասելիս իմ ի նմանէ.
ինել զոր ոչ յօժարեալ էր՝ տուժել նոցա.

Ա՛այս ոչ այսինքն բազում լինել քան զհեր գլխոյ
յուզանել զաուաւելուելի բազմելն, միւնչև դժուա-
բին լինել առնուլ զհամարն. որպէս դժուարին է
թուել զհեր գլխոյ. և զի կարի յոյժ բազմացան
թշնամիք ներս մերոյ, սակն իրի յայս նմանուելի ա-
ասել ասէ.

Ե. Բաղում եղեն ինձ զիներ գլխոյ իմոյ, այլ ապերն ղէս ի
փարատրուեցաց. Այսինքն առ ինձ յոյժ բազում եղեն
յոյժ առաւել քան զբազմուելի հերաց գլխոյ իմոյ.
և խորհրդաբար քան զբազմուելի սիրտդաց և հե-
ուանոցաց իմոց. և այս բազմուելի ոչ միայն ըստ ան-
հատին է չափելի, այլ և ըստ տեսակին. ըստ անհա-
տին յայտ է յաւետաբանի՝ թէ սրբոյն եղեն տաե-
ցողքն քոյին, զի բաց ի քահանայապետաց, և ի ծերոց,
և բաց ի դպրաց և ի փարիսեցւոց, բոլոր ամբոխն
յարեաւ ի վերայ նորա՝ յաղագս առհասա-
րակ. * ի խուճ հան զդա ։ Հաւետեան ասա և բազ-
մուելիք զօրականաց հերովդեի և պիղատոսի. Թէզ
զգունդ զինուորացն՝ որք ժողովեցան ի վերայ նորա,
և գան հարին զնա, և փշով պսակեցին, և հուսկ
յետոյ ի խուճ հանին.

Ի սակ ըստ տեսակին առեալ, յայտ է թէ յամենայն
կարգէ որդւոց մարդկան բազումք գտան որք առե-
ցին զնեղն մեր, եթէ իշխանք և եթէ ժողովուրդք,
եթէ տէրք և եթէ ծառայք, եթէ հրեայք և ե-
թէ հեթանոսք.

Ապա ամենեքին ասէ, ապերն ղէս ի փարատրուեցաց.
այսինքն թէ չունելով ինչ պատճառ առելոյ առե-
ցին, որպէս և յայտ է. վասն զի նոքա մեծ ի մեծ
առ նոսա ոչ ի հատուցանել նոցա զչար, այլ ի կե-

ցուցանել զնոսա. (գործ. Ժ. 38.) իսկ առեալքն առ այսպիսիս յայտ է թէ տաբաստատուց՝ |՝ոկ այն պատճառ, զոր առեալքն նորա՝ի մէջ բերէին՝ի ժողովս իւրեանց՝ ասելով. * |՝Թէ թողուաք զնա ,, այնպէս, ամենեքեան հաւատան՝ի նա. և գայցեն հռ ,, ոմք և բառնայցեն զտեղիս մեր և զազգն։. (յովհ. ԺԱ. 48.) անիւրաւ էր և յիմարական. որպէս և ելք իրացն հաստատեցին. զի յոչ թողուելն զնա այնպէս, ոչ թողան և ինքեանք՝ի հանգստեան. այլ ընդ հա կառակն թշուառացան, և որում գուշակին եղէն՝ այն եկն՝ի վերայ նոցա. քանզի եկին հռոմք այս ինքն հռոմէացիք, և բարձին զազգ նոցա և զտեղի. որ յիրաւի ոչ պատահէր նոցա՝ եթէ սիրով ընդունէին զփրկիչն և զնա։

Ո՞չ սոյն զայս և խիղճ նոցա վկայէր. բայց քանզի հաստատեալ կային՝ի չարիս, ՚ի զուր տաբաստատուց յատելութեի դարձան ընդդէմ նորա. և ՚ի չարութեե իւրեանց խստացեալ՝ չարեան՝ի վերայ նորա. զոր և յայտ առնէ մաթգարէն յաջորդ բանիւն ասելով։ Ղ. Ո՞ւրացան չիս ինձանէ էմ և ասելիս էմ ՚ի նոսէ։ |՝Այս ինքն Թ՚ընամիք իմ, որք ՚ի նմանէր առէին զիս, զօրաց ցան յայն՝ զոր խորհեցան ՚ի վերայ իմ. ուր |՝ակ բայդ ՚ի նոսէ՝ ոչ հայի ՚ի բայդ պղծուցան, այլ ՚ի բառդ ասելիս. որպէս Թէ եղեալ էր. զօրացան Թ՚ընամիք իմ, որք առէին զիս ՚ի նմանէր. քանզ որում և ՚ի նախ ընդդէմ Համարն ասաց, առէին զիս տաբաստատուց։ |՝ակ Թէ զինչ այսր զՀետ եկն՝ յայտ առնէ ասելով։ |՝Ոչ՝ զոր ոչ յաջխտակեալ էր՝ տուժելի նոցա։ |՝Այս տարազ բանի է իբր առակ ինչ ասացեալ՝ի բերանոյ այնր որ զպատիժ այլոց ինքն կրէ. որպիսի էր և այն առակ՝ի բերանս իսրայէլացւոց, * Չարք ազոխ կէ բան, և որդւոց ատամունք առան։ (երեմ. լա. 29։) |՝Որ յայտ է Թէ տէրն մեր չունէր պարտաւորութե կրելոյ պատիժ ինչ. բայց քանզի կրեաց իսկապէս զպատիժս ծանուցոյց, սմին իբրև զայս բան իբր առակ՝ի բերան առեալ ասէ։ |՝Ոչ ըր ՚ի չոխէաւել էր՝ տաՀէն նոցա։ |՝Այսինքն տուժելի զպատիժս վասն մեզաց՝ զոր չէի արարեալ։ |՝Ոչ զայս յայտ առնէ փոխաբերական բանիւ, այսինքն բառիւս չոխէաւել. որոյ պատ

Ձառն է, զի ամենայն որ մեղանչէ՝ յափշտակէ զմեզս ; եւս և յափշտակէ զիրաւունս նոյ. ուստի և 'ի պատժին վասն մեզաց՝ ասի առաժել զոր յափշտակեաց. իսկ տէրն մեր Յեսուս ամենևին անմեղ է, որովհետև ոչինչ իւիք մեզաւ, բայց քանզի պատժեցաւ վասն մեզաց մերոց, վասն այսորիկ ասէ զոր ոչ յափշտակեալ էի առաժէի վասն նոցա ։

Այլ զայս յայտնի ծանեաւ և խոստովանեցաւ աջակողմեան աւազակին յասել իւրում. * մեք յիրաւի, զի ,, արժանի օրոց գործեցաքն առնումք զհատուցումն ,, (այսինքն առաժիմք զպատիժ մերոց յանցանաց մահ- ,, ուամբ խաչի.) և սա ապիրատ ինչ ոչ գործեաց ‖. (գուկ. ին. 41։) Այլ քանզի օրպէս առացաք՝ նա յանձն առեալ էր զապիրատութիւնն մեր 'ի քրիստոս վասն այսորիկ զայնը մերոց ապիրատութիւնէ զտուժանն եւս յանձն էառ. և զի զայս ոչ ոք գիտէր յայտնի՝ բայց միայն Հայր, վասն այսորիկ առ Հայր խօսեալով ասէ ։

Է. Ես զձեզ ծանեալ զանգիմառնէ եմ. և յանդուն եմ 'ի ձեզ ու ծածկեցան ։

Ցկէն մեր օրովհետև երաշխաւոր լինելով փրկութեանն մերոյ բարձեալ էր 'ի վերայ իւր զմեզս ադամայ՝ զի քրիստոսիկ զայնը մերոյ ապիրատութիւնէ զտուժանն եւս յանձն էառ. և զի զայս ոչ ոք գիտէր յայտնի՝ բայց միայն Հայր, վասն այսորիկ առ Հայր խօսելով ասէ ։

Է. Ես զձեզ ծանեալ զանգիմառնէ եմ. և յանդուն եմ 'ի ձեզ ու ծածկեցան։ Այս բան եթէ ասացի 'ի դիմաց մարգարէին, բառիւս անպճամառնէ՝ նշանակի այն մեզք, որ անգիտութիւնէ կամ անզգայութիւնէ գործեն. յոր միտ խնդրէ յայ Թողուլ զայնոսիկ մեզս՝ զորս ոչ ձանաչէր։ Իսկ եթէ 'ի բերանոյն քո ասացի, միտ բանին լինի այս. ած Հայր իմ դու գիտես՝ զի ես յանձն առեալ եմ զանգգամանութիւն ադամայ այսինքն զմեզս նոցա՝ քրիստոսիկ մեզս նոցա մահուամբ խմով, նոյնպէս և զամենայն յանցանս մարդկան. ապա արժան է ինձ առաժել զայն մեզաց։ Օ այս ասելով միանգամայն և դատապարտելի ցուցանէ զքննամիս իւր. վասն զի չգտանելով նոցա գայայտնի յանցանս ինչ 'ի նմա՝ դատապարտեցին զնա 'ի մահ. իսկ այն զի նա յանձն առեալ էր զմեզս մարդկան, ոչ էր յանցանք ընդդէմ

նոցա. վասն որոյ և ոչ կարէին յաղագս այնր դատապարտել զնա, այլ ամենասնդր ընդհակառակ լինել զմանկէ։ Արդ որպէս դատապարտելի եղեն սորա, այնպէս փրկութեան արժանի դասն նորա որք հաւատացին ի նա, և յանուն նորա յուսացան առ Հայր. յոր միտ լսել զկնի և ասէ.

ԸՆ. Ո՛վ ամենասէն վասն իմ, ոչ համբերեն սէդ այր՝ որ զդրամբնէդ. ո՛վ պահապետացեալ վասն իմ, ոչ խնդրեն զնէդ ձեռն իւրեանց։

Ողորմեսաւ միշտնորդ փրկութեանդ ամենեցուն եղիւ տէրն մեր՝ որք միանգամ դիմեցին և դիմեն նովաւ առ Հայր, ոչ երբէք ունին ամաչել. վասն որոյ ասէ.

Ո՛վ ամենասէն վասն իմ, ոչ համբերեն սէդ այր՝ որ զդրամբնէդ, ո՛վ պահապետացեալ վասն իմ, ոչ խնդրեն զնէդ ձեռն իւրեանց։ Լսելիքդ՝ որք միանգամ հաւատացեալ կիս իմ եղէն, և վասն լինելոյ նոցա իմ Հարբերեն քեզ, այսինքն յուսան ի քեզ ի նեղութեան՝ զոր կրեն վասն իմ, և բոլորով սրտիւ խնդրեն զքեզ, նոքա մի ամաչեսցեն վասն իմ. այսինքն մի ուշանայանալով ի յուսոյ իւրեանց ամաչեսցեն և պատկառեսցեն ասելով, ուրեմն խաբեալ եղաք։

Լաւ այս բան ոչ է իբր մաղթողական, կամ իբր հիմն ունել ի տարակուսանս, իբր թէ հնար է խաբել և ամաչել այնոցիկ՝ որք յանուն քոյ յուսան կամ և խնդրեն զնա, և քո միջնորդիւ ընդ ամենայնի առաքաբանակ՝ և հաստատեալ յաներկիւղ առաքութեան, և դնի իբր յայտարար ձշմարտութեան. յոր միտ եթէ զմարդոյդ ոչ փոխեսցես ի նէ, բացայայտ իմացեալ լինի ասացեալս. այսինքն է եթէ ոչ երբէք ամաչեսցեն նոքա։

Լսակ եթէ իբր մաղթողական դիցի, յայլ դէմ փոխի միտ բանին հայելով ի նախասացեալդ. քանզի ըստ այդմ սովին բանիս մաղթեմ քեզ առ Հայր լսել ինքեան, և ցուցանել զինքն յաղթող միտելոյ և ստանալոյ. առայս եթէ ոչ՝ որք յուսացեալ լինելին կամ, և խնդրելին զնա, ամաչելին վասն քոյ, այսինքն ամաչելին վասն հաւատալոյ ի քեզ. վասն որոյ ասէ. լուր ինձ Հայր իմ, և արա զի յաղթեցիկ միտելոյ և դժուարոյ. որպէս

զի ոչք համբերեն քեզ, և ոչք խնդրեն զքեզ՝ մի ա-
մաչեսցեն՝ ի պատճառս իմ։

Ի սատանոյ Թէպէտև յառաջեսմ հատուածի դնել՝
ոչք համբերեն քեզ, այսինքն ոչք յուսան՝ ի քեզ մի
ամաչեսցեն, իսկ յերկրորդումն դնել՝ ոչք խնդրեն
զքեզ՝ մի պատկառեսցեն, բայց երկոքին ևս՝ ի նոյն
հային. զի յայտ է Թէ ոչք յուսանն՝ խնդրեն, և ոչք
ոչ ամաչեն՝ ոչ ևս պատկառին. զի պատկառիլն բուս
ոչոեմ ասս դնի՝ նշանակէ ասսեղկ ամաչել։ Ի սացի
բուս ոչոեմ ասս դնէ. զի պատկառիլն կարէ լինիլ և
առանց ամաչելոյ, յորժամ պատճառէ ի գերազան-
ցութեէ առաքինին։

Վարձեալ ասսանոյ յառաջումն դնելով՝ տէր՝ տէր
զորութեէ կամ ըստ երբայականին ռաբոյ նշան-
վօսն. որ զնոյն նշանակէ. իսկ յերկրորդումն ՅՅ իս-
բայելի կամ ըստ երբ՝ էլոհե նէռաէլ, զոյս կամի ցու-
ցանել, Թէ ՅՅ իսբայելի է տէր, տէր զորութեէ։
և այսու յայտ առնէ Թէ դիւրին է ՅՅ կատարել զը-
հայցուած իւր՝ որովհետև այնպիսի տէր է։ Ի զդ
յետ իսօսելոյ նոն մերոյ վասն ոչ ամաչելոյ հատատ-
ցելոց իւրոց յաւագայն, ապա և զներկայ զիւր ար-
տաքին ամաչել ևս առաջի դնէ հօգն երկնաւորի, զի
յայն հայելով մի ամաչեցուցէ զնոսա. ամն իրի ասէ։

Թ. Ա՝ ան յո համբերի նախատանաց. և ծածկեաց ամօթ
պէրեսս իմ։

Ոչայս սաղմոս հնգիցս կրկնի բառագ նախատիս՝ ըստ
այլևայլ մտաց. զորմէ գիտելի է. զի այս բառ երբայա-
կի առեալ լինի. մի՝ անյատկապէս փոխանակ հնոմ ա-
կայի նախատանաց. երկրորդ՝ իբր հիմնաւորս փոխա-
նակ նեհեմ նախատանաց. երրորդ՝ յատկապէս փո-
խանակ բանից նախատանաց։

Նախատանաց՝ է անձն որ նախատի կամ
որ նախատական բանից ներքոյ անկանի. յոր միա-
ստ նախատինք լինել առաջի այլոց. այսինքն է հո-
գեկայ նախատանաց լինել։

Աբեղ նախատանայն կարէ լինել հեռաւոր, և մեր-
ձաւոր. կամ արմատական, և անվիջական։ Հեռաւ-
որն է պատճառ նախատանաց. երբեմն ներքսա-

որով նշանակի այն ինչ՝ որոյ վասն նախատի անձն. և կամ այն ինչ՝ որ նախատելի առնէ զանձն. յոր միտ ա և իցէ յանցանք, կամ չարութիւն կամ անաւգութիւն, կամ անարժանութիւն ։։ նախատինք կոչին. զի նախատելի կացուցանէն զունօղն. և յայս միտ դնի ՚ի համարն 11. ըստ երկրորդումն։ Արգելեան և արատաբանել. որով նշանակի արատաբին իրն կամ անձն՝ որ լինի պատճառ նախատանաց այլոց. որպէս անխրատ որդիք կարէն ասիլ նախատինք հօրն։ Խակ մերձաւորն՝ է առարկայ նախատանաց, որ է նախատելութիւն. այսինքն արժանաւորութիւն առ նախատինս ծագեալ ՚ի պատճառէ նախատանաց. կամ վասն առնելոյ զպատճառ նախատանացն. և յայս միտ դնի ՚ի համարն 12։

Լուան նախատանաց՝ որ տիրապէս կոչի նախատինք, է այնպիսի խօսք՝ որ ասացեալ լինի առ անձն որ երբեմն յայտնիչ նախատեղութեանէ նորա, այսինքն անարգութեանէ նորա, կամ չարութեանէ նորին ։։ յայս միտ դնի ՚ի համարն 21։ Այդպիսի են և նախատական գործողութիւնք արարեալք ընդդէմ այլոց, որք յուշանին զնա նախատանաց արժանի։ Եւ ահա յայս չափինս այսինքն ՚ի բան նախատանաց և ՚ի նախատական գործողութեան հոյի աստանօր առաջնկայ քնաբանդ, յաւէրն։

Վասն չ համբերի նախատանաց։ (Կամ ըստ այլ ձեռագրաց. համբերելի) ՚ի սմին բանի բառդ վասն՝ հոյի ՚ի հատուցումն արդարութեանն ոյ, և ՚ի կատարումն կամաց նորա և ՚ի փառաւորութեանէ անուան նորին. որպէս թէ ասէր, բազումք բազում բանիւ նախատեցին և նախատինս զիս, և ես համբերի և համբերեմ ամենայնի այսոցիկ վասն քո, այսինքն վասն հատուցանելոյ արդարութեանէ քումմ ՚ի դիմաց ազգի մարդկան՝ որոց երաշխաւոր եղէ, և վասն կատարելոյ ըզկամս քո, որով կամեցար՝ զի ես մնանեալ եղէց յայսպիսի նախատինս. և ես և վասն փառաւորեալ ցուցանելոյ զանուն Ձմխարիդ ոյ։ Եւ առ ՚ի յայտ առնել՝ զծանրութիւնէ նախատանացն՝ յաւելու ասել։

Եւ ծածկեաց ամէն զնչեսս իմ։ Այսինքն այնչափ մեծ եղեն նախատինք տաւեալք ինձ՝ մինչև երևիլ ինձ

ծածկեալ գոլ ամենով. և զի ներգործութիւն ամենայնիւ ելանէ, վասն որոյ դնէ ծածկեաց զերկոսն իմ. ուր ծածկեաց ասելով՝ ցուցանէ զառաւելութիւն ամենայնի։

Լ.Զդի տէրն մեր թէպէտ և ոչ կրէր ի հոգի իւր զիւ-կունէն ամենայն, զի չունէր ինչ ամենայն արժանի, բայց կրէր զդառնութիւն ամենայն. զի գոլով ինքն տէր փառաց՝ լեալ էր առաքեալ դառն նախատանացս, ոչ միայն ըստ նախատական բանից՝ այլև ըստ նախատական գործոց, ի թքանիլն յերեսս, յապտակիլն, ի գանիլն, ի փշով պսակիլն, ի ծաղր լինելն իբրև սուտ թագաւոր, յամբաստանիլն իբրև խռովարար, ի համբաւիլն իբրև չարագործ և յանարգաբար խա-չիլն մերկ ի մէջ աւազակաց։

Լ.Ինչափ ծանր եղև այս ամենի նեղն մերոյ, մինչև զարմանալ առաքեալն, և մեծ համարել զսոյն քան զայլ տանջանս՝ զոր կրեաց տէրն մեր. վասն որոյ ասէ. * արհամարհեաց զամենի ։ (Եբր. ժբ. 2.) Լիցի թէ ասէր. թէպէտև մեծ եղև այս ամենի, բայց նա առ վճարելոյ զպարտս մեր յանձն էառ սիրով. և ես թէ ոչ ամենի համարեցաւ կրել զայնքան ամե-նայնի նախատինս առ ի յամենի առնել զՀայրատուէն մեր, և զիմաստ փառասիրութեան որդւոց մարդկան։

Լ.Այսպիսի նախատինք եթէ յօտարաց լինէին՝ ոչ էին այնչափ ծանր. բայց ծանր եղեն յոյժ, և առաւել ևս ծանրացան այնու, զի եղեն յայդ իւրմէ և յայն-ցանէ՝ առ որս էին ի փրկել. որք և փոխանակ ընդ-ունելոյ զնա և փառաւորելոյ՝ զամենայն ազգ նախա-տանաց էառուն նմա իբրև թշնամւոյ և օտարի. այն իբրև յէտ խօսելոյ զնախատելոյն իւրոյ ի նոցանէ՝ խօ-սի ասա և զօտար համարելոյն առ նոսա ասելով։

Ի. ( ) որ եղէ ես եղբօրդ իմոյ. և հիւր որդւոց մոր նմոյ։

Լ.Այս բան հայի յայն՝ զոր ասաց օրդին որոտման. * յիւրեան էին, և իւրքն զնա ոչ ընկալան ։ (Յովհ. ա. 11.) զի իբրև ընդ օտարի վարէին ընդ նմա. վասն որոյ ասէ.

( ) որ եղէ ես եղբօրդ նմոյ. Որ եղբարբք իմացեալ

լինին խոչընդոտք. ըստ որում չկարգէ խոչընդոտել ընդ
առնն մեր. առ սոսա ոչք եղբարք իմ էին ասէ ըստ
ազգի՝ իբրև օտար համարեալ եղէ. մինչև ասել նո-
ցա զկնին. * զոս ոչ գիտեմք ուստի իցէ ‖. (յովհ.
թ. 29.) այսինքն ոչ ճանաչեմք զսա. այլ օտար հա-
մարիմք մեզ. և զի որ օտարացն է՝ իբրև հիւթ համարի
ի մէջ որոց բնակի, վասն որոյ ասէ.

Ա՛ր- հնաբ ոչխ-ոց մոր էմոյ. Կոչ ի ձեռն մեր խմացեալ
լինի եկեղեցին խոչընդոտել ի հնուսն, որ և ասի սինա-
կովկոյ՝ այս է սինովա, այսինքն ժողովարան հրէից.
և ըստ այսմ որդիք այսր մեր՝ էին խոչընդոտք. առ
որս օտար համարեալ լինէին ասէն մեր՝ իբրև հիւթ
կայր ի մէջ նոցա. (այսինքն իբրև միաբիւր) կամ
ըստ երբ". Նախ այսինքն պանդուխտ, կամ նժ գիշ,
և զի չայսպիսի օտարութեանէ գոլով ոչ մերժեաց զնոսա,
այլ նախանձու հօր իւրոյ քարոզէր նոցա և կշտամբէր
ևս զնոսա, որոյ վասն և նախատեալ լինէր ի նոցա.
նէ, զայս կամելով չայտնէր չարէն զինի և ասէ.

ժ՚ա. Ա՛խանչ ման չո եչէր չէ. Նախապէս նախապէտ
չոչ անկն ի վերոյ էմ։

Ա՛խանձն զնի ասա փոխանակ նախանձայուզութեան,
որ է եռանդագին ինն բերութեն հոգւոյ ի պաշտպա-
նութեն խնդ, կամ ի ստացուածն իրենք բարւոյ, կամ
ի ջատագովութեն ճշմարտոյ։ Ա՛յսպիսի նախանձայու-
զութեն քեն էր՝ կատարեալ սիրոյ նորա կարգաւո-
րեալ եռանդն յոր վառեալ էր՝ առ ի ջատագովու-
թեն Տաճառեն և փառաց Հօրն երկնաւորի. որով ի
աւասանէն ի հրէայս զանգեալս ինչ ընդդէմ պատուոյ
կամ Տաճառեն Հօր իւրոյ՝ յանդիմանէր զնոսա. որ-
պէս է տեսանել յաւետարանի (մատ. իգ. 1—39։
և զուկ. ժ՚ա. 29—53։ և յովհ. ը. 21—24. և ն։)
Չայս նախանձայուզութեն ձեռ մերոյ հայելով մարգա-
րէին՝ ասէ. ի գիմոց նորա առ. Տոյր։

Ա՛խանչ ման չոյ եչէր չէ։ Կամ որպէս գրի յաւետա-
րանի (յովհ. ը. 17.) * նախանձ տան քո կերբիցէ
զիս ‖։ Ա՛յսու տամբ խմացեալ լինի նախ տունն իս-
րայէլի, ըստ որում էր եկեղեցի ոչ, և կամ ևս ընդ-
հանրապէս խմացեալ լինի որ եկեղեցի. և յայս միտ

Ս Ա Գ Ա Ր Ա Կ Ք Ի Ր Ք Ե Ա Ց Ի Ա Ն

Ա՛յս գործ նոն մեզոյ զարմացոյց զամենեսին. զի յայնպիսի բազմամեծ միջի զայսպիսի ինչ առնել՝ ոչ էր գործ հասարակ մարդոյ, այլ մեծի իշխանի. մանաւանդ թէ այնպիսւոյ՝ որ իցէ՝ ի վեր քան զմարդ. և գործն իբր այդ՝ զի Քէպլէտ այս գործ մարդկային էր, բայց յաճախելն կատարեցաւ յորդւոյն այդ. քանզի որպէս ասէ Յոհաննէս (՝ի մատ. ժէ. 23.) նորա * զնոյն ,, ինչ մարդկաբար, և զմարդկայինն յաճախաբար կա- ,, տարէր ‖. վասն որոյ և աշակերտքն՝ որք Նմանչէին գնա լինել մեսիայ՝ այսու գործով նորա հաստատեցան ՝ի միտս իւրեանց՝ թէ նա ինքնիշխան զօրութիւն առնէ գայս և ըստ յաճախին նախանձայուզեալ գործէ. յորմէ և զաբեթեաւ միտք նոցա յիշել զգան ապագային, և խմանալ թէ ահա կատարի այն բան՝ զոր ասաց դա- ւիթ՝ ՝ի բերանոյ մեսիային. * նախանձ տան քո կե- ,, րիցէ զիս ‖, կամ եկեր զիս. և ըստ այսմ կամի ա- սել. սէրն և եռանդագին փոյթն ինամելոյ և պահե- լոյ զփառս տանձարի քո, յոր դու ներքև ՝ի տան քում բնակիս՝ եկեր զիս. այսինքն իբրև զանց վառեալ ատիպեաց զիս ինդրել զվրէժ փառաց անուան քո, և վատրել ՝ի բաց զանարգօղս պատուոյ տանձարի քո։

Այսմ գործողութեանէ որպէս ասէ ներքոյ ՀՈՐՍՂԱՆ ԸՆԴՀԱՆՐԱԿԱՆԵՒՆ, եցոյց քո ընդ վրէժխնդրութեն և զՀեզուԹէի իւր. զի զնաւթազանն ապար ոչ ՝ի կարծր նիւթոյ այլ ՝ի չուանէ. ուր ասէն ոմանք՝ Թէ երկիցս գործեաց ՝ոչն մեր զայս գործ. մին է այս զոր պատ- մի յովհաննէս (՝ի գլ. ԺԲ.) իսկ միւսն է այն զորմէ պատմին (մատ. իա. 12. և մարկ. ԺԱ. 15. և ղուկ. ԺԹ. 45)։ Ի միւսին բանիւ և գործով յանդիմա- նեաց քո. իսկ ՝ի միւսումն յաւել և զվաթազան, օրինակ տալով մեզ, Թէ ՝ի միւմ իրաւտէ, և յանրգ- գասու մնալ մեր՝ յաւելու և զնաւթազոյն պատիժս։

Զրգ զոր ՝ոչն մեր ապար վասն փառաց Հօրն երկնա- ւորի՝ Հրէայք գաղանեցին զայն յանարգանս. և գառ- նացեալ սրտիւ ասեն ցնա. * զինչ նշոյն ցուցանես ,, դու մեզ՝ զի զայդ առնես ‖. որպէս Թէ ասէին, դու ոչ ես. ոչ ապաքէն որդի Հիւսան ես. և զիարդ իշխես զայդ գործել. իսկ եԹէ ասես, ունիմ իշխա- նութիւն՝ տուր մեզ նշան։ Նա յայնժամ և ՝ոչն մեր

նշան մեծ, և ասէ. * քակեցէք զտաճարդ զայդ, և
,, զերիս աւուրս կանգնեցից զայն ։ Այս բան մեծ
և հրաշալի՝ փոխանակ զարհուրանելոյ՝ յիմարեցոյց
զսիրտս նոցա. որով և սկսան ծաղր առնել զնա. և
յայնմ հետէ անարգանօք խօսէին զնմանէ, և անար-
գանօք վարէին ընդ նմա. և յանձխէին 'ի նախաս-
տիս. և զայս յայտ առնէ յաջորդ բանիւն ասելով՝
'Ախաբէ՛ն նախաբեաց ոչ սիկա՝ 'ի վերայ էմ, 'Ախաստիլք
հօր ոչ եղէն հրէայք 'ի բազում իրս, 'ի յայտատա-
րելն 'ի նմանէ բազում անգամ, 'ի Թագաւորն գնա և
'ի պաշտելն զբազաստիճան յաւուրս Թագաւորաց իս-
րեաց, և 'ի խառնակիլն ընդ հեթանոսս, և 'ի պատ-
ճառ լինել նոցա հայհոյելոյ զանուն ոչ 'ի մէջ հե-
թանոսաց, որպէս վկայէն ինքն գիրքն և մարգարէքն.
վասն որոյ կոչէ զսոսա նախատիս ոչ ,,յասելն նախատ-
,,ոյ ։

Այսոցիկ նախատեաց նախատինքն ասէ անկան 'ի վե-
րայ իմ. և այս ըստ կրկին մնաց. մի՝ ըստ նախատա-
կան բանից՝ զորս Թագաւորէին հրէայք 'ի վերայ նո-
ա յասելն առ նա. * գնա գոյ 'ի քէզ ։ (յովհ. է.
20). * սամարացի ես դու ։ (յովհ. ը. 48.) և Թէ
* դիւահար ես ոչ ։ (յովհ. է. 20.) և Թէ * մոլորեցուցանէ զժողովուրդն ։ (յովհ.
է. 12.) և Թէ մոլեգնի՝ զի՞ նմա լսէք նմա ։ (յովհ.
ժ. 20.) և Թէ * բեէլզեբուղաս իշխանաւն դիւից
,, հանէ զա զդևս ։ (ղուկ. ժա. 15.) սոյնպէս և 'ի յա-
րախօսելն զնմանէ յատեանի իւրեանց, և առաջի սկի-
զատոսի և հերովդէի, նախատինս տային նմա.
Այրկերդ՝ ըստ նախատելի լինելոյ. իբր զի զայն նա-
խատինս կամ զայն անարգանս՝ զորս տուեալ էին մար-
դիկ ոչ մեզօք իւրեանց, 'ի վերայ իւր էառ՝ ձերն մեր
առ 'ի ջնջելոյ զայն. ուստի այն նախատինքք կամ ա-
նարգանք անարգողացն ոչ անկան՝ այսինքն եգան 'ի
վերայ օգուտն. որով և ինքն եղև ենթակայ նախա-
տանաց և անարգանաց, ունելով յինքեան զնախատ-
տելիսն՝ այսինքն զնախատելի մեզս մարդկան.
Այլ յայս միտ յառաջ բերէ առաքեալն զայս բան ա-
սելով * քո ոչ եթէ անձին հաճոյ եղև (այսինքն ոչ
,, ինդ բեաց զՀաճոյս անձին և զփառս իւր՝ մնալով

,, ըստ արժանաւորութեան իւրում պատուեալ և առանց
,, նախատանաց), այլ որպէս և գրեալ է, նախատինք
,, նախատողաց քոց անկան ի վերայ իմ։ (Հռոմ. ԺԵ.
3)։ Եւ անկան առելով ի վերայ իմ՝ ցուցանէ զձան-
րութիւն նախատանացն կամ զմեծութիւն մեղաց մերոց,
զորս յանձն էառ խոնարհութիւն, և վասն ջնջելոյ զայն
կրեաց զպատուհասն անարգանս, եւս և որ մեծն է՝ կրեաց
և զմահ առ ի ազատել զմեզ ի մահաւանէ։

Ցնդեսցուք ուրբաթոսի հաւատացելոյ կամ ին սպասա-
նել գնա. զայս իմացեալ բարեկամի նորա կամ ծա-
ռայի զգեցաւ զհանդերձ նորին՝ զի ինքն մեռցի փո-
խանակ նորա. և այնպէս եղև. զի թէպէտև ուրբա-
թոսի սպանին զբարեկամ նորա՝ կարծելով թէ նա իցէ
ուրբաթոս. հիացան ընդ այս հաւատացելիք, և արա-
բին նմա թաղաւնի թագաւորական։ Այսպէս սմին և
մեզ մեռանել թէ թշնամիք մեր կամին սպանա-
նել զմեզ յաւիտենական մահուամբ՝ զգեցաւ զհան-
դերձ նախատանաց մերոց, և սպանաւ ի խաչին. և
ազատեցոյց զմեզ։ Այլ զարմանք է՝ զի մեք ինչ ոչ հա-
մարիմք և ոչ հիանամք. և փոխանակ փառաւոր թաղ-
ման յաւելումք նմա անարգանս եւս և զվիշտս ծա-
նուտս։ Այլ արդ քանզի զայս ամենայն սիրով և խո-
նարհութիւն յանձն էառ նորն մեր, յայս ակնարկելով
ասէ,

ԺԲ. Այնպէս ես պահս զանիս իմ, և եղէն ինձ այս
նախատինս. զբարի չնախատէին իմ ոտքս, և եղէ
առաջ նոցա։

Այս բանք եթէ ըստ Ճառին ի դիմաց դաւթի ա-
սացին, կամ՝ ի դիմաց ժողովրդեանն գերելոյ ի բա-
բելոն. մեկնին այնոքիւք զորս ասացաք այլուր (ի
սաղ. լիզ. 12։ և ի սաղ. խիզ. 15. և 16.) տէս ի
նոսա։ Իսկ եթէ ասիցին ի դիմաց քոյ՝ որպէս և է.
իսկ, իմացեալ լինին իբրև առակաբանութիւն, առ ի
ցուցանել զյանձն առնուլ նորա զաւարտսն և զնա-
խատինս վասն մեր ի մարմնի։ Այլ ըստ այսմ բառս
պահս ոչ նշանակէ ասա զժուժկալութիւն ի կերակրոց,
այլ զնեղութիւնս որք կապակցեալ են և զհետ
գան պահոց, այսինքն են վիշտք, նեղութիւնք և չարչա-

բանք. յայս միտ առեալ ասէ,

Ողանգիտեցուք պահօք զանձն իմ, և եղիցի ինձ այս նախանձիւ, ևս ասել. խոնարհեցուցանելով զիս, կամ խոնարհեցուցանելով յիս՝ յանձն առի զմարդկային տկարութիւնս, և զազգատիսի վիշտս և զաղքատութիւն, առ ի ազատել զմարդիկ ի վշտաց գերութենն սատանայի և ի վշտաց յատուկենական դատապարտութենէ. և իմ այս վիշտք և չարչարանք եղեն ինձ նախանձիւք, այսինքն եղեն ինձ պատճառք նախատանաց, կամ սարսուռն զիս առարկայ և ենթակայ նախատանաց. Օ այս ասէ՝ հայելով յայն զոր կրեաց ի վերայ խաչին, ուր յայնմիսիկ պահս այսինքն յայսպիսի տանջանս խոնարհեցաւ գոլով պաշարեցաւ ի նախատանաց. զորս և նմանութեամբ ինքն յայս առնել կամելով ասէ,

Ազատ ընդ ապեղբս իմ եղէ, և եղէ օտար նոցա։ Ազանգերձն է հասարակ զգեստն. իսկ քուրձն է զգեստ խիստ և անարգ. արդ մարմին ևս մերոյ փոխաբերմամբ բանի կամ նմանութեամբ ասէ նորա հանգերձ կիր զգեստ, յոր միտ առեմք, զգեստ մարմին. Օ այս հանգերձս իմ ասէ արարի քուրձ, այսինքն մահանեցի ի քուրձ տանջանաց, կամ երևեցուցի զայն իբրև զքուրձ անարգ յորժամ կախեալ կայի գխաչի. որով և «եղէ ասէ առակ նոցա». այսինքն է եղէ նշանակ նախատանաց խաչահանուցս իմոց,

Ասթե է աստ օտար խնամել և զառակուսին նահատակին բանից. յոր միտ կամի ասել. յայսպիսի անարգութեամբ էի, մինչև տարացոյց անարգութեամբ քերել զիս թշնամեաց իմոց՝ ի խօսելն ընդ միմեանս, և այնու կատակել զիս. և ս և ի խաղս իւրեանց անարգ ձևացուցանել զանձն իմ.

Չէրն մեր թէպէտ և կարէր սակ կամելով փրկել զմեզ, կամ միայն աղօթիւք ազատել, բայց յաւել և պահս ի ցոյց կատարեալ սիրոյ իւրոյ. և քարոյապէս յօրինակ մեզ. զի և մեք յաւելցուք զպահս յաղօթս մեր՝ յորժամ կամիմք առնուլ ինչ յԱստուծոյ՝ նախ զհնել ի կամին հաճանել յայսմանէ իմիք առ Աստուած՝ և կաց յաղօթս և ի պահս. (դան. Թ. 12.) Իբրև քեզ սոքա եղբարք են. յորժամ ի միասին իցեն՝ բարի և վայելուչ երևին առաջի նոց. (սաղ. ՃԻԳ. 1.)

և որ սոքիմիք մերձի առ ՝ած՝ անտարակոյս առնու զոր խնդրէ։ Ի խնդրել երեխային նշանաւ իւիք զկամն՝ մայրն այնչափ ոչ յօժարի տալ. իսկ յորժամ լսելով խնդրէ՝ տայ. սոյնպէս յորժամ ոք աղօթիւք միայն խնդրէ ինչ յԱյր՝ զանց արարեալ զպահօք, ոչ այնչափ յօժարի տալ. իսկ յորժամ պահօք խնդրէ՝ ոչ միայն տայ, այլ և գթալով տայ. զի որովհետև ոչ կամի զվշտացեալ իւրոցն՝ ի տեսանելն անդ՝ զի ի վիշտս պահոց որոցին նոքա, գթայ և տայ դիւրաւ։

Պահօք խմն աստ ոչ սոսկ գժուժկալութիւն ի կերակրոց, այլ և զպահպանութիւն բերանոյ կամ լեզուի, զնուազութիւն յօժարութիւն սրտի, զձգտիլ մարմնոյ, և զմեռուցումն ախտից. զի սոքա լծորդեալ ընդ աղօթիւ՝ Թռուցանեն զինդրուածս մեր առ ՝ած, և հաճոյ ընծային նմա։ Իսկ քրձով խմացեալ լինի աստ ըստ բարոյական խմաստից հանգստութիւն ի զգեստս. զի այլ առաքինի փոխանակ խնկելոյ զգեստուց վայելուչ և պատշաճաւոր հանդերձս զգենու։ Ք.ամ զգեցեալ էր զամենափառաւոր զգեստ սկզբնական արդարութեան, և վտանգեցաւ. որպ վասն զգեցոյց նմա ՝ած քուրձ այսինքն հանդերձ մնչկեղէն։ Ձու սովին իսկ եցոյց Թէ հանդերձք մեր պարտին լինել պատկանաւոր և չափաւոր. առ ի պահել զմէզ ի զգաստութիւն և անվնաս յարատեան գայթակղութենէ։ Ջանկանիլ երից մանկանց ի հնոց հրոյն ի բաբելոն, հուրն այրեաց զկապանս ոտից և ձեռաց նոցա, և անարատ պահեաց զհանդերձս նոցա. զի ըստ որում գրեն մեկնիչք՝ հաճեստութիւք յօրինեալ էին. ոչ փառաւոր և ոչ գծուծ. ոչ ի մեծարիլ և ոչ յանարգիլ։ Ք.ԼՀ ամպարիշտք անգոհանեն զայսպիսիս. և զայսպանէ խօսի մարգարէն ի յայտուիւ Համարն, ի մէջ բերելով զայսպանօգոն քոյի և ասէ։

ԺՁ. Ո՞ ՝ինն խորհէին, ոչ նոքին ա՝ր գրուածս. զի այդպէս առնէին, ոչ ըմպէին գինի։

Ք.անդի ի բազմայ՝ Թէ յառաջին ժամանակս բազմ ուրեք իշխանք առ գրուն նստեալ առնէին դատաստան ի հրապարակի. ուստի ասի ի գիրս Հռու-

Թայ (գԼ · Ֆ · 1 · 2 ·) Թէ * բոյոս ևԼ 'ի դուռն , և
,, Նստաւ անդ (դատաստան առնել) · · · և էաս
,, բոյոս տանն այր 'ի ծերոց քաղաքին , և ասէ , Նըս-
,, տարւ՛ըք ասա , և Նստան ։ Այս միտ խօսելով և
յորայ (Թ · 7 ·) ասէ · * յորժամ ելանէի ընդ ա-
,, ռաւօտս (ընդ դրունս տան իմոյ) 'ի քաղաքն , և
,, արկանիւր 'ի հրապարակս (այսինքն առ դրան
,, իմոյ) աթոռս իմ ։ Այս միտ մեկնեն ոմանք
և զայն բան առակաց (լՒ · 23 ·) * Երևելի է 'ի
,, դրունս այր Նորա՝ յորժամ նստի 'ի ժողովրդեան
,, 'ի մէջ ծերոց բնակչաց երկրի ։ յայս սակս ասի
զՀեզեկիայ , Թէ * Նստեր աթոռով իւրով առ դրանն ։
(ւ՛ · Թագ · Ֆ · 13 ·) և գրի անդ , Թէ շուրջ գնային
կային աբք · որով ցուցանի Թէ նստեալ էր 'ի դա-
տել · զի էր նա յոյժ ամ դատաւոր ։

Այս խոկ՝ փոխանակ ասելոյ , գնալ առ Թագա-
ւորն կամ առաքել առ իշխանս՝ սովորութիւն եղև
ասել՝ գնալ 'ի դուռն կամ առաքել 'ի դրունս որով
համարեալ լինի , Թէ 'ի նախկին ժամանակս առ
դրունս նստէին իշխանք և մեծամեծք 'ի դատել կի՛ 'ի
կարգաւորել ինչ գնեկ երբեմն մինչև կոչել դատաւո-
րաց և իշխանաց՝ նստօղք 'ի դրունս՝ ըստ որոյ նոյն
լինի ասել , դատաւորք կամ իշխանք , և ասել , որք
նստին 'ի դրունս · յայս կարծիս էն և Հրէայք ։ Ի
սոսին Հայերով՝ ասէ ։

Օ ինչն խորհէին՝ այս նոքին սո՛ գրեաց ։ Այսինքն
Թէ իշխանք հրէից և քահանայապետք նոցա և մե-
ծամեծք նոցին , որոց սովորութիւն է 'ի դրունս նստե-
լով դատել , խորհուրդ առնուին 'ի վերայ իմ , Թէ
զիարդ կորուսցեն զիս , և որով մահուամբ անարդ
ցուցցեն զիս ։

Արթն է ևս ասել , Թէ խօսի առ Հասարակ զայն
ցանէ՝ որք նստէլով 'ի դրունս՝ նեղեն խորհրդով և
բանից արարեալ էին զայս , այսինքն Թէ զիարդ նեղ-
գեսցեն զքո՝ յատելն նոցա առ միմեանս , զիարդ Թուի
ձեզ · ւ՛ · որպէս և գրի յատետարանի ։

Կարէ այս բան ակնարկել և յայն՝ զոր գրէ յովհան-
նէս (ժ՛ · 28 ·) Թէ քահանայապետք և իշխանք
հրէից ածեալ զքո առ պիղատոս կացին արտաքոյ , և

* ոչ մեկին յայտարանան՝ զի ի պղծեսցին ‖ . վասն որոյ * եւ առ նմանս պիղատոս արտաքս ‖ : Ասէ յայսմ է թէ՝ ի կալ նոցա արտաքոյ՝ խորհէին ընդ միմեանս՝ թէ գինչ ասիցեն առ պիղատոս վասն՝ ի խաչ հանելոյ գքեզ : Ասին իրե՛ ասէ՝ գինէն խորհէին , որք ժողովեալ կային առ դրունս : Այդ յետ խաչելոյ մարգարէին զոցանէ՝ խօսի առա և զսպասաւորսդ քահանայապետին , և զգինուորսդ պիղատոսի և զայլոց օգնականսդ , և ասէ ,

Ով այն առնէին , այ՛ ըմպէին գինի : Այ՛ սեղոյն աստ , որք ըմպէին գգինի՝ ըստ նախասիրելոցդ կամի՝ ի մէջ բերել գչեստին անարգ անձինս՝ որոց սովորութիւն է լինել գՀետ արբեցութե՛ն . ուստի նոյն լինի ասելն աստ՝ մինչք կամ անզգաձք , և ասելն որք ըմպէին գգինի . իսկ այսպիսեացս նշանակին նախ այն չար սպասաւորք առեւտրին , որք՝ ի գիշերի մատնութեան տանջեցին զաւետն մեր . զորոց ասէ զուկաս , * այսն առնէին զնուաճ , և հարկանէին . ծածկէին գերեսս նորա և տանջէին ե՛ ‖ . (զուկ . իբ՛ . 63) : Այ՛նոյնկին երկրորդ գինուորք պիղատոսի՝ որք յետ ձագիկեցոյ գտեր մեր , զգեցուցին նմա քղամիդ կարմիր՝ և ծիրանիա՝ առ՝ ի նախատինս նորա . և եդին՝ ի գլուխ նորա պսակ արարեալ՝ ի փշոց , և ետուն եղէգն՝ ի ձեռս նորա . և սկսան ողջոյն տալ նմա յայսոյ կատաղանաց , և ասէլ . ողջ եր արքայդ հրէից . և ծեծէին զգլուխ նորա եղեգամբն , և թքանէին ընդ երեսս նորա ե՛ . (մարկ . ժե՛ . 16 — 19 : մատ . իե՛ . 27 : յովհ . ժե՛ . 2 :) Այ՛նոսիկին երրորդ՝ ո՛ և իցէ որք անզգաձք՝ որք այսն առնէին գտերն մեր՝ ի ժամանակս չարչարանացդ և խաչելութե՛ն նորա : Այ՛նոսիկին չորրորդ այնոքիկ՝ որոց զուարճանք էր այսն առնել գքե՛ որպէս զուարճանք է արբեցողաց խեղկատակել՝ յըմպելն գգինի ,

Ի վերոյ այսր ամենայնի մարթի է ասել՝ թէ այս քան ի մանաւանդ հայն յայսոսիկ թշնամիս քան որք իրօք ըմպէլով գգինի այսն առնէին գնա , և հայհոյէին . որով իմացեալ լինին և նոքա որք ըմպեն գնորհուրդս չարս և զմեղս ընդդէմ խզձի մտաց , և յիմարեալ՝ ի հոգիս՝ գործովք իւրեանց այսն առնեն գքրկիչ

իւրեանց ։ Այլ թէ յորժամ նոքա նախատէին և հարկանէին, զինչ արաբ քո, ընդդէմ նոցա զայն եա դնել զինի, և ասէ ։

ԺԲ. Այս յաղթեա էայն առ տէր որ, ի ծանանել ընծա-նելն ։

Ազօթել նմին մերոյ բազում օրինակաւ լեալ առեանի. մի՝ վասն գոհանալ և փառաւորել նմին անուան հօր իւրոյ. որպէս և տեսանել ի բազում տեղիս յաւետարանին ։ Երկրորդ՝ վասն փրկուել ազգի մարդկան առ հասարակ. առ որ հայել և ազօթել նոցա յիւրաքանչիւր դիշերի, զի հանցէ ի լոյս գնստեանցն ի խաւարի ։ Երրորդ՝ յատկապէս և ի հանճարողի վասն հաւատացելոց իւրոց. որպէս յայտ է (ի յովհ. ԺԷ. 20.) յաւել նորա. * ոչ վասն նոցա միայն (այսինքն ոչ վասն աշակերտացս միայն) աղաչեմ, այլ և վասն ամենայն հաւատացելոց բանիւն նոցա յիս ։ Չորրորդ՝ որոշակի և առանձինն՝ վասն արդարոց և ընտրելոց, որպիսի էին աշակերտք իւր, զորոց երկիր խօսի տէրն (ի նոյն գլ. ԺԷ. յովհ). Հինգերորդ՝ վասն թշնամեաց իւրոց և վասն խաչհանուացն յաւելն. * Հայր ,, թող դոցա զի ոչ գիտեն զինչ գործեն ։ (ղուկ. ԻԳ. 34.) Վեցերորդ՝ իբր առանձինն վասն իւր. յաւելն * բայց այժմ անձն իմ խռովեալ է, և զինչ ասացից. եթէ հայր ապրեցո զիս ի ժամէ սմանէ յայսմանէ ։ (յովհ. ԺԲ. 27.) որպէս էր և ազօթել նորա ի պարտիզն և ի խաչին։ Այդ զառաջինն դնել ի համարն 32. և 36. զերկրորդն և զերրորդն դնել ի համարն 34. 35. և 37. Զչորրորդն ի հաւմարն 38։ Զվեցերորդն դնել ի յաջորդ համարսն մինչ ի 22. և անդր ևս։ Իսկ զհինգերորդն դնել առ յաւետին ։

Այս յաղթեա էայն առ տէր որ, ի ծանանել ընծա-նելն ։ Այս. մի առել, ի նախատել զիս թշնամեացդ իմոց, և ի խորհիլ նոցա զինէն զչար, և ի տանջել, և մնալ ւանդ ի խաչել նոցա զիս՝ ես յաղթեմ կայի վասն նոցա առ քեզ հայր իմ, յայտնիսի ժամանակի՝ որ քան զայլ ժամանակս ընդունելի էր քեզ. և այս ըստ երից ։ Զի՝ զի ազօթք մնռուցեալք առ ձեզ վասն

Թ Հնամեայ՝ ի ժամանակի հալածանաց և նախատանաց՝ առաւել ընդունելի էն ՚ի քան ՚ի ժամանակի հանգստեան և գովեստի. Երկրորդ՝ զի այն էր ժամանակ սահմանեալ ՚ի հօրէ ՚ի ընդ ամենայնի, առ որ եկեալ էր տէրն մեր ՚ի կատարել. Երրորդ՝ զի օրն և դիպուած ըստ պատշաճի, այն է օր ուրբաթեան. եւ ուրբաթեն էր ժամանակ յարգոյ և պատշաճաւոր, ըստ որում ՚ի նմին կատարեաց ամէն ըզգործս իւր. ուստի գրէ բարեգէղ (՚ի մեկն. մարկ. գԼ. ժԸ). * վասն էր (ասէ) ՚ի յուրբաթեու խաչեցաւ մեր. (պատասխանէ.) զի ՚ի նմա ստեղծաւ. ադամ. ՚ի նմա էանց զպատուիրանսն. ՚ի նմա ընկալաւ զՔՀ. զտառապանսին. ՚ի նմին եւ ՚ի նմին էառ հրաման քերովբէին՝ պահել զդրախտն հրեղէն սրոմբ շուրջանակի. վասն այսորիկ ՚ի սմին ընկալաւ քո զխոցումն սիրաւ ՚ի կողն, և արձակեաց զսուր քերովբէիկն. և եմոյծ՚ի դրախտն զՏոգի աւազակին, և կցորդեաց անձառ փառացն իւրոց՝ որպէս խոստացաւ նմա, Թէ այսօր ընդ իս իցես ՚ի դրախտին. զոր և ամենայն հաւատացեալց ըստ աւազակին զնոյն փառս անձառելի պարգեւելոց է ։

Յարոյապէս առեալ՝ ժամանակ ընդունելի իւրաքանչիւր մարդոյ այն է՝ յորում ընծայի առնի գործելոյ զբարին. զի այն է նմա օր բարի, զորով չէ արժան զանց առնել. յոյր սակս ասէ սիրտք. (ԺԳ. 14.) * Յաւուրց բարեաց մի նուազիր, և մասն խնամատարեաց մի անցցէ զքեզ ։ Երեք իցես ՚ի մեզս, յորմէ առուր գառնեաս զխոստովանահայրդ՝ այն է վասն քո օր բարի և ժամանակ ընդունելի. մի նուազիր, այլ կայ յաղօթս զղջութեանէ և խոստովանութեան. Երեք իցես ՚ի զգաստնոյն՝ ՚ի գառնելդ ժամ պարապ, այն է վասն քո ժամանակ ընդունելի, մի նուազիր կալ յաղօթս և առնել զարբին ։

Ա՛ռ հաւատակ խոստովմ ՚ի և իցէ ժամ է ժամանակ ընդունելի յաղօթել. զի զուտն է մտաներելոյ ՚ի հաՀոյս նոյն, և պատճառ ամենայն բարեաց, և վանիչ ամենայն չարեաց. և ա՛ռ է առաւել գնացն զայն ժամանակ ընդունելի. * ամենայն ՚ի ծաղատուր բար-

,, հաց մեզ պատճառք ազօթիցն են (ասէ սարգիս
,, ընթհալի ի մէկն. յուգային. համար. 21. Ճառ.
,, ջ.) հիմն և հաստատութեամբ, և ամենայն փորձու-
,, թեանց խափանիչ ։ (Տճես և ի սաղ. լիս. 7 ։)

Եթէ այս բան ասելի ի բերանոյ այնոցիկ՝ որք գե-
րեցան ի բաբելոն, ժամանակին ընդունելի Հայի ի
լուսին եօթանասուն ամի գերութենեն ըստ գուշակու-
թենն երեմիայ ։ Իսկ եթէ ասելի ի բերանոյ ազգի
մարդկան, ժամանակին ընդունելի Հայի ի լուսին եօ-
թանասուն եօթնեբորդաց, այսինքն եօթանասուն
անգամ եօթն ամաց, յորում եղև գալուստ որդւոյն
այ յաշխարհ ի փրկութենէ ազգի մարդկան ։ Ո այս
այսպէս եդեալ մարգարէին, մնալոյ առաջի առնել
և զայն ազօթս, զորս վասն իւր մնալոյ քո, ասէ-
լով ։

ԺԴ. Ա Ղ ի բաղմ-ազգութենէ ոտ-քո լռեաց ինչ, ի ձգմռ-
տոնէ էրկնութենէ ոտ ։

Այս բանք, սոյնպէս և յաջորդք սորա, որպէս և զորս
եդ ի սկզբան, ոչ Հային յայն որ եղև, այլ յայն՝ որ
լինելոց էր. այսինքն է թէ ոչ Հային ի կիրս չարչա-
րանաց և մահու, այլ յաւարտումն նոցին և ի վերջ
լինելն ի նախատանաց թշնամեացն. իբր զի սոքիմբք
ոչ խնդրեբր քո զի մի չարչարեսցի, այլ զի աւարտ լի-
ցի այնմ ամենայնի. և յաւարտիլն չարութեամբ փառա-
ւորեացի. և յայս միտ ասէ զայն բան, զոր այլ-
ուր ևս յիշեցաք. (սաղ. իա. 2.) Թէ տէրն մեր
* յաւուրս մարմնոյ իւրոյ ազօթս և պաղատանս առ-
այն՝ որ կարող էր ապրեցուցանել զնա ի մահուանէ,
ուժգին գոչմամբ և արտասուօք մատուցանէր. և
լսելի լինէր առ լաւութենէն ։ (Եբր. ե. 7 ։)
Որով յայտնի երևի Թէ ազօթքն քրիստոսական չէին բացարձակ
ըստ ասարտելոյ չարչարանաց, և ըստ ապրելոյն ի
մահուանէ. բայց ոչ էին բացարձակ ըստ կրելոյն
զչարչարանսն և ըստ մեռանելոյն, այլ Թէականք.
որպէս յայտ է անտի զոր յազօթէնէն ասէր. * Հայր
,, եթէ կամիս՝ անցո զբաժակս զայս յինէն, բայց ոչ
,, իմ կամք այլ քոդ լիցին ։ (ղուկ. իբ. 42 ։ մատ.
իզ. 39 ։ մարկ. ժգ. 35) ։ Այս բան ևս յայլ ինա

միտս տարածէ եղնկացին (՝ի մէկն. մատ. գլ. իիզ.) յասելն. * Թէ հնար է ասէ, բաժակ մահուս խմել ,, մի լեցի պատճառ կորստեան (Երուսաղէմ, խո- ,, բակելի, յուդայի. ՚ի), և յանցուցէ զանգուած , ,, այլ բաժակս՝ որ յինէն կատարի, անցցէ ՚ի նոցա- ,, նէ առանց վնասու ։ ՚Ա.ՀԼ յայսմ ևս գոյ զանա- զանութիւն ԹէուԹէ. և ըստ այսմ զանազանութեան խօսելով մարգարէին՝ ասէ ։

Ա.Ը ՚ի բազում ողորմութիւն տամ լեր ինէ ։ Ազգաւ եղև ողորմութիւն՝ այ հայելով առ փրկութիւն ազգի մարդ- կան. մի՝ զի ողորմութիւն կամեցաւ փրկել. երկրորդ՝ զի նովին ողորմութիւն ետ մեզ զանապատնին գանձն ողորմութիւն զմիածին իւր, որով կարացաք լինել՝ հաւատացանել նմա. երրորդ՝ զի վասն այսպէս ողոր- մելոյ մեզ՝ տայ հանապազ ընծորն ողորմութիւն իւրոյ, և տալոց է զիւառս արքայութիւն ։

Ա.ԶԴ զայսպիսի ողորմութիւն չօր առաքի նորա տա- բաձկ. որդին, և աղաչէ, զի յայսմ բազմապատիկ ողորմութիւն լուիցէ ինքեան. իբր զի որովհետև զայս- չափ ողորմութիւն կամեցաւ առնել ազգի մարդկան , արժան է՝ զի ապրեցուցցէ զինքն ՚ի մահուանէ, որ- պէս զի այս ողորմութիւն նորա արդեամբք կատարես- ցի. զի եԹէ ինքն ոչ ապրէր ՚ի մահուանէ, այսինքն եԹէ ոչ յառնէր, արդիւնք այնր ողորմութիւն ոչ դնիւր ՚ի գործ. ուրեմն ասէ լուր ինձ վասն լրման և կատարման այդր քոյ բազում ողորմութիւն. որով և ցուցցէ հաւատարմութիւն բանիցդ՝ Թէ ողորմելով կա- մեցար և կամիս փրկել զազգ մարդկան, և առ այս յարէ ։

Ի ՃՀմարառնէ էքիռնէ ։ Ա.Հյսինքն լուր վասն ՃՀմարառելոյ զկամիլդ ողորմիլ, կամ վասն ստուգելոյ զկամն ողորմութիւն քո՝ որ յազգս փրկութիւն մարդ- կան. կամ լուր ինձ, և լսելովդ ապրեցո զիս ՚ի մահուանէ, որով ՃՀմարառեցի փրկութիւն մարդկան՝ զոր կամիս. կամ լուր ինձ, զի երևեցցիս հաւատա- րիմ ՚ի փրկել զմարդիկ, փրկելովդ զիս յարութիւն. և այսու ծանիցի՝ Թէ որպէս ողորմած եղեր ՚ի կամիլդ և ՚ի խոստանալդ զփրկութիւն, սոյնպէս և հաւատա- րիմ եղեր ՚ի տալդ իրօք զնոյն փրկութիւն՝ զոր խոս-

ասացար· Լաւ ևս՝ որովհետև բազում է ողորմութիւն քոյ, լսէր ինձ ըստ բազում ողորմութեանդ քոյոմ. և ըստ որում խոստացեալ էիր ինձ փրկել զիս ի մահտուանէ, կատարեա զխոստումն քոյ, և չարձ զիս ;

Չինչ միտ և դիպի, պարտ է զգուշութիւն ընթեռնուլ, և անվեհար խմանալ զայսպիսի բանս. քանզի ոմն ոչ իբր կարօտ, այլ իբրև հնազանդ չօր ասէը զայսոսիկ, և չայս իսկ անմիջապէս չարէ առաքեալն զնոսա նախակարգեալ բանիցդ և զայն, թէ * Թէպէտ և օրդի է՝ ուսաւ ի չաբչարանաց զնաժ ,, զհնազանդութիւն. և իբրև կատարեցաւ՝ եղև ամե. ,, նայն հնազանդելոց իւրոց պատճառք փրկութ ‖ . (Եբր . Ե . 8) ; Լաւել և զայն, զի զայս ամենայն Թէպէտև ի գէմս քոյ խօսի մարգարէն, բայց քանզի զի իբրև ի վերայ անձին իւրոյ ձևացուցանէ գաւթի զանձն , նմին իբր և զկռնաբՀական բանս յանձին, և կամ ասէ՝ մարդկօրէն ևեթ ձևացուցանէ ; Իսկ Թէ զինչ էր այն՝ որոյ վասն ձրն ազօթէր՝ զի լուիցէ Հայր , չայս առնէ ասելով ,

ժՀ. Ա. պրէդ՛ զիս ՚ի խո՛ոյ՝ զի ՚ի ընկլոյզ , պրէդ՛ոյց ես չաթելչոյ ինոյ , և ՚ի խորոյ ըո՛ոյ բաղմոյ ։

Լաւով իմացեալ լինի ասա անեչանելի վիշտ , կամ մահացուցիչ տագնապ և ասնջանք , և կամ նոյն իսկ մահն , յոր Թէ ոք խրիցէ՝ ոչ ևս կեայ . որպէս ՚ի խրել ուրուք ՚ի խորամանկ կաւ , ոչ ևս կարէ ելանել անտի ։ Ա. չայսիսի նմանութիւ խօսէլով մարգարէին ՚ի բերանոյ նոն մերոյ՝ կամի զմահ խաչն նորա չոյժ ծանր ցուցանել . վասն որոյ և պաղատելով աղաչէ զՀայր ՚ի դիմաց նորա՝ զի մի ինասցէ ՚ի մահու անդ , այլ զերծցի փրկեալ . չասելն ։

Ա. պրէդ՛ զիս ՚ի խո՛ոյ՝ զի ՚ի ընկլոյզ ։ Ա. չայնչան՝ ասրէ ցմ զիս ՚ի մահուանէ , ոչ զի մի մեռայց , այլ զի մի ընկլայց , այսինքն զի մի ընկղմեալ մնացից ՚ի մահն՝ որպէս և այլք , այլ չարեայց . որով լեալ ինձ ազատել ոչ միայն ՚ի քանութիւ մահու , այլ և ՚ի չարուհ Թշնամեաց , և ՚ի դառնութիւ տանջանացս . և առ այս չարէ ։

Ա. պրէդ՛ոյց ես չաթելչոյ ինոյ , և ՚ի խորոյ ըո՛ոյ բաղմոյ ։

Ա՛յսինքն ազատ գտայց ՚ի ձեռաց այնոցիկ՝ որք առեն զիս. և զերծ մնայից ՚ի խաւտուիթէ անդնաարին նեղութեացս և ՚ի բազմադիմի տանջանացս. զի առ խոր ծոք ջուրց բազմաց՝ նշանակի գառնութիւն նեղութեց և տանջանաց. որպէս առացաք ՚ի համարն ՚ և ՚ի տես անդ:

Նարտյապէս առեալ՝ այս բան ասէ ՚ի քերանոյ արդարոց յաղաչել նոցա զՅԻՆ՝ ապրեցուցանել զինքեանս ՚ի մերձաւոր առնթէց մեղաց, որք օրինակին ՚ի լարդուն և ՚ի սահեցուցիչ կաւս. և արդարև ապրին և փրկին՝ եթէ և ինքեանք զգուշասցին, և ՚ի գտանիլ խուեանց յայնպիսի առնթս՝ մի յաոեսցին. ապա թէ ոչ՝ յափշտակին ՚ի նոցունց: Ո՞ւնք եգիպտական կողմանց (որպէս գրէ պլինիոս) յրմպելն զջուր ՚ի նեղոս գետ՝ ոչ յամեն, զի մի յափշտակեսցին ՚ի կոկորդիլոսէ, որոյ մորթ է ՚ի գոյն կաւոյ. նոյնպէս յրմպել մարդոյ յաշխարհի աստ զջուր կարևոր պիտոյից՝ եթէ տեսցէ զառիթ ինչ կործանման, մի յաոեսցէ: Նօրինակ այսը ՚ի գնալ ՚ն մերոյ յերուսաղէմ՝ փութոյ էանց ընդ երիքով, որ էր տարացոյց կործանման. (ղուկ. ԺԹ. 1:) Նոյնպէս և աքիմաաս ծառայք դաւթի ոչ յամեցին յայնկոյս ջրոյն, այլ փութով անցին, զի մի յափշտակեսցին յաբեսողոմեանց. (Բ. Թագ. ԺՀ. 20:) Նոյնպէս պարտ է առնել ամենեցուն՝ որք կամին ապրիլ ՚ի կաւոյ մեղաց: Նառնայ այժմ մարգարէն առաջի առնել զխաւտուիթէ նեղութեցն, աղաչելով ՚ի դիմաց քոյ առ հայր՝ ապրեցուցանել զինքն յայնցանէ, ասելով:

ԺՀ. Ա՛ՌՔ ընկղմեսցեն զիս պոռոտ ջուրք, և ոչ ընկղմեսցեն զիս անդունդք խորոց. Ընդոր ոչ կաթուածէ զբերան իւր ՚ի վերայ ՚ի համարն. 2. կոչեաց ջրջանք, և ասաց անդ, թէ ընկղմեցին զիս. նոյնպէս և ՚ի համարն 1. ասաց, թէ ընկղմայ ես ՚ի խորս անդնդոց. աղաչէ, ասա, զի մի ճնասցէ ՚ի նոսին, յասելն:

Ա՛ՌՔ ընկղմեսցեն զիս պոռոտ ջուրք. և ոչ ընկղմեսցեն զիս անդունդք խորոց: Նրպէս թէ ասէր. ահա պատրաք

ջուրց՝ այսինքն անհնարին նեղուէք տանջանաց պա-
շարեցին զինս, և յանդունդս խորոց, այսինքն յանյա-
տակ և յանբերելի տագնապ մահու էջուցին զիս.
այլ դու Տայր իմ. մի թողուր զիս ինձ իսպառ յայս-
պիսի տանջանս և՛ ի տագնապս. իմ այս տանջանք,
և իմ այս մահ վասն փրկութե՛ ազգի մարդկան է.
եթէ ինձանից ես՛ ի տոսա, փրկութե՛ նոցա ոչ կատա-
րեսցի. վասն որոյ աղաչե՛մ արա զի տիրեսցեն յիս
այսոքիկ, և մի՛ էշխեսցէ մահ՛ ի վերայ իմ. զորմէ՛ ի
մանաւորի խօսելով ասէ:

„Ջ ընդ ո՞ւ ի կափուսցէ աչերան ես՛ ի վերայ եմ: „Ջ ընդ խոր
և անյատակ է մահ. այս ջրհոր զորս միանգամ կլա-
նէր յատուկն՝ յինքեան փակէր. և ոչ էր հնար ազա-
տելոյ անտի. քայց ինձ ասէ մի լինի այսպէս. որպէս
թէ ասէր. ՚ի մեռանիլս իմ և յինջանելս ՚ի ջրհոր մա-
հու և ՚ի հոր գերեզմանի, մի կափուսցէ նա զբերան
իւր ՚ի վերայ իմ. այսինքն մի տիրեսցէ մահ ՚ի վե-
րայ իմ, և մի արգելցէ զիս ելանել անտի:

Նոյնպէս այսր նմանուԹե՛ է, զի յորժամ անկա-
նի ոք ՚ի ջրհոր, կամ ՚ի գուբ խոր, եթէ ոչ իցէ
փակեալ բերան նորա, անկեալն կարէ յուսալ փրկու-
Թե՛, յաղագակելն և՛ ի խնդրելն այլուստ զօգնուի.
նոյնպէս եթէ կափուսցի բերան ջրհորոյն՝ ոչ ևս միայ կարէ
ելանելոյ անտի: Ասաի և մարգարէն այսու նմանու-
Թե՛ վարելով կամի յայտ առնել զսոյն զայս. այսինքն
զոյս չմնալոյ ՚ի մահու անյոյս:

Նարոյասկս, այս պատմք ջուրց նշանակեն նախ
զծանր նեղուԹիս ընկղմեցուսչս. որպէս տեսանի՛ ի
համարն 1. և 2: Նշանակեն երկրորդ զպատրանս
փորձուԹե՛ց սատանայի և զյափշտակօղ ցանկուԹիս
մարմնոյ. յորոց միշտ պարտիմք զգուշանալ. որպէս
յորդորեն զմեզ գիրք, և հարք սրբք, ընդ որս ասէ
սարգիս շնորհալի (՚ի մեկն. ա. պետ. ՚ի. 18. Ձառ.
Ժ. յորդ). * մի յաղԹեսցէ մեզ վիշապն ապստամբ
„ պատրանօք իւրովք. և մի ընկղմեսցեն զմեզ պը-
„ տոյտք ջուրց այսինքն ուխք անօրինուԹե՛ց չարաչար
„ ցանկուԹե՛ց: Նշանակեն երրորդ զտառապանս
խղճի մտաց:

Նոյնպէս անդունդք խորոց յայտ առնեն զխեղդմունս նո-

ընն խղճի մտաց յարկանեըն զՀոգին ՚ի յուսահատու-
ԹԻՒ։ ՚Կինչափ և տապնապ սորա, մինչև չՀանդուր-
ժեալ ոմանց ցանկացան մահու. որպիսի եղև տիքե-
րիոս, որ յանՀնարինս դառնայեաւ ՚ի հանապազօ-
րեայ խայթմանե խղճի՝ գոչէր. * կորուսայե՛ն զիս
դիք, ուր ես զօր ամենայն կործնչիմ՝։ ՚Կմանք Համա-
րէին զանձինս ընկղմեալ ՚ի մահ. որպիսի եղև փղակ-
կոս, որ ըստ փիլոսի ՚ի տանջանաց խղճի աւէր միշտ.
* արդէն ՚ի ժամուս մեռանիմ, կրեալ չիս քաշում
,, մահուընս յառաջ քան զմահն վերջին՝։ ՚Կմանք գա-
Հավ՚ժ կորեան, կի՛ր ջուր արկան և ՚ի Հուր. ոմանք
առին զմահաբեղ, կամ սրով սպանին զանձինս. և
ոմանք կախեցին զինքեանս։ ՚Կեալ սոցա դառն թուի
և ինքեանց քան զմեռանիլ. զի մեռանիլն ՚ի վայրկեան
վճարի. իսկ տապնապիլ խղճի մինչև ՚ի մահ տեւէ.
վասն որոյ ասի. * լաւ է ազատիլ ՚ի խղճէ՝ քան փախ-
,, չիլ ՚ի մահուանէ՝։. զի անդունդ դժոխոյ է այսպի-
սի խիղճ։ Օ՜յա մեղաւորք և ես խոստովանին, եԹէ
կամիցին ասել զՀշմարիտն. * նեղուի և անձկութի՛ր
,, վերայ ամենայն մարդոյ որ գործէ զչար՝։. (Հռոմ.
բ. 9). մինչև կափուսցե ջրՀոր յերկին յուսահատու-
ԹԻՒ զբերան իւր ՚ի վերայ սոցա յընդունելն զսոսա ՚ի
յանդունդս դժոխոց։ Յորմէ զերծանիլ կամելով
մարգարէին՝ աղաչէ զնա. և ՚ի մէջ բերելով զխնդ-
րուածս ազատուԹենն քան ՚ի տանջանաց մարմնոյ՝ պա-
տուիրէ ՚ի դիմաց նորա առ Հայր, և ասէ։

ԺԲ. ՚Ո՛ր ինչ ՚ա՛ր, չէ՞ խաղայր է ողբմուԹի՛ւն քո. ըսաւ Ե-
ղիա՛ս Գլուխի՛ւ քո Հայեա՛ յիս. և մի դարչնացներ
զերեսս քո ՚ի ծառայէ քումմէ. չէ նեղեալ եմ ես, վաղվաղակի
լո՛ւր ինձ։

ԺԳ. ՚Ես Հայեա՛ յանձն եմ, և էրէս չիս. վասն ընչաՀաչ
եմոյ ապրեցո՛ չիս։

Ա՚յս նոյն է՝ զոր եդ ՚ի Համարն 15. այլ զոր անդ ՚ի
վրկուԹի՛ն ազգի մարդկան Հայելով ասաց. * ուժ ՚ի
բազում ողորմուԹի՛ն քում լո՛ւր ինձ, ՚ի ՀշմարտուԹի՛ն
վրկուԹի՛ն քո՝։. աստ յատկուԹի՛ն անձին իւրոյ Հայե-
լով ասէ։

Ի՞նչ է ինչ ասէ, թէ հաղորդեալ ոչ ոք կարէ ասել. որովհետև ողորմութիւն քոյ պատրաստ է ցուցանել զքաղցրութիւն իւր առ ամենեսին, նովին ողորմութեամբ լուր ինձ, և արա զոր խնդրեմ: Հաղորդ կոչէ զողորմութիւնն այլ հայելով յընդունողն և՛ ի խնդրօղն. զի որպէս քաղցր է ծարաւելոց ջուր, և քաղցեալոց կերակուր, այնպէս քաղցր է ողորմութիւնն այլ առ այնոսիկ՝ որք կարօտին այնմ՛ և ներելութիւնք իւրեանց, և փափաքանօք խնդրեն: Եւ զի ցուցցէ թէ յողորմել այլ ոչինչ պակասի՛ ի գանձուց ողորմութենէ նորա, յաւելու ասել:

Որ բաղում գթութիւն ունի: Այսի ասել. ՛ի լսելի խնդրուածոց իմոյ՝ մի երևեցուսցես զքեզ միայն լսօղ, այլ և գթութիւնք հայեցօղ. որպէս թէ ասէր. հայեա՛ ի բազում գթութիւն քո, և ըստ բազում գթութեանդ քում գթալով յիս իբրև՛ ի ծառայ քո, նայեա՛ առ իս: Եւ զայս կամելով յայտնագոյն և աս ասել, յարէ զկինի:

Եւ մի դարձուցաներ զերեսս քո՛ ի ծառայէ քումմէ: Տէրն մեր թէպետև էր քնական որդի հօրն երկնաւորի, և ոչ որդեգիր, բայց՛ ի կերպարանս ծառայի գոլով, կոչէ զինքն ծառայ հօրն. զտրօքինակ քնական որդի ուրուք կարէ կոչիլ ծառայ հօր իւրոյ: Եւ սակայն պարտ է բարուք ուշ ունել աստ, զի ետրն մեր ոչ ըստ որում քնութենականէ՛ հօր՝ կոչի ծառայ, այլ ըստ որում քնութենականէ՛ մեզ: Եւ ըստ որում այսպիսի՝ աղաչէ զհայր վանն իւր և վանն անդամոց իւրոց, մի՛ դարձուցանել զերեսս իւր. որպէս թէ ասէր. ՛ի հայիլդ առ իս եթէ տեսցես զիս բեռնաւորեալ մեղօք ազգի մարդկան, զորս յանձն առեալ եմ, մի՛ դարձուսցես զերեսս քո յինէն. այլ փութասցիս փրկել ՛ի տառապանաց՝ զորս կրեմ առ ՛ի ջնջելոյ զայսոսիկ մեղս. և առ այս յաւելու տալ և զպատձառն ասելով:

Օ՛ի նեղեալ եմ ես, վաղվաղակի լո՛ր ինձ: Այս բան՝ զի նեղեալ եմ ես, կարէ յարիլ նախ՛ ի վերոյհեդեալդ. որով և միտ բանին լինի այս. որովհետև նեղեալ եմ ես, նայեա՛ առ իս և մի՛ դարձուցաներ զհայեցուածս քո յինէն: Արհարտ ՛ի հեռևեալ հատուածն, այս-

ինքն յայն՝ զոր ասէ. վաղվաղակի լսեր ինձ. որով և միտ բանին լինի այս. մի յաճեր լսել խնդրուածոց իմոց. այլ լսեր վաղվաղակի. վասն զի նեղեալ եմ. այսինքն՝ ի յետին նեղուն ժամանեալ եմ. քանզի ետրն մեր՝ ի կալն անդ՝ ի խաչին՝ յայնչափ և յայնպիսի եղեալ նեղութի՝ քան զոր աւելի մտածել չէր հնար. մանաւանդ՝ ի տեսանելն՝ թէ թողեալ է և՝ ի հօրէ անմխիթար. վասն որոյ դարձեալ պատճառ առնու՝ հայիլ յինքն ասելով:

Ժէ. Հայեա՛ յանձն իմ. և եղիցի ինձ: Կասի ասել. հայեա ոչ՝ ի մեղսն զոր գործեալ եմ՝ ի վերայ իմ, այլ յանձն իմ, այսինքն յիս, և տես թէ զինչ կրեմ վասն ջնջելոյ զմեղս մարդկան. և այսու՝ ի գութ շարժեալ՝ ի վերայ իմ՝ փրկեա զիս՝ ինեղութենէ առաւել: Հայեաց և՝ ի կատաղութի թշնամեաց իմոց, և տես թէ քանի՛ անողորմ գոյան առ որդի քո, և ազատեա զիս՝ ի ձեռաց նոցա. և առ այս յարէ:

ԺԱ. Եւ վասն ընդնաեցոյ էմոյ ապրեցո՛ զիս: Աւր գառդ վասն՝ ոչ հայի՝ ի ընտրս թշնամեացն, որպէս թէ ասել, թէ պատիւ երեսաց թշնամեաց իմոց, կամ վասն միջնորդութեն նոցա ապրեցո՛ զիս, այլ յանողորմութենէ նոցա. որպէս թէ ասէր. եթէ հայեալ՝ ի մեծութենէ մեղաց մարդկան՝ զորս գարձեալ եմ՝ ի վերայ իմ, ոչ արժանի տեսանես ապրեցուցանել զիս, գոնէ հայեա՛ յանողորմութենէ թշնամեաց իմոց՝ որք անխնայ և անգութ տանջեն զիս. և յայս հայեալ ապրեցո՛ զիս յանողորմութենէ նոցա. և արա՛ զի՝ ի յաւնել իմում յամօթ լինին, և կամ առ քեզ դարձցին:

ԺԲ. Այսոսիկ ասելով՝ ոչ եթէ զոր ինքն ոչ գիտէր՝ յայտնէր և խնդրէր, այլ զոր գիտէրն՝ խնդրէր և յայտնէր. և այս վասն երկուց. մի՝ առ՝ ի ցուցանել թէ ձշմարտապէս կրէր զոր յայտնէր, և ոչ թէ առ աչօք. և մի և այ՝ առ՝ ի մեծացուցանելոյ զհայր: Կամ դարձեալ՝ ըստ սմին հանգիստութենէ՝ զայսոսիկ ասելով ոչ թէ զոր հայրն ոչ գիտէր ծանուցանէր նմա, այլ զոր նա գիտէր և կամէր, առաջի նորա տարածաներ. և յայս սակս յարէ զինն և ասէ:

Ը. Ո՞վ է դու՝ զի պատասխանես ինձ, զանօրէն ես, և զպատ-
հասանես ինձ։

Ա. Ստ նախատինքն կրկին մտօք առեալ լինի, մի՝ փո-
խանակ նախատականն բանից և գործոց՝ զորս կրէր
քն, և մի և ս՝ փոխանակ առաքական նախատանաց.
այսինքն փոխանակ այնր՝ որով նախատանաց առարկայ
եղև, որպիսի էր անարդ երևիլն, և անարգաբար
խաչիլն ևն. յորում աւելի էր տանջանք հոգւոյն քան
չարչարանք մարմնոյն. վասն զի աւելի տանջանք է
աղնուական հոգւոյ նախատինք լինել՝ ի չարչարանսն,
քան թէ նոյն իսկ չարչարանքն՝ որ տուեալ լինի մարմ-
նոյն։ Ա. Ըզ յայսմհետ տանջանս գոլով ինն մերոյ՝ ի
վերայ խաչին, տեսօղքն՝ միայն՝ ի չարչարանս մարմնոյ
նորա հայէին. իսկ զներքին տանջանս որ՝ ի նախատա-
նաց անտի՝ ոչ իմանային. վասն որոյ զհայր միայն՝ որ
գիտէր՝ իբրև վկայ այնմ կոչէ և ասէ։

Ը. Ո՞վ է դու գէպ ես ինձ նախատինս եմ։ Ա. Այսինքն դու ինքն տե-
սանես՝ թէ յոր վիճակ նախատանաց մատնեալ կամ։
Այս զի այսպիսի նախատանաց զհետ գայ ամօթ կրել՝
և յայնմանէ պատկառանք, յորմէ զկնի և ասէ։

Ը. ամօթ եմ և պատկառանս եմ։ Ա. Բառքս ամօթ և պատ-
կառանք կրկնակի կարեն առեալ լինել. մի՝ փոխանակ
նախատանաց կրից ամօթոյ և պատկառանաց, և մի
և ս՝ փոխանակ պատճառի ամօթոյ և պատկառանայ։
Այլեւ՝ զի փոխանակ պատճառի առցին, միտ բանին
լինի այս. դու գիտես թէ ո՛րպիսի պատճառս ունիմ
ամօթոյ և պատկառանաց։

Իսկ եթէ առցին փոխանակ կրից՝ գիտելի է. զի
ամօթն է կիրք խորհելոյ՝ տագնապիչ հոգւոյ պատ-
ճառեալ յերևակայութենէ յոռւթե երևեցելոյ՝ ի կրօղն.
այսինքն այնպիսի կիրք, որով պղտորի արիւնն, և
տագնապի հոգին խորշմամբ ինչ վասն՝ ի յայտ գալոյ
չինչեան այնպիսի իրիք որ է յոռի, և արժանի նա-
խատանաց. յորմէ և նոյն արիւնն սիրտ յերեսս՝ կա-
մելով հոգւոյն ծածկել զայն։ Այլ թէպէտ նաև յո-
ռւթին որ ըմբռնի յայլս, կարէ պատճառել զամօթ,
բայց ոչ ըստ որում է յայլս, այլ ըստ որում այն յո-
ռւթի՝ յայլոց կարէ ցուցանել զայլ ինչ յոռւթի՝ ի

յաւմօթ կլաջէն. ուստի յորժամ վան այլոյ ամօթ կրէ ոք, ՚ի կրելն անդ ըմբռնէ յինքն զպակասութիւն. և այս յաւէտ ամաչել սի, քան ամօթ. ՚ի կիրս ամօթոյ նիւթական բանն է ՚ի պղտորման աչեան. և տեսական է յըմբռնման յայտնեալ յոռութիւն։

Նակ պատկառանքն է կիրք վհկայ պատճառեալ ՚ի նուաստ տեսանելոյ զինքն առաջի մեծութիւն այլոց։ Եւ սակայն նոյնն՝ որ է պատկառանք՝ սի երբեմն ամօթ, որպէս և մեծ ամօթն երբեմն պատկառանք։

Ա.րդ թէպէտ եղև ՚ի քո յատկապէս պատկառանք, բայց ոչ եղև ՚ի նմա յատկապէս ամօթ. զի ոչ ունէր յինքեան ինչ արժանի ամօթոյ. և սակայն կրէր զարժանիս ամօթոյ. և ըստ այսմ թէպէտև ունէր զքաւս այնը կրէց, բայց ոչ ունէր զայն կիրսն ըստ տեսականն. յոր միտ սի՝ թէ * արհամարհեաց զամօթ ‖. (եբր. ժբ. 2.) իբր զի ոչ ծանր համարեցաւ կրել զտանջանս ամօթոյ. տես և ՚ի համարն. 9։ Ի՛ստ այսոցիկ իմացեալ զպատկառանս և զամօթ՝ կամի ասել. դու հայր գիտես՝ զի նախատինք լինելոյ առաջի քազմութեամբ մարդկան՝ կրեմ զանձնամեծ ցաւ ամօթոյ և պատկառանաց. մանաւանդ զի ոչք մատնեցին զիս յայսպիսի ցաւս՝ կրկին նեղեն զիս այսպիսեօք, և տառապեցուցանեն, զոր և դու ինքն տեսանես. և զայս կամելով յայտ առնել՝ յարէ զկնի և ասէ։

իա. Ի՛ր ոչ են ամենայն նեղիչք անձին իմոյ. նախապատանաց համբերը սէրպ եմ, և ընդառաջումբ։

Ա.յլևայլ եղեն նեղիչք ըստ մարմնոյ և ըստ հոգւոյ. ըստ մարմնոյն՝ չարչարօղք նորա և խաչահանութք. իսկ ըստ հոգւոյն՝ նախատիչք նորա և հայհոյիչք, թէև զայսն։ Ի՛ստսին հայելով սահ։ Ի՛ր ոչ են ամենայն նեղիչք անձին իմոյ. նախապատանաց համբերը սէրպ եմ, և ընդառաջումբ։ Կամի ասել. որպէս յայտնի է առաջի քո, այս իմ նեղութիւն զոր կրեմ ՚ի նախատանաց, սոյնպէս յայտնի են առաջի քոյ և նուքա որք նեղեն զիս նախատանօք։ Ա.րդ որովհետև յայտնի են քեզ այսոքիկ, և դու տեսանելով զայսոսիկ ոչ արգելուս, այլ մանաւանդ թոյլ տաս, զի նախատեսցեն զիս, ես ևս դիտելով զայս՝ համբերի

և համբերեմ այսոցիկ նախատանացս վասն քոյ. սոյն պես և այլ ամենայն տառապանաց և թշուառու-

թեանց։

Սովին եցոյց մեզ Տէր՝ սիրով տանել նախատանաց. ինքն տարաւ ոչ վասն իւր, այլ վասն մեր. իսկ մեք վասն մեր. զի նախատինք ջնջեն զարատս. և զի նա ոչ ունէր ինչ արատ՝ տարաւ նախատանաց՝ առ՛ի ջնջել զարատս՝ ոչ զոր ունէր, այլ զոր մեք ունէաք. ապա քանի՞ առաւել մեզ պարտ էոյ տանել այնմ։ Իսկ թշուառութիւնք՝ զոր յաւելու դնել՝ իմացեալ լինի վինակ անկնարին նեղութեանց պաշարելոց յամենայն կողմանց. որպէս եղև Տէր մերոյ՛ի պարտիզին և՛ի խաչին՝ և՛ի միում նորա յամենեցունց անմխիթար։ Զոր և յայտնագոյնս առաջի դնէ՛ի յաջորդ համարն ա-

սելով։

Լիք. Զի ոմանք՝ ըն ոչ պրպտեցէք ընդ էս, և ուլ ոչ էր. և ծիծաղեալ էին՝ ոչ ուլ գիտաս։

Տէրն մեր՛ի չարչարանսն անդ ոչ զոք ունէր իւր այնպիսի տրտմակից՝ որ կարօղ լինէր մխիթարել զնա. ՛ի պարտիզի յայտ է թէ էր բնաւ ոք, նոյնպէս՛ի տան աննայի և կայիափայ, և յատպարանսն պիղատոսի և հերովդէի։ Իսկ յԵլեոնեէն՛ի գողգոթայ, և՛ի խաչին՝ թէպէտ և կանայք բազումք տրտմէին և լային՛ի վերայ նորա, բայց այն ոչ էր տրտմիլ ընդ նմա, այլ տրտմիլ ընդ նա. զի զոր կրէր ոչ զգային, այլ զոր տեսանէին ընդ այն տրտմէին։

Եւ կամ գարձեալ այն ոչ էր տիրապէս տրտմակից լինել կամ կարեկից՝ այլ սոսկ տրտմիլ. իբր զի նոքա տրտմէին ընդ այն, զոր կրէր. իսկ Տէրն մեր տրտմէր՝ ոչ ընդ այն զոր կրէր, այլ ընդ այն՝ զի կրէր. վասն զի տրտմէր ընդ մեղս մարդկան՝ յոյր սակս կրէր, և ոչ ընդ անցս այնոցիկ՝ որք դատապարտեալոց էին։

Եւ կամ գարձեալ նոքա տրտմէին ընդ մարմնաւոր մահ նորա՝ իսկ նա տրտմէր ընդ հոգևոր մահ բազմաց, և ընդ կուրութի՛ հրէից։ Վասն որոյ և ասաց առ նոսա. * դատերք երուսաղէմի մի լայք՛ի վերայ իմ, „ այլ լացէ՛ք՛ի վերայ անձանց, և՛ի վերայ որդւոց „ ձերոց եւն ‖. (ղուկ. կգ. 28)։

Այնպէս իմա և զմխիթարուԹիչ. զի ոչ ոք գտաւ այնմ նպաստամատոյց. քանզի և ցաւակցուԹիւն նախիշեալ կանանց ոչ իւիք ԹէԹևացուցանէր զցաւ նորա, այլ՝ և ևս սաստկացուցանէր, մանաւանդ ցաւակցուԹիւն մօրն. զի այն առաւել քան զառաւել. ցաւեցուցանէր և տանջէր զխրտ նորա, քան զոր կարէր մխիԹարել. վասն որոյ ասէ:

Ա՛ն ոՒՆԷՒ՝ ԸՆԴ ոՉ ՊՐՊՏԵՑԻ ԸՆԴ ԻՍ, ևՁ: Ա՛յս ակնկատուԹիւն ոչ ցուցանէ՝ ԹէՀ ՆորՆ մեր ոչ գիտելով սպասէր՝ գուցէ լինելի ոք ինքեան տրտմակից, այլ յայտառանէ՝ ԹէՀ ոչ ուներ զայն՝ որում ակնառնելի էր, կամ որ յուսալի էր յայնպիսի պարագայս, որպէս ԹէՀ ասացեալ էր. որք միանգամ յայսպիսի տանջանս մատնին՝ ունին ինքեանց զոք տրտմակից առ՛ի մխիԹարել. ես միայն եմ՝ որ ոչ ունիմ զայն ՛ի մխիԹարուԹիւն անձին. վասն այսորիկ յարՀ զկնի առնելով:

Ե՞ՒՔ ԴԻՒՐԱԽՈՒԹԻՒՆ ԵՒՅ ՈՒՂՂԱԳՈՒՅՆ: Ա՛յսինքն ոչ ոք մատոյց ինձ մխիԹարուԹիւն ՛ի չարչարանս իմ, և ոչ իսկ հայրն յաւիտենական. աշակերտք իմ ԹողԼին զիս, և աղգականք իմ հեռացան յինէն:

Այլ Թէպէտ յաղօԹել ես մերոյ ՛ի պարտիզն հրեշտակ երևեալ զօրացուցանէր զնա, բայց այն ոչ էր մխիԹարել, այլ արտաքին իմն սպասաւորուԹեամբ զյանձնառուԹիւն չարչարանացն իւրոյ կարևոր առաջի դնել. ՛ի վերայ որոյ ասէ վարդան. (՛ի մեկն. օրհ. յակոբայ. ծննն. խԹ. 24.) * հրեշտակ իջեալ զօրացուցանէր զնա, ոչ ԹէՀ զօրուԹիւն ինչ տալով և կամ քաջալերելով, այլ պաշտելով. որպէս փառաւորելն զնոճ հրեշտակացդ և բարեբանելն ոչ է յառնել՛ի փառս նորա և կամ ՛ի բարիս նորա, այլ խոստովանուԹիւն և վկայուԹիւն է՝ ՛ի հրեշտակացդ և՛ ի մարդկանէ օրհնեալ գոլ նմա և փառաւորեալ և բարեբանեալ. նոյնպէս և առընԹեր գոլով չարչարանացն՝ հրեշտակապետ լիջանէր առ նա ամեն նայն հրեշտակօք ՛ի դիմաց հօր և յերեսաց նորա, և յինքեանց սուրբական սպասաւորուԹենէ և պաշտամանց՝ ասէին. զօրաւոր ես դու, հզօր և կարօղ և յաւիտենական. որ ձեռաքար ստեղ-

,, ձեր զամենայն, և մարդկաբար և մարդասիրաբար
,, մեռանիս, յօժարութիւբ յանձն առնուլ զպարտիս
,, յանցանաց ազամային քնութեանս։ Եւ զայս մովսէս
,, առ յօրհնութիւնն յակովբայ. երկիրպագեն նմա
,, ամենայն տղիք ոյ, և զօրացուսցեն զնա ամենայն
,, հրեշտակք ոյ ‖։

Այսպէս և՛ ի ժամ խաչելութիւնէ ւչ միւթարէր զնա մայր նորա՝ որ կայր առ նմա, այլ մանաւանդ որպէս աստուածաբ, յաւելոյր զցաւս նորա՝ ի ցաւոց անտի իւրոց. (զորոց խօսի բարսեղ՝ ի մեկն. մարկ. գլ. ժէ. մինչ՝ ի յարդարակն։) Ահայն աջակողման աւազակն՝ ըստ ոմանց տխտոս կոչեցեալ՝ փոքր մի սփոփանս մատոյց նմա՝ ի ջատագովելն զնա ընդդէմ հայհոյանաց ձախակողման աւազակին, որ կոչիւր դումաքոս, ըստ գրելոյ նախայիշեալ բարսեղ վարդապետի՝ ի մեկնութիւնէ անդ. (Թէպէտ ծարծորեցին՝ ի մեկն. մատ. գլ. լէ. և հաննէ վարդապետ երես. 79. զձախակողմեանն կոչէ կեստաս, և զաջակողմեանն դեմաս.) բայց և միւթարութիւն սորա եղև՝ ի յետին պահու, յորում ժամու յաւելան և տանջիչք նորա՝ տալով նմա զդառնութիւն լեղւոյ՝ ի ծարաւիլ նորուն. զորմէ խօսի՝ ի յաջորդ համարն ասելով։

լէ. Ապա ասէ՝ ի հետաքննել զնոյն լեղւէ. Ահա՝ ի ծարաւ եմ ասէ. Էութիւնն զնոյն ցաւակ։

Որպէս ասանդի յաւետարանին՝ երկիցս մատուցին ոմն մերոյ զայսպիսիս. յառաջնումն լեղւի, և յերկրորդումն քացախ. քանզի գրէ մատթէոս. (ի՛ե. 34. և 48.) Թէ հասեալ՝ ի գողգոթա՝ * ետուն նմա ըմպել գինի ընդ լեղւի խառնեալ. և երբեւ ճաշակեաց՝ ոչ կամեր ըմպել ‖. և ապա յասել ոմն մերոյ. ծարաւի եմ, ոմն՝ ի զինուորացն * էառ սպունգ լի քացախ, ,, խոյլ հարեալ յեղեգան ետ ըմպել նմա ‖. սմին նման գրէ և մարկոս. (ժե. 23. և 36). բայց փոխանակ ասելոյ յառաջնումն գինի ընդ լեղւի խառնեալ, դնէ * գինի զմռսեալ ‖. որով երևի Թէ այն էր զմռսելոյ ինչ ըմպելն. զոր սովորութիւն էր ոմանց՝ մանաւանդ կանանց, պատրաստել առ՝ ի արբուցանել խաչեցելոյ. որպէս զի զօրութիւն ինչ կամ Թմրու-

*Թէ առեալ նոցա անտի՝ ոչ այնչափ զգայցեն ըզ-
ցաւսն։*

Իսկ անօրէնն խաչահանուքն առ՛ի գառնացուցանել զքիմս ան մերոյ՝ խառնեցին՛ի նոյն զլեղի. վասն որոյ և ետրն մեր առ՛ի զգալ զգառնութենն էառ զայն՛ի բերան. բայց ոչ էարբ վասն երկուց. մի՝ զի մի՛ ելիեսցի զօրանալ այնպիսեօք. և միւս և՝ զի մի՛ կարծիս տայէ փութով մեռանելոյ. քանզի որպէս ասէ ծործորեցին. * խոցեալ մարմինն յորժամ քացախ ,, ըմպէ՝ մեռանի. արդ զի մի՛ ասէ յայնմանէ կարծի- ,, ցի՝ ասեն աւետարանիչքն՝ թէ ոչ էառ ‖։ Ոմն ուրեմն միայն զքացախն յիշէ. (իգ. 36.) սոյնպէս և յով- հաննէս. (ժթ. 29.) բայց ընդ նոյն յարելով յաւե- լու և ս ասել՝ թէ խառնեցին՛ի նոյն զլեղի։ Այսու- սիկ հայելով, վասն լեղի տալոյն ասէ։

Ես՛ի ծարաւ էի աբեղացին ինձ քացախ։ Ուր կերակուր ասելով, ոչ է պարտ իմանալ զծաղքելի ինչ տուեալ վասն զքաղցն զիջուցանելոյ, զի լեղին չէ նուէր ծաղքելոյ, այլ զննդարար ինչ վասն զոկիան զօրացուցանելոյ. փոխանակ այսպիսւոյ ասէ եւտուն ինձ լեղի. և միտ բանին է՝ թէ՛ի չարչարանն անդ ոչ եւտուն նմա կերակուր ինչ, այլ փոխանակ կերակրոյ լեղի։ Այն- պէս և փոխանակ ըմպելւոյ մատուցին քացախ. վասն որոյ ասէ։

Ես՛ի ծարաւ էմ աբեղացին ինձ քացախ։ Ցայնքան՛ի ծա- րաւիլ իմում, և յասելն ծարաւի եմ՝ ցինանիք իմ փոխանակ ըմպելւոյ եւտուն քացախ։

Այս ասելով յայտ առնէ զանողորմութենէ խաչա- հանուացն, որ յայնպիսի ծարաւս փոխանակ կաթիլ մի ջրոյ մատուցանելոյ նմա, մատուցին քացախ։ Ի յաւիտենից ոչ եղև լուեալ՝ թէ ծարաւելոյն՝ որ յանհնարին տառապանս էր՝ մատուցեն քացախ. ՛ի քո միայն տեսաւ այս. * նորա է ծով, և նա արար ,, զնա ‖. (սաղ. ղէ. 5.) և՛ի ծարաւիլն ոչ տան նմա ջրուր, զոնէ կաթիլ մի. և այս՛ի ցայլ տալոյ նորա եղև՝ առ՛ի ցուցանել մեզ զսէր իւր, որով ծարաւէր փրկուէ մերում։ Այսմ ծարաւոյ նորա մեք մատուա ցուք՝ զոր խնդրէ, այն է փրկութենէ մեր, և որ ինչ հարկաւոր է փրկութենէ մերում. զի այնմ ծարաւէր,

Ա՛ատուցո՛ւք նմա պհամբերութիւն մեր, ՚ի տանիլն
նեղութենց և վշտաց, ասելով. ընկա՛լ փրկիչ իմ
զայս պիմ համբերութիւն՝ զոր մատուցանեմ ծարաւոյ
քում իբրև զջուր։ Ա՛ատուցո՛ւք և զժուժկալութիւն
հրաժարելեաց՝ եթէ հեշտութենց իցէ և եթէ փա-
ռաց, ասելով. ա՛ռ յինէն ահր զայս պիմ ժուժկալուն
փոխանակ ջրոյ ՚ի զովացուցին ծարաւոյ քո։ Ա՛ատուս-
ո՛ւք և զներել թշնամեաց և պհաշտութիւն ատելեաց,
ասելով. վասն ծարաւելոյ քո ներեմ թշնամւոյ ի-
մում, և հաշտիմ ընդ ատելիս իմ. հաճո՛յ լիցի քեզ
աղաչեմ այս իմ ընծայութիւն՝ որպէս հաճոյ է ծա-
րաւելոց մատուցումն ջրոյ։ Ա՛ատուցո՛ւք և զար-
ատասս մեր՝ եթէ ցաւակցութենէ և եթէ ապաշխա-
րութենէ. եթէ ապառաժացեալ իցէ սիրտ մեր, հար-
ցո՛ւք գաւազանաւ խաչելութենէն քում, և բղխեսցէ
ջուր արտասուաց, և զայն ընծայեսցուք նմա ասե-
լով, ընկա՛լ զարտասուս իմ՝ զոր յապառաժ վիմէ
աստի հոսեցեր խաչիւ քո. ընկա՛լ աղաչեմ, և տո՛ւր
ինձ իբրև ծարաւելոյ զկեղուծն արեան քո. և արբո՛ւ
զիս. ըստ որում և խոստացար ասելով. * եթէ ոք
,, ծարաւէ իցէ՝ եկեսցէ առ իս. և արբցէ ‖. (յովհ.
է. 37)։

Տէրն մեր արձակապէս ասելով՝ ծարաւի եմ՝ սովին
այսու յայտ արար զարձեալ զկրկին տանջանս, զորս
կրեաց ՚ի ծարաւիլն անդ. որոյ մին էր ներքին. քան-
զի ՚ի հեղմանէ արեանն ներքին մատունք մարմնոյն
ցամաքելով պատճառէին ՚ի նմա զտագնապ ծարաւոյ
մեծ. և զի այս ոչ երևէր աչօք, յայտ արար բերա-
նով յասելն՝ ծարաւի եմ. իսկ երկրորդն էր իբր ար-
տաքին. այն է դառնութենէ ճաշակացն՝ որ սաստիկ լի-
նի ՚ի ծարաւօղն. վասն զի ՚ի ծարաւել մարդոյ մա-
սունք լեզուին նորա և քմացն ցամաքեալ գոլով, ա-
ռաւել ձգեն յինքեանս և ծծեն զդառն ըմպելին.
որով և կարի սաստիկ լինի նոցա զգալ դառնու-
թիւն քացախոյ։

՚Ի յիշատակել այլոց աւետարանչաց զայս արբուճիս՝
ոչ ՚ի միջ բերեն զայն վկայութենէ. իսկ յովհաննէս
զինչ ընդ աղօտ նշանակէ, զի գրէ այսպէս. * յետ
,, այսորիկ իբրև գիտաց յն՝ թէ ահա ամենայն ինչ

,, կատարեալ է, զի կատարեցեր գիրն՝ ասէ. Ծարա-
,, ւի եմ ‖. և ապա յաւելու ասել՝ թէ * անդ կայր
,, աման ինչ լի քացախով. և նոցա (այսինքն զինուո-
,, րաց) սպունգ լցեալ քացախով ընդ լեղւոյ . . .
,, մատուցին 'ի բերան նորա ‖. (Յովհ. ԺԹ. 28։)
Այր թէպէտ ներգործութիւնք ոչ գնէ զբան սաղմո-
սին, բայց ասելովն թէ զայս ասաց. * զի կատարե-
,, ցի գիրն ‖, գրով իմանայ զայսր սաղմոսի զբանն։
Այր կատարեցի ասելով՝ ոչ ցուցանէ՝ թէ վասն կա-
տարելոյ զգիրն քացախ մատուցին քեզ, այլ գ՛. մա-
տուցանելոց էին՝ գիրք յառաջագոյն գուշակ՝ն՝ն,
և՛ի կատարիլ իրացն՝ գիրն ևս կատարեցաւ. ուստի
ասէ ծործորեցին. (՛ի մեկն. մատ. գլ. լԹ.) * ոչ
,, զի գրեցաւ արարին, այլ զի առնելոց էին՝ յայն
,, սակս գրեցաւ ‖։
Պատճառ զայսպիսի անողորմ գործ գործելոյ զինու-
ուորաց՝ ոչ էր պակասութի՛ ջրոյ. այլ պակասութիւնն
գթոյ, այն է անգթութի՛ նոցա, ևս և անհոգու-
թի՛, նաև յորդորումն հրէից և դիւաց։ Ասատի քար-
սեղ. (՛ի մեկն. մարկ. ԺԵ.) հայելով յայսպիսի
գործս զինուորաց՝ ասէ. * տան զքացախն՝ ոչ՛ի շի-
,, ջուցանել զծարաւն, այլ յառաւել բորբոքել. և
,, զի տեսցեն՝ թէ՛ի վտանգ կայ ծարաւոն, ապա
,, զոր ինչ տամք (ասեն), ըմպէ. և զի մեծաձայն
,, աղաղակեաց՝ տան զքացախն՝ զի նուազեցի՛ և
,, հատցի՛ 'ի ձայնէն. զի զեռևս կասկածէին. բայց
,, նա որպէս զլեղին վասն ադամայ, նոյնպէս և զք-
,, քացախն վասն եւայի էարբ ‖։ Եւ յաւելու զկնի
,, ասելով. * Եւ քանզի արբուցաք ոչ գառնութի՛,
,, զի խոտորեցուցաք զբնութի՛ս յոչ բնականն՝ ըմպէ
,, զքացախն զ՛ի բնութի՛ ստականեալ ըմպելին ‖։ Եւ
ըստ այսմ խորհրդոյ լեղեաւ նշանակի գառնութի՛ մե-
ղաց՝ զոր մատուցին և մատուցանեն նմա՝ որք միան-
գամ մեղանչեն ընդդէմ սիրոյ նորա. սոյնպէս և քա-
ցախով նշանակի այն կծուութի՛ մեղաց, զոր մատու-
ցանեն նմա՝ որք զկարդ և լոկ մեղանչեն ընդդէմ
անդամոց նորա։
Այնչափ ցայս վայր խօսեցաւ մարգարէն զչարեացն,
զոր պատճեցին Քրիստոսի՛ն ի մերոյ՝ մանաւանդ հր-

բեայք. եւ սակ աստի մինչեւ ՚ի 30 համարն եւսէ զբաբեայն՝ զորս ունելին կրե՛ի հատուցումն գործոց եւ բեանց ըստ հոգեւորին եւ ըստ մարմնաւորին. եւ նախ ասէ։

ՒԺ. Ալ՚ղէյն աեղանւ նոցա առաջէ նոցա յորոգայն, ՚է հատուցումն և՚ է գայլնագղուլե։

Այսպիսի ձեւք բանից, որպէս ասացեալ է մեք այլոլ, ոչ են անիծանոզական մաղթանք չարի, այլ յայտարարական բանք եղբ գուշակութիք այնր ամենայն՝ որք հասանելոց էին ՚ի վերայ հրէից. զի որովհետեւ նոքա փոխանակ այնչափ բարերարութեցն ոյզ զայնպիսի չարիս հատուցին նմա, ոճ եւս իւրով արդարութիք ունէր հատուցանել նոցա ըստ չարեաց նոցին. որոյ զմեծն և զերեւելին յառաջ դասէ աստ մարգարէն ասելով։

Ալ՚ղէյն աեղանւ նոցա առաջէ նոցա յորոգայն, ՚է հատուցումն և՚ է գայլնագղուլե։ Որովհետեւ տիրապետական հրէայք սեղան դառն պատրաստեցին ՚ի մերոյ, մատուցանելով նմա կերակուր և ըմպելի՝ զլեղի և զքացախ, արդարիրաւամբք բարելից սեղանք նոցա, զորս պատրաստեալ էր ոճ, դարձան ՚ի դառնութիե նոցին։

Նակ այսոքիւք սեղանովք իմացեալ լինին նախ ըստ նկարագրին՝ սեղանք զոհից և խնկոց և առաջաւորութեց. և կամ զոհք, և նուիրմունք նոցա, և այլ ամենայն ծէսք և արարողութիք ըստ այլևայլ կարգի. յորս ամենայն ինչ իբր բարեհամ կերակուրք էին նշանակիչք բազմազիմի ծառուկ խորհրդոց, որք կատարելոց էին ՚ի ժամանակի իւրեանց։

Նայց հրէայք ոչ կարացին ծասքել, և առնուլ զճաշակ նոցին. այլ խաճին միայն. զի զարտաքինն և եթ ունելով յայն յարեցան իբր յոտաղ. և յարտաքինն ըմբռնելով ոչ հայեցան զգուշութիե ՚ի ներքս, և ոչ հանին զծածկեալ խորհուրդն ՚ի ներքուստ անտի, ոչ ոք վան որոգայթ եղեն նոքա ինքեանց։ Նա իբրև առին զայնս հեթանոսք և դատարկացուցին զոր ՚ի ներքս՝ ինքեանք կուրօրէն անկան ՚ի ներքս անդ իբր ՚ի դատարկ տեղի. և պաշարեցան արտաքնովք, կացեալ ՚ի խաւարի դատարկաձեռն. որպէս որ անկա-

նէից յորոգայթ. և մինչև ցայսօր ժամանակի նատին
՚ի ներքին դատարկութիւնէ՝ ոչ ըստ բանի լուսաւորու-
թիւն որ անդ, զի այն էանց ՚ի նորս. այլ ըստ բանի
խաւարամածն լինելոյ՝ այսինքն ըստ անհաւատութիւնէ,
յորում և ըմբռնեալ կան իբրև որսք յորոգայթի:
Այս ահա այս է՝ զոր ասէ Եղիշէն սեղանի նոցա առաջի
նոցա յորոգայն. յոր յաւելու առաքեալն և զբառդ որս.
(Հռոմ. ԺԱ. 9:)

Այս դարձեալ տեսանելով նոցա զայն ամենայն առա-
ջի իւրեանց՝ համարեցան թէ նոքիմբք ևեթ ունէին
մեծանալ, զի գիտէին՝ թէ յայլ տուաւ նոցա այն ա-
մենայն. բայց ոչ իմացան՝ թէ նոքին փոխարկելոց
էին յայլ ինչ. և զի կարծեցին՝ թէ այնպէս միանալոց
էցեն, այսու համարմամբ խաբեցան. և եղև նոցա
այն ամենայն պատճառ որսացեալ լինելոյ ՚ի պատ-
րանս խաբէութեան. մինչև անհնարին լինել նոցա ա-
զատիլ անտի. զի ըստ ամենայնի պաշարեալ է զնոսա
կուրութիւն, զոր ինքեանք համարին լուսաւորութիւն,
և արդարութիւն այ: Այր որ ասէ գէորգ վարդապետ (՚ի
մեկն. եսայ.) * գրեացուք թէ հինգհոսաց խաւարն
„ ՚ի մտաց կուրութիւն է, հրէից ուստի արդեօք. ու-
„ սուցանէ պօղոս ասելով՝ թէ յայնմանէ է, զի զիւ-
„ բեանց արդարութիւնն խնդրեցին կացուցանել. և
„ ոչ կամեցան ՚ի քո հաւատով արդարանալ. և այն-
„ պէս կաշկանդեալ կապեցան, մինչև ոչ կարել կան-
„ գուն կալ, այլ նատին իբրև յանհնարին բանդի ||:
Նորկրորդ՝ այսու սեղանով նշանակին ծածկին քաղցր
խնամք, որով մատակարարէր ազգին հրէից զհայ-
րապետութիւնքն իւր ՚ի բազմապատիկ իրս. մին-
չև զարմանալի և նախանձելի լինել նոցա առաջի ա-
մենայն ազգաց: Այլ իբրև ապերախտ գտան նոքա
առ այս ամենայն, ամենայնին դարձաւ նոցա ՚ի դառ-
նութիւն, և այն եղև նոցա ՚ի հատուցումն. և յայս
միտ ասէ. * եղիցին աչքանդ նոցա առաջի նոցա...՚ի հա-
պաշտօն ||. այսինքն ՚ի հատուցումն դառնութիւնէ. քան-
զի յանարժան գտանիլ այնմ, այսմ գտան արժանի.
զի որ անարժան առնէ զինքն լուսոյ՝ նովքին արժանի
առնէ զինքն խաւարի:
Նորրորդ՝ այսու սեղանով նշանակին կատակարանքն

այ, այսինքն են պատգամք և օրէնք, յայտնութիւնք Նահապետաց, և գուշակութիւնք մարգարէից. այս կատարանք արդարև ամենալի սեղանք էին, բայց դարձան նոցա ի գայթակղութիւն. զի ըստ պօղոսի (ք. կոր. գ. 14—16.) առագաստ կուրութիւն ունելով ի վերայ սրտից իւրեանց՝ ի մտանել նոցա կուրութիւն ի կտակարանն՝ սահեցան ըստ ասելոյ նորին իսկ առաքելոյ. (հռոմ. ժա. 32.) և գայթակղեցան առ վիմին այսինքն առ քրիստոս, որ է ասել. փոխանակ ճանաչելոյ և ընդունելոյ նոցա զքս ի ձեռն վկայութիւն կտակարանաց, ծեքելով զնոսին, կամ թիւր իմանալով զայնս՝ գայթակղեցան. այսինքն է հեռացան ի նմանէ, և խոտեցին զնա. որով և ինքեանք խոտեցան և կորեան. և այս յայնպիսի ժամանակի՝ յորում առ իւրեանս ունէին զնա. և զի զոր ունէինն՝ մերժեցին, և զոր գտինն՝ անարգեցին, վասն որոյ և ըստ գրելոյն պօղոսի. * եւ նոցա ասծ հոգի յիմարութ,, ենէ. աչս՝ որովք ոչ տեսանիցեն, և ականջս՝ որովք ,, ոչ լսիցեն, մինչև ցայսօր ժամանակի: Եւ գաւթ ,, ասէ, եղիցին սեղանք նոցա յորոգայթ, և յորս, և ,, ի գայթագղութիւն, և ի հատուցումն նոցին ‖.

(հռոմ. ժա. 8—10:)

Այն այս բան՝ կարէ հայել մանաւորապէս և յայն թշուառութիւն հրէից, զոր հասուցին նոցա հռոմայեցիք. զի ի գայթակղիլ նոցա ի վէմն կենդանի, և ի պարծիլն ի սեղան իւրեանց՝ յետ երեսունևեօթն ամաց ի նմին տօնի՝ յորում անարգեցին զվէմն՝ հասին հռոմայեցիք. և հատուցին նոցա սեղան արեան և ապականութիւն:

Ակն գիտելի է՝ զի զոր մեք բաժանաբար եդաք զայսբան ըստ երից, մարթ է միանգամայն և աւնուլ. որով և միտ բանին լինի այս՝ թէ որովհետև հրէայք անարժան կացուցին զինքեանս այնմ ամենայնի՝ զոր եցոյց ասծ առ նոսա, մերժեցան ի նմանէ, և ամենայն ինչ նոցա դարձաւ ի դառնութիւն. և որ ծայրագոյնն է, այն սքանչելի ասծային լուսաւորութիւնք դարձան նոցա ի խաւար. որով և ոչինչ նշմարեն յասծայինն. ամին իրի յարէ զկնի և ասէ:

լիե. ՈՎ ասէ ցնա, ել ի քէ տեսցեն. և ելիցէ ցնա հանապազ կորացո՛:

Ո՞ր օրինակ՝ ի խաւարել աչաց մարմնոյ ոչ տեսանէ ինչ յերևելեացս, նոյնպէս և՝ ի խաւարել աչաց հոգւոյ այսինքն մտաց, ոչ ևս տեսանէ ինչ՝ ի հոգևորացն. և յոչ տեսանել մտացն՝ կամքն ևս որ յամենայնի պՀետ ելթայ մտաց՝ մոլորի. արդ որպէս տեսանի յաւետարանի, (յովՀ. ԺԲ. 35—46.) որովՀետև՝ ի գալ լուսոյ յաշխարՀ՝ Հրէայք ոչ ընկալան զնա, և զպալատիս ևս ծածկեցին զերեսս նորա. (մարկ. ԺԳ. 65. և ղուկ. ԻԲ. 64.) և՝ ի բանիլ երեսաց նորին՝ ի յարուԹիե՝ փակեցին զաչս իւրեանց, Թոյլ ետ նոցա ՈՀ՝ զի մնասցեն խաւար՝ ի խաւարի. վասն որոյ ասէ:

ՈՎ ասէ ցնոցա, ել ի քէ փեսցեն: Այս խաւարումն Հրէից սարսափելի էին եղև. նախ՝ զի՝ ի մեղս ըմբռնեալ գոլով՝ ի նոյն մնացին, որով և խաւարեցան, այսինքն կուրացան՝ ի միտս. զի * ոգիք ըմբռնեալ ,, ՆԵՒԱԼՔ՝ ի մեղս՝ ի մտաց ևս անկանին ‖. որպէս ասէ ծործորեցին (՝ի մեկն. մատ. գլ. ԻԸ:) Նրկրորդ՝ զի ունելով զաչս բաց՝ կացին մնացին՝ ի խաւարի, և ոչինչ տեսին և ոչինչ զգացին. ուստի և ՀԵԹանոսք՝ ի վերայ Հասեալ յափշտակեցին զսեղանս նոցա ըստ նախակարգեալ մեկնուԹե. իսկ ինքեանք որովՀետև ոչ տեսին և ոչ տեսանեն զայն, կարծեն Թէ դեռևս առաջի իւրեանց կայ այն ամենայն՝ զորս ունէին: Նր զի՝ ի հոգևորաց ինչ ոչ տեսանեն, կամք և ախորժակք նոցա Հանապազ՝ ի մարմնաւորս բերին. քայց՝ ի նոսին ևս տառապին և ձնշին. և զայս յայտ առնէ մարգարէն յաջորդ բանիւն ասելով:

Ել՝ ընկնուանա նոցա հանապազ կորացո՛: Այս բան մեկնի ըստ երկուց նմանուԹեց. ըստ առաջինն նմանուԹե ասելով՝ յայտ է Թէ յանկանիլ ուրուք՝ ի վերայ երեսաց իւրոց՝ եԹէ հզօր ոք ուժգին կոխեացէ՝ ի վերայ Թիկանց նորա՝ ոչ կարէ անկեալն՝ ի վեր հայիլ կամ այլուր շարժիլ. և ա և կրէ զայս յուժգնուԹենէ ատից կոխողին: Այսպէս պատահեցաւ հրէից, զի յանկանիլ նոցա՝ ի վերայ երեսաց իւրեանց յերկիր՝

այսինքն՝ ի յարիլ նոցա յերկրաւոր կեանս, և՝ ի մարմ
նաւոր ազատութի՛ն, քարկուքի՛ն այլ կոխեաց՝ ի վե-
րայ նոցա. այսինքն արար՝ զի կոխան լինին նոքա՝ ի
պատուհասից, և ինասցեն այնպէս՝ որպէս անկանն,
որով ոչ ևս կարեն հայիլ՝ ի վեր յերկնայինան, և ոչ
կարեն շարժիլ՝ ի լաւ անդր, և կան տառապեալք և
տուայտեալք. ուստի և ասի թէ թիկունք նոցա միշտ
կան կորացեալ ընդ ոտիւք քարկուքի՛ն այ. և այս՝ ոչ
եթէ ոմանց՝ ի նոցանէ, այլ ամենեցուն. յոր միտ
իգնատիոս վարդապետ (՝ի մեկն. ղուկ. խա. 22.)
յաւելու՝ ի սոյն բան և զբառդ առհասարակ, յասելն.
* զթիկունս նոցա հանապազ առ հասարակ կորացո՛ ։
() սոյն զայս ոլբայր և սգայր երանելի առաքեալն,
մինչև յանձն առնուլ նմա եթէ հնար էր՝ կրել զպա-
տիժ նոցա յաշխարհի աստ. որպէս զի մարթասցին
նոքա ելանել յայսմ կործանմանէ. և զայս բարուք
իմասցիս՝ եթէ ընթերցցիս զթուղթս նորա մանա-
ւանդ զգրեալն առ հռոմ. (գլ. ժ. Ճ. և ժա. ծայ-
լէ՝ ի ծայր.) ուր՝ ի մէջ բերէ և զայս բան սաղմոսի
՝ի գլ. ժա. համար. 10 ։

Ի՛ սա երկրորդ նմանութի՛ն յայտ է թէ՝ ի բառնալ ու-
րուք՝ ի վերայ թիկանց այլոց զծանր բեռն՝ և կամ՝ ի
հարկանել զնոյն բրօք՝ կորացուցանէ զթիկունս նորա.
այսպէս արար և առնէ ամ ընդ հրէայս. զի թոյլ
տայ հանապազ բառնիլ՝ ի վերայ թիկանց նոցա ծանր
բեռանց խտրութի՛ն հին օրինաց, և յաձախիլ գանից
այսինքն պատժոց, ևս և կուրութի՛ն, անհաւատուի՛ն,
արհամարհութի՛ն, գերութի՛ն, տատամսութի՛ն և այլ
բազմապատիկ թշուառութեց։ Եւ զի ցուցցէ մար-
գարէն՝ թէ ձշմարտիւ՝ ի բարկութէն այ եղև այս
հրէից, յարէ զկնի և ասէ ։

Ի՛ջ. Ի՛ բնէս՝ ի վերայ նոցա զբաթութի՛ն ամ. արհամարհութի՛ն
բաւ՝ ի վերայ նոցա ։

կացեալ բարկութիւնէ, և երբեմն փոխանակ գործոց այնր սաստկութենէ, ըստ որում բարկութիւնն այլ ըստ մեզ խօսելով՝ ի սաստկանալն զեղուս զպատիժս։ Այդ յայս բան բառդ ԷՒՒՒՒՒՒՒ՝ յառաջնումն հատուածի դնի փոխանակ գործոց բարկութենէ, որպէս և սըրտմտութենէն. իսկ յերկրորդումն դնի փոխանակ արդար վրէժխնդրութենէ, յասելն։

Ամէն՝ ի վերայ նոցա պէտքՒՒՒՒՒՒՒ ՒՒՒ. արդարՒՒՒՒՒՒՒ ԷՒՒՒՒՒՒՒ ՒՒՒ. Հասցէ՝ ի վերայ նոցա։ Այսինքն տացես նոցա զայնպիսի պատիժս, յորոց եթէ կամիցին փախչիլ, սրտմտութիւն բարկութենէ քո, այսինքն է՝ մեծագոյնն պատժոց հասցէ՝ ի վերայ նոցա։

Նայց արժան է հայիլ յայն զի ոչ առ մարգարէն, տացես նոցա ևՒ. այլ՝ արկցես՝ ի վերայ նոցա զբարկութիւն քոյ. որով ցուցանէ զեղուլ պատժոցն. և յաւելլովն զբառս ՒՒՒՒՒՒՒ՝ ցուցանէ զաստկութիւն և զմեծութիւն պատժոցն. ըստ որում այն պատիժք ոչ էին գործք բարկութենէ մարդոյ, այլ բարկութենէն այ, զոր յայտնէ բառդ ՒՒՒՒՒՒՒ։

Նակ թէ ընդէր եղև նոցա այսպէս, առաջի դնէ մարգարէն զպատճառն՝ ի համարն 28. զոր առեալ պօղոսի բացայայտագոյնս՝ ի մէջ բերէ առելով, թէ վասն զի * զտէրն յիս տպանէին, և զմարգարէսն, և ,, զմեզ հալածեցին, և այ յաչաց ելլին, և ամենայն ,, մարդկան հակառակ եղեն. և արգելուին զմեզ ,, խօսիլ հեթանոսաց՝ զի ապրեսցին. զի կատարեսցեն զմեզս իւրեանց յամենայն ժամ. քանզի հասեալ է՝ ի վերայ նոցա բարկութիւն մինչև ի վախճան։

(ա. Թես. բ. 15. և 16։)

Այդ այսր բարկութենէ այ բազում եղեն ներգործութիւնք առ հրէայս. որոց գերիւն եղ մարգարէն՝ ի վերայ նոցա. երկրորդ՝ զխաւարիլ աչաց նոցին, և երրորդ՝ ընդունելն նոցա յայ հանապազ. և երեցունցս այսոցիկ դնէ մի մի յաւելուած՝ ի յաջորդ համարսդ այլով կարգաւ. հայելով յառաջինն՝ ասէ՝ ի համարն. 30. * ընդդեմ նոքա՝ ի դարուն են։ հայելով յերկրորդն՝ ասէ՝ ի համարն 29. * դիր զմեզ՝ ի վերայ ,, մեղաց նոցա են։ իսկ հայելով յերրորդն՝ որ

ըստ մարմնաւորը պատժոյ՝ ասէ՝ ի յաջորդ համարն։

ԼԵ. Աշէղն բնակուսէ՛ս նոցա աւերակ. և՝ ի չարչս նոցա ոչ էջէ՝ որ բնակէջէ։

Այս պատիժ համեմատութիւն այլոց պատժոց հրէից թէպէտ և թեթև պարտի համարիլ, բայց համեմատութիւն բարուց նոցա՝ մեծ է քան զամենայն պատիժս. զի նոքա ժառանգութիւն սեփական երկրի և բնակութիւն յարկաց իւրեանց համարէին ունել զերանութիւն՝ ի վերայ աշխարհի. ուստի և զրկիլ նոցա անտի անհնարին վիշտ էր նոցա. բայց քանզի պղծեցին նոքա զայն երկիր՝ ոչ միայն ինքեանք վտարեցան անտի, այլ և բնակութիւնք նոցա՝ որք էին յերկրի անդ՝ յաւեր դարձան. վասն որոյ ասէ։

Աշէղն բնակուսէ՛ս նոցա աւերակ. և՝ ի չարչս նոցա ոչ էջէ՝ որ բնակէջէ։ Այսինքն քաղաքք նոցա յորս բնակէին՝ աւերեսցին և լինիցին աւերակ իբրև անապատ ամայի. մինչև ոչ ինաւ՝ ի նոսա յարկաց, յորս լինիցի մարդոյ բնակիլ. որպէս և եղեն իսկ յաւուրս վեսպասիանոսի և տիտոսի. զի ամենայն բնակութիւնք նոցա աւերեցան, և տունք նոցա առ հասարակ հուրբ կիզեցան, և յերևելի քաղաքս նոցա մանաւանդ յերուսաղէմ ոչ մնաց քար՝ ի քարի վերայ որ ոչ քակտեցաւ ըստ գուշակելոյ նմա մերոյ (ղուկ. ԺԹ. 44։)

Զի որք յետոյ վերստին շինեցան՝ նոքա էին հրէից, այլ այլոց և վասն այլոց, փոխանակ զի անարժան գտան յաղագս ոչ ձանաչելոյ զժամանակ այցելութիւնն իւրեանց, և յաղագս մերժելոյ յինքեանց զփրկիչ իւրեանց, և հալածելոյ զնա. և յայս իսկ յարէ մարգարէն զկնի և ասէ։

ԼԶ. Զի զնո՛ւ դուռն հարեր, հալածեցի՛ն. և՝ ի չէր դո՛ւռն հարեալ՝ եմո՛ց յաւելի՛ն։

Այրն երկնաւոր բարկացեալ՝ ի վերայ ազգի մարդկան՝ հանդերձեալ էր հարկանել զամենեսեան առ հասարակ, և մատնել՝ ի յաւիտենական տանջանս վասն մեղաց նոցա. տեսեալ ասպա զի որդի իւր միածին յանձն առեալ զմեղս մարդկան՝ եւ ընդառաջ բարկութեանն իւրոյ, փոխանակ հարկանելոյ զմարդիկ՝ եհար

զսրդին, և մատնեաց զնա ի մահ. որպէս գրեն մարգարէքն (եսայի. ծ֊գ. 4—8։ և զաքար. ժ֊գ. 7. և այլք։)

Ալ. սոյն յայս հարուած անձնասմատն Ովեթան հրէայք, և եղեն իւրեանց չարութիւնքն գործել ամօթալին բարկութիւն. և զոր թոյլ եւս ամ՝ նոքա անզգամութիւնք կատարեցին, անօրէնութիւնք հալածելով զսրդին նորա. վասն որոյ և պարտաւոր գտան այնչափ պատժոց. զի թէպէտ և պարտ էր լինել այնոր հարուածոյ և հատանման, բայց որպէս ասաց Տէրն, վայ մարդոյն՝ յոյր ձեռն լինիցի. զի զոր ամ իրաւամբք կամէր՝ նոքա ա. նիրաւութիւնք կատարէին. սմին իրի ասէ։

Ով է զոր դուն հարիր, հալածեցէն։ Կամի ասել. այս ա. մենայն պատիժ զոր առաջի եդի վասն հրէից, իրաւամբք հասանելոց է նոցա. վասն զի ի կամիլդ հարկանել զիս՝ նոքա ինքնին ձեռն արկին իս, և չարաչար հալածեցին զիս. և ամենևին անողորմ գտան առ իս՝ մինչ և ի խաչ ևս հանին. և զայս ցուցանէ յաջորդ բանիւն ասելով։

Եւ ի վեր ցոյց էմոյ յաւելին։ Այսինքն յետ չարաչար վիրաւորելոց զիս, որով յանհնարին ցաւս մատնեցին զիս, յաւելին և զայլ վերս ցաւոց. վասն զի յայտ է թէ ասն մեր յետ որոյ չարաչար գանեցաւ յատարանն պիղատոսի՝ մատնեցաւ վերստին ի ձեռս հրէից. ըստ այնմ. * և զմ մատնեաց կամաց նոցա ||. և նոքա տեսեալ զհարուածս նորա փոխանակ խնայելոց ի նա՝ ածին ի գողգոթա, և ի խաչ հանին զնա անդ. և այնու յաւելին զմահ խաչի ի վերս ցաւոց նորա, և բնաւ չթողին զնա հանգչիլ. բայց եթէ որպէս գրէ նաւում". հէ. յորժամ զգործն սպանմանն պատրաստեցին նմա։

Յաւելին և զբանս նախատանաց և թշնամանաց, հայհոյանաց և զկծանաց՝ յորժամ կախեալ կայր զխաչին։ Եւ յետ մեռանելոց նորա եւս ոչ խնայեցին ի նա, այլ խոցեցին զկողս նորա ձեռամբ զինուորի։ Եւ եւս յետ յառնելոց նորա ի գերեզմանէ կամեցան յաւելուլ ցաւս, համբաւելով զնա գողացեալ։ Յաւելին գարձ եալ զցաւս ի նմա՝ հալածելով զմարմին նորա, այսինքն զեկեղեցի նմա։

Խորհրդաբար՝ ասէն մեր որ առեալ էր զվերս մերս այլ
ինքն զմեղս մեր, կրեր և զցաւ և զտրտմութիւն ի
վերայ նոցա, առ ի բժշկել զայնս. իսկ հրէայք յա-
ւելին յայն և զչարչարանս և զմահ և զնախատինս։
Պարձեալ՝ յաւելին զտառապանս ի վերայ նորա ա-
ռաւել քան զորս գուշակեցին մարգարէքն, և ա-
ռաւել քան զոր կարէին և կամէին։ Նա զի զայս ա-
մենայն ի վերայ միմեանց դիպեցին՝ այնու իսկ յաւե-
լին և զմեղս իւրեանց ի վերայ մեղաց առաջի ՚այ.
ամին իրի ասէ մարգարէն։

ԼԹ. ՊԴէր ղեղս ի վերայ ոեղայնոցա պէ ի Տիցէն յարդո-
ցուԼԷ ՀՈ։

Նորակի մարթ է ասել, թէ ահա դնէ զմեղս ի վե-
րայ մեղաց մարդոյ. ոի՝ ըստ անվրէպ հաշուելոյ զմե-
ղն զորս գործեն մարդիկ. զի ի մեղանչել մարդոյ
և ի դիզել նորա զմեղս ի վերայ մեղաց, (ըստ մե-
ղ խօսելով) ահա զամենայնն որպէս թէ գրէ ոի զկնի
միոյ, և ոչ զմին առնէ անտես. վասն որոյ և ասէ
դնել զմեղս ի վերայ մեղաց մարդոյ, ոչ զի ինքն դնէ,
այլ զի զեղեալն ի մարդոյ՝ թուէ իբր առաջի իւր
առնելով։ Նորկրորդ՝ ըստ պատժոյ մեղացն. իբր զի
ըստ մեղացն դնէ ահա պատիժս ի վերայ մեղաց. և
ըստ այսմ յասելն աստ, դիր զմեղս ի վերայ մեղաց
նոցա, բառդ ՌԷՀ յառաջնումն առեալ լինի փոխանակ
պատժոց. իսկ յերկրորդումն փոխանակ նոյն իսկ ա-
նօրէնութեան։ Նորրորդ՝ ըստ մատնելոյ զմարդն ի ձեռս
կամաց իւրոց. իբր զի տեսեալ ՚այ թէ մարդն ոչ ան-
սայ լուսաւորութեամբ ընորհաց, ևս և ներքին և արտա-
քին ազգարարութեաց, այլ փոխանակ անսալոյ՝ չարաչար
վարի նաքօք, և մերժէ զնոսին, մատնէ զնա ի ձեռս
կամաց նորա, և գրեթէ թողու զնա ի ձեռաց իւրոց
կործանիլ մեղաց ի մեղս, կամ դիզել զմեղս ի վե-
րայ մեղաց. և այս է սարսափելի ինն պատիժ, զի է
պատժել զմեղս մեղօք։ Ի՝ սա այսոցիկ երբեակ տար-
բերութեանցդ իմացեալ լինի այս բան՝ յասելն։
ՊԴէր ղեղս ի վերայ ոեղայնոցա։ Կամի ասել. որովհետև
չարաչար անօրինեցան առ իս հրէայք, և չարութիւնք
մեղան յիս, դու ևս թողեր զնոսա ի ձեռաց քոց,

որով և դիզեցին նոքա զմեզս ի վերայ մեղայ առաջի քոյ. այլ դու որ զամենայն տեսանես՝ ամենայնի այնոցիկ ունիս պահանջել զհամարս, և վասն ամենայնի պատժել զնոսա և դատապարտել. որով ոչ ևս լինի նոցա ունել մասն և բաժին ընդ հաւատացեալս իմ. և զայս յայտ առնէ յաջորդ բանիւն ասելով։

Ը. Ընդէպն նոքա ի դպրութէ ցոյժն կենաց և ընդ արդարս ոչ գրեցին։

Որպէս բազում անգամ ասացեալ է մեր, այսպիսի բանք ոչ են մաղթողականք չարի, այլ մարգարէական յայտարարութիւնք այնր որ լինելոց է. ապա թէ ոչ՝ անբարեպաշտ ոգւոյ է զայսպիսիս մաղթել վասն թշնամեաց. զի ի վերայ նոցա արժան է աղօթս առնել և ոչ թէ զայսպիսիս ասել. մանաւանդ զի այս բանք ասին ի բերանոյն քրի՝ որ եկեալ էր ոչ ի ջնջել, այլ ի կեցուցանել. վասն որոյ ոչ եթէ կամելով ըզջնջիլ թշնամեաց իւրոց աղաչէ, այլ զի ջնջելի էին նոքա, զայն յայտ առնէ ասելով։

Թ. Ընդէպն նոքա ի դպրութէ ցոյժն կենաց. և ընդ արդարս ոչ գրեցին։ Ա՚ռ բարւոք իմանալոյ զայս բան՝ գիտելի է՝ զի դպրութի կենաց կամ ըստ երբ՚. և ըստ այլոց դպրութի կենդանեաց ըստ այլևայլ կարգաց մտածէ. այսինքն ըստ մարմնաւորին, ըստ հոգևորին, և ըստ աճական գիտութիւնք. ըստ մարմնաւորին՝ դպրութիւն կենաց կամ գիր կենաց ասէր նախ համարագրութիւն որդւոցն իսրայէլի՝ յորում գրեալ լինէին անուանք նոցա՝ որք միանգամ էին յիսրայէլէ և պաշտէին զնա։ Ա՚յս սովորութիւն եմուտ առ նոսա յայնմանէ՝ զի հրամայեաց նա մովսէսի ունել զհամար ժողովրդեանն

ըստ իւրաքանչիւր տանց. * զի մի լինիցի ասէ ՚ի նո-
„ սա մահ ‖. (ելից. Ը. 12: և Թուոց. ա. 2: և ին.
2): Այսպէս միտ մեկնեն ոմանք զայն բան եզեկիէլի.
(ԺԳ. 9.) յասելն ցյ. * ՚ի խրատու ժողովրդեան
„ նմոյ մի կացցեն, և մի ՚ի գիրս տանն իսրայէլի
„ գրեսցին ‖: Եւ այս գիրք կոչի՝ կենաց, զի որք
գրեալ լինէին ՚ի նմա, համարեալ լինէին որդիք ցյ,
կամ կենդանի առաձ և արդար, և ձայն խրատիր զնո-
սա իբրև որդիս, և ոչ մերժէր որպէս զապստամբ ծա-
ռայս: Եւ այս միտ յայտ է՝ թէ հրէայք անխրատք՝
խափառ ջնջեալ են ՚ի գրոց անտի, և նոյն իսկ գիրք
ազգահամարի նոցա ևս ջնջեալ են. և ոչ ևս գրեա-
ցին յայն գիր իբրև արդարք ՚ի մէջ արդարոց:

Երկրորդ դպրուն կենաց կամ գիր կենաց ասի ըստ
մարմնաւորին գիր ուղղութեն. այն որ յիշի յեսուայ
(Ժ. 13. և Ը. Թագ". ա. 18). յորում գրեալ լի-
նէին ուղղութիք կենաց՝ յիշատակելով զմեծամեծ
գործս երևելի անձանց, կամ ժողովրդեանն իսրայէ-
լի, ըստ ոյ կամ առ յոյ արարեալք: Եւ այս միտ
յայտ է թէ ջնջեալ են որդիքն իսրայէլի ՚ի գրոց ան-
տի, և ոչ ևս գրին ՚ի դպրութե անդ:

Երրորդ դպրուն կենաց ասի ըստ մարմնաւորին նոյն
իսկ կեանքն. զի ՚ի նմա գրին և ջնջին բարւոյ կամ
չար գործք մարդոյ: Վարձեալ՝ զի ՚ի յղանալ մար-
դոյ որպէս թէ գրի ՚ի կեանս, և ՚ի մեռանիլն ջնջի:
Եւ դարձեալ՝ զի մարդս ծննդեամբ գրի ՚ի թիւս
կենդանեաց, և մահուամբ ջնջի ՚ի թուոյ նոցա. և
զի կեանքն է յոյժ, վասն որոյ ոյ ընծայի այս դպրու-
թիւն: Եւ ըստ այսմ ջնջելն զոք ՚ի դպրութէ կենաց՝
է քառնալ զնա մահուամբ ՚ի կենաց. իսկ ոչ գրելն ՚ի
նոյն ընդ արդարս՝ է ոչ յարուցանել ընդ արդարոց՝
այլ դատապարտել:

Ըստ հոգևորին դպրութե կենաց ասի նախ ընտրու-
թիւն ոյ, որով առնու ած զոք ինքեան գործի յայս
կամ յայն պաշտօն. և որպէս թէ գրէ զոք յայս ինչ
կամ յայն, զտրօրինակ ՚ի մարգարէութե, յառաքե-
լութե, յառաջնորդութե, ՚ի հրաշագործութե եւն.
յոր միտ երևի ազաչել Մովսէսի զած (ելից. ԼԲ. 33.)
ջնջել զինքն ՚ի դպրութէն, յոր գրեցաւ, այսինքն ՚ի

քաց թողուլ զնա ՚ի գործոյ անտի առաջնորդութենէն, և առնել զնա իբրև զայլս. իսկ այլք ասեն թէ ըստ բառնալոյ ՚ի կենաց աղաչէր նա զմահ։ Արդէս և զի՛ն՝ ըս այսմ ևս յայտ է թէ հրեայք ջնջեցան ՚ի գրոց կենաց, իբր զի ոչ ևս ունին զառաջնորդութենէ կենաց, որ հոգևոր կամ զմարգարէութենէ՚ի հազար ուրիք հաւր ամաց հետէ, որպիսի էր երբէք լեալ ՚ի նոսա. և ոչ ևս վեր առեալ լինին յայն։

Նշ կրկրոյդ՝ գրոց կենաց ասէ ըստ հոգևորին հաղորդակցութենէն ընդ արդարս յաստի կեանս, կամ հաղորդութենէն եբց, և կամ միաբանականութենէն ընդ անդամս եկեղեցւոյ. ՚ի մէջ որոց իբրև ՚ի մէջ կենդանի գրուածոց համարին լինիլ որք կանն յեկեղեցւոջ, և համարին ջնջիլ որք մերժին յեկեղեցւոյ. յոր միտ մեկնեն ոմանք զբանն յովհաննու (՚ի յայտ. գ. ե.) յասելն, *ոչ ջնջեցայ անուն նորա ՚ի գրոց ,, կենաց ‖։ Նոյնպէս և զբան պօղոսի. (փիլ. գ. ե.) յասելն, *որոց անուանք են ՚ի գրոց ,, կենաց ‖։ Ըստ այսմ իմացեալ՝ յայտ է թէ հրեայք ջնջեցան ՚ի հաղորդութենէ եբց եղելոց ՚ի հնումն. և ոչ կրեցան ՚ի հաղորդութեն եբց եղելոց ՚ի նորումս։ Ըստ ճշմարիտ գիտութենէն այլևայլ օրինակաւ մտածէ գրոց կենաց. մի՝ ընդհանրապէս՝ որ է նոյն իսկ ընդհանրական գիտութենն ՚այ, յորում գրեալ կան այսինքն տեսանին բարիք և չարք, եթէ անձինք և եթէ գործք. յոր միտ ասէ սաղմոսերգուն *զանգործս իմ տեսին աչք քո, և ՚ի գիրս քո ամե- ,, նեքեան գրեցան ‖. (ՃԼԹ. 16)։ Ըստ այսմ ջնջելն ՚այ զոք ՚ի գրոց կենաց՝ է ոչ ևս տեսանել զնա բարի, կամ ոչ ևս տեսանել զգործս նորա հաճոյ առաջի իւր։ Եւ յայս միտ ոչ ևս տեսանէ ՚ած հաճոյ առաջի իւր զհրեայս և զգործս նոցա. և ոչ ևս գրէ վերստին, այսինքն թէ՝ ՚ի կալ նոցա այսպէս ոչ հաճի տեսանել զնոսա բարի։

Նշ կրկրոյդ՝ իմացեալ լինի մանաւանդ գիտութենն ՚այ, որ յանդիման առնէ զորդիս մարդկան ըստ արդար վիճակի աստի կենաց, կամ յանդիման առնէ զարդարս ըստ արդարութենէ զոր ունին յաստի կեանս, զոր և կարեն կորուսանել, որով և ինքեանք կորնչին.

և ըստ այսմ ջնջելն այլ զոք ՚ի դպրութէ իւրմէ կե-
նայ՝ և թողուլ զնա յարդարութէ անտի, զոր տեսա-
նէր ունել նմա. որպէս արար ընդ Հրէայն, և ոչ ևս
գրեաց զնոսա ՚ի նոյն վերստին. այսինքն թէ ոչ ևս
ետես զնոսա յարդարութէ։

Նշորդ՝ իմացեալ լինի թէ ական նախատահմանութիւն
այլ, յորում գրեալքն կարեն ջնջիլ յոչ կատարիլ թէ-
ուէն. զորօրինակ ՚ի նախատահմանելն այլ՝ թէ փըր-
կեսցէ զյուդա՝ եթէ պարձցի, յոչ պնիլ թէութէն
ջնջեցաւ նա անտի։ Ըստ այսմ պարտ է իմանալ և
զնորայելացւոց. իբր զի՞ ած սահմանեալ էր, զի եթէ
ապաշխարեսցեն, փրկեսցին. այլ յոչ ապաշխարել
նոցա, ջնջեցան ՚ի դպրութէ անտի, և ոչ ևս գրե-
ցան յայն ընդ շարս արդարոց։ Այս դպրութէ կե-
նաց ակնարկելով ասէ՝ սոսկային. մի արդեօք և ան-
ուանք իւրեանց ջնջեալ լինէին. որպիսի էր և երանե-
լին այն, որ գողալով ասէր. * գատակնիք հատուց-
„ մանն ՚ի դիւանի մտացն գրեցեալ ... և անուանա-
„ գիր ՚ի կենաց մատենէն եղծեալ ‖. (նար. իդ)։

Ընդրորդ՝ իմացեալ լինի անկախ նախատահմանութիւն
այլ, որով առանց թէութէ վճռեալ է ած ՚ի յաւի-
տենից փրկել զայս և զայն. և յայսմ դպրութէ ոչ եր-
բէք ջնջէ զոք ած։ Որանի այնմ որոյ անուն գրեալ
է յայսմ դպրութէ։ Որթէ աշխարհ ամենայն քոյ լինի.
և ամենարատամետ քեզ հնազանդեսցի, զինչ օգուտ քեզ
անտի, եթէ անուն քո չիցէ գրեալ յայսմ դպրութէ.
իսկ եթէ ընդ հակառակն՝ գրեալ իցէ անուն քո ՚ի
դպրութէս յայսմիկ՝ այն է մեծ քան զամենայն. * Ը
„ այն մի՛ խնդայք՝ եթէ այսք հնազանդին ձեզ. այլ
„ խնդայցէք, զի անուանք ձեր գրեալ են յերկինս ‖.
(ղուկ. ժ. 20)։ Որ յայտ է թէ բան մարգարէին ոչ
է զայսմանէ, այլ զառաջնոցն որպէս տեսանի ՚ի նա-
խագրելոցդ։

Ա.յլ գիտել արժան է աստ, զի այս երկու բանք՝
այսինքն ջնջել ՚ի դպրութէ, և ոչ գրել ընդ արդարս,
թէպէտև են այլևայլ, բայց կարեն և այնպէս լինել միաբանք
բացայայտիչ. և եթէ յայս միտ կամիցիմք մեկնել
զայս բան, ասելն ջնջեսցին նոքա ՚ի դպրութէ քումմէ
ես կենաց՝ իմացեալ լինի ասել, մի գրեսցին նոքա

ընդ արդարս. որ է ասել, մի համարեսցին նոքա առա-
ջի քո արդարք, այլ մեղաւորք և չարք:

Յայս վայր սկսեալ՝ ի 24 համարոյ դուշակեաց մար-
գարէն՝ ի բերանոյն քո՛ի զթշնաւութիւնն՝ զորս ու-
նէին կրել Թշնամիք նորա: Նակ ասաի մինչև՝ ի վերջն
դնէ առաջի զբանս գովութե՛ և ընդհակառութե՛ առ
ուծ, և չինուե՛ եկեղեցւոյ. բայց նախ առաջին զորս
միանգամ խօսեցաւ յառաջնոյ համարոյ մինչև՝ ի 23.
և անդր ևս, ՚ի մի բան համառօտե, և լերև Թէ
վերատին՝ ի յիշատակութե՛ կամելով ածել ասէ:

Ը. Ղաւ և ցաւած եմ ես. փրկուե՛ դու ած ընկալցէ զիս:

Երկու ինչ երևեցաւ՝ ի քո՛ի յետին ժամս խաչելուե՛.
մի՝ այն զոր ելԹող, և մի ևս՝ այն զոր ընկալաւ. ա-
ռաջինն հայի յաղքատութե՛ նորա, որ՝ ի խաչելուե՛ն
ամենեցուն յայտնի երևեցաւ՝ կախեալ գոլով մերկ
զփայտէ և ծածկեալ անպիտան զգեստիւ. երկրորդն
հայի՝ ի ցաւս նորա՝ զորս կրեաց՝ ի խաչին. սոքիմբք
եցոյց զինքն միանգամայն աղքատ և փարթամ. աղ-
քատ՝ ի մեծութե՛ց աշխարհի զորս ելԹող, և փար-
թամ վըտօք և ցաւօք զորս ընկալաւ. և ահա վերկու-
ցունցս զայսցանէ խօսել ասէ:

Ը. Ղաւ և ցաւած եմ ես: Ը. Յորինքն ոչ միայն աղքա-
տացեալ եմ յամենայն իրաց աշխարհի, և զրկեալ՝ ի
մխիթարութե՛ մարդկան՝ ևս և՝ ի մխիթարութե՛ հօր
իմոյ, այլ և ընկղմեալ կամ՝ ի ցաւս անհնարինս: Ը. յո-
րոյք օրինակ ետ մեզ՝ ասն մեր արհամարհօղ լինիլ
բարեաց աշխարհի, և համբերօղ չարեաց. որովք ու-
նիմք հասանել փրկութե՛. քանզի և ինքն ասն մեր՝
որ էր տուօղ այնր փրկութե՛, ՚ի սոսին երևեցոյց
զինքն ընդունօղ փրկութե՛. ասին իրի ասէ:

Փրկուե՛ դու ած ընկալցէ զիս: Որ բառդ երկուե՛՝ դնի
փոխանակ փրկօղ զօրութե՛. կամ փոխանակ փրկօղ
ազատութե՛, որպէս Թէ ասէր. զօրութե՛ քոյ փրկեա-
ցէ զիս. որ է ասել, փրկեա զիս: Նայց քանզի դնէ
ընկալցէ՝ սովին կամի ասել, փրկութե՛ քոյ՝ ի տառապա-
նաց լմոց՝ ի վեր առցէ զիս, և ընդունիցի՝ ի հան-
գիստ: Որ այսու մտաւք յառնել մարմնոյ իւրոյ փու-

թուի։ Ա՛ստղեկ ևս վասն խորհրդաւոր մարմնոյ նորոյ, այսինքն վասն եկեղեցւոյ՝ յամենայնի գտանել զանդորրութիւն. զոր նոքա ընկալեալ համարեալ մատչի՛ն ընտրհակալութեան հանդերձ օրհնութեա՛ւ և սա՛կ։

ՃԲ. ( )ՐՀՆԵՑԷՑ ՊԱՆՈՒՆ ԱՅ ԷՄՈՑ ՕՐՀՆՈՒԸՔ, ԵՒ ԲԱՐՁՒՔ ԱՐԱՐԷՑ ՔՆԱ ԳՈՎՈՒԸՔ։

( )ՐՀՆՈՒԹԻ և գովութի՛ թէպէտ և ունի՛ն ինչ զանազանութի՛, զորմէ խօսեցեալ է մեր այլուր, բայց՝ ի տեղի միմեանց ևս՝ ի գործ ածի՛ն. իսկ աստ երևի թէ օրհնութի՛ն հայի՛ ի ներգործութի՛ մատց, և գովութի՛ն՝ ի ներգործութի՛ կամաց. մի՛ն՝ ի յայտարարութի՛ զօրութե՛ն այլ ըստ տեսանելոյ մտացն. և միւսն՝ ի վայելումն ժառանգութի՛ այնր զօրութի՛ ըստ բերկրելոյ կամացն. և երկոքի՛ն ևս՝ ի փառաւորութիւնն անուանն այլ. ըստ սոցի՛ն խօսելով ասէ։

ՃԳ. [illegible]ԱՃԱՐ ԵՂԻՑԷ ԱՅ ՓԱՆ ՂՐԱՆ ՆԱՓԱՂ, ՈՐ ԲԵՐԷ ԵՂՔԱՐՍ և ՀՃՂԱԿՍ։

Հաճարական զոհ էր այլ որթ՝ որ արձակեալ էր զեղջիւրս և զհճղակս, որպէսզի և որթ երկամեայ, ևս և այն՝ որ է տարւոյ և կիսոյ, մինչ՝ ի եռամեայն. և որպէս առանդեն ոմանք՝ ի բաթունեացն հրէից, հասանել յակօրէն եռամեայ որթիք՝ ի զոհ մատչէին, որպէս ի տեսանել՝ ի գիրս ծննդ. ԺԵ. 9։ և այս սովորութի՛ն նաև առ հեթանոսս էր. որպէս տեսանի՝ ի հին մատենագիրս։ Եւ թէպէտ այսպիսի եռամեայ որթիք տիրապէս արջառ կոչին, մանաւանդ թէ զուարակ,

բայց վասն մատաղուԹեն կարեն կոչիլ որԹ. վասն որոյ և մատաղ կոչի՝ այսինքն ե փափկահաս կամ մատաղաշ, յասելն։

Ոչ ասաց եղիցի այդ չան զոր մարդ, որ ըստ եղջերուաց և ըստ ոչխարաց։ Այս բան կարէ հայիլ ոչ միայն ՚ի պատարագ օրհնուԹենէ, զոր յիշեաց ՚ի նախընԹաց տանն, այլև ՚ի յանձնառուԹենէ այնր ամենայնի՝ զորոց խօսեցաւ ՚ի վերոյ, և մանաւանդ ՚ի պատարագն խաչելուԹենէ՝ զոր ՚ի վերջոյ մատոյց ՚ետն մեր։ Այս ամենայն ասէ եղիցի հաճոյ հօր իմոյ քան զմատաղ որԹ եղջերաւորն և զնձղակաւորն, զոր մատուցանէին քեզ ՚ի հնումն։

Որ բառդ չան՝ ցուցանէ զայնպիսի գերազանց բաղդատուԹիւն՝ քան զոր չէ հնար լինել. վասն զի պատարագ ետն մերոյ այնչափ գերազանց էր, որչափ գերազանց էր արժանաւորուԹիւն նորա. զի այն արժանաւորուԹիւն էր անսահման, վասն որոյ և արժանաւորուԹիւն պատարագի նորա յանսահմանս գերազանցէր, և ՚ի վեր էր քան զբաղդատուն։

Յայսմ պատարագի ետն մերոյ՝ իմաստուԹիւն և արդարուԹիւն նորա եղեն երբ երկու եղջիւրք՝ որովք վանեցաւ Թշնամին մեր սատանայ. զի իմաստուԹիւնք իւրով եգիտ զայսպիսի հնարս փրկելոյ զմեզ. և արդարուԹիւն իւրով հատոյց զպարտս մեր. և ՚ի լինել այսր՝ արտաքս ընկեցաւ սատանայ յիշխանուԹենէ իւրմէ. որով երբև Թէ խեԹկեցաւ յեղջերաց անտի և վանեցաւ։

Նոյնպէս չորեքին գլխաւոր առաքինուԹիւնք ետն մերոյ, այսինքն խոնարհուԹիւն, հնազանդուԹիւն, համբերուԹիւն, և սէր, եղեն իբրև չորեքին կՃղակք, որովք կոխեաց զմահ մեղաց և փրկեաց զազգս մարդկան զմատնեալս ՚ի գերուԹիւն սատանայի, և ՚ի մահն յաւիտենական։

Այս բան կարէ առեալ լինել և ըստ այլ իմն բաղդատուԹեանց ընդ այլ պատարագս. յոր միտ կամի ասել. առաւել հաճոյ է այս պատարագ օրհնուԹեանս՝ քան Թէ պատարագ զուարակաց. (զորմէ տես ՚ի սաղ. խԹ. 8—23. և ճ. 18—20)։

Ո՞չ այսպիսի պատարագս՝ առաքեալն կոչէ բանաւորս. ըստ որում բանականուԹիւն մատուցանի սմա. յայս միտ վերածէ և վարդան զայս բան. և զրէ ՚ի բերանոյ

մարգարէին այսպէս. * Հաճոյ եղիցի Ով այս բանա-
,, կան պատարագս քան զորլձն, զոր աբրահամ և մով-
,, սէս մատուցին՝ ձգելով արտաքս զեղջիւրս և զկըճ-
,, ակս ‖:

Պարձեալ մարթ է զայս բան առնուլ բաղդատուրթ[է]
հին և նոր օրինաց. իբր զի յայժ առաւել հաճոյ են
պատարագք՝ որք մատչին ՚ի նոր օրէնս՝ քան զպատա-
րագս՝ որք մատչէին ՚ի հնումն ՚ի զուարակաց և յայ-
լոց իրաց:

Ստանօր եզնիկ կողբացի (՚ի գլ. ՀԴ.) հայելով
յառաջնիկայ բնաբանդ, ասէ, Թէ պիրք առ հատա-
րակ զանասունս յիշեն մատչիլ ՚ի պատարագ, և ոչ
զձկունս, * և դարձեալ ասէ. Հաճոյ եղիցի ձեզ իբրև
,, զորթ մատաղ, և ոչ իբրև զձուկն փափուկ. զի
,, ձուկն թէպէտ և գայ յառակ, (բայց) գերեզմանի
,, առակ գայ և ոչ կենդանութէ. ըստ այնմ զոր ձեր
,, ասէ. Թէ որպէս եղև յովնան ՚ի փոր ձկան ‖: Այլ
յաւելու ևս ասել Թէ * այնչափ ջուր են անասունք
,, (քան զձկունս), զի ՚ի նոցանէն զոհք և ողջակէզք
,, մատչին ձեզ, և ՚ի ձկանց ոչինչ այնպիսի. այլև ՚ի
,, խորհուրդ և յօրինակ մեծի խորհրդոյն որ յայտնե-
,, լոց էր՝ ոչխար և արջառ տպաւորէին, և ոչ ձկունք ‖:
Տես և ՚ի վերոյիշեալ տաղմոսս: Այլ արդ քանզի այն
ամենայն զոր ասաց մարգարէն, կարգեալ էին ՚ի փըր-
կութէն աղքատացեալ բնութէնէ մարդկան, ՚ի լրումն
բանից իւրոց ՚ի մէջ բերէ զուրախ լինել նոցա, և
խնդրել զձեզ՝ որ կեցոյց զնոսա. վասն որոյ ասէ:

ՃԲ. Տեսցեն աղքատք՝ և ուրախ եղիցին. խնդրեցէք զԱ-
ստուած, և կեցցէ անձինք ձեր:

Աղքատս կոչէ զորդիս մարդկան ըստ երից. մի՝ զի
աղքատացեալ էին խափատ ՚ի չնորհաց. երկրորդ՝ զի
աղքատացեալ էին ՚ի չհմարիտ խոստուրթէ. և եր-
րորդ՝ զի աղքատացեալ էին նաև յիրաւանց ժառան-
գութէնէ երկրի. զի անարժան էին նաև զերկրաւորս
բարիս վայելելոյ. իսկ ՚ի գալ ձեռն մերոյ աւ ՚ի փրկել
զնոսա, տեսեալ նոցա զփրկիլ իւրեանց յայսպիսի
Թշուառ աղքատուէ՝ և կարգիլ ժառանգ ոչ միայն ՚ի
վայելել զերկինս, այլ և զերկիրս, սկսան ուրախ լ-

Նիւ. սմին իրի առ։

Ցեսցէ աչսաւք՝ և ուրախ եղիցին։ Ա՛յսինքն աղզք մարդկան որք աղքատացեալ էին, հայեցեալ՝ ի բարերարութենին քեմ՝ որով փրկեցան, և յաղքատութենէ իւրեանց ազատեցան, ուրախ լինցին։ Ա՛յց քանզի առ՝ ի գտանել իրօք զայս փրկութենէ և կեալ, պարտ էր նոցա խնդրել զայծ, վասն որոյ յարէ զկնի և ասէ։

Խնդրեցէք զայծ, և կեցցէ անձինք ձեր։ Կամի ասել՝ զուք որք արժանի եղէք տեսանել զփրկութենէ չարչարանօք որդւոյն այ, եթէ կամիք ժառանգել զայն, պարտիք խնդրել զնոյն ինքն զորդին այ, որ է ասծ Ճշմարիտ. զի՝ ի խնդրել ձեր զնա՝ կեցցեն անձինք ձեր. այսինքն կեցցեն կամ կենդանի մնասցեն հոգիք ձեր՝ ի ձեռն ընտրհաց նորա՝ որ է կեանք հոգւոյ. և ապա ըստ առաքինական կենաց լինի ձեզ կենդանանալ յաւիտենական կենօք յարքայութենէ։

Ըստ յարմարական մեկնութե այս բան հայի յաղքատս ըստ մարմնոյ, որք չեն ձեռնհաս մատուցանել այ պատարագս՝ ի մարմնաւոր ստացուածոց. և գխտացեալ թէ առաւել հաճոյ են այ բանաւոր պատարագք, մխիթարին և ուրախանան, և օրհնելով զասծ խնդրեն զնա, և զհաճոյս նորա, որով և կեան ըստ հոգւոյ։

Կարօտապէս այս բան հայի առ աղքատացեալս հոգւով, կամ առ խոնարհս. զի սոքա տեսանելով զորդին այ աղքատացեալ վասն մեր, մխիթարին և ուրախանան, մեք ևս կամաւորապէս յանձն առնուն զաղքատութենէ. որոց եթէ մեծութենէ մեր ինչ և իս հասցէ՝ եթէ դրամոյ լցի, և եթէ փառաց, վարեն զայնս ոչ իբր ևս՝ այլ իբր մատակարար, ոչ՝ ի կատարել զանկարգ բերուածն քնութե, այլ՝ ի լրումն գործոյ բարութենէ. ոչ՝ ի բարձրամտիլ և՝ ի փառամոլիլ, այլ՝ ի շահիլ արգասիս պիտոյից առաքինութեց. ոչ՝ ի ճոխանալ ընկերին, այլ՝ ի սիրել և ողջնալ։

Եւ զի այսպիսիք զամենայն երկրաւոր մեծութենէ և զփառս աւ ոչինչ համարին, յերկնայինսն փափաքելով սակայն խնդրել զայծ յորում գտանեն զերջանիկ կեանս, և կեան հոգւով. ըստ այնմ (առակ. ը. 35). * որ զիս գտանիցէ՝ գտանիցէ զկեանս ‖. զի (ըստ յովհ՛. ա. 4.) * նովաւ կեանք էր, և կեանքն էր

„ լոյս մարդկան ‖. վասն զի որպէս գրէ սոյն այս սաղմոսերգուս (լԷ. 10.) ’ի նմանէ է աղբիւր կեանս։ Աստ և լրատամբք ասէ. *խնդրեցէք զնա, „և կեցցեն անձինք ձեր ‖. այսինքն հոգիք ձեր։

Պ.այս կեալս հոգւոյ՝ է ըստ երից. մին է ըստ ընտրհաց, որ է պերճնական լինն ունակական կեանք հոգւոյ. երկրորդն է ըստ երկնային իմաստութԷ, որ է ներ. գործական կեանք հոգւոյ. զի կեալն բանական հոգւոյ՝ ըստ որում բանական, է իմանալ. ապա եԹէ լինն ընտրհաց այս ըստ երկնային իմաստութԷ՝ է գերազանցութԷ լինն կեալ։ Ընդորդն է ըստ յարելոյ հոգւոյն յաԹ ’ի ձեռն սիրոյ. որով միաւորի հոգին ընդ նմա. նակ որ ’ի վերոյ է քան զամենայն՝ է ըստ յաւիտենական փառաց, յորում է լրագոյն ճշմարիտ կենդանութԷ հոգւոյն։ Ընդ յետ խօսելոյ մարգարէին զուրախութԷ փրկելոցն վասն տեսանելոյ նոցա զփրկիչ իւրեանց՝ ’ի մէջ բերէ այժմ և զայն՝ Թէ այս յաջողեցաւ նոցա ’ի լսելոյ ՏԱՆ, ասելով։

լԷ. Օ է լուա՛ ՏԷր փնանկաց. և պէսպէսէլս էր ՛ի ար. Տմարհեաց։

Օ՝ որս աղքատս կոչեաց ’ի նախընԹաց համարն՝ աստանօր տնանկս կոչէ զնոսա. զի արդարև մարդիկ տնանկանալով աղքատացան. էր զի զրկեալ ’ի սկզբնական արդարութԷէ՝ տնանկացան, և այնու անկան յաղքատութԷն մեծ, և կապեցան ’ի շղԹայս սատանայի. վասն որոյ և սկսան աղաղակել առ ՏԾ բերանով նաՀապետաց և մարգարէից, և խնդրել զողորմութԷն. և զի լուաւ ՏԾ ձայնի նոցա ըստ սահմանելոյ իւրոյ, վասն այն ասէ։

Օ է լուա՛ ՏԷր փնանկաց. և պէսպէսէլս էր ՛ի արհամարհեաց։

Պ.այսինքն լուաւ մարդկան՝ որք տնանկացեալ և աղքատացեալ էին. և տեսեալ զնոսա կապեալս յիշխանութԷ սատանայի և մահու, շԹացաւ ’ի նոսա, և եկեալ ազատեաց զնոսա. և արար զնոսա իւր։

Պ.այս բան հայի և առ արդարն՝ որք կապեալ կային ’ի գԺոխս՝ ’ի գոգն աբրահամու, և աղաղակէին առ ՏԾ. և նա լուաւ նոցա, և ոչ արհամարհեաց զնոսա. էջ առ նոսա հոգւով և ազատեաց զնոսա անտի։

Ա՛խաբանի ընդ այսմ և այն՝ զոր առաց մարգարէս այլուր, (՚ի սաղ. կԶ. 7.) * Հանել զկապեալս քաջութիւբ իւրով ‖: Ո՛չ այս ամենայն բարեբարութիւն ՚ից յիշատակեալ մարգարէին՝ մատչի ՚ի յորդոր օրհնութեան և ընդունակալութեան առնելով:

ԼՁ. ( )երդնեացեն պնա երկինս և երկիր, ծով և ամենայն որ պեսայ ՚ի նոսա: ( )րհնել երկնից և երկրի զՅԾ, նոյնպէս ծովու և զեռնոց՝ ցուցանէ զնոցա զանբաւրբաւ յայտարարութիւն փառացն ՚ից առ մարդիկ. զորս շարժեն յօրհնութիւն ՚ից՝ իւրեանց զարմանալի գործոցդութիւբք:

Նակ յորդորելն զնոսա օրհնել՝ եթէ ՚ի կողմանէ յորդորելին մտածելոյ, յայտ առնէ զառաւելութիւն ուրախութիւն սրտի նորին. իսկ եթէ ՚ի կողմանէ յորդորեցելոցն մտածեսցի՝ յայտ առնէ զբարերարիլ նոցա Յ՚ից. լբր զի երկինք և երկիր և ամենայն արարածք հաղորդ պատան այնմ մեծի բարերարութիւբ՝ զոր եցոյց որդին ՚ից առ մարդս, որ էր գլուխ ամենայնի նոցա. ըստ որում յորժամ բարի ինչ լինի գլխոյ՝ ՚ի բերկրիլ նաբա՝ բերկրին և որք նորա են. ըստ այսմ և արարածք ընդ մարդկան, յոր միտ ասէ առաքեալն * եցոյց ,, մեզ (ՅԾ) զխորհուրդս կամաց իւրոց ըստ հաճութ ,, թե իւրում, զոր յառաջագոյն եդ նովաւ, ՚ի տընտ ,, տեսութիւն լրման ժամանակաց, բովանդակել զա ,, մենայն քրիս, որ ինչ յերկինս, և որ ինչ յերկրի, ,, ՚ի նմին ‖. (եփես. ա. 10.) որով նշանակի նորոգութիւն ամենայն արարածոց. այսինքն և առ նոր ինն կարգիլ, և նորոգ ինն օրինակաւ Ձանաչիլ ՚ի մարդկանէ և ՚ի հրեշտակաց. յոր միտ երդեմք և ասեմք * նորոգեցան արարածք ամենայն ‖: Ա.յլ զայսցանէ, տես ՚ի սաղ. Ձին. 3. և 4. ‖. յորս հրա.

երին երկինք և երկիր, և այլ արարած օրհնել զնա, որպէս և յերգս երից մանկանցն. տե՛ս ՚ի մեկնութեանն այնը զոր ասացաք ՚ի նուագարանն օրհնութեցն։

Պ.այլ քննել արժան է, զի մարգարէն յետ յիշելոյ զերկինս և զերկիր և զծով, ոչ ասէ, և ամենայն որ է ՚ի նոսա, կամ որ քնակի ՚ի նոսա, որով լմացեալ լինէին հրեշտակք յերկինս, և մարդիկ յերկրի. այլ * ամենայն որ զեռայ ՚ի նոսա ‖. որով նշանակին անբանք եղեալք յերկրի և ՚ի ծովու։ Պատճառ այսը ոչ այլ ինչ թուի լինել՝ բայց եթէ այն, զի չկայր տակաւին՝ թէ յօրհնելն անբանից զնա՝ և առաւել պարտին օրհնել զնա բանաւորք. և ըստ այսմ ՚ի յորդորել անբանից՝ այնու յորդորեալ համարին և բանաւորք. մինչև ոչ և առ հարկ լինել յայս բան բացայայտ յորդորել զնոսա զոյգ ընդ անբանից՝ օրհնել զնա։

Եւ զարձեալ որ ՚ի նոյն հայի, եթէ անզգայք և անբանք օրհնեն զնա՝ զինչ և առ պիտոյ էր յորդորել զբանաւորս օրհնել զնա. զի սոցա է օրհնել զնա, և ոչ նոցա, ոչ ըստ այնմ միայն՝ զի յարմար են օրհնելոյ զնա, այլ և ըստ այնմ զի եղեն վայելուչք օրհնուենն նա, այսինքն մեծի բարեբարուեն նորա, որով փրկեաց զնոսա, և յեկեղեցի իւր ժողովեաց զնոսին. յորում և միշտ պաշտպանէ զնոսա և խնամարկէ, որպէս և զրկ մարգարէն ՚ի յաջորդ երկուս հաւասարապ ասե.

Լսվ։

Լէ. Ա՚Ձ էրէէ ըսէոէ, և շինեսցեն տաղտկ հրէաստանէ. շինեսցեն բնակիեսցեն՝ և ժառանգեսցեն ՚է նմա։ Այսոքիւ նշանակի աստ եբ եկեղեցի քրիստոսի, որ զառաջինսն գումարեալ եղև ՚ի սիոնէ, և անդ հաստատեցաւ առաքելովք ՚ի վերին կենդանի, որ միշտ և յաւիտեան անսասան պահէ զնա՝ փրկելով ՚ի չարէ, և առաջնորդելով ՚ի բարին. վասն որոյ ասէ նախ։

Ա՚Ձ էրէէ ըսէոէ։ Այսինքն որդին այս որ է ահա ձիմա բեր՝ փրկէ զեկեղեցի իւր յաւիտենական մոլորուէ, և ոչ թողու յաղթահարել ՚ի դրանց դժոխոց։ Եւ զի այս եկեղեցի որ սկսաւ ՚ի սիոն, տարածեցաւ ընդ ամենայն աշխարհ, ամին իրի յարէ զկնի և ասէ։

Եւ ընծայեն նմա ոսկի, խունկ եւ զմուռս։ Ասէ զընծայսն սիրոյ նշանակի եւ կենդանի ընծայ ըստ սկզբնաւորութեան, զոյնպէս հրեշտականաւ նշանակի ընդհանուր եկեղեցւոյ ըստ տարածութեան այլեւայլ մասնաւոր եկեղեցեաց, որք կոչին աստ քաղաքք. և միտ դանին կ՝ թէ հաստատեսցին միութեամբ ոչ հաւատոյ մասնաւոր եկեղեցիք հրեշտականաւ, այսինքն ընդհանուր եկեղեցւոյ՝ սկսեալ ’ի սիոնէ. կամ ընծայսն մասնաւոր եկեղեցիք ուղղադաւանութեամբ կաթուղիկէ եկեղեցւոյ, ըստ որում հրեշտական թարգմանի դաւանութեամբ տեղւոյ։

Ա. յս հաստատութեամբ եկեղեցեաց՝ որպէս և եդաք ’ի վերոյ՝ սկսաւ յառաքելոյ, և զարգացաւ ’ի ձեռն յաջորդաց նոցա, այսինքն ’ի ձեռն հայրապետաց, որք հետեւողք գոլով առաքելոյ՝ ըստ նոցին գարձուցին զաշխարհս, և յօդեցին զնոսա յընդհանուր եկեղեցի. որպիսի եղև ’ի մեզ եւս գրիգոր, և յայլս այլք. զսոցանէ և խօսելոյ ասէ։

Ընծայեն բնաւէսցեն և ժառանգեսցեն ’է նմա։ Ա. յսինքն առաքեալք և յաջորդք նոցա շինեսցեն զեկեղեցի՛ սը. որ է ասել հաստատեսցեն զաշխարհս յեկեղեցի՛ սը, և արասցեն՝ զի նոյն եկեղեցիք բնակեսցին յընդհանուր եկեղեցւոջ, և ժառանգեսցեն ’ի նմա զպարգևան քն, և զբերքնական բարիս ’ի ձեռն՛ սը խորհրդոց. զի լինելով որդիք եկեղեցւոյ՝ լինին և ժառանգք բարեաց եկեղեցւոյ. (գաղ՛. գ. 7.) և այս՝ որդւոց յորդիս ընդէ ’ի կատարած աշխարհի. սոքին երբեմն յառելոյ ասել։

Ը. (1) աւաք ծառայէք տոյ հաստատեսցէ անդ. և այժ սէ- [illegible] ընդ գանուն տո, բնակէսցեն ’է նմա։

Ա.ստանօր բառս գաւաք՝ դնի երբեմն հաւաքական անուն. որպիսի են բառքս հօտ, խումբ եւ. զի դնի փոխանակ մանկանց նորոյ սիոնի՝ որք են զաւակք առաքելոց և հայրապետաց։ Որպէս յասէն յաղօթս մանաւանդ. * և զաւակին նոցա արդարոց ||, բառիս գաւաք նշանակին որդիք. ըստ սմին իմանալի է և աստ։ (1) ո. ըզոց զմշտնջենաւորելն կամելով ցուցանել՝ ասէ. (1) գաւաք ծառայէք տոյ հաստատեսցէ անդ։ Ա.յսինքն զու-

Զեր համօրէն հաւատացեալոց՝ որք են զաւակ ծառայից քոց առաքելոց և հայրապետաց՝ հաստատեալ կայցեն ՚ի սիրանէդ այսինքն յեկեղեցւոջ։ Նոյնպէս հաստատել ասցա յեկեղեցւոջ է ըստ կրկին բանի. մի՝ ըստ այնմ զի ընկալեալ են զինուք անուանն քով ՚ի ձեռն մկրտութեանն՝ որով և անուանեալն են քրիստոնեայ. և երկրորդ ըստ այնմ զի ունին զհաւատս քով ձշմարտութեանդ։ Նոյնպէս յայտ առնէ յաջորդ բանիւն առելով։

Նո՛ ոչ սէրըն գանուն ՚ի, բնակէացըն ՚է նմա։ Այսինքն որք ընկալեալ են զանուն քոյ ՚ի վերայ իւրեանց մկրտութեանդ, և ունելով զձշմարիտ հաւատս սիրեն զանունդ քո՝ պատանելով զինքեանս քրիստոնեայ, նոքա բնակեսցին ՚ի նմին սիրոյն այսինքն յեկեղեցւոջ։ Նոյնպէս եթէ հաստատուն պահեսցեն զսէրն ոյ՝ բնակեսցին ՚ի վերջոյ ՚ի վերինն սիրոն յաւիտեան։ Այլ զներսպործուածդ այսր սիրոյ՝ թէ քանի մեծ է և օգտակար, պեղեցիկ և երկար խօսի լուսաւորիչն մեր ՚ի յաձախատուածի. (Հատ. ԺԹ. երես 124 — 126. տես անդ)։

Ո՛ վախճան սաղմոսիս պատշաճ դատիմ առաջի դնել և զնկարագրական մեկնութիւն սորա, հայելով ՚ի ժամանակ գերութենն բաբելացւոց. ուր ազգն եբրայեցւոց երբեմն եկեղեցի ոյ (ա) ընկղմեալ ՚ի խորս ջուրց դեղութենէ (բ) խնդրէր յոյ կեցուցանել զինքն. (գ) աղաղակէր և յոգւոց ելանէր (դ) առանց պակասելոյ ՚ի յուսոյ. (ե) Յուցանելով թէ քանի բազում էին որք ատէին զնա. (զ) և զոր ոչն էր յաւիշտակեալ պահանջէին ՚ի նմանէ։

Ո՛ այսոսիկ այսպէս եղեալ խոնարհի, և ՚ի զիմաց մեղուցեալ որգւոց իւրոց խօսելով ասէ. (է) արժան ևի եմ այսմ ամենայնի, զի ձանաչեմ թէ յանցաւոր եմ, և ոչ կարեմ ծածկել ՚ի քէն զյանցանս իմ՝ զի պատ գիտես զամենայն. և արդ այլց սրա առ իս, և պրկեա զիս, (ը) զի մի որք համբերեն քեզ ՚ի գերութեէ ատա, ամաչեսցեն վասն իմ, այսինքն ամօթ կրեսցեն ՚ի տեսանելն զիս անզերծանելի մնացեալ ՚ի ձեռս բաբելացւոց. գուցէ ասիցեն և ես, զուր ուռ ընեն կարծելոյ թէ ձոճ պաշտպան է իսրայէլի։

(ճ) Ա՛ռաջի դնէ ապա և զհամբերել իւր մեծի նա-
խատանաց՝ զոր կրէր ի բաբելացւոց, և ի խորթ
զաւակաց իւրոց յասելն նոցա առնա. ուր և ՚ուծ քոյ-
զիւ՛րդ ոչ ազատե զքեզ ի գերուէ աստի: (ճ) Ւսակ
արդ ո՞ այսուհետև ասէ քաջալերեսցէ զիս. զի ես
օտարացայ ի հայրենեաց իմոց, և եմ աստ հանդերձ
որդւովք մօր իմոյ որպէս հիւր: (ժա) Ա՛ւր նախանձ
ձայուզուածն իմ զոր ունիմ առ չինուածն տաճարի քո՝
ուտէ զիս. մանաւանդ ի լսել իմում ի նախատիչաց
քոց ի բաբելացւոց աստի զմեծամեծ նախատինս և
հատականս ի վերայ տան քո:

(ժբ) Ա՛րդ վասն խոնարհեցուցի պահօք զանձն իմ և
սգազգեաց ճնացի. և այսու առաւել ևս նախատ
եղէ. զի նոքա փոխանակ օգտելոյ ծառը առնէին զայս
դործս իմ: (ժգ) և նստեալ խորհէին զինէն չարթս,
և ըմպելով զգինի այանակատակ լինէին զինև.
(ժդ) այլ ես ոչ կամելով վրէժխնդիր լինել, յաղօթս
կայի վասն նոցա առ քեզ, յայտնելով քեզ զցաւս
իմ, և աղաչելով զքեզ ազատել զիս. որովհետև տե-
սանէի՝ զի ժամանակ էր ընդունելոյ զազատուէն առ
ի քէն:

(ժե) Ա՛ւ արդ լուր ինձ ըստ անստեղի խոստման քոյ,
(ժզ) և ապրեցո զիս ի կատոյ աստի գերութենէ իմոյ,
և յանհնարինն տառապանացս. (ժէ) զի մի խոպան
պաշարեսցեն զիս վիշտք և կորուսցեն զիս: Ա՛ւ մի
պատոյտք ջուրց, այսինքն քաղդեացք և դիւթք՝ ընդ
արս և իշխանք նուաճեսցեն զիս. և մի ջրհոր կոտո-
պաշտութենէ անհետ արասցէ զկարդ և զկրօն մեր:
(ժը) Հայեա առ իս աղաչեմ ըստ բազում գթութենէ
քումմէ, զի նեղեալ եմ ես. (ժթ) հայեաց յինս երբև
ի ծառայ քո, զի հայելդ բաւական է. հայեաց և մի
դարձուցաներ զերեսս քո յինէն երբև յանարժանէ.
մի հայելդ յայն՝ որում արժանաւորիմ, այլ յայն որոյ
տանիմ: (ի) Հայեաց և ի նախատինս իմ և յամօթս
իմ և ի պատկառանս՝ զոր կրեմ ի քաբեղացւոց
աստի, (իա) որք հանապազ նեղեն զիս առաջի քո
(իբ) Հայեսո ամենայնի ակն ունէի՝ թէ ոք մխիթա-
րեսցէ զիս, քայց ոչ ոք գտաւ՝ ոչ ի զաւակաց, զի
նոքա ընդ իս դառնացեալ կան. և ոչ յեղովմայեցւոց

համ ՚ի մովաբացւոց և յամմնացւոց, որք ապստակիցք իմ են, զի նոքա ՚ի կուռս մոլեգնեալ են. և ոչ ՚ի բաբելացւոց, (իգ) զի նոքա փոխանակ ՚ի խնդրել զիս՝ լեզի եառն ինձ ՚ի կերակուր, այսինքն դառն վիշտս հատուցին. և ՚ի ծարաւ իմ քացախ մատուցին. այսինքն փոխանակ օգնելոյ ինձ ՚ի կարօտութեանց իմոց՝ նա խատինս մատուցին: (իդ) Այլ եկեսցէ ժամանակ. զի այս սեղան դառնութեանց՝ զոր ինձ պատրաստեցին, եղիցի նոցա ՚ի թակն և յորոգայթ և ՚ի հատուցումն, այսինքն թէ այս ամենայն դարձցի ՚ի վերայ նոցա, (իե) և ինքեանք կուրացեալք ոչ տեսանիցեն զօրութիւնս, և ՚ի կամիլ նոցա ազատիլ՝ դու կորացուցես զթիկունս նոցա, և նուաճեսցես զնոսա, (իզ) հեղլով զբարկութիւն քո ՚ի վերայ նոցա:

(իէ) Արդ և՝ բնակուչք նոցա և այս մեծ քաղաք նոցա բաբելոն յաւերակ դարձցի, և մի ոք բնակեսցի ՚ի սմա. (իը) զի ոչ խնայեցին յիս. այլ տեսեալ թէ դու խրատես զիս, և հայրաբար հարկանես, նոքա չարաչար հալածեցին, և ՚ի վերայ հարուածոյ իմոց յաւելին զայլ հարուածս: (իթ) Սակն իրի և դու մի խնայեսցես ՚ի նոսա՝ այլ դիցես զծանր ծանր պատիժս ՚ի վերայ նոցա վասն մեղաց նոցա. որով ոչ ևս կարասցեն մտանել յարդարութիւն քոյ, այսինքն արդարանալ, (ի) և ոչ ունել քաժին ընդ սբս քո, այլ ջնջիլ ՚ի դպրութենէ կենաց, և կորնչիլ յաւիտեան:

(իա) Դայց մի և ընդ իս արասցես այսպէս. այլ փրկութիւն քո ընկալցի զիս. տեսանելով թէ ես ՚ի գերութիւնէ աստ և յաղքատութիւն՝ ցաւած հոգւով ՚ի քեզ եմ ապաւինեալ: (իբ) Եւ ՚ի փրկեալքո զիս՝ օրհնեցից զքեզ այնպիսի օրհնութիւնբ՝ (իգ) որ ինչ քեզ հաճոյ՝ առաւել քան զզոհս նուիրեալս ՚ի մատաղ որթոց: (իդ) Այս փրկութիւն քո տեսեալ աղքատացեալ Յորդորէ ապա զսոսա խնդրել զնծծ, և կեալ հոգւով, և գոհանալ և՝ (իե) զի լուաւ նոցա ՚ած, և եհան զնոսա ՚ի կապանաց գերութենէ: (իզ) Եւ ապա բերկրեալ ընդ այս փրկութիւն՝ գոչէ սողմոսերգուն, և ասէ. օրհնեսցեն զնծծ երկինք և երկիր և ամե-

նայն արարածք. վասն զի աշատեաց զժողովուրդ
իւր, և էած զնոսա ի սիոն. (լէ) զոր և յայսմ հե-
տէ միշտ փրկեաց և պահեաց. և ժողովուրդք շի-
նեսցեն զքաղաքս ի հրէաստանի. և ժառանգեսցեն
ի նմա ի խաղաղութենէ. (լը) և զաւակք նոցա յետ
ժամանակաց ի գալ մեսիային հաստատեսցին ի նոր
եկեղեցի. և ոչք սիրեն զանունն իւ, բնակեսցին ի
նմա խաղաղութէ. և ապա փառաւորեսցին յաղթու-
թենէ երկնից երանութէք յաւիտեան:

Օ՛ որ միանգամ ասացաք ի մեկնութէ այսր սաղմոսի,
մարթ է իւրաքանչիւր ումէք ի դէմս իւր վերածել
լոկ յանձն իւր նկարել ըստ յորմարութենէ. որպէս
առնէ լսողք". որ ըստ ամենայնի ի բարոյական միտս
մեկնէ զայս. զոյց զհամառօտութենէն պատշաճ դա-
տիմ քաղել աստ ի դիմաց նեղեալ անձին ի դիմել
նորա առ ինձ ի հոգևոր տուաւպանս իւր, և ասել.
(ա) կեցո զիս ինձ զի հասին յիս ջուր խորհուրդք. (բ)
և շրջանք պղտորման մտացս ընկղմեն զիս:

(գ) Ես եմ վաստակեալ լքայ յաղաղակելոյ, և կո-
կորդ հոգւոյս կերկերեալ՝ միաց անձային, ծանրացեալ
առ ի խօսիլ ընդ քեզ ախորժանօք: (դ) Ես ի լքմանէ
աստի նեղի հոգիս յուսահատութէք. և աչք հոգւոյս
նուաղեալ ոչ ևս տեսանէ զյուսալիսն, և ոչ ևս թոյլ
տայ ինձ քեզիւ քերկրութէք առ քեզ: (ե) Յաւելան
և այլ ևս ջուր խորհուրդք դիւաց տարապարտ ատե-
ցողաց անձին իմոյ, (զ) որք և զօրացան ի վերայ
իմ. և զոր ոչն կամէի՝ եւտուն ինձ կատարել զչարն
մեղաց:

(է) Ա՛յլ դու ես որ գիտես զդիւրաստահութէն իմ և
զանզգամութէն իմ, այլ արա առ իս՝ որ գարձեալ
եմ առ քեզ բոլորովին. (ը) և պահեա զիս ի վերս-
տին գլորելոյ. զի որք ի տեսանելն զդարձ իմ և
զբարւոյն ընթացս կենաց իմոց՝ յոյս առնուն խնդրել
զքեզ, ու՛ համաչեսցեն վասն իմ ի տեսանելն զիս կոր-
ծանեալ, և ու՛ ասիցեն, եթէ նա ոչ կարաց ի վախ-
ճանն հասանել, ապա և մեզ անկար է:

Ա՛յլ արդ փութա՛ ես օգնել ինձ, (թ) զի ամօթ
ծածկեաց զերեսս հոգւոյ իմոյ վասն տեղւոյ տալոյ տե-
սանել յիս զայնպիսի խորհուրդս զորս իբր ի նախա-

ասինա քո յարուցին գնաք ՚ի սկրատ իմ. զի Թէպէտ ես համբերեցի, բայց ամաչեմ՝ վասն տեսանելոյ իմ զայնպիսիս ՚ի հոգի իմ. որով և մԹափանի միտս իմ, և Թուլանայ հոգի իմ. (Ժ) ոչ ևս կարողանամ ելանել մօք յերկինս, և զուարճանալ ընդ հրեշտակս և ընդ հոգիս կատարելոց, որք են որդիք մօր իմոյ, այսինքն որդիք վերին սիոնի. այլ կամ իբրև օտար ՚ի նոցանէ և իբրև հիւր։

(ԺԱ) Եւ այս դիպաւ ինձ ՚ի նախանձելոյ դիւաց. զի տեսեալ նոցա Թէ հրաւիրիմ ՚ի տուն քո յերկինս՝ նախանձեցան ընդ իս, և այս նախանձ նոցա որ վասն տան քո, եկեր և եղծեաց զիս. որպէս եկեր զհայր իմ զադամ. և ոչ այսչափ միայն, այլ և կամելով նախատինս հասուցանել անուան քում, Թափեցին ՚ի վերայ իմ զխորհուրդս նախաատականս ընդդէմ բարուԹեան քոյ։

(ԺԲ) Եւ Թէպէտ խոնարհեցուցէ ես զանձն իմ պահօք և քրձազգեցուԹիւ, բայց նոքա պղտորելով զիս յուսահատական և հայհոյական խորհրդովք, նախատելն ցուցին ինձ զայս իմ գործ. և արարին զիս իբրև բեանց առակ նշաւակի. (ԺԳ) և նստեալ առ դրունս զգայուԹեանց՝ խորհէին՝ զի ՚ի հաւանիլ հոգւոյս յուսահատական և հայհոյական խորհրդոց նոցա, շաղախեսցեն զզգայուԹիս իմ ՚ի մեղս։

Եւ ՚ի վերայ այսր ամենայնի զիմաստուԹիւն մտաց իմոց յափշտակելով յինէն, և իբրև զգինի ըմպելով զայն՝ այպն առնեն զիս՝ ասելով. ուր է այն քոյ վերացումն մտաց, ուր է այն քոյ յոյս, և ուր այն բարեաց սրտի. զի՞ է զի ընկատառակն բերին խորհուրդք քո՝ տարակուսելով միանգամայն և զկոստացեալ բեաց և զպատառնացեալ պատժոց։

(ԺԴ) Այլ ես յայսմ ամենայնի յաղԹս կայի առ քեզ. և ակն ունիմ Թէ այժմ իսկ լուիցես ինձ, քանզի այժմ է ժամանակ ընդունելի. (ԺԵ) լուր ուրեմն ինձ ըստ ողորմուԹեանդ քում. (ԺԶ) և ապրեցո զիս ՚ի կաւոյ երկրաքարշ խորհրդոց, և ՚ի հնարից չար դիւաց. (ԺԷ) զի մի պտոյտք չար խորհրդոց նոցա, և հեղեղք փորձուԹեանց նոցին ընկղմեսցեն զիս. և մի ջրհորն յուսահատուԹեան փակեսցէ զիս յինքեան։

(ժը) Եւ եթէ տեսցես յիս զանզգամութիւն ինչ՝ մի՛ վասն այնր դարձուսցես յինէն զերեսս, այլ ըստ քաղցրութեանդ ողորմութիւնդ քո, և ըստ բազում գթութեանդ քո հայեսցիս առ իս իբրև առ ծառայ քոյ. և վարդեսցես կեցուցանել զիս՝ ի փորձութենէդ դիւացդ յորոյ ներքեալ եմ: Եւ եթէ ոչ վասն իմ ինչ արժանեաց, գո՛նէ վասն յաղթօղ լինելոյ քո՝ ի վերայ նոցա՝ փրկեա զիս՝ ի նոցանէ. զի ըղձ դու կամիս ապրեցուցանել՝ նոքա կամին կորուսանել:

(ժթ) Եւ արդ հայեաց առ իս աղաչեմ, և հեռացո՛ յինէն զթշնամիս իմ զայսոսիկ. (ի) որոց լեալ եմ նպատակ նախատանաց, որպէս և դու իսկ գիտես. (իա) քանզի առաջի քո էն. և գիտելով՝ թէ դու ես պաշտպան իմ, տառապեցուցանեն զիս, և նախատեն և բազում թշուառութիս հասուցանեն յիս:

(իբ) Ի պաշարել իմում յայսպիսի վիճակի՝ թէպէտ և ակն ունէի թէ ոք ի հրեշտակաց և կամ ի մարգարէից կամ յառաքելոց, այսինքն բանք մարգարէից և առաքելոց տրտմակից լինէին ինձ, բայց ոչ ոք ի նոցանէ և ոչ այլ ոք գտաւ ինձ մխիթարիչ: (իգ) Եւ ի տապիլ իմում այսպէս՝ մատուցին ինձ դևք ըղձի հեշտութենէ մարմնոյ՝ քաղցր ցուցանելով զնոյն, զի նուաւս մխիթարեցայց. և յոչ հնաւանիլս իմ՝ մատուցին ինձ քացախ այսինքն զապականեալ խորհուրդս անհաւատութենէ:

(իդ) Այլ այս հնարք նոցա ըղձս իբրև սեղան պատրաստեցին՝ դարձին ի գլուխ նոցա ըղծութիք քով. (իե) և աչք նոցա այսինքն չար տեսութիք նոցա խաւարեցան. և թիկունք ուժգնութենէ նոցանէուն լինին: (իզ) Եւ եթէ կամիցին և ևս խլրտիլ, արկցես զբարկութիդ քո՝ ի վերայ նոցա. (իէ) և վարեսցես զնոսա՝ ի բաց՝ ի բնակութենէ նոցա, այսինքն՝ ի զգայութենէ իմոց. զի մի՛ և ես լինիցին զգայութիւնք իմ յարկք բնակութենէ նոցա, այլ (իը) սանդարամետն անդնդոց: Եւ այս կարի իրաւամբք. քանզի որպէս արարին նոքա ինձ, նոյնպէս հատուցի և նոցա. զի զըղ դու հարեր՝ վարելով զնա՝ ի դրախտէն փափկութենէ յատականացու կենցաղս, նոքա փոխանակ ինայելոյ յաւելին և յաձախեցին զվէրս ցաւոց՝ ի վերայ

հարուածոցս. և անդադար յաւելուն ի ցաւս վիրաց
իմոց։

(իթ) Դուր ապա և դու վճռել ի վերայ մեղաց նոցա,
զորովք և կրկին կրեացեն զանհնարին պատիժս, և մի
երբէք արդարասցին. (լ) զնջեալք ի դարուն ինձ
նայ՝ չունելով մասն և բաժին ընդ հրեշտակս յեր-
կինս։

(լա) Այլ ես աղաչեցի ի պարզևաց մխիթա-
րութենէ սրտի և ի լուսոյ պայծառութենէ մտաց՝ ինա-
ցեալ եմ ցաւած ի կեանս իմ. և չիք ինձ այլ յոյս
ապաւինութենէ, բայց այս միայն՝ թէ փրկութենէ քոյ
այսինքն յո փրկիչդ իմ ընկալցի զիս. (լբ) զորով և ես
յանհնարին անձկութենէ հոգւոյ իմոյ օրհնեցից և
գովեցից զանուն քո. (լգ) և այս իմ անձկութենիւն
հոգւոյ, յորում կամ իբրև բոյս ցամաքեալ՝ հաձոյ է-
ղիցի ես քան զպատարագս զուարակաց։

(լդ) Եւ զայս տեսեալ աղքատաց հոգւով՝ ուրախ
եղիցին. և ինքեանք ևս յորդորեսցին խնդրել զԱծ.
(լե) և Ասծ ընկալցի զնոսա, և լուիցէ նոցա, որպէս
լուաւ այնոցիկ՝ որք տնանկացեալ ի շնորհաց, և կա-
պեալ ի շղթայս մոլութենէց՝ դիմեցին առ նա։

(լզ) Եւ արդ քանզի այսպիսի բարերար է Ասծ, և
այսչափ քաղցր և ողորմած առ ամենեսին, օրհնեա-
ցեն զնա հրեշտակք յերկինս, և արդարք յերկրի.
և ես և մեղաւորք որք զեւան ի ծովու աշխարհիս։
(լէ) Վանզի Ասծ զբազումս ի սոցանէ փրկեալով՝
սոքիմբք շինեսցէ զվերինն սիոն՝ յընդարձակութեան
երկնից. ուր և բնակեսցին փրկեալքն քոք, (լը) որք
էն զաւակք ծառայից նորա առաքելոց. և փափկաց-
ցին ի նմա յաւիտեանս յաւիտենից։

Ալանական վարդապետ (ի մեկն. յոբ. գլ. ԺԷ.)

զայս սաղմոս վերածէ ի դէմս ադամայ և եւայի.
քանզի գրէ այսպէս. * Ասեցի զիս, զի հասին ջուրք
„ յանձն իմ, յայտ է թէ զառաջինն պատկերն ստուե-
„ րացուցեալ (ադամայ և եւայի) փոխեցին ըստ
„ բազում մասանց. և որպէս զթանձրութենէ հողոյ
„ ողոլեալ ջրով արտաքս քարշին ի խորս (անձն)
„ անտի քարինք, այսպէս ադամ և եւայ յանցս տա-
„ րածեալ ջրով քարշեալք եղեալք ի դաշտ. զոր

,, յայտնապէս երդեաց դաւիթ. ընկլայ ես ՚ի խորս
,, անդնդոց ‖. և յայլ ևս բազմապատիկ աղէտս սուղ
զեալք, ՚ի յուսալ ապա յազատեցուցչէն ամենայնի՝
հասին յազատուԹիւն յաւիտենական:

Ս Ա Ղ Մ Ո Ս. ԿԹ.

Ա Ղ Ա Ղ Ա Կ Ն Ե Ր Ո Ւ Ն Ք Ն Ե Ր Ո Ւ Ն Ք Ն Ե Ր Ո Ւ Ն Ք

ՎԱՂՈՒ ԳԼՈՒԽ

Ի ՎԱՂՆԱՒ ԶԱՒՈՒԹԻՒՆ ՍՂԳԼ-
մասամբ՝ ոչ դնի՝ի վերնագրիւդ բառս սաղ
մոս. այլ և ոչ յեբր". և ոչ յայլ թարգ".
բայց՝ի լատ": Նոյնպէս յոմանս՝ի վերջոյ դնի որպէս և՝ի
վարդանայն. և՝ի բազումս և յառաջ գասի. որպէս
և եդաք: Կան և քանի մի փոքր տարբերութիք յայլ-
եայլ ձեռագիրս ըստ յառաջադասութե բառից, և
ըստ հոլովման նոցին. զայդ չեն լինչ, և չտան փոփո-
խութե մտաց բանին:

Նոյնպէս՝ի մուտս փոխանակ դնելոյ ինա՝ դնի ինէ, ըստ
թարգ" եօթ", և եթէոմ". այլ այս և՝ի նոյն հայի:
Կ՚ի մուտ և փոխանակ այդը, այսինքն փոխանակ
բառիս ինա՝ դնի ինահապաքն. և այս դուցէ վասն այ-
սորիկ՝ զի այս սաղմոս՝ի դէմն նահատակաց մեկնի
յոմանց, կամ դուցէ նահատակ ասելով իմացեալ լի-
նի նա ինքն դաւիթ, բայց ըստ այսմ պարտ էր եզա-
կի դնել և ոչ յոգնակի:

Յերբ" ոչ դնին բառքդ ենդելոյ ինա քն. այլ միայն լե-
հապէտա. այս է՝ առ՝ի չերշապաքուն. նոյնպէս և յօրի-
նակս լինչ եօթ". բայց յայլս գտանին նախանշանա-
կեալ բառք:

Կ՚այսու վերնագրով ցուցանի՝ թէ զայս սաղմոս ասաց
դաւիթ առ՝ի Թողուլ զյիշատակ բարերարութեանն
ոյ որով փրկեաց զնա. բայց քանզի բազում եղև այն՝
ոչ է յայտ՝ թէ ո՛ր ինչ որ յիշի աստ. ոմանք դնեն
զփրկիչն՝ի հալածանաց աբեսողոմայ, ոմանք՝ի սա-
ւուլայն, ոմանք յայլոց Թշնամեաց. ո՛րն և դիցի,
բան սաղմոսիս հայի ըստ խորհրդոյն՝ի դէմն քո՝
զորմէ խօսեցաք՝ի սալ. լե՝ի 18 համարոյ մինչև՝ի
22. յորս կրկնին այս բանք. տե՛ս անդ: Նոյնպէս

Ր Ա Ն Ի

Ես. Ձ յօգնել ինչ նայեաց. և որ չընկենուլ ինչ ի ձեռն։

Մ Ա Ն Ո Ւ Թ Ի Ւ Ն Ի

Ձ ասի օգնել մարդոյ, յորժամ առնէ՝ զի առնիցէ մարդն. այսինքն յորժամ շարժէ զմարդն յայս ինչ և յայն, որպէս զի և մարդն շարժեսցէ զինքն ի նոյն. կամ յորժամ զօրացուցանէ զմարդն առ այս և առ այն, որպէս զի և մարդն արասցէ զայն՝ առ որ զօրացոյց. և այս ոչ միայն ի դերբնական կարգի, այլ և ի բնականն և ի բարոյականն. իսկ երբ այսր օգնուէն ստանալն ինչ բարւոյ. և զի աղատուլթինն ի չարէ և ի բարի, գործակցիլն այս և ա ի ստացուածն այնր ասի օգնել։ Եւ յայս միտ դնի յառաջիկայդ. սոյնպէս և ընկերութիւն այս. բայց ցուցանէ և զառաւելութիւնն ինչ այսինքն զդերուն ի յօգնութենէ անդ՝ ցուցմամբ ընկերութենէ։

Ա.րդ Թէպէտ և յամենայնի կարօտի մարդ օգնուէն այլ, բայց առաւելապէս ի պաշարելն ի նեղութենս։ Ա.թէ այն նեղութիւնք իցեն մեծ, յայտ է թէ կարօտի մեծի օգնութենէ. և եթէ իցեն վտանգիչ՝ կարօտի դիւրահաս օգնութենէ։ Պաշարեալ ապա մարգարէն յայտպիսի նեղութենս ասէ ըստ առաջնոյն։

Ես. Ձ յօգնել ինչ նայեաց։ Ա.յսինքն այլ ըստ երից կարէ մտածիլ. մի՝ ըստ տեսանելոյ նորա զամենայն. և զայսմանէ ոչ է աստ բանն. երկրորդ ըստ խնամելոյ նորա զամենայն արարածս ընդհանրապէս ի ձեռն

տեսչուե իւրոյ. զայսմանէ և ոչ է քանն աստանօր. երրորդ՝ ըստ գիտելոյ՝ ի մանաւորի, որպէս յորժամ գիտէ օգնել ումեք ըստ այս ինչ կամ ըստ այն ինչ կարօտութե։

Օ այս ահա ինդրէ մարգարէն, գիտեմ ասէ՝ զի հայիս յամենայն, և տեսանես զամենայն, ձանաչես զոր առնեմ, և գիտես՝ զոր կրեմ. այլ ես զայն ինդրեմ, զի նայեսցիս առ իս գիտելով հաստուցանել ինձ զօգնութե քոյ մեծ. վասն զի մեծապէս նեղեալ եմ՝ ի ձեռաց թշնամեաց իմոց. վասն որոյ և կարօտիմ մեծի օգնուե քումմ. որպէս զի նովաւ կարացից դատանել զազատութե։ Եւ զի վտանգաւոր տեսանէր զնեղութե՝ զոր կրէր՝ ի թշնամեաց, փութացուցանէ զնա, ըստ վերոյ եղեալ երկրորդ տեսութե, և ասէ։

Եւ՝ ոչ յընկերել ինձ ջուրե։ Որպես թէ ասէր. գիտեմ զի ոչ թողուս զիս՝ ի քաց, այլ օգնես ինձ. քայց ազաչեմ, զի փութասցիս յայդ՝ ընկերելով ինձ, և մի յամեսցիս. քանզի վտանգիմ՝ ի նեղութե՛ս իմում։ Կամ որ նոյն է, մի յամեցուսցես՝ զոր ոչն հեռացուցանես. իբր թէ ասէր. որպէս ոչ հեռացուցանես զօգնել, նոյնպէս և մի յամեցուսցես զընկերել, այլ փութացուսցես։

Ոչ դնե մարգարէն ձեպեա կամ վաղվաղեա, այլ փութա. զի վաղվաղելն հայի՝ ի հասանել յերն. իսկ փութալն հայի՝ ի կատարել ինչ յօժարութե. առ որ կարօտեր սաղմոսերգուն. և՝ ի գտանելն զայն՝ զձեպելն և զինդրել պատրաստ էր։ Յայս զանազանութե հայելով սարգիս ընդհալն՝ գրէ (՝ի մեկն. ք. պետ. ա. 14. ձառ. ք.) * ձեպելն քան զփութն ,, (այսինքն քան զփութալն ասէ) առաւել է. վասն ,, զի փութ է՝ արտաքոյ պղերգութե յօժարութե ,, սրտի՝ երս ինչ կատարել. իսկ ձեպելն է ամենայն ,, պնդութե զհետ ընթանալ և հասանել իրացն ։ Վասդ ինդիր մարգարէին էր զփութ օգնականութե ոն պատանել, առ ազատելոյ՝ ի նեղչաց իւրոց, և յազատելն ցնծալ առ ոն։ Ուստի զայս քան յառաջ բերեալ մեծն խոսրով. (՝ի մեկն. ժամագր. երես. 368.) գրէ այսպէս. * ոն յօգնել ինձ նայեաց. զի

,, առանց քո չեմ բաւական յաղթել չարին. լսէ
,, թէ դու փութասցիս օգնել՝ թշնամին ամաչէ. և
,, որք զքեզ խնդրեն՝ ցնծասցեն, զանուն քո մեծա-
,, ցուցանելով՚ի փրկելն քո ‖:

Յայս փութացուցանէր և հոգևոր հարան զվեհապ իւր ասելով. * փախիր (այսինքն փութա) եղբօրդ-
,, դի իմ, և նմանեաց այծեմանց ‖. (երգ. ը. 14.)
յորոյ վերայ այսպէս զրէ նարեկացին՚ի մեկնութենէ իւրում. * փութա՝ հասանել ինձ ըստ այծեմանց
,, յօգնութեն. փութա յօգնել ինձ. և ապ յաճենար ‖:
Եւ տայ զպատճառ այսր մեկնութենէ ասելով. * զի
,, արագընթացն և փախիրն զմի միտս ունին ‖:

Յայս բան զօրութեանէ ինձ առաջի առնէ մարգարէն և զչարուն թշնամեաց իւրոց, որպէս զի շարժեսցէ զմեծ յօգնութին՝ եթէ ոչ վասն իւրոյ արժանաւորութենէ, գոնէ վասն թշնամեացն դժնդակութենէ. զի որպէս գրէ գէորգ վարդապետ (՚ի մեկն. եսայ.) * բազում անդ
,, գամ ոչ արժանաւորութին փրկելոցն՝ այլ ընդդէմ
,, ըզայն չարութիւն զարթուցանէ զմեծ յօգնականու-
,, թիւն ‖:

Ապա զի արագընթացութեամբ առնէ զայս, ասէ՚ի վերին մանէ հոգւոյն իբր՚ի մեծէ ընդդէմ յարուցմանց զգայուն թշնացն. զի՚ի գրգռիլ նոցա՝ ծանրանայ մարտն՚ի վերայ վերին մասին. ըստ այնմ. (ա. թագ. լա. 3.) * ծանրացաւ պատերազմն՚ի վերայ սաւուղայ ‖: Եւ յայնժամ առ զերծանելոյ՚ի վտանգէ՝ պարտ է գոչել առ ինձ՝ զի նայեսցի յօգնել, և փութասցի լըն-
կերել:

Լամբրոնացին օգնութեն այ իմանայ աստ զնախախնամութենէ նորա հայեցողութենէ. իսկ ընկերելովն իմանայ զձեռնտու լինիլ նորա սպասաւորութեանն հրեշտակաց, և խօսելով առ ինձ գրէ այսպէս. * թէպէտ
,, փրկեցեր (զիս) և օգնեցեր յալեացն միջոյ, սա-
,, կայն՚ի մէջ շրջիմ թշնամեացս որք անյագ են՚ի
,, պատերազմելոյ. վասն այսորիկ մնաղթեմ ունել զ-
,, նախախնամութենէ քո հայեցողութին՝ օգնական լի-
,, նել, և՚ի ձեռն սքոց հրեշտակաց սպասաւորութենէ
,, ընկերել ‖:

Ստորհդաբար, սոյն այս ասէ՚ի դիմաց մարդկայինս

քնուԹԵ, յաղաղակել նորա առ ՚ած՝ օգնել ինքեան՝ նայելով ՚ի ԹշուառուԹիւն իւր. և փուԹալ գալ առ ինքն, և լինել ընկեր և ազգակից ՚ի ձեռն մարդե-ղուԹԵ: Կ՚ասէ որոյ ասէ ընորհալին. (՚ի մեկն. մատ. գլ. Ե.) * յո՛ ք՚ս... եղև հաւասար ընկեր նոցունց. ,, (այսինքն որդւոյ մարդկան) ըստ մաղԹանաց պաւ-,, ԹիւՀ ԹԷ յընկերել ինձ փուԹա՛. որ եկն և եղև ,, մարդ և որդի մարդոյ ՚ի զաւակէն աբրահամու ||: ՀաւաջնուԹիւն հատուածի դնի բառդ ՚ած. իսկ յերկ-րորդումն ՚ը. զի անդ առաջի առնէ մարգարէն զինքն իբրև զարարած կարօտ մեծի օգնուԹեն ՚այ. իսկ աստ իբրև զծառայ կարօտ փուԹով ընկերելոյ ՚ան: Կ՚նդ իբրև յարարչէ խնդրէ առնել՝ զի արասցէ զոր կարէ՝ առ ՚ի զերծանիլ, իսկ աստ իբրև ՚ի ՚ած խնդրէ հրամայել՝ զի հպատակեսցին նմա Թշնամիք իւր և հեռասցին: Կ՚նդ լսօսի իբր առ այն՝ որ տեսանէ զա-մենայն. իսկ աստ լսօսի իբր առ այն՝ որ տիրէ ամե-նայնի. վասն որոյ անդ դնէ ՚ած՝ առ ՚ի տեսանել և օգնել. և աստ դնէ ՚եր՝ առ ՚ի տիրել և ընկերել. և զի ՚ի յաջողիլ այսոցիկ՝ զհետ գայ յաՀոԹ լինել Թշնամեաց, վասն որոյ յարէ զկնի և ասէ:

ՔԸ. Կ՚ՀաՀէսցեն և յաՀոԹ լիցին, որ խնդրէին զանձն իմ. դարձցին յետս և ամաչեսցեն, որք խորհէին ինձ չար:

ՔԹ. Կ՚Հարցեսցեն առ ձեռն ամաչեսցեալ. որ ասէին ինձ վա՛շ վա՛շ:

Կ՚մաչելն և կիրք խորշանաց պատճառեալ յրմբռնմա-նէ ՚ած և ՚ից պակասուԹԵ երևելոյ յինքեան կամ յայլս: ՅաՀոԹ լինելն և՝ Թէպէտ բազում անգամ ՚ի տեղի ամաչելոյ ՚ի գործ ածի, որպէս և ամաչելն ՚ի տեղի յաՀոԹ լինելոյ, սակայն եԹէ կամիցիմք զա-նազանուԹիւն ինչ տալ ըստեքկին կարեն տարբերիլ ՚ի միմեանց. մի՝ ըստ առարկային, զի ամաչելն ունի ա-ռարկայ զո՛ և իցէ պակասուԹիւն հակադրեալ իմիք կա-տարելուԹԵ. իսկ աՀոԹ լինելն ունի յատուկ առար-կայ երբեմն զյոռուԹիւն յանցանաց ընդդէմ առաքի-նուԹԵ, մանաւանդ ընդդէմ բարեխառնուԹԵ, և երբեմն զանարգուԹիւն տկարուԹԵ ընդդէմ առաքի-

նուէրք արիուք։ Արդ՝ ըստ ենթակային. զի ամաչէին հայր ի պակասութէն՝ յորմէ և էր, եթէ յաստաչօղն, և եթէ յայլս. իսկ ամօթն հայր ի յոռութէն յանցանաց՝ որ էր յիւրում ենթակայի. այսինքն ի յամօթ կրօղն, և կամ որ յայն վերածի՝ թէև յայլս էր։ Արդ՝ ըստ ժամանակին. զի ամաչէին կարէ հայիլ և յապաւնին, այսինքն ի պակասութէնն՝ որ յայտնելոց է. իսկ ամօթն հայր յանցեաւն և ի նեբկայն. զրօխինակ և պատկառանքն. (զրմմ տես ի սաղ՛. լը. 20։) Արդ՝ անյատկապէս առեալ՝ ըստ առաւելութէ և ըստ նուազութէ. և ըստ այսմ յաստօք լինին ցուցանէ զառաւելութէն ամաչելոյն, որ և յոյժ ամաչէլ։

Արդ ի պաշարել Թշնամեաց զմարդն կամ ի ջանալ նոցա կորուսանել զնա, եթէ մարդն հնարիւք լուվք կամ օգնականութէ բարեկամաց, և կամ պաշտպանութէք այլոց զերծցի ի ձեռաց նոցա, նոքա պաշարին ամաչելով և ամօթով. ամաչելով, վասն զի տեսանեն զինքեանս յայնժամ անարգ երևեալ առաջի այլոց. ամօթով՝ զի տեսանեն զինքեանս՝ անիրաւ կամ յանցաւոր ցուցեալ յաչս այլոց. և զայս ամօթս առաւելապէս կրեն այն Թշնամիք՝ որք պատրուակաւ բարեկամ ցուցանելոյ զինքեանս ջանան ընտանել։

Ըստ ասացելոցս ըստ այսոցիկ խօսի աստ մարգարէն զԹշնամեաց. որք երիւք ջանային ընտանել՝ այսինքն խորհրդովք, բանիւք և գործովք. ըստ առաջնոյն ասէ. * որք խորհէին ինձ չար ||. ըստ երկրորդին ասէ. * որք ասէին ինձ վայ վայ ||. ըստ երրորդին ասէ. * որք լանդրէին զանձն իմ ||։ Այս նախ խօսի զամաչելոյն նոցա ըստ գործոց նոցին ասելով։

Ամաչեսցեն և յամօթ լինիցին, որ լանդրէին զանձն իմ։ Այսպէս թէ ասէր. Թշնամիք իմ լանդրէին զանձն իմ, այսինքն ի լանդիր էին կամ զկետ պնդեալ էին կորուսանել զիս. այլ եթէ դու նայեսցիս առ իս առ՛ի յօգնել, և փութասցիս առ՛ի ընկերել, զերծայց ես՝ի նոցանէ. որով և նոքա՝ի տեսանելն զզերծանիլս իմ՝ի ձեռաց իւրեանց՝ ամաչեսցեն և յամօթ լինիցին. մինչև դառնալ նոցա յետս. և առ այս յարէ՝ի մէջ բերեալ զխորհուրդ նոցա՝ի ջնջել և ասէ.

Գ՞արչեն չեփս և ամալէսցէն, ոյթ խորհէէն էնչ չար։ Այս-
լինքն Թշնամիք իմ որք խորհէին ՚ի միտս իւրեանց
համ որք խորհէին ՚ի սիրտ իւրեանց՝ Թէ զինչ արաս-
ցեն ընդ իս՝ զի կորուսցեն զիս, ՚ի տեսանելն զձեռն
քո ՚ի վերայ իմ՝ գարձցին յետս ամաչեցեալք։ Ալը
բառս գառնալ չեփս՝ չորեքկին կարէ իմացեալ լինել.
մի՝ փոխանակ գառնալոյ ՚ի խորհրդոց. որպէս Թէ ա-
սէր. յետս կացցեն ՚ի չար խորհրդոց իւրեանց՝ ամա-
չելով ընդ այն։ Երկրորդ՝ փոխանակ նահանջելոյ ոչ
՚ի խորհրդոյն, այլ ՚ի գործոյն. որպէս Թէ ասէր.
Թշնամիք իմ, որք զինեն չարիս խորհելով հասին ՚ի
վերայ իմ՝ ոչ կարելով կատարել զխորհուրդս իւր-
եանց՝ գարձցին և մեկնեսցին յինէն յետս, և ամա-
չեն ամաչեցեալք։ Երրորդ՝ փոխանակ վերասին ա-
մաչելոյ, որպէս Թէ ասէր. Թշնամիք իմ յետ ամա-
չելոյ ՚ի վերայ խորհրդոց և գործոց իւրեանց գարձ-
ցին ՚ի խորհիլ՝ Թէ զիարդ խայտառակ եղեն. և այ-
նու վերստին ամաչեսցեն։ Նոյ կամ ըստ լամբ". յետ
ամաչելոյ, եԹէ միւսանգամ յարիցեն ՚ի վերայ իմ,
վերստին ամաչեսցեն. և որչափ իցէ յանկուԹէն նոցա
առ ՚ի ուրախ լինել ՚ի վերայ կորստեան իմոյ, այն-
չափ լիցի և տխրիլ նոցա և ամաչել նոցին։ Ողորդ՝
փոխանակ ամօԹալոյ փախչելոյ. որպէս Թէ ասէր.
Թշնամիք իմ զայնպիսի մեծ ամօԹ կրեսցեն, մինչև
ոչ և ես կարել նոցա հանդուրժել, այլ խայտառակե-
լով փախչիլ. և այս՝ առժամայն. վասն որոյ յարե
զկնի ՚ի մէջ բերելով զվաշվաշուճն բանից նոցա և
ասէ։

ՔԱ. Գ՞արչեն առ ժամայն ամալէցեալ. որ ասէին էնչ վա՛շ
վա՛շ։ Կամն ասել՝ Թշնամիք իմ՝ տեսեալ զիս ՚ի Թըշ-
ուառուԹեն և կամ ՚ի վտանգի կորստեան, Թէպէտ
և ուրախանային և հեշտանալով ասէին. վա՛շ վա՛շ
(այսինքն օ՛խ օ՛խ), սակայն եԹէ դու հասցես ինձ
յօգնուԹեն, մի և ես կարասցին ուրախանալ և ասել
վա՛շ վա՛շ, այլ ամաչել ՚ի վերայ բանից իւրեանց, և
առ ժամայն դառնալ յետս՝ ոչ եԹէ վաշ վաշ ասե-
լով, այլ վա՛յ վա՛յ, կամ ո՛ւհ ո՛ւհ (այսինքն վա՛խ վա՛խ)։
Կամ այլապէս և՝ այսինքն է, Թշնամիք իմ Թէպէտև
մեծաբանելով ՚ի վերայ իմ ծաղր առնէին զիս, և ա-

աչին վաշ վաշ, այլ յօգնել քո ինձ՝ առ ժամայն յետս կացցեն ի բանից անտի՝ ամաչելով ի վերայ մեծաբա-
նութենէ իւրեանց, և ասիցեն վայ վայ։

Ամբրոնացին որ զբառդ չար չար՝ առնու իբր միջար-
կունեն գովութենէ, ասէ՝ թէ աստ ընդ հակառակն
դնի փոխանակ այսպանման. իբր թէ թշնամիք հոգ-
ւոյն այսինքն են դևք ի տեսանելն զչերծանիլ ուրուք
ի ձեռաց իւրեանց՝ այսպանելով ասիցեն վաշ վաշ.
որ է ասել, մինչ զերծանիցին ի ձեռաց մերոց։ Այլ
այս այսպանել և յոխորտալ նոցա գարձցի յամօթ նո-
ցին. որով ի խնդրել նոցա կորուսանել զարդարն՝
գտցեն զամօթ մեծ. իսկ արդարք ընդ հակառակն ի
խնդրել իւրեանց զնծ՝ գտցեն զուրախութենէ մեծ.
որպէս յայտ առնէ մարգարէն յաջորդ բանիւն ա-
սելով։

ՀԵ. Ընծասցեն և ուրախ լիցին ի քեզ ամենեքեան, որ խնդրեն զքեզ փրկութիւն։

Ընծալ և ուրախանալ և այլ ևս տոկին նման բառք
ի տեղի միմեանց ի գործ ածին. և զանազանութենէ
տոցա նուրբ է. (զորմէ տես ի սաղ". ՃԹ. 2.) իսկ ի
հասարակի խօսելով զանազանութենէ տոցա մտածի ըստ
առաւելութենէ և ըստ նուազութենէ՝ իբր զի ընծալն
ցուցանէ զառաւելութենէ ուրախութենէ։ Որ միտ դնէ
և աստ յասելն։

Ընծասցեն և ուրախ լիցին ի քեզ ամենեքեան, որ խնդրեն զքեզ փրկութիւն։ Ուրախ լինել կամ ցնծալ առ ած երբեմն լինի, մի՝ ուրախանալով ընդ բարութենէն ոյ. այսինքն է ուրախ լինելով ընդ այս՝ զի ած է յանբաւս բարի, յանսահմանս կատարեալ ևն։ Երկրորդ՝ ուրախանալով ընդ բարութենէն զոր ունի կամ զոր ունելոց է ի նմանէ. մինչև եթէ այն բարութենէ զոր ունի՝ ոչ էր կամ, ոչ ուրախանայր ընդ այն։ Երրորդ՝ ուրախանալով ընդ այն ամենայն զոր առնէ ած՝ եթէ ի փրկելն, և եթէ ի պատժելն. եթէ ի յաջողելն, և եթէ յոչ յաջողելն. եթէ ի մխիթարելն, և եթէ յանմխիթարելն թողուլն. զի զամենայն համարելով բարի՝ ցնծայ ընդ այն։ Կամ երից ըստ այսոցիկ ասէ ցնծասցեն և ուրախ լինիցին ի քեզ ամենեքեան նոքա,

որք խնդրեն զքեզ ՝ որ :

Նախ խնդրել զնա լինի չորեքկին, մի՝ յորժամ որ գտցուի՛ մեզս գառնայ առ նա՝ ցանկանալով գտանել զնա զոր կորուսեալն էր, և մերձենալ՝ յորմէ հեռացեալն էր. քայց յայսմ կանխէ խնդրելն ոյ զմարդ՝ քան մարդոյ զնա, այնու զի նա խնդրէ գտանել զկորուսեալն, և կորուսեալն խնդրէ զխնդրօղ իւր. զորով եթէ ոչ լինի անփոյթ՝ գտանէ անտարակոյս։ Երկրորդ՝ յորժամ որ գտցուի՛ մեզս գոլով՛ի նեղութեան՝ կամ՛ի փորձութեան, ոչ դիմէ առ այս որ կամ առ այն՝ այլ միայն առ նա։ Երրորդ՝ յորժամ որ՛ի գործս իւր և՛ի կեանս իւր խնդրէ առնել զհաճոյս նմա և ոչ զհաճոյս կամաց իւրոց. և յամենայնի առ նա հաւաչէ, և ընդ նմա խօսակից լինիլ փափաքէ, կամ յորժամ որ ցանկայ՝ զի կատարեսցի կամքն նմա, կամ փառաւորեսցի յարարածոց, և յայնցանէ՝ որք գառնան յապաշխարութեն. և՛ի տեսանելն ուրախանայ. որպէս լինի հրեշտակաց յերկինս. (ղուկ. ԺԵ. 10։) Յորմէ՝ յորժամ որ ցանկայ և փափաքի հասանել առ ժառանգութենն ոյ, որպիսի էր սա ինքն երանելիս, որ յոգւոց ելանէր, և ասէր. երբ եկից, և երեւեցայց երեսացդ ոյ։ Երդ որք միանգամ այսպիսի օրինակաւ ասէ խնդրեն զնա, նոքա ուրախ լինիցին առ նա յամենայնի, և փառաւորեսցեն զնա յամենայն ժամ, ըստ որում յայտ առնէ յաջորդ բանիւն ասելով։

Ե. Ասացեն յամենայն ժամ, ուր է նա. և ոչ տեսցեն զէրկնաւորն նա։

Որք խնդրեն զնա պարզմտութեք՝ գտանեն զնա շնմարտութեք. և՛ի գտանելն՝ երկոքումեք զգաճին. նախ՝ անպատում ուրախութեք, զորմէ ասաց՛ի նախընթաց համարն. * ցնծասցեն և ուրախ լինիցին ||. երկրորդ՝ ծայրագոյն խոնարհութեք, որով որչափ մեծ ըմբռնեն զնա՝ այնչափ նուաստ և անարգ տեսանեն զինքեանս։ Եւ այսմ զհետ գայ նախ քնաւ երբէք չապաւինիլ յանձինս՝ որպէս թէ անձամբք բաւականք իցեն հասանել փրկութենէ, այլ յանձն առնել զինքեանս բոլոր՛ի ձեռս նոյ, և՛ինամանէ ակն ունիլ այնմ

փրկուԹԵ՝ Օ՜հետ գայ երկրորդ՝ յամենայնի և յա-
մենայն ժամ նուաստացուցանել զինքեան, և զՅԾ
միայն մեծացուցանել. սմին իրի ասէ։

Ա.ասացեն յամենայն ժամ, ԹԵ է ՅԾ, և ոչ սէրըն չէրկո-
ՐԹԵ։ Ուր շարկապէ Ա՝ որոշ որոշ տայ իմանալ ըզ-
բանադ. որպէս Թէ ասէր, եԹէ նոքա ոչք խնդրեն
զքեզ, զոր չիշեայ՝ ինախընԹացաց համարըն, և եԹէ
նոքա ոչք սիրեն զփրկուԹիս քո՝ ասացեն յամենայն
ժամ, ՄԵԾ է ՅԾ։ Ա.յս ասելս զոր գնէ բառիս ա-
սացեն ոչ միայն է առ արտաքս, այլ և առ՝ի ներքս.
իբր զի ոչք Չանաչենն զՅԾ, և սիրեն զփրկուԹի՛ նո-
րա, ըմբռնելով Թէ քանի՛ ՄԵԾ է ՅԾ, ասացեն
յամենայն ժամ՝ի ներքս՝ի միտս իւրեանց. արդարև
ՄԵԾ է ՅԾ, և զայս ասացուած արտաքս ևս վե-
ՐՈՒԹԵՆ։

Ա.րդ ՄԵԾ ասի ՅԾ ոչ ըստ չափու՝ այլ ըստ գե՛րա-
զանցուԹԵ. զի յանհուԹ Չակս ՄԵԾ լինիլն է, գե՛րա-
զանց լինել. և այս մտածի յՅԾ ոչ ըստ էուԹԵ, կամ
ըստ գոյուԹԵ, զի է որ էն անեղ, այլ ըստ այլևայլ
բանի. նախ՝ ըստ անսահմանն կատարելուԹԵ, այսինքն
ըստ բարուԹԵ, ըստ իմաստուԹԵ, ըստ քաղցրուԹԵ
ևՅԾ։ Ա.րկրորդ՝ ըստ անսահմանն տեւողուԹԵ, այսինքն
ըստ յաւիտենականուԹԵ։ Ա.րկրորդ՝ ըստ անսահմանն
կարողուԹԵ՝ի գործելն. և ս և ըստ մանաւոր խնա-
մոյ՝ զոր ցուցանէ առ այնոսիկ՝ որք սիրեն զփրկու-
ԹԵ՛ս նորա։ Ա.սկ սիրելն զփրկուԹիս այ երկակի կա-
րի՛ լինել. մի՝ի փափաքիլն եզեր փրկուԹԵ, այսինքն
՝ի յանկալն երանուԹԵն այնմիկ, զոր տալոց է ՅԾ
սիրողաց իւրոց յարքայուԹԵ իւրում. և զի այս է՝ի
ժառանգուԹԵն այ՝ ասի լինել այ. և ըստ այսմ նոյն
է ասել՝ սիրել զփրկուԹի՛ քո, և ասել, փափաքիլ՝ի
փրկուԹի՛ քո։ Ա.րկրորդ՝՝ի փափաքիլն գալստեան
փրկուԹԵ, որ եղիւ՝ի գալ ՅՆ մեզոյ, որ և ունի
կատարիլ երկրորդ գալստեամբ նորա։ Ա.րդարև
փափաքիլն մարդոյ, զի յամենայնի ՅՒՀ լինի փրկու-
ԹԵ՛ իւր յա՛և իցէ չարէ։ Ա.ռաջնուԹն ցանկան ամե-
նեքեան, զի ըստ ամենայնի լնացին երանուԹԵ ըստ
հոգւոյ և ըստ մարմնոյ. երկրորդուԹն ցանկային նա-
հատեաք և մարգարէք. երրորդուԹն ցանկան երկիւ-

ղածք ան՝ որ ՚ի նեղութիս իւրեանց ոչ կամին՝ զի փրկութի՛ իւրեանց լինի լոկ մարդկային հնարիւք, այլ ածային հաձութիք, և նորա կարողութիք։

Ա. Եւ զի այսպիսի կամեցողութի՛ նոցա ապահովս առնիցէ, զսա, զի սովաւ համարին կալ՚ի ձեռս ամենակալ ան, վասն այնորիկ և լեալ լինին ուրախութիք, և գոչեն, մեծ է ած և կարօղ՚ի փրկել։ Յայսպիսի վիճակ երկիւղածաց ան հայեցեալ մարդարէին, (և և իւրաքանչիւր առն արդարոյ) խոնարհի յանձն իւր, և պաղատի առ ած՝ ինքեան և ցուցանել զայնպիսի խնամն. և յայս միտ յարէ զկնի և ասէ։

Շ. Ա՛ս աղչապ և փնանկ եմ, ած օգնեա՛ ինձ. օգնական և ազատիչ իմ ես դու. ած իմ մի՛ յամենար։

Ընդքատն է՝ որ չունելով զկարևոր պիտոյս անձին՝ կայ՚ի կարօտութե. իսկ տնանկ ասի անկեալն՚ի տա նէ՝ այսինքն՚ի մեծութէ յաղքատութի՛. ուստի ամենայն տնանկ կարէ ասիլ աղքատ, բայց ոչ ամենայն աղքատ կարէ ասիլ տնանկ. զի գոն աղքատք բազմք որք չեն անկեալ՚ի մեծութէ, այլ յաղքատութե ծնեալ են, և յաղքատութե կան։ Ընդ այդ աղքատն գաւ առաւել է վիշտ տնանկին քան ասկ աղքատին. զի նա առեալ զփարձ մեծութե, և յանկարօտ կեանս վայելեալ՝ ՚ի զրկիլն անտի՝ մեծապէս տառապի քան զասկ աղքատն, որ չէ առեալ զձաշակ մեծութե և անկարօտ լինելոյ։ Ընդյայսիսի իմն տեսեալ մարգարէն և զինքն և զայլս, կարօտիւ զիմմէ առ ած, և ասէ։

Ա՛ս աղչապ և փնանկ եմ. ած օգնեա՛ ինձ։ Ընդքատ կոչի զինքն, զի ո՛ և իցէ մարդ թէ և արդար իցէ՝ աղքատ ասի ըստ երից. մի՝ զի յիւրմէ ոչինչ ունի ոչ ըստ պիտոյից մարմնոյ, և ոչ ըստ պիտոյից հոգւոյ. և կայ միշտ՚ի կարօտութե ընդունել յայլ զպիտոյս անձին իւրոյ՝ մանաւանդ որ ըստ հոգևորին այսինքն ըստ ընտրհաց, ըստ առաքինութե՛ց, և ըստ բարեգործութե՛ց։ Ընդքատ ասի երկրորդ համեմատութի՛ գերագոյն և անմարմնին գոյացուե՛ց, այսինքն հրեշտակաց. զի նոքա կան՚ի լիութե՛ իմացականութե. իսկ մարդս է եզր իմացականութե. իբր զի քան զմարդն ոչ կա-

ըէ գոլ ատորին էակ յիմացական կարգի . զի է՛ի յետին գոլ՛ի սահմանի իմացականութենէ . վասն որոյ այնպէս համեմատի առ հրեշտակս , որպէս յետին էքաւոր աղքատն առ ամենալի փարթամին : Ա.ղքատ ասի երկրորդ համեմատութեամբ երանելոց , որք են յարքայութենէ . զի նոքա ունին յինքեանս զանսահման գանձն ուճդութենէ՝ ժառանգելով զնա , իսկ մարդս ցորչափ է՛ի մարմնի՝ թէ և ունիցի զչնորհս՝ համեմատութենէ երանելոց է աղքատ, զի չէ ժառանգեալ զանսահման և զանսպառ գանձն զայն՝ զոր նոքա ժառանգեն :

Ինանկ ևս կոչէ զինքն , զի ո՛ և իցէ մարդ տնայնկ է վասն բազում պատճառաց . նախ՝ վասն անկանելոյ՛ի տանէ , այսինքն՝ի դրախտէ փափկութենէ և՛ի սկզբնական արդարութենէ՝ յայն աղքատութի՝ յորում է . երկրորդ՝ վասն վերստին անկանելոյ՛ի չնորհայ՝ զոր ընկալաւ՛ի մկրտութենէ կամ յապաշխարութենէ : Երրորդ՝ վասն անդադար անկանելոյ՛ի լաւէ՛ի վատթարն . իբր զի այսօր զօրանայ , վաղիւն տկարանայ . այսօր զգաստանայ , վաղիւն ընդարմանայ . այսօր սրբի՝ վաղիւն աղտեղի . այսօր արդարանայ՝ վաղիւն վատթարանայ . (զորմէ տե՛ս՛ի նարեկն . քան . ՀՓ :)

Եւ արդ քանզի յայսմ աստենայնի միշտ կարօտի մարդ խնամոյն Աստ , վասն որոյ աղաչէ զնա մարգարէն ասելով . օգնեա՛ ինձ ա՛ծ . ուր բառդ օգնել՝ դնի ընդհանրապէս՝ փոխանակ խնամելոյ Աստ . որպէս թէ ասէր . դու որ խնամօղդ ես ամենայնի՝ տեսանելով զիս յաղքատութենէ և՛ի տնանկութենէ , ցո՛յց ինձ կարօտեալս զխնամս քո :

Ա.յլ աստ գիտելի է՝ զի մարդն ըստ որում մտածի աղքատ , կարօտի օգնականութենէն Աստ՝ առ՛ի գործել զբարին . իսկ ըստ որում մտածի տնանկ , կարօտի մանաւանդ ձեռնտուութեն Աստ այսինքն մանաւանդ փրկութենէ առ՛ի ելանել՛ի թշուառութենէ անտի՝ յոր անկեալն է . վասն որոյ և մարգարէն յետ՛ի հատարակելոյ՝ օգնեա՛ ինձ , մանաւանդ զբան իւր ըստ երկուցս ըստ այսոցիկ և ասէ :

( ) Փնտրեցի և գտի զնա . որ է մի յանդեսս : Ա.ճ օգնական ասի՝ յորժամ ձեռնտու լինի ուժեք գործել

զայն ինչ զոր ինքնին ոչ կարէ. սոյնպէս և փրկիչ
սա՝ յորժամ սղատէ զոք ի թշուառութէ կամ ի
հոգեառնէ՝ յորմէ ինքնին ոչ կարէ ազատիլ։ Ա.րդ թէ
պիտ ասծ միշտ պատրաստ է օգնական լինել ի կարօ-
տութէ և փրկիչ ի թշուառութէ, քայց երբեմն երևի
յամենալ. և այս եթէ ի հոգմանէ այլ մտածեսցի՝
վասն երկուց կարէ լինել. մի՝ զի այն է հաճութիւն
համաց նորա՝ որ անհաս է ի մէնջ. և երկրորդ՝ զի
զայն՝ օգուտ տեսանէ մարդոյ ըստ պէսպէս իրաց,
ըստ հանդիսի հաւատարմութէ, ըստ ցուցոյ հաս-
տատութէ, ըստ պահանջելոց կարգի համբերութէ,
ըստ առաւելութէ վարձուց, և ըստ այլ բազում
իրաց։

Նոկ եթէ ի հոգմանէ մարդոյ մտածեսցի, վասն չո-
րից պատահի այս յամեցումն օգնականութէ և փըր-
կութէ. մի՝ վասն անարժանութէ մարդոյ՝ որ արգելս
դնէ։ Երկրորդ՝ առ ի ճանաչել կամ առ ի տեսանել
մարդոյ զկարօտութէ և զթշուառութէն իւր որով ստի-
պեալ լինի խնդրել յայլ զօգնութէն և զփրկութէն նո-
ցա։ Երրորդ՝ առ ի առաւելապէս արժանաւորել (կամ
արդիանաւորել) մարդոյ այնմ, զոր խնդրէ, զի որ
երկար ժամանակաւ թախանձէ վասն իրին, առաւել
արժանաւորի այնմ քան որ ի սուղ ժամանակի։ Ա.ր-
դ՝ առ ի զգուշանալ պահպանութէ իրին յետ ընդ-
դունելոյն. իբր զի զոր յետ բազում թախանձանաց
անագան ընդունի ոք ինչ, ճանաչելով զյարգ նորա՝
զգուշանայ պահել՝ զի մի կորուսցէ։

Ա.յլ քանզի տկարութէ և կարճմտութէ մարդոյ ոչ
կարէ երկարել յայսմ, աղաչէ մարգարէն զնա՝ զի
մի յամեսցի յոյժ՝ լինել ինքեան փրկիչ և օգնական.
դու ինր ասէ՝ որ օգնական իմ ես ի կարօտութէ, և
փրկիչ իմ ես ի թշուառութէ, մի յամենար ցուցա-
նել զքեզ լինել ինձ օգնական և փրկիչ՝ և ի կա-
տարած կենաց իմոց ժամանեցուցիչ ի կեանս յաւի-
տենական։

ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਦਖਣੀ ਸਰਹੱਦੀ ਜ਼ਿਲ੍ਹਿਆਂ ਅਤੇ ਬੰਬਈ ਰਾਜ ਦੇ ਉਤਰੀ ਜ਼ਿਲ੍ਹਿਆਂ ਵਿਚ ਵਸਣ ਵਾਲੇ ਲੋਕ ਮੁਖ ਤੌਰ ਤੇ ਖੇਤੀ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਇਸ ਜਾਤੀ ਦੇ ਲੋਕ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਰਾਜਪੂਤ ਵੰਸ਼ ਦੇ ਦਸਦੇ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਬੋਲੀ ਮਾਰਵਾੜੀ ਹੈ ਪਰ ਇਹ ਲੋਕ ਪੰਜਾਬੀ ਵੀ ਬੋਲ ਲੈਂਦੇ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਗੋਤ ਰਾਠੌਰ, ਪੜਿਹਾਰ, ਪੰਵਾਰ, ਸੋਲੰਕੀ, ਚੌਹਾਨ ਆਦਿ ਹਨ। ਇਹ ਲੋਕ ਹਿੰਦੂ ਧਰਮ ਦੇ ਸਾਰੇ ਤਿਉਹਾਰ ਮਨਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਵਿਆਹ ਦੀਆਂ ਰਸਮਾਂ ਵੀ ਹਿੰਦੂ ਧਰਮ ਅਨੁਸਾਰ ਹੀ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਵਿਧਵਾ ਵਿਆਹ ਦਾ ਰਿਵਾਜ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਤਲਾਕ ਦੀ ਰਸਮ ਵੀ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇਹ ਲੋਕ ਮੁਰਦੇ ਨੂੰ ਦਫ਼ਨਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਮੁਰਦੇ ਨੂੰ ਦਫ਼ਨਾਉਣ ਦੀ ਰਸਮ ਵੀ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਮੁਰਦੇ ਨੂੰ ਦਫ਼ਨਾਉਣ ਦੀ ਰਸਮ ਵੀ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਮੁਰਦੇ ਨੂੰ ਦਫ਼ਨਾਉਣ ਦੀ ਰਸਮ ਵੀ ਹੈ।

ਇਹ ਲੋਕ ਮੁਖ ਤੌਰ ਤੇ ਖੇਤੀ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਬੋਲੀ ਮਾਰਵਾੜੀ ਹੈ ਪਰ ਇਹ ਲੋਕ ਪੰਜਾਬੀ ਵੀ ਬੋਲ ਲੈਂਦੇ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਗੋਤ ਰਾਠੌਰ, ਪੜਿਹਾਰ, ਪੰਵਾਰ, ਸੋਲੰਕੀ, ਚੌਹਾਨ ਆਦਿ ਹਨ। ਇਹ ਲੋਕ ਹਿੰਦੂ ਧਰਮ ਦੇ ਸਾਰੇ ਤਿਉਹਾਰ ਮਨਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਵਿਆਹ ਦੀਆਂ ਰਸਮਾਂ ਵੀ ਹਿੰਦੂ ਧਰਮ ਅਨੁਸਾਰ ਹੀ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਵਿਧਵਾ ਵਿਆਹ ਦਾ ਰਿਵਾਜ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਤਲਾਕ ਦੀ ਰਸਮ ਵੀ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇਹ ਲੋਕ ਮੁਰਦੇ ਨੂੰ ਦਫ਼ਨਾਉਂਦੇ ਹਨ

ջարդարուեա ա։ 18 Ա՚ինչ յալեաուել ե՚ի ճերանալ, աճ
էմ ի՚ ըողուր չէա։ 19 Ա՚ինչ պապեայե բապուկ ա՝ ապգե
ամենայնե ու գալոցն է։ 20 ՚Ո՚ղջուեա ա ե ջարդարուեա
ինչ ՚ե բարյուեա, ըոր արարեր ինձանե. աճ ո՚նմանէ չէ։
21 Արյաե յուգեր էնչ նեղուել բապու ե չարչարանա, դար-
յար ինելարեցեր չէա. ե ՚ե խորց անդնդոց երկրէ հաներ չէա։
22 ՚Յաճախեցեր ՚ե ջղուեա ա, դարյար ինելարեցեր չէա.
ե ՚ե խորց երկրէ դառանգամ հաներ չէա։ 23 Ա՚րդ ե էա
խոսփովան եղէց ա՚ել ՚ե պապրասպու՚ե սաղմոսաց ճշմարեպ աճ.
սաղմոս սասցեց ա՚ել օրհնուել՚ե սուրբ երկրայէլէ։ 24 ՚Յնճաա-
ցեր չըեուած էմ, յորճամ սաղմոս սուեցեմ ա՚ել. ե անչափ էմ՝ ըոր
ե երկեցեր։ 25 Ա՚յս ե լեզու էմ՝ ջղրհանապատ խօսեացե
ջարդարուեա ա. 26 ՚Ի ճամանակէ որպէս յաղող լեցին ե ա-
ղաչեացեն, ոչ կանդրկեն էնչ չար։

ՎԱՐԴԱՆԱՅ։

Սաղմոս ՚ե դաուել որդուցն յովհաննէայ, ե առաջնոյ գե-
ղեա. անվերնագիրե ՚ե հեբրայեցւոց։

ՈՐՔԱՓ ՕՐՈՒԱՆԱՆ ՍԿԶԲՈՒՆՔՆ

ունիմք, այնչափ փոփոխուե կայ ՚ի բառս վերնագրիդ. ՚ի բազումս յաւելեալ լինի և բառդ ՚ե հապարաց. որպէս և ՚ի վարդանայն, յորմանս փոխանակ դնելոյ * և առաջնոյ գերուեե ‖. դնի չեա առաջնոյ գերուե. ոյնպէս է և ՚ի վարդանայն։ Յորմանս դնի առանց շաղկապիս և՝ այսպէս. որդւոյն յովհաննայ առաջնոյ գերուե. յորմանս ՚ի ներգոյականն այսպէս. որդւոցն յովհաննայ ՚ի յառաջինն գերուեե։ Յորմանս ոչ դնի ՚ի վերջոյ անվերնագիրն. և յորմանս դնի միայն բառս անվերնագիրդ առանց յարելոյ զբառդ ՚ե հեբրայեցւոց, որպէս և ՚ի վարդանայն ըստ ձեռ". իակ յորմանս երկոքին ևս դնին, որպէս և ՚ի լամբ"։ Ա՚յլ այս տարբերուեիք ոչինչ այլայլեն զմիտս բանին։

Յեբր" և ՚ի քաղդ" ոչ դնի ինչ վերնագիրն. յոյր սակս

եդեալ է՝ի մերումն անվերնագիրը՝ի յեբր՝՝ ։ Ի թարգ՝՝ եօթ՝՝ դնի * ՝ի դաւիթ (սաղմոս) որդւոցն յոսիբպատա ,, բայ, և առաջին գերեվարացն ‖ . այնպէս դնի և ՝ի լատ՝՝ և յեթէովմ՝՝. ևս և յարոբ՝՝ ։ Յօրինակս լինչ եօ թանանից յաւելեալ լինի ՝ի վերջոյ և ըստ մերումն. անվերնագիրը յեբրայեցւոց ։

Ի. ու իմանալոյ զգօրութիւն այսր վերնագրի, գիտելի է. զի գերութիւնն բաբելացւոց երկարի ասի լինել. առաջինն ՝ի հինգերորդ ամի թագաւորութենն ելիւա կիմայ՝ որ և կոչի յովակիմ. 602 ամօք յառաջ քան զքս յամի աշխարհի 3398. կամ ըստ եօթ՝՝ 4597. որ և ասի սկիզբն եօթանասնամեայ գերութենէ բաբելացւոց ։ Երկրորդն յետ քանի մի ամաց ՝ի գերել յեքոնիայ որ և յովակիմ՝ ՝ի բաբէլոն, 595 ամօք յառաջ քան զքս ։ Երրորդն յետ երբ ժա՞ ամաց ՝ի բառնալ թագաւորութենն յուդայ՝ 584 ամօք յառաջ քան զքս ։ Ի. րդ յառաջնում գերութենէ, նոյնպէս և յետ առաջնոյն այսինքն յերկրորդումն՝ անձնատուր եղեն հրէայք յարքայն բաբելացւոց. յառաջնումն անկան ընդ գերութիւն՝ բայց սակաւք վարեցան յերկրէ իւրեանց. իսկ յերկրորդումն բազումք վարեցան հանդերձ թագաւորաւ. այլ յերրորդումն ընդդէմ կացեալ առ հարակ գերեցան, և տաճար նոցա այրեցաւ. (որպէս է տեսանել՝՝ ՝ի գ. թագ՝՝. ի՛գ. ։ և 10 — 17. և ի՛ե. 1 — 11)։

Յաւուրսն յայնոսիկ յառաջնոյ գերութենէ անտի սկսաւ յորդոր լինել երեմիա մարգարէ առ հրէայս ուղղել զսիրտս իւրեանց, և ս և հնազանդիլ արքային բաբելացւոց. և նոքա թէպէտ և հնազանդեցան յանձնատուր լինիլ արքային, բայց ոչ ուղղեցին զսիրտս իւրեանց։

Ի ժամանակի անդ էին որդիք յոսիպատաբայ որդւոյ ռեքաբայ. (որպէս գրէ երեմիա. լե. 1 — 13.) զորս ղևտացիս համան՝ի վարդան. տոքա պատուէր առեալ ՝ի նախնոյն իւրեանց ՝ի ռեքաբայ՝ ոչ ըմպէին զգինի, և ոչ շինէին իւրեանց տունս, ոչ սերմանիս սերմանէին, և ոչ այգիս տնկէին. այլ վրանաւ շրջէին։ Եւ ՝ի գալ նաբուգոդոնոսորայ յերկիրն յուդայ՝ մտին տոքա յերուսաղէմ. և զի հնազանդ գտան յամենայնի

նախնոյն իւրեանց՝ առաջի եղ զսոսա երեմիա օրինակ հրէից՝ հնազանդիլ ՚ին։

Ի՛ յայնմ ժամանակի ևս անձնատուր եղեն հրէայք յարքային քաղքացւոց հնազանդելով բանիցն երեմիայ ըստ օրինակի որդւոցն յովնադաբայ. և որպէս հաւանական երևի, սոքա ևս վարեցան ընդ հրէայս ՚ի քաղքեն՝ յուսալով ամենեցուն առ հասարակ չՙոճ թէ այլ արասցէ ինքեանց, և դարձուսցէ զինքեանս ՚ի գերուէ անտի։

Յայս յոյս հաստատեալ սոցա և նոցա սկսան երգել զայս սաղմոս դաւթի, յարմարելով ինքեանց զբան սո-
րա. վասն որոյ և յետոյ յաւելին ոմանք դնել ՚ի վեր-
նագրի սորա զքաւստղ. որդւոցն յովնադաբայ և առաջնոց գերելոցն։ Որով ըստ նախակարգեալ բանիցդ լման-
ցեալ լինի՝ թէ այս սաղմոս՝ որ յօրինեալ է ՚ի դաւ-
թայ՝ եղև երգ և պաղատանք որդւոցն յովնադաբայ, և այնոցիկ՝ որք եղեն ՚ի ժամանակս առաջնին գերու-
թեան։

Ուր քառս առաջին՝ դնի հայելով ՚ի վերջինն, որով նշանակին երկու գերութիւնք յառաջեալք քան զվեր-
ջինն. որպէս թէ եգեալ էր. զայս սաղմոս ասէին նո-
քա որք յառաջ քան զվերջին գերութիւնն վարեցան ՚ի բաբելոն։ Ամին իրի բազումք ՚ի բերանոյ գերելոցն մեկնեն զայս սաղմոս։ Նակ այլք ՚ի բերանոյ որդւոցն յովնադաբայ, որք ՚ի մտանելն յերուսաղէմ, որպէս թէ գերի ճնացին անդ. զի ինքեանք գոլով վրանա-
բնակք ՚ի դաշտի, կալն նոցա ՚ի ներքս ՚ի քաղաքի՝ էր իբր առաջին գերութիւն նոցա։ Այլոց այս մեկնութիւնք ըստ յարմարութեանն միայն դնին, վասն որոյ և ոչ հա-
մարձակիմք հաստատել ինչ։

Արժէ և ևս ասել, թէ աստ բառիս յոլովաբար նշա-
նակի յուսացօղ կամ հաձեցօղ, ըստ որում յովնադաբ թարգմանի յօժարամիտ կամ ուխտօղ. յոր միտ յա-
սելն՝ որդւոց յովնադաբայ, իմացեալ լինին որդիք յօ-
ժարամիտ յուսացողաց կամ ուխտաւորաց. ըստ որում այս սաղմոս ՚ի բերանոյ այնպիսեաց ասի։

Նակ թէ երբ և ինչ առթէ ասացեալ եցէ դաւթի զայս սաղմոս՝ բազում են կարծիք։ Ումանք թէ ասաց ՚ի յեռին ժամանակս, և այն՝ մարգարէութիւն ՚ի բե-

բանոյ գերեվարէցն ՚ի բաբելոն : Ոմանք ասէ թէ ՚ի ժամու նակս հալածանացն սաւուղայ. և այլք թէ ՚ի ժամու նակի՝ յորժամ փախեաւ յերեսաց աբեսողոմայ : Եւ այս յետին կարծիք երևի բազմայ հաւանական. որ- պիսի է երեմնեւրորդ սաղմոսն, որ նման է այսմ. և ըստ սմին սկսանի :

Լոկ դաւիթ անյաղթ ՚ի յաւուրսն սաղ. վերածէ զայս ՚ի ժամանակ բժշկութենէ դաւթի. * իսկ իբրև ,, ասէ բժշկեցաւ դաւիթ ՚ի հարուածոցն՝ յայնժամ ,, ասաց զեօթանասներորդ սաղմոսն. ՚ուր ո՞ նման ,, է քեզ. ՚որչափ ցուցեր ինձ նեղութիւն և չարչա- ,, րանս. և զղջմամբ իմով կենդանացուցեր զիս ևն : Կան և այս որք պնդեն՝ թէ զայս սաղմոս ասաց դաւիթ իբր մի ընդ նախընթացին. զի որովհետև չունի ա- սեն սա վերնագիրը ինչ առ եբրայեցիս՝ հարկի իբր շարունակութենէ նախընթաց սաղմոսին. այն՝ իբր յա- ռաջաբանութենէ, և սա իբր բուն ձառ նորին :

Որպէս և դիցի՝ ասելի է՝ թէ զայս սաղմոս յօրինեաց դաւիթ հայելով ՚ի ժամանակս հալածանաց՝ և տա- ռապանաց՝ զորս կրեաց նա՝ և զորս ունէին կրել ար- դարք. ուստի և բանք սաղմոսիս ասին միանգամայն ՚ի բերանոյ դաւթի և ՚ի բերանոյ իւրաքանչիւր ար- դարոյ. զի ոչ ասակ վասն իւր եթող զսա դաւիթ իբր յիշատակ, այլև վասն այլոց ՚ի սիրելութենէ նոցին ՚ի նեղութենէ իւրեանց. յոր միտ ունելով մեկնել և մեք :

Այլ գիտելի է՝ զի յայս սաղմոս մինչև ՚ի համարն 20. մարգարէն ձևացուցանէ զինքն իբրև ՚ի նեղու- և ՚ի վիշտս, և յուսալով պաղատի վասն ազատելոյ, և խոստանայ գոհանալ յաղագս այնր. իսկ ՚ի 21 համա- րոյ և անդր իբրև զերծեալ ՚ի նեղութենէ, և ազատ- եալ ՚ի վշտաց. որոյ վասն գոհացողական դնէ ըզ- բանսն :

ԲԱՆԻ

ԺԲ. Ի՛ՆՉ ԵՔԵՑ ՅՈՒՍԱՑԱՅ. ՄԻ ԱՄԱՉԵՑԵՑ ՅԱՒԵՏԵԱՆ. ՅԱՐՏԱՍՈՒԵԼ ԵՍ ՔՈՒՆ ՀԱՄԱՐ ԵՄ ԱՊԱՐԵՑԻ ՀԱՒ։

ՄԱՆԿԱՒԱԺԻՆ

Ըստ կրկին իրաց յուսայ մարդ յաճ՝ մի ըստ ընդունելութե բարւոյ, և մի ևս՝ ըստ ազատութե՛ի չարի. կամ՝ որ նոյն է, մի՝ առ՛ի գոհանել՛ի նմանէ զոհատ անձին, և մի ևս՝ առ՛ի ազատիլ՛ի վշասուց կամ՛ի նեղութե՛ց՝ կամ՛ի ձեռաց թշնամեաց ևս, որ և տիրապէս ապաւինիլ ասի կամ ապաստանիլ. և այս կարէ լինել կամ յայնժամ՝ յորժամ չիք ուստեք օգնութե՛ն՝ քայց միայն յն, և կամ յայնժամ յորժամ թէև հնար իցէ այլուստ գոհանել զօգնութե՛ն, քայց ոչ վստահացեալ մարդոյ յայն՝ միայն յաճ ապաւինի։ Նրևի թէ ըստ այսմ մտաց առեալ խօսի սատ մարդապարէն զայս քան յառաջն։

Ի՛ն ՀԵՂ ՓԷՐ ՅՈՒՍԱՑԱՅ. ՄԻ ԱՄԱՉԵՑԵՑ ՅԱՒԵՏԵԱՆ։ Կամի ասել. չունիմ զոք ինձ պաշտպան և օգնական, չունիմ և զոք՝ որ առաջնորդեսցէ ինձ յազատութե՛ն կենաց. վասն որոյ՛ի քեզ միայն ապաւինեցայ. և ակն ունիմ թէ ոչ ամաչեցից. եթէ կայրն ևս և այլք՝ որք օգնէին ինձ, ոչ վստահէի յուսալ՛ի նոսա՝ զի նոքա կամ խաբեն, և կամ ոչ կարեն օգնել որպէս խոստանան, որով և լինի ինձ ամաչել՛ի յուսալ իմում՛ի նոսա. իսկ եթէ յուսացայց՛ի քեզ, ոչ խաբեցայց, ուստի և ոչ ամաչեցից իբրև խաբեալ կամ իբրև յուսապատիր, զի ոչ եղէց ունայն՛ի յուսոյ իմմէ. և այս՝ յաւիտեան. որով ցուցանէ ոչ միայն յաստի կեանս երթէք չամաչել, այլ և ոչ՛ի հանդերձեալն ազատեալ՛ի յաւիտենական ամօթոյ. և կամ ցուցանէ ամենևին չամաչել նա զի ոյն այս յաջողի յարդարութե՛ն այ, ամին իրի ասէ։

Յարդարութե՛ն ՀՈՒՄ ՓԷՐՁԱ և ապրեցո՛ զնա. կամ ըստ լատ

արդարութիւն քով փրկեա՛ և ապրեցո՛ զիս։ Այս արդարութիւն կերկու կնչ հայի. մի՝ ի խոստումն Այ. ըստ որում խոստացեալ է Աւծ լինիլ օգնական և պաշտպան, փրկիչ և ապրեցուցիչ ամենայնի՝ որք յուսան՝ ի նա. և զի՝ ի կատարել նորա զայս խոստումն՝ արդարութիւն գործէ. յայս վստահացեալ մարգարէին աղաչէ զնա փրկել զինքն արդարութիւն՝ ի նեղութենէ իւրմէ, և ապրեցուցանել՝ ի հալածչաց իւրոց։

Կերկրորդ՝ հայի յարդար վրէժխնդրութիւնն Այ, զոր՝ ի կիր առնու ընդդէմ ամպարշտաց՝ ի պաշտպանութիւն յուսացելոց իւրոց. յոր միտ կամի ասել. ըստ արդար վրէժխնդրութենէ քումմէ ազատեա զիս՝ ի ձեռաց զրպարտողաց և հալածչաց իմոց։

Այն այս ըստ խորհրդոյն հայի յարդարութիւն քո. որով արդարացաք առաջի Այ, և փրկեցաք՝ ի հալածչաց մերոց. յոր ակնարկելով մարգարէին աղաչէ զնա՝ փրկել և զինքն և զամենեսին այնու արդարութիւն։ Կամ որպէս զի լուիցէ՝ զոր խնդրէ, մատչի՝ ի պաղատանս և ասէ։

ը. Կանարհեցո՛ առ ես ականջն քո. և հեցո՛ զիս։

Կանարհեցուցանել Այ զականջն՝ կ՚ըսել, որպէս առացաք այլուր. (՚ի սաղ՚ Ը. 2. տե՛ս և ՚ի սաղ՚ ճԵ. 1) ուստի և փոխանակ ասելոյ՝ լուր, ասէ։

Կանարհեցո՛ առ ես ականջն քո, և հեցո՛ զիս։ Որպէս թէ ասէր. ՚ի վտանգ մահու ըմբռնեալ կարօտիմ կեցուցչի. որոյ վասն աղաղակեմ առ ամենազօր կեցուցիչդ իմ. լուր ինձ աղաչեմ, և կեցո՛ զիս այսինքն ապրեցո՛ ՚ի վտանգէ աստի մահու, լինելով ինձ ապաւէն փրկութեան. և առ այս կարէ։

ե. Եղէ ինծ ապաւէն, և տեղի ամուր կեցուցանել զիս. զի հաստատուն է ինծ և ապաւէն իմ դու ես։

Արկին օրինակաւ փրկէ ՚ած զկեցուցեալսն իւր՝ ՚ի չարեաց և ՚ի ձեռաց թշնամեաց. ոմն՝ բառնալով զչարիսն, և վանելով զթշնամիս. զորմէ խօսի մարգարէն ՚ի հատարն. 13. և 26. և կամ խափանելով զչար հետևանս և զչարաչար ներգործութիւնս՝ որք զկետ գան առաջ

ջինայ չարեաց, և մի և՛ յորժամ առանց բառնալոյ զչարիսն պահէ զնոսա ՚ի չարէ. և այս չորեքկին. մի՝ զի ոչինչ կրեսցեն ՚ի չարեացն. երկրորդ՝ զի ոչինչ երկեսցեն յայնցանէ. երրորդ զի յերկինչելին հաստատուն կացցեն ՚ի յոյն. չորրորդ զի ՚ի կրելն՝ ոչինչ իւիք ճնասեսցին: Եւ զայսցանէ մի ըստ միոջէ խօսի աստ մարգարէն և նախ վասն ոչինչ կրելոյն ասէ:

Լէր էմ ած ապաւէն: Ա.յսինքն այնպէս պահեա զիս ՚ի չարեացս և ՚ի ձեռաց թշնամեաց իմոց, որպէս թէ ապաւէն լինէիր ինձ, մինչև ոչ ևս կրել ինձ ինչ ՚ի չարեաց անտի: Եւ վասն չերկնչելոյն ասէ:

Եւ փեղէ ամուր հեծուցանել ինէս: Ա.յսինքն լեր ինձ անդէրկևան պահպանիչ կենաց ՚ի վտանգէ մահու՝ զոր ապառնան ինձ թշնամիք իմ. որպէս ամուր տեղին և պահպանիչ այնոցիկ՝ որք են անդ. մինչև ոչ ևս երկնչիլ ինձ: Եւ վասն հաստատուն և անշնաս մնալոյն ասէ:

Ո՞չ հապաղեսցէ էմ ես ապաւէն էմ դու՛ էս: Ա.ւր շապկապատ է՝ թէպէտև երբ պատճառ յարէ զայս քան ընդ նախընթացին, բայց յայտ առնէ միանգամայն և զառանձին պահպանութիւն սոյ. որպէս թէ ասէր, թէև հասցեն չարիք ՚ի վերայ իմ և տառապեսցեն զիս՝ ոչ կարասցեն նահանջել զիս ՚ի բարւոյն կամ բաժանել ՚ի քէն. վասն զի դու ես հաստատութիւն իմ, այնքան հաստատիչ իմ, կամ՚ի հաստատութենէ պահօղ: Եւ ոչ միայն չկարասցեն նահանջել կամ կործանել, այլև ոչինչ իւիք ճնասել. զի ապաւէն էմ դու՛ էս. ուր բառդ ապաւէն դնի փոխանակ ապաստանի, որ նշանակէ տեղի անշնաս զերծանելոյ. յոր միտ զնաց ապաւէն ասել՝ կամ ապաստան, ցուցանէ զլինելն սոյ անվնաս պահպանիչ յերեսաց թշնամեաց:

Ա.յս բան զոր եդաք ըստ չորից որոշողութենէ՝ կարէ այլով ինչ կարգաւ և այ մեկնել. որպէս և եդեալ է մեր ՚ի սաղ. Ը. 3. որովք պաղատի մարգարէն փրկիլ անվտանգ ՚ի ձեռաց ներքինի թուրոյ. ոչ յայս ոք ասէ դիմեմ, և ոչ յայն. ոչ ՚ի քաղաք ամուր, և ոչ իսկ յերկինս, այլ ՚ի գոգ ամենաբարի հոնդ. զի դու ես ապաւէն իմ, ամրութիւն իմ, հաստատութիւն իմ, և ա-

պատուան իմ։ Կամելով ապա ապահով առնել զփրկուս. թէ իւր, աղաչէ՛ ի մանուաւորի, և ասէ։

Ջ. [illegible]ՁԷՄ, ՓՐԿԵԱ՛ ԶԻՍ ՚Է ՅԵՒԱՅ ՌԷՂԱՒՈՐԷ. ՚Է ՅԵՒԱՅ ԱՆՕՐԻՆԷ Ե ԱՆԻՐԱՒԷ։

Ա՛ԵՂԱՒՈՐ, անօրէն և անիրաւ՝ թէպէտ և ՚ի տեղի միաբանց ՚ի գործ ածին, բայց աստ հայելով ՚ի բուն բառան, որպէս և յայլ թարգմանութիւնս՝ մեղաւորաւ իմացեալ լինի նա որ կայ ՚ի մեղս. և անօրինաւ իմացեալ լինի նա՝ որ ապստամբի ընդդէմ օրինաց. իսկ անիրաւաւ իմացեալ լինի բռնաբարօղն կամ անիրաւութեաբ պահաջօղն և կամ բռնի յափշտակօղն. յերեսս ցունց յայտնեալ ազատիլ խնդրելով մարգարէին աղաչէ զնոսա և ասէ։

Ա՛ՁՄ, ՓՐԿԵԱ՛ ԶԻՍ ՚Է ՅԵՒԱՅ ՌԷՂԱՒՈՐԷ, ՚Է ՅԵՒԱՅ ԱՆՕՐԻՆԷ, Ե ԱՆԻՐԱՒԷ։ Այր ՚ի ձեռաց ասելով՝ ոչ ցուցանէ՝ թէ անկեալ էր ՚ի ձեռս այնպիսեաց, այլ թէ մի՛ անկցի ՚ի ձեռս նոցա. իսկ ձեռամբ իմացեալ լինի իշխանութիւն կամ բռնութիւն. որպէս թէ ասէր. փրկեա զիս ասծ իմ յիշխանութենէ կամ ՚ի բռնուէ առն մեղաւորի անօրինի և անիրաւի։

Սոքիմբք նշանակին և ս և ո և էջ մեղաւորք և անօրէնք. և հայելով ՚ի դաւիթ՝ նշանակին աբեսողոմ և աքիտոբէլ և ժողովուրդ նոցա, յորոց հալածեալն էր դաւիթ։

Յարմարապէս սոքիմբք նշանակի սատանայ, և ըստ լամբ" դևք նորա. որք հանապազ որսալ ջանան զմարդիկ, երբեմն որոգայթ լարելով, և երբեմն կարթս արկանելով խայծիւ հեշտութենէ. որով թուռնաւրեն և ապականեն զնոսա, և վարեն ՚ի բարօրութենէ կենաց ՚ի թշուառութիւն։

Ա՛ՁՆ լեղի խառնէ ընդ բերկրութիւնս աշխարհի. զի յետս նահանջեսցին մարդիկ. իսկ դևք զանուշուի խառնեն ընդ դառնութիւն մեղաց, զի որսասցեն և կորուսցեն։ Այդ մատակարարեն, և դառնութիւնք հեղձամղձուկ առնեն. խնձոր ցուցանեն, և ՚ի դրախտէն ՚ի բաց հատանեն։

Աչրով խօսին և սրով սպանանեն. յոլաբ սիրով մատեաւ առ ամեսայի, և ամեսայի ոչ զգուշացեալ՝

նպաստաւ ՚ի սրոյ նորա: Այնպէս առնել և ընդ քեզ սատանայ. զանզգայչս միայն որսայ՝ լքրև զձանձս. ուստի և քեհկղեբուզ կոչի, այսինքն է ծածկանձիւց: Ձանձ կոչին և դևք, որոց իշխէ սադայէլ. զինչ տկարագոյն քան զձանձս, և սակայն եթէ տեղի տացես և մնուացես, լինին վիշապք ՚ի սրտիդ, և այնչափ մոլեգնեն զքեզ, մինչև յանդգնիլ խաչել զծածկ. որպէս արարին նոքա՝ որք ասէին վասն քո * քեհկղեբուզաւ իշխանաւն դիւաց հանէ դա զդեւս ‖. (ղուկ. ժա. 15): Ձպա աղաչէ մարգարէն զծածկ փրկել զինքն ՚ի ձեռաց նորա լքրև ՚ի ձեռաց մեղաւորի, և ՚ի ձեռաց դիւաց նորա լքրև ՚ի ձեռաց անօրինաց և անիրաւաց, յաթեսողումեանս օրինակելոյ. և սին այսմ փրկութիւնէ ակն ունելով երկայնմտութիւնէ ապաստ ՚ան. և զայս յայտ առնէ յաջորդ բան նմին ասելով:

Է. Ղաւ ես համբերութիւնէ իմ ՚ի քո. ՚ի քո յոյս իմ ՚ի ճանիցս իմ:

Ղաւ ես համբերութիւնէ՝ չորեքկին կարէ առեալ լինել. ի՝ փոխանակ այնր առաքինութիւնէ կամ զօրութիւնէ, որով տանի ոք նեղութեաց կամ չարեաց ինչ. երբեմն և ս փոխանակ երկայնմտութիւնէ, այսինքն փոխանակ սպասելոյ քարոյ իմիք. յոր միտ ասէ պօղոս (հռովմ. ը. 25.) * ապա թէ զոր ոչն տեսանեմք՝ յուսամք, համբերութիւնէ ակնումնիմք ‖. այսինքն երկայնմտութիւնէ սպասեմք հասանել այնմ: Երկրորդ՝ առեալ լինի փոխանակ նիւթոյ չամբերութիւնէ. այսինքն փոխանակ այնր՝ որում տանի ոք: Երրորդ՝ փոխանակ վախճանի կամ փոխանակ նպատակի համբերութիւնէ. այսինքն փոխանակ այնր՝ որոյ վասն լինի համբերել, կամ փոխանակ այնր՝ որում լինի երկայնմտութիւնէ սպասել: Չորրորդ՝ փոխանակ պատճառի համբերութիւնէ. այսինքն փոխանակ այնր՝ որ տայ զհամբերութիւնէ: Ըստ սոսա դնի ըստ երրորդին և ըստ չորրորդին, յասելն:

Ղաւ ես համբերութիւնէ իմ ՚ի քո: Այսինքն դու ես պատճառ և ես և նպատակ համբերութիւնէ իմոյ և երկայնմտութիւնէ, որ է ասել. դու ես՝ որ ՚ի նեղութեանս

իմուամ տաս ինձ համբերութիւն, որպէս զի վասն քո համբերեցից. կամ տաս ինձ երկայնմտութիւն, զի նովաւ ակնկալեցց քեզ և յուսացուցց ՚ի քեզ: Նա զայս բացայայտապոյն բառիւ առաջի դնէ ասելով: Տէ յոյս էմ ՚է համնուրէ էմդ: Կառոզ յոյս՝ երրակի վարի, մի՝ փոխանակ ներկործութիւն յուսոյ կամ փոխանակ յուսացողութիւն, այսինքն փոխանակ ակնկալութեան բարւոյ: Կերկրորդ՝ փոխանակ պատճառի յուսոյ. այսինքն փոխանակ տուողի զյոյս: Կերրորդ՝ փոխանակ առարկայի յուսոյ, այսինքն փոխանակ յուսալի երի: Կոզ ասա դնի ըստ երկրորդին և ըստ երրորդին, որպէս թէ ասէր. դու ես՝ որ տաս ինձ յոյս ապաւինելոյ ՚ի քեզ, և դու ինքն ես առարկայ յուսոյ իմոյ:

Կէ միտեցուցանէ զյոյսն՝ ոչ ՚ի թագաւորութիւն երր, և ոչ ՚ի մեծութիւնս, ոչ ՚ի ստացուածս և ոչ ՚ի փառս. զի ունայն տեսանէր զամենայն. մանաւանդ զի գիտէր և ինքն թէ ՚ի յուսալն յայսպիսիս՝ չայ խոտորեր, և ՚ի սոսին տևել ոչ կարէր. զի որպէս ասէ իգնատիոս վարդապետ. (՚ի մեկն. ղուկ. ժը. 22.) * որ բառ ,, ժանէն ՚ի ստացուածս և առ ինձ զյոյսն, երկուցն ,, և հասանել անհնար է ||:

Կոկ զոր յաւելու ասել՝ ՚ի մանկութէ իմմէ՝ այս հայէ նախ ՚ի հասակ տղայութիւնէ, ըստ որում՝ ՚ի տղայութէ անտի ունակաբար յուսայր չինծ, և կամ ուսմանէ ՚ի ծնողաց կարդայր զինծ. երկրորդ՝ հայէ ՚ի հասակն չայն՝ յորմէ հետէ ծանեաւ զինծ: Կոկ խորհրդաբար հայէ ՚ի վիճակ ելից ազգայ ՚ի դրախտէ, յորում երբ ՚ի մանկութիւնէ գոլով մարդկայինս բնութիւն՝ յուսացաւ ՚ի փրկիչ երբ, մինչև եգիտ զնա: Կ՚ատ յայտարութիւնէ հայէ յերկան իսրայէլի յեգիպտոսէ, զի գեռ մանուկ էր, և ՚ի մանկութէ անտի սկսաւ յուսալ չինծ: Կու զի նաև յառաջ քան զյուսալ երբ բարւոյն երօք եգիտ չինդ զինամն՝ վասն այսորիկ յաւելու ասել:

Ջ. Ի՛ ինչ հասարակեցայ ես յարգանդէ. յորովայնէ մօր էմոյ
որ ես ապաւէն էմ. և առ՛ի ինչ է օգնուիլ էմ
յառնէնային ձառ։

Ա.յս բանք նոյնանման ընդ այնմ, զոր ասէ մարգա-
րէն՝ առ՛ի սաղ". լիս. 10. * դու ես որ հաներ զիս յար-
գանդէ, յոյս իմ՛ի ստեանց մօր իմոյ. ի քեզ անկայ ես
յարգանդէ, յորովայնէ մօր իմոյ դու ես ած իմ՝։ ոյզ
և այն՝ զոր ասէ՝ առ՛ի սաղ". Ճլը. 13. * դու ստացար
զերիկամունս իմ. և ընկալար զիս յորովայնէ մօր
իմոյ ։ Ասր գիտել արժան է՝ զի յեղանել զաւակի
յորովայնէ մօր իւրոյ՝ ծնուցչին առնու զնա, և հաս-
տատէ. և որպէս աւանդեն ոմանք, սովորութի՛ էր
՛ի հնումն, զի՛ ի ծնանիլ մանկան, առեալ ծնուցչին
տանէր առ հայրն, և դնէր ՛ի վերայ ծնգաց նորա՛ի
նշան հարազատութե՛։ Նրևի թէ յայսոսիկ դործս
հայելով՝ նմանաբանութե՛ ինն առաջի առնէ մարգա-
րէն զինանամն ՚ոյ, զոր ցուցանէ մարդոյ ՛ի ծնանիլ
նորա յարգանդէ, յասելն ։

Ի՛ ինչ հասարակեցայ ես յարգանդէ. յորովայնէ մօր էմոյ դու
ես ապաւէն էմ։ Կամի ասել. ՛ի յղանալս իմ յարգանդի
և ՛ի ծնանիլս իմ, դու իբրև դայեակ խնամ կալար
ինձ, և իբրև հայր ընկալար զիս ՛ի գոգ խնամոց
քոց, որով եղեր ինձ ապաւէն։ Պարթ է և ես զբաղդ
հասարակ՝ առնուլ փոխանակ ապաւինելոյ. որպէս թէ
ասէր. յեղանել իմում յարգանդէ՝ ընութե՛ ինն և
առանց Ձանաչելոյ ՛ի քեզ անկայ. այսինքն ՛ի քեզ
ապաւինեցայ, կամ՛ի քեզ յանձն եղէ իբրև ՛ի հասա-
րակաց եր և հայր մարդասէր։

Կամը" և այլք ոմանք արգանդիս իմանան ըստ խոր-
հրդոյն զաւազանն սբ. յորմէ ծնանի զմեզ մայր մեր
սբ եկեղեցի յորդեգրութե՛ հօրն երկնաւորի. ուր և
յընդունիլ մեր զերծմամբ, հաստատիմք յած յորովայն
եկեղեցւոյ։

Պարզարէն յառաջնումն հատուածի դնէ արգանդ,
և յերկրորդումն դնէ որովայն. արգանդն է տեղին
յղացման. իսկ որովայնն է պարունակօղ արգանդի և
այլոց փորոտեաց. յայս զանազանութե՛ հայելով՝ ըստ
առաջնոյն կամի ցուցանել զինանամն ՚ոյ ՛ի յղացման

անդ. և ըստ երկրորդին՝ կամի ցուցանել զխնամս ՚ի ծննդեան, այսինքն յրնծայելն ՚ի լոյս. յորմէ և անդր ևս անպակաս առնէ ՚ած զառաքինին օգնութիւնն իւր ՚ի մարդոյ: Ստորդաբար, ՚ի յղանալ մարդոյ ՚ի միտս ՚ոյ իբր յարգանդի՝ հաստատի ՚ի նա. այլ լեալն յորովայնէ մօր իւրոյ, կամ ՚ի գոյատևելն՝ բնաւորապէս վտանգաւորի. իսկ յունելն զ՚ած ապաւէն՝ օգնի ՚ի նմանէ. առ որ հայելով յարէ զկնի և ասէ:

Ձ՚ա ՚ի չէն է օգնութիւն իմ յաղէնայն ձառ: Կամի ասել. ՚ի ծննդենէ մինչև ցայսօր, յամենայնի և յամենայն ժամ տեսանեմ և գտանեմ ՚ի քէն օգնութիւն ՚ի գործել զբարին, և գտանել զազատութիւնն ՚ի չարէ:

() այսոսիկ յառաջ բերելով մարգարէին գրեթէ կամի՝ շարժել և յորդորել զ՚ած առ ՚ի միշտ ցուցանել զինքեան զխնամս իւր և զյատուկ օգնութիւն իւր. զի որովհետև յարգանդէ անտի սկսաւ խնամել զինքն, և ոչ պակասեցոյց զայն, զնոյն փութացսի ցուցանել և ՚ի մեծի նեղութիւնս իւրում, յոր անկեալ կայր ՚ի հալածելոյ թշնամեաց իւրոց, և տառապիւր ՚ի նմին: Կարծեալ, առաջիկայ բնաբանդ՝ նոյնպէս և նախընթաց սորա, յորում ասէ. * ՚ած իմ ես դու ՚ի մանկութենէ իմմէ ||, ՚ի յորդոր ընծայի մանկանց՝ ՚ի տալայութենէ անտի դնել զյոյս իւրեանց յ՚ած, և նովին յուսով յանձն առնուլ զհամբերութիւն, զպարկեշտութիւնն, և զփոյթ բարւոյ. ըստ որում և երեմիա մարգարէ ասէ. * բարի է մարդոյ՝ որ առնու զլուծ ,, խոնարհութենէ ՚ի մանկութենէ իւրմէ ||. (ողբ. Գ. 27.) զի այնու յանձնառութեամբ տոգորին ՚ի նմա առաքինութիւնք: Խեցեղէնն անօթ նոր՝ եթէ լցցի անուշահոտ իւղօք՝ տոգորի անուշահոտութեամբ նորին, և զժուարաւ կորուսանէ զայն:

Վերայ սպիտակ թղթոյ մելանաւ գրեալ բանն ոչ երևանի. սպիտակ թուղթ է մանուկ, որ ինչ գրի ՚ի վերայ նորա՝ ինայ, եթէ բարի, և եթէ չար: Մելուն է մանուկն, ոչ կարէ հայց լինել առանց ջրոյ և խմորոյ և փուռն. այսինքն առանց խրատու, առանց պարկեշտութենէ և առանց փութոյ և աղօթից. միայն թէ

այսոքիկ լեցին խոհեմութիւք դասախարակաց և անձանց:

Գովք որք թշնամի են ազգի մարդկան, զանան որսալ զնոսա՝ի մանկութէ, զոմանս յայտնի, զորպիսիս տեսանեմք յանտառակ մանկունս քրիստոնէից. և զոմանս երբ զանխուռ, յորժամ՝ի մանկութէ նոցա արկանեն զբար սերմանիս՝ի սիրտս նոցա, և հնարիւք մուծանեն զկամս նոցա յուռկանս իւրեանց և կամ նատուցանեն զկեանս նոցա յոստղ ինչ ախտից, զոր յետոյ զգան յելանելն:

Եթէ այսպիս ջանան նոքա, ապա և մանկանց արժան է զգոյշ պահել զինքեանս. և զայս գիւրաւ կարեն առնել՝ եթէ որպիս ասացաք՝ի մանկութէ անտի գիտեն յոճ զյոյս իւրեանց: Իսկ եթէ գնք կամիցին արձակել՝ի նոսա զնետս իւրեանց երբև՝ի նշաւակ, ահր պահէ զնոսա, և պաշտպանէ. զորմէ խօսի մարգարէն՝ի յաջորդ համարն, ՝ի մէջ բերելով զնշաւակ լինել իւր թշնամեաց, յասելն:

Ճ. Որպէս պէ նշաւակ եղէ ես քաղմայ. և դու օգնական էմ և հզօրէլ էմ:

Նշաւակն է կոթող ինչ կամ նշանակ ինչ եղեալ՝ի բացի՝ յորում է նպատակն այսինքն այն նշանն, առ որ ուշադիր զգուշութէ արձակին նետք կամ քարինք ևն: Իսկ յայս միտ բերի՝ի նմանութէն այնպիսւոյ ուրումք յոր արձակեն մարդիկ զբանս նախատանաց. կամ ուղղեն առ նա զբար ինչ երբև զնետս առ նշաւակ: Յայսպիսի վիճակի տեսեալ մարգարէին զինքն ասէ:

Որպէս պէ նշաւակ եղէ ես քաղմայ. և դու օգնական էմ և հզօրէլ էմ: Ուր բառդ որպէս պէ՝ ոչ դնի երբ պատճառական շաղկապ, այլ երբ նմանական մակբայ փոխանակ բառիս էէրն կամ գրելոյ կամ նման. որով կամի ասել. բազումք են՝ որք յարձակեալ են՝ի վերայ իմ երբև՝ի նշաւակ՝ի վանել և՝ի նախատել և՝ի ծաղր առնել զիս, կի՛ բազումք են որք արձակեն յիս զնախատինս և զկատականս և զայլ բազում չարիս, որով եղեալ եմ ես առ նոսա երբև նշաւակ նախատանաց և նպատակ չարեաց. այլ յայսմ ամենայնի զքեզ ունիմ

ինձ օգնական առ՝ ի համբերել, և զօրացուցիչ առ՝ ի տանել։

Այլապէս ևս կարէ մեկնիլ այս բան՝ ըստ նշանակ լինելոյ առաջի բարկանէն այլ. որպէս թէ ասէր. ամենեքին հայհոյ յիս իբրև ի նշանակ բարկութ քոյ. զի արձակեցեր յիս զազգսմ նեաս վրէժխնդրութիւն քոյ իբրև ի նշանակ. որպիսի եղև և ձերն մեր։

Կարօղ ևս նշանակ լինին բազմոց նոքա՝ որք զփառս աշխարհի արհամարհելով վարեն զանապիսի կեանս, զոր աշխարհասէրքդ յիմարութեն համարելով նախատական բանս արձակեն առ նոսա. որպիսի եղեն առաքեալքն, և հետևողք նոցա։ Այսոց մին՝ ի նախատինսն իբրև զյիմար՝ ասաց. բազում ժամանակ աշխատ եղէ՝ ի տանել զայս յիմարութիւն։

Այրթէ և ասասցուք բառիւդ նշանակի՝ իմանալ զանդիսն ինչ, յոր հայելով այլոց՝ զարմանան. և այսմ զարմացմանն զհետ գայ հրատարակել կամ առակել. այսինքն կամ գովել և կամ պարսաւել հրապարակաւ. և զի այսպիսի եղև գաւիթ յԵլսմեն՝ ի Թագաւորութեն, և՝ ի Հալածիչն՝ ի Թագաւորութեն, վասն որոյ և կարէր ասել. առակ եղէ բազմոց. այլ քանզի յայսպիսի վիճակի գոլով ցանկայր լեռնբուն գովել զնոճ և օրհնել զնա. վասն որոյ յաբէ զինի և ասէ։

Ը. Ձայն էնբեան իմ գովութիւն, որպես օրհնէցէ զիա՛՛՛ տո. զբղխանազալ զինի վայելչութիւն տո։

Օրհնել և գովել զնոճ՝ ի տառապանս առաւել մեծ է, և մեծապէս հաճոյ ՚ցի՝ քան օրհնել զնա յազատիսն ՚ի տառապանաց. զի առ առաջինն ոչ օգնէ բնութիւն, մանաւանդ թէ յեսս ձգէ. և բերանն՝ որ է գործի օրհնելոյ՝ գրեթէ բռնի չարժի. իսկ առ երկրորդն օգնէ բնութիւնն և բերանն։ Այս սակայն երկրորդս այս ևս կարէ լինիլ նոյնչափ հաճոյ ՚ցի լեռն զանգիսցէ քան զբերութիւն բնութեն. այսինքն եթէ այս օրհնութեն լինիցի ոչ վասն օգտի անձին՝ կամ վասն զերծանելոյ ՚ի տառապանաց, այլ վասն փառացն ՚ցի, կամ վասն զի արժան է օրհնել զազատեցուցիչն. և ըստ այսմ ոչ թէ միայն բացեալ լինի բերանն գովութե՛, այլ և լցեալ լինի, յոր միտ ասէ։

ՀՀՀ

գարէն, առ որով ոչինչ գրեր զհալածիչն և զնախատիչն, փափաք նորա և որով փափաքիր գտանել զաստուածն՝ առ այս կարգեր, այսինքն առ փառաւորութեանն իւր։ Այլ քանզի կարէր կասկածիլ թէ գուցէ զկնի թուլացայն, կամ յանցանել ժամանակաց յուսացի, կամ ի հաստանէն ի ծերութիւն՝ ի ծերութիւն անարի ակնարացայ ի սոյն, պաղատի առ ած և ասէ։

Ա՛ ընկենուր զիս աչեր ի ժամանակս ծերութեանդ. ի պահասել զօրութիւն իմոյ մի լքաներ զիս։

Ի համարն ՃԻ յայտ արար՝ թէ ի յղութենէ և ի ծննդենէ հետէ ած եղև իւր հաստատիչ և ապաւէն իրրև հայր. խնդրէ ասպ՝ զի և ի ժամանակս ծերութեանն լեցի նոյնպիսի, այսինքն հաստատիչ և ապաւէն, և մի թողցէ զնա իրրև զկորեալ որդի. և զայս գնի՝ հայելով թերևս ի ժամանակս հալածելոյ իւրոյ յաբեաւղումայ. զի յայնժամ հասեալ էր ի ծերութեան. և էր ի հատակի իւր կիր ամաց. ուստի երևի թէ ի սոյն ակնարկելով ասէ։

Ա՛ ընկենուր զիս աչեր ի ժամանակս ծերութեանդ։ Կամի ասել, զու որ պահեցեր զիս յորովայնէ մերէ իմոյ մինչև ցժամանակս ծերութեանդ, յորում հալածիմ յորդւոյ իմմէ, մի ընկենուր զիս և յայսմ ժամանակի ի ինամոց պահպանութենէ քոյ. այլ որպէս միշտ ցուցեր զթնամն քո առ իս, սոյնպէս և այժմ ցոյց ինձ զնոյն և ապրեցո զիս ի ձեռաց հալածչաց իմոց և բաց զբերան իմ ի գովել փառաց քոց։ Այս որպէս զի ի գուռն շարժեացէ զնած, զողորմելի վիճակ ծերութեանն առաջի դնէ և ասէ։

Ի պահասել զօրութենէ իմոյ մի լքաներ զիս։ Այս ևս ինոյն հայի, այսինքն ի ժամանակ ծերութեանդ, և ի իբր բաց ցատրութեանն այնը. որպէս թէ ասէր եմ ի ծերութենէ. և որպէս յայլ ծերս, նոյնպէս և յիս պահասեալ է զօրուն, այսինքն տկարացեալ է զօրութենէ իմ վասն նուազելոյ բնական ջերմութենէ. այլ արդ յորժամ զօրաւոր եի յերիտասարդութենէ իմմէ, ոչ թողեր զիս, այլ պահեցեր յամենայնի. միթէ և այժմ ոչ պահեցես զիս ի ծերութենէս՝ յորում պակասեալ է զօրութենէ իմ։

ՍԻՄԵՈՆ ԱՐՔԵՊԱՏԻ ՍԱՐԿԱՎԱԳԻ ՀԱՅԵԼՈՎ ՎԱՐԴԱՊԵՏԻ ՀԱՅՈՑ ՀԱՅՐԱՊԵՏ

Ա. Ասացին ընդ միմեանս իմ ինքն. Եւ որ պատրեցին զանձն իմ, խորհեցան ի գաւթին եւ ասացին.

Ա. Ձ եղեալ ընդ, հալածեցարուք եւ հասցուք նմա. չիւ ոչ ե որ ելիցէ ընդ։

Ա. Այս քան յայտնապէս հայր ի միաբանեալսն ընդ աբեսաղոմայ ընդդէմ դաւթի՝ զորս կոչէ իւր թշնամիս, ասելով։

Ա. Ասացին ընդ միմեանս իմ ինքն. Եւ որ պատրեցին զանձն իմ, խորհեցան ի գաւթին եւ ասացին։ Այսմիջոցի թշնամիք իմ սեալ զիս հասեալ ի ծերութիւն, ասացին զինքն. Նա այժմ տկարացեալ է, եւ ոչ ունի զայն առաքինի զօրութիւնն, որով վանէր զայլազգիս. զայս առելով պատշարեցին զանձն իմ. այսմիջոցի յարեան ի վերայ իմ վանել եւ սպանանել զիս. եւ վասն այսորիկ խորհեցայն ի միասին, եւ յայնմ խորհրդի աքսորեալ եմ խորհուրդ սպանանել անձին իմոյ. եւ ամենեքին ի միասին հաւանեալ ասացին։

Ա. Ձ եղեալ ընդ, հալածեցարուք եւ հասցուք նմա. չիւ ոչ ե որ ելիցէ ընդ։ Այս խորհուրդ էր աքիտոբէլայ, ընդ որ հաւանեցան և այլք. և թէպէտ այն՝ զոր ասէ Ձ եղեալ ընդ, ոչ գրի ի պատմութիւնն աբեսաղոմայ, բայց միայն նոցա այն էր. զի տեսեալ նոցա թէ գաւթի փախեաւ ի քաղաքէն երկուցեալ յաբեսաղոմայ, առաւել ևս վստահացան և ասէին. Ահա եմոյզ զնա. զի այս սովորութիւն է մարդկան՝ յորժամ տեսանեն զոք յայսպիսի հալածանս՝ ասեն թողեալ է ուրեմն զնա Ձ. մանաւանդ եթէ գիտաց իւրեանց թէ մեղուցեալ է. զի գիտելով զմեզսն էնէն և ոչ գիտելով զապաշխարութիւն, ի տեսանէն զնա ի վանդի՝ համարձակին ասել՝ եմոյզ զնա Ձ. և եթէ ուխտիցն թշնամութիւն, ժամանակ յարմար համարին հալածելոյ զնա. որպէս աբիթէլ թշնամիք դաւթի, որք զայսպիսիս խորհելով ասէին, սիտեցուք զհետ նորա, և հասեալ նմա սպանցուք զնա, զի ոչ ոք կարէ փրկել զնա։ Այլ զայս խորհուրդ աքիտոբէլայ խափանեաց Ձ. և թէպէտ յետոյ պղծեցան զինքն, բայց ոչինչ կարացին առնել։ Ո. այս

պիսխա խորհեցան և հնարեցան և գնեք ընդդէմ
ձեր մերոյ, և յամենի եղիցի։

Լարոյսակէս՝ այս բանք Տայինն ի Թհնամիսն փրկու-
թեն հոգւոյ, եթէ ի գնա, և եթէ ի պէսպէս փոր-
ձութիս, որք պաշարեալ զոգի մարդոյ՝ սնդիկն Տալա-
ծել և կորուսանել. այլ որք յուսան յԱծ, և դիմեն
առ նա, զերծանին անվնաս, որպէս արար և երանե-
լիս գաւթի ի պաշարել անդ ի Թհնամեաց, պէսպէս
օրինակս Թախտանձելով զԱծ. ըստ որում տեսանի
ի նախակարգեալ բանսդ. յորս յաւելու և զայլս ի
յաջորդսդ. և մանաւորապէս Տայելով ի հնարս
Թհնամեաց իւրոց՝ պաղատի առ Ածն, և ասէ։

ԺԳ. Ա ՚Ճ ԻՄ, Ո՞Հ ՀԵՒ ԱՒՆԻՐ ՅԻՆԷՆ, Ե ԱՃ ՅՈՓՆԵԼ ԻՒՅ
ՆԱՅԵԱՑ։

Լաւ այն է՝ զոր եդ ի սիրտն նախընթաց սաղմո-
սին. այլ զոր անդ ընկերել ասաց, ասա դնել մի հե-
ռանալ յասելն։

Ա ՚Ճ ԻՄ, Ո՞Հ ՀԵՒ ԱՒՆԻՐ ՅԻՆԷՆ. Ե ԱՃ ՅՈՓՆԵԼ ԻՒՅ ՆԱՅԵԱՑ։
Հեռի լինել ասի զայդ ոչ ըստ գոլոյ կամ ըստ տեղւոյ՝
զի յամենայնի է և առ ամենեսին, այլ ըստ խնամե-
լոյ, յորժամ զբարեկամական կի զՀայրական խնամս
իւր հեռի առնէ յոմանէ, և կամ Թողու զնա։ Լաւդ
քանզի Թհնամիք դաւեն ասէին՝ եԹող զնա Ած, և
հեռացաւ ի նմանէ, սմին իրի ազատէ զնա. Ած իմ
ասէ, արա զի մի Հնմարտեսցի բան նոցա. մի հեռա-
նար յինէն ազատեա, և մի Թողուր զիս, այլ նայեա
առ իս, և մերձեցիր առ իս առ ի օգնել ինձ. կամ
ըստ եբր՚ե՝ լաաՃ. այսինքն փութա Հասանել ինձ յօգ-
նութիւն. որով և յամենի լիցին Թհնամիք իմ. յոր միտ
յարէ զկնի, և ասէ։

ԺԴ. Ա ՚մբիծքն և պախարեցին՝ որ լարհաս կայն
ընդինէն խմել. զբերցին զմօրն և զպախարանս,
որ նեղեցին ինձ լար։

O այս ասաց և ի նախընթաց սաղ՚. Համար. 2. և
3. և Ե Նոյն ամենևին, բայց զոր անդ եդ՝ դարձցին
յետս, ասա փոխէ զբառն, և դնէ պակասիլ, յա-
սելն։

Ա"մէն մահկանացուի ի պահանջել ի նմանէ զանձն իւր. զի ոչ գիտէ զժամ մահուանն եւ զկատարած կենացն. եւ ոչ գիտէ զի յորժամ հասցէ ժամն մահուան, ապաշխարեսցէ

՚ի վտանգ մեծ իբրև յուսացաւ յինծ, տեսեալ թէ ինծ յայտնապէս պաշտպան եղև ինքեան և փրկեաց զինքըն՝ սովին զփորձ առեալ՝ վստահացաւ միշտ յուսալ ՚ի նա. յայս ակնարկելով ասէ՝

Նա յաղեղան ձամ յուսացայց։ Ասէ թէ ասէր. տեսեալ իմ յայտնապէս զպաշտպանուն քո և զմեծ զօրութիւն քոյ ՚ի փրկելդ զիս՝ միշտ և յամենայնի ՚ի քեզ յուսացայց. զի եթէ յայսպիսի մեծի վտանգի պաշտպան եղեր ինձ, ապա և յայլ ամենայն վտանգս, թէ և չզգայեմ ես։ Նա դարձեալ՝ որպէս յուսացայ ՚ի ժամանակի մանկութեան, սոյնպէս և յայլ ամենայն ժամանակս յուսացայց ՚ի քեզ. կամ ըստ լամբ՚՚ ոչ ՚ի մանկութենէ ժամանակն միայն յուսացայ առ քեզ, այլ առաւել և ս ՚ի ժամանակի ծերութեան, և մինչև ՚ի մահ իմ։ Նա զօրօրինակ եցոյց մարգարէն առաւել՝ եալ ՚ի յոյն, սոյնպէս ցուցանէ առաւելեալ և յօրհնութիւն և ՚ի գոհութիւն սոյ յասելն։

Նա յաւելից յօրհնութիւն ՚՚. Այս բան կրկնակի կարէ մեկնիլ. մի՝ թէ առաւել քան զառաւել՝ որչափ է կար զօրութենէ իմոյ՝ օրհնեցից զքեզ։ Նա երկրորդ՝ թէ ՚ի յաւելուլքո յիս զօրմութենս՝ յաւելից և ես երգել կամ յօրինել նոր օրհնութիւն ՚ի վերայ այլ ամենայն օրհնութենէ, զորս յօրինեալ էի մինչև ցայսօր. զի նովիմբք հրաշակեսցէ բերան իմ զգործս բարեբարութենէ քոյ. և առ այս յարէ՝

Ժէ. Բերան իմ պատմեսցէ արդարութիւն քո, զօրհնանապատ զգովութիւն քո։

՚ի պաշտպանել ոյ զդաւթի՝ կրկին ինչ երևեցոյց առ նա, մի՝ զի արդար իրաւամբք վրէժս էառ ՚ի թշնամեաց նորա, և յամօթ արար զնոսա. և մի և ս՝ զի ազատեցոյց զնա և հանգոյց. վասն առաջնոյն դնէ արդարութենէ, և վասն երկրորդին մատուցանէ զգոհութի՝ ասելով՝

Բերան իմ պատմեսցէ արդարութիւն քո. զօրհնանապատ զգովութիւն քո։ Կամի ասել. որովհետև ՚ի յուսալ իմում առ քեզ ՚ի հալածանս իմ, ոչ անտես արարեր զիս, այլ արդար դատաստանաւ բազում անգամ վանեցեր զթշնամիս իմ, և փրկեցեր զիս, վասն որոյ և ես ոչ

դադարեցայց ի պատուիրել զայս ամենայն արդարու-
թիւն քո, և ոչ լռեցից ի գովելոյ զայս ամենայն քա-
րերարուեստիս քո. և բերան իմ լիցի ինձ նուագարան
պատուոյ զայսոսիկ. և այս՝ զօրհնանապազ այսչափ
զամենայն ուսուցս կենաց իմոց։ Օ այսոսիկ եղեալ
մարգարէին առաջի առնէ այժմ՝ և զայն թէ ինքն
վասն այսորիկ եգիտ յոյ զօգնականութիւն, զի ի նա
յուսացաւ, և ոչ ի զօրութիւն անձին իւրոյ. որպէս
արարչին թշնամիք իւր, որք ի կամիլն մարգկային
հնարագիտութիւնք վանել զինս, վանեցան. վասն որոյ
և զհնարագիտութիւնն նոցա եւս մերժելով յանձնէ
իւրմէ, յոճ ապաւինիլ փութայ և ասէ։

ԺԹ. Արդեօ ո՞վ ըն խարդախութիւն ինչ գիտէիր ես դարու-
թեանդ. այլ մարդ ի զբօսանքին ես. և ոչ չիիցէ զար-
դարեալ ես գիտութեամբ։

Այսպիսի ինչ ի գործս արուեստից ասի, որպէս
ի տաճարս նոցին։ Այլ այս կարէ լինել երբեմն ներգոր-
ծութեամբ բնական հանճարոյ ի տարն միտելոյ. որպիսի
երգ յաբեսողոմ և յայլս բազումս. և երբեմն ներ-
գործութեամբ մարգկային զարուեստ այսչափ մարդկային
գիտութեան, բայց այնպիսւոյ՝ որ իւրմէ անմահն չիմանայնոյն
գիտութեանէ. զորպիսի ունէին ոմանք ի թշնամեացն
դաւթի։ Այլ զի գաւիթ ոչ էր ուսեալ զայսպիսի չար
գիտութեան, և ոչ վարէր այսպիսեաւ, այլ լուսաւո-
րեալ ոգեղէն գիտութեամբ՝ նոյնպէս վարիւր, և նոյնիսկ
բերելոյ յուսալ ի զօրութիւն, վասն որոյ ասէ։

ԺԹ. Արդեօ ո՞վ ըն խարդախութիւն ինչ գիտէիր ես դարու-
թեանդ։ Այսպէս ասէ. որպէս ոչ գիտէիր զխարդախութեան դարու-
թեանդ, կամ ինչ որպէս ոչ ունէիր ես զգաւանճանողա-
կան գիտութիւնս, սոյնպէս և ոչ վարէիր այսպիսի գա-
ւանճանական գիտութեամբ. զի այն ոչինչ օգտէ, այլ
մանաւանդ ինչ յամօթ առնէ զայսոսիկ՝ որք վարին
նոյնպէս. որպիսի եղեն թշնամիք իմ, որք այնպիսի
խարդախութեամբ վարելով փոխանակ շահելոյ միասե-
ցան և յամօթ եղեն։

Այս սորա պատճառն է, զի այսպիսի խարդախ գի-
տութեամբ հաստատի՝ ի դիւբեղծական հնարս, և ապ
մարդոյ յուսալ և յինդալ ի զօրութիւն իւր, որ փոքու

իւիք ապահանի։ Լէ այսմ Հակառակ գիտութիւն
ձեռային հաստատի յանեզծական Ձնմարտութիւ՝ որ և
անկործանելի. և ոչ տայ մարդոյ կենալ կինքն, այլ
ի զօրութիւն ՚ոյ. ուստի և մարգարէն, որ անմահն էր
ի խարդախ գիտութիւն անտի, և լցեալ ՚ոձային գի-
տութիւք, Թողեալ զինքն կենալ ի զօրութիւն ՚ոյ
ասելով։

Ա՚ն Ֆոխ ի զօրութիւն ՚ն։ Կամի ասել. որովհետև ոչ
վարիմ ես գաւազանական գիտութիւք, որպես վարին
Թշնամիք իմ, այլ ՚ոձային իմաստութիւք, ոչ ևս յոյս
առցայց ի զօրութիւն իմ, այլ մտից ի զօրութիւն ՚ն։
այսինքն ապաւինեցայց ի բազմապատիկ և յամենա-
կարող զօրութիւն ՚ոյ, և իբրև յամենայ աշտարակ մտից
յայն. և զի ցուցցէ Թէ զոյս առնէ ոչ յուսալով
յարդարուի իւր, այլ յարդարութիւն ՚ոյ, յարեւ զինի
և ասէ։

Տ՚ր յիւնչէ զարդարութիւն ս՚ն գոյն։ Ա՚յսինքն Թէ ի յու-
սալ իմում ի զօրութիւն քո ոչ յիշեցի զարդարութիւն
իմ, իբր Թէ զայն ինչ և զայս ինչ արարեալ էցեմ,
այլ յիշեցի միայն զարդարութիւն քո, ակն ունելով
Թէ դու արդարոյք քով պաշտպան լիցիս անձին իմոյ,
և պահեսցես զնս ի Թշնամուց իմոց։

Ա՚րթի և ևս ասէ. Թէ զայս գնէ առ ի ցուցանել
զվարէի իւր պարզմտութիւք. որպես Թէ ասէր. ոչ վա-
րեցայ ես նենգութիւք իւիք կամ խարդախութիւք, զի
և ոչ իսկ գիտացի զայսպիսիս. այլ միայն զարդարու-
Թիւն քոյ յիշեցի, և զարդարութիւն քո յիշելով ապա-
հինեցայ ի զօրութիւն քո, գիտելով Թէ դու որ ար-
գար ես, օգնական լինիս այնոցիկ՝ որք յուսան ի
քեզ. և ևս և սիրես և պատիս ես զայնոսիկ՝ որք յուսան
ի զօրութիւն իւրեանց։

Կամ գարձեալ զայս գնէ՝ ի ցուցանել զվրէժխնդրու-
Թիւն ՚ոյ. և ըստ այսմ որպես գրէ բարսեղ. (՚ի մեկն.
մարկ. գլ. ժա.) կամի ասել. ոչ գիտեմ ես զնենգա-
ւոր գիտութիւն. այլ մտից ի զօրութիւն ՚ն՝ այսինքն խոր-
հեցայց զվրէժխնդիր զօրութիւն ՚ոյ, և զայն խորհելով
յիշեցից զարդարութիւն նորա, այսինքն զարդար հա-
տուցումն վրէժխնդրութիւն ՚ն։

Այլն սա բարսեղ վարդապետ ՚ի յիշատակել տէր զիդ

զբաց խոչընդոտ՝ ի գործիսկանն ընթեռնուլ այս պէս. «ոչ թէ խարդախութիւ ինչ գիտի ես զպրու-
,, թիւն. ըստ սմին ընթերցեալ և լսմբռնացոյն՝ յայլ
,, ինն միտս մեկնէ զայս բան. և գրէ այսպէս. «Ոչ պրու-
,, թիւ սակ զսէրդիկուէիէ խորհրդոյն քոյ. զոր ցու-
,, ցանել թէ ոչ կէզակարծ և անհաստատ գիտեմ.
,, այլ զնոյն ինքն զզօրութիւն (խորհրդոյ) վերահա-
,, սուեղեալ գիտացի. ծանեայ զի ոչ թէ ես միայն
,, ոչ եմ արդար գործովք, այլ մանաւանդ և ոչ ոք
,, ի մարդկանէ, բայց միայն դու ... զայս դպրութիս
,, ես ասէ ուսայ առանց խարդախութէ կարծեայ.
,, և այսու միշտ յիշեմ զքէզ միայն գործովք արդար
,, քան. և զինս առ քոյ արդարութիդ հաւատով, և ոչ
,, թէ իմով գործովք։

Ասէ վարդան՝ ի ձեռն դպրութէ գհերձանոսական գի-
տութիս իմնարով, և զայդ ծածկ՝ ի կատարեան առնը-
լով զբէ այսպէս. «ոչ ուսայ՝ ի խարդախ և՝ ի չար
,, դպրոցս հերձանոսոց և հերձուածողաց. այլ միոյ
,, ի զօրութէիս ձեն (այսինքն) ՝ի գիրս՝ որ զզօրութիս
,, քո քարոզէր, և ոչ է՝ ի նմա խարդախութէ. և
,, զարդար գատաստանս քո միայն յիշեցի և եր-
,, կեայ։

Այս սովին ասա գերապանծ ցուցանի յոյժ իմաստուին
ծածկին. որով հագի մարդոյ մտանալ՝ ի զօրութիս ձեն,
և մերձենալ յարդարութիս նորա, ՝ի նոսին զուարձա-
նալ և փափկանալ. և յառաւելն բերել՝ անդրանայ-
այնուհետև ոչ երկրաւոր սփոփանիք ձգէն զնա յինն-
քեանս, և ոչ անցաւոր մեծութիք այլափոխէն.

Այ սոյն մարթի է ժամանել և մեզ՝ ի ձեռն մտաւորա-
կան աղօթից. յորում տեսանին հաճոյքն այ, և ուժայ-
ին խորհուրդք. Այլ սակայն պարտ է նախ զի պատա-
մարանալ, և զանկարգ յօժարմանն՝ ի բաց հատա-
նել. Այաղաչանն օրինակ ունիմք զայսոր նահապետ.
որ նախ մարտեաւ, և ապա խրայել անուանեցաւ,
այսինքն է ուժատես (Ծնն. լիե. 30։) Այր կորզին օրի-
նակ լեզի քեզ այն, զի որ կամի ելանել՝ ի ծառ քարձր,
պարտ է արձակել զձեռս և զոտս իւր, որք կապեալ
իշեն՝ ի չղնայս. խզեալ և զու զկապանս անկարգ յօ-
ժարութէդ՝ ի ձեռաց և յոտից քոց, ՝ի մտացդ և՝ ի

կամացդ, յայտացդ ի բերանդդ. և յայնժամ կարես
ելանել ի ծառն մտաւոր ապօթից. և ի նմին
դառնալ զհմայութիւնն և զդպրութիւնն ածային, և նո-
վաւ մնանել ի զօրութիւն. Ոչխարի եղև յերանե-
լին գաւխն ի մանկութիւնէ հետ. որպ վասն գոհա-
նայ զնոսն՝ հանդերձ գոլութիւնէ արգարութեան նորա ա-
սելով.

ԺԷ. Ա Ղ ՅՆ, ասացեր ինձ ի մանկութենէ իմմէ. և ցոյց
ես զաստիճանսն աղբերութեան ինձ.

Ա՛ղ երբեակ ձանապարհաւ ուսուցանէ մարդոյ զի-
մաստութիւն իւր, այ՝ հեղգով զայն ի միտս, որպէս
արար սոգոմանի և մարգարէից. Ախրիարդ՝ միջնոր-
դութիւն օրինաց իւրոց. Խոր զի ի խորհուրդ մարդոյ յօ-
բելնս այ՝ լուսաւորէ ածն զմիտս նորա՝ յիմանալ զմի-
ծամեծս ըստ երկնային խնամոցն, և ըմբռնել
զխորհուրդս ծաղկեալս յօրէնսն այ. և և ուսանիլ
ի նոսին՝ թէ որ իցէ հաձոյութիւն կամացն այ. զինչ
պարտ իցէ առնել, և յորմէ խորշիլ. Վարձեալ և
միջնորդութիւն ներքին յայտնութենէ և գաղտնի ազ-
դարարութենէ, Ախրիարդ միջնորդութիւն այլևայլ ի
բաց, այսինքն միջնորդութիւն հարցմանց, խրատուց,
քարոզութենէց. և և և միջնորդութիւն քննութենէ
տարաբաժոց են. այս չետին ուսուցին թէ պէտս է մարդ-
կային ձարտարութենէ, բայց լինի և ձեռայինն, յորժամ
պայծառացուցանէ ածն զմիտս ձանաչողին՝ ըմբռնել
ի նոսին զձեռայինն իսու, կամ յորժամ նպաստակ մտաց
ի բնական իրաց բերել ի ծանօթութենէ ձեռայնոց, և
ի տեղեկութենէ գործոցն այ, ըստ որում են յայտ-
նիչք սքանչելի կարողութենէ և արգարութենէ նորա,
Ախրի երևի թէ գաւխն ըստ երիցս ըստ այսոցիկ ևս
ուսեալ էր յայ ի մանկութենէ հետ. վասն որոյ ոչ
որոշէլով յայս կամ յայն ասէ.

Ա՛ղ ՅՆ, ասացեր ինձ ի մանկութենէ իմմէ. և ցոյց և
զաստիճանսն աղբերութեան ինձ. Ախրիարդ, յորմէ հետ ծա-
նեայ զքեզ ի՛մ ածծ, դու ինքն ի հասակ անտի ման-
կութեն իմոյ մինչև յայսօր ուսուցեր զիս, այսինքն
զարգացուցեր զիս ուսմամբ քով, մանաւանդ տեղե-
կացուցանելով ինձ զկամս քո և զարդարութիւնս քո,

կամ ըստ այլոց զբաննչելիս քո. վասն որոյ որպէս ի մանկութենէ իմմէ պատմէի ես զարդարութիւնս քո և զբաննչելիս քո, սոյնպէս և ցարդ ևս, այսինքն ցայժմ ևս ուսանելով զարդարութիւն քո և զորդիւթիւնս տեսանելով զնոսին, և հռչակեցից առ ամենեսին ի ձեռն սաղմոսաց։

Փոքր մի այլազգ ևս մեկնի այս բան. այսինքն է թէ զոր ինչ միանգամ ուսեալ եմ ի մանկութենէ մինչև ցայսօր՝ ի քէն է այն. վասն որոյ և ի գուշութիւն քո կարգելով զնոյն՝ հռչակեցից զզօրութիւնս և զարդարութիւնս քոյ։

Այդպէս այս ասի և ի բերանոյ մարդկային բնութենէ, որ ի մանկութենէ անտի իւրմէ՝ մինչդեռ ի գրախտի էր՝ ուսաւ ցնոյ. և ապա մարզեցաւ յօրինաց և ի մարգարէից. և սպասէր գալստեան փրկչին. զի յարդասացանել նորա՝ պատմեցից զարդարութիւն նորա։ Կարէ յամարիլ այս և ազգին խորայելի յետոյ նորա յեգիպտոսէ՝ յորժամ էր իբր ի մանկութենէ, և ուսաւ ցնոյ զօրինս նորա. և ի փոխադրելն ի նորս՝ սկսաւ պատմել զարդարութիւն նորա և զբաննչելիս նորին։

Այլ ասա գիտելի է՝ զի հայելով ի նախասացեալ մեկնութենէն՝ այս ուսուցին ածային որովհետև ոչ է ի կամս այլ ի միտս, եթէ չնորհքն ոչ պակասեցի ի շարժուածէ կամաց՝ ոչ օգնէ ի գործել զբարին և ի խոստովել ի բարէ. որպէս յայտնի երևեցաւ այս ի յագամ, ի աղօտմն, և յայլս ևս, նաև ի նա ինքն ի գաւթի, որում ոչ օգնեաց այն գերազանց գիտութեան ածային, յորժամ պակասեցաւ չնորհքն ոչ ի շարժուածէ կամաց նորա, վասն որոյ և բարեաւթ գլուխ եցաւ. յայս հայելով՝ ապաւինի յածն. և աղաչէ զնա՝ պահել զինքն մինչև ի մահ. ամին իրի ասէ։

ԺԲ. Ա՛ստեղ յաղերել ե՛ւ ծերութիւն, եւ չմ՛ն խղճալ։

Ա՛ղերսին է լինանալ սպիտակ հերովք, որք նմանութիւն ալիք կոչին, մանաւանդ հերք մերուաց. իսկ ծերանալն է առաւելուլ ի հասակն. ուստի առնէին և

ծերանալն ըստ Հասակին առեալ՝ քան զալևորինն
ըստ հեթաց. որպէս տեսանի յԵբ" ։ Օ երկոսին զոյ-
սասիկ ի միասին դնելով ասա մարգարէին՝ կամի ցու-
ցանել զՀանգամանս Հասակի ծերութեան, և ինդրէլ
յիշ զի մի անաես արասցէ զնա յայնպիսի Հասակի.
վասն որոյ ասէ.

Մի՛ լքաներ յամենայն, ո՛վ իմ ինդրոյ ընդ
Աստի ասէլ. որպէս ի մանկութենէ հետէ ուսուցեր
զիս՝ սոյնպէս և ի Հասանել իմում ի ծերութեան մի
Թողուր զիս յուսուցանելոյ, և առաւել ևս մի Թո-
ղուր զիս ի խնամելոյ և ի պաշտպանելոյ մինչև ի
վախճան կենաց իմոց. կամ այսպէս. որովհետև դու
ինքն ուսուցեր զիս ի մանկութենէ իմմէ, դու ինքն
արա զի ըստ ուսուցանելոյ քո կեցից մինչև ի մահ.
և մի Թող տացես ինձ կործանել ի ժամանակս ծե-
րութեան. կամ ար ի նոյն գլխի. որպէս ի ժամանակս
մանկութենէ իմոյ ոչ Թողեր զիս, սոյնպէս և ի ժա-
մանակս ծերութեան իմոյ մի Թողուր։

Վ.Յլաբանօրէն այս բան ըստ վարդանայ Հայի ի հին
եկեղեցին՝ որ ի ծերանալն այսինքն ի հնանալն փո-
խանակ Թողեալ լինելոյ փոխեցաւ ի նորս։

Լաւբոյապէս ըստ լատին". Հայի այս ի չափ ծերութեն,
այսինքն կատարելութեան առաքինական կենաց. ի հա-
սանել ասէ յայսպիսի ժամանակ՝ մի Թողուր զիս ար-
տաքոյ խնամոց քոց. զի մի գովութիւն այլոց վասնզե-
ցայց։ Օ սոյն պատճառելով նաբեկացւոյն ասէր. (՛ի
քանն. ձէ.) * Լ.Թէ հասից յամն ծերութեան քո ա-
,, ւաջնորդեալ արժանիս մնալոյ, մի Թողուս զանա-
,, ւրութիւն։ մի անարգեր զանիսն, ‖։

Ի սա ասացելոցդ բառդ մինչև՝ ոչ դնի ասա ըստ մե-
ջահատութեան, այլ ըստ հիւսուածոյ. զի ոչ ցուցա-
նէ՝ Թէ մի Թողուցու ևծ մինչև ի ծերանալն, և յետ
ծերանալոյն Թողուցու, այլ Թէ ոչ երբէք Թողուցու.
զորօրինակ յասել տեառն, * ես ընդ ձեզ եմ զամե-
նայն աւուրս մինչև ի կատարած աշխարհի։ (մատ.
իե. 20.) ոչ կամի յայտնել՝ Թէ յետ կատարածի ոչ
ևս իցէ ընդ մեզ, այլ Թէ միշտ ընդ մեզ լինիցի։
Լուսաւ. ծործորեցին (՛ի մեկն. մատ. գ.։ իե.) Թո-
սեղոյ՝ ի վերայ այսր բանի տեառն ասէ. * մինչդ

,, խոստումն է յոր կայնի, և ոչ ի բաց Հատուսին Հանդ-
,, դերձելոցն. քանզի յորժամ ոչ ժամանէ ի կէտն՝
,, դնէ զինչն, և զառաւելն ոչ Հատանի ։ Օ այս
եղեալ մարգարէին՝ յաւելու ի սոյն, և ասէ ։

ԺԵ. Որպէս պարկեշտ բաղուկ է՝ ապէն անհնարին որ գործէ. Օ օրութիւն այ կամ ամենակարողութիւն Նորա յորժամ գործէ ըստ Հաստարակ կարգի բնութեանն, կոչի ձեռք. իսկ յորժամ գործէ ի վեր քան զՀաստարակ կարգ բնութեանն, կոչի ի՝ որ գիրս բազուկ. զի բազուկն առաւելն ինչ ցուցանէ ի գործելն. յայս միտ դնի և այս բառդ բազուկ յասելն ։

Որպէս պարկեշտ բազուկ է՝ ապէն անհնարին որ գործէ. Նախանշարգեալ բանիցդ ցուցանի՝ թէ այս պատմիս լինելոց էր ի գալեայ. զի օրովհետև ասաց, մի թողուր զիս մինչև ի ծերանալ, ի հետևեցուցա նելն՝ մինչև պատմեցի, կամի ասել՝ մինչև պատմեցի լինին զօրութիւն քո ամենայն ազգաց՝ որք գալոցին են. յոր միտ լսեմք". ընդ եռնուլ պատմելոյ զօրութիւն քո. որպէս դնի և յերբ". և յայլս ըստ եօթանն". * պատ. ,, մելոյ զզաւզուկ քո ։ որով յայտ առնէ մարգարէն, թէ ունէր և զայլ բազում ինչ գրել ի սաղմոս. որպէս և գրեացն իսկ, և պատմեաց զգործս ամենա կարողութեան այ. և աւանդեաց զայն ամենայն ազ. գաց՝ որք զինի գալոց էին ։

Այս արգարև յամենայն ազգս և յամենայն տեղիս տա. բածեցաւ և տարածեցաւ մինչև ի կատարած աշխարհի գրութեան տալմնացդ նորա, յորս սքանչելի ցուցանի բազուկն այ եթէ ի գործելն զմեծամեծ գործութիւնս, և եթէ ի ցուցանելն զանբնական արդարութիւս, զոր յիւրմարգարէն ի յայդոսդ Համարն ասելով ։

ԺԶ. Օ՝ ղօրութիւն տո և ղարդարութիւն ինձ ի բերկրանս, ղոր արարեր ինձ ։ աՀ ո՞նման է տէր. Առաջ զօրութիւն՝ նշանակէ երբեմն զգործս արարեալս զօրութիւն մեծաւ կամ Հզօր կարողէ, որպէս յասելն (ի մարկ". իզ. ե.) * և ոչ կարէր անդ և ոչ մի ինչ ,, զօրութիւն առնել ։ բառդ զօրութիւն՝ նշանակէ զգործս

աքանչելեաց, Աթէնպէս և բառս պարբերութեան (մանաւանդ յորժամ յոգնակի վարի) նշանակէ երբեմն զգործս արդարութեան. և աշխարհս միտ դներն ասա զօրութիւնք և արդարութիւնք՝ յասէին։

Օ զօրութիւնս էս և պարբերութիւնս դիտէ՝ բարեացս, որ բարեբեր ծնանիցի։ Զայս բան լուեալեացն դնի և բայդ պահել. զի որ ի նախընթաց համարին կրաւորաբար եղաւ յասէին պահեցին (թէպէտև յայլս դնի պահեցէք), ասա խնացեալ լինի ներգործականաբար եդեալ (որպէս յայտ է յերբ". և յայլոց)։ ըստ որոյ կամի ասել. պատմեցից զմեծամեծ գործս՝ զորս արարեր զօրութիւնք քով՝ի գոյացուցանելդ պիտոյս, և՝ի խնամելդ. պատմեցից ևս և զմեծամեծ գործս՝ զորս ցուցեր արդարութիւնք քով առ ազգս մարդկան՝ի տալ քո նոցա զօրինս, և՝ի յայտնել առ նոսա զկամս և զդատաստանս քո։

Յ.ԱԼ եթէ լուելեացն ոչ խնացեալ բայդ պահեցէք, բառգի զօրութիւնք և արդարութիւնք լինին մանգամայն խնդիրք բայիս պարբեր, և բացայայտիչ բառիդ ըստ՝ որ դնի՝ի նախընթաց համարին. և կարդ շարադրութեանն առաջի դնի այսպէս. պատմեսցի ազգի ազգին բազուկ քո՝ այսինքն մեծամեծ զօրութիւնք քո և արդարութիւնք քո, զորս արարեր։ Յ.ԱԼ յամենայնի միա բանիւն լինի նոյն։

Որ եթէ եզակի դիցին բառգ զօրութեան և արդարութեան, որպէս դնի յերբ". և յայլս, կամի ասել. պատմեցից զզօրութիւնք քո՝ որով առնես զմեծամեծս, և զարդարութիւնք քո՝ որով հատուցանես իւրաքանչիւրոց ըստ գործոց իւրեանց։

Ուստի այն զոր յարի ասելով, դնէ՝ի բայիս, կարէ հայիլ նաև՝ի բայն պահել՝ որ զօրութիւն դնի, որպէս եթէ ասէր. պատմեցից մինչև՝ի բարձունս զօրութիւնս քո ես. որ է ասել. մեծացուցից զայս մինչև՝ի բարձունս, կամ բարձրացուցից մինչև յերկինս, կամ ցուցից բարձր քան զամենայն։ Կարէ հայիլ երկրորդ՝ի բառգ զօրութեան և արդարութեան. որպէս եթէ ասէր. պատմեցից զզօրութիւնք քո և զարդարութիւնք քոյ, որք երբեմն մինչ՝ի բարձունս, որ է ասել. որք են բարձր և անհասանելի, կամ որք տեսանին յերկրի մինչև

Ա՛յլ զոր յաւելու ասել, զոր սրտիւք ճշմարիտ, այս բան կարէ առեալ լինել երբակի, մի՝ երբեք բացատրութեանէ նախընթացին, յոր միտ բառդ ճշմարիտ դնի երբեմն ածական բառիցս զորս-ոյնս և զորդորս-ոյնս, և բառդ զոր՝ յարաբերի զայդոսիկ բառադ. որպէս թէ եղեալ էր. պատմեցից զմեծամեծ զորութիւնս քո և զարդարութիւնս քո, զորս արարեր։ Երկրորդ՝ Տայ՝ լսել յերբ". կարէ առեալ լինել երբեմն այլ ինչիւր բայիս պարել. որպէս թէ եղեալ էր. պատմեցից զզօրութիւնս քո և զարդարութիւնս քոյ և զմեծամեծս զորս արարեր։ Երրորդ՝ կարէ առեալ լինել երբ առանձինն բան. որպէս թէ ասէր. պատմեցից զզօրութիւնս քո և զարդարութիւնս քո ած, որ արարեր զմեծամեծս. և յայս միտ ի բառդամ ձեռագիրս մեր, (՝ի մետասանս) փախանակ դնելոյ զզոր՝ դնի ոչ, որպէս և եգաք յայսմ երրորդ բացատրութեանէ։ Տայ՝ քանզի լերբ". և յայլ թարգմանութիւնս, և յայլ ձեռագիրս սպրնաս մեր դնի զոր կամ զոր, ընդբերլագոյն թուի երկրորդ բացատրութիւնն։

Զարդ մարգարէն զզօրութիւն այ և զարդարութիւն նոր բա կամ զգործս զօրութեանէ և զարդարութիւնն այ վասն այնորիկ ի միասին յաբելով դնէ, զի զօրութիւնն այ գործէ հանդերձ արդարութեանէ, և արդարութիւն նորս հանդերձ զօրութեանէ. զի որպէս ամենազօր է, նոյնպէս և ամենևին արդար. և որպէս կարէ առնել զամենայն զոր կամի, նոյնպէս և այնչ կամի առնել առանց արդարութեանէ. և որպէս զօրութիւն նորա երևի յերկինս և յերկրի, նոյնպէս և արդարութիւն նորա փառաւորի յերկրի մինչև ի յերկինս. ընդ այս ամենայն հիանալով մարգարէին ասէ։

Ա՞ր ո՞նման է տէր. (կամ ըստ յն. ո՞նման տէր) Որպէս և այլոյր ասի. * ո՞վ է որպէս ՚ի՛ր ած մեր ‖. և անունն իակ հրեշտակապետի Դպոչէ ընդն նշանակէ. այսինքն ո՞վ է որպէս զած։ Ա՛յսինքն՝ ո՞ կարասցէ, ո՞վ ՚ի՛ր ած մեր, լինել քեզ նման ՚ի զօրութիւնէ և յարդարութիւնէ. այսինքն հաւասար քեզ չզօր և արդար. կամ ո՞ կարիցէ ասել քեզ նման ինքնագոյ և գոյացուցիչ ամենայնի։ Կամ դարձեալ վինչ նմանութիւնէ

կարէ բերել ի ցուցանել զկատարելութիւնս քո։ Այ-
սպիսի զոր ինչ բան և զոր ինչ նմանութիւն կարիցեն
բերել մարդիկ ի հնար իւիք ստորագրել զնա. զոչ
գոլն նորա այս ինչ կարեն ցուցանել, այլ ևս զինչ
իցէ և որպիսի չեն ինչ ձեռնհաս յայտնել։ Ասաի ա-
ստ ստորիս հնարհալի (ի մէկին. ա. տետ. ա. շ. ձնա.
ա). * ոչքան ինչ միանգամ ոք ասէ զնմանի, զոչ էն
,, առնիմն ի վերայ նորա ։

Յայսմ ընաբանի լամբրնացին ի ձեռն զօրութիւն ի
մանալ զնաչն քոյ. և և զայն ամենայն՝ զոր կրեայ
նա և արար մինչև ի համբառնալ իւր ի բարձունս.
զի այս ամենայն եղեն զօրութիւնք ի փրկել զմեզ և ի
վանել զաստանայ. իսկ արդարութիւն իմանալ զարգա-
բացուցանելն քոյ զմեզ. և զի զայս նա միայն կարեայ
առնել, վասն որոյ ամենեքեան գոչեն առ նա ասե ա-
նման և քեզ, որ կարողասցի գործել զայսպիսիս ։
Ա.րդ մարգարէն ի մէջ բերեալ զզօրութիւն և զար-
գարութիւս այդ, և զմեծամեծս նորա մնասչի ի խոստա-
վանութիւն գոհութեան քաջալերս տալով անձին՝ գաս-
նել յայնպիսի ամենազօր և յամենաբարի ներ զարգա-
ցութիւն ի վշտաց և զմիխթարութիւն ի տագնապաց,
բան որում և յայլ բազում նուագս գտեալ կը ։
վասն որոյ և ընտանեբար խոսկոլվ առ ասե ասէ ։

իե. Արքեպ ցոցեր ինչ ներքինն բազում և լաբերանս.
գաբէոր, փիլիպեցեր ըէս. Ե՛ի խորոց անդնդոց
երիցն հառեր ըէս։

իէ. Յաճախեցեր ի զբօսութիւս տ. գաբէոր փիլիպեցեր
ըէս. Ե՛ի խորոց երիցն հառեր ըէս։

Ա.յսօրիկ ասացուածք հայկին յայնպիսի անձն՝ որ կեա-
յանհնարինս տառապելոյ և տուայտելոյ ի մեծամեծ
վիշտս, տեսեալ զինքն զերծ յայնցանէ՝ գոհանալոյ զնո-
ւն սրտիւ. միանգամայն խնդրել և յաղագայիցն տալ
հոգմանալ ասելով։

Արքեպ ցոցեր ինչ ներքինն բազում և լաբերանս. գաբէոր
փիլիպեցեր ըէս. Ե՛ի խորոց անդնդոց երիցն հառեր ըէս։
Ա.յս բան կրկնակի կարէ առաջի դնել՝ մի՝ երբ գո-
հացողական՝ հայելով յերկնէն. յոր միտ բառս արքե՛

աստուածացուցանել զզօրութիւնն նշանակելոյ. որպէս թէ ասացեալ էր. ով թէ ոչքան նեղալիս քաղցեալ եւ չարչարանս վշտալից ցուցեր ինձ, այսչափ թէպէտ գալ ի վերայ իմ ի հալածիլ իմում ի սաստկագոյ եւ յայլոց, եւ ի տագնապիլ իմում յանբեւեռելի վշտաց սրտիս. այլ գոհանամ զքեզ. զի յայնպիսի տագնապս իմ՝այդ արարեր ինձ, եւ միթէ արեցեր զիս. եւ յորժամ համարիմ՝ թէ ահա ինքն ի խորս անդնդոց, այսչափն ի խորս անյատակ վշտաց եւ յուսահատութեց, կարկառեցեր զձեռն քո, եւ հաներ զիս անտի. կամ յորժամ մերձ էի ի մահ եւ ի գժոխս՝ այսչափն ի գերեզման, յամէնայնկեցեր զիս անտի եւ կեցուցեր. կամ յորժամ ասէ մարգարէն յառաւելութիւն ուրախութիւն հոգւոյն՝ ի լիչելն անդ՝ թէ ազատեալ էր յայնպիսի վշտաց. զի որպէս գրէ ողբերգուն. * որ ինչ եղև խոտ ի կրիլ քաղցր ընծայի լիշատակիլ ‖. վասն զի ասէ. * թէշուառութիւնք յորժամ յաղթեն,

,, ի յուշ եկեալ քաղցր թուին ‖ ։

Այսրկորդ՝ մեկնի իբրև մաղթողական՝ հայելով և յապագայն. յոր միտ կամ ասել. մնացարձ արդեօք, թէ յոյնպէս և յորպիսի նեղութիւնս հասուցեր զիս. և ի տագնապիլս իմ յանեղանելի անդունդս տուապանաց՝ ապրեցուցեր զիս. և արդ լիչեա զայս ամենայն ածի իմ. և որպէս արարեր՝ արա և առ յապայն։ Այովին ոչ միայն կամի ի գումն շարժել զածի, այլև սոխակել զնա, և մարդկօրէն խօսելով՝ իբր պարտաւ կան առնել զնա ի սոյն. զի որպէս յընդունելի մեր յայլ զաղերարութիւնս՝ մեք պարտական գտանիմք գոհանալ զնմանէ, սոյնպէս և ի կրել մեր զնեղութիւնս վասն նորա՝ գրեմէ նա պարտական լինի յօգնել և ի փրկել զմեզ. Աւստի ասէ բարսեղ. (ի մեծն. մարկ. գլ. ժգ.) * գիտեա՛ զի յորժամ բարիք ինչ մեզ լինի

,, ցի՝ պարտապանք եմք մեք ցայ. և յորժամ չարչարանք ինչ մեզ լինին՝ ոչ

,, բանք, ածի է մեզ պարտապան ‖ ։

Այսպէս զոր յաւելու ասել. * ի խորոց անդնդոց երկրի ‖. այս բառք ցուցանեն զառաւելութիւնն և զսաստկութիւնն վշտացն՝ յորոց զերծոյց զնա ածի ։ Այս զի ցուցցէ թէ ոչինչ իւիք տկարանայ զօրութիւնն նորա՝ եթէ ի պատժելն և եթէ ի կեցուցանելն յարէ զկնի. և կրկնե-

լով զքոյն իւր ասէ.

ԻՉ. Յաճախեցեալ ի զբօսանիս ես. բազում փերիքաբեղեր էիս. և ի խորոց երկրէն ի գուշակս հաներ էիս։ Ստուգ ի զբօսէն՝ կրկին նշանակութիւն կարէ առնել լինել ասա. մի՝ փոխանակ խոտոց ոգւոյն և զօրհնագործս վշտաց արձակելոց ի զօրութենէն ոյ իբրև փորձ կամ իբրև պատիժ. մինչ գրեթէ ընկղմիլ մարդոյ ի նոսա իբրև ի խորս. և ըստ այսմ կամի ասել. յետ տպերջուցանելոյ զնս յանդգնային նեղութեանց և յամենատագնապ չարչարանաց, յաւելեր հետ գՀետ. զտանջանս խիստս. և տեսեալ զնս ի վարանս անհաւրինս՝ գձագար, և գարբաք ի միխիթարել զնս՝ հանելով զանձն իմ միւս անգամ ի վշտաց անտի։

Երկրորդ՝ առեալ լինի փոխանակ պատասխանութեանն ձայնին զօրութենէ, և ըստ այսմ կամի ասել. որչափ յաճախեաց յիս տագնապ նեղութենէդ և վշտաց, այնչափ և դու յաճախեցեր ի զօրութիս քոյ, այսինքն բազմապատիկ ցուցեր զօրութիւ քով զպատասխանութենէն ձեռինդ, և զգիտելի խնամոյդ, և զայցելութիւն փրկութեդ. որով և միխիթարեցեր զնս. և ի միւսանգամ ի մերձենալս իմ ի խորս անդնդոց, այսինքն ի տագնապ մահու, վերստին հաներ զնս անտի. ցոյց և այժմ աղաչեմ զայցելութենէ քո. յաճախեա և յապրել ի զօրութիս քո։

Այս բան ասի և ի բերանոյ եկեղեցւոյն Հայելով յառաջին հալածանսն, զորս կրեցին հաւատացեալք ի հեթանոսաց՝ յորոց չարչարեցան, և և ի հերետիկոսաց՝ որք եղեն գրունք անդնդոց այսինքն գժոխոց. յորոց ի բանիցն բազումք վտանգեցան և մերձ եղեն իջանել ի նոյն։

Այլն այս ասի և ի բերանոյ մարգկայինս բնութ՝ Հայելով ի տառապանս, զորս կրեաց ի դիւաց, և պարտաւորեցաւ իջանել ի դժոխս. յորում վտանգի եկն ոգին ոյ, և մխիթարեաց զնա, ազատելով զնա ի ծառայութենէ դիւաց, և հանելով ի դժոխոց անտի։ Կարդայսէս ըստ գրելոյ լամբ՝՝. խորոք անդնդոց կոչէ նշանակիլ երիտասարդական երկիւղն և ձախտակողմեան գթեղն, որ է անկանիլ ի մեղս առանիւ չարեաւ. յորոց վերծուցանէ ձեռ գյուսացեալս իւր. իսկ

խորք երկրի կարէ նշանակիլ, խորք ծերութեան, այս-
ինքն վանից կատարելոյն հասակին, և աջակողմեան
գետն, որ է անկանիլ առեալ յաջողութեան, կամ՝ ի
ձեռն անսփառութեան։ Արձակ՝ սոքիմբք նշանակին
ծանր ծանր փորձութիւնք և տագնապիչ առաւապաք.
յորոց փրկ՝ ոճ զսրնասրկ՝ որք ապաւինին ի նա. և
փրկելոյն մեծութիւն։

Յարմարական մեկնութիւն այս բանիք ասացան ի բե-
նոյ յովքայ. որոյ նեղութիւնք եղեն՝ բազում, ծանր,
սաստիկ, զառն և երկար։ Խազում՝ որպէս և յայտ
է, զի արտաքոյ և ի նեղութ բազմօք չարաւ։ Օ՝ծանր,
զի ի մեծ աւուր կորեան ամենայն առաջաւորք նո-
բա, և ի նմանի աւուր մեռան որդիք նորին։ Սաստիկ,
զի սաստանայ չկարացեալ ժուժկալել. Հմմտեքուն նե-
նոբա՝ իբրև էած հրամանն յոյն, անհնարին չարաւա-
ծովք եհար զնա ոչ միայն բորոտութիւն մարմնոյ և
ցաւոք ոսկերացն, այլև նեղբին տագնապմամբ և
ցնորիւք, որպէս լինի մանկտաւք ըմբռնելոց ի հիւան-
դութիւն (յոբ. ի. 5—8։) Զառն՝ զի յայնպիսի տա-
ռապանս ծառայք նորա թողին զնա, նոյնպէս և կին
նորա. իսկ բարեկամք նորին փոխանակ մխիթարել
առաւել և դառնացուցանէին զնա զկծեցուցիչ բա-
նիւք։ Երկար՝ զի թեպետև որչափի ոչ է յայտ թէ
քանի ամք տեւեցին տանջանք նորա, բայց կարգ բանի
պատմութեն (յոբ. ի. 8—13.) ցուցանել զամն ա-
ւելի քան զուէ. քանզի իբր եօթանասնամեայ էր
յորժամ ըմբռնեցաւ ի տառապանս. և յետ տառա-
պանացն եկաց հարիւր և եօթանասուն ամ. յորս յա-
ւելեալ և զամն ութ, լինի ընդ ամենայն երկիցբիւր
քառասուն և ութ ամ. որպէս վկայէ գիրն. (յովհ.
ի. 16)։ Որք թեպետև ի մեծութեան վանական վար-
դապետի գնի երեսուն և ութ ամ, բայց վրիպակ է այդ
գրագրաց. զի բան վանական վարդապետին է այս.
*զի. ամ եկաց ի հիւանդութեան. այսինքն թէ ամն
ութ եկաց ի հիւանդութեան անդ. իսկ գրագիրքն զի իրդ
զ փոխագրեալ ի է, եգեալ են երկ ամ. զոր այլք բաց
գրելով եգեալ են երեսն և ութ։ Այլ որպէս և ի-
ւ՝ յայսպիսի վիճաս գոլով ոչ մեզաս յոբ. ուստի և
յայտարիլն անտի պարգեւս գոհանալոյ զնոյ. (յոբ.

ՀԵ.) որ և ըստ պատշաճի կարէր ասել զառաջինսդ բանդ • * որչափ ցուցեալ ինձ Տէր զուարճալի բաղում և ,, չարչարանս ||։ Արդ մարգարէն յիշատակեալ զայսպիսի բարեբարութիւնս ոչ, միանգամայն և ակն կալեալ՝ յամենայնի զնոսա առնուլ, խոստանայ ոչ միանգամ և ոչ զմին, այլ վասն ամենայնի խոստովան լինելով պատմել զայնս սաղմոսիւք և օրհնուէ. ամէն իրի յարէ զկնի, և ասէ.

ԼԻԳ. Արդ՝ Ես եմ խոստովան եղէց Տէր ՚ի պատարագս[1] ի սաղմոսդ՝ ձայնիբարձ ձայ. սաղմոս սաղմոսի Տէր օրհնութիւն սրբոց խորհրդոց։

Որովհետև մեծ էր յաժարութիւն սրտի մարգարէին օրհնել զինն և գոհանալ զնմանէ, փափաքի կատարել զնոսա պատշաճ իրօք. և նախ ասէ.

Արդ՝ Ես եմ խոստովան եղէց Տէր ՚ի պատարագս[1] սաղմոսդ՝ ձայնիբարձ ձայ։ Կամի ասել. որովհետև ՚ի վիշտս իմ միխիթարեա զիս, և ՚ի խորոց տառապանաց անվհատ հանեա զիս, այսու իսկ ցուցանեա՝ Թէ դու ես Աստուած իմ հնազօր իմ, և ձայնարիւ ասէ իմ. վասն որոյ և ես գայս բարեբարութիւնդ քո (կամ ըստ յն. գձայնարտաւեալ քո) խոստովան եղէց, այսինքն յայտնեցից առաջի քո, և առաջի աստիճանացուն, և գայս պարծիլ ՚ի պատարագս[1] սաղմոսդ. այսինքն ՚ի պատարագեալն և ՚ի յօբինեալն զաղմոսս. յորս խոստովան լինելով զառաքեալսդ քո՝ գոհացայց զքեզն։

Ա. Թեւի Թէ բառդ պատարագս[1] դնի ասա խելա. ժուելՀ ձեռ փրանակ գործեաց պատրաստութիւնդ ՚ի սաղմոսել, այսինքն փոխանակ սաղմոսարանի կամ տաւղի. որպէս ասեանի յԵրք". և յայլս. յոր միա կալ մի ասել. գոհացայց զքեզն նուագարանաւ սաղմոսաց. յոր յաւելու և զաղմոսելն ասելով։

Սաղմոս սաղմոսի Տէր օրհնութիւն սրբոց խորհրդոց։ Կամի ասել. յետ յօբինելոյ զաղմոսս նոքիմբք սաղմոսելոյ քեզ. և զայն՝ օրհնութիւն, այսինքն օրհնելով, կամ ըստ երբայականին և ըստ այլոց Թարգ". օրհնարանաւ, կամ քնարաւ. և ըստ այսմ բառդ օրհնութիւն, որ և անուն գործողութիւն, դնի ՚ի մէջ փոխանակ անուան գործարանի, այսինքն փոխանակ օրհնարանի. որպէս-

սի է քնարն կամ տաւիղն. որով փափաքելը մարգարէն սպասեալ առ Աստ՝ ասէ՝ Լսէ՛ ամէ՛. յօրհնութիւնն յարքեր զքառդ ձեմբէա ասելով՝ Աշխարհա օրհնութիւնք սաղմոս սասցից քեզ Տէր. այլ այս եւս ի նոյն Հայի.

Ա՛արգարէն կոչէ զաստ զԱստ սէր խոյանելի. զի այս պէս սպասէին զնա խոյանելոցիք, առ ի ցուցանել, թէ նա միայն գալոյ Տէր, նա միայն է սրբիչ, այսինքն սրբարար խոյանելի. և թէ նա սրբութիւնք պատուի յիս բայելի և Տէր գալով պատուական զօրս իւր և գյուսացեալս առ ինքն: Ա՛յլ թէ քանի մեծ ուրախութիւնք էր մարգարէին սաղմոսել առ Աստ, յայտ առնել յաջորդ բանիսն ասելով.

Ա՛ստ ՚ի ներքոյ ՚ի ներքոյ: Ա՛յս ոչ ինն է խօսելոյ, որ պարագայն եւս առաջի դնի այսպէս. ցնծացայց, և ցնծասցեն շրթունք իմ յերգել քեզ, ոչ միայն ես ցնծասցեն շրթունք իմ, այլ եւ ամենայն ազգք երկրի կարկ լինելոյ. ի՛ յանասնական աստուածութենէն զրանս կամ զաղանիս. և այս դնի փոխաբերութիւնք. երկրորդ՝ ի քաղցրանալն ի խօսս կամ յերգս. և այս դնի նմանութիւնք. երրորդ՝ ի շարժիլն այնպիսի եղանակաւ, յորում իբրև ի նշանի երևի ցնծութիւնն ներքինն. և այս դնի հետեւութիւնք: (Ոսկ ծիծաղիլն՝ և ժպտիլն է իբր ըստ մարմնոյ միայն. զորմէ ոչ է աստ բանն.) Ա՛պա ըստ առաջին երրեակ հանգամանաց խօսելով՝ ասէ.

Ցնծասցեն շրթունք իմ, յորժամ սաղմոս ասիցեմ ձեզ: Ա՛յո՛ ինքն յորժամ սկսայց սաղմոս ասել, շրթունք բերանոյ իմոյ զօրասցին, և ի ներքին լնութիւնք քաղցրասցին և ցնծութիւնք զեղցին: Ա՛պա և զհոգւոյն կամ զներքինն եւս խօսելով ասէ.

Ա՛յո՛ ինչ՝ Տէր ՚ի ներքոյ: Ա՛ւր անձամբ նշանակի հոգին, ըստ որում է ի մարմնի, և զի ասէ ոչ էառ զայն ի մարմնոյ նորա յանհնարին անձկութիւնն անդ, այսինքն թէ ոչ եթող ելանել ի մարմնոյ, այլ փրկեաց, վասն այնորիկ և նա եւս ցնծասցէ ասէ. որով ոչ ցուցանէ՝ թէ նախ ցնծան շրթունք և ապա հոգին. այլ թէ միանգամայն ցնծասցեն վասն պահելոյ լինելոյ ձեռնտուութեան այ և վասն փրկեալ լինելոյ ի խորոց անդնդոց: Ա՛յս այսպէս է խօսելոյ, որ պարագայն եւս առաջի դնի այսպէս. ցնծասցեն, և

'ի ցնծութիւնէ իմմէ սաղմոս ասացից քեզ Հրեշտակաց ասպա 'ի
և Հոգւով իմով։ Օ այս եղեալ գառնոյ ասպա 'ի
մէջ բերել և զնեզուն. որպէս թէ 'ի յիշեն զՀր-
թուն՝ մնացեալ եր յիշել զայն. վասն որոյ յաւելու։

իբ. Եւ լեզու իմ՝ ղարդարասցէ իւսուցն ղարդարու-
թիւն։

Օ բարեբարութեան այդ, որովք փրկեցաւ մարգարէն՝
զորութենէ և արդարութենէ կուչացայ յայսմ սաղմոսի քա-
զում անգամ. զի եղեն գործք զորութենէ և արդա-
րութենէ նորա. ուստի ասա ևս արդարութենէ իմմանոյ
զնոյն բարեբարութենէն յասելն։

Եւ լեզու իմ՝ ղարդարասցէ իւսուցն ղարդարութիւն։
Ա յսինքն է. ոչ գադարեսցի լեզու իմ զամենայն ա-
ւուրս կենաց իմոց 'ի պատմելոյ և 'ի հռչակելոյ ոչ
միմ ինչ բարիս, այլ զարդարեցուածն քո՝ զորս գու-
ցեր առ իս 'ի պաշտպանելդ քո զիս արդարութենէ, և
զորս ունիս ցուցանել 'ի փրկելդ քոյ զիս զորութենէ 'ի
ձեռաց թշնամեաց իմոց, և 'ի հեռացուցանելդ զնո-
սա յինէն։ Ա մէջ բերեալ ասպա և զժամանակն, յո-
րում ուներ խօսել՝ ասե։

իգ. Ձամանակէ որում յամօր լիցին և ամենայնին ,
նորընծեայն ինձ լոր։

Օ որ եգ 'ի համարն 13. ասա զնոյն դնե իբրև զա-
րիթ գոհանալոյ իւրոյ զնոյ. յասելն։

Ձամանակէ որում յամօր լիցին և ամենայնին, այ նորընծեայն
ինձ լոր։ Կամ ասէ. լեզու իմ օրհնեսցէ զքեզ 'ի
ժամանակին յայնմիկ , յորում ազատեսցես զիս 'ի
թշնամեաց իմոց , որով և յամօթ լիցին նոքա. զի
ուր կարծէին չարիս հասուցանել ինձ՝ բարիս հա-
սուցին. վասն զի եղեն պատճառ պաշտպանեալ լի-
նելոյ ինձ 'ի քէն։

Այս ըստ այսմ բառդ որում՝ դնի փոխանակ բառիս
չորեքտ, կամ ինչ. որպէս թէ եղեալ էր. օրհնեցից
զքեզ՝ չորեքտ յամօթ լիցին թշնամիք իմ։ Ա յս
ժամանակ կարէ հայել և 'ի ժամ մահու՝ յորում յա-
զտիլ Հոգւոյն 'ի բռնութենէ դիւաց ժամանակ առ ած
և ժառանգիլ զնա յաւիտեան։

ՍԱՂՄՈՍ ՃԱ.

Խնդրուած դաւթի վասն թագաւորութեն սողոմո-
նի՝ հայելով՝ ի քո, որ ես յերկնից յերկիր եբեր զօդ,
և արար արդարութիւն և խաղաղութիւն, փրկեալ զազգ
մարդկան. և կարգեաց իւր երկրպագուս զազգս
օտարս զհնդիկս, և զթագաւորս արաբայ և սաբայ,
և ս և Թարսոն և կղզեացս ետ. մինչդամայն և
բանք փառաւորելոյ անուան նորա ընդ ամենայն տե-
ղիս:

Ի սողոմոն սաղմոս ՚է դաւթի:

1 Աստուծ դատաստանս քո արքային տուր, և արդարութիւն քո որդւոյ թագաւորի: 2 Դատել զժողովուրդս քո արդարութեամբ, և զաղքատս քո դատաստանաւ: 3 Ընկալցին լերինք խաղաղութիւն ժողովրդեանն, և բլուրք արդարութիւն: 4 Դատասցէ զաղքատսն ժողովրդեանն, և կենդանի արասցէ զորդիսն աղքատաց, և խոնարհեցուսցէ զուռնայսն: 5 Եւապրեսցէ և ծագեսցէ ընդ արեւ, յաւիտեան յաւիտենից: 6 Իջցէ որպէս անձրեւ ի բուրդ, յաւազ ոռոգանել զերկիր: 7 Ծագեսցէ յաւուրս նորա արդարութիւն, բազում խաղաղութիւն մինչև կատարեսցի լուսին: 8 Տիրեսցէ ևս ի ծովէ մինչև ի ծով. ի գետոյ մինչև ի ծագս աշխարհի: 9 Առաջի նորա հարցին եթովպացիք, և թշնամիք նորա հող կերիցեն: 10 Թարսիսի և կղզիքն տուր պատարագս նմա. Թագաւորք արաբացւոց և սաբայ՝ պատարագս բերիցեն նմա: 11 Եւերկրպագեսցեն նմա ամենայն թագաւորք երկրի. և ամենայն ազգք ծառայեսցեն նմա: 12 Զի փրկեաց զաղքատսն ի հզօրէ. զաղքատ և որ ոչ ունէր օգնական: 13 Ողորմեսցի նա տկարին և աղքատին, և զանձինս աղքատաց կեցուսցէ: 14 Ի շահաւորէիցէ զանձինս նոցա ի չարեաց և ի գործոց անօրինութեան, և պատիւ անուան նորա առաջի նոցա. կեցցէ, և տացի նմա յոսկւոյն արաբացւոց: 15 Եւաղօթիցեն վասն նորա յամենայն ժամ. և ամենայն օրհնեսցին զնա: 16 Եւեղիցի հաստատութիւն ընդ

աղեաց էրէէր. և ՚է վերայ գլխոց լերանց: 17 Յարձրաց
չան պղպեանան պտուղ նորա. ձաղիեաց ՚է չաղատ ՚ին որպէս
խոտ էրէէր: 18 Դղիեայ անուն ՚ին օրհնեալ յատեպեան. պէ
յատաջ չան պարհ է անուն նորա: 19 ՚Ի նա օրհնեացին աղ-
նաց ապգ էրէէր, և աղեաց ապինչ էրանէցեան նմա: 20 ( )էհ-
նեալ ՚ին ՚ձ էրայէլ որ առնէ ափանչելս ղեաց. և օրհնեալ
է անուն ՚ին քո յաւիտեան. լցեալ չատօք նորա աղ
նաց էրէէր. էղիեայ էղիեայ:

ՎՆՈՐԵՆ ՄԱԳՈՒ:

՚Ի սաղմոսն սաղմոս ՚է չորս:

ՊԱՏՄԱՍ ՕՐԻՆԱԿԱՒ ԴԱՒԹԻ ՄԱՅՆ

վերնագիրը ՚է սաղմոս մեր՝ մանաւանդ ՚ի ձեռագիրս. յոմանս սոակ ՚է սաղմոն, յոմանս. սաղմոս ՚է սաղմոն. յայլս՝ որպէս և ՚ի լամք", և ՚ի վարդ". ՚է սաղմոն սաղմոս. յոմանս. սաղմոս ՚է չաւրն չան սաղմոնէ. յայլսում. չան ՚է սաղմոն սաղմոս. յայլսում. * ՚ի կատարած. սաղմոս ՚ի սաղմոն ‖: Լսակ ՚ի քանի մն տպագրեալս. * ՚ի սաղմոն, աղօթք դաւթի ‖: Ա.յլ յեօթն ձեռագրիս գտի ըստ նախակարգելոյդ, այսինքն է ՚է սաղմոն. սաղմոս ՚է չաւրն:

Ա.յս տարբերուլթիւ է և յօրինակս եօթն" և լատ". լեր զի յոմանս գնի. ՚ի սաղմոն սաղմոս ՚ի դաւիթ. և յոմանս սաղմոս ՚ի սաղմոն. և յոմանս՝ միայն ՚ի սաղմոն. որպէս և լեր" միայն լինելոմս, այս է՝ ՚ի սաղմոն, և յայլս այլագգ. ուր ՚ի քաղդ" գնի այսպէս. * ՚ի ձեռն սաղմոնի ասացեալ մարգարէաբար ‖. յոմ. մէ կամեցան ոմանք հաստատել, թէ զայս սաղմոս ասացեալ լեր սաղմոնի վասն քոի:

Ա.յլ հաստատակաց կարծիք է, թէ զայս ասաց դաւիթ ՚ի յեսրն աւուրս իւր, վասն Թագաւորեցուցանելոյ զսողոմոն զորդի իւր. կամ յորժամ Թագաւորեցոյց զնա. որում և երկիր եպագ յանկողնոյ իւրմէ, և ասաց. * օրհնեալ է տէր աստ իսրայէլ որ ետ

,, ինձ այսօր ՚ի զաւակէ իմմէ նաթիլ յաթոռ իմ և
,, աչք իմ տեսանեն ւեզ ‖. (զորմէ տես ՚ի Ջ. գիրս
Թագ" գլ. ա. 33—48)։ Եւ ապա տուեալ նմա զօրհ-
նութիւն իւր՝ ասայ առ ած զայս սաղմոս, զոր գուցէ
յառաջագոյն պատրաստեալն էր վասն նորա. յորում
խնդրէ յիւր, տալ որդւոյ իւրում զիմաստութիւն՝ առ-
նել յաստենայնի զիրաւունս և զարդարութիւն. գուշա-
կելով միանգամայն, թէ զիարդ ըստ խոստանալոյն
ոյ յաւուրս նորա լինելոց էին խաղաղութիւն, և տիրե-
լոց էին արդարութիւն։

Եւ զի յասելն զայս՝ հոյէր յորդի իւր իբրև ՚ի պատ-
կեր մանաւանդ թէ իբրև ՚ի ստուեր Ձլմարտին սո-
ղոմոնի այսինքն քրիստոսի, յայն ուղղէր զաստենայն գուշա-
կութիւն իւր. որպէս և տեսցի յաւուրսիկայդ ՚ի մեկնու-
թիւնէ իւրաքանչիւր բանից սաղմոսիս. վասն զի պարզա-
պէս առեալ՝ անմարթ է միայն ՚ի դէմս սողոմոնի
վերածել զսա. որպէս ասէ և նարեկացին (՚ի բանն
խը.) այլ ՚ի քս։ Հայր միտս է և գաւթի անյաղթ
(՚ի յաւաջաբ. սաղ.) ուր ասէ. թէ հա. սաղմոսն
յորում ասի *իջից որպէս զանձրև ՚ի վերայ գե-
,, մոն ւեզ. (ոչ յարմարի սողոմոնի,) այլ վասն հն
,, է ՚ի գաւթէ ասացեալ։ Եւ ասի սին գրէ և գէոդզ
վարդապետ (՚ի մեկն. եսայ. գլ. է.) յասելն. *հա
,, սաղմոսն՝ զոր ՚ի սողոմոն վերագրեաց, ոչ ՚ի սողո-
,, մոն պատշաճի՝ թէ յաւաջ քան զարև է անուննոյ
,, ա, այլ այնմ՝ որ գեր ՚ի վերոյ է քան զամենայն
,, քնութիւնս։

Յայս և ՚ի սոյն թէպէտ և բազումք ՚ի բաբունեացն հրէից համաձայն գտանին, բայց ոչ կամելով ՚ի վե-
րայ քան ևն մերոյ տարածել ՚ի մեսիայն իւրեանց վե-
րածեն՝ այլ համարելով զնա ըստ մարմնաջելոյ հաճոյից իւրեանց։

Այլ ևս աւելի յօրինելոյ սաղմոսիս յաւաջ քեռկ գաւթի անյաղթ (՚ի յաւաջաբ. սաղ.) և ասէ.
*գաւթի իբրև կամեցաւ շինել տուն անուան ևն ւոյ,
,, առաքեցաւ առ նա նաթան մարգարէ. և ասէ.
,, այսպէս ասէ ւեր, ոչ շինեսցես ինձ տուն. այլ որդի
,, քո՝ որ ելանէ յերանաց քոց՝ խաղաղութիւն անուն.
,, քանզի այսպէս զսողոմոն թագաւորեցուցեն. և դնէ զա-

„ ասաց նորա յաւիտենական. որ է քո. զայս լուեալ
„ դաւթի՝ նուագեաց զսաղմոսն ի վերայ ժամանա-
„ կաւոր որդւոյն, որպէս ի վերայ մշտնջենականի. և
„ անձրև ի վերայ գեղման զխաղաղ հերուեթինն սողո-
„ մոնի ասաց ||:

Բ Ա Ն Ի Ե

Ա Ն Ա Ն Ի Ա Ն Ի Ն

Իրաւունքն քահանայական նշանակութիւնք ի գործ
ածի. բայց աստ առեալ լինի փոխանակ այնպիսի կա-
րողութեան կամ այնպիսի իշխանութեան, որով ոք վարի
ընդ այլս ըստ օրինաց՝ մանաւանդ ի դատելն։ Այն-
պէս և բառս արդարութիւնն՝ բազում օրինակաւ վա-
րի, բայց աստ դնի փոխանակ այնպիսի առաքինու-
եան կամ այնպիսի կարողութեան, որով ոք առնէ զի տայի
իւրաքանչիւրոց այն ինչ որ իւրն է, մանաւանդ յատ-
նեալն զդատաստան։

Ո այսոսիկ խնդրեր դաւիթ յայ տալ որդւոյ իւրում
ի թագաւորելն. և խնդրեր իմաստութիւն. վասն զի
այլ իմաստուն զայն խնդրէ վասն որդւոյ իւրոյ, որ
էցէ նմա քարի ըստ վիճակի նորին, և ըստ պաշտա-
մանն. արդ որ նաեւ թագաւոր՝ հայելով ի վիճակ և
ի պաշտօն թագաւորութեանն էիք նմա մեծագոյն քա-
րի, բայց եթէ ունիլ յայ զայսոսիկ ձիրս, այսինքն
զիրաւունս և զարդարութիւն, որով կարասցէ ուղիղ
զեկավարել զժողովուրդ իւր. ապա քանզի ի վիճակ
թագաւորութեանն վերացոյց դաւիթ զորդի իւր զսողո-
մոն ըստ քանի ոչն, խնդրէ վասն նորա յայ տալ զայ-
սոսիկ ասելով։

Ո՛ձ չէրաւնա ոք արդեօք փո՛ր։ Կամ ասել. դու ա՛ծ՝
որ նախախնամօղդ ես ամենայնի, տո՛ւր որդւոյ իմում
նորատապատ արքայիս սողոմոնի զիրաւունս քո։ Կուր ոք

պնեալ խնդրէ տալ ջնջաւուն ոչ զմարդկային, այլ զքոյդ տուր ստղոմանի զայնպիսի երաւունս՝ որպիսի է քոյդ՝ ուղիղ, արդար, իմաստուն, ևն. կամ տուր նմա զչնորհս առնելոյ զնջաւուն ըստ հաճոյից քոց և ըստ օրինացդ։ Կամելով ապա հաստատապոյն առնել զնոդիսն իւր՝ յաւելաւ ասել։

Ն՝ ջարդարութիւն ո՛չ ոդիսոյ նախատրէ։ Ո՝ ստղոմանն զորդի իւր՝ զոր արքայ կոչեաց՝ աստ կոչէ որպէս թագաւոր. և զայս առնէ վասն երկուց. մի՝ առ՛ի ցուցանել՝ թէ նա իրաւամբ նստի յաթոռ արքայուէ, որով հետև դոլով որդի արքայի, է ժառանգ արքայութեանն։ Երկրորդ՝ առ՛ի ցուցանել թէ որովհետև արքայ է և որդի արքայի՝ ծնեալ յարքայուէ և նստեալ յաթոռ թագաւորուէ՛ի ներկայուէ հօր իւրոյ, արժան է ունել նմա զայնպիսի կատարելութիւն՝ որք էին յարմար այնպիսուն այսինքն արդարուն գերապոյն. վասն որոյ ազաչէ ասելով. տուր զարդարուէս քո որդուդ իմում ստղոմանի, քայց ոչ զայնպիսի որ յաչս մարդկան և եթ երևելոյ լինիլ արդարութիւն, այլ զայնպիսի զոր դու ինքն համարիս ձշմարիտ արդարուէն. ապա մի զմարդկայինն, այլ զքոյդ տուր նմա զայնպիսի արդարուէն՝ որպիսի է քոյդ՝ աննենդ, անսուտ ևն. կամ տուր նմա զչնորհս քո՝ զի կարասցէ դատել զարդարութիւնդ և իրաւամբք ըստ դատելոյ քո արդարութիւնդ. վասն որոյ յարէ զկնի և ասէ։

ը. Դատել զժողովուրդս քո արդարութիւն և զաղքատս քո իրաւամբ։

Ա՛յս բան ի քայլատրուէն դիտաւորուէ վերոյ գրեալ բանիցդ, ՚ի ցուցանել թէ առ ինչ վախճան առաց էր ածծ ստղոմանի զնջուաւունս և զարդարութիւն. եթէ զի այնու կարիցէ ծառայել օգտի ժողովրդեան նո. վասն զի Թագաւորն ի վասն օգտի ժողովրդեան, և ոչ թէ ժողովուրդն վասն օգտի Թագաւորի. արդ Թագաւորն լինի օգուտ ժողովրդեան՝ ՚ի բարուոք տրնաեալ անդ զնջութիւնն և յաւէտ ՚ի դատել զարդարութիւնն և իրաւամբք. զայս յայտնի դիտեալ աբեսաղամայ՝ տալին որսայաւ զսիրտ բոլոր ժողովրդեանն.

(որպէս որոշ և յայտնի գրի՛ւ ի՛ք գիրս Թագ". ԺԶ. 1—7)։ Ա՛յսու որով և պաւիք յետ խնդրելոյ յայ տաւ որդւոյ իւրում ստղոմոնի զիրաւունս և զարդա րութի՛ւն, ի մէջ բերել և զայն՝ Թէ զայս խնդրէ վասն օգտի ժողովրդեան ի դատել նորա զնոսա. վասն որոյ ասէ։

Դարձեալ ջժողովուրդս չոր արդարութի՛ւ, և կաղչապս չո էրա՛ւմէ։ Որպէս Թէ ասէր. տո՛ւր ստղոմոնի զմեծ զայս ընդհա քո, այսինքն զատարգևս իրաւանց և արդարու Թի՛ւ, զի նոքիմբք կարասցէ ուղիղ դատաստան առնել ժողովրդեան քում իսրայէլի։ Եւ քանզի յուղիղ դա տաստանի միշտ պարտի կալ արդարութի՛ւ, նախ ի՛ հաստարակի խօսելոյ ասէ, դատել զժողովուրդս քոյ արդարութի՛ւ՝ առանց աչառելոյ և առանց ի՛ մի կողմն հակելոյ վասն նուրոյ օգտի. և ապա յաղքատս ընդու ցանէ զբանն ասելով, և զաղքատս քո իրաւամբք. որու կամի ասել. զգրկեալս և զտառապեալս զայրիս և զորբս՝ որք կան ի՛ ժողովրդեան քում, դատեցէ յաւէտ իրաւամբք քան արդարութի՛ւ. այսինքն յաւէտ կանայելով ըստ իրաւանց, քան վարելով ըստ խստու Թի՛ւ վրէժխնդիր արդարութի՛ւ։

Օ՛գայ խնդիր դաւԹի յիրաւի կատարեաց ա՛ծ ի՛ ստ ղոմոն. մանաւանդ զի և նա ինքն զսոյն խնդրեաց յայ. և ա՛ծ եա՛ ետ նմա զայս առատուԹի՛ւ առ ի՛ առ նե՛լ զիրաւունս և զարդարութի՛ւն. զորոյ զառաջինն դա տաստանն լուեա՛ ժողովրդեան ասէիցան. որպէս գրի՛ (Գ. Թագ". Գ. 11 — 28.) յաւելն. * Եւ լուաւ ա ,, ռեղային իսրայէլ զդատաստանն զոր դատեաց ար ,, քայ. և զահի հարան յերեսաց արքայի. զի տեսին ,, Թէ իմաստութի՛ւն ա՛ստ է ի՛նմա առնել իրաւունս։

Ա՛րդ դաւԹի մարգարէ զսկզբնաւորութի՛ւն սաղմոսիս ելեալ վասն որդւոյ իւրոյ ստղոմոնի իբրև զստուե րագրութի՛ւն ինչ, հոգւովն խօսի վասն մեծի երկնաւոր արքայի՝ այսինքն վասն քո՛ւ որոյ ստուեր էր ստղոմոն. գիտեալով Թէ ի գալ քո՛ւ յաշխարհ, և ի Թագաւո րել նորա ի վերայ իսրայէլի իբրև որդի Թագաւորին դաւԹի ըստ մարմնոյ՝ տալոց է նմա հայրն երկնաւոր զամենայն իշխանութի՛ւն առնել զիրաւունս և զարդա րութի՛ւն. ըստ որում վկայեաց և նա ինքն ասելով.

* զամենայն դատաստան եւ որդւոյ իւրում ||. և թէ
* իշխանութիւն եւ նմա դատաստան առնել ||. (յովհ". ե. 22 — 30):

Այլ այս իշխանութիւն դատելոյ ոչ ամփոփի սոսկապէս ի դատաստան հանդերձեալ կենաց. այլ և ի դատաստան յայն՝ զոր արար քո ի քում իւրում յաշխարհի՝ ազատելով եթէ զժողովուրդ իւր զիսրայէլ և եթէ զաշխարհս ամենայն զհեթանոսս՝ յոտից անտի ջարդէ ի սատանայէ. ըստ որում և ասաց. * ի դատաստան զայսմանէ զիշխանն զհեթանոսաց՝ յոտից անտի ջարդեն զնոսա ||. (յովհ. ժբ. 39): Ուստի ոչ միայն զհինոյ հանդերձեալ էր զհետ գալ այսր, յայսմ առնէ մարգարէն ասելով:

Ա՛ոջն լերինս վերին վնասաղարտութիւն ծողովրդեան. և բլուրս զարդարութիւն:

Ածամեծս կամելով յայտնել մարգարէին՝ զայսպիսի նմանութիւնս ի միջ բերել. և փափաքելով զաւօղսն զարթուցանել՝ ահեղութիւն իմն խօսի յասելն:

Ա՛ոջն լերինս վնասաղարտութիւն ծողովրդեան, և բլուրս զարդարութիւն: Երամբք և բլրովք իմացեալ լինին աստանալք ընտ նկարագրին քննակիւք լերանց և բլրոց պաղեստինոյ, այսինքն են իսրայէլացիք, զի որովհետև կողմանք պաղեստինոյ՝ յորս քննակէին նոքա, լցեալ էին լերամբք և բլրովք, զլերինս և զբլուրս ի միջ բերէ. և Ճարտասանական ձևով խօսելով՝ զտեղիս փոխանակ տեղւականաց դնէ, այսինքն փոխանակ քննակչացն:

Ըստ այսմ առեալ՝ կաւն ասել ի դատել Թագաւորին սողոմոնի զժողովուրդս քո արդարութիւնք և իրաւամբք՝ առցեն լերինք և բլուրք զխաղաղութիւն և զարդարութիւն, և տացեն զայն ժողովրդեան. որ է ասել. գտցեն այն ժողովուրդք զխաղաղութիւն, և վարեսցին արդարութիւն. քանզի արդարև յաւուրս սողոմոնի ի խաղաղութեան կային որդիքն իսրայէլի, զի և ինքն սողոմոն եղև խաղաղութիւն իսրայէլի ըստ խոստանալոյն ոյ առ դաւիթ, թէ * Ա.Կա ծնցի քեզ
,, որդի, և նա եղիցի այր հանգստեան, և հանգուցից զնա յամենայն թշնամեաց շուրջանակի, քանզի
,, սողոմոնն անուն է նորա. և զխաղաղութիւն և

„ զհանդարտութիւն տայ՝ ի վերայ իսրայէլի յաւուրս
„ նորա ‖ . (ա . Մնաց . իբ . 9) :

Ա.յս խաղաղութիւն սակաւ էր և աւժամանակեայ .
և էր օրինակ այնր խաղաղութեանն զոր արար Երկնա-
ւոր արքայն սողոմոն՝ բնակչացն լերանց և բլրոց ,
այսինքն երկնաւորաց և երկրաւորաց , հեռաւորաց
և մերձաւորաց . վասն եղև խաղաղուն մեր. (եփես".
բ . 14 — 18 : յովհ". ժդ . 27 . ևն :)

Ըստ յարմարական մեկնութե , լերինք և բլուրք՝ յոր-
կանգնեալ էին կուռք , առին զխաղաղութի և զար-
դարութի՝ յորժամ կանգնեցան ՚ի նոսա տաճարք և
վանորայք , և բնակեցան Ճգնաւորք և կուսանք :
Ըստ փոխաբերական մտաց՝ լերամբք լմացեալ լինին
աստ իշխանք վերինք , և բլուրք իշխանք ստորինք ,
կամ հասարակ ժողովուրդք . յոր միտ գրի ՚ի մարգա-
րէութիւն միքիայ. (գ . 1) * լսարծուք զայս զոր ասաց Տր.
արի և դատեաց ընդ լերինս , և բլուրք լսեցեն ձայ-
նի քումմ ‖ : Ըստ այսմ լմացեալ , սուղին այսու խնդ-
րէ յայ մարգարէն տալ ոչ միայն արքայի , այլև իշ-
խանաց՝ մեծամեծաց և փոքունց զկրաւունս , զի ա-
րացեն արդարութի ժողովրդեան , և այնու լինին
նոցա պատճառ խաղաղութե . զի խաղաղութին է
գործ արդարութե . ըստ այնմ, (եսայ . լբ . 17 .)
* Եւ եղիցին գործք արդարութե խաղաղութի , և
կալցի արդարութի զհանգիստ ‖ :

Եւ կամ ընդ հակառակն՝ լերինք այսինքն իշխանք
ունիցին ՚ի մէջ իւրեանց զխաղաղութի վասն ժողո-
վրդեան . և բլուրք այսինքն ժողովուրդք արասցեն
զարդարութի . վասն զի յորժամ իշխանք ունին խա-
ղաղութի ՚ի մէջ իւրեանց , ժողովուրդք դիւրաւ
գործեն զարդարութի . այսինքն դիւրաւ և յաջողու-
թի պահեն զօրէնս , որով տիրէ խաղաղութիւն յա-
ւիտեան :

Ա.յս խաղաղութի իշխանաց (զոր յիշէ աստ մարգա-
րէն) հայի ՚ի խաղաղութին յայն , զոր աւետարանե-
ցոց էին հրեշտակք ՚ի յերկինից . և զոր առնելոց էին
առ ազգս մարդկան առաքեալքն քրի և աշակերտք
նորա ՚ի քարոզել նոցա զարդարութի , և արդարու-
թի՝ հաշտեալ ամենեցուն զխաղաղութի ըստ կան-

խազուսակ բանիցն եասցեայ յասել Նոցա. * իբրև զի
,, գերեցիկ են ի վերայ լերանց ոտք աւետարանչի
,, Համբաւուն խաղաղութեան՝ իբրև աւետարանչի բա
,, րութեան. զի լսելի արարից զքրկութեան քո ասել
,, ցսիոն, Թէ Թագաւոր քեզ ՚ած. զի ձայն պահապանաց
,, նոց քոց բարձրացաւ և ի նմին բարբառ առ Հասա
,, րակ ցնծացեն. զի գէմ յանդիման տեսցեն զժա
,, մանակ՝ յորում ողորմեցաւ աՀր ամենեցուն ի երկինք գո
,, չեացեն աւետարկեալ Հանդերձ երուսաղէմի զցնծու
,, թիւն, զի ողորմեցաւ նմա Տէր. և փրկեաց զերու
,, սաղէմ՝ ‖ . (Եսայ. ԺԲ. 7 — 9 : և Նաւում. Ա.
15 :) Այս դարձեալ նշանակի սոքիմբք խաղաղութիւն
և արդարութիւն իւրաքանչիւր եկեղեցեաց, որոց զմե
ծամեծն ըստ լուիչ՚ լերանց նմանեցուցանէ, և զփո
քունն բլուոց. զի սոքա առին զխաղաղութիւն ժողո
վրդեանն ՚ած, այսինքն իսրայէլացւոց, և գտին զար
դարութիւն ՚ի վնասայն որ յօրինաց անտի էր, այլ
զքրիստ, որ ի Հաւատոց. վասն որոյ թէպէտև զխա
ղաղութիւնն յաւէտ ասէ՝ ժողովրդեանքո, բայց զար
դարութիւն զայսպիսի ինչ ոչ գրէ :

Եւ ոտ նմանաբանութիւն՝ լերամբք և բլուրովք իմացեալ լինին բարձրութիւնք և մեծութիւնք խաղաղութիւն և արդարութիւն. յոր միտ կամի ասել. յաւուրս սորոմոնի բարձրացան յոյժ և մեծացան առ ժողովուրդն խաղաղութիւն և արդարութիւն. կամ ըստ կարգի չարադրութեանն ասացից. խաղաղութիւնք և արդարութիւնք այնչափ մեծացան և բարձրացին յաւուրս սորոմոնի, մինչև լինել նոցա իբրև զլերինս. ըստ որում՝ երե փառնակ ասելոյ՝ ——չէն դնի էՀ—— (մեռ ի էՀ—ոչէ, էՀ—ձէ) այսինքն ամբարձցէն, կամ բարձրացուսցեն. և այնու իբրև Թէ լինելով լերինք խաղաղութեան՝ զեղուցան ժողովրդեան զխաղաղութիւն, և իբրև բլուրք արդարութիւն հոսեսցեն զարդարութիւն :

Այս նմանութիւնք չեն ոտար յոճոյ մարգարէին. զի նա որպէս այլուր զարդարութիւն ոչ և զիրաւունս նոցա կամելով բարձր և մեծ ցուցանել՝ լերանց և խոշոց նմանեցուցանէ. (սաղ. լէ. 7.) սոյնպէս և ոստ զմեծութիւն այնր խաղաղութեան և արդարութեան՝ զոր տալոց էր ՚ած ի ժամանակս սորոմոնի, մանա-

ասեղ ՚ի ժամանակս քոյն, ընդ լերանց և ընդ բլուրց լսել, ։

Ա.Յոան նմանաբանութիւն նշանակի դարձեալ ընդհանրական ծառայութիւն խաղաղութեան և արդարութեան. և ըստ այսմ բառիդ լերինք և բլուրք ոչ այլ ինչ յայտնին ասա՝ բայց եթէ յայսմ առնել զառաքելսն խաղաղութիւն և արդարութիւն. որպէս թէ եդեալ էր. բոլոր աշխարհ լցցի խաղաղութիւն և արդարութիւն. և այնուամենայնի խաղաղութիւն և արդարութիւն, մինչև երեխել թէ նաև լերինք և բլուրք ՚ի նոյն ցնծան, և զնոսն ասն ժողովրդեան։ Ա.Յս տարաշ խօսից նմանի և այնմ, զոր դնէ յովէլ (գ. 18.) յասելն. * Լինի եղիցի յաւուր յայնմիկ բղխեսցեն լերինքն գաղցրութիւն, և բլուրք յորդեսցեն կաթին ։ (տես և ամովս. թ. 13)։

Ա.Ս յասելն ասա՝ լերինքն առցեն զխաղաղութիւն, և բլուրք զարդարութիւն, ոչ ցուցանել զաճախանութիւն խաղաղութիւն յարդարութիւն, որպէս թէ զմին առցեն լերինք, և զմիւսն բլուրք. այլ թէ ամենեքին առցեն զխաղաղութիւն և զարդարութիւն, ապա թէ ոչ՝ չէ հնար կալ և ոչ միւսն, զի եթէ խաղաղութիւնն իցէ ձգմարիտ, արդարութիւն պահի, և եթէ արդարութիւն իցէ ձգմարիտ, առաքնորդէ ՚ի խաղաղութիւն։ Ո այս եգեալ մարգարէին, կամելով ասա ցուցանել եթէ հաստատութիւն այսր խաղաղութեան և արդարութեան հիմնի յայն՝ զոր ասաց, այսինքն ՚ի առնելն զերկաւնսն, և յուղեղն զդատաստան, յարն զկնի և ասէ։

ՀԵ. Եւ եղիցի ազգաց ծողովրդեան, և հեթանոսաց ազգաց անանց, և խնդրեցեսցեն զերեսս անանց, և խնդրեցեսցեն զմեծարութեանս։

Ա.Զքաջաց ժողովրդեան ասէին նոքա որք ՚ի միջ ժողովրդեան անարգք երևին, և վասն անարգ երևելոյ արհամարհին, և ոչ զիւին ՚ի գործառութիւն այսինքն ՚ի միծատանց և յամբարտաւանից, մինուանդ եթէ այն ազգաքաջ իցեն որդիք անանց։ իսկ եթէ կայցեն խնամատուն Թագաւորք և արդարակրօն դատաւորք, որք բարեաք ձանաչելով զառաքեալսն այնպիսեաց արդարութիւն դատեսցեն, ազգաքաջ լինի դիւք, և ամբարտաւանից սանձ, և այնու սիրի ՚ի միջ ժողո-

վըրդեան այն արգութեն և յորդի այն խաղաղութեն՝ զոր ընծայեցոյց լերմոց և՝ բլրոց։ Յայս ակնարկե-

լով ասէ ։

Երթա՛ արացէ աղտատոյ ծաղրըդեան. և ՝ի ՛ետոյն ըզդէմ անանից, և խոնարհեցուսցէ զամբարտաւան։ Այս բան Հայելով յառաջին և յերկրորդ համարն մեկին այսպէս. տուր արքայի զիմաստութեի՛ զի իրաւ արասցէ, այսինքն տեսեալ թէ մեծատունք զրկեն զաղքատս, և ամբարտաւանք նեղեն զորդիս տնանկաց՝ տացէ իւրաքանչիւրոց զիւր իրաւունս, իբր զի զաղքատն զերծուսցէ՛ի զրկանաց, և զմեծատունն նուաստեսցէ, զորդիս տնանկաց սփոփեսցէ, և զամբարտաւանս նկուն արասցէ ։ Կամ համառօտիւ ևս. այնպէս կառավարեսցէ՛ զի աղքատք չանգիտեն, և զրկողք պահասեսցին. քանզի այս է յատուկ պաշտօն իմաստուն թագաւորի, և արդար դատաւորի ։

Իսկ եթէ այս բան Հայեսցի՛ ի համարն ՅՀ, մեկինի այսպէս. ՛ի տիրել խաղաղութեե՛ն և արդարութեան, սակաւք ինասցեն նուաճօղք աղքատաց և տնանկաց. ուստի և թագաւորն սակաւ աշխատանօք դատեսցէ զաղքատս ժողովրդեան ՛ի զրկողաց՝ որք կարեն գտանել ՛ի մէջ այնչափ բազմութե՛ն ժողովրդեանն. սոյնպէս և դիւրին լինի նմա փրկել տնանկաց և աղքատաց ՛ի ձեռաց չարչարողաց նոցա, և զչարչարօղսն դիւրաւ նուաճել։ Ա՛ արգասն տնանկօք իմանալ զանտունեան. որպիսի՛ էին՝ ասէ աբրահամ, իսահակ, և յակոբ, որք չունէին տուն. զորդիս սոցա ասէ կեցուսցէ՛ ՚ած, և զհարստահարօղս նոցին խոնարհե-

ցուսցէ ։

Այս բան հայլի միանգամայն և ՛ի բարեգթութիւն ՚ած. զոր առ ամենեսեան ցուցանէ և առ ամբարտաւանս, խոնարհեցուցանելով զնոսա ՛ի զգաստութե՛ն. որպէս արար ընդ նաբուգոդոնոսոր, ընդ մանասէ, ընդ պօղոս, և ընդ այլս բազումս ։ Կատարի՛ն եղ կոյս սպանիացի՛ վասն մեծագոյի լինելոյ և գեղեցկի՛ կոյ՛ , ամբարտաւանեալ լինէր, և առ ամբարտաւանութե՛ն ասէր. ոչ ոք գտանի՛ որ իցէ արժանաւոր առնուլ զիս յիւր հարսն, բայց եթէ թագաւոր ոք իցէ կամ թագաւորաւն. և որ միանգամ հրաւիրէր

զնա ՚ի հարսնութեն, զայս պատասխանէր ։ Յաւուր միում զգեցեալ շքեղազարդ հանդերձս ՚ի սենեկի. և եւթե անդ զնաչէութեն մի, ունկնդրով ՚ի վերոյ գրեալ · * յո նազովբեցի Թագաւոր հրէից ։ ՚Ի հայիլ կատարնեակ յերեսս յոն՝ խոսեցաւ յո ՚ի սիրտ նորա այսպէս՝ ասն Թագաւոր և Թագաւորացն ։ Այսմէն իմանալի ձայնիւ խոնարհեցաւ կատարնէ, և վառեցաւ ՚ի սէր փեսային յոն. եթող զամենայն զնաւ աչխարհի, և եմուտ ՚ի կարգ կարմելեանց՝ որ նորոգեալն էր ՚ի ծերն Թեբեզեայ. և կացեալ անդ սրբութեն՝ կուէցաւ կատարնէ յոեան ։ Այնպէս խոնարհեցոյց ՚որ և զայլ բազում ամբարտաւանս, և որք ոչ խոնարհեցան, ցրուեաց և կորոյս ։

Ա.ԱԼ այս առաջիկայ բան ուղղակի հայի ՚ի դէմն քոի, որ իբաւ աբար աղքատաց ժողովրդեան, այսինքն ազգի մարդկան, մանաւանդ հեթանոսաց, որք էին ագգաւոր և կարօտք իսրայէլի. և զայս առնելով կեցոյց զորդիս մնանկաց, այսինքն զորդիս մանկաց. եալ նախատեցիցն ագամայ և եւայի (գաղ·՚ե· 31·) և զամբարտաւանն սատանայ և զդևս նորա նուաճեաց իսպառ (ա·յովհ·՚ե· 8 և ՚ը· 44 ։ զուկ· ժա· 21։) Այս օրում գուշակեաց և եսայի յասելն. (ժա· 1 — 5·) * արասցէ իրաւունս անանկին, և ,, յանդիմանեսցէ զխոնարհս երկրի · · · և հոգւով ,, շրթանց իւրոց սատակեսցէ զամբարիշտս, և եղի ,, ցի արդարութեն ածեալ ընդ մէջ իւր ։ Ա.ԱԼ Թէ օրբան էր սեւոդութեն իշխանութեն այսը Թագաւորի, յայտ առնէ ՚ի յաջորդ համարն ասելով ։

Ե. Պաշտե և ճառագե ընդ արեւս՝ յառաջ քան զլուսին ապրել ցհետ ։

Ակիզբն առնէ աստ մարգարէն փոխել զգիտութիւն սեռութեն բանին, գարձուցանելով զայն պարզագոյս ՚ի դէմն քոի, զի զոր ինչ ասաց ցայս վայր՝ ըստ նկարագրին հայէր յանձն սողոմոնի, և խորհրդաբար ՚ի քո, իսկ աստ և անդր զոր ինչ ասէ, ըստ նկարագրին հայէն ՚ի քո, և նիւթապէս ՚ի սողոմոն. զի Թէպէտ վասն սողոմոնի խօսի, բայց ոչ յանձն սողոմոնի՝ այլ յանձն քոի. զի յայտ է Թէ ոչ երկաց և մեաց սողոմոն

ընդ արեւու յազգէ մինչև յազգ ցյաւիտեան. ուստի ոչ յանձին նորա ձչմարտի այս, այլ ի քս. որպէս և յասելն (ի սաղ. ՃՀ. 37). * զուակ նորա (այս,, ինքն զառաքեալն, որ այն ինքն է սոդոմին) ,, յաւիտեան կացցէ, և աթոռ նորա որպէս զարե,, գաւն առաջի իմ, որպէս զլուսին զի հաստատեալ ,, է յաւիտեան վկայ հաւատարիմ յերկինս ՃՀ. ‖ (և ի ՃՀ. Թագ". է. 16. ՃՀ.) այս քանք և այլ սոցին նման ասացուածք թէպետև զսոդոմնեայ ասին անդ, բայց ոչ հայելով յանձն սոդոմնի, այլ յանձն քրի։

Վ.պա և ասաւ յայս միտ խօսելով ասէ։

Վ—ՅՁԵ Ե ՆՈՅՆ ԸՆԴ ԱԲՐԱՀԱՄ՝ ՅԱՄԱՌ ՀԱՆ ԼՈՒՏԻՆ ԱՊՔԵ ՊՆԱԼ ՅԱՊՔ։ Ի.այս հաւաստմամբ ցուցանէ զանդորուձի Թագաւորութեանն սոդոմնայի՝ ի քս մինչև ի կատարած աշխարհի, այսինքն մինչև ի սպառիլ ժամանակի, կամ որ նոյն է՝ ցուցանէ տեւել յայնչափ ցորչափ տեւէ ժամանակ աշխարհի որ արեգականմբ և լուսնիւ չափի. որով և միտ բանին լինի այս. ցորչափ տեւէ արեգակն և լուսին՝ տեւեսցէ և Թագաւորութիւն սոդոմնայի, կամ տեւեսցէ սոդոմնի ի Թագաւորեն իւրում, ուր յիրեքեան՝ այլ ի ձչմարիտն սոդոմնի, այսինքն ի քս։

Ի.ւ առ բացատրելոյ զայս տեւողութիւն ի մէջ բերէ նաև զտեւողութիւն անընդհատ շարունակութեան ազգաց, ասելով ազգ մինչև յազգ, այսինքն ցորչափ լինիցի ազգ զկնի ազգի՝ մինչև ոչ ևս գալ այլոյ ազգի. որ է ասել. ցորչափ կայցէ ծնունդ ի վերայ երկրի, կացցէ և այն Թագաւորութիւն. և զի ի գադարիլ ժամանակի՝ գադարի և ծնունդն, վասն որոյ նոյն լինի ասէնն՝ մինչև ի գադարիլ ժամանակի, և ասէնն՝ մինչև ի գադարիլ ծնունդոց. վասն առաջնոյն եդ զտեւել արեգական և լուսնի՝ որոց չարժումն է չափ ժամանակի. իսկ վասն երկրորդին եդ զտեւէնն ազգաց մինչև յազգս։

Ի.յլ այս ասացուած՝ յազգէ մինչև յազգ՝ խորհրդաբար ցուցանէ Թէ Թագաւորութիւնն քան որ ստուերաբար երևէր յազգն իսրայէլի՝ հաստատեցաւ յազգս հեթանոսաց. և զի սոքա օրինակին ի լուսին՝ ասէ յառաջ քան զլուսին, այսինքն յառաջ քան զԹագա-

ասել նորա ի հեթանոսս. և ապա ի դառնալ նոցա
ի վիճակ լուսաւորութեանն արեւու՝ կացցէ և մնասցէ
ընդ նոսա մինչև ի կատարած աշխարհի։

Ա. Սաստիօք Հայելով ի կարգ շարադրութեանն այսր բնա-
բանի՝ երկու ինչ կան քննելի. առաջինն է՝ այն զի
յասէն՝ ընդ արեւու, կամ որ նոյն է մինչև ցտեւել
արեւու և լուսնի՝ այսու ոչ ցուցանի թէ արեւն և
լուսին ունին տեւել այսչափ ինչ ժամանակ, և չէա
այնուրիկ ոչ էս. այլ թէ շարժումն արեւու և լուսնի՝
յորմէ պատճառի ժամանակն՝ տեւէ մինչև ի կատա-
րած աշխարհի, և չէա կատարածի աշխարհիս շար-
ժումն նոցա դադարի. բայց ինքեանք մնան յաւիտեան
անասպան։

Վարձեալ յասէն՝ մնալ ընդ արեւու կամ յապդե
մինչև յապդ, քառքդ ընդ՝ և ինչ՝ ոչ ցուցանէն
թէ չէա այնուրիկ ոչ էս մնասցէ իշխանութեանն քոյ,
այլ թէ ոչ մնասցէ ընդ շարժմամբ արեւու ի կատա-
վարութեանէ երկրաւորաց կամ զհնուորեալ եկեղեցւոյ.
զի ոչ էս գոլ յայնժամ շարժումն արեւու, և ոչ էս
զհնուորեալ եկեղեցի, այլ եկեղեցի յաղթանակող.
ուստի և այն կատարածութեանէ՝ որ տեւէ ընդ արեւու և
ընդ լուսնի, չէա կատարածի տեւեսցէ ի վերոյ քան
զարեւ և քան զլուսին յաւիտեան։

Ա. յամ՝ ձա քեզ օրինակ զայն, զոր եգաք ի սաղ. ՀԷ.
18. ասէ քոյ ցառաքեալսն. * և աշխատիկ էս ընդ
ձեզ եմ զամենայն աւուրս մինչև ի կատարած աշ-
խարհի ։ (մատ. ԻԸ. 20.) ուր յայտ է թէ այս լի-
նելս ընդ նոսա մնածի ըստ կատարածութեանէ, որ
չէ երկրի. բայց այսու ոչ ցուցանի՝ թէ ոչ էս լինի ընդ
նոսա չէ երկինս չէա կատարածէ աշխարհիս, այլ թէ
ոչ լինիցի այնու օրինակաւ՝ որով էր չէ երկրի, այլ չէ-
բազանցութեամբ ինչ յոյժ։

Երկրորդ քննելին է այս, զի մարգարէն ի չէշէն
զարեւ՝ ասաց՝ ընդ արեւու. իսկ ի չէշէն զլուսին՝ ոչ
ասէ՝ ընդ լուսնի, այլ յառաջ քան զլուսին. որով
թէպէտ և կարէ խմացեալ լինել տեւէն ի յաւիտե-
նից յառաջ քան զառաջնումն լուսնի, որպէս մեկնէ
Լամբ՝, սակայն եթէ ի նեբքին միտս նայիցիմք, այս
էս զնոյն նշանակէ ասա. զի խօսի համեմատութեամբ

արեւու որ է անփոփոխ 'ի լուսաւորութենէ, ուսանի և ինայն ընդ արեւու՝ նշանակէ ինալ անփոփոխ ընդ անփոփոխութենէ նորա, կամ ինալ միշտ ցոլտուի ինայ արե։

Լոկ լուսինն գոլով փոփոխական՝ կայն և ինայն ընդ լուսնի ոչ ցուցանէ ինչ կատարելութենէ. բայց կայն և ինայն յառաջ քան զլուսինն ցուցանէ կալ և ինալ ընդ ամենայն ժամանակս, յորս յառաջէ փոփոխիլն լուսնի մինչև հասանել ցայն ժամանակ, յորում ոչ ևս լինի նմա փոփոխել. և ըստ այսմ կամի ասել, կացցէ և ինայցէ ցոլտուի փոփոխեացն լուսնին, կամ կացցէ և ինայցէ յառաջ քան զայն աւուրսն է լուսնի, յորում նա ոչ ևս փոփոխեացի. կամ որ նոյն է. կացցէ և ինայցէ յառաջ քան զանփոփոխութենէ լուսնի մինչև 'ի կատարած աշխարհի. զոր և յայտ առնէ 'ի համարս. 7։ Ո՞յսոսիկ առաջի եդեալ մարգարէին՝ մնալի յայլ ևս խօրհրդաւոր բանս, և ասէ,

ը. Եթէ որպէս պանիրն 'ի վերայ գեղման, որպէս ցօղ պի ցողն յերկինէ։

Զկնի է գալոյ անգործ, կամ բուրդ տակաւին ոչ գործեալ. իսկ իջանել անձրևոյ 'ի վերայ գեղմանն ցուցանէ զհանգարտ իջումն մանր անձրևոյ, որով հնար լինի տոգորիլ մազից գեղմանն, որպէս լինի և 'ի հանգարտ իջման ցօղոյ յերկնից յերկիր. և ըստ այսմ այս նմանաբանութենէ հայի յերկուս. մի՝ 'ի հանգարտ իջումն նշանակեալ իրին՝ զորմէ է բանն, և մի ևս՝ յընդունակութենէ ենթակային, այսինքն ընդունողին, առ 'ի տոգորիլ նմա նովաւ, այսինքն լիացնոյն ընդունել զիջեալն. 'ի սոսին հայելով ասէ,

Եթէ որպէս պանիրն 'ի վերայ գեղման, որպէս ցօղ պի ցօղն յերկինէ։ Լ.այս բան 'ի սոգումն հայելով յարաբերի զաւազ խաղողոյն և արտաքոյ, զորս յիշեաց 'ի համարն 3. և յիշէ ևս 'ի յաջորդ համարն. և միտ բան նին լինի այս՝ իջցէ 'ի վերայ նորա պարգև խաղողի, որպէս իջանէ անձրև 'ի վերայ գեղման. և ցօղացի 'ի նա յիւղ արդարութենէ որպէս ցօղն յերկնից ցօղ 'ի վերայ երկրի, որ է ասել. տացէ նմա տէր խա-

զաղուէթի ընդաձակ և արդարութի լիագոյն, և այն՝ հանդարտութի և առանց պատերազմի. կամ թէ նա ինքն սոզոմեն ևս և կառավարութի նորա ելցի ի վերայ Ժողովրդեան իբրև անձրև ի վերայ գեղմանն, կամ իբրև ցօղ ի վերայ ցամաքեալ երկրի. Լսեկ Տայելով ի քո՝ այս բան ցուցանել զինքեանէ նորա առ մեզ. առ որս ծանօթութի պարտ է ի միտ առնուլ զայն՝ որ պատմի ի գիրս դատաստանաց. (գլ. ջ. 36 — 40)։ Վանգի գրի անդ, թէ ի խնդրել գեղմանի նշան յոյ վասն փրկելոյ զնոսայէլ, եդ ի գիշերի զգեղմն ի կաշւո. և եկն անձրև ի վերայ գեղման՝ գոլով ցամաքութի ի վերայ ամենայն երկրի չուրջ զկալովն. և քամեաց գեդէոն զգեղմն, և էլ ցօղ ի գեղմանէ անտի լի կոնքիւ։ Եդ ապա դարձեալ ի գիշերի զգեղմն, և եղև ցօղ ի վերայ ամենայն երկրի չուրջ զկալուն, և ցամաքութի ի վերայ գեղման։ Յայս ակնարկէ առաքելական բան սաղմոսիս յասելն. իջցէ որպէս անձրև ի վերայ գեղմանն, և որպէս ցօղ ևն։

Այսու գեղմամբ նշանակի նախ ընդհանրապէս գեղմն մարդկան, որ մոլորեալն էր իբրև ոչխար կորուսեալ, և կայր ի խաւարամած գիշերի. եկն որդին աստ, և իբրև անձրև իջանելով ի գեղմն, այսինքն ի մարդկայինս բնութիւնս միաւորեցաւ ընդ նմին. և եղև գեղմն խմանալի, այսինքն մարդ կատարեալ, Թաղեալ զայլ արարածական բնութիս. և հանգոյն գեղմանն ձմռեալ ի վերայ խաչին՝ ցօղեցաւ իբրև ցօղ ցամաքեալ երկիր, լինելով համարէն ազգի մարդկան այն ինչ՝ որ ինչ լինի անձրև հանդարտ ցամաքեալ և ծածուկ երկրի։ Ոչ միտ առ նաթանայէլն (ի բանն՝ ջ). * անապական անձրև... ամենատեսչ գեղմն ։ այսինքն գեղմն առ ամենեսեան տեղացօղ զցօղ։ Այսու ցօղն իջանէ ի պարզի, և ի հանդարտ պահու, որպէն այ և էջ ի քնուի մեր յայնպիսի ժամանակի՝ յորում ի խաղաղութի էր համարէն աշխարհ։

Երկրորդ՝ այսու գեղմամբ նշանակի ազգն հրէից, յոր էին բանն ած իբրև հանդարտ անձրև՝ յորժամ տիրէր խաւար ի վերայ մարդկան, Թաղեալ զամե-

նայն երկիր ՚ի յամաքուածէ . յոր միտ նա ինքն ասաց * ոչ ուրեք առաքեցայ՝ եթէ ոչ առ ոչխարս կորուսեալս տանն իսրայէլի ‖ . (մատ . ԺԵ . 24 . և ովսեայ . Ը . 3) . և ապա երբեմն ցողջեցաւ ոչ իշխանութիւնն կամ բռնութիւն , այլ աւետարանութիւնն առաքելոյ , և և ցողով մկրտութիւնն յամենայն հեթանոսս ընդ ամենայն երկիր ըստ այնմ (մատ . ԻԸ . 19) . * գնացէք ,, այսուհետև աշակերտեցէք զամենայն հեթանոսս . ,, մկրտեցէք զնոսա յանուն հօր և որդւոյ և հոգւոյն ,, ՍՒՐԲ ‖ . Լ՚ս ինաց իսրայէլ ՚ի յամաքուածէ անհաւատութեն ,

ԼՐԵՐՈՐԴ՝ այսու գեղմամբ նշանակի կոյսն մարիամ , զոր գեղէն , այսինքն մարդկայինս բնութիւնն գոլով ՚ի իսը խաւարի եդ ՚ի կալ աշխարհի . և էջ ՚ի նա բանն ինձ իբրև անձրև կամ իբրև ցօղ այնպիսի հանդարտութիւն՝ մինչև ոչ խնամալ ումեք և ոչ իսկ յուսերիսյ , որ խօսեցեալ էր զնա իւր հարսն . և ամենևին տոգորեալ ՚ի նա առանց խօսուելոյ կուսութեն , յայնցաւ յարգանդիս նորա , և իբրև քամեցաւ , այսինքն իբրև ծնաւ՝ լցաւ կոնք ամենայն մարգարէութեանց . և ինքն բանն որ իբրև ցօղ էջ , իբրև անձրև քաղցր ցօղեցաւ յամենայն երկիր այսինքն յամենայն ոգիս մարդկան ՚ի ձեռն հնարհոց , մինչև նոցա և ծնանիլ զնա ՚ի հոգիս իւրեանց , և լինել մայր նորա՝ պահելով զբան նորին . (ոսրկ . գրի մարկ . Ը . 34) .

ԼՒ ըստ այսմ ցամաքութիւն որ ասաց ՚ի գեղմանն՝ նշանակէ զանբիծ և զանարատ կուսութիւն գեղմանն՝ այսինքն մարիամայ , որ իբրև մարդ անարատ և կոյս ծնաւ զԳառն այդ , ԼՒ զի զայս գեղմն եառաւ յոմանց կիմ և աննայ՝ որք ՚ի նէն իբրև գառինք հնոյ օրինաց , յայս սակս ասի ՚ի շարականն * ԼՒ.յոսր գառինքն ,, օրինակացն յոմանկիմ և աննա եառն մեզ զգեղմն ,, ընդունել զցօղն երկնային . յորմէ հոսեաց անձրևն ,, կենաց , և բղխեաց աշխարհի աղբիւրն խնայեաց ‖ . ԼՒ խօսիլ մարգարէին զերկիրդ գալստենէն քրիստոսի (՚ի սաղ . խբ . 1 — 5 .) ակագինս բարբառի . իսկ ՚ի խօսիլն ասա զառաջին գալստենէն՝ հանդարտ բառնիւք վարի . զայն հրով հրատարակէ , և զայս ցօղով . այսպէս խօսին և այլ մարգարէք , ՚ի յուշանալ զան-

Համեմատ տարաղաձութեան երկաբանչիւրոցն. * Եթէ
,, մարգարէին (ասէ Իգնատիոս վարդապետ. ի
,, մէկն. զերկուս ցուցանէն գա-
,, լատաս ... և վասն երկոցուն սոցա դաւեթաս
,, ասացեալ է. Իջցե՛ս որպէս զանձրև ի վերայ գեղ-
,, մանն անձայն իբրև զցօղ ցօղեալ յերկիր. այս ա-
,, ռաջին հանդարտ իջումն՝ որ առ կոյսն, և ի նմա-
,, նէ գալ նուաստութիւն յերկիր. իսկ վասն երկրոր-
,, դին յորժամ խօսի զՀոգի Լոյսն առաքի զնա զամս-
,, ՚ած ՚ածոց ՚ար խօսեցաւ. կոչեաց զամենայն արա-
,, բածս ի միասին. և ՚ած մեր յայտնապէս եկեսցէ,
,, և ոչ լռեալ դադարեսցէ. և Հուր առաքի նորա
,, գնասցէ, և շուրջ զնովաւ մրրիկ յոյժ. և կոչեաց
,, զերկինս և զերկիր ի մի. զի դատեսցի ժողո-
,, վուրդ իւր ||

Լարոյապէս այս բան Հոյի յիջումն Հնորհոց. ըստ որում Հնորհքն քան իբրև անձրև իջանէ ի Հոգին սուղ ի գետին. և ապա իբրև ցօղ ցօղէ յերկիր՝ այսինքն ի մարմին՝ առ ի զօրացուցանել զնա ընդդէմ փորձութեց, նա զի ի զուարճանալ Հոգւոյն անձրևաբ Հնորհաց, զուարճանայ երբեմն և մարմինն ըստ երկուց, մի՝ զեղմամբ ուրախութեն, և մի և՝ խաղաղելով ի բռնութենէ ցանկութեցն։

Վարձեալ և վարդապետութեն ՚ածային բանից որ նմանի ցօղոյ և անձրևոյ (Ի. օրին. լՇ. 2։ յոբ. իԺ. 19 — 23. ՚ած), իբրև զանձրև իջեալ ի ներքին լսելիս՝ ցօղէ ի Հոգին, յորմէ ծագէ ի կամն արդարութենէ ըստ վերին մասին, և խաղաղութենէ ըստ ստորին մասին։ Օ այս եղեալ մարգարէին՝ առաջի առնէ այժմ ի զգաստ այսորիկ ասելով։

Է. Օ ապէսդ յառաջս նորա արդարութենէ. բազում խռովութիւն գնալ ի միասին դնէ մարգարէն զերկուսին զսոսա՝ զարդարութենէ և զխաղաղութենէ, քանզի ուր կայ խաղաղութիւն՝ կանխէ անդ արդարութիւնն. և ուր կայ խռովութենէ, յորժամ Հասանէ արդարութենէ՝ բառնի խռովութենէն, և ի բառնել խռովութենէ յառջորդէ խաղաղութենէ։ Այդ քանզի մարգարէն խնդ-

քեաց յիշ տալ թագաւորի զարգարութիւն, այնմ հետեւեցուցանէ և զնաղաղուէնն. իբր զի ի տուեալ լինելն արգարութիւն՝ տուեալ լինէր և խաղաղութիւն. ուստի և ի ծագել արգարուն յաւուրս նորա՝ ծագէր և խաղաղութիւն, վասն որոյ ասէ.

Ծաղէսցէ յաւուրս նորա արդարութիւն եւ բազմութիւն խաղաղութեան։

Այս բան եթէ հայեսցի ի սաղմոսն, մեկնի այսպէս. ի տալ յիշ սաղմոսին զպարգեւս՝ առ ի դատել իրաւամբք, երեւեսցի յամենեսին արդարութիւն. իբր զի ամենեքին ի բաց թողեալ զանիրաւութիւնն՝ զհետ լինիցին արդարութեան. զի ուր տիրէ թագաւոր արդար՝ որ դատէ զամենայն անաչառ, ժողովուրդք դադարիցեն յանիրաւելոյ, և վարիցեն ըստ արդարութեան. և ի լինել այսր տիրէ խաղաղութիւն. որպէս և եղեւ յաւուրս սաղմոսին. յորս ժողովուրդն իսրայէլի կային անդորրացեալ իւրաքանչիւր ընդ որթոյ և ընդ թզենեաւ իւրով խաղաղացեալք յամենայն կողմանց չուրջանակ (գ. Թագ. գ. 24. 25)։

Իսկ ի քո հայելով չորեքկին առաջի դնի այս բան՝ ըստ չորից կարգաց արդարութեան. նախ ըստ այնմ արդարութեան զոր արար քո՝ հաստատելով հօրն երկնաւորի զպարտս մեր, որով և եղեւ խաղաղութիւն ի մէջ ոյ և մարդկան։

Երկրորդ ըստ այնմ արդարութեան, որով դատեաց զդատաստան մեր, և արար մեզ իրաւունս յօսոխէ մերմէ այսուհետեւ ի սատանայէ. որով և խաղաղացան մարդիկ ի բռնութենէ սատանայի. իբր զի ոչ ևս կարէ սատանայ ի դատ վաղել զաղգ մարդկան առ ի դատապարտել զնոսա, եթէ ոչ կամիցին ինքեանք մատնել զանձինս ի ձեռս նորա։

Երրորդ ըստ այնմ արդարութեան, որ ցուցանէ մարդոյ գործել ըստ ուղիղ բանի, ըստ ածական օրինաց. քանզի այս արդարութիւն չատաջ քան զչալ ներս մերոյ՝ բազում մարդիկ ծածկեալ եր, և ոչ երեւէր պայծառ. իսկ ի գալ նորա՝ փարատեցաւ մթութիւնն. և իբրև լոյս ծագեաց արդարութիւնն, կամ Աստուածն արդար գործոց և բազում կարգաց առաքինութեանց, զգաստութեան, կուսութեան եւ. յորմէ ծագեցաւ ի մեզ

և խաղաղութեի բազում ըստ բազմութեե գործոց արգարութեե։

Որորդի ըստ այմ արդարութե որով արդարանամք ի մեզայ ի ձեռն Տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի։ Եւ եղև խաղաղութե ի հոգիս մեր առ ած ըստ գրեալ առաք՝ (Հռոմ. ե. 1.) * այսուհետև արդարացեալ ,, ելեալք ի հաւատոց անտի՝ խաղաղութի կալցուք առ ,, ած ի ձեռն Տեառն մերոյ Յիսուսի։ Այլ թէպէտ յառաջ քան զգալ քոյի և կայր արդարութե, որով արդարացան բազումք, որպէս արէլ, Հենովք, Նոյ եւ , բայց այն էր ի ձեռն արդարութեն քոյն. որ թէպէտ և կայր ի մանաւանդ արդարս, բայց ոչ էր ծագեալ այսինքն սփռեալ. իսկ ի գալ Տեն մերոյ ծագեցաւ, այսինքն տարածեալ սփռեցաւ յաշխարհ ամենայն։ զի որպէս ի ծագել արեւու՝ Տառագայթք նորա առժամայն ծաւալին ընդ ամենայն տեղիս, այսպէս և ի գալ Տեն մերոյ և ի լնուլ ժամանակն կրեալն՝ Տառագայթք արդարութե նորա առ ժամայն ծաւալեցան ընդ ամենայն աշխարհ. որով և ամենեքեան հաղորդ գտան խաղաղութե։

Ի յիշել մարգարէին զարդարութե՝ ոչ յաւելու ըզբառդ Էաղմ. իսկ ի յիշելն զխաղաղութե՝ յարի զէաղմն՝ յասելն. բազում խաղաղութե, կամ ըստ երբ և այլոց Թարգ. բազմաւ խաղաղութե, որով ցուցանի առաւելուլ խաղաղութեն ըստ այլևայլ գլխոց. մի՝ սոսկ ըստ արտաքինն. ի ծագել Տեն մերոյ յաւելութ օգուստոս կայսեր, աշխարհ ամենայն ի խաղաղութե կայր. զի որպէս ի մերձենալ ծագման արեւու՝ յառաջ արշալոյս, այսպէս և ի մերձենալ ծագմանն Տեն մերոյ յառաջեաց յաշխարհ խաղաղութի ինչ արտաքին, որպիսի տակաւին չէր եղեալ յետ աշտարակաշինութեն։

Արկրորդ՝ ըստ դադարելոյ վիճից ի վերոյ իւրաքանչիւր բանից մարգարէութեց, և ըստ կատարելոյ նշանակութե հին արարողութեց. Իբր զի որչափ ինչ վիճ կարէր լինել ի վերոյ բանից մարգարէութեց՝ թէ զիարդ գոյցէ քն, ուստի գայցէ, երբ գայցէ, զինչ առնիցէ. Տե. ի գալ նորա ամենայն ինչ խաղաղացաւ, այսինքն որշեալ եղև, թէ ահա այսպէս է և

այնպէս։ Այնպէս և նշանակութիւք արարողութեց
'ի կատարիլն քահ՝ հանդեան, այսինքն 'ի գլուխ հլլին
և լրացան։

Յորորդ ըստ հանդիլելոյ աղաղակի մարդկայինս բնու-
թեե. զի յորմէ սեռէ անկաս մարդս՝ հանապազ ագա-
զակէզ առ ՝ոծ բերանով նահապետաց և մարգարէից
և ա և փափաքանօք փրկութե. իսկ 'ի ծագել արդա-
րութե՝ այս ամենայն աղաղակ հանդիստ էառ և խա-
ղաղացաւ։

Յորորդ ըստ ամենայն կարգի արդարութե՝ զորս
թաւեցաք այժմ 'ի վերոյ, որով և յաձախութե խա-
ղաղուե տիրեաց յամենեսեան։ Ինդ երորդ ըստ առա-
ելելոյ առաքինութեց, մինչև զնհամիս և սիրել, և
բարի առնել տուելոյ, որով սկսի խաղաղութիւն։
Արթե է յաւելուլ 'ի սոսս և զյաջորդել յաւիտե-
նական հանդստեան. ուր է անսահման խաղաղութե,
որ տիրե յայնոսիկ՝ որք արդարանան արդարութե՛ն,
զոր երբեր քո։ Իսկ թե ցորչափ ունիցի տեւել այս
արդարուե և խաղաղուե, յայսո առնել ասելով։

Ընել կատարեալ լսոն։ Այս քան կրկին մտօք մեկնի,
մի՝ ըստ բուն նշանակութե բառիցն. որով ցուցանի
կատարուն լսանի. քանզի լսուինն միշտ գոլով յամ-
ման և 'ի պակասման լսոյ, է յանկատարութե. իսկ
յորժամ հասանէ նմա վերջին աձումն՝ կատարի, և
ասի 'ի պայծառանել յանդիմման արևու. և այս լինի
յաւիժարար 'ի կատարածի աշխարհիս. ուստի և
տեւելն իրիք, զորօրինակ արդարութե և խաղաղու-
մինչև ցկատարուն լսանի՝ է տեւել մինչև 'ի կատա-
րած աշխարհի։

Յերկրորդ մեկնի ըստ փոխաքերական մտաց. որով
բառդ լսոն՝ դնի փոխաքերութե փոխանակ փո-
խականութե. և մնկնանցուե մարդկան. և զի
այսր ամենայնի կատարած լինի 'ի վախճանի աշխար-
հիս, տեւելն իրիք մինչև 'ի կատարած լսանի, այս-
ինքն մինչև 'ի կատարած փոփոխականուե, է տեւել
մինչև 'ի վախճան աշխարհիս։ Ա այն որոյ սովին կա-
մի ցուցանել մարգարէն, թե այն արդարուի և խա-
ղաղութե՝ զորս յիշեաց, ունին տեւել մինչև 'ի կատա-
րած աշխարհի, որով նշանակի միշտ տեւել արդարու-

ԹԷ և խաղաղուԹ զոր երեր քո ։

Լսակ բառդ Ֆեձե՝ ոչ ցուցանել Թէ յետ կատարածի աշխարհի ոչ եւս ՅեսայՀ այն արդարուԹիւն և խաղաղուԹիւն , այլ Թէ մինչև ցայն ժամանակ տեւեսցէ , և ի ժամանակին անդ յայլ գերազոյն վիճակ փոխեսցի . յոր միտ ասէ Եզեկիացին , Թէ * մինչն ոչ սահմանաւ ,, կան է , այլ անեզրական ։ (ի մեկն . մատ . գլ . է) . Լյս հնօրհալին գրէ (ի մեկն . մատ . գլ . ՚ա) . * Մինչդ , ասէ , ժամանակական է՝ զի զնշանակեալն ,, յայտնէ , և որ զնկնին է ոչ հաստատէ ։ Լյս դաբձեալ ի մեկնէլն զբան առաքեալին՝ որ ասէ . * ոչ ,, դիտեր զնա՝ մինչև ծնաւ ։ գրէ այսպէս . * Մինչդ ոչ սահման իրաց է , այլ սովորուԹ է գրոց ,, գնել . որպէս և առ տուսաներան ասէ , Թէ եւ ագ- ,, ահաւ , և անդրէն ոչ գարձաւ մինչև ցցասմբել երկ- ,, րի . յայտ է Թէ և ոչ յետ ցասմբելոյն ... և Թէ ,, եղելոյն յաւուրս նորա արդարուԹիւն և խաղաղուԹիւն ,, մինչև կատարեսցի լուսին ... (այսու ոչ ցուցանի) ,, խաղաղուԹիւն գադարել ի Հանդերձեալսն յետ ,, կատարման լուսնին , որ մանաւանդ Հաստատելոյ ,, է ։

Լ. Յայսմանէ լուսնին նշանակէ աստ զեկեցի զոր. որ ի փոխուԹիւնէ կենցաղոյս գոլով օրինակի ի լուսնին . յորում մինչև ի Հասանել ի կատարուն՝ տեւեսցէ արդարուԹիւն և բազում խաղաղուԹի ։

Ձարմանական մեկնուԹիւնք ի ձեռն լուսնի նշանակի զոր կոյս . որ քան զամենայն աստեղս արագ ընԹանայ ամսեաւ (սերաք . Ճ . ճ) . * իբրև լուսին լի յաւուրսն իւրոց յԱծած ելոյց ի տես երից ամաց զայսմանէ տես ի գիրքն կռւեցեալ պատկեր տճնից տիրամօրն . ի Ձառն . ՚ք և ՚ջ .

Լ. Ռասպել էն աստ ոմանք՝ Թէ լուսինն տաբւով միով յառաջ քան զդալն քոլորի . և ինայ անշարժ . որով և խանգաբի տօմարն . վերադիրն լինի երեսուն . և եօԹնեբեան եօԹն . և յայս Հայելով ասէ . * մինչ չև կատարեսցի լուսին իբրև Թէ մինչև ցայն ժամա-

նակ անխափան տիրէ թագաւորութեանն քոյ։ Օ այս և վարդան լիչէ ասել ոմանց. բայց չայտ է թէ ինքնահնար զուարք են սոքին։ Լքէդ եդեալ մարգարէին զնա ծագման արդարութեանէ և խաղաղութեանն քոյ՝ խօսի և զտարածութեանէ իշխանութեանէ նորա, և ասէ.

Ը. Տէրեսոյ նա՝ ի ծովէ մինչև՝ ի ծով. ի գետոյ մինչև՝ ի ծագս աշխարհի.

Լանգիլ՝ի գիրս ելից (ԻԳ. 31) ասէ՝ այլ ցիսրայէլ, * եդից զսահմանս քո՝ի կարմիր ծովէ մինչև՝ի ծովն ,, փղշտացւոց (այսինքն մինչև՝ի ծովն միջերկրական) ,, և յանապատէն (որ է յայն կոյս յորդանանէ) մինչև ,, ի գետն մեծ եփրատ՝. (աես և՝ի գիրս Թուոց. ԼԴ. 3 — 10, և օրին՝. Ժս. 24, և յեսուայ. ԻԵ. 3 — 5.) Լբ զայս յայտնի խոստացեալ էր ասե աբրահամու. որպէս աւանդի՝ի գիրս ծննդ. (ԺԵ. 18.) յաւելն ցնա. * զաւակի քումմ տաց զերկիրդ զայդ՝ի ,, գետոյն եգիպտացւոց մինչև՝ի գետն մեծ եփ- ,, րատ՝. Եւ։ Լստ այսոցիկ խոստմանցդ Թէպետև սկսան որդիքն իսրայէլի ժառանգել զայս ամենայն, բայց ոչ կարացին տիրել, և ոչ ևս երբեք վայելել. իսկ սողոմոն՝ի Թագաւորելն անդ տիրեաց՝ի վերայ այսր ամենայնի՝ յօրինակ տիրելոյ նոն մերոյ ընդ ամենայն երկիր. վասն որոյ ասէ.

Տէրեսոյ նա՝ ի ծովէ մինչև՝ ի ծով. ի գետոյ մինչև՝ ի ծագս աշխարհի։ Լյս բան հայելով՝ի սողոմոն՝ մեկնի այսպէս. տիրեսցէ՝ի վերայ ամենայն Թագաւորութեանց եղելոց՝ի մէջ երկուց ծովուց՝ի սահմանաց կարմիր ծովու մինչև՝ի սահմանս միջերկրական ծովուն. և՝ի գետոյն եւփրատայ՝ ևս և՝ի գետոյն եգիպտոսի մինչև՝ի ծագս աշխարհի. այսինքն մինչև՝ի վերջինն՝ի ծայր աշխարհին պաղեստինոյ. մինչև յաշխարհն ասորւոց. վասն զի այս ոմն մինչև՝ի ծագս աշխարհի՝ կամ երկիրն, վերածի՝ի ծագս այնր աշխարհի զոր- մէ է բանն. և զի ասա բանն հայելով՝ի սողոմոն՝ է զերկրին առեաեաց, ասէլն մինչև՝ի ծագս աշխարհին՝ վերածի՝ի ծագ այնր աշխարհի, որ ասպատ՝ի սահմանս ասորւոց՝ առ վերջինն լերամբք լիբանանու։ Իսկ Թէ չէրաւէ տիրեաց սողոմոն յայսչափ տեղիս՝

զոր եդաք, յայտնի ասանդէ՛ զոր գիրն. յասէին գնամ-
նէ (ա. մնաց. Թ. 26.) Թէ * և իշխան ամենայն
Թագաւորացն ՚ի գետոյն եւփրատայ մինչև երկիրն
պղեստացւոց (ցծովէզրն) և մինչև ՚ի սահմանսն եգիպ-
տոսի ||. (տես և ՚ի Ջ. Թագ". 34. և ՚ի սաղ". ԼԱ.
12. և ՃԲ. 25.)

Ոտկ հայելով ՚ի քո՛ այս բան յայտնի ցուցանէ զսի-
րել նորա ՚ի ծովէ մինչև ՚ի ծով, այսինքն ՚ի միջի
ծայրէ աշխարհի ուր է ծով մինչև ՚ի միւս ծայր աշ-
խարհի, որ նոյնպէս աւարտի ՚ի ծով. զի երկիրս հա-
մայն չուրջ պատեալ ունի զծով. այնպէս ցուցանի և
զաւրել նորա ՚ի գետոց մինչև ՚ի ծագս աշխարհի,
այսինքն յո՛ և իցէ գետոց մինչև ցայն վայրն՝ յորում է
ծագ աշխարհի.

Եւ խորհրդաւոր ցուցանէ տիրել ՚ի վերայ հրէից և
հեթանոսաց, ՚ի վերայ արդարոց և մեղաւորաց, և և
՚ի վերայ հրեշտակաց իբր ՚ի վերայ գետոց. և ՚ի վե-
րայ գիւաց իբր ՚ի վերայ ծովուց.

Ձերբ". և յայլ Թարգ". եղակի գնի գետն, այսինքն
է * ՚ի գետոյ մինչև ՚ի ծագս աշխարհի ||. յոր միա-
մօրեայ է այսու գետով իմանալ զյորդանան. իբր զի
անդ սկսաւ Հռչակիլ ՏիրուԹիւն Նորա Ձայնիւ Հօր և
իջմամբ Հոգւոյն Ըզդ, և վկայուԹիւ յովհաննու, և
անտի տարածեցաւ յետոյ մինչև ՚ի ծագս Համօրհնէն,
ոյ յամենայն ծագս աշխարհի. զայսմանէ տես և ՚ի
սաղ. ՃԸ. 8. ուր գրի ասել Հօրն երկնաւորի ցորդի
իւր, * խնդրեա՛ յինէն, և տաց քեզ զՀեԹանոսս ՚ի
,, ժառանգուԹիւն, և իշխանուԹիւն քեզ ընդ ամենայն
,, ծագս երկրի ||. Ո այս եգեալ մնդրագարձին առաջի
առնի և զայն Թէ զիարդ ՚ի տարածիլ այսր իշխանու-
ԹԵՆ Հնազանդեցան նմա Թագաւորք, և նկուն եղեն
Թշնամիք. վասն որոյ ասէ.

Ք. ՚Ա՛ՀԼ նորա նախ հնազանդ անիցեն. և ընդեմն նորա
հաղ կերծեսցեն.

Ոյ՛ զի գիտա որոշակի ոչ աւանդի վասն այսոցիկ ազ-
գաց գալ առ սողոմոն, և երկիրպագանել նմա. այլ
՚ի հաստարակի ասի՝ Թէ սողոմոն * էր իշխան ամե-
,, նայն Թագաւորաց ՚ի գետոյն մինչև յայլազգիս և

„ մինչև ցսահմանս եգիպտացւոց ‖. (Ք. Թագ. Ժ. 26.) և Թէ * գայլն առնեսցի ազգք լսել զիմաս-
„ տուԹիւն սողոմոնի, և յառնեսցի Թագաւորացդ երկրի
„ նէ ‖. (Ք. Թագ. Ջ. 34): Իսկ մարգարէն որոշակի
խօսելով՝ ի մէջ բերէ նախ զՀնդիկա՝ և ասէ:
Պ՚աՀել նորա նախ Հնդիկս անկցեն: Յառիւս Հնդիկս՝ կա-
րեն իմացեալ լինել աստ պէսպէս ազգք. մի՝ ազգք
Հեռաւորք, զի երկիրն Հնդկաց Հեռի գոլով՝ մարթ
է զի և ՀՀ Հեռաւոր ազգս՝ Հնդիկս կոչել: Առ-
րորդ՝ ազգք բնակեալք յանապատս: Ներորդ՝ ազգք
սևացեալք դիմօք, զորս սովորութիւն է Հնդիկս կո-
չել՝ ըստ ստուգաբանելոյ ոմանց: Որրորդ՝ այնոքիկ
ազգք՝ որք Ունին բնակեալք անդր քան զգետն եգիպ-
տացւոց, կամ եգիպտացիք. զի որովՀետև՝ ի նախըն-
թաց Համարն յիշեաց զգետն զայն՝ ի հասարակի,
մարթ էր աստ յիշել և զբնակեալսն՝ ի գետոյ և
անդր: Չինգերորդ եԹէովպացիք բնակեալք յափ-
րիկէ, յոր միտ յայլ Թարգ" դնի աստ եԹէովպացիք:
Վ եցերորդ՝ այնոքիկ ազգք՝ որք նաւեն՝ ի ծովու. զի
Հեբրայականն դնի ՀԷՒՅ կամ ՀԷՒՅ. Իսկ այդ բառ
փոխանակ այսպիսեաց վարի ուրեք ուրեք՝ ի գիրս.
որպիսի Ունն փղշտացիք և փիւնիկեցիք, և կամ բնա-
կիչք կղզեաց, յոր միտ՝ ի Թարգ" ասոր" դնի կղզիք,
՝Ա. մին յայսոցիկ ազգացս ակնարկէ աստ բառդ Հըն-
դիկք. և կամ ըստ մեկնաբանուԹեանց քաղդէացւոց Հայի
՝ի մեծամեծս կամ յիշխանս:
Պ՚արԹ է և Հս ասել՝ Թէ որպէս Հռոմայեցիք զի և
Հյն օտար ազգս կոչէին բարբարոս, սոյնպէս և եբ-
րայեցիք զի և Հյն օտար ազգս կոչէին Հնդիկս, կամ
ըստ Թարգ" այլոց եԹէովպացիս, կամ ըստ նոցա
ձիիմ: Յոր միտ և դիցի՝ կամի սովաւ յայտ առնել,
Թէ՝ ի Հռչակիլ անուանն սողոմոնի՝ ազգք Հեռաւորք
և օտարք կամ ազգք եԹէովպացւոց և այլոց ժողո-
վրդոց անկցին առաջի նորա. այսինքն խոնարՀեսցին
առաջի նորա, գալով առ նա՝ ի լսել զիմաստուԹիւն
նորա, կամ առ՝ ի բերել զընծայս նմա. ըստ որում
վկայէ ած գիրն ասելով. (Ք. Թագ. Ժ. 23 — 26.)
* Եւ մեծացաւ սողոմոն քան զամենայն Թագաւորս
„ երկրի՝ մեծուԹիւք և իմաստուԹիւք. և ամենայն

„ Թագաւորք երկրի խնդրէին տեսանել զերեսս սո-
„ ղոմոնի, և լսել զիմաստութիւն նորա՝ զոր ետ ած ՚ի
„ սիրտ նորա. և նոքա բերէին իւրաքանչիւր զպա-
„ տարագս իւրեանց, անօթս արծաթեղէնս և անօթս
„ ոսկեղէնս, և հանդերձս, սատիճն և խունկս, և
„ ձիս և ջորիս՝ ամի ամի ‖:

Եւ մանաւանդ պատմէ վասն եգիպտացւոց և քետացւոց և ասորւոց ասէ անդ, թէ * ելանէին երբ կառաց
„ յեգիպտոսէ փոխանակ (ընծայից) արծաթոյ . . .
„ նոյնպես թագաւորացն ամենեցուն քետիմայ (այս-
„ ինքն քետացւոց) և թագաւորացն ասորւոց (և)
„ որ ընդ ծովակողմն ելանէին ‖. (այսինքն են թա-
գաւորք փիւնիկեցւոց). (Ջ. Թագ". Ժ. 29.) սոքա ամենեքին ընծայաբերք եղեն սողոմոնի մի քան զմի յառաջելով:

Եւ յայս միտ դնի աստ ՚ի թարգմանութիւնէ մերում բառս նախ՝ յասելն. առաջի նորա նախ հնդիկք անկ-
ցին. որով ոչ ցուցանի թէ նախ նոքա եկին. և ապա այլք, այլ թէ այլևայլ ազգք օտարք զորս հնդիկս կոչէ՝ մի քան զմի յառաջեացեն գալ առ նա, և բե-
րելնմա ընծայս, և անկանիլ առաջի նորա նախ սա և ապա նա: Նոյնպէս որք թշնամութիւբ էին ընդ նմա, և ոչ խոնարհեցան նմա, ինքեանց ճնասեցին. և զայս
յայտ առնէ յաջորդ բանիւն ասելով:

(ա) Թշնամիք նորա հող լիզեցեն: Այսմ ասել. թշնամիք սո-
ղոմոնի չոչ կամիլն հպատակիլ նմա՝ թշուառացին, մինչև կարօտ ճիալ նոցա կերակրոյ, և ստիպիլ ու-
տել զհող. որով ոչ ցուցանի՝ թէ յիրաւի հող ուտէ-
ցեն, այլ կամելով չափազանցօրէն խօսիլ՝ դնէ զայս, առ ՚ի ցուցանել զկարօտիլ նոցա և զսովիլ նոցին և զթշուառանալն յամենայնի. և կամ սովին կամի պա-
տարակել զնոսա. իբր թէ ասել. որովհետև ոչ կա-
մեցան ՚ի խաղաղութիւնէ սողոմոնի վայելել, և հանգս-
տեամբ զկերակուր իւրեանց ուտել որպէս այլք, փո-
խանակ այնր հող կերիցեն. (զորօրինակ ասի ՚ի ռամ-
կական զրոյցս, Թող քար ու քացախ ուտեն):

Պարթ է ասա ՚ի փոխաբերական միտս հողոյլ իմա-
նալ զանուտի և զխմարական իմաստութիւն աշխարհի. յոր միտ կամի ասել. որովհետև ոչ կամեցան ձաշա-

կել զերկնաւոր իմաստուԹիւն սողոմոնի, կերկեցեն զերկրաւորն։ Կարեմք յաւելուլ և ա, Թէ հող ուսեալն դնի աստ ըստ խոնարհելոյ՝ի հող, այսինքն ըստ երկերպագանելոյ կամոյ և ակամայ։

Ա.յլ այս բանք ուղղակի մեկնեալք՝ի դէմս քրիստոսի՝ յայտնի ցուցանեն Թէ ազգք հեռաւորք և օտարք բնակեալք՝ի ծագս աշխարհի, կիք ազգք հնդկայինք, այսինքն ազգք ըստ հնդկաց սևացեալք՝ի հոգիս իւրեանց և մԹագնեալք՝ի վարս՝ կանխեացեն առ քիս, և ընկալեալ զհաւատս նորա երկիր պապցեն նմա։

(զայսմանէ տե՛ս՝ի սաղ. կէ. 32)։

Ա.սացի՝ի վերոյ, Թէ ԹարգմանուԹիւնք մերում, զի բառդ նախ ոչ դոյ յայլ ԹարգմանուԹիւն։ և սակայն եԹէ առցի այն փոխանակ նախնուԹեանն ժամանակի, հայելով՝ի քս՝ ցուցանէ Թէ հնդիկք, այսինքն հեԹանոսք յառաջագոյն անկանելոց էին առաջի քրիստոսի և էղեն ինակ։ ըստ որում մոգք հեԹանոսք յառաջագոյն քան զհրեայս ծանեան զքս և երկիր պագին նմա՝ի ծնանիլ նորա։ և չէ ինչ ընդդէմ հնդիկս կոչել զնոսա, զի եկին յարևելից կողմանէ պաղեստինոյ՝ որ է՝ի կողմն հնդկաց։ սոյնպէս է ասել և վանն եԹէոփլիացւոց։ (գործ. ը. 27.) և առաւել ևս վանն հայոց։ որպէս յայտ է՝ի գործոց աբգարու։

Ա.յլ եԹէ առցի այդ բառ փոխանակ նախնուԹեան աճապարելոյ, որպէս եդաք՝ի վերոյ, ցուցանէ Թէ հեԹանոսք փուԹացան երկիրպագանել քրիստոսի, որով գրեԹէ յափշտակեցին զնա՝ի ձեռաց հրէից՝ նախ քան զիմանալ նոցա։ իսկ սոքա Թողեալ զքս՝ յարեցան յերկրաւորս։ վասն որոյ ասէ։ Թշնամիք նորա այսինքն հրէայք հող կերիցեն, այսինքն զերկրաւորօք գայցեն, և զերկրաւորս աւեԹ խնդրելով՝ ոչինչ շահեսցին։ որպէս որ ուտէ հող՝ ոչ առնու ինչ սնունդ։ Ա.յս կարէ հայել և՛ի դէմս։ իբր զի յետ գալստեանն քրիստոսի՝ ոչ ևս կարասցեն ուտել բռնուԹեամբ զորդիս մարդկան։ այլ կերիցեն զհողս այսինքն զայնոսիկ՝ որք կամօք իւրեանց յարձին՝ի հող, և յայն են եղեալ զոյս իւրեանց։ Նմանապէս և հեբեոփկոսք հող և մոխիր զրոյ կերիցեն և ոչ զուարԹանան։ Սոյնպէս և երկրա-

սէրք ըստ լամբ". զմարմնականն և զապականացու
վայելչութիւնս, և ոչ զանապականն։ Եւ խօսել ըզ
մարգարէին զերկրպագութէ հնդկաց՝ խօսի այժմ և
զերկրպագութէ և զընծայաբերութէ Թագաւորացն
կղզեաց, և այլոց աղգաց ասելով։

Ժ. Թագաւորք Թարսիս և կղզեաց՝ պատարագս մատուսցեն
ցնէն նմա. Թագաւորք արաբիոյ և սաբիոյ՝ պատա-
րագս բերցեն նմա։

Որպէս ասացաք՝ի նախընթաց հատարն՝ ոչ յիշի՝ի սր
գիրս բերել առ սողոմոն պատարագս Թագաւորացն
հնդկաց՝ և Թագաւորացն Թարսիս և կղզեաց ևն.
այլ՝ի հատարակի, յասելն (ք. Թագ. Թ. 23.) * ա-
„ մենայն Թագաւորք երկրի... բերէին երեսաքանչիւր
„ ոք ընծայ նմա... աման ամի ‖. և (՚ի հատարն. 14.)
* յամենայն Թագաւորութէեցն արաբացւոց և յիշխա-
„ նաց երկրին բերէին ոսկի և արծաթ արդեալ սո-
„ ղոմոնի ‖։ Այլ քանզի յայտնի և աւանդէ սր
գիրն Թէ * նաև Թարսասցի էր սողոմոնի արդեալ ՚ի
„ ծովու ընդ նաւս քիրամայ, և յերեամ գայր ար-
„ գեալ նաւ ՚ի Թարսիս՝ ոսկւոյ և արծաթոյ, և ժա-
„ նեաց փղայ, և կապկաց, և սիրամարգաց ‖. (ք.
Թագ. Ժ. 22. և ք. Թագ. Թ. 21). հաւանական է
ասել, Թէ նաև Թագաւորք Թարսիս ՚ի նաւարկուէ
անտի ծանուցեալ զմեծութէն և զիմաստութէն սողո-
մոնի՝ մատուցանէին նմա պատարագս՝ կամ ինքնին,
և կամ ՚ի ձեռն այլոց. նոյնպես և Թագաւորք կղզեաց՝
որս պատահէին այն նաւք սողոմոնի. վասն որոյ
ասէ։

Թագաւորք Թարսիս և կղզեաց՝ պատարագս մատուսցեն նմա։
Որ էր արդեօք այս Թարսիս՝ ոչ ոք կարաց իմանալ
մինչև ցայժմ։ Ո երիս հաւանական կարծիս մարթ է
առաջի առնել։ Ա. առաջինն է այն՝ Թէ բառիս նշա-
նակի ծով, կամ ըստ ասելոյ հրէից՝ առանձին
ինն ծով հնդկային. ընդ որ առաքէր սողոմոն նաւս
՚ի հեռաւոր տեղիս, և ա՚ի սոփէր. վասն որոյ և
Թագաւորօք Թարսիս իմացեալ լինին Թագաւորք
ծովու, այսինքն Թագաւորք ծովեզերեայց, մանա-
ւանդ որ ՚ի կարմիր ծովու յարևելեան մասին ափրի-

կոյ. ուր է թագաւորութիւնն սուրհանդակ լի ոսկւով. յորմէ և ցարդ լսեք ոսկի բազում կոյժ, ոչ միայն ի հանքս և ի քարինս, այլև ընդ կեղևանօք ընոյ մանաւանդ ինչ ծառոց ի յարմէ մինչև ցոստան. այս երկիր կոչի և ովփիր կամ ոսիր՝ յուսիրայ որդւոյ յեկտանայ:

Արկղ կարծիքն է՝ թէ բառիս ընթերձ՝ նշանակի տարսոն քաղաք կիւլիկեցւոց. զի որպէս աւանդի ի հին պատմուիս, ի Թարսիս Թոռանէ յաբեթայ ծնանի կիւլիկեցիք և կիտիացիք (ծնն. Ժ. 4.) յորմէ և քաղաք նոցա անուանեցաւ Թարսիս կամ տարսոն. և զի տաքա տիրէին ծովու, և էին հզօրք նաւուք և ընչիւք՝ մերձակայ տեղիք սոցա և ծովն իսկ Թարսիս առաջաւ: Ուր ըստ այմ Թագաւորք Թարսեայ իմացեալ լինին Թագաւորք տարսոնի կամ կիւլիկեցւոց և կիտիացւոց այսինքն կիպրացւոց: Իսկ Թէ ըստ վերոյգրեալոյ Թարսիան ծով Թարգմանի, այդ ըստ սորա գաբանուէ է. իսկ ըստ իրին նշանակէ ոչ միայն զանուն մարդոյ, այն է Թուն յաբեթի, այլ և զանուն քաղաքի, այն է տարսոն:

Արտրդ կարծիքն է՝ Թէ Թարսեաւ նշանակի աստ կարԹագինէ քաղաք կարքեդոնացւոց (այսինքն Թունուզից). ուստի՝ ի բազում տեղիս ՚ըբ գրոյ, ուր՝ ի մեզ և յեօԹ". դնի կարքեդոնայիք կամ նաւք կարքեդոնացւոց, յեբր". դնի Թարսիս կամ Թարշիշ. զայս յիշատակէ և գէորգ վարդապետ՝ ի մեկն. եասյ:

Նոյ կղզեօք իմացեալ լինին աստ այն մեծամեծ կըղզիք՝ յոր նստէին Թագաւորք. որպիսի են կիպրոս, կիւրիտ, Ռոդ. և կամ կղզիք մեծի ծովուն՝ և ա և հնդկաց, որպէս տեսանի յեբր". ընդ սոսին և ցամաքակղզիք. որպիսի է և պեղոպոննիսոս, այսինքն է մոռայ, և այլ սոցին նման տեղիք:

Նոյապատուորք սոցա ամենեցուն ոյք և իցեն՝ պատրաստ մատուսյեն ասէ սողոմոնի, կամ առաքեսյեն առ նա զպատուական ընծայս, ոսկի և զհարկս և այ. իսկ պատճառ յիշելոյն զսոսա Թուի լինել այս. զի սասց ՚ի վերոյ, Թէ տիրեսյէ նա ծովէ ՚ի ծով, և զի մի այսու կարծեսցի Թէ մինչև յեզերս ծովու միայն տիրէ, և ոչ ոյք էնն ՚ի ծովս, սոին էրն յաւել խօսիլ

և զայնց՝ որք են ի ծովու. խօսի ապա և զԹագաւոր
բայն արաբայ և սաբայ ասելով։

(գ) Թագաւորք արաբայ և սաբայ՝ պատարագս բերցեն նմա։
Թագաւորքն արաբայ ասելով՝ երևի Թէ իմանայ զՔ-
Թագաւորս արաբացւոց. զորոց չիք տարակոյս Թէ
բերէին սողոմոնի պատարագս, որովհետև յայտնի ա-
ւանդէ ի գիրս (ջ. Ծնոց. Թ. 14.) Թէ ամենայն
Թագաւորքն արաբացւոց բերէին ոսկի և արծաԹ ար-
քային սողոմոնի. նաև յետ ժամանակաց արքային
յուդայական. (ջ. Ծնոց. ԺԶ. 11։) Նոյնպէս և
վասն Թագաւորացն սաբայ յայտնի աւանդէ յասելն
վասն տիկնոջն սաբայ, Թէ եկեալ յերուսաղէմ.
* ետ սողոմոնի հարիւրվեց քսան տաղանդ ոսկւոյ. և
„ խունկս բազումս յոյժ, և սկանս պատուականս ‖.
(Գ. Թագ. Ժ. 1—10)։

Այլ Թէ ուր գաւառ էցէ սաբա, պէսպէս կարծիք
են. այս մի ինչ ձշմարիտ է՝ Թէ այս սաբա ըստ ո-
րում յիշի յաւետարանն մատ". ԺԲ. 42. էր ի հա-
րաւակողմն երկրին պաղեստինոյ. և ըստ այսմ բա-
զումք համարին զսա լինել շապային, այսինքն է հա-
պէշ՝ որ կոչի մանաւանդ եթէոպիա. ուր կայ և ա-
ւանդութիւն հաստատուն առ հապէշս՝ Թէ իւրեանց
Թագուհին էր այն՝ որ գնաց առ սողոմոն. Թուղ ըզ-
յաւելուած առաքելական, Թէ յղացեալ ի նմանէ
ծնաւ զորդի. յորմէ է ասեն ցեղ Թագաւորացն հա-
պէշից։

Ոմանք ասեն, Թէ սաբայ էցէ մերումէ գաւառն և քա-
ղաք նուպիայ աշխարհին, որ է ընդ մէջ հապէշի և
եգիպտոսի. և սորա Թագուհին էր ասեն այն, որոյ
մականուն է կանդակէ կամ կանդակա, որ և յիշի
ի գործ (ը. 27։) Յայս միտս է և գէորգ. վարդա-
պետ՝ որ գրէ (ի մեկն. եսայ. գլ. Կ.) Թէ * սաբա-
„ ցիք սահմանակից են հնդկաց, (այսինքն հապէ-
„ շից, զի առ նախանիս և առ մեզ՝ հնդիկք կոչին հա-
„ պէշքն). որք և (այսինքն սաբացիք) ընկալան զնուր
„ քարոզութիւնն ներքինեաւն, զոր մկրտեաց փիլիպ-
„ պոս ‖. և յաւելու ասել. * եգիպտացիք և եթէոպ-
„ պացիք, և նոցա սահմանակիցքն սաբայիք ‖. որով
յայտնապէս զնուպիացիս իմանայ։ Իսկ զոր ասեն Թէ

թագուհի սորա էր կանդակէ տիկին, պարտ է իմանալ ըստ իշխելոյն. իբր զի ինքն գոլով թագուհի եթէովփիոյ՝ իշխէր և նուապիոյ. ըստ որում եթէովպացի կոչի. որպէս է տեսանել ի գործս առաքելոց. (Ը. 27.) ուր ասի. * այր մի եթէովպացի ներքինի ,, հզօր կանդակայ տիկնոջ եթէովպացւոյ ||:

Իսկ այլք ասեն՝ թէ սաբայ էին երջանիկ արաբիա, այն ինքն է աշխարհն եւմէնու՝ սահմանակից անապատ արաբայ. յոր միտ ի ծ. Թագ. Ժ. 15. երկիրն անապատ արաբայ՝ դնի ի կողմն սաբայ. զի որ անտ գրի լինել ի կողմն նորա, այսինքն ի կողմն սաբայ, ի ը. միաց". Թ. 14. դնի արաբայիք. որով իմացեալ լինին բնակիչք անապատ արաբիոյ:

Ո այսոսիկ դնելով մարգարէին՝ ցուցանէ, թէ ամենայն Թագաւորք երկրի հանդերձեալ էին լինել ընծայաբերք սողոմոնի յայլևայլ աշխարհաց. զի նախ եդ զարևելեանսն՝ անուանելով զնոսա հնդիկս. ապա զծովայինսն՝ Թարսեացիս կոչելով զնոսա. և յետոյ աստ եդ զհարաւայինսն զարաբայ և զսաբայ: Իսկ զհիւսիսայնոց Թէպետ ի մանաւորի ոչ դնէ, բայց զնոսին ևս տայ իմանալ յընդհանրական բանսն իւր ասելով ի յաջորդ համարն, * երկիրպագցեն նմա ա,, մենայն Թագաւորք երկրի ||:

Ա. Այլ այս ամենայն լրապէս ձշմարտի ի քս, որում մատուցին Թագաւորք երկրի պատարագս՝ զհաւատ, զյոյս, և զսէր, մանաւանդ Թէ և զանձինս իւրեանց ի հնազանդութիւն նորա, ոչ միայն մօտաւորք, այլև հեռաւորք բնակեալք ընդ ամենայն երկիր, ևս և ի կղզիս. որպէս գրի յեսայեայ. ծ. 5. և ԿԱ. 9. յասելն, * ինձ ակն ունին կղզիք և նաւք Թարշ,, ի ևս ||:

Ա. Այս բան ըստ յարմարութիւն և ըստ կատարման իւրոցն հայի յերեսին Թագաւորան. որոց անուանք առանդին լինել, մելգոն, գասպար, և բաղտասար, որք եկին յերկրպագութիւն քսի ի բեթղեհէմ: Զ նորհալին (ի մեկն. մատ. գլ. ը.) համարի զսոսա լինել՝ ի պարսից, յասելն. * աղգաւ ի պարսից էին ,, (մոգքն), և աշխարհաւ յարևելից. որպէս աւետա,, րանիչս ցուցանէ ||. ուր յարևելից ասելով՝ իմանայ

զսահմանս բաբելացւոց. վասն որոյ և ասէ. * զբա-
,, բելոն աստեղծն հրաւիրէ զալ յերկրապատութիւն
,, մոյ երկնաւորին ՚այ. և յեպիսատոս լինքն չոքաւ
հանդերձ կուսիւն ‖:

Եւ սակայն ըստ հաստատելոյ բազմաց՝ մին յերից Թագաւորացս ասի լինել՚ի Թարսէ, երկրորդն ՚ի սաբայ, և երրորդն յարաբայ ըստ նախագրելոցդ, և Թէպէտ ոմանք ՚ի մադիամէ ասեն և՚ի գեփայ և՚ի ծովէ, սակայն սոքա ևս ըստ մասին են յարաբիա, և ըստ մասին ՚ի սաբա. յոր միտ ասի յեսայեայ. Ի. 6.
* փոխեսցի ՚ի քեզ մեծութիւն ծովու և ազգաց և ժո-
,, ղովրդոց. եկեսցեն ՚ի քեզ երամակք ուղտուց, և
,, ծածկեսցեն զքեզ ուղտերամակքն մադիամու և
,, գեփայ. ամենեքեան (այսինքն և բաղումք) ՚ի սա-
,, բայէ եկեսցեն բերել ոսկի և կնդրուկ, և ականս
,, պատուականս. և փրկուած ՚ան առցեն զաւետիս ‖:

Ոմանք աստանօր յայլ ինչ կարծիս բերին. զորմէ գի-
տելի է, զի բովանդակ աշխարհն արաբիոյ բաժանի
յերիս, մին ասի ապառաժ արաբիա. երկրորդն անա-
պատ արաբիա, և երրորդն երջանիկ արաբիա՝յորում
էր մադիամ. ՚ի սոցանէ (ասեն) եկին սոյն երեքին
Թագաւորք:

Պատճառ գալոյ այսոցիկ Թագաւորացս ոչ քարոզու-
Թի՛ մարդկան եղև, և ոչ գուշակուԹի՛ մարգարէից,
ոչ ազգարարուԹի՛ հրեշտակաց և ոչ փայլողուԹի՛ աս-
տեղն, այլ ազգումն ներքին, այսինքն փոյթ և յո-
ժարուԹի՛ նուրեանց յածծային ընտրհաց. ապա Թէ ոչ՝
և այլք բազումք շարժէին գալ. ուստի ասէ ընտրհա-
լին ՚ի նախայիշեալ տեղւոջ. * բայց շարժման նոցա
,, պատճառ ոչ յայլոց և ոչ յինքեանց յատուկ, և
,, ոչ յոյլ առանձինն. այլ ինքեանք յօժարեցան (՚ի
,, ընտրհացն ՚այ), և ՚ած յորդորեաց ‖. տե՛ս զայսմա-
նէ ՚ի գիրքն կոչեցեալ՝ պատկեր տօնից. ՚ի Ձառն.
Ի. այն է Ձառ յայտնուԹի՛ ՚ան:

Ի ամբրոնացին հոգևորապէս մեկնեալ զայս բան գրէ
այսպէս * կղզիք են եկեղեցիք յաղտաղտուկ անհա-
,, ւատուԹի՛ զերծեալք. իսկ Թարսիս, արաբիա և
,, սաբա՝ ոսկւոյ և պատուական ականց են տուիչք,
,, որք նշանակեն զեկեղեցւոյ մանկանց անաղտուԹի՛

„ և զպէտսն առաքինութեան. սոյա թագաւորքն՝
„ առաքեալքն, և նոյին յաջորդքն զօրհանապազ պա-
„ տարագեն զնոսին ՚այ ։

Ա.յլ գէորգ վարդապետ (՚ի մեկն. եսայ.) կղզեօք
իմանայ զհեթանոսս, և ասէ. * բարւոք կղզիս կոչէ
„ զառ՚ի հեթանոսաց ժողովարանն՝ որ ՚ի մէջ աղ-
„ տաղտուկ ջուրցն անհաւատութեանէ կալով՝ ՚ի վեր
„ ամբարձան քրիս. և հաստատութեանն առին՝ յոյժ
„ խարխեալ. նոցա հրամայէ նորոգել ՚ի հնութենէ
„ մեզայ ։

Ա.րդ առաջի արարեալ մարգարէին զթագաւորս կոչ-
մանցն Թարսոսի, արաբայ և սաբայ, որպ՚ես զի մի
կարծեսցի, թէ միայն այնոցիկ կողմանց թագաւորք
եկին յերկրպագութենէ քրիստոսի՝ զամենայնն ևս ՚ի մէջ
բերէ ասելով ։

ԺԱ. Ի՚երէմիա զնա ամենայն ընագաւորք երկրի. և ա-
մենայն ազգ ծառայեսցեն նմա ։

Պ.ատեհ է՝ զի երկրպագանելն կարէ լինել արտաքին
և ներքին. և այսոքիկ ևս կարեն լինել երկուակի. մի՝
ոսկ ըստ մեծարանաց և ըստ հպատակութենէ ՚ի քնա-
կան կարգի. որպիսի է երկրպագել իշխանաց, թա-
գաւորաց ևն. երկրորդ՝ ըստ յարգանաց յայնմ կար-
գի՝ որ էցէ ՚ի վեր քան զքնականն և ՚ի վայր քան
զաճծայինն. որպիսի է երկրպագանել սքց, կամ
հրեշտակաց. իսկ երրորդն է ըստ աճծային պաշտա-
մանն, որով երկրպագի աճ միայն իբրև տէր ամենայնի ։
Ո՚երեսին զայսոսիկ գտանեմք արարեալ աբրահա-
մու. որպէս տեսանի ՚ի գիրս ծննդոց. ըստ առաջ-
նոյն՝ երկիր եպագ նա ժողովրդեան երկրին որդւոցն
քեթայ (ծնն՞. իե. 7.) ըստ երկրորդին երկիր եպագ
հրեշտակաց (ծնն՞. ժը. 2.) և ըստ երրորդին՝ եր-
կիր եպագ ՚այ (ծնն՞. ժէ. 3։) Ա.րդ ասա երկրպա-
գանելն հայելով ՚ի տոլոմեն դնի ըստ առաջնոյն. իսկ
հայելով ՚ի քո դնի ըստ երրորդին այսինքն ըստ աճ-
այնի պաշտամանն, յասելն ։

Ի՚երէմիա զնա ամենայն ընագաւորք երկրի. և ամենայն
ազգ ծառայեսցեն նմա ։ Յայս քան զառաջ ամենայն՝ հայե-
լով ՚ի տոլոմեն՝ ոչ ցուցանէ զամենայն թագաւորս ըս

անհատի, այլ ըստ կարգի, որով և միտ բանին լինի այս. Թագաւորք բնակեալք շուրջ զպաղեստինեաւ ընդ արևելս և ընդ արևմուտս, ընդ հիւսիս և ընդ հարաւ՝ երկիրպագեն նմա, և այս՝ երկիրպագութիք մեծարանաց կամ հպատակութեանէ. սոյնպէս և ազգք բազումք ծառայեացեն նմա: (տես զոր ասացաք ի նմ. մարն 9. և 10. ի սկզբան:)

Իսկ հայելով ի քո՝ այս բան ցուցանէ թէ ամենայն ազգաց Թագաւորք հանդերձեալ էին երկիրպագանել նմա, որով բառս ամենայն՝ հայի յիւրաքանչիւր ազգաց Թագաւորս, և ոչ յիւրաքանչիւր Թագաւորս իւրաքանչիւր ազգաց. և այս բարւոք բացատրի յինջանելն ի մանաւորս. զոր օրինակ թէ ասէաք. Թագաւորն հնդկաց երկիրպագեն նմա, քայց ոչ ամենայն Թագաւորք հնդկաց. սոյնպէս թէ Թագաւորն պարսից երկիրպագեն նմա, քայց ոչ ամենայն Թագաւորք պարսից. ըստ այսմ իմն և զԹագաւորաց այլոց ազգաց. զի յայս միտ ձշմարտի այս բան ըստ ձշմարիտ երկրպագութեանէ. քանզի արդարև այսոցիկ ազգաց ամենայնի Թագաւորք ձշմարտապէս երկիրպագին քո՝ իբրև ՚ի կենդանւոյ. սոյնպէս և ամենայն ազգք մատուցին նմա զծառայութիւն իւրեանց՝ պաշտելով զնա և պահելով զհրամանս նորա յարևելից մինչև ՚ի մուտս արևու, ՚ի հիւսիսոյ մինչև ՚ի հարաւ յամենայն տեղիս և յամենայն լեզուս. զի ոչ գոյ ազգ ՚ի վերայ երկրի՝

յորում ոչ գտանիցի երկրպագութիք քո:

Ըստ ըստ ձշմարիտ երկրպագութիէ, որ է յայտնի և կամաւոր երկրպագութիէ. քանզի եթէ մտածես. ցուք ըստ անյայտ երկրպագութիէ, ամենայն Թագաւորք և ամենայն ազգք ըստ ամենայն անհատից, թէև անհաւատք իցեն, և ոչ ծանիցեն զքո, անկեալ կան ընդ իշխանութիք նորա. զի տուաւ նմա իշխանութիէ յերկինս և յերկրի. (մատ. իը. 18.) և ինքն կարգէ զամենայն ըստ իւրաքանչիւր անհատից որպէս և կամի, և ինքն է Թագաւոր Թագաւորաց և տէր տերանց (յայտ". ժթ. 16. փիլիպ". բ. 10:) Եւ այս ոչ միայն

ըստ որում ասծ, այլև ըստ որում մարդ:

Իսկ ըստ ակամայ երկրպագութիէ յաւուրն յեհանում ամենեքին առ հատուցումն, և ոմն և խոչընդոտեալք նորա,

բռնադատեսցին երկիրպագանել նմա, ընդ որս և ամենայն դևք. և անկցին ամենեքին ընդ առաւք նո-
ցա։ Օ այս եդեալ մարգարէին՝ ի միջ բերել և զայն
ղոր նա արար. վասն որոյ ասէ։

ԺԲ. Օ ի էրկնոյ ղաղտան ի հնոցն. ղաղտան և
ղանձին, որոյ ոչ է օգնական։

ԺԳ. Նհայեսցէ նա յաղտան և ի գանձին. և զանչինս
գանձոյ էհյոասցէ. ի վաղնջ և ի յարեաց էրկ-
հնոյն ղանչինս նոցա։

Ստագաւօր՝ որ յամենայնի բարւոք խնամէ զժողո-
վուրդ իւր և զազգս եղեալս ի Թագաւորութիւն իւ-
րում՝ փրկելով զառաւտեաւն ի տառապեցուցչից,
իրաւունս առնելով ամենեցուն, և ցուցանելով զու-
առ ամենեսին, բերել չկրնքեան զնմանութիւն երկնա-
ւոր Թագաւորի. որով և ընդ ամենայն տեղիս փա-
ռաւորի, և յաչս Թագաւորաց և ազգաց նախանձելի
լինի. որպէս յայտնի տեսանի այս ի սողոմոն. յա-
զագս այսորիկ և մարգարէն առ ի ցուցանել Թէ
իրաւամբք ասաց զնախահակարգեալ քանդ վասն փա-
ռաւորութեան նորա, զայս բան առաջի դնէ առ ի ցոյց
առացելոցն, ամին իբր ասէ։

Օ ի էրկնոյ ղաղտան ի հնոցն. ղաղտան և ղանձին, որոյ
ոչ է օգնական։ Այս քանզ Հայելով ի սողոմոն ցուցա-
նեն, Թէ նա փրկեաց զնմ և իսկ ազգատ ի ձեռաց
այնը, որ անողորմութիւնք զօրանայր ի վերայ նորա. և
Հարատահարէր զնա պահանջելով ի նմանէ զայն ինչ՝
զոր նա ոչ կարէր տալ, Թէև պարտական էր տալոյ,
և ոչ իակ միջնորդութիւնք այլոց կարէր Համոզել զնա.
և առաւել ևս օգնեաց այնոցիկ աղքատաց և տնանձ
կաց, որոց չէր ուժեղ օգնութիւն։ Այլ Թէպէտ յա-
սեղն գաւԹի զայս տակաւին չէր արարեալ սողոմո-
նի զայսպիսիս, բայց Հաստատութիւնք գիտելով Թէ
այնպէս առնելոց իցէ՝ իբրև արարեալ դնէ՝ յասելն
փրկեաց։ Այլ ապա զտարազ փրկելոյն առաջի դնէ
ասելով։

ԺԴ. Նհայեսցէ նա յաղտան և ի գանձին. և զանչինս
գանձոյ էհյոասցէ. ի վաղնջ և ի յարեաց էրկհնոյն ղանչինս

Նոցա։ Այս թէ ոչ ընդդէմ երևի այնմ, զոր հրաման տայեաց ած ժողովրդեան խոստչել յասելն . * մի՛ ,, ողբասցիս մնանկին ի դատաստանի՛։ (Ելից. ԻԳ. 3 .) բայց յայտ է թէ այդ հայի յանիրաւութեն ազատել զիրաւունս և զարդարութեն վասն խնայելոյ ի մնանկն . իսկ աստ բանն հայի յիրաւունս , այսինքն է խնայել ի մնանկն ըստ իրաւանց և ըստ արդարեւ , և վարել ընդ նոսա յաւէտ իբրև հայր գթած. ևս և ինամել և կեցուցանել ի վտանգից կորստեան , քան իբրև բռնաւոր տիրել նոցա և կեղեքել ։

Այլ զի երբեմն ազգաւոք և մնանկք մատնեալ ի կասկածութեն մեծ՝ առնուն յայլոց դրամս վաշխիւք , և ի բազմանալ վաշխին ոչ կարեալով վճարել՝ մատնին ի ձեռս անողորմ բռնութեն վաշխառուաց , վայել է արդար Թագաւորի , կամ դատաւորի՝ զի տեսեալ զայսպիսիս ազատեացէ ի վաշխից չարաց , և ի չարութեն վաշխառուաց ։ Այսպէս ասացէ ասէ՝ և տողմին ի Թագաւորէն , և կամ զայնպիսի Ճանապարհ կալցէ՝ զի մի լինիցին անիրաւ վաշխառուիք ։ Այայց այս ամենայն զոր առաջի դնի տայ մարգարէս՝ ուղղակի Հային ի քո , որ փրկեաց զաղքատս , այսինքն զաղքատացեալ ազգ մարդկան ի ձեռաց հզօրի՝ այսինքն սատանայի . քանզի որպէս այլոյր ասացաք , մարդն որ ստեղծաւ ամենարուեստ արարչութեն ի լուսոյ ընտրհաց և ի փառս ամենայն բարութեն , անասելով սատանայի՝ բազում չարեաց պատահեցաւ . մի՝ զի կողոպտեալ եղև յամենայն բարեաց՝ զորս վայելէր ի դրախտի . և մնանեցաւ ի յետին աղքատութեն , և անկաւ ի ժառանգութեն աբեղայութեն . որով և եղև աղքատ և մնանկ ։ Հրկիրդի՝ զի մեռաւ հոգւով , և իբրև Թէ Թաղեցաւ ի գերեզմանն մեղաց նեխեալ և փտեալ . և որ դառն է՝ մնանեցաւ ի ձեռս սատանայի ։ Հրկրորդ որ ծայրագոյն չարն է՝ պարտական գտաւ յաւիտենական դատապարտութեն . Չայսմ ամենայնի չունէր զոք իւր ձեռնտու՝ առ ի փրկել , և կեցուցիչ առ ի յառնել , և ոչ զոք օգնական՝ առ ի վճարել զպարտս իւր . գիացաւ ասպ ի նա արարիչն և ինայեաց ի նա . և յայս սակս ասէ . փրկեաց զաղքատն ի հզօրէ , զաղքատն և զանանկն՝

որոյ ոչ է օգնական. և թէ անխափանացէ նա յաղքատն
և ի տնանկն.

Այժմ օրինակ եղիցի ընդունելին նորա զնմանութիս առա-
ւել որդւոյն, և խնայել նորա ի կինն տնանկացեալ
հնութիւ. ի կինն պոռնիկ, և յաւազակն աղքատաց-
եալ, և յայլս ամենեսեան, զորս կամիցես կեղծաց-
նել, որոյ վասն եկիր և կոչեաց զամենեսեան ի գե-
բեզմանէ մեզաց. և որք միանգամ ըստ զայրու-
լուան նմին, այսինքն հաւատացին ի նա, և զօրձան
առ նա՝ կենդանացոյց զնոսա ի մահուանէ անտի.
և յայս միտ ասէ. * զանձինս տնանկաց կեղծուցէ ||,
Թէ վասն ազատելոյ ի պարտաւորութէ ծանիցէ, զի
յաղքատանալ և ի տնանկանալ ազգի մարդկան՝
մեզքն սկզբնական՝ որ տիրեաց յամենեսին՝ եղև ի
նոսա իբրև գլուխ զրամոյ ամենայնի պարտուց. և
զի ոչ կարէին մարդիկ վճարելով ինչ՝ Թողուլ ի քաց
զայս ամենայնի պարտս, սատանայն պահանջիչք առ-
նուլ ի նոցանէ և վաղիս զնեզգործական մեղս նո-
ցա, և և զՀոգիս նոցա՝ իբրև զպատուս սկզբնական
մեզաց, և զպատիժս իբրև զպատուս նեզգործական
մեզաց. որով և պարտք մարդկան ի դիպել վաչխիցն,
այսինքն մեզաց, գնալով գնայր և բազմանայր. և
Հայր այլ Հնար, բայց եԹէ կամ մատնիլ ի բանսն
յաւիտենական, և կամ պատահիլ անսահման ողբո-
մութէ.

Հայսպիսի աղէտս տեսեալ ամենագԹած հեն զարա-
ծեօս իւր՝ ոչ կարաց չանդուրժել այլ ողբովեաւ,
և յայց եղ նոցա. և պատուհասել զմուրհակ նոցա փըր-
կեաց զնոսա ոչ միայն ի չարեաց, այսինքն ի գլխոյ
անտի պարտուցն, այլև ի վաչխից նոցին, այսինքն ի
նեզգործական մեզաց և ի պատժոց նոցին. յոր միտ
ասէ * ի վաչխից և ի չարեաց փրկեացէ զնոսա։
Օ այս ծանոյց և եսայի այլով իմն բանիւ յասելն,
(Ե. 4.) ի գալ փրկչին առ որդիս մարդկան * վե-
,, բացաւ ի նոցանէ լուծն (սկզբնական մեզաց) որ
,, կայր ի վերայ, և գաւազանն (իշխանութէ սատա-
,, նայի) որ ի վերայ պարանոցաց. զի զգաւազան
,, պահանջողացն (վաչխից մեզաց) մերժեաց ||.
Իսկ երբեմն կրկնութեամբ բանիցդ զայդ և զնոյն ցուցա-

նէ նախ՝ զանհնարին կաթսուրեն ազգի մարդկան. զի կայր ի կետին չքաւորեալն և յանտանելի թշուառութեան. ցուցանէ երկրորդ զամենազեղ գթածութիւն առ ազգս մարդկան. զի առանց ակնհայելոյ առնուլ ինչ ի նոցանէ փրկեաց զնոսա. քանզի զինչ կայ ակնհայել ի փրկչէն. արդարև ոչինչ. զի չաղքատաւէ զինչ ակնկալելի էցէ. և ի տնանկէ ոչ էր յուսալի՝ թէ առնուցու ինչ չահ։

Օ այսպիսի փրկութեան գտեալ ազգի մարդկան առհասարակ ի ձեռն քո՝ առ նա դիմեցիր, և գնա ծառնեան իւրեանց տէր և փրկիչ, նմա ծառայել փութացան, և նմա երկիրպագին ինքեանք և թագաւորք իւրեանց. որոյ վասն իսկ ասաց ի վերոյ. երկիրպագեն նմա ամենայն թագաւորք երկրի և ամենայն ազգք ծառայեսցեն նմա. զի փրկեաց զնոսա տէր զաղքատացեալս և զտնանկացեալս, և ազատեաց ի հզօրէ և ի վաչխառուց նոցա։ ԽԲ. որով և անուն նորա ցուցաւ փառաւորելի պաշտելի և երկրպագելի ի նոցանէ՝ որք փրկեցան. սմին իբրև չարէ զինի և ասէ.

ԺԴ. Պատուական է անուն նորա առաջի նոցա. ՚էեշեե և գայէ նմա յոկիան արբաշոյ։

Պատուական ասի ինն, նախ վասն ունելոյ յինքեան զայնպիսի ինչ որով լինի արժանի պատուոյ, և յորգուէ. Երկրորդ՝ վասն ունելոյ յինքեան զայնպիսի ինչ՝ որով երևի ախորժելի և հաճոյ, թէև չիցէ ինն թագոյ պատուոյ. յոր միտ զդ՝ոշարս և զոսկի կօշմէ պատուական։ Երրորդ վասն սակաւագիւտ լինելոյ, յոր միտ ասի (՚ի ա. Թագ. ՚ի. ւ). * և բան նոն ,, պատուական էր յաւուրսն յայնոսիկ ։։ Չ.Լ որպէս երևի ասա բառս պատուական դնի փոխանակ առաջնոյն յասելն։

Պատուական է անուն նորա առաջի նոցա։ Լ.ա՝ բան հայելով ի սոզոմէն ցուցանէ՝ թէ պատուոյ արժանի գտաւ անուանն սոզոմենի առաջի ժողովրդեան վասն իւրոյ խնամատարելոյ և արդարութեան, և ա և վասն ցուցանելոյ զինքն բարեբար և խաղաղարար առ նոսա. մինչև ի լսել նոցա զանուն նորա՝ ցանկալ նոցա երթ

կարուեծեան կենաց նորին. յոր միա յարէ զկնի և ասէ՝

Այեցէ՛ք, Զամդ կեցցէ՛ հայի յայն՝ զոր հաստարակօրէն ասէն մարդիկ վասն ի ագաւորի՝ կեցցէ՛ արքայ, որով ցուցանի մաղթել վասն նորա զերկարութի երջանիկ կենաց. ըստ այսմ դնի և աստ վասն սողոմոնի. և առ ի ցուցանել զմեծուի իշխանութե նորա յարէ՝

Ո՛ր պայ նմա յոսխոյն աբաթացոց. Այս բան ըստ կրօնից մերոց մեկնի. մի՝ ըստ փարթամանալոյ, որպէս ի՛ ասէր. յաւելցի՛ ի նա փարթամութե բազում. և զի ոսկին որ գայր յարաբացոց՝ էր ազնուագոյնն, զայն դնէլով զայլս ևս ոտ իմանալ. Եւ որովհետև ի՛ փարթամութե ոսկին է իբր պարագրիչ այլոց, զայն յիշելով զամենայն փարթամուի կամի ընդ նմին յիշել. և յիրաւի իակ այնչափ բազում եղև փարթամուի ոսկւոյ և արծաթոյ ի գանձս սողոմոնի, մինչև ասել՝ ըբ գրոց՝ թէ *եդ արքայ սողոմոն զոսկի և զարծաթ իբրև զքարինս յերուսաղէմ ‖. (ի՛ Թագ. Թ. 27.) զոր լաւ ևս կարես իմանալ եթէ ընթերցցիս ի՛ Թագ. գԼ. Ի՛. և ի՛. Թագ. գԼ. Թ. Ծայլէ՛ ի Ծայլ.

Երկրորդ մեկնի ըստ տիրելոյ ի վերայ բազմաց. որպէս թէ ասէր. կեցցէ և տիրեսցէ սողոմոն բազում Թագաւորութեանց, և յամենեցունց տացի նմա ընծայ՝ ոսկի աղնիւ, որպիսի էր ոսկին՝ որ գայր յարաբացոց՝ Այսպէս գիտելի է, զի յարաբիա ոչ գոյ յաձախութիւն ոսկւոյ. ուստի և աղնիւ ոսկին՝ որ գայր անտի, ոչ երևի թէ անդ լինէր. այլ թէ յայլ տեղեաց գայր անդր՝ մանաւանդ ի կողմանցն ափրիկոյ. ուր է յաձախութէ ոսկւոյ, և և ոսկի բուսական ընդ կեղեւոյ ծառոյ. և անտի սփռիւր յայլս՝ որպէս և այժմ իակ սփռի. զորոյ զմեծ մասն տանին յարաբիա նաւք Ճիտայէ և մեքքէի. և այսմ օրինակ լիցի քեզ ոսկին վինեհոկոյ աղնիւ ՝ի զամենայն ոսկիս, ոչ զի ՝ի տեղւոջ վինեհոկոյ գոյանայ, այլ զի գայ անդր, և զտեալ անդէն՝ սփռի յայլ տեղիս։ Այնպէս թուի ասել և վասն ոսկւոյն արաբացւոց, և կամ գուցէ բառս աբաթացւոց՝ դնի աստ փոխանակ Հարաւահողմեայ պա-

ղեստինոյ ,յորում է և ասիրիկէ· զայսոսիկ եղաք Հայ-
ելով ՚ի սողոմոն ։

Բայց այս բան ուղղակի Հայն ՚ի քո· որոյ անունն պատուական եղև առաջի մարդկան , զորս կոչեաց ՚ի վերոյ ազգաւտս և անանկա· քանզի ՚ի փրկել նորա զնոսա ՚ի ձեռաց բռնաւորը Հղօբրին , այսինքն գոռոզին սատանայի , և ՚ի կեցուցանել զնոսա , անուն նորա պատուական եղև յոյժ առաջի նոցա· և այնչափ բարձ-
բացաւ , մինչև ամենեցուն պատիւ և երկրպագութիւն մատուցանել այնմ , բազմութիւն ազգաց կրել զայն յինքեանս , և ՚ի նոյն պարծիլ· նա և զնոսն այնր հե-
ղուլ զարիւն իւրեանց , և նովին զինեալ ելանել ընդդէմ թագաւորութիւն սատանայի , և վանել զզո-
բութիւն նորա ։

Այլ զի ցուցցէ մարգարէն , թէ նա ոչ է իբրև զայլ թագաւորս գրաւեալ ընդ իշխանութիւն մեհու , յա-
ւելու ասել՝ կեցցէ· որով կամի ցուցանել նոսա՝ թէ ՚ի գալ իւր յաշխարհ՝ կեցցէ , որպէս և կամի և ոչ ոք կարիցէ ձեռն արկանել ՚ի նա , եթէ ինքն ոչ կամի ցի· որպէս տեսանի յաւետարանն ։ Լերկրորդ՝ թէ նա առ ՚ի կեցուցանել զազգ մարդկան՝ թէպետև մեռանելոց է , բայց ոչ կացցէ ՚ի մահու· այլ մահ ուամբ իւրով կեցուցանելով զայլս՝ կեցցէ , այսինքն յարիցէ· Լերրորդ՝ թէ նա միշտ կեայ և միշտ կեցցէ յաւիտեանս յաւիտենից , գոլով ՚որ կենաց , և կեցու-
ցիչ ամենայնի ։

Ասէ թէ ՚ի կեցուցանել նորա զազգ մարդկան զինչ մատուցին նմա մարդիկ , յայտ առնէ այնու՝ զոր յարե զինի , ասէլով , և ասցէ նմա յանդիման· որով երեք ինչ նշանակի ըստ այլևայլ տեսութիւն· մի՝ ըստ կատարելոց իրացն՝ որով մատուցաւ նմա յոսկւոյն ա-
րաքաւօղ յերից թագաւորաց անտի ՚ի Ծնանիլն նո-
րա· որպէս գրի յաւետարանին (մատ· ՚ը) ։

Այլ որպէս ասեն ոմանք , ընդ սրս և Ծործորեցին (՚ի մեկն· մատ· գ· ի՚ը·) զայս ոսկիս ընդ այլ ընդ Ծայս մատոյց և նոքա յոսկեփ ՚ի յանչխման առնելն անդ զյն իբրև զնոր ոսկւոյ և մեծութիւն ։

Լերկրորդ՝ ըստ այլաբանութիւն· իբր զի յատկութիւն ոսկւոյն սրաբաւօղ երևեացի ՚ի նմա ՚ի Ծնունդեան· խո-

այս յատկութիւնք էր այն՝ զի առանձին ոմանք, ընդ որս և վարդան, թէ այն ոսկի արաբացւոց որ յիշի առատ, ոչ է ի հանքից, այլ որպէս յիշեցաք ի վերոյ բուսանեալ յերկրի ընդ կեղևով ծառոց. որ է օրհնական կուսութիւնն. և յայս միտ կամի ասել, թէ ի գալ որդւոյն ոչ յաշխարհս առ ի փրկել զմարդկիմ, ասացի նմա ի հօրէ առանց սերման՝ բուսանիլ կուսութիւն՝ որպէս է բուսանիլ ոսկւոյն արաբացւոց։

Նորոգեալ ըստ փոխաբերութեան. իբր զի մատուցի նմա ազնիւ ընծայ, այսինքն հաւատ, յոյս, սէր, խոնարհութիւն և պաշտօն ածային, որք օրհնականին յոսկի ազնիւ. որպէսի համարիւր ոսկին արաբացւոց ըստ նախագրելոցդ։

Յաւելու լամբրոնացին. «և առաք ասէ անուան նո,, բա ոսկի ոչ զգալի արաբիայ, այլ ի մարմնոյ միրոյ ,, զմեռոյ մաքրութեան զանազատութիւն. քանզի ոսկին ,, այսմ է նշանակ, որոյ ձանձնչատեսակ սրբութիւն ,, ներքնդունակ լինի ձառագայթից անուան նորին, ,, և ընդ նմին փայլէ, եղեալ լուսաւոր յաշխարհի ,, լուսոյն Հայելի լինելովն»։ Իբր մաքրութիւն մտաց և անազատութիւն ասելով ոչ ամիծոիէ յայսոսիկ և եթէ զինչանակութիւնէ ոսկւոյն. զի նովաւ նշանակին նաև պատիւ գերագոյն և պաշտօն ածային որպէս ասացաք, ընդ որս և աղօթիք և օրհնութիւնք. զորս ի մատնաւորի յիշէ մարգարէն ի յաջորդ համարն ասելով։

ԺԵ. Յաղօնս կացցէն առ նա յանվնայն ժամ. և գործնատակ օրհնեսցեն զնա։

Յաղօթս կալ և աղօթել թէպէտ զնոյն նշանակեն, բայց ուր ուրեք կամիմք յայտ առնել զաղօթելն ըստ արժանւոյն, երբեմն վան հաստատելոյ զայն՝ դնեմք կալ յաղօթս. յոր միտ ասի «կայր յաղօթս». (մարկ. ԺԳ. 35). և թէ «կացից յաղօթս հոգւով». (ա. կոր. ԺԴ. 15)։ Լաւ զի ատ խօսի զարժանաւորն առ աղօթից՝ դնէ յաղօթս կալ, յատեն։

Յաղօնս կացցէն առ նա յանվնայն ժամ. և գործնատակ օրհնեսցեն զնա։ Այսինքն՝ ազգք մարդկան գաւեալ զիբրու-

թէ՝ ի ձեռն քոյ, մատուսցէն նմա զաթժանաւոր ա-
ղօթս ըստ այլևայլ բանի, այսինքն ըստ պաղատանաց
առ ի գամանել ի նմանէ զօգնութիւն. և ըստ գոհու-
թեան առ ի ընդարձակել լինել զնմանէ ետ. և զի ի մէջ
ազօթից գերազանց է օրհնութիւնն, զայն ի մասնա-
ւորի գնէ. զերկնաւոր ասէ օրհնեցեն զնա։

Աւր ասելն զօրհնասպաս, նոյնպէս և ասելն յառաջ-
նում հատուածի յամենայն ժամ. ըստ երից գնի. մի՝
ըստ շարունակելոյ. իբր զի ի մէջ փրկելոց բազմու-
թիւք մարդկան զօրհնասպաս և յամենայն ժամ ու-
նելին ազօթս մատուցանել առ քեզ. և այս հանապա-
զորդութիւն ազօթից ըստ ասելոյ լսեաք" և * ոչ մի օր
դադարեաց յաշխարհէ, յորմէ հետէ երևեցաւ նորն
մեր, և ոչ խափանեսցի ի յաւիտեան ։ Երկրորդ՝
ըստ կարգաւորեալ ժամուց՝ յաւուրն ևօթնից, և
ըստ այսմ բառդ յամենայն ձամ կամ զօրհնասպաս նշանա-
կէ զամենայն կարգեալ ժամս։ Երրորդ՝ ըստ գիտե-
լոյ յամենայնի զփառսն քոյ. զի օր յամենայնի զփառս
նորա գիտելով գործէք ինչ՝ եթէ յաւուրն, և եթէ ի
գնջութեն ետ. յամենայնի և յամենայն ժամ ազօթել առ
քա և զօրհնասպաս օրհնէ զնա, և կեանք նորա հա-
մարեալ լինի հանապազօրեայ տիւ անգիշեր։

Այս բան օրպէս և տեսանի՝ յայտնաբերեալ քարոզէ
զնաճութեն քոյ. զի միայն առ ձեզ լինի կալ յամե-
նայն ժամ յաղօթս, և միայն ձեզ վայելէ մատուցանել
զօրհնութեն զօրհնասպաս, և ոչ թէ սոզոմինի, կամ
այլոյմ ումեք. և սոքին իսկ ցուցանի թէ բան առ-
մոխս ուղղակի ի քէ Տէրն, և նեւթապէս միայն ի
սոզոմին ։ Օ այս եդեալ մարգարէին առաջի առնել
այժմեան զառաքեալ հաւատոյն քոյ և վկայասիրել
նորին ընդ ամենայն տեղիս, վասն որոյ ասէ։

ԺԴ. Եղէջ հաստատութիւն ընդ ամենայն երկիր. և ի վե-
րայ գետոց կերտեաց։

Եւ ի թէ կրօն կամ պաշտօն՝ զոր հնարեցին մարդիկ,
որովհետև հիմնեալ էր ի բնական հանգամբ կամ ի
մտոտի պատճառս, ոչ կարէր ունել զհաստատութիւն
մշտնջենաւոր, այլ թէ կրօնք ինչ կամ աղանդք երևին
ունել զհաստատութիւն, այն առաքելոյմս է, և ոչ

յինքեանս. իսկ կրօնք և հաւատք քրիստոնէից հնար
նեաւ գոլով յածային հանձար, և ՚ի աշխարհաւեթ
յաւիտենական, ընդ ամենայն աւելս ունի պհասուա-
ւութեն և յաւիտենի ժնայ անջնջելի. յայս հայելով
ասէ:

Ընդէր հաւատոյն ընդ ամենայն էրկիր. և ՚ե վերայ գլխոց
ելեանց: Այսինքն հաստատութեն քրիստոնէական հա-
ւատոյ ոչ եթէ յայս կամ յայն տեղի միայն լինելոյ՝
այլ ընդ ամենայն տեղիս. որ է ասել. քրիստոնէա-
կան հաւատք, կամ հաւատան որ ՚ի քե, սփռեալ ընդ
ամենայն երկիր՝ յաւիտենի ժնայ անկործանելի. և
եթէ ՚ի վերայ գլխոց լերանց և ասելցէ, ոչինչ հոգմով
կարիցէ անկանիլ:

Եւ այս այլաբանութեն ոչ ցուցանէ եկանել հաւատոյ
՚ի վերայ լերանց, այլ յայտ առնէ նախ փոխաբերու-
թեբ պհասուածն լինել այնր և երևելի ամենեցուն
ընդ ամենայն տեղիս. երկրորդ յայտ առնէ նմանու-
թեբ զտարածիլ նորա յանմարդի տեղիս, որպիսի են
գլուխք բարձրաբերձ լերանց. երրորդ յայտ առնէ
առաքեբանութեբ պհաստատիլ այնր յիշխանս զանա-
զան ազգաց, կամ յիմաստուն աշխարհի, որք օրինա-
կին ՚ի գլուխս լերանց. որովք կամի ցուցանել, թէ
յայսմ ամենայնի և յամենեսին հաստատութեն ունի
հաւատն քի, և ժնայ անկործանելի:

Այս հաստատութեն մտածի ոչ ՚ի կողմանէ մարդ-
կան, այլ ՚ի կողմանէ հաւատոյն. իբր զի հաւատքն քի
՚ի կողմանէ իւրմէ ոչինչ իւիք կարէ եղծանիլ. զի
որչափ և ընդդիմութեն կրեսցէ, այնչափ պայծառա-
նայ՝ հանպոյն խարուկի, որ ՚ի վչմանէ հոգմոյ առա-
ւել և ևս զօրանայ:

Իսկ թէ մարդիկ ՚ի բաց Թողուն զայն կամ մերժեն,
կամ հալածեն ևս, այն ոչ է վասն անհաստատ լինե-
լոյ հաւատոյն, այլ վասն անհաստատ կոլոյ մարդկան,
կամ յաւէտ վասն յանդիմանեալ լինելոյ մեղութեանց
նոցա, և մեղսութեենց նոցին յուղղութեբ և ՚ի ձչմար-
տութեբ հաւատոյ:

Արդ ի սատ հաստատութեբ իմանալ զխաղաղութեբ
և զանդորրութեբն ՚ի կրօնս ծնդպաշտութեբ. իբր զի
նախ քան զյայտնել ան մերոյ խռովութ էր ՚ի կրօնս,

թէ զիարդ էցէ, որ էցէ, ևն. իսկ ՚ի գալնորա յայտնեցաւ ձշմարտութիւնն, և եղև խաղաղութիւն ընդ ամենայն աեղիս. այլ թէ մարդիկ ոչ կամեցան վայելել յայնմ խաղաղութիւնե, նոցա է յանցանքն. զի տեսին և ոչ առին, գտին և արհամարհեցին. որով ինքեանց ժնասեցին, և ոչ ձշմարտութիւնն քեի. որ ՚ի կողմանէ իւրմէ միշտ յայլեօղ գտաւ և բարձրացաւ. զորմէ խօսի մարգարէն ՚ի յաջորդ համարն ասելով:

ԺԶ. Բարչբասցե հան ղլիբեանան պտու-ղ նորա. ծաղիեսցե ՚ե հաղատե ՚ան որպէս խոտ երիբե:

Որովհետև համեմատութեամբ երկրին պաղեստինայ բարձր է լիբանան բարձրութեբ մեծամեծ լերանց, պաղեստինացիք բերէին զայն ՚ի նմանուե բարձրուեե և էր իրի եղելոյ ՚ի վերոյ քան զայլս. իբր զի առ ՚ի ցուցանել, թէ այս ինչ բարձր է քան զամենայն, ասէին. բարձր քան զլիբանան. որպէս տեսանէ ուբեք ուրեք և ՚ի բանս մարգարէից. յայս ոմ կարգէ և մարգարէն առատ զբան իւր՝ յասելն:

Բարչբասցե հան ղլիբեանան պտու-ղ նորա: Այսինքն պտուղն քրիստոնէական հաւատոյ, և քարոզութիւե աւետարանին բարձրասցի քան զլիբանան, այսինքն առաւել բարձր ցուցցի քան որչափ բարձր երևի լիբանան, համ որչափ բարձր են մայրքն լիբանանու. որ է ասել բարձրասցի յոյժ. և այս բարձրութիւե ըստ երից մտաց է. մի՝ ըստ փառաւորութե. զի յամենայն տեղիս փառաւորեցաւ քարոզուե աւետարանին և հաւատքն քեի. երկրորդ ըստ ընդհանրական տարածութե և պտղատուուե. զի ընդ ամենայն տեղիս տարածեցաւ հաւատքն քրիստոնէական և ոչ տակ ՚ի հրեաստան որպէս հրէից. և եա յամենայնի զպտուղ իբր. և ոչ ճեաց անպտուղ իբրև զծառան լիբանանու: Երրորդ՝ ըստ սքանչելի գործոց երևելոյ ՚ի պեսպէս իրս, ոչ միայն ՚ի հրաշագործութիե՝ որք անպակաս եղեն ՚ի մէջ հաւատացելոց, այլ և ՚ի մեծամեծ առաքինութիս ոգւոյ, և ՚ի նահատակութիս մարտիրոսաց, ՚ի հանդէս արիութե կուսանաց և ՚ի խաստութիս վարուց և ձգանց, և յայլ զանազան իրս, որք իբրև պտուղք հաւատոյն քեի բարձրացան քան զմայրան լի-

բանանու , այսինքն քան զամենայն շահաւէտութիւն մովսիսական օրինաց , և քան զամենայն իմաստուին արտաքին գիտութենէց , և քան զամենայն զօրութենէ թագաւորութենէց երկրի . որով առաւել քան զառաւել գեղեցկացաւ հաւատքն քո ՚ի մէջ ՚ոբ եկեղեցւոյ . և զայս կամելով նմանաբանութեբ ինն յայտնել , յարէ վկնի և ասէ :

( ) ՚աղէաց ՚է ՚աղաւէ ՚ին ոլէս խոտ երկրի : Պատաղաբ ՚ոյ ասելով իմանայ զսիոն այսինքն զեկեղեցի ՚ոբ . յորում ծաղկեցաւ հաւատքն քո ՚ի ըստ այլևայլ բանի . նախ՝ ըստ առաւել պայծառանալոյ . երկրորդ ըստ առաւելել և հաստատելոյ . երրորդ՝ ըստ սփռելոյ անուշահոտութենէ ՚ոբ վարդապետութենէ . չորրորդ՝ ըստ բազմերկայացս հաւատացելոյ ազգաց ՚է ազգ . հինգերորդ՝ ըստ բազմանալոյ հաւատացելոց , և յայս յետինս հայելով սփռեալ տարածեալ ասէ , որպէս խոտ երկրի . իբրև թէ ասել՝ աճեցեալ և առաւելեալ լինի յոյժ հաւատքն քո . որով այնպէս աճեցեն հաւատացեալքն ՚ի քո , որպէս աճէ և բարգաւաճէ խոտ յերեսս երկրի :

Լամբ՛. լիբանանաւ իմանայ զկռապաշտութենէ , և զեղեցիկ ինն նկարագրելով խօսի այսպէս . * ՚Ո լիբա-
„ նան սովորութենէ ե մարգարէից կռապաշտութենեն
„ առնուլ օրինակ . ըստ այնմ, փշոյ ՚որ զմայրան լի-
„ բանանու : Եւ փառքն լիբանանու առ քեզ եկեսցեն
„ ցեն , ասէ եսայի առ եկեղեցի . և բարձր էր ՚ի կռ-
„ ապաշտութենէն ՚ի գալատեացն քո և տարածեալ
„ ընդ ամենայն երկիր : Իսկ յորժամ որթն Քրիստոս
„ տնկեցաւ ՚ի յերկիր , զոր մշակեաց Հայրն երկնա-
„ ւոր և տարածեաց ՚ի նմանէ հոգւոյնէն զուռս և
„ զբարուենակս առաքելոյն , պտուղ նորա այսինքն
„ տիեզերաց եկեղեցիք բարձրացան և գեր ՚ի վերոյ
„ անցին կռապաշտութենեն մեծութե , մանաւանդ թէ
„ և բնաջինջ արարին զնա ՚ի միջոյ : Եւ ծաղկեցի
„ ՚ի քաղաքի ՚ն ոպ խոտ երկրի : Որպես ՚ի մարգա-
„ գետինս զանազան խոտոցն ծաղիկք , այսպէս
„ ծաղկեցաւ ՚ի քաղաք ՚ն՝ յեկեղեցի՝ պետս առա-
„ քինեացն անձինք , վկայիցն վարդ , ճգնաւորացն
„ շուշան , կուսանացն քրքում, տեսողականացն ար-
„ մաւենի . և այլ անթիւ ՚ոբցն գումարք՝ որք ՚ի սուր

„ ըին քաղաքս ծաղկեցին, և՝ի վերինն զնայծեալ
„ պտղոցն Ճաշակեն զհամեղութե՛ ‖ :

Խորհրդաբար այս քաղաք ան է ած ածանին. որոյ պարիսպ է կուսութե՛ն. ՛ի սմա ծաղկեցաւ և բուսաւ պատուղն անմահութե՛ իբրև խոտ երկրի, որով ցուցանի նախ կուսութե՛ ծաղկիլն առանց սերման. երկրորդ՝ իբրև մարդ ծաղկիլն, և ոչ իբրև հրեշտակ. զի մարդիկ խոտոյ նմանին ըստ եսայեայ. (խ. 6):
Երրորդ իբրև ուտե՛լ ընծայիլն մարդկան. զի որով հետև մարդիկ հաւասարեցան անասնոց անբանից, (սաղ. խե. 11.) ետ նոցա զինքն ՛ի կերակուր:
Ա.յս բան եթէ հայիցի ՛ի տողոմն՝ մեկնի այսպէս. պատուղ իմաստութե՛ նորա բարձրացի յոյժ, և աքան՛չելի լինի, և ծաղկեցի յերուսաղէմ, և անտի տարածեցի ընդ ամենայն տեղիս, և լցուսցէ զերկիր ամենայն՝ որպէս խոտ որ բուսանի ընդ ամենայն երեսս երկրի: Ո՛յս ամենայն եդեալ մարգարէին՝ բովանդակե՛ զբան իւր յօրհնութե՛ անուան ան է, և ասէ:

ԺԵ: Լ՚ԱՂԵՅԵ ԱՆՈՒՆ ՔՈ ՕՐՀՆԵԱԼ ՅԱՒԵՏԵԱՆ. ՊԷ ՅԱՒԱՂ ՔԱՆ ՊԱՐԶ Է ԱՆՈՒՆ ՆՈՐԱ:

Բառս անուն՝ կրկնակի կարէ առեալ լինել. մի՝ ըստ այնմ զի նշանակէ ըստ որում է ձայն նշանակօղ, և մի և ա՝ ըստ այնմ զի նշանակի ըստ որում ՛ի մէջ բերի նովաւ նշանակեաըն: Ա՛րդ որպէս երևի՝ յայս բան յառաջնումն հատուածի անունն դնի ըստ այնմ որ է նշանակօղ, որպիսի են անուանքս, ՔՃ, ՔՐ, փրկիչ, ՔՏ, ՔԶ. իսկ յերկրորդումն դնի ըստ այնմ որ անուամբ նշանակի, այսինքն է նոյն ինքն ՔՃ փրկիչ. ըստ առաջնոյն ասէ:

Լ՚ԱՂԵՅԵ ԱՆՈՒՆ ՔՈ ՕՐՀՆԵԱԼ ՅԱՒԵՏԵԱՆ: Ա՛ւր անուամբ ան իմանայ զանուն այնորիկ, զորմէ ցայս վայր խօսեցաւ, այսինքն է անուն փրկչին, որ է անունս ՔՏ. այս անուն ան ասէ՝ այսինքն անունս ՔՏ՝ եղիցի օրհնեալ յաւիտեան յամենայն արարածոց. * զի յանուն ՔՏ քո ամենայն ծունր կրկնեսցի ‖. (փիլ. ՔԵ. 10). և այս յաւիտեան. իբր զի ցորչափ ՔՏ է, անունս ՔՏ եղիցի օրհնեալ: Եւ դարձեալ յինչ անուն և կո-

ջեսցի, և եթէ ծաղիկ երկրի համ իսոտ, օրհնեալ
է յաւուրսն։ Բանզի և ինքն իսկ միանջև առեալ
եր զանուն՝ ի վերայ երկրի՝ օրհնեալ եր յաւուրս քան
զաւուրսն, և առ այս յարէ։

(՝) է յաւուրս հան ցարիս է անուն նորա։ Այր որպէս առա-
ջաք բառս անուն դնի փոխանակ այնր՝ որ անուամբ
նշանակի, որպէս Թէ ասէր. Նա ինքն յա քո՝ ի յաւի-
տենից է՝ յաւուրս քան զաւուրսն արարած ևս և յա-
ւուրս քան զարև։ Իսկ եթէ անուանն առցի աստ իբրև
նշանակօղ՝ միտ բանին լինի այս, անուանս յա՝ ի յաւի-
տենից նախատեսմանեալ՝ և յաւիտենից օրհնեալ
է, և եղիցի օրհնեալ մինչև՝ ի յաւիտեանս. իսկ
պատճառ զարև միայն յիշելոյն է այս՝ զի յերևելի
արարածս այ փառաւորապէս է նա առ մեզ քան զա-
ւուրսն. ուստի եթէ յաւուրս քան զայն օրհնեալ է
անուանն յաի, ապա և յաւուրս քան զայլ արարածս։ Այլ
զի այսպէս օրհնեալ գոլով՝ յօրհնութենէ նորա օրհնե-
ցան և ազգք ամենայն, յայն հայելով մարգարէին՝
ասէ։

ԺԲ. (՝) Ա նա օրհնեացին ամենայն ազգք երկրի, և ամենայն
ազինք երանելցեն նմա։

Այս այն է՝ զոր խոստացաւ ած աբրահամու՝ յասելն
առ նա. * և օրհնեսցին ՝ի զաւակի քումդ ամենայն
„ ազգք երկրի՚. (ծնն. ԻԲ. 18). զոր յաւուրս բերեալ
պօղոսի. (գաղ. Գ. 8—16.) ցուցանէ Թէ սովաւ
նշանակի քո, յորում օրհնեցան ամենեքին. յայս
հայելով ասէ։

(՝) Ա նա օրհնեացին ամենայն ազգք երկրի։ Ահաւադ ՝ է նա ոչ
դնի աստ ուղղակի փոխանակ անուանն քոյ զոր յիշե-
եայ ՝ի նախընթացս համարն. իբր Թէ լոկ յանուննո-
րա օրհնեսցին, այլ փոխանակ քոյ. որով ցուցանէ,
Թէ քոյիւ հանդերձեալ էին օրհնել ամենայն ազգք
երկրի, ազատեալք ՝ի գատապարտութենէ անիծիցն,
և ՝ի գերութենէ սատանայի, և վերածելով յորդե-
գրութիւն այ և ՝ի ժառանգութիւն յաւիտենական կե-
նաց. և ՝ի սոյն իսկ ամենեքին ուրախին փառս տալ
նմա, և օրհնել զնա. զոր միտ յարէ զինի և ասէ։
Եւ ամենայն ազինք երանելցեն նմա։ Երանելն է յայտնել

զերանելի գոլն ուրուք. և այս կարէ լինիլ կրկնակի. մի՝ սովին իսկ բառիս երաժել, կամ երանի տալ, կի՛ երանելի՛ ասել, ևս. զորօրինակ երանի քեզ, կամ երանելի ես դու, կի՛ երանեմք զքեզ, կամ երանեալ յաւիտեան ևս. և մի և՛ս՝ այնպիսի բառիւք՝ որք յայտ առնեն զքան երանելի լինելոյն. որպէս յասելն զուլմեքն՝ լինել իմաստուն, հզօր, բարի, և՛ն. զի այսպիսի բառք յայտ առնեն զայն ինչ՝ որով ասի ոք լինիլ երանելի, յայնմ իրի որ յիշի, զերկասին զայսոսիկ՛ի միասին վարելով առաքելոյն ասէ զ.քեզ. * երանելին ,, և միայն հզօր թագաւոր թագաւորաց և տէր տերանց ,, և՛ն ‖. (ա. տիմ. զ. 15):

Այս միտ դնէ և աստ մարգարէն զերանելն. իբր զի ամենայն ազգք և ազինք օրհնեալ լինելով՛ի քէն՝ երանեն նմա, այսինքն տան նմա զայնպիսի գովեր թիւ՝ որովք ցուցանի թէ նա միայն է երանելի. յոր միտ՛ի քաղդէականն փոխանակ ասելոյ երանեացեն՝ դնի, * բարի ասացեն նմա ‖: Նոյնի՛ի թարգ" ասէր" և արաբ" դնի * փառաւորեացեն զնա ‖. և՛ի թարգ" լատ" դնի, * մեծացուացեն զնա ‖. ուր յեբր" ըստ մեկնութեան դնի եէաշէռուհու, այսինքն երանիցեն նմա. սոյնպէս դնի և յընտիր օրինակս եօթ" և յեթէով":

Լամբ" ՛ի մեկնելն զսոյն զայս բնաբան՝ զեղու և՛ի հոգւոյ իւրմէ զբան վայելուչս, ասելով. * ո՞յր ,, սիրեաց զհոգևոր օրհնութիւն և զերկնից բարեացն ,, խոստումն՛ի ծագաց երկրի ազգս, թէ ոչ էմմա- ,, նուէլն փրկիչ. յումմէ՞ ընկալան ազգք երկրի ձրի ,, մեղացն թողութիւն, թէ ոչ՛ի քէ յո՞ մկրտելն. ար- ,, դարև՛ի նա օրհնեցան, և նորա մարմնոյն հաստակ ,, լինելովն՛ի բարձունս վերացան. նա յաւիտենից ,, կենացն կարապետ, նոյն և երկնից մուխցն առաջ- ,, նորդ. զի օրհնութիւնն է բարեաց առաւելութիւն. ,, և զայս ընկալաք՛ի քէ, ո՛չ զանցաւոր բարիս, այլ ,, զմշանջենաւորն: Վասն որոյ և երանէ նմա ամե- ,, նայն ազանց լեզու՝ երանութենէ բաշխող բերանոյն. ,, զի և ետ երանութիւն ձրի, և առ զնոյն սիրով. և ետ ,, զինքն մեզ կամօք, և առ զմեզ ինքեան բաղձանօք. ,, վասն որոյ որչափ յաձախեմք զերանութիւն ,, օրհնութիւնէ, ՛ի մեզ գառնայ նոյն՝ տոկոսեօք առա-

,, ահեղութեա՛ն զվերարարութենն. զի՛ի պահանջեսցէ
,, որպէս զկարօտ՝ զկարօտեալքս փարթամացուցանէ
,, իրախուԹի՛ ||:

Օ այս քան ահաբեկ հրէից աւս սողոմոն վերածեն. իբր Թէ նովաս օրհնեցան ազգք, այսինքն Թէ՛ի ժամանակս նորա ամենայն ազգք լսացան բարեօք. և ամենայն ազինք զարմացեալ ընդ նա՝ երանի եւտուն նման. և յաւելուն ասել Թէ միշտ տացի նման նոյն երանուԹի՛ն: Բայց զժուարաբաւնալի է այս մեկնուԹի՛ն իբրև զաւազ և անկլանելի իբրև զմաղ. քանզի մեծ ինչ և առաւել քան զայդ ցուցանէ բանս այս. և որպէս ասացաք այժմ, ուղղակի հայի յայն քան՝ զոր ասաց ած ցաբրահամ. ՚ի զաւակի քում օրհնեսցին ամենայն ազգք. և զի այս քան ոչ զհեսիայէ ասի, և ոչ զսողոմոնէ, ապա և առաջնիկայ քան սաղմոսիս: Բայց եղեալ ևս Թէ նաև զսողոմոնէ ասիցի, այն մտածի աստուերաբար. իսկ յաւելն զքնի՝ մտածի լրուԹի՛ն և ճշմարտուԹի՛ն. ըստ որում նովաս լրապէս և ճշմարտապէս օրհնեցան ամենայն ազգք, եղեն նորա ժողովուրդ և անուանեցան նոր իսրայէլ. և նա՝ որ ասէր ած իսրայէլի եղիւ և ած նոցա. վասն որոյ և մարգարէն ՚ի բերանոյ հաւօրէն ազգի մարդկան օրհնուԹի՛ն մատուցեալ աս նա գոչէ:

Ի. ( ) երկնեալ ար ած իսրայէլէ, որ առնէ սքանչելիս դիայն. և օրհնեալ է անուն ՚ի փառս նորա յաւիտեան. լցցէ փառօք նորա ամենայն երկիր. եղիցի եղիցի:

Այս ած քանի հատարակ էր ՚ի բերանս նահապետացդ և մարգարէիցդ՝ յօրհնել նոցա զած վասն մեծամեծ գործոց նորա. որպէս է տեսանել յՈՒծաշունչ գիրս յանհամար տեղիս. յոր բերի բերկրանօք և երանեալս գաւիԹ յաւելն:

( ) երկնեալ ար ած իսրայէլէ: Այ՝ ասի լինել ած իսրայէլ. և ասի զնոսա ընտրեաց իւր ժողովուրդ. և աս նոսա յայտնեցաւ բազմապատիկ օրինակաւ. և նոցա ետ զօրէնս իւր ըստ պէսպէս կարգի. որով պարտիւր՚ի նոսա, և՚ի նոցունց քարոզիւր: Այս գարձեալ՝ զի յաղգէ նոցա կամեցաւ ծագիլ. աս որոյ գուշակուԹե՛ն ազգի ազգի արարողուԹե՛ս սահմանեաց ՚ի

նոսա, և ընդ ժամանակս ժամանակս առաքեաց մարգարէս առ նոսա, աւետարանել նոցա և համօրէն ազգի մարդկան զայս խորհուրդ։ Ի՝ան այսոցիկ պատճառաց և վասն այլոց բազմաց՝ նա որ էր ած ամենայնի, ասէր ած իսրայէլի։

Նա զի նա միայն էր Ճշմարիտ ած՝ յասելն ած իսրայէլի՝ իմացեալ լինէր ած Ճշմարիտ. որպէս ընդ հակառակն՝ յասելն ած ակկարոնի՝ իմացեալ լինէր ստուտ ած՝ այսինքն չած։ Նա քանզի նա միայն է օրհնեալ՝ որ է ած Ճշմարիտ, վասն այսորիկ ասէ. օրհնեալ ած որ ած իսրայէլի. այսինքն օրհնեալ է և օրհնեալ եղիցի յաւիտեան ածն իսրայէլի՝ որ է ած Ճշմարիտ։

Ծործորեցին (՚ի մեկն. մատ. գլ. իե. և իզ.) զբաւդ օրհնել՝ բացատրէ լինել յայտնեալ. և զայս թերևս առնու յարիսպագուցն յասելն. * օրհնեալն յայտնեալ ասի ‖։ Ցայս վերածէ և վարդան վարդապետ (՚ի մեկն. օրհն. մովսիսի. ք. օրին. լբ. ։) ուր գրէ այսպէս. * մեծն դիոնեսիոս զօրհնեալ ,, նուիրեին յայտնաբանուիթե թարգմանէ. օրհնեալ ,, ես ած, այսինքն յայտնի ես ած անձաւ պարգևօքդ ,, և անպատմելի սքանչելեօքդ. չես թագուն և ՚ի ,, ծածուկ և առանց վկայուիթե, ըստ պօղոսի՝ թէ ,, երևելի արարածովքս յայտնի են աներևոյթ զո- ,, րուիթիքն ցոյ, և դարձեալ թէ առանց վկայուիթե ,, զինքն ոչ եթող ‖։ Ուրդ եղեալ մարգարէին զօրհնեալ լինել Ճշմարտին ցոյ՝ ՚ի ցոյց այսր յաւելու և ասէ։

Ոչ առանձ սքանչելիս դայն։ Սքանչելիք ասին այն գործք որ գործին ՚ի վեր քան զկարգ բնուիթե. և զի միայն ած է որ կարգի բնուիթե և ՚ի վեր քան զբնուիթե, միայն ած կարօղ է առնել զսքանչելիս. սմին իրի նմա միայն ընծայէ մարգարէն զսքանչելիսն, նա միայն ասէ առնէ զայս. և զի ՚ի մէջ սքանչելեացն ցոյ գե- րազոյն եղև խորհուրդն մարդեղուիթե ՚ի փրկուիթե ազգի մարդկան, զորմէ էին բանք սաղմոսիս, յաւէտ յայս սքանչելիս քան յայլս հայելով խօսի աստ մար- գարէն զայս բան. որպէս թէ ասէր. միայն ած կա- րաց առնել զայս սքանչելիս, զի եկեալ յաշխարհ

մահուամբ իւրով փրկեաց զազգ մարդկան ՚ի յաւիտենական մահուանէ, և վերածեաց զնոսա յերկնից թագաւորութիւն. Թո՛ղ զքաղաքան սքանչելի պարագայս այսր խորհրդոյ։ Զոյն զայս սքանչելիս իբրև թէ աչօք տեսանելով մարգարէին, և ՚ի ընտրս նուրին վայելելով՝ տայ օրհնութիւն անուան սքանչելագործին յասելն։

Այս օրհնեալ է անուն ՚ի ձառայ նորա յաւիտեան։ Բաւական ուսմանութիք են այ՝ մանաւանդ առ եբրայեցիս. քայց հայելով առ մեզ և ըստ մեզ խօսելով՝ իբր յաւուկ անուն ընծայի նմին բառս ՚ի, ոչ ըստ քնութեն, այլ ըստ խնամելոյն. զի ինքն անեղ անանուն գոլով՝ յարարչագործելոյ և ՚ի նախախնամելոյ ընկալաւ զանուն, ընդ որ զարմանալով ինն լուսաւորիչն մեր գրէ (՚ի յաճախ. Ձառ. ը. երես 16. և 17.) այսպէս. * քայց զարմանալի է այս (ասէ), զի վասն առաջ ,, եւել սիրոյն իւրոյ՝ անանունն յանուն գայ, զի ոչ երբ ,, ոք ընդ անսկզբանն՝ որ կոչէր զանուն նորա. այլ ,, ինքն վասն բարեբար կամացն արարիչ արարածոց ,, անուանի. զի արարիչ և բարեբար, լոյս և կեանք, ,, ՚ի խնամս արարածոց զանուանս ունի. այլ զիւր ,, անունն ինքն միայն գիտէ ..... որպէս առ մար- ,, գիկ այս օրինակ ճշմարտութիք երևի, ոմանց քնու- ,, թիք (հայր կոչիլ,) և ոմանց խնամածութիք՝ որբոց ,, հայր ։ Ըստ սմին և յայլ կոչմունս. յոր միտ ասէ Կիրակոս վարդապետ (՚ի մեկն. եւագր. գ. 18.) * նախ քան զլինել աշխարհիս ՚ած էր բարի, զօրա- ,, ւոր, իմաստուն, ևն. և իբրև մեղան մարդիկ՝ ,, եղև դատաւոր, և դարձեալ՝ ՚ի մեղաց բժիշկ ։ Ըստ՝ մանաւանդ առ եբրայեցիս. զի բազմապատիկ անուանք և ստորոգելիք այ գտանին առ նոսա. որպէս եօվա կամ եհովա, այսինքն որ էն. էլ, այսինքն հզօր. սատտայ այսինքն ազատ. կամ ամենաբաւական. ատօնի. այսինքն, տէր. կամ ատօնայի սեպհ, որ ապայից (զօրից կամ զօրութեանց). և այլն։

Ո՛ոմանս յանուանց ատուի յատուկ բերէ որպէս յակոբ մեբնայ հայրապետ (՚ի Ձառն ժդ. երես. 364.) ըստ թարգմանութեանէ ասորւոց և ասէ. * անուանք այ

„ քազուամ են . . . և կոչեաց զանուն իւր , ահիահ.
„ շահարահ. էլի. շադէ. և ադօնէ , ծբաւուԹ. այսու
„ անուամբ կոչեցաւ ած ||:

'|. սոսա առաջինն՝ որ է եօվա որէն , ասի լինել անուն փառաց ածուԹե. ըստ որում յայտ առնէ զփառս էին անեղի:

Սոյնպէս է և անուննա յա. զի և սա յայտ առնէ զփառս որդւոյն այ ըստ որում է փրկիչ ամենայնի , փառաւորեալ և փառաւորիչ ամենեցուն. արդ ասէ այս փառաց անուն՝ որ է եք , օրհնեալ է յաւիտեան , ոչ միայն յերկինս , այլև յերկրի. ըստ որում ամենեքին որք են յերկրի՝ տեսեալ զսքանչելի փառս նորա՝ զարմանան և փառաւորեն զնա. և առ այս յայտնի է:

Ոչ էր փառօք նորա ամենայն էրէէ: Փառքն այ մտածի կրկնակի. մի՝ յինքեան , որ այն ինքն է անսահման կատարելուԹեն նորա , որով փառաւորեալ է յինքեան. և մի և ա՝ առ արտաքս. և այս կարէ մտածիլ յատկապէս և անյատկապէս. յատկապէս մտածեալ՝ է յայտնուԹե կամ հռչակուածն այնը ներքին փառաց 'ի ձեռն նախախնամուԹեն այ , որ յամենայնի սքանչելի պոլով՝ յայտ առնէ զփառս նորա. իսկ անյատկապէս մտածեալ՝ արարածք ամենայն ասին լինել փառք այ , ոչ զի են , այլ զի ցուցանեն զփառս այ՝ այսինքն զկատարելուԹիս նորա: Եւ քանզի լի է ամենայն երկիր այսպիսի արարածովք , և յամենայնի սքանչելի տեսանի նախախնամուԹե նորա , վասն այսորիկ ասի Թէ լցեալ է փառօք նորա ամենայն երկիր:

Այլ զի աստ քան մարգարէին ըստ նախակարգեալ ուկնուԹեցդ հայի յաւետափառաւոր գործ խորհրդոյ մարդեղուԹե՝ որոյ փառօք լցեալ եղև երկիրս , այնմ կանխագուշակ լինելով՝ յապառնին դնէ , և ասէ. լցցի ամենայն երկիր փառօք նորա. որպէս Թէ ասացեալ էր , ոչ ասակ պաղեստին՝ որպէս յառաջն , այլ աշխարհ ամենայն լցցի փառօք նորա , այսինքն լցցի փրկուԹեք նորա , լցցի քարոզուԹեք աւետարանի նորա , լցցի ճշմարիտ պաշտամամբք նորա , լցցի աքանչելագործուԹեք նորա , լցցի ամենայն բարեկարգուԹեք և ամենայն բարեօք , լցցի և նշանաւ երկրպա

պէտք խաչին. որովք և ինքն յուցցի փառաւորեալ յամենայնի։

Ամենքեան էր մարդացեալ որդին ՚ոյ, երևեր թէ լի էր երկիր փառաւքն ՚ոյ, ըստ ասելոյն Եսայեայ (ջ.3). բայց այն չէր լիութեն փառացն. իսկ ՚ի մարդանալ նորա, Ճշմարտապէս լցաւ երկիր փառաւք նորա. ուստի պէտք վարդապետ խօսելով ՚ի վերայ բանին Եսայեայ, ասէ. * յորժամ այս քանք (Եսայեայ) ,, ասացան, լի էր երկիր ամպարշտութեք. իսկ յոր- ,, ժամ մարդ եղև միածինն՝ լցաւ ամենայն երկիր ,, փառաւք նորա. զի նմա կրկնի ամենայն ծունը ‖։ Կամելով ապա մարգարէին յուցանել՝ թէ Ճշմարիտ է այս ամենայն, և թէ ցանկայ ինքն, զի այսպէս լինիցի, յարէ զկնի և ասէ։

Նշէյե եշէյե։ Յեբր" և յասոր" և ՚ի քաղդ" դնի ամն և ամն. զոր յաճախ ՚ի կիր էառ ՏերՆ մեր։ Իսկ այս քառ յորժամ նախ դնի՝ նշանակէ Ճշմարիտս. որպէս յասելն ՏՆ՝ * ամն ասեմ ձեզ ‖. (Մատ. ջ. 2). կամ * ամն ամն ասեմ ձեզ ‖. (յովհ. ՟ա. 51.) նշանակէ ասել, Ճշմարիտ ասեմ ձեզ կամ յիրաւի Ճշմարիտ է՝ զոր ասեմ ձեզ. կամ ըստ Տէրծորեցւոյն (՚ի մեկն. մատ. գլ. ժգ.) * եղիցի ձեզ՝ զոր ասե- ,, լոց եմ ‖։ Իսկ յորժամ յետոյ դնի, նշանակէ ասել. այս այնպէս է, կամ յիրաւի այնպէս եղիցի. ըստ որոյ եդեալ է ՚ի մեզ. եղիցի եղիցի. և յատրաբ" լոյն ևս. և յօրինակս ինչ եօթ" այնպէս եղիցի՝ այնպէս եղիցի. և ՚ի Թարգ" ակնւզասայ, հաւատարմաբար հաւատարմաբար, կամ հաւաստեաւ հաւաստեաւ։ Որովք ցուցանի, Թէ այս ամենայն զոր ասաց՝ Ճշմարիտ են, և Ճշմարտութեք կատարեսցին. և ՚ոճ որ առնէ զայս ամենայն, լինի փառաւորեալ յաւիտեան։

Այլ աստ գիտելի է, զի այս յետին համար է աւարտումն երկրորդ գրոց սաղմոսի ըստ բաժանելոյ եբրայեցւոցն. (զորմէ տե՛ս ՚ի ներած գլ. Ե. և ՚ի սաղ. ի. 14)։ Իսկ Թէ այս յետին բան յուժմէ՛ն լոյ եղեալ. ՚ի դաւթայ, Թէ յեզրասայ, կամ յայլոց, չէ յայտ. հաւանական է ասել, Թէ որ ՚ի հինգ գլուս բաժանեաց զսաղմոսն առ եբրայեցիս, զայս յա-

ել՝ի վախճան իւրաքանչիւր գրոց, առեալ՝ի վերջին համարոյ ի սաղմոսին։

Ստանիօր յերբր" և՝ի քաղէ". և՝ի թարգ" եօթ". և լատ" և եթէոլ" ՝ի վերջ սաղմոսիս գնի, * պակաս՝ սեցան (կամ բովանդակեցան) օրհնութիւնք դաւթայ որդւոյ յեսսեայ ‖։ Զոյն է տեսանել և՝ի տպագրեալ աճաշունչս մեր. իսկ՝ի ձեռագիրսն սաղմոսաց՝ յեօթն օրինակս այդ քան գնի՝ի սկզբան յաջորդ սաղմոսին. այլ՝ի տպագրեալսն ոչ գնի, սոյնպէս և ոչ՝ի թարգ" ասոր" և արաբ"։

Որպէս և գիտի, այդու ոչ ցուցանի՝ թէ սաստի և անդր ոչ ևս կան սաղմոսք դաւթի՝ի կարգս սաղմոսաց. զի բազումք՝ի սաղմոսաց նորա յետ այսր գնին. այլ թէ այս սաղմոս է այն՝ զոր՝ի վերջոյ ասաց դաւիթ, և ոչ ևս յաւել ասել. զի որպէս՝ի վերոյ ասացաք, զայս սաղմոս յօրինեաց նա յորժամ թագաւորեցոյց զորդի իւր զսողոմոն. յորում ժամանակի էր՝ի յետին հիւանդութեանէ։ Իսկ թէ աստ է եղեալ, այն է վասն կարգի սաղմոսաց՝ զոր դասաւորեաց եզրաս կամ այլ ոք. (որպէս ասացաք՝ի ներածուէ. գլ. ՃԸ։) Այլ թէ զինչ կարգ է այն, որոյ վասն աստ եղեալ է այս սաղ", և ոչ՝ի վերջոյ, ոչ ոք գիտաց մինչև յայժմ։ Այն ևս ոմանք ոչք հաւանականապէսն համարին, թէ որ նախ կարգաւորեաց զգիրս սաղմոսաց՝ զայս սաղմոս եդ՝ի վերջոյ. վասն որոյ և յաւել ասել. * զոր ‖ վանդակեցան աստ սաղմոսք դաւթի ‖. իսկ յետոյ այլք փոփոխեալ զայն կարգ՝ զայլ բաժանումն եդին. և զայս սաղմոս՝ որ եղեալ էր՝ի վերջոյ՝ աստ փոխադրեցին, գուցէ հայելով՝ի մերձաւորութիւն նիւթոյն զոր ունի սա ընդ նախընթացին. իսկ հայելով՝ի ներքին իմաստ քանից սաղմոսիս՝ տիրապէս սա եղև վերջինն, ըստ որում՝ի վերջ ամենայնի ուղղակի հայի՝ի քս, որ եղև լրումն ամենայնի՝ փառաւորեալ յաւիտեան։